

anatolia

TURİZM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Turizmi Özel Sayısı - 1923 - 2023

Kuşadası Turizminin Gelişimi: Tarihsel Bir Değerlendirme
Erdal ARSLAN

1923-2023: Türkiye’de Yabancı Turist Tipolojisinin Dönüşümü
Serhat BİNGÖL

Türkiye’deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Analizi
Mehtap CELEP - Bilgehan GÜLCAN

Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Günümüze Sanat-Turizm İlişkisi ve
Sanat Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi
Sabriye ÇELİK UĞUZ

Acentayı Takip Etmek: 19. Yüzyıl Sonlarında İstanbul’da Paket Turlar
Emre ÇELİK

Türkiye’de Turist Rehberliği Mesleği: Tarihsel Bir Bakış Açısı
Nazım ÇOKIŞLER

Cumhuriyet’in Kuruluş Dönemi Türkiye’sinde Turizm Faaliyetleri
Erkan DAĞLI - Mehmet Bahadır KALIPÇI

1982 Anayasası Açısından, Olağan ve Olağanüstü Hâl Dönemlerinde Seyahat Özgürlüğünün
Sınırlanması Üzerine Bir Değerlendirme
Gökhan DÖNMEZ - Sıla SABANCILAR EREN

Cumhuriyet Tarihinde Özgün Bir İktisadi Girişim:
Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960)
Erol EVCİN

Bir Cumhuriyet Projesi Olarak Türkiye’de Kış Turizmi
Savaş EVREN

Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişim Süreci (1923-2023)
Seher GÜLENÇ

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Basınında Turizm
İstanbul Belediye Mecmuasında Turizm Haberleri (1924-1942)
Murat HANILÇE - Emine ÇELİKKUT

(Yayımlanan makalelerin tam listesi için “İçindekiler” sayfasına bakınız.)

Cilt: 34 • Sayı: 3 • Özel Sayı 2023 • ISSN: (Çevrimiçi: 2822 - 4647 - Baskı: 1300 - 4220)

Yazarların Dikkatine...

Son yıllarda Türkiye’de makale yazımında kuralsızlık ve/veya her makale yazarının/yazarlarının kendi kurallarını uydurması şeklinde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Önceleri münferit bazı uygulamalar olarak gözlenen bu durum, giderek yaygınlaşmaktadır.

Akademik yükseltmelerde ulusal ve uluslararası hakem-denetimli dergilerde yayımlanan makalelere yüklenen önemin bir sonucu ortaya çıkan bu eğilime **daha çok akademik kariyer basamaklarını hızla çıkmak isteyenlerin çalışmalarında rastlanmaktadır. Sıklıkla tez danışmanlığı müessesinin çok iyi çalışmamasının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan bu eğilim, ne yazık ki, ülkemizde akademik yaşamda bir kuralsızlığın daha yaygınlaşmasına yol açmaktadır.** Söz konusu gelişimi dört başlık altında özetleyebiliriz:

1. Son yıllarda turizm alanında hazırlanan makalelerde yabancı sözcük ve kavramların ilgili dildeki orijinali ile yazma keyfiyeti yaygınlaşmaktadır.
2. Temel konularda bile Türkçe dil, yazım ve anlatım kurallarının hiçe sayıldığına tanık olunmaktadır.
3. Turizm ve dolayısıyla sosyal bilimler alanında hazırlanan kayda değer sayıdaki makalede Türkçe karşılıkları olmasına karşılık yabancı sözcük ve kavramların gereksiz ve özensiz bir şekilde kullanılmakta olduğu görülmektedir.
4. SPSS, Lisrel, AMOS, vb. istatistik paket programları yoluyla yürütülen hesaplamalarda, kullanılan test isimlerinin Türkçeleştirilmeden (hatta çoğunlukla gözlemlendiği üzere SPSS, Lisrel programları ile hesaplanan test değerleri ve analiz sonuçlarının sayfalardan olduğu gibi kopya edilerek!) makale metinlerinde yer almasında gözle görülür bir artışın olduğu gözlenmektedir.

Ülkemizdeki akademisyenlerden uluslararası dergilere makale önerirken gösterdikleri özeni ve hassasiyeti, ulusal dergilere gönderirken de göstermelerini istemek kadar doğal bir beklenti olamaz!.. **Daha açık bir deyimle, dili İngilizce olan nitelikli bir uluslararası dergiye Türkçe kavram ve test adları yazılarak ve pek çok İngilizce dil ve anlatım hatalarını içeren makaleler nasıl ki önerilemiyorsa, aynı titizliğin ulusal dergilere makale önerirken de gösterilmemesini anlamakta güçlük çekiyoruz!..** Bu konularda ülkemizdeki akademik/bilimsel dergilerinin editörlerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Türkçe’nin bilimsel sözcük ve kavram zenginliğinin geliştirilmesine ve daha da önemlisi Türkçe’nin korunmasına katkıda bulunmak üzere, bundan böyle *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*’ne önerilen makaleler yukarıda dört maddede özetlenen konular bağlamında incelenecek; bu konularda gerekli özeni göstermeyen makaleler yazarlarına düzeltilmek üzere iade edilecektir. İlgili düzeltmeleri yapmamakta ısrar eden makaleler değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

Saygıyla duyurulur..

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi
Editörlüğü

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi

EDİTÖRLER

Nazmi KOZAK
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)
Anatolia Turizm Akademisi
P. K. 109, Yenisehir, Çankaya
Ankara
E-posta: nazmi.kozak@gmail.com

Çağrı Hale ÖZEL
Anadolu Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Yunus Emre Kampusu, 26470 Eskişehir
Tel: (0222)-335 05 80/2124
Faks: (0222) 335 66 51
E-posta: chkayar@anadolu.edu.tr

ALAN EDİTÖRLERİ

Serhat Adem SOP
Mehmet Akif Üniversitesi
E-posta: serhatademsop@gmail.com

Hanım Kader ŞANLIOZ-ÖZGEN
Özyeğin Üniversitesi
E-posta: hksanlioz@gmail.com

Arzu TOKER
Anadolu Üniversitesi
E-posta: arzutoker@anadolu.edu.tr

Ceren AYDIN
E-posta: cerendiktas@gmail.com

EDİTÖR DANIŞMA KURULU

Bülent AĞAOĞLU, *Bibliyograf*
Faruk ANDAÇ, *Çağ Üniversitesi*
Füsun BAYKAL, *Ege Üniversitesi*
Ümmuhan GÖKOVALI, *Emekli Öğretim Üyesi*
Suat KARAKÜÇÜK, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*
Meryem AKOĞLAN KOZAK, *Anadolu Üniversitesi*
Meral KORZAY, *Emekli Öğretim Üyesi*
Fehmi KÖFTEOĞLU, *turizm gazetesi.com*

Mehmet ÖZDEMİR, *Emekli Öğretim Üyesi*
Sevil F. SÖNMEZ, *University of Central Florida*
Muammer TUNA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*
Özkan TÛTÛNCÛ, *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Öcal USTA, *İstanbul Kent Üniversitesi*
Muzaffer S. UYSAL, *University of Massachusetts Amherst*
M. Mithat ÜNER, *Atılım Üniversitesi*
Şükrü YARCAN, *Niğantaşı Üniversitesi*

BÖLÜM EDİTÖRLERİ

Gastronomi İncelemeleri
Özge SAMANCI, *Özyeğin Üniversitesi*
E-posta: ozge.samanci@ozyegin.edu.tr

Seçme Çeviri Makaleler
Gürel ÇETİN, *İstanbul Üniversitesi*
E-posta: gurelc@istanbul.edu.tr

Turizm Tarihi İncelemeleri
Murat HANILÇE, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr

Rekreasyon İncelemeleri
Özkan TÛTÛNCÛ, *Dokuz Eylül Üniversitesi*
E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

Turist Rehberliği İncelemeleri
Canan TANRISEVER, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: ctanrisever@kastamonu.edu.tr

Etkinlik Notları
Çağdaş AYDIN, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: aydincagdas@gmail.com

SANAL YAYIM EDİTÖRÜ

Çağdaş AYDIN, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: aydincagdas@gmail.com

YAZIŞMA ADRESİ

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, P. K. 109 - 06444, Yenisehir, ANKARA
Tel: 0312 - 434 09 49 ● Faks: 0312 - 434 31 42
<http://www.anatoliajournal.com/atad> ● <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad>

YAYIN POLİTİKASI

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde 1990 yılından bu yana, turizm, turizm işletmeciliği, gastronomi, rekreasyon ile turizmin diğey uygulama alanlarına yönelik araştırma ve incelemeleri içeren çalışmalar kabul edilmektedir. Dergiye ulaşan makaleler, 1997 yılından itibaren yayın kurulu listesinde yer alanların hakemliğinde değerlendirildikten sonra, uygun bulunmaları durumunda yayımlanmaktadır. Her makale en az iki üyenin değerlendirilmesine sunulmaktadır; gerekli görüldüğünde İstatistik Editörü ve Yazım ve Dilbilgisi Editörünün incelemesine de başvurulabilmektedir. Dergiye gönderilecek makalelerin hazırlanması aşamasında "Yayın ve Yazım Kuralları"na özellikle uyulması yazarlardan beklenmektedir.

Tarımlanan Dizin ve Veri Tabanları

Agricultural Economics Database, CAB Abstracts, Global Health Databases, CABI Full Text, EBSCO - SPORTDiscus, EBSCO-Hospitality&Tourism Complety, EBSCOhost, Leisure Recreation and Tourism Abstracts, LeisureTourism, Rural Development Abstracts, Tr Dizin, TUBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı, World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts.

<http://www.anatoliajournal.com/atad>

Editör Kurulu Üyeleri

Mustafa AKAL
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Atila AKBABA
Kâtip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Mehmet AKBIYIK
Harran Üniversitesi
Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu

Yılmaz AKGÜNDÜZ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Gönül AKIN
Beykent Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu

Gülşah AKKUŞ
Kâtip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Emre Ozan AKSÖZ
Anadolu Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Eylin AKTAŞ
Pamukkale Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Tahir ALBAYRAK
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Işıl ALTUN
Kocaeli Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Özlem ALTUNÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Alper ASLAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Zeynep ASLAN
Adnan Menderes Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Zerrin AŞAN GREENACRE
Anadolu Üniversitesi
Fen Fakültesi

Levent ATALI
Kocaeli Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Gökhan AYAZLAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Aydoğın AYDOĞDU
Kastamonu Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Aslıhan AYKAÇ YANARDAĞ
Ege Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Ahmet Serdar AYTAÇ
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Ömer AYTAÇ
Fırat Üniversitesi
İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Oya AYTEMİZ SEYMEN
Balıkesir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Füsun BAYKAL
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Çetin BEKTAŞ
Erzincan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Kemal BİRDİR
Mersin Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Kurtuluş BOZKURT
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Söke İşletme Fakültesi

Meltem CABER
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Onur ÇAKIR
Kırklareli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Tolga Fahri ÇAKMAK
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Gürel ÇETİN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Beykan ÇİZEL
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ülker ÇOLAKOĞLU
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ömer ÇOBAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Murat ÇUHADAR
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özgür DAVRAS
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Başak DENİZCİ GUILLET
Hong Kong Politeknik Üniversitesi
Turizm ve Otel İşletmeciliği Okulu

Sebahattin Emre DİLEK
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Evinç DOĞAN
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

İsmet DOĞAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı

Ece DOĞANTAN
Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

Aslı Cansın DOKER
Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Maria DOLORES ALVAREZ
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Dilek DÖNMEZ POLAT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu

Rüya EHTİYAR
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Oktay EMİR
Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

Mehmet Han ERGÜVEN
Kırklareli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ezgi ERKMEN
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Hilal ERKUŞ
Akdeniz Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Mehmet ERTAŞ
Pamukkale Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Savaş EVREN
Gümüşhane Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ
Kocaeli Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Esra GÜL YILMAZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Fatih GÜNAY
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Saniye Gül GÜNEŞ
Selçuk Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ebru GÜNLÜ KÜÇÜKALTAN
Dokuz Eylül Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Editör Kurulu Üyeleri

F. Özlem GÜZEL Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Osman Nuri ÖZDOĞAN Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Nevin TEKGÜL ŞANLIER Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Murat HANILÇE Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	Aslı Emine ÖZEN DE HAAS Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm Fakültesi	Mustafa TEPECİ Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Cem IŞIK Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi	Gökçe Özdemir Umutlu Yaşar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Arzu TOKER Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi
Kemal KANTARCI Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İşletme Fakültesi	Emir ÖZEREN Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm Fakültesi	Fatma Nur TUĞAL Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Fakültesi
Erdinç KARADENİZ Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi	Öznur ÖZKAN TEKTAŞ Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Muammer TUNA Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Kenan KARAGÜL Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksekokulu	Asım SALDAMLİ Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Turizm Fakültesi	Zeynep TUNA ULTAV Yaşar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Gülnur KARAKAŞ TANDOĞAN Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Özge SAMANCI Yeditepe Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Hasan TUTAR Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi
Suat KARAKÜÇÜK Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,	Gökçeçiçek SAVAŞIR Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	Oğuz TÜRKAY Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi
Osman M. KARATEPE Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Mehmet SOMUNCU Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	Gözde TÜRK TARHAN South Florida Üniversitesi
Salih KATIRCIOĞLU Doğu Akdeniz Üniversitesi Bankacılık ve Finans Bölümü	Serhat Adem SOP Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Özkan TÜTÜNCÜ Dokuz Eylül Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu
Sonay KAYGALAK-ÇELEBİ Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Şükran ŞAHİN Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi	Ahmet UŞAKLI Boğaziçi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
Mustafa KIRCA Ordu Üniversitesi Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Yusuf ŞAHİN Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler	Mehmet İsmail YAĞCI Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Burçin KIRLAR CAN Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi	Hanım Kader ŞANLIÖZ ÖZGEN Özyeğin Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Kemal YAKUT Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Erdoğan KOÇ Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Leyla ŞENTÜRK ÖZER Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Akansel YALÇINKAYA İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Göknül Nur KOÇAK Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi	Bahar TANER Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Gökhan YILMAZ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi
Mehmet Ali KÖSEOĞLU Hong Kong Politeknik Üniversitesi Otel ve Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu	Abdullah TANRISEVDİ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Uysal YENİPİNAR Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi
O. Aşar KURGUN Dokuz Eylül Üniversitesi Reha Midilli Foça Turizm Fakültesi	Canan TANRISEVER Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi	Murat YEŞİLTAŞ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Deniz KÜÇÜKUSTA Hong Kong Politeknik Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Okulu	Ebru TARCAN İÇİGEN Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Cem YEŞİLYURT Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi
Mine OYMAN Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi		Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi

İÇİNDEKİLER

7 Sunuş*Nazmi KOZAK***HAKEM DENETİMLİ MAKALELER****10**

Kuşadası Turizminin Gelişimi: Tarihsel Bir Değerlendirme

*Erdal ARSLAN***29**

1923-2023: Türkiye'de Yabancı Turist Tipolojisinin Dönüşümü

*Serhat BİNGÖL***39**

Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Analizi

*Mehtap CELEP - Bilgehan GÜLCAN***53**

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Sanat-Turizm İlişkisi ve Sanat Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi

*Sabriye ÇELİK UĞUZ***71**

Acentayı Takip Etmek: 19. Yüzyıl Sonlarında İstanbul'da Paket Turlar

*Emre ÇELİK***80**

Türkiye'de Turist Rehberliği Mesleği: Tarihsel Bir Bakış Açısı

*Nazım ÇOKIŞLER***109**

Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi Türkiye'sinde Turizm Faaliyetleri

*Erkan DAĞLI - Mehmet Bahadır KALIPÇI***123**

1982 Anayasası Açısından, Olağan ve Olağanüstü Hâl Dönemlerinde Seyahat Özgürlüğünün Sınırlanması Üzerine Bir Değerlendirme

*Gökhan DÖNMEZ - Sıla SABANCILAR EREN***139**

Cumhuriyet Tarihinde Özgün Bir İktisadi Girişim: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960)

*Erol EVCİN***163**

Bir Cumhuriyet Projesi Olarak Türkiye'de Kış Turizmi

*Savaş EVREN***176**

Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişim Süreci (1923-2023)

*Seher GÜLENÇ***189**

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Basınında Turizm İstanbul Belediye Mecmuasında Turizm Haberleri (1924-1942)

*Murat HANİLÇE - Emine ÇELİKKUT***215**

Erken Dönem Cumhuriyet Döneminde Bir Edibin Gözünden Yurt ve Turizm: İsmail Habip Sevük Örneği

*Oğuzhan KARADUMAN***230**

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesine Dair Örnek Bir Rapor

Betül KARCI

İÇİNDEKİLER

HAKEM DENETİMLİ MAKALELER (Devamı)

- 239** Kültürel Miras Bağlamında Mavi Yolculuk: Tarihi, Bugünü ve Geleceği
Şehriban KAYA
- 255** Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadının Turizm Sektöründeki Yeri: Karşılaşılan Kariyer Engelleri
Merve ÖKSÜZ
- 273** Cumhuriyet Dönemi Türk Müzeciliği
İsmail ÖZER
- 288** Türkiye Cumhuriyeti'nde Turizm ve Reklam
Makbule SARIKAYA
- 301** Türkiye Turizm Tarihinde Öncü - Özgün - Örnek Ak-Tur Tatil Siteleri
Gökçeçiçek SAVAŞIR
- 318** Türkiye'de Gastronomi Eğitiminin Tarihi ve Gelişimi
Rana ŞAT - Talha Serdar SEZEN - Murat DOĞDUBAY
- 335** Türk Turizm Eğitiminin Yüz Yılı: Ortaöğretime Tarihsel Bir Bakış
Arzu TOKER
- 354** Tarihsel Anlatıda Kadının Side Turizmdeki Yeri: Bir Devrin Hikayesi
Arzu TOKER - Songül Çilem KAYA
- 368** Türkiye'de Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi
İsmet TÜRKMEN
- 379** Cumhuriyet Döneminde Fertlerin Konaklama Tesislerindeki Gecelemelerinin Değerlendirilmesi
Özkan TÛTÛNCÛ
- 395** Cumhuriyet Döneminde Türk Edebiyatının Turizme Etkisi ve Edebiyat Turizmi Kapsamında Alternatif Destinasyon Önerileri
Zeynep YAMAÇ ERDOĞAN
- 409** Türkiye'de Yalnız Seyahat Eden Kadın Turistlerin Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma (Bu makale yayımdan kaldırılmıştır)
Yurdanur YUMUK - Mehmet Yavuz ÇETİNKAYA
- 422** Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir'de Turizmi Geliştirme Faaliyetleri ve Tanıtma Çalışmaları (1923-1939)
Yasin KAYIŞ - Eda AVCI
- 442** Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yılında Bir Meslek Örgütü Olarak TÜRSAB'ın Turizmdeki Yeri ve Önemi
Nil AYDUĞAN - İsmail KIZILIRMAK - Gülçin SERCE DİNÇKOL
- 460** TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE TURİZM ETKİNLİKLERİNİN ZAMAN DİZİNİ (KRONOLOJİSİ) (1923- 2023)
Nazmi KOZAK
- 550** TÜRK TURİZMİNDE İZ BIRAKANLAR (1923 – 2023)
Nazmi KOZAK

Sunuş

Osmanlı'nın son kırk-elli yılı seyahat ve konaklama açılarından kayda değer ilerlemelerin yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı'da seyahat, konaklama ve yeme-içme sektörleri 1850'lerden sonra Batı'dan gelen ziyaretçilerin etkisiyle gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler başta İstanbul olmak üzere İzmir ve Bursa gibi kentleri içeriyor olsa da zamanla demiryolu yatırımlarının etkisiyle Konya gibi kentlerde de çağdaş sayılabilecek konaklama tesisleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Osmanlı toplumu 1860'lardan sonra ve özellikle de 1880'lerde çağdaş anlamıyla turizm ve seyahat olayları ile yakından tanışmaya başlamıştır. İstanbul'da 1863 yılında *Sergi-i Umûmî-i Osmanî*'nin açılması ve 1880'lerde ise *Orient Ekspres* seferlerinin İstanbul'a kadar uzatılması, bu dönemin önemli gelişmeleri arasındadır. Özellikle 1880-1910 yılları arasında kalan dönemde Rumeli, Anadolu ve Hicaz demiryolu hatlarının işletmeye girmesiyle turizm ve seyahat anlamında verimli yıllar olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan gereksinimlerin bir sonucu olarak birtakım yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmış, ağır aksak da olsa turizm ve konaklama sektörlerinden söz edilmeye başlanmıştır.

1908'de 31 Mart Ayaklanması ile başlayan olumsuzluklar turizm ve seyahat bağlamındaki gelişmeleri uzunca bir süre kesintiye uğratmıştır. Trablusgarp Savaşı ile başlayıp Balkan ve Birinci Dünya Savaşı ve ardından da Millî Mücadele dönemi ile devam eden süreç, Osmanlı'da 1910'lara kadar gelen turizm ve seyahat gelişmeleri durdurmakla kalmayıp geriletmiş; işletmecilik ve insan gücü olarak da büyük kayıpların yaşanmasına yol açmıştır. Bu değerlendirmeye bağlı olarak Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen on beş yıllık dönem, ticaret, ekonomi ve turizm sektörleri bağlamında ciddi bir kopukluğu beraberinde getirmiştir.

İşte, Cumhuriyet 1923 yılında ilan edildiğinde Osmanlı'dan coğrafya olarak kala kala Anadolu Yarımadası ile Trakya Bölgesi kalırken, öte yandan insan gücü olarak ise pek bir şey kalmamıştır. İmparatorluğun zaten az sayıda olan eğitilmiş ve kalifiye insan gücünün önemli bir bölümü savaşlarda yok olup gitmiş, "mübadele" ve "tehcir" ile de ekonomi, zanaat, ticaret ve turizm bağlamında kalifiye olan işgücü yitirilmiştir.

O nedenle Cumhuriyet'in ilk on yılında kamuda turizm anlamında pek bir gelişmeyi göremiyoruz. Bununla birlikte Cumhuriyet ile yaşıt olan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun turizm ve seyahat gibi alanlarda tanıtım ve eğitim gibi birtakım işleri yürütmek üzere kurulması, döneme göre oldukça ileri bir girişimdir. Bu girişimi de Osmanlı'nın 1910'lara kadar getirdiği turizm gelişiminin mirasının bir çıktısı olarak değerlendirmek mümkündür.

1920'lerin sonlarından itibaren ağır da olsa canlanmaya başlayan ülke içi ve dışı seyahatler Türkiye Cumhuriyeti'ni 1935'lerden itibaren kamu yönetiminde birtakım düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda Türk Ofis'in kurulması, bunun kısa zamanda Turizm Müdürlüğü'ne dönüşmesi, ortaya çıkan ihtiyaçların bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Turizm ve seyahat bağlamında bir şeylerin canlanmaya başladığı bu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, kamu yönetimindeki gelişmeleri sekteye uğratmıştır.

Savaşla geciken kamusal düzenlemelerin 1948 yılından itibaren hızlandığına tanık oluyoruz. Basın-Yayın Müdürlüğü bünyesine "Turizm" in de eklenerek bu umum müdürlüğünün Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü hâline getirilmesi ve 1949 yılında Turizm Danışma Kurulu toplantılarının başlatılması Savaş sonrası döneme teka-bül eden önemli gelişmelerdir.

Ağır aksak da olsa turizm ile ilgili yürürlüğe ko-
yulan bu düzenlemeler 1950 yılında Demokrat
Parti'nin liberal ekonomi politikalarını yürüt-
mek iddiasıyla iktidara gelmesi ve NATO'ya üye
olunması örneğinde olduğu gibi Batılı ülkeler ile
yakın ilişkilerin kurulmaya başlanması, turizmin
geliştirilecek sektörler arasında öne çıkmasına
yol açmıştır. İzleyen birkaç yıl içerisinde bu po-
litikaları destekleyecek Turizm Endüstrisini Teş-
vik kanunları yürürlüğe sokulmuş ve Turizm
Bankası kurulmuştur. İşte bu yıllarda özel sektör
de turizm yatırımlarına girmeye başlamıştır. Her
ne kadar açılışı geç de olsa Dedeman Grubu'nun
Ankara'da bir otel kurma fikri 1950'lerin hemen
başında ortaya çıkar. İstanbul Hilton Otel'i'nin
1955 yılında kurulması da otelcilik anlamında
bir devrimi beraberinde getirir. Koç Grubu'nun
İstanbul Divan Otel'i'ni de 1956 yılında işletmeye
açması bu yıllara tekabül eder. Turizm Bankası
da kurulduğu tarihten itibaren turizm yatırımla-
rına yönelik teşviklerin yanı sıra konaklama işlet-
meciliğine de girmesi dönemin önemli gelişmele-
rinden biridir.

Bütün bu gelişmeler karşısında turizmin bakan-
lık düzeyinde temsil edilmesine ilişkin girişimler
de ortaya çıkar. Her ne kadar kuruluş yasasına
resmî gazetelerde rastlanmasa da Basın-Yayın ve
Turizm Bakanlığı'nın 1957 yılında kurulduğunu,
Sıtkı Yırcalı'nın Basın-Yayın ve Turizm Bakanı
olarak Bakanlar Kurulu listesinde adının yer al-
ması ile anlıyoruz.

Turizm artık Türkiye'de dikkate alınan sektör-
lerden biri hâline gelmiştir. Turizm alanıyla il-
gili bu gelişmeleri 1960'lardan itibaren kalkınma
planlarında hizmetler sektörü içinde turizmin
de yer almaya başlaması ve Turizm ve Tanıtma
Bakanlığı'nın kurulması ile görüyoruz. Artık beş
yıllık kalkınma planları ile yıllık uygulamalarını
içeren icra planlarında turizme ilişkin düzenle-
meler ve kararlar yer almaya başlamıştır. Turizm
ve Tanıtma Bakanlığının da başta tanıtım olmak
üzere, turizm ile ilgili çeşitli kararları almaya ve
uygulamaya başladığını görüyoruz.

İşte tam bu yıllarda turizm eğitimi konusu da
gündeme gelmiştir. Mezunlarının turizm işlet-
melerinde istihdam edilmesi amacıyla Ankara
Otelcilik Okulu 1961 yılında kurulmuştur. Bir

süre sonra Ege Üniversitesi bünyesinde Turizm
Enstitüsü kurulur. Yine Ege Üniversitesi'ne bağlı
olarak ilk lisans programı olarak Turizm İşletme-
ciliği Kürsüsü 1968 yılında faaliyete başlar. Açılış
amacı ticaret liselerinde turizm dersleri okutacak
öğretmenlerin yetiştirilmesi olsa da Ticaret Yük-
sek Öğretmen Okulu bünyesinde "Turizm" şube-
sinin açılması, bu alanla ilgili önemli bir gelişme-
dir. İstanbul Üniversitesi'nde İktisadi Coğrafya
ve Turizm Enstitüsü de 1969 yılında kurulur. İz-
leyen yıllarda önlisans ve ardından da lisans dü-
zeyindeki programların sayısı giderek artmaya
başlar. 1980'lerden sonra ise kayda değer artışlar
yaşanır. Turizm sektörü temsilcilerince "eğitilmiş
insan gücü eksikliği" sürekli olarak gündeme ge-
tirilse de günümüzde turizm, otelcilik, gastron-
mi eğitimi alanlarında Türkiye dünyanın önde
gelen ülkelerinden biri hâline gelmiştir.

İlk örnekleri 1930'lu yıllarda görülen turizmle
ilgili sivil toplum kuruluşları, 1955 yılında ku-
rulan Türkiye Seyahat ve Turizm Acentaları Ce-
miyeti ile ilk mesleki örgütlenmesine kavuşur.
Zaman içerisinde bu tür mesleki sivil toplum ku-
ruluşlarının sayısı artacaktır. Bu yıllarda gençle-
re yönelik etkinlikler içerisinde olan Türkiye Mil-
li Talebe Federasyonu ve Türkiye Milli Gençlik
Teşkilatı gibi oluşumların turizme yönelik faali-
yetleri dikkat çeker. Rehberlik kursları ile düzen-
ledikleri ülke içi ve dışı seyahatler 1950 ile 1970'li
yıllar arasında bu iki sivil toplum kuruluşunun
önemli etkinlikleri arasında yer alır.

Turizm bağlamında 1963-1983 yıllarının ayrı ve
özgün bir dönem olarak ele alınmasında fayda
vardır. Zira bu dönem, yukarıda vurgulandığı
üzere hem Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın ku-
rulması hem de turizmin kalkınma planlarında
yer almaya başlaması ile bir farklılığı berabe-
rinde getirirken, bu iki gelişme kadar dikkate
alınması gereken bir başka konu daha vardır:
Türkiye'de 1970'lerin başından itibaren bölgesel
planlama çalışmalarına başlanmıştır. Bunlardan
ilki ve en önemlisi Güney Antalya Turizm Geli-
şim Projesi'dir. 1969 yılında başlayan çalışmalar
1970'lerin ikinci yarısında tamamlansa da döne-
min siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerinden
dolayı projenin uygulanma olanağı bulunama-
mıştır. Bu dönemin bir başka farklılığı da Tür-

kiye Seyahat Acentaları Birliği'nin 1972 yılında kurulmasıdır. Bu yasal düzenleme ile hem TÜR-SAB kurulmuş hem de seyahat acentaları ile ilgili düzgün bir yasal düzenleme ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'de turizmin esas gelişme gösterdiği dönem kuşkusuz 1983 yılının sonrasındır. Bu dönemi kendi içerisinde birkaç döneme ayırmak mümkün olsa da 1983 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun turizmin gelişimindeki önemi ve yeri tartışmasızdır. Her ne kadar hazırlık çalışmalarına 1978 yılında başlanmış olsa da araya giren 12 Eylül Askeri Darbesi gibi turizm sektörü açısından olumsuzluk yaratan gelişmelerden dolayı bu yasal düzenleme ancak 1983 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Bu teşvik kanunu sonrasında 1970'lerde tamamlanan Güney Antalya Turizm Gelişim Planı gibi turizm planları tozlu raflardan indirilerek uygulanmıştır.

Sonrası malumdur; yaklaşık kırk yıllık bir gelişme ile Türk turizmi dünyanın en önemli on ülkesi arasına girebilmiş, ekonomik anlamda da ülke ekonomisine en fazla katkı yapan birkaç sektörden biri hâline gelmiştir.

Birey olarak bizler bir devletin yüz yıl gibi bir dönemini hayatımızda ancak bir kez yaşayabiliriz. Toplumumuzda siyasi kutuplaşmanın görünen ve görünmeyen eller tarafından bilerek veya bilmeyerek körüklendiği bir dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılını kutluyoruz. Ne yazık ki böylesine önemli bir yıldönümünün hak ettiği bir şekilde kutlandığına ilişkin ciddi kuşkularımız vardır. Öyle de olsa, bu satırların yazarı ve *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* editörlük ekibi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıldönümünün kutlanmasına bir özel sayı hazırlayarak katkımız olsun istedik. Yayın alanımız

turizm olduğu için yüz yıllık dönemdeki turizm ve seyahat etkinliklerinin gelişimine yönelik çalışmalardan oluşan bir özel sayı ile karşınızdayız. Özel sayı kapsamında yazarlarımızın değerli yazılarına ek olarak "Türkiye Cumhuriyeti'nin Döneminde Turizm Etkinliklerinin Zaman Dizini (1923 - 2023)" ile "Türk Turizminde İz Bırakanlar (1923 - 2023)" bölümleri ile yüzyılın muhasebesine katkıda bulunmak istedik.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin Döneminde Turizm Etkinliklerinin Zaman Dizini (1923 - 2023)" çalışması yüz yıllık dönemde turizm, seyahat, yeme-içme, konaklama, kamusal ve yasal düzenlemeler olmak üzere gelişmelerin yıllar itibarıyla tasnifine yer vermektedir. Ülkemizde böylesine kapsamlı bir kronoloji çalışması ilk kez yapılmaktadır. Araştırmacılara yararlı olması dileriz.

"Türk Turizminde İz Bırakanlar (1923 - 2023)" çalışması ile yüz yıllık dönemde Türk turizminde izi olan kamu kurumları, konaklama işletmeleri, havayolu işletmeleri, otobüs firmaları, seyahat acentaları ve tur operatörleri, kişiler, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, turist rehberleri, süreli yayınlar, araştırmalar, etkinlikler, projeler, yayıncılık ve diğer alanlar olmak üzere kurum, kuruluş, proje ve kişilerin adları belirlenmiş ve özel sayıda yer verilmiştir. Bu çalışma da artısıyla eksisiyle bu alanda yapılan ilk girişimlerden biridir.

Özel sayıya katkıda bulunan bütün yazarlarımızı, makaleleri değerlendiren hakemlerimize ve makale değerlendirme süreçlerine büyük bir özveriyle yürütülen *Anatolia* Editörlerine teşekkürlerimi sunarım.

Nazmi Kozak
Özel Sayı Editörü

Kuşadası Turizminin Gelişimi: Tarihsel Bir Değerlendirme

Tourism Development in Kuşadası: A Historical Perspective

Erdal ARSLAN*

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yunus Emre Kampüsü, 26210, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: erdalarlan09@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5791-2073

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 21 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 20 Mayıs 2023

Kabul: 06 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Destinasyon yaşam seyri, Turizm tarihi, Turizm gelişimi, Kuşadası.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 21 April 2023

Resubmitted: 20 May 2023

Accepted: 06 June 2023

Key words: Destination life progress, Tourism history, Tourism development, Kuşadası.

ÖZ

Turizm destinasyonları dinamik ve yaşam içerisinde değişime uğramaktadır. Bu araştırma, cumhuriyet dönemi turizmde önemli yer tutan ve Türkiye'nin öncü turizm destinasyonlarından biri olan Kuşadası'nın tarihsel gelişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden belge incelemeden yararlanılmıştır. Veri kaynağı olarak, Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından yürütülen "Türkiye Turizmi Sözlü Tarihi" projesinin deşifre metinleri kullanılmıştır. Üç aşamalı analiz sürecinde başlangıç, odak ve kuramsal kodlama adımları izlenmiştir. Araştırma sonuçları Kuşadası'nın gelişiminin; 1930-1960 döneminde doğuş, 1961-1989 döneminde büyüme ve gelişme, 1990-2014 döneminde ise olgunlaşma aşamalarıyla gerçekleştiğini göstermiştir.

ABSTRACT

Tourism destinations are dynamic and evolve over time. The purpose of the current research is to examine the historical development of Kuşadası which is one of the leading tourism destinations of the country during republic period. The study was conducted in qualitative approach using document analysis method. Transcripts of the project titled "Oral History of Türkiye Tourism" which was carried out by Anadolu University Faculty of Tourism served as data source of the research. Three-stage analysis process including initial, focus, and theoretical coding was applied in the study. Study findings indicate the tourism development stages of Kuşadası as follows; emergence between 1930-1960, expansion and development between 1961-1989, and finally, maturation between 1990-2014.

GİRİŞ

Dinamik bir turistik ürün olan destinasyonlardaki zaman içerisinde ortaya çıkan değişim, ziyaretçi tercih ve ihtiyaçlarına, destinasyonun fiziksel yapısına bağlı olarak oluşmakta ve destinasyonun yaşam seyri hakkında ipuçları vermektedir (Noronha 1976; Butler 1980). Benzer şekilde destinasyonu tercih eden turistlerin davranış biçimleri (Plog 1974), sayıları ve ziyaret biçimleri (Cohen 1972); yerel halk-turist arasındaki iletişim biçimi (Doxey 1975 Eylül), destinasyonu ziyaret eden turist profilleri de (Christaller 1963) destinasyonların yaşam seyri hakkında bulgular sun-

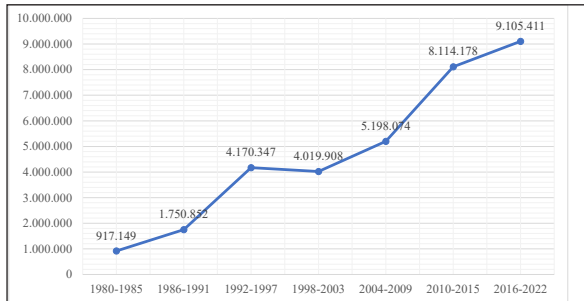
maktadır. Bu çalışmada Türkiye turizm pazarının köşe taşlarından ve en eski destinasyonlarından biri olarak, önemli değişim ve dönüşümler geçiren bunun yanı sıra turizmde 1930'lu yıllardan bugüne yaklaşık yüz yıllık serüvenini devam ettiren Kuşadası'nın turizm gelişimi ele alınmıştır. İlgili alanyazındaki destinasyon yaşam seyri ele alan çalışmalar Butler (1980; 2006) destinasyonların duraklama ve düşüş yaşadıkları için yeniden canlandırılması gerektiğini vurgulamasına karşın, Şekil 1'de ve çalışmanın ilerleyen süreçlerinde de görülebileceği üzere Kuşadası turizmde dikkat çekici bir duraklamanın ve/veya düşüşün meydana gelmediği gibi sonrasında

ise yeniden bir canlandırma sürecine girilmediği görülmektedir.

Bu açıdan Kuşadası'nın tarihsel süreçteki gelişimi tekrar eden bir döngüden çok bir ilerleyişi çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte araştırmada Kuşadası'nın turistik yaşam seyri yalnızca yıllar içinde ziyaretçi sayıları ile değil aynı zamanda kendi toplumsal bağlamında değerlendirilmiş; ilgili alanyazında benzer araştırmalar çerçevesindeki benzerlikleri ve farklılıkları tartışılmıştır. Araştırmada Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından yürütülen "Türkiye Turizmi Sözlü Tarihi" projesinin deşifre metinlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları Kuşadası'nda turizm gelişiminin; 1930-1960 döneminde doğuş, 1961-1989 döneminde büyüme ve gelişme, son olarak 1990-2014 döneminde ise olgunlaşma aşamalarını izleyerek gerçekleştiğini göstermiştir. Bu bulgular, geçmiş araştırmalarla benzerlikler yanında farklılıklar olduğuna da işaret etmektedir. Araştırma sonuçları Kuşadası turizminin yaşam seyri ile ilgili bir bütün olarak uygulayıcılara, yöneticilere ve politika yapıcılara dikkat çekici bilgileri sağlamaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Turizm destinasyonları zaman içinde değişime uğradıkları için (Aji ve Kusumawanto 2020) bu durum turizm gelişimini kuramsal olarak yapılaşma, ekonomik gelişim, ziyaretçi sayılarındaki değişim, pazarlama ve reklam faaliyetleri gibi çeşitli yönleriyle incelemeye olanak tanıyan yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. İlgili alanyazında destinasyonların yaşam seyrini belirli turistik alan-

Şekil 1. Kuşadası Ziyaretçi Sayısı

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023) Konaklama İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

lar çerçevesinde inceleyerek model oluşturan bir dizi çalışma bulunmaktadır (Christaller 1963; Cohen 1972; Plog 1974; Doxey 1975 Eylül; Noronha 1976; Butler 1980). Farklı alan araştırmacılarının farklı yer ve zamanlarda gerçekleştirdiği bu araştırmalarda, incelenen destinasyonların yaşam seyrinin farklı süreç ve aşamalarda ele alındığı görülmektedir.

Planlamacı ve coğrafyacı Christaller (1963) tanınırlığına bağlı olarak destinasyonların gelişim süreçlerini kavramsallaştırmıştır. Destinasyonu ziyaret eden farklı özellikteki turistleri turist psikolojisi üzerinden ele alan Plog (1974), destinasyonda meydana gelen toplumsal ve çevresel değişimler ile turistik hareketlilikler arasındaki ilişkiyi göz ardı etmiştir. Benzer şekilde uluslararası turizm hareketliliklerine katılan turistleri, gidilen yeri ve kurulan ilişkileri temel alarak gerçekleştirdiği sınıflandırmada Cohen (1972), önceki araştırmacılar gibi turizmin çeşitli etkilerine değinmeyi ihmal etmiştir. Yerel halk ve turist ilişkileri üzerinden gerçekleştiği sınıflandırmada Doxey, çağdaşları olan diğer araştırmacıların eksik bıraktığı noktalardan çevresel etkilere yoğunlaşırken turizmin toplumsal değişimler üzerindeki etkisine yer vermemektedir (Mason 2008).

Çalışmasını Forster, Cohen ve Greenwood gibi araştırmacıların çalışmalarına dayandıran Noronha (1976), destinasyon yaşam seyrine; destinasyon, yerel halk ve turistler üzerinden bir bütün olarak, oldukça kapsamlı bir yaklaşımla açıklık getirmektedir. Turistik alanların gelişimini destinasyonun pazar yapısı, morfolojisi ve dinamikleri açısından tartışan ve analiz eden araştırmacılar Gilbert, Ogilvie, Pimlott, House ve Barratt gibi araştırmacılar tarafından etkilenen Butler (1980; 2006) gerçekleştirdiği araştırma modelinde destinasyon yaşam seyrine kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Ancak destinasyon yaşam seyrini doğrusal bir süreç olarak ele alması ve süreçler arası geçişin açık olmaması nedeniyle eleştirilmektedir (Getz 1992; Aji ve Kusumawanto 2020). Bu araştırmalar ışığında, turistik destinasyonların tarihsel yaşam seyrinin kendi gelişim dinamiklerinden hareketle bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ge-

liştirilen modellerin, benzer çalışmalar için belirli ölçüde yönergeler sunabilme yeteneklerine rağmen, her destinasyon için bütüncül ve kapsayıcı bir bakış açısı sağlamakta yetersiz kaldıkları düşünülmektedir. Bu çalışmada edilen bulgular, bu yönde bilgiler sunmaktadır.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından belge incelemesinden yararlanılmıştır. Anadolu Üniversitesi bünyesinde 2012-2015 yılları arasında yürütülen “Türkiye Turizm Tarihi Projesi” kapsamında 2018 yılında bir kitap serisi olarak yayımlanan ve 1923-2014 yıllarına ilişkin çeşitli verileri içeren görüşme deşifreleri, veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Belge analizi, araştırmacının müdahalesi olmaksızın kaydedilmiş metin ve görüntülerin, nitel araştırmalardaki diğer analitik yöntemler gibi anlayış kazanmak, anlamları ortaya çıkarmak ve/veya ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesine ve yorumlanmasına yönelik sistematik bir prosedürdür.

Araştırmacıların uzun yıllar ilgi göstermediği belge verileri (Bowen 2009), son yıllarda çeşitli araştırmalarda başvurulan kaynaklar olarak dikkat çekmeye başlamıştır (Kozak ve Coşar 2017; Türktarhan vd. 2022). Bu araştırma kapsamında veri olarak kullanılan metinleri sağlayan ve proje kapsamında görüşme yapılan kişiler, uzun yıllar yaşamının tamamını veya önemli bir kısmını Kuşadası’nda geçiren ve ilçeye turizm bağlamında çeşitli katkılar sunan bireylerdir (Tablo 1).

Kuşadası’nın tarihsel süreçteki değişimi, destinasyon yaşam seyrinin modellendiği benzer araştırmalar (Christaller 1963; Cohen 1972; Plog 1974; Doxey 1975 Eylül; Noronha 1976; Butler 1980) temel alınarak değerlendirilmiştir. Veri analiz süreci öncesi araştırmacının verilere aşina olması amacıyla katılımcılara yöneltilen sorular gözden geçirilmiştir. Görüşme verileri; doğrudan Kuşadası turizm tarihini içermesi nedeniyle veri analiz sürecinde kayıpların meydana gelmesi için nitel veri analizi programı olan MAXQDA 2020 kullanılarak Tablo 2’de örneklendirilen,

Tablo 1. İnceleme Kapsamına Alınan Kaynak Kişi Verileri*

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	İkamet (Yıl)
Adnan Şenol	Erkek	-	Kaptan	Ortaokul	43
Ahmet Kireç	Erkek	72	Esnaf	Lise	72
Ajlan Kartoğlu	Erkek	65	Otel Müdürü	Lisans	38
Ayşe Şerifoğlu	Kadın	58	Yerel Yönetim	Lisansüstü	22
Cahit Şimşek	Erkek	82	Acenta Müdürü/Rehber	Lisans	42
Cemile Taka	Kadın	64	Deniz Taşımacılığı	Ortaokul	64
Erdoğan İstanköylü	Erkek	77	Emekli Turizm Bakanlığı Müşaviri	Lisans	-
Erol Erdem	Erkek	69	Emekli Esnaf	Lise	69
Hatice Kavafoğlu	Kadın	69	Emekli Esnaf	Lise	55
Mehmet F. Uçargönül	Erkek	68	Turizm İşletmecisi	Lise	35
Mehmet Mumcu	Erkek	62	Turizm İşletmecisi	Lise	52
Müjgan Şavkay	Kadın	87	Emekli Öğretmen	Lisans	63
Nadire Köken	Kadın	74	Turizm İşletmecisi	Lise	44
Nilgün Şirin	Kadın	64	Acenta İşletmecisi Turist Rehberi	Lisans	-
Osman E. Çolakoğlu	Erkek	50	Akademisyen	Lisansüstü	26
Ömer Germen	Erkek	64	Doktor	Lisansüstü	33
Ömer T. Sağnak	Erkek	78	Eski Belediye Başkanı	Lisansüstü	46
Rıdvan Kavi	Erkek	61	Acenta Çalışanı	Lise	36
Tacettin Özden	Erkek	51	Otel Müdürü	Lisans	24

* Katılımcılar, bundan sonraki kısımlarda isim-soy isimlerinin baş harfleri ile anılacaktır.

Charmaz (2006) tarafından önerilen başlangıç, odak ve kuramsal kodlama prosedürü izlenerek kodlanmıştır.

Veri analizlerinin güvenilirliğini arttırmak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik ölçütlerinden yararlanılmıştır (Lincoln ve Guba 1985; Cope 2014; Arslan 2022; Enworo 2023). Buna göre çalışmada, araştırma sürecinin okuyucu tarafından izlenebilmesi ve güvenilirliğinin denetlenebilmesi için veri kaynağına ve yorumlamalara ilişkin kapsamlı raporlamalar yapılmış; ayrıca analiz süreçlerine ilişkin ham veriler saklanmış (tutarlılık); verilerin okuyucu tarafından doğrulanabilirliğini sağlamak için veri analiz süreci ve buna bağlı olarak oluşan kategoriler birer örnekle açıklanmıştır (doğrulanabilirlik). Araştırma bulgularının Kuşadası'nda uzun yıllar yaşayan ve turizmde faaliyette bulunan katılımcıların verdiği bilgiler

olması ve bulguların yayımlanmış bir kaynağa dayandırılması inandırıcılığı sağlayan diğer bir önemli bir ölçüttür. Son olarak aktarılabilirlik ölçütünün sağlanabilmesi için araştırma bulgularının ilişkilendirildiği kategoriler kapsamlı biçimde açıklanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında Kuşadası turizminin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü içeren dört temel kategori ile bu kategorileri oluşturan alt kategorilere yer verilerek bulgular raporlanmaktadır.

Doğuş: 1930-1960 dönemi

Kuşadası turizminin 1930-1960 dönemini kapsayan ve başlangıç dönemini işaret eden bulguların temelinde; *sektör öncesi dönem, toplumsal ilişkiler*

Tablo 2. Görüşme Verileri Analiz Süreci

Deşifre Metni	Başlangıç Kodlaması	Odak Kodlama	Kuramsal Kodlama
<i>Kuşadası'nın bir kere çok güzel bir iklimi var, ismi var, çevresinde ciddi bir değer var. Bir Efes, Meryem Ana falan gittiğiniz zaman tarihi İyonya'nın merkezinde, antik devletlerin bulunduğu bir yerin ortasında, merkezinde, düzel bir havaalanı var, havaalanı çok yakın. Dolayısıyla Kuşadası'nın çok fazla avantajı var.</i>	İklim, coğrafi konum, tarih, kültür	Özgün turizm çekicilikleri	Doğuş: 1930-1960
<i>Biz temmuz ayında Kıbrıs Harekâtı başladı, ta bir dahaki mart ayına kadar limandan dışarı tekemizi çıkartamadık. 1974 senesinde</i>	İhtilal, savaş, arz-talep dengesizliği, enflasyon	Krizler	Büyüme ve Gelişme: 1961-1989
<i>Yani bugün 75 euro verdiği zaman beş yıldızlı otelde tatil yapabiliyorsunuz, her şey dahil. O zaman niye gelip iki yıldızlıda kalsın 10 Euro'ya çünkü dışarı vereceği para çok daha fazla. Eee beş yıldızlı otellerin sunduğu hizmetler, bir turistin isteyebileceği her şey var. Gece aktiviteleri var, gündüz aktiviteleri havuz başı var, deniz var, mutfak açık büfe, içki serbest...</i>	Her şey dahil sistem, kurvaziyer turizmi, yeni kurumsal tesisler	Endüstriyelleşme	Olgunlaşma: 1990-2014

ve sosyal yapı, özgün turizm çekicilikleri, düzensiz turizm hareketlilikleri ve çalışma alanları kategorileri ekseninde oluştuğu belirlenmiştir (Şekil 2). Araştırma bulguları, ilgili alanyazında yer alan araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Belirli bir bölgenin turistik bir destinasyon kimliği kazanması öncesindeki dönemde, özgün turizm çekicilikleri, toplumsal ilişkiler ve sosyal yapı bağlamındaki bazı özellikleriyle az sayıda düzensiz turisti cezbediği anlaşılmıştır (Christaller 1963; Plog 1974; Doxey 1975 Eylül; Noronha 1976; Butler 1980).

Sektör Öncesi Dönem: Genel Durum

Sektör öncesi dönem, turistik hareketlilikler öncesi Kuşadası turizmini tetikleyici unsurların değerlendirilmesiyle ilgili belirlenmiş bir kategoridir. Bu bağlamda katılımcı ifadelerinin yoğunlaştığı unsurlar; *liman, reklam-pazarlama, kür turizmi ve kutsal yolculuklar* olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre katılımcı ifadeleri henüz turistik hareketlerinin başlamadığı 1900'lü yılların erken dönemlerinde, Yunan Adaları'na günübirlik tekne turları gerçekleştirildiğini göstermiştir:

H. Reis, dedem, Yunanistan'la, Yunan Adası Samos'la burası arasında gelip giden tekneler koymuştu, 1915-1920-1930 seneleri. (E.E.)

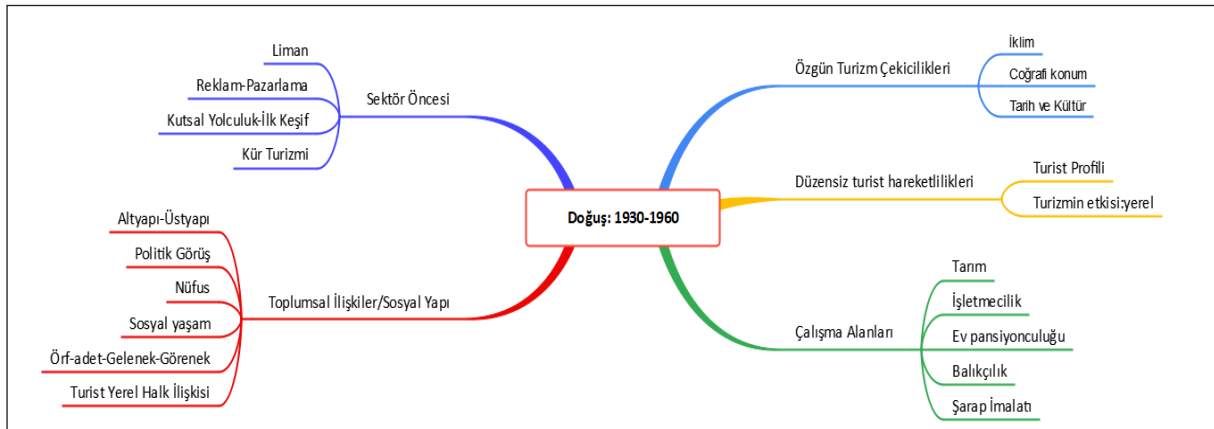
Denize kıyısı olan ve yerel halkın belirli oranda ticaret yaptığı kentin limanının olmadığı O.E.Ç'nin şu ifadeleriyle karşılık bulmaktadır:

Kuşadası'na ilk kurvaziyer gemi geldiği zaman burada herhangi bir liman yokmuş. O tarihlerde balıkçı tekneleriyle turistleri sahile getirip buradan [...] götürüyorlarmış. İki yıl kadar böyle devam ediyor.

Önemli bir liman ilçesi olan Kuşadası'nda liman temelinin 1958 yılında atılmaya başlandığı C.T.'nin açıklamalarından anlaşılmaktadır: "1958 yılında babam belediye başkanıydı 1960 yılına kadar. 1958 yılında limanın temeli atıldı". Sektör öncesi dönemde Kuşadası'nın, günümüz kür turizmi olarak nitelendirilebilecek amaçlarla uzun yıllar çevre illerden ziyaretçi ağırladığı M.M.'nin şu ifadeleriyle somutlaşmaktadır:

Romatizma için Aydın'dan, denizden kuma girmeye gelirlerdi kadınlar. Mezarıcı dediğimiz adamlar, kaç kişi gelecekte kumu kazıp yer açarlardı. Gelirdi sabah kadınlar şalvarlarla, mayo yoktu. Şalvarla tuzlu suya girip çıkardı; tedavi amaçlı. İçmeler mesela. Bağırsakta tenya olanlar falan. Kuştur'un üzerinde karşı sahilde içmeler vardı. İçmeler dediğimiz tuzlu, yavansı bir su, bağırsakları, mideyi temizliyormuş, aç karna içenlerin bağırsaklarını temizlermiş.

Efes'e gerçekleştirilen kutsal yolculukların, Kuşadası turizminin keşfine zemin oluşturduğu söylenebilir. Kuşadası ile Efes Antik Kenti'nin birbirine yakın mesafede konumlanması ve geçiş

Şekil 2. Kuşadası Turizminin Doğuş Dönemi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

rotasına alınmasıyla bölgenin ziyaretçiler tarafından keşfedilmesini sağladığı katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak A.Ş.'nin şu ifadeleri dikkat çekicidir:

Gelip gidenler arttıkça, Efes'in adı duyuldukça, Efes'in de kıyı şehri Kuşadası olunca, Kuşadası'nın en büyük reklamını Efes yaptı bana göre. Gemilerin gelmesi Efes'i ziyaret etmek için, [...] insanlar Kuşadası'na geldi Efes'i görmeye gitti.

1900'lü yıllara dayanan Efes ziyaretlerinin katkısıyla bölgenin görülmeye değer manzaraları ve iklimi (Turner ve Ash 1975), sektörleşmenin oluşmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Özgün Turizm Çekicilikleri

Özgün turizm çekicilikleri kategorisi, katılımcıların Kuşadası'nı var eden otantik özelliklerine dikkat çeken unsurlarla ilgilidir. Bu bağlamda üzerinde en sık durulan unsurlar arasında *iklim, coğrafi konum ve tarih* bulunmaktadır. Ege'de Antik Yunan dönemine ait çeşitli tarihi ve kültürel anıtların bulunması 1900'lü yılların ilk çeyreğinden itibaren bölgeyi bir ziyaret merkezi hâline getirmiş (Turner ve Ash 1975), Kuşadası ise turizm hareketlerinin başlangıç temellerinin atıldığı bu dönemlerde yukarıda sıralanan özellikleri ile bir geçiş noktası olarak turistlerin tanıştığı bir destinasyon olmuştur. Bu özellikler çerçevesinde katılımcılardan O.E.Ç.:

Biliyorsunuz Efes Antik Kenti var yakınımızda. Meryem Ana'nın yaşadığı yer olarak belirtilen bir yer var. Bu civara bakarsanız o kadar çok sayıda antik kent görürsünüz ki Didim, Milet, Pirien, Efes, Magnesia... Bunlar ilk etapta benim aklıma gelenler" ifadelerini kullanmıştır. Kuşadası'nın özgün turizm çekiciliklerini T.Ö. ise, "Kuşadası'nın bir kere çok güzel bir iklimi var, ismi var, çevresinde ciddi bir değer var. Bir Efes, Meryem Ana falan gittiğiniz zaman tarihi İyonya'nın merkezinde, antik devletlerin bulunduğu bir yerin ortasında, merkezinde, güzel bir havaalanı var, havaalanı çok yakın. Dolayısıyla Kuşadası'nın çok fazla avantajı var.

ifadeleriyle dile getirmiştir.

Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Yapı

İki veya daha fazla birey arasındaki sosyal ilişkiler (Umberson ve Karas Montez 2010) ve siya-

set, eğitim, sağlık, din, konstrüksiyon gibi çeşitli birimlerden oluşan yapılarla ilgili gelişmeler toplumsal yapı (Karakaş vd. 2007) çerçevesinde değerlendirilebilir. Turistik olarak henüz gün yüzüne çıkmamış küçük bir ilçe iken Kuşadası'nın toplumsal ilişkiler ve sosyal yapısı ile ilgili katılımcıların en sık dikkat çektiği konular arasında *altyapı-üstyapı, politik görüş, nüfus, sosyal yaşam, örf-adet-gelenek-görenek ve turist-yerel halk ilişkisi* kategorileri yer almıştır. Buna göre turizm hareketlilikleri öncesi dönemlerde muhafazakâr bir görüşe sahip olan toplumun zaman ilerledikçe daha liberal bir düşünüyapıya sahip olmaya başladığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Kuşadası halkının güven esasına dayalı bir sosyal ilişki anlayışlarının ve ortak sembolik dillerinin var olduğu M.M.'nin şu ifadeleriyle anlaşılmaktadır: "Bizde kapılarda ip varsa bağlı şekilde, evde kimse yok demektir. İp yoksa girip çıkarsın".

Anlatılara dayanarak Kuşadası'nın mevcut olanaklarıyla kıyaslandığında o dönemlerdeki zorlu yollar nedeniyle ulaşımın zor ve toplumsal yapının önemli bileşenlerini oluşturan hastane ve sağlık ocağı gibi kurumların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu konudaki düşüncelerini H.K.:

Mesela Söke'deki çevredeki ören yerlerine yol bile yokken o zaman dernekler kuruldu ve birtakım ekonomik şeyler bir araya getirildi ve yol yapıldı"; A.K. ise; "Eskiden bir tek doktorumuz vardı, daha sonradan Amerika'ya gitti, sonra iki doktor oldu, onlar doktorluğu idare ediyordu.

şeklinde dile getirmiştir. Turizm hareketliliklerinin henüz başlangıcı denilebilecek dönemlerde nüfusun yaklaşık 2.500-3.000 dolaylarında olduğu belirtilen (M.M) Kuşadası, kısa zaman içerisinde, Türkiye'nin çeşitli illerinden göç alarak ilk genişlemeyi deneyimlemiştir; "Karadenizliler buraya geldiler ve [...] müteahhidiz dediler. Onlara işçi olarak da doğulular geldiler" (M.Ş.).

Katılımcı ifadeleri, Kuşadası turizminin doğuş döneminde sosyal ilişkilerin turizm hareketlerinden henüz etkilenmediğini, kültürel öğelerin belirgin bir şekilde yansıtıldığını, ziyaretçiler ile yerel halk etkileşiminin yüksek olduğunu ve her iki tarafın karşılıklı olarak memnun kaldığını göstermektedir (Christaller 1963; Plog

1974; Doxey 1975 Eylül; Noronha 1976; Butler 1980;). Ayrıca turistik olanakların yetersizliğine rağmen ilk turistlerin Kuşadası'ndan oldukça memnun ayrıldıkları ve bu ziyaretlerden yerel halkın oldukça memnun olduğu da anlaşılmaktadır. Bu çerçevede ulaşılan bulgular arasında N.Ş.'nin şu ifadelerine yer verilebilir: "Bütün bu imkânsızlıkların içinde insanlar çok mutlu ayrılıyorlardı. Kuşadası'ndan çünkü hep birebir, dediğim gibi bir misafir ağırlama vardı".

Çalışma Alanları

Turizmin çeşitli sektörleri geliştirdiği ve bunlar için talep oluşturduğu, yeni işler yarattığı, istihdamı arttırdığı ve yeni yatırımları çektiği yaygın olarak kabul edilse de (Figini ve Patuelli, 2022), plansız turizm gelişiminin bazı sektörlerin ve işlerin yok olmasını beraberinde getirdiği not edilmelidir. Bu çalışmada da Kuşadası için benzer durum tespit edilmiştir. Turistik faaliyetler öncesi zamanlarda yerel halkın önemli bir bölümünün *tarım, balıkçılık ve şarap imalatı* ile uğraştığı; az sayıda yerel ve yabancı turistlerin ziyaretlere başlamasıyla *buna ev pansiyonculuğunun* dahil edildiği ve son dönemlerde *işletmecilik* alanında hızlı bir artışın meydana geldiği belirlenmiştir. Tarımdan işletmeciliğe doğru bir seyir izleyen bu dönemdeki çalışma alanları arasında ağırlıklı olarak *tütün tarımı ve zeytinciliğin* olduğu görülmüştür. Yerli halkın hasat dönemlerinde belirli sürelerle evlerinde kalmamaları nedeniyle çevre illerden gelen yerli ziyaretçilere kiralamayla profesyonel olmayan ev pansiyonculuğu başlamıştır. Katılımcılardan M.M. bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

Ankara'dan, İstanbul'dan bir iki ay biz tütün tarlalarına gittiğimiz için bahçelerde o evleri kiraya verirdik bir ay. Anahtar bırakırsın yatak yorganla. O şekilde, biz de kapılar kapanmadı.

Burada aynı zamanda ilgili dönemde güvene dayalı toplumsal yaşam ortamının hâkim olduğu çıkarımı yapılabilir.

Ziyaretçi sayılarındaki ve turizm hareketliliklerindeki nispi artış, turizm faaliyetlerindeki fırsatlara yönelik farkındalığı arttırırken zirai faaliyetlerin azalmasına yol açmıştır:

Gençliğimiz, çocukluğumuzda tütün tarlaları ve tütün bittiği an zeytinlikler vardı. Zeytinler artık azaldı bu inşaatlardan. Tütün bitti mi hemen zeytine geçerdik. Zeytinde bir yıl olur, bir yıl olmazdı. Zeytinle uğraşırdık (M.M.).

H.K. turizm öncesi yerleşik halkın uğraş alanlarını şöyle açıklamıştır:

Çiftçilik, zaten hepsi çiftçiydi buradakilerin. Zeytin ve tütün. Bütün işleri oydu. Turizm sonra oldu. Kuşadası'nın yerlisinin yaptığı iş tüncülük ve zeytincilik.

Daha sonra başlayan turizm faaliyetleri arasında katılımcıların ağırlıklı olarak dile getirdiği mesleki alanlar; konaklama, seyahat ve yiyecek-içecek işletmeciliği olarak sıralanmıştır. İşletmecilik faaliyetlerinde meydana gelen hızlı gelişimlerde yalnızca yerliler değil, yabancı girişimcilerin yatırımları da yer almaktadır. Bu sonuç belirli bir destinasyonun turistik yaşam seyrini inceleyen benzer araştırma sonuçlarından ayrılmaktadır. Nitekim bu araştırmalarda henüz doğuş aşamasında olan bir kentin yerel yatırımcıların girişimleriyle büyüyeceğine dikkat çekilmektedir (Doxey 1975 Eylül; Noronha 1976; Butler 1980).

İşletmecilik faaliyetlerinden ilk girişimler arasında yemeklerin evde hazırlanarak, satışa sunulduğu küçük lokantalar yer almaktadır. Katılımcılardan A.K., yiyecek işletmeciliğinin başlangıcının temellerinin atıldığı dönemle ilgili olarak aşağıdaki açıklamada bulunmuştur:

50'li yıllardan sonra zaten artık, bu kısım daha önce yani 40'lı yıllarda, 50'li yıllarda artık lokanta olmuş durumda [...] Bölgeden, civardan, Söke'den, Selçuk'tan yemek yemeye gelenler oluyor. Büyükannem iyi bir aşçı, babam öyle... Evde hazırlanıyor, ev yemekleri, hemen lokantanın yanında bir mutfağımız var. O mutfakta bunlar hazırlanıyor ve satışa sunuluyor [...] Bu arada Kuşadası'na tek tük turistler gelmeye başlıyor.

Sayısız az olsa da destinasyona ziyaretçilerin gelmeye başlamasıyla tarih, aynı zamanda Kuşadası'nın ilk acentası olma özelliğini taşıyan yeni bir işletmeciliğin daha doğuşuna, ilgili dönemin kaymakamı Özer Türk'ün teşviki ve Naci Akdoğan'ın sahipliği ile tanıklık etmiştir: 1959 kurulan Akdeniz Seyahat Acentesi. Kuşadası tu-

rizm hayatına atılacak yeni acentaların açılması-na öncülük eden bu acenta ile ilgili olarak C.Y. şu ifadeleri dile getirmiştir:

O zaman rahmetli Özer Türk vardı orada kaymakam, onun teşvikiyle ilk turizm acentası, Akdeniz Acentesi açıldı, Naci Akdoğan, Haşmet Akdoğan, Sümer Erdem onların birliğiyle Akdeniz Seyahat Acentesi açıldı. Sonra diğer acenteler açıldı.

Bu girişimler aynı zamanda destinasyonun Efes'ten bağımsız olarak da ziyaretçi ağırlamaya başlayan bir turistik destinasyon olma sürecinin temel taşlarından biri olarak gösterilebilir.

Düzensiz Turist Hareketlilikleri

Bu aşamada katılımcı ifadelerinden oluşan bir diğer kategori düzensiz turizm hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan turist profili ile turizmin etkisidir. Düzensiz turizm hareketlilikleriyle anlatılmak istenen, Kuşadası'nı ziyarete gelen yerli turistlerin yanı sıra az sayıda da yabancı turist hareketliliğidir. Buna ilişkin N.Ş., "1950'lerde iskeleye liman yapıldıktan sonra gemiler gelme-

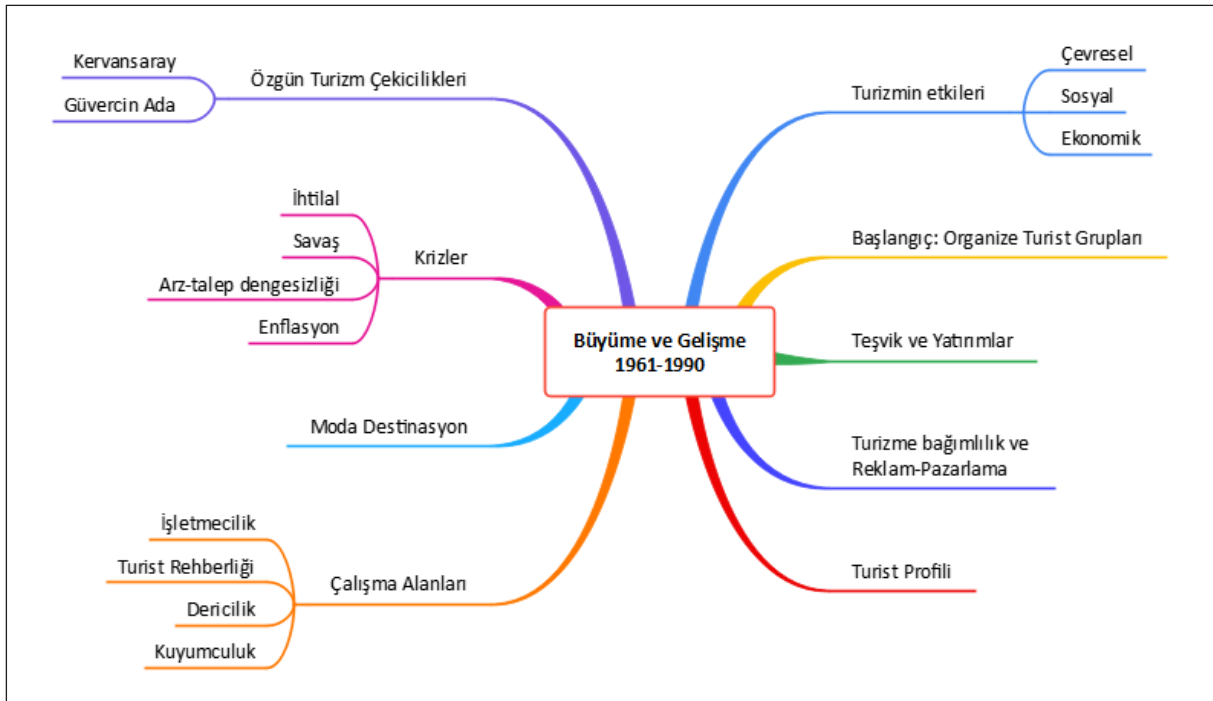
ye başladı Kuşadası'na ama çok az ve tek tük..." olarak düşüncelerini dile getirmiştir. Kuşadası'nı ziyaret eden az sayıda yabancı turist ve bu turistlerin profilleriyle ilgili olarak Ö.T.S. şu ifadeleri kullanmaktadır:

...Yunanlıların başlangıçta takoz gibi uyduruk gemileri vardı, sonra ortak pazara girince Hollandalılar, Danimarkalılar, Almanlar falan, Yunanlı şeyleri taşımaya başladılar.

Bu dönemde hizmet sektöründe faaliyetlerini yürüten yerel halk için büyük öneme sahip düzensiz turist hareketliliklerini ağırlıklı olarak yerli turistlerin oluşturduğunu A.K. şu ifadelerle desteklemektedir:

Memurlar yüzde 40'ını kapsıyordu aşağı yukarı. Diğerleri değişken profil. Sonraları turistler gelmeye başladığında her şey değişmeye başladı. Mesela bizim yemekleri onlar pek yemediği için ızgaralara başladık [...], yani 55-60' arası bu bahsettiğim.

Katılımcı ifadeleri, az sayıda turist geldiği Kuşadası'ndaki bu dönemin hareketliliklerinin

Şekil 3. Kuşadası Turizminin Büyüme ve Gelişme Dönemi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

memnuniyetle karşılandığı, yerel halka ekonomik olarak katkı sağladığı buna rağmen ziyaretlerin yerel halkı sosyal ve kültürel bağlamda olumsuz etkilemediğini göstermektedir. Buna göre mevcut araştırma bulguları destinasyon yaşam seyrinin kuramsallaştırıldığı öncü çalışmalarla ekonomik katkı bakımından ayrışırken, diğer özellikler bakımından benzerlik göstermektedir (Butler 1980; 2006).

Büyüme ve Gelişme: 1961-1989 dönemi

Büyüme ve gelişme kategorisi, Kuşadası'nın turizm serüvenine başladığı ve deyim yerindeyse soluksuz yükseliş zamanlarını ifade etmek amacıyla oluşturulmuştur. Büyüme ve gelişme kapsamındaki kategoriler arasında *özgün turizm çekicilikleri, krizler, moda destinasyon, çalışma alanları, başlangıç ve organize turist grupları, teşvik ve yatırımlar, turizme bağlılık ve reklam-pazarlama, turizmin etkileri ve turist profili* yer almaktadır (Şekil 3).

Özgün Turizm Çekicilikleri

Doğuş döneminde olduğu gibi büyüme ve gelişme döneminde de Efes Antik Kenti vb. tarihi ve kültürel değere sahip anıtlar ile çevresel değerlere sahip yerler korunmuş; yapımı yüzyıllar öncesine dayanan *Kervansaray*, rekonstrüksiyon çalışmalarıyla Kuşadası'na kazandırılmıştır. Ayrıca bugün hâlâ sembolik bir öneme sahip olan Güvercin Ada karaya bağlanarak destinasyonun ilgili dönemdeki değeri artırılmıştır. Kuşadası turizminde dikkat çekici bir rol oynayan Ö.T.S. ko-nyuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Buraya İller Bankası birtakım yatırımlar yapmış. Aşağıda Kervansaray var, Kervansarayı restore etmişler, etrafındaki binaları temizlemişler, yıkmışlar, biraz açmışlar. Güvercin Ada Kalesi'ni temizlemişler. Ondan sonra Güvercin Ada'yı, adayı karaya bağlayan bir yol yapmışlar.

Krizler

Krizler; *ihtilaller, savaş (Kıbrıs Barış Harekâtı), arz-talep dengesizliği, enflasyon* çerçevesinde incelenmiştir. Kuşadası turizm hayatının henüz doğmakta olduğu 1960'lı yıllarda meydana gelen ihtilal ve turistik faaliyetlerin oldukça parlak oldu-

ğu dönemlere tesadüf eden 1980 ihtilalinin destinasyondaki turizm hareketlerini görece etkilediği H.Ş.'nin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

O zamanlarda turizm Kuşadası'nda yeni başladı. 1960 yıllarında ihtilal olunca o arada Kuşadası'ndaki ekonomide durağanlık oldu, sıkıntılar oldu, sektördeki inşaat bitti, her şey bitti, bu 1964-65'lere kadar devam ediyor.

1980 ihtilali ile ilgili olarak V.K. şunları dile getirmiştir: "1980 ihtilalinde ben turizmdeydim, '81-82 yıllarında tabii belirli bir kesinti olmakla birlikte yine turistler geldi ve mutluydular". Katılımcı ifadeleri, ihtilalden birkaç yıl önce tüketim mallarının tedarikinde yaşanan sorunlarla ilgili bir krizin belirdiğine dikkat çekmektedir; öyle ki bu durumun turist yiyecek-içecek ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Ürün tedariki ile ilgili M.M.'nin ifadeleri dikkat çekicidir:

O dönemde işletmelerde bir sorunumuz yoktu. Bir, bu '77 yılında margarin bulunmuyordu, ççek yağı da. Avrupalı'ya zeytinyağından tava yapamıyorsun, veremiyorsun.

Mal ve hizmetlerin arzın düşük ve sınırlı, talebin ise yüksek olduğu durumlarda fiyatın artacağı temel iktisat prensiplerindedir. Ürün tedarikindeki sıkıntılar ve buna ek olarak ihtilal, takip eden üç-dört yıl içerisinde Kuşadası turizminde yeni bir krizin habercisi olmuştur. Katılımcılardan A.Ş.'nin ifadeleri bu durumu doğrulamaktadır:

Ama sonradan bir krizler çıktı, enflasyon denen şeyler peydahlandı, hiç bilmediğimiz şeyler yaşamaya başladık. Her gün her şeylerin fiyatları değişmeye başladı, artık hiçbir şeyin peşinden yetişilemez oldu.

Son olarak katılımcı ifadelerinden oluşan savaş kategorisi içerisinde sıklıkla 1974 yılında meydana gelen Kıbrıs Barış Harekâtı'na yer verilerek bunun Kuşadası turizmini ciddi bir şekilde etkilediği anlatılmıştır. Bu savaşla ilgili olarak A.Ş. şu ifadeleri kullanmıştır:

Kıbrıs Savaşı'nın bir anlamda içinde yaşadık. Çünkü biz burada çalışıyorduk, yurtdışına, Yunanistan'a gidip geliyorduk, Kıbrıs Savaşı başladığı zaman sıkıyönetim ilan edildi ve

yurtdışına çalışan bütün tekneler limanda bağlandı. Temmuz ayında Kıbrıs Harekâtı başladı, ta bir dahaki mart ayına kadar limandan dışarı tekemizi çıkartamadık.

Kıbrıs Harekâtı'nın Kuşadası turizmi üzerindeki etkisini H.K. 1980 ihtilali ile kıyaslayarak şu sözlerle açıklamaktadır: "12 Eylül de etkilenmedi sadece Kıbrıs çıkarması ile etkilendik biz, 1974'te. O çıkarmayla etkilendik biz".

Moda Destinasyon

Moda kavramı, Kuşadası'nın seçkin bireyler tarafından tercih edildiği, toplumsal olarak beğenildiği ve dikkatleri üzerine çektiği için kullanılmıştır. Turistik bir destinasyon olarak tanınırlığı bu süreçte artan Kuşadası, başta popülerleşen yeni yerleri deneyimlemek isteyen yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmiştir. Bu cazibenin artmasında sanattan politikaya uzanan seçkin elitlerin destinasyona ilgi göstermesinin de etkisi bulunmaktadır. Destinasyon yaşam seyrinin incelendiği çeşitli çalışmalarda (Christaller 1963; Plog 1974; Butler 1980) seçkinlerin bir destinasyona ilgi göstermesinin ardından başlayan kitleleşme yerini varışlarda düşüslere bırakmaktadır. Ancak bu çalışmaların aksine Kuşadası seçkinlerin ziyaretlerinden sonra kitlesele olarak ilgi çekmeye başlamışsa da sonrasında ilgide düşüş yaşanmamış, iç ve dış turizm varışlarında yükseliş devam etmiştir.

Kuşadası'nın moda bir turistik destinasyon olması Papa, Kraliçe Elizabeth, İran Şahı, Finlandiya Cumhurbaşkanı ve yerli sanatçıların ziyaretleriyle gerçekleşmiştir. Katılımcılardan Ö.T.S. bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Belediye başkanırken buraya İran Şahı geldi, Turgut Sunay'la beraber. Helikopterle geldi, Kısmet Oteli'ne geldi. Gittik kendisini karşıladık, beraber yemek yedik, gönderdik. Ondan sonra Finlandiya Cumhurbaşkanı, Urho Kekkonen geldi. Onu da orda yine ağırladık. Ondan sonra böyle Avrupa heyetleri bilmem neleri filan, onların sayısını bilmiyorum. Türkiye'ye gelenlere hep Kuşadası gösterilir idi.

Kuşadası'nın film yıldızları ile dönemin yıldızlarının ilgisini nasıl çektiğiyle ilgili olarak H.K. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Orhan Gencebay ile Müjde Ar'ın filmi, Orhan Gencebay ile Necla Nazır'ın filmleri ama isimleri unutuyorum, [...] Ferdi Özbeğen'den Bülent Ersoy'a kadar, Ayhan Işık'tan Müjde Ar'a kadar. Bu söylediklerim çok eskiler, hepsi geliyordu, Kadir İnanır geliyordu.

Çalışma Alanları

Turizm gelişimi öncesinde Kuşadası'nın verimli topraklarında gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler yerel halkın önemli geçim kaynaklarından biri iken turizmin gelişmesiyle ağırlık farklı çalışma alanlarına kaymıştır. Yerli ve yabancı girişimcilerin üst yapı yatırımları ile bölgede zincir oteller ve tatil köyleri inşa edilmeye başlanmıştır. Zeytin ağaçlarının kesimi yasalarca engellendiğinden bu dönemde az sayıda kişi zeytincilik faaliyetlerini sürdürürken bunun dışındaki faaliyetler neredeyse yok olma noktasına gelmiştir. Bu dönemin çalışma alanları kategorisi altında; *konaklama, yiyecek-içecek, seyahat ve hediyelik eşya dükkânı işletmeciliği, turist rehberliği, kuyumculuk ve dericilik* sıralanabilir.

Çalışma alanları başlangıç dönemleriyle nitelik, nicelik ve kapasite bakımından son derece farklılık göstermektedir. Misafirperverlik ve samimiyetin yerini ise profesyonellik almıştır. İlgili dönemin yatırımlarından söz eden Ö.T.S.'nin ifadeleri dönemin çalışma alanlarıyla ilgili önemli ipuçları barındırmaktadır:

[...] bir iskele vardı burada, böyle turist gemileri geliyordu böyle yoğun olarak, 75 mi 100 mü civarında altın, mücevherat yani böyle esnaf bugünkü gördüğümüz türde, dükkânlar vardı, azdı tabii, kale kapısına kadar vardı, kale kapısından sonra yoktu, kale kapısı, liman çevresi, TUSAN Oteli vardı, Fransız Tatil Köyü vardı, Club Mediterranee vardı. Onlar hem Fransız Tatil Köyü ile hem Kervansaray ile çalışıyorlardı. Ondan sonra BP Mokamp vardı, kapandı, şimdi orası, gene kamping işte. British (Petroleum), orası vardı, TUSAN vardı, en değerli oteller... Kısmet, İmbat, ondan sonra Akdeniz otelleri [...].

Bu otellerin önemli bir kısmının bugün hâlâ faaliyette olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Başlangıç: Organize Turist Grupları

Kuşadası turistlerin geçiş rotasında bulunan sessiz bir ilçe iken, önceki kısımlarda belirtilen ula-

şım, iklim, deniz-kum-güneş gibi çeşitli turistik çekicilik unsurları ve konaklama tesisleri, yiyecek-içecek işletmeleri, seyahat acentaları gibi turistik tesislerin katkılarıyla giderek daha hacimli turist gruplarının gereksinimlerini karşılayabilecek yeteneğe sahip bir destinasyon hâline gelmeye başlamıştır. Başlangıç olarak nitelendirilebilecek bu dönemde, Kuşadası'na organize gruplar ilgi göstermektedir. Biçimsel olarak Cohen'in (1972) bireysel kitle ve/veya Smith'in (2012) yeni başlayan kitle turistlerine benzetilebilecek bu turist gruplarının Kuşadası'nı ziyaretleriyle ilgili olarak Ö.T.S. şu ifadeleri dile getirmektedir:

Sene 1965, Catoni Maritime diye bir şirket o işi organize ediyor, biz Catoni Maritime'in sahibi [...] diye bir Yahudi, onunla biniyoruz taksiye geliyoruz, Kuşadası'nda yanaşan gemilerden gruplar alıyorum.

M.F.U., Kuşadası'nın ziyaretçi sayısındaki artış ile yeni inşa edilen konaklama tesislerinin ilişkisini şu sözleriyle kurmuştur:

66'da geldiğimde Tusan'dayken, o zaman belki ondan iki üç sene evvel başladı Kuşadası'ndaki turizm hareketliliği. Burada ilk Tusanlar, o bir zincirdi, Kuşadası'nda vardı.

Uluslararası turist hareketliliklerinin başlamasında 1950'li yılların sonunda bitirilen limanın etkisi M.M.'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Yerliler vardı, Yunan gemileri gelmeye başladı, iskele bitince. '62'de falan, '61'de. Yunan diye küçük küçük koyulan gemiler vardı, onlar başladı.

Başlangıç dönemiyle ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken konu kurvaziyer turistleridir. Kuşadası turizminin ve organize turist hareketliliklerinin yaşandığı başlangıç döneminin gelişiminde önemli bir rolü bulunan kurvaziyer turizmle ilgili O.E.Ç. şu ifadeleri paylaşmaktadır:

Kuşadası'na ilk kurvaziyer gemi geldiği zaman burada herhangi bir liman yokmuş. O tarihlerde balıkçı tekneleriyle turistleri sahile getirip buradan götürüyorlarmış. İki yıl kadar böyle devam ediyor. İki yıl sonra devlet diyor ki, buraya liman yaparsak herhalde iş yapacak. Bir liman yapılıyor, zaman içerisinde de o büyütülüyor, uzatılıyor. Yanına ikinci bir tane daha yapılıyor, geliştiriliyor. Özelleştirildikten sonra

limanda verilen hizmetin kalitesi tabii ki arttı. Dolayısıyla gelen gemilerin sayılarının yanında hacimleri de arttı.

Teşvik ve Yatırımlar

Devlet teşvikleri, turizmin desteklenmesi ve kalkınmanın sağlanmasında en kritik değişkenlerden biridir (Utomo vd. 2020). Bunların aynı zamanda yerli ve yabancı girişimci yatırımcıları cesaretlendireceği öne sürülebilir. Destinasyon yaşam seyrinin ele alındığı öncü araştırmaların (Christaller 1963; Doxey 1975 Eylül; Butler 1980) sürdürülebilir turizmin sağlanmasında önemli role sahip olan devlet teşviklerine yer vermeme-leri şaşırtıcıdır. Devlet teşvik sistemiyle ilgili A.K. şu ifadelere yer vermektedir:

Özal Dönemi'nde otellere teşvikler başladı, birçok yerde vatandaşa arsa tahsis etti, işletme sahibi olmak isteyen ve bir de teşvik verdi yüzde 40 oranında [...] 83'ten sonra başladı, bununla birlikte çok insan bu talebi karşıladı. Onlardan biri benim, dört bin lira, Türkin Otel'i yaparken. Ve bunun faizi o kadar düşüktü ki, yüzde 5 mi ne ödüyorduk, geri ödemesi yani çerez parası, o enflasyonlu yıllardı ya, çerez gibi geldi, yani bağış gibi geldi bize o para.

Teşviklerle çeşitli yatırımların yapıldığını çok sayıda otel işletmesinin inşa edilerek destinasyon gelişiminde bu yıllarda tepe noktasına ulaşıldığı E.İ.'nin şu ifadelerinde karşılık bulmaktadır:

Özal zamanına geldikten sonra, bir sürü yatırımlar, bir sürü yatırım teşvikler, krediler çıktı, oteller çoğaldı. Ondandı sonra, '80'den sonra tam gelişme o zamanlarda var da o kadar değil.

Doğuş dönemindeki yatırımlar ağırlıklı olarak Kuşadası yerli halkı tarafından gerçekleştirilirken bu dönemdekiler devlet teşvikleri ile nitelikli tesislerin kurulması için yatırım yapan dış yatırımcılar olmuştur.

Turizme Bağımlılık ve Reklam-Pazarlama

İşletme yatırımlarındaki artışların, istihdamı tarım dışı alanlara kaydırması, çalışma alanlarının doğrudan turizmle bağlantılı işlerden oluşması ve turizm gelirlerine bağımlı olmanın kırılabilirliği artırması (Scott vd. 2012; Gurtner 2016), Kuşadası destinasyonunun rekabet gücünü düşürmüştür.

Katılımcılardan O.E.Ç. destinasyonun turizme bağımlılığını şu çarpıcı sözlerle açıklamaktadır:

Burada turizmin dışında bir şey yok. Çünkü tarım arazilerinin de birçoğu gitmiş. Mesela narenciye bahçeleri, Karaova denilen bir mevki vardır burada. Belki Türkiye'nin en verimli topraklarıdır ama biz o toprakları satmışız. Dolayısıyla tarıma dayalı geliri de çok az buranın. Gelirin yüzde 90, yüzde 98'i turizmden.

Ağırlıklı olarak turizme bağımlı olan destinasyonun reklam ve pazarlama çalışmaları, önceki dönemlerdeki benzer şekilde mevcut turistik çekiciliklerine bağlı olarak bu dönemde seyahat acentaları ve otel işletmelerinin müşterilerine pazarlaması ve popülaritesinin gazetelere konu olması üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu durumla ilgili olarak N.Ş. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ama bana sorarsanız Kuşadası'nın dünyada tanınmasının en önemli sebebi Clup Med'in burada açılmasıydı, [...] çünkü bir dünya kataloğuna soktu Kuşadası'nı.

Turizmin Etkileri

İnsan faaliyetleri bir yandan doğal çevreden etkilenirken diğer yandan da doğal çevreyi etkilemektedir. Bu bağlamda önemli bir insan faaliyeti olan turizmin de belirgin bir biçimde çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri olmasına rağmen birbirleriyle ilişkili çok boyutlu özellikleri nedeniyle etkilere yönelik belirli bir sınıflandırma yapmak güçtür (Mason, 2008). Mevcut araştırmada katılımcı ifadelerinin turizmin etkileri bağlamında; *çevresel, sosyal ve ekonomik* boyutlar üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Katılımcıların üzerinde en sık durduğu çevresel etkiler, kendi içerisinde ve birbirleriyle ilişkili olan *plansız yapılaşma, betonlaşma ve tarım alanlarının* yok edilmesi şeklinde sınıflandırılmıştır. Katılımcı ifadeleri, 1980'li yıllarda başlayan hızlı betonlaşma ile destinasyonun tarım alanlarının tahrip edilmesi ve yok edilmesinin ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla bağlantılı olarak N.S. düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir:

Her şeye rağmen, çok güzeldi turizm Kuşadası'nda. Ama çok çabuk büyüdük, çok çabuk rant peşinde yani inşaatlar her taraf. Zeytinlikler kesildi, işte yeşillikler yok oldu.

Çevresi çok değişti Kuşadası'nın yani eski o otantik güzel sahil kasabası deniz kıyısında, o havasını yitirdi.

Kuşadası'nda inşaatlar yükselirken tarım arazilerinin yok edilmesi, plansızlığın somut bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Turizmin geliştikçe *ilişkilerin kişisizleştiği* ifadesi (Noronha 1976) bu araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda desteklenmektedir. Turizmin doğuş döneminde, az sayıda turisti misafir olarak gören, onları folkloruyla karşılayan, birbirlerini tanıyan, kendi aralarında samimi ve güçlü komşuluk ilişkileri olan bir yaklaşımdan; turistleri ve diğer ilişki içerisinde bulunan kimseleri meta olarak gören, turisti taklit eden ve folklorunu gündelik hayatından soyutlayan bir yaklaşıma evrilerek *kültürel yozlaşma* başlamıştır. Bu açıklamalarla kısmen ilişkili olarak Ö.G. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Anlaşma diye bir şey yoktu o zamanlar. Tamamen dostluk, ahbablık, ikili ilişkiler. Otel sahipleriyle olan dostluğumuz, ahbablığımız. O zaman sayıyorum, otel sayısı az, dolayısıyla otelcilerle ilişkilerimiz çok iyi. Herkes birbirini tanıyor. Özel zamanlarda hep karşılaşıyoruz. Dolayısıyla iyi ilişkiler. Bizim ilişkilerimizde hiç maddiyat söz konusu değildi. Tamamen dostluklara, ahbablıklara dayalı bir çalışmamız vardı ama son zamanlarda onu maalesef kaybettik tabii.

Kuşadası turizminin doğuş döneminde bölgeye gelen az sayıda turist yarattığı gelirin yerel halk üzerinde görece az etkisine karşın turizmin büyüme ve gelişme döneminde *bölge ekonomik açıdan önemli kazanımlar* elde etmiştir. Bu dönemde, çeşitli krizlere ve savaşlara rağmen turizm hareketlerinde ekonomik fayda sağlanabilmiştir. Bu ifadelerle bağlantılı olarak Ö.T.S.'nin ifadeleri şu şekildedir: "Harp var filan. Fakat Kuşadası'nın benim olduğum '68-73 veyahut bilmem '80'e kadar olan seneleri altın seneleri idi o devirde."

Turizmin yükseliş ivmesi kazandığı destinasyonlar için *alt-yapı ve üst-yapı* olanaklarının geliştirilmesi, ağırlanan kişi sayısının artmasıyla ilişkili olarak kaçınılmazdır. Mevcut çalışmanın şu aşamasına kadar üst-yapı ile ilgili olarak çok sayıda yapının inşa edildiği ile ilgili açıklamalar

yapılmıştır. Bununla birlikte destinasyonun ağırladığı kişi sayısının artmasına rağmen katılımcıların ilgili dönem için dikkat çektiği ve eksikliği ni yaşadıkları konulardan biri sağlık merkezi ve hekim yetersizliği olmuştur. İlgili döneme ilişkin bölgenin tek hekimi olan Ö.G., yaşadığı sıkıntıyı şu ilgi çekici sözlerle anlatmaktadır:

Buraya hükümet tabibi olarak geldim ve maa-
lesef o dönemlerde tek hekim olarak çalıştım,
tek doktor olarak çalıştım. Düşünün 11 bin nü-
fus diyorum ama kış nüfusu o, sabit, kalıcı nü-
fus. Hinterlandı ile o dönemlerde dahi 250-300
binlere çıkan bir nüfusu vardı. Dolayısıyla çok
yoğun bir tempo içerisinde, çok ağır çalışma
şartlarında çalıştık. Hem hükümet tabipliği gö-
revini yaptım hem de muayenehanemi çalıştır-
dım, özel çalışma yaptım. Bu çalışma, tam tarih
hatırlayamıyorum ama uzunca bir süre devam
etti.

Yerleşik halk ve ziyaretçi sayılarında 1970'li yıllarla birlikte meydana gelen artışlara rağmen altyapıya yeterince önem verilmemesinin turistik sermayeyi nasıl etkileyeceği konusunda ki kaygılarını O.E.Ç. şu dikkat çekici ifadelerle belirtmektedir:

Sıvı atıklarının hiç arıtılmadan denize deşarj ediliyor olması halen daha çok büyük bir ayıp Kuşadası için. Çok uzun yıllardır bu konu üzerinde çalışılacağı söyleniyor ama bir türlü sonuç alınamıyor. İlk çözülmesi gereken sorun odur. Arıtma tesisinin* yapılması gerekiyor. Çünkü en büyük sermayesi deniz, o da gittiği zaman geriye pek fazla bir şey kalmıyor. İçme suyunda da sıkıntılar var. Bunların hepsinin ciddi bir biçimde üzerinde durulması gerekiyor.

Alanyazında turizmin suç üzerindeki etkisi dikkat çekici araştırma konularından biridir (Zhang ve Xiang 2022). Turizmin etkisiyle meydana gelen suç unsurları arasında ise çatışma, alkolizm, fuhuş, uyuşturucu, hırsızlık ve soygun sayılabilir (Mbane ve Ezeuduji 2022). Katılımcı ifadeleri, özellikle bu dönemde Kuşadası turizminin gelişimiyle birlikte, geçmiş araştırmalara paralel olarak *çatışma, fuhuş ve hırsızlık* buna ek olarak *cinayet, dolandırıcılık* suçlarında artışın meydana geldiğini göstermiştir. Kuşadası turizminin gelişimi ve suç arasındaki ilişkiyi E.İ. şu ifadelerle özetlemektedir:

Kuşadası ne hale geldi diyorlar, her yerde, toplumda tabii iyi de vardır, kötü de vardır, hiç kimse kötü değildir, sen iyiysen, başkaları da iyidir. Tabii bunun dışında bir sürü olaylar da oluyor, hırsızlık da oluyor, kavgalar da oluyor barlarda, dolandırıcılık oluyor. Eskiden hiçbir olay olmazdı, kapıları açık bırakırdık biz, iple bağlardık.

Buna ek olarak Ö.G. ise hekimliği döneminde meydana gelen bir cinayet vakasını şu ifadelerle açıklamaktadır:

Ne olduğu meçhul. Faili meçhul bir şey. Kim olduğunu da tespit edemedik. Bir erkek cesetti ama ne olduğunu anlayamadık. [...] Onun dışında çok vakalar çok şeyler geçirdik.

Turist Profili

Kuşadası, düzenli turist hareketlerinin başladığı bu sektörel dönemde İzmir, Aydın ve Söke başta olmak üzere çevre yerleşim yerlerinden yerli turistleri ağırlarken; 1970'li yıllara girildiğinde destinasyon çeşitli ülkelerden de turist ağırlamaya başlamıştır. Katılımcı ifadeleri, bu dönemde destinasyonu ziyaret eden turistlerin güzel kokulu, sık giyimli, yüksek getiri sağlayan, ağırlıklı olarak Avrupa ve İskandinav ülkelerinden Alman, İsveç, Avustralyalı, Hollandalı, Amerikan, İspanyol, İtalyan ve Belçikalı dış-aktif turistler olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki turist profiliyle ilgili olarak C.T. şu ifadeleri dile getirmektedir:

Yabancılar, buraya yerli turistler 1960'lı yıllarda gelirdi. Nasıl gelirdi? Söke'den, Aydın'dan zengin aileler vardı. Aydın çok sıcak bir yer, Söke çok sıcak bir yer. Böyle köy gibi, o zaman fazla gelişmemiş küçük yerler. Parası pulu olan biraz yaşamayı seven kimseler gelirdi.

1960'lı yıllar boyunca inşa edilen otel ve seyahat acentalarına ek olarak limanın da faaliyete girmesi ile nitelikli turistlerin destinasyona çekilmeye başladığı anlaşılmaktadır. İlgili dönemdeki nitelikli turistleri katılımcılardan E.E. şu ifadelerle anlatmaktadır: "1970'li yıllarda akşam yemeğine bunlar tuvaletlerini, öğlenleri ise fraklarını giyip gelirlerdi." Günümüzde Fransız turistlerin oldukça az sayıda gittiği Kuşadası'nın bu dönemde ağırladığı Fransız turistlerle ilgili olarak A.K. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Fransız Tatil Köyü vasıtasıyla gelenler Fransız, çok kaliteli müşteriler. Yani Fransızlar geçerken çarşıdan böyle akşam yemeğine gidecekler, diyelim Kazım Usta'ya, o zamanın en ünlü restoranı, balık restoranı, cadde önünde geçerken hepimiz saygıyla karşılarında... [...] tuvaletleri de 'grand toilet' dediğimiz şeyle geçerken, mis gibi kokarlar böyle parfümleri sürmüşler... O şekilde bir turist profilimiz vardı o zamanlar.

Olgunlaşma: 1990-2014 dönemi

Olgunla çalışma alanları ve özgün turizm çekiciliklerinde şma olarak ifade edilen döneme bağlı olarak katılımcı ifadelerine belirgin biçimde yansıyan kategoriler arasında; *endüstriyelleşme ve turist profili* yer alırken *turizmin etkileri* konusunda kısmen farklılıkların olduğu, *çalışma alanları ve özgün turizm çekiciliklerinde* ise önceki döneme benzer ifadeler kullanıldığı belirlenmiştir.

Endüstriyelleşme

Endüstriyelleşme, bu dönemin en önemli kavramsallaştırmalarından biri olarak, turist hareketlerinin özellikle kurvaziye turizmi ve yeni kurumsal tesislerin yapılmasıyla daha kitlesel bir boyut kazandığı ve her şey dahil sistemin uygulamaya koyulduğu dönemi ifade etmek için kullanılmıştır. Buna göre endüstriyelleşme kategorisini *her şey dahil sistem, kurvaziye turizmi ve yeni kurumsal tesisler* oluşturmaktadır.

Genellikle büyük otel işletmeleri, turiste cüzdanı evde bırakma temel mantığına dayanan (Zopiatis vd. 2020) ulaşım, konaklama yeme-içme ve hatta gezi gibi ön ödemeli hizmetleri içeren her şey dahil paket programlar sunmaktadır. Bu

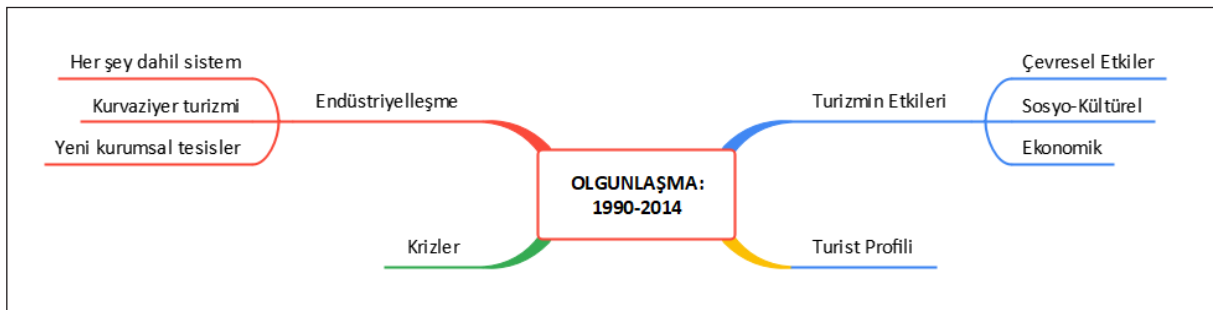
programlar, hizmet sağlayıcılar için maliyet etkinliğini artıran bir durum olarak görülürken tüketiciler için konfor ve toplam maliyetlerin belirsizliği anlamına gelmektedir (Farmaki vd. 2017). Bunun diğer bir anlamı da tüm ihtiyaçlarını işletmeden karşılamak üzere ödeme yapmış olan turistlerin destinasyondaki diğer hizmet sağlayıcıların hizmetlerine olan talebin düşmesidir. Her şey dahil sisteminin turistleri otel işletmesine bağladığını ve ekstra hizmetler satın almayı engellediğini Ö.T.S. şu ifadelerle açıklamaktadır:

Kuşadası'nı ve Türkiye'deki turizmi batıran nedir biliyor musunuz? Her şey dahil, biliyorsunuz onu. Adam geliyor, 250 Euro veriyor akşama kadar barda oturuyor, yalancı bira içiyor bilmem ne yapıyor falan filan. O, otelleri de batırdı.

Kurvaziye turizmindeki hareketlilikler bu dönemde ziyaret ve ziyaretçi sayısı, kurvaziye hacmi bakımından artmıştır. O.E.Ç. kurvaziye turizminin büyümesiyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Gelen gemilerin sayılarının yanında hacimleri de arttı. Kurvaziye turizminde böyle bir eğilim de var dünyada. Eskiden 300-400 kişilik gemileri büyük gemi diye adlandırıyorduk ama şu anda büyük gemi dediğimiz zaman 2.500-3.000 yolcu taşıyan büyük gemi haline geldi. Onların sayesinde Kuşadası tabii bir gelir elde ediyor.

Endüstriyelleşme olarak kavramsallaştırılan bu dönemin ilk yarısında, yeni işletme yatırımlarında sayı görece azalmaya başlamış, destinasyona uluslararası zincir işletmeler tarafından yatırımlar yapılmıştır. Azalmaya rağmen daha kurum-

Şekil 4. Kuşadası Turizminin Olgunlaşma Dönemi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

sal bir görünüme sahip olan bu yatırımlarla ilgili olarak M.F.U. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yeni oteller açılıyor tekrar da marka oteller, Hilton açıldı. Bir tane daha yapılacak. İşte Ramada yapılıyor. Artı birkaç tane daha var.

Turizmin Etkileri

Turizmin etkileri *çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik* olmak üzere üç kategoriden meydana gelmekte ve önceki dönemle belirli ölçüde benzerlik göstermektedir. Çevresel etki bağlamında bu dönemde *plansız yapılaşmaların sayısının artması, tarım arazilerinin ve sahil alanlarının tahrip edilmiş olması* katılımcı ifadelerinde yeterince yer bulmamıştır. Altyapı-üstyapı olanakları bağlamında ise destinasyonun içme suyu barajı, su arıtma, kanalizasyon, katı atık sorunları bu dönemde hâlâ bir sorun olarak devam ederken; hastanelerin ve yerel halka hitap eden yeni belediye tesislerinin kurulduğundan söz edilmiştir. Yeni yapılan tesislerle ilgili olarak C.Y. şu ifadeleri kullanmaktadır:

Birçok yeni hastane açıldı. O zaman sade küçük bir poliklinik vardı, parkın olduğu yerde, hastane orasıydı, başka bir şey yoktu. Sonradan özel hastaneler, devlet hastanesi açıldı. Yani artan nüfus oranına göre bu gibi sıhhi tesisler de artıyor." Benzer şekilde M.M.: "Sahilden güzel çay bahçeleri halka açık, ucuz bir şey çünkü. Normal bir insan da asgari ücretle geçinen insanlar var gidip de bir kafede beş liraya kahve içemez. İki liraya bir çay. Orda 50 kuruşa çok güzel çay bahçeleri, o çok güzel yani. Yerli halkın gittiği hiçbir yer kalmamıştı. Güvercin adasını halka açmışlar, o güzel oldu.

ifadelerini kullanmıştır.

Sosyo-kültürel etki bağlamında; *aile-arkadaş-akrabalık ilişkileri, gelenek-görenek, demografik yapıda değişim, politik görüşte değişim, suç ve kumar turizminin yasaklanması* konuları dile getirilmiştir. Katılımcı ifadeleriyle bu dönemde belirgin biçimde ortaya çıkan sosyo-kültürel etkiler; yerli-yabancı evlilikleri ve kumar turizminin yasaklanması olmuş; bunun dışında kalan etkilerin önceki dönemdeki varlıklarını sürdürdüğü anlaşılmıştır. İlgili döneme kadar Kuşadası'nda faaliyette bulunan beş yıldızlı işletmelerin tamamında kumarın serbest olduğunu ve bunun destinasyona katkılarını A.Ş. şu ifadelerle dile getirmektedir:

"Gündüz akşama kadar çarşı, pazar, yemek, içmek, eğlence filan, gece kumar şu bu falan, bayağı iyi bir pazardı Kuşadası". Katılımcı ayrıca denetimli olarak faaliyetlerin sürdürülmesi yerine meydana gelen olumsuz bazı olaylar nedeniyle bu dönemde kumarhanelerin kapatılması ve yasaklanması nedeniyle bölge ekonomisinin önemli bir pazarı olan İsraili turistleri kaybettiğini belirtmektedir.

Krizler

Destinasyonların turizme bağımlı olması, turizm kırılğan yapısı nedeniyle sınırlarını çizmenin olanaklı olmadığı unsurlar bakımından sektörü savunmasız bırakmaktadır. Ekonomik kriz bu yapıyı etkileyen unsurlardan biridir. Bu dönemde meydana gelen küresel ekonomik kriz, 2000-2004 yılları arasında uluslararası turizm varışlarında dalgalanmalara yol açtığı gibi (The World Bank 2023), Kuşadası turizmi varışlarında da benzer bir dalgalanmaya neden olmuştur. Ayrıca turizm yaşam seyri içinde kendi iç dinamikleriyle ilgili olarak kurumsal aktörlerin piyasaya girdiği bu dönemde yerel ve küçük işletme sahiplerinin yaşadığı sorunlar katılımcılardan E.E.'nin şu ifadelerinde karşılık bulmaktadır:

Banka kredileri zaman zaman kullandık. O bankalar yüksek olduğu devirlerde, [...] Orada borcumuz da yabancı para olduğu için esnafa veya bankaya çuvalladık, çok ayıp ettik.

Turist Profili

Turist profiliyle ilgili olarak önceki dönemlere benzer şekilde Türk turistlerin destinasyonun değişmeyen ziyaretçileri arasında yer almaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen bu dönemde destinasyonu; kalitesiz ve duyarsız olarak ifade edilen ve görece az gelir sağlayan Roman, Yugoslav, Bulgar, Makedonyalı, Hırvat, Sırp, İranlı, İngiliz ve İrlandalı turistlerin tercih ettiği anlaşılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye turizminin öncü turistik destinasyonlarından biri olan Kuşadası'nın tarihsel gelişimi nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan belge incelemesi yöntemiyle siste-

matik bir biçimde incelenmiş, ilgili alanyazında yer alan modeller ışığında tartışılmıştır. Araştırma sonuçları, Kuşadası turizminin yaşam seyrinin Noronha'nın (1976) keşif, yerel tepki ve girişimler ve endüstrileşme kavramsallaştırmasına önemli benzerlikler taşırken; Christaller (1963), Cohen (1972), Plog (1974), Doxey (1975 Eylül) ve Butler (1980) tarafından geliştirilen sınıflandırma ve kavramsallaşmalardan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Buna göre mevcut araştırma sonuçları kendine özgü bir turistik yaşam seyrine sahip olan Kuşadası'nın tarihsel gelişiminin; *doğuş, büyüme-gelişme ve olgunlaşma* olmak üzere üç aşamada incelenebileceğini göstermiştir.

Bu aşamalardan ilki olan, 1930-1960 yıllarını kapsayan doğuş aşamasındaki temel kategoriler; sektör öncesi genel durum, özgün turizm çekicilikleri, sosyal ilişkiler ve toplumsal yapı, çalışma alanları, düzensiz turist hareketlilikleri olarak ortaya çıkmıştır. Turistik faaliyetler öncesi küçük bir liman kasabası olan Kuşadası, iklimi, ulaşımı, tarihi ve kültürel anıtlara ulaşımının kolay olması nedeniyle Efes'i ziyaret eden az sayıda turist geçiş rotasında bulunan ve çevre illerden gelerek şifa arayan bireylerin gününbirlik ziyaret ettiği bir destinasyon olarak dikkat çekmiştir. Dönemin geçim kaynaklarını ağırlıklı olarak zeytincilik, tütüncülük, balıkçılık, şarap imalatı, ev pansiyonculuğu ve lokanta işletmeciliği faaliyetleri oluşturmuştur. Az sayıda turiste hizmet sunulmaya başlanan bu dönemin sonlarında turist-yerel halk ilişkisinin oldukça yoğun ve samimi olduğu, kayda değer bir ekonomik katkı sağlanamamasına rağmen memnuniyetin yüksek olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr dünya görüşünün hâkim olduğu doğuş döneminde örf, adet, gelenek ve göreneklerin yaşatıldığı raporlanmıştır.

Büyüme ve gelişme dönemi (1961-1989) Kuşadası turizminin hızla yükseldiği dönem olarak tespit edilmiştir. Bu dönemin özellikle ilk yarısında, moda bir destinasyon hâline gelen Kuşadası, sinema oyuncularının, bürokratların ve hatta kral ve kraliçenin ilgisini çekmiştir. Seçkin kimselerin ilgisini çekmesiyle destinasyonların popüler hâle geldiğini, sonrasında destinasyonda değişimlerin meydana gelmeye başladığını,

bunu çok sayıda turist ziyaretlerinin takip ettiğini belirten Christaller'ın (1963) araştırmasıyla benzerlik dikkat çekicidir. Araştırma sonuçları, tanınmış yüzlerin destinasyonu ziyaretleriyle profesyonel turistik hizmetlerin sunulduğu tesis sayılarında artışın meydana geldiğini ve bunu artan sayıda turist takip ettiğini göstermiştir. Yatırımların yalnızca yerel halk tarafından değil, aynı zamanda yerel halktan mülk edinilmesi yoluyla yabancılar tarafından da gerçekleştirildiğini göstermiştir.

Büyük ölçüde kontrolsüz büyüyen turizm endüstrisi tarım alanındaki istihdamı yok olma noktasına getirirken, konaklama, yiyecek-içecek, seyahat acentası işletmeciliği ve hediyelik eşya işletmeciliği ve profesyonel turist rehberliği gibi yeni istihdam alanları yaratmıştır. Ayrıca limanın inşası, bölgeye daha fazla turist ziyaretine olanak tanınarak turistik hareketliliğe canlılık kazandırmıştır. Bu aşamada destinasyonu ziyaret eden turistlerin kurvaziyer ağırlıklı ve seyahat acentalarına bağlı olarak hareket etmesi Kuşadası'nın bu erken turizm döneminde Cohen'in (1972) bireysel kitle turistlerine benzer bir turist kitlesi ağırladığını göstermektedir. Gelişen ve büyüyen turizme bağlı olarak turistik yatırımların hız kesmeden devam ettiği bu dönemde hükümet teşviklerinin yatırımlar üzerinde önemli etkisinin olduğu bulunurken, bu yatırımların önemli ölçüde kontrolsüz gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu dönemde tarihi kervansarayın konstrüksiyon çalışmalarının yapılması ve Güvercin Ada'nın karaya bağlanması memnuniyet yaratmıştır. Ancak turist sayısının artmasına rağmen, altyapı ve üst yapıya yeterli önem verilmiş; plansız yapılaşma nedeniyle destinasyonda betonlaşma artmış; tarım alanları ve yeşil alanlar neredeyse yok olma noktasına gelmiştir.

Araştırma sonuçları, turizmin yüksek getirisine feda edilen tek şeyin çevre olmadığı bununla birlikte ilişkilerin kişiliksizleşmesi, kültürel yozlaşma, suç oranlarında artış yoluyla sosyal ilişkilerde de önemli değişimlerin meydana geldiğini göstermiştir. Sıralanan etkilerin, turizmin gelişmekte olan ülkelerdeki yaygın şekilde karşılaşılan etkileri olduğu bilinmektedir (Adeyemi ve Owoputi 2023). Destinasyon yaşam seyrinin

incelendiği araştırmalarda ağırlıklı olarak ekonomik ve çevresel unsurlar üzerinde durulurken (Doxey 1975 Eylül; Butler 1980) sosyal ilişkilere (Noronha, 1976) yeterince değinilmemiş olması şaşırtıcıdır. İhtilaller, savaş, ekonomik kriz gibi turizmi etkileme potansiyeli yüksek olaylar meydana gelmiş olması, yerli küçük yatırımcıyı kısa dönemli olarak zorlamasına rağmen destinasyon gelişimi üzerinde kayda değer bir etki yaratmamış; turistik ziyaretler ve buna bağlı olarak yatırımlar artarak devam etmiştir. Turizm endüstrisinin kırılğan bir yapıya sahip olduğu ve turist varışlarını etkilediği yaygın olarak kabul edilmektedir. Ancak ilgili alanyazındaki benzer araştırmalarda (Christaller 1963; Noronha 1976; Butler 1980), destinasyon yaşam seyri içerisinde olası krizlere yer verilmemiş olması bir eksik olarak nitelendirilmektedir. Son olarak, Kuşadası bu dönemde de yerli turistleri ağırlamaya devam ederken, yüksek ekonomik girdi sağlayan Alman, İsveç, Avustralyalı, Hollandalı, Amerikan, İspanyol, İtalyan, Belçikalı turistlerin de dikkatini çekmekle karakterizedir.

Olgunlaşma (1990-2014), Kuşadası turizminin kitlesel turizm hareketliliklerine tanıklık edilen yükselişin sürdüğü ancak turizmin olumsuz etkileri bakımından duraklama sürecine girildiği dönemi ifade etmektedir. Dönemin en önemli özellikleri endüstriyelleşme kapsamındaki kurvaziyer turizmi, her şey dahil sistem ve yeni yabancı tesislerin destinasyonda faaliyete başlaması ve etkinliğini arttırmasıdır. Bu dönemin ilk yarısında kurvaziyer turizmde artış devam etmiş, yeni yabancı kurumsal tesisler faaliyete başlamış, her şey dahil sistem uygulanmaya başlamıştır. Kitlesel turist ziyaretlerinin başladığı bu dönemde önceki döneme kıyasla özellikle küçük ölçekli yerel işletme sahiplerinin gelirlerinde azalma meydana gelmiştir. İlgili alanyazında bu durumun yerel halkta turiste karşı bir kızgınlık yarattığından bahsedilse de (Doxey 1975 Eylül; Butler 1980), Kuşadası halkının turiste karşı bir tepkisinin olmadığı, meydana gelen çevresel bozulmalar ve yabancı yatırımcıların bölgedeki etkinliğin artmasından yönetimi ve yerel halkı sorumlu tuttuğu anlaşılmıştır.

Ayrıca bu dönem görece Butler'ın (1980) gelişim ve konsolidasyon sürecine benzer özellikler taşımasına rağmen destinasyonun turizme bağımlı hâle gelmesi, yerel halkın yatırımlara itiraz etmesi ve memnun olmamaları, doğal ve orijinal cazibe merkezlerinin yerini yapaylarının alması gibi çeşitli unsurlar bakımından ayrılmaktadır. Araştırma sonuçları yaşanan bu gelir kayıplarının nedenlerini; küçük ölçekli benzer çok sayıda işletmenin kurulması, yeni kurumsal tesislerin destinasyonda faaliyette bulunması ve her şey dahil sistem ile otel müşterilerinin Kuşadası esnafı ile bağının kesilmesi olduğunu göstermiştir. Ekonomik krizin küresel ölçekte etkili olduğu 2000-2004 yılları arasında yerli ve yabancı turist sayısındaki düşüş nedeniyle turizm gelirlerinde de kesintiler yaşanmışsa da etkileri yıkıcı olmamıştır. Uzun yıllardır yerleşmiş ziyaretçi profilinin yanı sıra bu dönemde destinasyonu ziyaret eden turist profillerinde dikkat çekici farklar görülmeye başlanmış; eskinin kaliteli olarak ifade edilen turistlerinin yerine daha az gelir getiren ve nitelsiz olarak betimlenen İngiliz, İrlandalı, Sırp, Hırvat, Bulgar, İranlı, Roman, Yugoslav ve Bulgar turistlerin ziyaret ettiği belirlenmiştir.

Destinasyon yaşam seyrinin belirli bir modelin temel alınmasıyla gerçekleştirildiği çok sayıda araştırmaya rastlamak mümkündür. Buna rağmen geliştirilen modellerin ve yapılan kavramsallaştırmaların tüm turistik destinasyonlar için kapsayıcı bir yönerge sunması bakımından yetersiz kalacağını ifade eden araştırmalar da bulunmaktadır (Getz 1992; Hovinen 2002). Kuşadası'nın turistik yaşam seyrinin incelendiği mevcut araştırmanın sonuçları da geliştirilen modellerin kapsayıcı bir kavramsallaştırma sunamayacağı fikrini desteklemektedir. Bunun nedenleri arasında, ilgili modellerin destinasyonların biricikliğini, ülke gelişmişlik düzeyini, coğrafi konumunu, ulaşımını, iklimini, tarihini, sosyal ve kültürel arka planını, ülkesel turizm politikalarını ve benzeri örnekleri arttırılabilecek çok sayıda unsuru göz ardı etmesi gösterilebilir.

Destinasyonların yaşam seyrinin belirli bir zaman dilimi içerisinde artan turist sayısına bağlı olarak incelenmesini öneren bazı araştırmalarda zaman temel kavramken, zaman biriminin ve sı-

nırının yeterince açıklanmamış olması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Nitekim Kuşadası, turizmdeki yaklaşık 100 yıllık geçmişiyle bugün hâlâ Türkiye'nin önemli bir destinasyonu olarak yerini korumuş, bu çalışmanın yapıldığı dönemde kurvaziyer turizmde patlama yaşandığı açıklanmıştır (Tourism News 2023, 16 Şubat). Ayrıca bölgede bir kruvaziyer terminali, bir marina, çok sayıda su altı ve su üstü spor merkezi ile gününbirlik gezi teknesi işletmesi ve bu ana hizmet sağlayıcılara hizmet veren ikincil hizmet sağlayıcılar bulunmaktadır (Tuğdemir Kök ve Pakler 2022, Mayıs).

Son olarak ilgili alanyazında turizm destinasyonları yaşam seyrine ilişkin modellerin 1930-1980'li yıllar arasında geliştirildiği ve o dönemden bu yana turizm faaliyetlerinde ciddi dönüşümlerin meydana geldiği dikkate alındığında söz konusu modellerden birinin günümüz turizm destinasyonlarının yaşam seyrinin incelenmesinde yetersiz kalacağı not edilmelidir. Nitekim bakıldığında yaklaşık 100 yıllık turizm tarihinde Kuşadası, 2020 yılında iki önemli yapı ile adını UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne yazdırarak (Sağlam 2022) destinasyon yaşam seyrini tamamlamak bir yana tarihi ve kültürel unsurlarıyla da ön plana çıkabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda belirli bir destinasyonun yaşam seyrinin kendi bağlamında ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Mevcut araştırmadan da anlaşılacağı üzere söz konusu modeller destinasyon yaşam seyrinin incelenmesine yönelik bir dizi ipuçları vermesine rağmen kapsayıcı bir çerçeve çizmekten uzaktır.

Türkiye Turizm Tarihi Projesi gibi kapsamlı bir projeye dayandırılan mevcut araştırmanın sonraki araştırmaları yönlendirme potansiyeli bulunan bazı kısıtları bulunmaktadır. Araştırmanın yapılandırılmasında merkezi öneme sahip verilerin Kuşadası turizminin gelişiminde başat rol oynayan bireylerden toplanmasına rağmen farklı kaynaklarla veri çeşitliliğinin sağlanamamış olması bu kısıtlardan biridir. Diğer bir kısıt ise ilgili projede veri toplama sürecinin 2015 yılında son bulmasıdır. Ayrıca gelecek araştırmalarda da farklı destinasyonların gelişimini anlamak için kaynak veri olarak kullanılması ve ilgili destinasyonla-

rın benzer modeller çerçevesinde, kendi özgün bağlamlarındaki gelişim sürecinin incelenmesi önerilmektedir. Son olarak geçmişten günümüze bir sorun olarak Kuşadası gündeminde yer tutan altyapı ve üstyapı sorunları ilgili alanda uzman bilim insanlarından da destek alınarak çeşitli politikalar ve sorunlara çözüm önerileri üretilmesi gerektiği önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adeyemi, O. ve Owoputi, A. E. (2023). Socio-Economic Patronage Pattern of Tourism Development in Nigeria: A Case Study of Ekiti State, *FUPRE Journal of Scientific and Industrial Research*, 7 (1): 11-22.
- Aji, K. B. ve Kusumawanto, A. (2020). Life Cycle Analysis of Pongkok Tourism Village, Polanharjo District, Klanten Regency, Central Java Province, *Journal of Indonesian Tourism and Development Studies*, 8 (3): 181-189.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51 (Özel Sayı 1): 395-407.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2): 27-40.
- Butler, R. W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources, *Canadian Geographer/Le Géographe Canadien*, 24 (1): 5-12.
- Butler, R. W. (2006). The Origins of the Tourism Area Life Cycle, İçinde; R. W. Butler (Editör) *Aspect of Tourism: The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1 Applications and Modifications* (ss. 13-26). Toronto: Channel View Yayınları.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Londra: Sage.
- Christaller, W. (1963). Some Considerations of Tourism Location in Europe: The Peripheral Regions-Underdeveloped Countries-Recreation Areas, *Papers in Regional Science*, 12 (1): 95-105.
- Cohen, E. (1972). Toward a Sociology of International Tourism. *Social Research*, 39 (1): 164-182.
- Cope, D. G. (2014). Methods and Meanings: Credibility and Trustworthiness of Qualitative Research, *Oncology Nursing Forum*, 41 (1): 89-91.
- Doxey, G.V. (1975 Eylül). A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences, İçinde; *The Impact of Tourism: Travel Research Association, 6th Annual Conference Proceedings* (ss. 195-198). San Diego.
- Enworo, O. C. (2023). Application of Guba and Lincoln's Parallel Criteria to Assess Trustworthiness of Qualitative Research on Indigenous Social Protection Systems, *Qualitative Research Journal*, 23 (4): 372-384.
- Farmaki, A., Georgiou, M. ve Christou, P. (2017). Growth and Impacts of All-Inclusive Holiday Packages: Echoes from the Industry, *Tourism Planning & Development*, 14 (4): 483-502.

- Figini, P. ve Patuelli, R. (2022). Estimating the Economic Impact of Tourism in the European Union: Review and Computation, *Journal of Travel Research*, 61 (6): 1409-1423.
- Getz, D. (1992). Tourism Planning and Destination Life Cycle, *Annals of Tourism Research*, 19 (4): 752-770.
- Gurtner, Y. (2016). Returning to Paradise: Investigating Issues of Tourism Crisis and Disaster Recovery on the Island of Bali, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 28: 11-19.
- Hovinen, G. R. (2002). Revisiting the Destination Lifecycle Model, *Annals of Tourism Research*, 29 (1): 209-230.
- Karakaş, M., Konuk, O. ve Çağan, K. (2007). Bolvadin'de Toplumsal Yapı ve Değişim, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2): 1-38.
- Kozak, M. ve Coşar, Y. (2017). Foça Club Med Tatil Köyü: Tarihçesi, Özellikleri ve Türkiye Turizmi İçin Sonuçları, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1): 39-57.
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills: Sage.
- Mason, P. (2008). *Tourism Impacts, Planning and Management*. New York: Routledge.
- Mbane, T. L., ve Ezeuduji, I. O. (2022). Local Resident Safety in Cape Town Township Tourism, *African Journal of Development Studies*, 12 (2): 249-274.
- Noronha, R. (1977). Social and Cultural Dimensions of Tourism: A review of the literature in english, World Bank Working Paper <https://pubdocs.worldbank.org/publicdoc/en/872711622703086138/World-Bank-Group-Archives-Folder-396181.pdf?redirect=no> Erişim Tarihi: 11 Mart 2023.
- Plog, S. (1974). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14 (4): 55-58.
- Sağlam, H. S. (2022). UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi Bağlamında Kuşadası Eleştirisi ve Var Olmamış Bir Ceneviz Kolonisi: Scalanova, *Kent Akademisi*, 15 (2): 452-480.
- Scott, D., Simpson, M. C. ve Sim, R. (2012). The Vulnerability of Caribbean Coastal Tourism to Scenarios of Climate Change Related Sea Level Rise, *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (6): 883-898.
- Smith, V. L. (2012). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Konaklama İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.
- The World Bank. (2023). International Tourism, Number of Arrivals World Tourism Organization, Yearbook of Tourism Statistics, Compendium of Tourism Statistics and Data Files. <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2023.
- Tourism News. (2023, 16 Şubat). Kruvaziyer turizmi rekor kırdı!. <https://www.turizmnews.com/kruvaziyer-turizmi-rekor-kirdi/28462/>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023.
- Tuğdemir Kök, G. ve Paker, S. (2022, Mayıs). Strategic Approach of Kuşadası Marine Tourism Sector. 6th International Congress on Political, Economic and Social Studies toplantısında sunulan bildiri (ss. 64-80). Sakarya.
- Turner, L. ve Ash, J. (1975). *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*. Londra: Constable.
- Türktarhan, G., Toker, A., ve Kozak, N. (2022). The Roots of Tourism: Hippies. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 7 (2): 85-94.
- Umberson, D. ve Karas Montez, J. (2010). Social Relationships and Health: A Flashpoint for Health Policy, *Journal of Health and Social Behavior*, 51 (S): S54-S66.
- Utomo, S. H., Wulandari, D., Narmaditya, B. S., Ishak, S., Prayitno, P. H., Sahid, S. ve Qodri, L. A. (2020). Rural-Based Tourism and Local Economic Development: Evidence from Indonesia, *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 31 (3): 1161-1165.
- Zhang, J., ve Xiang, G. (2022). Revisiting the Relationship Between Tourism and Crime Based on a Dynamic Spatial Durbin Model, *Crime & Delinquency*, 68 (11): 2146-2171.
- Zopiatis, A., Savva, C. S. ve Lambertides, N. (2020). The Non-Inclusive Nature of 'All Inclusive' Economics: Paradoxes and Possibilities of the Resort Complex, *Tourism Management*, 78: 1-13.

Erdal ARSLAN

Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan (2017), doktora derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan alan Arslan profesyonel turist rehberi olarak (2021) faaliyetlerini sürdürmektedir. Temel çalışma alanları; turizm sosyolojisi, sosyal psikoloji, nicel araştırma yöntemleri, nitel araştırma yöntemleridir.

1923-2023: Türkiye’de Yabancı Turist Tipolojisinin Dönüşümü

1923-2023: Transformation of Foreign Tourist Typology in Turkey

Serhat BİNGÖL*

*Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, 11300, Bozüyük, Bilecik.

ORCID: 0000-0001-9312-4552

E-posta: serhat.bingol@bilecik.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 1 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 23 Haziran 2023

İkinci düzeltme: 15 Ağustos 2023

Kabul: 22 Ağustos 2023

Anahtar sözcükler: Turist tipolojisi, Cumhuriyet Dönemi, Yabancı turistler, Uluslararası turist hareketleri.

ARTICLE INFO

Article history:

Article History:

Submitted: 1 June 2023

Resubmitted: 23 June 2023

Resubmitted: 15 August 2023

Accepted: 22 August 2023

Key words: Tourist typology, Türkiye Era, Foreign tourists, International tourist movements.

ÖZ

Turizm hareketlerine yönelik kavramlaştırmalardan hareketle bu çalışma, turist tipolojisi kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak çalışmada bir turist tipolojisi oluşturmak yerine, Cumhuriyet Dönemi boyunca Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turist grupları incelenmiştir. Bu nedenle araştırmanın amacı, 1923-2023 yılları arasında Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turistlerin tipolojilerindeki değişim ve dönüşümleri değerlendirmektir. Bu bağlamda, yabancı turistlerin seyahat nedenleri ve demografik özellikleri temel alınarak, turist tipolojisinin dönüşüm süreci yorumlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ve doküman analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’deki turizm kurumları tarafından yayımlanan raporlar ile akademik araştırmalar, doküman analizi yoluyla karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’deki uluslararası turist hareketlerinin seyri ve turist tipolojisindeki dönemsel değişimler ortaya konmuştur. Buna göre, 1923-1980 yılları arasında Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turistler genellikle nitelikli kültür turistleri ve hippilerden oluşurken, 1980-2000 yılları arasında ise kitle turistleri olarak tanımlanmışlardır. Son olarak, 2000-2023 döneminde ise farklı turist gruplarının ziyaretleri nedeniyle bu turistler, post-turistler olarak sınıflandırılmıştır.

ABSTRACT

This study was conducted within the framework of the concept of tourist typology, which is based on the conceptualizations of tourism movements. However, instead of creating a tourist typology, the study focused on examining foreign tourist groups in Türkiye. The main objective of this research was to evaluate the changes and transformations in the typology of foreign tourists between 1923 and 2023. During this period, the study interpreted the transformation process of tourist typology by considering the travel motives and demographic characteristics of foreign tourists. The research employed qualitative research methods, specifically literature review and document analysis. To achieve this, reports published by tourism institutions in Türkiye and academic research were compared through document analysis. The findings of this analysis revealed the international tourist movements in Türkiye and the periodic changes in the tourist typology. Consequently, between 1923 and 1980, foreign tourists in Türkiye were mainly qualified cultural tourists and Hippies. From 1980 to 2000, they were predominantly described as mass tourists. Finally, between 2000 and 2023, the visitors were classified as post-tourists due to the visits of various tourist groups.

1923: CUMHURİYET YA DA GİRİŞ

Turizm, 18. yüzyılda seyahatin bir yenilik olduğu ve ayrıcalıklı elitler tarafından benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır (Swarbrooke ve Horner 2007). Ancak turizm talebinin canlanması görece yenedir ve 1930’larda gelişim göstermeye başlamıştır. 1950’lerle birlikte ise havayolu taşımacılığının yaygınlaşması, paket turların standart hale gelmesini ve turizm sektörünün büyük bir ivme yakalamasını sağlamıştır. Ardından, 1990’ların

başında internetin erişilebilir olmasıyla, turizm sektöründe de hızlı bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Günümüzde ise internet ve özellikle sosyal medya yoluyla seyahat tüketiminin demokratikleşmesiyle, turizm destinasyonları, yeni turizm ürünlerini ortaya koymuş ve bu turizm ürünlerine olan talep de artmıştır (Wight 2022). Turizmin bu evrim süreci, modern kültürden post modern kültüre, sosyal ve teknolojik değişimlerle paralel olarak gerçekleşmiştir.

Turizm, Anderson'un (2009) *sonsuz seçenek ve sınırsız talep* olarak tanımladığı bir dönüşüm sonucu olarak, sürekli genişlemeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bu dönüşümler ve bunların turistler üzerindeki etkileri de değişkenlik göstermektedir. Böylelikle, küreselleşmenin bir sonucu olarak, kitlesel tüketim, kentleşme, farklılaşma ve rasyonalizasyon ile karakterize edilen modern kültür yerini, esneklik, çeşitlilik, uluslararasılaşma ve ademi merkezîyetçilik ile tanımlanan yeni bir *post-kültüre* bırakmıştır (Wight 2022). Dolayısıyla, kitlesel tüketimin yerini bireysel tüketim almaya başlamış ve yenilik arayışı, turistleri yeni ve akılda kalıcı deneyimlere yönlendirmiştir.

Turizm araştırmaları açısından değerlendirildiğinde, 1970-80'lerin modern turizm yaklaşımlarından, post modern turizmin çağdaş yaklaşımlarına doğru bir dönüşüm süreci ve kayış meydana gelmiştir. Modernite ve modern kültüre ait kuramsal yaklaşımlar ve sınıflandırmalar ile post modern yaklaşımlar farklılık göstermiştir. Ancak turist incelemelerinin odak noktasını, turist davranışını ve seyahat nedenlerini açıklayan turist tipolojileri kavramı oluşturmuştur.

Modern dönemin en önemli araştırmacılarından Cohen (1972), farklı turist tipleri olduğunu öne sürerek, turist tipolojisi kavramını geliştiren ilk araştırmacıdır (Mehmetoglu 2004). Bu nedenle, bütün turistleri homojen bir grup olarak ele alan Boorstin'in (1964) tersine, Cohen'e göre turist deneyimleri, bireysel tercihlere ve seyahatin ortamına bağlı olarak, yenilik ve yabancılık ile ilişkilidir. Bu deneyimler çeşitliliği, organize kitle turistleri, bireysel kitle turistleri, kâşifler/gezginler ve aylaklar (drifters) gibi turist tiplerini ortaya çıkarmıştır.

Cohen (1979) turist deneyimlerini ise rekreasyonel, deneyimsel, deneysel, varoluşsal ve eğlenceye yönelik olmak üzere beş farklı kategoride sınıflandırmıştır. Cohen'in kavramlaştırdığı turist tipolojileri ve deneyimleri, turistleri anlamak için önemli bir temel oluşturmuştur. Buna göre, kitle turistleri daha çok bilindik destinasyonları tercih ederken, gezginler ve aylaklar ise yenilik ve macera arayışında olup, varoluşsal deneyimler yaşamaya yönelik seyahat ederler.

Aynı dönemde Plog (1974) ise turistleri bir uçta içedönük (psikosentrik), diğer uçta dışadönük (allosentrik) olarak tanımladığı, kişilik özellikleri kapsamında sınıflandırmıştır. İçedönükler tıpkı kitle turistleri gibi bilindik bir atmosferi tercih ederken, dışadönükler ise gezginler gibi yerel kültürü deneyimlemek yönünde bir tercihe sahiptirler. Bunun yanında Smith (1977), turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlar üzerindeki etkilerine ilişkin çıkarımları olan bir sınıflandırma geliştirmiştir. Bu kapsamda kâşifler, sıra dışı turistler, olağan dışı turistler, elit turistler, yeni kitle turistleri, kitle turistleri ve *charter* turistler olmak üzere yedi farklı turist tipi tanımlanmıştır.

Pearce'ın (1982) çalışması ise turist davranışlarını anlamaya yönelik olmuştur. Yazar, Cohen'in teorik varsayımlarına dayanarak, çevresel seyahat (antropologlar, gezginler), yüksek temaslı seyahatler (gezginler, denizasıra öğrenciler), manevi seyahatler (hippiler, misyonerler), haz seyahatleri (sosyeteler, turistler) ve sömürücü seyahatler (işadamları ve sosyeteler) olmak üzere, seyahatle ilgili rollerin beş ana kümesini oluşturmuştur. Bu sınıflandırmalarla birlikte, Gray (1970), Gottlieb (1982), Graburn (1983) ve Yiannakis ve Gibson (1992) gibi araştırmacılar da turistleri davranışları çerçevesinde değerlendirerek, bazı sınıflandırmalar yapmışlardır.

Post modern dönemde ise yeni, akılda kalıcı ve özgün deneyim arayışı, özel ilgi deneyimlerinin çoğalmasını sağlamış ve farklı turist tipolojileri ortaya çıkmıştır. Bu yeni turizm tüketicisi tipini tanımlamak için benimsenen terim ise *post-turist* olmuştur (Feifer 1985; Urry 1990). Post-turizm, diğer insanlarla ve destinasyonlarla iletişim ve ilişki kurma şeklimizin, teknoloji tarafından şekillendirildiği, bir dünyanın sonucudur (Feifer 1985; Urry 1990; Wight 2022). Post-turist ise post modern turizm tüketimin sembolüdür. Post-turistin davranışları daha az rasyonel ve daha az tahmin edilebilirdir. Bu nedenle, onları çeşitli bölümlendirme çerçeveleri ve modelleri içinde konumlandırmak zordur.

Turist davranışlarına yönelik tüm bu yaklaşımlar, kavramlaştırmalar ve sınıflandırmalar, turistleri anlamak ve turist davranışlarını açıklamak için oldukça yararlı bilgiler sunmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, bu kavramlaştırmalardan hareketle turist tipolojisi kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak çalışma bir turist tipolojisi oluşturma veya sınıflandırma yapmaktan ziyade, Cumhuriyet Dönemi süresince Türkiye'yi ziyaret eden turist gruplarını, dönemsel bazda incelemektedir.

Cumhuriyet dönemi boyunca, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin sayısı, ülkeleri, gelir düzeyleri, tercih ettikleri destinasyonlar ve seyahat amaçları gibi konular dönemsel bazda farklılıklar gösterse de cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana Türkiye'de turizm, bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Bu süreçte Türkiye, doğal çekicilikleri, kültürel mirası ve rekabetçi fiyatları nedeniyle hem ziyaretçi sayısı hem de turizm geliri açısından sadece Akdeniz kıyısında değil, dünyada da başlıca turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'de turizm geliştiçe, yeni turizm türleri ve turist tipleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Türkiye'yi ziyaret eden turist grupları, dünyada olduğu gibi farklı turist tipolojileri oluşturmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, 1923-2023 yılları arasında, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin, yüz yıl içindeki değişim ve dönüşümlerinin değerlendirilmesidir. Böylelikle, Türkiye'deki uluslararası turist hareketlerinin seyri ve turist tipolojilerinin dönemsel değişimleri vurgulanmıştır.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Çalışmada inceleme yaklaşımı olarak, nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ve doküman analizi yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle, Türkiye'deki uluslararası turist hareketleri ile ilgili Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanan çalışmalar incelenmiştir. Literatür taraması yapılırken, başta Google Akademi veri tabanı olmak üzere, bütün akademik veri tabanları ile arama motorları kullanılmıştır. Ardından, akademik çalışmalar dışında yer alan Türkiye'deki turizm temalı kurum raporlarına (TÜİK, TÜRSAB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı) ulaşılmıştır.

Çalışmada, akademik araştırmalar ve turizm kurumlarının yayımladıkları raporlarda yer alan temel bilgiler, doküman analizi ile karşılaştırılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin (maka-

le ve kitap gibi tüm yazılı belgeler) sistematik bir biçimde analiz edilmesine yönelik bir nitel araştırma tekniğidir (Wach 2013). Bu analizle, anlam ve bilgi oluşturmak için verilerin sistematik incelenmesi ve yorumlanması sağlanmaktadır (Corbin ve Strauss 2008). Araştırmacılar, elde ettikleri verilerdeki anlam ve ilişkileri ortaya çıkarır. Böylelikle, Türkiye'yi son yüz yılda ziyaret eden yabancı turist grupları ve bu grupların yıllar içindeki değişimleri incelenmiştir.

1923-1950: EMEKLEME DÖNEMİ

Osmanlı'nın son dönemlerinde, özellikle İstanbul'u ziyaret eden Avrupalı turistler, Cumhuriyet Dönemi Türkiye turizmin öncüleri olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, çalışmaya bu dönemdeki turizm hareketlerini ve turist gruplarını açıklayarak başlamak gerekir. Bu dönemde Avrupalıların ziyaret ettikleri ana destinasyon İstanbul olmuştur. Avrupalı gezginler bu seyahatlerine din, keşif ve eğitim gibi amaçlarla çıkarak, İstanbul ile birlikte, Ege kıyıları ve Anadolu'daki antik kentlere seyahat etmişlerdir. Özellikle Anadolu'nun farklı bölgelerine at sırtında bavullarla yapılan seyahatler, turizmin Anadolu'daki ilk belirtileri olarak kabul edilebilir (Akçura 2012).

Bu dönemde turizm hareketlerinin başlangıcını ise Sergi-i Umumi-i Osmanî (1863) oluşturmuştur. Bu sergi, özellikle Avrupalıların ilgisini çeken bir sergi olmuş ve birçok turist grubu, sergiyi görmek için Avrupa'dan İstanbul'a seyahat etmiştir. 1863 yılında İstanbul'u gruplar halinde 500'den fazla kişi ziyaret etmiş, bir grup ise İstanbul'un ardından, İzmir'e de geçmiştir (Önsoy, 1988). Bu gezgin grupları çoğunlukla Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin başkentlerinden olup, Türkiye'nin ilk turist grupları olarak kabul edilir (Özdemir 2011).

1870 yılına gelindiğinde ise İstanbul ile Paris arasında Şark Ekspresi (Orient Express) faaliyete geçmiştir. Buna bağlı olarak, turist sayısında belirgin bir artış olmuştur. Önceleri sadece İstanbul'a seyahat eden turistlerin tercih ettikleri şehirlerden biri de Bursa olmuştur (Sivil 2007). Bu tercihte şehrin kültürel mirasının zen-

ginliği ve İstanbul'a yakınlığının etkili olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben, ulaşımın gelişmesi ve çeşitlenmesi, yeni seyahat acentelerinin açılması ve güvenli ülke imajının çizilmesiyle, turizmde bir atılım gerçeklemiştir. Böylelikle turistlerin, başta İzmir olmak üzere, Anadolu'ya seyahatleri artmıştır. Dolayısıyla 1923 yılından itibaren, turist grupları birçok Avrupa şehrinden İstanbul'u ziyaret ederek, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile tanışmıştır. Örneğin, cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından 12 Eylül 1924'te açılan Leh Sergisi, Polonya kökenli ürünler kadar, Türk ürünleri ve Türkiye'nin tanıtımı açısından da önemli bir sergi olmuştur. Bu sergi için İstanbul'u 900 civarı yabancı turist ziyaret etmiştir (Saral ve Malkoç 2018). Ayrıca bu dönemde, Fransa, Avusturya, Polonya ve Romanyalı akademisyen ve öğrenciler, İstanbul Darülfününu tarafından ağırlandırlardır.

1925 başlarında birçok turistin İstanbul'u ziyaret etmesi, *Cumhuriyet Gazetesi* tarafından *Seyyah Akımı* şeklinde aktarılmıştır. Şehirde 1930'lara kadar olan süreçte ise turist hareketliliği çeşitlenmiş olup, Mısırlılar, İtalyanlar ve Arjantinliler de İstanbul'u ziyaret etmeye başlamışlardır. Saral ve Malkoç'un (2018) *Cumhuriyet Gazetesi* ve birtakım çalışmalardan derlediği, 1920-30 döneminde İstanbul'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK) tarafından ağırlandırlan turist grupları ise şu şekildedir:

- ▶ 1924 yılı yazında, *Deniz Güzelliklerinden İstifade Cemiyeti* aracılığıyla, 56 kişilik Bulgaristanlı grup,
- ▶ 1925 yılı baharında, basın mensuplarından oluşan Romanyalılar, Mısırlılar ve Leganavale Cemiyeti üyesi İtalyanlar,
- ▶ 1926 yılı başlarında, Arjantinli turist grubu,
- ▶ 1926 yılı şubat ayında, İngiliz bandıralı bir gemi ve
- ▶ 1929 yılında, Amerika Darülfünun öğrencileri ve Bulgar öğretmenlerden oluşan bir grup.

Benzer şekilde 1930'lu yıllarda, İstanbul'un turist hareketliliğinde, araştırma-inceleme ve şehrin tarihsel-kültürel yönlerini gözlemlemek

amaçlı, Avrupa üniversitelerinin akademisyen ve öğrencilerinin azımsanmayacak bir yeri vardı. Bu dönemde özellikle, Yunanistan, Almanya, Avusturya, Romanya, Polonya ve Çekya'daki üniversitelerden ziyaretler başı çekmiştir. Örneğin 1930 yılında, TTOK aracılığıyla, 31 Mayıs-5 Haziran tarihlerinde İstanbul'un *Uluslararası Turizm Birliği Kongresi* etkinliğine ev sahipliği yapması, önemli bir turizm girişimidir. Aynı yılda İstanbul'u ziyaret eden Sovyet işçiler ve Belçikalı doktorlar ise o dönemin farklı turist grupları olarak kabul edilebilir.

İstanbul Belediyesi kayıtlarına göre 1930'da 10 binden biraz fazla, TTOK'un raporlarına göre ise toplam 45 bin turist İstanbul'u ziyaret etmiştir. Ancak Âli İktisat Meclisi'nin 1933'te yayınladığı istatistiklere göre, turistlerin İstanbul'da oldukça az para harcadıkları görülmektedir (Saral ve Malkoç 2018). 1940'lı yıllara gelindiğinde, Devlet Demir Yolları, İzmir Fuarı'nın etkisiyle biletlerinde indirim gitmiş ve turistlerin Anadolu'ya erişimi kolaylaşmıştır (Arslan 2017). Bu gelişmeler aynı zamanda, iç turizmin de hareketlenmesini sağlamıştır.

"Seyyah (gezgin) keşfeder, turist ise keşfedilene ziyaret eder." Maurice Alhoy'un bu ifadesinde olduğu gibi birçok araştırmacı, seyyah ve turist ayrımı yapmıştır. Türkiye'de 1950'li yıllara kadar çoğunlukla turist yerine seyyah kavramının kullanılması, Türkiye'nin cumhuriyetin ilk yıllarında ve sonraki birkaç on yılda, yeni keşfedilen bir mekân olarak algılandığını göstermektedir (Saral ve Malkoç 2018). Dolayısıyla bu dönemdeki turist grupları, öğrenciler, akademisyenler, yazarlar ve gezginler gibi eğitim düzeyi yüksek kişiler veya kâşiflerden oluşmuştur.

1950-1980: NİTELİKLİ KÜLTÜR TURİSTLERİ VE HİPPİLER DÖNEMİ

Türkiye'de yabancı turist hareketleri incelendiğinde, 1923-1962 döneminde özellikle İstanbul, Ege ve Anadolu'nun belirli noktalarına seyahatler görülse de planlı bir gelişme yaşanmamıştır. Bu dönemde, Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri, 1929 Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı gibi tüm dünyayı etkileyen büyük olaylar yaşanmıştır. 1950'lerden itibaren, Avrupa ve

Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte, savaş ekonomisinin yarattığı ulaşımın gelişmesiyle, kitle turizm hareketleri başlamıştır. Türkiye'de ise 1950-1960 döneminde somut girişimler olmasa da turizm, dönemin yönetimi tarafından bir ekonomik olay olarak anılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Türkiye turizminde, 1923-1960 dönemi *planlı dönem öncesi*, 1960 sonrası ise *planlı dönem* olarak anılmaktadır (Olalı ve Timur 1986: 345).

Dünyada kitle turizmin hareketlerinin başladığı dönem olan, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte, Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı görece düşük olmuştur. Örneğin, 1950 yılında sadece 29 bin turiste ev sahipliği yapan Türkiye, 1959 yılına geldiğinde turist sayısını ancak 166 bine çıkarmış, 1960 yılında ise askeri darbe nedeniyle bir gerileme yaşanmıştır (Sivil, 2007). Bu nedenle 1962 yılından itibaren turizm, devlet kademelerinde bir hizmet dalı olarak görülmüş ve kalkınma planlarında yer almaya başlamıştır. Böylelikle, 1962 yılında Turizm Bankası, 1963'te Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1972'de ise Türkiye Seyahat Acentaları Birliği kurulmuştur.

Bu gelişmelerin etkisiyle 1960 yılından sonra yükselişe geçen turist sayısı, ilk kez 1967 yılında 500 bin turiste ulaşmıştır. Bu dönemde, en yüksek turist sayısı ise 1 milyon 300 bin civarı ile 1973 yılında gerçekleşmiştir. Ancak 1974 yılında yaşanan uluslararası petrol krizi ve ekonomik sorunlar, Türkiye'deki yabancı turist hareketlerini olumsuz etkilemiştir. 1975-1982 yılları arasında ise Türkiye'deki çalkantılı siyasi ortam, uluslararası turizm hareketlerinin istikrarsız olmasına neden olmuştur.

1950-65 arasında farklı turist tipolojileri bağlamında ele alınabilecek nitelikli Avrupalı turist gruplarının Türkiye'ye seyahat ettikleri bilinmektedir. Bu dönemde İstanbul'da açılan nitelikli otellerin bu turist gruplarına hizmet vermek üzere açıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, 1961 yılında kurulan TUSAN turizm girişimi, dönemin Anadolu'daki konaklama işletmeleri olarak, yabancı turistlere hizmet vermiştir. Böylelikle 1970'lerle birlikte, nitelikli kültür turistlerinin Türkiye seyahatleri artmıştır.

1960-70'li yılların en önemli turist gruplarından biri de Hippiler olmuştur. 1965 ile 1979 yılları arasında, o zamanlar bir tarım toplumu olan Türkiye'ye sanayileşmiş ülkelerden yaklaşık bir milyon Hippi, Sultanahmet'i ziyaret etmiştir. (Kozak 2018). Hippiler, marjinal ve o zamanın yaşam tarzına göre de benzersiz bir felsefeye sahip topluluklar olarak bilinmektedir. Hippilerin Türkiye halkıyla etkileşimleri, Sultanahmet'te turizmin gelişmesini sağlamış ve bugün itibarı ile bu bölge, Türkiye'nin ana turizm destinasyonu konumundadır (Kozak 2018).

1980-2000 DÖNEMİ: KİTLE TURİSTLERİ DÖNEMİ

Türkiye'deki uluslararası turist hareketlerinde, 1980 yılı önemli dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu yılda hayata geçen 24 Ocak Kararlarının etkisiyle, diğer sektörlerle birlikte turizmde de büyük bir atılım gerçekleşmiştir. 1980'lerde turizmdeki en büyük olay ise 1982'te yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu'dur. Bu kanun ile birlikte, turizmin tüm dallarında büyük bir gelişim yaşanmıştır. Ayrıca turizm, kalkınma planlarında da önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle paket turlar oluşturan Thomas Cook ile her şey dahil sistemini hayata geçiren Magic Life Otelleri, yabancı turistlerin Türkiye'yi seçmelerinde büyük etkide bulunmuşlardır.

Ayrıca, Kuzey Amerika ve Avrupa'daki düşük fiyatlı hava yolu şirketlerinin giderek rağbet görmesi, Türkiye turizmini de olumlu etkilemiştir. Özellikle turistlerin Türkiye'nin ucuz bir ülke olarak benimsemesinden dolayı, alışveriş için ziyaretler de artmıştır. Böylelikle 1984 yılına gelindiğinde, turist sayısı ilk kez iki milyonu aşmıştır. Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye'yi ziyaret edenlerin sayısının hızla artmasıyla birlikte, 1996 yılında turist sayısı sekiz milyonu geçmiştir.

Bu dönemde Türkiye'ye seyahat eden turistlerin milliyetlerine bakıldığında, Almanların bazı yıllar dışında ilk sırada olduğu görülür. Özellikle, Almanya'ya işçi göçüyle giden Türkiyeli işçilerin, Almanların üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Sivil 2007). Ancak 1985'te İranlılar, 1986 yılında Yugoslavlar, 1991 yılında Bulgarlar ve Sovyetlerin dağılması ile 1992 yılında Ruslar, be-

lirtilen yıllarda Türkiye'yi en fazla ziyaret eden turist grupları olmuşlardır. Bu yıllar, çoğunlukla siyasi olayların yansıması olarak görülebilir. Ancak yine de bu milliyetlerin Türkiye'ye ziyaretleri kalıcı hale dönüşmüştür.

Britanya tur operatörleri tarafından Türkiye'ye satılan farklı paket tur seçenekleri, bu dönemde Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist tipolojisini yansıttığı söylenebilir. Birbirinden kesin çizgilerle ayrılan sınıflandırmalar olmamasına rağmen, satılan tur tiplerini kıyı turları, tarih-kültür turları, özel ilgi turları ve gemi turları olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür (Kuşluvan ve İlhan 1994). Bu turlardan en çok tercih edilen tur türü ise açık ara kıyı turları olmuş, diğer turların oranları ise benzerlik göstermiştir.

Sonuç olarak, bu dönemde Alman, Rus ve İngiliz turistlerin başı çektiği turistlerin, çoğunlukla kıyı turizmini tercih ettikleri görülmektedir. Öztürk ve Yeşiltaş'a (1997) göre ise Türkiye'yi ziyaret eden İngiliz turistlerin büyük çoğunluğunu, gençler oluşturmuştur. Ayrıca, bu dönemdeki diğer turist topluluklarını, İran, İsrail, Suriye ve Irak'ın başı çektiği, Ortadoğu ülkeleri vatandaşları oluşturmuştur.

2000-2023: KİTLESEL-BİREYSEL TURİST İKİLEMİ DÖNEMİ

2000'li yılların başlarındaki turist hareketlerindeki en büyük yenilik, Doğu Bloku, Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinin Türkiye'ye ziyaretlerindeki büyük artışlar olmuştur. Örneğin, 2001 yılında Bulgaristan vatandaşlarına uygulanan vizenin kaldırılmasıyla, Bulgar turistlerin ziyaretlerindeki artışlar, buna örnek gösterilebilir. Bunun yanında, Japonya'nın 1999 depremindeki dayanışması ve Güney Kore-Japonya ortaklığında yapılan 2002 Dünya Kupası'nın ardından, Japon turistlerin sayısında anlamlı artışlar gözlenmiştir.

Ayrıca, İskandinavya Ülkeleri'nden Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin sayısında da istikrarlı sayılabilecek artışlar gözlenmiştir. Ancak bu durumun, uluslararası turizm hareketleriyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında, ABD başta olmak üzere, Amerika Kıtası'ndan da ziyaretler artmıştır. Yine de bu dönemde de

Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin büyük çoğunluğu Avrupalıdır.

Bu dönemde, ortaya çıkan diğer bir olgu ise güneybirlik ziyaretlerdir. Özellikle Bulgaristan, Gürcistan, İran ve Irak'tan yapılan güneybirlik ziyaretlerin oranı artmıştır. Bir diğer önemli husus da bu dönemde verilerin kayıt altına alınmasından dolayı, turist gruplarının sınıflandırmanın ve turist tipolojilerini değerlendirmenin daha uygun ve bilimsel olmasıdır.

2000-2023: Yabancı Turistlerin Demografik Özellikleri

Turistlerin demografik özellikleri, turist tipolojilerini anlamının önemli göstergelerinden biridir. Bu nedenle bu dönemde, turizm kurumlarının yayımladıkları raporlar ve akademik çalışmaların varlığı, Türkiye'yi ziyaret yabancı turistlere dair önemli veriler sunmaktadır. 2000-2023 dönemi incelendiğinde, bu turistlerin çoğunlukla orta yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Bu yaş grubu, toplam turistler içerisinde yıllara göre farklılık gösterse de yüzde 20-25'lik bir oranı temsil etmektedir. Ancak son yıllarda üçüncü yaş turizmi çerçevesinde, golf tesisleri, sağlık turizm tesisleri ve kültür turizminin tercih edilmesinden dolayı, ileri yaş grubunun oranının artması beklenmektedir. Ayrıca, sosyal mecraların artmasıyla, üniversite öğrencileri ve sırtçantalılar gibi genç turistlerin de Türkiye turizmdeki yeri önemli olmaya başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde ise kadın ve erkek turistlerin oranı arasında ciddi bir farkın olduğu söylenemez. Yine de ülkeden ülkeye küçük farklılıkların olduğu söylenebilir. Turistlerin eğitim durumunda ilk sırayı, üniversite mezunu kişiler, sonrasında ise lise mezunları almaktadır. Ayrıca, günümüz dünyasında mesleklerin çok çeşitli olmasından dolayı, turistlerin meslek grupları çeşitlilik göstermektedir. Yabancı turistlerin gelir düzeyleri incelendiğinde; orta gelir sınıfının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak bu sınıflandırmalarda bir kesinlik olduğu söylenemez. Diğer taraftan Avcıkurt'a (2020) göre, turistlerin yüzde 25'i 2500 dolar ve üzerinde bir gelire sahipken, 12'si ise 250 dolardan daha düşük gelir düzeyine sahiptir.

Bu dönemde turist başına ortalama harcama, 2018 yılında 600'lü dolarlara kadar düşse de büyük değişimler göstermemiş ve 700-800'lü dolarlar civarında seyretmiştir. Ancak 2020 yılında 900 dolar sınırını geçmiş, 2021 yılında ise 1028 dolara ulaşmıştır. 2022 ve 2023'ün ilk yarısında ise 900 dolar üzerinde seyretmiştir. Dolayısıyla turistlerin harcama miktarında bir artış trendine girildiği söylenebilir. Bunun yanında, turistlerin büyük çoğunluğu (yüzde 60-70) otellerde konaklarken, akraba ve arkadaş evleri ile kendi evlerinde konaklamalar da mevcuttur (Başer 2018). Bu durum, *Airbnb* gibi uygulamalar ve yabancıya konut satışının artmasıyla da ilgili olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin Almanya ile uzun tarihi bir olmasından dolayı, Türkiye'yi ziyaret eden ilk Avrupalı turistler de Liebhaber (Alman turistler) olmuştur (Başer 2018). Özellikle 1980'lerden sonra Alman turist sayısı hızla artmış ve 2023 itibarıyla Türkiye, Alman turistler için en popüler destinasyonlardan biridir. Alman turistlerin Türkiye'yi ziyaret etme nedenleri ise kıyı, şehir ve kültür turizmidir. Bu turistler daha çok yaz aylarını tercih ederken, ortalama geceleme sayısı 10-13 gündür. Ayrıca, Alman turistlerin yarısından fazlası, paket turlarla Türkiye'ye seyahat etmektedirler (Avcıkurt 2020).

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri turistleri Türkiye'de, *Rus turistler* olarak bilinmektedir. Bu ülkeler arasında Rusya, Ukrayna, Azerbaycan ve Kazakistan gibi Türkiye'ye yoğun turist gönderen ülkeler yer almaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren, Türkiye'yi ziyaret eden turistler arasında BDT ülkelerinin oranında ciddi artışlar olmuştur. Zengin Rusların Karadeniz kıyılarında ve İstanbul'da bavul ticaretiyle başlayan serüvenleri, Antalya ve İzmir çevresinde, lüks turizm faaliyetlerine dönüşmüştür (Başer 2018).

Rus turistlerin çoğunlukla, 25-55 yaş grubu kadınlardan oluştuğu ve aileleri ile birlikte seyahat ettikleri görülmektedir. Türkiye'de ortalama geceleme sayıları on gün civarındayken, her şey dahil sisteme sahip kıyı otellerini tercih etmektedirler. Dolayısıyla seyahat amaçları, kıyı turizmine katılımdır. Ayrıca, kültür, alışveriş ve kış turizmi için ziyaretler, diğer amaçlardandır. Rus turistle-

rin seyahat dönemleri ise yaz ayları ile yılbaşı zamanlarıdır (Avcıkurt 2020).

Türkiye, İngilizlerin en çok tercih ettiği destinasyonlardan biridir. İngiliz turistler sadece otelleri değil, yazlık evleri ve küçük aile işletmelerini de tercih etmeleri bakımından, diğer turist gruplarından farklılaşmaktadır (Başer 2018). İngiliz turistlerin Türkiye'yi ziyaret amaçları ise sırasıyla kıyı ve kültür turizmidir. Alman ve Rus turistlerle benzer olarak çoğunlukla yaz aylarını tercih eden bu turist grubu, Türkiye'de ortalama on gece konaklamaktadırlar. Ayrıca, çoğunluğunun 20 ile 45 yaş arasında (yüzde 70) veya emekli olduğu (yüzde 10) görülmektedir (Avcıkurt 2020).

Komşu ülkelerden olan Bulgaristan vatandaşlarının ziyaretleri, daha çok alışveriş ve akraba ziyareti amaçlı olup, günübirlik ziyaretlerin sayısı oldukça fazladır. ABD vatandaşlarının ise daha çok çevre dostu turizm destinasyonları ve konaklama işletmelerini tercih ettikleri belirtilmiştir (Başer 2018). Bunun yanında Hollandalı turistler, Türkiye'yi hem ucuz fiyatları hem de turistik tesislerin hizmet kalitesi nedeniyle tercih etmektedirler. Bir Akdeniz ülkesi olarak Türkiye'nin önemli rakiplerinden biri olan İspanya'dan ziyaretler artmakla birlikte, yabancı turistler arasında oldukça küçük bir orana sahiptir. Türkiye ile Yunanistan arasında turizmin gelişmesi için önemli bir girişimlerden bir olan *8. Türk-Yunan Turizm Forumu*'ndan sonra Türkiye, Yunanlar için de önemli turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir (Başer 2018).

Ayrıca bu dönemde, Kuzey Amerika, Ortadoğu, Arapça konuşan ülkeler ve Uzakdoğu ülkelerinden turistler de Türkiye turizminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Türkiye, özellikle 2010'lu yıllardan itibaren, Ortadoğu ülkelerinden çok sayıda turist almıştır. Bu bölgede, Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan, Irak ve İran, Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkelerdendir. Çinli turistlerin Türkiye'ye ilgisi ise oldukça yeni olup, 2000'li yıllarda artmaya başlamıştır. Ancak 2012 yılı Türkiye'de *Çin Kültür Yılı*, 2013 yılında ise Çin'de *Türkiye Kültür Yılı* ilan edilmesine rağmen, turist sayısında beklenen artışlar gerçekleşmemiştir. Benzer uygulamalar, diğer Uzak-

doğu ülkeleri olan Japonya ve Güney Kore ile de yapılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin yarısından fazlasını Avrupa Birliği (AB) ülkeleri vatandaşları oluştururken, Almanya, İngiltere, Bulgaristan, Hollanda ve Fransa başı çekmektedir. AB ülkeleri dışından ise Türkiye'yi en çok Rusya Federasyonu ve Ukrayna vatandaşları ziyaret etmektedir. Ayrıca, komşu ülkelere olan Gürcistan, İran, Irak ve Azerbaycan ile ABD vatandaşlarının oranı da yüksektir. Bir diğer önemli husus ise Ortadoğu, Uzakdoğu ve Arapça konuşan diğer ülke vatandaşlarının Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistler içinde oranının her geçen gün artmasıdır.

2020-2023: Yabancı Turistlerin Ziyaret Amaçları

Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin, öncelikle tatil, eğlence, sportif ve kültürel seyahatler ile akraba ve arkadaş ziyareti amacıyla seyahat ettikleri görülmektedir. Ayrıca, bu turistler çoğunlukla, eğlence ve macera arayışı, günlük turlara katılım ve yerel halkla etkileşim gibi amaçlara sahiptirler. Bu nedenle, kıyı, şehir ve kültür turizmini tercih ettikleri görülmektedir.

Bu dönemde, Türkiye'yi ziyaret eden turistler en çok, gezi, eğlence, sportif ve kültürel seyahatler (yüzde 60-70) için harcama yapmaktadırlar. Bu harcamaları, akraba ve arkadaş ziyaretleri (yüzde 15-25) ile iş (yüzde 5), sağlık (yüzde 4) ve alışveriş (yüzde 4) amaçlı yapılan harcamalar izlemektedir. Özellikle 2014 yılından itibaren akraba ve arkadaş ziyaretleri ve sağlık amacıyla yapılan toplam harcamalarda anlamlı artışlar görülmektedir. Bu turistlerin seyahatlerini planlama şekli olarak en çok paket turlar (yüzde 60) tercih edilse de bireysel seyahatler de ön plana çıkmaya başlamıştır.

Ayrıca bu dönemde, destinasyon temelli ya da bir turizm türüne yönelik yapılan çalışmalarla turist tipolojileri belirlenmeye çalışılmıştır. Örneğin Belber (2011) çalışmasında, İspanyolca konuşan ülkelere Nevşehir'i ziyaret eden turistlerin tipolojisini belirlemiştir. Buna göre, turistlerin büyük bir çoğunluğunun kadın ve 26-55 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Çalışmada, turistlerin büyük bir kısmının üniversite mezunu ve

1001-3000 dolar arasında bir aylık gelire sahip oldukları görülmüştür. Bu turistlerin yüzde 70'inin ise İspanya vatandaşı olduğu görülmüştür.

Bir diğer çalışmada ise (Doğan, Üngüren ve Yelgen 2010) Alanya'ya ziyaret eden turistlerin sırasıyla Almanya, Rusya, Hollanda, İsveç ve Norveç vatandaşları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bu turistlerin genellikle üniversite mezunu, 41 yaşın altında ve 751-1500 Euro arasında bir aylık gelir düzeyine sahip oldukları belirtilmiştir. Turistlerin Alanya'ya tercih etme nedenleri ise sırasıyla, *kıyı turizmi, güvenlik, ucuzluk, tarih ve kültür ile gece hayatı* olarak ortaya çıkmıştır.

Gezer (2020) Çinli turistlere yönelik çalışmasında, bu grubun çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek ve orta-üst gelir gurubunda yer alan evli kadınlardan oluştuğunu savunmuştur. Ayrıca, bu turistlerin Türkiye'yi genellikle eğlence, rahatlama ve yeni şeyler öğrenme amacıyla, ilk kez ziyaret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yalçın ve Dinçer (2015) ise yaptıkları çalışmada, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin profili oluşturulmuştur. Buna göre turistler çoğunlukla, lisans mezunu, farklı mesleklere sahip, gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler amacıyla seyahat eden, genç-orta yaşlı ve paket turları eden bir profile sahiptirler. Benzer şekilde Akmeşe ve Ilgaz (2020), 2014-2019 TÜİK verilerine dayanarak turistlerin seyahat amaçlarını incelemiş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Sonuç olarak, bu dönemde Türkiye'yi ziyaret yabancı turistlerin turist tipolojisi incelendiğinde, bu turistlerin Avrupalı, üniversite mezunu, orta gelirli, orta yaş grubunda, çeşitli mesleklere sahip, paket tur tercih eden, otellerde konaklayan ve gezi-dinlenmek (tatil) amaçlı ziyaretler gerçekleştiren kişilerdir. Ancak turist sayısının fazla olmasından dolayı, ulusal veya destinasyon bazlı farklı turist tipolojilerinin de olduğu bir gerçektir.

2023: YÜZÜNCÜ YIL YA DA SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüz yıllık döneminde, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin tipolojisi hem ulusal düzeyde hem farklı destinasyonlar bazlı değişkenlik göstermiştir. Bu nedenle çalışma, 1923-2023 yılları arasında, Türkiye'yi ziya-

ret eden yabancı turistlerin ziyaret nedenleri ve demografik özellikleri kapsamında, değişen ve dönüşen turist tipolojisinin yorumlanması amacıyla yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'yi yüksek eğitim ve gelir grubu mensubu turistler ziyaret ederken, sonraki dönemlerde orta sınıfın ziyaretleri ağır basmaktadır. 1950-80 döneminde nitelikli kültür turistleri ve Hippiler, 1980-2000 döneminde kitle turistleri, 2000'lerden itibaren ise hem kitlesel hem de bireysel turistler ağırlık kazanmıştır. 2023 yılına gelindiğinde, yabancı turistlerin Türkiye'yi en çok kıyı, şehir ve kültür turizmi amacıyla ziyaret ettikleri görülmüştür. Diğer taraftan, özellikle sağlık turizmi amacıyla yapılan ziyaretler, her geçen yıl önemli oranda artmıştır. Bu dönemde bireysel seyahatler artış gösterse de hâlâ her şey dâhil paket turların oranı oldukça yüksektir.

Bu süreçte, turist tipolojisi evrimsel olarak değişse de ülke politikasının da bunda etkisi büyüktür. Bu nedenle, bazı yıllarda dramatik değişiklikler görülmektedir. Örneğin, 2010'lu yıllardan itibaren, Ortadoğu'dan Türkiye'ye ziyaretler her yıl anlamlı bir şekilde artmaktadır. Bu turistlerin toplam ziyaretçi sayısı içindeki oranı yüzde 10 civarından, yüzde 20'lere doğru yükselmektedir. Bu ülkelerden İran, Suudi Arabistan ve Irak başı çekmektedir. Türkiye bu dönemde ayrıca, Çin, Güney Kore, Japonya ve Tayvan gibi Uzak Doğu ülkelerinden daha fazla turist almaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında turist sayısının az olması, 2000'lerden sonra ise turist sayısının çok olmasından dolayı, Türkiye'nin yabancı turist tipolojisini oluşturmak zor olabilir. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında, turizmin emekleme dönemi turistlerine, *seyyahlar*, *gezginler* ve *kâşifler* denebilir. Bunun yanında, 1950-80 dönemi turistleri, *nitelikli kültür turistleri* ve *Hippiler*, 1980-2000 dönemi turistleri ise kitle turistleri olarak tanımlanabilir. 2000-2023 dönemi turistleri ise *kitlesel-bireysel turistler* olarak adlandırılabilir.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1950-80 dönemlerinde Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin, Cohen'in *kâşifler/gezginler veya aylaklar*, Plog'un *dışadönükler*, Smith'in ise *kâşifler, elit tu-*

ristler veya sıra dışı turistler tipolojilerine karşılık gelen *nitelikli kültür turistleri* oldukları söylenebilir. 1980-2000 dönemi turistleri ise *kitle turistleri*, *bireysel kitle turistleri*, *içedönükler*, *yeni kitle turistleri* ve *charter* turistler tipolojilerine daha uygundur. 2000-2023 dönemi turistlerinin bir bölümü 1980-2000 dönemi turist tipolojisiye sahipken, özellikle 2010'lardan itibaren farklı turist gruplarının ziyaretleri nedeniyle, bu dönemdeki turist tipolojisi, Urry'nin (1990) *post-turist* tanımına daha uygundur.

KAYNAKÇA

- Akçura, G. (2012). *Türkiye Turizmde 150. Yıl*. İstanbul: Oti Yayınları.
- Akmeşe, H. ve Ilgaz, A. (2020). Türkiye'ye Gelen Yabancı Turistlerin Ziyaret Nedenlerinin Son Beş Yılın Verilerine Göre Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 21(47): 173-185.
- Anderson, C. (2009). *The Longer Tail: How Endless Choice is Creating Unlimited Demand*. New York: Hyperion.
- Arslan, R. (2017). Türkiye'nin Turizm Politikası (1923-1960), *Electronic Turkish Studies*, 12(19): 1-16.
- Başer, G. (2018). Turkey's Tourist Profile: A Document Analysis for Future Implications, *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 6(5): 222-239.
- Belber, B. G. (2011). Nevşehir'e Gelen "İspanyolca Konuşan" Turistlerin Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2): 31-60.
- Bingöl, S. ve Akoğlan Kozak, M. (2020). Türkiye'de Macera Turisti Tipolojisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 909-926.
- Boorstin, D. (1964). *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Harper & Row.
- Cohen, E. (1972). Toward a Sociology of International Tourism, *Social Research*, 39: 164-182.
- Cohen, E. (1979). A Phenomenology of Tourist Experiences, *Sociology* 13: 179-201.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Doğan, H., Üngüren, E. ve Yelgen, E. (2010). Alanya Turist Profiline Yönelik Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3): 79-100.
- Feifer, M. (1985). *Going places. The Ways of The Tourist from Imperial Rome to The Present Day*. Londra: MacMillan.
- Gezer, Ö. (2020). Çinli Turist Profili ve Davranışları: Türkiye Örneği, *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 2(2): 53-64.
- Graburn, N. H. H. (1983). The Anthropology of Tourism, *Annals of Tourism Research*, 10(1): 9-33.
- Gray, P. (1970). *International Travel-International Trade*. Lexington MA: Heath Lexington Books.

- Gottlieb, A. (1982). Americans' Vacations, *Annals of Tourism Research*, 9(2): 165-187.
- Kozak, N. (2018). Cultural Visitors and Local Residents' Interactions: Hippies Movement At Sultanahmet in the 1960s, *Anatolia*, 29(2): 225-236.
- Kuşluvan, S. ve İlhan, İ. (1994). Britanya'daki Tur Operatörlerinin Türkiye'ye Düzenledikleri Paket Turların Tipleri, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 30-33.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>, Erişim tarihi: 10.04.2023
- Mehmetoglu, M. (2004). Tourist or Traveller? A typological Approach, *Tourism Review*, 59 (3): 33-39.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1986). *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İzmir: Enka Yayınları.
- Önsoy, R. (1988). *Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özdemir, M. (2011). Türkiye'de Turizmin Başlaması: Osmanlı'da Sanayileşme Çabaları: Sergi-İ Umum-İ Osmanî (1863 İstanbul Uluslararası Sergisi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1): 87-90.
- Öztürk, Y. ve Yeşiltaş, M. (1997). Türkiye'ye Gelen İngiliz Turistlerin Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1): 82-87.
- Pearce, P. L. (1982). *The Social Psychology of Tourist Behaviour*. Oxford: Pergamon.
- Plog, S. C. (1974). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity, *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14 (3): 13-16.
- Saral, E. ve Malkoç, E. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938). Türk Tarih Kurumu Başkanlığı. XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (1-5 Ekim 2018) Ankara.
- Sivil, İ. H. (2007). Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye Turizmi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- Smith, V. (1977). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Philadelphia: The University of Pennsylvania Press.
- Swarbrooke, J. ve Horner, S. (2007). *Consumer Behaviour in Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- TÜİK (2023). Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105>, Erişim tarihi: 15.03.2023
- TÜRSAB (2023). Turizm Raporları ve İstatistikleri, <https://www.tursab.org.tr/turkiye-turizm-istatistikleri>, Erişim tarihi: 12.02.2023
- Urry, J. (1990). The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. London: Sage.
- Wach, E. (2013). *Learning About Qualitative Document Analysis*. Institute of Development Studies.
- Wight, C. (2022). Tourism, the Tourist Experience and Post Modernity: Theory, Applications and Research. İçinde; R. Sharpley (Editor) *Routledge Handbook of Tourist Experience* (ss. 9-23). New York: Routledge.
- Yalçın, M. O. ve Dinçer, N. G. (2015). Bulanık Kümeleme Analizi Kullanarak Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Profillerinin Belirlenmesi, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52 (601): 25-37.
- Yiannakis, A. ve Gibson, H. (1992). Roles Tourists Play, *Annals of Tourism Research*, 19 (2): 287-303.

Serhat BİNGÖL

Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2014). Yüksek lisans ve doktora derecelerini, Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda tamamladı (2016, 2020). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi'nde doktor öğretim üyesidir. Öğretim ve araştırma alanları, rekreasyon, gezginler, şehir turizmi ve akıllı turizm teknolojileridir. Aynı zamanda, Anadolu Üniversitesi'nde sosyoloji alanında ikinci doktorasını yapmaktadır.

Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Analizi

Analysis of Traditional Academic Tourism Education Search Conferences in Türkiye

Mehtap CELEP , Bilgehan GÜLCAN*****

** (Sorumlu Yazar), Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 06830, Turizm Fakültesi, Gölbaşı Yerleşkesi, Gölbaşı, Ankara.

E-posta: mehtap.celep@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6633-8977

*** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 06830, Turizm Fakültesi, Gölbaşı Yerleşkesi, Gölbaşı, Ankara.

E-posta: bilgehan.gulcan@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9884-4695

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 9 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 17 Mayıs 2023

İkinci düzeltme: 31 Temmuz 2023

Kabul: 25 Ağustos 2023

Anahtar sözcükler: Turizmde bilgi üretimi, Mod 1 bilgi, Mod 2 bilgi, Arama konferansı, Geleneksel akademik turizm eğitimi arama konferansları.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 9 June 2023

Resubmitted: 17 May 2023

Resubmitted: 31 July 2023

Accepted: 25 August 2023

Key words: Tourism knowledge production, Mod 1 knowledge, Mod 2 knowledge, Traditional academic tourism education search conferences.

GİRİŞ

Turizm hareketlerinin özellikle yeni coğrafyaların keşfine yönelik merak, dini ve sağlık amaçlı

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalında, Prof. Dr. Bilgehan Gülcan'ın danışmanlığında yazılan "Bir Bilgi Üretim Platformu Olarak Türkiye'de ki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Turizmde bilgi üretimi ihtiyacının artması; mod 1 ve mod 2 bilgi üretiminin paydaşları olan akademi, özel sektör ve politika yapıcılar arasında iş birliğini gerektirmektedir. Bu anlamda arama konferansları, paydaşları bir araya getiren ve önemli mod 2 bilgi üretim platformlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı, akademi ve özel sektörden seçilen katılımcılarla ortak aklı ortaya koymayı amaçlayan geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları dizilerini analiz etmek ve bilgi üretiminde daha etkin bir rol oynayabilmesine imkân veren öneriler ortaya koymaktır. Araştırma verileri söz konusu konferanslarda farklı sorumluluk alan paydaşlara uygulanan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlem tekniklerinden faydalanılarak elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda bilgi üretiminde etkin bir rol oynayabilmesine imkân veren öneriler arasında; konferans etkinliği için devamlı hale gelmesi, çıktıların bütün paydaşlar ile paylaşılması ve konferans sonuçlarının izlenmesi için bir kontrol mekanizmasının geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

Increasing need for knowledge production in tourism; mode 1 and mode 2 require cooperation between the stakeholders of knowledge production, namely academia, the private sector and policy makers. In this sense, search conferences are accepted as one of the important mode 2 knowledge production platforms that bring the stakeholders together. The aim of this study is to analyze the traditional Academic Tourism Education Search Conferences series aiming to reveal common sense with the participants selected from academia and the private sector, and to put forward suggestions that allow it to play a more active role in knowledge production. Research data were obtained by using semi-structured interviews and participant observation techniques applied to stakeholders who took different responsibilities in these search conferences. As a result of the analyzes made, among the suggestions that allow it to play an active role in the production of information; It has emerged that a control mechanism should be developed for the conference event to become continuous, to share the outputs with all stakeholders and to monitor the conference results

seyahatler ile çok eski tarihlerde başladığı görülmektedir. Ancak akademi içerisinde turizmin araştırmalara konu edilmesi 20.yüzyılda gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise turizm ile ilgili hareketliliğin uluslararası boyutunun artması, 1960'lı ve 1970'li yıllarda akademik çalışmalarda turizm daha fazla yer tutmasını beraberinde getirdiği görülmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise turizm alanında üretilen

bilginin çok hızlı geliştiği ve çok disiplinli bir karaktere sahip olduğu görülmeye başlamıştır. Jafari ve Ritchie (1981) turizm alanında bilgi üreten başlıca disiplinlerin ekonomi, antropoloji, sosyoloji ve coğrafya olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda turizmin çok disiplinli bir araştırma alanına sahip olduğu ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca 1990'lı yıllardan itibaren, turizm adına ortaya konulan bilginin epistemolojik açılardan da tartışılmaya başlandığı ve turizmin kendisinin disiplinler kimliğinin ele alındığı yıllar olmuştur. Bu yıllardan sonra günümüze kadar geçen süre içerisinde turizmde üretilen bilginin, yüksek lisans/doktora programlarının ve akademik yapılanmadaki kapsamının belirgin bir biçimde gelişme göstermesi, turizmin akademide yeni bir disiplin olarak kabul edilmesini beraberinde getirmiştir.

Yeni bir disiplin kimliği ile ortaya çıkan turizm, kendi alanındaki mod 1 bilgi üretiminin yanı sıra, akademi dışarısında üretilen mod 2 bilgisinin de yoğun olarak karşılık bulduğu bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak turizm literatüründe akademik ortamlarda üretilen mod 1 bilgisi üzerine yapılmış çalışmalara ağırlık verilirken, akademi dışında bilgi üretimini içeren mod 2 bilgisi üretimini geri planda bırakmış görünmektedir.

Arama konferansları, akademi ve akademi dışı bilgi üretim paydaşlarını bir araya getirerek, bir anlamda mod 2 bilgisini ortaya koyan bilgi üretim platformlarından biri olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda Türkiye'de 2009 yılından başlayıp ve en son 2019 yılı aralık ayı itibari ile 15.si düzenlenen Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları dizisi, sadece Türkiye için değil dünya turizmi için de ender görülen düşünce kuruluşu örneklerden biri durumundadır. Söz konusu bu konferanslar dizisi, turizm alanındaki akademik çalışmaların ve eğitim-öğretim ile ilgili etkinliklerin niteliğinin yükseltilmesine katkıda bulunma amacı taşımaktadır. Düzenlenen 15 arama konferansında turizmle ilgili çeşitli konular masaya yatırılmıştır ve üretilen çözüm önerileri basılı bildiriler olarak paydaş çevrelere sunulmuştur. Arama Konferansı sonuçları hem akademiye hem sektör temsilcilerine hem de politika

yapıcılara önemli katkı sağlayabilir durumdadır. Diğer taraftan geçen süre içerisinde söz konusu konferansların bu katkıyı ne derece sağladığına yönelik eleştirel bir analizinin yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları dizilerinin performansını farklı başlıklarda analiz ederek, akademi, özel sektör ve politika yapımcıları için daha etkin bir rol oynayabilmesine imkân veren öneriler ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın turizm araştırmacılarına yol göstereceği ve literatürdeki bu önemli boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilgili olarak turizmde bilgi üretimi, bu kapsamda mod 1 ve mod 2 bilgisi, arama konferanslarının mod 2 bilgi platformu olarak önemi ve son o olarak Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarından bahsedilecektir.

Turizmde Bilgi Üretimi

Turizmin, son otuz yılda gelişen bir bilgi birikiminin konusu olduğu görülmektedir (Hall ve diğerleri 2004). Kendi alanına katkıda bulunan diğer disiplinler ile karşılaştırıldığında, turizm genç bir çalışma alanı olarak kabul edilmektedir. 1970'li yıllardan itibaren ise, turizm ile ilgili ilk çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Graburn ve Jafari 1991). Turizmin çıkış noktası olarak sayılan ekonomi disiplini ile birlikte, turizm olgusunu açıklayan teorileri ortaya koyan çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır (Gülcan 2009). Turizm çalışmalarına yönelik araştırmalar ilerledikçe, turizm bilgisinin nasıl üretilebileceği konusunda yeni görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Turizmin doğası gereği karmaşık bir yapıya sahip olması, tutarlı ve açıkça tanımlanabilir bir akademik disiplin olup olmadığı konusunda çeşitli fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

Bazı yazarların akademik çalışmaların göstermiş olduğu gelişimden dolayı turizmi bir disiplin statüsünde kabul ettikleri görülmektedir. Örneğin Goeldner (1888) turizmi *bir disiplin* olarak tanımlamaktadır. Jovicic (1988) ise, "*Turizmoloji*" teriminin kullanılmasını ve ayrı bir turizm

biliminin oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Turizm araştırmaları yapısı gereği karmaşık bir fenomendir ve mevcut bir disiplin içerisinde yeterince ele alınamayacağını ifade etmektedir. *Turizmoloji* ile ayrı bir disiplinin ortaya çıkması ile bütüncül bir turizm teorisinin geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Böylece turizm bilgisi; disiplin içerisinde kendiliğinden hareket edebilecek, kalite kontrolü sağlanabilecek ve turizm akademisyenleri de diğer disiplinlerden olanlar ile eşit payda üzerinde yer aldıkları kabul edilecektir (Tribe 1997: 642). Ayrıca disiplin statüsünün kabul edilmesiyle birlikte, turizm bilgisini geliştirmek için gerekli yapılar da sağlanmış olacaktır.

Turizm çalışmalarının bir disiplin oluşturması mümkün müdür? Bu cevabı zor bir sorudur ve yazarların neredeyse kendileri bile, henüz turizmi bir disiplin olarak kabul etmemektedirler (Kunwar 2018:127). Bu bağlamda turizm çalışmalarının bir disiplinden ziyade bir çalışma alanı olarak kabul edildiği görülmektedir (Tribe 1997: 653). Örneğin Gunn (1994: 3) pazarlama, coğrafya, antropoloji, davranış bilimleri, ticaret, tarih, siyaset bilimi ve planlama gibi disiplinlerin turizme katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Tribe'a (1997: 647) göre alanlar, turizm veya mühendislik gibi belirli olgular ve uygulamalara yoğunlaşarak oluşturulmaktadır. Bu sebeplerden dolayı alanlar ve disiplinler arasındaki bilgi, farklı yönlerde akmaktadır.

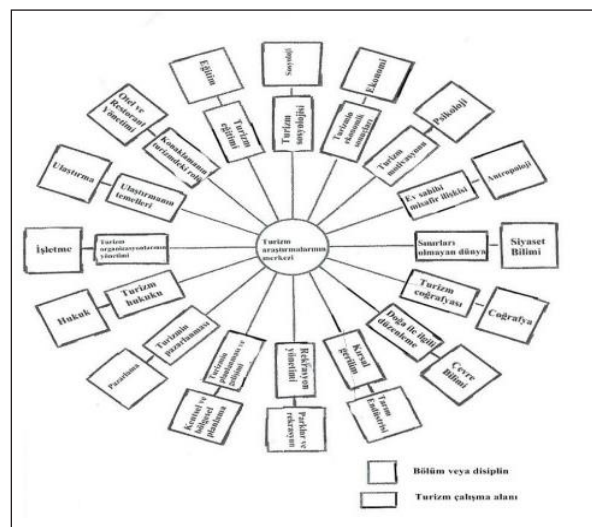
Turizmin ayrı bir disiplin olup olmaması konusu yerel literatürde en fazla Gülcan tarafından ele alındığı görülmektedir. Gülcan (2009) öncelikle turizmin disiplinler evrimini tarihsel bir bakış açısı ile ele almaktadır. Ardından turizm akademisyenlerinin turizmi ayrı bir bilim dalı olarak kabul edip etmemelerine yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir (Gülcan 2009). I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresinde ise, turizmin çok disiplinli ve disiplinler arası yapısını ele almıştır. Ayrıca doçentlik alanındaki sorunların, üretilen turizm bilgisini olumsuz yönde etkilediğini incelediği görülmektedir (Gülcan 2011).

Tek başına bir disiplinin turizmi anlaması zor bir durum olarak görülebilmektedir. Ancak tu-

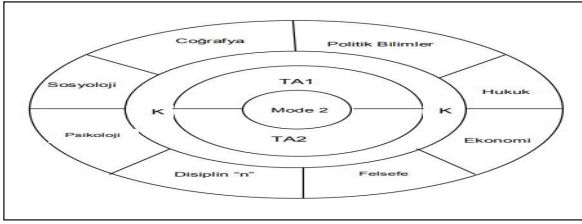
rizmde çok disiplinli bir yapı benimsenirse uygun koşullar oluşturulabilmektedir. Çok disiplinlilik bir araştırmacı veya araştırma ekibi tarafından, araştırma konularının anlaşılması için birden fazla disiplin tekniklerinden faydalanmaları olarak ifade edilmektedir (Kellert 2008). Jafari ve Ritchie'ye (1981) göre, turizmin çok disiplinli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir ve ekonomi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya gibi çeşitli disiplinler alana katkıda bulunmaktadır:

Bu model, turizm çalışmalarının çok disiplinli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ancak işletme, pazarlama ve hukuk gibi çalışmalar çeşitli problemler meydana getirmektedir. Bu durumun temel sebebi, turizm araştırmalarının (TA) iki alana ayrılmasından kaynaklanmasıdır. Tribe (1997), alanlar ve disiplinler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için bir model ortaya koymuştur:

Kutuların iç çemberindeki kısım (TA1) turizm araştırma alanı olarak adlandırılmaktadır. Kutuların dış halkasındaki kısım ise disiplinler veya bölümler olarak gösterilmektedir. Dış çember turizm çalışmalarının disiplin yaklaşımını içerirken, iç çember ise disiplinin ilgisi alanındaki çalışmaları içermektedir. Turizm araştırmalarının ikinci alanı (TA2), işletme dışı turizm araştırmalarını içermektedir. Turizm alanı aşağıdaki şekildeki gibi temsil edilmektedir (Tribe 1997):

Şekil 1. Turizm Çalışması: Disiplin ve Yaklaşım Seçimi (Jafari ve Ritchie 1981'den aktaran Gülcan 2009)

Şekil 2. Turizm Bilgisinin Yaratılması (Tribe 1997'den aktaran Gülcan 2009)

(Dış çember: Disiplinler ve Alt Disiplinler, Orta Çember: Turizm Alanları, İç Çember: Turizm Dünyası, TA1: İşletme ile İlgili Disiplinlerarasılık, TA2: İşletme Dışı Çalışmalar). A

$$(TA) = TA1 + TA2$$

Bu model, turizmde bilgi üretimini ve turizm alanındaki gelişmeleri göstermek için kullanılabilir. Dış ve orta çember arasındaki yer turizm alanını temsil etmektedir ayrıca bu kısım turizm teorilerinin ve turizm kavramlarının üretildiği yer olarak belirtilmektedir. Bu alan ise k bandı olarak adlandırılmaktadır (Tribe 1997). Modele göre, turizmde bilgi üretimi Mod 1 ve Mod 2 olmak üzere iki bölümde gerçekleşmektedir (Gibbons ve diğerleri 1994). Mod 1 bilgisi disiplin sınırları çerçevesinde üretilmektedir ve çoğunlukla akademide geliştirilen bir bilgi olarak kabul edilmektedir (Merton 1996; Ziman 2000). Araştırmalar bilimsel bir topluluk tarafından gerçekleştirilmektedir ve yapılan çalışmaların toplum tarafından da bilimsel bir araştırma olarak kabul edilmektedir (Sismondo 2008; Jasanoff 2009). Bu bilgi üretiminde araştırılacak sorular dahil olmak üzere, her konuya bilimsel kriterlere göre karar verilmektedir. Ayrıca belirlenen kurallara ve yöntemlere de sadık kalınmaktadır. Mod 2 bilgisi ise, geleneksel bilgi üretim moduna göre daha geniş bir uygulama alanına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Yeni bilgi üretimi toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Jasanoff 2004; Styhre ve Lind 2010). Mod 2'de bilim fikri ilk olarak endüstri ve politika yapımcılarından başlatılmaktadır. Bu bağlamda, paydaşların ihtiyaçlarına yönelik bir bilgi üretimi gerçekleştirilmektedir. Esasında bu bilgi üretim formu mod 1 içerisinde geliştirilmiştir, fakat diğerine göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Karşı karşıya kalınan sorunlara yönelik pratik çözümler üretmek, daha fazla önem ka-

zanmaya başladığı görülmektedir. Uygulama bağlamlarıyla ilgili problemleri pratik çözümlere kavuşturmak mod 2'deki ayrılma noktasını oluşturmaktadır (Platenkamp 2007). Bu yeni mod şekli disiplin çerçevesinde ayarlanamadığından bir uygulama bağlamında çalışmaktadır ve kalite kontrolünde daha geniş bir kriter aralığı kullanılmaktadır (Gibbons ve diğerleri 1994). Turizm bilgisi ise akademik toplumun dışında geliştirilmektedir ve bu bilgi üretimi merkezleri arasında endüstri, hükümet, ilgi grupları, araştırma enstitüleri, danışmanlıklar ve düşünce kuruluşları bulunmaktadır (Tribe 1997). Bu çalışma mod 2 bilgi üretiminde etkin rol alan bir başlık olarak düşünce kuruluşlarını (Think Tank) konu etmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları adıyla 2019 yılı itibarıyla 15. düzenlenmiş olan, Türkiye için tek ve dünya için de nadir örneklerden birine sahiptir. Böylece çalışma, mod 2 bilgisinin üretiminde rol alan ve düşünce kuruluşu niteliğindeki söz konusu geleneksel arama konferanslarını farklı cephelerden ele almaktadır.

Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları

2009 yılından başlayıp 2019 yılı aralık ayı itibarıyla 15.si düzenlenen Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları dizisi, Türkiye'de turizm alanındaki akademik çalışmaların ve eğitim-öğretim ile ilgili etkinliklerin niteliğinin yükseltilmesine katkıda bulunma amacı taşıyan ve düşünce kuruluşu (think tank) kimliği taşıyan tek örnek durumunda olduğu görülmektedir. Düşünce kuruluşları; ortaya çıkan problemlerin çözülmesine ve kilit paydaşlar arasında fikir alışverişi için yapıcı çözümler sağlamaya yardımcı olduğu belirtilmektedir (Weaver ve McGann 2017). Bu bağlamda arama konferansları, belirsiz ve problemliler olarak görülen ortamlara uyum sağlamanın etkili yollarından bir tanesi olarak görülmektedir. Uyum, bir sistemin dezavantaj durumuna geçtiğinde verimliliğini artırmak için kendisini veya çevresini değiştirmesidir (Ackoff ve Emery 2006). Arama konferansları temelinde değişimleri etkilemek amacı ile kullanılmaktadır. Farklı paydaşları planlama ve problem

çözme gibi süreçlere dahil ederek; demokratik ve işbirlikçi bir ortamda iletişim kurulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan arama konferansları, karmaşık problemlere çözüm yolu bulmaya yardımcı olmak için geliştirilmiş bir araştırma yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Düzenlenen 15 arama konferansında çeşitli üniversitelerden akademisyenler, sektör paydaşları, çeşitli sivil toplum örgütleri ve meslek odası üyelerinin katılımıyla konular ele alınmıştır (Kozak 2009).

Bu toplantılarda lisans düzeyindeki turizm eğitimi ile ilgili çözüm önerileri, turizm alanının disiplin düzeyindeki konumu, akademik ders kitapları yazımı, yayımı ve dağıtımına ilişkin çözüm önerileri, turizm alanında doçentlik derecesine sahip olmak isteyenler adaylarda olması gereken nitelikler, rekreasyon ve rekreasyon yönetimi programlarının farklı ve ortak yönleri, gastronomi veren programların lisans ve lisansüstü düzeyde incelenmesi, seyahat acenteciliği eğitiminde karşılaşılan sorunlar, turizm rehberliği eğitimi, KKTC turizmde yaşanan sorunlar, 21. yüzyılda turizm ve otelcilik eğitiminde izlenilmesi gereken yol, Kastamonu Pınarbaşı ilçesinin doğa turizminin korunmasına yönelik sorular ve geleceğin turizm fakültelerinin yapılanması şeklinde özetlenebilir¹. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları, ortak akılın üretilmesine katkıları sunmaktadır. Bu konferanslarda bir grup fikir sahibi kişiler bir araya gelmektedirler ve arzu edilen bir geleceğe yönelik isteklerini işbirliği çerçevesinde tasarlamaktadırlar. Klasik konferanslardan farklı bir düzenek içerisinde, ortak akla ulaşmak için grup katılımcıları iki veya üç gün boyunca bir araya gelmektedirler (Kozak ve diğerleri 2016).

Konferanslarda öncelikle büyük gruplar eşit bir şekilde daha küçük çalışma gruplarına bölünmektedir. Toplantılar belirlenen konferans görevi bitinceye kadar çalışmalarını sürdürmektedirler. Grup çalışmaları sırasında iki yöntem ve teknikten yararlanılmaktadır. Birincisi SİSMA, diğeri ise SWOT analizidir. İlk teknik olan SİSMA, "Sistem, İş, Süreç, Meslek Analizi"

kelimelerinin kısaltması olup analiz yönteminimidir. Bu çalışma kısa bir süre içerisinde verimli sonuçlar alınabilmesine olanak vermesinin yanı sıra güvenilir, etkin, hızlı ve düşük maliyetli bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Kozak 2009). İkinci teknik olan SWOT (s-güçlü yönler, w-zayıf yönler, o-fırsatlar, t-tehditler) ise durum analizlerini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Tüm konferansların sonunda ise bir sonuç raporu yayımlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın evreni ve örnekleme, geçerlilik ve güvenilirlik, araştırma soruları ve veri toplama yöntemleri açıklanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'de ki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında ele alınan konular, konuların güncelliği, katılımcı profilleri, katılımcı seçme kriterleri, bilginin ortaya konulmasında izlenen yöntemler ve ortaya çıkan sonuçların akademi ve sektöre yansımalarının belirlendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl oluşturduklarını ve çevrelerindeki olayları nasıl bağdaştırdıkları ile ilgilenmektedir (Taylor ve diğerleri 2016). Araştırma deseni olarak ise fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Fenomenolojinin temel amacı, yaşanmış bir deneyimi tam olarak tanımlamaktadır (Mapp 2008). Bu çalışmada fenomenoloji deseninin tercih edilmesinin nedeni; Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları düzenleyicilerinin, moderatörlerinin, katılımcılarının yaşadıkları deneyim ile ilgili düşüncelerini ve bu konferanslara nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya çıkarmak için uygun bir yöntem olmasıdır. Bu noktada Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı organizatörlerinin, moderatörlerinin ve katılımcılarının bu deneyim ile ilgili düşüncelerini, görüşlerini ve bu konferanslara nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya çıkararak, söz konusu olan deneyimin temel özünü erişmektedir.

¹ <https://anatoliajournal.com/aramak/>

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın örnekleme Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları düzenleyicilerinden, moderatörlerinden ve katılımcılarından oluşmaktadır. Söz konusu olan konferansların katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örneklemede, bilgi açısından zengin kişilere ulaşılmasına olanak sağlamaktadır (Patton 2014). Bu sayede araştırmanın temel amacına uygun kişilerin çalışmaya katılmasına fırsat verilmektedir. Araştırmacıların, önceden belirlenen kriterleri ve nitelikleri ortaya koyan kümenin alınmasını gerektirmektedir (Keskin ve Akyol 2014). Araştırma da özel bir gruptan oluştuğu için, amaçlı örnekleme yönteminin araştırmanın gereksinimlerine karşılık verebileceği kabul edilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ait ayrıntılar Tablo 2'de yer almaktadır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalar tecrübe ve anlamları ifade etmeye odaklanan çalışmalar olduğu için, nicel araştırmalara göre daha zor ölçülebilir ifadelerle sahip olduğu görülmektedir (Jamal ve Hollinshead 2001). Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırma yöntemi kullanan çalışmaları daha güvenilir ve geçerli kılmak için dört boyut sunmaktadır: araştırma bulgularının gerçeği yansıtması (gerçek değer), araştırma konusundaki bulguların uygulanabilir olması (uygulanabilirlik), araştırmanın benzer bir ortamda ve benzer katılımcılarla tekrarlandığında tutarlılık sağlaması (tutarlılık) ve bir araştırma sonucu bulgularının araştırmacıların kendi çıkarlarını ve bakış açılarını değil, katılımcıların görüşlerini (tarafsızlık) yansıtmasıdır. Araştırmanın türüne bakılmaksızın geçerlilik ve güvenilirlik ile ilgili konular; bir çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması ve bulguların sunulma şekli ile ilgili önemli endişelerdir (Merriam 2009). Nitel çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması için dikkat edilmesi gereken hususlar bu araştırmada da dikkate alınmıştır. Bu noktada ilk olarak; turizmde bilgi üretimi, mod 1, mod 2 bilgisi, arama konferanslarının mod 2 bilgi platformu olarak önemi ve Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Verilerin analizi için alınan cevaplar düzenli bir formata dönüştürülmesi ve rapor haline getirilmesi sağlanmıştır. Veri analizi sürecinde katılımcıların gizliliğini korumak için, araştırmaya katılan bütün katılımcılara bir kod (D1, M1, K1...) verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı No	Cinsiyet	Akademik Unvan	Konferanstaki Rolü
D1	Erkek	Profesör Doktor	Düzenleyici
D2	Erkek	Profesör Doktor	Düzenleyici
M1	Erkek	Profesör Doktor	Moderatör
M2	Erkek	Doçent Doktor	Moderatör
K1	Erkek	Profesör Doktor	Katılımcı
K2	Erkek	Profesör Doktor	Katılımcı
K3	Kadın	Profesör Doktor	Katılımcı
K4	Erkek	Profesör Doktor	Katılımcı
K5	Kadın	Doçent Doktor	Katılımcı
K6	Erkek	Doçent Doktor	Katılımcı
K7	Kadın	Profesör Doktor	Katılımcı
K8	Erkek	Doçent Doktor	Katılımcı

lınımlarla tekrarlandığında tutarlılık sağlaması (tutarlılık) ve bir araştırma sonucu bulgularının araştırmacıların kendi çıkarlarını ve bakış açılarını değil, katılımcıların görüşlerini (tarafsızlık) yansıtmasıdır. Araştırmanın türüne bakılmaksızın geçerlilik ve güvenilirlik ile ilgili konular; bir çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması ve bulguların sunulma şekli ile ilgili önemli endişelerdir (Merriam 2009). Nitel çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması için dikkat edilmesi gereken hususlar bu araştırmada da dikkate alınmıştır. Bu noktada ilk olarak; turizmde bilgi üretimi, mod 1, mod 2 bilgisi, arama konferanslarının mod 2 bilgi platformu olarak önemi ve Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Verilerin analizi için alınan cevaplar düzenli bir formata dönüştürülmesi ve rapor haline getirilmesi sağlanmıştır. Veri analizi sürecinde katılımcıların gizliliğini korumak için, araştırmaya katılan bütün katılımcılara bir kod (D1, M1, K1...) verilmiştir.

Araştırma Soruları

Bu çalışma kapsamında yanıtlanması gereken temel araştırma sorusu:

- Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında ele alınan konular, konuların güncelliği, katılımcı profili, katılımcı seçme kriterleri, bilginin ortaya konulmasında izlenen yöntemler, ortaya çıkan sonuçların akademi ve sektöre yansımaları nelerdir?

Çalışma kapsamında yanıtlanması amaçlanan alt araştırma soruları:

- Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının düzenlenmesi nasıl başlamıştır?
- Geleceğin tasarlanmasında ortak akıl kavramının taşıdığı önem nedir?
- Konferansların düzenlenme sıklığı ve sürdürülebilirliğindeki etkenler nelerdir?
- Konferanslarda gün sayısı ve yer seçiminde hangi kriterler dikkate alınmaktadır?

- Konferanslarda konu seçimi, izlenen yöntem ve katılımcı seçimi kriterleri arasında neler bulunmaktadır?
- Konferanslarda düzenleyicilerin ve üst yönetimin görevleri arasında neler bulunmaktadır?
- Konferanslarda sürecin heyecan verici aşaması nedir?
- Ortak akli ortaya çıkarmadaki etkenler nelerdir?
- Konferanslarda kültürel unsurların etkisi nedir?
- Konferansların finansmanı, reklam, tanıtım ve duyuruları nasıl gerçekleştirilmektedir?
- Konferansların sonuçları sektöre ve ulusal politikalara nasıl yansımaktadır?
- Konferansların sonuç raporları ilgili taraflara nasıl ulaştırılmaktadır?
- Konferanslar uluslararası katılıma açılacak mıdır?
- Moderatörler Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarına nasıl katılmaya başlamıştır?
- Moderatörlerin görevleri arasında neler bulunmaktadır?
- Ortak akli ortaya çıkarmadaki stratejiler veya yöntemler arasında neler bulunmaktadır?
- Konferanslarda moderatörlerin zorlandığı hususlar arasında neler bulunmaktadır?
- Etkili bir moderatörlük için neler gerekmektedir?
- Konferanslarda zaman planlaması yapılırken nelere dikkat edilmektedir?
- Katılımcılar konferanslara nasıl katılmaya başlamışlardır?
- Katılımcılar konferanslara davet edilmeyi bir ayrıcalık olarak görmekte midir?
- Katılımcılar konferanslarda izlenen yöntemi doğru ve etkili bulmaktadırlar mıdır?
- Katılımcılar konferanslarda düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilmektedirler midir?
- Katılımcılar etkili bir arama konferansının gerçekleşmesi için neler önermektedirler?

Bu araştırma soruları ile Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının etkinliğinin de-

ğerlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bu sorular üzerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme ile katılımcı gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise açık uçlu sorulardan meydana gelen yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Araştırmada, söz konusu olan Konferanslara katılma deneyimine ilişkin düşüncelerin derinlemesine bir şekilde ortaya çıkaracak verileri toplamak için iki adet nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Katılımcı gözlem tekniğinde, araştırmacının bizzat kendisi veri toplamada temel bir konumda yer almaktadır. Araştırmayı gerçekleştiren kişi, katılımcı gözlemci olarak gözlemi yapacağı gruptan izin alarak grup çalışmalarına katılmaya başlamaktadır (Uzuner 1999). Bu tekniğin avantajı ise, araştırmacının konu ile ilgili olayın gerçekleştiği yerde bizzat bilgi edinme fırsatı elde etmesidir. Bu doğrultuda konferanslarda görev alan iki düzenleyici, iki moderatör ve katılımcı konumunda bulunan sekiz kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan görüşme formu için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 26/03/2021 tarih ve 16415 onay alınmıştır.

Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları düzenleyicilerine yönelik 14 adet soru, moderatörlerine yönelik 12 adet soru ve katılımcılara yönelik ise 10 adet açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin tamamı Mart-Aralık 2021 tarihleri arasında, araştırmacının kendisi tarafından yüz yüze, telefon üzerinden veya yazılı şekillerde gerçekleştirilmiş ve veriler katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ayrıca görüşmeler esnasında katılımcıların ifadeleri üzerine gerekli görülen yerlerde yardımcı olunarak, açık uçlu soruların daha net bir şekilde anlaşılması sağlanmıştır. Söz konusu olan arama konferanslarında gerçekleştirilen görüşmeler ile elde edilen cevaplar ve katılımcı gözlemci notları, araştırmanın birincil kaynaklarını oluşturmaktadır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde; Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında düzenleyici konumunda görev alan iki kişi, moderatör konumunda görev alan iki kişi ve katılımcı konumunda bulunan sekiz kişiye yöneltilen araştırma soruları dikkate alınarak toplanılan veriler ile katılımcı gözlemcinin gözlem bulgularına yer verilmektedir.

Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarını Düzenlemenizin Başlangıç Hikayesinden Bahseder misiniz?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferansların düzenlenmesinin başlangıç hikayesine verilen cevaplar incelendiğinde, 2009 yılında Muğla’da başladığı görülmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarını Hangi Sıklıklarla Düzenliyorsunuz ve Konferansların Sürdürülebilirliğindeki En Önemli Etkenler Nelerdir?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferansların düzenlenme sıklığı ve sürdürülebilirliğine bakıldığında, her yıl turizm haftasına denk gelen zaman diliminde ve gelen taleplere göre başka aylarda da gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ise, Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları bazı yıllarda birden fazla yapıldığı için sayısı 15’e ulaşmıştır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Gün Sayısı ve Yer Seçiminizi Hangi Kriterlere Göre Belirliyorsunuz?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferansların gün sayısının ve yer seçiminin belirlenmesi incelendiğinde, konferanslara ağırlıklı olarak akademisyenler çağırılmıştır. Gün sayısında ve yer seçiminde herhangi bir sistem olmadığı görülmektedir ancak akademisyenlerin ders programları ile çakışmamasına dikkat edilmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında Konu Seçimi, İzlenen Yöntem ve Katılımcı Seçimi Kriterleri Nasıl Belirlenmektedir? Katılımcı Seçiminde Sizi En Çok Zorlayan Başlıklar

Nelerdir?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferanslarda konu seçimi, izlenen yöntem, katılımcı seçim kriterleri ve katılımcı seçiminde karşılaşılan sorunlar ele alındığında; konu seçiminde daha önce gündeme getirilmemiş ancak konuşulmasına ihtiyaç duyulan konular seçilmiştir. Ayrıca Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı olmasından dolayı da turizm eğitimi ile ilgili konulara sadık kalınmıştır. Katılımcı seçiminde, belirlenen konuya en fazla katkı sağlayabilen kişilerin davet edildiği görülmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında Yönetici ve Üst Yönetim Olarak Sizin Görevleriniz Nelerdir?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferanslarda yönetici ve üst yönetim olarak görevlerin belirlenmesine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde, iki kişi düzenleyici olarak konferanslarda görev almaktadırlar. Yönetici olarak konu seçimi, sponsor desteğinin ayarlanması, katılımcıların belirlenmesi, kalmacak otellerin ayarlanması gibi ihtiyaçların giderilmesine yardımcı olmaktadır.

“Ortak Akli Ortaya Çıkarmadaki Etkenleri Önem Sırasına Göre Nasıl Sıralarsınız (Fiziksel Ortam, Katılımcılar, Konu Başlığı, İnfomal İlişki vb)?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Ortak akli ortaya çıkarmadaki etkenlerin belirlenmesine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde, fiziksel etkenler ve katılımcı profillerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Fiziksel ortam yetersiz olduğu takdirde olumsuz durumlar meydana gelebilmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Finansmanı, Reklam, Tanıtım ve Duyuruları Nasıl Gerçekleştiriliyor? Katılımcıların Ödediği Bir Ücret Var mı?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferansların finansmanı, reklamı, tanıtımı, duyurularının nasıl gerçekleştirildiği ve katılımcıların ödediği bir ücret olup olmadığının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, ilk iki arama konferansı Muğla Üniversitesi ve Anatolia iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer arama konferanslarında ise, düzenleyiciler

kendi imkanları ile toplantıları düzenlemişlerdir. Arama konferansı katılımcılarının ödemeleri gereken herhangi bir ücret bulunmazken yalnızca kendi ulaşım masraflarını karşılamaktadırlar.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporlarının İlgili Taraflara Yeterince Ulaştırıldığını Düşünüyor musunuz?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferans sonuç raporların ilgili taraflara yeterince ulaştırıldığının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, arama konferansının sonuç raporları ilgili taraflara yeterince ulaştırılmaktadır. Sonuç raporları hem basılı olarak hem de internet ortamından yayımlanmaktadır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarını uluslararası katılıma açmayı düşündünüz mü?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin verdiği cevaplar:

Konferansların uluslararası katılıma açılmasının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, düzenleyiciler maliyetinin çok fazla olması sebebiyle konferansları uluslararası katılıma açmayı düşünmemektedirler.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarına Moderatör Olarak Katılma Hikayenizden Bahseder misiniz?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Arama konferanslarına moderatör olarak katılma hikayesinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, bir moderatörün ağırlıklı olarak bu görevde yer aldığı görülürken, diğer moderatörün ise diğer kişinin yaşadığı yoğunluk sebebi ile görevi kabul ettiği görülmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında Moderatörün Görevleri Nelerdir?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Moderatörün görevlerinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, arama konferanslarının organize sürecinde yer almamaktadırlar ancak katılımcıların kimler olduğu ve ana tema hakkında önceden bilgi sahibi olmaktadır. Toplantı katılımcılarının profillerini inceleyerek, toplantı sürecine destek olmaktadır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında Ortak Akli Ortaya Çıkarma Strateji veya

Yönteminizden Bahseder misiniz?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Ortak aklın ortaya çıkarılmasındaki strateji veya yöntemlerin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, ortak aklın ortaya çıkarılmasındaki ilk aşama, buz kırmadır yani katılımcıların kendilerini tanıtmalarıdır. Ortak aklın asıl ortaya çıktığı yer ise grup çalışmalarıdır. Bu noktada herkes eşit haklara sahiptir ve kişilerin sahip oldukları rütbeler geri planda bırakılmaktadır.

“Ortak Akli Ortaya Çıkarmadaki Etkenleri Önem Sırasına Göre Nasıl Sıralarsınız (Fiziksel Ortam, Katılımcılar, Konu Başlığı, İnfomal İlişki vb)?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Ortak akli ortaya çıkarmadaki etkenlerin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, fiziksel mekân önem taşımaktadır. Çünkü konferanslar cazip bir yerde düzenlenirse, kişiler daha çok gelme istediğinde olmaktadır. Ardından katılımcı profillerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Konferans konusu ile ilgili bilgi ve beceriye ayrıca düşüncelerini ifade edebilme yeteneğine sahip kişilerin çağırılması kritik bir öneme sahiptir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Moderatörü Olarak En Çok Zorlandığınız Konular Nelerdir?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Moderatör olarak en çok zorlanılan konuların belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, konferans sürecinin takip edilmesi, objektifliğin sağlanması ve herkese eşit konuşma hakkının tanınması noktasında sıkıntıya düşebilmektedirler.

“Etkili Bir Moderatörlük Yapabilme Yeterlilikleri Sizce Nelerdir?” sorusuna ilişkin moderatörlerin verdiği cevaplar:

Etkili moderatörlük yapabilme yeterliliklerinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, moderatörün iyi bir dinleyici olması, konferans sırasında notlarını alması gerektiği, gerekli olmadığı sürece toplantıya müdahale etmemesi, detaylara özen göstermesi, hafızasının güçlü olması ve konferans sürecini iyi bir şekilde takip etmesi gerekmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarına Katılma Hikayenizden Bahseder misiniz? Ve Şu Ana Kadar Kaç Kere Katıldınız?” sorusuna ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar:

Katılımcılara konferanslara katılma hikayeleri ve toplamda kaç kere katıldıklarının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, katılımcılardan 3 kişi arama konferanslarına 1 kez; 3 kişi 2 kez, 1 kişi 3 kez ve 1 kişi de 12 kez katılmıştır. Katılımcıların tamamı organizatörlerden gelen davet üzerine toplantılara katılmaya başlamışlardır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansına davet edilmeyi bir ayrıcalık olarak kabul ediyor musunuz?” sorusuna ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar:

Konferanslara davet edilmenin bir ayrıcalık olarak görülmesinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, beş katılımcı arama konferanslarına davet edilmeyi bir ayrıcalık olarak görmektedirler, ancak üç kişi herhangi bir ayrıcalık olarak düşünmemektedirler.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında izlenen yöntemi doğru ve etkili buluyor musunuz?” sorusuna ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar:

Konferanslarda izlenen yöntemin doğru ve etkili bulunmasının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, yedi kişi izlenen yöntemi doğru ve etkili bulurken, yalnızca 1 kişi kısmen doğru ve etkili görmüştür.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında düşüncelerinizi rahatlıkla dile getirebildiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusuna ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar:

Konferanslarda düşüncelerin rahatlıkla dile getirilebilmesinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, araştırmaya katılan katılımcıların tamamı konferanslarda düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilmişlerdir.

“Etkili bir Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansının gerçekleşmesi için neler önerirsiniz?” sorusuna ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar:

Etkili bir arama konferansının gerçekleşmesinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, dört kişinin arama konferanslarının mevcut for-

muyla yeterli etkili olduğunu ancak çeşitlilik bakımından her üniversiteyi temsilen bir kişinin davet edilmesinin çeşitlilik açısından önem taşıdığını ifade etmektedirler. Dört kişinin ise katılımcı seçiminde dikkat edilmesi gerektiği ve daha fazla sektör ve paydaş katılımının olması gerektiğini belirttikleri görülmektedir.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarında geleceğin tasarlanması noktasında ortak akıl kavramı neden bu kadar önem taşımaktadır?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin, moderatörlerin ve katılımcıların verdiği cevaplar:

Geleceğin tasarlanması noktasında ortak akıl kavramının taşıdığı önemin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, farklı görüşlerin durumu zenginleştirilmesi, olası senaryoların önceden öngörülebilmesi, çok katılımcı bir süreç olması, kalitenin iyileştirilmesi ve problem çözme, çokça fikir alışverişinin yapılması ve konuların derinlemesine tartışılmasıdır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansından Etkili Sonuç Almada, Sizce Kültürel Unsurlar Ne Derece Etkilidir?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin, moderatörlerin ve katılımcıların verdiği cevaplar:

Konferanslarda etkili sonuç alınmasında kültürel unsurların etkisinin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, ortak aklın kendi kültürümüzde zor bir süreç olması ve konferansın düzenlenme amaçlarından bir tanesinin de bu olması, önemli olan hususun bilgi birikimi olması ve yaş, cinsiyet, eğitim gibi faktörlerin önemsiz olması, arama konferanslarında ortak kültürden gelen ve ortak sorunları olan homojen bir grup oluşturulması, tartışılan konuyla alakalı ortak akıl yürütülerek hazırlanan raporun daha kapsayıcı ve etkili olmasıdır.

“Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Sektöre ve Ulusal Politikalara Yansımalarını Nasıl Değerlendirirsiniz ve Bunu Arttırmak İçin Ne Önerirsiniz?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin, moderatörlerin ve katılımcıların verdiği cevaplar:

Konferansların sektöre ve ulusal politikalara yansımalarının belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde, arama konferansları sayesinde sektör ve akademisyen bağının oluşmasının sağ-

landığı, konferanslarda kısa, orta ve uzun vadeli öneriler geliştirildiği ve paydaşların bu kararlara katkılarının bulunduğu, konferansların etkinliği için sürekli olması ve kurumsallaşması gerektiği, konferans çıktılarının tüm paydaşlar ile paylaşılmasının önem taşıması ve konferans sonuçlarının izlenmesi için bir kontrol mekanizmasının geliştirilmesidir.

“Konu İle İlgili Ekleme İstedığınız Görüş ve Önerileriniz Nelerdir?” sorusuna ilişkin düzenleyicilerin, moderatörlerin ve katılımcıların verdiği cevaplar:

Konu ile ilgili eklenmek istenilen görüş ve önerilerin belirlenmesine yönelik cevaplar incelendiğinde ise, arama konferanslarında desteğe bağlı olarak düzenlenmesine devam edilmesinin istendiği, arama konferansı formatının geliştirilebileceği ve bazı yönetsel eklemelerin yapılabileceği, online platformlarda da arama konferanslarının gerçekleştirilmesi gerektiği, arama konferanslarında pratik ve detaylı analizler yapılabildiği için daha fazla yaygınlaşması gerektiği, konferanslara her kademeden turizm eğitimi uzmanlarının ve sektör temsilcilerinin davet edilmesi gerektiği önerilerinin sunulduğu görülmektedir.

Katılımcı Gözlemci Gözlem Notları

26-29 Aralık 2019 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen 15. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansının birinci gününde, konferans katılımcıları konaklatılacak otele giriş yapmaya başlamışlardır. Konferansın ikinci gününde ise, sabah kahvaltısının ardından konferansın gerçekleştirileceği Antalya Bilim Üniversitesine geçiş yapılmıştır. Toplantının yapılacağı salon yeterli kadar büyük bir yapıya sahip olmakla birlikte, ferah ve aydınlık bir mekân olarak göze çarpmaktadır. Katılımcıların yaka kartları, sunum esnasında notların tutulmasına yardımcı olabilecek dosyalar, alınan kararların yazılacağı beyaz panolar ve içecek gibi ikramlıkların toplantıya başlamadan önce hazırlanıldığı görülmüştür.

Moderatör toplantı esnasında SİSMA (Sistem, İş, Süreç ve Meslek Analizi) ve SWOT tekniklerinden faydalanılacağını; bu yöntem ile hızlı,

etkin ve detaylı sonuçlar elde edilebileceğini ve sonuçların raporlaştırıldığını aktarmıştır. Çalışma kuralları arasında; herkesin eşit haklara sahip olduğu, eleştiri değil yapıcı öneriler sunulması gerektiği, kişilerin katkılarını 1-2 cümle ile ifade edebilmeleri, uç fikirlerinde paylaşılması gerektiği ve sonuç raporuna geçebilecek ifadelerin söylenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sürecin bu aşaması öğle saatlerine kadar sürmüştür ve yemek için bir mola verilmiştir. Mola ardından moderatör katılımcılardan turizm fakültelerinin güçlü yönlerini (28 madde) ve turizm fakültelerinin geliştirilmesi gereken yönleri ve sorunlarının (89 madde) belirlenmesini istemiştir. Belirlenen bu maddeler moderatör tarafından herkesin görebileceği bir beyaz tahta üzerine not edilmiştir. Sürecin devam eden bölümünde ise çalışma grupları belirlenmiştir. Kurumsal Yapı, Akademik Kadro, Eğitim ve Öğretim Niteliği, Alana Özgü Araştırmalar ve Yayınlar, Paydaşlar ile İlişkiler Çalışma Grubu olmak üzere beş adet çalışma grubu oluşturulmuştur. Konferans katılımcılarının, istedikleri çalışma grubunda yer alabilmelerine özen gösterilmiştir. Her grubun ise bir başkanı ve grup sözcüsü seçilmiştir. Grup çalışmaları akşam saatlerinde sona ermiştir. Akşam yemeğinden sonra kalınacak otele yeniden geri dönüş yapılması sağlanmıştır.

Konferansın üçüncü gününde, sabah kahvaltısının ardından yeniden toplantıların gerçekleştirildiği Antalya Bilim Üniversitesine geçiş yapılmıştır. Grup çalışmaları akşam saatlerine kadar devam edilmiştir ve grup sözcüleri sıra ile söz alarak çözüm önerilerini tüm katılımcılara sunmuşlardır. Akşam yemeğinden sonra otellere yeniden dönüş sağlanmıştır. Konferansın son gününde ise, katılımcılar otelden ayrılmışlardır. Konferansın düzenlenmesinin ardından sonuç raporu hem basılı hem de internet ortamında yayımlatıldığı görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çok boyutlu bir yapıya sahip olan turizm ile ilgili ilk çalışmaların 1960’lı ve 1970’li yıllarda ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Özellikle de sosyal bilimler içerisinde yer alan çeşitli disiplin-

lerin, turizm alanına olan ilgilerinin artmaya başladığı dikkat çekmektedir. Son yıllarda sosyal bilimciler yoksulluğun azaltılması, göç, çevre bilinci, ekolojik yöneticilik ve sömürgecilik şeklindeki çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik ve politik gibi problemleri ele aldıkları görülmektedir ancak bu olguları tek bir disiplinin varlığı ile açıklamak zor bir duruma dönüşmektedir (Hollinshead ve Ivanova 2013). Bu bağlamda bilim insanları tek bir disiplin yerine mevcut akademik disiplinlerin ötesinde yani çok disiplinli bir bilgi üretimini benimsedikleri görülmektedir. Turizm bilgisi de çok disiplinli ve disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınmaktadır.

Bu araştırmada da mod 2 bilgi üretim platformlarından birisi olan Türkiye'de gelenekselleşmiş Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın alan yazınına bakıldığında, yabancı literatürde arama konferansları ile ilgili birçok çalışmaya rastlanılmaktadır. Türkiye'de ise arama konferanslarına bir bilgi üretim platformu olarak ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebepten dolayı, çalışmanın yerli literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarına düzenleyici, moderatör ve katılımcı olarak katılanların, konferans deneyimlerine ilişkin alguların araştırılmasının amaçlanmıştır. Çalışmada araştırma deseni olarak ise, fenomenoloji tercih edilmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme ile katılımcı gözlem tekniği ve veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan meydana gelen yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Araştırmacının bizzat kendisi, veri toplamada ana bir konumda yer almaktadır. Bu teknik sayesinde, araştırmacı konu ile ilgili olayın gerçekleştiği yerde bilgi elde etme fırsatı kazanmaktadır. Araştırmacı bu çalışma kapsamında, 26-29 Aralık 2019 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen 15. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansını canlı olarak takip etmiştir. Araştırmacı konferansın yapıldığı esnada hem raportör olarak hem de düzenli aralıklarla notlar alıp gözlem yapan bir kişi olarak süreçte yer almıştır. Bir Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı sürecinin nasıl işlediği, katılımcı-

ların davranışlarını, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla dile getirip getiremediklerini gibi hususlara dikkat ederek gözlemlerini gerçekleştirmiştir. Görüşme yapılacak katılımcılar ise örnekleme yöntemiyle seçilmiştir ve bu sayede de yalnızca Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarına katılma deneyimi yaşayan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı 2009 yılında Muğla'da düzenlenmeye başlanmıştır. Konferanslar turizm haftasına denk gelen zaman diliminde ve gelen istekler üzerine başka aylarda da düzenlenmiştir. Toplantılara ağırlıklı olarak akademisyenler çağırılmıştır. Konuların seçiminde daha önce gündeme getirilmemiş konular seçilmiştir. Katılımcı seçiminde belirlenen konuya katkı sağlayabilecek kişilerin davet edilmektedir. Konferanslar düzenlenirken çeşitli kurumlarla ve sektörle iş birliği yapılmaktadır. Konferans katılımcılarının ödemeleri gereken herhangi bir ücret bulunmamaktadır yalnızca ulaşım masraflarını karşılamaktadırlar. Sonuç raporları hem internet hem de basılı olarak yayımlanmaktadır.

Konferanslarda bir moderatör ağırlıklı olarak görevi üstlenmektedir, diğer moderatör ise diğer kişinin yaşadığı yoğunluk sebebi için görevi kabul etmiştir. Moderatörler arama konferanslarının organize sürecinde yer almamaktadırlar ve toplantı sürecine destek olmaktadır. Ortak akıl grup çalışmaları sırasında ortaya çıkmaktadır ve tüm katılımcılar eşit haklara sahiptir.

Katılımcılardan 3 kişi arama konferanslarına 1 kez, 3 kişi 2 kez, 1 kişi 3 kez ve 1 kişi de 12 kez katılmıştır. Beş katılımcı arama konferanslarına davet edilmeyi bir ayrıcalık olarak görmektedir ancak üç kişi ayrıcalık olarak düşünmemektedirler. Çalışmaya katılan katılımcıların tamamı konferanslarda düşüncelerini rahatlıkla dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Konferansların etkinliği için devamlı olması ve kurumsallaşması gerekmektedir. Çıktılar ise tüm paydaşlar ile paylaşılmalıdır. Ayrıca konferanslara tüm kademelerden turizm eğitimi uzmanları ve sektör temsilcileri davet edilmelidir. Bu bağlamda davet edilmeyen paydaş gruplarının katılımı da sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ackoff, R. L. ve Emery, F. (2006). *On Purposeful Systems: An Interdisciplinary Analysis of Individual and Social Behavior as a System of Purposeful Events* (İkinci Basım). Chicago: AldineAtherton, Inc.
- Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu (2009). <https://anatoliajournal.com/aramak>, Erişim tarihi: 10 Mart 2022.
- Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu (2016). <https://anatoliajournal.com/aramak>, Erişim tarihi: 10 Mart 2022.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. ve Trow, M. (1994). *The New Production of Knowledge*. Londra: Sage.
- Goeldner, C. R., (1988). *The Evaluation of Tourism as an Industry and a Discipline. Paper presented to, International Conference for Tourism Educators*. Guildford, University of Surrey.
- Graburn, N. ve Jafari, J. (1991). Tourism Social Science, *Annals of Tourism Research*, 18 (1): 1-11.
- Gunn, C. A. (1994). A Perspective on the Purpose and Nature of Tourism Research Methods. İçinde Ritchie, J. R. B. ve Goeldner, C. R. (Editörler), *Travel, Tourism and Hospitality Research* (ss. 3-11). Toronto: John Whey and Sons.
- Gülcan, B. (2009). Turizmin Disipliner Evrimi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1): 186-206.
- Gülcan, B. (2009). Türkiye'deki Turizm Akademisyenleri Turizmi Ayrı Bir Bilim Dalı Olarak Kabul Ediyorlar Mı?, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 1-23.
- Gülcan, B. (2010). Turizmin Disipliner Gelişimini Tamamlaması Yolunda Disiplinlerarası Çalışmaların Önemi, *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi* (ss. 129-141). Türkiye: Nevşehir.
- Gülcan, B. (2011). Turizmde Doçentlik Unvanı: Kapalı Kariyer Yolu ve Etkileri, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3 (1): 3-32.
- Hall, M., Williams, A. ve Lew, A. (2004). Tourism: Conceptualizations, Institutions, and Issues. İçinde Lew, A., Hall, M., ve Williams, A. (Editörler), *A Companion to Tourism* (ss. 3-21). Malden: Blackwell.
- Hollinshead, K. ve Ivanova, M. (2013). Tourism Studies and The Imperative for Postdisciplinary Knowing. İçinde Smith, M. K. ve Richards, G. (Editörler.), *The Routledge Handbook of Cultural Tourism* (ss. 53-62). Routledge.
- Jafari, J. ve Ritchie, J. R. B. (1981). Toward a Framework for Tourism Education: Problems and Prospects, *Annals of Tourism Research*, 8 (1): 13-34.
- Jamal, T. ve Hollinshead, K. (2001). Tourism and the Forbidden Zone: The underserved power of Qualitative Inquiry, *Tourism Management*, 22 (1): 63-82.
- Jasanoff, S. (2004). The Idiom of Co-production. İçinde Jasanoff, S. (Editör), *States of Knowledge: the Co-Production of Science and the Social Order* (ss. 1-12). London: Routledge.
- Jovicic, Z. (1988). A Plea for Tourismological Theory and Methodology, *Revue de Tourisme*, 43 (3): 2-5.
- Kellert, S. H. (2008). *Borrowed Knowledge: Chaos Theory and The Challenge Learning Across Disciplines*. Chicago: University of Chicago Press.
- Keskin, H. K. ve Akyol, H. (2014). Yapılandırılmış Okuma Yönteminin Okuma Hızı, Doğru Okuma ve Sesli Okuma Prozedisi Üzerindeki Etkisi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4): 107-119.
- Kozak, M. A. (2009). Akademik Turizm Eğitimi Üzerine Bir Durum Analizi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1): 1-20.
- Kunwar, R. R. (2018). Tourism Education, Curriculum Spaces, Knowledge Production, and Disciplinary Pluralism, *The Gaze: Journal of Tourism and Hospitality*, 9 (1): 83-155.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. CA: Sage, Newbury Park
- Mapp, T. (2008). Understanding Phenomenology: The Lived Experience, *British Journal of Midwifery*, 16 (5): 308-311.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. New Jersey: Jossey Bass Publications.
- Merton, R. K. (1996). The Ethos of Science. İçinde, Sztompka, P. (Editör), *On Social Structure and Science* (ss. 267-276). Chicago: University of Chicago Press.
- Kozak, M. (2009). 1.Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu, <https://anatoliajournal.com/aramak>, Erişim tarihi: 10 Mart 2022.
- Kozak, N., Edgü, S. ve Kozak, M. (2016). 11. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu, <https://anatoliajournal.com/aramak>, Erişim tarihi: 10 Mart 2022.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice* (Dördüncü Basım). London: SAGE Publications.
- Platenkamp, V. C. J. M. (2007). Contexts in Tourism and Leisure Studies: A Cross-Cultural Contribution to the Production of Knowledge, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Hollanda: Wageningen Üniversitesi.
- Sismondo, S. (2008). Science and Technology Studies and an Engaged Program. İçinde Hackett, E. J., Amsterdamska, O., Lynch, M. ve Wajcman, J. (Editörler), *The handbook of Science and Technology Studies* (ss. 13-32). Cambridge: The MIT Press.
- Styhre, A. ve Lind, F. (2010). The Softening Bureaucracy: Accommodating New Research Opportunities in the Entrepreneurial University, *Scandinavian Journal of Management*, 26 (2): 107-120.
- Taylor, S. J., Bogdan, R. ve DeVault, M. (2016). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource* (İkinci Basım). Los Angeles: Wiley.
- Tribe, J. (1997). The Indiscipline of Tourism, *Annals of Tourism Research*, 24 (3): 638-457.
- Uzuner, Y. (1999). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. İçinde Şimşek, A. (Editör), *Niteliksel Araştırma Yaklaşımı* (ss. 173-193). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Weaver, K. ve McGann, J. (2017). Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change. İçinde, McGann, J. ve Weaver, K. (Editörler), *Think Tanks and Civil Societies* (ss. 1-35). London: Routledge.
- Ziman, J. (2000). Postacademic Science: Constructing Knowledge with Networks and Norms. İçinde, Segerstråle, U. (Editör), *Beyond the Science Wars: The Missing Discourse about Science and Society* (ss. 135-154). ABD: State University of New York Press.

Türkiye'deki Geleneksel Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferanslarının Analizi

Mehtap CELEP

Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nden Rekreasyon Yönetimi Dalı'ndan aldı (2022). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda ücretli İngilizce öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. Temel çalışma alanları; kültür turisti tipolojileri, taşıma kapasitesi, arama konferanslarıdır.

Bilgehan GÜLCAN

Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nden mezun oldu (1993). Yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan (1997), doktora derecesini de Gazi Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan aldı (2002). Gazi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1994). Doçentlik unvanını Pazarlama alanında aldı (2011). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde görev yaptı (2010-2015). Profesörlüğe Gazi Üniversitesi'nde yükseltildi (2018). Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; kültür turizmi, turizmde bilgi üretimi, turizm eğitimi, turizm pazarlaması, somut olmayan kültürel mirastır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Sanat-Turizm İlişkisi ve Sanat Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi*

Art-Tourism Relationship From the Foundation of Turkish Republic Until Today and Rethinking the Potential of Art Tourism

Sabriye ÇELİK UĞUZ**

**Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Enver Güreli Cd., 10700, Ören-tepe, Burhaniye, Balıkesir.
E-posta: sabriye_celik@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-2424-649X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 17 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 24 Mayıs 2023

İkinci düzeltme: 16 Haziran 2023

Kabul: 26 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Sanat turizmi, Kültürel turizm, Cumhuriyet Dönemi, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 17 April 2023

Resubmitted: 24 May 2023

Resubmitted: 16 June 2023

Accepted: 26 June 2023

Key words: Art tourism, Culture tourism, Republic Period, Türkiye.

ÖZ

Hızla gelişen dünyada turizm sektörü, yeniliklere uyum sağlayarak seyahati turistlerin farklı ve özgün bir deneyim yaşayacakları şekilde sunmaktadır. Bu farklılık; ekolojik, kültürel, estetik ve yaratıcılık alanlarını kapsayacak şekilde kendini göstermektedir. Tüm bu alanları içerisinde barındıran sanat, yaşamı ilgilendiren nesne, olay, olgu, mekân ve etkinlikleri şekillendirdiği gibi toplumsal ve ekonomik değişimin bir parçası olmaktadır. Kültürel-sanatsal değerleri ile turistik çekiciliklerini birleştiren destinasyonlar, sanat turizmi sayesinde öne çıkmakta ve sanat destinasyonu markasına doğru yol almaktadır. Cumhuriyet Dönemi ile Türkiye, kalkınmasında kültür-sanatı ön plana çıkarmış ve sosyo-ekonomik gelişimini hızlandırmıştır. Aynı zamanda kültürel-sanatsal değerlerini tanıtarak ve yaşatarak turizmin bu alanında da ilerlemeler sağlamıştır. Çalışmada, Türkiye'de sanat alanındaki gelişmeler ortaya konulmuş, sanat ve turizm ilişkisi teorik olarak incelenerek sanat turizmi potansiyeli değerlendirilmiştir. Türkiye'de sanatın ve turizmin ülke kalkınması açısından Cumhuriyetin 100. yılında kazandığı önem dikkate alınarak sanat turizminin gelişmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

In the rapidly developing world, the tourism sector adapts to newnesses and offers travel in a way that tourists can enjoy different and unique experiences. This evolution appears in the ecological, cultural, esthetic, and creative fields. As per its content including all those fields, art, not only shapes objects, events, phenomena, places and activities of the life, but also becomes a part of social and economic changes. Destinations which combine their touristic attractions with cultural-artistic values stand out thanks to art tourism and constitute an art destination brand. Türkiye brought culture-art to the fore in its development and accelerated its socio-economic development during the Republic period. At the same time, the country has made progress in the field of tourism by promoting and keeping its cultural-artistic values. The current study reveals emerging matters in the field of art in Türkiye and the potential of art tourism by examining theoretically the relationship between art and tourism. Considering the importance of art and tourism for the development of the country in the 100th anniversary of the Republic, various suggestions were presented for the development of art tourism.

GİRİŞ

Sanat, yeni bir toplum kurulmasında, toplumların değişiminde ve toplumsal ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir unsurdur. Sanat bir toplumsallaşma aracı olmakla birlikte ekonomik

gelişimde de etkili bir güçtür ve ülkelerin kalkınmasını hızlandırmaktadır. Avcı-toplayıcılıktan yerleşik düzene, tarımdan sanayiye, ardından bilgi toplumuna kadar geçen sürede insanla toplumun yapısı değişmekte ve bu değişimde kültürel-sanatsal gelişmelerin kazandırdığı ivme ile yenilikler çoğalmaktadır. Sanatın tarihsel gelişim süreci incelendiğinde hem sanatın kendi içerisinde ilerlemesi devam etmekte hem de bireyle toplumun sanata olan ilgisi gelişmektedir. Bu gelişmelerle birlikte kamu ve özel kurumların sanata desteği artmaktadır. Böylece sanatla ilgili eğitim

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi dalında, Prof. Dr. Tiğınçe Oktar danışmanlığında yazılan "Türkiye'nin Toplumsal ve Ekonomik Dönüşümünde Sanat Piyasasının Oluşumu ve Plastik Sanatların Rolü ve Osman Hamdi Bey Örneği" doktora tezinin güncellenmiş, geliştirilmiş ve turizmle ilişkilendirilerek hazırlanmış halidir.

kurumları, sanatçı-izleyici-koleksiyonerler, eleştirirler, sanat medyası, sanat işletmeleri ve etkinlikleri (müze, galeri, sergi, müzayede, fuar, bienal, festival vb.) birlikte hareket ederek yenilikleri sürekli kılmaktadır. Aynı zamanda sanatın yenilikleri önceleyen gücü ile turizm gelişmektedir. Turizmin gelişimiyle de sanatın kendini yenilediği ve kalkınmaya olumlu etkileri olduğu bilinmektedir.

Son yıllarda artan sanatsal olaylar, mekânlar ve etkinlikler hem sanata olan ilgiyi artırmakta hem de turistlerin seyahat tercihlerini etkilemektedir. Bu durum, turizmin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır (Bhatta 2017). Sanat, hem turistlerin yerel halk ve sanatçılarla iletişimini arttırmakta hem de yerel sanatçıların daha fazla izleyiciye ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca sanatçıların, turizm sayesinde ek gelir elde etmesini kolaylaştırmaktadır (Appadurai 1986). Sanat turizmine yönelik seyahatlerin artmasındaki sebep, destinasyonlarda çağdaş sanat ile ilgili müze ve galerilerin çoğalması, büyük sergi, fuar, festival ve bienallerin düzenli olarak organize edilmesidir (Stevenson 2003; Lorente 2011).

Bir ülkenin sanatsal mirası ve sanatsal hayatı hem yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmekte hem de turistleri ülkeye çekebilmektedir (Breda University of Applied Sciences 2010). Uzun yıllardır insanların sanatı görmek için seyahat ettiği dikkate alındığında sanat, turizm hareketliliğini motive edici önemli bir unsurdur. Sanat, turizmi teşvik eder ve turizm ile birlikte ülkeleri sosyo-ekonomik açıdan geliştirir (Barush 2016). Sanat, sanatçılar ve sanatsal etkinlikler turist çekiciliği olan bölgelerde yoğunlaşırken, seyahatler tematik sergiler, müzeler ve festivallerle estetik deneyimleri artıran sanat turlarına dönüşmektedir (Larsen ve Svabo 2014; Rakic ve Lester 2016).

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından itibaren çok kapsamlı bir modernleşme ile bilime, eğitime, kültür-sanata dayalı bir toplumun kurulması hedeflenmiştir. Bu amaçla, yeni eğitim sistemi, toplumsal düzen ve sanayileşme ile kalkınma çabalarının en somut göstergelerinden birisi sanat olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir" cümlesi, ülke-

nin sanata değer vermesi ve sanatı benimsemesi ile kalkınacağını göstermiştir. Bu çalışmada, Türkiye'de sanatın tarihsel gelişimi incelenerek sanatın, turizm açısından önemi ve aralarındaki güçlü ilişki teorik olarak ortaya koyulmuştur. Ülkedeki sanat kurumları, mekânları ve etkinlikleri örneklerle açıklanarak sanat turizmi bağlamında bu alandaki potansiyelin ülke kalkınmasına katkı sağlayacak şekilde geliştirilmesi için çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

SANAT VE TURİZM İLİŞKİSİ: SANAT TURİZMİ

Klasik zamanlardan bugüne kadar sanat, insanları yakın ve uzak bölgeleri ziyaret etmeye yönlendirmektedir. M.Ö. 1244'e tarihlenen Mısır mezarlarında "turist grafiti"sinin olduğu ve bu alanların turistler tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir (Yoyotte 1960). M.Ö. 5. yüzyılda Yunanistan'da seyahat biçimleri, seyahat işletmeleri, seyahat organizasyonları ve sanat gezginleri Platon'un Yasaları'nda açıkça ifade edilmektedir. Antik Yunan'da seyahat edenlerin kültür-sanat alanlarını gezip öğrenebilmesi için özel düzenlemeler yapılmış, bu önemli düzenlemeler içerisinde yer alan ve "proxenoi" adı verilen kişiler, misafirlere kent hakkında bilgi vermek ve gezdirmek üzere görevlendirilmiştir (O'Gorman 2010). Roma İmparatoru Augustus Dönemi'nde ise zevk, eğlence ve eğitim amacıyla yapılan seyahatler kültür-sanat faaliyetleri içerisinde yer almıştır. Roma vatandaşları, imparatorluğun görkemli anıtsal yapılarını ve eserlerini görmek için ziyarete gelen gezginleri misafirperverlik düşüncesi ile ağırlamışlardır. Aynı zamanda Roma'dan başlayıp Ege Adaları üzerinden Küçük Asya'ya (Truva), ardından Mısır'a ve daha sonra Roma'ya geri dönerek biten büyük turlar yapılmıştır. Bu turlarda sanat turistlerine bilgi vererek gezdiren ve karşılığında ücret alan rehberlerin sayıları da gittikçe artmıştır (Lomine 2005). Bu gelişmeler, seyahate olan ilgiyi arttırırken, Büyük Tur'un ortaya çıkmasını ve Büyük Tur'da sanatın öncelikli bir seyahat nedeni olmasını sağlamıştır (Walton 2005).

Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra sanat amaçlı seyahat, Büyük Tur (Grand Tour veya The Gentleman's Tour of Europe) ile devam

etmiştir. M.S. 1600 ile 1750 yıllarını kapsayan ve bir yıl ile üç yıl arasında devam eden Büyük Tur, Avrupa'nın prenslerine, soylularına, devlet adamlarına, diplomatlarına ve zengin vatandaşlarının genç asilzadelerine yönelik eğitim amaçlı düzenlenmiş ve siyasal, kültürel-sanatsal yönleri de olan yeni bir seyahat biçimi olmuştur. Batı ve Güney Avrupa'yı kapsayan Büyük Tur, Marsilya'dan İtalya'nın batı sahillerine, Roma ve Napoli üzerinden kuzeyde Venedik'e kadar devam etmektedir. Bu tur, varlıklı kişilerin günlük yaşamında ve çalışma hayatında başarılı olabilmesi için sanatı görerek, anlayarak ve yaşayarak deneyimlenmesi gerektiğini göstermiştir (Löschburg 1998). Sanayileşme ile sanat içerikli seyahatler, hem sanatın yaygınlaşmasına, turizm faaliyetlerinin artmasına hem de destinasyon imajının güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanat ve sanatçıları ile tanınmaya başlayan destinasyonlar ortaya çıkmaya başlamış ve turistlerin ilgi odağı haline gelmiştir (Franklin 2018). Günümüzde ise sanat turizmi; keyifli, eğlenceli, yaratıcı ve öğretici olduğu için tercih edilmektedir (Miles 2013).

Sanat için turizm hareketliliği yüzyıllardır var olmasına rağmen sanat turizmi kavramı turizmde yenilik olarak algılanmaktadır. Sanat sayesinde bir ülke/bölge/şehrin turizmde olumlu, hızlı ve sağlıklı bir gelişim gösterdiği düşünülmektedir. Sanat turizmi ile destinasyonlar turistlere eşsiz bir yer duygusu ve özgün bir deneyim yaşatmaktadır (Smith 2003). Sanatçıları, sanat eserleri, sanatsal faaliyetleri ile sanata dayalı bir imaj oluşturan Paris, Londra, Milano, New York gibi şehirler sanat turizminin sunduğu fırsatları kullanarak yüksek sayıda turist çekmektedir (Currid 2007; Pengiran-Bagul 2013). Sanat turistleri ise Leonardo da Vinci, Vincent van Gogh, Rembrandt van Rijn ve Pablo Picasso gibi ressamların eserlerini görmek için sık ve uzun yolculuklara çıkmakta ve bu sanat yolculuklarında yüksek miktarlarda harcama yapmaktadırlar (Kuswandini 2010).

Avustralya Sanat Konseyi'nin (Australia Council for the Arts 2015) Art Nation raporuna göre, sanat turizminin Avustralya'da 2000'li yıllardan itibaren hızla büyüdüğü, bu turizm türünün sanat dünyası ve kültür ekonomisi için önemli ol-

duğu belirlenmiştir. Raporda, 2013-2014 yılları arasında ülkeye gelen toplam yabancı turistin 2,4 milyonunun en az bir sanat etkinliğine katıldığı ve 1,8 milyonunun ise müze/sanat galerilerini ziyaret ettiği belirtilmiştir. Ayrıca uluslararası ölçekte Avustralya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) gelen yabancı turistlerin yaklaşık dörtte birinin bir sanat galerisi/müzesini ziyaret ettiği vurgulanmıştır (Australia Council for the Arts 2015). Seul'de (Güney Kore) turistlere yönelik Kore sahne sanatları tiyatro, dans ve müzik eşliğinde sunularak ülke/şehir imajı güçlendirilmiştir. Sanat turistlerinin 2008 yılında 520 bin kişiye ulaştığı, ancak 2010 yılına kadar 795 bin yabancı turiste ulaşacağı belirlenmiştir. Son on yılda ise Seul'ün yıllık yüzde 10 artışla yabancı turistlerin ilgi odağı olmaya devam edeceği vurgulanmıştır (Lim ve Bendle 2012).

Sanat, turizm aracılığıyla ülke/şehirlerin sosyo-kültürel hayatını zenginleştirme ve tanınırlığını artırma yanında ekonomik kalkınmasına da doğrudan ve dolaylı katkı sağlamaktadır. ABD'de sanat ile turizmde bir değişim yaşandığı, sanatın yerli ve yabancı turistleri ülkeye gelmesi için motive ettiği, 2012-2014 yılları arasında 131 milyon turistin kültür-sanat ve miras faaliyetlerine katılarak 171 milyar ABD doları tutarında ekonomik değer sağladığı tespit edilmiştir (Mandala 2015). Diğer yandan Kanada'nın festival bölgesi olarak tanınan Edmonton, 2005 yılında 126 kültür-sanat etkinliği düzenleyip toplam 3,9 milyon ziyaretçi çekerek yaklaşık 146,7 milyon Kanada doları harcama kaydetmiştir. Aynı zamanda bölgede 2.800 kişilik ek istihdam yaratılmıştır (Edmonton Economic Development Corporation 2006).

Tüm bu nedenlerle ülkeler; sanat, turizm ve ekonomi arasındaki ilişkinin gücüne inanarak sanatçıları, yerel endüstrileri, turizm işletmelerini, sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmekte ve ekonomik kalkınmayı desteklemek üzere çeşitli stratejiler geliştirmektedirler (Tarlow 2011). Özellikle gelişmiş ülkeler, toplumsal ve ekonomik kalkınmada etkili olan kültür-sanat gelişimini sürekli desteklemekte ve bu alanlarda güncel planlar ve yeni politikalar üretmektedirler. Amerika ve Avrupa'daki ülkeler, kültür-sanat alanındaki üstünlüklerini devam ettirirken,

gelişmekte olan ülkeler bu düzeye ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Sanat ve turizm birlikteliği incelendiğinde; ABD'deki örneklerin çok sayıda ve nitelikli olduğu görülmektedir. Manhattan-Broadway caddesi (New York) müzikal sanatıyla, San Francisco (Kaliforniya) 1990 depremi sonrası şehir limanında 2,5 mil uzunluğunda ve aydınlatmalı cam blok şeridinde yapılan Promenade Ribbon heykeli ile, Baltimore (Maryland) ise dikkat çekici sanat içerikli bir tasarım örneği olan ve Disneyland'dan daha fazla ilgi uyandıran Harborplace ile özdeşleşmiş olup, sanat sayesinde turist çekmektedirler (National Governors Association Center 2001). Garland'daki Hot Spring bölgesi (Arkansas) tiyatro, müzikal, film, dans gibi sanat alanlarının desteğiyle sanatta ve dolayısıyla turizmde hızlı bir büyüme göstermiştir (Young 1998). Cincinnati (Ohio), ekonomik gelişim adına kültür-sanatı en önemli öncelikleri arasına koyarak ve bu süreci Cincinnati Kültür Vakfı'nın planlama ve finansman desteğiyle çözerek sanat turizmi ile şehirde bir dinamizm yakalamıştır (Stevens 2003). New Jersey (Newark) Sahne Sanatları Merkezi ile şehirde turizm canlandırılarak bu şehir bir sanat destinasyonu haline gelmiştir (Lowrie ve Frisch 2007). Chicago (Illinois) Wicker Park da müzik ve sanat etkinlikleri ile ün kazanmıştır (Lloyd 2002). New Orleans (Louisiana), Jazz ve Blues müziğinin başkenti olmuştur; ayrıca eyaletteki New Orleans Sanat Konseyi ve New Orleans Turizm Pazarlama Şirketi 1992 yılında sanat ve turizm sektörleri arasında bir ortaklık kurma girişimi başlatarak bu bölgenin sanat destinasyonu olarak çekiciliğini artırmaya başlamışlardır (Breda University of Applied Sciences 2010). Ayrıca New Orleans'taki Jackson Meydanı, sokak etkinlikleriyle bir karnavala ve sanatçıların üretimleriyle bir açık hava sanat galerisine dönüştürülmüştür (Sheehan 2014). Kentucky/Louisville, çağdaş sanat eserlerini sergilemek üzere 2006 yılında inşa edilen 21c Museum Hotel ile şehir yenilenmiştir (Miller ve Washington 2006). The Crooked Road (Güneybatı Virginia) ise Virginia'nın Miras Müzik Yolu ile sanatsal etkinliklerini zenginleştirmiştir (Mandala 2015).

Dünyada ABD dışındaki ülkelerde de sanatın turizme olumlu etkilerini gösteren çok sayıda örnek bulunmaktadır. Britanya endüstrisinin lokomotifleri olan ve pamuk endüstrisinin "cottonopolis" merkezi olarak bilinen Lancashire Bölgesi, ekonomik başarıya ulaşmış olsa bile tasarımda estetik açıdan zevksiz damgası ile tanınmıştır. Ancak 1820'den itibaren sanatla bu kötü imajını düzeltmeye çabalayıp, Manchester Sanat Okulu ve Manchester Sanat Müzesi gibi sanat kurumları ve sanatsal etkinlikleriyle imajını olumlu yönde geliştirmiştir Böylece bölgeye turizm ilgisi de artmıştır (Suga 2003). Batı Avustralya, 2008 yılından başlayarak bölge tanıtımı için kültür-sanatı ön plana çıkarıp bir kültür-sanat turizmi stratejisi benimsemiş ve bölgenin kalkınmasında koordineli bir yaklaşım geliştirmiştir (Breda University of Applied Sciences 2010).

Asya ülkelerindeki örneklerde de turizmi teşvik etmenin en etkin yolunun sanat olduğu görülmektedir. Singapur, 1980'li yıllarda üretim ve hizmet merkezi olarak "turizm başkenti" sürecine başlayıp, 1990'lı yıllarla birlikte kültür-sanat ve eğlence merkezi olarak "Rönesans şehri" ve "sanat için küresel şehir" olma hedeflerine doğru ilerlemiştir (Chang 2000). Birleşik Arap Emirlikleri, Saadiyat Adası'nın (Abu Dabi) "sanat adası" olması, 2006 yılında Guggenheim Abu Dabi ve 2007 yılında Louvre Abu Dabi sanat müzelerinin açılması, Art Dubai 2009 sanat fuarının düzenlenmesinin yanı sıra 60 müze, 11 kültür-sanat festivali, 40 sergi ve özel etkinlik sayesinde tanınırlığını arttırarak ekonomik büyüme kaydetmiştir (Amaize vd. 2011). Malezya, sanat kurumlarının, yerli-yabancı sanatçıların desteğiyle Sabah Eyaleti'nde 1. Malezya Çağdaş Sanat Turizm Festivali'ni (MCAT) düzenleyerek sanat turizmi gelişimini hızlandırmıştır (Pengiran-Bagul 2013). Endonezya, kalkınmasında sanat odaklı bir turizm modeli benimseyerek Bali Adası'nda bulunan Sanur'u performans sanatları ile, Mas'ı ahşap heykelleri ile, Ubud'u ise resim sanatı geleneği ile tanıtmıştır (Jenkins ve Romanos 2014).

Thamel Bölgesi (Katmandu-Nepal), SPA merkezleri, el sanatı atölyeleri ve sokak sanatı etkinlikleri yanı sıra Nepal sanatına ait eserlerin bulunduğu 50'den fazla sanat galerisi ile turistlerin

ilgi odağı haline gelmiştir (Bhatta 2017). Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir yönetim olan ve Uzak Doğu'nun Las Vegas'ı olarak bilinen Macau, 200 farklı sergiye ev sahipliği yaparak sanat turistlerini yarımadaya çekmiştir. Tayvan'da deniz üzerinde kurulan Mandarin Oriental Otel, 1.700 çağdaş sanat eseri ile turistlerin dikkatini çekerken, Hong Kong Uluslararası Havalimanı'ndaki Cathay Pacific Havayolu Şirketi, havalimanının salonlarını galerilere dönüştürmüştür. Tüm bu etkinlikler ve düzenlemeler, turistleri sanata buluşturan çarpıcı örneklerdir (Jones 2015).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki şehirler, kültürel kimliklerini, imajlarını var olan sanat dinamiklerine borçludur. Bunun bir boyutu sanatçıların varlığı iken, diğer bir boyutu ise hem sergi, bienal, festival ve fuarlar gibi sanat etkinlikleri hem de galeri, atölye, müze gibi sanat mekânlarıdır (Yardımcı 2001; Sayar 2007). Bu sanatsal etkinlik ve mekânlar, turizm potansiyelini harekete geçirirler. Ülkelerin turizmde sanat mekânı ve etkinliklerinin en büyük etkisi, hem dört mevsim turizm talebi yaratabilmesi hem de yüksek düzeyde gelir üretebilmesidir.

Dünyada en önemli kültür-sanat ve iş merkezleri haline gelen sanat mekânları, müzeler olmuştur. Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) verilerinden yararlanarak oluşturulan Visitors Survey 2022'ye göre 2022 yılının en çok ziyaretçi alan ilk 10 sanat müzesi; Louvre Müzesi/Paris (7,7 milyon), Vatikan Müzesi/Vatikan-Roma (5,1 milyon), British Müzesi/Londra (4,1 milyon), Tate Modern/Londra (3,9 milyon), National Museum of Korea/Seul (3,4 milyon), Orsay Müzesi/Paris (3,3 milyon), National Gallery of Art/Washington, D.C (3,3 milyon), Metropolitan Sanat Müzesi/New York (3,2 milyon), Centre Pompidou/Paris (3 milyon) ve State Hermitage Museum/St. Petersburg (2,8 milyon) müzeleridir (The Art Newspaper 2022).

Sanat müzeleri ve galerileri, gelir sağlayan kaynaklar olarak görülmeye başladığından beri kentlerin modern bir imgesi haline gelmiştir. Bu mekânlarda düzenlenen sanat sergileri ile ilgili destinasyonlarda turizm canlandırılmıştır. Örneğin madencilik ve sanayileşme ile çevresel kirlilik yaşayan, aynı zamanda da ekonomik

anlamda gerileyen kentlerden birisi olan Kuzey İspanya'nın bir liman ve sanayi kenti olan Bilbao'da 1997 yılında Guggenheim Müzesi, Cornwall Bölgesi'nde balıkçılık ve kalay madenciliği ile bilinen St. Ives'de 1993 yılında Tate Gallery gibi müzeler kurularak bu kentler yeniden canlandırılmıştır (Barker 2006). Bilinirliği az olan ve ekonomisi kötüye giden Kassel'de (Hessen-Almanya) 1955 yılında uluslararası nitelikte bir sergi olarak "Documenta" başlatılmış ve şehir, sanat ve turizmle anılan bir destinasyon haline getirilmiştir (Haacke 2005).

Benzer şekilde müze, sergi, fuar, müzayede ve festivallere dayalı sanat turizmi ile gelişen şehirler, birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Bunlara örnek verecek olursak; modern sanat sergisi olan Armory Show ile New York, en büyük çağdaş sanat sergisi ve fuarı olan Art Chicago (EXPO Chicago) ile Chicago, Sotheby, Christies ve Philips gibi sanat müzayedeleri düzenleyen şirketleri ile Londra, en eski sanat koleksiyonuna sahip JP Morgan Chase Koleksiyonu (The Chase Manhattan Bank) ile Manhattan'dır. İki yılda bir yapılarak bütün kültürleri buluşturan ve 30 yıldır sanat dünyasındaki en önemli sanat etkinliklerinden olan bienaller de; Johannesburg, Sidney, Kwangju, Montreal, İstanbul, Havana, Berlin, Sao-Paulo, Venedik, Taipei, Dakar ve Valencia şehirlerinde düzenlenerek bu şehirlerin turist sayıları arttırılmaktadır. Aynı zamanda Art Basel (Basel), FIAC (Paris), Art Cologne (Köln), ARCO (Madrid), Frieze (Londra) ve TEFAF (Maastricht), NICA (Yokohama), Art Dubai, Art Stage Singapur, SH Contemporary (Şangay) ve India Air Fair (Yeni Delhi) gibi şehirlerde sanat fuarları organize edilerek sanat turistleri çoğaltılmaktadır. 2022 yılında dünyanın önde gelen sanat festivalleri arasında yer alan Ziro Müzik Festivali (Arunachal-Hindistan), Hornbill Festivali (Nagland-Hindistan), Burning Man (Nevada-ABD), Desert X (Kaliforniya-ABD), Honolulu Sokak Sanatı Festivali (Havai-ABD), Glastonbury Festival (İngiltere), Edinburgh Fringe Festivali (İskoçya), Lowlands (Biddighurzen-Hollanda), Dickens Festivali (Deventer-Hollanda), Bali Spirit Festivali (Ubud-Bali) ve Electric Castle (Cluj-Napoka-Romanya), şehirlere olan ilgiyi arttırmış ve katılımı motive etmiştir (Chawla 2022).

Bu bölümde verilen örneklerde görüldüğü üzere, dünyada çeşitli kültür-sanat etkinlikleri ve mekânlarla turizmi dolayısıyla sanatla turizmi özdeşleştiren destinasyonlar gelişmiş ve tüm dünyaya bu anlayış yayılmıştır. Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi ile sanatın öncelikli olarak kalkınmada önemli olduğu ve yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanarak sanatsal altyapının geliştirilmesine ağırlık verildiği bilinmektedir. 1980'li yıllardan sonra özellikle 2000'li yıllarla birlikte sanatsal mekânlar ve etkinliklerde bir hareketliliğin olduğu ve turizmde sanata dayalı bir hareketlenme yaşandığı görülmektedir.

TÜRKİYE'NİN SANAT, TURİZM GELİŞİMİNE VE SANAT TURİZMİ POTANSİYELİNE GENEL BİR BAKIŞ

Doğu-Batı kültürel sentezinin mekânı olarak Türkiye, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan zengin bir ülkedir. Doğu-Batı kültürü ve evrensel değerlerin birlikteliği, kültür politikalarında "milli" mi, "evrensel" mi olunacağı, kültürün halka dönük mü yoksa elit bir anlayış düzeyinde mi ele alınacağı gibi bazı soruları beraberinde getirmiş ve bu konular her dönemin siyasal tercihleri doğrultusunda gündemde yer almıştır. Türkiye'nin kalkınma politikalarında bilim, eğitim, kültür-sanat öncelikli alanlar arasında yer almıştır. Kültür-sanat alanındaki gelişmeler, yerel ve evrensel değerleri içerecek şekilde yürütülerek bu değerlerin turizmle tanıtılması sağlanmıştır. Bu bölümde Cumhuriyet döneminde Türkiye'de sanat temelli turizm gelişimi beş temel aşamada sınıflandırılarak açıklanmaktadır.

1923-1950 Yılları: Devlet Destekli Sanat ve Turizm

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devletin kültür-sanatı desteklemesi, kalkınmada kültür-sanat ve ekonominin birlikte yürütülmesi kararlılığı Atatürk'ün "kültür ve ekonomi her türlü politikaya yön veren temellerdir" sözüyle özetlenmiştir (Erbay ve Erbay 2006). Bu kararlılıkta, Türkiye'nin kültür politikası kapsamındaki sanatın itici gücü belirleyici olmuştur. Atatürk, kültür politikası ve yönetimi çerçevesinde sanatı altı temel ilkesi ile ilişkilendirmiştir. Cumhuriyetçilik, sanatın yasal yönünü ve özünü belirlemektedir.

Ulusçuluk, sanatın ulus olma bilincine ve sanatçıyı özgün kılmasına katkıda bulunmaktadır. Devletçilik, üniversite/akademi gibi özerk sanat kurumlarının oluşmasına destek olmaktadır. Halkçılık, halkın sanat birikimini çoğaltmaktadır. Laiklik, sanatçının yaratma sürecinde özgür olmasını sağlamaktadır. Devrimcilik ise sanatın yenilenmesini özendirilmektedir (Aşkun 1977). Özetle, Atatürk sanatın çağdaşlaşmanın can damarı olduğunu "Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur" demeciyle ifade etmiştir.

Devletin desteği; ilk olarak sanatın eğitim kurumlarında yaygınlaşması ve sanat sergilerinin devlet kurumları tarafından organize edilmesi şeklinde olmuştur. 1927 yılına kadar Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi kurumunun 1928'de Sanayi-i Nefise Akademisi'ne, 1929'da da Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüşmesi, 1932'de halkevlerinin açılması ve 1933-1940 yılları arasında halkevleri tarafından 970 serginin yapılması, 1933-1936 yıllarındaki İnkılap Sergileri düzenlenmesi bu faaliyetler arasındadır. Devamında ise bu sergilerin 1939'dan itibaren Devlet Resim ve Heykel Sergilerine evrilmesi, 1937'de İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nin kurulması, 1939 yılında Devlet Resim ve Heykel Yarışması'nın başlaması, 1940 yılında köy enstitülerinin açılması, 1938-1943 yılları arasında yurt gezilerinin düzenlenip 600 yurt gezisi gerçekleşmesi gibi adımlar atılmıştır.

Devletin desteğinin ikinci aşaması, sanatçıya verilen mali destek olarak gerçekleşmiştir. Yarışma ve projelere ödül vermek, eser satın almak, yurt gezilerini finanse etmek, yurt dışında eğitim almak için öğrencilerin masraflarını karşılamak, tiyatroya vergi muafiyeti koymak ve bankalara (1940'ta Devlet Resim ve Heykel sergisinden alınan ilk resimlerle İş Bankası koleksiyonunun temelleri atılmış olup) sanat koleksiyonlarını oluşturma zorunluluğu getirmek bu faaliyetler arasındadır. Devlet desteğinin üçüncü aşaması, hukuksal alanda eğitim, sanat, müze ve kazı alanlarında yasal düzenlemeler biçiminde gerçekleşmiştir. Desteğin dördüncü aşaması, sanata ve sanatçıya uzmanlık desteği şeklinde sunulmuştur. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, yabancı uzmanlardan yararlanılması, yurt gezileri

ve turneler düzenlenmesi, mecliste sanatçılara yer vererek karar mercilerinde yer almalarının sağlanması, böylece sanat politikaları oluşturulması faaliyetlerini kapsamıştır. Desteğin beşinci aşaması ise, devletin sanatı denetleyici gücünü her fırsatta gösterme çabasında ortaya çıkmıştır (Özsezgin 1984; Erbay 2004; Pelvanoğlu 2006). Görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet, sanatçıların yetişmelerine, sanatın çağdaş seviyelere ulaşmasına önem vermiş ve sanat ortamını oluşturmuş ve gelişmesi için ilk adımları atmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin desteğiyle ayakta duran sanatçılar, zamanla grup ve birlikler kurarak birçok karma serginin yanı sıra az da olsa kişisel sergiler düzenlemişlerdir. Güzel Sanatlar Birliği'nin geleneksel yıllık Galatasaray Sergileri ve 1924'ten itibaren Ankara'daki sergileri; 1924'te kurulan Yeni Resim Cemiyeti'nin, Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki 1. Genç Ressamlar Sergisi ve ardından 1929'da Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği olarak yeni sanat anlayışı çerçevesinde sürdürdükleri Ankara, İstanbul ve diğer bazı kentlerdeki sergileri; 1933'te d Grubu'nun çağdaş sanat sergileri; 1941'de Yeniler Grubu'nun toplumsal içerikli sergileri; 1947 yılında Bedri Rahmi Eyüpoğlu öğrencilerinin kurduğu Onlar Grubu'nun sergileri bu etkinlikler arasındadır (Üstünipek 1999a). Sergilerin açıldığı mekânlar ise İstanbul'da Galatasaray Lisesi, Gülhane/Alay Köşkü, Şehir Galerisi, 1945'te İsmail Hakkı Oygur'ın İstiklâl Caddesi'ndeki bir mağazanın ikinci katındaki daire, 1950'de Adalet Cimcoz'un açtığı Maya Galerisi ve Ankara'da Sergievi'dir. İstanbul ve Ankara'da bulunan konsolosluk binaları da galeri olarak kullanılmıştır. Bunların yanı sıra İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Konya, Bursa, Trabzon, Elâzığ gibi illerdeki devlet bankalarının binalarında ve çeşitli dernek binalarında sergiler yapılmıştır (Güvemli 1982).

Cumhuriyet döneminde heykel sanatı ise, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerden başlayıp, Anadolu kentlerine kadar yayılan Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet ve Atatürk temalı anıtlarla (ilk anıt 1925'te Gülhane Parkı'na, ikinci anıt 1928'de Taksim'e yerleştirilerek) gelişme göstermiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye, fotoğraflarla dünyaya tanıtılmıştır. Mimari de ise, Cumhuriyete özgü görsel bir modernlik kültürü hâkim olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yılları itibariyle ülke kalkınmasında yukarıda bahsedilen kültür-sanata ait detaylı çalışmaların yanı sıra kalkınmada diğer bir öncelikli alan turizm olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ilgi görmeye başlayan turizm faaliyetleri, Cumhuriyet döneminde ciddi adımlarla devam ettirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde turizmle birlikte yürütülen tanıtma faaliyetleri devletin öncülüğünde gerçekleştirilmiş, ayrıca kültür-sanat ve turizm ile ilişkili dernekler tarafından da desteklenmiştir. Atatürk Dönemi yani 1923-1938 yılları arasında turizm ve tanıtma amacıyla yasal düzenlemelerin yapılması, ulaşım, seyahat, konaklama hizmetlerinin yürütülmesi, gümrük, pasaport ve tercümanlık işlemlerinin yenilenmesi, eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi, uluslararası toplantılara katılımın sağlanması, yazılı ve görsel materyallerin basılması, kültür, tarih ve arkeoloji araştırmalarının devam ettirilmesi, koruma ve müzecilik çalışmalarına başlanması gibi etkili çabalar ortaya koyulmuştur. Bu çabalar, Türkiye'nin çağdaş anlayışla turizm teşkilatlanmasını, milli sermayeli turizm girişimlerini tetiklemiştir. Ayrıca ilgili çabalar; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin tanıtılarak turizm hareketliliğine dönüştürülmesini kolaylaştırmıştır. 1922 yılında Türkiye'ye gelen yaklaşık 5 bin turist sayısının 1937 yılında 85 bine ulaşması, turizm ve tanıtım için atılan ilk adımların dikkate değer gelişmeler olduğunu göstermiştir (Evcin 2014).

Bu dönemde ülke imajını güçlendirip, turistik cazibe merkezi olmak üzere basın, yayın, tanıtım, reklam ve propaganda faaliyetlerine de büyük önem verildiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilanından önce var olan ve adı 1926 yılında dönüştürülen Matbuat Umum Müdürlüğü, 1934 yılında Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü (1949 yılında adı değiştirilen Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü) tarafından Türkiye'nin içeride ve dışarda propagandasının yapılması, basın temsilcilikleri, basın ataşelikleri ve haber bürolarının kurulması, radyo istasyonları sayısının artırılması,

gazeteciliğin seviyesinin yükseltilmesi, yayınlanmış eser, fotoğraf ve film işlerinin çoğaltılması, iç ve dış turizmi geliştirici tedbirlerin alınması gibi tanıtıcı ve turizm faaliyetleri yürütülmüştür. Türkiye'yi tanıtmak amacıyla Basın ve Dağıtım Dairesi Müdürlüğü'nce 1943 yılında La Turquie Kemaliste (3bin), 1946-1947 yıllarında *Turkey- Fotoğraflı Albüm* (8 bin) ve Tanıtma Dairesi'nce 1949 yılında *La Turquie Economique* (5 bin), *Aperçu Generale De La Turquie par Les Graphiques* (5 bin), *Voyage De 2222 Kilometres En Anotolie* (3bin), *Pictures From Turkey- Fotoğraflı Albüm* (15 bin), *La Peinture Turque* (5 bin), *İstanbul Depliyarı- İngilizce* (20 bin), *Duvar afişi* (8 Çeşit- 100 bin) eserleri yayınlanmış ve bu eserlerin yanı sıra değişik konuları içeren 15 sesli film yapılmıştır (Arslan 2017).

Türkiye'de turizm ve tanıtım faaliyetlerinin detaylı bir şekilde ele alınmaya başlamasıyla birlikte arkeolojik ve müzecilik faaliyetlerinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Atatürk Dönemi'nde tarihin tespit edilmesi, korunması ve turizm ürünü olarak hizmete sunulması için ülke genelinde arkeolojik çalışmalar yürütülmüştür. Çorum'da Alacahöyük kazısı ve Erzincan'da Altıntepe kazısı, öncü iki arkeoloji araştırması olarak bilinmektedir (İnan 2009). Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçen "İstanbul Arkeoloji Müzeleri", Evkaf-ı İslamiye Müzesi'nin 1926 itibariyle dönüştürüldüğü "Türk-İslam Eserleri Müzesi", 1923 yılında faaliyete geçen Ankara Arkeoloji Müzesi, Cumhuriyet döneminde inşa edilen ilk müze binası olarak 1930'da ziyarete açılan "Ankara Etnografya Müzesi, müzecilik alanındaki ilk adımlar olmuştur. İstanbul ve Ankara'daki bu müzeleri Bursa, Adana, Antalya, Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri, Afyon, Çanakkale müzelerinin takip ettiği ve 1938 yılı itibariyle de Samsun, Sinop, Diyarbakır, Van, Denizli, İznik, İçel, Isparta, Manisa, Erzincan, Bor, Niğde, Kırşehir, Kütahya müzelerinin ziyarete açıldığı bilinmektedir. Birçok ildeki bu müzeler, tarihi ve turistik mekânlar arasında yerini almıştır (Evcin 2014). 1923-1950 yılları arasında devlet; ulaşım, seyahat, konaklama hizmetleri gibi altyapı-üstyapı yatırımlarında, tanıtım faaliyetlerinde, arkeolojik ve müzecilik girişimlerinde iyileştirmeler yapmasına rağmen bu yatırımlar ve girişimler, turizm için ye-

terli olmamış ve turizm alanında ilerlemeler çok yavaş bir hızla devam etmiştir (Kozak vd. 2021).

1950-1970 Yılları: Artan Galeriler, Sergiler, Koleksiyonerler, Müzayedeler ve Turizmde Hedefler

1946 yılında çok partili demokratik rejime geçiş ve 1950 yılından sonra Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, halkçı kültür politikalarından uzaklaşırken sanat ve sanatçıya devletin desteği azalmaya başlamıştır. Bu süreçte özel sektörün sanata desteği gündeme gelmiştir. Özel sektörün sanata desteği yavaş adımlarla başlarken, devletin sanata desteği devam etmiştir. 1937 yılında Dolmabahçe Velihaht Dairesi'nde yapılan düzenleme ile Türkiye'nin ilk güzel sanatlar müzesi olan "İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi"ni (Evcin 2014) takiben 1952 yılında İzmir Resim Heykel Müzesi ve Galerisi, 1963 yılında Erzurum Resim Heykel Müzesi açılmıştır (Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü 2023).

1950-1970'li yıllar arasında sanat etkinliklerine öncülük etmeye başlayan resmî ve özel bankalar, koleksiyon amaçlı sanat yapıtı alımını arttırmakla birlikte, "banka galerisi" kavramını ortaya çıkarmışlardır. Sanatçıların, özel galerilerin ve medyanın katkısıyla, bu yıllarda toplumun belli kesimi sanat yapıtı almaya teşvik edilmiştir (Üstünipek 1999b). Türkiye'nin 1963 yılında başlayan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında sanata yönelik ilkelere ve hedeflere yer verilerek sanat politikaları belirlenmiştir. Ancak bu sanat politikaları genel içerikte oluşturulduğundan, sanat ile kalkınma istenilen düzeye ulaşmamıştır (İpek ve Kaynar 2007).

1970'lerden önce yaygın bir özel galeri olmaması nedeniyle sanat çevreleri devlet sergilerinde ve çeşitli grup sergilerinde bir araya gelirken bu yıllarda çoğalan ve deneyim kazanan özel galerilerin koleksiyonerini yaratarak kurumlaşmaya başlaması, çeşitli sergilerin düzenlenmesi ve müzayedelerde merkezlerinin artan önemiyle sanatta açık artırma alım-satım yapması, sanat dünyasındaki hareketliliğe ciddi bir ivme kazandırmıştır. Bu canlanma, hem çağdaş sanata ilgiyi ve sanat eserine olan talebi arttırmış hem de sanat galerileri ve sanatçı atölyelerinin çoğalmasını sağlamıştır.

1960-1980 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sorunlardan etkilenmiş sanatçı grupları, üslup konusunda 1960-70 yıllarında soyut sanatta ve 1970'li yıllardan sonra figüratif sanatta gelişme göstermiştir (Tansuğ 1993). Aynı yıllarda İstanbul'un dışında sanatı yaygınlaştırmak ve sanatsal etkinlikleri düzenlemek üzere "Maltepe Ressamları" ve Ankara'da Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği kurulmuştur. Ayrıca Uluslararası Plastik Sanatçılar Derneği ise sanatçıların birlikte hareket ederek örgütlenmesini sağlamıştır (Özsezgin 2000).

1970'lerde sanatsal etkinlikler devam ederken, sanat ortamını dinamik hale getirmek üzere 1973 yılında Dr. Nejat F. Eczacıbaşı öncülüğünde kurulan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV), aynı yıl Uluslararası İstanbul Festivali düzenlenmiştir (ilkinde klasik müzik ağırlıkta iken zamanla farklı sanat alanlarına ait ayrı festivaller haline gelmiştir). Aynı amaç doğrultusundaki İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin 1977 yılında ilkini düzenlediği İstanbul Sanat Bayramı, "Yeni Eğilimler" başlığında tüm sanat dallarını kapsayan sergi ile kavramsal çalışmalara ağırlık vermiştir. Çağdaş sanatı geliştiren bu sergi, yerini yeni toplu sergi dizisi olan İstanbul Bienali'ne bırakmıştır.

1950-70 yıllarında günden güne önemi artan kültür-sanat faaliyetlerinde olduğu gibi turizm alanında da kurumsal örgütlenmenin ve organizasyonun oluşturulması, yatırımlar için hukuki ve mali zeminin hazırlanması, turizmde büyümenin kalkınma planları çerçevesinde gerçekleştirilmesi, örgün eğitimin başlatılması, arkeoloji çalışmalarının devam ettirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak üzere 1950 yılında Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu, 1953 yılında Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu, 1954 yılında Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu kabul edilmiş ve 1955 yılında Türkiye Turizm Bankası (1960 yılında T.C. Turizm Bankası), 1957 yılında Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı, 1961 yılında açılan Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, 1963 yılında Turizm ve Tanıtım Bakanlığı ve 1972 yılında Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜR-SAB) kurulmuştur. 1961 Anayasası ve Devlet

Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ile turizm politikaları, kalkınma planları içerisinde değerlendirilmiş ve hayata geçirilmiştir. Beş yıllık kalkınma planları ile kitle turizmi geliştirilmiş, kamu yatırımları azaltılarak özel sektör yatırımları teşvik edilmiş, turizm işletmeleri ve nitelikli işgücü sayıları artırılmış ve ulaşımda deniz ve havayolu kapasiteleri çoğaltılmıştır. (İnan 2009; Esen vd. 2012; Andaç 2018; Tuncel 2019; Kozak vd. 2021). Yerli ve yabancı turizmin gelişmesi, yabancı turistlerin ülkeyi tercih etmeleri ve iyi hizmet almaları için yapılan teşvik ve kolaylıkların olumlu sonucu olarak 1950 yılında 3.300 olan yatak sayısı 1960 yılında 14.200'e, yabancı turist sayısı 1950 yılında 28.625, 1960 yılında 94.077 ve 1970 yılında ise 724.000 kişiye yükselmiştir (Sözen 2006).

Dönemin tanıtım faaliyetleri, Türkiye'nin imajını ve tanınırlığını güçlendirmiş, birçok yabancı ülkenin İstanbul ve Ankara merkezli tanıtım ofislerinin açılmasını sağlamış, uluslararası turizm ilişkilerinin gelişmesini motive etmiştir. Aynı zamanda bu dönemde ülkenin ve özellikle İstanbul'un tarihî ve kültürel mirasının onarımı, korunması ve turizm ürünü olarak sunulması için gerekli adımlar atılmıştır. Antalya çevresinde yer alan Perge Antik Kenti ve Side Tiyatrosu kazıları, İzmir bölgesinde Smyrna ve Phokaia kazıları, Kayseri bölgesinde Kültepe/Kanis-Nesa kazısı, Samsun bölgesinde İkiztepe Ören Yeri kazısı ve Osmaniye'de Kartepe kazısı olmak üzere ülkenin birçok ilinde arkeolojik kazılara devam edilmiştir (İnan 2009). Bu dönemde görüldüğü üzere hem kültür-sanat hem de turizm alanında gerçekleştirilen ciddi adımlar; ülke tanıtımına, destinasyonların gelişmesine ve dolayısıyla ülke kalkınmasına olumlu katkılar sağlamıştır.

1980-1990 Yılları: Sanatta Hareketlilik ve Bienal, Festival, Fuarlar ile Turizmde Canlanma

1980'lerin ortalarından sonra serbest piyasa ekonomisi ve 1990'lı yıllarda küreselleşme ile sanat, ekonomik bir yatırım aracı haline gelirken, sanat alanında kavramsal bir anlayış yaygınlaşmaya başlamıştır (Oktay 2002). Bu yıllar, özel kesimin sanata desteğinin arttığı ve sanatçının evrensel değerleri önemseydiği bir dönem olmuştur. 1970'lerden başlayan Yeni Eğilimler, sonra İstan-

bul Bienali, Günümüz Sanatçıları, Ankara Sanat, İstanbul Sanat Fuarı, Genç Etkinlik gibi kurumlara bağlı galerilerin düzenlediği büyük sergilerin ve 1990'larda ise özel girişimlerle düzenlenen sergilerin artması bu yılların özellikleri arasındadır. Özel kesim desteklerinin sanat alanında yarattığı ivme ile sanat kurumları ve merkezleri de artmaya başlamıştır. 1973 yılında kurulan İKSV'yi bu dönemde izleyen kurumlar şunlardır: İzmir Kültür Sanat Eğitim Vakfı/İKSEV (1985/İzmir), Tiyatro Eleştirmenleri Birliği (1990), Akbank Sanat (1993/İstanbul), Toplumsal Araştırmalar ve Sanat İçin Vakıf/TAKSAV (1993/İstanbul ve 1996/Ankara).

Sanat alanında özel girişimlerin arttığı bu dönemde 1980'de Ankara Resim ve Heykel Müzesi, 1984'te Devlet Fotoğraf Yarışması, 1986'da Devlet Türk Sanatları Yarışması ile devlet sanata olan desteğini devam ettirmiştir (Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü 2023). İKSV tarafından 1987 yılından beri iki yılda bir düzenlenen ve uluslararası kültür-sanat haritasında yer alan İstanbul Bienali, Türkiye'nin sanat ortamını, sanatçısını ve kültür kimliğini etkileme açısından etkili bir girişim ve ülkenin tanıtımı açısından önemli bir etkinliktir. Aynı zamanda Türkiye'de ilki 1991 yılında Tüypap Tüm Fuarçılık Yapım A.Ş ve Plastik Sanat Derneği'nin (PSD) iş birliğiyle düzenlenen 1. İstanbul Sanat Fuarı ve 1998'de kurulan Sanat Galerici Derneği (SGD) ile devam eden İstanbul Sanat Fuarı öncü bir etkinlik olarak sanat ortamında yerini almıştır.

Türkiye'de 1980'li yıllarda şehirlerde artan sanat girişimleri, kırsal bölgelerde de gelişme göstermeye başlamıştır. 1990'li yıllarda turistik anlamda ilgi çekici kıyı bölgelerde yer alan sanatla ilişkili akademi ve kamplar önemli olup, sanat ve turizm faaliyetlerini birlikte yürütmektedirler. Birer sanat merkezi olarak Gümüşlük Akademisi (Bodrum-Muğla/1995), Marmaris Akademisi (Marmaris-Muğla/1997), Ayvalık Müzik Akademisi (Ayvalık-Balıkesir/1998), Adatepe Taş Mektep (Ayvacık-Çanakkale/1999), Kayaköy Sanat Kampı (Fethiye-Muğla/1999) gibi sanat akademi ve kamplarında kültür-sanat atölyeleri turizm hizmetleri ile birleştirilerek sunulmuştur.

1980-1990'lı yıllarda ekonomide serbestleşme hedefi, sanatla ilgili olan ilk ve öncü adımları motive ederken, bu dönem turizm alanında da ciddi anlamdaki gelişmeleri önceleyen yıllar olmuştur. Turizm sektörüne ciddi katkılar sağlayan 1982 yılında yenilenen 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve 1986 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile, özel sektör desteklenmiş, yabancı sermayenin girişi özendirilmiş, turizm alt yapısı iyileştirilmiş, ülke tanıtımı hızlandırılmış, sosyal ve kıyı turizmi canlandırılmış, doğal ve tarihi mirasın korunarak kullanılması gündeme gelmiştir (Karşı 1997). Bu gelişmeler, 1990'lı yıllarda turizm hareketliliğini canlandırmaya devam ederek Türkiye'nin uluslararası bir turizm merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Turist sayıları da bu gelişmelerin somut olarak gerçekleştiğini göstermektedir ki 1980 yılında 1,3 milyon olan yabancı turist sayısı 1990 yılında 5,4 milyona ulaşmıştır (Çelik Uğuz 2014; Çelik Uğuz ve Topbaş 2014).

Kısaca bu dönemde Türkiye'de nitelikli hale gelerek gücünü arttıran sanat eğitimi, iletişimi ve geleneği; sergi, festival, bienal ve fuarların çoğalması ile sanat ortamını geliştirmiştir. Aynı dönemde turizme yönelik ilgi ve merakın da artmasıyla sanat ve turizm alanında kaydedilen ilerlemeler, takip eden yıllarda bu iki alanın kalkınmaya olumlu katkılar sağlayacak etkinliklerle yürütülmesine zemin hazırlamıştır.

2000-2010 Yılları: Çoğalan Müzeler, Sponsorlar ve Artan Turizm Talebi

2000'li yılların başında Türkiye, Avrupa Birliği'ne (AB) dâhil olma çabalarını sürdürürken sanat girişimlerine öncelik vermiştir. İlk sanat girişimi, sanat müzelerinin açılması ile başlamıştır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun elindeki sanat eserlerinin müzayedelerde satılması sonucunda sanat müzelerinin açılması gittikçe kolaylaşmıştır. 17 Aralık 2004 AB müzakeresinden önce Eczacıbaşı ailesinin öncülüğünde İKSV tarafından kurulan ve 11 Aralık 2004'te Türkiye'nin ilk modern sanat müzesi olan İstanbul Modern ziyarete açılmıştır. Söz konusu müzeyi Suna ve İnan Kıraç Vakfı tarafından 2005 yılında açılan Pera Müzesi izlemiştir. Bilgi Üniversitesi tarafından İ-

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kale Grubu'nun ana sponsorluğunda Silahtarağa'da Santral İstanbul hayata geçirilmiştir. Sakıp Sabancı'ya ait Atlı Köşk, 2002 yılında Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi olarak ziyarete açılmış, 2005 yılında sergi alanlarını çoğaltarak uluslararası nitelikte modern bir müzeye dönüştürülmüştür. Sanat birikimlerine ilave olarak sanat müzelerini çoğaltan İstanbul, bir sanat merkezi olmaya doğru hızla ilerlemiştir. İstanbul'da vakıflar tarafından açılan bu modern müzelerin yanı sıra kişisel çabalarla Zeki Müren Sanat Müzesi (2000/Muğla) Elgiz Müzesi (2001/İstanbul), Doğançay Müzesi (2004/İstanbul) ve Baksı Müzesi (2012/Bayburt) kurulmuştur. Aynı zamanda birbirini takip eden bu faaliyetlere, devlet (Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin "Müzesini Düşleyen Sergi" projesi) ve vakıf üniversitelerinin, iş dünyasının ve yerel yönetimlerin sanat müzesi girişimleri eşlik etmiştir.

1987 İstanbul Bienali'nden sonra 2006 Uluslararası Sinop Bienali/Sinopale, 2008 Uluslararası Çanakkale Bienali, 2010 Mardin Bienali, 2011 Uluslararası İzmir Sanat Bienali; şehirleri güncel tarih ve kültür yanında sanatla buluşturarak buraların yeniden canlanmasını sağlamıştır. Bienallerden sonra sanat fuarları da sanat ortamının gelişimini hızlandıran etkinlikler olmuştur. İstanbul Sanat Fuarı'ndan sonra İkon Fuarçılık tarafından düzenlenen 2002 yılındaki Artİstanbul ve 2006 yılındaki Contemporary İstanbul gerçekleştirilen diğer önemli sanat fuarlarıdır. Tüm bu sanat fuarları, sanatçı-izleyici-koleksiyoncu arasındaki bağı güçlendirmekle kalmayıp sanatın büyük kitlelere yayılmasını sağlamıştır. Birçok özel kuruluşun sanatın yaygınlaşması için hayata geçirdikleri Platform Garanti Güncel Sanat Merkezi (2001-2010/İstanbul) ve sonrasında ad değişikliğiyle devam eden SALT Galata (2011/İstanbul) gibi Cam Ocağı (2002/İstanbul), Siemens Sanat (2004/İstanbul), Arter (2010/İstanbul), Borusan Contemporary (2011/İstanbul) sanat merkezleri; resim, heykel, seramik, müzik, film, tiyatro, dans gibi farklı sanat alanlarında birçok sergi, etkinlik ve eğitim faaliyetleri düzenleyerek çağdaş sanata destek olmuşturlardır.

Türkiye'de Toto, Loto, At Yarışı, Milli Piyango gibi şans oyunlarından çeşitli alanlara fon ayrılırken sanata ciddi bir pay ayrılmaması nedeniyle çağdaş sanat müzeleri, sanat kurumları ve sanat merkezleri, kişisel çabalara ve özel sermayeye özellikle büyük şirketlere bırakılmış; bu zümrenin kültür-sanat etkinliklerini organize etme ve/veya sponsor olmaları kolaylaştırılmıştır. 2000'li yıllarda bu kurum ve merkezlerle yürütülen sanat girişimleri hem büyük kitlelere ulaşmıştır hem de sanat izleyicileri ve sanat turistlerinin artmasını sağlamıştır. Aynı şekilde 2000 sonrası yıllarda gittikçe çoğalan kıyı ve kırsal bölgelerdeki sanat akademileri, kampları, çiftlikleri ve köylerinde ekoloji, kültür-sanat, tarım ile ilgili üretimleri ve sportif faaliyetleri deneyimleyen turistler gittikçe artmaya başlamıştır. Olimpos Sinema Yaz Okulu (Kumluca-Antalya/2000), Kaçkar Doğa, İnsan ve Sanat Kampı (Çamlıhemşin-Rize/2003), İzmir Kültür, Sanat ve Spor Kampı (Foça-İzmir/2003), Kaş Eko-Sanat Çiftliği (Kaş-Antalya/2004), Mısırlı Ahmet Ritim ve Sanat Kampı (Edremit-Balıkesir/2008), Dileklihan Kültür ve Sanat Köyü (Bodrum-Muğla/2009), Sonsuz Şükran Köyü (Hüyük-Konya/2010), Pastoral Vadi/Doğada Oyun ve Sanat Kampı, Müzik Kampı (Fethiye-Muğla/2012) gibi bu sanat ilişkili turizm işletmeleri, sanat turizminde etkili bir pazarlama aracı haline gelmiştir (Çelik Uğuz 2015).

Türkiye, 1980'li yılların ikinci çeyreğinden başlayıp 1990'lı yıllarda yakaladığı ivmeyi 2000'li yıllarda da devam ettirerek sanat mekânlarını oluşturma ve sanatsal etkinlikleri düzenleme faaliyetleriyle ulusal ve uluslararası çapta bir sanat merkezi olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Türkiye, 2000'li yıllarla birlikte uluslararası alanda kurduğu ilişkilere istinaden sanatta olduğu gibi turizmde de bazı değişiklikler yapmış ve bu değişikliklere uyum sağlamıştır. Özellikle AB uyum yasaları kapsamında AB sanat ve turizm politikalarını takip etmiştir. AB turizm politikaları ile doğal ve kültürel mirası koruyarak turizm faaliyetlerini yürütmek, turizm çeşitlerini arttırmak, bölgesel gelir eşitliğini sağlamak gibi sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda turizm politikalarında bazı önemli adımlar atılmıştır. Adımlardan ilki, 9. Beş Yıllık Kalkınma

Planı içeriğinde bir yol haritası olarak 2007 yılında "2023 Türkiye Turizm Stratejisi" ve "2007-2013 ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı" belgesinin hazırlanmasıdır. Bu planda, doğal ve kültürel kaynak değerlerine sahip illerde kültür turizminin canlandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu illerin kültür temalı marka kenti olması için çeşitli hedefler belirlenmiştir. Eylem Planı'ndaki kültür aksının düzenlenmesinde uluslararası sanat etkinliklerine ev sahipliği yapacak ve turistik hizmetleri sunacak sanat köylerinin kurulması öngörülmüştür. Mimari düzenleme kısmında kültür kentleri, şehir müzeleri ve sanat merkezlerinin oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Turizmin çeşitlendirilmesi konusunda ise, eko turizm ve yayla turizmi ile kültür köyleri, müze evleri yapılıp el sanatları eğitiminin verilmesine karar verilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007). Diğer adım ise, çevreye duyarlı turizmin gelişimini hızlandırmak için 2008 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda 'turizm bölgeleri', 'turizm alanları', 'turizm merkezleri' yerine 'kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri' şeklinde değişikliğin yapılmasıdır (Andaç 2018). 2000 sonrası Türkiye, turizm politikasındaki yeniliklerle birlikte turizm arz kaynaklarını geliştirerek turizm talebini hızla arttırmaya başlamış ve ekonomik kalkınmasını güçlendirmiştir. Türkiye, yabancı turist sayılarında 1980'li yıllarda yakaladığı ivmeyi 2000'de 10,4 milyona ulaşarak dünya turizm sektöründe ilk sıralarda yer alan on ülke arasında olmayı başarmıştır (Çelik Uğuz 2014; Çelik Uğuz ve Topbaş 2014).

2010-2023 Yılları: Güçlenen Sanat ve Turizm

Türkiye'de 2010'lu yıllara gelindiğinde sanatın yaygınlaştığı, çağdaş sanat sergilerinin çoğaldığı, sanata devletin dışında özel çevrelerin de destek verdiği, şirketlerin kültür- sanat etkinliklerine daha fazla fon ayırdığı, neredeyse her bankanın bir sanat galerisinin olduğu, ayrıca kurumsal sanat koleksiyonlarının yapıldığı ve sanat işletmelerinin arttığı görülmüştür (Çelik 2006). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar sanata destek olan devlet; müze kurma, sanat galerisi açma geleneğini sürdürmüştür. Günümüzde,

48 ilde olmak üzere İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine bağlı 48 adet Güzel Sanatlar Galerisi ile devlet sanata destek vermeye devam etmektedir. Devletin sanata desteği, müze ve galerilerle sınırlı olmayıp sanatçılara destek olmak üzere sanat yarışması düzenleme geleneğini de günümüze kadar taşımıştır. Resim, heykel, fotoğraf ve Türk sanatları alanında düzenlediği yarışmalara 2016 yılında Genç Sanat: Güncel Sanat Proje Yarışması ve 2017 yılında Genç Sanat: Afiş Tasarım Yarışması'nı ilave ederek sanatçılara olan desteğini artırmıştır (Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü 2023).

Türkiye, kamu ve özel ayrımı yapmadan kültür-sanat ortamında yaşanan hareketliliği, sanat alanında daha fazla aktif rol almak isteyen kişileri, işletmeleri ve yerel yöneticileri motive etmiştir. Çünkü kişisel ve kurumsal anlamda kültüre-sanata yönelik önem arttıkça, kültür-sanat alanında mekân ve faaliyetlerin çeşitlendiği, disiplinler arası sanat projelerinin uygulamaya geçtiği, medya haber ve yayınlarının çoğaldığı bilinmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verileri bu durumu ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında kültür istatistiklerindeki, Türkiye'nin kültürel miras, yazılı medya, kütüphane, sinema ve gösteri sanatları verileri incelenmiştir. 2001 yılında 171 olan müze sayısı 2022'de 552'ye, 18 milyon müze ve ören yeri ziyaretçi sayısı ise 45,8 milyon kişiye ulaşmıştır. Kitap, e-kitap, eğitici belgesel, film ve video, bilgisayar programları vb. olmak üzere 2008 yılında toplam 32,3 bin ve 2022'de 83,6 bin yayın yapıldığı tespit edilmiştir. 2022 yılında kütüphane sayısı 49,5 bine çıkarken, kütüphaneleri 31,2 milyon kişi kullanmıştır. 1999-2000 sezonunda 108 tiyatro salonu, 6 opera ve bale salonu ve 606 sinema salonu 2021-22 sezonunda sırasıyla 817, 14 ve 2.366 salon sayısına ulaşmıştır. Aynı zamanda 1999-2000 sezonunda 3,7 milyon tiyatro, 259 bin opera ve bale, 17,1 milyon sinema seyircisi, 2021-22 sezonunda tiyatro 5,5 milyon tiyatro ve 35,8 milyon sinema seyircisine yükselirken, opera ve bale seyircisi 211 bine gerilemiştir (TÜİK 2023a). Bu veriler ışığında müze, ören yeri, kütüphane, sinema ve gösteri sanatlarına ait salonlar, yerel halk ve turistlerin ziyaretine imkân sağlamıştır.

Bu noktada Türkiye'nin tarihini, sosyo-kültürel hayatını ve sanat birikimini ortaya koyan müzeler, turistlerin en çok ilgi duyduğu ve ziyaret ettiği mekânlar olmuştur. Uzun yıllar boyunca Türkiye'nin en çok ziyaret edilen 10 müzesi içerisinde ilk iki sırada yer alan müzeler, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi ve İstanbul Ayasofya Müzesi'dir. Atatürk'ün emriyle 3 Nisan 1924 tarihinde müze haline getirilen ve Cumhuriyetin ilk müzesi olan Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi, padişahların yaşam yeri olarak turistlerin en çok ziyaret ettiği müzedir. Yine Atatürk'ün emri ile 1 Şubat 1935 tarihinde müzeye dönüştürülerek açılan Ayasofya, mimarlık tarihinin mühim eserlerinden olup 2020 yılına kadar turistlerin ilgi odağı olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2018 yılı verilerine göre, bu iki müzenin her birini yaklaşık üç milyon kişi ziyaret etmiştir (Eser ve Erler 2020). Bu müzeleri sırasıyla Konya Mevlâna Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı- Harem Dairesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Ankara Cumhuriyet Müzeleri, Antalya Demire Müzesi, Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyeler Müzesi, İstanbul Kariye Müzesi takip etmiştir (NTV 2018).

Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) ve Visitors Survey 2022 verilerine göre, 2022 yılında dünyanın en çok ziyaretçi alan ilk 20 müze listesinde Türkiye yer almamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, İstanbul Topkapı Sarayı'nın ziyaretçi sayısı 2,4 milyondur, ancak Topkapı Sarayı, müze değil saray statüsünde değerlendirilmekte ve saraylar kategorisinde dünyanın en çok ziyaret edilen 26. sarayı olarak yerini almaktadır. Konya Mevlâna Müzesi 2022 yılında 3 milyondan fazla ziyaretçi almasına rağmen 2022 yılındaki ilk 20 müze listesinde bulunmamaktadır. Ayrıca bu listeye ziyaretçi sayısı ile girebilecek olan İstanbul Ayasofya Müzesi ise, cami olma statüsü nedeniyle yer almamaktadır (Turizm Gazetesi 2023).

Ülke ve şehirlerin turizmde gelişmesinin temel göstergelerinden olan müze ziyaretçi sayılarını artırmak ve ilk 20 ülke sıralamasına girmek konusunda Türkiye'nin gösterdiği çabalara paralel olarak kültür-sanat alanında yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde İstanbul, Ankara, İzmir,

Antalya, Bursa gibi büyük şehirler, uluslararası bir kültür-sanat merkezi olma sürecine girmiştir. Bu süreçte İstanbul, kültürel miras açısından zengin olduğu gibi sanat üretimi ve eğitimi, sanat etkinliklerine erişim, sanat iletişimi, medyası, tüketicisi ve izleyici gibi sanat alanında çok fazla ilerleme göstermiştir. İstanbul Festivali, Uluslararası İstanbul Bienali ve 2010 Avrupa Kültür Başkenti gibi birçok sanatsal etkinlik ve projelerle İstanbul, çağdaş bir kültür-sanat ortamı yaratarak hem kentin yaşam kalitesini yükseltmiş ve uluslararası tanınırlığını arttırmış hem de kültür turistlerinin özellikle sanat turistlerinin dikkatini çekmeyi başarmıştır. İstanbul bu dinamik ve geniş yelpazedeki sanat ortamıyla turizm açısından bir sanat destinasyonu olma yolunda ilerlemektedir.

Sanat turizmi kapsamındaki gelişmeler, büyük şehirlerde olduğu gibi kırsal alanlarda da devam etmiştir. 2022 İzmir Akdeniz Bienali ve 2022 Adıyaman Komagene Bienali ile kıyı ve kırsal alanda yer alan illerin sanat ortamları yeni bienallerle zenginleştirilirken sanat turistlerinin sayısının artırılması hedeflenmiştir. Bu hedef dahilinde Türkiye'de sanat akademileri, kampları, çiftlikleri ve köyleri, sanat turizmindeki gelişmeleri motive etmektedir. 2015 yılında bu mekânlardan 17 tane olduğu tespit edilmiş olup, bu yerler sanat turizmine olan ilgiyi şekillendirmektedir (Çelik Uğuz 2015). Artan ilgi doğrultusunda çoğalmaya devam eden Bafa Sanat Kampı (Bodrum-Muğla/2018), Küçükköy Sanat Köyü (Ayvalık-Balıkesir/2020), Nesin Sanat Köyü (Şirince-İzmir/2020), AdraFest/Festival Akademisi ve Orkestra Kampı (Burhaniye-Balıkesir/2023) gibi bazı sanat kuruluşları ve turizm işletmeleri, sanat ve turizm ilişkisini daha da güçlendirmektedir. 2023 yılında 30 taneye ulaşan bu mekânların varlığı, sanat turizminde gelişimin hızlanmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Dünyada gittikçe artan sanat ve turizm birliğindeki ilerlemeler sonucunda, Türkiye'de de sanat eserleriyle donatılmış, sanatçıları ağırlayan, sanat etkinliklerine ev sahipliği yaparak sanat ve turizm hizmetlerini birleştiren turizm işletmelerinin çoğaldığı görülmektedir. Yiyecek-içecek işletmelerinde; Zindan Art Restaurant

(Ürgüp/Nevşehir), Müze Cafe, Borusan Contemporary (Ofis-Müze/İstanbul/2007), Lucca (Bebek/İstanbul), Mutfak Sanatları Akademisi Restoranı (SSM, Emirgan/İstanbul), Neolokal (Galata/İstanbul), Petra Roasting Coffee (Muse İstanbul Sanat Galeri-Gayrettepe/İstanbul), Polima Restoran (Köstem Zeytinyağı Müzesi-Urla/İzmir) gibi mekânlarda sanat ve gastronomi birlikteliğinde hizmet verilmektedir (NTV 2019). Pera Palace Otel (Taksim/İstanbul), Casa dell' Arte ve MGallery Yalıkavak (Bodrum/Muğla), Museum Hotel (Üçhisar/Nevşehir), Hotel Caeli (Eceabat/Çanak-kale), Stay Warehouse (Çeşme/İzmir), Pintura Urla (Urla/İzmir), Odunpazarı Modern Müze-OMM INN (Odunpazarı/Eskişehir), The Museum Hotel Antakya (Hatay/Antakya) ise konaklama işletmeleri kapsamında örnek teşkil eden sanat otelleridir (Özçelik 2022).

1980'li yıllardan itibaren 2010'lı yıllarda ve sonrasında da sanatta yakaladığı gelişim ivmesini turizmde sürdüren Türkiye, yabancı ziyaretçi sayılarını 2010'da 33 milyona, 2012'de 36,5 milyona, 2019'da 51,9 milyona ve 2020 yılında dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi sürecindeki olumsuzluklara rağmen 2022 yılında ise 51,4 milyona arttırarak (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023) dünya turizm sektöründeki ilk on ülke sıralamasında yerini korumaya devam etmiştir. Geliş amaçlarına göre yabancı ziyaretçiler incelendiğinde, Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin 2012'de yüzde 71, 2015'te yüzde 73, 2019'da yüzde 74, 2022'de ise yüzde 71 oranla en çok "gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler" amacıyla geldiği (TÜİK 2023b) ve bu verilerde kültür-sanat amaçlı seyahatlerin de oldukça önemli olduğu bilinmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada sanat turizmi kavramı irdelenmiş, içeriği ve önemi vurgulanmış ve dünyadaki sanat kurumları, mekânları ve etkinliklerinin turizmle ilişkisi örneklerle açıklanmıştır. Türkiye'de ise Cumhuriyetin ilanından itibaren ülke kalkınmasında ön plana çıkarılan kültür-sanat ve turizm alanındaki gelişmeler tarihsel dönemlerle ortaya koyulmuştur. Türkiye'nin kültürel turizm kapsamında sanat turizmi potansiyeli incelenerek

bu turizm türünde hızla gelişmeler kaydettiği görülmüştür.

Sanat ve turizm arasındaki ilişki incelendiğinde, sanatın ve sanatçıların yalnızca kültürel ve sosyal gelişime değil, aynı zamanda bir sektör olarak turizmin ihtiyaçlarına cevap vererek ekonomik kalkınmaya da katkılar sağladığı bilinmektedir (Andrew ve Andrew-Essien 2013). Turizm planlamasında ve stratejisinde kültür-sanatın yer alması, bir turizm destinasyonunun olumlu gelişiminde etkilidir. Çünkü kültür-sanat ile ilgili müzeler, galeriler, atölyeler, merkezler gibi mekânlar ve etkinlikler, destinasyondaki yerel halkın ve oraya yönelen turistlerin deneyimlerini unutulmaz kılmaktadır (Bhatta 2017). Geçmiş ve güncel olanı içeren kültür turizminin bir alt türü olarak ortaya çıkan sanat turizmi keyifli, eğlenceli ve öğretici olması nedeniyle, hızla gelişmesini devam ettirmekte ve son yıllarda yükselen bir turizm çeşidi olarak, turistlerin ilgisini çekmekte ve turizm talebini arttırmaktadır. Turizm hareketliliğini ve özellikle sanat turistlerini canlandıran sanat, ülke ve şehirlerin toplumsal ve ekonomik kalkınması için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Sanatın kaynak değer olarak ülkelerin ve şehirlerin kalkınmasındaki değer arttırıcı gücü git-tikçe yükselmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1980'li yıllara kadar Türkiye'de sanat, devletin desteğiyle gelişirken, 1980'li yıllarla devletin sanata desteği azalmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda özel galerilerin açılması, sergilerin düzenlenmesi, koleksiyonculuğun gelişmesi gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda serbest piyasa ekonomisi ve 1990'lı yıllarda küreselleşme ve AB'ye girme süreci etkileriyle ilgili dönemlerde sanat sergileri, festivalleri, fuarları gibi etkinliklerle sanat ortamı hareketlenmiştir. 2000'li yıllarda sanat koleksiyonu yapan, sanata destek veren şirketler, vakıflar ve kurumların özel müze girişimleri etkili olmuştur. 2000'li yıllardan sonra da sanatsal gelişmelere sahne olan Türkiye, sanat eserinin üretilmesi, sanatçının desteklenmesi, kamu-özel sektör-yerel yönetimlerin kültürel-sanatsal yükümlülüklerini artırması, çağdaş sanat etkinliklerinin düzenlenmesi kapsamında ciddi çabalar harcamış harcamaktadır.

Özetle, Türkiye’de sanatın ülkenin toplumsal ve ekonomik değişimindeki rolünün büyük olduğu, sanat alanındaki gelişmelerde devletin öncülük yaptığı, özellikle plastik sanat alanında başlayan gelişimle birlikte diğer sanat türlerinin de öneminin arttığı, aynı zamanda özel ve kurumsal koleksiyonların, müzayedelerin, müzelerin, galerilerin, sergilerin, fuarların, bienal ve festivallerin çoğaldığı görülmektedir. Sanat alanında olduğu gibi turizm alanında da olumlu gelişmeler gösteren Türkiye, 1980 öncesi yıllarda turizm alt yapısını oluşturarak turizm sektörünü geliştirmeyi hedeflemiştir. 1980’li yıllardan itibaren bu hedeflere ulaşabilmek ve turizmde oluşturulan altyapının uygulamaya dönüşebilmesi için turizme teşvikler yapılarak yatırımlar gerçekleştirilmiş ve turizmde plan ve stratejiler hazırlanarak eğitim, işletme, pazarlama alanlarında ilerlemeler sağlanmıştır. Bununla beraber ülkede, sanat ve turizm alanlarında gerçekleştirilen çabalarla sanat ortamı canlandırılmış ve turizm hareketliliği arttırılmış olmasına rağmen sanat müzeleri, sanat festivalleri ziyaretleri ve sanat destinasyonu listelerinde dünyanın ilk 10 sıralaması içerisine girmek konusunda bir sonuca ulaşamamıştır. Sanatın turizm deneyimini geliştirerek turizm hareketliliğine değer katan, bu hareketliliği nitelik ve nicelik olarak yükselten işlevini daha verimli kullanmak adına araştırma sonucunda derlenen öneriler şunlardır:

- ▶ Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik kalkınmasına ivme katacak bir kültür ve sanat politikasının ortaya koyulması,
- ▶ Sanat turizminin gelişmesi için Beş Yıllık Kalkınma planlarında ve Türkiye Turizm Stratejisi’nde yer alan tedbir ve kararların uygulanması,
- ▶ Bölgesel ve toplumsal kimliğin geliştirilmesi, eğitim alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi, ekonomik gelişmede ve istihdam yaratmadaki katkı ve rollerine istinaden “Sanat Turizmi Stratejisi” oluşturulması,
- ▶ Sanat turizmi konusunda Türkiye’nin bir “sanat destinasyonu” olması için merkezi ve yerel yöneticilerin, sivil toplum kuruluşlarının, işletme ve yatırımcıların daha fazla destek vermesi ve eş güdümlü ortak projelerin yaratılması,

- ▶ Türkiye’nin sanatsal etkinlikleri ile eğlence, spor, gastronomi ve kültür etkinliklerinin birleştirilmesiyle bütüncül bir tanıtım yapılması ve danstan yemeklere, müzikten zanaatlara, edebiyattan yaratıcılığa çeşitli boyut ve alanları kapsayan “sanat turizmi ürünü” olarak sunulması,
- ▶ Sanat ve turizmin şehirlerin imajını oluşturmada ve şehirleri tanıtımda kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesine yönelik projeler geliştirilmesi,
- ▶ Sanat ile şehri ön plana çıkarmak isteyen yerel yöneticilerin ziyaretçi sayılarını ve turist deneyimlerini arttırmak üzere sanatsal içerikli bir etkinlik kümesi oluşturmaları,
- ▶ Sanat turizmi konusunda sınırlı bilgi, uygulama ve projelerin olması nedeniyle ciddi şekilde araştırmalar yapılması.

Çalışmada Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi ile ülke kalkınma çabalarının en somut göstergelerinden olan sanat ve turizm incelenmiş ve sanat turizmi potansiyeli ortaya koyulmuştur. Kültür-sanat ve turizm arasındaki güçlü ilişki teorik olarak açıklanmasına rağmen bu ilişkiyi doğrudan açıklayan veriler olmaması nedeniyle kültür-sanat istatistikleri ve turizm istatistikleri ayrı şekilde verilmiştir. Kültür ve sanatı birbirinden ayırmak ve turizmle ilişkilendirmek zordur ve bu zorluk, işbu çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, ülkedeki sanat kurumları, mekânları ve etkinlikleri detaylı şekilde incelenerek sanat turizmine ait alt turizm türleri geliştirilmelidir. Sanat turizminin geliştirilmesine yönelik olarak sanat turizmi verilerinin tutularak paylaşılması konusunda araştırmalar, projeler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Amaize, O., Mady, T. ve Benson, E. (2011). The Need for Academic Programs in Tourism, Arts and Culture, Sports, and Healthcare Management in the UAE, *World Journal of Management*, 3 (1): 96-108.
- Andrew, E.H. ve Andrew-Essien, E. (2013). Arts, Tourism and the Environment: An Overview of Critical Intersections in Nigeria, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (6): 275-284.
- Andaç, F. (2018). *Turizm Hukuku*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Appadurai, A. (1986). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arslan, R. (2017). Türkiye'nin Turizm Politikası (1923-1960), *Journal of Turkish Studies*, 12 (19): 1-16.
- Aşkun, İ.C. (1977). *Atatürk İlkeleri Işığında Sanat Yönetimi ve Politikamızın Temelleri, 2000 Yılına Doğru Sanatlar Sempozyumu, 24-28 Ekim 1977*. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No:53 (ss.1-4).
- Australia Council for the Arts. (2015). Arts Nation: An Overview of Australian Arts. <https://australiacouncil.gov.au/advocacy-and-research/arts-nation-an-overview-of-australian-arts/>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Barker, E (2006). Müzenin Toplumdaki Yeri: Yeni Tate Galerileri, İçinde; A. Artun (Editör), *Müze ve Eleştirel Düşünce, Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri 2*, Esin Soğancılar (Çeviren), (ss.149-181), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barush, K.R. (2016) *Art and the Sacred Journey in Britain*. Londra: Routledge.
- Bhatta, C. (2017). The Role of Arts in Promoting Tourism: A Case of tourism Development in Thamel Area, *Journal of Advanced Academic Research*, 3 (1): 177-184.
- Breda University of Applied Sciences. (2010, 31 Ekim). Art in Tourism, Tourism in Art. <http://www.tourism-master.nl/2010/10/31/art-in-tourism-tourism-in-art/>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Chang, T.C. (2000). Renaissance Revisited: Singapore as a 'Global City for the Arts', *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (4): 818- 831.
- Chawla, A. (2022, 03 Ocak). 18 Best Art and Music Festivals in the World, <https://travelmelodies.com/art-and-music-festivals-in-the-world/>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.
- Çelik, S. (2006). Türkiye'de Sanat Piyasasının Oluşumu ve Osman Hamdi Bey Örneği, *Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 01-02 Aralık 2006, Çanakkale, Sempozyum Kitabı*, (ss.317-320), Çanakkale: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No:1.
- Çelik Uğuz, S. (2014). Türkiye'de Cari İşlemler Dengesi ve Turizmin Önemi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26): 18-22.
- Çelik Uğuz, S. (2015). Sanat Turizmi Kapsamında Sanat Köyleri/ Sanat Akademileri/ Sanat Kampları Uygulamaları ve Kırsal Turizme Katkıları, *IJSES International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (2): 25-28.
- Çelik Uğuz, S. ve Topbaş, F. (2014). Ticari Açıklık ve Turizm: Seçilmiş Akdeniz
- Ülkelerinden Panel Veri Kanıtlar, 9. *Uluslararası Kongre: Turizm İşletmelerinde Yeni Perspektifler*, Tourman 2014, 25-27 Eylül 2014 Burhaniye/Türkiye, Bildiri Kitabı, (ss. 635-645).
- Currid, E. (2007). *The Warhol Economy: How Fashion, Art, and Music Drive New York City*, New Jersey: Princeton University Press.
- Edmonton Economic Development Corporation. (2006). Economic Impacts of "Arts and Culture" in The Greater Edmonton Region, <http://www.edmontonarts.ab.ca/economicimpactarts05.pdf>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Erbay, M. (2004). Cumhuriyet Dönemi Sanat Politikası, İçinde; F. Erbay, M. Erbay ve N.Ö. Erbay (Editörler), *Cumhuriyet Dönemi Sanatsal Değişimin Yayınlarına Yansımaları*, (ss.35-41), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Erbay, F. ve Erbay, M. (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Esen, Ş., Emir, G., ve Uyar, H. (2012). *Cumhuriyet'ten Günümüze Hükümet Programlarında Turizm (1923-2012)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Eser, S. ve Erler, Z. (2020). Ayasofya ve Topkapı Sarayı Müzesi Bilişsel ve Duyusal Müze İmajı Algısı: Yabancı Turistler Üzerine Bir Araştırma, *Alanya Akademik Bakış*, 4 (3): 1083-1099.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55: 23-82.
- Franklin, A. (2018). Art Tourism: A New Field for Tourist Studies, *Tourist Studies*, 18 (4): 399-416.
- Güvemli, Z (1982). *Sanat Tarihi*. 3. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü. (2023). Ana sayfa. <https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/#>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.
- Haacke, H. (2005). Müzeler-Bilinç Yöneticileri, İçinde; Ali Artun (Editör), *Sanatçı Müzeleri*, Elçin Gen (çeviren), (ss.220-238). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnan, B. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Turizmi ve Bir Turizm Modeli Önerisi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2007). Türkiye'de Kalkınma Planlarında Sanatın Yeri ve Önemi, *Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu*, 1-2 Aralık 2006, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, (ss.476-487), Ankara: Pozitif Matbaa.
- Jenkins, L.D. ve Romanos, M. (2014). The Art of Tourism-driven Development: Economic and Artistic Well-being of Artists in Three Balinese Communities, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 12 (4): 293-306.
- Jones, M. (2015). Art Tourism: Hospitality Finds itself in the Frame, <http://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/art-tourism-hospitality-finds-itself-in-the-frame-10434626.html>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Karlı, H. (1997). Türkiye'de Planlı Dönemde Turizm Yatırımları ve Uygulanan Politikalar. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, N., Kozak, M.A. ve Kozak, M. (2021). *Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar*, 23. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kuswandini, D. (2010). In pursuit of Art tourism, The Jakarta Post, Kuala Lumpur (14 Temmuz 2010), <http://www.thejakartapost.com/news/2010/07/14/in-pursuit-art-tourism.html>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi (2023)-Eylem Planı (2007-2013), <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,tstratejisi2023pdf.pdf?0>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm İstatistikleri/Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.
- Larsen, J. ve Svabo, C. (2014). The Tourist Gaze and Family Treasure Trails in Museums, *Tourist Studies*, 14 (2): 105-125.
- Lim, C.C. ve Bendle, L.J. (2012). Arts Tourism in Seoul: Tourist Orientated Performing Arts as a Sustainable Niche Market, *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (5): 667-682.
- Lloyd, R. (2002). Neo-Bohemia: Art and Neighborhood Redevelopment in Chicago, *Journal of Urban Affairs*, 24 (5): 517-532.
- Lomine, L. (2005). Tourism in Augustan Society (44 BC–AD 69), İçinde; J. K. Walton (Editör) *Histories of Tourism: Representation, Identity and Conflict. Chapter 4*, (ss. 69-87), Clevedon: Channel View Publications.
- Lorente, P. (2011). *The Museums of Contemporary Art: Notion and Development*. Farnham: Ashgate.
- Lowrie, K. ve Frisch, M. (2007). The Arts Community, Arts Village Development and Promotion of Arts in Woodbridge Township, National Center for Neighborhood and Brownfields Redevelopment. https://www.academia.edu/2865115/The_Arts_Community_Arts_Village_Development_and_Promotion_of_Arts_in_Woodbridge_Township, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Löschburg, M. (1998). Seyahatin Kültür Tarihi, Ankara: Dost Kitabevi.
- Mandala, L. (2015). Arts, Tourism, and Cultural Diplomacy, İçinde; C. Lord (Editör), *Arts and America: Arts, Culture, and the Future of America's Communities*, (ss. 129-140). ABD: Americans for the Arts.
- Miles, M. (2013). Art and Culture: The Global Turn, İçinde; E. Grierson ve K. Sharp (Editörler), *Re-Imagining the City-Art, Globalization and Urban Spaces*, (ss. 19-38). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Miller, R.K. ve Washington, K.D. (2006). *The 2007 Travel and Tourism Market Research Handbook, RKMA Market Research Handbook Series*, Richard K. Miller and Associates.
- National Governors Association Center (2001). The Role of the Arts in Economic Development, <http://www.nga.org/files/pdf/062501ARTSDEV.pdf>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- NTV (2018, 13 Eylül). Türkiye'nin En Çok Ziyaret Edilen 10 Müzesi, https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/turkiyenin-en-cok-ziyaret-edilen-10-muzesi,gLJeLc2TOEmH2F8771g_nQ, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- NTV (2019, 21 Ekim). İstanbul'da Sanat ile İç İçte Bir Yemek Deneyimi Yaşayabileceğiniz En Güzel Mekânlar. <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/istanbulda-sanat-ile-ic-ice-bir-yemek-deneyimi-yasayabileceginiz-en-guzel-mekân,GcVl8n-SJkumTxkBKrxVMA>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- O'Gorman, K. (2010). Historical Giants Forefathers of Modern Hospitality and Tourism, İçinde; K. O'Gorman (Editör), *Tourism Giants*. (ss. 3-17), Wallingford: CABI.
- Oktay, A. (2002). *Metropol ve İmgelem*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özçelik, T. (2022). Sanat Otelleri Dosyası: Türkiye'nin Dört Yanından Tercihler. *The Manager*, 4 Temmuz 2022, <https://www.themagge.com/sanat-otelleri-turkiye/>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.
- Özsezgin, K. (1984). Çağdaş Sanatımızda Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Konulu Resimler, *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, (ss.325-334), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.
- Özsezgin, K. (2000). *Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Resmi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Pelvanoğlu, B. (2006). Cumhuriyet İdeolojisi ve Yurt Gezileri, *M.S.G.S.Ü Fen Edebiyat Dergisi*, 6: 155-162.
- Pengiran-Bagul, A.H.B. (2013). Art Tourism: An Exploratory Study In Sabah, Malaysia, http://www.ijbts-journal.com/images/main_1366796758/0083-Awangku.pdf, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Rakic, T. ve Lester, J.-A. (2016). *Travel, Tourism and Art*. Londra: Routledge.
- Sayar, V. (2007). Kentler ve Sanat Festivalleri, *RH+Sanart*, Aralık 2007, 46: 64-66.
- Sheehan, R. (2014). Artists' Positioning in and Creating Authentic Identities Through Place and Tourism in New Orleans's Jackson Square, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 12 (1): 50-67.
- Smith, M. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. Londra: Routledge.
- Sözen, M. Ö. (2006). 1982 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları ve Turizm Politikalarının Çanakale Ekonomisine Etkileri (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stevens, L.K. (2003). Using Gap Analysis as the Foundation for Economic Development through Arts and Culture: The Cincinnati Model, *Economic Development Journal*, 2 (2): 1-18, http://www.artsmarket.com/download/iedc_txt.doc, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Stevenson, D. (2003). *Cities and Urban Cultures*. Maidenhead; Philadelphia, PA: Open University Press.
- Suga, Y. (2003). Production and Consumption of Art and Design in Victorian Manchester- Design Education, the Art Treasures Exhibition and William Morris. http://www.idemployee.id.tue.nl/g.w.m.rauterberg/conferences/CD_doNotOpen/ADC/final_paper/076.pdf, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Tansuğ, S. (1993). *Türk Resminde Yeni Dönem*. 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tarlow, P. (2011). The Arts and Tourism: How to Attract Art Tourists. Tourism and More's 'Tourism Tidbits', Texas. www.tourismandmore.com, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- The Art Newspaper (2022) Visitor Figures Survey, <https://www.theartnewspaper.com/2023/03/27/the-100-most-popular-art-museums-in-the-worldwho-has-recovered-and-who-is-still-struggling>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Tuncel, V. (2019). Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Perspektifinde Değerlendirilmesi, *Tourism and Recreation*, 1 (2): 58-66.
- Turizm Gazetesi (2023, 20 Mayıs). En Çok Ziyaret Edilen İlk 20 Müze Arasında Türkiye'den Müze Yok, <https://www.turizm gazetesi.com/haber/en-cok-ziyaret-edilen-ilk-20-muze-arasinda-turkiye-den-muze-yok/84914>, Erişim tarihi: 01 Eylül 2023.

- TÜİK (2023a). Kültür İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105>, Erişim tarihi: 15 Eylül 2023.
- TÜİK (2023b). Turizm İstatistikleri, Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler (2012-2023), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1>, Erişim tarihi: 15 Eylül 2023.
- Üstünipek, M. (1999a). 1923-1950 Yılları Arasında Açılan Ser-giler, *Türkiye'de Sanat*, Eylül/Ekim 1999, 40: 40-49.
- Üstünipek, M. (1999b). Cumhuriyet'in İlk 50 Yılında Sanat Pi-yasası, İçinde; D. Özkan ve A. Ödekan (Editörler), *Cumhuriyet'in Renkleri, Biçimleri*, (ss.188 -195). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yardımcı, S. (2001). *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Young, D.C. (1998). City of the Arts: Revitalizing Hot Springs, *The World and I*, 13

Sabriye ÇELİK UĞUZ

Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Bölümü'nden (1995) ve Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölümü'nden (2003) mezun oldu. Yüksek lisans derecesini Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'ndan (1999), doktora derecesini de Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'ndan aldı (2008). Balıkesir Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı (2009). Turizm işletmelerinde çalıştı (1993-2003). Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO, Avrupa Birliği, Tarih Vakfı ve benzeri kamu ve özel kuruluşların projelerinde görev aldı (2003-2008). İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin yürüttüğü İstanbul Marmaray ve Metro Projesi kapsamında sürdürülen "Yenikapı Arkeolojik Kazıları"nda çalıştı (2005-2008). Primorska University/Portoroz-Slovenya'da misafir öğretim üyesi olarak bulundu (2012). Doçentlik unvanını Turizm alanında aldı (2018). Halen Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde görev yapmakta ve bölüm başkanlığını yürütmektedir. Temel çalışma alanları, turizm, iktisat ve sanattır.

Acentayı Takip Etmek: 19. Yüzyıl Sonlarında İstanbul'da Paket Turlar

Following Agency: Package Tours in Istanbul in the Late 19th Century

Emre ÇELİK*

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 61080, Trabzon.

E-posta: emrecelik13@ktu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9871-0814

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 23 Eylül 2023

İkinci düzeltme: 8 Ekim 2023

Kabul: 10 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: Paket tur, Seyahat, Turizm, İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 23 September 2023

Resubmitted: 8 October 2023

Accepted: 10 October 2023

Key words: Package Tour, Travel, Tourism, Istanbul, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Günümüzde yüz milyonlarca insan için hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan turistik geziler insanlık tarihi göz önüne alındığında oldukça yeni bir gelişmedir. İlk örneklerine İngiltere'de ve Avrupa ülkelerinde karşılaşılan kitlesel turizm, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin yarattığı alt yapı so-

ÖZ

19. yüzyılda buhar enerjisiyle birlikte seyahat tarihinde büyük bir dönüşüm meydana gelmiş ve modern turizm biçimlenmiştir. Bu gelişmenin sonucunda dünya genelinde milyonlarca insan seyahat etmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu da sahip olduğu tarihsel ve kültürel zenginliğin yanı sıra güncel politik varlığı nedeniyle dünyanın çeşitli yerlerinden binlerce turisti kendine çekmiştir. Osmanlı toprakları dönemin gezi programlarında en çok yer verilen ülkelerden biri olmuştur. Aynı dönemde İstanbul da başkent olması nedeniyle modern turizm endüstrisi için özel bir konuma sahipti. Alt yapısı dünya çapında giderek genişleyen turizm endüstrisinde turistler gezinin başlangıcında ödedikleri ücretle İstanbul gezilerini her şey dâhil olarak rahatlıkla gerçekleştirebilmekteydiler. Turistlerin yapması gereken tek şey acenta ve rehberi takip etmektir. Bu çalışmanın da ana hedefi olan İstanbul merkezli paket turlar genellikle kısa süreli gerçekleşmekteydi. Şehri, standart plan kapsamında grup halinde ziyaret eden turistler seyahatlerini, İstanbul'u aynı sistem içerisinde yeni müşterilerine sunan acentanın standart bir programının bir parçası olarak deneyimlemekteydiler. Acenta, müşterilerine aynı ürünü satmaktaydı. 19. yüzyılda İstanbul'a düzenlenen paket tur gezileri kapsamında ilan edilen seyahat programları ve seyahatnameler çalışmanın ana kaynak yığını oluşturmaktadır. Bu kaynakların yanı sıra dönemin turizm endüstrisinin bileşenleri paket tur gezilerinin müşteri kitlesi, içeriği ve hedeflerini anlamak için dikkate alınmakta ve dönemin genel resmi içerisinde sahip oldukları yer incelenmektedir.

ABSTRACT

In the 19th century, a great transformation occurred in the history of travel with steam energy and modern tourism took shape. As a result of this development, millions of people around the world started to travel. The Ottoman Empire attracted thousands of tourists from various parts of the world due to its historical and cultural wealth as well as its current political presence. The Ottoman lands were one of the countries that were mostly included in the travel programs of the period. Being the capital city, Istanbul had a special position for the modern tourism industry. In the tourism industry, the infrastructure of which is gradually expanding around the world, tourists could easily make all-inclusive trips to Istanbul for the price they paid at the beginning of the trip. All the tourists had to do was to follow the agency and the guide. Package tours to Istanbul in the 19th century, which is the main goal of this study, were generally short-term. Tourists who visited the city as a group within the scope of the standard plan were experiencing their trips within the system of the agency that showed the city to other tourists within the same system. The agency was selling the same product to its customers. Travel programs and travelogues announced within the scope of package tour trips to Istanbul in the 19th century were the main axis of the study. In addition to these resources, the components of the tourism industry of the period will be taken into account in order to understand customer base, content and objectives of the package tour trips and its place in the general picture of the period will be examined.

nucunda gelişmiş ve buhar enerjisinin nüfuz ettiği coğrafyalarda kendisine yer edinmiştir (Urry 2015). Sanayi Devrimi, insanların kişisel istek ve talepleri doğrultusunda tüketebilecekleri boş zaman kavramını kurumsallaştırırken, buharlı gemilerin ve trenlerin mesafeleri daha önce hiç olmadığı kadar hızlı bir biçimde kat etmesi insanların kitlesel düzeyde, yeni yerler görmek ve eğ-

lenmek için evlerinden dışarıya adım atmalarına olanak tanımıştır. Bu değişim, *Şark Ekspresi'nde Cinayet* adlı romandaki ünlü tren ya da *Titanic* filmindeki devasa gemi örneğinde olduğu üzere modern ulaşım araçlarının kazandırdığı hız, dakiklik ve konfor sonucunda meydana gelmiştir. Seyahat araçlarının değişen yapısı, konaklama imkânlarının gelişmesi, seyahat acentaları ve seyahat şirketlerinin turizm endüstrisinin potansiyelinin farkına vararak yaptıkları yatırımlar dünya çapında bir hareketliliğin doğmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır (Löschburg 1998).

Turistik seyahatlerin giderek geniş kesimler tarafından benimsenmesi, yeni bir endüstrinin doğmasına yol açmıştır. Seyahat şirketleri, seyahat el kitapları ve ünlü otel zincirleri bu gelişmenin görünür sonuçları arasında sayılabilir. Bütün bu araçların varlığı, geleneksel seyahatin doğasına ilişkin yerleşik kalıpların kaybını beraberinde getirmiştir. Buhar çağından önceki kuşakların macera olarak deneyimlediği ve seyahatnamelelerinde ölümsüzleştirdiği yolculuklar giderek sıradanlaşmış, seyahat bir macera ve bireysel bir deneyim olmaktan uzaklaşmıştır. Ünlü yazar Stefan Zweig, *Yolculuklar Üzerine* adlı eserini kaleme aldığı 20. yüzyılda, seyahat tarihinde yaşanan bu değişime ilişkin şu gözlemi yapar “ta eski çağlardan bu yana ‘seyahat’ deyince insanların aklına bir an için macera ve tehlike gelirdi. Seyahat kelimesinin içinde hep birçok rastlantının yanı sıra çekici bir güvensizlik de vardı” (Zweig 2011).

Modern turizme yönelik en önemli eleştirileri dile getiren kişilerin vurguladığı üzere milyonlarca insanın kısa sürelerde seyahat edebilir hale gelmesi, seyahat edilen alana dair yoğun kavrayışın büyük oranda azalmasıyla sonuçlanmıştır. Anti-turizm olarak ifade edilen bu bakış açısına göre modern turizm; gördükleri yerlerin ve nesnelerin içeriğine vakıf olmayan ve seyahat için hazırlanan el kitaplarında yazdığı ya da gezi rehberi tavsiye ettiği için seyahat eden kitlelerle özdeşti (Buzard 1993). Geleneksel seyahat anlayışına bağlı toplumun üst sınıfları tarafından dile getirilen bu eleştirilere karşın modern seyahat biçimi, buhar enerjisinin adım attığı her yerde kendine yer bulmuştur.

OSMANLI TOPRAKLARINA YÖNELİK TURİSTİK GEZİLERİN DEĞİŞİMİ

Seyahat tarihinde yaşanan gelişmelerin etkileri ilk olarak ortaya çıktıkları Avrupa kıtası ile sınırlı kalmamış ve zaman içerisinde buhar enerjisinin adım attığı farklı ülke ve coğrafyalarda da benzer yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişimde kilit rol oynayan ulaşım araçları olmuştur. 1830'lu yıllarda buharlı gemiler vasıtasıyla Avrupa başkentleri ile yakınlaşan Osmanlı coğrafyası, yüzyılın ikinci yarısında doğrudan demiryolu bağlantısının tamamlanması sonucunda Avrupa ile büyük oranda bütünleşmiştir (Engin 1993; Uygun 2015). Bu gelişme sonucunda Osmanlı İmparatorluğu ekonomik ilişkiler açısından da dünya ekonomisine eklenmiş ve imparatorluk büyük bir değişim sürecine girmiştir. Buharlı ulaşım araçları hem sağladıkları hız hem de planlı seyahat programlarına sahip olmaları nedeniyle yolculuk kalitesini artırmış ve bağlantılı yolculukları mümkün hale getirmiştir. Bunun yanı sıra yolcular açısından en önemli kazanım rüzgâr ve hayvan gücü gibi doğal enerji kaynaklarına bağımlılığın son bulması olmuştur.

Ali Behdad (2007) başta olmak üzere Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen seyahatler hakkında eserler kaleme alan yazarlar; bu yolculukların 1830'lu yıllardan itibaren kabuk değiştirmeye başladığı ve bu aşamadan itibaren modern ulaşım araçlarının etki alanına giren kıyı bölgelere yönelik gezilerin macera hüviyetinden uzaklaşarak birer mekân tüketimi biçimini almaya başladığı hakkında hemfikirdirler (Behdad 2007; Işın 2016). Böylece eski dönemlerde büyük girişimler ve tehlikeler ile özdeş hale gelen Doğu yolculukları, yerini sıradan sözcüğü ile ifade edilen günlük yolculuk deneyimlerine bırakmıştır. Bu değişimi dönemin seyahat süreleri üzerinden incelemek mümkündür. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan Fransa'nın Marsilya şehrine gemiyle altı günde ulaşmak mümkündü (Mustafa Said Bey 2004). Ünlü Doğu Ekspresi ise 20. yüzyılın başında Paris-İstanbul seferini 62 saatte gerçekleştirmekteydi (Belorgey 2015). Dönemin önemli yazarlarından Ahmed İhsan Bey'in 1893 yılında ifade ettiği üzere ulaşım ve konaklama alt yapısının seyahat etmeyi

kolaylaştırması sonucunda gezmek için gerekli olan tek şey maddi kaygıların giderilmesinden ibaretti ve Osmanlı toprakları bir istisna değildi (Ahmed İhsan Bey 1893). Ancak burada Osmanlı toprakları söz konusu olduğunda önemli bir ayrıma dikkat etmek gerekmektedir. Reinhold Schiffer'in haklı olarak işaret ettiği üzere seyahat biçimi ve imkânları dikkate alındığında Osmanlı coğrafyasını kendisine özgü kılan bir durum hâla varlığını sürdürmekteydi. Buharlı gemilerin ve trenlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda etki alanını genişletmesine rağmen bu ulaşım araçlarının faaliyet gösterdikleri alanlar imparatorluğun görece sınırlı bir kısmıydı. Bu nedenle sanayileşen ülkelerden gelen turistler için kıyı bölgeler ve büyük şehirler modern ulaşım araçlarının varlığı nedeniyle güncel bir seyahat deneyimi sunarken, imparatorluğun iç bölgeleri geleneksel ulaşım araçlarına bağımlılığın sürmesi nedeniyle buhar çağından önceki dönemi hatırlatmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı topraklarının iç bölgelerinde seyahat etmek modern dünyadan uzaklaşmak anlamına gelmekteydi (Schiffer 1999). Bu açıdan önemli bir gelişme 1844 yılında İngiliz Peninsular and Oriental Company'nin düzenlemiş olduğu Akdeniz gezisidir. Geziye katılan yazar William Makepeace Thackeray, "İstanbul'un dillere destan girişi" başta olmak üzere "Akdeniz'in o meşhur kıyılarını" yeni seyahat aracı olan bir buharlı gemide gerçekleştirirken katıldığı gezi tarihteki ilk Akdeniz kurvaziyer gezisi olarak değerlendirilmekteydi (Thackeray 2022). Bu süreç yüzyılın ikinci yarısında hızlanmıştır. 1863 yılında başkent İstanbul'da düzenlenen sergiyi ziyaret eden Avrupalı turistlerin şehirdeki gezileri ve ünlü Amerikalı yazar Mark Twain'in de aralarında bulunduğu Amerikalı bir gezi grubunun 1867 yılında düzenlediği Avrupa ve Doğu gezisi Osmanlı turizm tarihinin gelişimi açısından dikkate değerdir (Twain 1911; Önsoy 1983). Bu gezilerin süreklilik arz etmeyen tekil örnekler oldukları düşünüldüğünde en önemli aşamanın zamanın önde gelen gezi acentalarının Osmanlı topraklarını tur sistemleri içerisine alması sayılabilir. Yüzyılın ikinci yarısında Alman Carl Stangen'in ve İngiliz Thomas Cook'un düzenlediği geziler, Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen gezilerin sistemleşmesi açısından önemlidir (Williamson

1998; Withey 1998). Böylece Osmanlı şehirleri paket tur sistemi içerisinde yer almaya başlamıştır.

Sanayileşen seyahatin yeni doğasının bir parçası olarak ortaya çıkan ve Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen yolculukların yapısal bir değişim geçirmesinde etkili olan iki önemli unsur daha mevcuttur. Bunlardan ilki seyahat el kitaplarıdır. Örnekleri uzun yüzyıllardır Avrupa'da kullanılmakta olan seyahat el kitapları, seyahat biçiminin değişmesi sonucunda seyahat eden birey sayısında meydana gelen artışın bir ifadesi olarak Osmanlı toprakları için de yayınlanmaya başlamıştır (Buzard 1993). Seyahat anlatılarında yer verilen tavsiyelerden farklı olarak bu eserler sistematik bir biçimde ve maddi gerçekler göz önüne alınarak kaleme alınmış ve seyahat edecek olan bireylerin gündelik ihtiyaçları merkeze alınarak hazırlanmıştır. 1820'li yıllardan itibaren piyasada kendisine yer edinen eserler farklı dillerde de kaleme alınmıştır. (Schiffer 1999). Örneğin 1887 yılında İstanbul'u ziyaret eden Rus din adamı Koptev, Arhimandrit Antoni'nin *Putevoditel Po Konstantinopolyu* adlı 1884 basım Rusça seyahat el kitabını şehir turu esnasında kullanır (Ünal vd. 2022). Ancak dönemin önde gelen seyahat el kitapları arasında İngiliz John Murray ve Alman Baedeker yayınevlerinin eserleri gelmektedir.

Gezi rehberlerine ek olarak seyahat endüstrisinin gelişimi doğrultusunda ortaya çıkan bir diğer önemli gelişme seyahat acentalarının ortaya çıkışıdır. Önceki yüzyıllarda Avrupa kıtasında seyahat eden İngiliz aristokrasinin genç erkek üyelerine Büyük Tur yolculuklarında eşlik eden rehberlerin yerini bir sistem içerisinde ve doğrudan ticari amaçlarla hareket eden seyahat acentaları almıştır (Black 1985; Löscheburg 1998). İngiliz Thomas Cook (1808-1892) özelinde gelişimi takip edilebilen bu acentalar faaliyet alanlarını dünyanın önemli kısmına taşımış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda da işletmeler açmışlardır. Cook acentasının Yafa, Hayfa, Kudüs, Beyrut ve İstanbul başta olmak üzere Osmanlı topraklarının turistik açıdan en yüksek potansiyele sahip bölgelerinde temsilcileri bulunmaktaydı. Başkent İstanbul'daki adres ise 170, Grande Reu du Pera'ydı (Thomas Cook 1896; Williamson 1998).

19. YÜZYILDA PAKET TUR GEZİLERİ VE İÇERİKLERİ

Turistik gezilere daha önceki tarihlerde rastlanmasına rağmen 19. yüzyılda paket tur gezileri dönemin getirdiği bir yenilikti. Bu dönemde seyahat alt yapısının değişmesi ve seyahat edebilecek birey sayısının artışı nedeniyle seyahat tarihinde benzeri olmayan bir gelişme yaşanmıştır. Seyahat, ticari bir biçim kazanmış ve bireyler sadece gezip görmek amacıyla seyahat etmeye başlamıştır. Bu süreç Osmanlı topraklarını da içerisine almış ve Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret edecek turistler için seyahat acentalarının paket tur gezileri başta olmak üzere çeşitli seyahat alternatifleri oluşmuştur. Bu gezi alternatiflerinden ilki turistlerin ulaşım araçlarını kendi başlarına kullanarak gerçekleştirebilecekleri bireysel ya da grup gezileriydi. Bu gezilerin herhangi bir düzenleyicisi bulunmamaktaydı. Turistler tüm gezi programını hazırlarken sorumluluğu ve tehlikeleri üstlenmekteydiler. Bir diğer alternatif ise seyahat rehberlerine başvurmaktı. Bu tür gezilerde turistler ulaşım araçlarını kendileri kullanarak başkent İstanbul'a gelmekte ve şehirde bizzat kendilerinin temin ettiği gezi rehberleri aracılığıyla gezilerini gerçekleştirmekteydi. Örneğin, kendisi de bir İstanbul seyahat rehberi kaleme alan Demetrius Coufopoulos, turistlere rehberlik hizmeti veren kişilerden bir tanesiydi. Turistler, şehre gelmeden kendisiyle iletişime geçerek bir İstanbul gezisi satın alabilmekteydi (Coufopoulos 1910). Döneme ait seyahat rehberlerinde kendilerinden dragoman olarak bahsedilen bu tercüman-rehberler genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman olmayan vatandaşları arasından çıkmaktaydı (Arslan ve Polat 2016). Turistler, bu kişileri otellerde ya da şehre giriş yaptıkları istasyon ve limanlarda bulabilmekteydi (Murray 1899). Seyahatnameler ve rehber el kitapları turistleri, günlük ücret karşılığında hizmet veren bu kişilere karşı uyarmaktaydı (Coufopoulos 1910; Müller 2010; Amicis 2013). Son olarak ise turistlerin gezinin başlangıcından itibaren her aşamasını bir ücret karşılığında seyahat acentasına ya da seyahat şirketine devrettiği paket turlar gelmektedir. Paket turlar; birkaç ülkeyi kapsayan ve büyük bir gemi ile gerçekleştirilen

kurvaziyer gezileri şeklinde olabileceği gibi sadece bir şehri ya da birkaç şehri içeren dar kapsamlı turlar biçiminde de satışa sunulmaktaydı. Bu dönemde Thomas Cook, Carl Stangen, Hamburg-American Line, Frank C. Clark, Thomas Cook and Sons, Ramond and Whitcomb ve Heny Gaze and Sons paket tur düzenleyen acenta ve şirketlerden bazılarıydı.

Seyahat şirketleri gezilerini yılın belirli dönemleri için basın ve kendi yayın organları aracılığıyla ilan etmekteydi. Şirketler gezilerinin kamuoyuna ulaşmasına özen göstermekteydi. Gazetelere verilen ilanlarda potansiyel müşteri kitlesine hitap eden bu ticari kuruluşlar, birer ürün olan gezilerin içerikleri hakkında genel ve detaylı bilgiler verirken benzerlerinden hangi açıdan üstün olduklarının altını çizmeyi ihmal etmemekteydi (Hamburg American Line 1894; Thomas Cook 1894). Örneğin Cook acentası, kendisini Osmanlı yerel turizm endüstrisinin kronik sorunlarına çözüm olarak sunmakta ve turistleri yerel unsurların insafına terk etmediğini dile getirmekteydi. Pazarlama stratejisini Osmanlı hizmet sağlayıcılarının geri kalmışlığı ve düzensizliği üzerine kurmaktaydı (Thomas Cook t.y.). Gazetelerde yer alan ilanların yanı sıra acentalar kendi yayınları aracılığıyla, çalışanlarının sunduğu hizmetin kalitesi ve dünyanın çeşitli yerlerindeki acentalıkları aracılığıyla müşteri kitlesini etkilemeye çalışmaktaydı (Clark t.y.).

19. yüzyıla Osmanlı topraklarına seyahat etmek için gerekli zamana ve paraya sahip olan turistlerin yapması gereken tek şey ilgili acentaya başvurmak ve parasını ödemektir. Satın aldığı ve içeriğini detay düzeyinde bildiği paket tur seyahati kapsamında gezisini gerçekleştirmek üzere yola çıkmaya hazır olan turistlerin pasaportunu ve valizini hazırlaması dışında yapması gereken bir şey yoktu. Thomas Cook acentası pasaport ve vize işlemlerini de ücret karşılığında gerçekleştirmekteydi (Thomas Cook 1902). Turist, İstanbul için kaleme alınmış seyahat el kitaplarını okuyabilir ya da bölgeyi ziyaret etmiş eski ziyaretçilerin seyahatnamelerine başvurarak bireysel hazırlıklarını yapabiliyordu. Böylece önceki yüzyıllardan farklı olarak mevcut seyahat ağı içerisinde turist, gezisini sadece ücretini ödeyerek yerel unsurlar-

la yapılacak pazarlık, dil problemi, gezinin günlük planlanması ve ortaya çıkabilecek sorunlar başta olmak üzere tüm olası sorularından uzaklaşmış bir biçimde gerçekleştirebilmekteydi. Turist, acentaların onlarca yıllık tecrübesi ve geniş bürokratik ağının güvencesi altında fotoğraf makinesini ya da çizim defterini yanına alabilir ve gezisini ölümsüzleştirebilirdi.

Bu noktada Osmanlı topraklarının neden bir çekim merkezi diğer bir ifade ile turistlerin neden özellikle Osmanlı coğrafyasını ve belirli şehirleri ziyaret ettiğini ortaya koymak önemlidir. Her şeyden önce Batılıların zihinlerinde yer alan ve seyahatnamelerde sürekli olarak Binbir Gece Masalları ile özdeşleştirilen Doğu imgesi nedeniyle Osmanlı toprakları bir çekim merkeziydi (Ibanez 2006). Seyahatnamelerde sürekli vurgulanan ve İstanbul'u bir turizm güzergâhı olarak değerli kılan diğer bir özellik şehrin olağanüstü panoramik görüntüsüydü (Schiffer 1999; Amicis 2013). İstanbul'un bir cazibe alanı olmasının nedenlerinden bir tanesi de şehrin Osmanlı tarihinin uzun serüvenini yansıtmasıydı. Avrupalıların zihninde uzun yüzyıllar boyunca düşman öteki imgesi ile yer eden ve 19. yüzyılda artık eski güçlü konumunda olmayan Osmanlı İmparatorluğu yine de büyük bir merak konusuydu. Yeniçeriler, camiler, efsaneler ve hurafeler başta olmak üzere Batı dünyasında Osmanlı denildiğinde akla gelen ilk yerlerden bir tanesi, belki de en önemlisi başkent İstanbul'du. Bu durum özellikle 1876 yılından itibaren iktidarda olan II. Abdülhamid'in (1876-1909) merak konusu bir padişah imgesine sahip olmasıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Padişah, Cuma günü düzenlenen selamlık merasimi nedeniyle turistik bir imge haline dönüşmüştür.

İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetinden çok öncelere giden kadim tarihi de değerliydi. İstanbul'u temsil eden tek bir turistik eser olmasa da Hristiyan dinine mensup Batılı turistler için Ayasofya Camii büyük bir önem taşımaktaydı (Schiffer 1999). Denilebilir ki Ayasofya Camii'ni görmeden tamamlanan bir İstanbul gezisi amacına ulaşmaktan uzaktı. Yine İstanbul'un modern durumu; bir Babil Kulesi'ni andıran farklı etnik ve dini unsurlara ev sahipliği yapması nedeniy-

le turistik bir değere sahipti. İstanbul'un ulaşım açısından kolay erişilebilir bir şehir olması da her yıl binlerce turist şehri ziyaret etmesine olanak tanımaktaydı. Kuşkusuz her bir turist için günümüzde de olduğu üzere şehrin farklı bir bileşeni özel bir anlama sahipti. Bununla birlikte şehrin tüm bu özelliklerinin turistik bir varış yeri olarak öne çıkmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. İstanbul, hayali ve gerçek Doğu'nun başkenti ve merkeziydi. 19. yüzyılda özellikle de İncil Arkeolojisi araştırmalarının bir sonucu olarak da artan arkeolojiye yönelik ilginin cezbediği Batılı turist kabileleri Filistin ve Suriye bölgelerini ziyaret etmekteydi (Shaw 2015). Bu bölgelerdeki ilginin geçmişin dini izlerini güncel bir formda görmek olduğu söylenebilir. Ancak İstanbul göz önüne alındığından Roma ve Yunan mirasının Kutsal Topraklarda olduğu kadar belirleyici bir role sahip olduğunu söylemek zordur.

Paket tur gezileri bireylerin kendi başlarına organize ettikleri ve içeriklerini özgürce kendilerinin belirleyebildiği gezilerden farklı olarak turistlerin kabile olarak seyahat ettikleri gezilerdi. Turistler, ancak acenta ya da şirket tarafından ilan edilen tarihlerde gezilerini gerçekleştirebilmekteydi. Turistler paket tur gezilerinde, daha yola çıkmadan gezinin her adımından saat dakikliğinde haberdar olabilmekteydi ve böylelikle gezilerin içeriklerini detaylarına kadar bilmekteydiler. Bu açıdan bakıldığında bilinmeze doğru yola çıkılan bir gezi olmaktan öte standart bir biçimde satılan bir ürün söz konusuydu. Onaran'ın (2015) ifade ettiği üzere seyahatlerin içerdiği macera azalmış ve tekrarlardan oluşan bir seyahat arzı ortaya çıkmıştır (Onaran, 2015). Bu açıdan bakıldığında turistlerin acentaya bağımlılığı söz konusuydu ve gezi ekibini kendilerinin belirleme özgürlüğü yoktu. Dönemin turizm karşıtlarının ifadelerinde sıklıkla karşılaşılan acentaya bağımlı turist imgesinin bu gezilerde somutlaştığını söylemek mümkündür (Buzard 1993). Paket tur gezilerinin dönemin seyahat el kitapları ve gezi şirketlerinin gezilerine dair ilan ve yayınlarda yer verildiği üzere Osmanlı topraklarını yılın belirli dönemlerinde ziyaret ettikleri görülmektedir. İstanbul için yılın en uygun dönemleri ilkbahar ve sonbahar aylarıydı (Murray 1899). Paket turlar mevsim özellikleri dikkate alınarak

genellikle bahar aylarında Osmanlı topraklarını başta Mısır, Kutsal Topraklar, İzmir ve İstanbul olmak üzere satışa sunulmaktaydı (Thomas Cook t.y.; Baedeker 1906). Örneğin 1902 yılında New York'tan yola çıkarak Avrupa ve Akdeniz gezisini düzenleyen Celtic adlı gemideki turistler İstanbul'u Mart ayında ziyaret etmişlerdi (McCready ve Tyndall 1902).

Paket tur gezileri sadece İstanbul merkezli olabileceği gibi Osmanlı coğrafyasının birkaç bölgesini içeren genel bir gezinin parçası olarak da gerçekleştirilmekteydi ve İstanbul gezisi de bu genel planın içerisinde bir anlama sahipti. Turistler, İstanbul'u ana gezi programının bir parçası olarak ziyaret ediyorlarsa şehirde geçirdikleri gün sayısı genellikle bir haftayla sınırlanmaktaydı. Turistlerin en uzun süre geçirdikleri iki bölge ise Kutsal Topraklar ve Mısır'dı (Hamburg American Line 1894).

Turistler, İstanbul'da karaya çıkış işlemleri esnasında gerekli pasaport ve vizeye sahip olup olmadıkları incelendikten ve gümrük işlemleri gerçekleştirildikten sonra kendilerini bekleyen acentanın temsilcileriyle birlikte İstanbul'un en Batılaşmış bölgesi olan Pera'daki otellere gitmekteydi (Leland 1890). Turistler, İstanbul'daki gezileri boyunca buradaki otellerde ikamet etmekteydi. Bunun yanı sıra bazı turistlerin büyük gemiler olan kurvaziyer gemilerinde gecelediklerini gösteren örneklerin varlığı konaklama olanaklarının çeşitliliğini göstermektedir (Oehler 1906; Jacob 1907). Bununla birlikte İstanbul ziyaretinin özellikle Kutsal Topraklarda yapılacak bir geziden en önemli farkı konaklama alt yapısının oldukça gelişmiş olmasıydı. Kutsal Topraklarda turistler 20. yüzyılın başına kadar çadırlarda konaklamak zorunda kalırken İstanbul'da büyük bir konfor içerisinde gezilerini gerçekleştirebilmekteydiler (Boyar ve Fleet 2017).

Paket tur seyahatine katılan turist kabilelerinin gezilerini genel olarak dönemin bir İstanbul turundan ayırmak mümkün değildir. Turistlerin gezilerini bireysel ya da acenta aracılığıyla gerçekleştirmeleri İstanbul programlarında belirgin bir farklılık yaratmamakta ve turistler bugün de olduğu gibi neredeyse aynı tip bir İstanbul programının parçası olarak şehri kat etmekteydiler.

Bu tur genel olarak İstanbul'un tarihi ve güncel öneme sahip eser ve bölgelerini kapsamaktaydı. Thomas Cook acentası tarafından 1897-1898 yılları arasında ilan edilen seyahat programında yer alan İstanbul turu bu açıdan paket turların içeriklerinin somutlaşmasını sağlayacaktır. Turistlerin sahip oldukları imkân ve sınırlılıkları görmek adına Thomas Cook acentasının tercih edilmesi dönemin önde gelen ve adı turizm ile özdeşleşmiş seyahat acentası olmasından ileri gelmektedir.

Acentalar broşürlerini Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini, müşterilerine kendilerini neden tercih etmeleri gerektiğini hatırlatmak üzere kullanmakta ve geniş faaliyet alanı, bölgedeki başarılı kariyeri ve yerel unsurlara bağımlılığı minimum seviyeye indirmesi başta olmak üzere çeşitli vurguları kullanmaktaydı. Broşürde Osmanlı toprakları için birçok gezi programı mevcuttu. 1898 yılının paket tur olarak düzenlenecek olan ilk İstanbul gezisi, Londra çıkışlı olarak başlayacak ve Mısır ve Kutsal Topraklarda yapılacak gezinin ardından bağlantılı olarak gerçekleştirilecekti. Cook turist kabilelerinin 2, 16 ve 30 Nisan 1898 tarihlerinde Beyrut'tan ayrılmaları ve iki gün sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli ticaret limanlarından biri olan İzmir'e ulaşmaları beklenmekteydi. İzmir'de şartlar uygun olduğu takdirde özel bir tren ile tarihi bir yer olan Efes ziyaret edilecek ve ardından turistler gezilerinin bir sonraki aşaması İstanbul'a ulaşmak üzere yola çıkacaklardı. 6 Nisan günü İstanbul'da olmaları beklenen turistleri acentanın şehirdeki görevlileri karşılayacak ve karaya çıkış işlemleri dâhil gerekli tüm prosedürlerin yerine getirilmesinde kendilerine yardımcı olacaklardı. Kafilenin İstanbul gezisi dokuz gün sürecek ve tüm harcamalar gezinin başında ödenmekteydi. Buradan da anlaşılacağı üzere turistlerin bireysel istek ve talepleri dışında herhangi bir ücret ödemedi İstanbul gezilerini tamamlamaları mümkündü. Şehirdeki gezi programı çarşamba günü boğazda yapılacak bir vapur gezisiyle başlayacak ve turistler perşembe günü Üsküdar'ı Çamlıca Tepesi'ni, Rifai Dervişlerini ziyaret ettikten sonra geceyi geçirmek üzere otellerinin bulunduğu Pera'ya döneceklerdi. Ertesi gün Cuma olması

nedeniyle elçiliklerin başvurusu üzerine selamlık resmine kabul edilmesi beklenen turistler, dönemin en önemli siyasi figürlerinden olan Sultan II. Abdülhamid'i görmek için tek şansları olan törene katılacak ve böylece hakkında Batı dünyasında yoğun tartışmalar cereyan eden padişahı yakından görme fırsatına sahip olacaklardı.

Turistler törenin ardından Galata Mevlevihane'sine giderek "Dans Eden Dervişleri" yerinde göreceklerdi. Programda herhangi bir kabul ücretine yer verilmemesi tüm ödemelerin acenta tarafından yapıldığının bir yansımasıydı. Turistler hafta sonunu dinlenerek geçireceklerdi. Bu durum Yahudi ve Hristiyanlık inançlarında cumartesi ve pazar günlerinin kutsal olması nedeniyle program hazırlanırken dikkate alınmış olmalıdır. İki günün ardından gezinin pazartesi devam edecek olması, turistlere bireysel olarak vakit geçirebilecekleri iki günlük bir zaman dilimi kazandırması nedeniyle de önemliydi. Turistler bu süre zarfını istedikleri gibi düzenleyebileceklerdi. Pazartesi tekrar rehberleri eşliğinde programlarına kaldıkları yerden devam edecek olan katile, Galata Kulesi ve Galata bölgesini gezdikten sonra günümüzde tarihi yarımada olarak ifade edilen ve Batılılar için şehrin İslami ve Türk kimliğini yansıtan bölgeye geçecekler ve şehrin tarihi mekânlarını ziyaret edeceklerdi. Bölgede yer alan Sultan Ahmet Camii, Ayasofya Camii ve At Meydanı, dikilitaşlar, Yeniçeri Müzesi, Binbir Direk Sarnıcı, Topkapı Sarayı, Asar-ı Atika Müzesi, Bab-ı Ali, Serasker Kulesi ve Sultan Mahmud ve Sultan Aziz türbelerini gezecek olmaları, ziyaret programının oldukça yoğun ve yorucu geçeceğini göstermekteydi. Tüm günü şehrin tarihi kesimini ziyarete ayıran turistler bir sonraki gün çarşılar, Bayezid Camii, Süleymaniye Camii ve Sultan Süleyman'ın türbesi, şehir surları, Edirnekapi, Kariye Camii ve Eyüp bölgesini ziyaret ettikten sonra Balat ve Fener üzerinden otellerine geri döneceklerdi. Turistler bu gezileri esnasında yemeklerini acenta tarafından planlanan zaman ve yerlerde yiyeceklerdi. Şehirde bir gün daha kalacak olan turistler perşembe günü Fransız Mesajeri Kumpanyasına ait bir gemi ile gezinin bir sonraki ayağı olan Yunanistan'a gitmek üzere şehirden ayrılacaklardı (Thomas Cook 1897).

SONUÇ

Seyahat alanında Sanayi Devrimi sonucunda meydana gelen değişimler geçmiş yüzyılların maceracı seyyahının yanında seyahati günlük bir tecrübe olarak deneyimleyen modern bir karakter olarak turistlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Başta buharlı seyahat araçları ve modern konaklama yöntemleri olarak modern alt yapıyı kullanan insanlar dünya çapında gerçekleştirdikleri seyahatlerinin yanında hayali Doğu'nun başkenti İstanbul'u da ziyaret etmişler ve 21. yüzyılda yapılabilecek örneklerine benzer bir deneyim içerisinde şehri gezmişlerdir. Turistler, dönemin seyahat alt yapısının yarattığı zengin seçenekler içerisinde dünyanın büyük bir kısmına seyahat edebilmekteydiler. Bireylerin modern ulaşım araçlarını kullanarak yapabilecekleri gezilere ek olarak turistler, seyahat acentalarının pazarladığı paket tur gezilerine katıldıklarında özgürlüklerini acentaya ve onun temsilcilerine devrederek belirli programlar içerisinde rahatlıkla seyahat edebilmekteydiler.

Paket tur gezilerinde turistler yolculuk öncesinde tüm detaylara sahiptiler. Yolculuğun başlangıcı, katılımcıların sayısı, seyahat programında yer alan güzergâhlar başta olmak üzere gezinin tüm detay ve planları katılımcılara gezi öncesinde iletilmekte ve turistler eski bir seyahat deneyiminin güncel halini satın almaktaydı. Böylece seyahat pazarlanabilir bir ürün olarak ticareti yapılan bir meta haline gelmişti. Dolayısıyla turistler, deneyimlerinin kendilerinden önce şehri aynı program dâhilinde ziyaret edenlerle benzer olacağından emin olarak seyahat etmekteydiler. Deneyim tekrarlanabilir bir hal kazanmıştı. Bir gezinin başarılı geçip geçmediğinin ölçüsü de daha önceki ürünlerle yapılacak bir karşılaştırmada ortaya çıkmaktaydı. Seyahat biricik olma özelliğini kaybetmişti.

Çalışma kapsamında görüldüğü üzere İstanbul, başkent olması nedeniyle özel bir öneme sahipti. Tarihsel ve doğal bir merkez olmasına ek olarak şehrin ulaşım ve konaklama alt yapısı turistler için bir çekim yeri olmasının başlıca nedenleri arasındaydı. İstanbul, Osmanlı turizm tarihinde bu nedenlerle özel bir öneme sahipti ve yapılacak yeni çalışmalar şehrin 19. yüzyıl

dünya turizm pazarında sahip olduğu yeri ve potansiyeli daha yakından görmemize imkân sağlayacaktır. Oteller, tercümanlar ve turistlerle yaptıkları satışlardan gelir elde eden dükkân sahipleri başta olmak üzere şehrin ekonomik gelirin bir kısmını turistler oluşturmaktaydı. Yine bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisine dair Batı dünyasında oluşturmaya çalıştığı olumlu algıya da turistler doğrudan katkı sağlamakta ya da engel olmaktadır. Turistler kaleme aldıkları seyahatnameler, mektuplar ve ülkeden ayrılmalarının ardından yakınlarıyla yaptıkları sohbetlerde İstanbul hakkında detaylı anlatımlarda bulunmaktaydılar. Şehrin sokaklarının kirliliği yanı sıra doğal güzelliği bu metinlerin içeriğini oluştururken Osmanlı İstanbul'unun dünyanın çeşitli bölgelerinde tanınır olmasına da yol açmaktaydılar. Daha önce yerel olan bir gelişme turistlerin de katkısı ve dönemin genel alt yapısı içerisinde evrenselleşmekteydi. Şehir Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesiyle birlikte dervişler gibi bazı turistik unsurlarını kaybetmiş olsa da uzun dönemde bakıldığından Batı dünyası için önemli bir çekim merkeziydi ve bu durum günümüzde de devam etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında turizm tarihi için önemli bir araştırma alanı olan şehir, Cumhuriyet dönemine aktardığı miras ile turizm açısından bir devamlılık teşkil etmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmalar Batı dünyası için İstanbul'un taşıdığı tarihsel yerin günümüze kadar devam ettiğini gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmed İhsan Bey. (1893). *Bâd-i Hevâ Seyahat, Servet-i Fünûn*, 368.
- Amicis, E. D. (2013). *İstanbul (1874)* (Çeviren: B. Akyavaş). Ankara: TTK Yayınları.
- Arslan, A. ve Polat, H. A. (2016). Guidance Services and Legal Regulations Aimed at Interpreters and Guides in the 19th century Ottoman Empire, *Tourism Management Perspectives*, 19: 40-47.
- Baederker, K. (1906). *Baederker's Palestine and Syria*. Leipzig: Karl Baederker.
- Behdad, A. (2007). *Kolonyal Çözümle Çağında Oryantalizm* (Çeviren: S. Erduman ve B. Ersöz). İstanbul: Chiviyazıları.
- Belorgey, J. M. (2015). Trenle İstanbul. İçinde; E. Işın ve C. Pinguet (Hazırlayanlar) *Doğu'nun Merkezine Seyahat 1850-1950 Pierre de Gigord Koleksiyonu'ndan İstanbul'da*

- Gezginlerin 100 Yılı* (ss. 41-52). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Black, J. (2010). *The British and the Grand Tour*. Londra: Routledge.
- Boyar, E. ve Fleet, K. (2017). *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi* (Çeviren: S. Çağlayan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Buzard, J. (1993). *The Beaten Track European Tourism, Literature, and the Ways to Culture. 1800-1918*. Oxford: Clarendon Press.
- Clark, F. C. (t.y.). *Clark's Tours in Palestine and Syria*. New York: Frank C. Clark.
- Coufopoulos, D. (1910). *A Guide to Constantinople*. Londra: Adam and Charles Black.
- Engin, V. (1993). *Rumeli Demiryolları*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Hamburg-American Line (1894). *To the Azores, Maderia, the Mediterranean and the Orient*. New York: Hamburg-American Line.
- Ibanez, V. B. (2006). *Fırtınadan Önce Şark İstanbul 1907* (Çeviren: N. Gül Işık). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Işın, E. (2015). Grand Tour'dan Levant'a Seyahat Kültürünün Dönüşümü. İçinde: E. Işın ve C. Pinguet (Hazırlayanlar) *Doğu'nun Merkezine Seyahat 1850-1950 Pierre de Gigord Koleksiyonu'ndan İstanbul'da Gezginlerin 100 Yılı* (ss. 9-16). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Jacob, R. U. (1907). *Trip to the Orient the Story of a Mediterranean Cruise*. Philadelphia: The John C. Winston.
- Leland, L. (1890). *Traveling Alone A Woman's Journey Around the World*. New York: The American News Company.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin Kültür Tarihi* (Çeviren: J. Traub). Ankara: Dost Kitapevi.
- McCready, R. H. ve Tyndall, H. M. (1902). *The Cruise of the Celtic Around the Mediterranean 1902 Souvenir Volume*. New York: The Winthrop Press.
- Murray, J. (1899). *Handbook for Travellers in Constantinople, Brûsa, and the Troad*. Londra: John Murray.
- Mustafa Said Bey (2004). *Avrupa Seyahatnamesi (1898)* (Hazırlayan: B. Günaysu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Müller, G. A. (2010). *On Dokuzuncu Asır Biterken İstanbul'un Saltanatlı Günleri* (Çeviren: H. Betül Kaya). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Oehler, J. C. (1906). *Cruise to the Orient*. Virginia: The Presbyterian Committee of Publication.
- Onaran, B. (2016). Taam Etmek İsterim-Nènz Var?: Seyyahlar, Turistler ve Mütevacı İstanbul Sofraları (XIX. Yüzyıl), İçinde; *Mutfaktarih Yemeğin Politik Serüvenleri* (ss. 13-29) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önsoy, R. (1983). Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî (1863 İstanbul Sergisi), *Belleten*, XLVII (185): 195-235.
- Schiffer, R. (1999). *Oriental Panorama British Travellers in 19th Century Turkey*. Amsterdam: Rodopi.
- Shaw, W. M. K. (2015). *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi* (Çeviren: E. Soğancılar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Emre Çelik

- Thackeray, W. M. (2022). *Cornhill'den Kahire'ye Seyahat Notları* (Çeviren: Z. B. Güney). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Thomas Cook. (1894). *Cook's Tours. Fifty-Third Year. Egypt, the Nile and Palestine*. New York Daily Tribune, 8.
- Thomas Cook. (1902). *Cook's Cruise to the Mediterranean and the Orient and Bible Lands*. New York: Thos. Cook and Son.
- Thomas Cook. (t.y.). *1896-97 Programme of Arrangements for Cook's Tours in Palestine Egypt, Moab, Sinai, Petra, etc.* Londra: Thomas Cook and Son.
- Thomas Cook. (t.y.). *Programmes and Itineraries of Cook's Arrangements for Palestine Tours for the Season of 1888-1889*. Londra: Thomas Cook and Son.
- Twain, M. (1911). *Innocents Abroad or the New Pilgrim's Progress*. New York: Harper and Brothers.
- Urry, J. (2015). *Mekânları Tüketmek* (Çeviren: R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uygun, S. (2015). *Osmanlı Sularında Rekabet Mesajeri Maritim Vapur Kumpanyası (1851-1914)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ünal, F. Karakulak, M. ve Özkan, M. (2022). *İstanbul Seyahatnamesi-19.Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Williamson, A. (1998). *The Golden Age of Travel The Romantic Years of Tourism in Images from the Thomas Cook Archives*. Peterborough: Thomas Cook Publishing.
- Withey, L. (1998). *Grand Tours and Cook's Tours A History of Leisure Travel 1750 to 1915*. Londra: Aurum Press.
- Zweig, S. (2011). *Yolculuklar Üzerine* (Çeviren: A. Arpad). İstanbul: Everest Yayınları.

Emre ÇELİK

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (2011). Yüksek lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Tarih Anabilim dalından (2013), doktora derecesini de Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Anabilim dalından aldı (2019). Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2013). Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde turizm tarihi ve Osmanlı-Avrupa ilişkileri alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

Türkiye’de Turist Rehberliği Mesleği: Tarihsel Bir Bakış Açısı

The Profession of Tour Guiding in Turkey: A Historical Perspective

Nazım ÇOKIŞLER*

*Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Balatçık Mahallesi, Havaalanı Şosesi, No:33/2, Balatçık, 35620, Çiğli, İzmir.

E-Posta: cokisler@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3273-7472

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 7 Temmuz 2023

Birinci düzeltme: 19 Ağustos 2023

Kabul: 4 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizm tarihi, Turist rehberliği, Turist rehberliği mesleği.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 7 July 2023

Resubmitted: 19 August 2023

Accepted: 4 September 2023

Key words: History of tourism, Tour guiding, Profession of tour guiding.

GİRİŞ

Turist rehberliği, Türkiye’de 19. yüzyıldaki turizm hareketleriyle birlikte *tercüman-rehberlik* mesleği olarak ortaya çıkmış ve turizm sektörünün geçirdiği değişim aşamalarına ayak uydurarak günümüze dek ulaşmıştır. Turist rehberliği mesleğine, özellikle imaj sorunu olan ülkelerin

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de turist rehberliği mesleğinin gelişim aşamalarını tarihsel bir bakış açısı ile ortaya koymaktır. Alanyazın taramasına dayanan çalışmada rehberlik mesleğinin gelişimi; Cumhuriyet Öncesi (1800-1918) ve Cumhuriyet Dönemi (1923-2023) olmak üzere iki ana bölümde incelenmiştir. İnceleme akademik yayınlardan, resmi mevzuattan ve gazete arşivlerinden ulaşılabilen ikincil verilere dayandırılmıştır. İnceleme sonucunda ortaya çıkan sonuca göre rehberlik mesleği, 19. yüzyılda tercümanlık işlevi ile ortaya çıkmış, stratejik önemi sayesinde her dönemde denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilk düzenlemeler, 1890 ve 1925 gibi erken tarihlerde Türkiye’nin imaj sorunları ile uğraştığı dönemlerde çıkarılmış, rehberlik mesleğinin ilk altın çağı 1925-1930 arasında yaşanmış, II. Dünya Savaşı’nın başlaması ile bu devir sona ermiştir. Turizm hareketlerinin hız kazandığı 1950’lerden itibaren rehberlik mesleği yeniden gündeme gelmiş, önce amatör, ardından profesyonel rehberler yetiştirilmeye başlanmıştır. 1955’te İstanbul Belediyesi tarafından açılan kurs, mesleğin kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başlangıçta büyük ölçüde İstanbul ile sınırlı olan rehberlik mesleği, 1960’lardan itibaren Kapadokya, İzmir ve Antalya gibi yerlere de yayılmış, ikinci altın çağını 1985-1995 arasında yaşamış ve 2012 tarihinde kendine has bir kanuna sahip olmuştur. Yaklaşık yüz elli yıllık geçmişinde, rehberlik mesleği ile ilgili tartışılan sorun başlıkları ise büyük ölçüde aynı kalmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to present through a historical perspective the stages of development of the profession of tour guiding in Turkey. Based on literature review, the study examines the development of the tour guiding profession in two main sections: pre-Republican Period (1800–1918) and Republican Period (1923–2023). The research is based on secondary data accessed via academic publications, bylaws, and newspaper articles. According to the research results, the profession of tour guiding emerged in the 19th century by virtue of its function of interpretership, and was subjected to regulation during all periods, owing to its strategic importance. To that end, the first legal regulations were promulgated in as early as 1890 and 1925, when Turkey was struggling with image-building problems; the first golden age of the profession spanned 1925–1930, and those glory years ended with the beginning of World War II. Tour guiding regained currency as of 1950s, when tourism movements gathered momentum again; amateur guides, followed by professional ones, were trained. The training course started by the Istanbul Municipality in 1955 turned out to be a milestone in terms of the institutionalization of the profession. Initially limited mostly to Istanbul, tour guiding spread to destinations such as Cappadocia, Izmir, and Antalya beginning in the 1960s, had its second heyday in 1985–1995, and acquired a law of its own in 2012. Throughout the profession’s nearly-150-year past, the issues debated about tour guiding have remained largely the same.

dış tanıtımlarında stratejik bir önem atfedilmektedir. Türkiye topraklarında rehberlik mesleği üzerine çıkarılan ilk iki yasal düzenleme de böylesi dönemlerde, Osmanlı Devleti’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin imaj ve kimlik sorunlarıyla boğuştuğu 1890 ve 1925 tarihlerinde çıkarılmıştır. 1890 tarihli yönetmelik, bilindiği kadarıyla, rehberlik mesleği hakkında dünya genelinde

çkarılan ilk yönetmeliktir. Bu açıdan Türkiye, rehberlik mesleğinin mevcut durumu ve tarihsel gelişimi açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Rehberlik mesleği, günümüzde, hem hizmet kalitesine dayanan rekabetçi turizm piyasasında fark yaratma yollarından biri hem de akademik bir inceleme alanıdır. Ancak, rehberlik mesleğinin Türkiye’de yaklaşık 150 yıla yayılan gelişim süreci, toplu olarak bir araştırmaya konu edilmemiştir.

Turist rehberliğinin Türkiye’de bir meslek olarak gelişimi, çalışmada; Cumhuriyet Öncesi (1800-1918) ve Cumhuriyet Dönemi (1923-2023) olmak üzere iki ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm; “Osmanlı Dönemi (1800-1918)” ve “Mütareke Dönemi (1918-1923)” olmak üzere iki alt başlıkta açıklanmıştır. Turizm tarihinde az bilinen *Müstakbilin (Karşılıyıcılar) Cemiyeti* adlı gönüllü bir rehber organizasyonunun faaliyet gösterdiği dönem olması hasebiyle Mütareke Dönemi ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. “Cumhuriyet Dönemi (1923-2023)” başlıklı ikinci bölüm ise “Tek Parti Dönemi (1923-1945),” “Demokrat Parti Dönemi (1946-1960),” “1960’lı Yıllar,” “1970’li Yıllar,” “1980’li Yıllar,” “1990’lı Yıllar” ve “2000’li Yıllar” olmak üzere yedi alt başlıkta ele alınmıştır.

İlgili Çalışmalar ve İnceleme Yaklaşımı

Bu çalışma, Türkiye’de turist rehberliği mesleğinin 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar olan tarihsel gelişimini bütüncül olarak ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu haliyle çalışma, ikincil kaynaklara dayanan bir toplu bakış makalesidir. Toplu bakış makaleleri, incelenen konunun bir sentezini yapmayı hedeflemekte ve farklı türlerde hazırlanabilmektedir. Bu çalışmada, yarı sistematik alanyazın tarama türlerinden biri olan “tarihi inceleme (historical review)” (Snyder 2019) tercih edilmiştir. Bir konuyu belli bir süre zarfı içinde inceleyen bu tür araştırmalarda konunun ortaya çıktığı ilk tarihten itibaren tarihi süreç içindeki gelişimi incelenmekte ve konunun gelişim aşamalarına yönelik bir toplu bakış elde edilebilmektedir (Balon 2022). Rehberlik mesleğinin gelişim aşamalarının ortaya konması hedeflendiği için mevcut çalışmada tarihi inceleme

yöntemi tercih edilmiş, böylece ortaya çıkışından günümüze kadar konunun tarihsel gelişimi izlenebilmiştir. Çalışmada akademik eserler, gazete arşivleri ve resmi mevzuat olmak üzere üç tür kaynaktan yararlanılmıştır. Konu hakkındaki akademik eserlerde rehberlik mesleğinin tarihsel gelişimi ya çok genel olarak ele alınmış ya da belli bir dönem derinlemesine incelenmiştir. Bu çalışmada ise rehberlik mesleğinin tüm aşamalarına toplu bir bakış gerçekleştirilmiştir. Farklı dönemlere ait arka plan açıklamaları verilerek anlatılan olayların özellikle akademi dışından gelen okuyucular için daha anlaşılır olması sağlanmaya çalışılmıştır.

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM

Cumhuriyet Öncesi Dönem; Osmanlı Dönemi (1800-1918) ve Mütareke Dönemi (1918-1923) olmak üzere iki başlık halinde ele alınabilir.

Osmanlı Dönemi (1800-1918)

Seyahat etmenin bireysel bir macera olmaktan çıkıp kitlesel bir hal alması, 19. yüzyılda seyahat imkânlarının gelişimini sağlayan teknolojik ve politik gelişmeler sayesinde gerçekleşmiştir. Buhar gücüyle çalışan motorlar sayesinde kıtalararası deniz ve tren yolculukları bu dönemde başlamış, 1838 tarihli Balta Limanı Antlaşması ile Avrupalı devletler Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapma hakkı kazanmış, 1839’da Tanzimat Fermanı ile de ülkeyi dışarı açma çabaları hızlanmıştı (Akşin 1993). Bu gelişmeler, Osmanlı topraklarını bir açık pazar haline getirirken İstanbul başta olmak üzere Osmanlı topraklarına yoğun bir tüccar ve gezgin akını başlamasına ve İstanbul’a düzenli seferler yapan gemilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Çelik 2020). İstanbul’da ilk modern otellerin eskiden beri elçilik bölgesi olan Beyoğlu’nda (Pera) açılmaya başladığı ve ilk gezi rehberlerinin hazırlandığı bu dönemde gelenler çoğunlukla diplomat ve tüccarlardan oluşmaktaydı (Arslan ve Polat 2016). 1863’te düzenlenen Osmanlı Genel Sergisi (*Sergi-i Umumi-i Osmani*), modern anlamda ilk turist kafilelerinin İstanbul’a gelmesini sağlarken (Önsoy 1988), 1867’de aralarında ünlü yazar Mark Twain’in de olduğu ilk Amerikalı turistler

İstanbul, İzmir ve kutsal toprakları kapsayan bir gezi yapmış (Çelik 2019), aynı tarihlerde gazetelerde otel ve lokanta reklamları görülmeye başlanmış (Bakar 2008), 1883’te Thomas Cook’un acentesi İstanbul ofisini açmış ve *Orient Express* ilk yolculuğunu yapmıştı.

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı toprakları daha fazla ziyaretçi çekmeye başladıkça, acenteler, korumalar, katırcılar ve hediyelik eşya satıcılarından oluşan küçük çaplı bir turizm ekonomisi doğmuş (Çelik 2019), gelenlere tercümanlık ederek yerel halkla ve yöneticilerle irtibatlarını kuracak kişilere duyulan ihtiyaç da artmıştır. Bu tarihlerde basılmaya başlanan ilk gezi kitapları da Osmanlı topraklarında bir tercüman rehber tutulmasını tavsiye etmektedir. Çoğu tüccar olan yabancılara yardımcı olan kişileri ifade etmek için, Fransızca *valet-de place*; İtalyanca *cicerone*; İngilizce *interpreter* ve *tercüman* kelimelerinden türetilmiş *dragoman* kelimeleri kullanılmıştır. Bu kişiler hakkında, 1802 tarihli bir gezi kitabından öğrendiğimize göre; *dragomanlar* özellikle *Pera* bölgesinde yaşamakta, altı yedi dil konuşabilmekte, büyükelçiliklere bağlı çalışmakta ve büyük kısmı Venediklilerin soyundan gelmekteydi (Bensley 1802: 11’den aktaran Arslan ve Polat 2016). Rehberlik mesleğini icra eden kişiler arasında Müslüman rehberler olmakla birlikte (Kaya ve Yetgin 2021) hemen hepsi erkek olan Ermeni, Rum ve Yahudiler gibi azınlıklar ve Levanten ailelerin çocukları başta gelmekteydi. Bunun temel nedeni, Müslümanların yabancı dil öğrenimine sıcak bakmamaları, azınlıkların ise farklı dilleri kolaylıkla öğrenebilmeleriydi. Örneğin; İspanya ve Portekiz kökenli Sefarad Yahudileri İspanyolca ve dilin yapısı gereği Fransızca ile Latinceyi; Rusya kökenli olanlar ise Almanca ve çeşitli Slav dillerini konuşabiliyor ya da kolaylıkla öğrenebiliyorlardı (Gülersoy 1985). Rehberlik mesleğinin Müslümanlar arasında yayılmasını engelleyen bir diğer husus ise “yabancıya para karşılığı hizmet” düşüncesinin bu dönemde kabul edilemez bulunması idi (Bakar 2008:524).

Tercüman rehberler; acentelerden, tren istasyonlarından, vapur iskelelerinden, otellerden ya da sokaklardan (örneğin Almanca bilenler Viyana, Tobias veya İmperyal otelleri yanından) bulunabilmekte (Yılmaz 2021), belli bir ücret kar-

şılığında anlaşılmakta ve turlar at arabaları ile yapılmaktaydı. İstanbul’da “güvenilir rehber” yevmiyeleri, 1891’de 8-10 frank (Yılmaz 2021), 1895’te gezi sezonunda 10 frank ve sezon dışı dönemde 2-3 frank (Çelik 2019), 1911’de ise 19 frank idi (Forlar Yazıcı 2022). Gezi kitapları, güvenilir kişilere ulaşılabilmesi için tercüman tavsiyeleri de vermiş, bu sayede İstanbul’da çalışan en eski rehberlerin bazılarının adları günümüze ulaşmıştır: Misserie, Giovanni Destuniano, Vincenzo Brajeo, John Bedair ve Galata’da Perşembe Pazarı civarında yaşayan Musa (Arslan ve Polat 2016).

Güvenilir olmayan rehberler hakkında en sık dile getirilen olumsuz görüşler ise; gerçek olmayan bilgiler verdikleri, yanlış anlatım yaptıkları ve gezginlerin alışverişlerinden komisyon aldıkları gibi konular olmuştur (Çelik 2019; Yılmaz 2021; Forlar Yazıcı 2022). Dönem kaynaklarından öğrendiğimize göre, tercüman rehberler gezginleri kendi tanıdıkları dükkânlara götürmekte, satın almak istedikleri ürünleri daha pahalıya aldırarak ve bu duruma itiraz eden otel sahiplerini, söz konusu otellerde salgın hastalık görüldüğünü söyleyerek turistlere kötümektedirler. Gezi kitaplarının seyyahlara önerileri ise dükkânlara rehberle girmek, kendilerine söylenen fiyatın yarısından fazlasını ödememek, Yahudi ve Ermeni satıcılardan uzak durmak (Murray 1854 ve Murray 1871’den aktaran Arslan ve Polat 2016), kendi önerdikleri güvenilir rehberleri tercih etmek ve özellikle uzun turlar için tercümanlarla konsolosluklar tarafından onaylanmış bir kontrat yapmak idi (Çelik 2019). İlk defa bu dönemde başlayan turistik alışverişlerden rehberlerin elde ettiği ekstra kazançlara yönelik eleştiriler, gelecek dönemlerde de rehberlik mesleği ile ilgili olarak en sık dile getirilen sorunlardan biri olacaktır.

Bu dönemde rehberlerin taraflı ve kötü niyetli anlatımlar yaptıkları bilinmektedir (Çoruh 1952b; Gülersoy 1985). Bu tarz anlatımlara yönelik elimizdeki örnekler şu şekildedir: Fetih sırasında askerlerin Ayasofya’ya girdiği anda, ayın yapmakta olan papaz bir kapıdan girerek kaybolmuştur ve yapı yeniden kiliseye çevrildiğinde geri gelerek ayini tamamlayacaktır (Ibanes 2007’den aktaran Çelik 2019). Bir başka örnekte,

Rum rehberler bir camiye gezen turistlere, ayak-kabı ve şemsiyelerini dışarda bırakmamalarını, aksi halde “Müslüman Türklerin bunları yürüteceklerini” söylemiştir (Gülersoy 1985:22). Diğer örnekte ise Fatih Sultan Mehmet’in Ayasofya’ya atı üzerinde yaralıları çiğneyerek girdiği anlatılmıştır (Şahin 2006). Yaşanan benzeri sıkıntıların az olmadığı, 1893’te Beyoğlu Mutasarrıflığı’ndan başkâtipliğe yazılan bir dilekçenin varlığından anlaşılmaktadır. Dilekçede “...tercümanlar bu turistlere çoğu din ve devlet aleyhinde açıklamalar yapmaktadır. Ülkelerine dönen bu insanlar yazdıkları seyahatnamelerde kendilerine verilen bu bilgileri kullanmaktadır” denmekte ve tercümanların denetlenmesi gereği üzerinde durulmaktadır (Bakar 2008:525).

Benzer şikâyetlerin padişaha kadar ulaşması üzerine, tercüman rehberlerin düzene sokulması için 10 Kasım 1890 tarihinde 190 Sayılı *Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Nizamname* yayınlanmıştır (Yılmaz 2021). 190 Sayılı Nizamname, sadece Osmanlı topraklarında değil, bilindiği kadarıyla, tüm dünyada rehberlik mesleğini düzenlemek için çıkarılan ilk yönetmeliktir. 6 maddeden oluşan bu kısa nizamname ile rehberlik yapmak isteyenlere ilk defa sertifika sahibi olma zorunluluğu getirilmiş, bunun için temiz bir sicile sahip olma şartı aranacağı ve bu soruşturmanın belediyeler tarafından yapılacağı karara bağlanmış, Türkçe yanında bir yabancı dilin de iyi derecede bilinmesi ve memleket meselelerine hâkim olduğunun resmi bir kurul tarafından tespit edilmesi şartı getirilmiş, ayrıca, turistlere zarar veren ya da aldatanların belgelerinin iptal edileceği, haklarında kanuni işlem yapılacağı ve bu soruşturmanın Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) tarafından yürütüleceği düzenlenmiştir (Yılmaz 2021:1153-1154). Memleket meseleleri hakkında bilgi sahibi olmak bir şart olarak konmuşsa da bu soruşturmanın gerçekten yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Buna rağmen, rehberlerin denetlenmesi ve kaçak rehberlerin cezalandırılması uygulamaları 1895 gibi erken bir tarihte başlamıştır (Polat vd. 2022). 19. yüzyılın sonlarında İstanbul’a gelen turist sayısı arttıkça, yabancı dil bilen rehber ihtiyacının da arttığı, bu ihtiyacın çoğunlukla gayrimüslimler arasından giderildiği

ve ortaya çıkan olumsuzlukları önlemek için tercüman rehberlerin ilk kez bu dönemde kontrol altına alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1890 Nizamnamesinde rehberlerin eğitimine dair bir hüküm yer almamıştır. Rehberlere anlatacakları konular hakkında eğitim verilmesi ve ardından bu konular hakkındaki yetkinliklerinin ölçülmesine dair ilk düzenleme beş sene sonra, yine Osmanlı topraklarında ancak Kudüs’te ortaya çıkmıştır. Eski zamanlardan beri Hristiyan dünyasının hac yeri olan Kudüs’te geleneksel hikâyeler anlatan çok sayıda rehber hâlihazırda mevcuttu. İncil’de zikredilen yer ve olayların gerçekliğini Kutsal Toprakların topografyasını ve etnografyasını araştırarak teyit etmek ve İngiliz ordusu için istihbarat toplamak amaçlarıyla, İncil arkeologları ve din adamları tarafından 1865’te Londra’da *Filistin Araştırmaları Vakfı* kurulmuştu (Howe ve Rosovsky 1997). Bu vakfa bağlı olarak 1892’de Kudüs’te kurulan “yerel bir dernek” yeni turistlerin geleneksel hikâyeler yerine kazı sonuçlarına dayalı gerçekleri öğrenmek istediği fikriyle rehberlere eğitimler vermeye başlamış ve 1895’te tüm rehberlere vakfın düzenlediği bir bilgi sınavından başarılı olma şartı getirilmiştir (Shaw 2004). Söz konusu faaliyet, verilen bir eğitim ardından yapılan sınav sonucu rehberlik yapma hakkının kazanıldığı ilk düzenleme olması ve yine Osmanlı topraklarında gerçekleşmesi bakımından önem taşımaktadır.

1890 Nizamnamesi 1895’te yeniden kabul edilmiş (Bakar 2008) ve düzenlemenin yabancı ülke vatandaşları için de uygulanabilmesi için Almanya, İngiltere, Belçika, Rusya, İtalya, Fransa, Hollanda, Avusturya-Macaristan ve Yunanistan elçiliklerine görüş sorulmuştur. Gelen cevaplar da, sürecin uzun ve karmaşık olduğu belirtilmiş, yabancı uyruklu rehberlere sertifika verme yetkisinin elçiliklere bırakılması talep edilmiştir. Osmanlı arşivlerinden takip edilebildiği kadarıyla, 1898’de *Seyyahin-i Ecnebiye Tercümanlık İdarehanesi* adlı bir ofis kurulması önerilmiştir. Ancak bu ofisin faaliyete geçip geçmediği bilinmemektedir (Arslan ve Polat 2016). II. Abdülhamid’in başta olduğu ve ülkenin istibdat ile yönetildiği bir dönemde yaşanan bu gelişmeler, Osmanlı yönetiminin kendi propagandasını turistlere ak-

tarabilmek için rehberlerin seçimi konusunda da sıkı bir kontrol politikası uygulamaya çalıştığını, yabancı elçiliklerin ise sürecin karmaşıklığı nedeniyle buna yanaşmadığını göstermektedir.

Rehberler hakkındaki ilk düzenlemelerden biri de 1900 yılında Budapeşte’de çıkarılmış ve bir nüshası örnek olması için İstanbul’a gönderilmiştir. Söz konusu düzenlemenin maddeleri arasında; rehber olacakların en az beş yıl süreyle şehirde yaşamış olmaları, polis bakanlığından ruhsat almaları ve turlar sırasında metal bir kokartı yakalarında taşıma zorunluluğu yer almıştır (Yılmaz 2021). Bir yıl sonra, 1901’de, saraya sunulan bir raporda rehberlerin Müslümanlar arasından seçilmesi önerilmiş, böylece, “turistlere müspet bilgi ve fikirler” verilebileceği, turistlerin yürüttüğü faaliyetlerin kolaylıkla izlenebileceği ve bu sayede rehberlerin masrafsız bir “hafiye grubu” olarak kullanılabilirliği vurgulanmıştır (Yılmaz 2021). Öneri, rehberlik mesleğine bu dönemde atfedilen stratejik önem açısından ilginç bir örnektir.

1900’lü yıllara gelindiğinde, tren yolları ve cruise gemileri sayesinde daha çok turist Osmanlı topraklarında daha hızlı seyahat edebilmeye başlamış, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve İngiltere gibi ülkelerden gemilerle gelen turist sayısı artmıştır. Turistler, genellikle, İstanbul’da iki gün kalmakta, şehri gezmeden önce bir uzman tarafından verilen bir konferansı dinlemekte ve gezinin ardından İzmir’e devam etmekteydiler. Örneğin, 1902 yılında *Celtic Gemisinin* yolcularına konferans veren Robert Koleji’nde görevli, Bizans mimarisi alanında çalışan Alexander van Millingen idi (Çelik 2020). Benzer bir uygulama günümüzde *Konferansçı Rehber* adıyla uygulanmaya devam etmektedir (Ahipaşaoğlu 2001). Belli bir konuda uzmanlığı olan *konferansçı rehber* ya tura katılmakta ya da konaklama tesisinde, tercihen akşam yemeğinden sonra bir konferans vermektedir.

Artan sayıda turist geliş, dönemin istibdat anlayışına uygun olarak asayiş konusunda endişeleri de beraberinde getirmiş, saraydan memurlara dikkatli olunması konusunda uyarılar yapılmıştır. Böylesi bir uyarıda, milliyetçi Ermeni ve Bulgarların “erbab-ı fesâd” olarak anılma-

sı ve gelenlerin “Afrika çölüne gider gibi vapurdan çıkarak memlekete dâhil olmaları bit tabi câiz olamayacağından” ifadesinin geçmesi (Çelik 2020:423) dönemin ruhunu yansıtmakta ve rehberlerden beklenen hafiyelik görevi hakkında fikir vermektedir.

Osman Hamdi Bey’in İstanbul Arkeoloji Müzesi’ni kurmasının ardından arkeolojik eser ve alanlara verilen önem de artmış, Truva ve Efes gibi arkeolojik alanlar daha çok turist çeker hale gelmiştir. Bu dönemde özellikle turistlerin ziyaret ettiği arkeolojik alanlara yönelik yapılan peyzaj, kitap satışı ve biletleme gibi çalışmalarla birlikte, turist rehberliği mesleği için de birtakım düzenlemeler hayata geçirilmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi Küratörü Makridi Bey’in Osman Hamdi Bey’e 1905’te yazdığı bir mektuptan öğrendiğimize göre, bu yeni düzenlemede; rehberlerin yapılacak bir bilgi sınavı sonunda mesleği icra yetkisi kazanması, yıllık 200 kuruş vergi ödemesi ve gezdirdiği kişilerin tarihi alana vereceği zarardan mesul tutulması gibi maddeler yer almıştır (Shaw 2004). Rehberlerin ilk defa vergilendirildiğini öğrendiğimiz düzenleme hakkında daha fazla bilgimiz yoktur, bu nedenle sınavların mahiyeti, kaç kişinin rehber olduğu veya rehberlerin hangi milliyetten oldukları gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Buna rağmen, rehberlerin kazandığı paranın ne şekilde vergilendirilmesi gerektiği tartışmalarının kökeninin 1905 yılına uzandığı görülmektedir.

İlk turistik gezi kitaplarından itibaren gündeme gelen, turistlerin yaptığı alışverişlerden rehberlerin elde ettikleri haksız kazançlar karşısında dile getirilen şikâyetler artarak devam etmiş olmalı ki, dönemin güncel olaylarına da yer veren ünlü *Servet-i Fünûn* (İlimlerin Zenginliği) dergisinde sıklıkla ele alınmıştır. Örneğin, 3 Temmuz 1896 tarihli sayıda, Rus seyyah Bernof’un otel tercümanlarının turistleri “sermaye-i istifâde” olarak gördüğü bildirilmekte ve şu yorum yapılmaktadır (Servet-i Fünûn 1896’dan aktaran Çelik 2019:165):

İstanbul’a hergün gelen yüzlerce ecnebi züvvâri [ziyaretçi] nereden çıktıkları belirsiz olan ve tercüman namı altında gezen bir takım cühelânın iğfâlâtından [kandırmalarından] kurtulamıyor. Züvvâr-ı ecnebiye memleketimiz hakkında şu

gürûhun verdiği mâlûmat-ı bâtla [doğru olmayan bilgiler] ile fenâ fenâ fikirler hâsil eyleyerek [edinerek] vatanlarına avdet eyliyorlar [geri dönüyorlar].

8 Kasım 1906'da "Seyyâh Tercümanları ve Antikacılar" başlığıyla yayınlanan bir başka yazıda benzer düşünceler dile getirilerek rehberlerin komisyon almak amacıyla turistleri belli dükkânlara götürdükleri ve bu zihniyetteki rehberlerin aktardıkları yanlış bilgilerin ülkenin imajına verdiği zarar şu şekilde dile getirilmiştir (Servet-i Fünûn 1906'dan aktaran Çelik 2019:165-170):

Bu gibi rehberlerin bir büyük zararları daha vardır ki oda lisana ve adat-ı mahalliyemizden [mahalli adetlerimizden] külliye bihaber bulunan seyyahine memleketinin tarihi ve ahval ve adatı hakkında pek yanlış pek yalan şeyler söylemeleridir. Bunların bu gibi hareket-i gayr-i layıkaya [yakışksız] cüretleri memleketimizi maddi ve manevi birçok zararlara sokuyor.

Bu durumun rehberler arasında rahatsızlık yarattığı, dört rehberin Osmanlı makamlarına yazdığı bir şikâyet dilekçesinin varlığından anlaşılmaktadır (Engin 2017:188'den aktaran Çelik 2019). 1907'de çıkarılan "Polis Nizâmnamesine" rehberlerin denetlenmesine yönelik bir madde eklenmesi (Çelik 2019), bu tür şikâyetlere karşı alınmaya çalışılan önlemlerden biri olmalıdır.

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in ardından turist rehberliği mesleği yeniden gündeme gelmiş, Alfons Mandalyavim başkanlığında *Tercüman ve Kılavuzlar Cemiyeti Ittihadıyesi* [Birliği] kurulmuş ve *Gezginler için Tercüman ve Rehberler Hakkında Yönetmelik Özeti* başlıklı 14 maddelik yeni bir düzenleme hazırlanmıştır. Düzenlemenin maddeleri şu şekildedir: Rehberlik yapabilmek için geçerli bir sertifika sahibi olmak şarttır (Md.1). Sertifika almak isteyenler en az 15 yaşında olmalı, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmalı ve muhtarlardan alacakları iyi hal kâğıdını bağlı oldukları belediyelere sunmalıdır (Md.2). Belgelerin doğruluğu ilgili belediye ve zabıta tarafından kontrol edildikten ve İstanbul Belediyesi'ne gönderildikten sonra adayın yabancı dil ve mesleki bilgisi kontrol edilecektir (Md.3). Taşrada yaşayan adayların işlemlerini ye-

rel belediyeler yürütecektir (Md.4). Turistleri zarara uğrattığı tespit edilenler ilk seferinde para cezasına çarptırılacak, aynı kabahatin tekrar edilmesi durumunda çalışma lisansı elinden alınacaktır (Md.5). Üzerinde rehberin adı, sicil numarası, bağlı olarak çalıştığı otelin adı yazılı olan ve darphane tarafından basılacak metal bir kokart, turlar sırasında boyunda taşınmalıdır (Md.6). Çalışılan otel tarafından mühürlenerek onaylanmış turun tarihini gösteren defter şeklindeki fotoğraflı bir belge de turlar sırasında rehberlerin yanında hazır bulunmalıdır (Md.7). Yevmiye tam günlük 50, yarım günlük 25 kuruştur (Md.8). Taşıma ve giriş ücretleri için fazla para alanlar ya da ücretsiz yerler için para talep edenler, aldıkları paranın iki katını turiste ödemek zorundadır, aynı suçun işlenmesi durumunda çalışma belgeleri iptal edilecektir (Md.9). Alışverişlerde bilerek ürünün normal fiyatından daha pahalıya satılmasına sebep olanlar hakkında mevzuatta belirtilen kusurlu davranıştan cezai işlem yapılacaktır, aynı davranışın üç kere tekrar edilmesi durumunda meslekten men cezası verilecektir (Md.10). Lisanslar üç türdür; birinci seviye lisanslar için 200, ikinci seviye için 160 ve üçüncü seviye için 120 kuruş yıllık vize ücreti ödenecektir. Bu ücretleri Mart ayı sonuna kadar ödemenenler meslekten menedilecektir (Md.11). Seyyar rehberlik uygulaması sonlandırılmıştır (Md.12). Sertifikalı rehberlerin isim ve adreslerinin yer aldığı bir liste, düzenlemenin Türkçe ve Fransızca birer nüshasıyla birlikte otel koridorlarına asılacaktır (Md.13). Yönetmeliğin uygulanmasında Dâhiliye Nezareti görevlidir (Md.14). Ayrıca, bir geçici madde ile mesleği icra edenlerin bir ay içinde yukarıdaki hükümlere göre belgelerini yenilemesi istenmiştir. Ancak düzenlemenin hayata geçirilip geçirilmediği bilinmemektedir (Arslan ve Polat 2016). Bu düzenleme, rehberlerin örgütlenme çabalarının erken örneklerinden biridir. Mesleki örgütlenme sayesinde, mesleğin icrasına dair kuralların, gittikçe, daha net belirlenmeye başlandığı görülmektedir.

1910 yılına ait bir başka arşiv belgesi, zaman içinde, rehberliğin sadece Osmanlı vatandaşı olanların yapabileceği bir meslek haline gelme sürecine ışık tutmaktadır. İstanbul Belediyesi dönemin İçişleri Bakanlığı'na yazdığı bir dilekçe

ile mevcut nizamnameye göre yabancıların rehber olup olamayacağını sormuş, verilen cevapta, rehberlerin esnaf olarak görülmesi gerektiği, Osmanlı topraklarında esnaflığın bu konuda ikili anlaşma imzalamış ülke vatandaşlarına has olduğu, sadece Yunanistan, Sırbistan ve İran ile ikili anlaşmalar bulunduğu, bu yüzden diğer ülke vatandaşlarının rehberlik mesleğini icra edemeyecekleri bildirilmiştir (Yılmaz 2021). Rehberlik mesleğinden yabancıların menedilmesi sonraki dönemlerde de devam edecek ve geçerliğini günümüze kadar koruyacaktır.

Mütareke Dönemi (1918-1923)

Savaşın kaybedilmesi ve İstanbul’un işgal edilmesi ile beş yıl sürecek Mütareke [Ateşkes] Dönemi başlamış, bu dönemde İstanbul’a gelen yabancılar içinde İngiliz, Fransız ve özellikle Amerikalılar ilk sırayı almış ve gayrimüslim rehberlerin Türkler aleyhine propagandaları devam etmiştir. İstanbul’un işgali gayrimüslim tercümanlara cesaret vermiş görünmektedir (Bakar 2008). Örneğin; balıkçı dalyanlarının gözetleme kulelerinde oturan uzak mesafedeki balıkçılar, Türkler tarafından kazığa oturtulmuş gayrimüslimler olarak anlatılmıştır (TTOK 1933’ten aktaran Bakar 2008). Bir diğer örnekte ise Ayasofya’da bulunan porfir bir sütun üzerindeki ele benzeyen bir işaret, fetih sırasında atı üzerinde yaralıları çiğneyerek Ayasofya’ya giren Fatih Sultan Mehmet’in kanlı el izi olarak gösterilmiştir (Gülersoy 1996:5).

Mütareke döneminin rehberlik mesleği açısından en önemli gelişmesi, gayrimüslim rehberlerin olumsuz propagandalarına karşı koyma çabasındaki gönüllü Türk rehberlerinin bir cemiyet kurarak örgütlenmeleri olmuştur. Gayrimüslim rehberlerin taraflı ve kasıtlı anlatımlarının gazetelere yansdığı 1922 yılında, “Muhafaza-yı Asar-ı Atika” (Eski Eserleri Koruma) Encümeni Mehmed Ziya Bey’in öncülüğünde, kötü niyetli rehberlerle mücadele edebilmek için yabancı dil bilen gönüllülere çeşitli eğitimler verilerek turist gruplarına eşlik etmeleri sağlanmıştır. Gönüllü rehberler, 10 Nisan 1922’de yayınlanan bir nizamname ile cemiyet hüviyeti kazanmış ve *Müstakbilin (Karşılayıcılar) Cemiyeti* adını almıştır. Ni-

zamnamede cemiyetin kuruluş amacı şu şekilde dile getirilmiştir (Bakar 2008:530):

Asırlardan beri kasıtlı olarak gayrimüslim bazı tercümanlar İslamiyet, Türklük ve Türkler hakkında yanlış bilgi vermektedirler. Bu bakımdan cemiyet, oluşun kötü izlenimi ortadan kaldırmak ve Türklüğü tanıtmak için faaliyet yürütecektir.

Cemiyete üye olabilmek için İngilizce, Almanca, Fransızca ya da İtalyanca dillerinden en az birini iyi şekilde bilme şartı arandığından bu şartı yerine getirenler arasında; zengin aile kadınları, mühim şahsiyetler, yüksek memurlar, emekli deniz subayları ve kolej öğrencileri yer almıştır (Çoruh 1952b). Gönüllü rehberlere, turistlere nasıl davranılacağı ve ayrıca surlar, Yedikule, Kariye Camisi, Tekfur Sarayı, Anemas Kulesi, Anadolu ve Rumeli Hisarları ile Toklu İbrahim Dede Türbesi gibi yerler hakkında bilgiler verilmiştir (Bakar 2008:529).

Cemiyetin kurulmasındaki bir diğer önemli amaç ise turistleri karşılık beklemeksizin amatör bir ruhla gezdirmek olmuştur. Kuruluş nizamnamesinde yer alan “Cemiyete giren Türk hanımı ve Türk genci menfaat gütmeden ve gönüllü olarak vazife yapmayı kabul eder” (Bakar 2008:530) şeklindeki ifade ile açıkça belirtildiği üzere cemiyet üyeleri, rehberlik mesleğini gönüllülük esasına göre yapmış ve karşılığında bir ücret talep etmemişlerdir. Gönüllülük esasına dayanan amatör rehberlik uygulamasının nedeni, o döneme ait bir gazete haberinde, geçmiş dönemlerde ücret karşılığı çalışan rehberlerin turistlerin alışverişlerinden haksız kazanç elde etmeleri olarak gösterilmiş, tek amaçlarının Türk rehberliğini geliştirmek olduğu gerekçesiyle cemiyet üyesi rehberlerden övgüyle bahsedilmiştir (Bakar 2008).

Cemiyetin faaliyetleri sarayda da takdirle karşılanmıştır. Olumlu imajını geliştirmek ve kendine bir gelir sağlama yolu açmak amacıyla cemiyet üyeleri Veliahd Abdülmecid Efendi ile görüşmüşler, görüşmede Abdülmecid Efendi cemiyetin amacını çok önemli bulduğunu dile getirerek müzedeki tarihi elbise ve tabloların da sergileneneği ve geliri cemiyete kalacak bir müsamerenin kendi himayesinde düzenlenmesini kabul etmiştir. Cemiyetin olumlu imajını geliştirmek

için seçtiği bir yol da üst düzey misafirlerin ağır-
lanmasına özel önem vermek olmuştur. Gelece-
ği haber alınan yabancı bilim insanları ve önemli
entelektüel isimler için özel hazırlıklar yapılmış,
“art niyetli tercümanların zararlı fikirlerinden tu-
ristleri kurtarmak” amacıyla bu kişiler cemiyet
üyesi rehberler tarafından ağırlandı (Bakar
2008:533).

Nizamnamede öne çıkan bir diğer husus, tu-
ristlerin İstanbul’un önemli yapılarını gezebil-
melerinin yanlarındaki rehberlerin cemiyet üyesi
olması şartına bağlanmış olmasıdır. Bu durum
nizamnamede; “Saraylar, Evkaf Müzesi, dini ve
resmi binaların yabancı turistler tarafından ziya-
ret edilebilmesi ancak yanlarındaki tercümanla-
rın “Müstakbilin Cemiyeti” üyesi olması şartına
bağlıdır” şeklinde yer almıştır (Bakar 2008:530).
Şartın ‘rehberlik yapmak isteyenlerin cemiyet
üyesi olması mecburidir’ şeklinde değil, ‘turistle-
rin bu yerleri gezmeleri yanlarındaki rehberlerin
cemiyet üyesi olmasına bağlıdır’ şeklinde yazıl-
ması dikkat çekmektedir. Kuruluş aşamasında
olan cemiyetin, mevcut rehberlerin durumu için
henüz bir şey yapmaya hevesli olmadığı, ancak
gelecek yıllara yönelik bir güç arayışı içinde ol-
duğu söylenebilir. Nitekim kuruluşundan bir yıl
sonra Şubat 1923’te Polis Müdüriyeti tarafından
gazetelere verilen bir ilanda “polis tarafından ter-
cümanlık belgesi verilmiş kişilerin Müstakbilin
Cemiyeti’ne giderek tercümanlığa yeterli olduk-
larına dair bir belge almaları gerektiği, aksi tak-
dirde [...] mesleği sürdüremeyecekleri” duyurul-
muştur. Cemiyetin resmi makamlardan da des-
tek gördüğü anlaşılmaktadır (Bakar 2008:533).

Cemiyetin gördüğü ilgi ve sahip olduğu olum-
lu imajda maddi kazanç beklentisi olmaksızın
amatör bir ruhla hizmet vermesi önemli bir yer
tutmuş olsa da, bir süre sonra cemiyetin amatör
ruhla çalışması, *Tevhid-i Efkar* (Düşünce Birliği)
gazetesinde tenkit konusu edilmiş ve tercüman-
lar için bir maddi kazanç yolu bulunarak olaya
daha *profesyonel* yaklaşımları önerilmiştir. Bir
hafta sonra yayınlanan yazıda cemiyet yöneti-
mi eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir (Bakar
2008:536):

Bu mesele cemiyetçe dikkate alınmıştır. Fakat
gelirimiz bu iş için yeterli oluncaya kadar şu an

için yapılabilecek bir şey yoktur. Bu hususta ce-
miyetçe profesyonel rehberlik ve onlara nakdi
yardımın temini konusunu düşünmekteyiz.

Olayların gelişiminden anlaşıldığı kadarıyla,
cemiyet yöneticileri de rehberlik mesleğinin sa-
dece amatör olarak yapılması uygulamasının
uzun süreli olamayacağını farkındadır, ancak
profesyonel rehberliğe geçiş için uygun zamanın
gelmediği kanaatindedirler. Uygun zaman bir
sene sonra 1923’te *Tercümanlar ve Rehberler Cemi-
yeti* ve 1924’te *Türk Rehberler Cemiyeti* isimlerinde
iki yeni rehber derneğinin kurulması ile gelmiş
görünmektedir. Derneklerin asıl kuruluş amacı,
Müstakbilin Cemiyeti’nin aksine rehberlik mes-
leğinin belli bir ücret karşılığında yapılması ol-
muştur. Müstakbilin Cemiyeti de yaklaşık üç yıl
faaliyet gösterdikten sonra, olasılıkla, rehberliği
para kazanmak asıl amacı için yapan diğer cemi-
yetlerin varlığı neticesinde 1925’te kapanmak zo-
runda kalmıştır (Bakar 2008:537-542).

Müstakbilin Cemiyeti’nin ortaya çıkışı ve Türk
rehberlerin gayrimüslim rehberlerin olumsuz
propagandaları ile mücadelesi dönemin ruhu ile
de uyumludur. Osmanlı’nın gerileme döneminde
devleti çöküşten kurtarmak için hâkim düşün-
ce olan *Osmanlılık* akımının sonuç vermediği
93 Harbi ile daha iyi anlaşılmış, II. Abdülhamid
devrinde Müslümanların birleştirilmesini he-
def alan *İslamcılık* akımı ortaya çıkmıştı (Mardin
2008). 19. yüzyıla hâkim olan Osmanlılık ve İ-
slamcılık akımları ile istenen amaçlara ulaşılama-
ması, II. Meşrutiyet’ten itibaren artan bir hızla
Türkçülük akımının gelişmesine ve siyasi bir ha-
reket haline gelmesine neden olmuştur. İşte ce-
miyetin faaliyetleri böylesi bir döneme denk gel-
miş, uzun zamandır çözülemeyen olumsuz pro-
paganda meselesi, Türkçülük akımından etkile-
nen cemiyet kurucusu bazı aydınların harekete
geçerek gönüllü bir rehber cemiyeti kurmalarını
sağlamıştır (Bakar 2008). Müstakbilin Cemiye-
ti rehberlik mesleğine atfedilen stratejik önemi
gösteren güzel bir örnektir. Rehberlik mesleği-
nin bu dönemdeki gelişiminde, gayrimüslim reh-
berlerin olumsuz propagandalarının önüne geç-
mek ve haksız bir kazanç olarak görülen turistik
alışverişlerden gelir elde etmeyi sonlandırmak
amaçları önde gelmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet Dönemi; Tek Parti Dönemi (1923-1945), Demokrat Parti Dönemi (1946-1960), 1960’lı Yıllar, 1970’li Yıllar, 1980’li Yıllar, 1990’lı Yıllar ve 2000’li Yıllar olmak üzere yedi başlık halinde ele alınabilir.

Tek Parti Dönemi (1923-1945)

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile başkent olma özelliğini kaybeden İstanbul’da başlayan ekonomik sıkıntıları önleyebilmek adına ticaret ve sanayiye alternatif olarak turizm faaliyetlerine de önem verilmeye ve “seyyah celbi” için çeşitli hal çareleri düşünölmeye başlanmıştır (Saral ve Malkoç 2018). Bu amaçla yürütölen çeşitli faaliyetler arasında 1923’te Atatürk’ün isteği ile Reşit Saffet Atabinen tarafından kurulan *Türk Seyyahin Cemiyeti*’nin ve şehrin ekonomik durumunu geliştirmek amacıyla 1924’te kurulan *İstanbul İktisat Komisyonu*’nun faaliyetleri önemli bir yer tutmuştur.

Seyyahin Cemiyeti’nin turizmi geliştirme politikaları arasında rehberlik mesleğinin gayrimüslimlerin tekeline kurtarılması amacı da yer almıştır. Bu amaçla Cemiyet, 1 Kasım 1924’te Beyazıt’taki Zabıta-i Belediye Mektebi’nde bir *Seyyah Rehberleri Kursu* açmış, adaylar İstanbul Türk tarihi, Bizans tarihi ve diğere yapılar hakkında haftada iki gün ders almış, sınavdan başarılı olanlara bröve vermiş, bu bröveye sahip olmayanların rehberlik yapması yasaklanmıştır (Saral ve Malkoç 2018).

Bu dönem hakkında elimizdeki temel kaynaklardan biri, Kerim Kanok isimli bir rehberin 1924’ün Şubat ayındaki ilk tur deneyimini anlattığı “Eski Turistler Şehri Nasıl Gezerdi” başlıklı yazısıdır; yazı, Türk Turizm Kurumu tarafından çıkarılan “Panorama” adlı dergide 1954 yılında yayınlanmıştır (Akçura 2004). Söz konusu kaynaktan öğrendiğimize göre bu dönemde turlar; Karaköy ya da Dolmabahçe önüne demirleyen gemilerdeki turistlerin rehberler tarafından karşılanmasıyla başlamış, yakın zamana kadar çift atlı açık faytonlar kullanılırken NATTA ve Wagons Lit-Cook gibi öncü acenteler sayesinde otomobillerle yapılmış; Wagons Lit-Cook’un rehberleri tur süresince başlarına ayırt edici bir şapka

takmış; her rehber, dörder kişi taşıyan yedi arabadaki yaklaşık 28 kişiye hizmet vermiş; sabah-tan Ayasofya, Sultan Ahmet Meydanı ve Camisi ile Süleymaniye Camisi gezilmiş, öğle yemeği Pera Palas’ta alınmış, ardından Edirnekapı Surları, Kariye ve Topkapı Sarayı ile Harem ziyaret edilmiş ve Nuruosmaniye Kapısı’ndan girilen Kapalıçarşı’da verilen alışveriş molasının ardından son bulmuştur (Kanok 1954’ten aktaran Akçura 2004).

“Günün en güç ve en nazik meselesi” olarak tanımladığı “çarşı işi” hakkında Kanok şu bilgileri vermektedir (Kanok 1954’ten aktaran Akçura 2004:114):

Seyyahlarını yüksek antikacı dükkânlarına götüren ve orada kendisi bir köşeye çekildikten sonra bu seyyahlara yükte hafif pahada ağır mallar satmakta çok mahir satıcılar tanyan ve bu suretle suya sabuna dokunmadan bir hayli dünyalık elde eden tercümanlar da vardır. Bunların arasında bir seyyah kafilesinden dört, beş, hatta yedi Türk lirası komisyon almaya muvafak olanlar da bulunur. Bu gibi dükkâncıların tercümana sağ para olarak lira başına satıştan “helali minallah” [helali Allah’tan] on beş, hatta yirmi kuruş komisyon verdikleri çoktur.

Kanok’un yazısı komisyon uygulamasının bu dönemde de devam ettiğini göstermektedir. Aynı kaynaktan öğrendiğimize göre, taksi ve eğlence mekânlarının *turist tarifesi* uygulamaları ve Türk halkının eğlence biçimini görebilecekleri mekânların bulunmaması, turistlerin bu dönemde hoşnut olmadıkları konular arasında yer almıştır (Kanok 1954’ten aktaran Akçura 2004:114).

İstanbul Şehremini Emin Bey’in (Erkul), İstanbul’da turizm hareketlerinin gelişimi üzerine 1924’te hazırladığı ve 1925’te Ankara’ya sunduğu on yıllık bir program, bu dönemde, rehberlik mesleğinin de ele alınmasını sağlamış (Saral ve Malkoç 2018), 1971 yılına kadar yürürlükte kalacak olan Cumhuriyet tarihinin rehberlik mesleğine yönelik ilk düzenlemesi 1925 yılında hayata geçirilmiştir. Kara ve hava yolu ulaşım şebekesinin gelişmediği yıllarda İstanbul’a gelen turistler, büyük ölçüde, deniz yolunu tercih etmekte, dolaşısıyla, ilk olarak, limanda çalışan görevlilerle temas etmekteydiler. Yabancılar gözündeki olumsuz imajını düzeltmek amacındaki Cumhuriyet

rejimi, bunu bir fırsata çevirmek istemiş ve gelen turistlerin ilk karşılaştığı kişiler olan rıhtımdaki kayıkçı, taksici ve hamallarla birlikte rehberlerle ilgili de bir düzenleme çıkarmıştır.

Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edenler Hakkında Talimatname adında ve 1890 düzenlemelerinin aynen yer aldığı toplam on maddelik talimatnamede, yenilik olarak; lisansların sadece verildikleri belediye sınırları içinde geçerli olduğu, günlük ücretlerin belediyeler tarafından belirleneceği, ücret tarifesinin herkesin görebileceği şekilde yolcu salonlarına asılması ve kabul sınavını yapacak heyetin kimlerden oluşacağı maddeleri yer almıştır (Çoruh 1952b). 1925 Talimatnamesi'nin rehber olma şartları arasında Türk vatandaşı olmak değil, "Türkçeye mükemelen vakıf olmak" (Md.4) şartı yer almıştır. Bu şart azınlıkların meslekte halen önemli bir payının olduğunu göstermektedir (Ahipaşaoğlu 2001). Düzenlemede aranmayan "Türk vatandaşı olma şartı" 11 Haziran 1932'de kabul edilen 2007 sayılı *Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun* (1932 Md.11.6) ile getirilmiş, böylece, kanunda sayılan 21 meslekle birlikte tercüman rehberlik de yalnızca Türk vatandaşlarının yapabileceği bir iş kolu haline gelmiştir.

1925 yılından itibaren rehberlik mesleği ile ilgili çok sayıda haber gazetelerde yer almaya başlamış, 1926'nın ilk yarısında İstanbul'a gelen turist sayısı 20.000'e ulaşmış (Erdem ve Hanılçe 2022), gelen turist sayısına dikkat çekmek için Cumhuriyet Gazetesi 5 Mart 1925'te "Seyyah Akını" başlığını atmıştır. İstanbul'da NATTA ("National Turkish Tourist Agency"), Pasrapid, Buleks ("İstanbul EKSpres"), TUTTA ("Turkish Travelling & Tourist Agency"), Nihad ve Şevki gibi ilk Türk seyahat acenteleri de bu dönemde açılmış (Akçura 2002), böylece, gayrimüslim azınlıkların tekelinde olan rehberlik ve acentecilik mesleklerinde Türkler de söz sahibi olmaya başlamıştır (Şahin 2006).

Bu dönemde İstanbul'a en çok turistin geldiği dönem bahar ayları olmuştur. Bunun nedeni ilk cruise gemilerinin Almanya, İngiltere ve ABD gibi ülkelerden kış aylarının sonunda yola çıkması ve İstanbul'a bahar başında ulaşmasıydı. Ancak

sonbaharda İstanbul'a ulaşan gemiler de vardı (Çelik 2020). Günümüzde de Türkiye'ye ilkbahar ve sonbahar aylarında gelen turistler, yaz aylarında yani yüksek sezonda gelenlere kıyasla daha zengin, bu nedenle daha kaliteli turistler olarak görülmeye devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk rehber cemiyeti, Kasım 1925'te çıkarılan kararnameden kısa süre sonra, Nisan 1926'da, İstanbul Şehremaneti'nin (Belediyesi'nin) gözetiminde kurulan *Türk Tercümanları Cemiyeti* olmuştur. Aynı yıl, rehberlerin seviyelerini belirlemek için bir yabancı dil sınavı yapılmış ve rehber yevmiyeleri; münferit turistler için 5, gruplar için 10 lira olarak belirlenmiştir (Saral ve Malkoç 2018:350). Bu dönemde rehberlik mesleğinin gelişimi için atılan adımların asıl amacı, kasıtlı olarak Osmanlı imajını kötüleyen gayrimüslim rehberlerin elenmesi olmuş, *Seyyahın Cemiyeti*'nin katkılarıyla ilk tercüman rehberlik kursları da bu nedenle açılmıştır (Gülersoy 1996).

Rehberlik mesleğine yönelik düzenlemeler sonraki yıllarda da devam etmiş, 1927 mali yılından itibaren geçerli olmak üzere, her yıl 'bir günlük rehberlik yevmiyesi' karşılığının vergi olarak ödenmesi kararlaştırılmış, 1928 Aralık ayında *İstanbul Vilayeti İktisat Müdürlüğü* tarafından, amatör rehberlere ve rehber olmak isteyenlere yönelik olarak açılan kurstan 50'ye yakın aday rehber olmaya hak kazanmıştır (Çimrin 1995:14). Bu yıllarda belgesiz rehberlerin denetlenmesine de önem verilmiş, Ayasofya Müzesi önüne konan bir zabıta ile ruhsatsız rehberlerin çalışması engellenmeye çalışılmıştır (Özbay 1986).

Cumhuriyet Dönemi ile ilgili olarak elimizdeki bir diğer kaynak, Fuat Samih isimli bir gazetecinin ilk turunu anlattığı yazısıdır. 1941 yılında İstanbul Belediye Mecmuasında yayınlanmış olan yazı, bir rehberin kaleminden çıktığı için birinci elden bilgi veren önemli bir kaynaktır, ancak yazıda anlatılan günün tarihi kesin değildir. Fuat Samih'in 1931'de birinci, 1934'te üçüncü baskısını yapmış "İstanbul et ses Monuments" (*İstanbul ve Anıtları*) adlı Fransızca bir kitabın yazarı olduğu ve verdiği kazanç rakamlarının Kerim Kanok'un aktardıklarına kıyasla daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, anlattığı gün 1925-1930'lu

yıllar arasına ait olabilir. Söz konusu yazıdan öğrendiğimize göre; bu tarihte, dil bilenler polis müdürlüğüne müracaat ederek aynı gün vesikalarını alabilmekte, vesikalı rehberler kendi aralarında bir sıra oluşturarak Ayasofya önünde gelecek turistleri beklemektedir. Ayasofya önünde bekleyen rehber sayısı o gün yaklaşık bir düzinedir ve sırası gelmeyenler ertesi gün ilk sıralardan başlamaktadır. Fuad Samih ilk gününde Kanadalı üç turisti gezdirir, ertesi gün turistlerin halıcıya gitmek istemeleri üzerine endişeye kapılır, nedeni şöyle açıklar (Samih 1941:12):

Gazetelerde seyyahların aldatıldıklarına dair bir çok yazılar okumuş, Nuruosmaniye avlusundan geçerken simsarların nasıl seyyahları iz’aç [rahatsız] ettiklerini görmüştüm. Bunlardan birinin eline düşmekten korkuyordum.

Fuad Samih dürüst olduğunu duyduğu bir halıcıyı tercih eder, turistler çok memnun kalır ve üç bin liralık alışveriş yaparlar. Dükkândan çıkarken cebine bir şey konduğunu hissederek kızarır, tur sonunda baktığında zarfın içinde 450 lira olduğunu görür. Aynı grupta bir hafta geçirdikten sonra toplam kazancını hesaplar (Samih 1941:15):

Günde beş liradan bir haftalık yevmiye 35 lira, bahşiş 50 lira, komisyon 450 lira. Yekûn 535 lira. Gazetecilikten altı ayda aldığım paraya yakın. [...] Böyle devam ederse sene nihayetinde Maçkada küçük bir apartıman kurmak işten bile değildi.

Fuad Samih’in ve Kerim Kanok’un yazıları birlikte değerlendirildiğinde, mesleğin bu dönemdeki kazancı ve Mütarekede döneminde olduğu gibi sadece amatörce yapılmasına neden karşı çıktığı hakkında net bir fikir vermektedir.

1935’te belediyeler bünyesinde kurulan turizm şubelerinin ardından aynı yıl, İstanbul’da, bir tercüman rehber kursu daha açılmış ve 53 kişi rehber olmuştur (Çimrin 1995). Bu dönemde rehberler üzerinde *dilmaç* yazan, pirinç metalinden yapılmış ufak bir rozet takmışlardır (Özbay 1986). Öztürkçeleştirme hareketlerinin yoğun olduğu yıllarda, *tercüman* ve *rehber* gibi Türkçe kökenli olmayan ifadeler yerine, *dilmaç* kelimesinin türetildiği anlaşılmaktadır.

1938’de grup halinde gelen turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 30 azalmış, ancak münferit turist sayısı yaklaşık yüzde 20 artış göstermiştir. Bu dönemde İstanbul’da 80 kadar rehber bulunmuş ve hepsi bir otele ya da acenteye bağlı olarak çalışmışlardır. Yevmiyeler ise limanda vapur olduğu günlerde 10, olmadığı günlerde 6 lira olarak uygulanmıştır. Bu parayı fazla bulan turistlerin indirim almak için sıkı pazarlıklar yapmaları veya anlaşılan yevmiyeyi tur sonunda ödememeleri gibi olaylar da yaşanmıştır (Samih 1941).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan patlama, 1929 Buhranı ile yavaşlamasına rağmen turist sayısı 1934-1936 arasında yaklaşık 85.000’e ulaşmış, bu tarihten itibaren azalmaya başlamış ve 1940’ta 5.000’e düşmüştür (Akçura 2002). Rehberlik mesleği de kaçınılmaz olarak bu durumdan olumsuz etkilenmiş, bir seyahat acentesi tarafından himaye altına alınmayan rehberler ya mesleği bırakmak zorunda kalmış ya da geçimlerini sağlayabilmek için her yola başvurmuşlar ve mesleğin kalitesini düşürmüşlerdir (Çoruh 1952b). Böylece, rehberlik mesleği savaş sonrasına kadar gündemdeki yerini, büyük ölçüde, kaybetmiştir.

Demokrat Parti Dönemi (1946-1960)

Savaş sonunda, 1946’da yapılan seçimlere Demokrat Parti’nin (DP) katılması ile Türkiye’de çok partili döneme geçilmiş, toparlanma sürecinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizme önem verilmiş ve geliştirilmesine çalışılmıştır. 1950’de DP tek başına iktidara gelmiş ve 27 Mayıs 1960’taki darbeye kadar yönetimde kalmış, bu süreç, uluslararası sisteme entegrasyon için turizmin bir araç olarak görüldüğü ve resmi bir turizm teşkilatının ilk adımlarının atıldığı bir dönem olmuştur. Bu amaçla; Türkiye’nin turistik tanıtımını yapmak ve vatandaşlara turizm eğitimi vermek hedefiyle 1949’da Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü (BYTGM) kurulmuş ve 1957’de Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı (BYTB) kuruluncaya kadar hizmet vermiş, BYTGM, Bakanlık dönemi için bir geçiş süreci olmuştur.

Turizm hareketlerinin yeniden hız kazanmaya başladığı bu dönemde, BYTGM tarafından 18 Aralık 1950’de toplanan “İkinci Turizm Danışma Kurulu” rehberlik mesleğinin de gündeme gel-

mesini sağlamıştır. Kurulun hazırladığı raporda mesleğin önemi “Tercüman rehberlerimizin bu önemli ve milli görevde elde edecekleri başarı binlerce lira harcanması ile yapılacak propagandanadan daha kuvvetli ve daha etkilidir” şeklinde vurgulanmıştır (Çimrin 1995:15). Bu ifade rehberlik mesleğine savaş sonrası dönemde atfedilen stratejik önemi gösteren güzel bir örnektir. 1950 yılı içinde Amerikan bandıralı 350 ve 500 kişilik iki gemi ile Fransız bandıralı 400 kişilik bir transatlantiğin İstanbul’a gelmesi ve gemideki yazar Dale Carnegie’in gazetecilere, Türkiye hakkındaki bilgilerinin *National Geographique* dergisinde yazılanlardan ibaret olduğunu söylemesi (Evcin 2016) yeni rehberler yetiştirme çabalarını hızlandırmış olmalıdır.

1950’li yıllardan itibaren rehberlik mesleğinin gelişiminde iki etkenin rolü olduğu görülmektedir; (a) savaş sonunda yeniden ivme kazanan turistik hareketler yeni rehberlere duyulan ihtiyacı beraberinde getirmiştir, (b) savaş sırasında artan propaganda ihtiyacının savaş sonunda da devam edeceği öngörüsüyle, rehberlik mesleği bu ihtiyacı karşılayabilecek *milli bir görev* olarak adedilmiştir. Böylece BYTGM önderliğinde 1950’li yılların başlarından itibaren *amatör*, ortalarından itibaren de *profesyonel* rehber kursları açılmaya başlanmış ve rehberlik mesleği kurumsallaşma yoluna girmiştir.

Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerinde gördüğümüz, olumlu bir imaj yaratabilmek için rehberlerden yararlanma düşüncesi, bu dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Dönemin BYTGM Turizm Dairesi Müdürü Selahattin Çoruh’un şu sözleri durumu açıklamaktadır (Çoruh 1952a: 24):

Memleketimiz ve halkımız bütün gerçek durumuyla birçok milletler tarafından tanınmamakta veya az tanınmaktadır. Hattâ, muhtelif unsurlar tarafından yıllarca devam eden menfi propaganda yüzünden yanlış tanınmaktadır. Bu sebeple, turist celbi yoluyla da kendimizi bütün dünya milletlerine anlatmak ve sevdirmek zorundayız. Memleketimize gelen, dilimizi, adet ve anelerimizi, medeni varlığımızı, halkımızın seviye ve durumunu bilmeyen bir yabancıda müsbet tesirler yaratacak ve iyi intiba uyandıracak kimse, onlarla ilk temas eden tercüman rehberlerimizdir.

Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerinde öncelikli amaç gayrimüslim tercümanların olumsuz Türkiye propagandaları ile mücadele etmek iken, II. Dünya Savaşı sonrasında asıl amacın, yeterince tanınmadığı veya bazı *unsurların* olumsuz propagandaları nedeniyle yanlış bilindiği düşünülen ülkenin yabancılara doğru bir şekilde tanıtılmasına evirildiği görülmektedir. Bu amaçla da yeni rehber kursları açılmaya başlanmıştır.

İlk kurslar, BYTGM önderliğinde *Türkiye Milli Talebe Federasyonu* aracılığıyla açılan amatör rehberlik kursları olmuştur. 1951’de ilk kez İstanbul’da üniversite öğrencileri için açılan kurs, teorik dersler saha gezileri ile birlikte verilmiş, kurs sonunda 28’i kadın 129 kursiyer amatör rehberlik lisansı almıştır. Rehberler, çıktıkları turlar sonunda önemli gördükleri detayları kaleme alarak bir rapor haline getirmişler, böylece turistlerin ne istediği konusunda saha tecrübesine dayalı bilgiler toplanmış, ayrıca, amatör rehberler, Türkiye’de toplanan çeşitli uluslararası kongrelerde görev almıştır (Çoruh 1952b).

İlk amatör rehber kursunun açıldığı 1951 yılı, aynı zamanda, rehberlik eğitimini para karşılığı vermek için ilk girişimin hayata geçirildiği tarih olmuştur. İstanbul’da faaliyet gösteren *Özel Gazetecilik Okulu*, bu tarihte, rehberlik kursu açmak için Milli Eğitim Bakanlığı’na başvurmuş ve sundukları teklif kabul edilmiştir. Bunun üzerine okul müdürlüğü hazırladığı müfredat taslağını 24 Ağustos 1951’de BYTGM’ye göndererek görüş istemiş, görüş yazısı ve ona verilen cevap Çoruh (1952b) tarafından *İller ve Belediyeler Dergisi*’ndeki köşesinde yayınlanmış, bu sayede, taslakta yer alan bazı önemli detaylar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Teklifin öne çıkan yönleri şu şekildedir: Kursun adı “Turistler İçin Bilgili Tercüman Yetiştirme Kursu”dur. Amacı “aleyhimizdeki sinsi ve sistemli propagandaları karşılamak için” rehber yetiştirmektir. Başvurabilmek için en az lise mezunu olmak ve yapılacak yabancı dil sınavından geçer not almak gerekmektedir. Yaş sınırı yoktur, kurs süresi 1,5 aydır, dersler haftada dört gün, 13.00-17.00 arasındadır. Kurs ücreti 75, kayıt ücreti ise 5 liradır, ücret kursun başında ve sonunda olmak üzere iki taksit halinde ödenecektir. Müfredatta; Türk edebiyatı, Grek ve Latin edebiyatı,

Türk sanatı, Latin ve Grek (Bizans) sanatı, Türk ve Osmanlı tarihi, Latin (Bizans) ve Grek tarihinin ana hatları, Yurdumuzda çeşitli kavimlere ait abideler ve tarihçeleri, En önemli turistik merkezler, İslam ve Hristiyan tesiri altında doğan sanat ve orijinalliği, Eski ve yeni şehircilik, Turist politikası, Propaganda, Türk gazeteciliği ve üzerine düşen görevler olmak üzere on iki ders/konu adına yer verilmiştir. Gönderdiği cevabi yazıda BYTGM, taslaktaki maddeleri genel olarak onaylamış ve derslerin işleniş tarzlarına yönelik bir takım düzeltme/iyileştirme önerilerinde bulunmuş, buna rağmen özel rehber kursu, bilmediğimiz bir sebep nedeniyle hayata geçirilememiştir (Çoruh 1952b:24-25). Müfredatta yer alan propaganda ve gazetecilik konularındaki dersler, gazetecilik okulunun neden bir rehber kursu açma girişiminde bulunduğunu açıklar niteliktedir; özel bir okul olmasının yanında, gazetecilik ve rehberlik mesleklerinin kamuoyu oluşturma işlevi açısından birbirine yakınlığı, okul yöneticilerini harekete geçirmiş olmalıdır. Böylece ilk özel rehberlik kursu denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Amatör rehber kursları, *Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı* ve *Milli Türk Talebe Birliği* gibi kurumlar tarafından açılmaya devam ederken, 1955 yılı rehberlik mesleğinin kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. İstanbul Hilton Otel’inin açılışına gelen çok sayıda Amerikalı ünlüyü gezdirecek rehberlere ihtiyaç duyulması üzerine (Güneş ve Çokbankir-Şengül 2017), 18 Nisan 1955’te İstanbul Belediyesi’ne bağlı *Basın-Yayın İstanbul İl Müdürlüğü* tarafından bir tercüman-rehber kursu açılmıştır. Bir buçuk ay süren kursa toplam 270 kişi başvurmuş, dil sınavını 120 kişi geçmiş, 92 kişi yazılı sınava girmiş ve 70’i sözlü sınava alınmıştır. Semavi Eyice’nin de aralarında bulunduğu jüriden, adaylara bir hoca gibi değil bir turist gibi sorular sorulması istenmiş, bunun üzerine adaylara: “Rakı içmek için Kervansaray¹ gidilir mi?”, “Sarıncıları göstermek için kaç numaralı tramvaya binersiniz?”, “Müezzinin minaredeki sözlerini nakleder misiniz?” gibi sorular sorulmuştur (Kıvanç 1955). Sı-

nav sonunda 50 kişi rehber olma hakkı kazanmış ancak, kontenjan 30 kişi ile sınırlı olduğu için, en yüksek puanı alan 15 erkek 15 kadın olmak üzere ilk 30 kişi lisansını almış, diğer 20 kişi ise sıraya girmiştir. Rehberlerin dillere göre dağılımı ise İngilizce (16), Fransızca (7), Almanca (5), İtalyanca (1) ve Arapça (1) şeklinde olmuştur (Deniz 1955). Altı saat süren sınavda tüm adayları dinleme imkânı olmadığı ve hak eden bazı kişilerin sınavı kazanamadıkları yönünde eleştiriler gazetelerde yer alsa da (Ulunay 1955), söz konusu kursun asıl önemi gönüllü kuruluşlar tarafından değil, resmi bir turizm kurumu tarafından düzenlenmiş olmasıdır. Bu nedenle *profesyonel* turist rehberliğinin, 1955 yılındaki kurs ve kurs sonunda *İstanbul Tercüman Rehberler Derneği*’nin (İTRD) kurulması ile başladığı kabul edilmektedir.

İTRD, kurstan yaklaşık iki ay sonra 1 Eylül 1955’te, Fullbright bursunu kazanan ilk kadın olan ve BYTGM İstanbul temsilcisi Fethi Bey’le evli Hayrünisa İnci Pirinçcioğlu başkanlığında kurulmuştur (Güneş ve Çokbankir-Şengül 2017). Türkiye’nin ilk rehber derneğinin kuruluşuyla rehberler, özlük hakları için daha örgütlü bir mücadele içine girebilmişler ve seslerini yazılı basında duyurabilmeye başlamışlardır. Örneğin, derneğin kuruluşundan sadece üç hafta sonra, 21 Eylül 1955’te *Milliyet Gazetesi*’nde çıkan bir haber “*Dünyanın en nazik ve bilgili turist rehberleri Türkiyededir*” başlığını taşımaktadır. Turistlerin özellikle kadın rehberlerin başarısından duyduğu memnuniyeti dile getiren haberde, Amerikalı bir milyoner kadının şu sözlerine yer verilmiştir (Deniz 1955):

Bunca senedir dünyayı gezer dururum. Ekseriya gittiğim memleketlerde beni hanım rehberler dolaştırır. Fakat Türkiye’de gördüklerim kadar bilgili, zarif, nazik ve terbiyelilerine şimdiye kadar rastlamadım.

Habere eşlik eden fotoğraftaki iki kadın rehberden biri İnci Pirinçcioğlu’dur. Türk rehberlerin dünyanın en iyi rehberleri oldukları görüşünün kökeninin, en eski yazılı kaynaklarından birinin Amerikalı milyoner bir turistin ağzından yazılmış bir gazete haberi olduğu ve doktora sahibi bir rehber olan İnci Pirinçcioğlu’na dek uzandığı anlaşılmaktadır.

¹ Kervansaray İstanbul’da turistlere yönelik eğlencelerin düzenlendiği dönemin meşhur restoranının adıdır.

İTRD'nin ilk isteği lisanssız çalışan rehberlerin de nlenmesine yardımcı olacak bir turizm polis teşkilatının kurulması olmuş, 6 Ocak 1956'da yapılan ilk kongrede "turistlerin karşılaştığı birçok aksaklıkları önleyeceği, bu arada lisanssız çalışan rehber ve tercümanlara, dolayısıyla vergi kaçakçılığına mani olacağı" midiyle bir turizm polis teşkilatı kurulması istenmiştir (Cumhuriyet 1956). Lisanssız alışan rehberlerle mücadele, sonraki dönemlerde de rehber odalarının zm in en çok uğraştığı konuların başında gelecektir.

15 Haziran 1956'da *İstanbul Belediyesi Turizm şefliği* rehberlik mesleği hakkında bir takım kararlar almış, bu kararlar mesleğin profesyonelleşme yoluna girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Alınan kararlar şu şekildedir: a) Turistlere *tercüman-rehberlik* etmek isteyenlerin belediyenin turizm şubesinden ücret karşılığı ruhsat alması zorunludur, ruhsatsız tercümanlık yapmak yasaktır. b) Belediyenin yapacağı sınavı başarmak ve Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğü tarafından açılan kurslardan yeterlik belgesi almak gereklidir. c) Arkeolog, profesör veya Maarif Vekaleti (Eğitim Bakanlığı) tarafından uzmanlığı kabul edilenler ile devlet dairelerinin konukları in geçici olarak görevlendirdiği tercüman-rehberler bu kurallardan muaftr. d) Seyahat acenteleri ve otellerin ruhsatsız tercüman-rehber kullanmaları yasaktır (zbay 1986). Bu kararlarla birlikte rehberlik, amatörce yapılan bir iş olmaktan çıkmış, devlet kontrolüne geçmiş ve profesyonel bir hal alarak bir meslek olarak kabul edilme yoluna girmiştir. Ayrıca günlük yevmiyeler de belediye tarafından belirlenmeye başlamıştır.

1955'ten itibaren; kurs ilanları, yeni belirlenen yevmiyelerinin duyurulması ve rehberlerle yapılan röportajlar gibi çeşitli konular gazetelerde yer almış, böylece, rehberlik mesleği daha görünür bir hale gelmeye başlamıştır. Rehberlerle yapılan röportajlarda turistlerin sorduğu ilginç sorular ve rehberlerin günlük kazançları ön plana çıkmaktadır. "Erkekleriniz kaç karı alırlar?" "Fes taşıyanlara rastlamıyoruz, ne oldu?" "Pala bıyık bırakmamak in kanun mu var?" "Evlerinizde hala harem mi var?" (Deniz 1955) gibi turistlerin rehberlere sorduğu sorular gazetelerde yer al-

mıştır. rnek sorular turistlerin aklındaki Türk imajı hakkında da fikir vermektedir.

Gazetelere yansıyan bir diğer konu başlığı rehberlik yevmiyeleridir. 1956'da tam gün in 25, yarım gün in 15 lira (Deniz 1955) olan günlük ücret, 1959'da gruplar in; tam gün 75, yarım gün 50 lira, münferit turistler in; tam gün 50, yarım gün 30 lira, sadece Topkapı Sarayı'nı gezdirme tarifesi ise 12,5 lira olarak belirlenmiş, tarifenin tatbiki inse Turizm Zabıtası görevlendirilmiştir (Milliyet 1959).

Rehberlerin günlük kazançları da gazeteciler tarafından merak edilen bir konu olmuştur. 1956 kursu mezunu bir rehberin, ortalama kaç lira kazandığının sorulması üzerine verdiği cevap ilgi çekicidir (Milliyet 1956):

Bu da belediye ile aramızdaki anlaşmazlıktan doğan başka bir dava. Hiçbir acenta, bize belediyenin tespit ettiği creti vermiyor. Halbuki acentalar adam başına bir gün in 60 T.L. alırken, biz doğrudan doğruya onlarla temasa geçersek (kalabalık bir aile de olsa) sadece 30 T.L. alırlz. Bu yüzden turistlerin doğrudan doğruya bize müracaatları, her iki taraf in de daha elverişli olur.

Görüldüğü üzere, acenteler belediye tarafından belirlenen günlük yevmiyeye uymamakta, bu durum tepki çekmekte ve rehberler acenteleri devre dışı bırakmanın hem turistler hem de kendileri in daha avantajlı olacağını dşunmektedir. Röportajın devamında sorunun asıl nedeninin, acentelerin daha ucuza alıştırabildikleri amatör rehberleri tercih etmeleri olduğu belirtilmektedir. Bu düşünce, rehberler ile acenteler arasında yevmiyeler konusunda günümüzde de yaşanmaya devam eden çatışmanın kökeninin oldukça eskiye gittiğini göstermektedir. Benzer çatışmalar ilerleyen dönemlerde de yaşanmaya devam edecektir.

Rehberlik alanında bu gelişmeler yaşanırken, yeni bir işkolu olarak ortaya çıkan seyahat acenteciliği ve hippie hareketi olmak üzere iki etken turizm hareketlerinin hız kazanmasını sağlamıştır. 1950'lerin ortalarından itibaren ilk hippie turistler İstanbul'a ve ilk Fransız turistler Kapadokya'ya gelmeye başlamıştır (Turan ve Kozak 2016). Nobel dll Yunan şair Yorgo Seferis'in 1950'li yıl-

larda Ankara’da Yunanistan elçiliğinde görevliyen yaptığı bir geziye ait *Kapadokya Kaya Kilitmelerinde Üç Gün* adlı gezi günlüğünün 1953’te Fransızca yayınlanmasıyla Kapadokya’ya Fransız turistlerin ilgisi başlamış ve bu ilgi nedeniyle günümüz turizm jargonuna iki kelime girmiştir. Bunlar; bölgedeki çömlekçi dükkân isimlerinde kullanılan *chez* kelimesi ve *rehber yardımcısı* anlamında kullanılan *apranti* kelimeleridir. Fransızca “Şe” olarak telaffuz edilen *chez* kelimesi, özellikle Avanos ve Uçhisar’da yer alan *Chez Ali*, *Chez Galip* gibi çömlek atölyelerinin isimlerinde halen kullanılmaya devam etmektedir. Ayrıca, günümüzde *rehber yardımcısı* anlamında kullanılan *apranti* kelimesinin turizm jargonuna girmesi de, aynı dönemlerde, Fransızca rehberler sayesinde gerçekleşmiştir. Fransız turistler için yapılan ilk Anadolu turlarında İstanbul’daki Fransızca eğitim veren lise ve bölümlerin mezunları kullanılmış, rehberlik belgesi olmasa da İstanbul dışında kontrollerin olmamasından yararlanarak bunlar kolaylıkla rehberlik yapabilmişlerdir. Bu kişiler, ileride Kapadokya’da rehberlik yapmak isteyen arkadaşlarını kendi çıktıkları turlara alarak bölgeyi öğrenmelerini sağlamışlar, bu uygulama Fransızca *jokey yamağı* anlamına gelen *apranti* kelimesi ile adlandırılmıştır (Çokişler 2022a). *Chez* ve *apranti* kelimeleri, bölgenin Fransız turistlerle olan ve 1950-1960’lı yıllara uzanan uzun geçmişinden kalan miraslar olarak değerlendirilebilir.

Aynı yıllarda, İstanbul’daki turistik hareketler ise büyük ölçüde hippie hareketi ile şekillenmiştir. Çok az para harcayarak Nepal’in başkenti Katmandu’ya gitme amacında olan hippiler, bu süreçte, İstanbul’u bir transit merkezi haline getirmiş, tarihi Alman Çeşmesi’ni el, yüz ve çamaşırıklarını yıkamak için kullanarak (Sökmen 2018) günümüz koşullarında bile garip ve komik uygulamalara imza atmışlardır. İstanbul’daki hippie turistlerden günümüze kalan miras ise turistler arasında bilindiği adıyla *Pudding Shop* isimli bir işletmedir. Günümüzde, Sultanahmet’teki aynı yerinde *Lale Restoran* adıyla hizmet vermeye devam eden dükkân, hippie turistlerin İstanbul’daki merkez noktası olmuş ve şehrin en bilinen sembolik işletmesi haline gelmiştir (https://en.wikipedia.org/wiki/Pudding_Shop).

1957’de, BYTGM’nin *Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı*’na (BYTB) dönüştürülerek turizmin ilk defa Bakanlık seviyesinde ele alınması ve 1958’de İstanbul’da bir kurs daha açılarak farklı dillerden 100 kişinin rehber olması (Evcin 2016), dönemin diğer kayda değer gelişmeleri arasındadır.

1960’lı Yıllar

27 Mayıs darbesinin ardından 1961 Anayasası’nın kabul edilmesi, turistik hareketlerin yeniden hız kazanmasını sağlamıştır. Bu dönemde İstanbul’da açılmaya devam eden kurslar yanında, ilk defa İstanbul dışında da bir rehberlik kursu açılmış, 1962’de İzmir’de düzenlenen kurstan 67 rehber mezun olmuştur (Evcin 2016). İstanbul ve İzmir dışındaki kurslar ise BYTB’nin 1963’te *Turizm ve Tanıtma Bakanlığı* (TTB) olarak teşkilatlandırılmasından sonra Ankara ve Antalya başta olmak üzere farklı illerde düzenlenmeye başlamıştır. TTB’nin düzenlediği profesyonel kursların yanında *Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı*’nın (TMTG) amatör rehber kursları da aynı süreçte açılmaya devam etmiştir. Türk vatandaşı olmak, yabancı dil bildiğini kanıtlamak ve 18-35 yaş arasında olmak koşullarını taşıyanlar kursa katılabilmiş, çarşamba günleri dinlenen konferansın ardından, kursiyerler hafta sonları saha gezilerine çıkarılmıştır.

TTB’nin kurulmasının ardından açılan profesyonel rehber kurslarında “Yunan, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, Türk tarih ve sanatı, Türk ahlâkı, İslam dini, Türk el sanatları, Türkiye’de dinler ve tarihleri, eski Türk âdet ve gelenekleri” gibi konularda dersler verilmiştir (Cumhuriyet 1965). 1967’de İstanbul’da açılan kursa başvurabilmek için, adaylarda; en az lise mezunu olmak, asgari bir yabancı dili (İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, İsveççe, Fince, Rusça, Bulgarca, Sırpça, Arapça) çok iyi bilmek, 18 yaşını bitirmek ve 50 yaşını geçmemiş olmak şartları aranmış, bu kurslardan sonra İstanbul’daki kayıtlı profesyonel rehber sayısı 1967’de 239’a ulaşmıştır (Özbay 1986). İlanda sayılan diller bu yıllarda hangi ülkelerden turist geldiğini, dolayısıyla da hangi dillerde rehberlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

İTRD'nin kurucularından ve başkanlarından biri olan Ercümend Özbay'ın çeşitli gazetelerde yayınlanan yazıları, 1960'lardan itibaren yaşanan gelişmeler ve rehberlerin mücadele ettikleri sorunlar hakkında birinci elden yararlı bilgiler vermektedir. Söz konusu kaynakta, Özbay, 1967 kursuna katılabilmek için aranan diller arasında Yunanca, Farsça ve Urduca'nın "yine unutulduğunu" yazmakta ve rehberlik kurslarının "derme çatmalık içinde" yürütüldüğünden şikâyetle bir turizm okulunun gereğini vurgulamaktadır. İlerleyen yıllarda sıklıkla dile getirilecek olan rehberlerin sosyal güvenceye kavuşturulması isteği de bu yıllardan itibaren rehberlerin gündemindeki konulardan biri olmuştur (Özbay 1986:17).

1955'ten beri düzenlenen profesyonel turist rehberi kurslarının yanında, TMTG'nin düzenlediği amatör rehber kursları devam ettikçe rehberler, amatör ve profesyonel olarak ikiye ayrılmış ve bu ayrım bir çekişmeyi de beraberinde getirmiştir. Özbay'ın Eylül 1967 tarihli yazısında amatör rehberlerden şu şekilde şikâyet edilmiştir (1986:14):

Memleketimizde sosyal adalete ve vergi adaletine taraftar, sömürüye aleyhtar bazı gençlik örgütleri, zaten turizmi amatörce yapıyorlar. Her yıl, örgüt merkezlerinde tercüman rehber kursları açıyorlar. Ticari seyahat acenteleri, Belediyenin ücret tarifesi dışında, amatör tercümanları ucuz istihdam edip kendilerine usulsüz tediye buluyorlar. Ayrıca örgütleri adına limanımıza gelen büyük yüzer-okulların şehir gezilerini tanzim için otobüsler kiralyor, müzelere yabancı öğrencilerin ücretsiz gireceğine dair resmi müsaade belgeleri temin ederek özel ve vergisiz turizm ticareti yapıyorlar (...) yabancı dil bilen herkes artık bu işi "fisebilillah" [karşılıksız, Allah yolunda] benimsemiştir.

Turizm idaresinin Bakanlık seviyesine çıkarılması, ilk örneği 1956 yılı için tespit edilebilen amatör-profesyonel çatışmasını derinleştirmiş görünmektedir. Derneğe bağlı rehberler bu dönemde; 5-6 cm çapında yuvarlak bir metal şeklinde ve üzerinde *Official Guide* yazan; üst yarısı kırmızı, alt yarısı beyaz renkli, kendi dizaynları olan bir kokart yaptırmışlar ve turları sırasında bu kokartı takmışlardır (Özbay 1986:121). *Official Guide* yazan bir kokartın tercih edilmesi, İTRD'ye bağlı rehberlerin kendilerini amatör reh-

berlerden ayırma gayretinde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Ege ve Akdeniz sahillerinde turizm hareketlerinin henüz başlamadığı 1960'lı yılların sonlarında, Marmara kıyısındaki Erdek, deniz tatili yapmak için gelen ilk Alman ve Avusturyalı turistlerin tercih ettiği bir yer olmuş, *charter* uçuşlarla İstanbul'a inen turistler vapurla Bandırma'ya, oradan da minibüslerle Erdek'e götürülmüş, burada bir hafta konaklamışlar ve dileyenler için Bursa ve Truva gibi yerlere günübirlik turlar düzenlenmiştir. Ancak Erdek'in bir turizm beldesi olarak ömrü birkaç sezondan uzun olamamıştır (Kılıç 2018).

1970'li Yıllar

1970'li yıllar, gelişen acentecilik hizmetlerine bağlı olarak dünyada *paket turların* hızla arttığı dönem olmuştur. Bu dönemde Türkiye'ye en çok Alman, Avusturya ve İsveçli organize turist grupları gelmiş, 1960'lı yılların sonlarında bir sahil beldesi olarak yıldızı parlayan Erdek gözden düşmüş ve 1970'li yıllardan itibaren Anadolu Turları rağbet görmeye başlamıştır. Sadece Türkiye turları düzenlediği için kendini *Türkiye Speşyalisti* olarak adlandıran ilk acente olan *Onyx Reisen* de dönemin başında, 1970'te Almanya'da kurulmuş, böylece Anadolu Turları yaygınlık kazanmıştır (Kılıç 2018). Gezilen yerlerdeki turistik altyapının son derece basit olduğu bu dönemde yapılan turlarda turistleri asıl etkileyenler; "... hizmet verenlerin insani yaklaşımları, henüz bozulmamış Türk misafirperverliği, görülen yerlerin dokunulmamış tarihi dokuları, muhteşem kültür değerleri ve nefes kesen tabiat güzellikleri" olmuştur (Kılıç 2018:191).

Tur piyasasında bu gelişmeler yaşanırken, 1971'de ilk rehberlik yönetmeliği, hemen ardından 1972'de *Seyahat Acentaları Birliği Kanunu* çıkarılmış ve seyahat acentelerinin "tertiplecekleri turlarda Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca verilen tercüman-rehber belgesini haiz en az bir tercüman-rehber çalıştırması" zorunlu hale getirilmiştir (Md.10). Acentelerin turlarda görevlendirmek zorunda oldukları rehberler ise ilki 1971'de çıkarılan meslek ve kurs yönetmelikleri ile yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle 1971 tarihli ilk

yönetmelik, mesleğin kurumsallaşma yolunda önemli kilometre taşlarından biridir. Bu tarihe kadar açılan kurslar hizmet içi talimat ve genelgelerle düzenlenirken (Değirmencioğlu 2001), ilk kurs ve meslek yönetmeliğinin 1971’de çıkarılmasının ardından, günümüze kadar çeşitli tarihlerde sekiz müstakil ve 19 değişiklik getiren yönetmelik çıkarılmış, bu yönetmelikler, kurslarla birlikte mesleğin usul ve esaslarını daha net belirlemiştir. Çıkarıldığı dönemde hangi sorunların çözülmeye çalışıldığını gösteren yönetmelikler, aynı zamanda, 1970 sonrası dönemde rehberlik mesleğinin gelişim seyrini incelemek için önemli bir kaynak konumundadır (Çokışler 2021).

1970’li yıllarda iki yönetmelik çıkarılmış, birlikte değerlendirildiğinde öne çıkan konular; mesleğin adlandırılma şekli, amatör rehberlik uygulaması, ülkesel-bölgesel ayrımı, tarife sorunu ve komisyon sorunu olmuştur.

1971 tarihli ilk düzenleme *Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği* adını taşıyırken, 1974 tarihli ikinci düzenleme *Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği* olarak adlandırılmıştır. Yani, 1971’de Tercüman-Rehberlik olarak anılan meslek, 1974’te *Profesyonel Turist Rehberliği* olarak ifade edilmiştir.

Seyahat acentelerinin amatör rehber kullanması 1956’da yasaklanmış olmasına rağmen, 1971 Yönetmeliği’nde; amatör rehberlerin, profesyonel rehberlerin bulunduğu illerde sayıları onu geçmeyen resmi misafirlere ve sayıları beşi geçmeyen münferit turistlere, profesyonel rehberlerin bulunmadığı illerde ise sayılarına bakılmaksızın tüm turistlere *ücretsiz ve amatör bir ruhla* rehberlik yapmalarına izin verilmiştir (Md.47k). 1974’te ise bu uygulama bir daha gündeme gelmeyecek şekilde kesin olarak kaldırılmış, Bakanlığın açacağı yabancı dil sınavında başarılı olmaları koşuluyla mevcut amatör rehberlerin profesyonel rehber olmalarına imkân tanınmıştır (Md.40). *Profesyonel* sıfatının kullanılma amacının da bu ayrımı netleştirmek olduğu anlaşılmaktadır.

1971 Yönetmeliği ile kurslar ilk kez sekiz aylık ülkesel ve üç aylık bölgesel olmak üzere iki seviyede açılmaya başlanmış (Md.7), bu uygulama

1974’te de devam etmiştir. Üç ve sekiz aylık kurslar, amatör-profesyonel ayrımının yanında *bölgesel-ülkesel* şeklinde yeni bir ayrımın daha ortaya çıkmasına neden olmuş, böylece, çoğu bölgesel çalışma belgesine sahip olan rehber, artmakta olan Anadolu turlarına çıkamama tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1972’nin Ağustos ayında gazetelere konu olan “Seyahat Acenteleri Tercüman Rehber Sıkıntısı Çekiyor” başlıklı bir habere göre, acenteler, haziran-eylül arasında Anadolu turlarında çalışacak rehber bulmakta sıkıntı yaşamış ve bu duruma çözüm olarak amatör rehberlerden yararlanmak istemişlerdir. Seyahat acentelerinin rehber yevmiyelerini bu dönemde de yüksek buldukları ve rehber maliyetini düşürme çabası içinde oldukları görülmektedir. Bakanlık yetkililerine göre ise çözüm amatör rehber kullanmaktan değil, ülkesel kokarta sahip rehber sayısının artırılmasından geçmektedir. Bu amaçla, 1 Kasım 1972’de İstanbul, Ankara ve İzmir’de bölgesel çalışma belgelerinin ülkesele çevrilebilmesi için bir fark imtihanı yapılmış, aynı yıl Ankara ve İstanbul’da, toplam 160 kontenjana sahip iki ülkesel kurs açılmıştır (*Cumhuriyet* 1972). Ülkesel-bölgesel ayrımı sonraki dönemlerde de gündemdeki yerini korumaya devam edecektir.

Bölgesel çalışma kartlarının ülkesele çevrilebilmesinin yolu 1974 Yönetmeliği’nde belirtilmiştir. Buna göre iki yıl boyunca bölgesel lisansla çalışma şartını sağlayan rehberlerin, uygulama gezisi ve bitirme sınavlarından başarılı olma koşuluyla ülkesel lisans sahibi olabilmelerine izin verilmiş (Md.25) ancak, bu karar İTRD yöneticilerinin şiddetli itirazlarına neden olmuştur. İtirazın nedeni “derneğe kayıtlı 300’ü aşkın üye iş bula mazken [...] turizm piyasasında suni olarak bir rehber enflasyonu” yaratılması olarak açıklanmış ve söz konusu kararın resmi tarifenin altında rehber çalıştırma olanağı elde etmek amacıyla olan acentelerin Bakanlığa yaptıkları baskı sonucu alındığı iddia edilmiştir (*Cumhuriyet* 1974). Bu şikâyet, yevmiyeler dolayısıyla ilerleyen yıllarda da yaşanacak olan acente-rehber çekişmesinin ve *rehber enflasyonu* tartışmalarının erken örneklerinden olması bakımından önem taşımaktadır. İstanbul’a kayıtlı rehber sayısı ise 1977’de 500’e ulaşmıştır (*Cumhuriyet* 1977).

İTRD yöneticilerinin itirazlarının temel nedeni, resmi tarifinin uygulanması yani, tarife altında çalışmayı kabul ederek meslektaşları arasında haksız rekabete yol açan rehberlerin önlenmesi sorunu, ilk iki yönetmelikle düzenlenmeye çalışılan konular arasında yer almıştır. 1971’de ücret tarifesinin belirlenmesi, bölge müdürü başkanlığında oluşturulacak bir komisyonun görevi iken (Md.37), 1974’te bu görev Bakanlığa verilmiş (Md.32), belirlenen tarifeye uymamak iki yönetmelikte de yasaklanmıştır. 1971’de “Tespit edilen fiyatların dışına çıkan Tercüman-Rehberler hakkında Tercüman Rehberlerle ilgili denetleme hükümleri uygulanır” (Md.37) denirken, aynı kural 1974’te “Profesyonel Turist Rehberleri uygulanan tarifinin altında veya üstünde ücret alamazlar” (Md.32) şeklinde daha net ifade edilmiştir. Bu maddeye 1982 yılında iş mevzuatına aykırı olduğu gerekçesiyle iptal davası açılmışsa da, dava 1984’te reddedilmiştir (Danıştay 1984).

Rehberlik mesleğinin 19. yüzyılda denetim altına alınmasındaki önemli etkenlerden biri olduğunu gördüğümüz komisyon konusu da ilk iki yönetmelikte düzenlenmeye çalışılan konular arasındadır. 1971’de rehberlerin belgelerinin süreli veya süresiz iptaline neden olabilecek eylemler arasında şu maddeler yer almıştır:

Mesleklerini icra ederken turistleri, acentaları veya başka hakikî veya hükmî şahısları zarara sokmak (Md.38.1c); Eşyalara tarihî kıymet uydurmak; fiyatlarını yükseltmek suretiyle satıcılara menfaat sağlamak, otel, lokanta ve sair yerlerde fazla hesap çıkartmak (Md.38.1f); Mahallî şartlara göre tespit edilen fiyatların dışına çıkarak, para istemek, almak ve turistleri istismar etmek (Md.38.1g).

Hangi kabahatin kısa, hangisinin uzun süreli belge iptaline yol açacağı ise 1974’te belirlenmiştir. Kısa süreli (1-3 ay) belge iptaline neden olacak disiplin kusurları arasında;

Bakanlıkça uygun olarak saptanan rehberlik ücreti dışında ücret istemek veya almak (Md.37a) ve Turistleri veya turistik kuruluşları maddi zarara sokmak (Md.37h),

Uzun süreli (3-12 ay) belge iptalini gerektiren kusurlar arasında ise şu maddeler yer almıştır:

Turistlerce satın alınacak eşyalara gerçek dışı tarihi nitelik vererek değerlerini yükseltmek suretiyle kendisine veya üçüncü kişilere yarar sağlamak (Md.38b), Her ne suretle olursa olsun turistlerin yaptığı alışverişlerden komisyon almak veya diğer yollardan kendisine veya üçüncü kişilere haksız yere yarar sağlamak (Md.38d).

1971’de fiyatları yükselterek “turistleri istismar etmek” (Md.38.1f-g) şeklinde dolaylı olarak yazılan sorun, 1974’te “her ne suretle olursa olsun turistlerin yaptığı alışverişlerden komisyon almak” (Md.38d) şeklinde net olarak ifade edilmiştir. Böylece turistlerin alışverişlerinden komisyon almak rehberlik belgesinin uzun süreli geri alınmasını gerektirecek kabahatlerden biri haline gelmiştir.

Rehberlik mesleği hakkında en erken dönemlerden beri şikâyet konusu olduğu görülen komisyon turizm jargonunda *hanut* veya *hak ediş* olarak anılmaktadır ve 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada kendini hissettiren bir sorun haline gelmiştir. Türkiye’de komisyonun kurumsal hale gelmesi *Net Turizm A.Ş.* sayesinde olmuştur (Kılıç 2022). 1974’te Besim Tibuk önderliğinde yüz kadar rehber tarafından kurulan *Net Turizm*, ilk olarak İstanbul’un turistik ilçesi Nuruosmaniye’de halı başta olmak üzere çeşitli turistik eşyaların satıldığı bir mağaza açarak sektöre girmiştir (Net Holding 2023). Şirket rehberlerle anlaşarak, gruplarının mağazada yaptıkları alışverişlerden rehberlere yüzde 10-15 oranında pay vermiş, böylece, *organize hanutçuluk* başlamış, Net Turizm bunun öncüsü olmuştur (Kılıç 2022:162). Net Turizm’in asıl başarısı ise turistlerin satın aldığı halılara, on beş gün içinde, ücretsiz ve sigortalı olarak eve teslim garantisi vererek, turistleri halıyı taşıma zahmetinden kurtarması olmuştur. İstanbul mağazasının elde ettiği büyük başarının ardından, Kuşadası, Pamukkale, Kapadokya, Antalya, Bodrum, Marmaris gibi turistik merkezlerde de benzer mağazalar açılmış, Net Turizm’in rakipleri *Lapis* ve *Sentez* gibi işletmeler ortaya çıkarak benzer stratejiler izlemiş ve *hanut* turizmin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu gelişmelerin turizm sektörüne yansımaları eski bir rehber ve acenteci olan Kılıç tarafından şu şekilde özetlenmiştir (Kılıç 2022:162-163);

Bu sistem ile o yıllarda turizm, turizm olmaktan çıktı ve halı, mücevher vs. gibi metalleri pazarlama organizasyonu haline geldi. Rehberler de bu durumda, rehberlikten ziyade pazarlamacı haline dönüştüler... bir evre sonra dış memleketlerden gelen grupların tur liderleri de hanutu keşfettiler. “Biz de isteriz!” demeye başladılar. Acenta ile mağaza görüştüler, sonuçta tur liderleri için de pastadan bir dilim ayarladılar. Bir adım sonra turist otobüslerinin şoförleri de “Bize yok mu?” demeye başladılar. Hadi onlara da bir dilim ayarlandı. Son olarak yurt dışından turist gönderen tur operatörleri bu işin kokusunu aldılar. İş uluslararası dejenere bir boyuta geldi.

1980’li Yıllar

Bu dönem 1982 tarihli *Turizmi Teşvik Kanunu* sayesinde otel ve turist patlaması yaşanan dönem olmuştur. 80’li yılların ilk yarısından 90’lı yılların ortasına kadar olan süreç, turizmin olduğu gibi rehberliğin de altın devrinin yaşandığı dönem olarak adlandırılabilir. Bu dönemde; 1981, 1983 ve 1986’da olmak üzere üç yönetmelik çıkarılmış, son yönetmelik 2005 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1986-2005 arasında müstakil bir yönetmelik çıkarılmamış, sadece gerek duyulan maddeler revize edilmiş, bu şekilde üçü 1980’li yıllarda olmak üzere, toplam 19 değişiklik yapılmıştır. 80’li yıllarda öne çıkan konu başlıkları; adlandırma, geliştirme seminerleri, kursların niteliği, tarife sorunu ve komisyon sorunu olmuştur.

Mesleğin adı; 1981 ve 1986’da *Profesyonel Turist Rehberliği*, 1983’te ise *Profesyonel Tercüman-Rehberlik* olarak adlandırılmıştır. Bu tamlama 1971 ve 1974 adlandırmalarının bir birleşimidir. Neden yeniden tercüman-rehberlik şeklinde kullanıldığı açık değildir.

1981’de getirilen en büyük yenilik *geliştirme seminerlerine* katılma zorunluluğu olmuştur (Md.36). Amacı “turizm alanındaki gelişmeleri rehberlere aktarmak” olarak belirtilen seminerlerin en az iki yılda bir yapılması, yedi günden kısa, 21 günden uzun olmaması düzenlenmiş (Md.37c), seminerlere üst üste iki yıl katılmamak rehberlik belgesinin süresiz iptalini gerektiren bir suç olarak kabul edilmiştir (Md.37c). Diğerlerine kıyasla en büyük değişiklik bu olduğu için yönetmeliğin çıkarılma amacının *geliştirme semi-*

nerlerini yönetmelik içine almak olduğu söylenebilir. Ancak seminerler bu tarihte hayata geçirilememiş ve 1983 Yönetmeliği’nde yer almamıştır. Ücretli ve zorunlu seminerler 2000 yılında hayata geçirilecektir.

1981’de kurslar ülkesel ve bölgesel olmak üzere iki aşamalı olarak düzenlenmeye devam ederken, 1983’te “Profesyonel tercüman rehberlik kursları “Ülkesel” olarak açılır” (Md.5) şeklindeki müstakil bir madde ile ilk yönetmelikten itibaren var olan bölgesel-ülkesel ayrımı kaldırılmış, bölgesel rehberlere üç yıl süreliğine ülkesel rehberliğe geçme hakkı tanınmıştır (Md.38). Bu değişikliğin neden yapıldığı alanyazında cevabı bilinmeyen sorulardandır. Ülkesel rehber ihtiyacının bu yolla giderilmeye çalışılması ve/veya her bölge için ayrı kurslar açma zahmetinden kurtulma çabası nedeniyle alınmış olması akla yatkındır. 1986’da ise “Kurslar ‘Ülke çapında’ ve ‘Bölge çapında’ olmak üzere iki türde açılır” (Md.5) denerek eski ikili düzene geri dönülmüştür. Alanyazından öğrendiğimize göre bölgesel rehberliğin geri getirilme nedeni, bölgesel kurslardan kokart alanların buldukları yerleri terk ederek turistik illere yönelmeleri ve bazı bölgelerde rehber açığının ortaya çıkmasıdır. Bu göçün önüne geçebilmek amacıyla sadece bölgesel çalışma izni veren bölgesel kurslar yeniden açılmıştır (Editöryel 1997).

Yasal tarifeye ilgili olarak; 1981’de “Bakanlıkça o yıl için saptanan rehberlik ücretinden fazla ücret almak” (Md.39.B) çalışma kartının bir yıl süreyle geri alınmasına neden olacak kabahatlerden biri kabul edilmiştir. Maddenin yorumuna göre taban ücretin altında çalışmak yasal, ancak üstünde çalışmak değildir. 1983 ve 1986’da ise tarife sorunu ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. 1987’de toplanan Tercüman Rehber Ücret Tespit Komisyonu’nun 1988’deki rehber ücretlerini serbest bırakmış olması, yönetmeliklerde yevmiye ile ilgili bir hüküm yer almamasının nedeni olarak düşünülebilir. Rehber yevmiyelerini serbest bırakma kararının gerekçeleri şu şekilde açıklanmıştır (Bilge 1989:63-64);

1) Turist rehberliği mesleğinde uzun seneler hizmet vermiş ve hizmetini en üst seviyede yapan bir turist rehberiyle bu mesleğe yeni baş-

lamış veya verdiği hizmetin seviyesi nisbeten küçük olan bir turist rehberine aynı ücretin verilmesi düşünülemez. 2) Hizmetin yapıldığı yer, mevsim ve iklim şartları, gidilen yerin az gelişmiş yöreler olması ve çok yorucu bir gezi programının uygulanmakta olması ücret anlaşmalarının yapılması sırasında gözönünde bulundurulmalıdır. 3) Özel beceri ve ihtisas isteyen turist rehberliği hizmetleri için (Dağcı gruplara verilen hizmet gibi) daha yüksek bir ücret düşünülmelidir. 4) Türkiye’de çok az konuşulan ve bilinen yabancı dillerde hizmet veren turist rehberleri işverenden farklı bir ücret isteyebilirler. Yukarıda sayılan hususlar gönünde tutulduğunda turist rehber ücretlerinin tespiti imkânsız olmaktadır... Bu anlayış içinde Komisyonumuz 1988 yılı turist rehberi ücretlerinin serbest bırakılmasına karar vermiştir.

Karardan sonra İstanbul Rehberler Derneği, Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği ile masaya oturmuş ve iki yıllık bir ücret anlaşması yapmıştır. Buna göre rehber yevmiyeleri, 1988 için 25.000 ve 1989 için 35.000 lira olarak kararlaştırılmış, Anadolu ve Doğu Anadolu turları için farklı bir tarife verilmiştir. Buna rağmen önerilen ücretler bağlayıcı değil tavsiye niteliğinde olmuş, yani, ücretler piyasa ekonomisi içinde kendiliğinden belirlenmiştir (Bilge 1989:65). Bu karar, rehberlik mesleğinin usul ve esaslarına yönelik denenen farklı yollardan biri olması açısından önem taşımaktadır. Nitekim uygulama kalıcı olmamış, sonraki yönetmelikle kaldırılmıştır. 2005 Yönetmeliği’nde “Bakanlık Ocak ve Temmuz aylarında uygulanacak rehber taban ücretlerinin tespitine ilişkin kararını [...] ilgili kurum ve kuruluşlara bildirir, bu ücretlerin uygulamasını sağlar ve denetler.” (Md.40) denerek, taban ücrette uyma zorunluluğu geri getirilmiştir.

80’li yıllarda tartışılan sorunlardan biri de komisyon konusu olmuştur. 1974’te komisyon alma eylemi açık bir şekilde suç olarak kabul edilmişken, 1981’de “turistlerin satın alacağı eşyalara gerçek dışı nitelik vermek” ve “turistleri parasal zarara sokmak” gibi dolaylı ifadelerle geri dönülmüş, *komisyon* kelimesi kullanılmamıştır (Md.38). Bu kabahatin cezası ise kokartın bir yıl süreyle geri alınması olarak belirlenmiştir (Md.39B). 1983’te “Mesleğin güven ve saygınlığını zedeleyici davranışlarda bulunmak, Turistlere ve turistik kuruluşlara kasıtlı olarak zarar ver-

mek, Turizme zarar verecek söz ve davranışlarda bulunmak” (Md.35b) gibi daha genel ifadeler tercih edilmiştir. 1986’da “Turistlerin yaptıkları alışverişten komisyon almak veya diğer yollardan kendisine veya üçüncü kişilere haksız yere yarar sağlamak” (Md.48a) denerek komisyon almak, yeniden ve açıkça, kokartın bir aydan bir yıla kadar geri alınmasını gerektiren bir kabahat kabul edilmiştir. Tüm kurallara rağmen, bu suçtan ceza aldığı bilinen rehber olmamasından anlaşıldığı üzere, uygulama devam etmiştir.

1986 Yönetmeliği’nde 1988 yılında yapılan bir değişiklikle, Bakanlık dışındaki kişi ve kuruluşların da rehberlik kursu açabilmesine imkân tanınmıştır. Bunun için kursu açacak kurum ve kişilerin Bakanlığa başvurarak izin alması, kursun her aşamasının Bakanlık yetkilileri tarafından denetlenmesi ve bitirme sınavlarının Bakanlık tarafından yapılması şartları getirilmiştir (Md.3a). 1951 yılında *Özel Gazetecilik Okulu* tarafından denenen ancak sonuç alınamayan uygulama, böylece, 1988 yılında hayata geçmiştir.

Rehber sayısının 1985’te 1150’ye (Ahipaşaoğlu 2001) ulaştığı bu dönemde turlar yaygınlık kazanmış ve günümüz imkânlarına kıyasla oldukça zorlu koşullarda yapılmıştır. Bu dönemi yaşayan rehberlerin çeşitli sosyal medya platformlarında paylaştıkları anılarından öğrendiğimize göre, turlarda yaşanan en büyük zorluk klimasız otobüsler ve oteller olmuştur. En sıcak aylarda Antalya’da klimasız odalarda konaklayanlar, manzaralı odalar yerine güneş görmeyen kuytu odaları tercih etmiş, klimasız otobüslerde ise kapı ve pencereler açık olarak yolculuk edilmiştir. Böyle olunca da yolculuk sırasında arı sokması vakaları ile sıklıkla karşılaşmıştır. Kapılardaki yalıtımın çok iyi olmadığı otobüslerle asfalt olmayan yollardan geçmek de bir sorun olmuş, örneğin Nevşehir-Aksaray gibi yollarda, içeriye toz girmesini engellemek için kapılar ıslak havlu ile kapatılmaya çalışılmış, cep telefonu olmadığı için hemen her molada telefonla birilerine ulaşmak gerekmiştir. Tüm olumsuz şartlara rağmen, turların son derece keyifli bir havada ve dostane bir ortamda geçmesi, söz konusu dönemin rehberler tarafından, hâlâ, büyük bir özlemle anılmasını sağlamaktadır. Türkiye’de ilk klimalı oto-

büs 1972 yılında İzmir Fuarı’nda sergilenmiş, ağırlığından kaynaklanan yasal sorunlar nedeniyle yollara çıkmasına izin verilememiş, mevzuat sorunu 1980’de aşıldıktan sonra turlar ilk defa klimalı otobüslerle yapılmaya başlanmış, ancak yaygınlık kazanması ve sektör standardı haline gelmesi 90’ları bulmuştur. Bu süreçte, otobüsün çekiş gücünü azalttığı için şoförlerin rampalarda klimayı kapatması ya da mazot sarfiyatını artırdığı için klimayı açma konusunda gönülsüz olmaları, rehberler ve şoförler arasında tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Orijinal klima ile üretilen modellerden önce eski otobüslere klima takılmaya başlanmış, rehberlik mesleğinde klimalı otobüs tarihinin bir anektodu da gerçekte kliması olmamasına rağmen, dışarıdan bakıldığında klimalı görüntüsü verilmiş otobüslerin ortaya çıkması olmuştur. Klimanın açılmasını talep eden turistlere camları açarak “natürel klima, natürel klima” diyen kaptanlar, gidilen her yerde tamirci ve yedek parça aranıyormuş gibi yapılarak geçirilen ya da az sayıdaki klimalı odayı kapabilmek için otele erken varma mücadelesi verilen turlar, rehberlerin hatıralarında hala canlıdır.

1990’lı Yıllar

Bu dönem kitle turizminin iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladığı, 90’lı yılların ortalarından itibaren, büyük hacimli operasyonlar yapmanın acentecilikte daha kârlı hale geldiği, böylece, niteliğin yerini niceliğe bıraktığı ve müşteri memnuniyetini geri plana iten bir turizm anlayışının ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu dönemde 1986 Yönetmeliği’nde altı değişiklik yapılmış, yani sadece ihtiyaç duyulan konular revize edilmiş, yeni bir yönetmelik hazırlanmamıştır.

1990’da “Bakanlık dışında hiçbir kuruluş, hangi isim altında olursa olsun turist rehberliği kursları açamaz, belge ve kimlik kartı veremez” (Md.3) denerek, iki yıl önce özel sektöre verilen kurs açma yetkisi geri alınmıştır. Kararın iptaline yönelik bir dava açılrsa da reddedilmiştir (Danıştay 1991). Bu sürede kimler tarafından, nerede, kaç adet kurs açıldığı ve kaç rehberin mezun edildiği konusunda akademik kaynaklar suskundur.

1990’lı yılların başında rehberlik eğitimi veren ilk dört önlisans programı; Ege Üniversitesi Çeş-

me MYO, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu ve Kocaeli Üniversitesi Derbent MYO bünyesinde açılmış, ancak, yasal bir düzenleme olmaması nedeniyle, mezunları kokart alamamış ve rehberliğe başlayamamıştır. Meslek yüksekokulu (MYO) öğrencilerinin rehber olabilmesinin yasal zeminini 1995’te hazırlanmış, madde şu şekilde kaleme alınmıştır:

Fakülte ve yüksekokullar bünyesinde açılan rehberlik bölümlerinden mezun olanlara Bakanlıkça yapılacak yabancı dil sözlü ve yazılı sınavında başarılı olmaları veya ÖSYM’ce yapılacak yabancı dil bilgisi seviye tespit sınavına katılarak en az (C) düzeyinde başarı sağlama- ları halinde, tatbikat gezilerine katıldıklarını da belgelendirmeleri koşulu ile Bakanlıkça belge ve kimlik kartı verilir (Md.7).

Bu tarihte henüz bir turizm fakültesi olmamasına rağmen -ilk turizm fakültesi 2009 yılında kurulacaktır- yüksekokullarla birlikte fakülteler de sayılmıştır. Bu durum, ilgili maddenin, turizm eğitimi veren MYO’ların ileride turizm fakültelerine dönüşeceği öngörülerek yazıldığını göstermektedir (Çokişler 2022b).

1995’te yapılan değişikliğin ardından Selçuk Üniversitesi Kazım Karabekir MYO, Ankara Üniversitesi Beypazarı MYO, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van MYO ve Mersin Üniversitesi Anamur MYO bünyelerinde önlisans programları açılmaya devam etmiştir. İlk dört yıllık bölüm ise 1997-1998 öğretim yılında Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nda açılmıştır (Çokişler 2022b). Üniversite mezunlarının da rehber olabilmesi ile birlikte, rehberler alaylı ve mektepli olarak farklı şekillerde anılmaya başlamış, kurslardan mezun olanlar alaylı, rehberlik bölümlerinden mezun olanlar mektepli/okullu olarak adlandırılmıştır, ancak bu ayırım pratikte herhangi bir soruna neden olmuş görünmemektedir.

1997’de kokart alabilmek için gerekli şartlar arasına Turizm Danışma Müdürlükleri’nde bir aylık ücretsiz staj yapma zorunluluğu getirilmiştir (Md.1a). Rehber adaylarına tecrübe, Turizm Danışma Müdürlüklerine ise dil bilen personel sağlama düşüncesiyle çıkarılan kural, olasılık-

la, uygulamadaki güçlükler nedeniyle hayata geçirilememiştir.

1991'de *Esnaf Odası* olarak örgütlenen rehber odalarını yasal olarak tanıyan ilk düzenleme 1998'de çıkarılmış, 1995 ve 1997 düzenlemelerinde yer verilmeyen *meslek kuruluşlarına* 1998 Yönetmeliği'nde yer verilmiştir (Md.1). 1999'da, vizenin her yıl yenilenmesi için yapılması gereken işlemler arasına, bir rehber odasına üye olma veya olmasın, rehberlerin vize yaptırımlarında disiplin yönünden sakınca olmadığına dair *meslek kuruluşlarından* bir belge alma zorunluluğu getirilmiştir (Md.1). Yani odaya üye olma zorunluluğu olmamasına rağmen, savcılıktan alınan temiz kâğıdının yanında, bir rehber odasından da temiz kâğıdı istenmiştir. Aynı madde ilk defa 1993 yılında bir genelge ile yürürlüğe konmak istenmiş ancak açılan dava ile hukuksuz bulunarak iptal edilmiştir. Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün 17.12.1993 tarih ve 02.2.630/6903526 sayılı İl Turizm Müdürlüklerine gönderdiği genelgede rehberlerin yıllık vizelerini yaptırmaları için oda üyeliği şartı getirmesi üzerine genelgeye karşı 1994'te bir dava açılmıştır (Danıştay 1995). Bakanlık gerekçeyi; "meslekle ilgili kuruluşların tüzel kişiliklerini sürdürbilmeleri için gerekli olan üye kaydı ve aidat toplama konularında yaptırım" güçlerinin olmaması sebebiyle meslek kuruluşlarının görevlerini yerine getirmekte güçlük çektikleri şeklinde açıklamış, ancak dava sonunda yönetmelikte yer almadığı için böylesi bir düzenlemenin hukuka uygun olmadığına karar verilmiştir (Danıştay 1995). Dolayısıyla, 1999 değişikliğinin vize yaptırmak için meslek kuruluşlarına üye olma zorunluluğu getiren maddeyi yürürlüğe koymak için hazırlandığı söylenebilir.

Türkiye'ye gelen turist sayısının artması ve yabancılarla birlikte rehberlerin üst düzey bir devlet görevlisinin yıllık maaşını bir sezonda kazanabilmeleri sayesinde (Şensılay 2018), rehberlik mesleği bu dönemde daha popüler hale gelmiş ve 1990'lı yıllarda rehberlik kursları düzenli olarak açılmaya devam etmiştir. Bu sayede; 1990'da 4703 olan rehber sayısı, 1995'te 5763'e, 2000'de 7684'e (Ahipaşaoğlu 2001:42) ulaşmış ve rehber profili de değişmeye başlamıştır. Üniversitelerin

ilgili bölümlerinden mezun olarak mesleğe atılan rehberlerin sayısını net olarak tespit edebilmeye imkân olmasa da 90'lı yıllar için bu sayı yüksek değildir. Önceki dönemlerde, büyük ölçüde, yabancı dili en iyi şekilde öğreten İstanbul'un elit okullarından mezun olanlar rehber olurken, artan tur sayısı ve rehberlerin sağladığı gelirin büyüklüğü gibi nedenlerle, yurtdışına işçi olarak giden ailelerin çocukları yabancı dil bilmeleri sebebiyle bu dönemde rehber olabilmeye başlamışlardır. Gurbetçi ailelerin çocuklarının rehber camiasına katılmaları, eski rehberlerin sahip oldukları eğitim seviyesinden kaynaklanan entelektüel seviyenin düşmesine neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Şensılay 2018). Bu yorum, rehber odaları yöneticilerinin eğitimin üniversite bünyesine alınması gerektiği konusundaki ısrarlarını da (Çokişler 2022b) açıklar niteliktedir.

2000'li Yıllar

Gelişen teknoloji, değişen turist profili ve artan tur talebi bu dönemde birleşerek rehberlik mesleğinin hızla gelişmesi ve değişmesi sonucunu doğurmuştur. Bu süreçte yaşananları; mevzuatta ve sektörde meydana gelen değişimler olarak iki başlıkta ele almak mümkündür.

1986 Yönetmeliği'nde 2000'li yıllarda yapılan değişikliklerde yıllık vizenin yenilenme şartları öne çıkmıştır. İlk olarak Kasım 2000'de vizenin yenilenmesi için bir meslek kuruluşundan disiplin yazısı alınması zorunluluğu kaldırılmış, bir ay sonra her yıl kasım ve aralık aylarında 12 farklı konuda düzenlenecek olan *Zorunlu Hizmet İçi Eğitim Seminerlerinden* en az üçüne katılmak vize yaptırmak için önkoşul haline getirilmiştir (Md.1). 2003'te ise zorunlu seminerlerin masraflarının rehberler tarafından karşılanacağı düzenlenmiştir (Md.1). Böylece 1981'de *geliştirme seminerleri* adı ile ilk defa gündeme gelmiş olan zorunlu seminerler hayata geçmiştir. Zorunlu hizmet içi eğitim uygulaması, 1998'de bir protokol ile kurulmuş olan Turist Rehberleri Odaları Birliği'nin (TUREB) çabaları sonucu olmuştur. Kendisiyle yapılan bir sözlü tarih çalışmasından öğrendiğimize göre, birliğin ilk başkanı olan Ahmet Şensılay Fransa'ya yerleşmiş Ermeni kökenli ailelerden gelen turistlerle yaptığı turlarda 1915

Olayları hakkında sorun yaşamış, kendisi Siyasal Bilgiler mezunu olduğu için, diğer rehberleri de konu hakkında bilgilendirme gereği hissetmiştir. Dönemin Turizm Bakanı Erkan Mumcu nezdindeki girişimleri sonuç vermiş, çeşitli konularda zorunlu seminerler hayata geçmiş ve konular arasında Ermeni Sorunu her yıl mutlaka yer almıştır. Zorunlu seminerlerin bir diğer işlevi ise meslek örgütünün ihtiyaç duyduğu geliri sağlamak olmuştur (Şensılay 2018).

2000’li yılların bir diğer önemli gelişmesi 2005’te yeni bir müstakil yönetmeliğin yayınlanması olmuştur. 13 değişiklikle yamalı bohça ya dönen 1986 Yönetmeliği’nin üzerinden 19 yıl geçmesi ve 1989’da *Turizm Bakanlığı* olarak adlandırılan Bakanlığın 2003’te yeniden *Kültür ve Turizm Bakanlığı* olarak teşkilatlandırılması üzerine ihtiyaç duyulan yeni yönetmelik 2005’te çıkarılmıştır. 1986 Yönetmeliği ile kıyaslandığında, madde sayısı artmış olsa da yeni yönetmelikte büyük değişiklikler yoktur. Öne çıkan konular; devlet memuru olan rehberlerin meslekten men edilmesi, rehberlik kursuna katılma şartı, komisyon ifadesine yer verilmemesi ve uzmanlaşma konuları olmuştur.

2005 Yönetmeliği’nin getirdiği en büyük değişiklik, devlet memuru olan rehberlerin rehberlik yapamayacakları kararının alınmasıdır (Md.36). Karar, özellikle ortaöğretimde çalışan kokart sahibi yabancı dil öğretmenlerinin yaz tatillerini geçirdikleri turistik beldelerde, daha düşük ücretle çalışmalarının sektörde yarattığı tepki neticesinde alınmıştır. Diğer önemli değişikliklerde; kursa katılmak için gerekli asgari şart liseden önlisans mezunu olmaya yükseltilmiş (Md.9c), vize yaptırmak için meslek kuruluşlarından temiz kâğıdı alma uygulaması sonlandırılmıştır. Komisyon ve ücret tarifesi dışında çalışma konularında ise herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş, “Mesleğin güven ve itibarını zedeleyici veya meslek etiğine aykırı davranışta bulunmak” (Md.47d) şeklinde genel bir ifade ile yetinilmiştir.

İlk defa bu yönetmelikte olmak üzere “Rehberlikte uzmanlaşma ve eğitim” ayrı bir başlık olarak ele alınmış; “turizm çeşitleri ve bölgelerine göre uzman rehber yetiştirilmesi ve rehberlerin çeşitli konularda eğitilmesi amacıyla, [...] Bakan-

lık denetiminde eğitim faaliyetleri düzenlenebilir” hükmüne yer verilmiştir (Md.43). Sonraki yönetmeliklerde de yer alacak olan uzmanlaşma konusu böylece ilk defa bir düzenlemede kendine yer bulmuştur.

Bu dönemde, gurbetçilerden sonra yeni bir grup olan üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun öğrenciler mesleğe girmeye başlamış, zamanla *alaylı* rehberlerin sayısı azalmış, *mektepli/okullu* rehberlerin sayısı artmıştır. Böylelikle, eskiden olduğu gibi farklı bir mesleğe sahipken ikinci iş olarak rehberlik yapanların yerini, büyük ölçüde, asıl ve tek mesleği rehberlik olanlar almaya başlamıştır. Okullarda büyük oranda İngilizce eğitim verilmesi nedeniyle nadir dillerin öğretilmemesi, bu dönemde, rehberlik bölümleri ile ilgili olarak dile getirilen en büyük eleştiri olmuş ve Bakanlık kurslarının açılmaya devam etmesinin nedeni olarak gösterilmiştir. Söz konusu kurslara sadece nadir dilleri değil; İngilizce, Almanca, Fransızca gibi yaygın dilleri bilen kursiyerler de sıklıkla kabul edilmiştir. Üniversitelerde 2-4 yıllık sürelerde elde edilen rehber olma hakkının, Bakanlık kurslarında 6 ayda kazanılması rehber odaları ve rehberlik bölümlerinin şiddetli eleştirilerine hedef olmuş, ancak, 2012 tarihli Meslek Kanunu’ndan sonra azalarak da olsa, kurslar 2015 yılına kadar açılmaya devam etmiştir (Çokışler 2022b).

Rehberlik mesleğinin tarihi seyrinde önemli gelişmelerden biri 2012’de çıkarılan Turist Rehberliği Meslek Kanunu’dur. 22 Haziran 2012 tarihli ve 28331 sayılı düzenleme meslek hakkındaki ilk ve tek kanundur, böylece, turist rehberleri polis, öğretmen ve doktorlar gibi meslek gruplarından önce kendi kanunlarına sahip olmuşlardır. Mesleğin adı için *Profesyonel* sıfatı kullanılmamış, *Turist Rehberliği* olarak adlandırılmış, dört bölüm ve 15 maddeden oluşan kanunun detayları 2013 Yönetmeliği’nde belirlenmiştir. 2013 Yönetmeliği 6 bölüm ve 67 maddeden oluşmuş, şimdiye kadar var olmayan “Mesleğin Korunması” ve “Meslek Kuruluşları” olmak üzere iki yeni bölüm başlığı yer almıştır. Yenilikler şu şekildedir: Eylemli ve eylemsiz turist rehberi ayrımı getirilmiş (Md.3), Bakanlığın açtığı kurslar *Turist Rehberliği Sertifika Programı* olarak anılmaya baş-

lanmış ve idaresi rehber birliklerine verilmiştir (Md4). İlk defa üniversitelerin turist rehberliği yüksek lisans bölümlerinden mezun olanların da rehber olabileceği düzenlenmiş (Md.22), böylece Turist Rehberliği Tezli ve Tezsiz Yüksek Lisans programlarının açılma gerekçesi oluşmuştur. Komisyon alma hakkında direkt bir maddeye yer verilmemiş, “görev ve yetkilerini haksız çıkar sağlamak amacıyla kullanmamak” ilkesi, 8 maddelik “meslek etik ilkeleri” başlığına eklenmiştir (Md.29.d). Bir meslek odasına üye olma zorunluluğu getirilmiş (Md.31), taban ücret altında tura çıkma idari para cezasını gerektiren bir suç olarak düzenlenmiş (Md.36.3) ve her tur için acente ile yazılı bir sözleşme yapma zorunluluğu getirilmiştir.

Ayrıca, ilk defa bir yönetmelikte mesleğin Türkçe olarak da yapılabileceği şu şekilde vurgulanmıştır (Md.28);

Turist rehberlerinin çalışma kartında belirtilen yabancı dil/dillerde rehberlik yapmaları zorunludur. Ancak turist rehberleri, tura katılanların Türkçe bilmeleri ve talep etmeleri halinde mesleklerini Türkçe olarak icra edebilirler.

Türkiye’de turist rehberliği, 1932’den beri sadece Türk vatandaşlarının yapabileceği bir meslektir, dolayısıyla, mensupları doğal olarak Türkçe bilmektedirler. Buna rağmen, yönetmelikte, ilk defa mesleğin Türkçe icra edilebileceği yönünde bir madde yer alması ilgi çekicidir. İlk defa bu tarihten sonra basılan çalışma kartlarında, rehberlik yapma hakkı olan dillerin yazılı olduğu bölümü, *Türkçe* de yazılmaya başlanmıştır.

2012 Kanunu’nun bazı maddelerine Anayasa Mahkemesi’nde iptal davası açılması (Cumhuriyet 2012) ve davanın kazanılması üzerine 2013 Yönetmeliği’nin de değiştirilmesi gerekmiş, bu nedenle, 26 Aralık 2014’te yeni bir Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği çıkarılmıştır. 6 bölüm ve 69 maddeden oluşan yeni yönetmelik TUREB ve Bakanlık iş birliğinde hazırlanmış, eski yönetmelik ile arasındaki en büyük fark, TUREB’in yönetmelikte resmi olarak yer alması, rehber birliklerini ilgilendiren maddelerin TUREB tarafından kaleme alınması ve Bakanlığın Birlik üzerindeki denetimi aşan yetkisinin kaldırılması olmuştur.

Ayrıca, meslek etik ilkeleri 8’den 12’ye çıkarılmış; “meslektaşları arasında haksız rekabete yol açacak her türlü tutum ve davranışlardan kaçınmak” (Md.30ğ), “kişisel politik, ekonomik ve sosyal görüşlerini genel görüş olarak açıklamamak” (Md.30h), “hediye alma ve menfaat sağlama yasağına uymak” (Md.30ı) gibi yeni ilkeler eklenmiştir. 2015 yılından beri Bakanlık kursu açılmıyor olmasına rağmen bu tür kurslar yasaklanmamış, ismi *Turist Rehberliği Sertifika Programı* olarak değiştirilmiştir (Md.4). Yani, 2014 Yönetmeliği’ne göre, bir *Sertifika Programı* açılabilmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır.

Mevzuat açısından bu gelişmeler yaşanırken, 2000’li yıllarda mesleki açıdan meydana gelen en büyük değişiklik turist ve tur profilinin değişmesi olmuştur. Bu dönemde geleneksel pazar olan Avrupa dışından, Balkanlar ve Orta Doğu gibi coğrafyalardan da Türkiye’ye turist gelmeye başlamış, Anadolu Turu sayısı azalmış, günübirlik ya da bir gece konaklamalı *sejour turlar* yaygınlık kazanmıştır. Değişen turist profilinin bir diğer ayağı ise yerli turistler olmuştur. 2000’li yılların başından itibaren yerli turistler için Türkiye’nin hemen her bölgesine turlar düzenlenmeye başlamış, yabancı turistlerden boşalan Anadolu Turları büyük ölçüde yerli turistler tarafından doldurulmuştur. Elimizde somut veriler olmasa da günümüzde rehberli turların büyük kısmının yerli turistlere yönelik düzenlendiği söylenebilir.

Meslekte yaşanan diğer önemli gelişmeler *gölge/çanta rehberlik ve yeovmiesiz turlar* olmuştur. Gölge/çanta rehberlik; otobüste turistlerin dilini konuşan değil, genellikle İngilizce konuşan bir rehberin, yanında yabancı bir grup lideri ile birlikte turu idare etmesi uygulamasına verilen isimdir. Bu uygulama mevzuata aykırı değildir ve özellikle nadir dillerde sık görülmektedir. Olması gereken, Türk rehberin çalışma kartında yazan dilde anlatması, yabancı grup liderinin kendi diline çevirmesidir. Ancak, pratikte, bütün anlatımları grup liderinin yaptığı, rehberin sadece denetlemelerde görüldüğü turlar da yapılmaktadır. Gölge rehberlik ya da çanta rehberlik olarak adlandırılan ve eskiden beri bilinmekte olan uygulama, özellikle Uzakdoğu’dan gelen turlar arasında yaygınlaşmış ve mesleğe yeni başlayan

rehberler tarafından saha tecrübesi edinmek için tercih edilir hale gelmiştir.

Yevmiesiz turlar ise kanunda yasaklanmış olmasına rağmen acentenin rehberine vermesi gereken taban ücreti ödememesi, bunun yerine, a) turistlerin anlaşmasına eklenen günlük zorunlu bahşiş maddesi ile rehberin eline geçen bahşiş yevmiye yerine sayması, b) turda yapılan alışverişlerden rehberine düşen hak edişten yevmiye kadar kısmı düşmesi, dolayısıyla, yevmiyenin yine kendi cebinden çıkmaması anlamına gelmektedir. Bu sistemin bir diğer versiyonu, rehberin tura çıkmak için *dosya parası* altında acenteye para ödemesidir. Bu tür turlarda rehberin amacı, hak edişler aracılığıyla, önce verdiği parayı çıkarmak daha sonra kâra geçmeye çalışmaktır.

1995’te MYO mezunlarının rehber olmasının yolu açıldıktan kısa süre sonra iki ve dört yıllık bölümlerin sayısı hızla artmış, 2000’li yıllarda ise turizm okullarının fakülteleşme süreci başlamıştır. Böylece, bir yandan rehberlik eğitimi üniversite bünyesinde verilmeye ve konu akademik olarak da ele alınmaya başlanmış, bir yanda da Bakanlık kursları sonlandırılmadan ve iki yıllık okullar kapatılmadan açılan lisans programları ile birlikte rehberlerin eğitimi gittikçe daha parçalı bir hal almıştır. 90’lı yıllarda başlayan rehberlik eğitiminin üniversite çatısı altında hangi seviyede verilmesi gerektiği tartışmaları, 2000’li yıllarda da gündemdeki yerini korumuştur (Ço-kişler 2022b).

2000’li yılların önemli tartışmalarından biri de, yerli turistler için düzenlenen turların artmasına bağlı olarak ortaya çıkan *Türkçe rehberlik* tartışmalarıdır. Tarihsel gelişimin gösterdiği üzere, rehber olabilmek için bir yabancı dile iyi derecede hâkim olma şartı her devirde aranan ilk şart olmuştur. Bir grup acente sahibine göre ise yerli turistlerle çalışan çok sayıdaki rehber için yabancı dil bilmek bir zorunluluk olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun için iki gerekçe sunulmaktadır; acenteler yerli turistlere hizmet verecek rehber bulamamaktadır ve yerli turistler için düzenlenen turların getirisi yabancı turlara kıyasla daha azdır, bu nedenle, rehberlerin aldıkları yevmiyeler de farklı olmalıdır (Düzgün 2021). Konu 2018 yılında acenteler tarafından mahkemeye taşın-

mış ancak yönetmeliğin bağlayıcı maddeleri nedeniyle sonuç alınmamıştır (Apalı ve Kırlar-Can 2020). Buna rağmen Türkçe rehberlik gündemdeki yerini korumaya ve özellikle 2010’lu yıllardan sonra gittikçe artan şekilde tartışılmaya devam etmektedir.

2013 Yönetmeliği ile birlikte rehberlik eğitiminde yüksek lisans ve doktora programlarının önü açılmış, böylece turist rehberliği, dünyada ilk kez bir anabilim dalı olarak görülmeye başlanmıştır. 2022 yılı itibarıyla Türkiye’de rehberlik eğitimi 59 üniversite bünyesinde 74 birimde 4067 kontenjana ulaşmıştır (ÖSYM 2022).

SONUÇ

Bu çalışmada, turist rehberliği mesleğinin yaklaşık yüz elli yıllık süreci ele alınmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde; rehberlik mesleği uluslararası ziyaretlerin arttığı ve İstanbul’un önemli bir çekicilik merkezi haline geldiği 19. yüzyılda tercümanlık işlevi ile başlamıştır. Müslümanların yabancı dil bilme oranının oldukça az olduğu bu dönemde, rehberlik mesleği, çoğunlukla, azınlık vatandaşlarının tekelinde kalmış, gayrimüslim rehberlerin olumsuz ve yanlış propagandalarını önleme amacı, rehberlik mesleğini kontrol altına alma düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu amaçla ilk düzenleme 1890’da çıkarılmış ve rehberlik mesleği hakkında, sadece Türkiye’de değil dünyada bilinen ilk düzenleme olmuştur.

İlk düzenlemenin 19. yüzyıl sonu gibi erken bir tarihte çıkarılması, rehberlik mesleğine farklı dönemlerde atfedilen stratejik önemin ilk örneği olmuştur. Bu dönemde Osmanlı yöneticileri, ülke hakkında yapılan olumsuz propagandaları engellemenin yolu olarak kimlerin rehber olacağını denetlemeye çalışmışlardır. Müstakbilin Cemiyeti de rehberlik mesleğine Mütareke döneminde atfedilen stratejik önemi gösteren bir diğer örnek olmuş, bu dönemde olumsuz propaganda ile mücadele etmenin yolu olarak Türk gençleri tarafından gönüllü ve ücretsiz rehberlik hizmeti sunulmuştur. Benzer bir anlayışın izleri Cumhuriyet döneminde de görülebilmektedir. Bu dönemde de yeni kurslar açılmasının ve yeni bir belgeleme sistemine geçilmesinin nedeni, kötü propaganda yapan rehberlerin elenmesi

düşüncesi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında BYTGM sayesinde yeniden gündeme geldiğinde, rehberlik mesleğinin “*milli bir görev*” olarak adedilmesi de aynı düşüncenin ürünüdür.

1970'lere kadar olan süreç; ilk profesyonel rehberlik kurslarının açılması ve ilk mesleki örgütlenmenin hayata geçirilmesi gibi gelişmeler sonucunda, rehberlik mesleğinin kurumsallaşma yoluna girdiği bir dönem olmuştur. 1971'den itibaren yayınlanmaya başlayan yönetmelikler sayesinde, yasal çerçeve ile usul ve esaslar daha net belirlenmiş, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verilebilmiş, böylece, rehberlik mesleğinin kurumsallaşmasında önemli bir adım atılmıştır. Bu dönemde rehberlerin en çok mücadele verdiği konular arasında, amatör-profesyonel çekişmesi, yasadışı rehberlikle mücadele ve sosyal güvence sorunları gelmiştir. Kurumsallaşma çabaları içinde 2012 tarihli Meslek Kanunu'na kadar olan süreyi bir arayış dönemi olarak adlandırmak mümkündür; meslek kuruluşlarının örgütlenmesi, finansmanı, mesleğin etik ilkelerinin oluşturulması ve rehberlerin mesleki bilgilerinin güncel tutulması gibi konularda ideal yöntemin ne olduğuna dair bir arayışın varlığı açıkça görülmüştür.

Rehberlik mesleğinin kurumsallaşması 2012 tarihli Meslek Kanunu ile tamamlanmış, böylece turist rehberliği Türkiye'de kendine ait bir kanunu olan az sayıdaki meslekten biri olmuştur. Buna rağmen, eskiden beri mücadele edilen komisyon ve yasadışı rehberlik gibi sorunların çözülebildiğini söylemek güçtür. Rehberlik mesleğinin kontrol altına alınması için dile getirilen en eski konulardan biri olan komisyon sorununun mevcut durumu hakkında, sadece rehberlerin üye olabildiği bir sosyal medya platformu üzerinden bilgi alınmaya çalışılmış, ancak başarılı olunamamıştır. Soruya cevap veren rehberlerin büyük kısmı, bazı konuların bilinmemesinin daha iyi olacağı, araştırmanın iyi niyetle yapıldığına inanmakta güçlük çektikleri ve hatta bu tür soruların amacının rehberleri hedef göstermek olduğu gibi düşünceler dile getirerek tepki göstermişlerdir. Bu cevaplar komisyon konusunun, rehberler arasında, camiadan olmayanların öğrenmemesi gereken tabu bir konu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tarihsel gelişim, günümüzde meslek örgütlerini en çok uğraştıran konuların başında gelen yasadışı rehberlik sorununun çok eski tarihlerden beri gündemde olduğunu ortaya koymuştur. Meslek odalarının en çok emek verdiği konuların başında, yasadışı rehberlik faaliyetlerini önleme çabası halen ilk sıralarda yer almakta, ancak istenen sonuca ulaşamamaktadır (Polat vd. 2022). Bu durum nedeni olarak, gelişen teknolojiye rağmen, usul ve esaslarının değişmemesi nedeniyle denetlemelerin eski usul yapılmaya devam etmesinin yattığı söylenebilir. Teknolojik imkânları kullanarak görüntülü kayıtlar üzerinden rehber denetimi yapılabilmesine izin verecek bir düzenleme, yasadışı rehberlik sorunu için etkili bir çözüm olabilir.

Acentelerle rehberler arasında taban yevmiye konusunda yaşanan çekişmenin köklerinin sanıldığı gibi son zamanlara özgü olmadığı araştırmamızın öne çıkan bir diğer bulgusu olmuştur. 1956'da rehberler acenteleri devre dışı bırakmayı düşünürken, 1972'de acenteler daha düşük yevmiye ile çalışan amatör rehberlerden yararlanmak istemiştir. Bu durum alanyazında dile getirilen paydaşlar arası güç çatışmasının köküne ışık tutmaktadır. Ortaya çıkan tabloya göre; acentecilik kanunundan önce rehberler acentelerin kazancını fazla bulurken; acenteler de yasal yevmiyeyi ödememenin yollarını aramaya başlamış, 1618 sayılı Seyahat Acentacılığı Kanunu da sorunu çözememiştir. Acentelerin günümüzde de amatör rehberlerden yararlanma düşüncesine benzer bir çaba içinde olduğu ve yabancı dil barajını geçemediği için rehberlik hakkı kazanamamış mezunlardan yararlanabilmek için Türkçe rehberlik uygulamasının önünü açacak yasal bir düzenlemenin çıkarılmasını istedikleri bilinmektedir. 1972'de Anadolu turlarına çıkacak rehber bulamamak gerekçesi, günümüzde, yerli turlara çıkacak rehber bulamamak ve bu turların getirisinin az olması şeklinde ifade edilmektedir. İki dönemde de acentelerin çözüm önerisinin rehber maliyetlerini düşürmek olduğu açıktır. Bu örnek, aradan geçen yarım asırlık süreye rağmen, benzer sorunların gündemdeki yerini koruduğunu göstermektedir.

Üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olan ancak yabancı dil sınavını geçemediği için mesleğe girememiş çok sayıda rehber adayı olduğu doğrudur. Ancak bu kişilere rehber olma hakkı tanınması, 2023 Haziran ayı itibarıyla 12763 olan (TUREB 2023) toplam rehber sayısının en az üç dört katı rehberin, bir anda, mesleğe giriş yapması anlamına gelecektir. Böylesi bir ortam, yasada ayrı bir madde ile düzenlenmiş olmasına rağmen önlenemeyen yevmiye altında -ve hatta yevmiesiz- çalışmanın, Türkçe rehberlikle birlikte sektör standardı olması tehlikesini beraberinde getirebilecektir. Türkçe rehberlik fikrinin rehber çevreleri tarafından korkuyla karşılanmasının ve karşı çıkılmasının asıl nedeni budur. Toplumsal fayda açısından bakıldığında da küreselleşme ve uluslararasılaşmanın her alanda dil bilen insanı gerekli kıldığı bir dönemde; ‘yabancı dil bilmeyen hiç kimsenin turizm sektöründe çalışmasına izin verilmemelidir’ ya da ‘2023 yılında, turist rehberliği öğrencilerinin yabancı dil bilmeden mezun olmaları kabul edilemez’ şeklindeki bir vizyonu egemen kılmak yerine, turist rehberleri için yabancı dil bilmenin gerekli olup olmadığı tartışılmamalıdır.

Rehberlik mesleğinin tarihsel gelişimi en eski tarihlerden beri çözümü için uğraşılan komisyon/hanut, yasadışı rehberlik ve paydaşlar arası koordinasyon gibi sorunların geçerliliğini hâlâ koruduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, alanyazında daha önce yapılan paydaşlar arası güç çatışması tespiti ile uyumludur (Çokışler 2022b). Turist rehberliğinde benzer sorunların uzun zamandır tartışılmaya devam ediyor olması, paydaşların güç birliği yaparak ülke turizmini daha ileri götürecek toplumsal kazanımlar yerine, kısa vadeli ve öznel kazançlar peşinde koştuğu görüşünü, dolayısıyla da, bir güç çatışmasının varlığını açıkça desteklemektedir. Bu tespitten yola çıkarak; nihai çözüme kavuşturulamamış sorunların, paydaşların zaman ve enerjilerini alan kısır tartışmaların bir sonucu olduğu ve gerçek sorunların görülmesini, tartışılmasını ve çözümünü engelleyen asıl etkenin bahsi geçen güç çatışmasından kaynaklanan kısır tartışmalar olduğu söylenebilir.

Turizmin Bakanlık düzeyinde örgütlendiği, rehberlik ve acenteciliğin kendine has kanunlara sahip olduğu bir ortamda, daha büyük ve önemli pek çok sorun mevcut iken sektörün önemli paydaşlarının zaman ve enerjilerini öznel, verimsiz ve kısır tartışmalarla geçirmelerinin nasıl önlenilebileceği, gelecek çalışmalarda üzerinde asıl durulması gereken konu olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahipaşaoglu, S. (2001). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akçura, G. (2002). *Turizm Yıl Sıfır 4*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Akçura, G. (2004). 1924 Yılından Bir Tercüman Rehberin Anıları. İstanbul’da Turist Gezdirmek Zor Zanaat!, *İstanbul Üç Aylık Dergi*, (49): 112-115.
- Akşin, S. (1993). Siyasal Tarih (1789-1908). İçinde; M. Kunt ve diğerleri (Editörler), *Türkiye Tarihi-3, Osmanlı Devleti: 1600-1908* (ss. 77-188). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ali Polat, H., Çakmak, T. F. ve Arslan, A. (2022). A Historical Review of Illegal Tour Guiding in Turkey, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 70 (1): 101-112.
- Apalı, Z. A. ve Kırlar-Can, B. (2020). Turist Rehberliği Mesleğine Genel Bakış. İçinde; E. Düzgün (Editör), *Örnek Olaylarla Turist Rehberliği* (ss.19-42). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arslan, A. ve Polat, H. A. (2016). Guidance Services and Legal Regulations Aimed at Interpreters and Guides in the 19th Century Ottoman Empire, *Tourism Management Perspectives*, (19): 40-47.
- Bakar, B. (2008). Turizm Tarihimizde İdealist ve Öncü Bir Organizasyon, Müstakbilin Cemiyeti. *Türklük Araştırmaları Derneği (Prof. Dr. Mücteba İlgürel’e Armağan-II)* (20): 521-550.
- Balon, R. (2022). What Is a Review Article and What Are Its Purpose, Attributes, and Goal(s), *Psychotherapy and Psychosomatics*, 91 (3): 152-155.
- Bilge, B. (1989). Profesyonel Turist Rehberliği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı.
- Cumhuriyet (1956, 7 Ocak). Turist Polis Teşkilatı Kurulması İsteniyor, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1956-07-01/1>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Cumhuriyet (1965, 17 Şubat). Yeni Tercüman Rehberlere Diploması Dağıtılacak, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1965-02-17/3> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Cumhuriyet (1972, 22 Ağustos). Seyahat Acenteleri Tercüman Rehber Sıkıntısı Çekiyor, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1972-08-22/1>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Cumhuriyet (1974, 11 Aralık). Okuyucu Mektupları Rehber Enflasyonu, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1974-12-11/3>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.

- Cumhuriyet (1977, 24 Mart). Tercüman Rehberlerin Ruhsatları 15 Nisan Tarihinden Başlayarak Değiştirilecek, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*. <https://gazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1977-03-24/2>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Cumhuriyet. (2012). CHP'den Anayasa Mahkemesi'ne İptal Başvurusu. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/chpden-anayasa-mahkemesine-iptal-basvurusu-364856>, Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.
- Çelik, E. (2019). Osmanlı'nın Ecnebi Misafirleri: Seyyah-Turist, Güzergâh ve Devlet (1863-1914) (*Basılmamış Doktora Tezi*). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Çelik, E. (2020). Osmanlı Topraklarına Yeni Bir Gezi Türü: 19. ve 20. Yüzyılda Cruise Gezileri, *CTAD*, 16 (32): 399-430.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Çokışler, N. (2021). Turist Rehberliği Mevzuatının Tarihsel Değişimi, *International Journal of Turic World Tourism Studies*, 6 (1): 17-28.
- Çokışler, N. (2022a). Apranti. İçinde; N. Kozak ve M. Kozak (Editörler), *Türkiye Turizm Ansiklopedisi Cilt II* (ss. 96-97). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çokışler, N. (2022b). Turizm Rehberliği Eğitiminde Parçalanmış Yapı Sorunu: Öyküleyici Alanyazın İncelemesi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50): 398-410.
- Çoruh, S. (1952a). Turizm Tercüman ve Rehberliği-I, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 7 (82): 24-28.
- Çoruh, S. (1952b). Turizm Tercüman ve Rehberliği-II, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 7 (83): 21-26.
- Danıştay (1984). Onuncu Daire 1982/2853 E.,1984/1182 K. 04.06.1984. <https://mursidindemircan.com/2018/04/danistay-onuncu-daire-04-06-1984-tarih-1982-2853-e-1984-1182-k-sayili-kararil>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Danıştay (1991). Onuncu Daire 1990/1318 E.,1991/1335 K. 09.04.1991. <https://mursidindemircan.com/2018/04/danistay-onuncu-daire-09-04-1991-tarih-ve-1990-1318-e-1991-1335-k-sayili-kararil>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Danıştay (1995). Onuncu Daire 1994/1121 E., 1995/6175 K.28.11.1995. <https://mursidindemircan.com/2018/02/10-daire-1994-1121-e-1995-6175-k/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Değirmencioglu, A. Ö. (2001). Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12 (2): 189-196.
- Deniz, Ü. (1955, 21 Eylül). Dünyanın En Nazik Ve Bilgili Turist Rehberleri Türkiye'dedir, *Milliyet Gazetesi Arşivi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1955/09/21>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Düzgün, E. (2021). Türkçe Rehberlik Önerisinin Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1): 239-258.
- Editöryel. (1997). Oturum Tartışmaları, *Hafta Sonu Semineri IV: Türkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü* (ss. 231-241). Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, 05-07 Aralık, Nevşehir.
- Erdem, Ü.B. ve Hanılçe, M. (2022). Yıldız Belediye Gazinosu: Yeni Cumhuriyet'in Eski İmparatorluk Başkentinde Batılı Turist Çekme Girişimi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 3 (1): 81-108.
- Evcin, E. (2016). Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı Döneminde Turistik Tanıtım ve Propaganda (1957-1963), *Atatürk Dergisi*, 6 (2): 41-91.
- Forlar Yazıcı, Ö. (2022). Osmanlı İmparatorluğu'nda Turizm (1850-1923) (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Gülersoy, Ç. (1985). Turizm Tarihimizden Bir Yaprak Tercüman Rehberlik, *TÜRSAB Turizm Dergisi*, (34): 19-22.
- Gülersoy, Ç. (1996). Turizm Elçilerimiz Tercüman Rehberler, *Rehber Dünyası Dergisi*, (Kasım): 4-7.
- Güneş, N. ve Çokbankir Şengül, N. (2017). Antik Dönemden Günümüze Turist Rehberliği ve Rehber Pirleri. İçinde; Ö. Güzel, V. Altıntaş ve İ. Şahin (Editörler), *Turist Rehberliği Araştırmaları Öngörüler ve Uygulamalar* (ss. 3-27). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Howe, K. S. ve Rosovsky, N. (1997). *Revealing the Holy Land: the Photographic Exploration of Palestine*. Kaliforniya: University of California Press.
- Kaya, A. ve Yetgin D. (2021). Seyahatnamelerde Turist Rehberleri, *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (2): 37-55.
- Kılıç, F. (2018). Bir Almancının Kaleminden Turizmin Tarihi. İstanbul: Yazıgen Yayınevi.
- Kılıç, F. (2022). *Bir Almancının Kaleminden Hatıralar ve Turizmin Tarihi II*. İstanbul: Post Yayınevi.
- Kıvanç, H. (1955, 21 Haziran). İstanbul'a Gelen Turist Bilgili Rehberler Bulacak, *Milliyet Gazetesi Arşivi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1955/06/21>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet (1956, 18 Ocak). Rehber Hanımlar Diploma Aldılar, *Milliyet Gazetesi Arşivi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1956/01/18>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Milliyet (1959, 5 Kasım). Tercüman Rehberlerin Ücretleri Tesbit Edildi, *Milliyet Gazetesi Arşivi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1959/11/05> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Net Holding. (2023). Tarihçe. <https://www.netholding.com/net-grubul tarihce>, Erişim tarihi: 01 Haziran 2023.
- Önsoy, R. (1988). Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ÖSYM. (2022). 2022-Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu. <https://www.oyym.gov.tr/TR,23885/2022-yuksekokretim-kurumlari-sinavi-yuksekokretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>, Erişim tarihi: 06 Temmuz 2023.
- Özbay, E. M. (1986). *Turizm ve Tercüman Rehber*. İstanbul: Hürses Matbaacılık.
- Samih, F. (1941). Seyyahların Bayıldığı İstanbul ve Tercümanlık Hatıralarım, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 196 (17): 12-16.

- Saral, E. ve Malkoç, E. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938), XVIII. *Türk Tarih Kongresi* (ss. 345-366). 1-5 Ekim 2018, Ankara, Türkiye.
- Shaw, W. M. (2004). *Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Snyder, H. (2019). Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines, *Journal of Business Research*, 104, 333-339.
- Şahin, G. (2006). Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyetinin Bu Konudaki Çalışmaları, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3): 137-160.
- Şensilay, A. (2018). (Görüşen: Savaş Evren), İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması*, Cilt 7 (ss. 262-275). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sökmen, T. (2018). (Görüşen: Serhat Bingöl), İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması*, Cilt 6 (ss. 407-414). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Turan, A. ve Kozak, N. (2016). Residents' Support for tourism in Cappadocia: Case of the Hippies, *The Social Sciences*, 11 (20): 4875-4881.
- TUREB. (2023). Rehber İstatistikleri. <https://www.tureb.org.tr/RehberIstatistik/>, Erişim tarihi: 15 Haziran 2023.
- Ulunay, R. C. (1955, 20 Nisan). Piston ve Hesap, *Milliyet Gazetesi Arşivi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arşiv/1955/04/20>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Yılmaz, İ. (2021). Osmanlı'da Turizmin Doğuşu ve Gelişimi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (3): 1149-1158.

Nazım ÇOKIŞLER

2001'de Ege Üniversitesi Çeşme MYO Turist Rehberliği Bölümü ön lisans programından, 2003'te Erciyes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm Rehberliği lisans programından mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalından aldı (2007; 2013). 12 yıl aktif olarak turist rehberliği yaptıktan sonra İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde Yardımcı Doçent Doktor olarak çalışmaya başladı (2014). Halen aynı üniversitede Doç. Dr. olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları, turist rehberliği eğitimi ve somut olmayan kültürel mirastır.

Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi Türkiye'sinde Turizm Faaliyetleri

Tourism Activities in Turkey in the Establishment Period of the Republic

Erkan DAĞLI* - Mehmet Bahadır KALIPÇI**

*Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Merkezi, 07000, Antalya.

E-posta: erkandagli@akdeniz.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3986-4781

** (Sorumlu Yazar) Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Meslek Yüksekokulu, 07600, Manavgat, Antalya.

E-posta: bkalipci@akdeniz.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7310-890X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 23 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 24 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 14 Eylül 2023

Kabul: 18 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Atatürk dönemi, Turizm faaliyetleri, Türk Seyyahin Cemiyeti, Reşit Saffet Atabinen.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 23 June 2023

Resubmitted: 24 August 2023

Resubmitted: 14 September 2023

Accepted: 18 September 2023

Key words: Atatürk era, Tourism activities, Turkish Society of Travellers, Reşit Saffet Atabinen.

ÖZ

İnsanların bir bölgeden başka bir bölgeye hareket etmesi kapsamında yapmış oldukları seyahat hareketleri ilk insana kadar dayandığı için turizm kavramının geçmişi de insanlık tarihi kadar eskiye dayanmıştır. XIX. yüzyılda Batı'da meydana gelen sanayi devrimiyle ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeler insanların toplu, ekonomik ve güvenli bir şekilde başka coğrafyalara seyahat etmelerini kolaylaştırmıştır. Osmanlı Devleti de Batı'da ortaya çıkan turizm ve seyahat olgusundan yararlanmak için önemli adımlar atsa da istenilen kazanımı sağlayamamıştır. 1923 yılında Cumhuriyet ile Atatürk, tanıtım ve propaganda faaliyetleri için Türk Seyyahin Cemiyetini görevlendirmiştir. Atatürk, ülkenin doğal ve tarihi zenginliklerini dünyaya tanıtmak ve modern-demokratik Türkiye'yi bu sayede dünya vitrinine çıkarmak için turizm sektörünü önemli bir araç olarak görmüştür. Bu çalışmanın amacı, Atatürk döneminde turizm alanında ne gibi adımlar atıldığını ve bu adımların ülke tanıtımına ve gelir anlamında ne kadar katkı sağladığını ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın ana kaynağını arşiv belgeleri başta olmak üzere, dönemin turizm faaliyetlerini ortaya koyan ikincil kaynaklar oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Since the travelling movements of people within the scope of moving from one region to another region date back to the first human beings, the concept of tourism is as old as the history of humanity. With the industrial revolution that took place in the West in the XIXth century, developments in means of transport made it easier for people to travel to other geographies in a collective, economical and safe way. Although the Ottoman Empire took important steps to take advantage of the tourism and travel phenomenon emerging in the West, it could not achieve the desired gain. In 1923, with the Republic, Atatürk commissioned the Turkish Traveller Society for promotional and propaganda activities. Atatürk saw the tourism sector as an important tool to introduce the natural and historical richness of the country to the world and to bring modern-democratic Turkey to the world showcase. The aim of this study is to reveal what steps were taken in the field of tourism during Atatürk's reign and how much these steps contributed to the promotion of the country and its income. The main source of the study consists of archival documents and secondary sources revealing the tourism activities of the period.

GİRİŞ

Turizm, dinlenme veya iş amaçlı olarak bir yerden belli bir bölgeye yönelen insani faaliyetler bütünü olarak tanımlanmıştır. İnsanların yeni yerler görme arzusuyla seyahat etkinliklerinin artmasıyla ortaya çıkan kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik öğelerin karmaşık bir bütünü oluşturmuştur. Dünyada modern anlamda

siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel etkenlerle yapılan turizm faaliyetleri XIX. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanmıştır. Çağdaş turizm tanımı, ilk olarak 1942 yılında İsviçreli ekonomistler Walter Hunziker ve Kurt Krapf tarafından formüle edilmiş ve tanımlanıp açıklanmıştır. Bu tanıma göre; "Sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulunmamak koşulu ile ya-

bancuların geçici süre kalışlarından doğan olaylar ve ilişkilerinin tümü turizmdir” (Emir ve Esen 2012).

Anadolu havzası doğu ile batıyı birbirine bağlayan konumundan dolayı tarih boyunca birden fazla köklü medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu birikim aynı zamanda Anadolu'da önemli dini mekânların ortaya çıkmasına neden olduğu için seyyahların ilgi odağına dönüşmüştür. İnsanlık tarihi kadar eski bir kültür beşiği olan Anadolu coğrafyası hem yeraltı hem de yerüstü zenginliklerinden dolayı birçok medeniyetin ilgi odağı olmuştur.

Anadolu'da hâkimiyet kuran Selçuklular önemli yollara kervansaraylar inşa ederek ticareti canlı tutmuş ve aynı zamanda yabancı gezginlerin konaklama ihtiyacını karşılamıştır. Osmanlı devleti özellikle de İstanbul'u fethedip Doğu Roma'yı yıkınca bütün Batı'nın dikkati Anadolu'ya yönelmiştir. Batılı gezginlerin İstanbul merkez olmak üzere Anadolu'ya olan ilgileri artmıştır. XVI. yüzyıla kadar uzanan eski seyahatnameler bu ilginin göstergesi olmuştur. Batılıların bu ilgisi sadece İstanbul'u merak olmamış, dini, ticari ve bilimsel amaçlarla da doğu coğrafyasına seyahatler düzenlenmeye başlamıştır. İstanbul'daki tarihi kültürel zenginliklerin yanında, Anadolu'daki dinsel bölgeler ve Ege kıyısı ile antik kentler Anadolu'nun önemli bir destinasyon olmasını sağlamıştır. Anadolu coğrafyasının değişik noktalarına at sırtında bavullar ile yapılan bu yolculuklar turizm hareketleri olarak değerlendirilemez de turizmin ilk emareleri olarak yorumlanmıştır. Osmanlı havzasına çağdaş manada turistik geziler 1863 yılında *“Sergi-i Umum-i Osmanî”* adını taşıyan serginin açılışı dolayısıyla başta Avusturya olmak üzere çeşitli ülkelerden turistlerin gelmesi ile yaşanmıştır (Avcı Kurt vd. 2009).

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa Millî Mücadele'yi başlattığı 1919 yılından itibaren basın-yayın ve propogandayı ön planda tutmuştur. Özellikle de Kurtuluş Savaşı'nın haklı bir mücadele olduğunu, amaçlarının Batılı devletlerle savaşmak olmadığını, aksine emperyalistlerin sömürüsüne karşı olduğunu dünyaya duyurmak adına yabancı basına demeçler vermiştir. Batı'nın bir avuç çılgin Türk

diye tanıttığı ekibin aslında barışı savunan azimli Türkler olduğunu dünyaya duyurmak için basın-tanıtım hamlelerini en iyi şekilde kullanmıştır. Bu süreçte Anadolu'nun tarihsel, kültürel, sosyal ve dinsel zenginliklerinin tanıtılması da göz ardı edilmeyerek, Mustafa Kemal Paşa ile röportaj yapmaya gelen yabancı gazetecilere Anadolu hakkında belgesel niteliğinde haberler yaptırılmıştır (Güleryüz 2022).

Kısıtlı imkânlarla sahip olan genç Türkiye Cumhuriyeti her alanda olduğu gibi turizm konusunda da ülkeyi ayağa kaldırmak için değerli çalışmalara imza atmıştır. Auguste Comte; *“Bir bilimi anlamanın en iyi yolunun, onun tarihini anlamak olduğunu ileri sürmüştür”* (Ural 2006). Anadolu coğrafyasında Osmanlı Devleti'nden sonra Ankara'da 1920 yılında Millî Hükümet kurulmuş ve ülkeyi tekrardan ayağa kaldırmak için önemli inkılaplar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle ülkenin itibarını yükseltmek ve Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarını ulusal ve uluslararası sahada duyurmak için 1920 yılında İcra Başkanlığına bağlı olarak *“Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet Umumiyesi”* kurulmuştur. Atatürk, matbuat dairesi ile turizm alanında devlet eliyle birbirini takip eden yasal düzenlemeler yürürlüğe koymak istemiştir. Bu doğrultuda genç Cumhuriyet'in demokratik adımları ile Anadolu'nun tarihi ve doğal zenginliklerinin dünyaya tanıtılması amaçlanmıştır¹.

Bu çalışma, arşiv belgelerinin incelenmesi yoluyla elde edilen verilerle dönemin turizm ve tanıtım uygulamalarının gelişimini tarihsel bir perspektif içinde analiz etmektedir. Cumhuriyet dönemi turizm hareketlerinin incelenmesi, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihini anlamak için ve turizm sektöründeki gelişmelerin/değişimlerin anlaşılması ve turizmin sosyo-kültürel etkilerinin incelenmesi açısından da önemlidir.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Bu çalışma turizmin, Cumhuriyetin kuruluş dönemini içine alan 1923-1939 yıllarını kapsayan

¹ Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.104.651.4, 1926. (Bundan sonra B.C.A. şeklinde kısaltılarak verilecektir).

tarihsel süreç içindeki değişimini sistematik ve kapsamlı bir şekilde ortaya koymayı konu edinir. Çalışma ile Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ve dönemin alanyazınından derlenen örnekler ışığında Cumhuriyet dönemi turizm tarihinin Atatürk'ün önderliğinde nasıl bir evrim geçirdiğini daha geniş bakış açısıyla sunmak amaçlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde turizm faaliyetlerinin incelenmesi, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihinin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Türkiye'de turizm faaliyetlerinin başlangıcı, Cumhuriyet dönemi ile gerçekleşmiştir. Atatürk'ün liderliğinde gerçekleşen modernleşme hareketleri, turizmin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bu dönemde, turizm sektörü ülke ekonomisi açısından önemli bir yere sahip olmuş ve ülkenin tanıtımı açısından da etkili bir araç haline gelmiştir. Cumhuriyet dönemi turizm hareketlerinin incelenmesi ayrıca, turizm sektöründeki gelişmelerin ve değişimlerin anlaşılması açısından da önemlidir. Bu değişimler, turizm sektörüne yatırım yapmak isteyen kişi ve kurumlar için önemli bir rehber niteliğindedir.

Araştırma tasarımı olarak; Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde turizm alanındaki tarihi kaynakları incelemek için arşiv araştırması yöntemi kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına ait resmî belgeler, raporlar, haberler ve diğer ilgili arşiv materyalleri incelenmiştir. Bunun yanında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki turizm hareketlerine ilişkin alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan çalışma, tarih alanında sıklıkla kullanılan ve işletme/yönetim/turizm tarihi alanlarında giderek daha fazla tercih edilen nitel bir araştırma yöntemi olan arşiv kaynaklarına dayalı doküman analizi (Berg 2001) olarak tasarlanmıştır. Özellikle devlet arşivleri, ülkenin tarihi ve kültürü hakkında çok sayıda belgeyi barındırır. Cumhuriyet dönemi turizmi gibi belirli bir konu hakkında arşiv araştırması yapmak, o dönemdeki turizm hareketlerini ve politikalarını anlamak için önemlidir. Arşivlerdeki belgeler, o dönemde yapılan yasal düzenlemeler, turizmle ilgili faaliyetler, sektörel gelişmeler ve turizm politikalarına ilişkin bilgiler gibi birçok detaylı bilgi sağlayabilir. Bu sayede, tarihçiler, akademisyenler ve araştırmacılar, geçmiş-

teki turizm hareketlerini daha iyi anlayabilir, bugünkü turizm politikalarının nasıl şekillendiğini ve geliştirildiğini analiz edebilir ve gelecekteki turizm planlaması ve politikalarının nasıl oluşturulabileceği konusunda önemli ipuçları elde edebilir. Çünkü arşiv araştırmalarıyla elde edilen verilerin doğruluğu ve güvenilirliği daha yüksek olmakta ve doğrudan kaynaklardan elde edildiği için araştırmacıların yorumlarına daha az bağlı kalınmaktadır. Bu nedenle, arşiv araştırmalarıyla elde edilen bulguların alanyazına önemli bir katkı sağlaması beklenir (Memiş 2018).

BULGULAR

Araştırma tasarımı dahilinde bu bölümde arşiv araştırması sonucu ulaşılan doküman incelemesi ve alanyazın taramasından çıkarılan sonuçlar sunulmuştur. Bulgular kendi içerisinde; Türk Seyyahin Cemiyeti'nden (1923) Türkiye Turing Kulübü'ne (1930), Türk Tayyare Cemiyeti (1925), Tanıtımla İlgili Faaliyetler ve Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün Faaliyetleri (1926-1939) başlıkları altında sunulmuştur. Bu noktada sunulan sıralamanın, dönemin turizm ve tanıtım faaliyetlerine hareket getiren kurumlara göre değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Türk Seyyahin Cemiyeti'nden (1923) Türkiye Turing Kulübü'ne (1930)

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber sosyal hayatı düzenleme konusunda ciddi çalışma ve yenilikler yapılmıştır. Özellikle de çağdaş Türkiye'nin doğuşundan II. Dünya Savaşı'nın başladığı zamana kadar sosyal ve ekonomik değeri yüksek olan turizm için önemli kuruluşlar hayata geçirilmiştir. Bu kuruluşların başında "*Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*" gelmiş ve adı daha sonra 1923 yılında dernek oluşumu için "*Türk Seyyahin Cemiyeti*" olarak adı değişmiştir. Aktif bir kişiliğe sahip olması, Lozan Barış Heyeti içerisinde yer alması, çok fazla yurt dışı deneyimine sahip olması, birden fazla yabancı dil bilmesi ve Atatürk'ün güvendiği bir isim olması gibi etkenlerden dolayı Reşit Saffet (Atabinen) "*Türk Seyyahin Cemiyeti*"ni kurmakla görevlendirilmiştir. Cemiyet Reşit Saffet (Atabinen) başkanlığında, onun yakın çalışma arkadaşı-

ları tarafından 29 Eylül 1923 yılında kuruluşunu tamamlamıştır. Özel bir yapı olan “*Türk Seyyahin Cemiyeti*” ülkenin içte ve dışta tanıtılması için çalışmalar yürüterek adeta bir devlet kurumu gibi yetkililer için raporlar hazırlamıştır (Evcin 2014; Arslan 2017).

Türk Seyyahin Cemiyeti'nin kurucu Başkanı Reşit Saffet (Atabinen) turizm ve onun değeri hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Az çok terbiye-i fikriyesi olmayan adam turizm yapamaz. Turizm yapan gezdiği yerlerde ya tabiat güzelliklerinden lezzet alacak ya gezdiği yerlerin ahalisinin yaşayışını tetkik edebilecek. Abidelerin kıymetini anlayabilecek incelikte ve kudrette veya hiç olmazsa bunları merak edecek fikre sahip olmalıdır. Turizmin en büyük faydası insana farklı güzellikleri kıyaslamayı öğretmesidir. Turizm, insanın araştırma ufkunu genişletmek, karşılaştırma kabiliyetini büyütmek, okuduğu veya okumadığı şeyleri bizzat görerek okumuş olmakla bilmekliğin farkına varmayı sağlamaktadır. Medeniyet, milletlerin kimliğini kaybetmeksizin diğer milletlerle anlaşması, kaynaşma kabiliyetinin uyanması ve artmasıdır” (Atabinen 1934).

Cemiyet Başkanı Reşit Saffet (Atabinen) ülkenin turizm gelirlerinin artması için önemli çalışmalar yapmış, bu kapsamda Anadolu'daki turizm destinasyonlarının altyapısının iyileştirilmesini yetkililerden istemiştir. Turizmde alt yapının önemini şu ifadelerle dile getirmiştir: “İstanbul'un ortası ve büyük anıtları bakımsızlıktan dökülüp ve çökerken, yeşil sahalara milyonlar dökmenin ve resmi daire sarayları yapmanın akıl ve mantıkla bağdaşır yanı yoktur. Ülkenin her tarafında yapı zihniyetinden önce devamlı bakım zihniyetini yerleştirilmelidir.” Saffet Atabinen, alt yapı konusunda gerekli çalışmalar yapıldığı ve bu konuda önemli bir zihniyet değişikliği yaşandığı taktirde “8 milyonluk Katolik Avusturya” gibi önemli turizm gelirleri elde edileceğini ifade etmiştir. Hatta Türkiye, turizm konusundaki sorunlarını aşabilirse çok farklı ülkeden ve çok fazla nitelikli yabancı misafiri ülke turizmüne çekebileceğini, bu sayede önemli bir gelir kazanacağını vurgulamıştır (Gülersoy 1990).

Cemiyet o zamanlar turizmin adının tam olarak anılmadığı dönemde el ilanları, reklamlar ve tanıtıcı eserler hazırlayarak genç Tür-

kiye Cumhuriyeti'ni tanıtmayı amaçlamıştır. Türkiye'de 1923-1962 yılları arasında turizm alanındaki faaliyetler sonradan *Türkiye Turing Kulübü* adını alacak bu cemiyet tarafından yönlendirilmiştir². İstanbul Valiliği tarafından 1923 yılında onaylanan “*Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Nizâm-nâme-i Esâsî*”ye göre cemiyetin amacı ve hedefi şöyle ifade edilmiştir: “*Büyük seyahatler düzenleyerek değerli İstanbul'umuzu ve Bursa gibi önemli şehirlerimizi ve buralardaki tarihi eserleri ve Türk kültürünü yerli ve yabancı vatandaşlara anlatmak ve tanıtmak*”³ (Akçura 2013).

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu kurumun adı “*Türkiye Turing Kulübü*” ve sonrasında da “*Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü (TTOK)*” şeklinde güncellenmiştir (Kozak vd. 1997; Yıldız 2011). Yeni tüzüğe göre; “*Türkiye'de gerek karada gerek denizde ve havada her vasıta ile turizmin gelişimi*” hedef olarak konulmuştur (Durgu 2010). Bu zorlu süreçte Mustafa Kemal (Atatürk)'in maddi ve manevi desteği önemli rol oynamış ve turist sayısı hızla artmaya başlamıştır. Belirlenen hedefe ulaşmak için sadece hükümetin değil, İl Özel İdareleri ve belediyelerin de katılımı sağlanmıştır. Avrupa'daki benzer kuruluşların yapılanmasını ve faaliyetlerini de araştırarak daha kapsamlı bir çalışma içerisine girilmiştir (Şahin 2006; İnan 2009).

Bununla birlikte, Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasından dolayı bir dizi düzenleme yapılmıştır. Çünkü deniz yolu ile Türkiye'ye çok sayıda turist ülkeye giriş yapmaya başlamıştır. Bundan dolayı *Türk Seyyahin Cemiyeti'nin* başında bulunan Reşit Saffet (Atabinen) deniz yolu ile Anadolu'ya gelen yabancıların daha güvenli seyahat etmeleri için önemli çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda İstanbul'u ziyaret eden yabancı turistlerin limanda ilk karşılaştıkları kayıkçılar, hamallar ve şöförlerin belgesiz ve tarifersiz çalışmalarının önüne geçilmiştir. Cemiyetin istekleri ve yönlendirmesi ile İstanbul Belediye Başkanlığı yetkililerince, ülkeye deniz yolu ile gelen yabancı turistlere kayıkçıların verdiği rahatsızlığın önüne geçilmiş, turistler için düzenli küçük gemiler-

²B.C.A., 490.01.600.77.1, 1923.

³B.C.A., 080.18.15.77.14, 1923.

le kendi gemilerinden karaya aktarma yapılması sağlanmıştır. Yolcuların eşyalarını taşıyan hamallar ve taksiciler için de yeni fiyat listeleri düzenlenmiş, güncel tarife listeleri asılmış ve yük taşıyan hamallar için tek tip üniforma dağıtılmıştır (Gülersoy 1994). Türk Seyyahin Cemiyeti'nin kurulmasından önce İstanbul'u 2 bin ile 5 bin arasında Batılı gezgin ziyaret ederken, 1925 ve 1926 yıllarında gemilerle gruplar şeklinde toplam 11.600 turist ziyaret etmiştir. Ayrıca, bireysel olarak vapurla, trenle ve Suriye üzerinden olmak üzere toplam 45.748 seyyah/gezgin İstanbul ile çevre illeri ziyaret etmiştir (Bekman 2019).

Türk Seyyahin Cemiyeti'nin önemli çalışmalarından biri de *"Batı ülkelerinde olumsuz Türk imajının sürdürülmesinde büyük rol oynayan çevirmen konusu"* üzerine olmuştur. Çevirmenlerin çoğu Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyetin ilk zamanlarında da azınlık ve levanten grubun tekelinde toplanmıştı. Özellikle de Türkiye ve Türklük üzerine olumsuz düşünce içinde olan bu kişilerin turistlere olumsuz söylemleri ciddi sorunlara yol açmıştır. Ayrıca bu kişilerin donanımlı bir bilgiye sahip olmamaları, sadece yabancı dile hâkim olmaları ve yabancı turistlere yalan-eksik bilgi aktarmaları ile fazla ücret almaları turistleri fazlasıyla rahatsız etmiştir (Güleryüz 2022). Çevirmenlerin turistlere şu şekilde asılsız iddalar da bulunduğuna dair şikâyetler alınmıştır; *"Boğaz'daki balıkçı teknelerini uzaktan göstererek içinde direk üstünde gözetleme kulesinde bulunan kişileri kazığa geçirilmiş Rum ya da Ermeni olarak tanıtmışlardır"* (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 1973) Bu olaylar Avrupa'da tarihsel süreçte yerleşen olumsuz Türk profilini daha da körüklemiş ve batılı turistler için Türkiye olumsuz bir turizm destinasyonu olmuştur (Page 2007).

Türk Seyyahin Cemiyeti bu olumsuzlukların önüne geçmek için birtakım hazırlıklar yapmıştır. Bu kapsamda çevirmenliğin tekelden çıkması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yabancı dil kursları açılmıştır. Cemiyet bünyesinde yetkili sanat tarihçileri ile arkeologlar teorik ve uygulamalı seminerler vermiş ve kursu iyi derecede bitirenlere yetki belgesi verilmiştir. Çalışma belgesi almaya hak kazanan çevirmenlerin alacağı ücret ve çalışma şartları belirli esaslara

bağlanmıştır. Özellikle de turistlere yanlış bilgi aktaran ve fazla para alarak haksız kazanç sağlamaya çalışan çevirmenlerin meslekten men edilmesi kararlaştırılmıştır. Turistlerin tamamen çevirmenlerin dediklerine bağlı kalınmaması için çeşitli dillerde, başta İstanbul olmak üzere turistik mekânların tarihsel sürecini anlatan tanıtım broşürleri basılmıştır. Cemiyetin önemli adımları turistler üzerinde memnuniyet etkisi göstermiş ve çevirmenlerle alakalı şikâyetler ciddi oranda azalmıştır (TTOK 1995). Türk Seyyahin Cemiyeti Türk turizminin gelişmesi ve katma değer oranının artması için belediyeler ile iş birliği içerisinde çeşitli kurslar açarak turizm istihdamını artırmak istemiştir. Yurtdışına eğitim amaçlı gönderilen rehberlerin katkıları ile Batı dillerinden Almanca, İngilizce ve Fransızca afişler, fotoğraflı ilanlar ve tanıtım kartları bastırılarak ücretsiz olarak turistlere dağıtılmıştır (Bekman 2019).

Türk Seyyahin Cemiyetinden önce de ülkeye belli oranda batılı ve doğulu turist gelmiştir. Ulaşım teknolojisinin gelişmesiyle Anadolu coğrafyasına daha fazla turist gelmeye başlamıştır. Türk Seyyahin Cemiyeti Türkiye'ye gelen turistleri sadece misafir olarak görmemiştir. Cemiyetin kuruluş felsefesinde yer alan daha fazla turist daha fazla katma değer, yani turistleri ekonomik kazanım olarak görmüştür. Bu kapsamda esnafın kontrolü, ücret politikasının tarifelere bağlanması ve en önemlisi de vize ile pasaport gibi hukuksal düzenlemelere duyulan ihtiyaçların giderilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle de yabancıların turist gibi ülkeye ellerini kollarını sallayarak girmemeleri, bunların gerçekten turist mi yoksa kendi ülkesinde suçlu mu değil mi gibi bilgilere hâkim olabilmek için cemiyet, bakanlıklarla yakın ilişki içinde olmuştur. Türk Seyyahin Cemiyeti'nin kurucu Başkanı olan Reşit Saffet (Atabinen) bu konu hakkında *"dışarıdan içeri turizm"* tanımını yapmıştır (Atabinen 1934). Bu benzetme ile yabancı misafirlerin ülkeye gelmesinin sadece turistik amaçlı olmadığını, aynı zamanda bu turistik hareketlilik ile Türkiye'nin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal olarak kazanımlara sahip olduğu açıklanmıştır (Bekman 2019).

Türk Seyyahin Cemiyeti 1927 yılında önemli bir faaliyet raporu hazırlamıştır. Cemiyet sadece Avrupalı misafirlere bağlı kalmamak için Amerika, Asya ve Afrika bölgelerindeki turizm seyahat firmaları ile de iş birliği içine girmiştir. Türk turizmini geniş sahalara yayarak katma değer artırılmak istenmiştir (Bekman 2019). Bu çerçevede ülkeye farklı kıtalardan yabancı misafirleri çekmek için pasaport ve vize işlemleri sırasında yaşanan sıkıntılar düzeltilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de konsoloslukları ve elçilik kurumları olmayan yabancı turistlerin vize ve pasaport işlemlerinden dolayı oluşabilecek haksızlıkları en aza indirebilmek için üç yabancı dilde "*Türk Kanunları*" kitapçığı hazırlanmıştır. Bu dönemde yabancı turistlerden "*yol parası/vergisi*" adı altında para alınması turistlerin ciddi tepkilerine neden olmuştur. Gelen tepkiler üzerine yetkililer; "*Türkiye'ye gelip de oturma belgesi alarak, altı aydan az bir sürede oturanlardan hiçbir vergi alınmasın*" şeklinde düzenlemeyi 4 Ağustos 1927 yılında yürürlüğe koyarak sorunun çözülmesini sağlamıştır (Bekman 2019).

Yabancı turistler için gümrük uygulaması 1930 yılında Meclis tarafından güncellenerek "*triptik*" uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama ile gümrük geçiş belgesi yetkisi, trafik mevzuatıyla da özel yetki ve görevler Türkiye Turing Kulübü'ne devredilmiştir. Böylesine önemli bir yetkinin Turing Kulübü'ne verilmesinin en önemli amacı ise bürokrasi sürecinde tıkanan gümrükten geçiş işlemlerini hızlandırarak Türkiye turizminden beklenen gelirin elde edilmesidir.⁴

Havacılık ile İlgili Kuruluş ve Faaliyetler

Osmanlı'nın son döneminde başlayan havacılık çalışmaları kendisini askeri alanda göstermiş, fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla istenilen başarı elde edilememiştir. Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra işgal kuvvetleri tarafından bütün askeri alanlarda olduğu gibi havacılık merkezlerinde de tahribatlar yaşanmıştır. Dünya Savaşı'nın ve ardından Anadolu'nun işgal süreci gibi nedenlerle Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine havacılık

sektörü konusunda hemen hemen hiçbir şey aktarılmamıştır (Kaymaklı 1997). Dünyada gelişmişlik göstergesi olan havacılık ve havayolları gibi eylemlerin tarihsel süreci XX. yüzyılın başlarına kadar uzanmıştır. Hava trafiği konusunda uçakla yolculuk ilk kez 1919 yılında Fransa'da daha sonra da 1929 yılında Amerika'da gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise sivil havacılık faaliyetleri ilk defa 1933 yılında "*Havayolları Devlet İşletme İdaresi*" kurumu tarafından yapılmıştır. Ülkeler kendi imkânları ile sivil havacılık alanında adımlar atmaya çalışsa da asıl önemli adımlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir (Özdemir 1981).

Tam bağımsızlık için Türk Havacılığı'nın önemini bilen Atatürk, 1 Kasım 1924'te Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Dönem açılışında ülkenin savunmasında ve gelişmesinde havacılık faaliyetlerinin önemini vurgulayan bir konuşma yapmıştır (Verel 1982). Atatürk'ün özel isteği ve desteği ile Mahmut Celal (Bayar) ve arkadaşları tarafından 7 Aralık 1924'te "*Tayyarecilik Tetkikat Türk Anonim Şirketi*" kurulmuştur.⁵

Ayrıca Atatürk'ün talimatıyla 16 Şubat 1925'te "*Türk Tayyare Cemiyeti*" ismiyle kurulan cemiyet, havacılık konusunda Türk toplumunun dikkatini çekmiş ve kısa sürede çok sayıda üyesi olmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında; "*Şakir Hazım, Vecihi Hürkuş ve Hasan İskender Bey*" gibi isimler yer almıştır (Hürkuş 1942; Bahtiyar 2020). Türk Tayyare Cemiyeti Türkiye'de havacılığın gelişmesi için iyi şekilde örgütlenmiş ve kuruluşundan dört ay sonra Atatürk'ün katılımıyla 15 Mayıs 1925 tarihindeki resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Atatürk tarafından yapılan konuşmada şu ifadeler yer verilmiştir: "*...İstikbal göklerde; çünkü göklerini koruyamayan milletler yarınlarından asla emin olamazlar... Her işte olduğu gibi havacılıkta da en yüksek seviyede, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın. Ey Türk Genci! Kısa zamanda gökte seni bekleyen yerini alacaksın*" (Akdemir 2005).

Cumhuriyet Türkiye'si Türk havacılığının gelişmesi için kısıtlı olanaklara rağmen 1925-1926 yılları arasında Kayseri ve Eskişehir'de uçak fab-

⁴B.C.A., 030.01.18.103.10, 1930.

⁵B.C.A., 030.18.12.60.18.001, 1924.

rikası ile Ankara'da "Akköprü Planör Atölyesi" kurulması için çalışmıştır. Türkiye'de sivil havacılık sektörünün gelişmesi için Atatürk'ün de desteği ile 20 Mayıs 1933'te "Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi" kurulmuştur. Ayrıca bu eylem politikası kapsamında Alman uçak üretim firması olan Junkers ile ortak proje yürütülmüştür (Resmî Gazete 1933). Atatürk'ün Türk Hava Kurumu'na yönelik duyarlığı ve ulusun güvenini belirten; "Bizim Ulusumuz bir kere inanmaya görsün. Ona yaptıramayacağımız, benimsetemeyeceğiniz şey yoktur" ifadesiyle Türk ulusunun azmini ve havacılık alanındaki çabalarından övgüyle bahsetmiştir (Yalçın 2012).

Havacılık sanayi XX. yüzyılın başlarından itibaren dünyada ivme kazanan alanlardan biri olmuştur. Batı medeniyeti yüksek teknolojisi ile ilerleme kaydetmiş ve gelişmiştir. Atatürk de seri üretimin "mihenk taşı" olan fabrikaların önemini çok iyi bildiği için Türk Hava Kurumu'nun amaçlarını 1 Kasım 1926 tarihli konuşmasında şöyle ifade etmiştir: "Havacılık sanayiinin temelini oluşturarak geliştirilmesini sağlamak, havacılıkta ekonomik, askeri, politik ve sosyal önemin anlatılmasını ve anlaşılmasını sağlamak, askeri olduğu kadar da sivil ve turizme yönelik havacılığın gelişimini temin etmek, ilgili alanda gereken araçlarla donanımları hazırlamak, personelin yetiştirilmesini temin etmek, uçan bir Türk gençliği oluşturmaktır" (Kayabalı ve Arslanoğlu 1972; Adıgüzel 2006).

Türk Tayyare Cemiyeti ile Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Türk havayolu taşımacılığı için örnek kuruluşlar olmuştur. Türkiye'ye havayolu ile gelecek olan turistlerin taleplerini karşılamak, seyahatlerini kolaylaştırmak ve bundan sonrası için teşvik etmek konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır.⁶ Havacılık konusunda Atatürk döneminde atılan adımlar Türkiye'nin turizm konusunda geleceğine yön veren önemli bir kuruluş olan Türk Hava Yolları'nın çok sağlam zeminde inşaa edildiğini göstermiştir.

Tanıtım ile İlgili Kuruluş ve Faaliyetler

Turizm her ne kadar sosyo kültürel bir etkinlik olsa da siyasetin ve tarihi yaşanmışlıkların etki-

si altında kalarak şekillenmiştir. Anadolu'nun Türk hakimiyetine girmesiyle Batı'da olumsuz Türk imajı oluşmaya başlamıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Batı'dan Anadolu'ya turistten çok din adamı, maceracı, antika kaçakçısı gibi pek çok yabancı gezgin gelmiştir. Büyük bir kısmı misyoner olan yabancı seyyahların İstanbul'a ilk gelişleri 1863 yılında açılan "Sergi-i Umûmî-i Osmânî" zamanında olmuştur. Batılı gezginlerin, seyyahların ve elçilerin yazdıkları Türk imajını uzun süre değiştirmemiştir (TTOK 1995; Çallı 2015).

Mustafa Kemal (Atatürk) 1919-1923 yılları arasında gerçekleşen Millî Mücadele sürecinde propagandaya önem vermiş, bunun için basın yayın yolu ile her açıdan sesini dünyaya duyurmak için mücadele vermiştir. Türkiye için ileride "Bacasız Sanayi" olarak adlandırılacak turizm sektörünün gelişmesi ve yükselmesi için Türk Seyyahin Cemiyeti'ni yetkilendirmiştir. Türkiye, dünya turizm gelirinden hakkına düşen payı almak için birtakım adımlar atmıştır. Bunlar (TTOK 1995);

- Turist rehberlerine yönelik yabancı dil kursları düzenlemek,
- Çevirmenler için rehberlik alanında yeterlilik sınavları yapmak,
- Uluslararası fuar ve sergiler düzenlemek,
- Mevzuatın güncellenmesi sağlamak,
- Bundan önce gayrimüslimlerin çalışma alanını oluşturan bu iki meslek grubu toplumun büyük kesimine de hitap etmeye başlamıştır.

Türklerin Anadolu'ya adım attığı tarihten itibaren Batı dünyasında Türkler hakkında çok olumsuz bir imaj oluşturulmuş ve bu kötü imaj zihinlere kazınmıştır. Örneğin, Mustafa Kemal'e (Atatürk) 28 Ekim 1923 tarihinde ABD'li bir çocuk tarafından yazılan bir mektupta Türklerle ilgili olarak ortaya konulan yanlış kanaatlere 27 Kasım 1923 tarihinde Atatürk şöyle karşılık vermiştir: "Amerika'nın zeki ve çalışkan çocuklarına yegâne tavsiyem, Türkler hakkında her işittiklerine gerçek gözüyle bakmayıp görüşlerini mutlaka ilmî ve esaslî incelemelere dayandırmaya bilhassa önem vermeleridir". Atatürk'ün bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere Batıdaki taraflı Türkiye ve Türk imajına bilimsel verilerle cevap verilmesi

⁶ B.C.A., 490.01.16.82.2, 1933; B.C.A., 080.18.01.02.102.36.2, 1936.

hususunda çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda seyahat acentaları Türk turizminin yurt dışına açılan penceresi gibi görülmüştür. Yabancı acentaların Türkiye pazarına turistleri yönlendirmesi için siyasi ve ekonomik olarak her türlü kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. Seyyahin Cemiyeti'nin faaliyetleri kapsamında turizmin işlevselliğinin arttırılması ve kötü imajın tersine çevrilmesi için özel olarak yetkilendirilmişlerdir. Batı'da oluşan olumsuz Türkiye imajını yıkma konusunda acentalar, elçiliklerden daha fazla katkı sunmuştur (Şahin 2006).

Tanıtım konusunda seyahat acentaları önemli rol oynamıştır. Osmanlı döneminde Orient Ekspres ve işlettiği oteller ile öne çıkan Wagons Lits Şirketi, Cumhuriyet Dönemi'nde de Cook ile kurduğu ortaklık ile seyahat acentacılığı faaliyetini sürdürmüştür. Seyahat acentacılığı Osmanlı'da önemli bir aşama kaydetmiş ve bu alanda nitelikli kişiler yetişmiştir (Akçura 2013). Bu kapsamda Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında (National Turkish Tourist Agency) kısaca NATTA olan kuruluş Türkiye'nin acenta sektöründeki ilk önemli temsilcisi olmuştur. NATTA iç turizm hareketliliği için "Milli Türk Seyahat Acentacılığı" unvanını kullanmıştır. NATTA Türkiye'nin önemli turizm destinasyonu olan İstanbul merkezli çalışmalarına başlamış ve Batılı turizm acentalarının Türkiye temsilciğini yaparak çok sayıda Avrupalı misafirin gruplar halinde ülkeyi ziyaret etmesini sağlamıştır. Kuruluş amacı daha çok Batılı turistleri Türkiye turizmine yönlendirmek için çalışmalar yapmak olan NATTA bu amaçla; Şikago Sergisi (1933), Budapeşte Sergisi (1934), Berlin Olimpiyatları (1936), Paris Fuarı (1937) ve New York Sergisi (1939) gibi uluslararası organizasyonlarda yer almıştır (Akçura 2013; Arslan 2017).

Seyahat acentacılığı sektöründe NATTA ile yakın dönemde birden fazla acenta kurulsa da bunlar NATTA'nın elde ettiği başarıyı yakalayamamış ve daha çok iç turizm ekseninde faaliyetler yürütmüşlerdir. 1927 yılında kurularak sektörde on yıl kadar varlık sürdüren "Pasrapid Acentası" daha çok vize, pasaport ve gümrük çalışmalarında bulunmuştur. Ayrıca bilet satış ve rezervasyon konuları üzerinde 1927 yılında "Turkish

Travelling & Tourist Agency" yani TUTTA isimli acenta faaliyette bulunarak Türk turizminin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Akçura 2013).

Ülkenin dini, tarihi, sosyal ve kültürel zenginliklerinin duyurulması için Matbuat Umum Müdürlüğü 1934 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde yeniden yapılandırılmış ve idari yetkileri artırılmıştır. Bu yetkilerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir (Güleryüz 2022).

- ▶ Türkiye'nin ulusal ve uluslararası etkinliklerinde propogandasını yapmak,
- ▶ Türk basın teşkilatının niteliğinin artırılması için çalışmalar yapmak,
- ▶ Devlet matbaası ve yayın basımı konusunda yürütmeleri denetlemek,
- ▶ Radyo ile film gibi toplumsal hayatı etkileyen iletişim araçlarının faaliyetlerini denetlemektir.

Ayrıca Matbuat Umum Müdürlüğü sadece idari yetkiler ile uğraşmamış Türkiye'nin ulusal ve uluslararası sahalarda tanıtılması için çalışmalar yürütmüştür. Bunun için ulusal düzeydeki etkinliklerde radyo ile basın ağının geliştirilmesi sağlanmış, uluslararası arenada ise donanımlı basın ateşelikleri kurularak ülkenin tanıtılması amaçlanmıştır. Özellikle de Batı'da Türk haber ofislerinin açılması ile Türkiye konulu fotoğraflar ve filmlerin yaygınlaştırılması planlanmıştır. Bu kapsamda tanıtıcı kitapçıkların ücretsiz dağıtılması ve yabancı radyolarda Türkiye hakkında programların yapılması Türk turizmine önemli katkılar sunmuştur⁷.

Matbuat Umum Müdürlüğü 1940 yılında Başbakanlık bünyesinde görev yapmaya başlamış ve daha önce İktisat Bakanlığı birimine bağlı olan "Turizm İşleri İdaresi" 1940 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Turizm İşleri İdaresi 1940 yılına kadar İktisat Bakanlığı bünyesinde turizm reklamı konusunda aktif çalışmalar yapamamıştır. Daha çok propaganda birimi gibi faaliyet göstermiştir. Bundan dolayı 1943 yılında Basın-Yayın Umum Müdürlüğü'nün 4475 sayılı Kanunu ile "Turizm

⁷ B.C.A., 030.01.00.00.104.651.4, 1934.

Dairesi" birimine dönüştürülerek turizm alanında daha etkin rol alması sağlanmıştır. Bu dairenin amacı genel olarak şu şekilde açıklanmıştır: "İç ve dış turizm hareketlerinin millî menfaatlerimize uygun yolda gelişmesi ve yayılması için gereken araştırmaları yapmak. Resmî daire ve teşekküllerle hususî teşebbüsler ve turizm sanat ve meslekleri arasında gaye ve iş birliğini sağlayıcı tedbirleri incelemek. Turizm hareketlerinin ehemmiyetini anlatacak neşriyatı hazırlamak. Umum Müdürlüğünün milletlerarası turizm kurumlarıyla münasebetlerinde alt muameleleri yürütmek. Umum müdürlüğe ait diğer işlerden umumiyetle turizm ile ilgili olanlarla meşgul olmak"⁸ (Arslan 2017).

Türkiye'nin doğası, tarihi ve sosyo-kültürel yapılarının çeşitliliği çok fazla olmasına rağmen, o dönemde turizm sektöründen gerekli gelir sağlanamamıştır. Devlet tanıtım eksikliğini gidermek ve daha çok gelir kazanmak için önce 1943 yılından itibaren "*Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü*" ve 1949 yılından sonra da "*Basın- Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü*" isimleri ile mevzuat değişikliğine gitmiştir. Turizm Umum Müdürlüğü, ülke içinde Cumhuriyet kazanımları ile demokrasinin önemini kavratmak, basın-yayın sektörünün çalışmalarını kontrol etmek, ulusal ve uluslararası alanda turizmi kalkındırmak için faaliyetler yürütmek ve en önemlisi ise basın yayın araçları ile Türkiye'nin uluslararası arenalarda tanıtım ve reklamlarını yapmak için kurulmuştur⁹. Cumhuriyet Türkiye'sinde turizmin kalkınması için çok sayıda mevzuat değişikliği yapılsa da istenilen kazanım yeterince elde edilememiştir. Bu da turizm sektörü için yapılan düzenlemelerin sadece kâğıtta kaldığını ve uygulamada yetersiz olduğu gözler önüne sermiştir. Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü 1949 yılında yetkiler alarak turizm konusunda önemli çalışmalar yapmaya başlamıştır (Güleryüz 2022).

Aslında Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü kurulmadan önce de tanıtım faaliyetleri için önemli adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede hükümet desteği ile Türkiye'nin özellikle de Batı'daki olumsuz imajını doğru bilgiler ışığı

ğında değiştirmek ve ülkenin tanıtımını yapmak için 1933 yılında "*La Turquie Kemaliste*" dergisi yayın hayatına başlamıştır. Derginin örnek sayısı İstanbul matbaasında basılmış ve yayın dili Fransızca olmasına rağmen İngilizce ile Almanca'ya da yer verilmiştir. "*La Turquie Kemaliste*" dergisinin kuruluş amacı; "*Memleket haricinde Türkiye'yi tanıttirmayı ve menfi propagandalarla mücadeleyi temin eylemek*" ve "*Ecnebi memleketlerde yapılacak propagandanın vasıtalarını hazırlamak*" olarak tanımlanmıştır. Derginin kurucu başkanı Vedat Nedim'in (Tör) isteği üzerine İçişleri Bakanı'nun imzası ile tüm vali ve belediye başkanlıklarına bir yazı gönderilerek bölgelerindeki turistik ve tarihi eserlerin "*artistik fotoğrafları*" istenmiştir. Bundaki amaç ise genç Cumhuriyet Türkiye'sine ait fotoğraflardan derginin yayın kapağı seçilerek dünyaya tanıtılmak istenilmiştir. "*La Turquie Kemaliste*" dergisi o kadar ilgi uyandırmış ki 119.690 nüsha basılıp dağıtılarak "*Matbuat Umûm Müdürlüğü*"nün diğer yayınlarının toplamından daha fazlaya tekabül etmiştir (Kalemli 2021).

Yabancı ünlü yazar ve gazetecilerin Türkiye'yi ziyaretleri kapsamında ülkeye gelen misafirlerle ilgilenme görevi "*Matbuat Umûm Müdürlüğü*"nün yetkisine verilmiştir. Ayrıca matbuat müdürlüğünün başkanlığında uluslararası etkinliklere çok sayıda gazeteci götürülerek "*Fotoğraflarla Türkiye*" ve "*Turistik Türkiye*" temalı ülkeyi tanıtıcı faaliyetlerde bulunulmuştur. Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü tarafından "*La Turquie Kemaliste*" dergisi başta olmak üzere tanıtıcı kitaplar, el broşürleri, Anadolu temalı fotoğraf albümleri ve turistik masa takvimi ile posta kartları ülkenin tanıtıcı faaliyetleri kapsamında hazırlanmıştır. Bu kapsamda örneğin 1946 yılında dört bin adet basılan "*Turkey- Fotoğraflı Albüm*", isimli eser Türkiye'yi tanıtma amacıyla hazırlanmıştır¹⁰.

Türkiye'de turizm konusundaki çalışmalar ilk zamanlar Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla sınırlıyken, 1940'lı yıllardan itibaren yerel idarelerde turizm sektörü için örgütlenme yoluna gitmiştir. Turizm örgütlenmesi kapsamında; "*İstanbul Belediyesi Turizm*

⁸ B.C.A., 030.01.00.00.104.651.4.16, 1943.

⁹ B.C.A., 030.01.00.00.104.6514, 1949.

¹⁰ BB.C.A., 030.01.00.00.104.651.446, 1946.

Şubesi, Bursa Belediyesi Turizm Şefliği, İzmir Fuar Kültür Park ve İzmir Belediyesi Turizm Müdürlüğü" gibi yerel oluşumlarda önemli çalışmalar yapmaya başlamıştır. Örneğin yerel turizm etkinliği kapsamında İzmir Fuar Kültür Park Müdürlüğü ile İzmir Belediyesi Turizm Müdürlüğü tarafından tarihi İzmir Fuarı düzenlenmiş ve bu amaçla demir yolları indirimli bilet kampanyası yaparak iç turizm de önemli bir hareketlilik yaşanması sağlanmıştır. Yerel turizm oluşumları kapsamında İstanbul'da "Otelciler ve Hancılar Cemiyeti" örgütlenme yoluna giderek gelen yabancı misafirlere belli standartlara bağlı kaliteli konaklama hizmeti vermek için çalışmalar yapmıştır. Bu oluşumlar Türk turizmine olumlu yansımış ve Türkiye turizm konusunda yabancı turistler için önemli bir seçenek olmaya başlamıştır. Olumlu gelişmeler İkinci Dünya Savaşı nedeniyle turizm sektörü için ayrılan bütçe savaş ihtimaline karşı aktarılamamış ve turizm sekteye uğmak zorunda kalmıştır (Köfteoğlu ve Karabulut 1998).

Turizm Umum Müdürlüğü ve yerel oluşumların ivmeli çalışmaları ekseninde 1940 yılında "Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF)" isimli turizm eksenli öğrenci örgütlenmesi kurulmuştur. TMTF'nin amacı dış ülkelerdeki yabancı öğrenci gruplarını gezi ve etkinlik amaçlı Türkiye'ye çekmesi için oluşturulmuştur. Bu cemiyet, Türk öğrenciler ile yabancı öğrenciler arasında etkileşimi artırarak bir nevi fahri kültür-turizm elçileri gibi hareket etmeleri için etkinlikler yapmıştır. Dünyada gençlik hareketleri, sosyo-kültürel unsurların başka ülkelere taşınması açısından önemli rol oynamaları ülkelerin bu oluşumlara destek vermesine neden olmuştur. TMTF cemiyeti Türk turizmi ile seyahat acentacılığı için bir eğitim kurumu gibi hareket etmiştir. Türk gençlerini, yabancı gençlerle nasıl iletişim kurmaları ve ülkelerini en iyi şekilde nasıl temsil etmeleri gerektiği konularında eğitmiştir. "Türkiye Milli Talebe Federasyonu" turizm konusunda önemli çalışmalarından dolayı "Türk Turizm Komisyonu ve Turizm Danışma Kurulları"nın çalışmalarında yer alarak dikkatleri üzerine çekmiştir (Köfteoğlu ve Karabulut 1998).

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün Faaliyetleri (1926-1939)

"Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü"nün kuruluş felsefesinde turizm ve kültürel faaliyetler ön plana çıksa da ülkenin modern bir kimliğe bürünmesi için ulusal ve uluslararası önemli etkinliklerin başında olmuştur. Bu çerçevede kuruluş amacı şu şekilde açıklamıştır: "Motorlu taşıt giriş çıkışında gümrük ayrıcalıklarını güvence altına almak, turizmi geliştirmek ve bu şekilde toplumun yaşam düzeyini yükseltmek, çarpık şehirleşmeyi önlemek, estetik değeri olan yapıları restore etmek, ülkenin tarihsel ve arkeolojik yapılarını korumak, yapıların tarihsel dokusunu bozmadan çağdaş bir işlev kazandırarak yaşatmak, otomobil sporlarını geliştirmek, maddi kazanç amacı gütmeksizin bütün kârını tekrar Türk Milleti'ne harcamayı hedef edinmişti" (Tören 2014).

Turizmi devamlı kılmak ve teşvik etmek için 7 Eylül 1920'de 2608 sayılı "Tarife Kanunu'yla" bir ilk yaşanmışsa da ilerleyen süreçte ortaya çıkan eksiklikleri gidermek adına yeni düzenlemeler de yapılmıştır (Resmî Gazete 1920). Örneğin, bu düzenleme ile kendi araçları ile seyahat eden turistlerin Türkiye'ye giriş yapabilmeleri için TTOK tarafından "Gümrük Geçiş Karnesi" düzenlenmiştir. Ülkeye araçla giriş yapan turistleri gümrük uygulamaları hakkında bilgilendirmek için "Yolculara Bilgi" isimli bröşür hazırlanmıştır. Bu kitapçıklar gelen turistlerin yoğunluğuna göre İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak basılmış ve sınırdan giriş yapan turistlere ücretsiz dağıtılmıştır (Cumhuriyet Halk Partisi 1938).

Türk Seyyahin Cemiyeti 1930'lu yıllarda isim değişikliğine giderek "Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü" (TTOK) olarak faaliyetlerini genişleterek devam etmiştir. Çağdaş bir ülke olmayı hedefleyen Türkiye'nin öncü kurumlarından biri olarak yurtiçi ve yurtdışında tanıtıcı broşörler, afişler, dergiler, takvimler, makaleler, manzara ve tarihi fotoğraflar hazırlayarak ilklere imza atmıştır. Turing Kulübü Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, önemli bir ihtiyacı karşılayarak turizm, kültür-sanat ve otomobil alanlarında, bir devlet kurumu gibi görev yapmıştır. Beynelminel kültür-turizm etkinlikleri ve otomobil sporu faaliyetlerinin yıllık kongrelerine ve yönetim meclisi toplantılarına TTOK'de temsilci olarak katılmış-

tır. TTOK'un ilk faaliyetleri şu şekilde özetlenmiştir (TTOK 2023); *"Türkiye'nin ilk tanıtım afişleri, ilk şehir rehberleri, ilk müze broşürleri, ilk karayolları haritası Türkiye Tiring ve Otomobil Kurumu tarafından basılmış; ilk dil kursları açılmış, ilk tercüman rehber sınavları yapılmış, ilk turizm incelemeleri yazılmış ve yayınlanmış, turizm kongre ve konferansları düzenlenmiştir"*.

İstanbul'da yabancı turistler genelde Osmanlı'dan kalma gösterişli sarayları ziyaret etmek istemişlerdir. TTOK Başkanı Reşit Saffet Atabinen turistlerin bu isteğini yakın ilişki içinde olduğu Atatürk'e aktarmış ve Türk turizminin gelişmesi için 31 Mayıs 1930 tarihinde Atatürk'ün onayı ile Dolmabahçe Sarayı turizme açılmıştır. Çünkü Atatürk, Türkiye'nin tarihi ve kültürel zenginliklerinin dünyaya tanıtılması ve gelen turistlerin ilgilerini artırmak için bu tarz talepleri olumlu karşılamıştır (Şahin 2006).

Turistlere yönelik çarşı ve pazarda herhangi bir olumsuzluğun yaşanmaması için TTOK ve İstanbul Belediyesi'nin iş birliğiyle Sandal Bedesteni'nde 1931 yılında yerli mallara özgü bir serginin açılmasına karar verilmiştir. Bu sergide sunulan el emeği Anadolu'ya özgü ürünlerin gerçek ve uygun fiyata satılarak yabancı turistlerin kandırılmalarının önüne geçilmiştir. TTOK'un girişimleri ile ABD'li sinema ve film firması "Fox" tarafından 1931 yılında İstanbul'dan Ankara'ya uzanan bölgelerin filmini çekerek Avrupa'da yayınlanması sağlanmıştır (TTOK 1931).

Türkiye'ye ait eski eserler, önemli turizm destinasyonlarına ait fotoğraf albümleri, tanıtıcı afiş ve broşürler gibi ülkeyi tanıtıcı malzemeler İtalya-Milano ve Fransa-Paris fuarlarında 1932 yılında katılımcıların beğenisine sunulmuştur. Prag'da düzenlenen *"Uluslararası Turizm Birliği"* nin yıllık toplantısına ve Budapeşte'deki *"Uluslararası Turizm Merkezi Meclisi"* nin yıllık toplantısına TTOK yetkilileri de davet edilmiştir. Budapeşte'de bu etkinlik kapsamında *"Türk-Macar Turizm Komitesi"* ile Milano şehrinde *"Türk-İtalyan Turizm Heyeti"* kurularak ülkelerin turizm konusunda iş birlikleri artırılmak istenmiştir. Türkiye'nin Avrupa'da tanıtılması için; *"Viyana, Milano, Roma, Floransa ve Bükreş"* gibi Batı'nın önemli şehirlerinde TTOK aracılığıyla kongreler düzenlenmiştir. Lahey, Ro-

ma, Paris ve Londra'da toplanan turizm kongrelerine TTOK katılım sağlamış ve 1930 yılında bu kongrelerde ele alınan konular ekseninde *"TTOK Belleteni"* isimli bir dergi çıkarmıştır. Dergi, turizme yönelik "rehber niteliğinde" yayınlar yapmaya başlayarak, ilerleyen süreçte bilimsel bir dergiye dönüşmüştür (Şahin 2006).

Türk turizmine özel bir kurum olan *"Türkiye Tiring ve Otomobil Kulübü"* belirli kurallara göre uzun süre yön vermiştir. Turizmin devamlılığını ve verimliliğini artırmak için 29 Mayıs 1934'te 2443 Nolu *"İktisat Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun"* ilan edilerek, *"İktisat Bakanlığı"* bünyesinde "Türk Ofisi" biriminin altında "Turizm Bürosu" adında yeni bir şube oluşturulmuştur (Resmî Gazete 1934). Bu yeni Turizm Bürosu ile ulusal ve uluslararası etkinliklerde propoganda yapmak, ülkeyi tanıtıcı yayınlar hazırlamak ve ülkeye gelen turistlere her türlü kolaylığı sağlamak amacıyla hizmete açılmıştır. Önemli çalışmalara imza atan Turizm Bürosu'nun işlemlerini hızlandırmak için 1938 yılında *"Turizm Masası"* kurulmuş ve bu masa daha sonra 1939 yılında Ticaret Bakanlığı'nın bünyesinde Turizm Müdürlüğü olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir (Andaç 2018).

TTOK belediyelerle iş birliği yaparak tercümanlara kurslar düzenlemiştir. Buralardan yetişenler Türkiye'nin yurtdışı tanıtımına katkıda bulunmuştur. Seyahat acentalarının millileştirilmesi konusunda önemli bir aşama kaydedilmiştir. TTOK bu acentaları düzenli olarak denetlemiş hatta kuruluş süreçlerinde dahi girişimcilere destek olmuştur. Gösterilen çabalar kısa sürede olumlu sonuç vermiş ve Türkiye karşıtı olumsuz propagandaların sayısında büyük düşüş yaşanmıştır. Bu faaliyetlerin ekonomiye de yansımaları olumlu yönde olmuş ve sektörde ciddi bir büyüme yaşanmıştır. TTOK Türkiye'yi tanıtıcı ilk afişleri, ilk karayolu haritasını basmış ve dağıtımını üstlenmişti. Turizmle ilgilenen kesimler üzerinde oldukça etkili olmuş ve konuyla ilgili gerek kanuni gerekse uygulamaya yönelik bütün maddeleri yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesine sebep olmuştur (TTOK 1936).

Türkiye'yi gemi ile ziyaret eden turistler, İstanbul'a yaklaştıklarında kendilerine gezi

güzergâhları hakkında küçük info şeklinde bilgilendirme yapılmıştır. Türkiye'ye gelmeden önce uğradıkları limanlarda Türkiye karşıtı propagandalar ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu olumsuzluğun önüne geçmek için TTOK'e bağlı görevliler Çanakkale'den turist getiren vapurlara binerek İstanbul'a kadar onlarla yolculuk ederek ön yargılarını yıkmak ve doğru bilgi aktarmak için rehberlik etmişlerdir. Böylece maruz kaldıkları kara propagandadan onları aydınlatmaya çalışmışlardır. Bunun dışında yine TTOK tarafından turistler için Türkçe konuşma kitabının yanı sıra, günlük ihtiyaç duyulacak Türkçe kelimeler için altı yabancı dilde hazırlanmış cep kitapçıkları turistlere dağıtılmıştır (TTOK 1936).

Turistlerin döviz bozdururken bilerek zarara uğratılmamaları için turist taşıyan gemilerde Merkez Bankası görevlileri ile TTOK temsilcileri görevlendirilmiştir (Altıntaş ve Kurnaz 2007). Türkiye'ye gelen turistler arasında gazeteci, yazar ve politikacıların çok sayıda olması TTOK yetkililerinin yukarıda ifade edilen faaliyetlerine daha da hız vermesine sebebiyet vermiştir. Özellikle üniversite öğrencilerinin ziyaretleri haber alındığında onlara yönelik gerçekleştirilecek karşılama törenlerinin daha da coşkulu yapılması için faaliyetler yapılmıştır. TTOK yetkilileri bu etkinlikler için "Darülfünun Emaneti" ve belediye yetkilileri ile ortak çalışmalar yaparak, ülkeye gelen yabancı gençlerin en iyi şekilde ağırlanması için çaba harcamıştır (TTOK 1936).

Kültür, turizm faaliyetleri ve araba yarışları bakımından uluslararası büyüklükteki önemli organizasyonlardan olan "Uluslararası Turizm Birliği" ve "Uluslararası Tanınmış Otomobil Kulüpleri Birliği" ile "Uluslararası Turistik Propaganda Birliği" gibi toplantılara TTOK yetkilileri Türkiye'yi temsilen katılmıştır. Türkiye, uluslararası alandaki bu etkinliklerde yer alarak, ülkenin kültür-turizm ve tanıtım faaliyetlerine ciddi katkılar sağlamıştır (TTOK 1936).

TTOK kurumunca önemli tanıtıcı dergi ve kitapçıklar yayınlanmıştır. Bu kapsamda 1923-1939 yılları arasında kurum tarafından şu yayınlar hazırlanmıştır: "Turing Kulübü Mecmuası, Yalova Kaplıcaları Hakkında "prospektüs", Türkiye'ye Gelenlere Polis Muamelesine Dair Muhtıra, Renkli

Yeni Afişler, Uluslararası Turizm Kongresi Münasebeti ile Hatıra Pulları, Ankara, İstanbul ve Bursa hakkında Almanca broşürler" (Gülersoy 1990). TTOK, Türkiye'nin kültür turizm konusunda özel bir oluşum olmasına rağmen resmi bir devlet kurumu gibi faaliyetler göstererek büyük bir eksikliği gidermiştir.

SONUÇ

Atatürk önderliğinde Anadolu'nun ortasında gözlerden uzak Ankara'da kurulan Türkiye Cumhuriyeti dünyaya sesini duyurmak ve kendini tanıtmak için turizm önemli bir sac ayağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Genç Cumhuriyet içeride bir yandan yoksulluk, bir yandan eğitimsizlik ve bir yandan da imkânsızlıklarla mücadele ederken, dışarda da yalnızlık politikasından kurtulmak için yoğun mesai harcamıştır. İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun tarihi ve doğal güzelliklerini dünyaya tanıttıp yabancı misafirleri-turistleri Türkiye'ye çekmek için Türk Seyyahîn Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet özel bir dernek olsa da tanıtım, reklam, haber ve temsil konularında ülkenin adeta Turizm Bakanlığı gibi hareket etmiştir. Atatürk, Türk Seyyahîn Cemiyeti'nden yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'si'nin ulusal ve uluslararası sahalarda en iyi şekilde tanıtılmasını istemiş ve ülkenin imajının doğru şekilde anlatılması için yoğun çaba vermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin ekonomik, kültürel, eğitimsel ve siyasi problemlerinin çözümü için çok fazla mesai harcadığı için turizm konusuna yeterince kafa yorulamamıştır. Bu yüzden Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri bakımından yeterince zengin olmasına rağmen, turizm kaynaklı maddi katma değeri çok fazla elde edememiştir.

Türk Seyyahîn Cemiyeti'nin adı ve yetki alanları başarılı çalışmaları ile Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü olarak değişmiş ve sorumlulukları daha da artmıştır. TTOK Cumhuriyetin ilk yıllarında çağdaş manada turizm olgusunu geliştirmek için gümrük, pasaport, seyahat, konaklama, tercümanlık ve rehberlik gibi konularda yetersizlikleri gidermek için önemli düzenlemeler yapılmıştır. TTOK ile Türkiye'de otellerin sayısı

artmış konaklama, alışveriş ve turistlerin kalite-güvenli tatil yapmaları için raporlar hazırlanarak yetkililere sunmuştur. Bu cemiyet, bir devlet kurumu olarak yürüttüğü faaliyetlerle dünya turizm örgütleri arasında saygın bir yere yükselmiş ve Türk turizmini önemli ölçüde geliştirmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşu ile Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Türkiye'nin tanıtımına yönelik faaliyetler, dünya çapında görülmeye değer ve gezilmesi gereken bir ülke imajının çizilmesi bakımından etkili olmuştur. Türkiye'nin izlediği barışçıl dış politika, turizm açısından önemli potansiyeli ve bu tanıtım çalışmalarını gören yabancı ülkelerin turizmle ilgili birimleri Anadolu coğrafyasına olan ilginin artmasına ön ayak olmuştur. Bu tanıtım çalışmaları ve etkin pazarlama stratejileri ile 1980'li yıllardan başlamak üzere turizm önemini giderek artırmıştır.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların alanyazına önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Arşiv kaynaklarından elde edilen veriler, daha önce yapılmış çalışmalarda yer almadığı için yeni ve özgün bilgilerin gün ışığına çıkmasına da katkı sağlayacaktır. Bu bilgiler sayesinde mevcut çalışma, turizmin cumhuriyet dönemi tarihine ilişkin bakış açısına daha kapsamlı ve doğru bir perspektif sunacaktır. Çalışmanın en önemli kısıtı; Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ve dönemin alanyazınından derlenen örneklerin kullanılmış olmasıdır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda, uluslararası kaynaklardan farklı bakış açılarıyla değerlendirilmelerin bulunduğu çalışmalardan yapılacak alanyazın taramaları alan yazına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. B. (2006). *Havacılık ve Türk Hava Kurumu*. Ankara: Türk Hava Kurumu Yayınları.
- Akçura, G. (2013). *Türkiye Turizminde 150 Yıl*. İstanbul: OTI Holding Yayınları.
- Akdemir, Y. (2005). Atatürk Dönemi Türk Havacılığı (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Altıntaş, A. ve Kurnaz Ş. F. (2007). Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVI (42): 9-36.
- Andaç, F. (2018). *Turizm Hukuku*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Arslan, R. (2017). Türkiye'nin Turizm Politikası (1923- 1960), *Turkish Studies*, 12 (19): 1-16.
- Atabinen, S. R. (1934). *Turizm'in Harsî, Siyasî ve İktisadî Faydaları*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Neşriyatı.
- Avcıkurt, C., Köroğlu, A. ve Sarıoğlan, M. (2009). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. İçinde; Ş. Çavuş, Z. Ege ve O. E. Çolakoğlu (Editörler) *Türk Turizm Tarihi-Yapısal ve Sektörel Gelişim* (ss. 1-14). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahtiyar, O. (2020). *Vecihi-Kara Tehlike*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 490.01.600.77.1, 1923.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 080.18.15.77.14, 1923.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.18.12.60.18.001, 1924.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.104.651.4, 1926.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.18.103.10, 1930.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 490.01.16.82.2, 1933.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.00.00.104.651.4, 1934.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 080.18.01.02.102.36.2, 1936.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.00.00.104.651.4.16, 1943.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.00.00.104.651.446, 1946.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 030.01.00.00.104.6514, 1949.
- Bekman, B. (2019). 1925-1930 Yılları Arasında Turizm Meselesinin İstanbul Şehremaneti Mecmuaları Üzerinden İncelenmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi Şehir Çalışmaları Yüksek Lisans Programı.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods For The Social Sciences*. Boston: Allyn & Bacon.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1938). *On Beşinci Yıl Kitabı*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Çallı, S. D. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, IV (1): 16-31.
- Durgu, Ü. (2010). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923-1942) (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Emir, G. ve Esen, Ş. (2012). *Cumhuriyetten Günümüze Hükümet Programlarında Turizm (1923-2012)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55: 36-49.
- Gülersoy, Ç. (1990). Reşit Saffet Atabinen'i Anma Toplantımız, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, LXXIX: 358.
- Gülersoy, Ç. (1994). Ölümünün 29. Yılında Reşid Saffet Atabinen, *Tarih ve Toplum*, XXII (122): 60-73.
- Güleryüz, U. (2022). *Türkiye'de Turizmin Tarihsel Gelişimi*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- Hürkuş, V. (1942). *Havalarıda*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

- İnan, B. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Turizmi ve Bir Turizm Modeli Önerisi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalemli, H. (2021). La Turquie Kemaliste Dergisi. Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/la-turquie-kemaliste-dergisi/?pdf=3522/2022>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.
- Kayabalı, İ. ve Arslanoğlu, C. (1972). Devlet ve Hükûmet Başkanları ile Türlü Teşekküllerin, Vatan ve Milletin Müdafası ve Türkiye'de Havaçılığın Benimsenmesi Hakkındaki Görüşleri, *Türk Kültürü*, 116: 1-100.
- Kaymaklı, H. (1997). *Havaçılık Tarihinde Türkler II*. Ankara: Kültür Ofset Yayınları.
- Kozak, N., Akoğlan, M. ve Kozak, M. (1997). *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Köfteoğlu, F. ve Karabulut, E. (1998). *25. Yılında TÜRSAB, Dünyada ve Türkiye'de Turizm ve Seyahat Acentacılığının Gelişim Tarihi*. İstanbul: Turpres Yayınları.
- Memiş, E. (2018). *Tarih Metodolojisi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Özdemir, Y. (1981). *Atatürk ve Türk Havaçılığı*. Ankara: Hava Basımevi.
- Page, S. J. (2007). *Tourism Management: Managing For Change*. Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann.
- Resmî Gazete. S.2608. (07/09/1920).
- Resmî Gazete. S.2186. (27/05/1933).
- Resmî Gazete. S.2713. (29/05/1934).
- Şahin, G. (2006). Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Bu Konudaki Çalışmaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3): 137-160.
- Tören, E. (2014). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri Üzerine Bir Sözlü Tarih Araştırması. İçinde; N. Kozak ve O. E. Çolakoğlu (Editörler), III. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 368-383). Ankara: Detay Yayıncılık.
- TTOK [Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu]. (1931). *Türkiye Turing Klübü'nün 1930 Senesi Rapor ve Bilançosu*. İstanbul: Türkiye Turing Kulübü Yayınları.
- TTOK. (1936). *Türkiye Turing Klübü Ne Yaptı (1925-1935)*. İstanbul: Türkiye Turing Kulübü Yayınları.
- TTOK. (1973). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (1923-1973), TTOK'nın 50. Yılı*. İstanbul: Türkiye Turing Kulübü Yayınları.
- TTOK. (1995). *Türkiye'ye Bir Işıktı Turing 1977-1993 (1-Doğum ve Emekleme)*. İstanbul: Türkiye Turing Kulübü Yayınları.
- TTOK. (2023). <https://www.turing.org.tr/turin-dugun-tarihcesel/>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.
- Ural, Ş. (2006). *Pozitif Felsefe*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Verel, O. (1982). *Sabiha Gökçen Atatürk'ün İzininde Bir Ömür Böyle Geçti*. İstanbul: Türk Hava Kurumu Yayınları.
- Yalçın, O. (2012). Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu, *Gazi Akademik Bakış*, 11: 267-292.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, III (5): 51-67.

Erkan DAĞLI

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu (2010). Yüksek lisans derecesini Selçuk Üniversitesi'nden Tarih dalından (2013), doktora derecesini de Atatürk Üniversitesi'nden Tarih dalından aldı (2020). Atatürk Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2013). Lisans ve Yüksek Lisans sürecinde Erasmus değişim programları ile Berlin Freie Üniversitesinde eğitim görmüştür. Halen Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Merkezi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı, tarihtir.

M. Bahadır KALIPÇI

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1997). Yüksek lisans derecesini Akdeniz Üniversitesi'nden Turizm ve Otelcilik dalından (2014), doktora derecesini de Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik dalından aldı (2021). Akdeniz Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2010). Akademik kariyerinden önce 1999-2009 yılları arasında turizm sektöründe farklı kademelerde görev aldı. Halen Akdeniz Üniversitesi Manavgat Meslek Yüksekokulu'nda görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm, turizm işletmeciliği, örgütsel davranış, sürdürülebilirlik ve seyahat acentalarıdır.

1982 Anayasası Açısından, Olağan ve Olağanüstü Hâl Dönemlerinde Seyahat Özgürlüğünün Sınırlanması Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Restriction of the Freedom of Travel during Ordinary and State of Emergency Periods in terms of the 1982 Constitution

Gökhan DÖNMEZ* - Sıla SABANCILAR EREN**

* (Sorumlu Yazar) Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000, Rahva Yerleşkesi, Bitlis.

E-posta: gdonmez@beu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3332-2634

** Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000, Rahva Yerleşkesi, Bitlis.

E-posta: ssabancilar@beu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8141-279X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 15 Ağustos 2023

Birinci düzeltme: 18 Eylül 2023

İkinci düzeltme: 3 Ekim 2023

Kabul: 9 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: *Temel hak ve özgürlükler, Seyahat özgürlüğü, Olağanüstü hâl.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 15 August 2023

Resubmitted: 18 September 2023

Resubmitted: 3 October 2023

Accepted: 9 October 2023

Key words: *Fundamental rights and freedoms, Freedom of travel, State of emergency.*

GİRİŞ

Seyahat etmek basitçe “bir yerden başka bir yere gitmek” olarak tanımlanabilir. İnsanın bu hareket aktivitesi, çeşitli zihinsel aktivitelere bağlı olarak

ÖZ

Temel hak ve özgürlükler tarihsel gelişim sürecinde, bireyin ontolojik değerinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihsellik içinde temel hak ve özgürlükler aşamalı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukukta evrensellik ve doğal hak doktrini çerçevesinde ele alınan temel hak ve özgürlükler; devletlerin iç hukukunda farklılıklar arz edebilmektedir. Hukuk devleti olan Türkiye’de de temel hak ve özgürlükler uluslararası ilkeler gözetilerek anayasal statüde tanımlanmıştır. Bu özgürlüklerden biri olan seyahat özgürlüğü de hukuken tanınan ve korunan bir niteliğe sahiptir. Seyahat özgürlüğü kişisel haklardan biridir. Seyahat özgürlüğü negatif statü hakları içerisinde değerlendirilmektedir. 1982 Anayasası’nın 23. maddesinde yer alan “Seyahat ve Yerleşme Hürriyeti”, keyfi müdahalelerden bağımsız bir alana işaret etmektedir. Ancak tüm temel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi seyahat özgürlüğü de bireye, sınırsız bir özgürlük alanı tanımamaktadır. Bu makalede Türkiye’de seyahat özgürlüğünün hukuki durumu, olağan ve olağanüstü dönemlerdeki farklılıklar gözetilerek tartışılacaktır. Uluslararası sözleşmeler, 1982 Anayasası ve ilgili yasalar makalenin temel referanslarını oluşturmaktadır. Olağanüstü Hâl Kanunu ve İl İdaresi Kanunu’nun Türkiye’de seyahat özgürlüğünün sınırlandırılma gerekçelerini hangi ölçüde karşıladığı sorusu da makalenin araştırdığı temel sorulardan biridir. Bu nedenle de makalede uluslararası raporların değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

ABSTRACT

Fundamental rights and freedoms have emerged as part of the ontological value of the individual in the historical development process. In this historical context, fundamental rights and freedoms have emerged gradually. Fundamental rights and freedoms, which are dealt with within the framework of universality and natural rights doctrine in international law, may differ in the domestic law of states. In Türkiye, which is a state of law, fundamental rights and freedoms are defined in the constitutional status in accordance with international principles. Freedom of movement, one of these freedoms, is also legally recognized and protected. Freedom of movement is one of the personal rights. Freedom of movement is considered as a negative status right. Article 23 of the 1982 Constitution, “Freedom of Movement and Settlement” points to an area free from arbitrary interference. However, as with all fundamental rights and freedoms, the freedom to travel does not grant the individual an unlimited area of freedom. In this article, the legal status of the freedom of movement in Türkiye will be discussed by considering the differences between ordinary and extraordinary periods. International conventions, the 1982 Constitution and relevant laws constitute the main references of the paper. The extent to which the State of Emergency Law and the Provincial Administration Law meet the grounds for restricting the freedom of movement in Türkiye is also one of the main questions the paper explores. For this reason, the article also includes evaluations of international reports.

seyahate dönüşmektedir. Bu nedendir ki, seyahat özgürlüğü genel olarak en temel insan haklarından biri olarak kabul edilmektedir (Aygün 2012). Dünya anayasalarına bakıldığında, ülke-

rin, insanların hareketlerini kontrol etmek maksadıyla seyahat özgürlüğünü kısıtlamış ve belirli kurallar koymuştur (Karabıyık 2015). Seyahat özgürlüğü, hem uluslararası belgelerde hem de Anayasamızın 23. maddesinde ifade edilmektedir. Maddeye göre herkesin, seyahat ve yerleşme özgürlüğü bulunmaktadır. Hiçbir vatandaş sınır dışı edilemez ve herkes ülkesini serbestçe terk edip geri dönebilir.

1982 Anayasası'nın 23. maddesi metnine bakıldığında da seyahat özgürlüğünün bazı durumlarda sınırlandırılması kaydıyla, güvence altına aldığı açıkça görülmektedir. Ülkemizde yakın dönemde 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilen darbe teşebbüsü neticesinde, 21 Temmuz 2016'dan başlamak kaydıyla 3 ay süresince Olağanüstü Hâl (OHAL) ilan edilmiş ve bu durum her defasında 3 ay uzatılmak suretiyle 18 Temmuz 2018 tarihine kadar sürmüştür. Türkiye'de 2020 yılının Mart ayında başlayan Covid-19 pandemisinin yayılmasını önlemek, halk sağlığını korumak ve kamu düzenini sağlamak amacıyla, ülke çapında OHAL ilan edilmese de bir takım idari tedbirler alınarak temel hak ve özgürlükler dolayısıyla da seyahat özgürlüğü sınırlandırılmıştır.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması 1982 Anayasasına göre, olağan dönem sınırlaması ve olağanüstü dönem sınırlaması olmak üzere iki farklı sisteme tabidir. Olağan dönemlerdeki temel sınırlama 13. maddede, olağanüstü dönemlerdeki sınırlama ise 15. maddede düzenlenmiştir (Gözler 2018). Bu nedenle, makalede belirtilen idari tedbirlerin Anayasa'nın 13. ve 15. maddeleri uyarınca incelenmesi gerekmektedir. Seyahat özgürlüğü temel insan hakları belgelerinde yer almaktadır. Bu nedenle bu hakkın sınırlandırılması ve kullanımının durdurulması gibi düzenlemelerin hangi araçla, hangi yöntemle ve hangi amaçla gerçekleştirilebileceğinin kesin olarak bilinebilir olması gereklidir. Zira hukuk devletlerinde, kurallar kişiye ya da duruma göre değişiklik göstermezler. Bütün temel hak ve özgürlüklerin birbiriyle bağlantılı olduğu da göz önüne alındığında yapılan her müdahalenin, dolaylı olarak başka bir hakka da müdahale anlamına geleceği göz önünde bulundurulmalıdır. Seyahat özgürlüğü de negatif statü haklarından biridir.

Negatif statü haklarının en belirgin özelliklerinden biri olan devlet müdahalesinin keyfi olup olmaması sorusu, seyahat özgürlüğünün sınırlandırılma sürecinde de temel sorulardan birini oluşturmaktadır. Bu makalede olağan ve olağanüstü dönemlerdeki her iki farklı uygulamanın, hukuki değerlendirmesi yapılarak; Türkiye'de seyahat özgürlüğüne yapılan müdahale analiz edilmeye çalışılacaktır. Makalenin kavramsal bütünlüğü için önce kısaca temel hak ve özgürlükler ile ilgili kavramlara değinilecek daha sonra ise Anayasa'nın 23. maddesi bağlamında olağan ve olağanüstü hâl dönemlerinde seyahat özgürlüğünün kullanımı, sınırlandırılması ve durdurulabilmesi konuları ele alınacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Temel hak ve özgürlükler, insanlığın ortak mirasıdır. Bu miras tüm insanlığın ortak birikimi ve mücadelesinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte insan hakları farklı devletlerde farklı gelişim sürecine sahip olmakla birlikte; bugünün dünyasında temel hak ve özgürlükler "*insan onuruna yakışan*" bir durum belirtirler. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile birlikte insan hak ve özgürlükleri, evrensel bir değer olarak uluslararası siyasetin de önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Temel hak ve özgürlükler konusu literatürde pek çok disiplin tarafından ele alınmakta ve temel hak özgürlüklere ilişkin farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır.

Temel Hak ve Özgürlükler

İnsan haklarına ilişkin literatür oldukça köklü bir tarihselliğe sahiptir. Ancak insan haklarının tarihsel gelişimi incelendiğinde hukuksal olarak; 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle evrensel bir niteliğe eriştiği söylenebilir. İnsan hakları hukuki, siyasi, ahlaki ve toplumsal bir boyuta sahiptir. İnsan haklarının hukuki boyutu, devlet-birey ilişkilerinin anayasal çerçevede ele alınmasıyla anlam kazanırken; siyasal boyutu devletin demokratik niteliğiyle değerlendirilmektedir. İnsan hakları etikdir. İnsan haklarının etik niteliği, insanın gelişmesi, onuru, aileye ve topluma karşı görevleri, doğal haklar, bireysel özgürlük ve sömürüye dayalı sö-

mürüye karşı sosyal adalet gibi kavramlar üzerinden tanımlanmasında gözlemlenebilir (Marks 2014). İnsan hakları doğuştan kazanılan, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez niteliğe sahiptir. İnsan hakları, insanın sadece insan olmasından kaynaklanan, evrensel ve doğal haklardır (Çüçen 2011). Dolayısıyla insan olmak, haklara erişimin tek ölçütüdür. İnsan haklarının temelini oluşturan beş ilke söz konusudur: evrensellik, devredilmezlik, hakların birbiriyle bağlantılılığı, bölünmezlik, ayrımcı olmama (Verhellen 2000). Bu yönleriyle insan hakları herkes için eşit korumaya sağlayan, haklara eşit erişim imkânı veren ve tüm insanlığı insan olma paydasında eşitleyen bir öneme sahiptir. İnsan hakları dinamik yönüyle ele alınabilen ve devlete karşı tanıma, dokunmama, koruma, temin-tedarik unsurlarını içeren bir çerçeve belirtir (Gürbüz, 2019). İnsan haklarının dinamik yönü, yeni hak tanımları yapılabileceğini açıklayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan insan hakları devlet ve birey arasındaki hukuki sınırla belirlendiğinden; devlet sınırlandırıldıkça ve müdahale alanı daraltıldıkça bireysel özgürlüğü daha geniş bir kavrayışla ele alabildiğimizden; devlete karşı ileri sürebileceğimiz hakları tanımlamaktadır. Bu durum negatif haklar biçiminde değerlendirilmektedir. Ancak insan hakları sadece devlete karşı bireyi koruyan değil; devletçe sosyal ve ekonomik alanda desteklenen bir değeri de içermektedir. Sosyal devlet anlayışıyla karşımıza çıkan bu anlayış, bireyin sosyal ve ekonomik haklarına vurguyu içermektedir.

Tarihsel süreçte insan haklarının gelişimi, uluslararası belgeler ve sözleşmeler aracılığıyla önemli oranda genişlemiştir. İnsan hakları belgelerinin önerileriyle birlikte her temel hak için üç temel yükümlülük bulunduğu kabul edilmektedir: saygı gösterme, koruma, yerine getirme (Spuldeva vd. 2004). Temel hak ve özgürlüklerin niteliksel değerlendirmesi de söz konusu yükümlülükler ekseninde ele alınmaktadır. İnsan hakları, hukuksal anlamda temel hak ve özgürlükler biçiminde ele alınmaktadır. Ancak bu değerlendirmenin temelinde pozitif ve doğal hukuk karşılaştırması vardır. Bu nedenle doğal hukuk doktrininde hakların nasıl ele alındığı değerlendirilmelidir.

Sözleşmeciler teorisyenlere atıfla ele alınan doğal hak doktrinini, insan haklarının doğuştanlığına ve devletten önce de varlığına dikkat çeken önemli bir doktrindir. Bu doktrinin üç önemli düşünürü Hobbes, Locke ve Rousseau'nun görüşleri bugün de faydalanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Hayat, mülkiyet ve hürriyet üzerinden doğal hakları açıklayan Locke (2007); devletin doğal hakları koruyup düzenlemesi gerektiğini savunmaktadır. Hobbes (2013) ise, eşitlik, özgürlük ve kendi varlığını sürdürmeyi doğal haklar olarak ele almakta ve yapılan sözleşmeyle devlete devredilen hakların çatışmayı önlemeyi hedeflediğini savunmaktadır. İnsanların özgür doğduğunu savunan Rousseau (2007), yasaların amacının da eşitlik ve özgürlük olduğuna dikkat çekmektedir. Aydınlanma Dönemi filozofları olan Hobbes, Locke ve Rousseau, doğa durumundan devletli topluma geçiş için farklı gerekçeleri savunsalar da doğal hakların devletten önce var olduğunu savunmaları dolayısıyla insan haklarının temel hak ve özgürlükler biçiminde temellendirilmesinde önemli bir etkiye sahiptirler. Temel hak ve özgürlükler kavramı ise, anayasa tarafından tanınan ve korunan hak ve özgürlükleri ifade etmektedir (Favoreu 1980). Yani devlet tarafından kabul edilen ve taahhüt edilen bir alana işaret eder. Temel hak ve özgürlükler, insan haklarından farklı olarak yurttaşlık hakkı biçiminde değerlendirilebilir. Çünkü her devlet kendi anayasasında, kendi belirleyeceği sınırlar çerçevesinde kendi yurttaşları için hak ve özgürlük alanını oluşturacaktır. Bu nedenle temel hak ve özgürlükler devletlerin hukuk devleti ve demokratik devlet olup olmamasına göre farklılaşabilmektedir. Anayasalar tarafından tanınan ve anayasal korumadan yararlanan bütün hak ve özgürlükler, birer temel hak ve özgürlüktür ve bunların arasında bir hiyerarşi bulunmamaktadır (Gözler 2011). Doktrinde kimi zaman temel hak ve özgürlükler yerine "anayasal haklar" terimi de kullanılmaktadır. Anayasal haklar, anayasa tarafından tanınan ve güvence altına alınan hakları ifade etmektedir. Temel hak ve özgürlük tanımlamalarında birbiri yerine kullanılan kavramlara rastlamak mümkündür. Temel hak ve özgürlükler açıklanırken, özgürlük (hürriyet), hak, insan hakları, kamu özgürlükleri,

temel hak ve özgürlükler, kişi hakları, anayasal haklar gibi terimler çoğunlukla da aynı anlamda kullanılmakla birlikte; bu kavramlar birbirinden farklıdır (Gözler 2018). Söz konusu farklılıklar kısaca alt başlıklarda ele alınmıştır.

Özgürlük (Hürriyet)

Özgürlük, insan olmanın bir parçası olarak insan haklarının gelişim sürecinde üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Özgürlüğün tanımı, sınırları ve sınıflandırma biçimleri literatürde oldukça geniş bir alana sahiptir. Özgürlük tarihsel süreçte otorite ile karşılaştırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmış ve özgürlükle “*yöneticilerin zorbalığına karşı korunma*” kastedilmiştir (Mill 1974). Özgürlük başka birinin keyfi isteğinden bağımsız olmak (Hayek 2011); zorlamanın olmaması (Berlin 2007) anlamına gelmektedir. Elbette ki söz konusu özgürlük sınırsız bir özgürlük alanına işaret etmez. Modern hukuk devletleri özgürlüğü hukukla sınırlandırmaktadır. Özgürlük sınıflandırmaları “*negatif özgürlük ve pozitif özgürlük*” kavramları ile birlikte değerlendirilmektedir. Negatif özgürlük kişinin kendisinden başka engellerin olmaması biçiminde bireysellik üzerinden açıklanırken; pozitif özgürlük anlayışı zorunlu olarak kolektiviteyle ilişkilendirilmekte ve Rousseau’nun “*genel irade*” teorisiyle temellendirilmektedir (Carter 2003). Özgürlük, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “*herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî*” biçiminde tanımlanmaktadır (TDK 2023). Özgürlük tanımlamalarında dikkat çeken yönlerden biri de özgürlüğün insan davranışları ve eylemlerinden bağımsız olamayacağıdır (Adugit 2013). Bu yönüyle özgürlük, “*bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranıp davranmama erki*” (Kaboğlu 1989; Uygun 1992); “*serbest hareket etme gücü*” (Tunaya 1982) olarak tanımlanabilmektedir. Kaboğlu (2013) özgürlüğü, “*bireyin toplum içerisinde sahip olduğu bağımsızlık alanı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin, seyahat özgürlüğü gelip gitme özgürlüğünü; yerleşme özgürlüğü bir yerde kalıcı olarak ikamet etme özgürlüğünü; iletişim özgürlüğü mektup gönderme ve telefon etme özgürlüğünü içermektedir. (Gözler 2011). Teşebbüs

özgürlüğü de Anayasa’da geçmesi sebebiyle anayasal haklardandır. Örneğin, bir kişinin iş yeri açması, teşebbüs özgürlüğü sayesinde mümkün olabilmektedir.

Hak

Hak dinamik bir kavram olarak, kişinin arayışına rehberlik eden bir araç olarak tanımlanmakta ve doğası itibarıyla kişinin hayatının anlamı, kendisine garanti edilen haklara bağlı olarak ele alınmaktadır (Puri 2018). Hakkın ne olduğundan ziyade hakkın gerekçelendirilmesinin ahlaki bir boyut taşıdığı iddiasını savunan Preda (2015) hakkın çıkarları ya da seçimleri koruduğu konusundaki iki farklı bakış açısına atıf yapmaktadır. Bu yönüyle hak ya kişinin çıkarlarını ya da seçimlerini korumaktadır. Hukuki açıdan ise hak kavramı “*kişilere hukuk düzenince tanınmış yetki (Özbudun ve Yürük 2003; Aybay 2015); kişiye anayasa tarafından verilen irade kudreti ve isteme yetkisi*” (Gözler 2018) olarak tanımlanmaktadır. Erdoğan (2015), somut belli bir durumda başkasının özgürlüğüne müdahale etmeye ahlaken yetkili olunan durum ekseninde hak tanımlaması yaparken; her hakkın da yetki, talep ve saygı gösterme zorunluluğu olmak üzere üç temel unsuru olduğuna dikkat çekmektedir. Bu yönüyle hak ahlaki bir ilke olarak herkesçe kabul edilen ve kişinin yetkilendirilmesine meşruiyet kazandıran bir niteliğe sahip olmaktadır. Hak özgürlüğün somut biçimiyken (Gözler 2000) her özgürlük de bir hak (Kaboğlu 2013) olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin hak arama özgürlüğü, dava açma hakkında somutlaşmaktadır. Anayasayla tanımlanan özgürlüklerle devlet, insanların o konuda serbest hareket etme güçlerinin olduğunu kabul etmiş olmakta (Tunaya 1982) başka bir deyişle, bu özgürlüklerin tanınması, insan davranışlarının/eylemlerinin bu bağlamda özgür olduğu anlamına gelmektedir (Tunç 2018).

Özgürlük ve Hak Arasındaki Farklar

Hak ve özgürlük arasındaki ilişki, her iki kavramın benzeştiğine yönelik bir düşünce yaratmış olsa da kavramsal açıdan ikisi de birbirinden farklı önceliklere sahiptir. Haklar ve özgürlüklerin her ikisi de hukuk tarafından sınırları belir-

lenen ve meşruiyet taşıyan kavramlardır. Haklar ahlaki otoriteyi bireylere devrederek; bireye kendi değerlendirme standartları içinde otoriteye sahip olduğunu anlatmaktadır (Erdoğan 2016). Bu durum yukarıda da ifade edildiği gibi hakkın; yetki, talep ve saygı gösterme zorunluluğu unsurları çerçevesinde önem kazanmaktadır. Hak ve özgürlük devlet-birey ilişkileri ve devletin yapısı üzerinde de etkili olan kavramlar arasında yer almaktadır. Gaus (2010) hakların, özgürlükle sosyal düzeni uzlaştıran bir yönü olduğunu ifade etmektedir. Hakları insanların özgürlüklerini kullandığı yetki alanı; özgürlüğü ise bir hak olarak tanımlayan Çüçen (2013); seçme ve seçilme hakkının ancak seçme ve seçilme özgürlüğü olduğu zaman söz konusu olabileceği üzerinden bu ilişkiyi temellendirmektedir. Üst başlıkta da ifade edildiği gibi ilk olarak hak, özgürlüğün somut hâli olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak haklar mahkeme önünde ileri sürülebilir niteliğiyle özgürlükten farklılaşırken; üçüncü olarak ise hakkın gerçekleşmesi için hukuken düzenlemeye ihtiyaç duyulurken; özgürlüklerin gerçekleşmesi için hukuken düzenlemeye ihtiyaç duyulmamaktadır (Kaboğlu 2013; Gözler 2018). Zira özgürlük, hukuki sınırlar içinde bireyin kendi eylemleriyle gerçekleşmektedir. Özgürlük, hak kavramını kapsayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Saral 2021). Özgürlük ve hak arasındaki farklılıklara rağmen kavramlar birbiri yerine kullanılabilirlerdir.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Temel hak ve özgürlükler doktrinde üçe ayrılmaktadır. Bu ayırım, Alman kamu hukukçusu Georg Jellinek tarafından yapılmıştır. Bunlar negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olarak sıralanmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılması yapılırken; literatür tarama yönteminden faydalanılmıştır. Ancak makalenin konusu Türkiye'ye özgü niteliktedir ve alanda çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla inceleme yönteminde, literatür taramanın yanında metnin bütünü oluşturulurken anayasa, ilgili yasalar ve uluslararası raporlardan faydalanılmıştır.

Temel Hak ve Özgürlüklerin Ayırımı: Jellinek Üçlüsü

Temel hak ve özgürlükler tarihsel gelişim sürecinde aşamalı bir biçimde gerçekleşmiştir. İnsan haklarının sınıflandırması da farklı görüşler tarafından çeşitli ayrımlara göre gerçekleştirilmiştir. Örneğin koruyucu, isteme ve katılma hakları; kuşak haklar sınıflandırması; kişisel, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal haklar sınıflandırması; bireysel haklar-kolektif haklar sınıflandırması; şekli hak-gerçek hak sınıflandırması; insan hakları-yurttaş hakları sınıflandırması gibidir (Tezcan vd., 2014). Bu sınıflandırmalar insan hakları belgelerinde tanınan hakları içermektedir. Örneğin yaşam hakkı; hem birinci kuşak hak olarak hem kişisel hak olarak hem de negatif hak olarak değerlendirilir. Yaygın insan hakları sınıflandırmasından biri de Georg Jellinek tarafından gerçekleştirilmiştir. Georg Jellinek, temel hak ve özgürlükleri devlet ile birey arasındaki ilişkinin durumuna göre üç kategoriye ayırmaktadır; negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları (Bulgan 2017).

Negatif Statü Hakları

Negatif statü hakları, bireyin özel alanının sınırlarını çizen, devlet tarafından aşılabilen veya dokunulamayan hak ve özgürlüklerdir (Kapani 1981). Negatif statü hakları, negatif özgürlüğün tekabül ettiği bir alanı yansıtmaktadır. Negatif statü hakları bireyi, devlete karşı korur. Negatif statü hakları devlete, "karışmama, gölge etmeme ödevi" yüklerler (Kapani 1981). Tarihsel açıdan birinci kuşak hakları anlatan negatif statü hakları, devlete karşı korunma boyutuyla 19.yüzyılda "özgürlük ve mülkiyete yapılacak saldırılara karşı korunma" biçiminde gelişmiştir (Dikmen Caniklioğlu 2001). Negatif statü haklarının bu yönü nedeniyle de "koruyucu hak" olarak da nitelendirilmektedir. Örneğin, kişi güvenliği, yaşam hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi haklar, negatif statü hakları arasında kabul edilmektedir.

Pozitif Statü Hakları

Pozitif statü hakları, pozitif özgürlüğe atıf yapan hakları işaret etmektedir. "isteme veya sosyal haklar" da denen pozitif statü hakları, modern devlet

düşüncesi ekseninde devleti, bireye sosyal güvence ve kültürel gelişim konularında sorumlu kılan bir anlayışla; bireyin özgürlüğüne devlet olmaksızın kavuşamadığı ve devlet güvencesine ihtiyaç duyulan hakları anlatmaktadır (Dikmen Caniklioğlu 2001). Pozitif statü hakları devlet birey ilişkisinde devlete sorumluluk yüklemektedir. Pozitif statü hakları sosyal hakları da kapsayan ve vatandaşlık sıfatına bağlı olan hakları ifade etmektedir (Asrak Hasdemir 2018). Anayasamızda Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığında bulunan çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık ve eğitim hakkı pozitif statü haklarının temel örnekleri arasında yer almaktadır.

Aktif Statü Hakları

Aktif statü hakları demokrasi düşüncesinin güçlenmesiyle ortaya çıkan hakları nitelendirir. En genel tanımıyla bireylerin yönetime katılımını ve temsilini olanaklı kılan (Gözler 2011) siyasi haklar olarak isimlendirilen aktif statü hakları vatandaşlığa bağlı olarak kullanılabilir (Aydoğdu 2017). Aktif statünün bireyin özgürlüğünü devlet içinde ve devlet için kullandığını belirten Gören (2016), bireysel özgürlüğün ve devlet düzeninin fonksiyonel açıdan kapsayıcılığına dikkat çekmektedir. Anayasamızda Siyasi Haklar ve Ödevler başlığı içinde görebileceğimiz kamu hizmetine girme hakkı, seçme ve seçilme hakkı, siyasal faaliyette bulunma hakları aktif statü haklarının temel örnekleri arasında yer almaktadır.

Seyahat Özgürlüğünün Kavramsal Çerçevesi

Seyahat özgürlüğü, kişisel haklardan biridir. Seyahat özgürlüğü Jellinek üçlüsü ekseninde de negatif statü hakları içerisinde değerlendirilebilecektir. Seyahat özgürlüğü farklı bağlamlarda ele alınabilecek haklardan biridir. Gürbüz (2019) farklı bir eğitim almak isteyen kişinin yurt dışına çıkamamasının eğitim hakkını; daha güçlü ekonomik konuma sahip olmak için seyahat etmek isteyen kişinin seyahat edememesinin çalışma hakkını ya da terör dolayısıyla bulunduğu yerden ayrılmak isteyen kişinin seyahat edememesinin kişi güvenliği hakkını da ortadan kaldırmaya dikkat çekmektedir. Dolayısıyla seyahat özgürlüğü de dâhil olmak üzere, hakların

hem birbiriyle ilişkisi hem de tamamlayıcı bir rolü olduğu söylenebilecektir. Seyahat özgürlüğünün sınırlandırılmasının pasaportla ilgili bir gerekçeye dayandırılması gerektiğini belirten Stetler (1966), siyasi bir sebebin varlığını anayasal bir muğlaklık olarak ele almakta ve Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin seyahat özgürlüğünü demokrasinin bir parçası olarak gördüğünü hatırlatmaktadır.

Temel insan hakları belgelerinde de seyahat özgürlüğü değerlendirmelerine rastlamak mümkündür. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 13. maddesi herkesin herhangi bir devletin sınırlarında serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkını; memleketini terk etme ve dönme hakkını garanti altına almıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi ayrıca seyahat özgürlüğünü, *"bireyin özgürce gelişimi için bir şart"* olarak ele almaktadır (Gürbüz 2019). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ise 4 Numaralı Protokolünün 2. maddesinde serbest dolaşım özgürlüğünü ele almıştır (Resmi Gazete 1994). AİHS'e göre (ECHR 2023); ülke içinde usulüne uygun bulunan kişilerin dolaşım ve yerleşim özgürlüğüne ve bireyin herhangi bir ülkeyi terk etme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Sözleşme, bu hakkın ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi olacağını ve bu sınırlamaların yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan kısıtlamalara tabi olacağını ve demokratik bir toplumda kamu yararı ilkesine dayanacağını belirtmektedir (AİHS, 1963). Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi de seyahat özgürlüğünü 12. maddesinde düzenlemektedir. Bu düzenleme AİHS ile benzer ifadelerle yer vermekte ve *"kimsenin kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz"* ifadesini içermektedir (TBMM 2023). Temel insan hakları belgelerinde seyahat etmek bir özgürlük olarak ele alınmaktadır. Ancak her özgürlükte olduğu gibi sınırlandırma koşulları da sözleşmelerde ayrıca yer alabilmektedir. Türk Hukuk Sistemi'nde de seyahat özgürlüğü öncelikle Anayasamızda yer almaktadır.

1982 Anayasası'nın 23. maddesi seyahat özgürlüğünü "*Seyahat ve Yerleşme Hürriyeti*" biçiminde ele almaktadır. Anayasamıza göre "*Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir*" ifadesi, insan hakları belgeleriyle doğrudan uyumluluk göstermektedir. Dolayısıyla seyahat etmek bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünün sınırlarını farklılaştıran Anayasamıza göre, Türkiye'de seyahat özgürlüğü yasayla sınırlandırılabilen ve "*suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek*" amacıyla sınırlandırılabilir. 2010 değişikliğiyle (2010/27580 Sayılı Resmi Gazete) birlikte vatandaşın yurt dışına çıkma özgürlüğünün suç soruşturma ve kovuşturmasına bağlı olarak ve hâkim kararıyla sınırlandırılabilmesi yine 23. maddede belirtilmiştir. İzleyen cümle ise; "*vatan dışın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından mahrum bırakılmayacağı*" ifadesini içermektedir. Bu bağlamda Türkiye'de seyahat özgürlüğünün sınırlarını suç soruşturması, suç kovuşturması ve suçun önlenmesi belirlemektedir.

Türk Anayasalarında Seyahat Özgürlüğü

Cumhuriyet dönemi anayasaları bilindiği üzere sırasıyla 1924 Teşkilat-ı Esasî'ye Kanunu, 1961 ve 1982 Anayasalarından oluşmaktadır. Seyahat özgürlüğü ise 1924 Anayasasında 78'inci maddede, 1961 Anayasasında 18'inci maddede, 1982 Anayasasında ise 23'üncü maddede düzenlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında seyahat hürriyetinin Cumhuriyet anayasalarındaki düzenlenişinden bahsedilecek ve sonrasında da 1982 Anayasasındaki olağan ve olağanüstü dönemlerdeki sınırlama şekli ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1924 Anayasası

Temel hak ve özgürlükler ile ilgili hususlar 1924 Anayasasının 70 ve 78'inci maddelerinde yer almıştır. Seyahat özgürlüğü ile ilgili husus ise 78. maddede yer almaktadır. Bireyin dokunulmazlık, vicdan, düşünme, konuşma, yayımlama, seyahat etme, sözleşme yapma, mal edinme, çalışma, biriktirme, toplanma, cemiyet ve şirket kurma gibi temel hakları 1924 Anayasası'nın 70'inci maddesinde detaylandırılmadan sadece ismen zikredilmiş ve bu hakların temel hak olduğu belirtilerek güvence altına alınmıştır.

1924 Anayasası'nın 78'inci maddesinde ise seferberlik, olağanüstü hâl ve salgın hastalıklar sebebiyle kanunla öngörülen tedbirler dışında seyahatin kısıtlanamayacağını belirtmektedir. Bu madde seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasını engellemektedir. Kısıtlamanın belirtilen hâllerle sınırlı olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak 1924 Anayasasında seyahat hürriyeti ile ilgili olarak bu dönemin şartları açısından geniş bir ölçüde yer verdiğini söyleyebiliriz.

1961 Anayasası

1961 Anayasasının Temel Haklar ve Ödevler başlıklı İkinci Kısmının İkinci Bölümü olan Kişinin Hakları ve Ödevleri bölümü, seyahat ve yerleşme hürriyeti de dâhil olmak üzere kişinin dokunulmazlığı, özel hayatın korunması, düşünce ve kanaat hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basım ve yayım hükümleri, toplantı hak ve hürriyeti ile hakların korunmasına ilişkin maddeleri kapsayan sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her birinin alt başlıkları bulunmakta ve maddeler bu başlıklara göre düzenlenmektedir.

1961 Anayasasının Kişinin Hakları ve Ödevleri bölümünün üçüncü başlığını oluşturan seyahat ve yerleşme hürriyeti hakkındaki 18'inci maddesinde, herkesin seyahat ve yerleşme hürriyetine sahip olduğu, bunun ancak salgın hastalıklar ve milli güvenliği korumak amacıyla kanunla sınırlanabileceği vurgulanmaktadır. Yerleşme hakkı ile ilgili olarak, tüm bireylerin diledikleri yerde yaşama özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmektedir. Olağanüstü durumlarda da kanuna uygun olarak sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir (Ölmeztoprak 2011). Cumhuriyet anayasalarında ilk kez 1961 Anayasasında yer alan ilk kuşak haklardan olan yerleşme ve seyahat özgürlüklerinin 1961 Anayasasının 18'inci maddesinde ayrı sınırlama nedenlerine tabi tutulduğunu belirtmek gerekir. 1961 Anayasasındaki bu durum 1982 Anayasası'na kadar değişmeden devam etmiştir (Yetim 2019).

1982 Anayasası

1982 Anayasası'nda yerleşme ve seyahat hürriyeti kişi hakları bölümünde yer almaktadır. Anayasasının 23'üncü maddesinde düzenlenen yerleşme

ve seyahat hürriyeti, negatif statü haklarından-
dır. Madde 23 herkesin yerleşme ve seyahat hür-
riyetine sahip olduğunu belirtmekte ve bu hakkı
hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese tanımakta-
dır. Yerleşme ve seyahat özgürlüğü hakkının ta-
nınması, kişinin maddi ve manevi varlığını ser-
bestçe geliştirmesini sağlamayı amaçlamaktadır
(Yüzbaşıoğlu 2003; Ölmeztoprak 2011).

Yerleşme ve seyahat özgürlüğü Anayasanın 13
ve 15. maddesinde yazılı nedenlerle sınırlanabil-
diği gibi, 23'üncü maddede yazılı olan neden-
lerle de sınırlanabilmektedir: Bunlar, sosyal ve
ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzen-
li kentleşmeyi gerçekleştirmek, suç işlenmesini
önlemek, kamu mallarını korumak şeklinde sı-
ralanmaktadır. (Duman 1997; Ölmeztoprak 2011)
1982 Anayasasındaki bu durum aşağıda ayrıntılı
olarak ele alınacaktır.

Görüldüğü üzere Anayasa, sınırlama sebeple-
rini düzenlerken öncelikle genel olarak seyahat
özgürlüğüne işaret etmekte ve bu özgürlüğün
suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle ve
suç işlenmesini önlemek amacıyla sınırlanabile-
ceğini belirtmekte, vatandaş ve yabancı ayrımı
yapmamaktadır. 2001 yılında yapılan değişik-
liklerle (2001/24556 Sayılı Resmi Gazete), 1982
Anayasası'nın 23. maddesinden "ülkenin eko-
nomik durumu" vatandaşların yurt dışına çık-
ma özgürlüğünü sınırlayabilecek nedenler ara-
sından çıkarılmıştır. Madde 23'ün son fıkrasında
bir de "mahfuz" alan yaratılmıştır. Buna göre, bir
Türk vatandaşı, vatandaşlığını kanıtlayabildiği
sürece ülkeye giriş hakkından mahrum bırakı-
lamayacaktır. Belirtilen bu ilke dışında bir diğer
ilke de "Vatandaş sınır dışı edilemez" ilkesidir.
AİHS'de Ek 4. Protokolün 3. maddesi de aynı il-
keyi tekrarlamaktadır. Maddeye göre "Kimse,
uyrukluğunda bulunduğu devletin ülkesinden, birey-
sel düzeydeki ya da toplu bir işlem yoluyla sınır dı-
şı edilemez" (94/5749 Sayılı Resmi Gazete). 1982
Anayasası'nın yerleşme ve seyahat özgürlüğüne
ilişkin 23'üncü maddesi de 2010 yılında deği-
ştirilmiştir. 2010 yılında Anayasa'nın seyahat ve
ikamet özgürlüğüne ilişkin 23. maddesinde yapı-
lan değişiklik (2010/ 27580 Sayılı Resmi Gazete),
bir vatandaşın yurt dışına seyahat özgürlüğünün
ancak bir ceza soruşturması veya kovuşturması

ile bağlantılı olarak ve hâkim kararına bağlı ola-
rak kısıtlanabileceğini öngörmektedir. Bu hü-
küm ile seyahat hakkının idari usullerle kısıtlan-
ması ortadan kaldırılmıştır.

1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği, Sınırları ve Sınırlandırılması

Türkiye 1982 Anayasası'nda da yer aldığı gibi
hukuk devletidir. Hukuk devleti, hukukun üst-
tünlüğünün garanti altına alındığı, anayasal bir
yönetimin söz konusu olduğu bir yönetim biç-
midir. Hukuk devleti, siyasal meşruluğu hukuk
ölçütüne bağlayan, toplumsal düzenin hukuka
gönderme yaparak meşrulaştırıldığı bir devlet-
tir (Yıldız 2013). Hukuk devleti, belli bir siya-
si örgütlenme tarzını ifade etmekte ve iktidarın
yasalarla yönetmesini ideal olarak belirlemesi
dolayısıyla özgünlüğe sahip olan bir devlet şek-
lidir (Özenç 2016). Anayasa Mahkemesi'nin kar-
arları ekseninde de hukuk devletinin taşıması
gereken ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkelere göre
hukuk devleti; insan haklarına saygılı olan ve in-
san haklarını koruyup güçlendiren; devletin her
kararının hukuka uygun olmasının yanında yar-
gı denetimine açık olduğu; her alanda adil olan
ve adilliği sürdüren; anayasayla bağlı ve huku-
kun genel ilkelerine tabii bir devlettir (Çağlayan
1998). Bu nedenle hukuk devleti ilkesi gereğin-
ce temel hak ve özgürlüklerin anayasal statüde
tanınmalıdır.

Temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence
altına alınması, hukuk yaratma sürecinde temel
hak ve özgürlüklerin temel alınacağına bir gös-
tergesidir. 1982 Anayasası'nın 12. maddesi temel
hak ve özgürlüklerin niteliğini açıklamaktadır.
Özgürlük yerine hürriyet ifadesinin tercih edil-
diği 12. maddede herkesin kişiliğine bağlı, doku-
nulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve
özgürlüklere sahip olduğu garanti altına alınmış
ve ödevle ilişkilendirilmiştir. Temel Hak ve Öz-
gürlükler için genel bir çerçeve çizen 1948 tarihli
İHEB ise 1. maddede tüm insanların haysiyet ve
haklar bakımından eşit doğduğu, akıl ve vicdan
sahipliği ile insanlar arasındaki kardeşlik bağı-
na dikkat çekilmektedir. Bu bildirge doğal hak
doktrinine dayanmaktadır. Aynı zamanda İHEB
29. maddesi de kişiliğin tam ve serbest gelişme-

sinin toplulukla mümkün olacağına değinmekte ve kişilerin topluluğa karşı görevleri olduğunu ilgili maddede belirtmektedir. AİHS'in 5. maddesinde özgürlük ve güvenlik hakkı istisnai hâller dışında ve yasal sınırlar dâhilinde hiç kimsenin özgürlüğünden mahrum bırakılmayacağını ele almıştır.

Görüldüğü üzere hukukun tanıdığı özgürlük, sınırlı bir özgürlük alanına işaret etmektedir. Özgürlük başlığında da tartışıldığı gibi özgürlük, hak ekseninde ve herkes için olma özelliği nedeniyle niteliği gereği bir sınıra sahiptir. Mutlak, sınırsız bir özgürlük toplumsal yaşamda ve devlet hayatı içinde mümkün değildir (Kapani 1981). Hukuki anlamda hakların sınırlandırılması, anayasa ile kişiye tanınana imkânları daraltan bir müdahale olarak tanımlanabilir (Sağlam 1982).

Anayasa Mahkemesi sınırlamayı "*Sınırlama, Anayasa'da öngörülen veya belirlenen belli bir temel hak ve özgürlük kapsamında kişiye sağlanan imkânların kanun koyucu tarafından kısıtlanmasıdır.*" şeklinde tanımlamaktadır. (Fendoğlu 2002). Hukuki sınırlandırma, hakların korunması adına önemli bir yöntem olarak da değerlendirilebilir. Uluslararası hukukta da hakların sınırlandırılması ilkesi söz konusudur. Örneğin, İHEB'nin 29. maddesi de temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasında "*Herkes, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gerektiği gibi tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni ve genel refahın korunması için yasayla öngörülen sınırlamalara tabi tutulabilir*" demektedir. Başkalarının haklarının tanınması ve saygı duyulması ekseninde ele alınan sınırlandırma; ahlak, kamu düzeni, refahın sağlanması amaçlarına ve yasalarca gerçekleşen düzenlemelere olanak tanımaktadır. AİHS'de 18. maddede sınırlamaların öngörüldükleri amaç dışında kullanılmayacağı hükme bağlanmıştır.

1982 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklere yönelik en kapsamlı düzenlemelerden biri 2001 Anayasa değişikliğiyle (2001/24556 Sayılı Resmi Gazete), genel sınırlama sebeplerinin kaldırılmasıdır. Demokratikleşme ve özgürlük-güvenlik dengesinin oluşturulmasına yönelik bu değişiklik 1982 Anayasası açısından en temel anayasa değişikliklerinden biridir. Türk Hukuk Sisteminin

de temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması olağan dönemlerde sınırlandırma ve olağanüstü dönemlerde sınırlandırma olmak üzere iki farklı sisteme tabidir. Olağan dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sistemi Anayasa'nın 13. maddesinde düzenlenirken, olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması Anayasa'nın 15. maddesinde düzenlenmiştir (Anayurt 2018). Bu nedenle seyahat özgürlüğü konusundaki idari tedbirlerin Anayasa'nın 13 ve 15'inci maddelerine göre incelemek gerekmektedir.

Olağan Dönemde Temel Hak ve Özgürlüklerde Sınırlama

1982 Anayasası 13. maddesinde temel ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılabilirliğini düzenlemektedir. Bu çerçevede temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırları şu şekilde ifade edilmektedir:

- ▶ "*Temel hak özgürlükler sınırlandırılırken öze dokunmama ilkesi geçerlidir.*
- ▶ *Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplerle sınırlandırılabilir.*
- ▶ *Yasa ile sınırlandırılabilir.*
- ▶ *Sınırlamalar, Anayasa'nın söz ve ruhuna aykırı olmamalıdır.*
- ▶ *Sınırlamalar demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olmamalıdır.*
- ▶ *Sınırlamalar ölçülülük ilkesine aykırı olmamalıdır.*

Temel hak ve özgürlüklerin özü ile ne anlaşılması gerektiği konusu hakkında egemen olan çeşitli görüşler söz konusudur. Bu görüşlerden biri temel hakla ilgili sınırlama yaparken; hakkın "*çekişirdek çevresine değmemek*" biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Arslan 2002). Yani hak üzerinde sınırlandırma yapılırken; hak herhangi bir anlam kaybına uğramamalıdır. Anayasa Mahkemesi de 1963/128 numaralı kararında hakkın özü ölçütüne değinmiştir. Anayasa Mahkemesi hakkın özünün her özgürlük ve her hak için ayrı olduğunun altını çizmekte; bir hak ve özgürlüğün özünün yok edildiğinin o memleketin hukuk anlayışının tespit ettiğini ve bir hakkın dokunulmazlığının

cevherini tahrip etmesi çerçevesinde ele almaktadır (Anayasa Mahkemesi Kararı, 1963). Yasa koyucuya yönelik yasakları içeren ek güvencelerin pozitifleşmiş öz unsurlarını oluşturduğunu dile getiren Sağlam (1982) ise, hakkın özünün tespitinde özgürlükçü demokrasi ve serbest kamuoyunun önceden denetim ve izne tutulmaması ve bilimsel bir konsensüsün olması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında, AİHS'de sınırlandırma amaçlarına vurgu yapılmaktadır. 1982 Anayasası'nda da amaç unsurunun ölçülülük ilkesi için de geçerli bir unsur olduğu söylenebilir. Dikmen Caniklioğlu (2001) ölçülülük ilkesi ile ne anlatılmak istendiğini şu şekilde ifade etmektedir: *"ilk olarak devlet tarafından güdülen amaç takip edilebilir olmalı; ikinci olarak devletçe kullanılan araç kullanılabilir olmalı; üçüncü olarak aracın kullanılması amaca ulaşmak için elverişli olmalı ve son olarak aracın kullanılması amaca ulaşmak için zorunlu olmalıdır"*. Amaç ve araç arasındaki elverişlilik sağlandığı durumlarda ölçülülük ilkesi gerçekleştirilebilir. Zira her amaç için uygulanan her yöntem söz konusu ihtiyacı gideremeyebilecektir.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında uyulması gereken ilkelerden biri de anayasanın sözü ve ruhu ifadesidir. Anayasanın sözü ve ruhuna uygunluğun altını çizen 13. madde, Anayasanın sözü ve ruhunun farklı iki değer olduğu iddiasını taşımaktadır. Anayasanın sözü ile metni anlaşılmaktadır. Özbudun (2003) Anayasa'nın ruhu kavramının anayasanın bütünü ve ondan çıkan temel anlam olarak ifade etmektedir. Bülent (2012) ise anayasanın ruhunun, anayasa koyucunun siyasi tercihlerinin özünü oluşturduğunu dile getirmektedir. Anayasa'nın ruhu, metinde işgal ettiği konum, diğer yapı ve normlarla bir anlam taşımakta ve anayasanın ruhu ifadesi anayasanın sözünü kapsayan bir niteliğe sahiptir (Fertellioglu 2019). Özetle anayasanın söz ve ruhuna uygunluk bütüncül olarak ele alınması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasanın ruhu her ne kadar soyut bir ifade olsa da anayasanın anlatmak istediği, anayasanın ulaşmak istediği amaç olarak ele alınabilmelidir. Bu bağlamda 13. maddenin unsurları arasında yer alan demokratik devlet ve laik cumhuriyet il-

keleri de anayasanın ruhunu oluşturan parçalar arasında yer almaktadır.

Olağanüstü Hâllerde Temel Hak ve Özgürlüklerde Sınırlama

Anayasamızın 15. maddesi Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması başlığında olağanüstü hâl kavramına yer vermektedir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırsız olmadığı makalenin genelinde vurgulanan bir bakış açısidir. Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasında ise temel olarak üç şart gereklidir; savaş, seferberlik ve olağanüstü hâl. Bu durum 1982 Anayasası'nda da değerlendirilmektedir. Hakkın sınırlandırılmasından farklı olarak kullanımının durdurulması vatandaşların temel hak ve hürriyetlere yönelik imkânların dondurulduğu ve geçici olan bir süreci ifade etmektedir (Değirmenci 2020). Gözler (2018), bu dönemlerde yürürlükteki hukuk düzeniyle bağlı olmaksızın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılabilirliğini zaruret hâli teorisiyle açıklamaktadır. Dolayısıyla tedbir unsurunun bu süreçte etkili olduğu ifade edilebilir. 2935 Sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu'na göre Türkiye'de tabii afet, ağır ekonomik bunalım, tehlikeli salgın hastalık, Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması gibi gerekçelerle olağanüstü hâl ilan edilebilmektedir.

Söz konusu şartlar yaşandığı takdirde süresi 6 ayı geçmemek koşuluyla Cumhurbaşkanı olağanüstü hâl ilan edebilir. Olağanüstü hâl keyfi bir uygulama değil; daha üstün bir kamusal çıkarı korumak adına gerçekleştirilen hukuki bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Covid-19 pandemi sürecinde olduğu gibi salgın bir hastalık durumunda kişilerin yaşamlarını korumak için sokağa çıkma özgürlüklerinin askıya alınması buna örnek olarak gösterilebilir. Olağanüstü hâl gereklilikleri olağan anayasal düzeninin gereklerini aştığı için ve AYM kararı gereği olağanüstü hâllerde, özgürlükler Anayasa'nın maddeleriyle bağlı olmaksızın sınırlandırılabilir ve Anayasa'nın 15. maddesi ekseninde bu durumun yorumlanması gerekmektedir (Gözler 1990).

Anayasanın 15. maddesine göre yorumlanırken de yine bazı kıstasların gözetilmesi gerektiğini belirten Gözler (1990); uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlal edilmemesi kaydıyla, orantılılık ilkesi ve maddenin 2. fıkrasında sayılan hak ve ilkelerin çekirdek alanına tecavüz yasağına dikkat çekmektedir. Savaş durumundaki yaşam hakkı ihlallerinin istisnai koşul oluşturduğu bu düzenleme, temel hak ve özgürlüklerin ve genel olarak kişi güvenliğinin sağlanmasını hedeflediği belirtilebilir. Bu bağlamda 13. maddede ifade edilen ölçülülük ilkesi ve hakkın özü ilkesinin 15. maddenin de sınırlarını oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda hem 2935 Sayılı yasa hem de Anayasa’da sayılan gerekçelerin, olağanüstü hâl ilanına olanak tanıdığı ve bu süreçte Türkiye’nin özellikle temel hak ve özgürlükler konusu başta olmak üzere uluslararası hukuktan doğan yükümlükleri ihlal etmeme şartının bulunması da önemli bir nitelik oluşturmaktadır.

Özetle yukarıda da belirtildiği üzere, ülkede savaş, seferberlik veya olağanüstü hâllerden birisi yok ise, sınırlandırmanın 13’üncü maddede ki şartlara göre yapılması gerekmektedir. Gözler (2018), ülkede olağanüstü hâl ilân edilmediği durumda Anayasanın 15’inci maddesinin uykuda olduğunu, ne zaman olağanüstü hâl ilân edilirse, 15’inci maddenin o zaman uykudan uyanacağını ve uygulanmaya başlayacağını belirtmektedir. Diğer taraftan 15’inci maddede geçtiği şekliyle ülkede “savaş, seferberlik veya olağanüstü hâller” den birisi var ise temel hak ve özgürlükler 15’inci maddedeki şekliyle sınırlandırılabilir.

Sonuç olarak, olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlükler, olağan dönemlere göre çok daha fazla bir şekilde sınırlandırılmasına ihtiyaç olsa da 15’inci maddenin keyfi bir sistem kurmamış, devlete sınırsız bir yetki vermemiştir. Olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlükler sınırlandırılırken milletlerarası hukuka uygun olma, ölçülülük ilkesi ve çekirdek alana dokunma yasağı gibi şartlara uygun olması belirtilmiştir.

Olağan Dönemde Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması

Seyahat özgürlüğünün olağan dönemde sınırlandırılması Anayasamızın 13’üncü maddesi çerçevesin-

de gerçekleşebilmektedir. Ancak olağan döneme örnek olarak gösterdiğimiz ülkemizde 2020 yılı Mart ayında başlayan Covid-19 salgınının yayılmasının önlenmesi maksadıyla ülke çapında OHAL ilan edilmemiştir. Pandemi sürecinde virüsün yayılmasının önlenmesi, genel sağlığın korunması ve kamu düzeninin sağlanması maksadıyla bir takım idari tedbirler alınmıştır. Esasen Ülkemizin genel idaresi tarafından uygulanan idari tedbirlerin çoğu buna seyahat özgürlüğü ile ilgili olan husus da dâhil olmak üzere 2935 Sayılı Olağanüstü Hâl Kanununda sayılmaktadır. İşte bu noktada sormamız gereken soru da, “seyahat özgürlüğünün kısıtlanması çerçevesinde alınan idari tedbirin anayasaya uygun olup olmadığı” sorusudur. Bu soruya cevap verebilmek için yukarıda açıkladığımız üzere, Anayasanın 13’üncü maddesine bakılması gerekmektedir. Yukarı da belirtildiği üzere 13’üncü maddeye göre ilk olarak sınırlama kanunla yapılmalıdır. İkinci olarak ise sınırlandırmanın Anayasanın ilgili maddesinde belirtilen sebeplere bağlı olması gerekmektedir. Üçüncüsü ise, sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, anayasal güvence ve yasaklara uygun olmalıdır. Dördüncü olarak, ölçülülük ilkesine ve lâik Cumhuriyetin gereklerine uygun olmalıdır. Beşincisi ise demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmalıdır. Son olarak ise sınırlama temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunmamalıdır. Bu durumda Türkiye’de olağanüstü hâl ilan edilmediğine göre, ülkenin genel idaresi tarafından uygulanan seyahat özgürlüğü kısıtlaması Anayasanın 13’üncü maddesine ve dolayısıyla da bu maddenin şartlarına uygun olmak zorundadır. Zira sokağa çıkma yasağı, karantina, şehirlerarası seyahat için izin istenmesi, bir şehre giriş ve çıkışın önlenmesi gibi seyahat özgürlüğünün kısıtlanması gibi önlemlerin kanuni dayanağı bulunmamaktadır (Gözler 2020). Zira Anayasanın yerleşme ve seyahat hürriyeti başlıklı 23’üncü maddesi olağan zamanlarda özgürce hareket etmenin kısıtlanmasına izin vermemektedir. Tedbirlerin anayasaya uygunluğu ile ilgili bir diğer soru ise “idari bir işlemle” kabul edilip edilemeyeceğidir. Anayasanın bu konudaki cevabı açıktır. Yukarıda belirtildiği gibi, Anayasa’nın 13. maddesi, hak ve özgürlüklerin idari bir işlemle değil, ka-

nunla, yani sadece Parlamento tarafından kabul edilen bir kanunla sınırlanacağını belirtmektedir. Görülmektedir ki, önlemlerin çoğu, Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı veya il valileri gibi idari makamların çıkardığı kararname, genelge ve kararlarla alınmıştır (Esen 2020).

Olağanüstü Hâl Döneminde Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması

Temel hakların kullanımının askıya alınmasına ilişkin hüküm ilk olarak 1982 Anayasası'nda yer almıştır. Üst başlıkta da belirttiğimiz üzere, temel hak ve özgürlüklerin Olağanüstü hâl dönemlerinde sınırlanması, Anayasa'nın 15. maddesi uyarınca savaş, seferberlik, ayaklanma, deprem, salgın hastalıklar gibi olağanüstü hâllerde bu özgürlüklerin normal dönemlere göre çok daha aşırı ölçüde kısıtlanmasına ve hatta askıya alınmasına izin vermektedir. Seyahat özgürlüğünün de olağanüstü hâl döneminde sınırlanması Anayasamızın 15 ve 23. maddeleri çerçevesinde ise mümkün olabilmektedir.

Ayrıca bir diğer husus ise 31 Temmuz 2018 tarih ve 7145 sayılı Kanun ile idari otoritelerin, seyahat ve toplantı özgürlüklerini kısıtlama yetkileri genişletilmiştir. 7145 sayılı yasa torba yasadır. Bu nedenle birden fazla hususu hakların özgün değeri yani özü gözetilmeksizin aynı paydada değerlendirmiştir. Valilerin, sorumlu oldukları illerin belirli bölgelerinde 15 güne kadar sokağa çıkma yasağı ilan etme ve kamu düzeni için tehdit oluşturduğunu düşündükleri kişilerin giriş ve çıkışlarını kısıtlama yetkileri özellikle önemlidir (UHK 2019). Alınan bu tedbirler, seyahat ve toplanma haklarını kısıtlamaya yönelik mevcut yürütme yetkilerinin muğlaklığı ve keyfiliği nedeniyle bu haklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olacaktır (UHK 2019)

Diğer taraftan Türkiye, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne (UMSHS) taraf ülkeler arasında yer almaktadır. Bilinmektedir ki Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi hâlinde milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Seyahat özgürlüğü, Medeni ve Siyasi Haklara İliş-

kin Uluslararası Sözleşme'nin (UMSHS) 12. maddesi ve AİHS Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, seyahat özgürlüğü kapsamında sınırlamalar konusunda çeşitli görüşleri paylaşmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi 35 Numaralı Genel Yorumunda kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunu ele almaktadır. Bu yorum doğrudan seyahat özgürlüğünü tarif etmese de hakların sınırlandırılması konusunda; amaca uygunluk, yasallık, demokratik toplumun gereği ve tutarlılık unsurlarının önemini ele almakta ve hak sınırlandırmalarının uygulamalarında erişebilirlik ve öngörülebilirlik unsurlarının olması gerektiğini belirterek; en az sınırlama biçiminde uygulanması gerektiğini açıklamaktadır (Gürühan 2016). Bizim hukuk sistemimizde yer alan ölçülülük, öze dokunmama, demokratik devlet gereklerine uygunluk ilkeleri de bu bağlamda 35 Numaralı Genel Yorum ilkeleriyle uyumluluk göstermektedir.

Seyahat özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, kişiyi belli bir alanda tutan, sınırlı sosyal iletişimin olduğu bir durum yarattığı için AİHM, zorunlu ikamet emri, gece evden çıkmamak, kamuya açık alanlara çıkamamak veya oralarda toplanamamak gibi uygulamaları seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması olarak değerlendirmektedir (UHK 2019). Uluslararası hukuk kuralları seyahat özgürlüğüne getirilen kısıtlamayı, sadece iç hukukta özgürlükten yoksun bırakma olarak ele alınmasıyla değil; alınan tedbirin şekline, süresine, etkilerine ve tarzına göre sınırlamanın derecesiyle değerlendirilebileceğini savunur (UHK 2019). Türkiye açısından bu durum yetkilendirme konusunda ikilik yaratmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma yetkisi Parlamantoya ait bir yetkiyken; olağanüstü dönemde idare tarafından uygulanmıştır.

Türkiye'de Seyahat Özgürlüklerinin Durumu

Türkiye'de seyahat özgürlüğü anayasal bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özgürlük, negatif özgürlük sınıflandırması içinde yer almaktadır. Ülkemizde seyahat özgürlüğünün hukuki olarak tartışıldığı ilk alan düzensiz göç; ikincisi ise olağan ve olağanüstü dönemlerde idare tara-

findan verilen kararlar üzerinedir. Bu makalede olağan ve olağanüstü dönem çerçevesinde seyahat özgürlüğünün hukuki durumu tartışılmaktadır. Türkiye’de seyahat özgürlüğünün durumu, uluslararası raporların tespitleri ve önerileri ekseninde değerlendirilebilir.

AB İlerleme Raporları, Türkiye’de özellikle temel hak ve özgürlüklerin durum analizlerinde başvurulan kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu’nca hazırlanan 2019 yılı AB İlerleme Raporu, seyahat özgürlüğünü de içeren bir perspektifle, hükümetçe atanan valilerin yetkilerini artıran olağanüstü hâl uygulamalarını içeren yasayı, insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde endişe verici bulduklarını ifade etmişlerdir (Avrupa Komisyonu 2019). Bu eleştiri olağanüstü hâlin sona ermesinden sonra devam eden idari uygulamaları içermektedir. Freedom House tarafından yapılan değerlendirmede Türkiye özgür olmayan ülkeler arasında yer almaktadır. Freedom House’un (2023) Türkiye’de seyahat etme özgürlüğü ekseninde ele aldığı önemli konulardan biri 2016 sonrasında işten çıkarılan kişilerin pasaportlarının iptali sebebiyle seyahat edememesi üzerindedir.

5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’nda yapılan 2018 değişikliği valilerin görev ve yetkileri konusunda yeni düzenlemeler içermektedir. 5442 Sayılı Yasanın 9. maddesine göre vali, hukuk kurallarının uygulanması konusunda bütün tedbirleri almakla ve genel emir vermekle yetkilendirilmiştir. Bu yasa kapsamında da valilerin sokağa çıkma ve seyahat özgürlüğü konusunda karar alma yeteneklerine meşru bir zemin yaratılmış olmaktadır. Aynı zamanda 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 11. maddesi özetle valilerin kamu düzeni ve güvenliği gerekçesiyle 15 günü aşmamak koşuluyla illerdeki bazı yerlere giriş çıkışı, kişilerin dolaşım ve toplanmalarını sınırlayabileceğini ve araçların seyirleriyle ilgili düzenleme yapılabileceğini de düzenlemektedir. Bu madde doğrudan seyahat özgürlüğünün sınırları çerçevesinde değerlendirilebilir.

Venedik Komisyonu (2016) Raporu’nda, 2016 yılında ilan edilen OHAL kapsamındaki sokağa çıkma yasağı uygulamasının ilk etkilediği hakkın seyahat özgürlüğü olduğunu dile getirirken;

Türkiye’nin Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde taraf olduğunu hatırlatmakta ve 5442 Sayılı Yasanın valilere çok geniş takdir yetkisi sunduğu gerekçesiyle Türkiye için bir eleştiri geliştirmekte ve seyahat özgürlüğü konusunda 27 Sayılı Genel Yoruma şu şekilde atıf yapmaktadır (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu 2016):

- ▶ *“Yasalarda hakların kısıtlanabileceği koşullar belirlenmelidir*
- ▶ *Kısıtlama uygulamalarına izin veren hassas kriterler belirlenmeli ve kontrolsüz bir takdir yetkisine imkân tanınmamalıdır*
- ▶ *Tedbirlerde orantılılık olmalı ve amaca uygunluk sağlanmalıdır*
- ▶ *En az düzeyde müdahale hedeflenmeli ve orantılılık unsuru idari ve adli yetkililerce de saygı duyulmalıdır”.*

2016 yılında uygulanan olağanüstü hâl kararı, bölgesel olarak artan şiddet gerekçesine dayanmıştır. Bu dönemde seyahat özgürlüğü de sınırlandırılan özgürlüklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Venedik Raporu, üst başlıklarda da tartışıldığı gibi, hukuksal olarak sınırlandırmanın genel çerçevesinin erişilebilirlik ve öngörülebilirlik unsurlarının altını çizmektedir. Keyfi olmaması gereken bu uygulamanın, zorunlu olması, en az müdahaleyi hedeflemesi ve mutlaka ölçülülük ilkesine uygun olması gerektiğini açıklar. Şirin (2018) ise, kişinin sokağa çıkmaması ve konutta kalmaya zorlanmasının seyahat özgürlüğüne müdahale olduğunu ancak; yoksun bırakma düzeyine ulaşan bir yoğunluk olduğunda kişi özgürlüğü ve güvenliği ekseninde değerlendirilebileceğini belirtmektedir.

Söz konusu değerlendirmeler ışığında Türkiye’de en yüksek mülki amirin tedbir alma yetkisi olduğu görülmektedir. Ancak yasada söz konusu tedbirlerin neler olacağı belli değildir (Dalgıç 2021). Diğer yandan 5442 Sayılı Yasa idareye seyahat özgürlüğü kısıtı açıkça vermemektedir (Kasapoğlu Turhan 2020). Böylelikle idari amirlerin takdir yetkisi genişleyebilmekte ve hakkın özüne dokunmama ilkesi göz ardı edilebilme tehlikesi yaşayabilmektedir.

SONUÇ

Seyahat özgürlüğü, 1982 Anayasası'nın 23. maddesinde tanımlanan anayasal bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Seyahat özgürlüğü negatif hak özelliği taşıdığından devletin sınırlı müdahale yetkisinin olması beklenen haklar arasında yer almaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin birbirini tamamlayan niteliği nedeniyle, bireyin seyahat özgürlüğüne sahip olabilmesi, başka haklara ulaşmasının ya da bireysel tercihlerini hayata geçirebilmesinin koşulunu oluşturabilecektir. Bireylerin dilediği yerde yaşaması, dilediği yere erişiminin mümkün olması, bireysel özgürlüğün de gerçekleşmesine olanak tanıyacaktır. Bu nedenle insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde ve devletlerin iç hukukunda seyahat özgürlüğü bir insan hakkıdır.

Hukuk devletinde temel hak ve özgürlükler, sınırlı özgürlükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle seyahat özgürlüğü de sınırlı bir özgürlük alanına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra temel hak ve özgürlükler kimi durumlarda sınırlandırılabilirler. Türk Hukuk sisteminde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma gerekçesi, savaş, seferberlik ve olağanüstü hâl olarak değerlendirilmektedir. Bu sınırlamaların yasa ile yapılacağı da Anayasamızda yer almaktadır. Devletin hak sınırlandırmasında öze dokunmama, ölçülülük, demokratik devlet ve laik Cumhuriyet ilkelerinin ihlal edilemeyeceği de yine Anayasamızda yer almaktadır. Bu ilke olağan dönem için olduğu kadar olağanüstü dönemi de kapsamaktadır. Zira hukuk devletleri, anayasanın üstünlüğü ilkesiyle bağlıdırlar. Olağanüstü hâl ise Cumhurbaşkanı kararıyla, doğal afet, yoğun ekonomik kriz, artan şiddet olayları ve salgın hastalıklar gerekçesiyle ilan edilebilmektedir. Türkiye'de olağanüstü hâlin yönetiminde 2935 Sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu esas alınabilmektedir.

2016 sonrasında Türkiye'de olağanüstü hâl tedbirlerinin hukuki niteliği tartışmalı bir alan yaratmıştır. 2018 yılında 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu çerçevesinde il yönetiminin hukuki süreçte etkisi ise bu tartışmanın odağını oluşturmaktadır. Çünkü makalenin ana metninde de tartışıldığı gibi, olağanüstü hâl döneminde valilerin karar alma yetenekleri artırılmıştır. Valilerin seyahat özgür-

lüğünü kısıtlama yetkisinin olup olamayacağı da tartışılan başlıklar arasında yer almaktadır. Zira temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında yasa ile yapılma şartı anayasal bir ilke olarak karşımıza çıkarırken; 5442 Sayılı yasa idari bir kararın uygulanabilirliği söz konusu olmuştur. Bu durumda idari karar ve yasa sanki eşdeğer nitelikteymiş gibi yanlış bir yorum yapılabilecektir. Diğer yandan valilerin geniş yetkilere sahip olması, hukuk çerçevesinde keyfi bir uygulama riskini her zaman taşıyabilmektedir. Uluslararası raporlar Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere atıf yapmakta ve valilerin geniş yetkilere sahip olmasını eleştirmektedir. Türkiye'de gerek seyahat özgürlüğünün gerekse de diğer temel hak ve özgürlüklerin korunmasında anayasanın üstünlüğü prensibinin egemen olması gereklidir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamanın, sınırlı, ölçülü, zorunlu olması ve öze dokunmama ilkesinin de her zaman gözetilmesi gereklidir. Bu noktada temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmanın, kişinin temel hakka erişememesiyle sonuçlanmamış olması da önemli bir kıstas olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adugit, Y. (2013). Özgürlüğün Kısa Tarihi, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16: 63-94.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. (1963). Esas No.:1963/128, 11685 Sayılı Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arxiv/11685.pdf>, Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023.
- Anayurt, Ö. (2018). *Anayasa Hukuku: Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, Z. (2002). Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler, *Anayasa Yargısı*, 18 (1): 139-154.
- Asrak Hasdemir, T. (2018). *İnsan Hakları*. Ankara: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayını.
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu. (2016). *Sokağa Çıkma Yasaklarının Yasal Çerçevesi Hakkında Görüş Raporu*. Venedik.
- Avrupa Komisyonu. (2019). *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme-AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi COM (2019) 260 nihai*. Brüksel.
- Aybay, R. (2015). *İnsan Hakları Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2017). Türk Hukukunda Siyasi Haklar ve Siyasi Hakların Kullanılmasının Engellenmesi Suçu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 128: 39-72.

- Aygün, B. (2012). Kolluk Yetkileri Bağlamında 1982 Anayasasında Seyahat Özgürlüğü (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı, *Liberal Düşünce Dergisi*, 46: 59-72.
- Bulgan, B. G. (2017). *Georg Jellinek'in Hak ve Devlet Kuramı*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- Bülent, Y. (2012). Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik İlkesinin Yorumlanması ve Cinsiyet Ayrımcılığına Yargısal Bakış. İçinde; O. Ergül (Editör) *Kamu Hukukçuları Platformu Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Caniklioğlu, M. D. (2001). Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız. *DEÜ Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Bırsel Armağanı, Özel Sayı*: 461-493.
- Carter, I. (2003). Positive and Negative Liberty, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/liberty-positive-negative>, Erişim tarihi: 25 Temmuz 2023.
- Çağlayan, R. (1998). Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1): 41-54.
- Çuçen, A. K. (2011). *İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Dalgıç, M. Y. (2021). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Seyahat Özgürlüğünü Sınırlandırma Biçimleri Olarak Sokağa Çıkma Yasağı ve Karantina Uygulamaları, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4 (7): 349-379.
- Değirmenci, M. (2020). Türkiye'de Temel Hak ve Hürriyetlerin Durdurulmasının Anayasal Çerçevesi, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10: 45-72.
- Duman, İ. H. (1997). *1982 Anayasasında İnsan Haklarına Saygılı Devlet*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- ECHR [Avrupa Konseyi]. (2023). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2023.
- Erdoğan, M. (2015). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2016). *İnsan Hakları: Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Esen S. (2020). Impacts of the Covid-19 Pandemic on the Constitutional Rights in Turkey, <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjvo/libros/13/6310/28.pdf>, Erişim tarihi: 10 Kasım 2023.
- Favoreu, L., Gaïa, P. ve Ghevoantian, R. (1980). *Droit constitutionnel*. Paris: Dalloz.
- Fendoğlu, H. T. (2002). 2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY. Md. 13), *Anayasa Yargısı*, 18 (1): 111-149.
- Fertellioğlu, B. (2019). Anayasal Dilin Semantiği Üzerine: Anayasanın Ruhu Kavramı (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Freedom House. (2023). Freedom in the World 2023, <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023>, Erişim tarihi: 18 Eylül 2023.
- Gaus, G. (2010). *The Order of Public Reason: A Theory of Freedom and Morality in a Diverse and Bounded World*. New York: Cambridge University Press.
- Gören, Z. (2016). Aktif Statü Hakları, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (3): 3303-3322.
- Gözler, K. (1990). Olağanüstü Hâl Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi, *Ankara Barosu Dergisi*, 47 (4): 561-590.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt II)*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2018). *İnsan Hakları Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku (2. Baskı)*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2020). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gürbüz, N. (2019). Ulusal ve Uluslararası Alanda Seyahat Özgürlüğüne Bakış ve Diğer Temel Hak ve Özgürlüklerle İlişkisi, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 3: 95-126.
- Gürbüz, R. (2019). *İnsan Hakları ve Demokratikleşme*. İzmit: Kuram Kitap.
- Gürühan, C. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 35 Nolu Genel Yorumu Madde 9: Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, 6 (20): 81-107.
- Hayek, F. A. (2011). *Law, Legislation and Liberty: The Political Order of a Free People (Cilt III)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (Çeviren: Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1989). *Kollektif Özgürlükler*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2013). *Özgürlükler Hukuku: İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kapanı, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karabıyık, O. (2015). Türk Hukukunda Seyahat Özgürlüğünün Sınırlandırılması ve Sınırlandırmada Karşılaşılan Sorunlar (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Locke, J. (2007). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme, Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Yıkılışı* (Çeviren: F. Bakırcı). Ankara: Kırılmaç Yayınevi.
- Marks, S. P. (2014). *Human Rights: A Brief Introduction*. ABD: Harvard School of Public Health.
- Mill, J. S. (1974). *On Liberty*. Birleşik Krallık: Macmillan Education.
- Ölmeztoprak, İ. K. (2011). Türk Anayasalarında İnsan Hakları (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbudun, E. ve Yürük, A. T. (2003). *Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özenç, B. (2016). *Hukuk Devleti: Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Preda, A. (2015). Rights: Concept and Justification, *Ratio Juris*, 28 (3): 408-415.

- Puri, A. (2018). The Meaning of Rights, *UIC Law Review*, 51 (3): 1.
- Resmî Gazete. (1994). İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşme'ye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokol, 21861 Sayılı Resmî Gazete, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunlbtmmc077/kanunlbtmmc077/kanunlbtmmc07703975.pdf, Erişim tarihi: 25 Temmuz 2023.
- Rousseau, J. J. (2007). *Toplum Sözleşmesi (Çeviren: V. Günyol)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sağlam, F. (1982). *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Saral, M. (2021). İnsan Hakları Normları ve İnsan Hakları Hiyerarşisi, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6 (2): 464-482.
- Sepulveda, M., Van Banning, T. ve van Genugten, W. (2004). *Human Rights Reference Handbook*. Costa Rica: University for Peace.
- Şirin, T. (2018). *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1. Baskı*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.
- TBMM [Türkiye Büyük Millet Meclisi]. (2023). Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- TDK [Türk Dil Kurumu]. (2023). <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O. ve Önok, R. M. (2014). *İnsan Hakları: El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1982). *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku (No. 2472)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Tunç, H. (2018). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar: Ders Kitabı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Turhan, M. K. (2020). Covid-19 Pandemisinde İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasaklarının İdare Hukuku Yönüyle Değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (2): 550-566.
- UHK [Uluslararası Hukukçular Komisyonu]. (2019). Keyfi Sınırlama: Olağanüstü Hâl Süresince ve Sonrasında Türkiye'de Seyahat ve Toplantı Özgürlüklerinin Kullanımı, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/11/Turkey-FoEA-Advocacy-analysis-brief-2019-TUR.pdf>, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2023.
- Uygun, O. (1992). *Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*. İstanbul: Kazancı Yayınları.
- Verhellen, E. (2000). *Convention on the Rights of the Child: Background, Motivation, Strategies, Main Themes*. Belçika: Gent Üniversitesi.
- Yetim, C. (2019). Anayasallaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası Kişi Hak ve Ödevlerinin Sınırlanmasının İncelenmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, H. (2013). Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (2): 211-230.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2003). *Anayasa Hukukunun Temel Kavramları ve Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Yayınevi.

Gökhan DÖNMEZ

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (2003). Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi'nden (kamu yönetimi programı, 2008), doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi'nden (kamu yönetimi anabilim dalı, 2015) aldı. 2010 yılında Bitlis Eren Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2010) (Yazar 1995-2010 arasında da Türk Silahlı Kuvvetlerinde çalışmıştır). Doçentlik unvanını kamu yönetimi alanından aldı (2021). Halen Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları anayasa hukuku, idare hukuku, insan hakları, demokrasi ve kamu yönetimidir.

Sıla SABANCILAR EREN

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (2008). Yüksek lisans derecesini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden (kamu yönetimi programı, 2008), doktora derecesini de İnönü Üniversitesi'nden (siyaset ve sosyal bilimler anabilim dalı, 2017) aldı. 2011 yılında Bitlis Eren Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2011). Halen Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları toplumsal cinsiyet, demokrasi ve Türk siyasal hayatıdır.

Cumhuriyet Tarihinde Özgün Bir İktisadi Girişim: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960)

A Unique Economic Initiative in The History of The Republic: Türkiye Tourism Bank Joint Stock Company (1955-1960)

Erol EVCİN*

*Doç. Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı/Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 06030, Altındağ, Ankara.

E-Posta: erol.evcin@ktb.gov.tr

ORCID: 0000-0002-2433-5134

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 30 Mayıs 2023

Birinci düzeltme: 3 Temmuz 2023

İkinci düzeltme: 20 Eylül 2023

Üçüncü düzeltme: 6 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi, Bankacılık, Türk İktisat Tarihi, Demokrat Parti.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 30 May 2023

Resubmitted: 3 July 2023

Resubmitted: 20 September 2023

Resubmitted: 6 October 2023

Accepted: 8 October 2023

Key words: Turkey Tourism Bank Joint Stock Company, Republic of Turkey Tourism Bank Joint Stock Company, Banking, Turkish Economic History, Democrat Party.

ÖZ

Bu çalışmada; kuruluş amacı, idaresi, faaliyetleri, Türkiye turizmüne ve iktisadi hayatına katkıları bağlamında özgünlük arz eden bir kuruluş olarak Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960) incelenmiştir. Bankayı bilimsel bir mecrada müstakil olarak ilk kez ele alan bu çalışma ile alan yazınına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Sonuç olarak; bankanın Türkiye'de turizm girişimcileri ile bankacılık sektörünü profesyonel anlamda ilk kez bir araya getirdiği, işletmecilik alanında turizm sektörüne öncülük ettiği ancak kaynak yetersizliği nedeniyle kredileme faaliyetinde bulunamadığı tespit edilmiştir. Kısa ömürlü olmasına rağmen bankanın yarattığı tecrübe birikiminin ve altyapı imkânlarının Türkiye'de turizm ve bankacılık sektörü için olumlu bir etki yarattığı anlaşılmıştır. Çalışmanın başlıca kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilen belgeler, TBMM Zabıt Cerideleri, Resmî Gazete, bankanın bilanço, faaliyet, idare meclisi ve murakip raporları ile süreli yayınlar ve telif-tetkik eserler teşkil etmiştir.

ABSTRACT

In this study; Turkey Tourism Bank Joint Stock Company (1955-1960) was examined as a unique organization in the context of its founding purpose, administration, activities, and contributions to Turkey's tourism and economic life. It is aimed to contribute to the literature with this study, which deals with the bank independently in a scientific medium for the first time. In conclusion; It has been determined that the bank brought together tourism entrepreneurs and the banking sector professionally for the first time in Turkey, pioneered the sector in the field of tourism management, but could not engage in lending activities due to lack of resources. Although it was short-lived, it was understood that the bank's experience and infrastructure opportunities had a positive impact on the tourism and banking sector in Turkey. The main sources of the study are the documents obtained from the Presidential State Archives Republic Archive, the Grand National Assembly of Turkey Minutes, the Official Gazette, the bank's balance sheet, activity, board of directors and auditor reports, periodicals and copyrighted works.

GİRİŞ

Doğal ve tarihî değerler açısından dünyada imtiyazlı bir konuma sahip olan Türkiye'de turizm faaliyetleri Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ivme kazanmaya başlamıştır. Turizm, medeni seviyesi her geçen gün yükselen ve buna paralel olarak ihtiyaçları da aynı nispette artan ülkenin kalkınması hususunda itici bir güç olarak gerek

devlet ve gerekse özel sektör tarafından dikkate alınmıştır (Evcin AÜ TİTE AY 2014: 25 vd.). Bununla birlikte gereklilik arz etmesine rağmen turizm sektörünü destekleyici bir altyapı oluşturmak üzere profesyonel anlamda bankacılık sektörünün işin içine sokulması hemen mümkün olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamıyla Tanzimat döneminde başlayan fakat yabancı bankaların hâkim olduğu bankacılık faaliyetleri

(Kazgan 1997: 25 vd.) Cumhuriyet döneminde değişen iktisadi-idari şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda teşkil edilen yerli sermayeli, millî nitelikli bankalarla gelişimini sürdürmüştür (Yüzgün 1982: 10-12, 23). İzmir İktisat Kongresi'nde kredi kuruluşlarından yoksun bir ülkenin iktisadi gelişiminin mümkün olmayacağı ve dahası sömürge olmaktan öteye gidemeyeceği fikri bizzat İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt tarafından dile getirilmiştir (Ökçün 1968: 335). Nitekim millî nitelikli bankacılık anlayışının geliştirilmesi hususunda alınan kararlarla uyumlu olarak bu süreçte kurulan özel sermayeli İş Bankası (1924) ticaret, kamu sermayeli bir banka iken anonim şirket şeklinde yeniden yapılandırılan Ziraat Bankası (1924) tarım, Türkiye Sınai ve Maadin Bankası (1925) sanayi ve madencilik, Emlak ve Eytam Bankası (1926) ise inşaat ve konut sektörlerini desteklemeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. İktisadi hayatta liberal anlayışın hâkim olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında bu bankalar takip eden süreçte kurulan millî nitelikli diğer bankalarla birlikte özel sektörün elindeki sermaye imkânlarının yetersizliği nedeniyle ülke için elzem olan yatırımları desteklemek suretiyle iktisadi hayatın merkezinde yer almıştır (Artun 1983: 42-44). Buna karşılık sermaye birikimi hususunda kaynak yetersizliği ve 1929'da bütün dünyayı etkisi altına alan iktisadi buhran Türkiye'de iktisadi faaliyetleri yeni bir mecraya sürüklemiş ve bu gelişmeler iktisadi hayatta devlet müdahalesinin artmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında kabul gören kalkınmanın özel sektörün öncülüğünde gerçekleştirilmesi yönündeki düşünce bu dönemde yerini iktisadi hayatın gelişim ve işleyişinde yatırımcı, işletmeciler ve denetleyici bir unsur olarak devletin etkinliğini esas alan "kamu iktisadi teşebbüsleri" ile "devlet işletmeciliği" uygulamalarına bırakmıştır. Birinci Sanayi Planı'nın hazırlık ve uygulama aşamasına denk gelen bu süreçte (Boratav 2003: 68-70) yatırımcılara kredi temini ve yatırımlar konusunda rehberlik etmek üzere Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası (1938) gibi büyük sermayeli kamu bankaları kurulmuştur (Keskin ve Ünsal 2019: 15). Söz konusu dönemde "sektör bankacılığı" Türkiye'de "yatırım

bankacılığı" anlayışından daha çok "kalkınma bankacılığı" şeklinde hayata geçirilmiştir. Bu süreçte bankacılık sistemini koruyucu ve yönlendirici amaçlarla yararlanılmak üzere özel yasalarla kurulan kamu bankaları belirli sektörler için birer ihtisas bankası olarak selektif kredi politikasının uygulama araçları olmuştur (Cingi 1989: 16). 1930'da kurulan Merkez Bankası da para ve kur politikalarını düzenlemek ve kur dolaşımını sağlamak üzere yetkilendirilmiştir (RG 30 Haziran 1930: 1533) 1933'te çıkarılan "Mevduatı Koruma Kanunu" (RG 30 Mayıs 1933: 2419) ile 1936'da çıkarılan "Bankalar Kanunu" (RG 9 Haziran 1936: 3325; RG 2 Temmuz 1958: 9944) finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemiştir. Bankacılık sektöründe atılan bütün bu ileri adımlara rağmen turizmin henüz sanayi planlarında yer almadığı bu dönemde turizm davası bir devlet politikası olarak ele alınamamıştır.

Savunma harcamalarının artış gösterdiği İkinci Dünya Savaşı yıllarında yükselen kredi taleplerine bağlı olarak bankaların mevduat ve kredi hacimleri genişlemiştir (Artun 1983: 45). Buna karşılık bu süreçte iç ve dış ticaret hadlerinin daha çok tarım ürünleri lehine gelişmesi ve temel ihtiyaç maddelerinin teminine odaklanan sıkı devletçilik politikası bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özel sektörün hareket alanını kısıtlamıştır (Tezel 2020: 497). Bu gelişmeler doğal olarak turizm faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir (Evcin ÇTAD 2016: 377 vd.). Savaşın ardından dünyada hüküm sürmeye başlayan sükûnet döneminde ise turizm, sosyal ve kültürel hayata olduğu kadar iktisadi hayata da önemli katkılar sağlamıştır. Yarattığı yatırım fırsatları, istihdam imkânları ve ödemeler dengesindeki rolü turizmin yükselen bir değer olarak kabul görmesine yol açmıştır (Evcin TPUTSAD 2016: 138 vd.; Evcin, TAD 2016: 215-216). Türkiye'de de bu süreçte gerek çok partili siyasal hayata geçilmesi gerekse tarım, ulaştırma, ticaret ve sanayi faaliyetlerinin ivme kazanmaya başlaması özel sektörü destekleyen ve yabancı sermayeye açık kapı bırakan liberal bir iktisadi anlayışın benimsenmesine zemin hazırlamıştır (Pamuk 2022: 226). Özel Sektör-

rü teşvik etmek ve güçlendirmek suretiyle iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasının amaçlandığı bu süreçte kurulan Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), Şekerbank (1954) ve Pamukbank (1955) gibi özel bankalar iktisadi hayatta önemli bir rol oynamıştır. Banka sermayesi ile sanayi ve ticaret sermayesinin bütünleştiği bu dönemde (Artun 1983: 47) kalkınma araçlarından biri olarak değerlendirilen turizm sanayisini Türkiye’de kurabilmek için özel sermayeye, girişimcilere, uzman işletmecilere ve geniş ölçekli yatırım desteklerine ihtiyaç duyulmuştur (Evcin YDTAD 2016: 40 vd.). Zira turizm liberal devletlerde bile ancak devletin teşvik ve yardımıyla gelişebiliyor, devlet bir amme hizmeti olarak turizm sanayisini muhtelif şekillerde korumak üzere sistemleşmiş bir yardım ve himaye mercii olarak görülüyordu.

İktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti tarafından 1949’da yürürlüğe konulan “Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü (BYUM) Teşkilat Kanunu” (RG 28 Mayıs 1949: 7218) ve 1950’de çıkarılan “Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu” (RG 30 Mart 1950: 7470) ile turizm sektöründe yabancı sermayeye devlet garantisi verilmeye ve transfer taahhüdünde bulunmaya başlanmıştır. Ancak bu düzenlemeler hâlihazırda devam eden sıkı devletçilik düzeni içinde özel sektöre istediği hareket serbestliğini ve faaliyet imkânlarını temin etmek konusunda yetersiz kalmıştır. 1950’de Demokrat Parti (DP)’nin iktidarıyla demokratik ve medeni kısıtlar doğrultusunda yeniden düzenlenen “Pasaport Kanunu” (RG 24 Temmuz 1950: 7564) ile “Yabancıların Türkiye’de Seyahat ve İkametleri Hakkında Kanun” (RG 24 Temmuz 1950: 7564) turizm hareketliliğini kısmen artırmıştır. Bunun yanı sıra ticaret ve sanayi faaliyetleriyle bütünleşik olarak turizm faaliyetlerinin yolunu açmak üzere sırasıyla “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” (RG 9 Ağustos 1951: 8615), “Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu” (TETK) (RG 22 Mayıs 1953: 8414) ve “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (YSTK)” (RG 23 Ocak 1954: 8615) yürürlüğe girmiştir. Bu münasebetle teşvik, kredi ve koruma imkânları geçmişe oranla daha geniş tutulmuş ve turizm sektörüne sermaye yatırımla-

rı hızlanmıştır. Bu doğrultuda T.C. Emekli Sandığı, Hükümetin talimatıyla “Hilton Hotels Corporation America” yetkilileriyle iş birliği yapmış ve İstanbul’da turizm sanayisinde ilk büyük yatırım durumunda olan Hilton Oteli açılmıştır. Bunu Emekli Sandığı’nın aynı mahiyetteki hazırlıkları ve özel sektörün hamleleriyle Divan ve Yeni Çınar Oteli gibi modern konaklama tesislerinin açılışı takip etmiştir (Evcin TOD 2016: 669, 677).

Yerel yönetimlerin finansman sorunlarına çözümler getirmek, sermaye yatırımlarını desteklemek ve imar-altyapı işlerinde bu idarelere yardımcı olmak üzere 1945’te kurulan İller Bankası (RG 23 Haziran 1945: 6039) Türkiye’de turizm sektörüne “turizm kredisi” adıyla finansal destek sağlayan ilk kamu kuruluşu olmuştur. 22 Mayıs 1953’te çıkan TETK gereğince İller Bankası’nda “Turizm Endüstrisi Teşvik Fonu” oluşturulmuştur. 50 milyon TL’ye ulaşana kadar Genel Bütçeye 2 milyon liradan az olmamak kaydıyla ödenek konulmak suretiyle oluşturulan bu fon İller Bankası tarafından genellikle üst düzeyde verimlilik gösteremeyen tesislerin finansmanı için kullanılmıştır. Bu doğrultudaki kredi kullanımında ağırlıklı pay doğrudan İller Bankası’nın faaliyet alanıyla ilgisi olması nedeniyle yerel idareler tarafından kurulan turistik tesislere ait olmuştur (15. Yıl T.C. Turizm Bankası A.Ş. 1977: 41). Bankanın turizm sektörüne yönelik destek faaliyetlerine rağmen turizm sektörünün finansmanı konusundaki kaynak yetersizliği ülkedeki iktisadi yapı için bir darboğaz teşkil etmeye devam etmiştir (Şahinkaya 1996: 36).

Bu süreçte Başvekâlet tarafından hazırlanan “Turizm Bakımından Memleket Etütleri” başlıklı rapor, turizm ile bankacılık sektörü arasındaki bağa işaret etmesi açısından önem arz etmektedir. Bu raporda iktisadi hayata katkı sağlamak ve turizm potansiyellerinden üst düzeyde faydalanabilmek üzere millî turizm politikasının esasını teşkil eden yerli ve yabancı girişimcilerle sermayedarların TETK uyarınca vergi muafiyetine tabi tutulması, bunlara kredi imkânları tanınması ve resmî turizm teşkilatının bu kesime her hususta kolaylık sağlaması ve rehberlik etmesi hususundaki gerekliliğe işaret edilmiştir. Ülkede turizm sanayisinin kurulması ve geliştirilmesi için de

İller Bankası'ndaki kredi fonunun 2 milyonun üzerine çekilmesi veya İşçi Sigortaları, Evkaf ve Emekli Sandığı'nın elindeki paralardan asgari 50 milyon liralık bir "Turizm Kredisi Bankası" teşkil edilmesi şeklinde iki öneri üzerinde durulmuştur (TBME 1955: 52-53). Özellikle Turizm Kredi Bankası teşkil edilmesi doğrultusundaki öneri Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi'nin (TTB) kuruluş sürecinin önemli yapı taşlarından birini oluşturmuştur. Bununla birlikte görüldüğü üzere (TTB)'nin kuruluşuna kadar tek ve kısmi bir örnek olarak İller Bankası dışında Türkiye'de doğrudan turizm sektörüne yönelik teşvik, koruma ve kredi temini gibi bankacılık faaliyetlerine ilişkin bir girişim mümkün olmamıştır. Bu durum ülkenin sosyal, kültürel ve iktisadi anlamda uluslararası turizm hareketliliğinden üst düzeyde faydalanabilmesini geciktirmiştir.

TÜRKİYE TURİZM BANKASI'NIN KURULUŞU, AMACI VE İDARESİ

Türkiye'de turizm sektörü için kapsamlı ve bütüncül bir teşvik, koruma ve kredi sisteminin temini yolunda en önemli adım hiç şüphesiz TTB'nin teşkiliyle atılmıştır. TTB, Reisicumhur Celal Bayar ile Başvekil Adnan Menderes'in riyasetindeki İcra Vekilleri Heyeti'nin 23 Haziran 1955'te imzaladığı bir kararname ile kurulmuştur. Şirketin kuruluşu konusunda önem arz eden kararname şu şekilde idi (BCA 30.18.1.2.140.60.12):

"Memleketimizde iç ve dış turizmi geliştirmek ve her çeşit banka muameleleriyle iştigal etmek ve merkezi Ankara'da olmak üzere 50 yıl müddet ve 10 milyon TL sermaye ile kurulmasına başlanan Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi'nin Maliye Vekâletinin muvafık mütaalaasına dayanan İktisat ve Ticaret Vekâletinin 20/6/1955 tarihli ve 11634/49799 sayılı yazısıyla gönderilen ilişik esas mukavelesini ve sermayenin ¼'ünün yatırıldığı gösteren banka mektupları, İcra Vekilleri Heyetince 23/6/1955 tarihinde tetkik edilerek mezkûr şirketin kurulmasına izin verilmesi, 865 sayılı kanununun 280 ve 2999 sayılı kanununun 3. maddelerine göre kararlaştırılmıştır."

TTB'nin 84 maddelik Esas Mukavelesi (TTBEM 1955: 3-19) ise İktisat ve Ticaret Vekili tarafından

9 Ağustos 1955'te tasdik edilmişti. Millî sermaye ile özel sektörü ortak bir noktada buluşturan TTB, turizm sektörünün kredi ve finans ihtiyacını profesyonel bir şekilde karşılamak üzere tesis edilen millî bir iş birliğinin ürünü idi. Bankanın kurucuları arasında T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Emlak Kredi Bankası, Denizcilik Bankası, Sümerbank, Etibank, Türkiye Vakıflar Bankası, İller Bankası, Halk Bankası, Türk Ekspres Bank, Türk Ticaret Bankası, Türkiye İş Bankası, Osmanlı Bankası, İstanbul Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Kredi Bankası, Doğubank, Selanik Bankası, Türkiye Genel Sigorta, Güven Sigorta, Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Antalya Umumi Nakliyat Şirketi, Türk Ekspres Havacılık ve Turizm Anonim Ortaklığı, Orta Şark T.A.Ş., Doruk Yaprak Tütün Şirketi, Çeşme Belediyesi, Çeşme Plaj Evleri Yapı Kooperatifi, Ankara Ticaret ve Sanayi Odası tüzel kişilikleri ile bir kısım özel girişimci yer alıyordu. Bankanın merkezi Ankara, iş merkezi ise İstanbul'da idi. Gerekli olduğu takdirde İdare Meclisi kararıyla Türkiye'de ve yabancı ülkelerde şubeler ve ajanslar açabilecek veya buralara muhabirler tayin edebilecekti. Şirket için 50 yıllık bir ömür biçilmişti. Görev alanı itibariyle turizm kalkınmasının gerektirdiği her türlü mali ve ticari işlerle iştigal edecekti. Amacı; ülkede iç ve dış turizmi geliştirmek maksadıyla propaganda yapmak, seyahat acente büroları tesis etmek, seyahatler düzenlemek ve bu maksatla nakil vasıtaları temin etmek, turizmin her safhası üzerinde çalışan kuruluşlarla ilişki kurmak, turistik tesisler vücuda getirmek ve işletmek hususunda çalışan ve çalışacak olan müesseseleri teşvik ve finanse etmektir.

Bu amaca ulaşmak üzere TTB, TETK'ye göre Turizm Müesseseleri Belgesi almış olan kuruluşların sahip ve kiracılarının milletlerarası otel, motel ve palasların konfor ve diğer şartlarına uygun olmak kaydıyla ihtiyaçlarını karşılamak üzere her çeşit banka işlemini yapmakla mükellefti. Yani bu kuruluşlara ticaret senetleri iskontosu karşılığında kısa vadeli ikrazlarda bulunacaktı. Yine inşa, tevsi, ıslah, teçhiz ve tefriş maksadıyla kredi mevzuları veya keşif bedelleri tutarı 1 milyon liraya kadar olan kuruluşlara orta vadeli, bu miktarı aşanlara ise uzun vadeli ikrazlarda bulunabilecekti. Türkiye'de iç ve dış turizmin gelişi-

mesine yardım edecek olan tesis ve kuruluşların kurulması, genişletilmesi ve işletilmesi hususunda şirketler kurabilecekti. Gerekli takdirde bu şirketlerin gayrimenkul alım ve satımına aracılık edecek veya yardımcı olacaktı. Turizm kuruluşlarına gerekli malzemenin imal ve ithaliyle inşaat, tesisat ve teçhizatının taahhüdü işleriyle meşgul olacak şirketler kuracak ve bu alanda çalışacak girişimcileri destekleyecekti. Karada, denizde ve havada her tür turistik ulaşım vasıtalarını işletecek şirketler kuracak veya bu konu üzerinde kurulmuş ve kurulacak şirketlere iştirak edecekti. Ülke turizminin ve turizm endüstrisinin geliştirilmesine hizmet edecek her tür mali ve ticari işlerle uğraşacaktı. Banka yapacağı bu tür faaliyetler hususunda kuracağı şirketlere YSTK hükümleri çerçevesinde yabancı sermayenin de katılımını sağlayabilecekti. Turizm sanayisini ilgilendiren konularda özellikle Akdeniz'deki yakın doğu ülkeleri ile büyük turist ihracatçısı ülkelerdeki kuruluş ve girişimcilerle iş birliği yaparak Türkiye'nin turizm kalkınmasına hizmet edecekti. Faaliyet alanına giren işlerle ilgili sigorta şirketlerine de iştirak edebilecekti. Bunun yanı sıra turizm kuruluşlarına personel yetiştirmek üzere meslek okulları ve kursları açabilecekti.

Bankanın sermayesi 10 milyon TL olup, bu sermaye her biri 1.000 TL kıymetinde 6.000'i isme, 4.000'i hamiline yazılı 10.000 hisseye ayrılmıştı. Bunlardan Türk Ekspres Bank 1.365 TL, Ziraat Bankası, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası, Denizcilik Bankası ve Türk Ticaret Bankası 1.000'er TL'lik hisse ile en büyük hisse oranlarına sahipti. Hissedarlar TTB'nin faaliyetleri konusunda ancak hisse senetlerinin miktarı kadar sorumluydu. Banka gerektiği takdirde sermayesini artırma ya da tahvil çıkarma imkânlarına sahipti. Gayrimenkullere sahip olabilmekle birlikte ticaret amaçlı gayrimenkul alım ve satımıyla meşgul olamıyor ve gayrimenkul üzerine ödünç para veremiyordu. Buna karşılık alacaklarını sağlamlaştırmak amacıyla muntazam teminat olarak gayrimenkul ipoteği alabiliyordu.

Bankanın işleri Umumi Heyet tarafından Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde hissedarlar arasından seçilecek İdare Meclisi tarafından yürütülüyordu. Banka işlemlerinin yürütme ile

ilgili kısmını Türk olma şartı bulunan Umum Müdür yerine getiriyordu. Umum Müdür, İdare Meclisinin doğal üyesiydi. İlk İdare Meclisinde üye olarak Prof. Dr. Muhlis Ete, Dr. Lütfi Kırdar, Dr. Burhanettin Onat, Mehmet Aldemir, Fahreddin Ulaş, Mithat Dülge ve Suat Yurtkoru bulunuyordu. Bankanın bütün menkul ve gayrimenkullerinin tasarruf ve idaresinde bankanın çalışma alanı ile ilgili her tür anlaşmanın ve işlemin yapılmasında İdare Meclisi mutlak bir yetkiye sahipti. İdare Komitesi, İdare Meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği 2 kişi ile Umum Müdürdan oluşuyordu. İdare Komitesi, Bankalar Kanunu'nda belirtilen görevleri yerine getirmekle mükellef olup, çalışmaları İdare Meclisi'nin daimî denetimi altındaydı. Murakıplar ise Umumi Heyet tarafından hissedarlar arasından veya hariçten seçiliyordu. Bunlar Ticaret Kanunu'nda belirlenen görevleri yerine getirdiği gibi bankanın en iyi şekilde idaresinin temini, banka menfaatinin korunması hususunda gerekli tedbirleri almak üzere İdare Meclisine teklifte bulunmaya, gerektiğinde Umumi Heyeti toplantıya çağırma ve toplantı gündemini tayine yetkiliydi.

TTB hissedarlarının tamamını temsil eden Umumi Heyet yılda en az bir defa toplanıyordu. Umumi Heyet toplantılarının İktisat ve Ticaret Vekâletine bildirilmesi, müzakere gündemi ile buna ait belgelerin birer suretinin Vekâlete gönderilmesi gerekiyordu. Bütün toplantılarda İktisat ve Ticaret Vekâleti Komiserinin bulunması şarttı. Toplantıları İdare Meclisi Reisi idare ediyordu. Umumi Heyet; İdare Meclisinin yetkisi dışında kalan meseleleri müzakere ederek karara bağlamak, İdare Meclisine özel izinler vermek ve bunların şartlarını tayin ve banka işlerini tespit etmekle yükümlü idi. İdare Meclisi ve murakıpların banka işleri hakkında tanzim edecekleri raporlarla, bilanço, kar ve zarar hesapları ve mevduat defteri hakkında kabul ve ret kararı vermek veya müzakere yaparak yeniden tanzimlerini kararlaştırmak, İdare Meclisinin zimmetini ibra ve mesuliyetine karar vermek, amortismanları karara bağlamak, dağıtılacak temettü hisselerini tespit etmek Umumi Heyetin görevleri arasında idi. Ayrıca İdare Meclisi üyeleriyle murakıpları seçmek, bankanın gayri menkul mallarını terhin ve tahvilat ihracı suretiyle istikraz akdine izin ver-

mek, idareye veya esas mukavelenamenin uygulanmasına dair mevcut meseleler hakkında karar vermek de Umumi Heyete ait sorumluluklar arasındaydı. Bilançonun tasdikine dair Umumi Heyet kararı İdare Meclisi üyeleriyle Umum Müdür ve murakıpları da bağlıyordu. Her hesap yılı sonunda banka mali durumunu gösteren bir yıllık bilanço ile kar ve zarar hesabı cetvelini hazırlamakla yükümlüydü. Bankanın yıllık kârı Umumi Heyet kararıyla belirlenmiş tertip ve oranlara göre paylaştırılıyordu. Yıllık işlemler neticesinde bir zarar söz konusu ise o zamana kadar toplanmış bütün ihtiyatlar ve karşılıklarla eksilen sermaye tamamlanıyordu.

TTB'nin genişleyen faaliyet alanı ve ihtiyaçlarını karşılamak için iş merkezi olarak kullanılmak üzere İstanbul ve İzmir'de de faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede İstanbul'da Taksim Cumhuriyet caddesinde bir mağaza TTB'nin iş merkezi olarak kiralanmıştı. Bu iş merkezi Turist Seyahat Şirketi ile ortak kullanılıyordu. Bunun yanı sıra İzmir Tepebaşı'nda Şehir Tiyatrosu karşısında, Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin mülkiyetinde bulunan 5 katlı Uğur Palas Apartmanı 1 milyon liraya satın alınmıştı (TTB 1957 Bilançosu, 1958: 8).

TÜRKİYE TURİZM BANKASI'NIN FAALİYETLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de hayat standartlarında meydana gelen yükselme, karayollarının ıslahı ve artırılması, nakil vasıtalarının çoğalışı ülkede seyahat eğilimlerini kuvvetlendirmişti. Turizm sanayisinde otelcilik sektörü millî iktisadın önemli bir kolu haline gelmeye başlamıştı. Gümrük ve döviz konularında temin edilen kolaylıklar dış turizmi teşvik edici bir etki yaratmıştı. 1957'de dış turizm geliri 1 milyon dolar olmuş, 1958'de Türkiye'yi 114.704 turist ziyaret etmişti. 1959'da turizm belgesine sahip 52 otel ve 6.163 yatak kapasitesi vardı. Bu yatak miktarının 1.001'i TTB'ye aitti. Ülkede 49 muhtelif otel de inşa halinde idi (TTB 1959 Bilançosu 1960: 5-6).

Kuruluşunun ardından TTB'nin kendi kaynaklarıyla ya da temin ettiği kaynaklarla kurduğu tesislerle yaptığı yatırımlar genişliği ve hızı itibarıyla Türkiye'nin turizm kalkınması için umut

vericiydi. Bu bağlamda TTB, turistik tesislerin finansmanına katkı sağlamanın ve turizm işletmeciliği yapmanın yanı sıra turistik propaganda ve eğitim faaliyetleriyle de iştigal etmişti.

Turistik Tesislerin Finansmanı ve Turizm İşletmeciliği

Turizm tesislerinin finansmanı ve turizm işletmeciliği TTB'nin başlıca faaliyet alanları arasında yer almış ve banka bu konulara ciddiyle eğilmişti. TTB, ülke sathında etkinliğini her geçen gün artıran özel sektörün, ticaret ve imalat sanayisindeki girişimlerine göre henüz yeni olan ve uzun bir meslek tecrübesi ile uzmanlık bilgisi isteyen turizm alanına ilgisinin artmasında önemli bir görev üstlenmişti. Bu alandaki girişim eksikliğini bir an önce telafi etmek üzere gerekli tesisleri kurup, sonra şirketlere mâl etmek gibi bir uygulamayı yöntem olarak belirlemişti. Ayrıca turizm katkı sağlayacak tesislerle muhtelif iktisaplar oluşturmaya gayret göstermiş ve bir anlamda turizm işletmeciliği yapmıştı. Diğer yandan turizm faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla turistik tesislere finans desteği sağlamıştı.

Turistik tesislerin finansmanı hususunda tatmin edici ve etkin neticeler elde etmek üzere TTB tarafından önce turistik bölgelerin ve buralardaki tesislerin önem sırasına göre tasnifi yapılacak, sonra mevcut tesislerin turizm bakımından yeterlik derecesi ve durumları tespit edilecekti. Bu bilgiler ışığında mevcut kuruluşların ihtiyaçları göz önünde tutulacak ve ilk olarak bu hususta kredi imkânları düşünülecekti. TTB, bu alana ayrılacak öz kaynaklar ile temin edilebilecek yabancı kaynakların temin hızına göre planlı bir dağıtım sistemi kurmayı kararlaştırmıştı. Bu arada uygun vasıflara sahip kuruluşların kısa vadeli işletme kredileri de banka bünyesinde toplanacaktı. Bu yeni tesisler ve mevcut tesislerin genişletilmesi gibi büyük çapta ve uzun vadeli finansman konularının daha sonra ele alınması planlanmıştı (TTB 1955 Bilançosu 1956: 4). Bahse konu çalışmalara ek olarak diğer ülkelerdeki kredi sitemlerinin esasları hakkında bilgi ve belgeler inceleniyor, bu şekilde Türkiye'nin şartlarına uygun bir kredi ve finansman sisteminin kuruluşu üzerinde çalışılıyordu (TTB 1956 Bilançosu 1957: 6).

TTB yetkilileri ülkenin belli başlı bölgelerinde kurulacak her turistik tesisi bir ihtiyacın ifadesi olarak görüyordu. Yol irtibatı ve doğal güzellikleri bakımından henüz değerlendirilmemiş birçok imtiyazlı bölge bulunuyordu. Bu münasebetle Abant ve Kilyos sahip olduğu müstesna imkânlar bakımından ilk planda verimli olacak birer turistik nüve olarak Türk Hükümeti ile TTB İdare Meclisi tarafından dikkate alınmıştı. Buraların ilgi çeken özelliklerini gerekli koşulların temini ile yerli ve yabancı turistlerin istifadesine hazırlamak turizm bakımından ihmal edilmemesi gereken çalışmalar arasında değerlendiriliyordu (TTB 1955 Bilançosu 1956: 4-5).

Turizm işletmeciliği hususunda ilk tecrübenin kazanıldığı yer Abant Tesisleri olmuştu. Abant, Ankara ve İstanbul için dağ, göl ve orman zenginliği, kolay ve rahat yol irtibatı ile ayrıcalıklı bir dinlenme yeri idi. Hükümet tarafından da uygun görülen çalışmalar doğrultusunda Abant ve çevresi hakkında gerekli planlamalar kısa sürede tamamlanmıştı. İnşaat safha ve şartları TTB tarafından takip ediliyordu. Abant'ta 1 otel, 6 ev ile bunların eklentilerinden oluşan Abant tesislerinin muhtelif mali kaynaklardan faydalanmak suretiyle bankaya intikalinin sağlanması uygun görülmüş ve banka tarafından iktisabı yoluna gidilmişti (TTB 1955 Bilançosu 1956: 5). Bu tesislerin verimli birer işletme hüviyetine kavuşturulması doğrultusunda gayret gösteriliyordu. Abant'ta turizmi geliştirmek ve bir turizm sanayisi kurmak amacıyla yapılan girişimlerin geliştirilmesi için sermayesinin önemli bir kısmı TTB'ye ait olmak üzere Bolu Vilayeti Özel İdaresi ile Bolu, Göynük, Mudurnu, Akçakoca, Gerede ve Düzce Belediyelerinin katılımıyla 1.100.000 TL sermayeli bir anonim şirket kurulmuştu. Abant İşletmesi'ne ait tesislere TTB tarafından daha önce sarf olunan meblağ yeni şirkete kredi şeklinde intikal edecekti. Bu tesisler Bolu'da meydana gelen zelzele nedeniyle zarar görmüş ancak tahribat kısa sürede giderilmişti (TTB 1956 Bilançosu 1957: 6; TTB 1957 Bilançosu, 1958: 6). 1955 Şubatı'nda Bolu'da uzman raporları ile şifalı olduğu tespit edilen eski kaplıcanın yanında 2 katlı ve 50 odalı Abant Ilıca Otel'i'nin inşasına başlanmıştı. İnşaatı, tefrişatı, ahşap iç ve dış mimarisiiyle modern bir dağ oteli olan bu konaklama tesisi

1956'da işletmeye açılmıştı. Otel, ilave tesisleriyle 1.657.328,86 liraya mal olmuştu. Köşelerdeki daireleri apartman tarzında ve banyolu olup, diğer odaların önünde birer balkon bulunuyordu. Bütün odalarda sıcak su ve dâhili telefon tesisatı vardı. Otelin giriş kısmının iki tarafında berber salonu ile misafirlerin üst başlarını temizlemeleri için ayrılmış bir oda, kabul holü, otel holü, büyük bir Amerikan barı, göle bakan 200 kişilik bir yemek salonuyla özel bir salon vardı. Otelin terası göle doğru bakıyordu. Modern mutfak tesisleri yemek salonunun arkasında idi. Bu kısmın üstünde de müstahdemler yatakhaneleri vardı. Otelin arkasında giriş meydanına bakan ve PTT merkeziyle muhtelif dükkânları ihtiva eden yeni bir bina ile çamaşırlık, fırın ve süt barı olarak kullanılmak üzere yeni tesisler de yapılmıştı. Otelin sol tarafında çamlıklar içinde her biri 2 dairesel ve her dairesinde birer salon, birer yatak odası bulunan banyolu, mutfaklı ve mobilyalı 6 dağ evi inşa edilmişti. Abant'ta elektrik 2 grup jeneratörlü bir santralle temin edilmişti. Mevcut tesislerin daha da genişletilmesi ile muhtelif halk kesimlerinin buradan yararlanmasına yönelik çeşitli proje ve fikirler ortaya konulmuştu. Örneğin takip eden süreçte spor faaliyetlerine ayrılmış alanda tenis, golf ve voleybol sahaları inşa edilecekti. Plaj tesisleri alanında da iskeleler, trampelenler, kabinler, duşlar, büvetler ve göl üstüne bir göl gazinosu yapılacaktı. Ayrıca gölün batı tarafındaki yamaçta müstakil tarzda 100 dağ evinin inşası planlanmıştı. Dahası yakın bir ilgiye mazhar olarak ihtiyaçları karşılayamaz hâle gelen otel ve tesislerin sağ tarafında 1957'de 100-150 odalı kâgir bir otel daha yapılması kararlaştırılmıştı. Ayrıca ihtiyaçlar doğrultusunda tesisleriyle 2-3 bin kişilik kamp ve dinlenme evi gruplarının inşası da düşünülüyordu (TTBTK 1957: 17-20). Bolu Ilıca Otel'i'ne dair proje çalışmaları 1960 yılı itibariyle son aşamaya gelmiş durumdaydı (TTB 1958 Bilançosu 1959: 8). Ankara-İstanbul yolu üzerinde bulunan imtiyazlı konumunun yanı sıra ülkenin hemen her tarafından rağbet gören bu tesis gerek Bolu şehri gerekse diğer bölgeler halkı için tedavi, kür ve dinlenme yeri olarak ihtiyaçları karşılamaya başlamıştı. Akçakoca Plaj Kasabası'na da yaz aylarında Ankara, İstanbul ve Orta Anadolu sakinleri tarafından büyük bir ilgi gösteri-

liyordu. Buna karşılık mevcut oteller ve plaj tesisleri basit tarzda olup, ihtiyaçlara cevap vermiyordu. Bu nedenle gelişmeye aday olan bu sahil kasabasında da ihtiyaçları karşılayacak şekilde modern turistik tesisler inşası düşünülüyordu (TTB II 1957: 17). Turizm faaliyetlerini teşvik hususunda turistin dinlenmesini sağlamak kadar iyi karşılanması, en ucuz ve elverişli şartlar içinde gezdirilmesi ve zamanı en faydalı şekilde kullanılmasına yardım edilmesi de önemseniyordu. Bu nedenle ülke içindeki ve dışındaki turizm kuruluşları ve acenteleriyle sıkı bir iş birliği düşünülmüştü. TTB tarafından Abant ve Kilyos'ta turistik amaçlarla yapılan tesislerle satın alınan emlak ve eşyanın yine aynı gayelerle tesis edilecek işletmelere bir an önce devri öngörülmüştü. Bu amaç doğrultusunda TTB ilk aşamada muhtelif iştiraklere girmişti. İştiraklerden Abant ve Bolu Çevresi Turizm Anonim Şirketi'nin işletmesi bölgeye uzanan bir kısım yolun bozukluğu nedeniyle yalnız yaz aylarında faaliyet gösteriyordu. Mevcut tesislerin genişletilmesi ve yaz-kış her mevsimde ihtiyaçlara cevap verir hale gelmesi için mali imkânlarının artırılması gerekiyordu (TTB 1958 Bilançosu 1959: 8). Gün geçtikçe artan ilgiye rağmen Abant otel ve tesisleri genişletilememişti (TTB 1957 Bilançosu 1958: 6; TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

Karadeniz sahillerinin İstanbul'a en yakın doğal plajlarından birine sahip olan Kilyos turistik açıdan üstün özelliklere sahipti. Kilyos'ta modern bir plaj sitesi kurmak suretiyle hem halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılamak hem de Avrupa plajlarına akın eden Yakınoğlu turistlerini İstanbul'a çekmek hedeflenmişti. Bu fikir Başvekil Adnan Menderes ile TTB'nin hissedarları arasında yer alan Ziraat Bankası'nın bankaya verdiği destekle hayata geçirilmişti. 1955'te başlayan çalışmalar neticesinde ilk aşamada otel-restoran ve plaj tesisleriyle ayrı bir mahalle halindeki plaj evleri inşa edilerek 1956 yılı temmuz ayında işletmeye açılmıştı. Plaj 750 metre uzunluğunda ve ortalama 30 metre genişliğinde idi. Bir yandan plajın arkasında bulunan arazi tesviye edilmiş diğer yandan terastanlar, setler ve istinat duvarları, elektrik, su ve kanalizasyon tesisleri, dâhili yollar ve parklar tamamlanmıştı. Halk özellikle hafta sonu tatillerinde bu tesislere ciddi bir

rağbet gösteriyordu. Modern plaj sitesi yanı sıra bulunan Kilyos köyünün gelişmesine de katkı sağlamıştı. Örneğin Kilyos köyü haneleri ile meydan ve sokaklarının elektriğe kavuşması TTB tarafından sağlanmıştı (TTB 1956 Bilançosu 1957: 7). Ayrıca Ziraat Bankası köylerin modern ziraat, işletme, bina ve tesisleriyle imar ve ıslahı programı gereğince Kilyos köyünü seçerek bir uygulama alanı haline getirmek üzere çalışmalara başlamıştı. Yapılan istinat duvarları, elektrik ve telefon tesisleriyle Kilyos'taki otel ve evlere 3.221.397,32 lira sarf edilmişti. Takip eden süreçte konfor derecesi yüksek 24 oda ve 48 yatak kapasiteli ahşap yapılı bir otel ile denize bakan geniş terasları ve açık dans pistiyle kapalı kısmı 250 kişilik ahşap bir lokanta ve gazino yapılmıştı. Ayrıca deniz kenarında 125 tane ahşap yapılı tekli ve 36 tane demir yapılı tenteli aile kabini, bunlara özgü 250 kişilik umumi gardırobu, teraslı bir büfesi, duş yerleri, plaj doktoru odası ile ilk yardım odası bulunan modern plaj tesisleri inşa edilmişti. Ülkede bir ilk olarak otel ve umumi plaj kısmından ayrı olarak parklar arasında her biri 2 daireli 25 tanesi ikişer, 25 tanesi de 3'er odalı 50 plaj ve dinlenme evi yapılmıştı. Plaj evleri; balkonları, mutfakları, duşları bulunan müstakil daireler şeklinde lüks mobilyalı idi. Bu mahallerde bütün eğlence vasıtaları ve modern aletleriyle bir çocuk bahçesinin yanı sıra tenis ve kriket kortları, voleybol ve golf sahası gibi spor tesisleri ve otoparklar inşa edilmişti. Tesis alanında bir kantin ile müstahdemlere mahsus binalar, çamaşırhane, elektrik jeneratör grupları binası, 250 tonluk klorlama teçhizatlı su depoları gibi eklenti binaları da bulunuyordu. Tesisin otel ve restoran kısmı personel tedarik edilmek suretiyle kışın da açık tutulmuştu. TTB, gördüğü ilgiden dolayı kısa sürede talep ve ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelen Kilyos tesislerinin genişletilmesine yönelik çalışmalara girişmişti. 100 oda ilavesiyle kapasitesi 124 odaya çıkarılması düşünülen otel için 1958'in ilk aylarında ihale ve inşa süreci başlamıştı. Ayrıca bir gazino ve plaj grubu için gece kulübü vazifesi görmek üzere bir pavyon yaptırılması ve plaj tesislerinin genişletilmesi kararlaştırılmıştı. Tesislere ulaşımın kolaylaştırılması için umumi vasıta tedariki konusu ele alınmış ve Taksim-Kilyos arasında bir otobüs servisi temini için

İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü (İETT) ile temasa geçmişti. Ayrıca Turist Seyahat Şirketi'nin otobüs satın alması için girişimde bulunulmuştu (TTB 1958 Bilançosu, 1959: 6-7). Bu işletme 1956-1958 yıllarına ait vergilerle önceki yıllarda yapılan masrafların tasfiyesi nedeniyle 1958'i 369.387 lira, 1959'u ise 86.476 lira zararla kapatmıştı. Buna karşılık niteliği itibariyle yazlık bir işletme olan Kilyos tesislerinden yaz aylarının yağışlı geçmesine rağmen başarılı sonuçlar alınmıştı. Kilyos doğal özelliklerinin yanı sıra TTB'nin vücuda getirdiği modern tesislerin cazibesi, manzarası, konforu ve kaliteli hizmet anlayışıyla ülke halkının ve yabancı turistlerin ilgisine mazhar olmuştu. Söz konusu dönemde İstanbul'a gelen tanınmış turizm uzmanları burayı "harikulade bir plaj sitesi" olarak vassıflandırıyorlardı. Bu tesislerde 1959'da 698'i otel, 767'si plaj evleri müşterisi olmak üzere toplam 1.465 kişi gecelemişti. Bunlardan 1.219'u yerli, 246'sı ise yabancı idi. Yerli müşteriler gecelik ücreti olarak 7.353 TL, yabancılar ise 1.830 TL ödemişlerdi. Tesis, 113.597 TL'lik (12.622 ABD Doları) döviz girdisi temin etmişti (TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

Boğaziçi'nin Yeniköy mevkiinde tarihî ve mimari değeriyle önem arz eden Sait Halim Paşa Yalısı'nın ön kısmından iskeleye kadar olan sahil kısmı yeni imar planı gereğince inşa edilecek turistik tesislere ayrılmıştı (TTB 1957 Bilançosu 1958: 6-7). TTB, mevkiinin bu özelliğini ve arkasındaki bahçelerin otel ve benzeri tesisler kurulmasına müsait olduğunu dikkate alarak Sait Halim Paşa Yalısı ile 10 bin metrekareyi geçen arazisini 1956'da eşyalarıyla 1.838.087,17 liraya satın almıştı. Osmanlı Devleti'nin son sadrazamlarından Sait Halim Paşa tarafından ahşap olarak inşa ettirilen yalı eski saray geleneklerine göre selamlık ve harem kısımlarını ihtiva ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Sait Halim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde bir odasında Türk-Alman İttifak Muahednamesi imzalanmıştı. Tarihî değeri göz önünde bulundurulmuş yalı, uzmanlık sahibi bir heyetin denetimi altında restore edilmişti (TTB 1956 Bilançosu 1957: 7). Görkemli avizeleri, rengârenk tavanı, tezyin edilmiş kapı ve duvarları, özel halıları, yağlı boya fresk ve tablolarıyla bir saray havasına sahipti. İlk aşamada bir kulüp ola-

rak işletmeye açılması planlanan yalının selamlık tarafındaki arabesk sütunlu şark salonu restoran olarak kullanılıyordu. Alt katta muhtelif oyun ve sigara salonları, bar servisleri, alaturka hamam ve mutfak servisleri, yukarı katta da oyun odaları ile 8 yatak odası bulunuyordu. Binaya özel ve genel banyo salonları da ilave edilmişti. Bahçe tarafında sahilin sağ tarafında kapalı bir restoran ve gazino inşa edilmişti. İskele tarafındaki sahil kısmında da eskiden kadınlara mahsus olan tipik deniz hamamı restore edilmişti. Yalının bahçesinden ve rıhtımından da modern bir yazlık restoran ve gazino tesis etmek suretiyle istifade edilmek isteniyordu. Yalının işletmeye açılması ile yabancı turistlerin şans oyunları, deniz sporları, balık avı ve eğlence ihtiyaçlarına da cevap verilecekti. Nitekim yalının restorasyonu ve bahçesindeki gazino tamamlanarak 1958'de işletmeye açılmıştı. Şehir planı dâhilinde turistik tesislere tahsis edilen bu bölgede inşaatı tamamlanmış bir otel binası ile bu binayla yalı arasında bulunan bir arsa satın alınmıştı. İşletmenin gazino ile restoran kısmından bu sırada yapılan çalışmalarını nedeniyle 1957'de düşük bir hasılat elde edilmişse de burası yeni yolun trafiğe açılmasıyla İstanbul'un en nezih ve beğenilen yeri haline gelmişti. Yeniköy yolunun 10 metreden 22 metreye çıkarılmasıyla binayı arka bahçelere bağlayan modern bir köprü kurularak arada kalan 150 odalı turistik otelin yalıyla irtibatı sağlanmıştı. Yalı binası aslına uygun bir şekilde muhafaza ile tarihî değerine zarar vermeyecek bir tarzda tefriş edilmişti (TTBTK 1957: 30). Bu tesislerde 1958 yılı itibariyle hesaplanan 383.885 TL'lik işletme zararı 1959'da 141.707 TL'ye düşmüştü. 1959'da Boğaziçi Restoran ve Oteli sürekli ve müzikli olarak açık tutulmuştu. 31 yataklı küçük otelde 331 yerli 299'u yabancı olmak üzere 630 müşteri misafir edilmişti. Yerli müşteriler 3.620, yabancılar ise 1.258 gece ücreti ödemiş, otelde 6.061,92 TL'lik (675 Dolar) döviz bozdurulmuştu (TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

Yabancı turistler için yazlık bir mahalle teşkil etmek üzere İstinye ve Emirgan arasındaki bir arazi metrekaresi 12 liradan satın alınmıştı. İstinye Turist Sitesi adıyla hazırlanacak imar planı ve ifraz işlemlerinin ardından yabancı özellikle de Iraklı turistler için yazlık ev inşaatına başlanması

planlanmıştı. Bu yatırımlara sarf edilen para uygun şartlarla dış kaynaklardan temin edilmişti. İlerleyen süreçte İstinye koyuna hâkim sırtlarda satın alınan yeni arsalarla bu alan genişletilmişti. Modern şehircilik esaslarına ve Boğaziçi İmar Planına göre kurulacak İstinye Turistik Sitesi için hazırlanan imar planı İstanbul Belediye Meclisi'nden geçmişti (TTB 1957 Bilançosu 1958: 7). İmar planına göre site sınırları içinde bulunan tersane kaldırılacaktı. İstinye köyü ve çevresi turistik ve sportif tesislere ayrılmış bir bölge olacaktı. İnşa programları geniş tutulan tek katlı evler manzaralı olmakla beraber arazinin en alçak kısmında bulunacak ve apartmanlar arazi irtifaları yükseldikçe birbirinin manzarasını kapamayacak tarzda 3-6 katlı olacaktı. Ucuz tipte apartman dairelerine sahip bloklar da düşünülmüştü. Otel, gazino, kulüp, yüzme havuzları gibi turistik tesislerin de mühim bir yer işgal edeceği mahalde umumi parklar, bahçeler, çocuk bahçeleri, eğlence sahaları ve otoparklar da bulunacaktı (TTB 1955 Bilançosu 1956: 5; TTB 1956 Bilançosu 1957: 7). Bu süreçte inşa ettireceği turistik bina ve tesisleri yerli ve yabancılara müsait şartlarla satmak suretiyle turist çekmeye çalışmak amacıyla İstinye Turistik Evler Yapı ve Ticaret Ltd. Şti. kurulmuştu (TTB 1957 Bilançosu 1958: 7). TTB, şirket hissesinin çoğunluğuna sahipti. Uluslararası bir teşkilat olan Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA-International Air Transport Association) ile de anlaşma sağlanmıştı. Satış değeri ile valörize edilen arsalar halen TTB'nin uhdesindeydi (TTB 1958 Bilançosu 1959: 8). 1960'a geldiğinde İstinye şirketinin durumunda bir değişiklik olmamış ve faaliyette bulunmaması sebebiyle tasarruf sağlanmak suretiyle masrafları asgariye indirilmişti (TTB 1959 Bilançosu, 1960: 9).

Türkiye'yi turistik tesislerle donatmayı amaç edinmiş olan TTB İstanbul'un plaj sitesi olmaya elverişli yerlerinden Florya Plajı'nı bu hususta gündemine almıştı. Florya'dan istifade edilmesini engelleyen sorunlardan biri muhtelif halk tabakalarının ve turistlerin yazı geçirebilecekleri otel, motel gibi ikamet binaları ile eğlence yerlerinin eksikliği idi. Ayrıca burada sayfiye hayatına imkân verecek umumi bir merkezle bir çarşı da bulunmuyordu. Florya'da yaz aylarında şehir içinden ve dışından İstanbul'a gelen halkın ih-

tiyaçlarına cevap verebilecek ve aynı zamanda İstanbul'u bir plaj şehri olarak uluslararası alanda ön plana çıkaracak bir plaj sitesi kurulması fikri Hükümet tarafından da uygun görülmüştü. Bu şekilde TTB İstanbul Belediyesi ile bir iş birliği anlaşması yapmıştı. Bu anlaşma ile Florya'nın Belediye tarafından hazırlanan imar planı esasları çerçevesinde bir plaj sitesi haline getirilmesi için park, bahçe, yol gibi konuların Belediyece, turistik tesislerin de TTB tarafından ele alınması kararlaştırılmıştı. Florya'da mevcut plaj tesisleriyle kurulacak turistik tesislerin intifa hakkı 30 sene süreyle TTB'ye verilmişti. Buna karşılık Belediyeyle işletme kârından %10 hisse verilecekti. Bu çerçevede plaj sitesinin plan ve projeleri Prof. Sedat Hakkı Eldem'in nezareti altında 25 kişilik mimar ve fen heyeti tarafından hazırlanmıştı (TTB 1957 Bilançosu 1958: 7). Plan ve projelerin 1960'a kadar alacağı şekil öngörülmüştü. Bu planlama geniş çaplı imar, iskân ve bayındırlık faaliyetlerini kapsıyordu. Planlanan bu faaliyetleri hayata geçirmek üzere mevcut gazino ile plaj müstecirinin kira mukavelesi feshedilmişti. Eski gazino ile plaj tamir ve ıslah edilmiş, civardaki ahşap kabinler yıktırılmıştı. Yeşilköy yönündeki araziye 1.200 adet beton kabin inşa edilmiş ve bunlar hizmete açılmıştı. Kabinler ikişer katlı idi. Bunlardan yeni plajın 500 tek, 7 tane duşlu aile kabini ve 500 kişilik umumi gardırobu vardı. Piyasa gezinin altındaki plajın da 500 tek ve 30 kadar aile kabini ve umumi gardıropları bulunuyordu. Tadil ve ıslah edilen Büyük Plajda da 220 tek kabin ile 3 umumi gardırop mevcut olduğundan Florya Plaj Sitesi'nin plaj tesisleri kısmı büyük ölçüde modern bir şekle bürünmüştü. Büyük plaj kabinleri hariç olmak üzere yapılmış ve yapılacak kabinlerin uzunluğu 1.168 metreyi bulacaktı. Ayrıca kampların önünde mendirekler sayesinde suni plajlar yapılabilecekti. Plajda portatif kabinler de bulunacaktı. Turizm İşletmeciliği bakımından önceden yalnızca bir plajı ve henüz tamamlanmamış tesisleriyle faaliyet gösteren Florya Plaj Sitesi özellikle Başvekil Adnan Menderes'in talimat ve teşvikleri neticesinde tanzim edilen 3 yeni plajla toplamda 5 plaj, 36 odalı ve gazinolu A ve B motelleri ve gazinoları, 2 grup halinde halk tipi kampingleriyle 1959 yazına hazırlanmıştı. Bu tesislerden Büyük Plaj'ın

195 kabini, 12 lüks odası, idare odaları, büyük bir gazinosu, 2 büfesi ve ayrıca 1.900 kişiyi karşılayacak gardırobu mevcuttu. Güneş Plajı'nın ise 800 kabini ve 4 büfesi vardı. Ayrıca bir meşrubat pavyonu ile büyük bir büfesi tamamlanmak üzereydi. 1957'de işletmeye açılan 134 odalı modern ve sıhhi halk tipi kamping genişletiliyordu. Millî Sanayi Sergisi için hazırlanan stant, çadır ve diğer malzemelerden istifade edilerek tesis edilmekte olan bu kamping ile 234 oda ve 40 çadır halkın hizmetine sunulacaktı. Kampingin tam teşkilatlı bir gazino ve mutfağı ayrıca 3 büfesi ve kantini mevcuttu. TTB tarafından ele alındıktan sonra yerli ve yabancı turistler için bir cazibe alanı haline gelen Florya Plaj Sitesi'ndeki 48 dairesi iki katlı apartman ile 34 odalı lüks motel ve Yeni Plaj'daki deniz gazinosu ile çardakların 1960'ta işletmeye açılacağı öngörülmüyordu (TTB 1958 Bilançosu 1959: 5-6). Belediye evlerinin bir kısmının da kiralanması ile hizmet alanı genişletilen plaj sitesi halkın hizmetine arz edilmiş durumdaydı. 1958'de 405.939 lira zarar eden bu işletme 1959'u 241.395 lira kârla kapamıştı. Motellerde 238'i yerli 116'sı yabancı olmak üzere 354 kişi kalmıştı (TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

İstanbul Boğazı'nın Anadolu kıyısında Küçük Kasrı'na komşu Küçük Plajı sakinliği ve temizliğiyle dikkat çekiyordu. Bu nedenle TTB, Küçük Plajı ve çevresindeki 25 bin metrekarelik alanın sahibi Kıbrızlı ailesi ile burada bazı tesislerin inşası doğrultusunda bir ortaklık kurmuş ve işletme faaliyetine girişmişti. Arsa bedelinin 700 bin lirası peşin 900 bin lirası kurulacak şirkete hisse senedi olarak, geri kalanı da yıllık 3 eşit taksitte ve 3 yılda ödenmek üzere metre karesi 100 liradan satın alınmıştı. Plaj kısmı 1957 yılı itibariyle ıslah edilerek işletmeye açılmıştı (TTB 1957 Bilançosu 1958, 7-8). Bu şekilde plaj ve gazino olarak hizmet vermeye başlayan Küçük tesislerine rağbet günden güne artıyordu (TTB 1958 Bilançosu 1959: 7). Küçük Plajı'nın bulunduğu bölgede Boğazı ve Anadolu sahilini daha da değerli kılacak, Küçük Kasrı civarını süsleyecek değerli turistik ve sportif tesisler inşa etmek ve işletmek üzere TTB'nin de iştirakiyle bir şirket kurulmuştu. Bu tesisler içinde 100-150 odalı bir otel, bir gazino ve bir kulüp, kotra, yat ve motorlu deniz vasıtalarına mahsus rıhtımlı bir

koy ile spor kulübü için bir manej sahası, tenis kortu ve golf sahası gibi turistik ve sportif tesisler bulunacaktı. İnşaata 1958'de başlanması planlanmıştı (TTBTK 1957: 31). Mevsimlik bir plaj işletmesi durumunda olan bu tesis de 1958'de 175.385 lira zarar etmişti. Bu zarar 1959'da 38.610 liraya düşmüştü. Yaz mevsiminin yağışlı geçmesi kârı engelleyen gelişmeler arasında yer almıştı (TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından inşa edilerek Edirne Belediyesine kiraya verilen Edirne Kervan Otel'i'nin söz konusu belediye ile sağlanan uzlaşma gereğince TTB tarafından işletilmesi kabul edilmişti. Otel, Edirne'nin işgalden kurtuluş yıl dönümüne rastlayan 25 Kasım 1959 günü işletmeye açılmıştı. İki sınır kapısı olan ve kara yolunu tercih eden turistlerin konakladıkları Edirne'de açılan bu otel turistler için bütün konfor özelliklerine sahip olup, ülke turizmini teşvik edecek nitelikte idi. 20 oda ve 39 yatağı ihtiva eden otel tamamen Türk motifleri ile Türk tarzında tefriş edilmişti. Turizm sezonu olmamasına rağmen 35 günlük işletme süresi zarfında otelde 1.074 lira mukabili 119 ABD Doları döviz bozdurulmuştu. Otel, Avrupa ülkelerine yönelik geniş çaplı bir tanıtım ve propaganda aracı hâline gelmişti (TTB 1959 Bilançosu 1960: 8).

Ülkede turizm faaliyetlerini teşvik edici girişimler çerçevesinde başarılı rehberlerle donatılmış bir seyahat acenteliği organizasyonu ile bir nakliyecilik teşkilatına duyulan ihtiyaç da TTB tarafından dikkate alınmıştı. Bu münasebetle Türkiye Turizm Kurumu, Ege Turizm Cemiyeti, Vakıflar Bankası, Denizcilik Bankası, Devlet Demiryolları, Devlet Havayolları idareleri ile "Turist Seyahat Anonim Şirketi" adı altında 750.000 lira sermayeli bir ortaklık tesis edilmişti (TTB 1957 Bilançosu 1958: 5). Bu şirkette TTB'nin hissesi 425.000 lira idi. İstanbul merkezli şirketin İzmir ve Ankara'da da büroları açılmıştı. 3 otobüs temin etmeyi başaran şirket turistik gezilere önem veriyordu. Ancak iş hacmi gittikçe artan sektör faaliyetleri çerçevesinde turistik seyahat hizmetlerinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi hususunda şirketin sermayesi yetersiz kalmıştı. Buna karşılık seyahat faaliyetlerinin aksaması için otobüs teminine yönelik çalışmalar devam ettirilmişti. Şirket teşkilat ve işlerinin ge-

nişlemesi sebebiyle sermaye artırımını yoluna gitmiş ve sermayesi 1.250.000 liraya yükseltilmişti. Sermayedeki 500.000 liralık artışın 305.000 lirası TTB tarafından yapılmıştı (TTB 1959 Bilançosu 1960: 9). Ayrıca özel bir sermayedar grubu ile otobüs ve otokar işletmesi yapacak bir şirket kurmak üzere mutabakata varılmıştı. Bu işletmeye ait otobüslerin YSTK çerçevesinde bir yabancı sermayedar grubu ile işbirliği neticesinde temini hususunda iletişime geçilmişti. "Turistik Otokar İşletmeciliği" yapmak üzere kuruluşuna girişilen nakliye şirketine vasıta tedariki için ilk aşamada 50 turistik otokarın ithali hususunda gerekli izin alınmış, 39 otokar için de girişimde bulunulmuştu (TTB 1957 Bilançosu 1958: 5-6). Bu hususta yapılmasına önem verilen çalışmalar arasında kara yollarının geliştirilmesi ve genişletilmesi de vardı. Kara yollarında yapılan iyileştirme çalışmaları seyahat edenlerin temiz ve rahat konaklama yeri ihtiyacını belirginleştirmişti. Bu eksikliği gidermek üzere Kara Yolları Umum Müdürlüğü (KYUM) ile iştirak halinde uygun güzergâhlarda motel ve oberjlerin kurulması öngörülmüştü. Yer tespiti ve planlaması tamamlandıktan sonra bu tesislere benzin istasyonları ve tamir atölyeleri de katılacaktı. Bu aşamada petrol şirketleriyle de ortak çalışmalar yapılacaktı. Hatıra eşyaların imal ve satışını tanzim edecek bir şirketin kuruluş hazırlıkları da tamamlanmıştı (TTB 1956 Bilançosu 1957: 7-8).

Bütün bu faaliyetlere ek olarak İstanbul'da Türkiye Kredi Bankası tarafından kurulacak Porselen Fabrikası için tesis edilecek anonim şirkete TTB'nin de 300 bin lira ile iştiraki uygun görülmüştü (TTB 1957 Bilançosu 1958: 8). TTB tesislerinin porselen eşya ihtiyacı bu şekilde karşılanmak isteniyordu. Söz konusu dönemde kuruluş aşamasında olan İstanbul Porselen Sanayi T.A.Ş. sermaye artırımını yoluna gitmişse de TTB tarafından hisse taahhüdüne iştirak edilememişti (TTB 1959 Bilançosu 1960: 9).

Türkiye Turizm Bankası Tarafından Yapılması Planlanan veya Yapımı Yarıda Kalan Tesisler

TTB yetkilileri hem İstanbul'un otel ihtiyacını karşılamak hem de yazlık işletmelerinin ihtiyaç duyduğu uzman idareci ve personeli mümkünse yıl boyunca bir şehir otelinin servislerinde istih-

dam etmek istiyordu. Bu doğrultuda işletmecilik zaruretleri nedeniyle yabancı sermayedar gruplarıyla ortak olarak Beyoğlu'nun merkezi bir yerinde 150-200 odalı modern bir İstanbul Şehir Otelini inşa edilmesi planlanmıştı. Bu hususta eski Tokatlıyan Otelinin sahipleriyle temasa geçilmişti (TTB II 1957: 23).

Diğer yandan Ankara'da da yaz kış faaliyet gösterecek oteller tesis etmek üzere imkân yaratılmaya çalışılıyordu. TTB yetkilileri Ankara'da önem arz eden otel ihtiyacını gidermek üzere yabancı bir sermayedar grubu ile görüşmelerde bulunmuştu. 200 odaya ve gazinoya sahip olacak modern bir otelin inşası için Çankaya'da uzmanların beğendikleri manzaralı 17.601 metrekaarelik bir arazi 1.300.000 liraya taksitle satın alınmıştı. Bu girişime Emekli Sandığı da ilgi duymuş, bu suretle Ankara'daki otel inşası için 3 ortaklı bir anlaşma gündeme gelmişti (TTB 1956 Bilançosu, 1957: 8). Ancak Çankaya'daki arsaların Ankara Belediyesince istimlak olunacağını öğrenilmesiyle bu konudaki resmî girişimler askıya alınmıştı (TTB 1959 Bilançosu 1960: 7).

Türkiye'nin önem arz eden turistik bölgelerinden biri olan Çeşme de TTB tarafından faaliyet planına dâhil edilmişti. Yeni Plaj Evleri Mahallesi istikametinde 105 odalı bir kaplıca otelinin inşası 2.100.000 liraya ihale edilmişti (TTB 1957 Bilançosu 1958: 8). İhtiyaç halinde 300 odaya çıkarılabilecek bu otelin projeleri tamamlanmıştı. Plaj Evleri Mahallesi ile otelin önündeki 20 metrelik yaya kaldırımının altı plaj kabinlerine dönüştürülecekti. Otelin deniz tarafında bir gazinosu ile pavyonu, zemin katında kabul ve otel alanları, salonlar ve lokanta bulunacaktı. Otelin modern usullerle kükürtlü kaplıca sularıyla tedavi imkânı sağlaması dikkate değer özellikleri arasında idi (TTBTK 1957: 42). Çeşme civarındaki Şifne kaplıcalarının ıslahı ve sıhhi bir şekilde işletilmesi için 150 bin liralık bir bütçe oluşturulmuştu. Ilıca mahallesinin doğu tarafında kükürtlü suları ve radyoaktif maddeleri barındıran çamuru ile muhtelif hastalıkların tedavisi konusunda istifade edilen iptidai hamam ile çevresi de bir ıslah ve tamir projesi kapsamında TTB tarafından ele alınmıştı. Hamamın yanındaki rıhtım üzerinde kabinleri, özel odaları ve büyük bir kapalı havuzu olan mo-

dern bir banyo inşa edilmesi planlanmıştı (TTB 1957 Bilançosu 1958: 8).

Büyük bir ihtiyaç haline gelen ucuz ikamet binası sayısını artırmak üzere TTB tarafından Bursa Uludağ'da bir otel ile 100 dağ evinin inşası düşünülmüştü. Ayrıca Gemlik-Umurbey yolu ile yeni açılacak Bursa-Yalova kara yolu güzergâhı üzerinde çınar ağaçları ile bezenmiş Gemlik Körfezi'ne bakan bir mevki satın alınmıştı. Bu mevkide bulunan kaplıca binasının yerine modern tesislerle donanmış umumi ve özel banyoları olan 20 odalı bir kaplıca oteli yapılacaktı. Bu otelin Gemlik kadar Yalova-Bursa bölgesinin turistik değerini de arttıracığı öngörülmüştü (TTB II 1957: 23-24).

Çanakkale, Truva Harabeleri ve Boğazı itibariyle geniş turistik tesisler için uygunluk arz ediyor ve bu nedenle yakın bir gelecekte büyük gelişmelere aday bir şehir olarak görülüyordu. Çanakkale Valiliği şehre 10 km mesafede önü sahil, arkası ormanlık olan İntepe mevkiinde bir tatil kampı açmak amacıyla vekâletler arası bir komisyona inceleme yaptırmıştı. 1,5 milyon liraya mal olacağı anlaşılan tesislerin ilk kısmı için hazineden de önemli miktarda bir yardım temin edilmişti. Valilik iç ve dış turizm ihtiyaçlarına cevap vermek üzere inşasını tasarladığı bu kampın başarılı bir şekilde işletilmesini temin etmek için uzmanlık sahibi bir kuruluş ile iş birliği yapmak istemişti. Bu münasebetle TTB'ye yapılan başvuru memnuniyetle kabul görmüştü. Bu şekilde kampın tesis ve işletmesine iştirak eden TTB ile Çanakkale Valiliği arasında 600.000 liraya mâl olacak bir otelin tesisi için bir karar alınmış ve bu faaliyeti yürütmek üzere bir şirket kurulmasına teşebbüs edilmişti. Yerinde incelemelere girilmek suretiyle çalışmalara başlanmıştı (TTBTK 1957: 41).

TTB, turizm açısından önem arz eden veya gelişmeye uygun yerlerde moteller açma konusunu da ele almıştı. Türkiye'de kara yollarının gelişmesi ve genişlemesi seyahat edenlerin temiz ve rahat konaklama ihtiyacını artırmıştı. Bu ihtiyacı gidermek üzere trafik yoğunluğu ve turistik önemi itibariyle motel ve oberjlerin kurulacağı yerleri tespit etmek amacıyla Karayolları Umum Müdürlüğü ile ortak bir çalışma içine girilmişti.

Bu tür yerlerin tespiti ve planlaması tamamlandıktan sonra bu tesislere benzin istasyonları ve tamir atölyeleri de katılacaktı. Bu aşamada belli başlı petrol şirketlerinden olan Amerikan Caltex Şirketi ve Petrol Ofisi ile benzin ve yağ ikmal hizmetleri için iş birliği yapılacaktı (TTB 1956 Bilançosu 1957: 8). Nitekim bu yöndeki çalışmalar doğrultusunda kısa bir süre zarfında TTB'nin girişimiyle KYUM, BYUM, Petrol Ofisi Umum Müdürlüğü (POUM) ile Caltex Şirketi tarafından ortak bir proje hazırlanmıştı. Türkiye'nin bütün turistik kara yolları üzerinde bir plan dâhilinde 42 motel ve muhtelif konaklama tesisleri için yer tespiti yapılmıştı. Bu turistik tesisler kurulacak bir şirket vasıtasıyla işletilecekti. Bu çalışmalarını şekillendirmek üzere TTB, KYUM, BYUM ve POUM arasında Amerikalı şirket yetkililerin katılımıyla bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon yerel incelemelere dayanan programlar oluşturmaya başlamıştı (TTB II 1957: 24, 30).

Türkiye Turizm Bankası'nın Turistik Propaganda ve Eğitim Faaliyetleri

Turizm sanayisinin kurulmasıyla Türkiye'nin büyük kazançlar elde edeceği açıktı. Bu nedenle TTB'nin turistik propaganda ve eğitim faaliyetleri turizm sanayisine katkıları açısından önem arz etmektedir. Bankanın propaganda faaliyeti iç ve dış turizmi geliştirmek için yerli ve yabancı turistlere ülkenin tarihî, doğal zenginliklerini ve imkânlarını tanıtmak gibi bir gaye güdüyordu. Propagandanın etkili olması başarılı bir tanıtma faaliyetine bağlı görülüyordu. Bu doğrultuda turistin rahatını ve huzurunu temin etmek suretiyle memnuniyetini kazanmak esas amaç olarak belirlenmişti. Bu nedenle reklam ve propaganda faaliyetlerinde samimiyet kadar turistin asgari memnuniyet şartlarının da sağlanması gerekiyordu. Bu hususta turistik bölgelerin yol, barınma, yeme-içme, dinlenme ve eğlenme şartlarının iyileştirilmesi önem arz ediyordu. İlk olarak konu hakkındaki eksikliklerin tespit edilmesi ve çözüme yönelik hazırlıkların yapılması öngörülmüştü. Ülkedeki turistik değerler ve turistik tesisler hakkındaki bilgileri ilmi bir şekilde derlemek üzere TTB bünyesinde "Etüt ve Turizm Servisi" kurulmuştu. TTB "Muvakkat İşletmeler"

kurmak suretiyle muhtelif sergi faaliyetlerinde de yer almıştı. Örneğin 6 ay devam eden “Beynelmilel Brüksel Sergisi”ne iştirak eden Türk Hükümeti, burada Türk pavyonunun yanında açılan Türk lokantasının işletilmesi ve hatıra eşyası satışı işini TTB’ye vermişti. İlk aşamada sergi hasılatının bir kısmını teşkil eden 2.150.000 Belçika Fransı TTB adına Brüksel Büyükelçiliğine verilmişti. İstanbul’da açılan ve bir buçuk ay devam eden “Millî Sanayi Sergisi”ne gazino-lokanta, çayhane ve muhtelif büfeler işletmek suretiyle iştirak eden TTB bu vesileyle kendine bağlı tesislerin propagandası ve tanıtılması için stantlar kurmuştu. Sergi nedeniyle yapılan tesis masrafları “Kamping II” gibi diğer turizm etkinlikleri için de bir altyapı oluşturmuştu. Buna karşılık hava şartlarının elverişsizliği ve sergiye katılım hususunda zaman kısıtlılığı reklam dışında fiili kazançlara engel olmuştu.

Eğitim faaliyetleri de Türkiye’de turizm sanayisinin belkemiğini oluşturan personelin yetiştirilmesi hususunda önem arz ediyordu. TTB turizm sanayisini desteklemek üzere orta ve yüksek derecede personel okulu açılması gibi ciddi bir çalışmaya ortak olmuştu. Maarif ve Çalışma Vekâletleri ile TTB ve Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü arasında kurulan bir komisyon marifetiyle planlama yapılmış ve bu minvaldeki okulun ilk olarak 1957’de Yalova’da açılması kararlaştırılmıştı. Diğer yandan bu süreçte İş ve İşçi Bulma Kurumu “Garsonluk ve Aşçılık Öğretim Merkezi” adıyla bir talim ve yetiştirme kuruluşu açmıştı. Bunu Türk turizmi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendiren TTB yetkilileri 50 bin liralık bir yardımda bulunmak suretiyle bu faaliyeti desteklemişti (TTBTK 1957: 16).

TÜRKİYE TURİZM BANKASI’NIN BİLANÇOLARI

TTB’nin 1955-1960 yıllarına ait bilançoları Türkiye’de turizm sanayisinin kuruluşu yolunda gerçekleştirilen faaliyetler, bunların neticeleri ve ortaya çıkan sorunlar hakkında bilgi edinilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda söz konusu bilançoların kısaca incelenmesinde fayda görülmüştür.

1955 yılı bilanço verileri incelendiğinde 172.240,89 liralık bir zararın olduğu görülmektedir. Bu zarar TTB’nin hazırlık ve inşaa ihtiyaçlarına sarf edilen harcamalardan kaynaklanmıştı. Buna karşılık bankanın henüz teşkilatlanma aşamasında olması ve faaliyetlerinin tam olarak başlamaması gibi unsurları dikkate alan TTB yetkililerince söz konusu bilanço gelecekteki çalışmalar için ümit verici görülmüştü (TTB 1955 Yılı Bilançosu 1956: 6-7). 1956’da tecrübe mahiyetinde işletmeye açılan Abant ve Kilyos tesislerinin işletme masraflarıyla hasılatlarının sonucu olarak TTB 1956 yılı safi kârı 691.566,74 lira olarak gerçekleşmişti (TTB 1956 Bilançosu 1957: 8-12). TTB’ye ait Kilyos tesislerinde ikmal ve onarım inşaatları sebebiyle mevsim ortasında işletmeye açılan Florya ve Küçükusu tesislerinin 1957 yılı umumi işletme masrafları ve hasılatları neticesinde bankanın idare merkezi, iş merkezi ve merkez şubesinin masrafları düşüldükten sonra kalan 1957 yılı safi kârı 375.150,04 lira olmuştu (TTB’nin 31 Mart 1958 Tarihli İdare Meclisi Raporu 1958: 9-11; TTB 1957 Bilançosu 1958: 5-14). TTB idarecilerinin 1958’de Fevkalâde Umumi Heyete sundukları İdare Meclis Raporu’nda ilk olarak TTB Esas Mukavelesi ile Türk Ticaret Kanunu’nda yer alan amir hükümlerin yürürlük ve uygulama şekilleri açısından uyumunun sağlanması hususu kabul edilmişti. İkinci olarak, TTB’nin faaliyet alanı dâhilindeki işleri yerine getirmek üzere öz kaynaklarının dışında uzun vadeli yabancı kaynaklardan da faydalanılması bir gereklilik olarak görüldüğünden bu amaç doğrultusunda İdare Meclisine 10 milyon liraya kadar tahvil ihracı ve çıkarılacak tahvillerin ihraç şartlarının tayini hususunda yetki verilmesi karara bağlanmıştı. 1958 yılı bilançosunda 1957-1958 yıllarına ait maliyet artış oranları Florya için 1.1501.002,10; Kilyos için 1.676.440,79; Yeniköy için 1.432.230,39; Küçükusu için ise 161.773,06 olmak üzere toplam 4.771.446,34 liraya ulaşmıştı. Bu gelişmelerin etkisiyle 1958 yılı zararı 2.652.931,40 lira idi (TTB 1958 Bilançosu 1959: 12-17). TTB’nin 1959 bilanço devresi 771.983,63 lira zararla kapanmakla birlikte bu meblağ 1958 yılı zararına nispetle 1.880.947,77 lira daha düşüktü. 1959’da işletmelerden elde edilen neticelerin iyiye doğru gittiği görülmüyordu. Tamamı yaz işletmesi karakterin-

deki tesisler verimli hale getirilmeye çalışılıyordu. Tesislerin henüz kuruluş halinde ve tamamlanmamış olması ve nitelikli personel eksikliği ile mali güçlüklerle rağmen zararın azalmış olması olumlu bir gelişme olarak değerlendiriliyordu. TTB yetkilileri, turizm sanayisi alanında örnek bir yatırım ve hizmet kuruluşu olmak yolundaki gayretleriyle olumlu yönde dönütler almaya başladıklarını ifade ediyor ve bunu ülke adına büyük bir kazanç olarak görüyordu. Bu minvalde Türkiye’de orta bütçeli ailelerin ilgisini çeken Florya Kamp İşletmesi tarafından 1959’da 87.692 lira kâr elde edilmişti. 1959 yaz sezonunda kamp odaları, stant ve çadırlardan 1.557’si yerli, 206’sı yabancı olmak üzere toplam 1.763 kişi istifade etmişti. Yeniköy, Kilyos, Küçüksu, Florya tesisleri ile kampinglerde 1959 yılı faaliyet yılında bir önceki sene meydana gelen 1.334.596 liralık işletme zararı giderildiği gibi 62.294 liralık da kâr elde edilmişti. Buna karşılık turistik tesislerin durumu çerçevesinde TTB’nin 1959 yılı zararı 771.983,63 lira olarak tespit edilmişti (TTB 1959 Bilançosu 1960: 5-13).

TÜRKİYE TURİZM BANKASI’NIN T.C. TURİZM BANKASI ANONİM ŞİRKETİ’NE DEVRİ

4 Mayıs 1960’ta çıkarılan bir kanunla Basın-Yayın ve Turizm Vekâletine Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi adı ile bir banka kurmak için yetki verilmişti. Bu şekilde ömrü 50 yıl olarak öngörülmesine rağmen TTB kuruluşundan 5 yıl sonra bahse konu kanun gereğince tüm aktif ve pasifiyle T.C. Turizm Bankası Anonim Şirketi’ne devredilmiş ve tüzel kişiliğini kaybetmişti. 300 bin TL’lik millî sermaye ile kurulan T.C. Turizm Bankası A.Ş.’nin (RG 10 Haziran 1960: 1051) kesin olarak faaliyete geçmesi ancak 8 Şubat 1962’de Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde statüsünün yayınlanmasıyla mümkün olabilmişti. T.C. Turizm Bankası A.Ş.’nin kuruluş kanunu ile statüsünün yayınlanması arasında geçen zaman dilimini ilgili bankalar arasında bir intikal süreci olarak değerlendirmek mümkündür. T.C. Turizm Bankası A.Ş. 1967’ye kadar TTB tarafından bitirilememiş tesislerin ve yarım kalmış işlerin tamamlanmasıyla uğraşmıştı (Şahinkaya 1996: 37-38). TTB’nin temelleri üzerinde kurula-

rak, ülkede turizm sanayisini kurmak ve geliştirmek amacıyla bu alandaki girişim ve yatırımlara yönelik özel sektöre finansman temini meselesini çözmek gibi önemli sorumluluklar üstlenen T.C. Turizm Bankası faaliyet alanı itibarıyla esas hüviyetine böylece kavuşmuştu (TBMM ZC 4.05.1960: 372). İktisadi istikrarın temini konusunda serbest piyasa ekonomisinden yeterince verim elde edilememesi nedeniyle 1963’ten itibaren planlı ekonomiye geçilmesi, söz konusu bankanın TTB’ye göre daha güvenli iktisadi koşullarda faaliyet göstermesine zemin hazırlamıştı.

TTB’nin T.C. Turizm Bankası A.Ş.’ye devredilmesine yol açan temel sebepler ülkenin içinde bulunduğu iktisadi sorunlarla doğrudan bağlantılı durumdadır. DP. Hükümeti’nin 1950’de iktidara gelmesiyle hayata geçirilen liberal politikalar neticesinde ticaret ve tarım alanında özel sermaye sahipleri önemli bir birikime sahip olmuştu. Buna karşılık özellikle 1954’ten sonra büyüme hızının yavaşlaması, tarımsal üretimin düşmesi, ithalatın artması, ihracat gelirlerindeki yetersizlik, dış ticaret açığı, döviz sıkıntısının ortaya çıkması, sabit kur politikası uygulamasındaki başarısızlık, enflasyon hızının yükselmesi ve ABD dış yardımlarının kesintiye uğraması gibi nedenlerle Türkiye artık dış borç ödemelerinde zorluk çekmeye başlamıştı. Nihayetinde dış borçlar için moratoryuma gidilmiş ve 1958’de yürürlüğe konulan “Ekonomik İstikrar Programı” sonucu TL devalüe edilmişti. Merkez Bankası kaynakları sınırlandırılarak para arzı kontrol edilmeye çalışılmıştı. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) Merkez Bankası finansmanına sınırlama getirilmişti. KİT ürünlerine zam yapılarak mevcut zararlar azaltılmak, kamu harcamaları kısılarak bütçe açıkları daraltılmak istenmişti. İstikrar programıyla tüm döviz alımlarında 1 dolar için 6,22 TL vergi alınırken, ithalat ve diğer döviz işlemlerine 1 dolar = 9,02 TL (2,80 TL + 6,22 TL Vergi) uygulaması benimsenmişti. Bu şekilde dış ticaret işlemlerinde getirilen liberalleşme ithalatı artırmış, ancak ihracatta müspet bir gelişme meydana gelmemişti (Evsile 2018: 69-73). Yaşanan iktisadi kriz küçük ölçekli bankalarda resesyon, mevduatlarda azalma ve güven problemi sorunlarını beraberinde getirmişti. Bu gelişmeler 1950’li yıllarda kurulmuş küçük sermayeli bankaların

önemli bir kısmının 1959-1962 yılları arasında iflas etmesine neden olmuştu. TTB ile Esnaf Kredi Bankası, Sanayi Bankası, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Konya İktisadi Millî Bankası, Türk Ekspres Bankası, Esnaf Kredi Bankası, Doğu Bank infisah yoluyla tasfiye edilen bankalar arasında yer almıştı (Akgüç 1975: 28, 32).

Turizm sanayisinin korunması ve teşviki hususunda meydana gelen gecikme ve yaşanan sorunlar bankacılık sektörünün turizm faaliyetlerine ilgisinin ötelenmesine sebep olmuştu. Turizm faaliyetleri ancak TETK ile bir sanayi kolu olarak kabul edilmişti. 1958'de güncellenen Bankalar Kanunu'nun ilgili maddelerinde adı geçen "sanayi" tabirinin kapsamına "turizm sanayisi"nin de dâhil olduğu ise Maliye Vekâleti tarafından hazırlanarak 1960'ta yürürlüğe giren "Bankalar Kanunu Genel Tebliği" ile mümkün olmuştu. Buna göre TETK hükümleri bakımından turizm müessesesi sayılan kuruluşlar hakkında bahse konu Bankalar Kanunu'ndaki talep ve imkânların aynen geçerli olduğu ifade edilmişti (RG 18 Mayıs 1960: 10508).

TTB, turistik değerlerin yerli ve yabancı turistlerin istifadesine arzı konusunda her geçen sene daha da büyüyen yatırımlarda bulunmuştu. Hatta bu amaç doğrultusunda imar ve bayındırlık faaliyetleriyle bile ilgilenmişti. Ancak ülkenin iktisadi yapısında arzu edilen derecede bir büyümenin gerçekleşmemesi ve turizm altyapısındaki eksiklikler nedeniyle bu yatırımlardan hemen üst düzeyde verim almak mümkün olmamıştı. 1957'de turizmin müstakil bir vekâletin sorumluluğu altına alınması ülke adına umut verici bir gelişme olsa da sanayi, ticaret ve tarım gibi birçok alanda giriştiği çalışmalar nedeniyle Hükümetin ülke sathında hayata geçirilmesi düşünülen turizm teşvik ve yatırımları için desteği kısıtlı kalmıştı.

TTB yetkilileri turizm sanayisini ancak özel sektörün kurup yaşatabileceği bir faaliyet alanı olarak görse de özel sektör ticarete ve imalat sanayisine nispetle henüz yeni olan, geniş bir meslek tecrübesi ve uzmanlık bilgisi isteyen turizm alanına her konuda ve ülkenin her noktasında yeterli derecede ilgi göstermiyordu. Bu minvalde ortaya çıkan ihtiyaçların büyüklüğü ve sorunla-

rın çokluğu TTB'nin çalışma şartlarını zorlayıcı etkiler yaratıyordu (TTB Tanıtım Kitabı 1957: 8). Bunun yanı sıra turizm sanayisinin Türkiye'de henüz doğuş aşamasında olması nedeniyle nitelikli personel eksikliği işletmelerin verimliliğini düşürüyordu. TTB, turizm sanayisindeki öncü rolü nedeniyle modern işletme prensipleri doğrultusunda hareket ediyor, kolay para kazanmak ve özensiz çalışmalara yönelmekten sakınıyordu (TTB 1958 Bilançosu 1959: 12).

TTB'nin T.C. Turizm Bankası A.Ş.'ye devrine yol açan bir diğer gelişme ise bankanın sermaye eksikliği ile işleyiş tarzından kaynaklı içsel sorunlarla ilgilidir. TTB, Esas Mukavelenamesinde yer alan hükümler çerçevesinde hem kredi ve finansman kuruluşu olarak bankacılık hem de turistik tesis işletmeciliği alanında faaliyet göstermekle yükümlü idi. Bu şekliyle hukuken ikili bir yapıya sahip olan TTB kaynak yetersizliği nedeniyle sektör veya ihtisas bankacılığı hususundaki temel görevlerinden ancak bir kısmını yerine getirebilmişti. Örnek olarak iştiraki bulunduğu turizm sanayisi kuruluşlarına sağladığı finansman ve kredi imkânlarının dışında sektör için finansman temini ve kredileme faaliyetinde bulunamamıştı. Yalnızca turizm işletmeciliği alanında sektöre öncülük etmek yönünde girişimleri görülmüştü.

TTB sahip olduğu 10 milyon liralık sermayeye karşı kuruluşunu takip eden yıllarda maliyet değeri 48,5 milyon lirayı bulan gayrimenkullere sahip olmuştu. Bankanın içinde bulunduğu kaynak yetersizliği nedeniyle bu yatırımlar muhtelif banka ve resmî kuruluşlardan özellikle de T.C. Ziraat Bankası'ndan temin edilen 64 milyon liralık tevdiat ve kredilerle sağlanmıştı. Yani bu yatırım kaynakları imkânlar dâhilinde ucuz temin edilmekle birlikte TTB'nin öz kaynaklarına dayanmıyordu. Ayrıca bahse konu dış odaklı kaynaklar bankanın öz sermayesine göre çok yüksek olması nedeniyle TTB'nin sahip olduğu işletmeler üzerinde büyük bir yük oluşturmuştu. Florya, Kilyos, Abant, Yeniköy, Çeşme Oteli, Gemlik Oteli, Bolu Kaplıca Oteli, Ankara'da ve İstinye'de birer arsa, Küçüksu plaj tesisleri ile İstanbul'da Umum Müdürlük binası bu yatırımlarla temin edilen gayrimenkuller idi. Fakat bun-

lardan Kilyos Büyük Oteli, Çeşme Oteli, Gemlik Oteli, Bolu Kaplıca Oteli inşaatları yarıda kalmıştı. Ankara ve İstinye'deki arsalarla yapılan envestisman ise tamamıyla atıl bir durumdaydı (BCA, 030.01.0.0.110.698.2.). Mali sıkıntılar ve malzeme tedariki hususunda yaşanan zorluklar tesislerin hizmete açılmasını aksatıyordu. Bankanın ve tesislerin henüz kuruluş aşamasında olması ve tesis edilen modern işletmelerin noksanlarının giderilmesine yönelik harcamalar yüksek meblağlara ulaşmıştı. İşletmeye açılmakla birlikte tesislerin hemen hepsi 60-90 güne denk gelen yaz aylarında faal oluyor, bu durum da işletme bütçesine en az 9 ay masraf yüklenmesine yol açıyordu. Bu zararı bertaraf etmek üzere bahse konu tesisler için başka tesislerle ortak çalışma imkânları da yaratılamamıştı (TTB 1958 Bilançosu 1959: 10, 12). Söz konusu sorunlar nedeniyle TTB'nin yıllık bilançoları zararlarla kapanmıştı.

Faaliyet alanı itibariyle devlet idaresi ve turizm sektörü tarafından büyük ümitler bağlanan TTB (TBMM ZC 21.02.1955) bütün çabalara rağmen zarar hesabını kısa vadede kâra dönüştürememişti. Bu gelişmelerden ötürü 7 Ağustos 1961'de bankanın öz kaynakları toplamı 12.130.578,78 TL iken zararı 14.404.830,29 TL'ye ulaşmıştı. Bu durumda Ticaret Kanunu hükümlerine göre bankanın tasfiyesi gerekiyordu. Bunu önlemek üzere bankanın gayrimenkullerinde yeni bir evölüsyon yapılmıştı. Mevcut zararı karşılayabilecek derecede değer artışı bulunduğu yapılan değer takdiriyle sabit olmuş ve bu şekilde tasfiye tehlikesi bir süre bertaraf edilmişti. T.C. Turizm Bankası A.Ş. statüsünün 1962'de Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanmasıyla TTB dönemi kesin bir şekilde sona ermişti (BCA 030.01.0.0.110.698.2).

SONUÇ

TTB, ülkede turizm sanayisinin kuruluşuna hizmet etmek üzere sektöre kredi ve finansman temin etmek, turistik işletme kurmak ve işletmek gayesiyle kurulmuştur. Ancak Hükümetin ve T.C. Ziraat Bankası'nın yakın ilgisi ve himayesine rağmen kuruluşunu takip eden süreçte ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. 5 yıllık faaliyet sürecin-

de ülkenin içinde bulunduğu iktisadi sıkıntılar ve turizm altyapısındaki eksiklikler TTB'nin çalışma imkân ve şartlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Buna ek olarak öz sermayesinin ülkenin turizm alanındaki geniş çaplı yatırım ihtiyaçlarını karşılamak hususundaki yetersizliği TTB'nin özel sektör için finansman temini ve kredi desteği görevini yerine getirememesine yol açmıştır. Bu nedenle TTB yalnızca turizm işletmeciliği alanında sektöre öncülük etmekle yetinmiştir.

TTB'nin yıllık bilançolarında görülen zararlar, turizm sanayisinde örnek bir yatırım ve hizmet kuruluşu olmak yolunda attığı ileri adımlar dikkate alınırca çok da önemli görülmemelidir. TTB ortaya çıkan eksikliklere ve yaşanan sorunlara karşın Türkiye'de turizm girişimcileri ile bankacılık sektörünü profesyonel anlamda ilk kez bir araya getirerek önemli bir başarıya imza atmıştır. Bankanın kurduğu veya iştirak ettiği işletmeler başta İstanbul olmak üzere ülkenin önde gelen şehirlerinde turizm altyapısının kuvvetlenmesine, medeni çehrenin gelişmesine ve turistik hareketliliğin artmasına katkı sağlamıştır. TTB tarafından işletilen tesisler ilk aşamada etkisini göstermek hususunda zayıf kalsa da ilerleyen yıllarda Türkiye turizm sanayisinin önemli birer unsuru hâline gelmiştir. TTB, Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesi için bir ihtisas bankası olarak yarattığı tecrübe ile yatırım, işletmecilik ve kredileme faaliyetlerinde bulunmak üzere kamusal sermayeli uzman finansal bir kuruluş olarak 1962'de faaliyete geçen T.C. Turizm Bankası A.Ş.'nin kuruluşunda da birinci derecede etken olmuştur. Bütün bu sebeplerden dolayı faaliyet gösterdiği dönem, amaçları, faaliyetleri ve ülkeye katkıları bağlamında TTB'nin Türk turizm, iktisat ve bankacılık tarihi içinde özgün bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA):
 BCA 030, 01.0.0.110.698.1, Cetvel 1-5, 31.12.1959.
 BCA, 030, 01.0.0.110.698.2, 16.1.1963.
 BCA, 030.18.1.2.140.60.12, 23.06.1955.

Resmî Yayınlar

- RG. (1930). "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu", S.1533, Kabul Tarihi: 11.06.1930, Kanun No: 1715.
- RG. (1933). "Mevduatı Koruma Kanunu", S.2419, Kabul Tarihi: 30.5.1933, Kanun No: 2243.
- RG. (1936). "Bankalar Kanunu", S.3325, Kanun Tarihi: 1.06.1936, Kanun No: 2999.
- RG. (1945). "İller Bankası Kanunu", RG, S.6039, Kabul Tarihi: 13.06.1945, Kanun No: 4759.
- RG. (1949). "Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu", S.7218, Kabul Tarihi: 24.05.1949, Kanun No: 5392.
- RG. (1950). "Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu", Kabul Tarihi: 24.03.1950, Kanun No: 5647.
- RG. (1950). "Pasaport Kanunu", S.7564, Kabul Tarihi: 15.7.1950, Kanun No: 5682.
- RG. (1950). "Yabancıların Türkiye'de Seyahat ve İkametleri Hakkında Kanun", S.7564, Kanun No: 5683, Kabul Tarihi: 15.07.1950.
- RG. (1951). "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu", S.8615, Kanun No: 5821, Kabul Tarihi: 01.08.1951.
- RG. (1953). "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu", Kabul Tarihi: 13.05.1953, Kanun No: 6086.
- RG. (1954). "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu", S.8615, Kanun No: 6224, Kabul Tarihi: 18.01.1954.
- RG. (1958). "Bankalar Kanunu", S.9944, Kabul Tarihi: 23.06.1958, Kanun No: 7129.
- RG. (1960). "Bankalar Kanunu Genel Tebliği", S.10508, Seri No: 6.
- RG. (1960). "Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu", S.1051, Kabul Tarihi: 4.5.1960, S.7470.
- TBMM ZC. (1955). 45. İnikat, Devre:10, C.5, İçtima:1, "Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Bütçesi", 396-416.
- TBMM ZC. (1960). "Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanun Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası", 63. İnikat, Devre 11, C.13, İçtima:8, 369-382.

Raporlar, Bilançolar ve Mukavelemeler

- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi, 1955 Yılı Bilançosu, Faaliyet ve Murakıplar Raporları.* (1956). Ankara: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi.
- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi 2. Hesap Yılı İdare Meclisi Raporu, Murakıplar Raporu, 31 Aralık 1956 Bilançosu, Kâr ve Zarar Hesabı.* (1957). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.
- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi 31 Mart 1958'de Toplanan Âdi Umumi Heyeti 3. Hesap Yılı İdare Meclisi Raporu, Murakıplar Raporu, 31 Aralık 1957 Bilançosu, Kâr ve Zarar Hesabı.* (1958). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.
- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi 31 Mart 1959'da Toplanan Âdi Umumi Heyeti 4. Hesap Yılı, İdare Meclisi Raporu, Murakıplar Raporu, 31 Aralık 1958 Bilançosu, Kâr ve Zarar Hesabı.* (1959). İstanbul: Becid Basımevi.
- Türkiye Turizm Bankası A.Ş. 31 Mart 1958 Tarihinde Toplantıya Davet Edilmiş Bulunan Fevkalâde Umumi Heyete Su-*

nulan İdare Meclisi Raporu. (1958). Ankara: Ajans Türk Matbaası.

- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi 25 Mart 1960'da Toplanan Âdi Umumi Heyeti 5. Hesap Yılı, İdare Meclisi Raporu, Murakıplar Raporu, 31 Aralık 1959 Bilançosu, Kâr ve Zarar Hesabı.* (1960). İstanbul: Yüksel Matbaası.
- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi Esas Mukavelemesi.* (1955). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.
- Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi Esas Mukavelemesi.* (1958). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.

Telif-Tetkik Eserler ve Makaleler

15. Yıl T.C. Turizm Bankası A.Ş. (1962-1976). (1977). Ankara: T.C. Turizm Bankası.
- Akgüç, Ö. (1975). *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler.* İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık.* İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002.* Ankara: İmge Yayınevi.
- Cingi, S. (1989). *Sektör Bankacılığında T.C. Turizm Bankası A.Ş. Örneği.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55 (Güz): 23-42.
- Evcin, E. (2016). Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Döneminde Türkiye'de Turistik Konaklama Faaliyetleri, *Tarih Okulu Dergisi*, XXVI: 635-707.
- Evcin, E. (2016). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Turizmde Yaşanan Sorunlar (1945-1949), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 15 (29): 37-84.
- Evcin, E. (2016). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Turizm ve Propaganda, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XVI (33): 373-453.
- Evcin, E. (2016). İkinci Dünya Savaşı'nın Akabinde Türkiye'de Turizmi Canlandırma Çabaları, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35 (60): 213-275.
- Evcin, E. (2016). İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye Turizmde Yarattığı Fırsatlar, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15: 129-153.
- Evsile, M. (2018). Demokrat Parti'nin İktisadî İstiklâl Mücadelesi, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3): 61-75.
- İktisadi Uyanış* (1957). Türkiye Turizm Bankası II, 106: 15-24, 30.
- Kazgan, H. (1997). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi.* İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Keskin, E., İnan, E. A. ve Ünsal, Ü. (2019). 60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Ökçün, G. (1968). *Türkiye İktisat Kongresi, 1923, İzmir.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2022). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahinkaya, S. (1996). Türkiye Turizm Bankası'ndan T.C. Turizm Bankası A.Ş.'ne: Bir Kurumsal Tarih Denemesinin İpuçları, *İktisat İşletme ve Finans*, 11 (125): 34-42.

Tezel, Y. S. (2020). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Turizm Bakımından Memleket Etüdleri (1955). Ankara: T.C. Başvekâlet Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü.

Türkiye Turizm Bankası Tanıtım Kitabı. (1957). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Matbaası.

Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.

Ekler

Ek-1: TTB'nin 1958 Yılı İtibariyle Sahip Olduğu Tesisler (Maliyet / TL)¹

İşletmeye Açılan Tesisler	Florya Tesisleri	14.641.257,22
	Kilyos Tesisleri	7.630.340,16
	Yeniköy Tesisleri	4.664.340,56
	Küçüksu Tesisleri	257.481,30
	Toplam	27.193.419,24
İnşa Hâlindeki Tesisler	Florya Dupleks Apartman	512.898,86
	Florya Lüks Motel İnşaatı	475.962,65
	Florya Çadırılı Kamp İnşaatı	287.830,44
	Florya Highlife Gazinosu İkmal İnşaatı	28.370,23
	Florya Motel Tevsii İnşaatı	399.753,67
	Florya Kabin ve Kabanalar İnşaatı	883.509,73
	Florya Spor Tesisleri İnşaatı	46.859,29
	Kilyos Oteli İnşaatı	1.001.335,51
	Kilyos Tesisleri Telefon Tesisatı	61.950,00
	Yeniköy Tesisleri Klima Tesisatı	152.921,58
	Yeniköy Tesisleri Telefon Tesisatı	22.130,00
	Çeşme Oteli İnşaatı	529.232,65
	Bolu Ilıca Oteli İnşaatı	222.595,59
Şifne Kaplıcaları İnşaatı	81.571,50	
	Toplam	4.706.921,70
Arsa ve Araziler	İstinye'deki Arsalar	5.302.290,00
	Küçüksu Arsa ve Arazisi	2.626.018,28
	Çankaya'da Arsalar	1.396.270,00
	Vadi ferağ ile alınmış Kilyos ve İstinye'deki Arsalar	160.367,00
	Toplam	9.484.945,28
Binalar	Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi'ndeki Umum Müdürlük Binası	1.318.111,42
Menkuller ve Stoklar	Kat'i maliyete intizaren muvakkat hesaplarda duran inşaatlara tevzi edilecek masraflarla menkul mal ve stoklar	4.018.210,82
Genel Toplam		48.502.615,45

¹ TTB A.Ş. 1958 Bilançosu..., s.11.

Ek-2: TTB Tarafından Hizmete Açılan Tesisler (31.12.1959) ²

Oteller	Bina Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kilyos Oteli		107	214
Abant	4		
Yeniköy Boğaziçi			
Edirne Kervan			
Kilyos Plaj Evleri		52 Salon/78	130
	52	Yatak	
Abant Dağ Evleri		6 Salon/6Yatak	12
	6	Odası	
Florya'da A ve B Grubu	2	36	72
Moteller			
Florya'da Kamp			
Stant Odaları	3	183	549
Kamp Çadırları			
Toplam		468	977
	67		
Plaj Kabini	-Kilyos'ta	150	Toplam: 1.834
	-Küçüksu'da	205	
	-Florya Plajlarında	1.479	
Plaj Gardiobu	-Kilyos'ta	100	Toplam: 4.088
	-Florya'da	3.988	
Lokanta-Gazino	-Kilyos'ta	250	
	-Abant'ta	250	
	-Büyük Plaj'da	350	Toplam: 2.220
	-A Moteli'nde	324	
	-B Moteli'nde	87	
	-Kampta	400	
	-Yeniköy Boğaziçi Lokantası'nda	280	
	-Küçüksu'da	130	
	-Edirne Kervan Oteli'nde	150 Müşteri Yeri	

² BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 1.

Ek-3: TTB'nin İnşa Hâlindeki Tesisleri (31.12.1959)³

Oteller	Bina Sayısı	Oda	Yatak
Kilyos Büyük Oteli			
Çeşme Oteli			
Gemlik Turistik Oteli	4	177	354
Bolu Kaplıca Oteli			
Moteller	-	-	-
Florya Motel Tevsii	1	41	82
Kamping	-	-	-
Florya Kamping Kâgir Odaları	1	60	180
Dubleks Plaj Apt.ları	-	-	-
Florya'da 4 Blok/24 Daire	1	32 Salon 32 Yatak Odası	64
Toplam	7	342	680
Plaj Kabini	-	-	-
Florya Güneş Plajı İkmali	1	Kabin Adet 154	
Plaj Gardırobu	-	-	
Florya'da Güneş Plajı'nda	1	Gardırop / Kişilik 2.000	
Lokanta-Gazino	-	-	
Kilyos Büyük Oteli Gazinosu'nda			
Çeşme Oteli'nde			
Gemlik Oteli'nde	3	Müşteri Yeri Adedi 1.250	
Bolu Kaplıca Oteli'nde			
Florya'da Yeni Plaj Gazinosu'nda			

Ek-4: TTB'nin İnşa Halindeki Tesisleri İle İşletmeye Açılmış Tesislerinin 31.12.1959'daki Muvakkat Maliyet Tablosu⁴

Tesisler	İşletmeye Açılmış Tesisler			İnşa Halindeki Tesisler			Umumi Yekûn
	Menkuller	G.Menkuller	Yekûn	Menkuller	G.Menkuller	Yekûn	
Florya	1.897.724,01	14.562.340,24	16.460.064,25	-	8.432.364,228	8.432.364,22	24.892.428,47
Kilyos	1.243.715,15	6.678.205,14	7.921.920,29	-	1.834.241,16	1.834.241,16	9.756.161,45
Yeniköy	1.017.217,59	2.312.578,18	3.329.795,77	596.850	3.124.632,71	3.721.482,71	7.051.278,48
Küçüksu	181.912,19	143.982,07	323.894,25	-	-	-	325.894,26
Bolu	-	-	-	-	244.109,32	244.109,32	244.109,32
Gemlik	-	-	-	-	54.531,94	54.531,94	54.531,94
Çeşme	-	-	-	-	1.928.440,99	1.928.440,99	1.928.440,99
Şifne	-	-	-	-	269.740,70	269.740,70	269.740,70
Edirne	317.466,18	67.389,12	384.855,30	-	-	-	384.855,30
Toplam	4.658.035,12	23.764.494,75	28.422.529,87	596.850	15.888.061,04	16.484.911,04	44.907.440,91

³ BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 1.⁴ BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 2.

Cumhuriyet Tarihinde Özgün Bir İktisadi Girişim: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960)

Ek-5: TTB'nin 31.12.1959 Tarihi İtibariyle İştirakleri ⁵

İştirakin Adı	Nominal Sermaye (TL)	Kuruluş Tarihi (TL)	Taahhüt Edilen Sermaye (TL)	Ödenen Sermaye (TL)	Taahhüt Bakiyesi (TL)	Kredi (TL)
İstanbul Porselen Sanayi A.Ş.	1956	10.000.000	300.000	300.000	-	-
Abant ve Bolu Çevresi Turizm A.Ş.	1957	2.000.000	1.100.000	1.100.000	-	2.699.133,08
İstinye Turistik Evler Yapı ve Ticaret Ltd. Şti.	1958	500.000	300.000	300.000	-	758.018,11
Turistik Seyahat A.Ş.	1958	1.250.000	730.000	675.000	55.000	22.142,69
Toplam		13.750.000	2.430.000	2.375.000	55.000	3.449.293,88

Ek-6: TTB'nin 31.12.1959 Tarihi İtibariyle Sabit Kıymetleri (TL) ⁶

Arsalar	İstinye Arsaları	5.302.290
	Küçüksu Arsaları	2.626.018,28
	Çankaya Arsaları	1.396.270
	Çeşme Arsaları	530.632,95
	Toplam	9.835.211,23
Gayri Maddi Sabit Kıymetler	Telif Hakları	30.000
Demirbaşlar	Büro Makineleri	102.123,89
	Kasalar	16.388
	Mobilya/Mefruşat	280.030,71
	Nakil Vasıtaları	181.728,65
	Tesisatlar	21.851,25
	Sair Demirbaşlar	100.842,77
	Toplam	702.965,27
%2 Amortismanına Tabi Özel Maliyet Bedelleri		3.061,16
%6 Amortismanına Tabi Özel Maliyet Bedelleri		158,40
Genel Toplam		11.922.866,38

⁵ BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 3.

⁶ BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 4.

Ek-7: TTB'nin 31.12.1959 Tarihi İtibariyle İnşa Halindeki Tesisleri ile İşletmeye Açılmış Tesislerinin İnşaat Durumlarını Gösteren Cetvel⁷

İnşaatın Adı	Mahiyeti	İhale Bedeli (TL)	Fiat Farkları ile Tahmini Maliyet Bedeli	Bugüne Kadar Ödenen İstihkak Bedelleri	Bakiye Ödenecek Miktar	İnşaatın Durumu ve Bitmiş İnşaatın % Nispeti	İnşaatların İkmali için Para İhtiyacı (Milyon TL)		
							1960	Yekûn	
Kilyos Otel	104 Odalı Otel ve 300 Kişilik Gazinosu	3.945.941,50	5.675.177	1.474.201,14	4.200.975,86	Gazino kısmı tekml inşaatı 2 blokun 1. kat duvarları, 3 blokun 1. kat betonarmesi, çatılar, ikmal inşaatı %21 yapılmıştır.	1	4,2	
Çeşme Otel	33 Odalı Otel ve Lokantası	2.100.000	3.894.552	1.792.827,25	2.101.724,75	2,3,4. kat inşaatı ve ikmal inşaatı %49 yapılmıştır.	1	2,1	
Gemlik Otel ve Kaplıcası	16 Odalı Otel ve Hamamı	1.392.432,39	2.400.000	-	2.400.000	Temel kazıkları yeni başladı. Bütün inşaat %2 yapılmıştır.	1	2,4	
Şifne İlcası	16 Kabin ve Hamamı	150.000	435.000	230.712,81	204.287,19	İkmal inşaatı %56 yapılmıştır.	-2	-2	
Bolu Otel	24 Odalı Otel ve Hamamı	1.647.669,16	4.000.000	231.473,88	3.768.526,12	Bütün inşaat %6 yapılmıştır.	1	3,77	
Kilyos Eski Tesisler							1	2,2	
Müteferrik İşler									
Yeniköy Tesisleri							-2	-3	
Müteferrik İşler									
Not: Tefriş ve teçhiz dâhil olmayıp, tahmini olarak maliyet bedeli üzerinden %30'dur.									
							5,4	9,77	15,17

⁷ BCA, 030, 01.0.0.110.698.1.Cetvel 5.

Erol EVCİN

Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (2002). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "Tarih Öğretmenliği" Anabilim Dalı'nda Pedagojik Formasyon Programı'nı tamamladı (2004). Doktora derecesini Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" Anabilim Dalı'ndan aldı (2011). İntisap ettiği Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda "Kültür ve Turizm Uzmanı" unvanı ile Bakanlık adına yurt içinde ve yurt dışında birçok çalışmada ve etkinlikte görevli olarak bulundu (2005). Hâlen Bakanlık nezdinde söz konusu görevine devam etmektedir. Doçentlik unvanını "Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi" alanında aldı (2021). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ilişkin bilimsel çalışmaları bulunmaktadır. Bu kapsamda temel çalışma alanları arasında Türkiye turizm tarihi de yer almaktadır.

Bir Cumhuriyet Projesi Olarak Türkiye’de Kış Turizmi

Winter Tourism in Türkiye As A Republic Project

Savaş EVREN*

* Doç., Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Gümüşhanevi Kampüsü, Bağlarbaşı Mahallesi, 29100 Merkez, Gümüşhane.

E-posta: savaevren3011@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4558-9720

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 31 Mayıs 2023

Birinci düzeltme: 16 Haziran 2023

Kabul: 17 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Kış sporları, Kayak, Kış turizmi, Tarihsel gelişim, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 31 May 2023

Resubmitted: 16 June 2023

Accepted: 17 June 2023

Key words: Winter sports, Skiing, Winter tourism, Historical development, Türkiye.

ÖZ

Çalışma, binlerce yıl önce ulaşım amacıyla geliştirilen kayağın dünyada ve Türkiye’de günümüzün en büyük turizm hareketlerinden birine dönüşmesi sürecini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler, 1850’lerden sonraki sürecin kış turizmi açısından oldukça önemli olduğunu göstermiştir. Bu süreçte, en az 8000 yıllık bir olgu olan kayak Norveç’te modernleşmiş, bugünkü rekreasyonel kayağın öncüsü olan Alp Disiplini gelişmiş, mekanik tesisler ve dağ otelleri kurulmuş ve İsviçre başta olmak üzere Alp bölgesinde kış turizmi hareketi yayılmıştır. Türk dünyası açısından bakıldığında, Altay Dağlarında yaşayan Türk kavimlerinin kayağın ataları arasında yer aldığı, ancak Türkiye’de kayağın 1915 itibarıyla askeri amaçla öğrenilmeye başlandığı görülmektedir. Kış turizmi olgusu ise 1930’larda, yeni kurulan Cumhuriyetin modernleşme çalışmalarından biri olarak Uludağ’da gelişmeye başlamıştır. Günümüzde Türkiye’de 51 adet faal kayak alanı, 53 adet de yeni destinasyon fikri/projesi bulunmaktadır. Ulusal kış turizmi literatürü ise 1990’larda gelişmeye başlamış, bir süre bölgesel değerlendirmelerle sınırlı kalmış, 2011 itibarıyla sayıca ve içerik olarak zenginleşmeye başlamıştır.

ABSTRACT

The study was carried out to evaluate the process of transforming ski, which was developed for transportation purposes thousands of years ago, into one of the biggest tourism movements in the world and in Türkiye today. Examinations have shown that the period after the 1850s is very significant for winter tourism. In this process, skiing, which is a phenomenon of at least 8000 years, has been modernized in Norway, Alpine Discipline, which is the forerunner of today’s recreational skiing, has developed, ski lifts and mountain hotels have been established, and winter tourism movement has spread in the Alpine region, especially in Switzerland. From the perspective of the Turkish world, it is seen that the Turkish tribes living in the Altai Mountains are among the ancestors of skiing, but skiing in Türkiye began to be learned for military purposes in 1915. The phenomenon of winter tourism, on the other hand, started to develop in Uludağ as one of the modernization efforts of the newly established Republic in the 1930s. Today, there are 51 active ski areas and 53 new destination ideas/projects in Türkiye. The national winter tourism literature, on the other hand, started to develop in the 1990s, was limited to regional evaluations for a while, and started to enrich in number and content as of 2010.

GİRİŞ

Kış turizmi, turizmin en eski formlarından biridir. 1800’lü yılların sonlarına doğru Avrupa’da bir sportif faaliyetten turizm hareketine evrilen ve dünyaya yayılan bu turizm hareketi, günümüzde milyarlarca dolarlık bir endüstri haline gelmiştir. Dünyada coğrafi koşulları elverişli olan hemen her bölgede akla ilk gelen ekonomik faaliyetlerden biri durumundadır (Hudson 2003). Türkiye’de de durum farklı değildir. Pek

çok şehirde yerel idareciler, karlı dağlık alanlarda kış turizmi destinasyonlarının kurulması için girişimlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda, özellikle 1980’lerden itibaren kış turizmi destinasyonlarının sayısı Türkiye’de artış eğilimi içindedir (Demiroğlu 2014). Buna paralel olarak kış turizmi faaliyetlerine katılanların sayısında da artış eğilimi gözlenmektedir.

Kış turizmi hareketinin günden güne gelişip yayılması sonucunda turizm akademisinin de ilgisi bu yöne dönmüştür. Özellikle son 10-15 yıl-

da kış turizmi sektörünün büyümesi ve turizm akademisyenlerinin sayısının artması gibi etkenler, kış turizmi literatürünün gelişmesinin yolunu açmıştır. Ancak kış turizminin tarihsel gelişimine ilişkin çalışmaların çok sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir (Evren ve Güldemir 2018). Bu noktadan hareketle çalışmada, neredeyse Cumhuriyetle yaşıt bir turizm hareketi olan kış turizminin Türkiye’deki gelişim süreci ele alınmıştır.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Çalışmada temel olarak ikincil kaynak incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle ilk ortaya çıktığı dönemlerde bir ulaşım aracı olan kayağın bir turistik ürüne dönüşme süreci literatür taramasına bağlı olarak incelenmiştir. Ardından yine literatür incelemesi neticesinde Türklere kayağın kullanımına ilişkin tarihsel süreç ve Türkiye’de kış turizminin gelişim süreci anlatılmıştır. Üçüncü aşamada Türkiye’de kış turizminin güncel durumunun incelenmesi yapılmıştır. Bu kapsamda, iller bazında yapılan taramalar ve kış turizmiyle ilgili kapsamlı değerlendirmeler içeren bazı çalışmaların (örneğin Ülker 2006; Demiroğlu 2014) incelenmesiyle mevcut ve öneri/proje tesislerle ilgili bir liste hazırlanmıştır. Son aşamada Türkiye’de kış turizmi literatürü değerlendirilmiştir. Literatür değerlendirmesini sistematik hale getirmek için araştırmalarda ele alınan konular üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, özellikle lisansüstü tezler “kayak”, “kış sporları” ve “kış turizmi” anahtar kelimeleriyle tespit edilip (41 yüksek lisans, 5 doktora tezi) sistematik bir şekilde incelenerek tarihsel periyodlar halinde konu dağılımı değerlendirilmiştir. Kayak ve kış sporlarının teknik yönü çerçevesinde yazılan tezler incelemeye dahil edilmemiştir. Ayrıca makaleler de, tezlerdeki kadar sistematik bir yaklaşımla olmasa da, konu dağılımı bakımından incelenmiştir.

ULAŞIM ARACINDAN TURİSTİK ÜRÜNE KAYAĞIN DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Kayak, insanların karlı bölgelerde doğaya karşı verdikleri mücadelede geliştirdikleri en önemli araçlardan biridir. Kar üzerinde hareket etmekte zorlanan insanlar önce kar ayakkabılarını, bun-

lar avlanmada yetersiz kalınca da kayağı geliştirip ulaşım ve avlanmada kullanmışlardır (Allen 2007: 22-24; Tanyeri 2018: 5-10). Kayağın ilk hangi bölgede ve kimler tarafından kullanıldığı ise biraz karmaşık bir konudur. Kayak, uzun yıllar boyunca çeşitli arkeolojik kalıntılardan hareketle bir İskandinav icadı olarak bilinmiştir. Ancak Rusya’da, Beyaz Deniz yakınlarında bulunan kalıntılar ve Çin’in Altay Dağlarında bulunan mağara resimleri, ilk kayakların Ural veya Altay Dağlarında geliştirildiğini göstermektedir. Rusya’da 1960 yılında yapılan kazılarda bulunan kayak kalıntıları M.Ö. 6000'lere tarihlenmektedir. Çin’de bulunan mağara resmi ise biraz tartışmalıdır. Çinli uzmanlar bu duvar resimlerini M.Ö. 10.000-8000 arasına tarihlenirken, sonraki yıllarda başka ülkelerden uzmanlar M.Ö. 5200-4500 arasına tarihlenmişlerdir. Tartışmalar devam etse de, kayağın en az 8000 yıllık bir tarihi olduğu ve atalarının Sibirya ve Altay bölgesindeki toplumlar olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kayağın benimsenip dünyaya yayılmasındaki etkileri bağlamında İskandinav toplumlarının hakkını teslim etmek gerekir. Bu toplumlarda kayak çok önemli bir role sahiptir. Öyle ki, Tanrı Ulr ve Tanrıça Skadi gibi mitolojik kayak tanrılarına yüzyıllar boyunca inanmışlardır (Huntford 2008: 5; International Skiing History Association 2017).

Kayak, en önemli uygulama alanlarından birini ordularda bulmuştur. Çin, Rusya, Norveç, İsveç, Finlandiya gibi ülkelerde kış savaşının temel araçlarından biri haline gelen kayaklar savaş alanında çok büyük avantajlar sağlamıştır. Resmi belgeler kayağın ilk kez 1444 yılında Ruslar tarafından Tatarlara karşı verilen mücadelede kullanıldığını göstermektedir. Resmi olmayan kaynaklara göre ise kayağın kullanıldığı ilk savaş 6 Mart 1200’de Oslo’da yaşanan iç çatışmadır. Danimarkalı tarihçi Saxo Grammaticus ise daha eski bir tarihte, 9. yüzyılda Viking Kralı Ragnar Lodbrog’un ordusunun kış için kamp kurdukları Bjarmeland’da Finli kayaklı askerlerin gerilla saldırısına uğradıklarını anlatmaktadır. Kayaklı askerlerin katıldığı savaşlar sonraki yüzyıllarda yaygınlaşmıştır. Bu kapsamdaki en önemli örnek Ruslarla Finlandiyalıların 1939’da yaptıkları Kış Savaşıdır. Ruslara büyük kayıplar yaşatan Finliler, savaşı kazanamayıp Sovyet şartlarında barış

imzalamak durumunda kalsalar da kayaklı askerlerin başarısı tüm Avrupa'da yankı uyandırmış, kayak Fin kültürünün en önemli ögesi haline gelmiştir (Toivonen 1998; Allen 2007: 275-282; Huntford 2008: 357-358; Britanicca 2022).

Kayağın askeri amaçla kullanımının yaygınlaşması sonucunda sivil halkın da kayağa ilgisi artmıştır. 1850'ler itibariyle yaşanan bazı gelişmeler kayağı öncelikle dünya çapında ilgi uyandıran bir spora, sonrasında elit bir eğlence aracına ve en son da bir turistik ürüne dönüştürmüştür. Bu noktadaki dönüm noktası, Sondre Nordheim isminde Norveçli bir kayakçının yeni bir kayak bağlama tekniğiyle Telemark Kayağını, diğer bir ifadeyle Kuzey Disiplinini geliştirmesidir. Modern kayağın başlangıcı olarak değerlendirilen bu gelişme, insanların kayağı daha kolay icra edebilmesini sağlamış ve Kuzey Disiplini hakim disiplin haline gelmiştir (Hudson 2003: 89; Huntford 2008; Demiroğlu 2014). 1800'lerin sonuna doğru bugünkü rekreasyonel kayağın temellerini atan Alp Disiplini, Avusturyalı Mathias Zdarsky öncülüğünde gelişmiştir. Bu iki ana gelişmenin ardından; kayağın kutup keşiflerinde kullanılması, kayak alanlarında mekanikleşme, kayağın olimpiyatlarda yer alması gibi gelişmeler kayağa yönelik ilgiyi arttırmıştır (Tant vd. 1992; Trafton 1998; Tanyeri 2018: 30-31).

Kutup keşifleri kapsamında Fridtjof Nansen isimli bilim adamı, politikacı ve gezgin 1880'lerde ilk kez kayakla Grönland'ı geçmiştir. Nansen'in 1890'da yayımlandığı ve bahsi geçen turu anlattığı "*Kayakla Grönland'ı Geçmek*" başlıklı kitabın Almancaya ve İngilizceye çevrilmesi sonrasında kayağa yönelik ilgi büyük ölçüde artmıştır (Huntford 2008: 127-140; Fram - The Polar Exploration Museum 2022). Kayak merkezlerinde mekanikleşme çabaları ise 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış, bugünkü teleskilerin atası olan, su değirmeni gücüyle çalışan halatlı tesis 1908'de Avusturya Swarzländ'da Robert Winterhalder tarafından geliştirilmiştir. 1934'te Davos'ta bu fikrin modern hali, İsviçreli mühendis Ernst Gustav Constam tarafından geliştirilmiş ve J-bar şeklindeki modern teleskilerin ilk örneği ortaya çıkmıştır. Teleskilerin geliştirilmesi, insanların kayakta en zorlandıkları konu olan yamaçlara tırmanma gerekliliğini ortadan kaldırmış ve özellikle eğlen-

ce amaçlı kayağın gelişmesini sağlamıştır (New England Skiing Museum 2001; Huntford 2008: 347-355). 1936'da daha gelişmiş bir mekanik sistem olan telesiyej ABD'de, Sun Valley Kayak Merkezinde kullanılmaya başlamıştır. Mühendis Jim Curran tarafından geliştirilen telesiyej sayesinde insanlar bir halata tutunup kayarak piste çıkmak yerine oturaklara oturarak havadan zirvelere ulaşabilmiştir. Pistlerdeki bu mekanikleşme, kayağı daha popüler bir rekreasyonel etkinlik haline getirmiştir (International Skiing History Association 2022a; International Skiing History Association 2022b).

Kayağın bir turistik ürün haline gelmesi de yine 1800'lerin sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Demiryolu ağlarının Alplere kadar uzatılması, kış turizminin gelişmesindeki kilit faktör olmuştur. İngiltere başta olmak üzere Almanya, Fransa, Avusturya, İsviçre, İsveç, Norveç gibi ülkelerde kurulan ve yazın sağlık amaçlı hizmet veren oteller, kayak ve dağcılık kulüplerinin etkisiyle kayak otellerine dönüşmüş ve demiryolu ulaşımının kış aylarında da sürdürülmesi sağlanmıştır. Bu süreçte kayak sporundaki mekanikleşme de, ulaşımı kolaylaştıran destinasyonlarda çok önemli bir destekleyici güç olmuş ve kış turizmi olgusu 1800'lerin sonu itibariyle yaygınlaşmaya başlamıştır (Allen 2007: 76-94). Kış turizminin dünyanın en önemli turizm çeşitlerinden birine dönüşmesinde ise bu sporun bilinirliğini en üst seviyeye taşıyan kış olimpiyatlarının etkisi büyüktür. 1899'dan itibaren Nordik Maratonu adı altında yapılan uluslararası yarışlar, 1905 yılında ilk kez resmi bir şekilde olmasa da olimpiyatlar kapsamına alınmıştır. 1924'te Fransa Chamonix Olimpiyatlarında kayağa resmi olarak yer verilmiş, 1932'de New York Lake Placid'te Olimpik Kış Oyunları düzenlenmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kış sporlarına ilişkin farkındalık dünya geneline yayılmış, kış turizmi en önemli turistik faaliyetlerden biri haline gelmiştir (Hudson 2003: 89-91).

Günümüzde kış turizmi küresel ölçekte en büyük sektörlerden biri haline gelmiştir. Vanat'ın (2022) raporuna göre; dünya genelinde 100 ülkede 5.764 kayak alanı vardır, bunlardan 1.945'i kayak destinasyonu (4'ten fazla lifti olan) olarak

nitelendirilebilir. Rapor, dünya genelinde kış turizmine katılan kişi sayısının yaklaşık 135 milyon olduğunu ve bu kişilerin yıllık yaklaşık 350-380 milyon arasında ziyaret gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu büyük sektörde, son yıllarda etkisini arttıran iklim değişikliğinden dolayı geleceğe kaygı ile bakılmaktadır. OECD’nin 2007 yılı raporuna göre; 666 Alp destinasyonundan 57’si kar güvenirliliği olmayan destinasyonlar haline gelmiştir. Her 1 °C artışta kar güvenirliliği alanı 150 m yükselmekte, sıcaklık artışı sürdükçe kar güvenirliliği olan destinasyon sayısı azalmaktadır. Örneğin 2 °C’lik bir artışla Alp Bölgesindeki destinasyonların %33’ünün kar güvenirliliği olmayan destinasyonlar haline geleceği ifade edilmektedir. Bunun sonucunda destinasyonlarda kayak yapılabilir gün sayısının 50’ye kadar düşebileceği düşünülmektedir. Yapay karlama gibi adaptasyon çalışmaları ise hem yüksek su ve enerji tüketiminden dolayı sürdürülebilir olmamakta hem de gerekli iklimsel koşullar (nem, soğukluk, rüzgâr vb.) sağlanamadığında beklenen sonuçları vermemektedir (Tranos ve Davuodi 2014). Bununla birlikte günümüzde yapay karlama sistemleri, destinasyonlara büyük ölçüde kar güvenirliliği özelliği katmaktadır (Scott ve McBoyle 2007). Ancak küresel ısınmanın artış eğilimi bugünkü haliyle devam ederse ilerleyen yıllarda çoğu kış turizmi destinasyonunun var olma mücadelesi içine girme olasılığı yüksektir.

TÜRKLERDE KAYAĞIN KULLANIMI

Günümüz Türkiye’si için kayak nispeten yeni bir kavram olsa da, kadim Türk toplumlarının tarihinde kayağın çok önemli bir yeri vardır. Altay Dağlarında yaşayan, genel olarak Şor Türkleri olarak anılan Türk kavimlerinin kayağı avcılık amacıyla kullandığı tarih kaynaklarında yazılmaktadır. Örneğin M.S. 618-907 arasında varlık gösteren Tang Hanedanı kayıtlarında kayak yapan Türk ve Moğol kavimlerinden “Tahta Atlılar” diye bahsedilmektedir (Tanyeri 2018: 11-33). Ayrıca Çin’de daha eski bir dönemde (M.Ö. 206 – M.S. 225) hüküm süren Batı Han Hanedanlığı döneminden kalma bir dokümanda Çin’in Kuzeybatısında, Altay Dağlarında yaşayan Ding-Ling halkının tahta kayaklarla kayak yaptığını

dan bahsedilmektedir. Bu insanların vadilerde keçiler kadar hızlı ilerledikleri, düz alanlarda “keçinin boynuzunu” giydikleri belirtilmektedir. Bahsi geçen “keçinin boynuzu” toynağa benzer bir tahtadır ve diz boyu bir kürk çizme bu tahtaya bağlıdır (Allen 2007: 23). Bazı kaynaklara göre adı geçen Ding-Ling halkları Türkçe konuşan halklar arasındadır ve sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan Türk boylarının atasıdırlar (Erkoç 2017: 63; Yıldırım 2020: 293). Bu bağlamda, kayakla ilgili ilk yazılı kaynaklara göre, kayağın ataları arasında Türklerin olduğunu söylemek mümkündür.

Rusya ve Çin’in bazı dağlık kesimlerinde yaşayan eski Türk toplumlarında, Hunlar ve Göktürkler gibi kadim Türk devletlerinde binlerce yıldır ustalıkla yapılan kayak (Dever ve İslam 2015) Anadolu Türklerinde çok uzun yıllar sonrasında, Sarıkamış Harekâtı (1914) gibi trajik bir askeri felaketin ardından yayılmaya başlamıştır. Sarıkamış Harekâtı sırasında karda hareket etme deneyimi ve becerisi dahi olmayan Osmanlı Ordusu büyük kayıplar vermiş, bu hareket Türk tarihinin en acı hikayelerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Felaketten birkaç ay sonra kayaklı birlik kurulması fikri gelişmiş; Avusturya’dan kayak eğitmenleri ve 1000 adet kayak malzemesi istenmiştir. Savaş dönemi şartlarında 100 adet getirilebilmiş, bu kayaklar örnek alınarak İstanbul’da kayak üretimine başlanmıştır. Avusturya’dan getirilen 4 kayak eğitmeni subay, 5 Nisan 1915’te Erzurum’da askerlere eğitim vermeye başlamıştır. Avusturyalılardan kayağı öğrenen Türk askerleri sonraki süreçte birer kayak eğitmeni olmuş ve askeri amaçlı kayak eğitimi vermişlerdir. Örneğin Arif Hikmet Koyunoğlu, Sivas Suşehri’nde Türkiye’nin ilk kayak okulunu kurmuş ve sistematik olarak kayakçı yetiştiren ilk Türk olmuştur. Sonraki yıllarda farklı yerlerde askeri kayak okulları açılmış, bazı askerler yurtdışına kayak eğitimine gönderilmiş ve kayak olgusu Türk askeri sistemi içinde yerini almıştır. Bu sırada yerel halk da askerlerden gördükleri kayağa ilgi duymaya başlamıştır. Milli mücadele yıllarında ise Kazım Karabekir’in özellikle çocukların kayak sporunda gelişmesi noktasında önemli katkıları olmuştur. Cumhuriyet Döneminde yeniden kurulan ülkenin uluslararası platformlarda kendini göstermesi için spor

önemli bir alan olarak görülmüş ve Avrupa üst kesiminin yeni spor etkinliği olan kayak, bu noktada iyi bir araç olarak değerlendirilmiştir (Çankaya 1993: 13-15; Tanyeri 2018: 40-72).

Kayağın toplum nezdinde yaygınlaşması noktasında ise en önemli itici güçlerden biri Halk Evleri olmuştur. Cumhuriyetin modernleşme projesi olarak 1932'de hayata geçirilen Halk Evleri, gençlerin daha sağlıklı ve kültürlü gelişmesi için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerden biri de kuşkusuz kayaktır (Aktaş ve Özdemir 2011: 195-196). Halk evleri, Anadolu'da pek çok şehre yüzlerce kayak malzemesi temin etmiştir. Ayrıca 1933 senesinde Bursa Dağcılık Kulübünün kurulmasına öncülük ederek Bursa'da ve Türkiye'nin geri kalanında kayağın halk tarafından benimsenmesinde büyük rol oynamıştır. 1930 yılında açılan ve 1935'ten itibaren kışları da hizmet vermeye başlayan Uludağ Büyük Otel'in kurulmasında da yine Halk Evleri ve Bursa Dağcılık Kulübünün öncülüğü ve yönlendiriciliği söz konusudur. Tüm bu çabalar sonucunda, takip eden başlıkta daha detaylı incelendiği üzere, 1930'larda Türkiye'de kış turizminin temelleri atılmıştır (Evren ve Güldemir 2018).

TÜRKİYE'DE KIŞ TURİZMİNİN BAŞLANGICI: ULUDAĞ

Öncesinde doğu illerinde askeri amaçlarla ve ulaşım amacıyla kullanılan kayak, Uludağ'da 1930'ların başlarında bir turizm etkinliği haline gelmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'de kış turizminin gelişim süreci incelenmek istendiğinde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişim stratejisine ve Uludağ'ın bu stratejideki rolüne bakmakta fayda vardır. Kurtuluş Savaşından yeni çıkan Türk Halkı, Atatürk'ün önderliğinde sosyo-ekonomik gelişim için Avrupa'yı örnek almıştır. Avrupa'nın o dönemdeki hakim turizm etkinliklerinin başında kış turizmi gelmekteydi. Dolayısıyla Avrupa'yı örnek alan Türkiye'de, özellikle de Bursa'da, 1920'lerin ortalarından itibaren kayak sporunun halk arasında yaygınlaştırılması ve Uludağ'ın kayak amaçlı kullanımı konuşulmaya başlamıştır (Evren ve Güldemir 2018; İnal 2019).

Uludağ'ın kayak potansiyeli büyük ölçüde maceraperestlerin bireysel girişimleriyle keşfedilmiştir. Uludağ'da kayak yapan ilk kişi Şaban Örnektekin'dir. Örnektekin, daha önce eğitim ve iş amaçlı gittiği Fransa'da kayakla tanışmış, Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'ye döndüğünde bu olanağı bulamamıştır. 1924'te zirveye ulaşmayı amaçlayan Örnektekin, hava koşullarından ötürü bunu gerçekleştiremeyince dağda birkaç gün kayak yapıp Bursa'ya inmiştir (Şaktimur 1994: 74). 1933 yılında farklı zamanlarda Spor Teşkilatı antrenörü Alexi Abraham ve Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden Monsieur Guillot da bireysel olarak Uludağ'da kayak yapmıştır. Abraham, kayak deneyimi sonrasında fotoğraflar çekip bir rapor hazırlamış ve Vali Fatin Güvendiren'e rapor sunmuş, Guillot ise Uludağ zirvesinde kayak yapan ilk insan olarak tarihe geçmiştir. Uludağ zirvesini gören ilk Türkler yine 1933 yılında Kemal Bekir Macur, Vedat Abut ve Şefik adındaki bir kişi olmuştur. Bu bireysel girişimler Bursa ve İstanbul'da Uludağ'a yönelik büyük ilgi yaratmıştır. Ayrıca 1933'te İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın yeğeni Bülent Üstündağ, Galatasaraylı futbolcu Vedat Abut, tüccar Avni Şasa gibi isimlerin de aralarından bulunduğu 30 kişilik bir grup Uludağ Büyük Otel'de kalıp kayak yapmışlardır. Aynı yıl yaz aylarında Nazilerden kaçıp Türkiye'ye sığınan öğretim üyelerinin öncülüğünde gerçekleştirilen yaz kampı da Uludağ'ın tanınmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Uludağ'ın gelişip bir turizm destinasyonuna dönüşmesinde en etkili faktörlerden biri olan Bursa Dağcılık Kulübünün kurulması da 1933 senesinde olmuştur (Kuşku 2012, 2013; Evren ve Güldemir 2018). Dolayısıyla 1933 yılının Uludağ için bir dönüm noktası olduğunu, dahası Türkiye'de kayak sporunun bir turistik ürüne dönüştüğü yıl olduğunu ifade etmek mümkündür.

KIŞ TURİZMİNİN ÜLKE GENELİNE YAYILIMI VE GELİŞİMİ

Türkiye'nin 1930'larda Uludağ'da başlayan kış turizmi hareketi 1950-1980 arasında ülke geneline yayılmaya başlamıştır. 1959'da Ankara Elmadağ, 1963'te Erciyes, 1969'da Sarıkamış ve Palandöken kayak merkezleri hizmete girmiştir.

Ancak Uludağ, 1950’ler itibarıyla çektiği turizm yatırımlarıyla ve uzun vadede yarattığı güçlü imajıyla Türkiye kayak pazarının hakim destinasyonu olmaya devam etmiştir. 1950-1980 arasında çekilen Türk filmleri de Uludağ’ın imajını hem güçlendirmiş hem de bu güçlü imajın birer göstergesi haline gelmiştir (Evren 2021). 1977’de Bolu’da Mazhar Murtezaoğlu’nun öncü yatırımlarıyla kurulan Kartalkaya ise sonraki yıllarda Uludağ’ın en önemli rakiplerinden biri olmuştur. Uludağ, 1990’larda iyice kalabalıklaşıp magazin programlarının gündemi haline gelince kalabalıktan uzakta, temel motivasyonu kayak yapmak olan insanlarla birlikte tatilini geçirmek isteyen insanlar yavaş yavaş farklı destinasyonları da tercih etmeye başlamıştır. Ancak halen Uludağ’ın Türkiye’de en fazla ziyaretçi ağırlayan, en popüler kış turizmi destinasyonu olduğunu ifade etmek mümkündür. Halen, kış turizmi denildiğinde insanların akıllarına önce Uludağ gelmektedir (Evren 2016).

Demiroğlu (2014), Türkiye’de kış turizminin tarihsel sürecinin dört evreden oluştuğunu belirtmektedir. Yazara göre Türkiye’de kış turizmi Uludağ’la birlikte 1930-1950 arasında ilk adımlarını atmış, askeri darbelerle geçen 1950-1980 arasında kısmen de olsa hareketlenmeye başlamıştır. 1980-2000 arasında Turizmi Teşvik Kanununun etkisiyle gelişim hız kazanmıştır. 2000’li yıllarda ise 2007’de yürürlüğe sokulan Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ile önemli bir gelişme sürecine girilmiştir. Yazarın Türkiye’deki kayak merkezleri üzerine yaptığı incelemede 51 adet kayak merkezi veya kayak alanı olarak nitelendirilebilecek bölgeden bahsedilmektedir. Bunlardan beşi (Uludağ, Kartalkaya, Erciyes, Palandöken, Sarıkamış) ana kayak merkezi, geri kalanı bölgesel kayak merkezi olarak tanımlanmıştır. Yazar ayrıca 51 adet öneri/proje kayak merkezinden söz etmiştir. Ancak 2014’ten bu yana geçen süre zarfında bu mevcut tesislerin ve önerilen tesislerin durumunun ne olduğu konusunda kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, takip eden başlıkta Türkiye’deki faal kayak merkezlerinin ve proje/öneri durumundaki kayak merkezlerinin incelemesi yapılmıştır.

KIŞ TURİZMİNDE GÜNCEL DURUM

Kültür ve Turizm Bakanlığının (2023) güncel verilerine göre Türkiye’de 9 adet faal, 7’si yarı faal, 13’ü proje aşamasında toplam 29 kayak merkezi bulunmaktadır. Faal destinasyonlar arasında; Erzurum-Palandöken, Bursa-Uludağ, Bolu-Kartalkaya, Kayseri-Erciyes, Kastamonu/Çankırı-Ilgaz, Kars-Sarıkamış, Kocaeli-Kartepe, Isparta-Davraz ve Sivas-Yıldız Dağı yer almaktadır. Yarı faal destinasyonlar arasında ise Çankırı-Yıldıztepe, Ardahan- Yalnızçam Uğurludağ, Bayburt-Kop Dağı, Gümüşhane-Zigana, Erzincan-Ergan Dağı, Denizli- Bozdağ, Samsun Ladik-Akdağ bulunmaktadır.

Bakanlığın verilerinin Türkiye’deki tüm kayak merkezlerini içerdiğini söylemek zordur. Bu kapsamda, araştırmacı tarafından iller bazında tarama yapılarak kış turizmi destinasyonlarının güncel sayısına ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde, Türkiye’de faal olarak hizmet veren 51 kayak merkezi tespit edilmiş, 53 adet de proje/öneri olduğu anlaşılmıştır. Bu kapsamda, 2014’ten bu yana bazı destinasyonların kapanıp yenilerinin açılmasıyla destinasyon sayısının yine 51 olduğu, bazı projelerin hayata geçmesi, bazı yeni önerilerin ortaya çıkmasıyla öneri/proje destinasyon sayısının 53 olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1’de görüldüğü üzere, kayak merkezi yoğunluğu bakımından Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin belirgin bir üstünlüğü vardır. En zayıf bölge ise biri yapay (Gaziantep-Eriççe), diğeri çok küçük ölçekli bir destinasyon olan (Şanlıurfa-Karacadağ; 700 metrelik pist) 2 kayak merkeziyle Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Küçük ölçekli kayak merkezleri, sadece Güneydoğu Anadolu’da değil tüm Türkiye’de yaygın bir durumdur. Türkiye’deki 51 destinasyonun 35’i 10.000 metrenin altında pistlere sahiptir, bunların 14’ü tek pistle, 7’si 2 pistle hizmet vermektedir. Ayrıca 17 tesis, 2000 m ve altında pistlere sahiptir. Günümüzde kış turizmin anavatanı olan Avusturya, İsviçre, Fransa, İtalya, ABD, Kanada gibi ülkelerdeki popüler destinasyonlara bakıldığında, sözü geçen destinasyonların yüzlerce km’lik pistlere sahip oldukları görülmektedir. Örneğin İtalya’da Dolomiti Superski markası al-

Tablo 1. Türkiye'nin Faal ve Proje Kış Turizmi Destinasyonları

Bölge	Faal Destinasyonlar (pist sayısı ve uzunluğu m)	Proje-Öneri Destinasyonlar
Akdeniz	<ol style="list-style-type: none"> 1. Antalya-Saklıkent (4 pist, 7.000 m) 2. Burdur-Salda (5 pist, 4.000 m) 3. Isparta-Davraz (12 pist, 23.500 m) 4. Kahramanmaraş-Yedikuyular (4 pist, 3.336 m) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osmaniye-Düldüldağı 2. Adana-Elmalı Boğazı 3. Mersin/Tarsus-Kar Boğazı 4. Antalya/Akseki-Göktepe 5. Antalya/Alanya-Akdağ 6. Antalya-Tahtalı 7. Antalya-Kızlarsivrisi 8. Isparta-Dedegöl
Doğu Anadolu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ağrı-Küpkıran (2 pist, 1.400 m) 2. Ardahan-Yalnızçam (3 pist, 5.100 m) 3. Kars-Sarıkamış (9 pist, 25.000 m) 4. Kars – Osman Yüce (1 pist, 1200 m) 5. Muş-Güzeltepe/Güzeldağ (2 pist, 1.300 m) 6. Bingöl-Haserek (4 pist, 2.600 m) 7. Bingöl – Yolçatı (1 pist, 1.000 m) 8. Elazığ-Hazarbaba (2 pist, 3.500 m) 9. Erzincan-Ergan (6 pist, 17.000 m) 10. Erzincan-Akbulut, Sakaltutan (5 pist, 6.800 m) 11. Tunceli-Ovacık (1 pist, 1.200 m) 12. Erzurum-Palandöken (24 pist, 28.000 m) 13. Erzurum-Konaklı (16 pist, 33.100 m) 14. Erzurum-Kandilli (5 pist, 14.150 m) 15. Erzurum-Laleli (Askeri Tesis) (1 pist, 3.500 m) 16. Erzurum-DSİ Kayak Tesisi * 17. Bitlis-El-Aman (Rahva) (2 pist, 3.300 m) 18. Bitlis-Çiftkaya (Erhan Onur Güler) (1 pist, 900 m) 19. Van-Abalı (2 pist, 2.500 m) 20. Van-Çaldıran (1 pist, 2000 m) 21. Hakkari-Mergabütan (4 pist, 6000 m) 22. Hakkari-Güzelkonak* 23. Hakkari-Otluca (Askeri Tesis)* 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Malatya - Yama Dağı 2. Bitlis- Nemrut 3. Bitlis- Sapgör 4. Bitlis-Serinbayır 5. Bitlis-Yumurtatepe 6. Ağrı- Güneyyaka 7. Ağrı-Aydıntepe 8. Van-Çatak 9. Iğdır-Korhan 10. Erzurum/Aşkale-Kılıçkaya 11. Ardahan-Göle 12. Ardahan/Kars-Çıldır
Ege	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kütahya – Murat Dağı (3 pist, 2.053 m) 2. Denizli-Nikfer/Bozdağ (9 pist, 13.000 m) 3. İzmir-Bozdağ (3 pist, 3000 m) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Muğla - Eren Dağı 2. Afyon - Kumalar Dağı 3. Denizli-Karkın 4. Denizli-Honaz 5. Denizli-Karcı
Güneydoğu Anadolu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gaziantep-Erikçe (Yapay) (1 pist, 1.500 m) 2. Şanlıurfa-Karacadağ (1 pist, 700 m) 	-

tında 16 kayak merkezi birbirine bağlanmış, toplam 1.200 km uzunluğunda pistlere ulaşılmıştır. Bu anlamda, Türkiye'deki destinasyonların çok büyük bir bölümünün (yaklaşık %70'inin) uluslararası rekabetçiliği zayıf, hatta bölgesel ihtiyaç-

lara cevap vermekte dahi zorlanan destinasyonlar olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bununla birlikte 7 destinasyonun 20 km ve üstündeki pistlerle iç pazarda hakimiyet kurduğu, uluslararası pazarda da yakın zamanda varlık

Tablo 1. Türkiye’nin Faal ve Proje Kış Turizmi Destinasyonları (Devam)

Bölge	Faal Destinasyonlar (pist sayısı ve uzunluğu m)	Proje-Öneri Destinasyonlar
İç Anadolu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ankara-Elmadağ (1 pist, 650 m) 2. Ankara-Sinpaş (Yapay) (1 pist, 200 m) 3. Çankırı-Ilgaz Yıldıztepe (3 pist, 7900 m) 4. Kayseri-Erciyes (41 pist, 112.000 m) 5. Sivas-Yıldız Dağı (7 pist, 12.000 m) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aksaray-Hasandağı 2. Yozgat-Nohutlu Tepe 3. Niğde-Ketençimen 4. Niğde-Demirkazık 5. Niğde-Bor 6. Niğde-Meydan 7. Konya-Derbent 8. Konya-Gözetdağı (Büyük Gözet Dağı) 9. Konya-Kafa Dağı 10. Sivas-Eğriçimen
Karadeniz	<ol style="list-style-type: none"> 1. Artvin-Atabarı (3 pist, 1.300 m) 2. Bayburt-Kop Dağı (10 pist, 1.260 m) 3. Gümüşhane-Zigana (1 pist, 850 m) 4. Tokat-Başçıftlık (1 pist, 1.600 m) 5. Samsun-Ladik Akdağ (1 pist, 1.400 m) 6. Karabük-Keltepe (4 pist, 3.973 m) 7. Bolu-Kartalkaya (25 pist, 40.000 m) 8. Bolu-Gerede Arkut Dağı (2 pist, 6.500 m) 9. Kastamonu-Ilgaz (4 pist, 4.210 m) 10. Kastamonu – Ilgaz 2 Yurduktepe (2 pist, 5.600 m) 11. Ordu-Çambaşı (11 pist, 12.275 m) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Düzce-Kardüz Yaylası 2. Çorum-Kös Dağı 3. Giresun-Kümbet Yaylası (Kızak Pisti) 4. Gümüşhane-Süleymaniye 5. Gümüşhane-Çakırgöl 6. Gümüşhane/Trabzon-Erikbeli 7. Rize-Ayder 8. Rize-Ovit Dağı 9. Rize-Kavrun 10. Rize-Cimil 11. Rize/İkizdere-Anzer Yaylası 12. Sinop-Dranaz 13. Trabzon-Uzungöl 14. Artvin-Hargehor (Kılıçkaya) 15. Giresun-Sis Dağı 16. Giresun-Bektaş 17. Ordu-Perşembe
Marmara	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bursa-Uludağ (23 pist, 35.000 m) 2. Kocaeli-Kartepe (14 pist, 17.000 m) 3. İstanbul – Torium Snowpark (Yapay) (1 pist, 70 m) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bursa- Alaçam
Toplam	37 şehirde – 51 faal destinasyon	25 şehirde – 53 proje/öneri destinasyon

*Bu destinasyonlarla ilgili pist uzunluğu bilgisine ulaşılamamıştır.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

göstermeye başladığı görülmektedir. Bu 7 destinasyon arasında 100 km’nin üzerinde pistle riyle uluslararası rekabet gücü en yüksek olanı Erciyes’tir. Pist çeşitliliği, uzunluğu ve turizm üstyapısı açısından diğer rekabetçi destinasyonlar ise Kartalkaya (40 km), Uludağ (35 km), Konaklı (33 km), Palandöken (28 km), Sarıkamış (25

km) ve Davraz (23,5 km) şeklinde sıralanabilir. Bunların dışında 10-20 km arasındaki pist uzunluklarıyla Çambaşı (17.275 km), Ergan (17 km), Kartepe (17 km), Nikfer/Bozdağ (13 km), Yıldız Dağı (12 km) ve Kandilli Kayaklı Koşu Alanı (14 km) gibi kayak merkezleri de diğer rekabetçi destinasyonlar olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla Türkiye'nin arz kapasitesi en yüksek destinasyonunun Erciyes olduğu, ardından Ejder3200 markası altında birleştirilen Palandöken ve Konaklı'nın geldiği, Kartalkaya, Uludağ, Sarıkamış ve Davraz'ın onları takip ettiği ifade edilebilir.

Tablo 1'deki yeni kayak merkezi projeleri incelendiğinde ise en öne çıkan bölgenin Karadeniz olduğu görülmektedir. Bölgede 17 kayak merkezi projesinden/önerisinden söz edilmektedir. Özellikle yoğun kar yağışı alan Rize'deki proje dikkat çekicidir. Ayder Yaylası merkezli projede Hazindak, Samistal, Amlakit ve Palovit yaylalarına ulaşacak 37 km'lik bir teleferik hattı kurulması ve vadilerin pistlerle doldurulması gündemdedir (Hürriyet Gazetesi 2018). Öte yandan, hâlihazırda 23 destinasyonun faaliyet gösterdiği Doğu Anadolu'da 12 projeden/öneriden söz edilmektedir. Bitlis, Ağrı, Van, Malatya, Iğdır, Ardahan, Erzurum gibi illerde kurulması planlanan bu destinasyonlarla bölgenin kış turizmi arzının önümüzdeki 10 yıllarda giderek artacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de kış turizmi destinasyonlarının talep durumu incelendiğinde ziyaretçilerin çok büyük bölümünün yerlilerden oluştuğu görülmektedir. Vanat'ın 2022 raporuna göre Türkiye'de turizm pazarının %85'i yerli ziyaretçilerden oluşmaktadır ve yerli halkın kış turizmine katılımı %1 civarındadır. Ancak son yıllarda özellikle Erciyes ve Erzurum'a İran, Rusya, Ukrayna, Polonya gibi ülkelerden ziyaretçiler geldiği görülmektedir (Anadolu Ajansı, 2022, 2023). Bu noktada, Erciyes'e özel bir parantez açmakta fayda var. Erciyes, 2011 yılından itibaren gerçekleştirilen kamu yatırımlarıyla 112 km'lik pistlere ulaşmış, 350 milyon Avroluk bütçesiyle Türkiye'nin en güçlü kış turizmi destinasyonu haline gelmiştir. Son birkaç yıldır yurtdışı pazarında da varlık göstermeye başlayan destinasyonda yöneticiler, kültür kayağı konseptiyle Kapadokya'yı da içine kattıkları paket tur satmaktadırlar. Bu kapsamda, Rusya, Ukrayna ve Polonya başta olmak üzere, yurtdışından ziyaretçiler ağılamaya başlamışlardır. Gelen ziyaretçiler Kapadokya'da kültür turlarına katılıp Erciyes'te kayak yapmaktadır (Evren 2016; Anadolu Ajansı 2022). Bu pazarlama stra-

tejisi, destinasyon ortaklıkları açısından da örnek teşkil eden önemli bir stratejidir.

TÜRKİYE KIŞ TURİZMİ LİTERATÜRÜ

Kış turizmi temalı çalışmaların sayısında son yıllarda önemli bir artış gözlenmektedir. Bu çerçevede son yıllarda kış turizmi çalışmalarını sistematik olarak inceleyen araştırmalara da rastlanmaktadır (Evren 2020a; Karasakaloğlu 2020; Bozdemir ve Şengül 2021). Örneğin Bozdemir ve Şengül'ün (2021) çalışması kış turizmi çalışmalarındaki hızlı gelişmeyi göstermesi açısından önemlidir. Yazarlar, ulusal ve uluslararası veri tabanlarında yaptıkları taramalarda ulaştıkları 221 kış turizmi temalı çalışmanın %54'ünün 2018-2020 arasında yayımlandığını ortaya koymuşlardır.

Çalışma kapsamında Türkiye'de kış turizmi literatürünün gelişim seyrinin daha net yansıtılması açısından lisansüstü tezler sistematik olarak incelenmiştir. Yapılan taramalarda 41 yüksek lisans, 5 doktora tezi tespit edilmiş; kış turizmiyle ilgili ilk iki tezin 1994 yılında Abdulkadir Koşan (doktora tezi) ve Yüksel Güngören (yüksek lisans tezi) tarafından yayımlandığı görülmüştür (Koşan 1994; Güngören 1994). 1990'lı yıllarda yayımlanan tezlerde daha çok çeşitli bölgelerin gelişimi ve potansiyeli incelenmiştir (Çömez 1997). 2000-2010 arasında da kış turizmi literatüründe benzer konular çalışılmıştır. Genel olarak Türkiye'nin (Aksu 2003) veya kimi kayak merkezlerinin kış turizmi potansiyelinin değerlendirildiği (Üzel 2003), yerel halkın kış turizmine bakış açısının incelendiği (Şebin 2009) anlaşılmaktadır.

2011-2023 yılları arasında tezlerde ele alınan konular nispeten farklılaşmış, destinasyonlar veya otellerle ilgili çeşitli konularda araştırmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda iklim değişikliği (Demiroğlu 2013), destinasyon imajı (Keskin 2021), tüketici davranışı (Apak 2016), rekabetçi konumlandırma ve rekabetçilik (Evren 2016), destinasyon tercihi (Yurttakalan 2018), destinasyon markalama (Çelik 2018), bölgesel kalkınma (Kara 2020), boş zaman ilgilenimi (Suna 2022), pazar bölümlendirme (Paksadze 2019), talep tahmini (Dudu 2016), memnuniyet ve hizmet kalitesi (Temür 2022), destinasyon deneyimi (Er-

dem 2022), yerel halkın algısı-desteği (Ibroshva 2021), coğrafi işaretli ürün algısı (Duman 2019) gibi konuların çalışıldığı görülmektedir. Öte yandan, daha önceki yıllarda yapılan turizm potansiyeli temelli çalışmaların devam ettiği de tespit edilmiştir (Karaçor 2021). Kış turizmi destinasyonlarındaki otel işletmeleri üzerinde yürütülen tezlerde ise çalışanların hizmet verme yetkinliği (Baş 2015), kurumsal itibar, müşteri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti (Aksakallı 2016; Aksoy 2021), iş motivasyonu ve performansı (Bayraktar 2016), müşteri tatmini ve sadakati (Özer 2019), rekabet ve konumlandırma (Bozdemir 2021), mesleki benlik saygısı ve yenilikçilik davranışlar (Daz 2022) gibi konulara rastlanmaktadır.

Makalelerde de benzer duruma rastlanmaktadır. Özellikle geçmiş yıllarda yayımlanan, halen de rastlanılan destinasyon değerlendirmeleri ağırlıktadır (örneğin Aydın 2008; Özçoban 2019). Bununla birlikte son yıllardaki konu çeşitliliği makalelerde de gözlenmektedir. Turist deneyimi ve davranışı (Akkuş 2017; Ayaz ve Apak 2017), destinasyon performansı (Evren ve Kozak 2019), iklim değişikliği (Yenice ve Ercoşkun 2019), çevre yönetimi ve sürdürülebilirlik (Akkuş ve Akkuş 2018; Akdemir 2019), müşteri şikayetleri (Ulema vd. 2020), seyahat motivasyonu ve memnuniyeti (Kafa ve Bozkurt 2022), destinasyon rekabetçiliği (Evren vd. 2020), destinasyon tercihi (Oğuz 2018), hizmet kalitesi (Sağlık ve Kocaman 2014), destinasyon imajı (Sağlık ve Türkeri 2015), kış turizmi filmleri (Evren 2020b 2021) gibi konulara rastlanılmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada ikincil kaynak incelemesine dayalı olarak dünyada ve Türkiye’de kış turizminin gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda M.Ö. 6000’lerde insanların karlı alanlarda ulaşım ve avlanma amacıyla geliştirdikleri kayağın 1800’lerin ortalarından itibaren önce bir sportif faaliyete, sonra bir rekreasyonel etkinliğe ve turistik ürüne dönüştüğü görülmüştür. Türk tarihi açısından ele alındığında; Ural-Altay Dağlarında yaşayan kadim Türk kavimlerinin kayağın ataları arasında yer aldığı, ancak modern Türkiye’de kayağın Sarıkamış Harekatında kaybedilen binlerce as-

kerin ardından 1915 yılında askeri amaçlarla gelişmeye başladığı görülmektedir. Bir süre askeri amaçla sürdürülen kayak faaliyetleri, 1930’larda Uludağ’da önce bireysel girişimlerle, ardından Halk Evleri ve Bursa Dağcılık Kulübünün öncü çabalarıyla bir turizm hareketine dönüşmüştür. Uzun yıllar ülkenin tek kayak destinasyonu olan Uludağ’a 1950’lerin sonlarından itibaren yeni destinasyonlar eklenmiştir.

Türkiye’de günümüzde bazılarında henüz konaklama ve alternatif eğlence olanakları olmasa da 51 tane faal destinasyon bulunmaktadır. Ayrıca önümüzdeki yıllarda geliştirilmesi planlanan veya önerilen 53 adet öneri-proje destinasyon vardır. Ancak mevcut destinasyonların büyük bir bölümü (35’i) çok küçük ölçekli tesislerdir. Bu küçük destinasyonlar büyük ölçüde bölgesel ihtiyaçları karşılamak için oluşturulan, turistik yönü zayıf destinasyonlardır. Avrupa’nın yüzlerce km’lik mega destinasyonları düşünüldüğünde (İsviçre Zermat – 360 km, Fransa 3 Valleys – 600 km, Avusturya Ski Arlberg – 305 km, İtalya Dolomiti Superski – 1.200 km); Türkiye’deki destinasyonların büyük bölümünün uluslararası rekabetçiliği olmayan destinasyonlar olduğunu ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte, Erciyes, Ejder3200 (Palandöken, Konaklı), Kartalkaya, Uludağ, Sarıkamış, Davraz gibi destinasyonların rekabetçi gücü nispeten yüksek destinasyonlar olduğu ifade edilebilir. Özellikle Erciyes, hem pist uzunluğu hem de destinasyon yönetim örgütüyle örnek olmuştur. Örneğin Ejder3200 markasıyla Erzurum’da ve Sivas Yıldız Dağı’nda Erciyes Modeli uygulanmaktadır. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaşan yeni kayak merkezi projeleri ise önümüzdeki yıllarda kış turizmi arz kapasitesinde artış olacağına işaret etmektedir.

Türkiye’deki kış turizmi literatürü ise uzun süre bölgesel değerlendirmelerle sınırlı kalmış; 2011 itibarıyla çalışma sayısı ve içerik çeşitliliği bakımından zenginleşmeye başlamıştır. Destinasyon pazarlaması konularının ağırlıkta olduğu literatürde işletme yönetimi eksenli çalışmalara da rastlanılmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği temalı çalışmalar dikkat çekicidir. Bu noktada kış turizmi sektörünün iklim değişikliğinden en çok

etkilenen sektörlerin başında gelmesinin etkisi büyüktür. Küresel ısınmanın etkisi bu şekilde devam ederse iklim değişikliği ve adaptasyon çabalarının ilerleyen yıllarda hem sektörde hem de akademik camiada en çok koşulan konulardan biri olmaya devam edeceği aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, N. (2019). Kış Turizm Merkezlerinde Çevre Duyarlılığı, Yaklaşım ve Çözümler: Palandöken Otelleri Örneği, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1): 1-16.
- Akkuş, G. (2017). Kış Turizmi Destinasyonunda Yaşanan Unutulmaz Turizm Deneyimleri: Kültürlerarası Karşılaştırma, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (3): 223-236.
- Akkuş, G. ve Akkuş, Ç. (2018). Kış Turizmi Destinasyonu Paydaşlarının Çevre Yönetimine İlişkin Algılarının Nitel Bir Yöntemle Çözümlemesi, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1): 117-135.
- Aksakallı, Z. (2016). Kurumsal İtibar Algısının İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kış Turizmi Gelişim Koridoru'nda Yer Alan İllerdeki Dört ve Beş Yıldızlı Oteller Üzerine Bir Araştırma (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, M. T. (2021). Müşteri Nezaketsizliğinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Palandöken ve Sarıkamış Kayak Merkezi Çalışanları Üzerine Bir Uygulama (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksu, V. (2003). Türkiye'nin Kış Turizmi Potansiyeli (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktaş, E. ve Özdemir, Y. (2011). Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2): 187-204.
- Allen, E. J. B. (2007). *The Culture and Sport Of Skiing: From Antiquity to World War II*. Massachusetts: University of Massachusetts Press.
- Anadolu Ajansı (2022). Erciyes Kayak Merkezi İki Ayda 1 Milyon 300 Bin Ziyaretçi Ağırladı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/erciyes-kayak-merkezi-iki-ayda-1-milyon-300-bin-ziyaretci-agirladi/2503959>, Erişim tarihi: 16 Mayıs 2023.
- Anadolu Ajansı (2023). Palandöken Kayak Merkezi, 3 Ayda Yaklaşık 118 Bin Kişiyi Ağırladı, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/palandoken-kayak-merkezi-3-ayda-yaklasik-118-bin-kisiyi-agirladi/2879118>, Erişim tarihi: 14 Haziran 2023.
- Apak, Ö. C. (2016). Kış Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Tüketici Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Kayseri Örneği (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayaz, N. ve Apak, Ö. C. (2017). Kış Turizmine Katılan Yerli Ziyaretçilerin Seyahat Davranışları: Erciyes Kayak Merkezi Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (49): 27-43.
- Aydın, A.D. (2008). Sarıkamış'ın Kış Sporları Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6): 203-210.
- Baş, M. (2015). Kış Turizminde Faaliyet Gösteren İşletme Çalışanlarının Hizmet Verme Yatkınlığının Tespiti: Bir Araştırma (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, Y. (2016). Motivasyon ile Performans Arasındaki İlişki: Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kış Turizmi Gelişim Koridoru'nda Yer Alan Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozdemir, E. (2021). Kış Turizminde Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerinin Rekabet ve Konumlandırma Stratejileri: Türkiye Örneği (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bozdemir, E. ve Şengül, S. (2021). Kış Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi, *Journal Of New Tourism Trends*, 2(1): 35-74.
- Britannica (2022). Russo-Finnish War. <https://www.britannica.com/event/Russo-Finnish-War>, Erişim tarihi: 08 Mart 2022.
- Çankaya, C. (1993). Türkiye'de Kış Sporlarının Gelişimi ve Bugünkü Durumu (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, K. (2018). Kış Turizminde Destinasyon Markalaşması: Sarıkamış Kayak Merkezi Örneği (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çömez, A. (1997). Winter Sports Centers Design for Second Development Area in Uludağ Bursa (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Daz, B. (2022). Kış Sporları Tesislerinde Çalışan Yönetici ve Personellerin Mesleki Benlik Saygısı Düzeyleri ile Yenilikçi Davranış Algı Düzeylerinin İncelenmesi (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü.
- Demiroğlu, O. C. (2013). İklim Değişikliğinin Kış Turizmine Etkisi (*Basilmamış Doktora Tez*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiroğlu, O. C. (2014). *Kış Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dever, A. ve İslam, A. (2015). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (5): 46-61.
- Dudu, N. (2016). Erzurum'da Kış Turizmi Talep Tahmini (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, S. (2019). Kastamonu'ya Gelen Kayak Turistlerinin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdem, N. (2022). Müşteri Deneyimlerinin Nitel Yöntemler ile Analizi: Uludağ Kayak Merkezinde Bir Uygulama (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkoç, H. İ. (2017). Türk Mitlerindeki Motifler (VI.-VIII. yüzyıllar), *Journal of Old Turkic Studies*, 1(1): 36-75.
- Evren, S. (2016). Türkiye’de Kış Turizmi Destinasyonlarının Rekabetçi Konumlandırması (*Basılmamış Doktora Tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evren, S. (2020a). Twenty Years of Winter Tourism Literature: Bibliometric Analysis of SSCI-Indexed Tourism Journals, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (2): 788-804.
- Evren, S. (2020b). Türkiye’de Kayak Sporuna ve Uludağ Algisının Tarihsel Temelleri: Karlı Dağdaki Ateş Filminin Göstergibilimsel İncelemesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4): 3486-3507.
- Evren, S. (2021). Türk Sinemasında Uludağ İmajı: Uludağ’da Çekilen Türk Filmlerinin İçerik Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47): 289-302.
- Evren, S. ve Güldemir, O. (2018). Türkiye’de Kış Turizminin Başladığı Yer: Uludağ. İçinde N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm: Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri, Meslekler* (ss. 263-296). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Evren, S. ve Kozak, N. (2019). Kış Turizmi Destinasyonlarının Algılanan Performansı: Türkiye’deki Beş Destinasyonun Kıyaslaması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30 (1): 45-56.
- Evren, S., Zeybek, H. İ. ve Sedat, T. A. Ş. (2020). Küçük Ölçekli Kayak Merkezlerinde Destinasyon Rekabetçiliği: Zigana Kış Turizmi Merkezi Örneği, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8 (2): 1269-1290.
- Fram - The Polar Exploration Museum (2022). Expeditions: The First Crossing of Greenland (1888-1889), <https://framuseum.no/polar-history/expeditions/polar-history-expeditions-across-the-greenland-ice-1888-1889/>, Erişim tarihi: 08 Mart 2022.
- Güngören, Y. (1994). Erciyes Dağı’nın Kayakçılık ve Dağcılık Bakımından Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hudson, S. (2003). Winter Sport Tourism. İçinde: S. Hudson (Ed.). *Sport and Adventure Tourism* (ss. 89-124). New York: The Haworth hospitality press.
- Huntford, R. (2008). *Two Planks and a Passion: The Dramatic History of Skiing*. Londra: Continuum.
- Hürriyet Gazetesi (2018). Türkiye’nin Alpleri’ne Kayak Merkezi Yolda, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/turkiyenin-alplerine-kayak-merkezi-yolda-41036625>, Erişim tarihi: 11 Ekim 2022.
- Ibroshva, Z. A. (2021). Kitle ve Kış Turizmi Destinasyonlarında Yerel Halkın Algıları, Topluluk Katılımı ve Turizm Gelişimine Yönelik Desteğin Karşılaştırmalı Analizi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- International Skiing History Association, (2017). Origin Story: Where Did Skiing Begin?, <https://www.skiinghistory.org/news/origin-story-where-did-skiing-begin>, Erişim tarihi: 16 Mart 2022.
- International Skiing History Association, (2022a). Timeline of Important Ski History Dates, <https://skiinghistory.org/history/timeline-important-ski-history-dates>, Erişim tarihi: 16 Mart 2022.
- International Skiing History Association, (2022b). Triple, Quad, 6-Seat Chairs: A Mini-History. <https://skiinghistory.org/history/triple-quad-6-seat-chairs-mini-history>, Erişim tarihi: 16 Mart 2022.
- İnal, O. (2019). Mount Uludağ: The Making of Turkey’s St. Moritz. İçinde; P. Strobl ve A. Podkalicka (Eds.). *Leisure Cultures and the Making of Modern Ski Resorts*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.
- Kafa, N. ve Bozkurt, M. (2022). Kış Turizmine Katılan Gençlerin Seyahat Motivasyonları ve Memnuniyetleri: Uludağ Örneği, *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2 (1): 19-37.
- Kara, E. (2020). Kış Turizminin Yerel Kalkınmaya Etkisi: Ordu İli Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaçor, E. (2021). Kars Sarıkamış Bayraktepe (Cıbiltepe)’nin Kış Turizmi Açısından Değerlendirilmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasakaloğlu, B. (2020). Kış Turizmi Çalışmaları Üzerine Bibliyometrik Bir İnceleme, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17 (3): 407-426.
- Keskin, E. (2021). Destinasyon Pazarlaması Açısından Destinasyon İmajı ve Kış Turizmi: Yıldız Dağı Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koşan, A. (1994). Turizm Faktörünün Bölgeler Arası Dengesizliği Gidermede Etkisi ve Erzurum Palandöken-Kış Sporları Turizm Merkezi Projesi (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuşku, S. (2012). *Bir Zamanlar Uludağ 1925-2012*. Bursa: Bursa Kent Konseyi.
- Kuşku, S. (2013). *Bir Zamanlar Uludağ 1929-1963*. Bursa: Bursa Kent Konseyi.
- New England Skiing Museum (2001). Cronology of Selected Ski Lifts, http://newenglandskimuseum.org/wp-content/uploads/2012/06/ski_lift_timeline.pdf, Erişim tarihi, 16 Mart 2022.
- OECD (2007). *Climate Change and the European Alps: Adapting Winter Tourism and Natural Hazard Management*. Paris: Author.
- Oğuz, A. (2018). Kış Turizm Merkezi Seçimi için Kriter Ağırlıklarının Bulanık AHP Kullanılarak Belirlenmesi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18. EYİ Özel Sayısı: 789-802.
- Özçoban, E. (2019). Türkiye’de Kış Turizmi ve Erciyes Kayak Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 7 (3): 1606-1625.
- Özer, M. N. (2019). Deneyimsel Pazarlamada Müşteri Tatmininin Müşteri Sadakatine Etkisi: Erzurum’da Kış Turizmine Yönelik Hizmet Veren Otellerde Uygulamalı

- Bir Araştırma (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Bayburt: Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Paksadze, M. (2019). Gürcistan Kış Turizmine Katılan Uluslararası Turistlerin Beklenen Faydalara Göre Pazar Bölümlendirmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağlık, E. ve Kocaman, G. (2014). Kayak Merkezlerinde Turistlerin Hizmet Kalite Algısının Belirlenmesi: Palandöken Kayak Merkezinde Bir Uygulama, *Atatürk İletişim Dergisi*, (6): 67-87.
- Sağlık, E. ve Türkeri, İ. (2015). Destinasyon İmajının ve Kişiliğinin Destinasyon Aidyeti Üzerine Etkisi: Palandöken Kayak Merkezi Örneği, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 12(1): 25-42.
- Scott, D. ve McBoyle, G. (2007). Climate Change Adaptation in the Ski Industry, *Mitig Adapt Strat Glob Change*, (12): 1411-1431.
- Suna, Ş. N. (2022). Rekreatif Amaçlı Kayak Sporunu Yapan Bireylerin Serbest Zaman İlgilenim ve Mutluluk Düzeylerinin İncelenmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şaktimur, Ş. (1994). *Türkiye'de Kayak Sporunun Tarihçesi*. Ankara: ADKK Yayınları.
- Şebin, K. (2009). Erzurum Kış Sporları Turizmi ile İlgili Yöre Halkının Tutum ve Beklentileri (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Kış Sporları Turizm Merkezlerine İlişkin Genel Bilgiler, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10177/kis-sporlari-turizm-merkezlerine-iliskin-genel-bilgiler.html>, Erişim tarihi: 02 Ocak 2023.
- Tant, C.L., Van Gerpen-Henn, C. ve Lamack, D. (1992). Sports Performance Series: The Telemark Turn, *Strength & Conditioning Journal*, 14 (3): 6-9.
- Tanyeri, Y. (2018). *Kayak Tarihi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Temür, K. (2022). Kayak Merkezlerinden Yararlanan Bireylerin Hizmet Algıları ve Memnuniyet Düzeylerinin İncelenmesi: Yıldız Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Toivonen, T. (1998). War and Equality: The Social Background of the Victims of the Finnish Winter War, *Journal of Peace Research*, 35 (4): 471-482.
- Toy, H. (2013). Kayak Merkezi Müşterilerinin Tatmin Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkisinin Karşılaştırılması (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Trafton, T.A. (1998). A Kinematic Analysis of a Telemark Ski Turn (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Montana: Montana State University.
- Tranos, E. ve Davoudi, S. (2014). The Regional Impact of Climate Change on Winter Tourism in Europe, *Tourism Planning & Development*, 11(2):163-178.
- Ulema, Ş., Uzut, İ. ve İnançlı, S. (2020). Kış Turizmi Kapsamında Destinasyonlara Yönelik E-Şikayetlerin Analizi: Uludağ Kayak Merkezi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (3): 2945-2959.
- Ülker, İ. (2006). *Dağlarımız: Dağ sporları ve Dağ Turizmi, Yüksek Dağlarımız ve Kayak Merkezleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Üzel, M. N. (2003). Dünyada ve Türkiye'de Kış Turizmi ve Örnek Alan Erciyes Turizm Merkezi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vanat, L. (2022). 2022 International Report on Snow & Mountain Tourism, <https://www.vanat.ch/RM-world-report-2022.pdf>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Yenice, Z. ve Ercoşkun, Ö. Y. (2019). Türkiye'de Kış Turizmi Merkezlerinin İklim Değişikliğine Dirençliliğinin Değerlendirilmesi, Bolu Köroğlu Dağı ve Erzurum Palandöken Örnekleri, *Resilience*, 3(2): 269-285.
- Yıldırım, E. (2020). Kurikanların Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi, *Türkiyat Mecmuası*, 30 (1): 287-302.
- Yurttakalan, S. (2018). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Analitik Hiyerarşi Prosesi Tekniği ile Kayak Merkezlerinin Tercih Edilme Yönelimlerinin Değerlendirilmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savaş EVREN

Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Konaklama İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2007). Yüksek lisans derecesini, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan (2010); doktora derecesini, Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan aldı (2016). Gümüşhane Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı (2010). Doktora eğitimi için Anadolu Üniversitesi'ne geldi (2011) ve burada araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etti. Doktorasını tamamlayıp Gümüşhane Üniversitesi'ne döndü (2016). Dr. Öğr. Üyesi olarak Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'ne atandı (2017). Doçentlik unvanını Turizm alanından aldı (2021). Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'ne Doç. Dr. unvanıyla atandı (2022). Halen Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesinde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; destinasyon pazarlaması, kış turizmi ve turizm eğitimi kurumlarıdır.

Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişim Süreci (1923-2023)

Historical Development of Health Tourism (1923-2023)

Seher GÜLENC*

*Dr., Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Eskişehir

E-posta: sehergeyik@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5104-583X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 27 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 24 Mayıs 2023

Kabul: 16 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Sağlık turizmi,
Sosyal termalizm, Kaplıca, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 27 April 2023

Resubmitted: 24 May 2023

Accepted: 16 June 2023

Key words: Health tourism, Social
thermalism, Thermal spring, Türkiye.

ÖZ

İlk çağlardan itibaren insanların sağlık amacıyla termal suların bulunduğu yerlere gittikleri bilinmektedir. Geçmiş yüzyıllar öncesine dayanan sağlık turizminin Türkiye'deki tarihsel gelişimi farklı alt dalların da ortaya çıkmasıyla birlikte çeşitlenerek gerçekleşmiştir. Çalışmanın amacı, sağlık turizminin Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze uzanan yolculuğunu Türkiye'de geçirdiği tarihi gelişim ve değişimi dönemler itibariyle ortaya koymaktır. İnceleme yaklaşımı benimsenen bu çalışmada, Türkiye'de 1923-2023 yılları arasında sağlık turizmde yaşanan kırılma noktaları kronolojik bir hat üzerinde ele alınarak değerlendirilmiştir. Türkiye'deki sağlık turizminin yüzyıllık birikimi dönemselleştirme çabası içinde dört dönem üzerinden incelenmiştir. Bu dönemler "Kaplıca Merkezlerinin Açılışı (1923-1962)", "Sosyal Termalizm Uygulamaları (1963-1983)", "Sağlık Turizmine İlişkin Teşvik Politikaları (1985-2000)" ve "Reform Dönemi ve Eylem Planları (2001-2023)" şeklinde belirlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda yüzyıl öncesinde Türkiye'deki sağlık turizminin kaplıcalarla başladığı, termal turizm uygulamalarıyla canlandığı ve günümüzde medikal turizm, erişilebilir turizm ve ileri yaş turizmi odaklı politika ve eylem planları ile yükselen bir ivme kazandığı görülmüştür.

ABSTRACT

People have been traveling to places with thermal waters for health purposes since the earliest ages of history. The historical development of health tourism in Türkiye, which dates back centuries, has shown significant development over time with the emergence of different sub-branches. The aim of this study is to reveal the historical development and transformation of health tourism in Türkiye from the early years of the Republic to the present day. Study findings based on the investigative method reveal the turning points of health tourism in the country between 1923 and 2023 have been examined along a chronological timeline. This accumulation of a century in health tourism has been explained in four periods "Opening of Thermal Springs (1923-1962)", "Social Thermalism Practices (1963-1983)", "Incentive Policies for Health Tourism (1985-2000)", and "Reform Period and Action Plans (2001-2023)". In this respect, the study reports that, health tourism in Türkiye started with thermal springs a century ago, revived with thermal tourism practices, and gained momentum with policies and action plans dedicated for medical, senior, and accessible tourism.

GİRİŞ

Bireylerin tedavi olma ya da sağlığı koruma arayışı yüzyıllar boyunca süregelen bir seyahat etme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygarlıklar kaplıca ve şifalı sularda banyo yapmışlar, sağlık tesisleri inşa etmişler, mineralli suları sağlık amacıyla kullanmışlar, hastalıklardan kurtulmak için seyahat etmişlerdir (Tontuş 2019). Dolayısıyla sağlık turizminin tarihi, antik dönemlerde tedavi için yapılan seyahatlere kadar dayandırılmaktadır. Günümüzde de insanlar sağlıklarını

nı yeniden kazanmak ya da korumak amacıyla seyahat ederek sağlık turizmini deneyimlemeye devam etmektedir.

Türklerin sağlık turizmine ilişkin yüzyıllık geçmişinde şifalı suya olan ilgisi, Bizanslılardan harabe olarak kalan kaplıcaların onarılmasını ve yeniden işletilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Yalova ve Bursa kaplıcalarının harap edilmeyen kaplıcalardan olduğu ifade edilirken harabe haldeki kaplıcalar, Türk mimarisine uygun şekilde yeniden dönüştürülmüş ve halka açık bir kaplı-

ca anlayışı ile günümüze kadar gelmiştir (Avşaroğlu 1968; Altınsapan 2009). Dahası halka açık olarak geliştirilen bu kaplıcalarla sosyal termalizmin de ilk adımı atılmıştır. Bu gelişmenin ardından 1980'li yılların ortasında hazırlanan kalkınma planlarında sağlık turizmine yönelik teşvik tedbirlerinin geliştirilmesi bu alanda gerçekleştirilen reform çalışmaları için zemin oluşturmuştur. Dış pazarlarda değişen tüketici tercihlerinin dikkate alındığı bu reformlar çerçevesinde 2000'li yıllarda, sağlık turizminin geliştirilmesi programı eylem planı hazırlanmıştır. Böylece sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik termal turizm, medikal turizm, erişilebilir turizm ve ileri yaş turizminde hizmet kalitesinin ve rekabet edebilirliğin artırılması amaçlanmıştır.

Alanyazında Türkiye'de sağlık turizminin tarihsel gelişimi ile ilgili bu alandaki son beş yılda yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği (Edinsel ve Adıgüzel 2014), 2010 yılı sonrasında sağlık turizminin gelişiminin güçlü, zayıf, fırsat ve tehditler (GZFT analizi) kapsamında incelendiği (Kaymaz 2018), tarih öncesi çağlar, tarihi çağlar, rönesans dönemleri ve 1900'lü yıllardan günümüze gerçekleşen gelişmelerin ülkeler açısından ele alındığı (Tontuş 2019) çalışmalar bulunmaktadır. Ancak sağlık turizmi ile ilgili tarihsel incelemelerin ya kısa dönemler itibarıyla ele alındığı ya da antik dönemlerden itibaren yaşanan gelişmelere yer verildiği görülmektedir. Bu çalışma, sağlık turizmine ilişkin 1923 yılından 2023 yılına kadar geçen süreyi ele alması nedeniyle farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmada, Cumhuriyet döneminden günümüze kadar devam eden yüzyıllık süreçte sağlık turizminin gelişiminin dönemler itibarıyla kırılma noktaları dikkate alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE İNCELEME YAKLAŞIMI

"Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?" adlı eserinde dönemselleştirmeye ilişkin düşüncelerini ifade eden tarihçi Le Goff'a göre, her uygarlık farklı dönemlendirme modellerini benimseyebilmektedir (Karaarslan 2019). Ayrıca dönemselleştirmeye karşı olan görüşler de bulunmaktadır. Örneğin, Osmanlı tarihinin kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme ve çöküş şeklinde yapılan

dönemselleştirmenin askeri müdahalelerin etkisinde gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Özvar 1999). Başka bir çalışmada eski çağ, orta çağ ve yeni-yakın çağ şeklindeki üçlü sistem kurgusuyla öğretilen Türk ve İslâm tarihinin yanlış olduğu savunulmaktadır (Alkan 2009). Tarihsel incelemelerde her ne kadar dönemlere ayırmanın subjektif yönü eleştirilmiş olsa da geçmişi tasnif etme zorunluluğu ve her toplumun kendine özgü hikâyesinin olduğu düşüncesi dönemselleştirme yapılmasının gerekliliği yönünde güçlü bir görüş birliği ortaya koymaktadır. Sosyal bilimlerle ilgili diğer disiplinlerde de bu bilinç düzeyinde yaklaşılması önerilmektedir (Aslan 2014; Karaarslan 2019; Teoman ve Bozpinar 2022).

Turizm alanında değişim ve gelişimin ele alındığı çalışmalar incelendiğinde de genellikle dönemselleştirmenin yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Kozak vd. (2013) turizmdeki paradigma değişimini üç dönem üzerinden (Modern Öncesi, Modern ve Post Modern) incelemişlerdir. Çallı (2015) seyahat gelişim evrelerini beş dönemde (Tarih Öncesi, İlk, Orta, Yeni ve Yakın Çağ) açıklamıştır. Akova ve Çakmak (2015) turizmin boş zamanı değerlendirme biçimi üzerindeki etkilerini üç dönem (Tarım, Sanayi ve Bilgi Toplumu Paradigması) olarak incelemişlerdir. Çiçek (2021) ise çevre paradigmalarının turizme yansımalarını üç dönem (İnsanı Üstün Gören, Endüstri Egemen ve Yeni Ekolojik Paradigma) şeklinde ele almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar geçen yüzyıllık süreçte sağlık turizminin gelişimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, inceleme yaklaşımı benimsenmiş ve incelemeler dönemselleştirme üzerinden yapılmıştır. Dönemselleştirme yapılmasının nedeni bir dönemi bütüncül olarak ele almanın zorluğudur (Barca 2009). Bu nedenle kendi içinde benzerlik gösteren koşullar belli dönemler içinde ele alınmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde bir sektör incelemesi niteliği taşıyan bu çalışma kapsamında veri toplama amacıyla sağlık turizmine ilişkin alanyazın ve arşiv taraması yapılmıştır. Bu tarama sürecinde öncelikle kalkınma planlarında sağlık turizmi ile ilgili olarak yer alan konular tasnif edilmiştir. Sonrasında belirlenen dönemler kapsamında ko-

nu ile ilgili gazete haberleri, kitaplar, arşiv belgeleri, yasa ve yönetmelikler, tezler, makale ve bildiriler incelenmiştir.

SAĞLIK TURİZMİNDE KIRILMA DÖNEMLERİ

Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye'deki sağlık turizminin tarihsel gelişimi içindeki ilerlemeyi ortaya koymak için belirlenen kırılma noktaları dört dönemde incelenmiştir:

- ▶ 1923-1962 Kaplıca merkezlerinin açılmaya başladığı ilk dönem,
- ▶ 1963-1983 Sosyal termalizm uygulamalarının gündeme geldiği ikinci dönem,
- ▶ 1985-2000 Sağlık turizmine yönelik teşvik politikalarının geliştirildiği üçüncü dönem,
- ▶ 2001-2023 Sağlık turizminde reformların yapıldığı ve eylem planlarının hazırlandığı dördüncü dönemdir.

Takip eden kısımlarda bu dönemlerde sağlık turizminin gelişimi ile ilgili detaylı bilgiler aktarılmaktadır.

Birinci Dönem: 1923-1962 "Kaplıca Merkezlerinin Açılışı"

Cumhuriyet döneminde Türkiye'deki kaplıcaların sağlık amacıyla kullanımı bugünkü anlamda sağlık turizmi için önemli gelişmelerden biri olmuştur. Özellikle şifalı suların halk yararına işletilmesine ilişkin ilk girişimler, Atatürk'ün Yalova ve Bursa kaplıcalarını açmasıyla başlamıştır. Atatürk'ün yaşamında kaplıcaların önemli bir yeri vardır. Samsun'a çıktığı dönemde 25 Mayıs-13 Haziran 1919 tarihleri arasında Havza kaplıcalarında termal tedavi görmüş ve olumlu netice almıştır. Bunun üzerine 24 Eylül 1924 tarihinde Havza Kaplıcası ile ilgili olarak şunları söylemiştir (Özbey 1979):

Eğer Havza'nın nafi ve şifalı kaplıcaları ahvali sıhhiyem üzerinde müspet bir tesir bırakmasa idi emin olunuz ki inkılap için çalışamayacaktım.

Cumhuriyet döneminde, bazı milletvekilleri tarafından kaplıcaların ıslah edilmesi ve geliştirilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) çeşitli öneriler sunulmuştur. Unat'ın

(2017) belirttiğine göre bu önerilerden biri, 14 Mart 1925 tarihinde Kocaeli Milletvekili İbrahim Bey tarafından Yalova kaplıcalarının kullanımına yönelik gerekli hususların yerine getirilmesi ile ilgilidir. Bir diğeri, Muğla (Menteşe) Milletvekili Esat Bey tarafından kaplıcaların sahip olduğu faydaların tanıtılması hususundadır. Başka bir önerge ise 19 Aralık 1926 tarihinde Rize Milletvekili Esat Bey tarafından Rize'nin Atina ilçesinde bulunan kaplıcanın kontrol altına alınması ve buraya bir yol yapılması konusundadır. Bunların yanı sıra kaplıcalara ilişkin birtakım somut adımların da atıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1926 yılında İzmir'de Çeşme Kaplıcaları Türk Anonim Şirketi ile 1927 yılında İstanbul'da Bursa Kaplıcaları Türk Anonim Şirketi kurulmuş ve Diyarbakır'da yer alan Çermik Kaplıcası'nın işletmesi il özel idarelerine satılmıştır. Yalova Kaplıcası'yla bizzat ilgilenen Atatürk, 19 Ağustos 1929 tarihinde Yalova'yı ziyaret ettiğinde kaplıca'yı çok beğenmiş ve "Burası geleceğin su şehri olacaktır" şeklinde düşüncesini ifade etmiştir (Unat 2017). Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün (TTOK), 1923-1939 yılları arasında yayınladığı dergi ve tanıtıcı malzemelerde de Yalova kaplıcaları hakkında "prospektüs"ler bulunmaktadır. Ayrıca bir gazete haberinde 1943 yılında gerçekleşen fiyat artış oranının yüzde 75 olmasına rağmen Yalova ve Bursa kaplıcaları ve otellerine ilginin fazla olduğundan söz edilmektedir (Güleryüz 2021). Bu bağlamda, sağlık turizminin gelişimine ön ayak olan Yalova ve Bursa Kaplıcaları yanında Balıkesir, Ankara, Çanakkale, Kütahya, İzmir ve Afyonkarahisar'ın önemli kaplıcalarını belirtmek gerekmektedir.

Yalova Kaplıcaları

Cumhuriyet döneminde ilk modern termal istasyon olarak kurulan Yalova Kaplıcaları'na, kaynak yetersizliği nedeniyle gereken önem verilememiştir. Kaplıcaların işletmesi 1930 yılında Atatürk'ün onayladığı bir kararname ile Seyr-i Sefain idaresine verilmiştir. Daha sonra bu idare kapatılarak kaplıcaların işletmesi AKAY şirketine devredilmiştir. Termal otelin yapımı da bu döneme rastlamaktadır. Otelin batıdaki çağdaşları gibi imar edilmesi için Paris'in kent planını yapmış

olan mimar Prof. Dr. Harry Prost Türkiye'ye davet edilmiştir. Bunun üzerine Prost'un yardımcısı olan Prof. M. Jean Royerre kaplıcıyı birkaç kez ziyaret ederek ön çalışma yapmış ve 1935 yılında hazırlanan proje Atatürk'e sunulmuştur (Salman Günalp 2015).

Tarih boyunca birçok ziyaretçiyi ağırlayan ve parlak bir dönem geçiren Yalova'yı kaplıca ve sağlık turizmine açan Atatürk, 1930 yılında Türkiye'nin termal kaynaklarının analizini talep ederek bu kaynakların verimli kullanılması için öncülük yapmıştır (Kahraman 1986). Termal suyun kullanılmasına ve modern tedavi yöntemlerinin uygulanmasına ilişkin tesislerin açılması için projeler hazırlanmış, dönemin ünlü Fransız hekimi Dr. Nihat Reşat Berger, Türkiye'ye davet edilerek Yalova Kaplıcalarının Müdürlüğüne atanmıştır (Avşaroğlu 1968). Kaplıcanın sağlık turizminde kullanılması da Dr. Berger'in bu göreve getirilmesinden sonra başlamıştır. Yalova Kaplıcaları, termal bölge için tamamlanan haritanın onaylanması sonrasında 1938 yılında resmîyet kazanmıştır. Yalova Termal adıyla da anılan otele Atatürk, 22 Ocak 1938 tarihinde ilk misafir olarak bir tedavi kürü için Atatürk gelmiştir (Salman Günalp 2015). Kaşıntılara neden olan siroz rahatsızlığını ilk teşhis eden Dr. Berger'in gözetiminde başlanan tedaviden olumlu sonuç alan Atatürk, 1 Şubat 1938 tarihinde 11 gün kaldığı Yalova Termal Otel'den ayrılmıştır (Tatar 2022).

İzleyen yıllarda Yalova kaplıcaları şifalı sularıyla bilinen bir turizm merkezi olmuştur. Bu turizm merkezinde bir fizik tedavi ünitesinin bulunması ve yemeklerin bir diyetisyen kontrolünde hazırlanması kaplıcıyı önemli bir şifa merkezi haline getirmiştir. Yalova kaplıcalarının şifa özelliğinin korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler, 1937 yılında yayınlanan bir haberde şu şekilde aktarılmıştır (*Kurun Gazetesi* 1937: 2):

Evvelce radyoaktivite nitelikleri taşıyan kaplıca suyuna banyolarda soğuk su karıştırılırken bu defa sıcak suyun bir kısmı kaynağından ayrılarak hususi bir havuz içerisinde soğutulduktan sonra boru ile banyolara sevk olmuştur. Ve soğuk su yerine soğutulmuş kaplıca suyu kullanılmıştır. Kaplıca sularının şifa özelliğini muhafaza edebilmesi için suların kaynağından çıktuktan sonra açık hava ile temasa getirilmek-

sizin kapalı mecralardan geçirilerek banyo yerlerine getirilmesi gerekir. Halbuki evvelce Yalova Kaplıcası'nın suları kaynağından çıkıyor, üstü açık yollardan geçerek banyolara kadar geliyor, tabii olarak radyoaktivite özelliğinin bir kısmı kaybolduktan sonra burada banyo için kullanılıyordu. Bugün kaplıcanın kaynağı kapanmıştır. Buradan çıkan sıcak sular açık hava ile hiç temas etmeksizin tamamıyla üstü kapalı mecralardan geçerek banyolara gelmektedir. Bu şekilde su kürü yapanlar banyolarda her türlü şifa niteliği taşıyan kaplıca suyu bulmaktadır.

Atatürk'ün açtığı Yalova Kaplıcaları ile ilgili düzenlemeler şehrin yeniden yapılanmasında da etkili olmuştur. Bu bağlamda kent planının yapılarak yeni yerleşim noktalarının kurulması, çevre düzenlemesi yapılarak mesire ve plajların halkın kullanımına açılması, donanma tesisi ve plajının yapımı ve kaplıcanın sağlık turizmi için yeniden tasarlanarak faaliyete geçmesi bölgenin gelişmesinde de önemli rol oynamıştır (Salman Günalp 2015).

Bursa Kaplıcaları

Cumhuriyet döneminde birçok kaplıca merkezi bulunan diğer bir şehir Bursa'dır. Bursa kaynaklarının bir kısmı Vakıfbahçe'de (Çekirge) diğer kısmı Bademlibahçe'de yer almaktadır. Çekirge kaplıcalarının düzenlenmesine ilişkin alınan ilk önemli kararlar, Bursa'da Asri Kaplıcalar Şirketi Umumi Heyeti Başkanlık Müsteşarı Kemal Gedelecek ve Bursa Valisi Şefik Soyer'in katılımıyla gerçekleştirilen son meclis toplantısında şöyle ifade edilmiştir (*Cumhuriyet Gazetesi* 1933: 5):

Dönemin Belediye Başkanı Cemil Öz, Çekirge'deki bütün kaplıca ve banyolu otelleri beyaz yağlı boyaya boyatmıştır... Hamamların içine gelince, buralarda da önemli değişiklikler dikkat çekmektedir. Örneğin, aslan ağızlarının üstüne "havuza ve aslan ağzına yıkanmadan, temizlenmeden girmek memnurdur" levhaları asılmıştır. Banyolara dereceler yerleştirilmiş, döşemeler ve oda takımları temiz ve düzenli hale getirilmiştir.

Bursa'nın çağdaş bir kaplıca beldesi şekline bürünmesi için girişilen önemli teşebbüslerden biri Bursa Çelik Palas Oteli ve Çekirge Kaplıca binasının yapılmasıdır. Çinici'nin (2015) çalışmasında

ilk kaplıca otel olarak kabul edilen projenin 1930 yılında Türk Anonim Şirketi tarafından mimar Giulio Mongeri'ye hazırlatıldığı ifade edilmektedir. Yazar daha sonra yapımı ertelenen otelin, Fox Brothers Şirketi'ne ihale edildiğini, inşaat projesinin Mühendis Galip Bey tarafından onaylandığını ve Hüsnü Tümer gözetiminde uygulandığını belirtmektedir. Atatürk'ün de inşaatı ile yakından ilgilendiği otel, 1934 yılında açılmış ancak kaplıca havuzu 26 Temmuz 1935 tarihinde hizmete girmiştir (Çinici 2015). Çekirge Kaplıca suyunun özellikleri ile ilgili Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de şu açıklamalara yer verilmiştir (*Akşam Gazetesi* 1937: 7):

Çekirge Sultan Kaplıcası dahi bir kibar evliyanın nazargâhıdır. Suyu uyuz ve cüzzama gayet nafidir (yararlıdır). Zira cüzzam illetine yakananların kaşı, kirpiği dökülür, nefesi darlaşır. Suyundan kırk gün içen cüzzamlı Allah'ın emriyle kırk yıllık illetinden kurtulur. Nefesi de davudi nefes olur.

Çelik Palas'tan sonra 1944 yılında Park Otel ve diğer otellerin de açılmasıyla Çekirge önemli bir kaplıca turizmi merkezi haline gelmiştir. Ayrıca bu dönem için Çekirge ilçesinde yer alan Askeri Hastane termal tedavi cihazları açısından dikkat çekmektedir. Daha çok üst gelir gruplarının sosyalleştiği Çekirge'de, 1950'li yılların sonunda Altıparmak Caddesi açılmış ve bölgeye ilgi daha da artmıştır (Avşaroğlu 1968).

DİĞER ÖNEMLİ KAPLICALAR

Balıkesir'de dönemin önemli kaplıcaları Gönen, Edremit ve Susurluk ilçelerinde yer almaktadır. Gönen'deki termal kaynaklar, Yalova ve Bursa'dan sonra modern anlamda sağlık turizmi için kullanılan ilk kaplıcalardan biridir. Ayrıca Edremit ilçesinde bulunan Derman Kaplıcası, 1936 yılında eski Bostanlı Kaplıcası yerine inşa edilen tesislerde hizmet vermeye başlamıştır. Debisi itibarıyla zengin olan Susurluk Kepekler Kaplıcası ise moor olarak bilinen şifalı çamurlara sahiptir (Özbey 1979). Dönemin diğer önemli kaplıcaları Ankara'daki Kızılcahamam ve Ayaş Kaplıcalarıdır. Büyük ve Küçük Kaplıca olarak ikiye ayrılan Kızılcahamam Kaplıcaları, Cumhuriyet döneminde ilk defa Ankara'nın valilerinden

Nevzat Tandoğan tarafından yenilenmiştir. Ayaş Kaplıcaları da 1935 yılından itibaren bir özel şirket tarafından işletilen ve Sağlık Bakanlığında kaplıca ve içme kaynağı ruhsatı alan tek kaplıcadır. Çanakkale'deki dönemin önemli kaplıcalarından Kestanbol Kaplıcası, 1935 yılında Ezine Belediyesi tarafından onarıp yeniden hizmete açılmıştır (Avşaroğlu 1968).

Kütahya'da özellikle 1935 yılından itibaren belediyenin ele aldığı çalışma alanları içinde Ilıca ve Yoncalı Kaplıcaları'nın yenilenmesi, halka açılması ve kiralanması gibi konular gündeme gelmiştir (Gökümlü ve Yaman 2020). İzmir'de dönemin önemli kaplıcaları arasında yer alan Agamemnon diğer adıyla Balçova Kaplıcası, Cumhuriyet döneminde yöneticilerin desteğini alarak gelişmeye başlamıştır (Özbey 1979). Günümüzde termal turizm merkezi olan Afyonkarahisar'da dönemin önemli kaplıcalarından biri Gazlıgöl'dür. Kaplıcanın yakınında bulunan maden suyunun işletilmesi için 1926 yılında Kızılay'a devredilmesi ile buraya modern bir tesis yapılmıştır. Tesis yapıldıktan sonra kaplıcanın tanınırlığı artmış ve kaplıcanın Afyonkarahisar Belediyesi tarafından işletilmesiyle birlikte hamamların bakımı, apart otellerin açılması gibi önemli değişimler yaşanmıştır (Özpunar 2013).

Yukarıda açıklanan birinci ve ikinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcaların yanı sıra Türkiye'de farklı özelliklere sahip kaplıcalar da bulunmaktadır (Ülker 1988). Bunlardan deniz kıyısında yer alanlar, Armutlu (Bursa), Kestanbol (Çanakkale), Çeşme-Şifne (İzmir), Doğanbey (İzmir), Sultaniye (Muğla), Karaada (Muğla) ve Güre (Balıkesir) kaplıcalarıdır. Radyoaktif özellik gösterenler ise; Sandıklı (Afyonkarahisar), Kös (Bingöl), Kestanbol (Çanakkale), Pamukkale (Denizli), Pasinler (Erzurum), Çardak (Eskişehir), Bayramhacı (Kayseri), Muratdağı ve Yoncalı (Kütahya), Ilgın (Konya), Sultaniye (Muğla), Kozaklı (Nevşehir), Ladik (Samsun), Ayder (Rize), Sarıkaya (Yozgat), Dutlu (Ankara), Kepekler (Balıkesir), Bademlibahçe (Bursa) ve Vakıfbahçe (Bursa) kaplıcaları olup, bu kaynaklar gençlik suyu olarak da bilinmektedir.

Kaplıca merkezlerinin açılmaya başlandığı birinci döneme (1923-1962) ilişkin yasal düzenle-

meler incelendiğinde, Türkiye’de bulunan sıcak ve soğuk maden sularının halk sağlığının korunmasına ve turizm alanında kullanılmasına yönelik politikalara rastlanmamakla birlikte konu ile ilgili gereken birtakım tedbirler alınmıştır (Ülker 1988):

- 1926 yılında 167 sayılı Yer Altı Suları Hakkında Kanunda yeraltı suları kullanımı düzenlenmiştir. Kaplıcalarla ilgili ilk yasal hükümler 927 sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstismarı ile Kaplıcalar Tesisatı Hakkında Kanunda yer almaktadır. Bu yasanın ikinci, üçüncü ve dördüncü maddeleri işletme ayrıcalığı, kamulaştırma ve ihale gibi hükümler içeren sıcak ve soğuk maden suları ve kaplıcalar ile ilgilidir.
- 1930 yılında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 200. ve 210. maddelerinde öngörülen düzenlemeler maden suları ve kaplıcalarla ilgilidir. Bu kapsamda, maden sularının iyileştirici özellikleri ile tesislerin uygunluğunun onaylanması, ilgili denetimin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yapılması, doktor bulundurulması, bölgelerin kaplıca ya da içme yeri olarak ilan edilmesi ve belediyeler tarafından kür vergisinin alınması üzerinde durulmuştur. Umum Hıfzıssıhha Kanununun 200. maddesi gereğince 16 Ağustos 1932 tarihinde tedavi kurumu kabul edilip işletme tasdiknamesi verilen ilk kaplıca Yalova Kaplıcasıdır. 1932’den 1957 yılına kadar üç tanesi Ankara’da olmak üzere toplam 10 kaplıcaya ve üç içmeye işletme izin belgesi verilmiştir.
- 1934 yılında 2376 sayılı yasada Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından maden sularının şişelenmesi tesislerinin kuruluşuna ilişkin hükümlere yer verilmiştir.
- 1939 yılında Yalova Kaplıcalarının İşletilmesi ve Kaplıcaların Geliştirilmesi İşlerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına Bağlı Tüzelkişiliği Olan Bir Kuruluşa Devri Hakkında Kanun çıkartılmış ve kanunun adı daha sonra Yalova Termal Kaplıcalarının İdaresi ve İşletilmesi Hakkında Kanun olarak değiştirilmiştir.
- 1942 yılında 4268 sayılı Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Kanununda ikinci madde, ma-

den sularının gelir ve giderlerinin, işletilmelelerinin ve isteklilere ihalesinin il özel idarelerine verilmesine ilişkin hükümler içermektedir. Ancak bu sulardan, önemli bulunanların gerek duyulması halinde devlet tarafından işletilebilmesi, isteklilere ayrıcalık yoluyla ihale edilebilmesi konusunda 927 sayılı kanunda yer alan ilgili hükümlerin geçerli olduğu açıklanmıştır.

- 1954 yılında 6309 sayılı Maden Kanunu’nda ilk madde sıcak ve soğuk maden suları ile ilgilidir. Bu kanunun 158. maddesinde sıcak ve soğuk maden suları ile kaplıcaların içme ve yıkanmaya elverişli olmasına ilişkin hükümler dışında, 1886 yılında yürürlüğe giren Maadin Nizamnamesi ve ilgili diğer yasalar kaldırılmıştır.
- 1957 yılında 6977 sayılı Maden Kanunu ile 4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanunun ikinci maddesi değiştirilerek aşağıdaki hüküm eklenmiştir:

Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenecek şartlarda, maden sularının mülkiyeti il özel idarelerine, belediyelere, köylere, Kamu İktisadi Teşebbüslerine (KİT) veya sermayesinin yüzde 50’den fazlası devlete ait kuruluşlara devredilebilir. Böylece mülkiyeti devir alınan maden suları, bu idareler tarafından doğrudan veya bunların katılacağı kuruluşlar ile işletilebilir. Bu idareler, maden sularının mülkiyetini, haki ve tüzel kişilere devredemez ve mülk olarak veremezler.

Ancak daha sonra bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yerine, sıcak ve soğuk maden suları üzerinde mülkiyet hakkının özel kişilere ya da devlete ait olamayacağına, hüküm ve tasarruf hakkının devletin elinde olabileceğine karar verilmiştir.

- 1957 yılında 9326 sayılı kararla yayınlanan Fizyoterapi ve Bunlara Benzer Müesseseler Hakkındaki Tüzük de kaplıcalar için önemlidir. Birinci maddesinde radyoloji, radyum ve elektrikle tedavi ile diğer fizyoterapi tesislerinin nitelik ve şartları belirlenmiştir. Aynı tüzüğün ikinci maddesinde kaplıca ve içmelerde yer alması gereken araç, mekân ve doktorlar belirtilmiştir.

Bu dönemde gerçekleşen önemli diğer bir gelişme İstanbul Tıp Fakültesi Hidro-Klimatoloji Kürsüsü'nün kurulmasıdır. 1933 yılında Atatürk, İstanbul Tıp Fakültesi'nde balneoterapi, kaplıca ve iklim tedavisi için bir birim kurulmasını ve Dr. Nihat Reşat Belger'in kurucu yönetici olarak görevlendirilmesini vasiyet etmiştir. Bu vasiyet üzerine 28 Kasım 1938 tarihinde kurulan Hidro-Klimatoloji Kürsüsü, 1975 yılında Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Kürsüsü adını almıştır. 1976 yılında Prof. Dr. Orhan Yenal'ın başkanlığında kürsünün öğretim elemanları tarafından Türkiye'de termal turizmdeki arz kaynaklarına ilişkin ilk ciddi çalışma gerçekleştirilmiş ve "Türkiye Maden Suları" adı ile beş cilt olarak yayınlanmıştır. Termal merkezlerin tedavi amaçlı kullanımlarında öncü olan bu kürsü, 15 Eylül 1983 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulunun (YÖK) kararı ile Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji Anabilim Dalı adını alarak eğitim ve öğretime devam etmiştir (Özer 1991).

İkinci Dönem: 1963-1983 "Sosyal Termalizm Uygulamaları"

Tarih boyunca şifalı sulardan faydalanan Türklerin, sosyal termalizmin de öncüsü olduğunun göstergesi, Budapeşte'deki Velibey Hamamı girişinde yer alan kitabedir. Bu kitabe tam olarak çözümlenememiş olsa da ilk defa Rıza Reman'ın Balneoloji adlı kitabında yayınlanmış ve tanınır hale gelmiştir (Özbey 1979). Sosyal termalizm, termal tedavi masraflarını karşılamaya ekonomik gücü yeterli olmayan, dar gelirli ya da yoksul kişilerin hidromineral kaynaklardan faydalanabilmesini amaçlamaktadır. Sosyal sağlık turizmi olarak da adlandırılan bu kavram, sağlığın korunması ve iyileştirilmesi amacıyla bir sağlık turizmi tesisinde sunulan kür ve eğlence hizmetlerini kullanamayan dar gelirli kişilerin, devletin yardımı ile bu hizmetlerden faydalanabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Nitekim Türkiye'de bu hizmetleri ücretsiz kullanmak isteyen kişilerin sağlık kurumlarından rapor alması koşulu ile Sağlık Bakanlığı'na bağlı belgeli işletmelerde aldıkları hizmetlerin giderleri, çeşitli sosyal yardım kuruluşları tarafından karşılanmaktadır (İncekara 1996).

Sağlık turizme ilişkin ilk kararların alındığı bu dönem Türkiye'nin aynı zamanda planlı döneme geçtiği dönemdir. Birinci Kalkınma Planında (1963-1967) "Sermayenin yarısından fazlası devlet teşekküllerine ait iştirakler" başlığında Bursa Kaplıcası'na yer verilmiştir. Bu planda hamam, içme suyu, kanalizasyon, kütüphane ve çarşı gibi şehircilik ile ilgili çalışmalara belediyeler tarafından yeteri kadar yatırım yapılmadığına ve bu tip hizmetlerin geliştirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra turizm yatırımları ve propaganda harcamaları kapsamında sağlık turizmine, birinci beş yıllık plan döneminde her yıl 11,1 milyon TL ayrılarak toplamda 55,5 milyon TL yatırım yapılması planlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı 1963). Bu dönemde hazırlanan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Tıbbi Turizm (termalizm ve klimatizm) Dairesi'nin 1964 yılındaki bir envanter çalışmasında şifalı su sayısının mevki olarak 117 ve kaynak olarak 1.400 olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de aynı yıl şifalı sulara iç turizme katılanların sayısı 3.800.000'den fazla olduğu 1968 yılında ise mevki olarak 1.219, kaynak olarak 1.520'ye yükselen şifalı suların 226'sı işletilmektedir. Bu şifalı sulardaki sabit konaklama tesislerinin oda sayısının 6.890, yatak sayısının ise 17.560 olduğu belirtilmektedir (Avşaroğlu 1968).

İkinci Kalkınma Planında (1968-1972) sağlık turizmine ilişkin turizm sektörü yatırımları kapsamında tıbbi turizm yatırımlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda, planda her yıl 15 milyon TL ayrılmasına ve toplamda 75 milyon TL yatırım yapılmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra toplumun sağlığının korunması, hasta olanlara tıbbi tedavi olanaklarının eşit şekilde verilmesi, sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanılması üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla devletin tedavi hekimliği yanında özellikle koruyucu hekimliği geniş halk kitlelerine ulaştırması amaçlanmıştır. Birinci ve ikinci kalkınma planı dönemlerinde sosyalleştirme programlarının kullanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı 1967). Üçüncü (1973-1977) ve Dördüncü (1979-1983) Kalkınma Planında sağlık turizmi ile ilgili herhangi bir planlamanın yapılmadığı görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı 1973; Devlet Planlama Teşkilatı 1979). Dahası bu dönemlerde sıhhi amaçla yapılan seyahatlerden el-

de edilen gelir ve giderlerin turizm gelirleri içindeki oranının önemsiz olduğu belirtilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023a).

Türkiye’de kaplıca planlamasına yönelik ilk ciddi çalışmalar Turizm Tanıtma Bakanlığı Planlama Dairesi Başkanlığında kurulan Termalizm-Klimatizm ve Dağ Turizmi Planlama Grup Başkanlığındaki Jeomorfolog ve Jeolog İsmet Ülker’in yönetiminde gerçekleştirilmiştir (Ülker 1988). Örnek kaplıca planı olarak başlatılan bu çalışmalardan ilki 1973 yılında tamamlanan Gönen Termal Su Şehri Nazım İmar Planı olmuştur. Böylece birinci derecede öncelikli kaplıca kaynakları yıllık programlar çerçevesinde ele alınıp planlamalar bu yönde gerçekleştirilmiştir. Birinci derecede öncelikli kaplıca merkezleri Uluslararası Kaplıcalar Birliği (FITEC) tarafından tanımlanan kaplıca şehri (termal su şehri) veya kaplıca yerleşmesi (termal yerleşme) olarak nitelendirilmiştir. Böylece kaplıca şehri içindeki konutların pansiyon işletmesi olarak kullanılması (kredi temini sağlanarak) teşvik edilmiştir. Bu uygulama ile mevcut konut alanlarında daha fazla konaklama yapılmasına ve sosyal termalizmin desteklenmesine olanak sağlanmıştır. Sosyal termalizmin gündeme geldiği ikinci dönemde (1963-1983) yapılan yasal düzenlemelerde, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun (1961) yer almaktadır. Bu kanunla yatay bir örgütlenme modeli benimsenmiş ve Türkiye’deki sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Üçüncü Dönem: 1985-2000 “Sağlık Turizmine İlişkin Teşvik Politikaları”

Türkiye ekonomisinde hızlı gelişen ve lokomotif bir sektör konumuna gelen turizm, 1980’li yıllardan sonra sosyal ve kültürel etkileriyle adından söz ettirmeye başlamıştır. Nitekim 1983 yılı Türk turizminde canlanma döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde genelde turizm sektörüne, özelde ise sağlık turizmine yönelik önemli adımlar atılmıştır (Özer ve Songur 2012). Özellikle sağlık turizmi, 1990’lı yılların ortalarında küreselleşmenin etkisiyle alternatif bir turizm çeşidi olarak ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde tur operatörleri ve destinasyonların sun-

dukları ürünlerde termal turizmin yanı sıra SPA-Wellness turizmine de rastlanmaktadır.

İlk olarak Beşinci Kalkınma Planında (1985-1989), sağlık turizminin de içinde bulunduğu birçok alternatif turizm çeşidinin geliştirilmesine ilişkin hedeflere yer verilmiş ve bu hedeflerin ekolojik dengenin korunması, çevrenin temiz tutulması ve güzelleştirilmesi ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi planlanmıştır. Böylece Beşinci Kalkınma Planı ile sağlık turizmi, planlarda yerini almaya başlamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı 1984). Altıncı Kalkınma Planında (1990-1994), önceki planda olduğu gibi alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca sağlık turizmini ve sağlık turizminin önemli bir alt bileşeni olan üçüncü yaş turizmini daha etkin hale getirmek için teşvik tedbirlerinin geliştirilmesi ele alınmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı 1989). Yedinci Kalkınma Planında (1996-2000) ise turizmin 12 aya yayılması ve dış pazarda değişen tüketici tercihlerinin dikkate alınması doğrultusunda yeni alanlar yaratılması amaçlanmıştır. Bu amaç ile termal ve sağlık turizminin yanı sıra farklı turizm çeşitlerinin de geliştirilmesine yönelik faaliyetlere devam edilmesine karar verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı 1995).

Sağlık turizmine yönelik teşvik politikalarının geliştirildiği üçüncü döneme (1985-2000) ilişkin yasal düzenlemeler incelendiğinde, sağlık turizmi tesislerinin tanımlandığı, bu tesislerin belgelendirilmesi ile ilgili hususların belirtildiği, sağlık ve termal turizme yönelik “Özel Belgeli Öncelikli Tür Turizm Yatırımları” ve “Öncelikli Tür Turizm Yatırımları” adı altında teşvik fonu kaynaklı kredilerin sağlandığı yönetmelik ve tebliğler bulunmaktadır (Unutmaz 1994):

- 1988 yılında kaplıcalar hakkındaki yönetmeliklerin ilki olan Maden Suları (Mineralli Sular) Yönetmeliği yayınlanmıştır.
- 1988 yılında 3487 sayılı Kanun ile 2634 sayılı 1982 tarihli Turizmi Teşvik Kanunu’na bir madde eklenmiştir. Böylece turizm merkezi ilan edilen yerlerin Turizm Bakanlığı’na ve bu bölgelerde bulunan termal kaynakların özel ve tüzel kişilere ayrılmasına olanak sağlanmıştır.
- 1991 yılında kabul edilen Turizm Yatırım ve İşletmelerin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik

(1991), 1982 tarihli Turizm Teşvik Kanunu'nun uygulanmasına dönüktür. Bu yönetmelikte yer alan 112., 113. ve 114. maddeler, sağlık turizmi tesislerinin belgelendirilme şartlarına, projelendirilmesine ve kaynakların korunmasına ilişkin hükümleri içermektedir.

- Sağlık turizmi sektöründe 1993 yılında çıkarılan Turizm Alan ve Merkezlerinde Yeralan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile turizm merkezi ilan edilen yerlerde bulunan termal su ve tesislerle ilgili düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır.
- 1993 yılında yayınlanan Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (1993) kapsamındaki Turizm Kredileri İlke ve Şartları altındaki "Teşvik Kredileri" bölümünde sağlık ve termal turizmne yer verilmiştir.

Bu dönemde sağlık turizmi alanında mevzuat itibariyle düzenleme getiren konulardan bir diğeri de turizm yatırımlarında devlet yardımlarına ilişkin kanun, karar ve tebliğlerdir. Özellikle 1996 yılı itibariyle geçerli olan Gümrük Birliği kapsamında devlet yardımları yeniden düzenlenerek Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Avrupa Birliği (AB) normlarına uygunluğu sağlanmıştır. Turizm merkezi ilan edilen bölgelerdeki sağlık turizmi yatırımları kapsamında termal su tahsisi, Türkiye Kalkınma Bankası Kredisi, düşük tarifeli elektrik, haberleşme altyapısında öncelikli yatırım indirimi gibi devlet yardımlarından yararlanılmaya devam edilmiştir (İncekara 1996). Ayrıca bu dönemde sağlık turizmne uygulanan kredi oranları diğer yatırımlara uygulanan oranlardan oldukça yüksek olmuştur. Bu uygulama devletin sağlık turizmne önem verdiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Unutmaz 1994).

Dördüncü Dönem: 2001-2023 "Reform Dönemi ve Eylem Planları"

Küreselleşen dünyada 2000'li yıllarda yaşanan ilk olay niteliğindeki terör saldırısı ile turizmin genel olarak olumsuz etkilendiği bir döneme girilmiştir. Aynı zamanda bu dönem 2002 yılında av-

roya geçişle birlikte görülen ekonomik durgunluk, 2003 yılında Asya-Pasifik ülkelerinde ortaya çıkan SARS salgını ve Irak savaşı gibi bazı olumsuz olayların gerçekleştiği bir dönemdir. Yaşanan bu olumsuzluklar turizm sektörünü dolayısıyla da sağlık turizmini etkilemiş ve hazırlanan kalkınma planlarında dış pazarlar dikkate alınmaya başlanmıştır. Sekizinci Kalkınma Planında (2001-2005) özellikle bu dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak termal ve sağlık turizminin yanı sıra alternatif turizm çeşitleri ile ilgili faaliyetlerin sürdürülmesine yönelik kararlar alınmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı 2000). Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) sağlık turizmi konusunda Türkiye'nin sağlık hizmetlerinin fiyatının uygun, kalitesinin ve jeotermal kaynakların rekabet edebilirliğinin yüksek olması nedeniyle sağlık turizminin desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bir önceki plan döneminde olduğu gibi turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi ve potansiyel alanların yaratılması hedeflenmiş, tanıtım ve pazarlama hususunda yapısal bir reform gerekliliği üzerinde durulmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı 2006).

Söz edilen reform çalışmalarının hazırlandığı Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) öncelikli dönüşüm programları kapsamında Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programına ve eylem planlarına yer verilmiştir. Bu programda, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizminin kurumsal ve hukuki altyapısının geliştirilmesine ve hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik eylem planları sunulurken, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlık turizminin fiziki ve teknik altyapısının iyileştirilmesine ve etkin tanıtım ve pazarlama yapılmasına yönelik eylem planları hazırlanmıştır. Aynı zamanda, medikal turizm, termal turizm, erişilebilir turizm ve ileri yaş turizmi alanlarındaki hizmetlerde de kalitenin yükseltilmesi ile sağlık turizminin tüm alt bileşenlerinde rekabet edebilirliğinin artırılması amaçlanmıştır. Özellikle sağlıklı yaşam ile ilgili kaplıca, SPA ve benzer olanaklar ile sağlık altyapısının değerlendirilmesinin sağlık turizminin geliştirilmesi için önem arz ettiği üzerinde durulmuştur (Kalkınma Bakanlığı 2013).

Reform hareketlerinin devamı niteliğinde olan On Birinci Kalkınma Planında (2019-2023) ise sağlık turizmine yönelik hukuki düzenlemeler tamamlanarak, akreditasyon ve denetim altyapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Medikal turizm, termal turizm, erişilebilir turizm ve ileri yaş turizm de içeren bir yapıda, sağlık turizmi alanında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda, ortalama konaklama süresinin artırılmasına ve turizmin yılın tamamına yayılmasına yönelik çalışmaların yapılmasına dikkat çekilmiştir. Yanı sıra dünya nüfusunun yaşlanmasıyla kronik hastalık yükünün artış göstermesine yönelik önlemler, hizmetlerin daha etkin sunulması ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin fırsata çevrilmesi ile Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki pazar potansiyelini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2019).

Sağlık turizmi pazarındaki potansiyelin önemli göstergelerinden biri olan istatistiki veriler, 2001 yılından itibaren TÜİK tarafından derlenmektedir. Bu verilerden sağlık turizmi amacıyla gelenlere geliş nedenine göre çıkış yapan ziyaretçi olarak ulaşıırken, sağlık turizmi gelirleri ise harcama türlerine göre turizm geliri şeklinde sunulmaktadır (Arı 2022). Bu bağlamda, 2003-2022 yılları arasında sağlık turizmi ziyaretçilerinin turizm ziyaretçilerine oranı Tablo 1 ve sağlık turizmi gelirlerinin turizm gelirinine oranı ise Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere 2003 yılında 0,86 düzeyinde gerçekleşen sağlık turizmi ziyaretçilerinin turizm ziyaretçilerine oranının, 2022 yılında 2,45 düzeyine yükselmiştir. 2010 yılında 0,49 düzeyinde en düşük oranın ortaya çıkmasında, Orta Doğu'da Arap Baharı olarak adlandırılan iç savaşın yaşanması ve Türkiye'ye gelen İsrail turist sayısının azalmasının yanı sıra bir önceki yıl yaşanan domuz gribi, küresel ekonomik kriz ve Davos olayı gibi olumsuzluklar etkili olmuştur. 2020 yılında 2,57 düzeyinde en yüksek oranın gözlenmesi ise turizm ziyaretçi sayısındaki yaklaşık yüzde 30 düzeyinde bir azalma ile ilgilidir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi sağlık turizmi gelirin turizm gelirinine oranı, 2003 yılından 2022 yılına kadar dalgalı bir seyirde ilerlemiştir. En

yüksek oranın 2020 yılında 7,86 düzeyinde olmasının nedeninin, pandeminin turizm gelirinde ciddi oranda bir düşüşe neden olması ve sağlık turizmi gelirlerinde daha az hissedilmesi olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Sağlık Turizmi Ziyaretçilerinin Turizm Ziyaretçilerine Oranı

Yıllar	Turizm Ziyaretçi Sayısı	Sağlık Turizmi Ziyaretçi Sayısı	Sağlık Turizmi Ziyaretçilerinin Turizm Ziyaretçilerine Oranı (%)
2003	16.302.048	139.971	0,86
2004	20.262.640	171.994	0,85
2005	24.124.501	220.338	0,91
2006	23.148.669	193.728	0,84
2007	27.214.988	198.554	0,73
2008	30.979.979	224.654	0,73
2009	32.006.149	201.222	0,63
2010	33.027.943	163.252	0,49
2011	36.151.328	187.363	0,52
2012	36.463.921	240.682	0,66
2013	39.226.226	300.102	0,77
2014	41.415.070	473.896	1,14
2015	41.617.530	395.019	0,95
2016	31.365.330	400.699	1,28
2017	38.620.346	467.302	1,21
2018	45.628.673	594.851	1,30
2019	51.860.042	701.046	1,35
2020	15.826.266	407.423	2,57
2021	29.357.463	670.730	2,28
2022	51.369.026	1.258.382	2,45

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023b; TÜİK 2023.

Tablo 2. Sağlık Turizmi Gelirinin Turizm Gelirine Oranı

Yıllar	Turizm Geliri (Bin \$)	Sağlık Turizmi Geliri (Bin \$)	Sağlık Turizmi Gelirinin Turizm Gelirine Oranı (%)
2003	13.854.868	203.705	1,47
2004	17.076.607	283.789	1,66
2005	20.322.111	343.181	1,69
2006	18.593.951	382.412	2,06
2007	20.942.500	441.677	2,11
2008	25.415.067	486.342	1,91
2009	25.064.482	447.296	1,78
2010	24.930.997	433.398	1,74
2011	28.115.692	488.443	1,74
2012	29.689.249	627.862	2,11
2013	33.073.502	772.901	2,34
2014	35.137.949	837.796	2,38
2015	32.492.212	638.622	1,97
2016	22.839.468	715.438	3,13
2017	27.044.542	827.331	3,06
2018	30.545.924	863.307	2,83
2019	38.930.474	1.412.438	3,63
2020	14.817.273	1.164.779	7,86
2021	30.173.587	1.726.973	5,72
2022	46.284.907	1.926.094	4,16

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023b; TÜİK 2023.

Reform dönemi ve eylem planlarının ağırlıkta olduğu dördüncü döneme (2001-2023) ilişkin yasal düzenlemelerde, sağlık turizminin medikal turizm, termal turizm, erişilebilir turizm ve ileri yaş turizmi olmak üzere alt bileşenleri kapsamında daha detaylı ele alındığını, sağlık tesisleri ve aracı kuruluşlar için sağlık turizmi yetki belgelerinin zorunlu kılındığını, destinasyonların geliştirilmesine yönelik stratejik eylem planlarının geliştirildiğini ifade eden yönetmeliklere ve kararnamelelere yer verilmiştir:

- ▶ Kaplıcalar Yönetmeliği (2001) ile kaplıcalarda sunulan hizmet çeşitleri tanımlanmış ve buralarda kurulması planlanan tesislerin nitelik ve nicelikleri belirlenmiştir.
- ▶ 2010-2014 yıllarını kapsayan ve Sağlık Bakanlığı (2008) tarafından hazırlanan Stratejik Eylem Planı'nda termal-kaplıca ve medikal turizmde önde gelen bölgelerde kamu ve özel sektörün uluslararası sağlık turizmi faaliyetlerine destek olabilmesi, sağlık turizminin yürütüleceği tesislere ait kriterlerin belirlenmesi ve denetimlerin sağlanması ile sektör ve STK'larla iş birliği yapılarak sağlık turizminde lider konuma gelmesi hedeflenmiştir.
- ▶ 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011) ile Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı kurulmuştur.
- ▶ Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik (2017) kapsamında sunulan asgari hizmet standartlarının belirlenmesi, sağlık kuruluşları ile aracı kuruluşların yetkilendirilmesi ve yürütülmesi planlanan faaliyetlerin denetlenmesi ile ilgili usul ve esasların düzenlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda sağlık tesisinin ve aracı kuruluşun uluslararası sağlık turizmi hizmetlerinde faaliyette bulunabilmesi için uluslararası sağlık turizmi yetki belgesi alması zorunlu hale getirilmiştir.
- ▶ 663 sayılı Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2018) ile Uluslararası Sağlık Hizmetleri (US-

HAŞ) olarak adlandırılan bir anonim şirket kurulmuştur. Bu kuruluş, tanıtımın yapılmasına, kamu ve özel sektörün sağlık turizmine ilişkin faaliyetlerin desteklenmesine ve sunulan hizmet standartlarına ve akreditasyon kriterlerine ilişkin Sağlık Bakanlığı'na önerilerde bulunmuştur.

- ▶ Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planları 2007-2013 kapsamında Troya, Frigya ve Afrodısyia Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri termal turizm açısından önemli merkezler olarak belirlenmiş ve her birinin bölgesel destinasyon olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007).

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Türkiye'de turizmin gelişimiyle paralellik gösteren sağlık turizminin yüzyıllık süreçte önemli gelişmeler gösterdiği belirlenmiştir. Yalova'da modernleşme ve çağdaşlaşmanın yansıması olarak hizmete giren termal otelin açılışı ile başlayan sağlık turizmi girişimleri, günümüzde medikal turizm, SPA-Wellness turizmi, erişilebilir turizm, ileri yaş turizmi gibi yeni kavramların da ortaya çıkmasıyla gelişmeye devam etmektedir. Bu gelişim sürecinde ülkenin coğrafi konumunun, iklim avantajının ve turizm politikasının etkili olduğu görülmektedir. Dünya genelinde 2020 yılı itibarıyla yaşanan pandemi sürecinin diğer tüm sektörlerde olduğu gibi sağlık turizmini de olumsuz etkilemesine rağmen bazı avantajların (düşük maliyet, yüksek bakım kalitesi, kısa bekleme süreleri vb.) sağlık turizmini tekrar canlandıracağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Sağlık turizmi sektörünün Cumhuriyet döneminden günümüze tarihsel gelişiminin incelendiği bu çalışmada, ilk kırılma noktası Yalova ve Bursa Kaplıcalarının açıldığı 1930'lu yıllar olmuştur. 1960'lı yıllarda kalkınma planlarıyla geçen kurumsallaşma sürecinde sosyal termalizm kavramı gündeme gelmiştir. Sağlık turizminin de içinde bulunduğu alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesine yönelik hedeflerin belirlenmesi ise 1980'li yıllara rastlamaktadır. 2000'li yıl-

Tablo 3. Sağlık Turizminin Kırılma Dönemleri

Dönem Aralığı	Dönem Adı	Dönemin Temel Özellikleri
1923-1962	Kaplıca merkezlerinin açılışı	Yalova'da termal otelin açılması Birinci derecede önemli kaplıcalara tedavi kurumu olarak işletme izin belgelerinin verilmesi
1963-1983	Sosyal termalizm uygulamaları	Termal su şehri olmaya elverişli merkezlerin belirlenerek kaplıca imar planlarının hazırlanması Konaklama olanaklarının artırılarak sosyal termalizm anlayışının gündeme gelmesi
1985-2000	Sağlık turizmine yönelik teşvik politikaları	Teşvik Kanunu'na dayanılarak 1993 yılında çıkarılan yönetmelik ile yatırımcıları sektöre çekebilecek cazibelerin oluşturulması Geleneksel kaplıca anlayışının yerini rekreasyon hizmetleri ile yenilenen termal tesislere bırakması
2001-2023	Reform dönemi ve eylem planları	Sağlık turizminin alt bileşenleri olarak medikal turizm, erişilebilir turizm, ileri yaş turizmi gibi yeni kavramların gelişmeye başlaması Sağlık turizmi alanında kritik reform alanlarının tasarlanması Sağlık turizminin alt bileşenlerini oluşturan turizm çeşitleriyle bütünleştirilmesine yönelik eylem planlarının yapılması

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

lardan itibaren de termal ve ileri yaş turizmine, medikal turizm ve erişilebilir turizm eklenmiş ve kapsam genişletilerek sağlık turizminde daha detaylı bir planlama aşamasına geçilmiştir. Bu bağlamda, sağlık turizminin yüzyıllık süreçte kırılma dönemlerine ilişkin temel özellikler Tablo 3'te özetlenmiştir.

Cumhuriyet döneminden günümüze sağlık turizmini konu alan mevcut çalışmaların incelendiği bu çalışmanın ilk kısıtlılığını, ikincil veri kaynaklarına dayanıyor olması oluşturmaktadır. Çalışmanın diğer bir kısıtlılığı ise sağlık turizminin tarihsel gelişimi ele alınırken bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi ve bu nedenle sağlık turizminin alt bileşenleri ile ilgili bilgilerin yüzeysel kalmasıdır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda sağlık turizminin önemli alt bileşenlerinden olan termal turizmin, medikal turizmin, erişilebilir turizmin ve ileri yaş turizminin tarihsel gelişimi her bir turizm çeşidi özelinde dönemler itibarıyla incelendiği ve bu dönemlerin sağlık ve turizm yöneticileri ile akademisyenler tarafından değerlendirildiği ampirik araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akova, O. ve Çakmak, T. F. (2015). Boş Zaman Paradigmasının Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımıyla İlişkisi ve Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (3): 28-36.

Alkan, N. (2009). Tarihin Çağlara Ayrılmasında 'Üçlü Sistem ve 'Avrupa Merkezci' Tarih Kurgusu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (9): 23-42.

Akşam Gazetesi (1937, Ağustos 1). Bursa ılıcalarına girip hastalanmamak için neler yapmalı?

Altınsapan, E. (2009). *Eskişehir Hamamları (Selçuklu-Osmanlı Dönemi)*. Eskişehir: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Arı, H. O. (2022). Türkiye'deki Sağlık Turizmi Politikalarının, Sektörel Hedefler Bağlamında Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (1): 571-588.

Aslan, D. (2014). Modern Türkiye Tarihini Dönemlendirme Meselesi, *Turkish History Education Journal*, 3 (2): 65-81.

Avşaroğlu, M. (1968). *Termalizm ve Klimatizm Türkiye Kaplıcaları ve İçmeleri Kılavuzu*. Ankara: Türkiye Tıbbi Turizm Milli Konseyi.

Barca, M. (2009). Stratejik Yönetim Düşüncesinin Gelişimi, *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, 2009: 34-52.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Onbirinci Kalkınma Planı 2019-2023*. Ankara.

Cumhuriyet Gazetesi (1933, Nisan 29). Çekirge Makyaj Yaptı!

Çallı, D. S. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4 (1): 4-28.

Çiçek, D. (2021). Çevre Paradigmalarının Turizme Yansımaları, *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (2): 75-87.

Çinici, D. (2015). Türkiye Cumhuriyeti Mimarlığının Modernleşme Sürecinde Mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve Kaplıcası (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*. Ankara.

Edinsel, S. ve Adıgüzel, O. (2014). Türkiye'nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yıldaki Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2): 167-190.

Göküdü, A. ve Yaman, M. (2020). Yerel Yönetimlerde Kent Planlaması Anlayışının Dönüşüm Evrelerine Bir Örnek: Kütahya Kenti (1923-1960), *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 29 (1): 35-65.

- Güleriüz, U. (2021). Türkiye’de Turizmin Tarihsel Gelişimi (*Basılmamış Doktora Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- İncekara, A. (1996). *Sağlık Turizminde Jeo-Termal Kaynaklar*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın.
- Kahraman, N. (1986). *Turizmde Yatırım Projeleri*. İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*. Ankara.
- Kaplıcalar Yönetmeliği. (2001, 24 Temmuz). *Resmî Gazete*. (Sayı: 24472).
- Karaarslan, F. (2019). Tarih ve Hafızanın Düşüm Noktası: Tarihi Dönemselleştirme Sorunu ve Le Goff’un Dönemselleştirme Görüşü, *İnsan ve Toplum*, 9 (2): 1-29.
- Kaymaz, Ç. (2018). 2010 Sonrasında Türkiye’de Sağlık Turizminin Gelişimi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Te-kirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, M. A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1): 7-22.
- Kurun Gazetesi. (1937, Ağustos 10). Yalova’da Fenni Tekâmül. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2007-2013*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023a). Yıllık Bültenler 1973-1977 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>, Erişim tarihi: 10 Şubat 2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023b). Turizm İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Özbey, S. (1979). *Şifalı Sularımız-Kaplıcalar ve İçmeler Rehberi*. Ankara: Yurt Haber Ajansı Yayın.
- Özer, N. (1991). Kaplıca Hekimliğinin Çağdaş Gelişimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (3): 35-39.
- Özer, Ö. ve Songur, C. (2012). Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (7): 69-81.
- Özpunar, H. (2013). Afyonkarahisar’ın Yüzlerce Yıllık Su Kaynağı Kadınana, *Taşpınar Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, 10: 4-9.
- Özvar, E. (1999). Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü, *Divan*, 7: 135-151.
- Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükümünde Kararname (2018, 3 Ağustos). *Resmî Gazete* (Sayı: 30498).
- Sağlık Bakanlığı (2008). Stratejik Plan, https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/35664/0/stratejik-plan-2010-2014pdf.pdf?_tag1=645253105A84728F7DFD78DA38BD15E44B061D86, Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.
- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname (2011, 2 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı: 28.103).
- Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun (1961, 12 Ocak). *Resmî Gazete*. (Sayı: 10705).
- Salman Günalp, Ö. (2015). *Yalova Benim Kentim*. Yalova: Dö-nence Yayınları.
- Tatar, C. (2022). Mustafa Kemal Atatürk’ün Ölümünün 84. Yıldönümü, <https://hayatgazetesiordu.com/makale/14416809/ceviz-tatar/mustafa-kemal-ataturkun-olumunun-84yildonumu>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2023.
- Teoman, Ö. ve Bozpinar, C. (2022). The Development of the Silk Industry in the Ottoman Bursa: An Analysis of Periodization, *Gazi Akademik Bakış*, 15 (30): 157-176.
- Tontuş, Ö. (2019). *Sağlık Turizminin Tarihçesi*. Ankara: SA-TURK Yayınları.
- Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (1993, 31 Aralık). *Resmî Gazete*. (Sayı: 21805).
- Turizm Yatırım ve İşletmelerin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik (1991, 21 Kasım). *Resmî Gazete*. (Sayı: 21058).
- TÜİK (2023). Turizm İstatistikleri ve Sınır İstatistikleri 2003-2022/Harcama Türlerine Göre Turizm Gelirleri ve Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1>, Erişim Tarihi: 15 Mart 2023.
- Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik (2017, 13 Temmuz). *Resmî Gazete*. (Sayı: 30123).
- Unat, K. (2017). Haymana Kaplıcasının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişimi, İçinde; T. F. Ertan ve K. Unat (Yayın. Haz.) *Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Uluslararası Sempozyumu* (ss. 193-208). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Unutmaz, G. (1994). Kaplıca Turizmi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülker, İ. (1988). *Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Seher GÜLENC

Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’ndan mezun oldu (2009). Yüksek lisans derecesini Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik dalından (2011), doktora derecesini ise Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği dalından aldı (2019). 2012 yılında Anadolu Üniversitesi’nde çalışmaya başladı ve halen Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi’nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları, turizm ve otel işletmeciliği, sağlık turizmi, medikal turizm ve turizm tarihidir.

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Basınında Turizm İstanbul Belediye Mecmuasında Turizm Haberleri (1924-1942)

Republic Era Tourism in Istanbul Press -Tourism News in Istanbul Municipality Magazine (1924-1942)-

Murat HANILÇE*- Emine ÇELİKKUT**

*Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Taşlıçiftlik Yerleşkesi 60250-Merkez/Tokat.
E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0587-9336

**Araş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Taşlıçiftlik Yerleşkesi 60250-Merkez/Tokat.
E-posta: emine.celikkut@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1187-0197

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 8 Haziran 2023
Birinci düzeltme: 23 Haziran 2023
İkinci Düzeltme: 6 Temmuz 2023
Kabul: 21 Temmuz 2023

Anahtar sözcükler: İstanbul, Belediye,
Mecmua, Şehircilik, Turizm, Seyyah.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 8 June 2023
Resubmitted: 23 June 2023
Resubmitted: 6 July 2023
Accepted: 21 July 2023

Key words: Istanbul, Municipality,
Magazine, Urbanism, Tourism,
Traveler.

ÖZ

Türk basını Tanzimat Fermanı ile hız kazanan Türk modernleşme sürecinde önemli mesafe kaydetmiştir. Bu süreçte çeşitli resmi kurumlar çıkardıkları mecmualarla basındaki gelişmeye katkı sunmuşlardır. Cumhuriyetin ilan edildiği yılın hemen ertesinde, 1924 yılında yayımlanmaya başlayan ve 1942 yılında basımı sonlandırılan İstanbul Şehremaneti Mecmuası yahut diğer ismi ile Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediye Mecmuası bu mecmualardan biridir. Mecmua Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olması, döneminin İstanbul'u ve önemli Avrupa şehirleri ile alakalı ayrıntılı bilgileri sayfalarında muhafaza etmesinden dolayı zengin bir tarihi hazinedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş Batı'yı örnek alarak şehircilik ve belediyeçilik üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar arasında turizm meselesi de bulunmaktadır. Bu konuda mecmuada; Türkiye'de ve İstanbul'da turizmin geliştirilmesi için gerçekleştirilen bazı faaliyetler, konaklama, ulaşım, eğlence gibi pek çok konuda bilgi verilmiştir. Bu çalışmada mecmuanın tamamı taranmış; mecmuanın turizm konulu tüm içeriği tespit edilmiştir. Elde edilen verilerle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki modernleşme-yenileşme sürecinde turizme verilen önem İstanbul özelinde tanıtılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The Turkish press has made significant progress during the Turkish modernization process, which gained momentum with the Tanzimat Edict. During this process, various official institutions have contributed to the development of the press by publishing magazines. The Istanbul Municipality Magazine (Istanbul Şehremaneti Mecmuası) or alternatively known as the The Istanbul Municipality Magazine of the Republic of Turkey (Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediye Mecmuası) is one of the magazines that began publication in 1924, immediately following the declaration of the Republic, and ended its printing in 1942. This magazine is a valuable historical treasure as it is Turkey's first municipal magazine and preserves detailed information about Istanbul and significant European cities of its time within its pages. Among the endeavors of the Republic of Turkey, which took contemporary Western examples in urban planning and municipal affairs, tourism is also included. Regarding this matter, the magazine provides information about various activities carried out to develop tourism in Turkey and Istanbul, including accommodation, transportation, entertainment, and many other aspects. In this study, the entire magazine has been scanned, and all the content related to tourism has been identified. The importance given to tourism during the modernization and renewal process in the early years of the Republic has been attempted to be promoted specifically in Istanbul through the data obtained.

GİRİŞ

İstanbul Şehremaneti Mecmuası Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk belediye dergisidir. Bu sebeple Türk basın tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Mecmua, Eylül 1924'te Operatör Dok-

tor Emin Erkul'un şehremaneti sırasında İstanbul Şehremaneti Müdevvenat ve İhsaniyat Müdürlüğü'nün teminatında, Osman Nuri Ergin ve Ahmet Şefik Atabey'in gayretleriyle yayım hayatına başlamıştır. Eylül 1924 ile Mart 1942 ara-

sında basılan mecmua toplam 199 sayıdan oluşmaktadır (Toprak 1994).

İstanbul'un fethedilmesinin ardından günde gelen ve Osmanlı saray teşkilatında görevli emirlerden birisi olan Şehremini, saraya ve kamuya ait düzen ve onarım işleriyle ilgilenen görevlinin ismidir. Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu yeniliklerin ardından 1855 yılında Şehremaneti kurulmuş ve başkanlığına kamunun düzeninden sorumlu Şehremini getirilmiştir (Akyıldız 2010).

Mecmuanın 1924 ile 1928 yılları arasındaki ilk beş senesine ait 51 sayısı eski harflerle basılmıştır. Mecmuanın eski harflerle basıldığı son sayıya kadar yayımlanma düzeni yılda 12 sayı -12 sayı -12 sayı -12 sayı ve son olarak -3 sayı şeklindedir. 1 Kasım 1928'de Yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden sonra Mecmuanın devam eden sayıları yeni harflerle basılmıştır. 1930'dan itibaren *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediye Mecmuası* adını alan dergi, İstanbul Belediyesi'nin kendi matbaasında – İstanbul Şehremaneti Matbaası-basılmıştır. Mecmua aylık bir düzenle yayınlanmak istense de bu her zaman mümkün olmamıştır. İki ya da üç aylık periyodlarla çıkarıldığı da görülmüştür.

İstanbul'da vilayet teşkilatı ilk kez 1909 yılında kurulmuştur. Fakat hükümet merkezinin Ankara olmasına kadar İstanbul'daki vilayet otoritesi net bir şekilde hissedilmemiştir. Ankara'nın hükümet merkezi olmasıyla birlikte İstanbul 10'u belediye sınırları içerisinde beşi belediye sınırları dışında olmak üzere 15 kazası olan şehir ve kaza merkezi olarak ayrı ayrı idare edilmiştir. 1930 yılından sonra çıkarılan kanun ile 10 şubesi olan tek bir belediye olarak kabul edilmiş ve Şehreminliği ile Şehremaneti isimleri birleştirilmiştir. Emanet ve emninliğin birleştirilmesiyle beraber 1924 yılında çıkarılmaya başlanan mecmuanın ismi de değiştirilmiştir. (*Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediye Mecmuası-İBM, Mart, Nisan, Mayıs 1934, s. 365-371*).

Mecmuanın kapağının üst bölümünde kalın puntuyla serlevhası (adı) yer almaktadır. Mecmuanın yayımlandığı matbaa kimi zaman kapta kimi zaman ise hemen ardındaki başlangıç sayfasında verilmiştir. Serlevhanın bulunduğu kısmın altındaki altı ve üstü çizili satırın en sonunda mecmuanın yayın yılı (kaçıncı sene), orta

bölümünde ait olduğu ay ve yıl, en sağında mecmuanın sayısı (numarası) belirtilmiştir (*İBM, Kanunisanı 1931, s. 172*.) Kapağın geri kalan kısmında ise mecmuanın içindekiler sıralanmıştır (*İBM, Eylül 1340/1924, s. 1*).

Mecmuanın 1-51. sayıları "nüshası 5 kuruş senelik aboneliği 50 kuruş" (*İBM, Eylül 1340/1924, s. 1*) üzerinden satışa sunulmuştur. Yeni Türk harflerinin kabulüyle birlikte mecmuanın son sayfasında yer alan tablonun içerisindeki bilgilerden, ücretinin değiştiği anlaşılmaktadır. Buna göre mecmuanın yeni sayılarında yer alan tabloda yeni ücret "*İstanbul Belediye Mecmuası, sayısı [10] senelik aboneliği [100] kuruştur. Perakende istenen nüshaların her biri için ayrıca bir ve abonelerden [10] kuruş posta ücreti alınır.*" şeklinde ifade edilmiştir (*İBM, Ağustos 1932, s. 531*). Mecmuanın son sayfasında mecmuayı basan matbaanın diğer yayınlarının isim ve ücretlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte, son sayfanın boş bırakıldığı ya da bir haberle doldurulduğu da olmuştur.

Mecmuanın eski harflerle ve Yeni Türk harfleriyle yayımlanan sayıları arasındaki başlıca fark sayfa numaralarında görülmektedir. Eski harfli ilk 12 sayıda sayfa numaraları art arda devam eden sayılarda öncekine eklenerek ilerletilmiş ve 12. sayı 420. sayfada sona ermiştir. 13. sayıda ise sayfa numaraları yeniden 1'den başlatılmış 25. sayı da dahil olmak üzere 652. sayfa numarasına kadar getirilmiştir. Mecmuanın devam eden sonraki 10 sayısı yani 26-36. sayılar arası 65. sayfa numarasıyla başlayıp 762'de bitirilmiştir. Mecmuanın yeni harflerle yayımlanan sayılarının sayfa sayıları 14, 19, 25, 42 ve 61 sayfa gibi birbirinden farklı hacimde olmuştur. Ayrıca mecmuada 193. sayıya kadarki sayfaların birbirini takip eden şekilde basıldığı görülürken 193. sayıdan itibaren ise her sayı kendi içerisinde yeniden 1'den başlanarak son sayfasına kadar numaralandırılmıştır.

Mecmuanın yayımlanmasındaki asıl amaç belediyenin uygulamaları ve İstanbul şehriyle ilgili olan her türlü malumattan halkı haberdar etmektir. Bu amaç doğrultusunda hem Tanzimat Fermanı'ndan o güne gelinceye kadar yerleştirilmeye çalışılan şehircilik anlayışı hem de şehir tarihini içeren yazılara da yer verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi basın yayın organlarından birisi olan *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediye Mecmuası*'nın her bir sayısı incelenerek seçilen turizm haberleri bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Böylece mecmuada yer alan turizm ile ilgili her türlü içerik tespit edilmiş olacaktır. Elde edilen verilerle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki turizmin işleyişi, turizm kültürü, turizm mimarisi gibi konular hakkında araştırmacılara bir kolaylık sağlanacaktır. Ayrıca İstanbul yerel yönetiminin, cumhuriyetin ilk yıllarında turizme verdiği önem ve yaptığı çalışmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İNCELEME YAKLAŞIMI

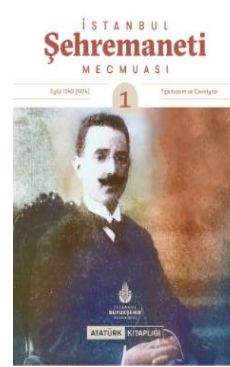
Toplu haberleşme kültürünün en eski ve en genel araçlarından birisi olan gazete ve mecmua gibi süreli yayınlar, yayımlandıkları dönemin idari, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi verirler. Bu bağlamda bir gereksinimin neticesi olarak meydana getirilen dergiler, topluma dair birçok olgu ve olayın okuyucuya ulaşmasını sağlamaktadır. 17. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşan gazete ve derginin, Osmanlı Devleti'ndeki ilk örneği III. Selim dönemine aittir (Çavdar 2017). 1795'te İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği Doğu'da yerleşmiş Fransızlara Fransa Cumhuriyeti'nin sorunları hakkında bilgi vermek, Türklere de Avrupa'yı tanıtmak amacıyla *Bulletin de Nouvelles* adlı süreli yayını çıkardı. On beş günde bir çıkan bu yayın Türkiye'de ilk gazete olarak nitelendirilebilir (Karaman 2014).

Osmanlı topraklarında yerli gazeteciliğin temelleri 1828'de Mısır'da, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın çıkardığı *Vak'a-i Mısriye* ve bunu takip eden *Vak'a-yi el-Giridiye* ile başlamıştır (Hanilçe ve Ak 2018). Osmanlı Devleti'ne ait ilk resmî gazete olan *Takvim-i Vekayi'nin* (1831) çıkarılmasının ardından Sultan Abdülaziz dönemine kadar sınırlı sayıda ve hükümetin icraatlarını ilan etmekle görevli gazete ve mecmualar çıkarılmıştır. Abdülaziz dönemiyle birlikte basında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu bakımdan Sultan Abdülaziz dönemine kadar olan sürece "Osmanlı basınının doğuş evresi" denmektedir (Çavdar 2017). Sultan Abdülaziz dönemi sonrasında ise Osmanlı Devleti'nde basın yeni çehreler

kazanmaya başlamıştır (Karaman 2014). Osmanlı Devleti'nin yeniden düzenlendiği Tanzimat döneminin sonlarında basında Yeni Osmanlılar olarak tanımlanan aydınların etkisi görülmüştür. Ziya Paşa, Namık Kemal, Şinasi gibi aydınların tesirleriyle gazete ve dergilerde sade bir anlatıma başvurulmuştur.

Çalışmanın konusunu, Cumhuriyet'in ilanından sonra belediyecilik alanında yayımlanan ilk dergi olan *İstanbul Belediye Mecmuası* oluşturmaktadır. 19. yüzyıldan günümüze değin dergicilik geleneğinin uzun süreli dergilerinden birisi olan mecmua, şehir hakkında içerdiği bilgilerin yanında Türkiye Cumhuriyeti Turizm Tarihi'ne ışık tutacak çok sayıda haber ve gelişmeyi de içerisinde barındırmaktadır.

Çalışma sürecinde "İstanbul Belediye Mecmuası", "Turizm", "Şehremaneti", "İstanbul" vb. anahtar sözcükleriyle veri tabanlarında ve arama motorlarında tarama yapılmıştır. Makalemizin içeriğini oluşturan İstanbul Belediye Mecmuası'nın sayılarına Atatürk Kitaplığı'ndan ulaşılmıştır¹. Ayrıca mecmuadan yararlanılarak oluşturulmuş tez, makale, gazete vb. ikincil kaynak kullanımına da başvurulmuştur. Bu meydana konu hakkında çok sayıda yayın kaleme

Resim 1. İstanbul Şehremaneti Mecmuası Kapak Sayfası (Soldaki Tıpkı Basım – Sağdaki Orijinal Nüsha)

Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı

¹ Türkiye Cumhuriyeti Şehremaneti Mecmuası ve İstanbul Belediye Mecmuasının bu yazıda kullanılan 1-199. sayıları için bakınız: https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%C5%9Eehremaneti+mecmuas%C4%B1+%2C&alan=tum_txt#; https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%C5%9Eehremaneti+mecmuas%C4%B1+%2C&alan=tum_txt&sno=2, (Erişim tarihi: 14.07.2023).

alınmıştır. Bu yayınların içerisinde *İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda Şehircilik Açısından Su Konusu*, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda Sanat Tarihi Yazıları*, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası Dizin İncelemesi ve Değerlendirme* gibi makale ve lisansüstü tezler öne çıkmaktadır. Yazım aşamasında mecmuanın içeriğinden faydalanılarak oluşturulmuş olan muhtelif eserler bu yazının kurgulanmasında kolaylık sağlamıştır. Ortaya konan pek çok bilimsel ve popüler çalışmaya karşın şu ana kadar mecmuanın Türk turizmi açısından değerlendirilmediği tespit edilmiştir. Bu yönüyle bu çalışma eksik kalan bu kısmı giderme iddiasındadır. Böylece *İstanbul Belediye Mecmuası* ile ilgili bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ve turizm konusuna mütevazı bir katkıda bulunulacaktır.

İSTANBUL'UN TURİSTİK POTANSİYELİNE DAİR

Latince "tornus" ve Fransızca "tourner" kelimelerinden türetilmiş olan turizm (Saral ve Malkoç 2018); dinlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla gerçekleştirilen seyahattir². Bu ve buna benzer amaçlarla faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler ise turist yahut seyyah olarak tanımlanmaktadır (Eralp 1983).

Seyyah, II. Dünya Savaşı sonlarına değin Türkiye'de genellikle turistin yerine kullanılan, diplomatik görev yahut sadece gezi maksadıyla bulunduğu şehir ya da ülkeden başka bir yere giderek gözlem yapan ve bunları not eden kişilere verilen isimdir (Özel 2018).

Turist ya da seyyahlar, oluşabilecek tüm zorlukları göze alarak buldukları dünyanın dışına çıkan ve kendi toplumlarının gören ve işiten gözleridirler. Bu bağlamda bulunduğu yerden belirli amaçlarla yeni yerlere giden ve tanyan kişiler kendi toplumları tarafından kılavuz olarak kabul edilirler. Yol gösterici olarak kabul edilen bir seyyah ya da turist diğer şahıslara anlattıklarının merak duygusunu güdülemesi sonucunda gerçekleşen seyahat diğer bir deyişle turizm; bir toplumun öteki toplumlardan üstünlüğüne

neden olmaktadır. Bu anlamda Batılı toplumlar yüzyıllar boyunca öncülüğü ellerinde bulundurmışlardır (Doğan 2020).

Kişilerin bir yerden başka bir yere seyahat etmelerine neden olan hususlar arasında çekicilik, ulaşılabilirlik ve işletmeler (otel vs.) bulunmaktadır (Kılıçözlü 1995). Bu çalışmanın temelini oluşturan İstanbul, tarihsel süreçte çeşitli devletlere başkentlik yapması nedeniyle imparatorlukların mirasını üzerinde taşımaktadır. İmparatorluklardan arda kalan bu miras İstanbul'da turizm açısından gerekli birçok özelliğin oluşmasına imkân tanımıştır. İstanbul'un turizm şehri haline gelmesinde geçmişten aldığı mirasın yanı sıra Türkiye Seyyahin Cemiyeti ve İstanbul İktisat Komisyonu'nun kurulmasının büyük etkisi bulunmaktadır (Saral ve Malkoç 2018). Ayrıca İstanbul'un turizm ölçeğinde ilerleme sağladığı ilk dönem Emin Erkul'un belediye reisliği zamanında yaşanmıştır (Saral ve Malkoç 2018). Emin Bey ve yardımcısı Şükrü Ali Bey döneminde turistlere olan yaklaşım ve meydana gelebilecek olan kötü davranışların engellenmeye çalışılmasıyla İstanbul, mevcut durumuna göre daha çok ilerleme kaydetmiştir (Saral ve Malkoç 2018). Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul, mevcut tarihî, kültür- sanat, doğal güzellikleri ve coğrafi konumunun yanı sıra yeni kurulan cemiyet ve komisyonlarca yabancı turistlerin dikkatini daha fazla çeker duruma gelmiştir. Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü vazifesi taşıyan İstanbul, günümüzde de var olan misyon ve vizyonu ile turizm sektöründe düne göre artış göstermiştir. Ayrıca bu artış ile İstanbul'da eğlence, alışveriş, sağlık, kongre, kültür, doğa turizmi gibi alanlarda çeşitlilik yaşanmaya başlamıştır. Bu durum yerli ve yabancı turistlerin İstanbul'a daha sık gelmesine ve maddi gelir girdileri sağlamasına neden olmuştur.

BELEDİYE MECMUASI'NDAKİ TURİZM VE SEYAHATE DÖNÜK HABERLERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Turizm, şahısların daimî olarak yaşadıkları yer dışında yaptıkları seyahat veya gittikleri yerlerde konaklamalarından ortaya çıkan gereksinimlerin karşılanmasıyla alakalı üretim ve tüketim ey-

² Turizm kavramı için bakınız: Türk Dil Kurumu (2023). <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 26 Mayıs 2023.

lemlerinin bütünüdür (Yıldız 2011). Bu tanımdan yola çıkılarak, turizmin başlangıç süreci eskiçağlarda yaşamış olan insanların ilgilerini çeken diğer yerlere seyahat etmelerine yani M. Ö. 4000'li yıllara kadar götürülebilmektedir (Yıldız 2011). Özetle turizm ve seyahat faaliyetleri insanla özdeşleşen bir etkinlik olması sebebiyle her dönemde şehircilik yahut belediyeçilik açısından önemli konulardan birisi olmuştur.

Turizm, her ne kadar beslenme ve barınma gibi hayati ihtiyaçlardan olmasa da insanoğlunun merak duygusu nedeniyle her dönemde önemini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda Eylül 1924 ile Mart 1942 tarihleri arasında yayımlanan *İstanbul Belediye Mecmuası*, yayım süreci boyunca turizm ile ilgili ulusal ve uluslararası olmak üzere birçok habere yer vermiştir³. Mecmuada bulunan turizme dair haber başlıkları kendi içerisinde ulaşım, konaklama, eğlence gibi çeşitli gruplara ayrılabilir.

Ulaşım Dair Haberler

İnsanların ulaşım araçları vasıtasıyla yaşamlarını sürdürdükleri yerden, başka bir yere seyahat etmeleri turizm olarak tanımlanmaktadır (Doğaner 1998). Şahısların seyahat edebilmeleri için ulaşım sistemleri adı verilen yol, köprü, araç gibi çeşitli unsurlara ihtiyaçları vardır. Bu durum turizm ile ulaşımın birbiriyle bağlantılı olduğunu ortaya koyduğu gibi aynı zamanda turizm ile ulaşımın gelişmişlik açısından birbirini desteklediğini ve canlandırdığını da göstermektedir (Doğaner 1998).

İstanbul Belediye Mecmuası, aralıklı zamanlarda da olsa 18 yıl boyunca süren yayın hayatında turizm ve ulaşım konularında görüş ve düşünceler, öneri ve planlar gibi hususlar üzerinde sıklıkla durmuştur. Mecmuada turizm ve ulaşımın doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olduğu yaklaşık 61 haber bulunmaktadır. Mecmuanın Haziran 1925 tarihli 10. sayısında ulaşım ile ilgili olarak "İstanbul'daki nakliye araçlarından, tarifelerinden, düzen konusundan ve yolcuların nakil

meselesinden bahsedilerek Anadolu Demir Yolları, Şark Demiryolları, Tramvay ve Tünel, Haliç Şirketi, Şirket-i Hayriye" (*İBM*, Haziran 1925, s. 273-296) gibi noktalarda var olan durumdan ve ileriye dönük düşüncelerden söz edilmiştir. Mart 1927 tarihinde 31. sayının 415 ile 421. sayfaları arasında "İstanbul'da yolcu taşımacılığı yapan şirketler: Anadolu demir yolları, Haliç vapurları ve taşıdıkları yolcu sayıları, şark demiryolları, Şirket-i Hayriye ile 1926 yılındaki İstanbul limanının hareketliliği" (*İBM*, Mart 1927, s. 415-421) konuları üzerinde yeniden durulmuştur. Bu defa aynı yılın Haziran ayında çıkarılan 35. sayıda ise *Şehrimizin Mevsim-i Tenezzühleri* başlığı altında "İstanbul'da gezilecek yerler ve buralarda belediyenin gerçekleştirdiği kontrollerden" (*İBM*, Temmuz 1927, s. 683-690) bahsedilerek gezilebilecek yerlerin isimlerinin nasıl muhafaza edildiği gibi birçok hususa değinilmiştir.

Mecmuanın ulaşım ile alakalı dikkate değer bir haberi de 1931 yılı Haziran ayının 82. sayısında yayımlanan *Türkiye Turing Kulübü* konusudur. Bu konu başlığı altında "Türkiye Turing Kulübü'nün içeriği, icraatları üzerinde durulmuş; turizm meselesinin devletin iktisadi programı içerisine alınmasından ve İstanbul Belediyesi ve Dahiliye Vekaleti bünyelerinde bu konu ile alakalı şubeler açıldığından söz edilmiş; kara yolu üzerinde otomobil ile yapılan yolculuklarda gümrüklerden geçişin sağlanacağı esnalarda tripik adı verilen belgelerin kullanılmasının zorunlu olduğuna" (*İBM*, Haziran 1931, s. 380-388) işaret edilmiştir.

Aslı triptik olan tripik kelimesi karne için kullanılmıştır. Triptik karnesi yani "Carnet De Passenges En Douane" tüm motorlu araçların Türkiye'ye ait olduğunu gösteren ve bir ülkeden diğerine geçerken kullanılan uluslararası geçici gümrük belgesidir⁴.

İstanbul Belediye Mecmuası'nın ulaşım ile ilgili haberleri incelendiğinde çoğunlukla Üsküdar ve civarında tramvay konusunun işlendiği görülmektedir. Bu konu mecmuanın çeşitli sayılarında

³ İstanbul Belediye Mecmuası'nda turizm ve seyahat ile ilgili tüm haberler Ek 1 isimli bölümde gösterilmiştir.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070301-23.htm>, (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2023).

da gündeme gelmiştir. Konu hakkında ilk olarak “Üsküdar ve etrafındaki tramvayların işletmesinin şehremanetine devrinden” (İBM, Teşrinisani, Kanunievvel 1932, s. 679-684) bahsedilmiştir. Daha sonraki sayılarda “İstanbul’un Avrupa yakasında çok eski zamanlardan beri Tramvay işletildiği fakat yeni olarak Üsküdar’da iskele civarında uygun bir noktadan başlamak üzere elektrikli tramvay hattının çalıştırılacağından Hattın düzenli şekilde işleme için gerekli olan malzemenin tedariki hususunda Üsküdar ve Kadıköy civarında Elektrikli Tramvay inşası için Omnium d’Entreprises Şirketi ile anlaşıldığından ve ardından Ankara’nın Hükümet merkezi olması sebebiyle imarı konusunda da gelişimini sağlayabilmek amacıyla tramvay tesisatının Ankara’ya nakil edilmesi konusundan, tesisatın gerçekleştirilebilmesi için Omnium d’Entreprises Şirketi’nin derhal girişimlerini yenilediği, yeni hatların işletmeye açıldığı ve hattın genişletildiği” (İBM, Kanunisani, Ocak, Şubat, Mart, 1933, s. 728-734- 775-782) gibi içeriklerle okuyucu tramvay konusunda net bir şekilde haberdar edilmeyle çalışılmıştır.

Seyahat edebilmek amacıyla kullanılan yol, havaalanı, araç gibi muhtelif ulaşım sistemleri turizmin gelişmesinin sağlanması adına mühim unsurlardandır. İstanbul Belediye Mecmuası’nın 1939 yılında yayınlanan 178-179 sayısında ulaşım sistemleri ile alakalı olarak *İstanbul Limanı ve Ehemmiyeti* konusunda bilgi verilmiştir. Bu konuda “İstanbul’un limanı olarak anılan Haliç’in (Altınboynuz) tüm rüzgarlardan saklı güzel bir havuz halinde olduğu, ticari malların boşaltılıp yüklenmesi için büyük ve önemli bir uğrak noktası durumunda bulunduğu, limanın üç kısma ayrıldığı, limanda Galata ve İstanbul kıyılarını birbirine bağlayan Karaköy ve Atatürk isimli iki köprü bulunduğu ve Atatürk Köprüsü’nün yerinde seneler öncesinde “Unkapanı” adını taşıyan bir köprünün yer aldığı fakat köprünün fırtına dolayısıyla parçalandığı ve yerine Atatürk Köprüsü’nün yapıldığından” (İBM, Eylül, Teşrinievvel, Teşrinisani 1939, s. 215-216) bahsedilmiştir.

Konaklamaya Dair Haberler

Turizm, kişilerin yaşadığı bir yerden gittikleri başka bir yere özgü şartların oluşturduğu olgudur (Eralp 1983). Bu tanımdan yola çıkarak bahsedilen şartlar arasında ehemmiyet arz eden hususlardan birisi de konaklama meselesidir. Konaklama, kişilerin kendi meskenleri dışında çeşitli sebeplerle gerçekleştirdikleri yolculuklarda geçici olarak birtakım ihtiyaçlarını en uygun muhitte karşılayan otel, pansiyon, dinlenme tesisi gibi işletmelerin yer aldığı işkoludur (Okuyucu ve Akgiş 2016). İstanbul Belediye Mecmuası’nın içerdiği konulardan bir diğeri de konaklamadır. Mecmuanın içerisinde konaklama ile ilgili toplam 11 haber bulunmaktadır. Bu haberler arasında sadece konaklama hakkında belli başlı mekanlara yer verilmemiş; bunların yanı sıra konaklamaya haiz diğer mekân ve hususlarla ilgili genel bilgilere de değinilmiştir.

Konaklama ile ilgili ilk haber 1925 yılının Aralık ayında çıkan İstanbul’a Ait Mühim Bir İstatistik başlıklı yazıda “İstanbul’daki hamam, dükkan, otel, gazino, kahvehane gibi yerlerin ilçelere dağılımından ve istatistiğinden” (İBM, Kanunievvel, Aralık 1925, s. 168) bahsedilmiştir. 1927 yılının Ağustos ayında çıkmış olan bir diğer haberde Türk evinin mimari yapısından (İBM, Ağustos 1927, s. 723-737) söz edilmiştir. Evler konusunda 1933 yılında çıkmış olan 111. sayıda *Beşeri Coğrafya Bakımından Evler ve Yollar* başlığında “Fransa’nın Toulouse şehrinin tuğlalardan yapılan evlerden oluştuğu, tuğladan yapıma en meşhur büyük yapıları arasında “Sain-Sernin’in” yer aldığı, buna ek olarak Dabade yakınlarındaki “Taştan Ev” ve Anvers şehrinin limanındaki “Pierre” ve “Steen” namındaki tuğladan yapılmış olan ünlü evlerin olduğu, böylesine önemli mekanların coğrafyayı ilgilendirdiği ve inşa malzemesinin evin alacağı şekli belirlediği fakat yine de evlerin inşasını belirleyen faktörlerin sadece iklim veya su ile izah edilemeyeceğinden” (İBM, Teşrinisani 1933, s. 177-180) söz edilmiştir.

Mecmuada konaklama ile ilgili haberler arasında 1938 yılında çıkmış olan Eminönü’nün Genişletilmesi meselesi bulunmaktadır. Bu konu da “Eminönü Meydanı’nın genişletilme çalışmaları ile meydanın gelecekte alacağı vaziyete değini-

lerek meydana bulunan Valide Han" ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (İBM, Mayıs 1938, s. 861-863). Konaklama ile ilgili olarak dikkat çeken bir diğer haber de 1931 yılı 86 numaralı sayıda çıkmış olan 1930 Senesinde Fransa'da Turizm ve Otelcilik isimli yazıdır. Yazının içeriğinde "1930 yılının oldukça sıcak geçmesine nazaran otelcilik sanayimizin mühim bir açık gösterdiği, çeşitli turizm merkezlerinden gelen haberlere göre de bu sene durumun daha da kötüleşeceği fakat bu duruma karşılık olarak orta halli Fransızların, frangın düşmesi, yolcu şirketlerinin gösterdiği kolaylıklar, turizm cemiyetlerinin mevcut propagandaları, okul tatillerinin uzatılması, gibi sebeplerden dolayı seyahat arzusunun arttığı da ayrıca vurgulanmış olup tüm bu sebepler ve daha çok harp sahnesinin bıraktığı izi görme merakıyla yurdu-muza gelen misafirlerimize ülkemizin daha başka güzellikler barındırdığını kendi çabalarımız ile gösteremediğimiz söylenmiştir. Tam da bu esnada bizim açık bıraktığımız kapıyı yabancıların kapatarak durumu kendi lehlerine çevirme doğrultusunda ciddi adımlar atmış oldukları ifade edilmiştir. Bahsi geçen olumsuz koşulları ortadan kaldırmak amacı ile ilgili birkaç fikir öne sürülmüştür. Öncelikle turizmimiz, otelciliğimiz ve kaplıcalarımıza yardım için yapılabilecek ilk hareketin vergileri kaldırmak olduğu söylenmiştir. Bu duruma ek olarak Fransa'daki "Specialisation" prensibi ile en alt tabakanın dahi seyahat etmesine olanak tanıyan benzer prensiplerin kabul edilmesi gerektiği" vurgulanmıştır. (İBM, Teşrinievvel 1931, s. 53-57).

Eğlence Türleri ve Mekânlarına Dair Haberler

Turizm sadece bir olayla ilişkili olmayıp toplumu her yönden etkileyen bir harekettir. Bu nedenle turizm konusu üzerinde durulurken yalnız belirli özellikleri değil, sosyal ve kültürel yapıyı etkileyen eğlence gibi etmenlere de değinilmelidir. Eğlence, keyifli ve hoş zaman geçirmeye yarayan dans, müzik gibi muhtelif unsurların genel adıdır (Bozkurt 1994). Bu bağlamda eğlence ile turizmin ilişkisi oldukça yüksektir. Kişiler boş zamanlarında kendilerini yenilemek adına han, hamam, kapalı çarşı, kervansaray, kutsal mekânlar, müzeler, millî parklar, mağaralar, doğal tabiat

gölleri, kanyonlar, kaplıcalar, adalar, plaj ve sahiller, tarihi ev, okul, sokak, cadde ve köprüler gibi alanları dolaşmaktadırlar.

İstanbul Belediye Mecmuası'nda turizm ve eğlence ilişkisine bağlı olarak yer verilmiş olan 28 haber başlığı vardır. Bu haberler arasından ilgi çekeceğine inandığımız ilk haber, 1926 yılının Mayıs ayında çıkarılmış olan *Belediyelerin Nazar-ı Dikkatine* başlıklı yazıdır. Başlığın içeriğinde "İstanbul Şehri Büyükçekmece kazasına bağlı Celaliye nahiyesinde panayır açılmasıyla ilgili karardan" söz edilmiştir (İBM, Mayıs 1926, s. 366). Aynı yıl, ay ve sayıda ilgili başlığa 405. sayfada yeniden yer verilmiş ve burada "Lapseki kazasına bağlı Çardak nahiyesinde yapılacak panayır ve güreş müsabakası'ndan" bahsedilmiştir. Bu bakımdan panayır, hem geçmişin hem de günümüzün ticaret ve alışveriş noktasında en canlı ve eğlenceli örneklerinden birisidir; ayrıca turizm için ehemmiyet oluşturmaktadır (Belge 2022).

1941 yılında çıkarılmış olan 185. sayıda *İstanbul Kasırları* konusu işlenmiş olup "İstanbul'un cami, mescit, türbe gibi dini, sebil, çeşme, imarethane, medrese, kervansaray, hamam gibi içtimai yardım ve kültür müesseseleriyle çok zengin olduğu fakat köşk, kasır denilen özel mimariye ait olan binaların pek az olduğu, bugün tamamen yok olan köşk ve kasırların (Gülhane kasrı, İsmakiye kasrı, Mermer köşk, İncili köşk) yeni saray denilen Topkapı sarayının etrafında olduğundan" bahsedilmiştir (İBM, Teşrinievvel 1941, s. 181-182). Eğlence denilince akla gelen önemli unsurlardan birisi olan mesire alanlarına Mecmuanın 189 ve 190. sayılarında değinilmiştir. İlgili sayıda Rıza Çavdarlı tarafından *İstanbul Mesireleri* konusuna yer verilerek "Fatih devrinden başlayıp Abdülhamid devrine kadar inen ve ardından da Abdülhamid devrinden Kanuni devrine yukarıya doğru İstanbul mesirelerinden bahsedilmiş olup bunlar arasından "Paşa Yalısı", "Beşiktaş Bahçesi", "Beşiktaş Kazancıoğlu Parkı" gibi bahçelerin önemli olduğundan" bahsedilmiştir (İBM, Mayıs, Haziran 1941, s. 272-274).

Müzelere Dair Haberler

Günümüzde müzeler, herhangi bir maddi fayda amacı gütmeyen toplum ve çevrenin bilimsel ve

kültürel gelişmesine yardımcı olmaya yarayan kültürel mirası muhafaza eden ve sergileyen kurumlardır (Kandemir ve Uçar 2015). Bilim ve kültürün en temel öğelerinden birisi olan müzeler, turizm ile yakından ilgilidir (Kervankıran ve Eryılmaz 2015). Müzelerin amacına uygun kullanıldığı yerlerde turizmin gelişme gösterdiği görülmektedir (Kervankıran ve Eryılmaz 2015).

İstanbul Belediye Mecmuası'nda yer alan müze ve müzecilik hakkındaki 17 haber arasından Ağustos 1927 tarihinde yayınlanmış olan haberde "İstanbul'da eksik olan şehir müzesinin açılmasının gerekli olduğundan" bahsedilmiştir (İBM, Ağustos 1927, s. 724-726). Müzelerle alakalı olan haberlerden bir diğeri Teşrinievvel 1930 tarihinde Viyana Müzelerinde Nelerimiz Var? başlıklı yazıdır. Haberin içeriğinde "Viyana Sanat Tarihi Müzesi, Viyana Arsenal Müzesi ve Viyana Milli Kütüphane Albertina Koleksiyonu incelenerek Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nin (Kunst Hist Museum), dünyada gerek bina gerek ihtiva ettiği eserler bakımından kıymetli müzelerden birisi olduğu ve salonlarında Türk bayrağı başta olmak üzere önemli eserler bulunduğu" ifade edilmiştir (İBM, Teşrinievvel 1930, s. 69-79).

Mecmuanın içerisinde bulunan turizm ve müze konusu ile alakalı olarak yayınlanmış haberlerden bir başkası *İstanbul Müzeleri* konusudur. Bu konuda "İstanbul'un doğal güzellikler ile birlikte tarihi abidelere ve müzelere (Topkapı Sarayı, Roma-Bizans Müzesi, Çinili Köşk, Eski Şark Eserleri Müzesi) sahip olduğu ve müzelerin içerisindeki eserlerden" bahsedilmiştir (İBM, Mart, Nisan, Mayıs 1934, s. 382-386). Aynı konu mecmuanın daha sonraki sayılarında yeniden işlenmiştir. 189-190. sayıda "İstanbul müzelerinin dünyanın hayret ve hayranlık uyandıran meşhur 7 harikasından 8.sini oluşturduğu, Dünya'nın kabul ettiği iki İstanbul olduğu, birincisinin tabii güzelliklere sahip olan İstanbul, ikincisinin tarihi kıymete sahip olan İstanbul olduğundan ve İstanbul'daki Aya İrini Kilisesi, Topkapı Sarayı, vb. eserlerden" bahsedilmiştir (İBM, Mayıs, Haziran 1941, s. 265-266). Devamında gelen 192. sayıda "İstanbul müzelerinin dünyanın hayranlıkla temaşa ettiği 7 harikasından 8.si olduğu söylenmiş ve "Askeri Müze" ve müzenin sahip olduğu

eserler" hakkında bilgi verilmiştir (İBM, Ağustos 1941, s. 331-333).

Turizme Dair Diğer Bazı Haberler

Mecmuada turizmle ilgili çeşitli konuların yer aldığı toplam 121 haber bulunmaktadır. Bu haberler arasından *Halkın Şehre Karşı Zezaifi*, *Şehirlerin Zinet Ağaçları*, *Şehrimize Ait Kıymetli Vesikalar*, *Sergiler Hakkında*, *Halıcılık Hakkında*, *Turizm ve Spor*, *Cumhuriyet Devrinde İstanbul Belediyesi ve Hususi İdaresi On Senede Ne Yaptı?*, *Rodos*, *Umumi Hamamlar*, *Bizans Saraylarından Kalma Mozayikler*, *Ayasofya*, *Bayram Günlerinde İstanbul*, *Büyükkada Suyu Kavuştu*, *İnönü Stadı'nın Temeli Atıldı*, *Turist Başka Yerlerde Rast Gelinmeyen Şeyler Arar*, *İstanbul'da Bir Moğol Kilisesi*, *İstanbul Sahrınçları*⁵, *Eski İstanbul kızılları Nasıldı? ve İstanbul'un Hisarları* vb. isimli yazılar da dikkat çekicidir. Mecmuada yer alan bu başlıklarla okuyucunun şehirli kimliğini kazanmasına katkı sunulmaya çalışılmıştır. Bu husus ilk olarak Teşrinievvel 1340/1924 ve Kanunisanı 1931 tarihlerinde yayımlanan *Ecnebinin İstanbul Hakkındaki Mütalaaları*, *Bir Ecnebinin İstanbul'a Ait Notları* isimli yazılarla, "İstanbul'un yedi tepeden oluştuğu ve bu yedi tepenin esaslı olarak Haliç, Beyoğlu-Galata, Avrupa mahallelerinden meydana geldiği ve İstanbul'a ziyarette bulunan seyyahların İstanbul hakkındaki görüşleriyle", ortaya konulmuştur (İBM, Teşrinievvel 1340, s. 30-31; Kanunisanı 1931, s. 185-192).

Şehirli kimliğinin oluşturulmaya çalışıldığı yazılardan birisi de *Dünkü ve Bugünkü İstanbul* başlıklı yazıdır. Bu başlık altında "eskiçağlarda İstanbul'da Trakların olduğu ve asıl şehrin Milattan 685 sene önce Yunanistan hükümdarı tarafından kurulduğundan söz edilerek Balkan ve Küçük Asya yarım adalarının ortasında ve müdafaası kolay bir yerde bulunduğu değinilerek Türkiye şehirleri arasında İstanbul'un birinci sırada olduğu, İstanbul'da 60 bin kadar esnaf (Arabacılar, Dokumacılar, Kahveciler, Terziler) bulunduğu, ayrıca İstanbul'da hastaneler, dispanserler, eczaneler, bakımevleri ve kreşler, doğum evleri, süt damlası ve mektepleri içeren

⁵ Sarnıç.

sıhhi ve içtimai kurumların da yaygın olduğu" (İBM, Kanunisani, Kanunievvel, Şubat 1933, s. 237-247, Mart, Nisan, Mayıs 1934, s. 353-364) hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Böylelikle okuyucu hem şehirli kimliği etrafında hem de İstanbul'un tarihi hakkında haberdar edilmeye çalışılmıştır. Mecmua içerisinde bu düşünce etrafında yer verilmiş olan bir diğer haber *İstanbul'un Güzide Olan Bir Sayfıyesi Yakacaktır*. Bu kısımda "İstanbul'un yanı başında, Aydos dağının eteklerinde 400 evi bulunan ve daimî sakinleri 1500 kadar olan Yakacık köyünden söz edilmiştir. Burasının bol yeşillikli, suyu ve havası iyi, çeşitli bir yer olduğu ve köyün içerisinde Hasan Kahya, Abbas Paşa Hayratı gibi şifalı çeşmelerin bulunduğu" (İBM, Eylül 1941, s. 6) bahsedilerek okuyucu İstanbul'un doğal güzelliği hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca İstanbul'un eşsiz güzelliğini ifade etmek amacıyla *İstanbul'un Güzelliği* konusu işlenmiştir. Bu konuda "şehre denk olmayan fakat hemen hemen yakın olan şehrin Rio dö Janeyro olduğu belirtilmiş olmakla beraber bu şehir de dahil olmak üzere dünyanın hiçbir şehrinin o dönemde muhteşem ışık ve gölge oyunlarının raksına sahne olmadığı" (İBM, Kanunisani 1941, s. 14-15) ifade edilmiştir.

SONUÇ

Turizm XX. yüzyılda tüm dünyada olduğu gibi genç Türkiye Cumhuriyeti'nde de gelişim göstermiştir. Bu bağlamda turizm alanında faaliyet gösteren ilk kuruluş Raşit Saffet Atabinen ve arkadaşları tarafından kurulan "Seyyahin Cemiyeti"dir. Cemiyet daha sonra ismini "Türkiye Turing Kulübü", ardından da "Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü" olarak değiştirmiştir. Cemiyet yahut daha sonraki ismiyle kulübün, 1926'ya kadar uzanan etkin destekçileri Şehremaneti ve Şehremini Emin Bey'dir. Zaman içerisinde farklı isimlerle adlandırılan organizasyonun yaptığı çalışmalar arasında Türkiye'deki ilk turizm afişi, ilk turizm incelemeleri gibi hususlar yer almaktadır. Turing'in bu faaliyetleri sürerken, Şehremaneti de İstanbul'a turist çekmek için bazı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar Şehremaneti ve daha sonraki adıyla *İstanbul Belediyesi Mecmuası'*na yansımıştır.

Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olan *Türkiye Cumhuriyeti Belediye Mecmuası* üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada turizmle alakalı haberler; ulaşım, eğlence, konaklama, müze ve diğer haberler olmak üzere beş alt başlık altında tasnif edilmiştir. Her bir başlık içerisinde mecmuada yayımlanmış olan haberlerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirmeler doğrultusunda ulaşım konusunda 61, eğlence konusunda 28, konaklama konusunda 11, müze ve müzecilik konusunda 17 ve turizm ile ilgili olan diğer konularda 121 haber bulunduğu tespit edilmiştir.

Mecmuanın yayın hayatına başladığı ve sonlandığı 1924-1942 yılları arasında İstanbul'da turizm ile ilgili çeşitli girişimler olmuş; bununla birlikte pek çok sorun da varlığını sürdürmüştür. Fakat Emin Bey dönemindeki şehirde yaşayanlara sorumluluklarının hatırlatılması, şehre turist çekme çabaları, gelen turistlere konaklama imkanı sağlanması, kongrelerin düzenlenmesi ve alınan kararların uygulanması, şehrin imar faaliyetlerinde güzelleştirme yapılması, ulaşım konusunda yeni güzergahlar, yollar, köprüler vesairenin açılması yahut var olanların halka sunulması, park, bahçe, mesire alanı, hayvanat bahçesi, müze gibi eğlence yerlerinin halkın kullanımına açılması ve şehrin güzelliği gibi girişimlerle turizmi kalkındırmak ve sorunları gidermek amaçlanmıştır. Bu ve buna benzer girişimler Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde turizm açısından kalıcı sonuçların ilk adımı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, A. (2010). Şehremini. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (38: 459-461). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Atatürk Kitaplığı (2023). https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%C5%9Eehremaneti+mecmuas%C4%B1+%2C&alan=tum_txt#, Erişim tarihi: 14 Temmuz 2023.
- Atatürk Kitaplığı (2023). https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%C5%9Eehremaneti+mecmuas%C4%B1+%2C&alan=tum_txt&sno=2, Erişim tarihi: 14 Temmuz 2023.
- Belge, H. (2022). Osmanlı Taşrasında Bir Büyük Pazar Organizasyonu: Zile Panayırı, *Tarih Okulu Dergisi*, 15 (59): 2541-2568.
- Bozkurt, N. (1994). Eğlence. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (10: 483-488). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çavdar N. (2017). *Muhbir Osmanlı Basımının Sivri Dili*. İstanbul. Kriter Yayınları.

- Doğaner, S. (1998). Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, (6): 1-25.
- Doğan, M. (2020). Avrupa Seyahat Edebiyatı ve Osmanlı Coğrafyasında Bir Seyyah: Charles Mac Farlane, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21): 61-81.
- Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Haniççe, M. ve Ak, İ. (2018). İstanbul Gazetelerinin Başyazarlarının Kaleminden 31 Mart Vak'ası Öncesi ve Sonrası, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1): 1-32.
- Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5 (2): 17-47.
- Karaman, M. A. (2014). Osmanlı Modernleşmesinde Basın, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32): 131-142.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A. G. (2015). Müzelerin Türkiye Turizmindeki Yeri Nedir? Türkiye'de Müze Turizminin Mekânsal Dağılımına Genel Bir Bakış. C. III. İçinde; M. A. Çukurçayır, A. Başoda, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı, S. Büyükepekçi (Editörler) *I. Euroasia International Tourism Congress: Current Issues Trends and Indicators* (ss. 602-614). Konya: Aybil Yayınları.
- Kılıçöz, A. (1995). Alternatif Turizm ve Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okuyucu, A. ve Akgış, Ö. (2016). Türkiye'de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal Değişimi: 1990-2013, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (1): 249-269.
- Özel, N. (2018). Ambassadors, Spies, Captives, Merchants and Travelers: Ottoman Information Networks In The East 1736-1747 (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Şehir University.
- Saral, E. ve Malkoç, E. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923 -1938). İçinde; S. Nurdan ve M. Özler (Editörler) *XVIII. Türk Tarih Kongresi* (ss. 345- 365). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Toprak, Z. (1994). Şehremaneti Mecmuası. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (7: 149). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Triptik (2023). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070301-23.htm>, Erişim tarihi: 17 Temmuz 2023.
- Türk Dil Kurumu (2023). <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 26 Mayıs 2023.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (5): 54-71.

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
1	2	Teşrinievvel 1924	1340/Ekim 30-31	Ecnebilerin İstanbul Hakkındaki Mütalaaları	Seyyahların İstanbul gözlemleri
2	3	Teşrinisani 1924	1340/Kasım 61-63	Sihhi Kısım: Halkın Şehre Karşı Zeaifi (L. Abdüşşükür Hıfzıssihha Mütehasısı)	İstanbululların sorumlulukları şehirlerine
3	5	Kanunisani 1925	1341/Ocak 105-107	Umrani Kısım: İstanbul'un Surları Meselesi (Halil Edhem Müze Müdürü)	Surların Sarayburnu'ndan Yedikule'ye kadar yıkılması
4			126-128	İhsai Kısım	Yük hayvanları, tramvaylar
5	6	Şubat 1341/Şubat 1925	138-143	Umrani Kısım (O.N.)	Paris Belediyesi Baş Mimarı Bovar'ın İstanbul'a dair imar raporu
6	7	Mart 1341/Mart 1925	189-191	İhsai Kısım: 1340 Senesinde İstanbul'da İmar Faaliyetleri	Onarımlar ve yol durumları

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
7	8	Nisan 1341/Nisan 1925	199-212	İktisadi Kısım: İstanbul Limanı Hakkında Rapor (Osman Nuri Ergin)	Emanet-i Umur-ı İktisadiye Müdüriyeti Fahri Müşaviri Ali Suad Bey'in, İstanbul Limanı'nda vergilendirme, yolcu nakli, balıkçılık ve yeni liman yapımıyla ilgili raporu
8			216-217	Garb Belediyeleri	Paris'teki Uluslararası Şehirler Kongresi'nin gündemi
9			222-223	1340 Senesinde İstanbul'da İmar Faaliyetleri	Fatih Belediyesi imar faaliyetleri
10	9	Mayıs 1341/Mayıs 1925	236-246	Umrani Kısım: İstanbul'un İmar ve Tezyini, Vesait-i Nakliye Meselesi	İmar işleri ve nakliye araçları
11			250-252	Şehirlerin Ziyet Ağaçları (Halkalı Ziraat Mekteb-i Aliyyesi Müderrislerinden Cevad Rüşdü)	İstanbul'daki süs ağaçları
12			268-270	1340 Senesinde İstanbul'da İmar Faaliyetleri	Beyoğlu Belediyesi'nin imar faaliyetleri
13	10	Haziran 1341/Haziran 1925	273-296	İstanbul'da Vesait-i Nakliye Şirket ve İdareleri Tarifeleri ve Taşdıkları Yolcu Adedi (Osman Nuri Ergin)	Nakliye araçları, tarifeleri, düzeni, yolcu nakliyatı, Anadolu Demir Yolları, Şark Demiryolları, Tramvay ve Tünel, Haliç Şirketi, Şirket-i Hayriye
14	12	Ağustos 1341/Ağustos 1925	399-402	Ecnebilerin İstanbul Hakkındaki Mütalaaları (Fon Ringen-Ajans Volf'un İstanbul Muhabiri; Tayms'ın İstanbul Muhabiri)	İstanbul'un yeni hali
15			427-429	Garb Belediyeleri	Polonya Şehirler Birliği'nin 8. Kongresi
16			430	Müteferrik Şehir İşleri	Yol, cadde isimleri ve kamuda çalışanların kıyafetleri
17	13	Eylül 1341/Eylül 1925	17-18	Tetkik ve Tetebbu Kısım	Esad ve Mustafa Hulki beylerin gezdikleri Avrupa şehirleri hakkındaki raporları
18	14	Teşrinievvel 1341/Ekim 1925	69-72	Garb Belediyeleri: Beynelmillel Şehirler Birliği Kongresinin Üçüncü İn'ikadı (müt.: Rıdvan Fuad)	Üçüncü Uluslararası Şehirler Kongresi
19	15	Teşrinisani 1341/Kasım 1925	131-134	Vaz-ı Esas Resmi Küşad	Eminönü-Eyüp tramvayının temel atma töreni, Kayışdağı suyunun ilk çeşmesinin açılışı vd.
20			142-147	Umrani Kısım	Boğaz'ın iki yakasında açılan yeni caddeler

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
21	16	Kanunievvel 1341/Aralık 1925	168	İstanbul'a Ait Mühim Bir İstatistik	İstanbul'daki hamam, dükkan, otel, gazino, kahvehane vd.nin ilçelere dağılımı ve istatistiği
22			177-178	Üsküdar ve Civarı Tramvayı	Üsküdar ve etrafındaki tramvayların işletmesinin şehremanetine devri
23	17	Kanunisanı 1926/Ocak 1926	206-211	İstanbul Limanı Hakkında Esbabı Mucibe Layihası	Gümrük, yolcu mıntıkası, şark şimendiferleri, hububat ve hayvanat mıntıkası vb.
24			222-224	İstanbul'da İlk Taksimetre	Taksimetre
25	18	Şubat 1926	248-251	Paris Halleri (Heyet-i Fenniye Müdür Muavini)	Paris
26			254-256	Beynelmilel Şehirler İttihadı Kongresi (Ali Rıza Tathirat ve Tebhirat-ı Fenniye Müdürü)	Uluslararası Şehirler Birliği Kongresi (1926)
27	19	Mart 1926	275-277	Beynelmilel Şehirler İttihadı Kongresi (Ali Rıza Tathirat ve Tebhirat-ı Fenniye Müdürü)	Uuslararası Şehirler Birliği Kongresi kararları
28	20	Nisan 1926	289-290	Vaz-ı Esas Resmi Küşad	Beyazıt Havuzu'nun açılışı
29			297-298	İhsai Kısım	1925'te İstanbul'da kara ve deniz yolcu taşımacılığı: Şirket-i Hayriye, Haliç Vapurları Şirketi, Anadolu Demiryolları, Şark Demiryolları, Tramvay vd.
30	21	Mayıs 1926	329-336	Umrani Kısım	İstanbul'un gelecekteki imar planı
31			336-338	Ada Çamları	Korunması
32			355-359	Garb Belediyeleri	İstanbul'un Uluslararası Şehirler Birliği'ne katılması yazışmalar
33			366	Belediyelerin Dikkatine	Nazar-ı Büyükçekmece Kazası'nın Celaliye Nahiyesi'nde panayır
34	22	Haziran 1926	403-405	Umrani Kısım	İstanbul'un mevcut durumu ve ihtiyaçları
35			405	Belediyelerin Dikkatine	Nazar-ı Lapseki Kazası'nın Çardak Nahiyesi'nde panayır ve güreş
36	23	Temmuz 1926	453-457	Beynelmilel Beşinci Yollar Kongresi	Beşinci Uluslararası Yollar Kongresi

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
37			457-461	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Almanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere'den şehir haberleri
38			466-472	Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye (Osman Nuri Ergin; Mehmed İzzet)	Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye'nin mevcut durumu
39	24	Ağustos 1926	501-507	İstanbul'a Seyyah Celbi (Ali Suad)	İstanbul'a turist çekme
40			513-518	Garb Belediyeleri	Milano'daki Beşinci Uluslararası Yollar Kongresi
41	26	Teşrinievvel/Ekim 1926	65-69	Gazi Paşa'nın Heykeli	Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki ilk heykelinin açılışı
42			106-109	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Amerika, Belçika, Hollanda, Yunanistan'da imar faaliyetleri (parklar, statolar ve tiyatro binaları)
43	27	Teşrinisani/Kasım 1926	152-154	Şuun ve Havadis-i Medeniye (Şehircilik)	Almanya, Norveç, Fransa ve Danimarka'dan şehir haberleri
44	28	Kanunievvel/Aralık 1926	193-196	Reis-i Cumhur Hazretlerinin İkinci Heykeli	Atatürk'ün Konya'daki ikinci heykelinin açılışı
45			213-215	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Almanya, Polonya, Fransa ve Kanada'dan şehir haberleri
46	29	Kanunisani/Ocak 1927	289-291	Şuun ve Havadis-i Medeniye	İtalya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Amerika ve İstanbul'dan şehir haberleri
47	30	Şubat 1927	326-334	Tetkik ve Tetebbu Kısmı (Ahmed Nevzad Tüzdil İstanbul Mezbahası Sabık Serbaytarı)	Almanya'daki Carl Hagenbeck Hayvanat Bahçesi
48	31	Mart 1927	385-390	Zamanımızda Şehircilik (Ali Suad)	Dünyada şehircilik
49			408-414	Garb Belediyeleri	Uluslararası Üçüncü İdari İlimler Kongresi
50			415-421	İhsai Kısım	İstanbul'da yolcu taşımacılığı yapan şirketler: Anadolu Demiryolları, Haliç Vapurları, Şark Demiryolları, Şirket-i Hayriye, İstanbul Limanı (1926 yolcu sayısı vd.)
51			431-432	Şehir İşleri: Şehrimiz Müessesatından Türk Seyyahin Cemiyeti	Türk Seyyahin Cemiyeti 1926'daki durumu
52			438-448	Muhtelif Memleketlerde Beledi Usuller	İskoçya'da şehircilik

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
53	32	Nisan 1927	454-459	Umrani Kısım: Şehrimize Ait Kıymetli Vesikalar	Fatih, Valide ve Köprülü camilerinin resimleri
54			475-477	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Fransa, İngiltere, Brezilya ve İtalya'dan şehir haberleri
55			478-480	Şehir İşleri	Türk Seyyahin Cemiyeti'nin yıllık raporu
56			481-482	İstanbul'a Seyahati Tergib	Turistleri İstanbul'a çekme
57	33	Mayıs 1927	513-516	Memlekete Seyyah Celbi (Ali Suad)	Turistleri İstanbul'a çekme
58			517-518	Tetkik ve Tetebbu Kısmı (O.N.)	İstanbul'daki mezarlıklar
59			561-562	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Belçika, Şili, Fransa, Amerika, Danimarka'dan şehir haberleri
60	34	Haziran 1927	586-591	İstanbul Seyahat Memleketi Midir? (Ali Suad)	Turistleri İstanbul'a çekme
61			595-597	Tetkik ve Tetebbu Kısmı: Okmeydanı Park Olamaz mı?	Okmeydanı'nın park yapılması
62			612-616	Garb Belediyeleri	Uluslararası Şehirler Birliği'nin faaliyetleri
63			616-618	İhsai Kısım: İstanbul'un Karadaki Vesait-i Nakliyesi	İstanbul'daki kara nakliye araçları
64	35	Temmuz 1927	653-659	Garb Belediyeler	Uluslararası Şehirler Birliği Kongresi'ne Ahmet Nevzat Bey'in katılması
65			683-690	Şehrimizin Mevsim-i Tenezzühleri	İstanbul'da gezilecek yerler
66			698	Şuun ve Havadis-i Medeniye: İzmir Sergisi	İzmir Sergisi
67	36	Ağustos 1927	715-717	Garb Belediyeleri	Uluslararası Şehirler Birliği Bern Kongresi
68			724-726	Tetkik ve Tetebbu Kısmı: Şehir Müzesi 1 (Mehmed Halid Bayrı)	İstanbul'da şehir müzesinin açılması
69			723-737	Umrani Kısım	Türk evinin mimarisi
70			742-744	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Hollanda, Belçika, Japonya, Amerika, Çekoslavakya ve İtalya'dan şehir haberleri

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
71	38	Teşrinievvel/Ekim 1927	65-69	Şehir Hayatındaki Vazifeler (Ali Suad)	İnsanların şehir yaşamında yapması gerekenler
72			73-90	Garb Belediyeler	Şehirler Beynelmîlel Birliği, Şehirler ve Mahalli İdareler Beynelmîlel Kongresi, Belçika Şehirleri ve Nahiyeleri Birliğinin Takriri
73			91-94	Beynelmîlel Şehirler Birliği Kongresi (Ahmed Nevzad Tüzdil)	Uluslararası Şehirler Birliği Kongresi
74			100-102	Sergiler Hakkında	Avrupa şehirlerindeki sergiler
75			108-112	Şuun ve Havadis-i Medeniye	İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika, Avusturya, Yeni Zelanda ve Hollanda'dan şehir haberleri
76	39	Teşrinisani/Kasım 1927	145-152	Tetkik ve Tetebbu Kısmı	Mezarlıklar ve bakımları
77	41	Kanunisani/Ocak 1928	263-275	İhsai Kısım	Nakliye araçlarının hareket ve seferleri
78			309-311	Şuun ve Havadis-i Medeniye	İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika ve İtalya'dan şehir haberleri
79	43	Mart 1928	426-431	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Almanya, Japonya, İspanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Avusturya, Belçika ve Amerika'dan şehir haberleri
80	44	Nisan 1928	453-476	Umrani Kısım: Üsküdar, Kısıklı, Alemdağı Elektrikli Tramvayı	Üsküdar-Kısıklı ve Kısıklı-Alemdağı elektrikli tramvay hattı
81	45	Mayıs 1928	517-532	İstanbul Belediyesi'nin Yedi Senelik İcraat ve İmaratı	İstanbul Belediyesi'nin icraatları (1921-1927)
82			533-538	Garb Belediyeleri: Beynelmîlel Şehirler Birliği Kongresi	Uluslararası Şehirler Birliği ve Mahalli İdareler Cemiyeti'nin Dördüncü Kongresi
83	46	Haziran 1928	579-584	Şehircilikçe Mühim Bir Hadise (Paul Otlet)	Cenevre'de şehircilik
84			585-591	Tetkik ve Tetebbu Kısmı: Paris'in En Büyük Kabristanı (D.E.S.)	Paris'teki mezarlıklar ve iyileştirme çalışmaları
85			592-597	Löben Şehri (Ahmed Nevzad Tüzdil)	Almanya'nın Löben şehri
86			618-621	Şehir İşleri	Türkiye Seyyahin Cemiyeti'nin yedinci raporu
87			622-626	Vaz-ı Esas Resmi Küşad	Üsküdar-Kısıklı tramvayı ile Kadıköy halinin açılışı

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
88	47	Temmuz 1928	644-665	Şehir İşleri: Şehirle Alakadar Anonim Şirket ve İdareler	Anadolu-Bağdat Demir Yolları İdaresi, Şark Demiryolları, İstanbul Tramvay Şirketi, tramvay hatları
89	48	Ağustos 1928	705-712	İhtilal-Cumhuriyet Abidesi	Taksim Meydanı'ndaki Cumhuriyet Abidesi'nin açılışı
90			713-716	Tetkik ve Tettebbu Kısmı: Büyük Ceneve Şehircilik Mecmuası	Büyük Ceneve Şehircilik Mecmuası
91			716-719	İstanbul Hakkında Eski Bir Eser (Mehmed Halid Bayrı)	Latifi'nin Risale-i Evsaf-ı İstanbul isimli eseri
92			729-734	İstanbul'a Ait Tarihi Koleksiyonlar (D. E. S.)	Paris Milli Kütüphanesi'nde İstanbul'a ait tarihi koleksiyonlar
93	49	Eylül 1928	22-24	Şuun ve Havadis-i Medeniye	Çekoslovakya, Fransa, İsviçre, İtalya ve Avusturya'da belediyeçilik uygulamaları
94	51	Teşrinisani/Kasım 1928	129-132	Sevilla Kongresi ve Münih İctimai Mukarreratı Etrafında	Uluslararası Şehirler Birliği'nin Sevilla Kongresi
95			166-168	Haliç'te Köprüler (O.N.)	Haliç'teki köprülerin tarihçesi ve mevcut durumu
96	52	Kanunievvel/Aralık 1928	202-208	Berlin Hayvanat Müzesi "Das Berliner Zoologische Museum" (İstatistik Müdürü A. Suat)	Müzenin tarihi ve içeriği
97	53	Kanunisani/Ocak 1929	213-218	Berlin Hayvanat Müzesi "Das Berliner Zoologische Museum" (Doktor Ahmet Nevzat)	Müzenin çeşitli özellikleri
98			219-228	Adalar Elektrik Tenviratı Mukavelenamesi Kararname	Adalar Elektrik Tenviratı Türk Anonim Şirketi
99	54-55	Şubat/Mart 1929	262-271	Hamburg Belediye Dairesi (Ahmet Nevzat)	Hamburg Belediyesi-İstanbul Şehremanetinin binasının olmaması vs.
100	57	Mayıs 1929	311-312	Şehirler Havadis-i	Amerika'daki belediye koruları ve ormanları, Rusya'daki kiracılar ve bina kooperatifi, İngiltere'de belediyelere ait kirası ucuz meskenler ve mimarilerin, Berlin'de ulaşım ıslahı
101			320-321	Büyük Gazi ve İnkılap Müzesi	İnkılap Müzesi ve öne çıkan özellikleri

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
102	58	Haziran 1929	333-346	İstanbul Şehrinde İmar ve Tanzim Faaliyetleri (Mecmua)	Fatih-Edirne kapı tramvay hattının açılması, Edirnekapı'nın mimari abideleri (Mihrimah Camisi, Kale, Kariye Camisi)
103	59	Temmuz 1929	374-380	26 Mayıs 1929'da Pera Palas Otelinde inikat eden "Türkiye Turing Klubu Hey'eti Umumiyesi ve Cemiyetin Sekinzinci Senesi Faaliyetine Dair Takdim Olunan Rapor"	Cemiyetin 1929 senesi hesapları, 1928 senesinin içerisinde Cemiyet tarafından yayımlanan seyahat ve propoganda eserleri, yabancı seyyahlara gösterilen kolaylıklar, uluslararası kongrelere katılımlar, bir sonraki yıl İstanbul'da toplanacak olan Turing Klupler Kongresi
104			395-396	Şehircilik Havadisı (İstatistik Müdürü A. Suat)	Hamburg üniversiteler, New York'un "sema paye" yani çok katlı yüksek binaları, Fransa'nın 1928 senesi nüfus istatistiği, Paris'te "Şanzelize", vs.
105	60	Ağustos 1929	399-402	Belediyeler ve Şehircilik Fenni (A.Suat)	Cumhuriyet hükümetinin şehirleşme üzerine yaklaşımları
106			423-431	Şartname ve Mukavelename	Üsküdar-Kadıköy ile Beykoz ve Anadoluferenlerine kadar elektrikli tramvay hatlarının inşaatı ve işletilmesi
107	61	Eylül 1929	1-4	İstanbul ve Ecnebi Seyyahlar (A. Suat)	Turist rehberleri, şehrin temizliği, tursit çekme çabaları
108			17-24	Beynelminel Şehirler Birliğinin Dördüncü Belediye Kongresi (Osman Nuri)	İspanya'da düzenlenecek kongre ve içeriği
109			40-49	Üsküdar Tramvayı Mukavelenamesinin Geçen Sayıdan Mabadi	Tramvay hatlarının tarifesi
110	62	Teşrinievvel/Ekim1929	64-73	Beynelmiele Şehirler Birliğinin Dördüncü Belediye Kongresi (Kemal Ragıp)	Kongre ile ilgili çeşitli özellikler
111	63-64	Teşrinisani-Kanunievvel/Kasım-Aralık 1929	121-129	Şuun ve Havadis	Paris'te su arıtmada yeni yöntemler, Paris'te otomobil nakliyatı için var olan şartlar, Almanya'da ilkokul çağındaki çocukların çalıştırılması, İsviçre'de çocuklar için açılan kitap sergisi, kadın polisler, tramvaylar, Almanya'da ucuz meskenler, New York şehri bütçesi ve Alman otelcilik mektebi, gıda kontrolleri

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
112			149-154	Beynelmilel Şehirler Birliğinin Dördüncü Belediye Kongresi (İstatistik Müdürü A. Suat)	Kongre hakkında çeşitli bilgiler
113	66	Şubat 1930	190-196	Tetkik ve Tetebbu (Köprüler Baş Mühendisi Galip)	Paris'te yollarının bakım ve onarımı, tahta kaldırımlar, asfalt meselesi
114	67	Mart 1930	238-240	Şuun ve Havadis	Almanya'da Leipzig'de kapalı büyük bir çarşı inşası, Hollanda'da bekarlar için Roel-Hartpleine inşası, Fransa'nın 50 yıldaki ekonomik gelişimi, İsviçre'deki omnibüs hatları, Stokholm'da Malar Gölü üzerinde köprü inşası, Almanya'nın yeni otobüsleri, Fransa'nın metropolitenler geçidi, İngiltere'nin mıntika şehirciliği
115			241-245	Şeref Abat	Üsküdar'da Şemsi Paşa Meydanı'nda 50-60 sene evvel mevcut olan kasır
116			246-254	Rapor	7 Nisan 1930'da Perapalas'ta toplanan Türkiye Turing Klubü genel heyetinin 9. senesine ait rapor
117	69	Mayıs 1930	310-316	Viyana Şehir Müzesinde Nelerimiz Var? (D. A. S.)	Viyana Şehir Müzesindeki Türklere ait eserler
118	70	Haziran 1930	339-348	Köprü ve Mururiye (M. H.)	Gazi Mustafa Kemal köprüsünün inşasına dair 1233 numaralı kanuna ek olarak konan maddeyle köprülerden geçit parasının kaldırıldığı
119	71-72	Temmuz/Ağustos 1930	401-415	Beynelmilel Kongresi	Turizm İstanbul'da toplanacak kongre ve içeriği
120	73-1	Eylül 1930	5-11	Üsküdar Sahillerinde Tarihi Bir Seyran (Dr. Rifat Osman)	Kavak-Harem iskelesi ile Salacak semtlerinin sahillerinin tarih içerisindeki değişimi
121			12-17	Beynelmilel Kongresi Hakkında Türkiye Turing Kulübü'nün Resmi Raporu	Kongrenin yerinin Türkiye seçilme sebebi, başlangıç ve bitiş tarihi vd.

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
122	74-2	Teşrinievvel/Ekim 1930	49-53	İdare-i Hususiye Teşkilinden Belediye ile Tevhidine Kadar Neler Yaptı? (Zühtü, Belediye İstatistik Müdürü)	Belediye tarafından İstanbul ve civarında öteden beri var olan yol, mektep, köprü gibi eserlerin korunması ve yenilerinin geliştirilmesi
123			69-79	Viyana Müzelerinde Nelerimiz Var? (Dr. A. S.)	Viyana Sanat Tarihi Müzesi, Viyana Arsenal Müzesi ve Viyana Milli Kütüphane Albertina Koleksiyonu hakkında bilgi ve Viyana müzelerinde Türk eserleri
124	75-3	Teşrinisani/Kasım 1930	109	Birinci Balkan Konferansının Turizm Tali Komisyonu Kararları	Konferansa katılan üyeler, üyelerin seyahatleri, vd.
125	77-5	Kanunisani/Ocak 1931	173-180	İdare-i Hususiye Teşkilinden Belediye ile Tevhidine Kadar Neler Yaptı? (Zühtü)	Kılınclı-Ömerli yolu, Yakacık, Samandıra, Kara Yakuplu vs. yollar
126			185-192	Bir Ecnebinin İstanbul'a Ait Notları (Almancadan Tercüme Eden Enver Şazi)	Alman seyyahın İstanbul notları (Alman muharrir, Albert Köhler)
127			202-203	Halıcılık Hakkında (Ali Suat)	Anadolu'da Şark Halı Şirketi'nin açılması, şirket tarafından üretilen halıların ihracı ve Türkiye'deki halı üretim merkezleri (Hereke vb.)
128	78-6	Şubat 1931	213-220	Şehir Mimarisinde Mezarlıklar (Mimar Şehabettin)	Mezarlıklar
129			235-244	Memleketimizin Tarihinde Mükeyyifata Bir Bakış (Dr. Rifat Osman)	Kahvehaneler, kahve, tütün
130			246-252	Bir Ecnebinin İstanbul'a Ait Notları (Mütercim Enver Şazi)	Seyyah (Alman muharrir, Albert Köhler)'ın gözünden Galata ve Beyoğlu'ndaki büyük Katolik ve Ortodoks kiliseleri ile Ayasofya ve Sultan Ahmet camileri vd.
131	79-7	Mart 1931	258-264	Şehir Mimarisinde Mezarlıklar (Mimar Şehabettin)	Mezarlıkların ıslahı
132	81-9	Mayıs 1931	341-351	Şehir Mimarisinde Mezarlıklar (Mimar Şehabettin)	Mezarlıkların kullanımı

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
145	111	Teşrinisani/Kasım 1933	177-180	Beşerî Coğrafya Bakımından Evler ve Yollar (Hatipoğlu M. Şeref)	Toulouse ile Anvers'in tuğla evleri, konut ve yol yapımında coğrafya ve iklimin oynadığı role dair Avrupa'dan diğer örnekler
146	112-113-114	Kanunisanı/Aralık 1933-Kanunievvel (Ocak)-Şubat 1934	232-236	Cerrah Mehmed Paşa Hamamı Hakkında (Dr. A. Süheyl)	Türklerin temizliğe verdiği önem; bu meyanda ortaya koydukları hastane, imarethane, tabhane ve hamam gibi yapılar; ayrıca Cerrah Mehmed Paşa Hamamı'nın planı, işetilmesi gibi noktalar
147			237-247	Dünkü ve İstanbul Bugünkü (Osman Nuri)	İstanbul'un eski çağdan itibaren tarihi, şehrin kuruluşu, nüfusunun gelişimi, şehirdeki önemli ve resmi binalar, sanat ve ticaret merkezleri
148			270-272	Rodos (V. A.)	Rodos'un fethi ve adadaki Türk izleri (camiler, Türk mahallesi, Türk kalesi, Türk çarşısı, çeşmeler), adadaki parke yollar, karanlık taş evler, kahve, nargile kültürü, "Açık Çarşılar", "Vilayet Konağı" ve "Hotel des Rodes" vd.
149	115-116-117	Mart-Nisan-Mayıs 1934	353-364	Dünkü ve İstanbul Bugünkü	İstanbul'daki ekonomik faaliyetler (ticaret ve esnaf), sosyal ve sağlıkla ilgili kuruluşlar (hastaneler, dispanserler, eczaneler, bakımevleri, kreşler, doğum evleri, süt damlası ve mektepler), müzeler (Topkapı Sarayı Müzesi, Askeri ve Deniz müzelerinin aralarında abulunduğu on müze)
150			382-386	İstanbul Müzeleri	İstanbul'daki tarihi abidelere ve müzeler (Topkapı Sarayı, Roma-Bizans Müzesi, Çinili Köşk, Eski Şark Eserleri Müzesi ve bu müzelerde sergilenen eserler)
151	118-119-120	Haziran-Temmuz-Ağustos 1934	489-494	Umumi Hamamlar (V. A.)	Türkiye'nin genelinde açık havuzlara olan ilginin artması ve yaygınlaşması (En iyi açık havuzun Ankara'daki "Karadeniz" havuzu olduğu)
152	121-122	Eylül-Teşrinievvel 1934	106-112	Kadıköy Tramvayları	Çamlıca eteklerinden Üsküdar-Haydarpaşa kıyılarına kadar uzayan tek yollu tramvay şebekesinin Kadıköy'den Bostancı'ya kadar hizmet vermesi
153	123-124	Teşrinisani-Kanunievvel/Kasım-Aralık 1934	138-139	Yurdumuzda Seyyahlar (Selim Nüzhet)	İlk Fransız, İtalyan ve İngiliz turistler
154	127-128	Mart-Nisan 1935	375-377	Bizans Saraylarından Kalma Mozayikler (Kemal Ragıp)	İstanbul'daki Bizans mozaikleri

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
155	135-136	Teşrinisani-Kanunievvel/Kasım-Aralık 1935	74-78	İstanbul Şehrine Ait Eski Manzaralar	Eski İstanbul resimleri (1839'da Unkapanı Köprüsü, Beylerbeyi Sırtlarından Boğazın Görünüşü vs.)
156	139-140	Mart-Nisan 1936	217-226	Umumi Banyolar (M. Kenan)	Havuzların durumu
157	141-142	Mayıs-Haziran 1936	286-296	Bizans Esrarı	İstanbul'un mimarisi ve Bizans
158	143-144	Temmuz-Ağustos 1936	345-358	İstanbul Yangınları (Halit Bayrı)	İstanbul yangınları ve İstanbul'da ilk "İtfaiye Teşkilatı" ve "Bahriye İtfaiye Teşkilatı"
159	147-148	Teşrinisani-Kanunievvel/Kasım-Aralık 1936	508-520	Yüzme Havuzları Hakkında Bazı Notlar (M. Kenan)	Berlin, Viyana, Baden, Bristol gibi Avrupa şehirlerindeki yüzme havuzları ve havuzların gece aydınlatılması
160	149-153	Mayıs 1937	556-559	Ayasofya (Mühendis İbrahim)	Ayasofya'nın tarihi, mimarisi ve mozaikleri özellikleri
161			603-608	Ayasofya Mozaikleri (Mühendis İbrahim Ostrova)	Ayasofya'daki mozaikler ve mevcut durumu
162	158-159	Teşrinievvel-Teşrinisani/Ekim-Kasım 1937	682-688	İstanbul (İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhiddin Üstündağ)	Seyahat ve psikoloji bakımından İstanbul'un önemi, İstanbul'un şehirleşme evreleri ve İstanbul'daki önemli eserler
163	160-162	Kanunievvel/Aralık 1937-Kanunisani/Ocak-Şubat 1938	734-738	İngiltere'de Yol Kanunu (Nakleden Vedat Abut)	İngiltere'de yaya, motorlu taşıt kullananlar yahut bisikletliler için yol talimatnamesi ve içeriği
164	163-165	Mayıs 1938	782-798	İstanbul'un Nazım Planını İzah Eden Rapor	Şehrin, yeni nazım planına göre düzenlenmesi (çarşı, köprüler, sanayi, Sarayburnu, Büyük Cumhuriyet meydanı, Haliç tarafındaki kale duvarları, yollar, seyahat işleri vs.)
165			799-801	Eminönü Meydanı Genişliyor	Eminönü Meydanı'nın genişletilme çalışmaları
166	166-168	Ağustos 1938	861-863	Şehrimizde İmar Faaliyeti İhale Edilen Yollar	İstanbul tarafında yapılacak yeni yollar (Bahçekapı Caddesi, Şehinşah Pehlevi Caddesi vs.), Beyoğlu tarafında yapılacak yollar (Tozkoparan Caddesi, Hammalbaş Caddesi vs.)
167	169-170	Teşrinisani/Kasım 1938	905-907	Bayram Günlerinde İstanbul	Cumhuriyet'in 15. yıl dönümü kutlamaları hazırlıkları ve bayram esnasında İstanbul'un görünümü
168			907-911	Cumhuriyet Devrinde İstanbul'da Yapılan Mühim İşler	Terkos suyu, köprüler (Atatürk köprüsü inşaatı vd.) Üsküdar ve Beşiktaş'ta açılan çocuk bakım evleri

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
169	172-173	Kanunievvel/Aralık 1938- Kanunisani/Ocak 1939	18	Tramvay ve Tünel Şirketleri Satın Alındı (Nafia Vekili Ali Çetinkaya)	Tramvay ve tüne şirketlerinin satın alınıp 1 Mart 1939 tarihinden itibaren hükümet tarafından işletilmeye başlanması
170	176-177	Temmuz-Ağustos 1939	111-121	Değişen İstanbul	Taksim Meydanı, Dolmabahçe-Kabataş arası değişim ve güzelleşme
171			122-128	Halka Bedava Plaj	Belediyenin Salacak'taki plajı (Az bir ücretle girilebilmesi, halka açık olması, geceleri kullanımı için aydınlatmanın bulunması ve halk bandosunun plajda konser vermesi)
172			160-161	Büyükkada Suya Kavuştu	Büyükkada'nın su sorununun giderilmesi
173	178-179	Eylül- Teşrinievvel/Ekim- Teşrinisani/Kasım 1939	183-214	Vali ve Belediye Reisinin Nutku	İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın senelik mesai raporu (Hesap işleri, borçlar, kanal, köprü, Eminönü, Taksim, Aksaray refüjleri, bahçeler, yeşil alanlar, halk gazinoları ile plajlar gibi imar ve inşaat çalışmaları, temizlik işleri, kültürel faaliyetler vd.)
174			215-216	İstanbul Limanı ve Ehemmiyeti	Haliç (Altınboynuz), Galata Limanı, Karaköy ve Atatürk köprüleri, vd.
175	182	Temmuz 1940	55-56	İnönü Stadı'nın Temeli Atıldı (Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar)	İstanbul Dolmabahçe'de modern bir stat inşası
176			77-82	İstanbul'da Seyrüsefer Meselesi	İstanbul'un trafik sorunu ve sorunun çözümü için Amerikan trafik talimatnamelerinin gözden geçirildiği
177			94-98	Turizme Dair	Doğu'nun Batılılar için turistik açıdan önemi ve İstanbul Belediyesi tarafından bir turizm şubesi oluşturulması
178	183-184	Ağustos- Eylül 1939	131-132	Yol İnşaatı	İstanbul Belediyesi çeşitli yol çalışmaları (Kadıköy'de Mühürdar Caddesi, Eminönü'nde Ebusuud vd. sokaklar, reflüjler; Fatih'te Fatih ve Edirnekapi Caddesi, Eminönü'nde Laleli Caddesi, Beyoğlu'nda Taksim)
179			136	Turist Başka Yerlerde Rast Gelinmeyen Şeyler Arar (B. Felek)	İstanbul'da turist çekmede efsanelerin rolü (Ayasofya'daki "Terler Direk", Konstantin'in Kızının Kabri, Kapalı Kapı vb.)

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
180			146-147	Taksim Belediye Gazinosu	İstanbul'un en büyük, en rahat gazinosu Taksim Gazinosu'nun inşası, Taksim Kışlası'nın yıktırılması ve Taksim-Harbiye çevresinin yepyeni bir görünüme kavuşması
181			157-159	İstanbul'da Bir Moğol Kilisesi (İbrahim)	Çarşamba'da Kiremitçi Mahallesi'nde Firketeci Sokağı'nın başındaki "Kanlı Kilise" şöhretini taşıyan Moğol Kilisesi
182	185	Teşrinievvel/Ekim 1941	166-167	Abbasağa Parkı Açıldı (Vali ve Belediye Reisi Lûtfi Kırdar)	Beşiktaş'ın üstünde Abbasağa Mahallesi'nde viran bir mezarlığın yerine kurulan Abbasağa Parkı'nın açılış merasiminin Preveze zaferinin yıl dönümüne isabet eden 27 Eylül'de gerçekleştirilmesi
183			174-176	Ayasofya ve Mozaikleri (Fuat Samih)	Ayasofya mozaikleri
184			181-182	İstanbul Kasırları (İbrahim)	İstanbul kasırları (Gülhane ile İsmakiye kasırları, Mermer ile İncili köşkler) vs.
185			183-184	Koska Yolu Açılırken (Dr. N. D.)	Bayezid Meydanı ile Laleli Bulvarını birbirine bağlayan Koska yolu yokusunun ilerleyen tarihlerde genişletilmesi, Bayezid Hamamı
186	186	Teşrinisani/Kasım 1941	222-223	İstanbul'un Hazinesi, Kariye Cami ve Mozaikleri	Kariye Camisi ve mozaikleri
187			224	Turizm Davası İçin Bu Günden Tedbirler Almalıyız! (Murad Sertoğlu)	Turizm meselesine ağırlık verilmesi (Taksim Meydanı'nın açılması, Eminönü'nün mezbelelikten kurtulması, abidelerin meydana çıkarılması, müze açılması vb.)
188	187-188	Nisan 1941	232-233	İstanbul Hamamları (İbrahim)	İstanbul sur içi ve dışındaki hamamlar
189			239-241	Mumyalar Diyarı: Mısır! (M. K.)	Mumya diyarı Mısır (Kahire Müzesi mumya koleksiyonu vs.)
190			246	Üsküdar kazasında 10 yıllık imar faaliyeti	Üsküdar'daki imar faaliyetleri
191			247-248	Beyoğlu'nun Nazım Planında Neler Var?	Mecidiyeköy'ün yeni planı vd.
192			249-255	Kariye Camii (Hora Manastırı) (İbrahim Ostrova)	Kariye Camisi tarihi ve özellikleri
193	189-190	Mayıs-Haziran 1941	265-266	İstanbul Müzeleri (H. Dalkılıç)	Aya İrini Kilisesi, Topkapı Sarayı, vb.
194			272-274	İstanbul Mesireleri (Rıza Çavdarlı)	"Paşa Yalısı", "Beşiktaş Bahçesi", "Beşiktaş Kazancıoğlu Parkı" vb.
195			275-277	İstanbul Mesireleri (Sermed Muhtar Alus)	II. Abdülhamit devrinin gezinti yerleri (Kağıthane vs.)

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
210			5-6	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı (İbrahim Hakkı)	Gazanfer Ağa Medresesinin önünde çukurdaki çeşmeleri tarihin "Kırkçeşme" olarak adlandırdığı vs.
211	195	Teşrinisani/Kasım 1941	4-7	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı (İbrahim Hakkı)	Atatürk Bulvarının Türk sanat abidesi olan ve şimdiye kadar kıymeti anlaşılamayan Çinili Hamamı ortaya çıkardığı
212			8-9	İstanbul'un Eski Pazar Yerleri (Sermed Muhtar Alus)	Fatih civarında At Pazarı, Cerrahpaşa ilerisinde Avret Pazarı, Cuma Pazarı vb.
213			10-16	İnönü Stadyumu (Ahmet İhsan)	Taksim, Fenerbahçe statlarının ihtiyaca cevap vermemesi üzerine İnönü Stadyumu'nun açıldığı
214	196	Kanunievvel/Aralık 1941	8-10	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı (İbrahim Hakkı)	Atatürk Bulvarının güzergahının birçok kıymetli eseri gün yüzüne çıkarması (Hoca Teberrük Cami, Şebisafa Hatun Camisi vb.)
215			14-15	Fatih Heykeli ve İstanbul (Hamid Refik)	Her büyük şehrin Berlin, Paris, Roma vb. kendi fatihi adına heykel dikmesinin adet olduğu
216	197	Kanunisani/Ocak 1942	3	İstanbul'un Güzelliği (H. M. Dalkılıç)	İstanbul'un Rio de Janerio ile kıyaslanması
217			5	Yeni Hipodrom (Bürhanettin Ali Moral)	İstanbul'da yakın zamanda bir hipodromun inşasına başlanacağı
218			6	Dolmabahçe Sarayı (F. S. İ.)	Dolmabahçe Sarayı (İnşası, iç-dış yapısı, dekorları vs.)
219			7	Tarihte Ok Meydanı (Halil N. Ertüz)	Ok Meydanı (en eski Türk stadyumu)
220			8-12	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı (İbrahim Hakkı)	Yolun ortaya çıkardığı tarihi eserler, İstanbul'un ilk kadısı ve belediye reisi Hızır Bey Çelebi'nin anıtı vb.
221			13	İstanbul Sahrınçları (F. S. İ.)	Yerebatan, Binbirdirek, Çukurbostan, Arkadiüs, Modset Sahrıncı, Teodez sarnıçları
222			16	Çinili Köşk (F. S. İ.)	Çinili Köşk (Tarihi ve müzeye çevrişi)
223	198	Şubat 1942	4-7	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı Atatürk Bulvarı Birçok Tarih Yادigarlarını Ortaya Çıkartıyor. (İ. H. Atis)	Güzergahın açılışında Unkapanındaki Azaplar Hamamı ile Azizler Cami'nin feda edildiği
224			8	İstanbul'un Kapıları ve Surları (Fuat Samih)	İstanbul kapı ve surları hakkında bilgi

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
196			282-284	Hora Manastırı, Kariye Camindeki Mozaik ve Freskler (İbrahim Ostrova)	Kariye Camisindeki mozaik ve freskler
197	191	Temmuz 1941	295-300	İstanbul Mesireleri (Rıza Çavdarlı) (Sermed Muhtar Alus)	Göksu, Kandilli vs.
198			301-302	Yeni Yapılacak Kahveler	Çamlıca ve Bayezid'de birer şark kahvesi yapılması
199	192	Ağustos 1941	313	İstanbul Şehrinin İmar Planı Yapılırken (Rifat Türegün)	İstanbul'un imar planı yapılırken uluslararası tekniklerin dikkate alınması vs.
200			315	Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergahı (İbrahim Hakkı)	Atatürk Bulvarının asıl ve tarihi İstanbul'u daha kısa bir yoldan Beyoğlu'na bağlayacağı
201			318-323	İstanbul Mesireleri (Rıza Çavdarlı) (Sermed Muhtar Alus)	Mesirelerin tarihi seyri
202			324-325	İstanbul'un İmarında Eski Eserler Meselesi (Sabahattin Aygen)	Şehrin imarı sırasında Belediye'nin karşılaştığı en büyük sorunun eski eserler meselesi olduğu
203			331-333	İstanbul Müzeleri (H. Dalkılıç)	"Askeri Müze"de sergilenen eserler
204			334-337	İstanbul'un Hazinesi, Kariye Camii Mozaiklerinden (Fuat Samih)	Mozaiklerdeki şekiller ve anlamları
205	193	Eylül 1941	3-4	Eski İstanbul'un Eski Belediye Bahçeleri (Sermed Muhtar Alus)	Taksim, Tepebaşı, Sultanahmet, Bakırköy ve Tophanelioğlu'ndaki bahçeler
206			6	İstanbul'un Güzide Olan Bir Sayfesi Yakacak (Arif Ahıskal)	Aydos dağının eteklerinde 400 evi bulunan ve daimî sakinleri 1500 kadar olan Yakacak (köyü)
207			9-12	İstanbul'un Hazinesi, Kariye Camii Mozaiklerinden (Fuat Samih)	Meryem'in vefatını gösteren Dormition de la Vierge tablosu
208			14-15	Topkapı Müzesi (H. M. Dalkılıç)	Topkapı Sarayı (tarihi, müzeye dönüşmesi, içinde bulunan eserler)
209	194	Teşrinievvel/Ekim 1941	3	Kadıköy'ün İmarı (Rahmi Yağız)	Kadıköy'ün Cumhuriyet'e kadar var olan kötü durumundan kurtartılmak istendiği

Ek 1. Belediye Mecmuasında Çıkan Turizme Dair Haber Başlıkları ve İçerikleri (Devam)

Sıra No	Sayı	Tarih	Sayfa	Haber Başlığı (Yazar)	Haber İçeriği
225	199	Mart 1942	6-10	Eski İstanbul kıyıları nasıldı? (Reşat Ekrem Koçu)	Bostancıbaşı defterleri ve bu defterlerden Eski İstanbul'a dair elde edilebilecek veriler
226			11	İstanbul ve Yeşillik (Fuat Samih)	Şehrin mesire alanları
227			17-20	Boğaziçi Yalıları (B. Ziya Erdem)	Boğaziçi yalıları
228			21	Bir Ecnebi Kadın Muharriri (Fransız Edibesi La Maarkiz de Laubespine) Göziyle Eski İstanbul (Reşat Ekrem Koçu)	Beyoğlu, Galata vs.
229			28	İstanbul'un Hisarları (F. S. İ.)	Rumeli Hisarı vd. (Tarih)
230			32	Yıldız Bahçeleri Bu Sene Halka Açılacak	İstanbul Belediyesine bırakılan yerin halka açılacağı, geniş, güzel bir park ve nebatat ve hayvanat bahçesi sahip olacağı ve içerisine boğazi baştanbaşa gören bir gazino inşa edileceği

Murat HANILÇE

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (1996). Yüksek lisans derecesini Yakınçağ Tarihi dalında (2009), doktora derecesini Yeniçağ Tarihi dalında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde aldı (2014). Bayburt Üniversitesi'nde okutman olarak çalışmaya başladı (2009). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak atandı (2010). Doçentlik unvanını Yakınçağ Tarihi alanında aldı (2019). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; kent tarihi, Osmanlı tarihi, Avrupa tarihi, ulaşım ve haberleşme tarihi, seyyahlar ve seyahatnamelerdir.

Emine ÇELİKKUT

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (2017). Yüksek Lisans derecesini Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda aldı (2019). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir (2021/-). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; Osmanlı tarihi, yenileşme dönemi, Osmanlı memurlarının biyografileridir.

Erken Dönem Cumhuriyet Döneminde Bir Edibin Gözünden Yurt ve Turizm: İsmail Habip Sevük Örneği

Homeland and Tourism through the Eyes of a Writer in the Early Republican Period: The Case of İsmail Habip Sevük

Oğuzhan KARADUMAN*

*Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Şehit Nazmi Kapucu Anadolu Lisesi Yavuz Selim Mah., 38900, Tomarza, Kayseri.

E-posta: oguzkaraokk@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1710-4369

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 3 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 16 Mayıs 2023

İkinci düzeltme: 26 Haziran 2023

Üçüncü düzeltme: 9 Temmuz 2023

Kabul: 17 Temmuz 2023

Anahtar sözcükler: Erken

Cumhuriyet, Yurt gezileri, Seyahatnameler, Edebiyat, İsmail Habip Sevük.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 3 June 2023

First resubmitted: 16 May 2023

Second resubmitted: 26 June 2023

Third resubmitted: 9 July 2023

Accepted: 17 July 2023

Key words: Early Republic, Country trips, Travelogues, Literature, İsmail Habip Sevük.

ÖZ

Bu yazıda erken devir Cumhuriyet aydınlarından olan İsmail Habip Sevük'ün eserleri ışığında Cumhuriyet'in ilk yıllarının turizm algısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışma, edebiyatla turizmin kesişim noktasında yer alan bir edibin Anadolu gözlemlerini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'nin son devresinde dünyaya gelen İsmail Habip Sevük, hayat serüveninin önemli bir kısmını yurt gezilerine ayırmıştır. Bu gezilerinden bazılarını savaş yıllarında, bazılarını maarif müfettişliği görevi sırasında ve bazılarını da Anadolu Ajansı muhabiri olduğu yıllarda bizzat Atatürk'ün isteğiyle gerçekleştirmiştir. Yorgun bir ülkenin panoramasını aktaran Sevük'ün yazıları turizm tarihi için de önemlidir. Bu yazılar tarih, coğrafya ve turizm meraklılarına belgesel deneyimi sunmaktadır. Sevük, yazılarında eski çağ seyyahlarının izinden gitmiştir. Böylelikle yüzyıllar sonra Anadolu'da aynı manzaraların farklı görünüşlerini okuyucusuna sunmayı amaçlamıştır. Bu yazıda ilk olarak erken devir aydınlarının Anadolu karşısında takındığı tutum üzerinde durulmuş; ardından Sevük'ün gezi metodu, yurt içi ve yurt dışı seyahatleri, gezi yazılarında yer verdiği kentlere değinilmiştir. Böylece turizm tarihine Sevük'ün edebi metinlerinden bir pencere açılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

This article attempts to reveal the perception of tourism in the early years of the Republic in the light of the works of İsmail Habip Sevük, one of the intellectuals of the early republic. The study covers the Anatolian observations of a literary figure at the intersection of literature and tourism. Born in the last period of the Ottoman Empire, İsmail Habip Sevük devoted a significant part of his life adventure to travels around the country. Some of these trips were made during the war years, some during his duty as education inspector and some during his years as a correspondent for the Anatolia Agency at the request of Atatürk himself. Sevük's writings, which convey the panorama of a tired country, are also important for the history of tourism. These writings offer a documentary experience to history, geography and tourism enthusiasts. Sevük followed the footsteps of ancient travelers in his writings. Thus, he aimed to present his readers with different views of the same landscapes in Anatolia centuries later. This article first focuses on the attitude of the early intellectuals towards Anatolia; then Sevük's travel method, his domestic and international travels, and the cities he included in his travel writings are discussed; thus, Sevük's literary texts try to open a window to the history of tourism.

GİRİŞ

Erken Cumhuriyet şeklinde ifade edilen dönem 1923-1943 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem yeni Türk devletinin her alanda atılımlar yaptığı bir dönemdir. Cumhuriyet'in ilk nesil kadroları devrimlerin ve inkılapların öncüsü olmuş; Atatürk'ün önderliğinde devlet yönetimi yeniden şekillendirilmiştir. Yönetim şeklinin belirlenmesinden hemen sonra ekonomik ve idari teşek-

küller vücuda getirilmiştir. Atatürk'ün başlattığı bu kalkınma hareketinin en dikkat çekici safhası kültür alanında olmuştur. Harf devrimi ile başlayan süreç millet mekteplerinin ve yüksekokulların yaygınlaşması ile ülke sathına yayılmıştır.

Yeniliklerin yaygınlaşmasında gazete ve kitap yayınlarının payı yüksek olmuştur. Tanzimat neslinin temelini attığı gazetecilik kurumu Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte farklı misyonlar

üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında dezenformasyonun önüne geçilmesi maksadı ile yayın hayatı millî bir vazife üstlenmiştir. İsmail Habip Sevük, İstiklal Savaşı'nın ilk yıllarından itibaren gazetecilik mesleğine yönelmiştir. Bunun yanı sıra hukuk ve edebiyat alanlarında kendini yetiştirmiş bir aydındır. Kültürel devamlılık içinde yurttan kesitler sunan Sevük, sadece yurt içinde değil Misakımillî sınırları dışında kalan coğrafyalara dair gözlemlerini de aktarmıştır. Yazımızda Sevük'ün seyahat-hatıra türündeki kitaplarından ve çeşitli gazetelerde yayımlanan köşe yazılarından yararlanılmıştır. Bu yazıların künyesi seyahat, turizm araştırmacılarının yararlanabilmesi için ekler bölümünde verilmiştir.

Yurtiçi seyahatleri, "Yurttan Yazılar" adıyla 1943 yılında yayımlanmıştır. Avrupa seyahatleri ise Tuna'dan Batıya adıyla 1944 yılında yayımlanmıştır. 1908-1918 yılları arasında Kastamonu'da faaliyet gösteren Köroğlu gazetesinde tarih ve turizm konulu otuz yazı yer almaktadır. Bu yazıların yirmi üçü "Mazide Kastamonu" başlığı altında çıkmıştır. "Kastamonu Hakkında" başlığı ile bir yazı, "Safranbolu İntibaatı" başlığı ile beş yazı, "Mimaride Milliyet" başlığı ile bir yazı yayımlanmıştır. Köroğlu gazetesinin 1918'de kapanması ile yerine Yeşil Ilgaz gazetesi kurulmuştur. Bu yeni yayın İsmail Habip Sevük'ün başyazarlığında on beş sayı devam etmiştir. "Mazide Kastamonu" yazı dizisine Yeşil Ilgaz'da devam edilmiştir.

Şehir yazılarının en yoğun olduğu yayın Maarif ve Memleket mecmualarıdır. Sevük, bu iki mecmuayı Adana Mıntıkası Maarif Emini olarak görev yaptığı dönemde çıkarmıştır. Şehir ve folklor temalı yazılardan oluşan bu mecmualar 1928-1931 yılları arasında yayımlanmıştır. Bu yazılarda Adana, Niğde, Nevşehir, Mersin ve Silifke'nin tarihî ve turistik değerleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu şehir yazılarının en uzun soluklu olanı "Mazide Adana"dır. Bu başlık altında yirmi yazı neşredilmiştir. Bu yazı dizisi dışında Niğde, Nevşehir, Mersin ve Silifke üzerine on dokuz yazı yayımlanmıştır. Sevük, 1936-1953 yılları arasında Cumhuriyet gazetesinin yazar kadrosuna katılmıştır. Sevük, gazetenin yazı dizisinde Hatay, Antakya, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt,

Bitlis, Van, Afyon, Karabük, Zonguldak, Ereğli, Eğirdir, Denizli, Pamukkale, Bursa, Alanya, İzmir, Gediz, Ankara ve İstanbul'un iktisadî, tarihî ve doğal güzelliklerini ele almıştır. Bu yazılardan hareketle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren değişen ve gelişen turizm faaliyetlileri hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Hazırlanmış olduğumuz çalışmada öncelikle İsmail Habip Sevük'ün seyahatname türündeki kitapları, makaleleri, köşe yazıları ve seyahat notlarının yer aldığı gazete ve dergiler taranmıştır. Yapılan tarama sonucunda tespit edilen yazılar; turizme yönelik görüş ve öneriler, kentlerin turizm potansiyelleri, ören yerleri gibi kategorilere ayrılmıştır. Taksim Atatürk Kitaplığı gazete ve dergi arşivinde fotoğraflama tekniği ile elde ettiğimiz kaynaklar bu çalışmamızda kullanılmıştır. Çalışmanın yazım aşamasına geçmeden önce çeşitli araştırma soruları ile (Edebiyat ve turizm hangi noktalarda kesişir? Turizm tarihi araştırmacıları edebî eserlere nasıl yaklaşmalıdır? Edebî metinlerin turizm tarihine katkısı var mıdır?) ön hazırlık yapılmıştır. Elde ettiğimiz ilgili notlar bu sorular ışığında değerlendirilmiştir.

İSMAİL HABİP SEVÜK'ÜN ESERLERİNDE TURİZM

İsmail Habip Bey 1909-1923 yılları arasında Musavver Devri-i Cedid, Köroğlu, Yeşil Ilgaz, İzmir'e Doğru, Açıksöz, Yenigün ve Hâkimiyeti Milliye gazetelerinde yazılar neşretmiştir. "Kendi imzasıyla yazdığı ilk yazısı "Yeni Güneş" adlı makedir." Eski (2010). Sevük, ilk dönem yazılarında manda ve himaye fikrinin reddetmiştir. Sevük'ün ortaya koyduğu aydın sorumluluğunun savaş sonrası dönemde yurt yazılarına ağırlık vermesi ile devam ettiği görülmektedir.

"Biliyorduk ki ölüm hürriyetsiz ve istiklâlsiz yaşamaktan daha fena değildir, anlamıştık ki harp etmek sinsi sinsi ölmekten daha kötü değildir ve iyice öğrenmiştik ki bu dünyada ölümü göze alan milletlerin nasibi yaşamaktır." Sevük (1999).

Kültür çevrelerinin Anadolu'yu dekoratif bir meta olarak ele alışını Cumhuriyet devrinde de devam ettirmiştir. "İsmail Habip, şehir yazılarına 1916 yılında Köroğlu gazetesinde Kastamonu'yu işlediği Panorama başlıklı yazılarla başlamıştır." Gezer (2001). İşgal yıl-

larında Anadolu'ya hareket eden İsmail Habip, 1920'li yılların başında önce İnebolu'ya ardından da Kastamonu'ya geçmiştir. Sevük, Yurttan Yazılar kitabının girişinde Türk aydınının Anadolu coğrafyasına yabancı olduğunu dile getirmektedir. Öz eleştiri yapmaktan geri durmayan Sevük, bu yabancılıktan utandığını ifade etmektedir.

“Memleketi ne kadar bilmediğimizi Kastamonu’da öğrenmiş ve öğrenerek utanmıştım. Yirmi yıl kadar maarif vazifeleriyle vatanın ayrı ayrı kısımlarında bulundum. Elime fırsat geçtikçe sırf görmek için seyahatler de yapıyordum. Gördüğüm yerleri tanıyabilmek maksadıyla memleketimize ait eserleri de okumağa başladım. Görüş notları, okuyuş notları; tercümeleler, tasnifler; tarihler, seyahatnameler; Türkçesi, Frenkçesi; eskisi, yenisi... Bir de baktım ki on beş yıl içinde kırk kadar defter doldurmuşum. (...) Nehirleri dağları, gölleri, beldeleriyle bütün gezip tanıdığım yerlerin görünüşlerini, tarihlerini, vakalarını, türkülerini; halkiyatını, abidelerini, hep o defterlere not halinde istiflemişim. Bunlar elenecek, ayıklanacak, biçilecek ve... Onlardan bu yazılar çıkacak. Biliyorum ki notların çoğu yazıma geçemeyecektir. On ektiğimden bir çıkarılsam bir ekip on alan çiftçi gibi sevineceğim. Bu yazılar ne seyahattir ne sistemli bir ilim tetkikidir ne sübjektif bir sanattır. Bunlar sadece bir Anadolu çocuğunun yurt hakkındaki görüş ve bilişlerini yurttaşlarının önüne sermek için yazılıyor. Hiç devamımız yok, biraz emeğimiz var, o kadar.” Sevük (1943).

Sevük, yazılarıyla “köhne Anadolu” algısının yersiz ve yanlış olduğunu dile getirmiştir. Daha da önemlisi bu eksikliğin Anadolu'nun kendisinden değil ona bakan gözlerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Doğu Anadolu seyahatini naklettiği bir yazısında *“Bu yerler ki asırlarca haritanın içindeydi ancak şimdi biz onların içindeyiz. Mazinin şerefinden ayrılmak ne kadar gafletse gafletine bağlı kalmamak da o kadar vazifemizdir.” Sevük (1943)* derken aydın sorumluluğunun gereğini ortaya koymuştur. Sevük, Anadolu'yu kendi muhitinden görmeye çalışmak yerine manzaraları ve meseleleri bizzat yerinde görmeyi amaç edinmiştir. Böylelikle yazılanların ve söylenenlerin yazılanların ve söylenmeyenlerin karşısında ne kadar kısır kaldığını objektif bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.

Sevük'ün, 1923 sonrası yazıları incelendiğinde Türk kültürünün uyanışı ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilinmezliklerle dolu görülen bir coğrafyayı sevmeye temelden başlayan Sevük, adım adım tüm Anadolu'yu gezerek defterler doldurmuş ve bunları peyderpey gazetelerde yayımlamıştır. Sevük'e göre Anadolu *“Dünyanın küçültülmüş bir altıncı kıtasıdır.”* Sevük (1943). Bu coğrafya hem tabiat unsurları bakımından hem de tarihî derinliği bakımından son derece zengin bir alandır. Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonlar, Urartular, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve Türkler bu coğrafyaya hayat vermiş medeniyetlerin başında gelmektedir. Atatürk'ün bütüncül kültür politikasının yansımaları Sevük'ü de etkilemiştir. Sevük'ün Anadolu algısı salt Türk unsurdan ibaret değildir. Sevük, tüm Anadolu'yu tarihî süreçleri ayırıştırılmadan bizim kabul eder. *“Anadolu toprağı çok kesif imiş. Fakat Anadolu'nun tarihi belki toprağından daha kesif. Anadolu topraklarını tabaka tabaka elli asır kalınlığında bir tarih örtüyor. Bu tarihin Malazgirt'le başlayan en üstü nasıl bizimse Hititlerle başlayan altı da bizimdir.” Sevük (1943).*

Tarih ve turizm bilincinin oluşması bakımından bu bütüncül bakış açısı önemlidir. Sevük, çerçeveyi alabildiğince geniş tutarak kültürel mirasın korunmasının gerekliliğini savunur. Sevük'ün eserleri incelendiğinde onun sadece somut kültürel mirasa değil aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik fikirleri olduğu da görülmektedir. Şüphesiz onun bu görüşleri zamanının çok ilerisindedir. İsmail Habip Sevük, uygulamalı/teatral müzecilik olarak tarif edilen yapıyı 1934-35 yılları arasında yaptığı yurtdışı ziyaretinde yerinde görmüş ve okurlarına bu müzenin özelliklerini nakletmiştir. *“Vatan eoi denen bir eğlence yerine gittik. Çeşit çeşit memleketleri kendi dekorları içinde canlı canlı yaşatan bir yer. (...) Bavyera'dan İtalya'ya, Meksika'dan Japonya'ya kadar birçok memleketleri: kendi kıyafetleri, kendi adamları, kendi musikileri ve kendi panoramaları ile görüp dinlemek; bu ne resimdir ne sinema, astar aslın kendi gibi; eğlenceyle fayda bundan daha güzel nasıl birleşsin? Hem eğlen hem öğren.” (Sevük 1944).* Uygulamalı kültür müzeciliği fikri kamuoyuna sunulsa da arzu edilen etkiyi yaratamamıştır. Dönemin hareketli bir gündeme sahip olmasının bu durumda etkisi büyüktür.

"Sevük'ün, yerinde görmekle kalmayıp beğenisini dile getirdiği Vatan Evi kavramı geç de olsa günümüzde hayat bulmuştur. Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi 2013 yılında hayata geçirilmiştir." Karaduman (2021).

Sevük, savruk halde bulunan tarih, coğrafya, arkeoloji, kültür ve turizm dünyamıza hemen hemen bütün yazılarında dikkat çekerek toplumsal hassasiyetin gelişmesine hizmet etmeye çalışmıştır. Sevük, Anadolu'yu her bakımdan eşsiz görmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinin geleceğe yönelik tasavvuru, geçmişin sonsuz kıymetinden bağımsız düşünülmemiştir. Sevük'e göre Anadolu'nun geleceği geçmiş medeniyetlerin elindedir. Gelecek ideali ile medeniyetini yeniden kurgulayan Türkler öncelikle coğrafyasını tanımalıdır. Sevük'ün tarih, coğrafya ve turizm eksenli yazıları bu minvalde değerlendirilmiştir. "Bu halkın içi ile dışı... çeşit çeşit iklimlerden gelen tarihlerin çalkantısı onun ruhuna çeliklik; birbirleri ile çarpışan çeşit çeşit iklimler de onun bünyesine peklilik verdi. (...) Onun bir ülkelik toprağında bir kıtalık iklim var. Medarlardan bozkırlara kadar dört bucağın iklimi... Pek düzgün olmayan yollar üstünden pek fazla hızlanmayan otomobilin bir gündüzlük seyahati içinde dört mevsim gördüğümü bilirim." Sevük (1943).

Sevük, yıpranmış Anadolu coğrafyasının yeniden ihyasının sadece kültürel bir kazanım olmayacağını, aynı zamanda bunun Türk siyasetine de kuvvet vereceğini düşünmektedir. Bu fikir bağlamında yurt ve turizm eksenli yazılarına uzun müddet devam etmiştir. İsmail Habib Bey, devrimlerin kültür ayağını kaleme almayı kendine vazife bilmiştir. Onun gazetecilik ve öğretmenlik vasıfları, yazdığı yazıların bizzat sahadan çıkmasını sağlamıştır. Böylelikle onun işaret ettiği meseleler teorinin ötesinde, müşahedelerin bir yansıması olmuştur. Sevük'ün bu çalışmaları Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatini çekmiştir. Lozan Barış Konferansı müzakereleri, uzlaşılmanın başlıklar sebebiyle kesintiye uğradığında İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyeti yurda dönmüştür. Atatürk, İsmet Paşa ile Eskişehir'de bir görüşme yapmış ve akabinde güney vilayetleri seyahatine çıkmıştır. "Geziyi Yeni Gün [Gazetesi] adına İsmail Habib izleyecektir. Başyaver Salih

(Bozok) Bey tarafından, 'Gazi Hazretleri'nin iradeleceği bildirilir İsmail Habib'e... Mustafa Kemal, genç gazetecinin yazılarını izlemekte, eğilimlerini, yapısını bilmektedir. Tren, Ankara'dan 13 Mart 1923'te, gece yarısı hareket eder. İsmail Habib'e yolda, bu gezi için, Anadolu Ajansı temsilciliğinin de kendisine verildiği bildirilir. İsmail Habib, on iki gün süren ve Adana, Mersin, Tarsus, Konya, Afyon ile Kütahya'yı da içine alan bu gezide, trende ve bu beldelerde, Gazi'yi adım adım izleyecek, verdiği on beş söylevi kâğıda döküp kendisine okuyacak, oluşan resmî metni Anadolu Ajansı'na gönderecektir." Sevük (2017).

Sevük'ün lirik ve bir o kadar da sürükleyici üslubu Atatürk ile olan yakınlığından izler taşımaktadır. Sevük, 1923 sonrası ilk seyahatini Atatürk ile yapmıştır. "Kurtulan vatanda ilk seyahatimi vatanı kurtaranla yapmaktayım. Ruhum öyle geniş öyle geniş ki..." Sevük (1981). Onun yüksek tonla başlayan yazıları edebiyat vadisinden geçmekte ve sonuç kısımları daima sarsıcı cümleler ile bitmektedir. Eleştirilerinde de bu durum gözlemlenmektedir. Sevük, şehir mimarisi üzerine yazdığı yazılarında gözlemediği aksaklıkları etkili ve akılda kalıcı cümleler ile anlatmaktadır.

1920'li yıllarda Batı Karadeniz illerini oldukça detaylı bir şekilde gezen Sevük, 1930'lu yılların başında Akdeniz ve Çukurova bölgesini gezmiş ve kaleme almıştır. 1934 yazında uzun bir Avrupa seyahatine çıkmıştır. Bu seyahatini Tuna'dan Batıya adlı eserinde detaylıca nakletmiştir. 1936-1937 yıllarında Cumhuriyet'in kazanımlarını yerinde görmek amacıyla üç farklı rota ile yeni bir seyahate başlamıştır. Sevük, bu seyahatin birinci aşamasında Fırat Havzası'ndan Toroslara kadar olan bölümü: Fırat, Birecik, Carablus, Karkamış, Nizip, Antep, Kilis, Maraş, Ürgüp, Nevşehir ve Niğde'yi gezmiş ve gözlemlerini yazmıştır. İkinci aşamada Karadeniz Bölgesinin Zonguldak, Bartın, Amasra, İnebolu, Sinop, Samsun, Giresun, Trabzon ve Rize illerini gezmiştir. Seyahatin son safhasında ise Yukarı Doğu Diyarı olarak adlandırılan Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Hasankale ve Karaköse, Büyük Ağrı, Iğdır ve Kağızman, Kars, Sarıkamış, Çıldır, Ardahan ve Artvin illeri yer almaktadır. Böylelikle Anadolu tarihini ve kültürünü içerinden ve dışarıdan

gözlemlene imkânı elde eden Sevük, Türkiye Cumhuriyeti'nin en dikkat çekici seyahat rehberini Türk okurunun önüne sermekle kalmamış, şehir ve folklor araştırmacılarına da önemli bir külliyat bırakmıştır. Sevük'ün gezi yazılarının zenginliği devamlı suretle meşhur seyyahlara yaptığı atıflardan ve nesneye sadece madde gözüyle değil aynı zamanda onun manevi âlemde temsil ettiği değeri okuruna sezdirmesinden kaynaklanmaktadır. Turizm değeri olan bir yapıya önce dıştan bakan yazar, onu tasvir ettikten sonra onun ruhunu meydana getiren unsurları kendi üslubunca diye getirmektedir. Örneğin Sevük, Erzurum Saat Kulesi'nin tasvirini verdikten hemen sonra söz konusu kulenin gözünden Rus işgalini, Erzurum kültürünü ve folklorunu nakletmektedir. "Erzurum'un göbeğindeki iç kalenin içinden yükselen saat kulesi halkın 'Tepsi minare' dediği kule; şehrin en önce görünen sivrildiği dipten sura kadar kesme taştan yapılıp sur hizasından sonra kırmızı ve beyaz taşların münavebeli çemberi ile süslenen ondan sonra bütün gövdesi benekli tuğla ile örülmüş bakırmıtrak renkli ve sağlam duruşlu kule. Onun üstüvani endamında dokuz asrın bütün hâtıraları dikiliyor. Güngörmüş yapılar duygulu gibidir." Sevük (1943).

Sevük, içinden çıktığı Türk halkının ruhuna nüfuz etmiştir. Kastamonu Sultanisi, Galatasaray Sultanisi, İzmir Sultanisi, Ankara Erkek Lisesi, Edirne Maarif Eminliği, Adana Maarif Eminliği, Antalya Maarif Eminliği gibi görevlerde bulunmuştur. Türk insanının maddi ve manevi yetkinliklerini ve bunun yanında zaaflarını, eksik kalan yönlerini de görme imkânı elde etmiştir. Onun seyahat yazılarının ana eksenini Türk insanının tarihe ve kültüre bakışıdır. Gazetecilik ve milletvekilliği yaptığı dönemler onun seyahatlerini kolaylaştırmıştır. Türk mimarisini ve turizmini eleştirdiği yazıları yapıcı ve yol göstericidir. O, Anadolu'yu Türklere ait kılan tarihî süreç kadar onun Türklere kalıcı olmasını sağlayacak şartların da konuşulmasını ve düşünülmesini yazılarında dile getirmiş bir aydındır. İsmail Habip Bey, 3 Ağustos 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesine verdiği mülakatta, yaptığı yurt gezilerine dair sorulan soruları yanıtlamıştır. Dönemin konaklama imkânları, ulaşım sıkıntıları, tarihî eserlere karşı halkın genel tutumu bu mülakatın ana

eksenini oluşturmaktadır. Cumhuriyet öncesi ile Cumhuriyet sonrası mukayese eden bu seyahat yazıları devrimlerin ekonomiye, sanata ve turizme yansımalarını ortaya koymaktadır. "Vatan taş toprak değil ki vatan onun içindeki insanlardır. İnsanları sevdiğçe vatanımı daha çok seviyorum. Bir cennet ülkede yaşamak fakat her yerini görmeyerek bir kenarda ömür geçirmek ne ağlanacak akıbet." Sevük (1936). Sevük'ün seyahat ve turizm yazılarına ısrarla devam etmesinin iki sebebi vardır. Birinci sebep savaş öncesi ile sonrası gözlemlene istediğidir. İkincisi ise kültürel bilincin yerleşmesi meselesidir. Sevük bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Şimdiki coğrafyamız küçüle küçüle son haddini buldu, lakin lakin bu küçük coğrafyadan büyük bir tarih çıktı. (...) Küçük bir coğrafya içinde büyük bir tarihin gururu, büyük bir coğrafya içinde küçük bir tarihin yeisinden daha değersiz midir?" Sevük (1981).

Yazıların geneline bakıldığında maddi kalkınmanın manevi bilinçlenmeden daha hızlı gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yazımızın devamında Türk turizminin lokomotifini olmuş sembol bölgelerin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki genel durumlarına dikkat çekilecektir.

Pamukkale Travertenleri ve Hierapolis Antik Kenti

Anadolu tarihinin tamamını bizim olarak kabul eden Sevük, Denizli seyahatini Cumhuriyet gazetesinde kaleme almıştır. Sevük, arkeolojik alanları eserlerinde sıkça gündeme getirmiştir. Antik kentler ve bunlara ait kalıntılara vurgu yapılması o dönem için önemlidir. Sevük, Cumhuriyet gazetesinin 8713 numaralı sayısında "Pamukkale'nin Üç Zamanı" başlığı altında yörenin turizm potansiyeline yönelik tespitler yapmaktadır. Sevük, yazısına en az yirmi asırlık bir mazinin içindeyiz Sevük (1948a) cümlesi ile başlamaktadır Hierapolis bölgesi hem doğa hem de tarihin bir arada olduğu ender alanlardan biridir. Yazının giriş bölümünde Pamukkale'nin genel bir topografyası verilmektedir. Ardından hiçbir detayı atlanmadan pitoresk bir formda antik kent tasvir edilmektedir: "Denizli ovasının şimalindeki Çökelez Dağı'nın eteğinde yükselen Pamukkale tepesine, doğu tarafından rahat bir şoseyle dolanırken Büyükkşarlık'taki çağlayanların buğulu uğultularını dinleyerek; renk renk, dalga dalga, yığın yığın

kilsî manzaraların cümbüşlerini seyrede seyrede şoseyi bitirip dağla tepe arasındaki geniş düzlüğe çıkar çıkmaz Hierapolis'in haşmetli harabeleri ile karşılaştık. O düzlükten çıkan suyun şifalı hassalarındaki nimetle hünerli vasıflarından meydana gelme Pamukkale harikasının güzelliği eski Romalılar tarafından tam manası ile ne kadar iyi takdir edilmiş olacak ki oraya, harabeleri bile insanı hayrette bırakan öyle heybetli bir şehir kurmuşlar. Düzlüğün en başındaki kale bedenleri, vakti ile kimseyi geçirtmeyip esirgediği şehri, sanki o hâlâ diri diri duruyormuş gibi hem kendi kırık döküklüğüne de bakmayarak gene sert sert bakışlarla bütün ovayı gözetleyip duruyor. Kaleden biraz ilerledikten sonra büyük saraydayız, Yüksek geniş, heybetli bir methal. Çok iri, birkaç tonluk, mikâbi taşlarla örülmüş üç dört metre kalınlığında duvarlar. Sağa sola gözleri doldura doldura uzanan, holler. Methalin şimal kapısında iriyarı iki aslan heykeli, aşınmış gövdelerine rağmen, yirmi asırdır sadakatle bekçiliklerine devam etmektedir. Sarayın asıl merkezi: Yirmi metre yüksekliğinde ve on iki metre genişliğinde, üstüvanî kubbeli, alabildiğine uzanan haşmetli tavanlar altında kendimizi yumruklanmış kadar küçülmüş sanarak yürüyoruz. Ağır duruşlu tonozların arasında içimiz loşlaşıyor gibi. Eski harçların dökülmesine rağmen sadece taşlarının üstündeki muvazene sayesinde hâlâ dipdiri duran dehlizler aradaki uzun maziyi silerek insana günün eseri gibi görünüyor. Salon kadar odaları, oda kadar şömineleri ve içleri merdivenli derinlikleri ile yirmi asra göğüs gerip duran bir saray. Dışarıda, yer yer, çeşit çeşit, yığın yığın, öbek öbek harabeler. Birer abide artığı halinde yükselen mermer sütunlar. Şurada burada, gövdesinden ayrılmış kelleler gibi istilâktilti sütun başlıkları. Gene şurada burada, başsız kalmış gövdeler misali üstüvani sütunların cesetleri. Daha batıda, Karahayta¹ tarafında ayrı bir harabeler meşheri var. Kışlık tiyatro orada... Yazlık tiyatro ise sarayın şimalinde, düzlüğün sonunda, dağa yaslandırılarak yapılmış. O başlı başına bir heybet. Dış methal, büyük kapısı molozları, tonozları, yığınları ile büyük tahribata uğramış. Fakat iç methal dipdiri, hiç dokunulmamış gibi sapsağlam duruyor. Amfiteatrın asıl gövdesi, büyük bir huninin satırlarına kademe kademe sıralanmış oturma yerleri, dibi kesilerek oturtulmuş huninin zemin bodrumları. Amfinin biri

doğuda, diğeri batıda iki kapısı var. Birinden vahşi hayvanların, diğlerinden oyuncuları çıktığı kapılar. Evet, Pamukkale'nin mazisi sahiden haşmetli." Sevük (1948a).

Sevük'ün köşe yazıları üslup bakımından göz doldurucudur. Bölgenin turizm değeri, anlatımın zenginliği ile üst bir boyuta taşınmaktadır. Büyümlü anlatımın zirve yaptığı noktada yine yazının bir başka üslup özelliği devreye girmektedir. Sevük'ün yazılarının karakteristik özelliklerinden biri sıkça başvurduğu tezatlıklardır. Sevük, yazının devamında tasvirini aniden sonlandırır ve tarihî alanın içinde bulunan çarpık bir yapının eleştirisine en üst perdeden devam eder. "O mazinin yanındaki insan emeği bakımından bu, fakirler fakiri ve zavallılar zavallısı bir yoksulluktur. Yeryüzünün en eşsiz bir tabiat harikası olan oraya eser diye yapabildiğimiz tek şey rahmetli Fuat Toksal'ın Denizli valiliği zamanından kalma ahşap bir hamam kulübesinden ibaret. Yeni eserden geçtik, o hassalı ve hünerli suyun kaynak yeri ile Romalılardan kalma büyük havuzun etrafını bile düzenleyememiştik... Mermer döşeli, mermer basamaklı, o bir iki harman yeri genişliğindeki canım havuz; devrilmiş sütunları, yerleri oynamış döşemeleri ile 'ben böyle miydim?' deyip duruyor İnsan elinin bu acıklı nekesliğine karşılık 'tabiatın' orayı sonsuz nimetlerle bezeyişindeki zenginlik." Sevük (1948a).

Yazının devamında bölgenin turizmüne yönelik ihtiyaçlar dile getirilmektedir. Pamukkale Travertenleri ve Hierapolis Antik Kenti'nin ziyaretçilerin konaklaması için yeterli kapasiteye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Alanın çevre düzenlemesine ihtiyaç duyduğu aktarılmaktadır. "Öyle bir yer böyle mi kalmalı ve kalabilir mi? Her yıl ecnebler, uzak yerlerden, bin bir masrafla buraya geliyorlar, fakat kalacak yer olmadığından, geldikleri gün orayı görüp geri dönüyorlar." Sevük (1948a).

Sevük, yazısının son kısmında yetkililere birtakım tavsiyelerde bulunmaktadır Bu tavsiyeler Türk turizminin önünde çözülmeyi bekleyen konular olarak değerlendirilmelidir.

"Burayı kendi şanına lâyıık bir hale koymak bir medeniyet borcudur. Pamukkale'nin ne olduğunu bilmiyorsak hiç olmazsa buranın Türkiye'ye ne getireceğini bilelim. Oteller gazinolar, hamamlar, banyolar, parklar... Bugünün ilmi ve tekniği ile öyle bir yerde neler

¹ Günümüzde "Karahayıt" olarak bilinmektedir.

yaşılmaz. O zaman Pamukkale Altınkale olacak. En zengin, en göz kamaştırıcı, en eşsiz bir maden keşfedilmiş gibi oluk oluk döviz denen o nimetler nimetini akıtan bir Altınkale. Halin yoksulluğunu istikbalin parlağındaki hayalle avuttum." Sevük (1948a).

Görüldüğü üzere Sevük'ün tarih ve turizm algısı kuşatıcı olmasının yanı sıra belirli standart ölçüleri ihtiva etmektedir. Onun kuşatıcılığı, meselenin tarihî boyutuna işaret ederken aradığı standartlar, turizmin taşınması gereken asgari normları göstermektedir. Sevük'e göre millet olmanın vasıflarından biri dış dünyaya medeniyetimizi sunabilmektedir. Bu sunumun en temel noktası doğal güzellikleri korumak; tarih, arkeoloji ve turizm bilincine sahip olmaktır.

Kapadokya ve Peri Bacaları

Kapadokya Türk ve dünya turizmi açısından son derece kıymetli bir değerdir. Erciyes ve Hasan Dağı külleri ile örtülen bu alan dış kuvvetlerin etkisi ile çeşitli şekiller alarak günümüze ulaşmıştır. Beşerî faktörlerin etkisiyle son şeklini alan Kapadokya, tarihin birçok devrini canlı bir şekilde yaşamıştır. Bir dönem Hitit uygarlığının yaşam alanı olan bölge sonraki devirlerde Roma İmparatorluğu'nun akınlarından kaçan Hristiyanların yerleşim merkezi olmuştur. Yumuşak kayalar yeraltı oyuklarının ve geniş yeraltı şehirlerinin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Bölgede yüzlerce kilise ve bunlara bağlı çeşitli kalıntılar yer almaktadır. İsmail Habip Sevük, bu bölgeyi 1936 yazında ziyaret etmiş ve çeşitli notlar alarak bunları neşretmiştir. Sevük, bu notları üç farklı yazı ile Cumhuriyet gazetesinde yayımlamıştır. Birinci yazı "Ürgüp'te Peri Bacaları", ikinci yazı "Orta Anadolu'da Lale Devri" üçüncü yazı "Nevşehir ve Güvercinler" başlığı ile okurlara sunulmuştur. Yazılar dört fotoğraf ile desteklenmiştir. Ürgüp'te Peri Bacaları başlıklı yazı Kapadokya bölgesinin coğrafi oluşumunu anlatmaktadır. "Ürgüp taşının asıl şaşıracak tarafı Peri Bacalarıdır. Ürgüp ve etrafı yeryüzünün en garip jeoloji harikaları ile dolu. Tabiatın eli taş ve kayaya ne kadar çeşit çeşit biçim vermiş bunu orada görmeli. Taş orada yalnız in ve kovuk değil taş orada mahrut olmuş, sütun olmuş; şurada bir külâh, burada bir mahlûk gövdesi gibi. Ötede muvazene harikası gösteren bir cambaz; beride baş üstünde talebe taşıyan bir garibe. Ürgüp'ün taşı şuur-

suz tabiatın şuurlaşmasıdır. (...) Ürgüp'ün taşı jeolojinin masallaşmasıdır." Sevük (1936a).

Sevük'e göre tabiata ruh veren insandır. Bu giriş yazısının asıl kıymeti ünlü coğrafyacı ve gezgin Jean Jacques Élisée Reclus'un Kapadokya notlarından alıntılara yer verilmesidir. Fransız coğrafyacı, gezgin, yazar ve Paris Coğrafya Cemiyeti üyesi olan Reclus'un yirmi yıl gibi bir sürede kaleme aldığı La Nouvelle Géographie Universelle, La Terre Et Les Hommes² (Yeni Evrensel Coğrafya, Dünya ve İnsanlar) adlı eserinde Ürgüp ve Peri Bacaları çeşitli yönleriyle tasvir edilmektedir. "Elli metreye kadar yükselen mahrut biçimli sütunlar. Temelleri sincabî yahut kızılımtırak temellere yakın yerleri yeşil, daha üst kısımları boz ve donuk renkli; bütün bu heyulâî sütunların, binlerle ve binlerle, hep birden akşamın alacalı zamanlarında uzaktan görünüşleri; sanırsın ki karşında devler tarafından kurulmuş çadırlardan mürekkep korkunç bir ordugâh var." Sevük (1936a).

Sevük, yazısının devamında Ürgüp ile New York Yellowstone Milli Parkı arasındaki benzerliğe vurgu yapmaktadır. Bu vurgu sadece oluşumların şekilsel benzerliklerinden ibaret değildir. Kanaatimizce Sevük, verdiği bu bilgi ile Kapadokya'nın dünyanın sayılı millî parklarından biri ile rakip olduğunu vurgulamak istemektedir. Böylelikle yurt içinde tarih ve doğa meraklılarının ilgisini çekmeyi hedeflemiştir. "Amerika'dan bile bu jeoloji harikalarını tetkik için heyetler gelirmiş. Onların eserlerinden naklen bir coğrafya kitabında bu Peri Bacalarının Amerikalılarınca Nev-york'un Jollwston parkına benzetildiğini görmüştüm. Mahruti taşlar da tıpkı 'Ku Kulux Klan' dedikleri ihtilal cemiyeti mensuplarının külâhlarını andırıyormuş. Bütün bu benzetişlerden de belli, Ürgüp'ün taşı insan işine ne kadar yakındır. Nev-york'taki Amerikalının eli ile Ürgüp'teki tabiatın eli; bu kadar aykırı iki elin, o kadar mesafeden el ele veriş-i..." Sevük (1936a). Bu bölge 1985 yılında "Göreme Millî Parkı ve Kapadokya" adıyla UNESCO Dünya Mirası Listesine dâhil olmuştur. Sevük'ün Nevşehir üzerine yazdığı son yazıda dile getirdiği güvercinlikler "Karain Güvercinlikleri" olarak

² Sevük, bu eser için me hazlar bibliyografyası bölümünde: "Nouvelle Géographie Universelle, 12 cilttir, Paris, 1884. (Türkiye bahsi, eserin 9'uncu cildindedir.)" notunu düşmüştür.

tescillenmiştir. Sevük, bu alana dair gözlemlerini 17 Haziran 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlamıştır. “Şehrin şarkında ‘Güvercinlik’ denilen semt; bu ne bir mahalle ne bir köy; burası apayrı harikulade bir âlem. Vadileri ayıran yalçın kayalar veya vadiler arasında yükselen taş mahrutla; bunların böğürlerinde insan girebilecek kadar bir kapı, kapının etrafında ve kayanın cephesinde on beş yirmi kadar ufak ufak bir sürü pencere. O pencerelerden güvercinler girip çıkıyor; fakat bunlar ne kafestir ne kümeştir ne kovuktur. Onların içi beş altı odalı bir apartman katı gibi dağ koynunda taştan oyma koskoca bir dairedir. Güvercin Nevşehir’de bir kuş değil bir destandır.” Sevük (1936b).

Karkamış Harabeleri ve Cerablus

Sevük, Yurttan Yazılar adlı eserinin Fırat’tan Toroslara adlı bölümünde Karkamış Harabeleri olarak bilinen bölgeyi ziyaret ettiğini nakletmektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda bu alanın neolitik dönem kalıntıları olduğu tespit edilmiştir. Mezopotamya’nın en verimli bölgelerinden olan yer, başta Hitit olmak üzere birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Sevük, antik kentin hazin panoramasını vererek notlarına başlamaktadır: “Tümsek denilebilecek orta bir tepe üstündeki Karkamış harabesindeyiz. Burası Fırat’ın sağında ve Cerablus’un biraz şimalinde bir yer. Hititlerin meşhur şehirlerinden biri... Şimdi o eski tarihin yontma, kabartma ve oyma şeklinde bir artığını seyrediyoruz. Buradaki heykelleri ve eserleri ecnebiler aşırıldı; bizim müzeler çaktı yahut da put kırıyorum sanan cahiller onların üzerinde baltalarının gücünü denedi. Bunlardan başka sayısız asırların sillesiyle hırpalanan büyük tarih değişmelerinin sarsıntıları ile zedelenen zaman adındaki yaman törpünün dişleri ile kemirilen Karkamış gene soyulan mazi gibi duruyor. Diri olmadığı cesedinden, ölü olmadığı da nefesinden belli.” Sevük (1936c).

Sevük, antik kent içinde karşılaştığı süvari kabartmasını kendine has üslubu ile okurlarına nakletmektedir: “Şurada karnı tok bir aslan. Ötede bütün gövdesi ile kuvvet fişkirtan bir boğa. Beride haşmetli bir kapı kırıntısı, ötede kim bilir nasıl bir saraydan kalmış kabartma resimli bir duvar parçası... Hele üç kişili harp arabalarındaki dirilik: Azgın atları süren arabacı, mızrağı saplayacak düşman arayan sal-

Karkamış Harabeleri

O eski tarihin yontma, kabartma ve oyma şeklinde bir artığını seyrediyoruz. Hele harp arabalarındaki dirilik. S: 40

Görsel -1³

dırıcı, kalın kalkan ile gelen hamleyi durduracak karşılayıcı ve her üçünün başında, sanki üç bin yılın öteki ucundan değil, bugünün medenî ordularından alınmış tuğlu ve enselikli çelik miğferler. Sert Anadolu iklimine uygun uzun mantolu, yüksek başlıklı, kıvrıkcık pabuçlu giyinme tarzını ılık Fırat kıyısına da getiren Hititlerin çehrelerine bakıyorum: Sık kıllı ve mustatil şekilli birer sakal taşıyan çenelerinin üstündeki kavisli burunları, çıkık elmacık kemikleri, uzunca ve ahenkli kafaları ile granit taşların sinelerinden işte bütün ufuklara bizden olduklarını söyleyip duruyorlar. Arkasından bir kalabalık gittiğine göre öndekinin bir prens olması ihtimali bulunan aşınmış, parçalanmış, kırık, bir kabartma karşısında aklıma Hitit tarihinden alca bir hatıra geldi. İsa’dan 1300 yıl önce, Şam’a kadar Suriye’yi alan Hitit İmparatoru bir oğlunu Halep’e, diğer oğlu genç Bijalisi de Karkamış’a yerleştirir. Bu genç prens afacan bir cenkçi imiş. Bir taraftan babası ile beraber gidip bütün Mısır’ı çiğnemiş diğer taraftan kendi başına bütün Diyarbekir’i Asurilerin elinden almıştı.” Sevük (1936c).

³ Resimlerin Mehzaları bölümünden Görsel-1 için, “Resimler, Matbuat Umum Müdürlüğüne beş altı sene evvel çıkarılan “Fotoğraflarla Türkiye” isimli albümden alındılar.” notu düşülmüştür.

Notlarda süvarilerin görünüşleri itibarıyla bizden olduklarının vurgulanması kıymetlidir. Sevük, daha önceki yazılarında da benzer ifadeleri kullanmıştır. Bu alandaki eserlerin Fransızlar tarafından Paris'e götürüldüğü bilinmektedir. Sevük'ün bu sahiplenici tavrı Türk arkeolojisi bakımından önemlidir. Sevük, bu eserlerin aslı vatanına dönüşünü görememiş olsa da açtığı ufuk ve bizden vurgusu sadece arkeoloji adına değil aynı zamanda Türk turizmi adına da önemlidir.

Bartın'ın Tabiat Güzellikleri ve Amasra Kalesi

Sevük, Bartın seyahatini Cumhuriyet gazetesinde üç parça halinde yayımlamıştır. Birinci yazı 2 İkinciteşrin (Kasım) 1936 tarihli olup kuşbakışı Bartın seyrine dair notları aktarmaktadır. Bu yazı "Bartın'ın Güzelliği" başlığı ile çıkmıştır. İkinci yazı 7 İkinciteşrin (Kasım) 1936 tarihinde "Bartın'ın Üç Zamanı" başlığı ile son yazı ise 15 İkinciteşrin (Kasım) 1936 tarihinde "Amasra" başlığı ile yayımlanmıştır. Sevük, ziyareti boyunca Bartın Safa Otelinde kaldığını belirtmektedir. Bartın itfaiye kulesine çıkan Sevük, şehri tepeden görme imkânı elde etmiştir. Sevük'ün hemen hemen her seyahatinde rastladığımız şehre hâkim yer arayışı Bartın'da da görülmektedir. "Safa otelinin tepesindeki camekânlı itfaiye kulesinden memleketin panoramasını seyrediyoruz. Meğer güzel ırmaklı Bartın'ın görünüşü de ömürmüş. Başta, yani şimalde Kırtape, şehrin giriş yeri; dipte yani cenupta, Halatçıyaması, şehrin sonu; bu iki tepenin tatlı tümseğini kaplayan aradaki düzlüğe bir asma köprü bel verişi ile uzanan Bartın, iki tarafı yastıkla kabarık yaylı bir sedire serilmiş alacalı bir halı gibi bütün desenlerini göstererek gerilip duruyor." Sevük (1936d).

Sevük, yazısının devamında Bartın'ın seyrek nüfusundan hareketle bereketli toprakların daha etkin kullanılması gerektiğini dile getirmektedir. Bartın'a dair son yazıda Amasra'nın tarihine değinilmektedir. Amasra'nın tarihî serüveni diğer Anadolu kentleri gibi çok katmanlıdır. Sevük bu tarihî serüveni, kronolojik olarak vererek yazısını bitirmektedir. "Amasra eski coğrafyacılarca Miletli-lerin bir müstemlekesiymiş. Daralar neslinden Prens Amastris, o zaman Herakle denen Ereğli'deki tiranlardan müstebit Prenses Danis'le evlenerek civardaki

dört beldenin halkını buraya toplayıp bu yeni şehre kendi adını vermiş. Sonra Mihirdat, Roma, Bizans, Ceneviz ve... Nihayet bütün bu oynak tarihi kapayan Fatih." Sevük (1936e).

Erzurum Kapıları ve Çifteminareli Medrese

İsmail Habip Bey'in en çok ehemmiyet verdiği yazıları Erzurum'a dair olanlardır. 13 Şubat 1937'de başlayan Erzurum yazıları sekiz hafta boyunca devam etmiştir. Erzurum'un turizm değerleri üzerine çıkan bu yazıların sonuncusu 7 Nisan 1937 tarihinde yayımlanmıştır. Seyahat notlarının tamamı Cumhuriyet gazetesinden okurlara duyurulmuştur. Uzun bir yazı dizisi şeklinde yayımlanan Erzurum seyahati sekiz farklı fotoğraf ile zenginleştirilmiştir. Serinin birinci yazısı "Serhad Beldesi" başlığı ile Sevük'ün Kop geçidini kullanarak Doğu Karadeniz'den Erzurum'a geçişine yer vermektedir. Yazının devamında şehrin meşhur kapılarından söz edilmektedir. Tarihi kaynaklarda iç ve dış kale etrafında onlarca kale isminden bahsedilirken günümüze ulaşan kapı sayısı dört ile sınırlı kalmıştır. Bu kapıların fiziki ölçüleri ve konumları Evliya Çelebi'nin meşhur seyahatnamesinde yer almaktadır. İsmail Habip Sevük, Erzurum yazılarında Kars kapı, Ardahan kapı, Harput kapı, Gürcü kapı, Tebriz kapı, Erzincan kapı gibi kapılardan bahseder. "Daha böyle Kars, Ardahan ve Harput isimlerini taşıyan üç kapı var. Bunlar Tanzimat devrinin istihkâmlarıdır. Adına Devre-i Muttasıla diyorlar." Sevük (1937a). Bu eserler dışında İstanbul kapı, Yeni kapı, Kavak kapı, Gez kapı ve Uğrun kapı olarak adlandırılan yapıların varlığı da yörede bilinmektedir. Tarihi ve turistik değeri olan bu yerlerin birçoğu şehrin düzensiz göç almasına mukabil çarpık kentleşme sebebiyle günümüze ulaşamamıştır. Sevük, ziyaret ettiği İstanbul kapıyı şöyle tasvir eder: "Şehre girmek üzereyiz. Önümüze kocaman bir mânia çıktı: bu ne duvardır ne kaledir ne seddir; sanki bir dağ dilimini yuvarlayarak üstüvaneleştirip yatırmışlar böğründe tünel gibi bir oyuk yanları ve tavanı tünel gibi kesme taştan örülme. On on beş metre derinliğinde bir tünel. Ancak bir araba geçebilir. Esrarlı Mısır mabetlerinin yeraltı methalinde gibiyiz. Burası İstanbul kapısı imiş." Sevük (1937a).

Yazının devamında bu kapıların birçoğunun sadece hatıralarda kaldığı belirtilmektedir. Şehir Osmanlı-Rus Harbi zamanında çeşitli yıkımlar yaşamıştır. Sevük'e göre Erzurum vatan borcunu fazlasıyla ödemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Erzurum'a vefa borcu olduğunu düşünen Sevük, şehrin imar edilmesinin altını çizmiştir. Sevük'e göre "Erzurum hayal olmuş bir hakikattir." Sevük (1937b). Şehir tüm turistik değerlerine karşılık bitkin bir görüntü arz etmektedir. Şehrin hayal olmasından kasıt ayakta kalan yapıların eski devirlere ait olmasıdır. Hakikat ise 1937'lerin Erzurum sokaklarıdır. Sevük'e göre Erzurum, İstiklal Harbi yıllarından pek öteye gidememiştir. Şehrin hazin yüzünü nakleden Sevük, yazısının sonuç kısmında yeni imar hareketine dikkat çekmektedir. Bu imar faaliyetine Yeni Erzurum adı verilmektedir. "Şehrin garbından ortasına doğru istihkâmlar filan yapılarak oldukça geniş bir Cumhuriyet Caddesi var fakat kaldırımını yok. Caddelere direkler dikilip ampuller asılmış fakat elektrik yok. Belediye ve Hükümet önündeki meydana bir abide dikmişler fakat manası yok. Otelin konforu han, aşçısının yemeği yavan, hele faytonları: çoğunun arabası tekaüdlük, beygirleri iskelet ve arabacıları lime lime. Kuleden bakarken şu dört tarafa serilmiş evlerin görünüşü: Hepsi boyasız, kalın duvarlı, boz renkli, damları topraktan evler. Hemen hepsinin gövdeleri kâgir amma kurumuş kerpiç kalıpları gibi duruyorlar. Çoğunun iki

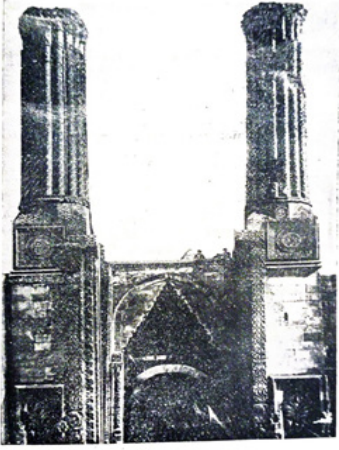
«Devre-i Muttasila» denen Tanzimat devri istihkâmları... Erzurum Halkı o istihkâmları bir Kâbe yapar gibi yapmıştır. \

Görsel -1⁴

⁴ Resimlerin Mehzaları bölümünde Görsel-2 için "Bilhassa Erzurum resimleri için Sıdkı Dursunoğlu ismini şükranla kaydediyorum." notu düşülmüştür.

katlı olmasına rağmen bu evler hep yere yatmıştır. Şehir ayakta değil yatakta gibi. Maziden kalma güzelim abidelerde bile aksayan ve ağlayan bir hal var: Şehrin ilk eseri olan Üçkümbetler yarı bellerine kadar toprağa gömülü. Minaresinin üst kısmı uçmuş. Yakutiye medresesini de sonradan yapılmış kışla ile hapse almışlar. Son bir himmetle ölümden kurtulan o harikulâde Çifteminareler'in arka kısmı gene toprağa gömülü. Sinan devrinden kalma Lalapaşa Cami'sinin mermer sütunları ve kitabeleri yeniden gene badanaya ve boyaya boğulmuş. Minaresiz kalan Kuyucu Murad Cami'sinin kubbesi yosun tutmuş bir takke halindedir. Mazinin dinç abideleri bile halin dermansızlığı içinde tiknefes gibi soluyor. Şehrin nüfusu Büyük Harpten öncekinin yarısına inmiş. Hicretler, tehcirler; yangınlar, yıkımlar. Yalnız Taşnak komitacıları son çekilişte on iki bin silâhsız Türk kesiyorlar. Büyük Harbin o büyük Sarıkamış faciasına en çok kurban giden Erzurum yiğitleridir. O harbin hâlâ kapanmayan feci muhasebesini en ziyade orada görebilirsin: Transit çekildi, ticaret söndü, hayat durgunladı. Devlet meşgul, dava müşkül, Erzurum uzak... Artık beldenin gündüzü ıssız, gecesi elektriksiz... Erzurum acı bir hakikattir." Sevük (1937b).

Çifteminareli Medrese olarak bilinen yapı Erzurum'un sembol yapılarından biridir. Selçuklu mimarisinin en gözde eserlerinden biri olan bu medresenin Cumhuriyet'in ilk yıllarında son derece bakıma muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Önemli bir kısmı toprak ile kapanmış olduğu ve minarelerinin döküldüğü aktarılmaktadır. İsmail Habip Sevük'ün gördüğü manzaralar ile Evliya Çelebi'nin aktardıkları arasında pek fark olmadığı anlaşılmaktadır. Sevük'e göre yapının restore edilmesi millî bir vazifedir. "Bu harikalar harikası binanın Dördüncü Murad devrinde tophane yapılarak içinde büyük toprak döküldüğünden bahseden Evliya Çelebi, 'Eğer bu bina tamir edilirse küre-i arz üzerinde misali bulunmaz bir eser olur' der ve 'Allah tamirini müyesser eyleye' diye dua eder. Bu üç asırlık duanın ancak geçen sene ve ancak bir parçacığı kabul edildiği için yıkılmak tehlikesi gösteren minareler çok şükür ölümden kurtarılmış. Fakat hâlâ binanın arka tarafı metrelerce toprağa gömülü. Holde çatlayan kubbe, avluda uydurma havuz, dipte üstü uçmuş kemer... Ve hele nadide bir kafes gibi yükselen canım kümbetin iki yanındaki çirkin iki duvarın güzelliğe saldırmış dişlek cadılar gibi sırtıp duruşu. Millet olmak yığın olmak

Çifteminareler... İnsan sadece bunu görmek için, değil İstanbul'dan, Çinimâçin'den gelse çektiği emekleri helal eder.

Görsel -1⁵

değil yaratıcı olmaktır. Şerefimiz yaratıcılığımızdan geliyor. Bu gibi eserlerdir ki tecessüm etmiş bir belâgat halinde o şerefi haykırır. Şerefimizi kurtaralım." Sevük (1937c).

Ağrı Dağı ve Zirve Tırmanışları

İsmail Habip Sevük'ün Ağrı Dağı gözlemleri oldukça ilgi çekicidir. Sadece Türkiye'nin değil dünyanın sayılı doğal güzelliklerinden biri olan Ağrı Dağı her ne kadar türkölere, efsanelere konu olsa da o dönem için millî dağcılar ve kâşifler tarafından henüz keşfedilmemiş bir yerdir. Sevük, Türkiye'nin en heybetli doğa harikasına bu denli yabancı kalınmasını yadırgamaktadır. Sevük, yazısının sonunda Ağrı Dağı kâşiflerine kronolojik olarak yer vermektedir ve Türk kâşifleri buraya davet etmektedir. Ağrı Dağı'nın Türk turizmine katkı sağlayacağını düşünen Sevük, yabancıların ilgisini öne çıkararak bu bölgenin kıymetine dikkat çekmiştir.

"Ağrı yeryüzünde zirvesine çıkılabilen yüksek dağların beşincisidir. Buraya ilk defa Alman tabiat âlimlerinden olup 1791-1841 yılları arasında yaşamış olan Friedriche Parrot 1829'da çıktı. Ağustosun 19'undan 24'üne kadar beş gün tetkikatta bulundu. Dağa Akhuru tarafından tırmanmıştı. İkincilik

⁵ Erzurum Çifteminareli Medrese görseli için "İnsan sadece bunu görmek için değil İstanbul'dan Çinimâçin'den gelse çektiği emekleri helal eder." notu düşünülmüştür.

Ağrı artık yerin malı değil, onu akşamın alacalığı içinde göklere bıraktık

Görsel -1⁶

Ruslardadır. Spaski 1834'te gene aynı yoldan; fakat üçüncü gelen Alman jeologlarından Herrman Abich 1845'te Serdar Bulak yolunu keşfetti. İngilizlerden Seymour aynı sene içinde Yeni Akhur yolundan tırmanmıştı. Gene İngilizlerden R. Stuart ile Monteith 1856'da Beyazıt yolunu denediler. Hulâsa 1829'dan yirminci asır başına kadar 70 yılda Ağrı Rus, Alman, İngiliz, Polonya âlim ve seyyahları tarafından 15 defa çıkıldı. Yirminci asırda ise Rus erkânı harp zabitleri bu dağ zirvesinde müteaddit rasatlar yaptılar.

Bu çıkışlar ve tetkikler neticesi Ağrı hakkında Almanca, İngilizce, Rusça ve Fransızca mühim ve cilt cilt eserler neşrolundu. İlk çıkan Alman âlimi Parrot'un 1834 de münteşir iki ciltlik eseri İngilizceye tercüme edilerek Londra ve New-York'ta basıldı. Dubois de Montpereum'nün 1845'te çıkan 3 ciltlik «Voyage autour du Caucase» eserinde Ağrı'ya çok geniş kısımlar ayrıldı. Hulâsa 1901 senesinde İngiliz âlimlerinden Lynch'in eserine kadar Ağrı'ya dair veya Ağrı'dan mühim surette bahseden 13 büyük kitap çıkmıştır. Bütün bu şahıslar ve bu eserler arasında ne dağa çıkan bir Türk âlimi ismine, ne de böyle çıkan olmadığı için bir Türk eserine rastlanamaması hakikaten gücümüze gitmelidir. Hiç olmazsa muhtelif garp dillerinde Ağrı'ya dair yazılan eserlerden istifade etmek suretiyle bir kitap meydana getirmeliğimiz, çok arzu olunur." Sevük (1937d).

⁶ Ağrı Dağı görseli için "Ağrı artık yerin malı değil, onu akşamın alacalığı içinde göklere bıraktık." notu düşünülmüştür.

Sevük'ün Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bu yazısı yankı bulmuş ve 1937 yılının Ağustos ayında Bnb. Cevdet Sunay komutasındaki askerî heyet zirve tırmanışı yapmıştır. Bu tırmanış Atatürk'e armağan edilmiştir. Atatürk'ün büstü askerlerce zirveye taşınmıştır. Ağrı Dağı hem doğa hem de inanç turizmi bakımından önemli bir değerdir. Kutsal kitaplarda nakledilen tufan hadisesinin bu coğrafyada yaşandığı rivayetin ötesinde genel bir kabul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Sevük'ün seyahat notlarında işaret ettiği hususların değerini koruduğu görülmektedir.

SONUÇ

Turizm, kültür ve edebiyatın kesişim noktasında yer alan İsmail Habip Sevük, çok yönlü bir şahsiyettir. Edebî, tarihî, kültürel ve siyasi meselelere dair bütüncül bir bakış açısı ortaya koymuştur. Onun Türk edebiyatına, tarihine, turizmine dair tespitleri çağının ilerisindedir. Zengin kaynakça kullanımı ve yerli ve yabancı seyyahların notları ile desteklenen bu yazılar unutulmaya yüz tutmuştur. Sevük, Anadolu coğrafyası üzerine yazılmış yerli ve yabancı kaynakları ilk elden okumuş ve yazılarında bunları değerlendirmiştir. Vermiş olduğu bibliyografya Türk turizmi ve seyahat edebiyatı açısından çok kıymetlidir. Yerli ve yabancı birçok seyyah onun yazılarında kendine yer bulmuştur. Abdurrahman Şerif Beygu'nun "Erzurum Tarihi" (1936), Direktör Ali Bey'in İstanbul'dan Bağdat'a ve Hindistan'a başlıklı "Seyahat Jurnalı" (1898), Ali Candar'ın "Ankara'dan Nevşehir'e" eseri (1934), Arif'in "Maraş ve Elbistan Mecmuaları", Besim Atalay'ın "Maraş Tarihi ve Coğrafyası" (1924), Celal Esad'ın "Mimari Tarihi" (1928), Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"si, Faik Sabri'nin "Umumi Coğrafya Dersleri" (1932) ve "Türkiye Coğrafyası" (1929), Halil Ethem'in "Anadolu'da İslami Kitabeler ve Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri", Dr. Mehmet Hayri'nin "Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Niğde Sancağı" (1922), İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu'nun "Kütahya Şehri" (1932), Mahmut Nedim'in "Samsun Hatıraları" (1927), Sadettin Nüzhet'in "Konya Vilayeti Halkiyatı ve Harsiyatı" (1927), Seyyid Ali

Reis'in "Mir'at-ül Memalik" adlı seyahatnamesi (1553) coğrafya, tarih ve turizm araştırmacıları için yeniden gözden geçirilmesi gereken kaynaklardır. Sevük, yabancı seyyahların ve araştırmacıların turizme yönelik çalışmalarını da kullanmıştır. Sevük, seyahat ettiği şehrin panoramasını verdikten sonra o şehre dair geçmiş çağlarda yazılmış eserlerden notlar aktararak tarihî sürekliliği ön plana çıkarmıştır. Fransız komutan Kolonel Abadi'nin "Gaziantep Notları" (1923), La Prenscesse de Belgiojoso, "Asia: Mineur et Syrie" (1861), Bouillet, "Dictionnaire Universel d'Histoire et de Geographie" (1914), Albert Gabriel, "Monuments Turcs d'Anatolie" (1931), Heinrich Glück, "Türk Sanatının Dünyadaki Mevkii" (1918), Choiseul Gouffeier, "Voyage Pittoresque de la Greece" (1782), Hammer, "Osmanlı Tarihi" (1913), Dr. Gustave Hirşfeld, "Asya-i Suğrada Bir Deveran ve Cevelan", İbni Batuta, "Seyahatname", Joubert, "Tableau Historique et Pittoresque de la Turquie et de la Rusie", (1854), Pol Vidal Lablas, "Marco Polo'nun Seyahati" (1932), Victor Langlua, "Kilikyada Seyahat", (1924), Par G. A. Olivier, "Voyage dans l'Empire Ottoman" (1795), Franz Outendrick, "La Turquie" (1967), Paptistin Poujoulat, "Voyage à Constantinople et dans l'Asie Mineure" (1841), Regnault, "Voyage en Orient", (1855), Dr. Pol Rorbah, "Anadolu Seyahatnamesi", R. Solitander ve O. Graeger, "Memalik-i Şarkıyye'ye Seyahat", Charl Texier, "Küçük Asya" (1913), Auguste Viquesnel, "Voyage dans la Turquie d'Enrope", (1868) gibi birçok kıymetli eser Sevük'ün, seyahat yazılarına kaynaklık etmiştir. Anadolu'da turizm ve seyahat üzerine araştırma yapan bilim insanları bu kaynakları toplu bir şekilde Sevük külliyatında bulabilir. Yerli ve yabancı birçok âlimin seyahat notları ile eserlerini zenginleştiren İsmail Habip Sevük, Türk coğrafyasını, tarihini, turizm varlıklarını okurlarına aktarmayı kendine görev bilmiş bir aydındır. Sevük, Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü mazisinden devraldığı mirası yüceltmenin ve geleceğe taşımanın gayreti içindedir.

Son yıllarda Sevük araştırmaları üzerine yeni kitaplar, tezler ve makaleler yayımlanmaktadır. Yazarın edebiyat tarihleri, biyografisi, folklorcu kişiliği üzerine çalışmalar mevcuttur. Seyahat ve turizm bakımından konuyu ele alan çalışmalar

henüz yapılmamıştır. Bu bakımdan konu, gelişime ve söz söylemeye açık bir alan olarak beklemektedir. Eski çağ seyyahları ile Sevük'ün seyahatleri mukayeseli olarak incelenmelidir. Yurttan Yazılar, Tuna'dan Batıya ve O Zamanlar adlı kitaplar güncellenmeli ve ilaveler ile yeniden basılmalıdır. Ayrıca Sevük'ün kitaplarda yer almayan tarih, turizm ve seyahat temalı yazıları taranmalı ve literatüre kazandırılmalıdır.

Sevük'ün kitaplarını, makalelerini ve köşe yazılarını dikkate alarak hazırladığımız bu makale yazım şartları gereği meseleyi ana hatları ile ele almaktadır. Cumhuriyet ideallerinin 100. yılına girdiğimiz bu günlerde Anadolu kültür tarihine ve sanatına dair fikirleri olan tüm aydınlarımızı hayırla, minnetle ve rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

- Eski, M. (2010). *İsmail Habip Sevük'ün Kastamonu Yılları*. Ankara: Kastamonu Belediyesi Yayınları.
- Eski, M. (1999). *İsmail Habip Sevük'ün Açıksöz'deki Yazıları*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Gezer, Z. (2001). İsmail Habip Sevük'ün Hayatı ve Eserleri. (*Basilmanış Yüksek Lisans Tezi*), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaduman, O. (2021). *İsmail Habip Sevük'ün Türk Folkloruna Katkıları*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Sevük, İ. H. (1928). *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*. Adana Muallimler Birliği Yayınları, Cilt 1-13.
- Sevük, İ. H. (1929). *Çukurova'da Memleket Mecmuası*. Adana Muallimler Birliği Yayınları, Cilt 14. ve devamı.
- Sevük, İ. H. (1936). Amasra, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr.4486, 15 Kasım 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936d). Bartın'ın Güzelliği, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4481, 2 Kasım 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936e). Bartın'ın Üç Zamanı, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4484, 7 Kasım 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936b). Karain Güvercinlikleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4343, 17 Haziran 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936c). Karkamış'ta Mehtap. *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4230, 22 Şubat 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936a). Ürgüp'te Peri Bacaları, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4363, 7 Temmuz 1936, s.3.
- Sevük, İ. H. (1936). Yurdu Dolaşan Edip, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4395, 3 Ağustos 1936, s.6.
- Sevük, İ. H. (1937d). Ağrı'ya Kaside. *Cumhuriyet Gazetesi*, nr.4494, 4 Mayıs 1937, s.3.
- Sevük, İ. H. (1937a). Serhad Beldes, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr.4582, 13 Şubat 1937, s.3.
- Sevük, İ. H. (1937b). Üç Erzurum, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr.4600, 6 Mart 1937, s.3.

- Sevük, İ. H. (1937c). Üç Kümbetler ve Çifteminare, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr.4632, 7 Nisan 1937, s.3.
- Sevük, İ. H. (1943). *Yurttan Yazılar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Sevük, İ. H. (1944). *Tuna'dan Batıya*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sevük, İ. H. (1948a). Pamukkale'nin Üç Zamanı, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8713, 15 Kasım 1948, s.2.
- Sevük, İ. H. (1981). *Atatürk İçin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevük, İ. H. (1981). *O Zamanlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevük, İ. H. (2017). *Atatürk'le Beraber*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

EKLER

İsmail Habip Sevük'ün Turizm ve Şehir Temalı Yazıları

Köroğlu Gazetesi Yazıları

- Sevük, İ. H. (1917). Mimaride Milliyet, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 417, 31 Mayıs 1917.
- Sevük, İ. H. (1917). Safranbolu İntibaatı-1 Safranbolu'ya Doğru, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 430, 13 Eylül 1917.
- Sevük, İ. H. (1917). Safranbolu İntibaatı-2 Eflani'den Geçerke, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 431, 20 Eylül 1917.
- Sevük, İ. H. (1917). Safranbolu İntibaatı-3 Cennetle Cehennem, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 432, 4 Ekim 1917.
- Sevük, İ. H. (1917). Safranbolu İntibaatı-4 Tecesüm Etmiş Mazi, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 433, 11 Ekim 1917.
- Sevük, İ. H. (1917). Safranbolu İntibaatı-5 Avdet, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 434, 18 Ekim 1917.
- Sevük, İ. H. (1918). Kastamonu Hakkında. *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 449, 31 Ocak 1918.
- Sevük, İ. H. (1918). Mazide Kastamonu-1/23, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 449-483, 31 Ocak 1918-17 Ekim 1918.

Yeşil Ilgaz Gazetesi Yazıları

- Sevük, İ. H. (1919). Mazide Kastamonu-24/35, *Yeşil Ilgaz Gazetesi*, nr. 1-15, 24 Kasım 1918-15 Mart 1919.

İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları

- Sevük, İ. H. (1920). Güzel Belde, *İzmir'e Doğru Gazetesi*, nr. 71, 16 Haziran 1920.

Maarif ve Memleket Mecmuaları Yazıları

- Sevük, İ. H. (1928). Gazinin Adana Seyahatinden Hatıralar-3 Tarsus'un Kıymeti, *Maarif*, nr. 3, 15 Nisan 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Gazinin İlk Adana Seyahatinden Hatıralar-2 Mersin'de Dört Saat, *Maarif*, nr. 2, 1 Nisan 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Gazinin İlk Adana Seyahatinden Manzaralar, *Maarif*, nr. 1, 15 Mart 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket Manzaralarından-Gülek Boğazı, *Maarif*, nr. 2, 1 Nisan 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket Manzaralarından-Gülek Kalesi, *Maarif*, nr. 3, 15 Nisan 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket Manzaralarından-Mersin-Silifke Yolu, *Maarif*, nr. 5, 15 Mayıs 1928.
- Sevük, İ. H. (1928-1930). Mazide Adana, *Maarif*, nr. 1-20, 15 Mart 1928-15 Nisan 1930.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket Manzaralarından: Toroslar, *Maarif*, nr. 1, 15 Mart 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Tarihi Tetkikler: Niğde'de Hatıroğlu Çeşmesi, *Maarif*, nr. 1, 15 Mart 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-3, *Maarif*, nr. 9, 15 Kânunusani 1930.
- Sevük, İ. H. (1928). Memleket Manzaralarından: Mersin-Silifke Yolu, *Maarif*, nr. 5, 15 Mayıs 1928.
- Sevük, İ. H. (1928). Tarihi ve Mimarî Abidelerimizden: Ak Medrese, *Maarif*, nr. 4, 30 Nisan 1928.
- Sevük, İ. H. (1929). Beldeler ve Manzaralardan Fırat, *Memleket*, nr. 3, 15 Temmuz 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Beldeler ve Manzaralardan Nevşehir, *Memleket*, nr. 2, 15 Haziran 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-2 Tarihte Niğde, *Memleket*, nr. 7, 15 Kasım 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-3 Tarihte Niğde, *Memleket*, nr. 8, 1 Aralık 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket Manzaralarından-Silifke, *Memleket*, nr. 1, 15 Mayıs 1929.

- Sevük, İ. H. (1929). Beldeler ve Manzaralardan Nevşehir, *Memleket*, nr. 2, 15 Haziran 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Beldeler ve Manzaralardan: Fırat, *Memleket*, nr. 3, 15 Temmuz 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-1 Beldeye Bakış, *Memleket*, nr. 6, 1 Kasım 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-2, *Memleket*, nr. 7, 15 Teşrinisani 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket İntibaları: Niğde'den Notlar-3, *Memleket*, nr. 8, 1 Kânunuevvel 1929.
- Sevük, İ. H. (1929). Memleket Manzaralarından: Silifke, *Memleket*, nr. 1, 15 Mayıs 1929.

Belediyeler Dergisi

- Sevük, İ. H. (1936). Milli Bir Davamız İskenderun ve Antakya İçin Tarihi Bir Hatıra, *Belediyeler Dergisi*, nr.16, 1 Ekim 1936.

Cumhuriyet Gazetesi Yazıları

- Sevük, İ. H. (1936). Amasra, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4486, 15 Kasım 1936.
- Sevük, İ. H. (1936). Bartın, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4481, 2 Kasım 1936.
- Sevük, İ. H. (1936). Bartın'ın Üç Zamanı, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 4486, 7 Kasım 1936.
- Sevük, İ. H. (1940). Erciyes'le Sohbet, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 5688, 14 Mart 1940.
- Sevük, İ. H. (1945). Hatay'ın Kıymeti, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7335, 21 Ocak 1945.
- Sevük, İ. H. (1946). Abideler Karşısında, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7850, 24 Haziran 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Batman Köprüsü ve Türk Petrol, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7878, 22 Temmuz 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Bitlis Boğazı ve Ksenefon'un Kitabı, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7889, 2 Ağustos 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Bitlis'in Şirinliği, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7896, 9 Ağustos 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Diyarbakır'ın Tezatları, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7831, 5 Haziran 1946.

- Sevük, İ. H. (1946). Siirt'teki Hususilik, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7882, 26 Temmuz 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Süphan Dağı ve Çevresi, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7929, 13 Eylül 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Van Gölü, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7943, 27 Eylül 1946.
- Sevük, İ. H. (1946). Yarattılan Muş, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 7921, 5 Eylül 1946.
- Sevük, İ. H. (1947-1948). Büyük İnşaat Mıntıkasından Notlar-1/18, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8293-8459, 16 Eylül 1947-3 Mart 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Alanya'nın Eşsizliği, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8900, 21 Mayıs 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Ceyhan Nehri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8467, 11 Mart 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Eğirdir Gölü, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8451, 24 Mayıs 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Seyhan Nehri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8476, 20 Mart 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Yurdun Tabiat Harikalarından Pamukkale, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8674, 4 Ekim 1948.
- Sevük, İ. H. (1948). Yurt ve Edebiyat: Bursa'ya Eser, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 8865, 16 Nisan 1948.
- Sevük, İ. H. (1950). Ege'deki Mazi Hazineleeri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9278, 7 Haziran 1950.
- Sevük, İ. H. (1951). Ankara'nın Yenilikleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9651, 13 Haziran 1951.
- Sevük, İ. H. (1951). Ayasofya ve St. Pierre, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9693, 27 Temmuz 1951.
- Sevük, İ. H. (1951). Napoli, Roma ve İstanbul, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9684, 18 Temmuz 1951.
- Sevük, İ. H. (1951). Roma'yı Takdim, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9746, 21 Eylül 1951.
- Sevük, İ. H. (1951). Şadırvanların Şehrayinleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 9758, 3 Ekim 1951.
- Sevük, İ. H. (1952). Edincik ve Erdek, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 10167, 20 Kasım 1952.
- Sevük, İ. H. (1953). Yeni Caminin Sonsuz Kıymeti, *Cumhuriyet Gazetesi*, nr. 10455, 9 Eylül 1953.

Oğuzhan KARADUMAN

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu (2010). Yüksek Lisans derecesini Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Halk Edebiyatı dalında tamamladı. (2021) Millî Eğitim Bakanlığına Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak atandı (2013). Sırasıyla, Selahattin Eyyubi Anadolu İmam Hatip Lisesi (2013), Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Müdür Yardımcılığı) (2016), İstanbul Bağcılar Şeyh Edebalı Anadolu Lisesi (2019), Kayseri Tomarza Şehit Nazmi Kapucu Anadolu Lisesi (2022) görevlerinde bulunmuştur. 2021 yılında İsmail Habip Sevük'ün Türk Folkloruna katkıları adlı kitabı yayımlanmıştır. Çalışmaları, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Üstün Başarı Belgesi ile ödüllendirilmiştir. Temel çalışma alanı folklor ve halk edebiyatıdır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Turizmin Geliştirilmesine Dair Örnek Bir Rapor

A Sample Report on the Development of Tourism in Turkey in The Early Years of the Republic

Betül KARCI*

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Aksu Mahallesi, Çelebi Sokak, Tilura Sitesi, 2 Etap, A Blok, No 45, Kat 12, 18000, Merkez, Çankırı.

E-mail: b.d.karci@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7702-4540

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 9 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 20 Haziran 2023

İkinci düzeltme: 3 Ağustos 2023

Kabul: 4 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizm, Reşit Saffet Atabinen, Turizm tarihi, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, Rapor.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 9 June 2023

Resubmitted: 20 June 2023

Second Resubmitted: 3 August 2023

Accepted: 4 September 2023

Key words: Tourism, Reşit Saffet Atabinen, History of tourism, The Touring and Automobile Club of Türkiye, Report.

ÖZ

Kültürlerin birbirleri ile olan münasebetlerinin gelişmesinde önemli bir payı olan turizm, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren önem kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Avrupa'daki olumsuz Türk imajının değiştirilmesi ve turizmin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de turizm faaliyetlerinin resmîyet kazanması ve yönlendirilmesinde Avrupa'da eğitim görmüş, bilgisiyyle yüksek devlet görevlerinde bulunmuş Reşit Saffet Atabinen'in payı büyüktür. Reşit Saffet Bey ve arkadaşları tarafından 1923'te Türkiye Seyyahin Cemiyeti adı ile kurulup Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adı altında çalışmalarına devam eden cemiyet, Türkiye'de turizm faaliyetlerinin başlamasına ve geliştirilmesine öncülük etmiştir. Reşit Saffet Bey, Avrupa'da bulunduğu sürede devletlerin turizm politikalarını ve turizmin Avrupa toplumuna sağladığı faydaları tespit etmiş ve Türkiye'de turizmin geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmalarını raporlar halinde hükümete sunmuştur. Reşit Saffet Bey tarafından Türkiye'de turizmin geliştirilmesi için 1932'de önemli bir rapor hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı bu rapor çerçevesinde Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de turizm alanında yapılması tavsiye edilen çalışmalarını ortaya koymaktır. Çalışmanın temel kaynağı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden temin ettiğimiz belgelerdir. Bunların yanı sıra konuya ilişkin süreli yayınlardan ve araştırma eserlerinden de yararlanılmıştır.

ABSTRACT

Tourism, which has an important role in the development of relations between cultures, has gained importance in Turkey since the late Ottoman Empire. After the proclamation of the Republic, efforts were made to change the negative image of Turkey in Europe and to develop tourism. Reşit Saffet Atabinen, who had studied in Europe and served in high government positions with his knowledge, played a major role in the formalization and guidance of tourism activities in Turkey. The society, which was founded by Reşit Saffet Bey and his friends in 1923 under the name Türkiye Seyyahin Cemiyeti and continued its activities under the name Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, pioneered the start and development of tourism activities in Turkey. During his time in Europe, Reşit Saffet Bey identified the tourism policies of the states and the benefits of tourism to the European society and submitted reports to the government on the work to be done for the development of tourism in Turkey. An important report was prepared by Reşit Saffet Bey in 1932 for the development of tourism in Turkey. The aim of study is to reveal the studies recommended to be carried out in the field of tourism in Turkey in the first years of the Republic within the framework of this report. The main source of study is the documents we obtained from the Republican Archive of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives. In addition to these, periodicals and research works related to subject were also utilized.

GİRİŞ

Turizm kelimesi köken olarak Latince “*tornus*” kelimesine dayanmakta ve Fransızca dönmek, döndürmek anlamları ile geçen “*tourner*” kelimesinden gelmektedir. Reşit Saffet Bey¹ ise turizm kelimesinin “*tur*” kökünden türediğini ve devir,

¹ Reşit Saffet Bey (Atabinen), Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişen ve çok yönlü kişiliğiyle dikkatleri üzerine çe-

ken bir isimdir. Diplomat, siyasetçi ve entelektüel bir insandır. Fransa'da eğitim görmüş ve iyi derecede Fransızca bilen Reşit Saffet Bey, pek çok yüksek devlet memurluklarında bulunmuştur. Milli Mücadele'nin haklılığını Avrupalılara anlatmak için Fransızca eserler yazmıştır. 1922'de Lozan Barış Konferansına giden Türk delegelerinin genel sekreterliğini yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde de üst düzey görevler almıştır. Kocaeli Milletvekiliği de yapan Reşit Saffet Bey, Türk turizminin gelişmesi için 1923'te kurulan Türkiye Seyyahin Cemiyeti'nin kurucularındandır. 1930'da TTOK Belletenini çıkarmaya başlamıştır. Reşit Saffet Bey,

uzun boylu gezme, gezinti anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda turizm faaliyetini gerçekleştiren kişi de “*tourist*” olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de ilk kullanılmaya başlandığı dönemlerde, turist kelimesi sadece yabancı gezginleri ifade etmek için kullanılmıştır. Turistin amacı, sağlık, eğlence veya görmek-öğrenmek merakıyla seyahat etmektir. Turist ve seyyah kavramları birbirine karıştırılan kavramlardır. Kaynaklarda belirtildiği üzere seyyah keşfeden, turist ise seyyahın keşfettiklerini ziyaret eden kişidir. 1950’li yıllara kadar Türkiye’de seyyah kelimesi turist kelimesinin yerine kullanılmıştır (Saraal ve Malkoç 2018).

Avrupa’da XIX. yüzyılda hız kazanan turizm faaliyetleri, zamanla ülkelerin ekonomilerinde önemli bir gelir kalemi haline gelmiştir. XX. yüzyılda Avrupa’da turizm, herkesin katılabildiği kitlesel bir sektör olmuştur. I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde barışa olan ilgi ve kadınların günlük hayatta sosyalleşmeye başlamaları turizmi olumlu yönde etkilemiştir. Turizmin gelişimini etkileyen asıl faktör ise II. Dünya Savaşı sonrasında tren ve hava yolu ulaşımının gelişmesi ve yıkılan şehirlerin turistik özellikleri dikkate alınarak yeniden inşa edilmesidir. Aynı süreçte deniz aşırı yolcu gemileri kullanımının artması, paket turların düzenlenmesi, barış ortamının oluşması ve ulaşımın ucuzlamasıyla turizm artık bir gereklilik hâlini almıştır (İnan 2009).

TÜRKİYE’DE TURİZMİN GELİŞİM SÜRECİ

Türkiye’de ilk turizm faaliyetleri XIX. yüzyılda Avrupa ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi için başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Batı ile her alanda temasının arttığı bu dönemde İstanbul’da açılan sergiler, inşa edilen oteller ve şehre düzenlenen deniz seferleri, turizm faaliyetlerine örnek gösterilebilir. Bu faaliyetlerin temel özelliği devlet eliyle değil vatandaşların bireysel girişimleriyle gerçekleştirilmiş olmasıdır (Yenituna 2014). Sul-

tan Abdülaziz 1867’de, Paris’te bir sergiyi ziyaret etmiş ve Avrupa’yı ziyaret eden ilk Osmanlı Padişahı olmuştur. Daha sonra Avrupa’daki sergilere yurdun dört bir yanından toplanan ürünler gönderilmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti’nde ziraat ve zanaat alanında yaşanan gelişmeler yurtdışında sergilenmiştir. İlerleyen yıllarda ülkenin doğal ve folklorik güzelliklerini gösteren kitapçıklar da bu sergilerde yer almıştır (Arslan 2017). Yine Sultan Abdülaziz döneminde İstanbul’da açılan “*Sergi-i Umum-i Osmanî*” de ise ülkenin çeşitli yerlerinde üretilen malların kalite, çeşitlilik ve fiyatları sergilenmiştir (Berber Babalık 2019).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti’nde deniz ve demiryolu taşımacılığında yaşanan gelişmelerin ardından Avrupa’dan, İstanbul’a gelen ziyaretçi sayısı artış göstermiştir. Bu durum İstanbul’da turistlere rehberlik eden insanların sayısını da arttırmıştır. Böylece yeni bir meslek grubu yani turist rehberliği ortaya çıkmıştır. Hatta buna paralel olarak, turist rehberleri ile ilgili bazı yasal düzenlemeler de yapılmıştır (Arslan 2017).

1923’te Cumhuriyetin ilanından hemen sonra yaşanan gelişmeleri ve yapılan inkılapları tanıtarak Türkiye’de turizmi geliştirmek amacıyla, “*Türk Seyyahin Cemiyeti*” kurulmuştur. Cemiyeti’nin kuruluş nizamnamesi Eylül 1923’te hazırlanmış ve Aralık 1923’te onaylanarak cemiyet resmîyet kazanmıştır (Durgu 2010). Cemiyetin amacı Türkiye’de kara, hava ve deniz yolu vasıtaları ile turizmin gelişmesine çalışmak, bilim, eğitim, spor ve kültür alanlarında faaliyetler yürütmek ve güzel sanatları desteklemektir (Yılmaz 2016). Mustafa Kemal’in tavsiyesi üzerine kurulan cemiyet Türkiye Cumhuriyeti’nin turizm alanında attığı ilk adım olarak değerlendirilebilir (Yetgin ve Yılmaz 2015).

Cemiyetin kurucuları Kocaeli Milletvekili Resit Saffet Atabinen, Eski Kudüs Defterdarı Cevdet Özoğul ve Eski Belediye Başkanı Yusuf Razi Bel’dir (TTOK Kurum Tüzüğü 2023). Türk Seyyahin Cemiyeti, 1926’da Türkiye Turing Kulübü, 1930’da ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını almıştır (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/> 2023).

vefat ettiği 1965 yılına kadar bu kurumun başkanı olarak görev yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/>, Erişim tarihi: 19.05.2023.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün kuruluş amaçları şunlardır:

- Kurumun öncelikli hedefi, İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlere turlar düzenleyerek buradaki tarihi eserler ile Türklüğün faziletlerini yerli ve yabancı turistlere tanıtmak.
- Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'daki ülkelerden Türkiye'ye büyük seyahatler tertip etmek için bu ülkelerdeki seyahat acenteleri ile bağlantı kurmak.
- Yurt dışında ve yurt içinde tertip edilen seyahatleri takip etmek.
- Tarihi eserler ve kutsal yerler ile ilgili olarak inceleme yapmak isteyen bilim adamlarına gerekli kolaylıkların sağlanması için girişimlerde bulunmak.
- Seyahat etmek isteyenlere kolaylıklar sağlamak.
- Kurum yöneticileri tarafından, düzenli olarak, seyahat ve tanıtım dergileri yayınlamak.
- Yurt içinde konaklama imkânları ve turizmin gelişmesi için otel, lokanta, gazino ve kaplıcaların inşasına ve tadilatına aracı olmak (Durgu 2010).

Cemiyet kurulduktan sonra ilk iş olarak Avrupa'daki Turing kulüplerinin mevzuatı, çalışma alanları ve ekonomik durumlarını araştırmıştır. Avrupa'daki Turing kulüplerinin temelinde otomobil sahibi olan veya tren ve vapurla seyahat eden vatandaşlara hizmet etmek bulunmaktaydı. Ancak Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde Türkiye'de vatandaşların, ekonomik yetersizlikleri ve sosyal alışkanlıkları sebebiyle Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü devlet eliyle yönlendirilen bir kurum niteliğinde çalışmak zorunda kaldı. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Nisan 1930 tarih ve 9069 sayılı kararı ile *Umum Menfaatine Yardımcı Cemiyet* olarak tanındı².

Türkiye Turing Kulübü, 2 Nisan 1930 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile herkesin faydasına hizmet eden kamuya yararlı cemiyetlerden sayılmıştır. Türkiye Turing Kulübünün kamuya yararlı cemiyetlerden olduğunun resmîyet kazanmasında, kulübün talebinin yanı sıra Dâhiliye Vekâletinin teklifi, Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi ile Heyeti Umumiye'den

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü zaman içerisinde Beynelmîlel Turizm İttifakına, Beynelmîlel Otomobil Federasyonuna, Dünya Turizm ve Otomobil Teşkilatına, Milletlerarası Otelcilik Birliğine ve Milletlerarası Şatolar ve Hisarlar Enstitüsü'ne de üye oldu (TTOK Belleteni 1965). Cemiyet, yurt dışında Türkiye'yi tanıtmak için afişler, yol haritaları, otel rehberleri ve broşürler hazırladı. Bu sayede ülkenin yurt dışındaki imajının düzeltilmesi ve Türkiye'ye seyahatlerin artmasını hedefledi (Sarı Çallı 2015). Ayrıca kulübün kurucusu ve başkanı olan Reşit Saffet Atabinen, Fransızca olarak yazdığı eserlerinde Türkiye'nin Avrupa'da doğru bir şekilde tanıtılması için çalıştı. Türkiye'nin hukukunu korumak için gittiği ülkelerde konferanslar verdi ve yabancı diplomatlarla bir araya geldi (Erden 1965).

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, 1930'da İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Turizm İttifakı Kongresi'ne ev sahipliği yaptı. Kongreye katılan yabancı kulüpler, kendilerine gösterilen ilgiden memnun kaldılar. Bu ilgi bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin turizm meselesine önem verdiğinin de bir göstergesidir. Bununla birlikte turizme dair çıkarılan kanunlarla turistlerin konaklayabileceği yerlerin tesis edilmesi ve turistlerin gezecekleri güzergâhlarda ulaşım hizmetlerinin artırılması da sağlandı. Bu doğrultuda Yalova kaplıcalarının (hamamlarının) ıslahı ve tesisin açılışı, İstanbul ile İskenderiye arasında bir deniz yolu güzergâhı kurulması, demiryollarımızın süratle inşa edilmesi gibi çalışmalar yapıldı. Yabancı turistlerin memleketimize girişi ve tatillerini rahat bir şekilde geçirebilmeleri için gerekli yasal düzenlemeler turizm programına dâhil edildi. Yabancı turistlere uygulanacak pasaport ve vize ücreti indirimleri için İktisadî Millî Vekâleti ile Dâhiliye Vekâleti bütçelerinde düzenlemeler yapıldı. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, belirtilen hedefler doğrultusunda İstanbul'da bulunan 24 turing kulüp ve seyyahin müessesesi ile üst düzey bir güven ve ciddiyet tesis etti (Arslan 2017).

yazılan mazbatalar ve cemiyetin esas nizamnamesinin incelenmesi de etkili olmuştur. Bkz. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu (FK).30-18-1-2, Yer No(YN). 9-17-19, 02.04.1930).

TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU TARAFINDAN HAZIRLANAN RAPOR

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye’de “turizm” kelimesinin kanunlara girmesini sağlayan ve böylece turizm faaliyetlerini yasal zemine taşıyan kurumdur. Kurum, kuruluşundan itibaren turizm meselesini bir medeniyet meselesi olarak görmüştür. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye’de turizmin geliştirilmesi için çok yönlü çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar, gerekli idari tedbirlerin alınması (pasaport, vize, ikamet, vergi vs.), halkın ve memurların (gümrük memurlarının) turizm konusunda bilinçlendirilmesi, yollar ve ulaştırma hizmetlerinin geliştirilmesi, turistik tesisler açılması, eski eserlerin ve doğal güzelliklerin korunması, ülkemizin doğal ve beşeri güzelliklerinin hazırlanan yayınlarla tanıtılması şeklinde özetlenebilir (Güler 2019).

Reşit Saffet Bey tarafından hazırlanan ve turizmin Avrupa ülkelerine katkılarına dair bilgiler veren raporlar Türkiye’de turizmin geliştirilmesi için yapılacak faaliyetlere yol göstermiştir. Reşit Saffet Bey’in, 12 Kasım 1932’de CHP Umumi Kâtipliği makamına yazmış olduğu rapor da bu durumu destekler niteliktedir. Reşit Saffet Bey, raporunda Avrupa ülkelerinde kültürel ve ekonomik siyasette önemli yer tutan turizm sektörü hakkındaki incelemelerini layiha şeklinde birleştirerek sunmuştur (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1). Buna göre:

1. Fırka (CHP) teşkilatı bu meseleye “Milli” bir mesele olarak yaklaşmalıdır.
2. İktisat Vekâletine (Bakanlığına) bağlı Ticaret Müdürlüğü’nün kapsamı genişletilerek Turizm ve Ticaret Müdürlüğü hâline getirilmeli ve tayinler buna göre yapılmalıdır.
3. Nafia Vekâleti bünyesinde bir Turizm Şubesi oluşturulmalı, gerek kara yollarının inşa ve tamiri gerekse de demiryolları ile ilgili düzenlemeler buna göre yapılmalıdır.
4. TBMM’de milletvekili olup aynı zamanda Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü üyesi olan milletvekilleri Avrupa’daki gibi bir Turizm Meclisi Teşkil etmelidirler. Bu Meclis, Başbakanlığa bağlı olarak çalışmalıdır.

5. Türkiye’de Devlet Demir Yolları ve Seyrisefain İdaresi (Deniz Taşımacılığı İşletmesi) gibi kurumların biletlerini satmak üzere bir satış ofisi kurulmalı ve elde edilen kazanç reklam ve propagandaya ayrılmalıdır.
6. Türkiye Turing Kulübü’ne gelir sağlamak amacıyla özel pul basılmalı ve pasaportlara, büyük yolculuk biletlerine ve otel konaklamalarına satılmalıdır.
7. Turizmle alakası bulunan her konu (müzeler, harabeler, plajlar, kaplıca ve içme suyu sayfiye, kamp, otel, tercüman, yollar, seyrüsefer, nakliye araçları, tren ve vapur tarifeleri vs.) toplu bir görüş ve programla bir merkezden yönetilmelidir. Gerekli reklam ve propaganda broşürleri ile rehberler ortak bir çalışmayla tek merkezden organize edilmelidir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey’in, tavsiyelerini içeren bu raporun devamında Türkiye’de yeni kullanılmaya başlanan turizm kelimesinin kökenine, dilimizdeki karşılığına ve amacına değinilmiştir. Buna göre turizm kelimesinin Türkçedeki karşılığı gezintidir. Turizm, herhangi bir ihtiyaç veya maddi kazanç kaygısı olmadan çıkılan seyahattir. Para kazanmak için değil, kendi bütçe durumuna göre, para harcamak için yapılan bir gezmedir. Turizm, yurt içinde ve yurt dışında gezerek insanın ufkunu genişletmek, kıyas kabiliyetini geliştirmek, kitaplarda öğrendiği bilgiler ışığında doğayı, olayları, memleketleri, toplulukları ve tarihi eserleri tanımaya imkân sağlar (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Turizm yapan kimse (turist kelimesi belgede kullanılmamıştır. Bunun yerine turizm yapmak ifadesi yer almıştır) okuyup düşünen, fikrî muhasebe yapabilen, gezdiği yerlerde tabiatın güzelliklerinden lezzet alabilen ve gittiği yerlerdeki halkın kültürünü inceleyen, tarihi eserlerin kıymetini anlayabilen bir yapıda olmalıdır. Turist ile göçebenin farkı budur. Romanya’da turizme öncelikle görgü ve eğitim meselesi olarak bakıldığından Turizm Teşkilatı ve Faaliyeti, Maarif ve Terbiye-i İçtimaiye Nezaretine³ bağlıdır.

³ Romanya Eğitim Bakanlığı.

Reşit Saffet Bey, raporunda turizmin faydalarına da yer vermiştir. Ona göre turizmin insan üzerindeki en esaslı faydası insana kıyaslamayı öğretmesidir. Farklı güzellikleri, güçleri, hisleri ve fikirleri kıyaslamaya alışmak bir medeniyet göstergesidir. Kıyas ve kendini eleştirme kabiliyetinin artması eskimışlikten kurtularak ilerlemenin gerçekleşmesini sağlar. Atalarımız en güçlü dönemlerini en hareketli ve başka medeniyetlerle temasta buldukları zamanlarda yaşamışlardır. Bu nedenle bir milletin en ileri dönemi çevresi ile her çeşit ilişkilerini arttırdıkları dönemdir. Bunun yanında medeniyet, öz benliğini kaybetmek sizin diğer medeniyetlerle anlaşma ve kaynaşma kabiliyetinin artmasıdır. Bu sayede memleketler arasındaki farkların kıyaslanması mümkün olur. Böylece diğer memleketlere göre eksik veya üstün yönlerimiz daha net ortaya çıkar. Yıllarca okuyarak sahip olabileceğimiz bilgilerin zihnimizde bir ziyaretle yer etmesi mümkündür (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'e göre memleketimiz lisan, kültür ve adetler bakımından çok çeşitli bir yapıya sahiptir ve bu yapıyı kitaplardan öğrenmek mümkün değildir. Bu nedenle tarihi eserleri yerinde görmek gerekmektedir. Ülkemizde medeniyet kurmuş Hitit, Yunan, Roma, Bizans, Beylikler, Selçuklular ve Osmanlılar devirlerine ait eserler önemli turistik zenginliklerdir. Ayrıca Anadolu'da Türklüğün çeşitli merkezleri ve milli ziyaretgâhları da vardır. Binlerce İngiliz ve Fransız mağlup oldukları Çanakkale'deki savaş alanlarını ziyaret ederlerken, Türklerin eski Yunandan beri Bizans'ı, Haçlıları ve Yunan ordusunu yenilgiye uğrattıkları savaş alanlarını gezmemesi anlamsızdır. Hiç olmazsa yeni yetişen nesle bu hürmet hissi verilmelidir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey, memleketimizi vatandaşlarımıza tanıtmamızın bir yolunun da tabiat güzellikleri olduğunu belirtmiştir. Ona göre Anadolu dünyanın en güzel yerleri ile kıyaslanabilecek dağlara, ormanlara ve göllere sahiptir. Buraları görüp de sevmemek mümkün değildir. Bu nedenle doğal güzelliklerin turizmle tanıtılması için kamp kulüpleri kurulmalıdır. Böylece vatandaşlarımız memleketimizi tanır ve farklı memleketlerle kı-

yas yapma imkânına kavuşur (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Rapora göre bir Türkün Bulgaristan'ı, Yunanistan'ı, Yugoslavya'yı, Romanya'yı, Macaristan'ı, Avusturya'yı, Polonya'yı, Rusya'yı, Kafkasya'yı, İran'ı, Irak'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Tunus'u, Cezayir'i ve İspanya'yı gezmesi onda milli bilincin oluşmasına katkı sağlar. Çünkü bu memleketlerin tamamında atalarımızın askeri hatıraları ve medeniyet izleri bulunmaktadır. İstanbul'dan karadan Tuna ve Viyana istikametinde, denizden Tulon⁴ ve Cezayir yönünde gidilecek olursa her saat başında bir kahramanlık canlanır. Belgrat ve Peşte kaleleri, Macar ovaları, Karpat Dağları, Bosna Yaylaları, Karadeniz Gagavuzları, Viyana şehri ve Cezayir Kuloğulları bize hem çok gururlu hem de çok acı tarihi ufuklar açar. Bir de siyasi kıyaslama yapılarak bizden ayrılan memleketlerin kısa zamanda sağladıkları ilerlemeler ve bunların nedenleri araştırılırsa yararlı sonuçlar elde edilebilir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'e göre Türkiye'de turizmden istenilen faydayı elde edebilmemiz için bu konudaki eğitim seviyemizi arttırmamız gerekmektedir. Yurt dışından gelecek turistler kıyas yapmak ve tarihi yerleri ziyaret etmek gibi sebeplerle geldiklerinde bizim açımızdan siyasi ve ekonomik kazanç elde edilmiş olur. Çünkü yirmi asırlık komşuluğumuza rağmen Avrupa ve Amerika, Türkleri ya tanımamakta ya da kötü şöhretle tanımaktadır. Türkler, Avrupalıları Avrupa'da yazılmış kitaplardan veya tercümelerden tanıdıkları için bu milletleri lehlerine tanımaktadır. Avrupalılar ise Türkler hakkındaki bilgilerini Türkçe eserlerden değil de genellikle düşmanların rivayetlerinden öğrendikleri için, yeteneklerimizi, medeniyetimizi ve ilerleyişimizi inkâr etmektedirler. Kendimizi tanıtmak için parayla yabancı ve tanınırlığı şüpheli yazarlara yazdırdığımız olumlu eserlerin ise kıymeti ve etkisi yoktur. Bunun yerine tanınmış bir münevveri Türkiye'de misafir ederek Türkiye'yi ve Türkleri tanıtmak, kendisine Türkiye'de serbest bir inceleme alanı bırakmak bundan çok daha faydalıdır. Bu sayede

⁴ Fransa'daki Toulon şehri.

turizmin siyasi amacına da ulaşmış oluruz (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'in raporuna göre turizmin ekonomik amacına ulaşmak için elimizde dünyanın en zengin sermayesi bulunmaktadır. Bu sermayeyi elde etmek için atalarımız hiç para harcamamışlardır. Türkiye'nin cazip doğal güzelliklerinin yanı sıra özenle muhafaza edilmiş tarihi eserlerinden faydalanmamız gerekmektedir. Aksi halde bizim dirayetsizliğimize ve medeniyetsizliğimize hükmedilir. Bu sermayeden faydalanma yöntemlerini ise bize turizm öğretir. Raporda Batılı milletler için doğu memleketlerinin kültürünün ve zenginliklerinin daima çekici olduğu da vurgulanmıştır. Bu memleketler arasında Türkiye hem doğal güzellikleri hem de tarihi eserleri bakımından diğer ülkelere göre daha çok tercih edilmektedir. Öyle ki Batılı seyahat acentelerinin İstanbul'a düzenledikleri geziler diğer yerlere göre iki kat fazla talep görmektedir. İstanbul'u, Bursa'yı, Ankara'yı, Konya'yı gezip de ön yargısız bir şekilde değerlendiren bir yabancıncının Türkler hakkındaki fikrini değiştirmesi mümkün değildir. Bir yabancı turist, M. Kemal Atatürk'ün memlekette meydana getirdiği büyük inkılabı gözleriyle görmesi bir propaganda kitabında okuduklarından çok daha etkili olacaktır. Bu ihmal edilecek bir fırsat değildir. Anlaşılacağı üzere turizm oldukça kuvvetli ve etkili bir millî propaganda aracıdır. Ayrıca sadece Türkleri yabancılara tanıtmak değil milletleri de birbirlerine ısındırmak konusunda önemli bir rol oynamaktadır (BCA, FK.490-01, YN. 1128-119-1).

Memleketler arasında bu temasları organize eden ve kolaylaştıran ise resmi ya da gayri resmi turizm kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar Avrupa'da hükümetler tarafından desteklenmektedir. Örneğin İtalya, Fransa ve İspanya'da turizm için müstakil vekâletler oluşturulmuştur ya da İktisat Vekâletinde müsteşarlıklar kurularak bunlara milyonlarca frank bütçe verilmiştir. Rusya'da, Macaristan'da, Romanya'da, Yunanistan'da ise nezaretlere bağlı yarı müstakil müdürlükler kurulmuş ve devlet demir yolları idareleri turizm ile doğrudan ilgilenecek şubeler açmışlardır (BCA, FK. 490-01, YN.1128-119-1).

Rapora göre her ülkede Uluslararası Genel Teşkilata bağlı Turing ve Otomobil Kulüpleri ticari bir amaç gütmeyen hükümetleriyle ve diğer kulüplerle iletişim kurarak turizm şartlarını kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Hatta ortak ve mahalli çıkarları korumak için sendikalar da kurmuşlardır. Hükümetler, yerli ve yabancı seyyahları cezbedici bu teşebbüslerden sadece siyaseten değil ekonomik olarak da faydalanmaktadır. Fransa'ya 1918'den beri yani 14 senede 80 milyar frank yani Türk parası ile yedi milyar lira kadar para girişi sağlanmıştır. Bu rakam ihracat kaleminde görülmemekle birlikte dâhili ihracat bedeli adı altında Fransız parasının değerini korumasında etkili olmuştur. Reşit Saffet Bey bu noktada örnek olarak Fransa'nın kaplıcalar bakımından zengin Vichy şehrine dair bazı bilgiler vermektedir. Buna göre Vichy şehrinin nüfusu 30 bin kişiyi geçmezken kaplıca mevsiminde 120.000 ziyaretçiyi ağırlayabilecek yatak kapasitesine sahiptir. Ziyaretçiler burada ortalama 20 gün kalırlar. Altı aylık sezonda yaklaşık 900.000 ile 1.000.000 kişi şehre gelmektedir. Kişi başı günlük harcama bedeli 10 liradan hesaplandığında sadece Vichy şehrine 10 milyon lira para girişi olmaktadır. İtalya ve Avusturya'nın şehirleri için de buna yakın istatistikler bulunmaktadır. Bir ülkeye turizm yoluyla gelen paranın yüzde 30'u çiftçisine, yüzde 40'ı oteller, nakliye araçları ve sanayicilerine, yüzde 10'u bilimsel araştırmalara ve yüzde 20'si doğrudan ya da dolaylı vergi olarak devlet hazinesine girmektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1). Şu halde bir millet her türlü ürününün bir kısmını dış piyasaya göndermek yerine ayağına gelen müşteriye satmış olur ki yurt dışında piyasa arayan bir memleket için bundan büyük fırsat olamaz. Bunu takdir edip faydalanmaya çalışmamak mümkün değildir. Öyle ki bugün bütün Avrupa hükümetleri politikalarında turizme büyük önem vermektedir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve ardından İngiliz parasının değerinin düşmesi Fransa'ya önemli zararlar vermiştir. Bu nedenle Fransız hükümeti turizmi kolaylaştırıcı tedbirler almıştır. Aynı şekilde Almanya, Avusturya, İtalya, Yunanistan ve Rusya da son yıllarda turizmi teşvik edecek tedbirler almışlardır. Turizm politikaları Avrupa'da millî paranın korunması için en etkili yöntemlerden

biri olarak görülmektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'in raporunda belirttiği üzere Türkiye'de, Şakir Bey'in İktisat Vekâletinde bulunduğu dönemde (1929-1932) turizm işleri ilk defa hükümet programına ve bütçesine girmiştir. Ancak yaşanan ekonomik buhran nedeniyle turizm meselesi bu dönemde politika olarak takip edilememiştir. Celal Bey ise bu önemli meseleyi tekrar ele alarak canlandırmak ve iktisadi açıdan ilerletmek istemektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Rapora göre 1932 yılı itibarıyla ülkemize yılda ortalama 40 bin yabancı yolcu giriş-çıkış yapmaktadır. Büyük gemilerle gelenlerin sayısı yarı yarıya düşmekle birlikte sekiz bini bulmaktadır. Geri kalan 32.000 kişi ise gerek posta vapurları ile gerekse de kara yoluyla gelmektedir. Büyük vapurlarla gelenler genellikle bir veya iki gün kalmakta diğer araçlarla gelenler ise ortalama beşer gün kalmaktadır. Bunların tamamının yıllık toplam kalma süresi 170 bin günü bulmaktadır. Her biri günlük en az iki İngiliz lirası harcasa, 340.000 İngiliz lirası yani yaklaşık üç milyon Türk lirası para girişi sağlanır. Hal bu ki turizmden elde edilen bu kazanç az bir maddi fedakârlık, meselenin devlet programına alınması ve biraz da zihniyetin değişimi ile kısa vadede beş-on katına çıkarılabilir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Türkiye'deki araç sıkıntısına rağmen 10 yıldır yurt içinde ve yurt dışında üst düzey faaliyet gösteren Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü bu konuda bir çalışma programı hazırlamış ve temennilerini her fırsatta hükümete bildirmiştir. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün, Avrupa'dan örneklerle hazırlayıp, hükümete bildirdiği tedbirler arasında şunlar bulunmaktadır:

1. Turizm siyasetini bir program dâhilinde takip ve tetkik etmek üzere parti ve devlet teşkilatında bu meseleye hak ettiği değer verilmelidir. Bu bağlamda yurdun dört bir yanında bu meselenin tanıtılabilmesi için Halkevlerinin turizmle ilgilenmesi gerekmektedir.
2. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübünün Ankara Merkez komitesinde otuz kadar milletvekili bulunmaktadır. Bu vekillerden "Yüksek

Turizm Konseyi" teşkil edilmesi ve bu meclisin İktisat Meclisi gibi Başbakanlık'a bağlanması gerekmektedir.

3. Devletin ilim, iktisat ve nakliye kurumları ile bunlara bağlı resmi ya da gayri resmi kurumlarının turizmle alakalarının tespit edilmesi, resmileştirilmesi ve maddi yardımlarının sağlanması gerekmektedir. Bunun yanında İktisat Vekâleti, Ticaret Umum Müdürlüğünün adının Ticaret ve Turizm Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmesi ve buna göre görevlendirilmesi de gerekmektedir. Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kurulu, eğitimde turizmin yer alması konusunda görevlendirilmelidir. Nafia Vekâletinde bir şube oluşturularak yolların inşa, tamir ve bakımları yapılmalıdır. Demir yolları işletmesinin turizm açısından belirlenmesi ve ıslah edilmesi gerekmektedir. Dâhiliye Vekâletinde, Emniyet Genel Müdürlüğü Dördüncü Şubesi tamamen turizm işlerine ayrılmalıdır.
4. Yerli turistlere yönelik olarak reklam filmi yapmak, milli folklorumuzun toplumca fark edilmesini sağlamak, konferanslar vermek, müzelerde incelemelerde bulunmak, öğrencilere merkezdeki ve taşradaki turizm bölgelerini tanıtmak, milli sanatları teşvik ve milli eserleri teşhir etmek suretiyle tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu surette ülke kültürü, sanatları ve spor faaliyetleri konusunda Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü ile fikir alış verişinde bulunulmalıdır.
5. Bütün müzeler, harabeler, plajlar, içmeler, kaplıcalar, gezinti alanları, yazlık bölgeler, kamp yerleri, oteller, lokantalar, yollar, yolcu nakil araçları, tren ve vapur tarifeleri, tercümanlık hizmetleri gibi turizm ile birinci dereceden ilgili olan işlerin topluca ve memleketin genel menfaatlerine uygun bir programla idare edilmesi gerekmektedir. Propaganda ilanlarından ve rehberlerden üst düzeyde fayda sağlayabilmek için ilanların baskı kalitesinin yüksek yapılması gerekmektedir.
6. Yugoslavya'da olduğu gibi Türkiye Devlet Demiryolları ve Seyrüsefain müesseselerinin biletlerini satmak üzere bir resmi seyahat acentesi açılarak kazancı, propaganda masrafları

- için Türkiye Turing Kulübü'ne verilmelidir. Bunun yanında kulübe gelir kaynağı olarak bir pul ihdas edilmeli, bu pul taşra yolculukları ve ikinci sınıf otel rezervasyonlarında mecbur tutulmalıdır.
7. Memleketi bir baştan bir başa dolaşacak otomobil yollarına ihtiyaç vardır. Avrupa sınırından İstanbul ve Ankara'ya bağlanacak bir otomobil yoluna öncelik verilmelidir. Bu hattın ilk etapta ve hızlıca ikmal, tamir ve bakımının yapılması ve uluslararası işaretlerle işaretlendirilmesi gerekmektedir.
 8. Nakliye araçları ve gidiş-dönüşe ait diğer tedbirler uluslararası usullere uygun olarak ve turizm ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
 9. Bazı limanlarda, fener vergisi ve sıhhiye vergisi gibi vergiler gerektiği şekillerde uygulanmalıdır.
 10. Tren ve vapur tarifeleri mümkün olduğu kadar denk tutulmalıdır.
 11. Başlıca ziyaret olunan yerlerdeki oteller, fiyat ve temizlik açısından turizm kulüpleri ve belediyeler tarafından denetlenmelidir.
 12. Tercümanlar, rehberler, şoförler ve turistlerle temasa geçecek kişilerin nitelikli kişiler olmasına dikkat edilmelidir.
 13. Yurda giriş ve yurttan çıkışlarda uygulanan pasaport işlemleri kolaylaştırılmalıdır.
 14. Turistlerin nakillerine yardımcı olan kayakçı ve hamallar bir düzen altına alınmalı ve ücret tarifeleri ve kazançları kontrol edilmelidir.
 15. Gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve turistlere ayrıcalıklı muamele edilmesi konusunda amirlere yetki verilmelidir.
 16. Turizme uygun yerlerde belediyelerin himayesi altında milli eğlence haftaları düzenlenmelidir. Bunların organize edilmesi için ise "Girişim Sendikaları" kurulmalıdır.
 17. İstanbul'da memleketin güzelliklerini, Türk milli edebiyatını ve medeniyetini gösteren ve Türk sanayi eserlerinin örneklerinin de bulunduğu bir sergi alanı açılmalıdır.
 18. Büyük istasyonlarda ve limanlarda da aynı içerikte fakat daha küçük ölçekte sergi salonları açılmalıdır.
 19. Vatandaşlar yabancı turistlere misafirperver ve Türk milletinin sahip olduğu dürüstlüğe uygun şekilde davranmalıdır. Satıcıların turistleri kandırdıkları ithamının önüne geçilmesi için milli basın yayın organlarında haberler yapılmalıdır.
 20. Memleketimizin tanıtımını yaparak maddi ve manevi yükselmesine yardımcı olmak amacıyla memleket güzelliklerini anlatan edebi eserlerin basımı ve çevrilmesi teşvik edilmelidir.
 21. Şehirlerimizin ve köylerimizin medeni bir görüntüye sahip olabilmeleri için yurt içinde de geniş çaplı tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu amaçla hem vatandaşlarımıza hem de yabancı turistlere Türkiye'yi güzel göstermemiz gerekmektedir. Memleketimizi severek ve kolayca geze bilmenin çarelerini bulmak için her vasıtaya müracaat edilmelidir. Bu turizm siyasetinin başlıca amacıdır (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından hazırlanan bu rapor kitapçık olarak da basılmıştır. Bu rapor dikkatle incelendiğinde Türkiye'de turizmin gelişmesi meselesinin milli bir mesele olarak görüldüğü ve ciddiyetle hareket edilmesinin vurgulandığı görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmada incelenen bu rapor Türkiye'de turizm konusunun Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemsendiğini göstermektedir. Reşit Saffet Bey gibi Avrupa'da eğitim almış, Avrupa kültürünü yakından tanımış ve önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş bir şahsiyetin çalışmaları bu konudaki kilometre taşlarından biridir. Bu çalışmalar şüphesiz hükümetin de dikkatini çekmiş ve konunun hükümet politikaları arasına girmesine veya en azından önem kazanmasına etki etmiştir.

Reşit Saffet Bey'in Cumhuriyet Halk Partisi'ne sunduğu 12 Kasım 1932 tarihli layihada öncelikle Avrupa'da turizmin ülkelere sağladığı katkılardan örnekler verilerek Türkiye'de turizmin geliştirilmesi halinde sağlanacak ekonomik kazançlar belirtilmiştir. Raporun devamında Türkiye'de iç ve dış turizmin geliştirilmesi için alınması gereken tedbirler sıralanmıştır. Raporun içeriği ve sı-

ralanan tedbirler dikkatle incelendiğinde turizm meselesinin özellikle Avrupa’daki örneklerinin dikkatle incelendiği, turizmin Avrupa ülkelerine sağladığı faydalara dair istatistiki verilerin analiz edildiği gerçeğini göstermektedir. Yani hükümeti ikna edecek somut veriler ortaya konulmuştur. Raporda ayrıca Türkiye’nin sahip olduğu tarihi ve kültürel potansiyel vurgulanarak turizmin Türkiye’ye kazandıracığı faydalar da sıralanmıştır. Ayrıca Türklere yönelik Avrupa ve Amerika’daki olumsuz algının hem nedeninin belirtilmesi hem de turizm vasıtasıyla bu durumun değiştirilebileceğinin ortaya konulması da dikkate değerdir. Sonuç olarak 1932 gibi erken bir tarihe ait olan bu rapor yokluk içerisinde kurulan bir ülkenin turizm vasıtasıyla kalkınabileceği gerçeğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

- Arslan, R. (2017). Türkiye’nin Turizm Politikası (1923-1960), Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12 (19): 1-19.
- Berber Babalık, B. (2019). Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Turizm Politikası, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (95): 358-371.
- Durgu, Ü. (2010). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu’nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye’ye Kazandırdıkları 1932-1942 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Erden, F. (1965). Reşit Saffet Atabinen, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 276 (79): 8-9.
- Güler, G. (2019). Reşit Saffet Atabinen ve Faaliyetleri 1923-1965 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara

- Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı.
- İnan, B. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Turizmi ve Bir Turizm Modeli Önerisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı.
- Saral, E. ve Malkoç, E. A. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul’da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938), XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (1-5 Ekim 2018 Ankara), 5: 345-365.
- Sarı Çallı, D. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye’nin Konumu, Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (1): 4-28.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni (1965). 276 (79).
- Yenituna, B. (2014). Turizmin Her Araçla Özendirilmesi Bağlamında Gazeteci Yunus Nadi’nin Başyazılarında Turizm Konusu (1930-1940), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, 13 (25): 239-258.
- Yetgin, D. ve Yılmaz A. (2015). Eskişehir Porsuk (Turing Klöp) Oteli’nin Kurum Tarihi Açısından İncelenmesi, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1 (2): 71-89.
- Yılmaz, A. (2016). Türkiye’de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre Beynelmille Turizm Kongresi 31 Mayıs 05 Haziran 1930, 17. Ulusal Turizm Kongresi, Türkiye 20-23 Ekim: 1190-1199.
- Arşiv Belgeleri ve İnternet Kaynakları**
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA. Fon Kodu. 30-18-1-2 Yer No.9-17-19, 02.04.1930.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA. Fon Kodu. 490-01 Yer No.1128-119-1, 12.11.1932.
- Kurnaz Şahin F. ve Altıntaş A., Atatürk Ansiklopedisi, Reşit Saffet Atabinen Maddesi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/>, Erişim tarihi: 19.05.2023..
- TTOK Kurum Tüzüğü, <https://www.turing.org.tr/kurum-tuzu-gu/>, Erişim tarihi: 19.05.2023.

Betül KARCI

Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu (2005). Yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi’nden Tarih/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dalından (2010), doktora derecesini de Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nden Tarih/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dalından aldı (2019). Özel eğitim kurumlarında tarih öğretmeni olarak çalışmaya başladı (2006). Temel çalışma alanları, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kapsamında siyasi, sosyal ve ekonomik tarih konularıdır.

Kültürel Miras Bağlamında Mavi Yolculuk: Tarihi, Bugünü ve Geleceği¹

Blue Voyage in the Context of Cultural Heritage: History, Present and Future

Şehriban KAYA*

*Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Tınaztepe Kampüsü, Doğu Cd., 35390 Buca, İzmir.

E-posta: sehriban.kaya@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5509-4847

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 22 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 16 Mayıs 2023

Kabul: 10 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Mavi Yolculuk, Mavi Anadoluculuk, Türkiye turizm tarihi, Kültürel

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 22 April 2023

Resubmitted: 16 May 2023

Accepted: 10 June 2023

Key words: Blue Voyage, Blue Anatolianism, Türkiye tourism history, Cultural heritage.

ÖZ

Bu derleme makalenin amacı Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) öncülüğünde 1940'ların ortalarında başlayan Mavi Yolculuğun, 78 yıllık tarihçesini bütüncül bir anlayışla ele almaktır. İlk Mavi Yolcu Cevat Şakir ve bu yolculuğun öncüleri Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi 1940'lardan 1980'lere kadar Türk düşünce ve sanat dünyasına yön verenler, Mavi Yolculuğu Türkiye'nin dünyada bir eşi daha olmayan kültürel değerlerinden biri olarak üretmişlerdir. Mavi Yolculuğun kültürel miras olarak inşa edilmiş süreci aynı zamanda Cevat Şakir'in "Mavi Anadolu uygarlığın beşiğidir" düşüncesinden hareketle Mavi Anadoluculuk düşünce akımını da ortaya çıkarmıştır. Bu makale mavi yolculuğun bir kültürel miras olarak inşa edilmiş tarihinin Türkiye turizm tarihi açısından ele almaktadır. Mavi Yolculuk tarihini, Cevat Şakir ve her biri Türk düşünce dünyasına damga vurmuş arkadaşlarının tanıklıkları üzerinden incelemek, ülkedeki düşünce tarihinin temel tartışmalarını da ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle makale, Türkiye'nin turizm tarihi ile düşünce dünyasının tarihinin birlikte yazılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

ABSTRACT

The aim of this review article is to review the 78-year history of the Blue Voyage, which started in the mid-1940s under the leadership of Cevat Şakir Kabaağaçlı (The Fisherman of Halicarnassus) with a holistic perspective. Those who shaped the world of Turkish thought and art from the 1940s to the 1980s, such as the first Blue Voyager Cevat Şakir and the pioneers of this journey, Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu and Bedri Rahmi Eyüboğlu, formulated the Blue Voyage as one of our unique cultural values in the world. The process of constructing the Blue Voyage as a cultural heritage also revealed the Blue Anatolian movement of thought based on Cevat Şakir's idea that "Blue Anatolia is the cradle of civilization". This article discusses the history of the blue voyage's construction as a cultural heritage in terms of Türkiye's tourism history. Examining the history of the Blue Voyage through the testimonies of Cevat Şakir and his friends, each of whom left their mark on the world of Turkish thought, also reveals the fundamental debates in the history of thought in the country. In this regard, the paper claims that the history of tourism and the history of intellectual world in Türkiye need writing together.

GİRİŞ

Halikarnas Balıkcısı müstear adıyla bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın öncülüğünde 1940'ların ortalarında başlayan Mavi Yolculuk, Türkiye'nin dünyadaki eşsiz kültür değerlerinden biridir. İlk Mavi Yolculuğun üzerinden 80 seneye yakın bir süre geçmesine rağmen, bu deneyimin tarihçesi henüz bütüncül bir anlayışla yazılmamıştır. Azra Erhat 1962'de 20 kişilik bir grupla

çıktıkları Mavi Yolculukta "Balıkcı'nın çağrısına uyarak Gökova'yı özleyenler bugün yirmi kişiye Türkiye'de, yarın iki yüz, beş yıl sonra iki bin kişi olacaktır" (Erhat 2022b: 10) derken; 2022 yılı itibarıyla, neredeyse 1,3 milyar ABD doları seviyesine ulaşan bir mavi tur pazarına ulaşılabileceğini hayal bile edememiştir. 1946 yılından itibaren, Cevat Şakir öncülüğünde çıkarılan Mavi Yolculuklar sadece turizmin gelişimi ve tarihi açısından değil; aynı zamanda bu yolculuk sırasında ortaya çıkan Mavi Anadoluculuk olarak bilinen düşünce akımı ile de kültürel sahamızın mihenk taşlarından biri haline gelmiştir.

¹ Bu makale, 6 Şubat 2023 depreminde İsis Otel'de yaşamını yitiren turist rehberi ve belgeselci Önder Cırık'e atfedilmiştir.

Bir yazısından dolayı 1925'te İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp Bodrum'a sürgüne gönderilen Cevat Şakir Bodrum'u kendine yurt edinmekle kalmamış; merkezinde Bodrum'un olduğu geniş bir coğrafyayı turizme kazandırmıştır. Cevat Şakir'in Bodrum yıllarını anlattığı Mavi Sürgün kitabının kapağında Sabahattin Eyüboğlu şöyle yazar:

Zindan karanlığını hürriyet mavisine döndürmüş bir yaman insan soluğudur bu kitaptaki. Bu soluk otuz yıldır, gittikçe daha gür, daha dolgun, bir Batı Anadolu destanı savunuyor bize, Ege Tanrılarının ve insanların yenmiş haklarını arayan bir destan" (aktaran, Erhat 2022b).

Ege Tanrılarının ve insanların yenmiş haklarını savunmak Cevat Şakir, Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu'nun Mavi Yolculuklardaki temel tartışma konusu olmuş ve bu tartışma, *Mavi Anadoluculuk* düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, turizm tarihinin düşünce dünyamızın tarihi olduğuna işaret eder.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın 1940'larda başlattığı Mavi Yolculuklar, Türkiye'nin önde gelen aydınlarını, bilim insanlarını ve sanatçıları mavi yolculara dönüştürmüştür. 1965'te çıkılan bir Mavi Yolculukta Cevat Şakir'in; Can-Güler Yücel, Sabahattin Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal, Azra Erhat, Mina Urgan ve Oktay Rifat gibi aydınları bir arada gördüğünde "bu tekne batarsa, Türkiye'nin tüm entelektüelleri yok olacak" dediği rivayet edilir (Kabaağaçlı Nooan 2010). 1960'lar ve 1970'lerin Mavi Yolculuklarına Türkiye entelektüel hayatının bu dönemine damga vurmuş hemen hemen herkes katılmıştır. Doğan Avcıoğlu, Selçuk-Sabahattin Batur, Haluk-Rena Gerger, Gençay Gürsoy, Türkan Saylan, Örsan Öymen, Turgut Kazan, Şadi Çalık, Güngör Dilmen, Müntekim Ökten, Bülent Tanör, Murat Belge, Melek Ulagay, Ali Sirmen, Oya Baydar, Aydın Engin, Gündüz Vassaf, Günnur Savran, Nail Satlıgan, Yücel Sayman, Taha-Jale Parla, Vedat Günyol ve daha nice; Bodrum'dan Mavi Yolculuğa çıkan *Macera*, *Uçarı* ya da *Hürriyet* teknelerinden biriyle Gökova Körfezi'ni Balıkçı'nın okuduğu Homeros ve Dante dizeleri eşliğinde gezmiştir.

Mavi Yolculuğun 78 yıllık bir tarihi vardır. Yukarıda adı geçen entelektüellere bakınca bu geçmişe tanıklık edenlerin gözlemlerini kayda geçirdikleri ve ülkenin iyi bir tarih yazımına sahip olduğu düşünülebilir ancak bu mavi yolcuların hepsi tanıklıklarını kayda geçirmekte istekli olmamışlardır. Tanıklığını kayda geçirme konusunda, kuşkusuz, en önemli yazar Azra Erhat'tır. Onun 1957'de yazdığı *Mavi Anadolu* ve özellikle 1962'de yazdığı *Mavi Yolculuk* bir başyapıttır. Azra Erhat, *İlyada* ve Odesa destanlarını Yunanca'dan Türkçe'ye çevirdiği sırada tanıştığı Cevat Şakir ile Mavi Yolculuğun kültürel miras olarak inşasının temel harcını karan kişidir. İlk mavi yolculuğa katılan Erol Güney ve daha sonraki Mavi Yolculuklara katılan Orhan Duru ve Mina Urgan'ın tanıklıkları da zengin bir anlatımla kaleme alınmıştır. Bu ilk elden tanıklıklar konusunda bu yolculuğa katılan Cevat Şakir'in aile fertlerinin ve kimi mavi yolcuların anı kitaplarının içinde Mavi Yolculuğa dair bölük pörçük yazılmış sınırlı sayfalar da mevcuttur.

Mavi Yolculuk üzerine son yıllarda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır (Gür 2010; Albachten 2012; Yetgin vd. 2018; Yetgin ve Yılmaz 2018; Yılmaz ve Yetgin 2018; Turan ve Özcan 2023). Mavi Yolculuk tarihini yazmayı hedefleyen bu makalede Mavi Yolculuklara katılanların kaleme aldıkları anılarından yararlanılmıştır. Bu yöntemin avantajı, birinci el tanıklıkların aktarıldığı anı kitapları toplumsal değişim ve dönüşümü anlamaya çalışan sosyal bilimciler için zengin detaylar sunmasıdır. Yöntemin kısıtı ise, bu tanıklıkların doğruluk derecesinin tartışmalı olmasıdır. Bu kaynaklarda olayların hepsi anlatılmamış, bir kısmı atlanmış, kasıtlı olarak verilmemiş ya da unutulmuş olabilmektedir. Mavi yolcular, bu yolculuğun geçmişi ve bugünü hakkında daha ayrıntılı gözlem, anı, düşüncelerini paylaşan yazılar kaleme almada bir hayli donanımlı kişiler olmalarına rağmen tanıklıklarını yazmada istekli olmamışlardır. Bunun nedeni, Batılı ülkelerin aksine Türkiye'de biyografi yazma ve günce tutma geleneğinin güçlü olmamasıdır.

Kültürel miras; denizler, ormanlar, tarihi binalar, kırsal manzaralar, nesnelere, şehirler, müzelerdeki eserler, tarihi bahçeler, el sanatları gibi

somut ve müzik, dans, sosyal adetler, törenler, ritüeller, folklor ve inançlar gibi somut olmayan kültür unsurlarını kapsamaktadır (Timothy 2011). Bu tanım kapsamında Mavi Yolculuk bir kültürel miras olarak tanımlanabilir. Dünyada özgün bir deneyim olarak Mavi Yolculuk Türkiye'nin önemli bir kültürel mirasıdır ve bu mirasın geleceğe aktarılması için akademik çalışmalarda yer alması gereklidir. "Mavi Anadolu uygarlığın beşiğidir" düşüncesinden hareketle hem Mavi Yolculuğu inşa etmiş hem de mavi Anadoluculuk akımını geliştirmiş Cevat Şakir ve dostlarının, Türkiye kıyılarının henüz insan ayağı değmemiş buklerine ve arkeologların bile haberdar olmadıkları tarihi kalıntılara yaptıkları gezilerin bilinmesi ve tanınması kültürel mirasın korunması açısından zorunluluktur. Bugün milyonlarca ABD doları değerindeki Mavi Yolculuk endüstrisinin ülkenin mavi kıyılarını kâr amacıyla acımasızca tahrip edişine karşı toplumsal bir direncin oluşması ancak yeni bir kültürel miras anlayışı ile mümkündür. Bu "yeni miras" "günlük hayattır (geçmişin günümüzde kullanımı ve gelecek içinde yenilenmesidir), mirasın "nesi" ya da "nasılı" değil "nedeni" dir. Şimdiki zamanı hatıralarla doldurur ve tarihin özel kıldığı yerler yaratır" (Fairclough 2011: 42). Diğer yandan, bu mirasın ülke turizm ve tanıtımına katkısının değerlendirilmesi de gereklidir. İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri (İMEAK) Deniz Ticaret Odası (DTO), Denizcilik Sektör Raporu'nda, deniz turizminin sürdürülebilirliği için "ülkemize özgü deniz turizmi araçları ile yapılan Mavi Yolculuğun yurtdışı tanıtımı ve pazarlanmasına destek vererek, ülkemiz deniz turizminin uluslararası pazarda hak ettiği değerinin almasının sağlanması" ve "Mavi Yolculuk güzergâhlarında yer alan doğal koyların deniz turizmi aracı taşıma kapasitesinin belirlenmesi, sürdürülebilirliği için kıyı alan yönetim sisteminin oluşturulması" önerilmektedir (İMEAK 2023).

Bu bağlamda, Mavi Yolculuğun Türkiye turizmi açısından taşıdığı değer ve önem açıktır. Geçmişten bugüne Mavi Yolculuğun tarihinin yazımı bugün onu neden bir kültürel miras olarak kabul etmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu makalede öncelikle Mavi Yolculuğun tarihi, bu yolculu-

ğa katılanların birinci el tanıklıklarını üzerinden yazılacaktır. Bu tarih yazıldıktan sonra, Mavi Yolculuklar sürecinde Cevat Şakir ve arkadaşlarının ürettiği Mavi Anadoluculuk düşüncesi ele alınacaktır. Buradan hareketle çalışmanın; Türkiye turizm tarihini Türk düşünce tarihi ile ilişkilendirerek turizm çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MAVİ YOLCULUK TARİHİ

Cevat Şakir Kabaağaçlı, ilk mavi yolcudur. Seramik sanatçısı Füreya Koral, dayısı Cevat Şakir'i "Ege coğrafyasını keşfe çıkmış bir Ulysis" olarak tanımlamakta haklıdır (Kulin 2005). 1925 yılında, Cevat Şakir'in yargılandığı Ankara'dan sürgün cezasını çekeceği Bodrum'a gidişi tam 3,5 ay sürmüştür. Cevat Şakir uzun, zorlu ve ümitsiz bir yolculuğun sonunda ulaştığı Bodrum'u ilk gördüğü anı *Mavi Sürgün*'de şöyle anlatmıştır:

Tepedeki bir dönemeci dönünce... Arşipel'in koyu çividişi ölçülmez açıklıklara kadar yayılıverdi. (...) Ben diyeyim yüz bin deniz mili, siz deyin beş yüz bin deniz mili, en berrak açıklığıyla uzadıkça uzuyordu. Durduğum tepeden sonsuzluğu seyrediyor gibiyim (Halikarnas Balıkçısı 1983: 146).

Cevat Şakir'in mezarı bugün o tepededir. Bodrum'a Cevat Şakir olarak gitmiştir. Ancak kendi anlatımıyla:

Babiali Yokuşu'nun boyunduruğuna vurulmuş olan Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığıla dururken, onun ortasında... Halikarnas Balıkçısı irkilip dikilmeye koyuluyordu" (Halikarnas Balıkçısı 1983: 155).

Cevat Şakir Bodrum'a ulaşıp yerleşmesinin beşinci günü ise gizlice ufak bir sandalla tek başına yanına bir miktar kumanya ve su alarak Knidos (Tekirburnu) gezisine çıkmıştır. Gizlice çıkma gerekçesini ise o dönemde balıkçıların kayıkla Datça Yarımadası'na gitmeyi delilik saymalarına bağlamıştır. Tek başına çıktığı bu ilk keşifte hava koşulları ile uğraşsa da Knidos'a varmayı başarmış, kimsenin olmadığı burunda birkaç gün kalıp geri dönmüştür. Geçimini sağlamak üzere satın aldığı balıkçı teknesi *Yatağan* ile Arşipel denilen Ege kıyı ve adalarını tarihi, söylence-

leri ve doğal olanaklarıyla yaşamış; bu anılarını Arşipel, Hey Koca Yurt, *Altıncı Kıta Akdeniz* ve Anadolu'nun Sesi gibi kitaplarına aktararak bu eşsiz kültürel mirasın ilk adımlarını atmıştır.

Mavi Yolculuğun Doğuşu ve İlk Yolcular: 1946-1969 Yılları

Cevat Şakir, Ege kıyı ve adalarında yıllarca çıktığı keşif gezilerinde gördüğü güzellikleri paylaşmak için sürekli arkadaşlarını Bodrum'a davet etmiştir. 1946'te çıkılan ilk Mavi Yolculuk Cevat Şakir'in Sabahattin Eyüboğlu'na "Birkaç arkadaşımı topla, güneye gelin, güzelliğin ne demek olduğunu iyice anlayın" daveti ile İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde gerçekleştirilmiştir. 1946'da yapılan ilk Mavi Yolculuk katılımcıları Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Erol Güney, Benya Rapoport, Fuat Ömer Keskinöğlü, Necati Cumalı, Cevat Şakir ve arkadaşı ahtapot avcısı Paluko'dur (Mustafa Esin). Sabahattin Eyüboğlu 1946'daki bu ilk yolculuktan, 1973'te ölümüne dek yapılan her Mavi Yolculuğa çıkmıştır. Kardeşi Bedri Rahmi Eyüboğlu ise ilk Mavi Yolculuk sırasında resimlerle beş defter doldurmuş (Güney 2005), katıldığı diğer Mavi Yolculuklarda da resimleri ve şiirleriyle yolculuğun kaydını tutmaya devam etmiştir (Eyüboğlu 2008).

Tekne ile Gökova Körfezi'ni gezmek üzere çıkarılan Mavi Yolculuğun kurucusu, motorsuz kayığı Yatağan ile Gökova Körfezi'nin girintili çıkıntılı koylarını ve onun deyimiyle "66 bükünü" tek başına dolaşan ve artık Balıkçı olarak bilinen, Cevat Şakir'dir. Bu koyları gezerek yapılan yolculuğa "Mavi Yolculuk" ismini ise ilk yolculardan Sabahattin Eyüboğlu vermiştir (Güney 2005). Samim Kocagöz'ün bulduğu *tirhandili* (tekne) ile İzmir'den yola çıkılarak yapılan ilk Mavi Yolculuk, tekne ve Cevat Şakir'in böyle bir gezi için organizasyon kabiliyetinin yeterli olmamasına rağmen gerçekleştirilmiştir. Teknede harita yoktur, zaten İzmir Limanı'nda bir tek harita tomarı vardır. Yola çıkan tekneler bunları kiralamış, denetlemede göstermiş ve sonrasında geri vermiştir. Eyüboğlu ve arkadaşları da aynı şeyi yapmışlar ama liman yöneticileri onlardan kuşkulandı; çünkü bu mavi yolcular yöneticilerin bildikleri

denizcilere benzetememişlerdir. Ayrıca yolcular "gezi yapacağız kıyıları gezip göreceğiz" dediklerinden bu kuşkuları arttırmış ve liman yöneticileri tarafından Ankara'ya rapor edilmişlerdir (Duru 2018).

Tirhandili tekne Karakuş'un ismi, Sabahattin Eyüboğlu'nun önüne Çiçekli eklemesiyle Çiçekli Karakuş olmuştur (Kabağağaçlı Noonan 2010). Tekne dokuz kişinin iki haftalık gezi yapması için uygun teçhizata sahip değildir. Teknede örneğin tatlı su yoktur; gün içinde defalarca denize giren yolcular duş alamamışlar ve yiyecekler üç günde bittiğinden sonrasında sürekli balık yemek zorunda kalmışlardır (Güney 2005). 1946'da yapılan ilk Mavi Yolculuğun İzmir'den Bodrum'a kadar olan kısmına Cevat Şakir'in ailesi de katılmıştır (Kabağağaçlı Noonan 2010). Teknenin elverişsiz koşulları ve organizasyon bozukluklarına rağmen, akşamları Cevat Şakir'in gür sesinden yolculuk sırasında geçilen yerlerin tarihi ve mitolojik hikâyelerini dinlemek, yolculara gezinin tüm sıkıntılarını unutturmuştur (Güney 2005).

Bodrum'a üç yıllığına kalebentliğe gönderilen Cevat Şakir'e, 1,5 yıl sonra kalan süreyi İstanbul'da tamamlayacağı bilgisi verilmiştir. Cevat Şakir, İstanbul'a dönmüş ve kalan 1,5 yılı tamamladığının ertesi günü Bodrum'a yerleşmek üzere yola çıkmıştır. Cevat Şakir gibi bir rehberin eşliğinde yapılan bu gezi, kültürel turizm deneyiminin ötesinde entelektüelin halkın yaşam koşullarına dair bilgilendiği bir geziye de dönüşmüştür. Ankara'dan Bodrum'a iki asker nezaretinde üç ay süren bir yolculukla varan Cevat Şakir, yol boyunca uğradıkları ve kimi zaman kaldıkları kentler ve ilçelerde Anadolu insanını derinden gözlemiştir. Bu bakımdan Cevat Şakir'in gözlemlerini yazdığı *Mavi Sürgün*'ü ancak Nazım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları* ile karşılaştırılabilir.

Cevat Şakir aynı zamanda Türkiye'nin ilk turist rehberidir (Erhat 1979; Yetgin vd. 2018; Erhat 2022b). Örneğin Cevat Şakir, Efes'e yapılan gezi sonrası hem tarih boyunca Efes'te hakim olan devletler ve uygarlıklar hakkında bilgi vermiş hem de bölge halkının çektiği ekonomik sıkıntılardan bahsetmiştir. Cevat Şakir, Muğlalı filozoflar hakkında da eleştirilere sahiptir ve bunlara

diğer yolcular zaman zaman itiraz etmiştir. Bu nedenle, Mavi Yolculuk Türkiye'nin bir dönemine damga vuran sanatçı ve entelektüellerinin felsefi tartışmalarına da ev sahipliği yapmıştır (Güney 2005; Erhat 2022a; 2022b).

İlk yolculukta gerçekleşen Güney'in (2005) aktardığı bir olay dikkate değerdir. İlk mavi yolcular gezi sırasında büyük bir motorlu sandala rastlamışlardır. Yunan partizanların bulunduğu bu sandaldakilerle Yunanca bilen Cevat Şakir ve Paluko konuşmuştur. Yunan partizanlar çay ve şeker karşılığında bir şeyler vermek isteseler de mavi yolcular kabul etmemiş ama Sabahattin Ali "Fazla varsa bir tabanca verin" demiştir. İzmir Limanı'ndaki olayın raporu ve bu Yunanlı partizanların verdiği küçük tabanca Ankara'da duyulmuştur. Mavi yolcular arasında millî eğitim bakanı Hasan Ali Yücel'in kurduğu Tercüme Bürosunun şefi Sabahattin Eyüboğlu ve büroda çalışan Erol Güney'in bulunması, Millî Eğitim Bakanlığı ve Tercüme Bürosunun üzerine gidilmesine neden olmuştur. Bu tesadüfi buluşma planlıymış gibi anlatılmış ve hatta tabanca ile rejimin devrileceği söylentileri dolaşmıştır. Bu olaydan bireysel olarak en çok zarar gören ise uzun yıllar Türkiye'de yaşayıp çalıştığı halde Türk vatandaşlığı olmayan Benya Rapoport olmuştur. Rapoport, iş için gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde Türkiye'nin kendisine vize vermesi nedeniyle kalmıştır. Evinin, işinin eşinin ve çocuğunun yaşadığı Türkiye'ye giriş yapması bir daha mümkün olmamıştır. Bu ve benzeri olaylar nedeniyle, Mavi Yolculuk tarihi sadece bir turizm tarihi değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel sahamızın da tarihidir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ilk mavi yolculuğun seyrine baktığımızda İzmir'den çıkılıp güneye doğru kıyıların izlendiği görülmektedir. Kıyılarda yüzme ve tarihi kalıntıları gezme fırsatlarının yanında zaman zaman fırtına gibi olumsuz olaylar da yaşanmıştır. Bodrum'un denizcileri, süngercileri ve balıkçılarıyla bütünleşip Halikarnas Balıkçısı olan Cevat Şakir tekne de bağırarak söylediği "Aganta, Burina, Buri-nata" (serenlerin üstündeki üst ve alt yelkenleri tut) (Duru 2018) ifadesini daha sonra yazdığı bir romana isim olarak vermiştir. Bu roman Türk

Edebiyatı'nın en seçkin örneklerinden biri olmuştur.

Bu yolculuğun iki temel coğrafi ve tarihi noktası Efes ve Milet'tir ki bu iki antik kentin kalıntıları ekonomi, kültür ve teknolojideki gelişmişliğini gözler önüne sermekte ve ziyaretçileri büyülemektedir. Mavi yolcular ise hem büyülenmişler hem de takip eden Mavi Yolculuklarda ve mektuplaşmalarda Yunan ve Anadolu kökenli filozoflara, bu antik kültürler ve uygarlıkların Türklerle bağlantısına dair tartışmalara devam etmişlerdir. Başını Cevat Şakir'in çektiği bu tartışmalar, söz konusu dönemde *Mavi Anadolu* düşünce akımının doğuşuna yol açmıştır. Mavi Anadoluculuk düşüncesi geçmişten bugüne kadar Anadolu'ya yapılan "kültürlerin sentezi" ya da "kültürlerin geçiş köprüsü" gibi tanımlamaları top yekûn reddederek Anadolu'yu kültürün ve uygarlıkların doğduğu ana merkez olarak kabul etmektedir. Mavi Anadoluçulara göre Yunan uygarlığı Anadolu uygarlığının öncülü değil takipçisi olarak değerlendirilmelidir. Özetle Mavi Anadoluculuk, Yunan ve Roma medeniyeti olarak görülen kültürün temelini Anadolu olduğunu öne sürerek Yunan mitolojisinin, Homeros'un, Anadolu'nun antik kentlerinin Yunan kültürüne mal edilmesine karşı çıkmaktadır ve tüm bunların Anadolu'nun kültürü olduğunu söylemektedir. Azra Erhat Mavi Anadoluculuk fikrini ve Halikarnas Balıkçısı'nı şu şekilde anlatmaktadır:

... mitoloji deyince akla Yunan-Roma mitolojisi diye bir kavram gelir. Bu anlayış da hatalıdır. Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardı. Yunanistan ve Roma'ya mal etmemiz, bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemle Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan'dır ne de İtalya, Anadolu'dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır...

Son yıllara dek "Yunan mucizesi" diye bir balon uçup durdu. Batı dünyası insan değerlerinin dile geldiği ve büyük sanat yapıtları ile ölümsüzlük kazandığı tek kaynağın Yunan-Roma uygarlığı ve kültürü olduğuna inanırdı. Bu dar görüşlü açıdan bakılınca Yunan mucizesi yaratan asıl kaynak ve etkenlerin ne olduğu araştırılmaz... Arkeolojinin son buluşları tarihle ilgili bilim kollarını göz kamaştırıcı bir ışıkla aydınlatmaktadır ama Anadolu arkeolojisi yenidir, Hititlere ancak son on, on beş

yıl içinde yazılmış kitaplarda yer verilir... Apollon ya da Artemis'i Ege bölgesinde topraktan çıkarılan anıtların ışığında yorumlamak, değerlendirmek daha hiçbir derli toplu mitoloji kitabında erek ve görev olmamıştır. İlk çağın yazılı kaynaklarıyla günümüzün buluşlarını bir araya getirerek çok yönlü bir görüşle toplamaya pek az bilgin girişmektedir. Bu yolda Halikarnas Balıkçısı çığır açıcı, yol göstericidir, yani Yunan'ı, Türk'ü olmayan, uluslararası tek bilimsel gerçeği aramaya koyulan gerçek bir bilgidir (Erhat 1972: 6).

Cevat Şakir, Milet'in (Aydın, Didim) filozoflarının, Thales'in, Herakleitos'un maddeci teorilerini överek onları ilerici olarak nitelendirip Eflatun'un idealist felsefesini gerici bulmuştur. Buna itiraz eden Sabahattin Eyüboğlu ile tartışmaları mektuplarda da devam etmiştir. Eflatun'un eserlerini çevirmiş olan Erol Güney de Eflatun'un gerici olarak nitelendirilmesine karşı çıkmış, Sabahattin Ali ise Cevat Şakir'i desteklemiştir (Güney 2005). Yunan mı yoksa Anadolu kökenli filozoflar mı daha iyidir tartışması sonraki yıllarda da devam etmiştir. Cevat Şakir'e göre, Anadolu kökenli filozoflar akıl ve pozitif bilimleri temsil ederken Yunan kökenli filozoflar metafizik ve mistisizmi sembolize etmiştir (Halikarnas Balıkçısı 1971; 1972; 1974; Erhat 1979; Halikarnas Balıkçısı 1990; 1995; Erhat 2022a; Erhat 2022b).

Mavi Yolculuk tarihi yazılırken adına rastlanmayan ama mutlaka değinilmesi gereken bir isim de Safiye Ayla'dır. Cevat Şakir'in çok yakın dostu olan Safiye Ayla (Bardakçı 2017; Taner ve Tezcan 2019). 1947'de bir dergiye Bodrum seyahatleri ve orada verdiği konserlerden bahsetmiştir (Bardakçı 2017: 135). Hemen hemen her Mavi Yolculuğa katılmış olan Paluko'nun oğlu Mazlum Esen, Cevat Şakir'in "Paluko gel Safiye'yi ahtapot avlamaya götürelim" diyerek Safiye Ayla'yı ahtapot avına çıkardıklarını aktarmaktadır (Taner ve Tezcan 2019). Ahtapot avının bahane olduğu, asıl nedenin kıyıların güzelliklerini Safiye Ayla'ya göstermek olduğu açıktır. Kıyılara ve büklere uğranılan bu ahtapot avı kısa bir Mavi Yolculuk olarak düşünülürse, Safiye Ayla Mavi Yolculuğa katılan ilk kadın yolcu olarak değerlendirilebilir. Safiye Ayla, bu seyahatinde Cevat Şakir'in evinin bahçesinde bir masanın üstüne çıkarak Bodrumlulara verdiği konserin sa-

nat hayatının unutulmaz konseri olduğunu anlatmıştır (Bardakçı 2017: 132). Buradan hareketle Bodrum'un turizme açılışının tarihi Türkiye'de sanatın tarihi ile de ilişkilidir. 1946 ile 1957 yılları arasında yapılan Mavi Yolculukların sayısı bilinmemektedir. Fikret Adil'in (1959) Beyaz Yollar-Mavi Deniz isimli kitabında sadece 1956'da Cevat Şakir, Sabahattin Eyüboğlu ve iki Fransız sanatçı ile çıktıkları Mavi Yolculuğun anlatımı bulunmaktadır.

1957-1972 yılları arasında Cevat Şakir ile Azra Erhat arasındaki mektuplaşmalar, Azra Erhat'ın ilk Mavi Yolculuğuna, Cevat Şakir'in 25 Mayıs 1957'de kendisine yazdığı mektuba eklediği davetle çıktığını göstermektedir. Sayfalar dolusu tarih, arkeoloji ve mitoloji tartışmaları yaptığı 25 Mayıs 1957 tarihli mektubunun sonuna Cevat Şakir şu notu eklemiştir:

Gidersek gelmen için ısrar edeceğim. Amma ferahfeza eski jinler giy. Zaten ne kadar yer tutarsın maddeten? İcab ederse seni bir torbaya koruz, kayığın dambuço duvarına asarız (Erhat 1979:49).

Azra Erhat Ağustos 1957'de bu davete icap etmiştir. Kadınların katıldığı bu ilk Mavi Yolculukta Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Alev Ebuzziya, Mehmet Eyüboğlu ve Azra Erhat vardır. Bu yolculuğun özelliği, ayrıntılı bir şekilde kayda geçirilen ilk yolculuk oluşudur. Azra Erhat (2022a), *Mavi Anadolu* kitabında bu yolcuğu detaylarıyla anlatmıştır. Gökova Körfezi'ne açılmak için Bodrum'da sadece balıkçı ve süngerçilerin kullandığı tuvaleti dahi olmayan teknelerin olması, o zamana kadar Mavi Yolculuklara kadınların katılmasına el vermemiştir. Azra Erhat ise erkeklerin Gökova Körfezi'ne yaptıkları gezileri ballandıra ballandıra anlatmasına, sırf kadın olduğu için katılamamasına içten içe kızmıştır.

1957 yılında yapılan Mavi Yolculuk yukarıda adı geçen grupla 21 Eylül Cuma günü İzmir'den başlamıştır. Yolcular İzmir'den Bodrum'a deniz yoluyla gitmek isteseler de uygun tekne bulamamış ve Bodrum'a kara yoluyla ulaşmayı seçmişlerdir. O yıllarda İzmir'e Cuma günleri San Marco ve San Giorgio İtalyan vapurları gelmekte ve Cevat Şakir gelen turistleri Efes'e götürmektedir. Çocuklarının eğitimi için Bodrum'dan

İzmir'e mecburen taşınan Cevat Şakir, geçimini sadece kalemiyle değil, yabancı kafilere rehberlik ederek de sağlamıştır. Böylece Mavi Yolculuğun öncüsü olmakla kalmamış; Türkiye'nin ilk turist rehberi de olmuştur. Azra Erhat'a yazdığı mektuplarında sürekli Türkiye'ye gelen yabancı heyetlere Efes'i ya da Bergama'yı gezdirişinden bahsetmiştir (Erhat 1979) ki 1957 mavi yolcuları Cevat Şakir'in gezdirdiği turist kafilesi ile birlikte Efes'e ulaşmışlardır.

Mehmet Eyüboğlu'nun da anlattığı gibi 1950'lerde İzmir'den Bodrum'a ulaşmak, Cevat Şakir'in *Mavi Sürgün*'de de açıkladığı üzere neredeyse günlerce süren toz toprak içinde yollardan geçilerek yapılan yolculuktan farklı değildir ve yolcular çok zorlanmışlardır. Buna rağmen sırasıyla Efes, Selçuk, Menderes Ovası, Priene, Milet'i gezerek Didyma'ya varmışlardır. Burada Cevat Şakir'in pazarlığı sonucu bir tekne ile anlaşılıp kayıkla Torba'ya, oradan da kiralanmış eşeklerin sırtında Bodrum'a ulaşmışlardır. Bodrum'da tirhandil tekne kiralanmış ve Paluko da yolculuğa katılmıştır. Tirhandile yüklenen kumanya yeterli olmadığından, balık tutularak karınların doyurulması planlanmıştır ancak bu planlar gerçekleşmemiştir. Yolculuk boyunca yiyecek sorunu devam etmiştir. Gökova Körfezi'ne bu şartlarda açılan mavi yolcular ilk önce Tekir Burnu'nda eski Knidos yıkıntılarını gezmişlerdir. Sonra Karaefe Koyu'nda Paluko'nun çalı çırpı toplayıp yaktığı ateşte pişen balıkları yemişlerdir. Balıklar ateş başında yenirken Sabahattin Eyüboğlu Sümerlerle ilgili okuduğu bir kitabı anlatmıştır.

Mavi yolcuların hedefi Gökova Körfezi'nin 66 tane büküne gitmekse yakıt yeterli gelmemiş ve hava koşulları uygun olmamıştır. Erhat'a göre bük şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Bük'e koy demek doğru olmaz, koy yuvarlak girintidir, bük öyle mi? Denizin yüzlerce, binlerce küçük koy meydana getirerek, toprağın koynuna yaprak yaprak girip çıktığını düşünün, öyle ki bu koylardan birine girdiniz mi artık bitti, sonu geldi, dersiniz de beş kulaç ötede bir koy, bir koy daha açılır gözlerinize" (Erhat 2022a : 99).

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Gökova'da Bükler" resminde (Eyüboğlu 2008: 117, 161) Azra

Erhat'ın bu tanımının izleri mevcuttur. Mavi Yolculuğa çok kez katılanlardan Mina Urgan'ın bük açıklaması da etkileyicidir:

Sözlüklerde bulunmayan, Gökova'ya özgü bu "bük" sözcüğü, "bükülmek" fiiline bağlıdır herhalde. "Bük" iç içe kıvrılan koy anlamına gelir. Bir koya varırsınız; bakarsınız ki, o koyun içinde ikinci bir koy; ikinci koyun içinde üçüncü bir koy, üçüncü koyun içinde dördüncü bir koy vardır vb. Bir tahmine göre altmışaltı bük varmış Gökova'da. Bunlardan bazıları öyle iç içe ve öyle dardır ki, tekneler pek göze alamazlar oralara girmeyi. Ama *Hürriyet*'in kaptanları, çok dolambaçlı Löngöz bükünün kıyısına kadar giderlerdi. Bir sabah, güneş doğarken, orada uyanmışım. Deniz de yeryüzü de gökyüzü de pespebeydi. Çamların ve günlük ağaçlarının gölgesi, kıpırtısız pembe sulara yansımıştı (Urgan 2013: 68).

Mavi yolcular hemen hemen çıkılan her Mavi Yolculukta, Gökova Körfezi'nin büklerini koynlarını dolaşırken bir taraftan da daha önce hiç kimsenin bilmediği ulaşmadığı kalıntıları keşfetmişlerdir. Örneğin şimdiki Sedir Adası'nda (Kedrai Antik Kenti) zeytinlikler arasında bir tiyatroyu bulmuşlardır. Yolculuk dönüşü, Azra Erhat Sedir Adası'nda gördükleri tiyatro kalıntılarını hakkında bir yazı dizisi yapınca, bu adada bazı araştırmalar yapılmıştır (Erhat 2022b).

Seramik sanatçısı Füreyra Koral, Mavi Yolculuğa defalarca katılan kadınlardandır. İlk yolculuğunu, zor bir dönemden geçtiğini gören dayısı Cevat Şakir'in, "Seni Akdeniz'in sularında yıka-mak lazım kız! Başka türlü arınıp, dinlenemezsin" önerisine "Akdeniz'in sularında yıka beni o zaman dayı" diyerek katılmıştır. Bu konuşmanın geçtiği Koral'ın İstanbul'daki seramik atölyesinde bulunanlardan yükselen "Beni de yıka" nidaları ile sonradan onlara katılan Mina Urgan ile birlikte toplamda 33 kişi olmuşlardır (Kulin 2005: 386).

Ege coğrafyasını keşfe çıkmış Cevat Şakir öncülüğünde çıkılan 1959 yılındaki Mavi Yolculuğa 16 metre boyundaki salaş *Macera* teknesi ile çıkmıştır. Yolcular tekneye yükledikleri uyku tulumları, sigaralar, buzlar, karpuzlar peynirlerle 15 gün sürecek Mavi Yolculuğa Marmaris'ten hareket etmişlerdir. Hepsi İstanbul'dan gelen bu yolcular 15 gün boyunca geceleri uyku tulumla-

rına sarılı olarak güvertede uyumuşlardır (Kulin 2005: 284-285). Yolculuk süresince her gün, Cevat Şakir'in güür sesiyle söylediği Merhaba ile güne başlanmıştır. Yolcular, onun tuttuğu balıklar-la beslenmiş, uğradıkları her koya dair anlattığı efsaneleri dinlemişler; Oxford mezunu yedi dile hakim Cevat Şakir'in tarih, arkeoloji ve mitoloji bilgisiyile kıyı boyunca gezdikleri tarihi kalıntılara hayran olarak bilgilenmişlerdir.

Cevat Şakir'in bu nitelikleri Azra Erhat'a göre, otellerde konforlu tatil geçirmek yerine 15-20 kişilik ufak bir tekneye doluşup, balığını kendi tutup pişirip, güvertede ambarda yerde yatarak tuvaletsiz duşsuz kalıp, dalgalı denizlere açılıp, limanlar varken ıssız koylara büklerle demir atıp, dağ başlarına tırmanarak kayalık taşlık yerlerde dikenler içinde kalıntı görmek için uğraşmanın nedenlerini açıklamaktadır:

Halikarnas Balıkçı'sı güür sesiyle Merhaba demiş ve kıyıları uyandırmıştır, Bodrum'u yaratmış bölgeyi bilime ve yaşama kazandırmıştır, bölgeyi, geçmişi ve geleceği ile yerli ve yabancı turistlere açmıştır. Mavi yolcular Balıkçı'nın yolundan gitmektedirler (Erhat 2022a: 190).

Yine Azra Erhat'a göre Mavi Yolculuk, gerçek ve yaygın eğitimin birbirine sevgi ile bağlı topluluklar içinde gelişip yaygınlaştığını kanıtlayan Platon'un Akademia'sı ve Aristo'nun Lykeion'ununa denktir. Mavi Yolculukta yolcular tüm erdem ve kusurlarıyla birlikte dirler. Yemek yenmekte, uyunup, rakı içilip, saz çalınıp, dağ tepe uygarlık kalıntıları gezilmekte, yemek yapılip akşamları uzun uzun tarih, arkeoloji ve mitoloji efsaneler konuşulmakta, daha önce kimsenin uğramadığı koylar ve bükler gezilmekte, anıtlar dikilmekte, resimler yapılip her sene bu anıtlar ne durumda diye tekrar geziye çıkılmaktadır (Erhat 2022a: 191).

İlk mavi yolculardan Bedri Rahmi Eyüboğlu Mavi Yolculukları tuttuğu defterlere kaydetmekle yetinmemiş, kiminin Taşkaya dediği Osmanağa'daki Akpınar çeşmesinin yanında bir kayaya, koskocaman bir göze benzeyen, kırmızı ve siyah bir balık resmi yapmıştır (Eyüboğlu 2008). Bu resim zaman içerisinde ün kazandığından, oraya zamanla "Bedri Rahmi Koyu" denmeye başlanmıştır, resmin yapıldığı kayaya daha sonra "seni

düşündükçe, bin çakıl taşı ışıır içimde" dizesi kazılmıştır (Urgan 2013). Mavi Yolculuğun bayrağı da vardır; bu bayrak denize açılır açılmaz törenle direğe çekilmiştir. Bayrak mavi fon üstüne bir amfora ve iki kupadan oluşmaktadır ve özellikle Sabahattin Eyüboğlu'nun katıldığı tüm Mavi Yolculuklarda törenle direğe çekilmiştir (Urgan 2013).

Azra Erhat Homeros'un *İlyada* çevirisini 1962'de bitirdiğinde, arkadaşları Homeros'un *İlyada*'da anlattığı yerleri görmek istemişlerdir. O yıl çıkılan Mavi Yolculuk bu nedenle farklı bir rota izlemiştir. Çanakkale Boğazı, Troya, Edremit Körfezi'ne kadar uzanan Ege kıyıları, adaları ve Kazdağı gezilmiştir. Yolculuğa İstanbul'dan tekne kiralayıp çıkmak isterlerse de aylarca kendilerini bu yolculuğa çıkartacak gemi bulamamışlardır. Sonunda *Uçarı* isimli tekneyle Ayvalık'tan Troya'ya sekiz günlük bir yolculuk yapmak için kara yoluyla Çanakkale-Edremit üzerinden bu noktaya ulaşmışlardır. Yola çıkarken güvertede Sabahattin Eyüboğlu sormuştur: "Troya'dan yana mısınız, Yunanlılardan yana mı?" ve bu yolculuğa katılan 15 kişi bir ağızdan "Troya'dan" yanıtını vermiştir. "Akhilleus'tan yana mı Hektor'dan yana mı?" sorusunun yanıtı ise "Hektor, Hektor, Hektor" olmuştur (Erhat 2022b: 97). Homeros'un *İlyada*'sının izinde çıkılan Mavi Yolculuk Ayvalık'tan başlamıştır. Yolculuğa şair Melih Cevdet de katılmıştır ve bu yolculuğun katılımcıları *İlyada*'yı güvertede onun sesinden dinlemişlerdir. Kazdağı'na çıkmak üzere Ayvalık'tan Akçay'a varılmış; bugün çok popüler uğrak yerlerinden olan Hasan Boğuldu'ya gidilmiştir. Sonra Behramkale, Asos, Sivrice'ye devam edilerek Bozcaada'ya varılmıştır.

Azra Erhat, Bozcaada'dan İmroz'a gitmenin *Uçarı* teknesiyile çok zor olduğunu anlatırken Akhalar ile Troyalılar arasında geçen savaşa da gönderme yapmıştır. İmroz'da, Ağustos ayı panayır ayıdır ve her birinde şenlik olan Spilya, Bademliköy, Zeytinli ve Dereköy'ü dolaşmışlardır. Bu yolculuğun bitiminde İstanbul'a dönerken Eyüboğlu "Elbette Hektor'dan ve Troya'dan yana olurum" demiştir çünkü ona göre bir sebep yokken Akhalar Yunanistan'dan gelip Troya'ya saldırmıştır. Hektor'dan yana olmak lazımdır çün-

kü o yurdunu malını savunmuştur. Şair Melih Cevdet ise geçmişin olaylarına milliyetçilik, bölgecilik yapmadan bakmak gerektiğini, Hektor'u ve Akhilleus'u insani duyguları temsil eden karakterler olarak aktaran Homeros için ikisini de sevmek gerektiğini savunmuştur. Eyüboğlu'nun buna yanıtı Mavi Yolculuğun amacını da en açık haliyle ortaya koymuştur: "Sevmiyor muyuz a Melih? Sevmezsek bu mavi yolculuğa çıkar mıydık?" (Erhat 2022b: 149).

Homeros'un *İlyada*'sının izinde yolculuk yapma fikri hemen hemen aynı yıllarda Batılı gezginlerce de deneyimlenmiştir. Örneğin Freely (2018) Azra Erhat ve arkadaşları gibi *İlyada*'nın izinde Troya gezisi yapmıştır. 1961'de Çanakkale'de bir balıkçı teknesi kiralayarak Troya'yı gezen Freely (2018), Çanakkale Boğazı'nın Avrupa sahilleri boyunca ilerleyip Ege Denizi'ne, Assos'a, oradan da Bababurnu ve Lekton Burnu'na kadar gitmiştir. Yunan uygarlığına hayran olan İngiliz ressam John Craxton ise 1950'li yıllarda *İlyada*'nın izinde Troya'dan Efes'e kadar Türkiye'nin Ege kıyılarını boyunca seyahat etmiştir (Collins 2011). *İlyada* Batılıların üstüne titrediği bir başyapıttır ama yazarı Homeros İzmirlidir; anlattıkları ise tamamıyla Anadolu toprağına aittir.

Mavi Yolculuk tarihini birincil tanıklıklar üzerinden yazdığımızda, bu yolculuğun sıradan bir deniz turizmi olmadığı anlaşılmaktadır. Cevat Şakir 1946'da arkadaşlarını Gökova Körfezi'ne davet ettiğinde amacı arkadaşlarına Ege kıyılarının doğal güzelliklerini göstermekten öte tarihi mirasını tarih, felsefe ve mitoloji bağlamında değerlendiren onlara uygarlıkların beşiğinin bu topraklar olduğunu göstermektir. O ve arkadaşları her türlü konfordan uzak tirhandili teknelerle bu gezileri gerçekleştirirler de onlara göre gerçek Mavi Yolculuk budur. Gerçek mavi yolcular 15-20 kişilik tirhandili ile Gökova Körfezi'ne açılmaktadır; gündüz koyları bükleri gezmekte akşam güvertede sohbet etmekte, Homeros'tan dizeler okumakta ve Ege kıyılarında yaşamış filozofları tartışmaktadır. Oysa 1960ların sonlarına doğru artık Mavi Yolculuk onların elinden çıkmakta ve kitle turizminin daha doğrusu turizm endüstrisinin parçası olmaya evrilmektedir.

Mavi Yolculuğun Gelişimi ve Kitle Turizmine Açılması

Son derece ilkel koşullara sahip balıkçı tekneleriyle çıkılan ilk Mavi Yolculuklar 1969 yılında son bulmuştur. Bunun nedeni ise, bizzat mavi yolcuların meşhur ettiği Bodrum'un gözde bir turizm merkezi olmasıdır. Artan popülerlikle oluşan talebin düzenlenmesi gerekmiş, limana girip geziye çıkacak kotralar için birtakım zorunluluklar getirilmiştir. Örneğin geziye çıkacak kotranın aldığı turist sayısı kadar yatacak yerinin olması zorunluluğu getirilmiştir. Azra Erhat ve arkadaşlarının 1969'da Mavi Yolculuğa çıkacakları *Hürriyet* teknesi bu koşulları karşılayamamıştır; güvertede yerde şiltelerde yattıklarını, burada halka olup konuşmayı saz çalmayı göğe bakarak uyumayı sevdiklerini söyleyen yolcular yetkilileri ikna edememişlerdir. Bu nedenle liman reisi *Hürriyet*'e çıkış izni vermez:

"... ve biz öğretmenler, sanatçılar, yazarlar, şairlerden meydana gelen Mavi Yolcular, biz ki Mavi Yolculuğu yoktan var ettik ve Ege kıyılarında turizmin açılmasına öncü olduk, biz koca kumanyamızı limana dökmek ve lüks bir yat tutup Bodrum'dan ayrılmak zorunda bırakıldık (Erhat 2022a: 193-194).

Bu durum Azra Erhat'ı birçok açıdan üzmüştür. İlk Mavi Yolculuklarda kimsenin ayak basmadığı rahat rahat gezdikleri Knidos, 1969'da Amerikalı bir kadın arkeoloğun denetimine girmiştir. Mavi yolcular buraları ancak başlarında bekçi ile gezebilmişlerdir. Denize girmek de yasaklanmıştır. Azra Erhat ve diğer mavi yolcular denize girememişler ama Amerikalı kadın arkeolog ve asistanları gözlerinin önünde su kayağı yapmaya devam etmişlerdir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen yine de çok kez gezdikleri Kerme Körfezi'nde yeni yerler ve yeni tarihi kalıntılar keşfetmişlerdir (Erhat 2022a).

1971 askeri darbesinin ardından, mavi yolculardan Sabahattin Eyüboğlu, eşi Magdi Rufer, Yaşar Kemal'in eşi Tilda Kemal, Vedat Günyol ve Azra Erhat aralarında yaptıkları telefon konuşmalarından gizli örgüt olduklarına hükmedilerek bir gece yarısı evleri basılıp gözaltına alınmış ve Maltepe Askeri Cezaevi'ne koyulmuşlardır. Cevat Şakir cezaevindeki Azra Erhat'a 1971'de yazdığı mektupta:

Bu işin sonunda bir mavi yolculuk gerek. Bir Gökova seyahati! İhtiyar Balıkçı enikonu morukladı... Altmışaltı bükün mavi rüzgârları içte toplanan isleri üfürüp götürür

demıştır (Erhat 1979: 238). Ancak hasta olduğu için 1973'te Mavi Yolculuğa çıkan dostlarına katılamamıştır. Azra Erhat'a yazdığı mektupta, denize ve Mavi Yolculuğa duyduğu aşkın büyüklüğü açıklar:

Ne derlerse desinler doğa masumdur. Siz de onunla gönül birliğinde oluyorsunuz. (...) Mavi rüzgâr serin serin eser, yanakızı açar, ne tadına varılmaz mutluluktur o. Cıgaranızın dumanı mavi gökte mavileşir, güneş çıplak ayağınızın üzerine yayılıp sıcak sıcak okşar. Gördüğünüz sanki hoş bir rüyadır. Hey Hayyam neredesin? Zavallı Hayyam denizden de Mavi Yolculuktan da yoksundu. Kim bilir bir Mavi Yolculuk için kaç rubai yazardı (Erhat 1979: 245-246).

Mavi Yolculuk tarihi Cevat Şakir'e Bodrumluların düzenlediği cenaze törenini de kapsamalıdır. İzmir'de vefat eden Cevat Şakir, isteği üzerine Bodrum'u ilk kez görüp vurulduğu tepeye gömülmüştür. Bodrumluların Cevat Şakir'e düzenledikleri cenaze "tiyatro dışı, ama çok teatral bir törendir" (Sururi 1978). Cevat Şakir'in tabutunun üzerinde yeşil çuha değil, denizi simgeleyen mavi atlastan bir örtü örtülmüştür ve son kez çok sevdiği Bodrum sokaklarında dolaştırıldıktan sonra kıyıda en iyi arkadaşları olan balıkçılara ve denize teslim edilmiştir. Cenaze törenine katılan ilkokul çocukları da maviler giyinmiştir (Çetinkaya 1986). Bodrumlu kaptanlar, süngerciler, balıkçılar Balıkçı'nın na'sını eller üstünde *Halikarnaslım* motoruna taşır. Mavi Yolculuklarda kullanılan teknelere de defalarca kaptanlık yapmış Necdet Kaptan, Şerif Kaptan, Elçin Kaptan, Ali Kaptan, Barka Kaptan, Memet Kaptan ve diğerleri sırayla limandan çıkmışlardır. Bodrum'daki tüm tekneler törende görev almak için gelmiştir ve hepsine insanlar dolmuştur:

Biz de bindik. Sonra açıldık, bir de baktım sağma soluma, üstleri insan dolu motorlar, beş, on, on beş, bir filo... Rüzgâr vardı, fiş fiş gidiyordu denizci Balıkçı, koca Reis, dalgalar cümbüş yapıyordu altında (Erhat 1979).

Törene tanıklık eden süngerci Mehmet Yavaş ise o günü şu şekilde aktarmaktadır:

Bodrum'da ne kadar tekne varsa törende görev almak için gelmişlerdi. Sayısını bilemem, ama diyelim ki yüz tekne vardı, hepsine insanlar dolmuştu. Teknelere binebilen insan kadar da binemeyen insan vardı... Halikarnaslım hareket eder etmez yüzlerce kişi unutulması olanak dışı bir gösteride bulundu. Hani, denizlerden çıkarılan "böcek" diye isimlendirdiğimiz (Triton kabuklusu) uzun borusu olan bir şey vardır; onun bir tarafını kırıp diğer tarafından üflediğinde insanın içine işleyen bir ses çıkarır. Yani, tam da cenaze uğurlamaya uygun içe dokunan bir ses. İşte insanlar bundan edinmiş. Tekne hareket edince, hep birlikte o borular öttürüldü. Ağlamayan kimse kalmadı desem abartmış olmam... Halikarnaslım Balıkçı'nın tabutu ile önde, diğer bütün tekneler tek sıra halinde arkasında, teknelere binemeyenler de kıyıda kortej oluşturdular. Kıyıyı takip ederek şimdiki marina, Bardakçı koyu, Gümbet sahili dolaştırıldı ve aynı yol takip edilerek geri dönüldü ve Denizciler Derneği önünde tabut teknedan indirildi (Açacak 2016).

Cevat Şakir'in defnedildiği yer "Bodrum şehrinin en güzel üç koyunu aynı anda gören tek tepesidir... Ve mezarlık değildir" (Sururi 1978). Başlangıçta küçük arkadaş gruplarıyla ve zor koşullarda gerçekleştirilen Mavi Yolculuklar temelinde yeni yorumlar ve görüşlerin tartışıldığı, tarih ve doğa tünelinden geçen bir geziye dönüşmüştür (Duru 2018). Azra Erhat *Mavi Anadolu* kitabını 1957'de, *Mavi Yolculuk* kitabını ise 1962'de yazmış ve turizmin geliştirilmesi konusunda dileklerini paylaşmıştır. Aradan 20 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra bu dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunu tekrar ele almıştır. Ege ve Akdeniz kıyıları artık kitle turizmine açılmış; bu da denizlerin kirlenmesine, tarihi eser kaçakçılığının ve kıyı yağmacılığının artmasına balıkçılığın ve süngerciliğin azalmasına neden olmuştur (Erhat 2022b). Sabahattin Eyüboğlu bir entelektüel öngörüsüyle 1968'de bu endişesini dile getirmiştir:

Gün gelecek bizler artık Bodrum'a uğramak istemeyeceğiz, *mavi yolculuk* teknesine binmek için bile olsa, yozlaşmış bu kente ayak basmak istemeyeceğiz (Erhat 2022b:155).

Azra Erhat (2022b) koyları kirletiyorlar diye insanları *Mavi Yolculuk* yapmaktan alıkoymaya gerek olmadığını, bilimsel bir tutumla turizmin ekonomik, sosyal, siyasal ve diğer boyutlarıyla iyiye yönelmesine katkıda bulunmak gerektiğini vurgulamıştır. Örneğin, İtalya’da Venedik kentinin maruz kaldığı aşırı turizme karşı, bu kentin bütün aktörleri bir araya gelerek her yıl Venedik’e gelecek turist sayısı ve gelen turistlerin kenti kullanım süresi ve şeklini planlamıştır (Costa ve Marrionetti 2003). Bu şekilde bir planlama Bodrum için de uygulanabilir.

Mavi Yolculuk Türkiye’nin dünya turizmine hediye ettiği marka değeri yüksek özgün bir turizm dalı olmuştur. Bu durum Cevat Şakir ve dostlarının entelektüel birikimleri ve bu birikimi yaşam pratiklerine geçirerek düşünce akımı üretebilmeleriyle mümkün olmuştur. 1946’dan bugüne kadar geçen sürede *Mavi Yolculuk* marka değerini her geçen gün arttırmış ve artırmaya devam etmektedir. M. Ö. 500 yıllarında yaşayan Efesli Herakleitos’un “aynı nehirden iki defa geçemezsiniz” cümlesini, kendisi gibi Efesli olan öğrencisi Kratylos, “aynı nehirden bir defa bile geçemezsiniz” sözüyle güncellerken bir bakıma *Mavi Yolculuğu* da tanımlamıştır. Çıktığı 150’ye yakın *Mavi Yolculuğun* izlenim ve deneyimlerini 2019’da yayınladığı *Mavi Yolculuk Rehberi: Gökova’dan Kekova’ya Güneybatı Kıyılarımız ve 12 Adalar gezi* rehberinde toplayan gazeteci Ali Boratav, kitabın üçüncü baskısına 90 yeni koy ve mola noktası eklemiştir; böylece anlatılan koy sayısı 540’a yükselmiştir (Boratav 2019; Boratav 2022). *Mavi yolcular* 78 sene sonra yeni koylar keşfetmeye devam etmektedirler.

Mavi Yolculuklar turizm endüstrisinin parçası olurken, onunla özdeşleşen guletler (ahşap yatlar) de tüm dünyada tanınmış ve Bodrum’un sembollerinden biri olmuştur (Turan 2021). Günümüzde *Mavi Yolculuklar* havalandırılmalı kameralı lüks guletlerde yapılmaktadır. Geleneksel Akdeniz tekne yapım yöntemleriyle inşa edilen guletlerin *Mavi Yolculuk* filosu dünyada ilk ve tektir. 1980’de dört *Mavi Yolculuk* teknesine sahip olan Bodrum’da 2015’te 2.700’ü yat olmak üzere 5.800 kayıtlı tekne bulunmaktadır (Yılmaz ve Yetgin 2018: 856). İMEAK *Denizcilik Sektör Raporu*

2023 verilerine göre Bodrum ve civarına hizmet veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İşletmesi Belgeli Yat Limanlarının 4.000 civarında yat barındıracak kapasitesi bulunmaktadır.

Bundan yaklaşık 50 yıl önce ise, Cevat Şakirli ve Azra Erhatlı *Mavi Yolculuklar*da tuvaleti duşu olan bir tekne bile lüktür. Buzdolabı yoktur; bir tahta kutuya konulan büyük parça buzlarla yiyecekler korunmaya çalışılmıştır. Erkekler güvertede yerde yatarken, kadınlar tek kabinde yatmışlardır. Yemekler *mavi yolcular* tarafından hazırlanmıştır. Yiyecekler uğranılan yerlerden alınmış, çoğu zaman yetmemiş, balık tutulmuş, o da olmazsa uzun süre aç kalınmıştır (Güney 2005; Kabağağaçlı Noonan 2010; Urgan 2013; Erhat 2022a; Erhat 2022b). İsmet Kabağağaçlı Noonan, 1988’de aralarında Fıraya Koral’ında olduğu kuzenleriyle *Mavi Yolculuğa* çıktıklarında lüks bir yatla gezmişlerdir. Uğradıkları koylar ilk *yolculuklar*da olduğu gibi ıssız değildir; küçükçük Palamut bükünde yan yana birçok teknenin dizildiğine tanıklık edip şaşırılmışlardır. Bedri Rahmi ve Eren Eyüboğlu’nun tek çocuğu Mehmet’in eşi Hughette Eyüboğlu (Eyüboğlu 2003), 1970 ile 1983 yılları arasında her yıl çıktıkları *Mavi Yolculuğun* değişimini aktarmıştır:

Mavi yolculuk artık *mavi tura* dönüşmüş durumdadır çünkü *Mavi yolculuk* bir keyif olmaktan çıkıp inceden inceye hesaplanan bir “iş” olmuş, kalenderliğini yitirmiştir. Bugün vaktinize ve mali imkânlarınıza göre irili ufaklı ve çok değişik olanaklara sahip birçok tekne hizmete hazır (Eyüboğlu 2003: 285-286).

2020 yılında dünyayı kasıp kavuran COVID-19 pandemisi, *Mavi Yolculuğun* marka değerini ve pazar payını artırmasına neden olmuştur. Pandeminin etkisiyle ortaya çıkan “izole tatil” anlayışı *mavi tur* tatilleriyle birlikte tekne/yat pazarını da giderek büyütülmektedir. Bu pazarın büyüklüğü gece konaklamasız hizmet veren teknelerle birlikte yıllık 1 milyar ABD dolarının üzerine çıkmaktadır ve her geçen yıl daha da büyümektedir (Erdoğan 2022). Bodrum guletlerine talepte de patlama yaşandığı hatta guletleri bağlamada limanların yetip yetmeyeceği sorununun da gündeme geleceği tartışılır olmuştur. *Mavi Yolculuk* ve buna bağlı olarak deniz turizminin Bodrum’da

bu kadar gelişmiş olmasının bir nedeni de üretilmektedir. Yat imalatı konusunda önemli bir yere sahip olan Bodrum'da üretilen yöreye has guletler dünya çapında talep çekmektedir. Bodrum guletleri ile *Mavi Yolculuk* arasındaki kuvvetli bağ birçok araştırmaya konu olmuştur (Paker ve Özgeçmez 2014; Yetgin ve Yılmaz 2018; Turan 2021; Turan ve Özcan 2023). Mavi Yolculuğun etkisiyle 1960'lardan itibaren gelişerek bugünkü konforlu haline gelen Bodrum guletleri, dünya çapında talep bulmaktadır (Turan ve Özcan 2023).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Muğla Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün web sayfasında *Mavi Yolculuk* tanımlanmakta ve bu yolculuğa ahşap guletlerle çıkılması önerilmektedir; ancak web sitesinde tanıtımı yapılan *Mavi Yolculuk* artık Cevat Şakir ve arkadaşlarının elverişsiz tekne koşullarında çıktıkları *Mavi Yolculuk* değildir. Mavi Yolculuğun turizm endüstrisinin parçası olarak tanıtımı yapılmaktadır. Mavi Yolculuklarda kullanabilecek rotalar, kiralanacak yatlar, guletler, kabinler, gezi süresinde yapılabilecek çamur banyosu ya da caretta caretta ziyaretleri turist çekmek amacıyla tanıtılmaktadır. Mavi Yolculuğun kitlelere açılması, kuşkusuz, kıymetlidir ancak bu yolculuğun düşünsel boyutu unutulmaktadır. Mavi Yolculuğu kültürel miras olarak inşa eden temel etken ilk Mavi Yolculuklar sırasında üretilen Mavi Anadoluculuktur.

MAVİ YOLCULUĞUN ÜRETTİĞİ DÜŞÜNCE AKIMI: MAVİ ANADOLUCULUK

Mavi Yolculuğu başlatan ve dostlarını sürece dahil ederek Bodrum'u turizm merkezine dönüştüren Cevat Şakir, Mavi Anadoluculuk düşünce akımını da yine dostları özellikle Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat ile başlatmıştır. Cevat Şakir bir yazısında "Deniz mavi mavi yanıyordu" diye yazmıştır (Duru 2018). Kendisinden binlerce sene evvel aynı denize bakan Homeros ise "şarap rengi deniz" demiştir. Mavi Yolculuğu geçmişten bugüne bağlayan ana damar budur. *Mavi Yolculuk* süresince teknede yapılan Cevat Şakir'in başını çektiği hararetli tartışmalar ve sohbetler sonucunda bir düşünce akımı olarak Mavi Anadoluculuk doğmuştur.

Mavi Yolculuk sırasında mavi yolcular, bir tür kendi kendini keşif gezisinde yer almışlar ve ziyaret ettikleri coğrafi ve tarihsel mekânlar aracılığıyla Anadolu toprağının coğrafi ve tarihsel süreklilikleri etrafında yeni bir düşünsel akım geliştirmişlerdir. Sabahattin Eyüboğlu ve Cevat Şakir çok yakın iki dost olmanın yanı sıra düşünceleri açısından da uyumlulardır. Her ikisi de tarihimizin sadece yatay değil, bu topraklar üzerindeki geçmişimizin derinliklerine inen tüm uygarlıkları kapsayan dikey bir yanı olduğuna inanmışlardır (Duru 2018). Bu felsefeden yola çıkılınca Türkiye'nin Hititlerden başlayarak bu topraklarda kurulan tüm uygarlıkların mirasçısı olduğunu hatırlatmışlardır. Sabahattin Eyüboğlu'nun ifadesiyle:

Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, anayurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş. Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. [...] Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir (Eyüboğlu 1961: 9)

Bunun içine Likyalılar, Karyalılar, İyonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar girmektedir. Cevat Şakir ayrıca Antik Çağ uygarlığının kaynağının da Anadolu'da olduğunu kanıtlarıyla ifade etmiştir (Halikarnas Balıkcısı 1971; 1972; 1974; 1990; 1995). Homeros da bu toprakların insanıdır. *İlyada* ve *Odesa* çevirmeni Azra Erhat başlangıçta bu görüşleri eleştirmiş ancak Cevat Şakir'le mektuplaşmalarında görüldüğü gibi (Erhat 1979) daha sonra bu görüşlere katılmıştır. Cevat Şakir gerek Mavi Yolculuklarda gerekse *Arşipel*, *Hey Koca Yurt*, *Anadolu'nun Sesi*, *Altıncı Kıta Akdeniz* kitaplarında "Avrupa'nın doğum yeri ve Batı uygarlığının beşiği" denilen Anadolu toprağının mirasını sahiplenmeyi öğütlemektedir (Halikarnas Balıkcısı 1971; 1972; 1974; 1990; 1995). Azra Erhat Mavi Yolculuklarda gezdikleri Didyma'ya dair notlarında Cevat Şakir'in bu görüşlerini şu şekilde temellendirir:

Türkiye'yi Doğu, Yunanistan'ı Batı sayan, uygarlığın kaynağını Yunan mucizesi dediği gökten inme bir kavrama inanan görüşte ve bu yanlış, bizim için çok zararlı görüşün yüzyıllardır silinememesinde aramalı. Ama doğrusunu ister misiniz, biz de suçluyuz. Batı uygarlığının kaynağı Anadolu'dadır, en değerli kalıntıları bizdedir. Bu gerçeği dünyaya yaymak, kafalara yerleştirmek için gösterdiğimiz çabalar yetersizdir. Kendimiz yeterince bilmiyor, ilgilenmiyor, uğraşmıyoruz ki başkalarına anlatalım. Didyma'dan faydalanmadıkça, turizmden dem vurmaya dilimiz varmamalı (Erhat 2022b: 31).

1962'de çıkılan mavi yolculukta Sabahattin Eyüboğlu'nun sorduğu "Hektor'dan yana mısınız yoksa Akhilleus'tan yana mı?" sorusu sıradan bir soru değildir. Fatih Sultan Mehmet'in ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Hektor'a sahip çıktıkları gibi mavi yolcular da Hektor'dan yana taraftırlar. Bu topraklarda hayat bulmuş uygarlıklara sahip çıkmak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde yer almaktadır.

Mavi yolcuların, Anadolu toprağının tarihsel ve kültürel sürekliliklerinin etrafında birleşen yeni bir Türk ulusal kimliği inşasına giriştikleri ve bunun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki uluslaşma sürecinde ortaya çıkarılan Türk Tarih Tezine (TTT) benzerliği birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır (Bilsel 2007; Şenol 2009; Gür 2010; Albachten 2012). Mavi Yolculuğun öncülleri Cevat Şakir, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki uluslaşma sürecinde geliştirilen TTT'nin bu toprakların tarihini sahiplenme fikir ve eyleminden uzak değillerdir. 1930'larda uluslaşmaya entelektüel bir katkı olarak geliştirilen TTT, Anadolu tarihini bir Türk tarihi olarak sahiplenmektedir (Kaya 2022: 332). Bu sahiplenme, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi sahasında oluşturduğu markalara açıkça yansımıştır. Cumhuriyet'in ilk bankalarının arasında Sümerbank ve Etibank'ın olması, Anadolu tarihini bir Türk tarihi olarak sahiplenme hedefini göstermektedir (Kaya 2006; Kaya 2022).

Yaratılan bu markalar öylesine güçlüdür ki 2002'de Londra'da düzenlenen güzellik yarışmasında Kâinat güzeli seçilen Azra Akın'ın üzerinde, Cemil İpekçi'nin Sümerbank'tan 12,5 TL'ye aldığı pazenden diktiği elbise vardır. Bu pazenin üretildiği Nazilli Sümerbank Basma Fabri-

kası, 1937'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından açılmış ve özelleştirme kapsamında 2002'de kapatılana kadar aralıksız 66 yıl rengârenk desenli basma ve pazen üretmiştir. Basma ve pazenler Anadolu'ya has renk ve desenlerle üretilmiştir ve özgündür. Bu bağlamda Sümerbank basma fabrikalarının kuruluşu ve işleyişi, Cevat Şakir ve arkadaşlarının Anadolu toprağına ve üstündeki tüm uygarlıklara sahip çıkma fikrinin pratiğe dökülmesi olarak değerlendirilmelidir.

Mavi Anadoluculuk ve bu akımın merkezinde olan Cevat Şakir, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, özellikle 1980'lerin sonlarından günümüze kadar gelen süreçte ağır bir eleştiriye maruz kalmış, kimi zamansa eleştiriler alay ve itham boyutuna varmıştır. Mavi Anadolucular ırkçılıkla (Bilsel 2007; Belge 2009), "bilimde milliyetçilik" yapmakla ve "toprağın altından milliyetçilik devşirmekle" (Aydın 2010) suçlanmıştır. Kendisi de Mavi Yolculuğa katılan Murat Belge'nin Cevat Şakir, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın ölümlerinin üzerinden 15 yıl geçtikten sonra onları şovenistlikle, ırkçılıkla itham eden yazılar yazması Türk düşünce dünyasının tarihi açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Yine Şair Ece Ayhan'ın (1987) "Prens Sabahattin Eyüboğlu" başlıklı bir yazısında Mavi Anadolucuları "Mavi renkli bir Jön Türk olayı" diye nitelendirmesi, onları tarikat üyesi gibi olmakla itham etmesi düşündürücüdür. Koşar (2018) başta Sabahattin Eyüboğlu olmak üzere "Mavi Anadolucular"a yönelik bu ağır eleştirilerin, Mavi Anadolucuların kültürde sürekliliği sağlama çabalarını göz ardı ettiğini dile getirmiştir. Mavi Anadolucuların "lideri Cevat Şakir olmak üzere kendi aralarında sırları olan dışa kapalı dinsiz dindarlık şeklinde bir tür Batınlık oluşturdukları" da iddia edilmiştir (Şenol 2009: 123). Bu tarikat ve cemaat benzetmelerinde üstü örtük şekilde, Cevat Şakir'in trajik olaylarla dolu yaşamında bir dönem annesinin de bağlı olduğu Rıfai tekkesine devam etmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu eleştiri yazılarının yanında sayıları az olmakla birlikte Mavi Anadolucuların hakkını bilimsel temellere dayandırarak savunan çalışmalar mevcuttur (Işık 2009; Özveren 2017). Işık

(2009) Cevat Şakir, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'a atfettiği "Anadolu-İon Uygarlığı 'Kolonizasyon' ve 'Doğu Hellen' Kavramlarına Eleştirel Bir Bakış" başlıklı makalesinde Batı uygarlığını yaratan İon kültür, sanat ve düşüncesinin arkeolojik tüm bulgu ve veriler ışığında, Anadolu kökenli olduğunu göstermiştir. Işık'a (2009) göre İyonlar; tanrılar, bilim ve yazı dâhil, tüm düşünsel ve kültürel başarılarını da Anadolu'ya borçludur. İyonların göçle gelen Atinalılar olmadığı, yerli oldukları da Mısır'da okunan göçten en az 200 yıl önceki bir zamanın "Büyük İonia" tanımıyla belgelenmiştir. Bu nedenle Anadolu uygarlıklarının "Hellenliği" tanımının da bilimsel bulgu ve veriler ışığında sorgulanması gereği değerlendirilmelidir (Işık 2009). Bu noktada Cevat Şakir ve dostlarının düşünce akımı süreklilik kazanmıştır.

Özveren (2017) ise Mavi Anadoluçuluk düşünce akımını ortaya çıkararak Cevat Şakir'in Akdenizcilik akımının öncülüğünü yaptığını belirterek onu Fernand Braudel ile karşılaştırmaktadır. Cevat Şakir ve Braudel tamamen birbirlerinden bağımsız şekilde Akdenizcilik konusunda benzer görüşler ortaya koymuşlardır. Braudel bugün dünyaca tanınan bir Akdeniz uzmanı iken Cevat Şakir'in görüşleri gölgede kalmıştır. Cevat Şakir yazdığı *Altıncı Kıta Akdeniz* kitabında ve diğer eserlerinde bu alana katkılar getirmiştir ancak bu anlatımlar akademik çevrelerce ırkçılıkla suçlanmaktadır.

Bugün Cevat Şakir'in Arşipel, Altıncı Kıta Akdeniz, Hey Koca Yurt, Anadolu'nun Sesi eserleri incelendiğinde Akdeniz dünyası ile ilgili özgün düşünceler ortaya koyduğu görülmektedir (Halikarnas Balıkçısı 1971; 1972; 1974; 1990; 1995). Mavi Anadoluçular, Cevat Şakir'in altıncı kıta olarak tanımladığı Akdeniz üzerinden Anadolu'yu birçok uygarlığın beşiği olarak görürken Batı uygarlığının ve Rönesansının tüm birikimlerinin eski Yunan'a atfedilmesine karşı çıkmaktadırlar (Eyüboğlu 1961; Halikarnas Balıkçısı 1971; 1972; 1974; 1990; 1995; Erhat 1979; 2022a; 2022b). Bu karşı çıkış, düzenledikleri Mavi Yolculukların rotalarına ve uğraklarına da yansımaktadır. İlk mavi yolcuların Efes'e ve Milet'e gidişi tesadüf değildir. Mavi Yolculuklarda yapılan tartışmalara bakıldı-

ğında açıkça görülmektedir ki Mavi Anadoluçulara göre her ne kadar felsefenin kurucusu olarak Sokrates, Platon ve Aristo bilinse de felsefenin asıl kurucuları, akıl yoluyla doğayı ve insanı kavrayabilmek ve sorgulayabilmek üzerine kafa yoran Thales, Anaksimenes ve Anaksimandros'dur. Thales, Anaksimenes ve Anaksimandros doğadaki gerçeklik kavramının ve varlıkların ortaya çıkış sürecinin mitolojik efsanelerle değil akıl yoluyla anlaşılması gerektiğini öne sürdükleri için felsefenin asıl kurucularıdır. Efesli Herakleitos gerçek bilginin akıl yoluyla düşünmek ile elde edilebileceğini savunmuş, artık klasik hale gelmiş "aynı nehirde iki defa yıkanılmaz" ile sürekli devinime vurgu yapmıştır.

Tarih biliminin kurucusu Herodotos Halikarnaslıdır, edebiyat alanında bir başyapıt olup Batıda okutulan *İlyada* ve *Odesa*'nın yazarı Homeros İyonyalıdır ve İzmir'de doğmuştur. Lirik şiirin kurucularından biri kabul edilen Anakreon, bir Anadolu şehri olan Teosludur. Mavi yolcuların uğrak yerlerinden olan Milet, Priene, Smyrna ve Knidos ise Miletli mimar Hippodamos'un bulunduğu modern şehir planlamacılığının temelini atan ızgara planına göre inşa edilmiştir. Antik Dünyanın yedi harikası olarak kabul edilen eserlerden hiç birisi Yunanistan'da değildir ama üçü (Efes Artemis Tapınağı, Halikarnas Mausolos Mozolesi ve Rodos Heykeli) Anadolu'dadır. Mavi yolcuların sorgulaması, bütün bu veriler ortadayken, Avrupa'nın neden Yunanistan'ı uygarlığın temelini yerleştirdiği ama Anadolu ile bağımlı yok saydığı üzerinedir. Mavi Anadoluçular tarihsel ve kültürel çarpıtmalara karşı koyarak Anadolu topraklarında doğup büyüyen uygarlıklara sahip çıkma konusunda gösterilen isteksizliğe tepki göstermektedirler. Yunanistan, Avrupa aydınlarının da desteği ile bu coğrafyaya ait kültürel mirası kendi kültürünün bir parçası olarak gösterirken, Mavi Anadoluçular Türkiye'de buna seyirci kalınmasına gezilerle ve gezilerde paylaşılan mitoloji tarih ve arkeoloji tartışmalarıyla karşı koymaya çalışmışlardır.

SONUÇ

Mavi yolculardan Azra Erhat (2022a) 1957'de çıktığı ilk Mavi Yolculukların birinde;

Buralarda insan bir hafta, on gün değil ömrünü geçirebilir. Mavinin, yeşilin binlerce tonu. Öyle bir mavi, öyle bir yeşil ki, ressamı ressam, sanatçıyı sanatçı, insanı insan etmeye yeter

demiş ve bu bölgenin turizme kazandırılması gerektiği konusunda yazılar yazmıştır. Ege kıyılarının muhteşem doğasının turizme kazandırılmasını bölge insanın yapamayacağını düşünmektedir; çünkü ona göre “bir bölgeyi kendi yerlileri dışarıya doğru değerlendiremez, dışardan gelip o bölgenin güzelliğini, elverişliliğini yeni gören ve görünce de dile getirmek, anlatmak, yaymak hevesine kapılan şairler, yazarlar, aydınlar değerlendirir” (Erhat 2022b: 5). Cevat Şakir ve Bodrum ilişkisi bunun en güzel örneğini vermiştir. Onun çağrısına koşup gelenler o günlerde önce sekiz sonra 15, 20, 30 kişi olmuşlardır. Bugün binlerce kişi o bölgelere giderek *Mavi Yolculuk* yapmaktadır. Ancak önemli olan Mavi Yolculuğu, *Mavi Yolculuk* gibi özgün şekliyle yapmaktır.

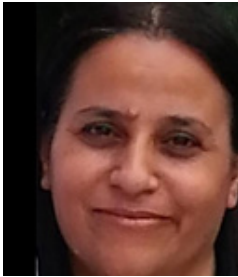
Mavi Yolculukta ortaya çıkan Mavi Anadoluculuk düşünce akımı bu yolculukların nasıl yapılması gerektiğine dair kılavuz niteliğindedir. Bugün Batının bütün okullarında okutulan *İlyada*'nın Anadolu'dan çıktığını bilmek ve bunu sahiplenmek, Mavi Yolculuğun turizm endüstrisi kapsamında sıradan bir meta olmanın çok ötesinde olduğunu kanıtlamaktadır. Günümüzde Türkiye'de, Stonehenge'i insanlığın yakın geçmişine dönüştüren ve “Tarihin Sıfır Noktası” olarak tanımlanan 12 bin yıllık Göbeklitepe de Türkiye'dedir. Eksik olansa Cevat Şakir ve dostları yetkinliğinde bu topraklardaki geçmiş bütün uygulamalara sahip çıkan bir entelijensiyadır. Günümüzde artık “arkeolojik sitlerin değer ve geleceği hakkında tartışmalarda çeşitli sosyal grupların katılımı” olarak tanımlaman “sosyal arkeoloji” kavramı tartışılmaktadır (Shoup 2011: 57). *Mavi Yolculuk* gezilerine katılanlar bu kavramın ortaya çıkmasından yıllar önce sosyal arkeolojiyi pratiğe dökmüşlerdir. *Mavi Yolculuk* kültürü yerini uzun süredir deniz turizminin en çok gelir getiren kalemelerinden birine bıraksa da hala Mavi Yolculuğu ve tarihini kültürel miras olarak saklamaya ve yeni kuşaklara aktarmaya çalışanlar vardır.

Mavi Yolculuğa katılanların tanıklıklarına dayalı olarak gerçekleştirilmiş bu çalışma gelecekte farklı kaynaklar (sözlü tarih, belgesel, fotoğraf, resim vb.) ve yöntemlerle (tarihsel karşılaştırmalı yöntem, etnografi, içerik analizi vb.) yapılacak çalışmalara yön gösterebilecektir.

KAYNAKÇA

- Açacak, H. (2016). *Bir Bodrum Hikayesi-Mehmet Yavaş – Süngercim*. İzmir: Tükelmat A. Ş.
- Adil, F. (1959). *Beyaz Yollar Mavi Deniz*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Albachten, Ö. B. (2012). Mavi Yolculuk (Blue Voyage): A Journey of Self-Discovery during the Early Decades of the Turkish Republic (1945–1969), *Studies in Travel Writing*, 16 (4): 427-439.
- Aydın, S. (2010). Arkeoloji ve Milliyetçilik. Toprak Altından Kimlik Devşirmek, *Arkeo Atlas*, 7: 132-139.
- Ayhan, E. (1987). Prens Sabahattin Eyüboğlu, *Gergedan*, 7 Eylül: 86-102.
- Bardakçı, M. (2017). *Safiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Belge, M. (2009). *Genesis: Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni*. İstanbul: İletişim.
- Bilsel, C. (2007). “Our Anatolia”: Organicism and the Making of Humanist Culture in Turkey, *Muqarnas*, 24: 223-241.
- Boratav, A. (2019). Mavi Yolculuk Rehberi: Gökova'dan Kekova'ya Güneybatı Kıyılarımız ve 12 Adalar. İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Boratav, A. (2022). *Mavi Yolculuk Rehberi (Güncellenmiş 3. Baskı) Gökova'dan Kekova'ya Türkiye'nin Kıyıları ve 12 Adalar. 540 Küçük Koy ve Mola Noktası*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Collins, I. (2011). *John Craxton: A Life of Gifts*. Londra: Yale University Press.
- Costa, N. ve Martinotti, G. (2003). Sociological Theories of Tourism and Regulation Theory. İçinde; L. M. Hoffman, S. S. Fainstein, and D. R. Judd (Editörler) *Cities and Visitors: Regulating People, Markets, and City Space* (ss. 53-71). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Çetinkaya, H. (1986). *Bodrum Sürgünleri (Röportajlar)*. İstanbul: Boyut Yayınevi.
- Duru, O. (2018). *Mavi Gezi Piri Reis'in İzinde*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erdoğan, D. (2022). Pandemi Sonrası Mavi Tura Hücum, *Milliyet*, 7 Temmuz.
- Erhat, A. (1972). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erhat, A. (1979). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Erhat, A. (2022a). *Mavi Anadolu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2022b). *Mavi Yolculuk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, B. R. (2008). *Mavi Yolculuk Defterleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Eyüboğlu, H. (2003). *Kanadalı Bir Gelinin Türkiye Anıları*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1961). *Mavi ve Kara*. İstanbul: Ataç Kitapevi.
- Fairclough, G. (2011). *Mirasın Gelecek için Değeri*. İçinde; D. Ünsal (Editör) *Kültür Politikaları Yönetimi Yıllık 2011 Dosya Toplum İçin Miras* (ss. 35-43). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freely, J. (2018). *Homeros için Bir Gezi Rehberi*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Güney, E. (2005). *Erol Güneş'in Ke(n)disi / Göçmen-Çevirmen-Gazeteci-Sevgili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gür, A. (2010). *Anatolia, Cradle of Civilizations: The Blue Anatolia Movement and the Humanist Twist in Cultural Essentialism*. İçinde; R. B. Boytner, L. S. Dodd ve B. J. Parker (Editörler), *Controlling the Past, Owning the Future: The Political Uses of Archaeology in the Middle East* (ss. 81-89). Tucson: University of Arizona Press,
- Halikarnas Balıkcısı. (1971). *Anadolu'nun Sesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı. (1972). *Hey Koca Yurt*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı. (1974). *Altıncı Kıta: Akdeniz*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1983). *Mavi Sürgün*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1990). *Anadolu Tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1995). *Arşipel*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Işık, F. (2009). *Anadolu ve İon Uygarlığı: "Kolonizasyon" ve "Doğu Helen" Kavramlarına Eleştirel Bir Bakış, Anadolu/Anatolia*, 35: 53-86.
- İMEAK. (2023). *Denizcilik Sektör Raporu İstanbul 2023*, https://www.denizticaretodasi.org.tr/media/SharedDocuments/sektorraporu/2023/Denizcilik_Sektor_Raporu_12.06.2023_v2.pdf, Erişim tarihi: 19 Eylül 2023.
- Kabağağaçlı Noonan, İ. (2010). *Halikarnas Balıkcısının Kızından Anılar Akın Akın*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaya, İ. (2006). *Sosyal Teori ve Geç Modernlikler Türk Deneyimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, İ. (2022). *Tamamlanmamış Modernlik Projesi Olarak Kemalizm ve İki Ana Sorun*. İçinde; İ. Kaya (Editör), *Türkiye'nin Siyasal Sosyolojisi* (ss. 307-344). İstanbul: Say Yayınları.
- Koşar, E. (2018). *Mavi Anadoluculuk ve Sabahattin Eyüboğlu'na Eleştirel Bakışlar, Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 17 (17): 79-86.
- Kulin, A. (2005). *Füreyâ*. İstanbul: Everest Yayınları
- Özveren, E. (2017). *The Fisherman of Halicarnassus and Fernand Braudel: Less than a Full Mediterranean Crossing, Meltem Journal of the Izmir Mediterranean Academy*, 1: 9-22.
- Paker, S. ve Özgeçmez, Ö. (2014). *Gulet Tatili ve Kadınların Gulet Tatili Satın Alma Tercihleri Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 6 (2): 101-113.
- Shoup, D. (2011). *Arkeoloji, Paydaşlar ve Sit Yönetimi*. İçinde; D. Ünsal (Editör), *Kültür Politikaları Yönetimi Yıllık 2011 Dosya Toplum İçin Miras* (ss. 57-68). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sururi, G. (1978). *Kıldan İnce Kılıçtan Kesince*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şenol, M. (2009). *Medeniyet Tartışmalarında Mavi Anadoluculuk Akımının Yeri, Muhafazakâr Düşünce*, 6 (21-22): 105-124.
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism An Introduction*. Bristol: Channel View Publications.
- Taner, S. ve Tezcan, R. (2019). *Halikarnas Balıkcısı'nın Mirası*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Turan, B. İ. (2021). *Konfor ve Lüks Unsurlarının Bodrum Guletleri Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 13 (1): 37-56.
- Turan, B. İ. ve Özcan, A. (2023). *Mavi Yolculuk Sırasında Bodrum Guletleri'nde Kullanım Dağılımının Araştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 15 (1): 52-73.
- Urgan, M. (2013). *Bir Dinazorun Gezileri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yetgin, D. ve Yılmaz, A. (2018). *İlk Mavi Yolculuklar*. İçinde; N. Kozak, (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm* (ss. 829-845). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Yetgin, D., Yılmaz, A. ve Kozak, N. (2018). *Türkiye'de Turist Rehberliğinin Öncüsü: Cevat Şakir Kabağağaçlı (Halikarnas Balıkcısı), Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (1): 128-138.
- Yılmaz, A. ve Yetgin, D. (2018). *Mavi Yolculuktan Yat Turizmine Geçiş*. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm* (ss. 847-858). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.

Şehriban KAYA

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu (1992). Yüksek lisans derecesini New School for Social Research Üniversitesi'nden Sosyoloji dalından (1998), doktora derecesini de New School for Social Research Üniversitesi'nden Sosyoloji dalından aldı (2001). Dumlupınar Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2002). Doçentlik unvanını sosyoloji alanında aldı (2012). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları kadın istihdamı, iletişim sosyolojisi ve edebiyat sosyolojisidir.

Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadının Turizm Sektöründeki Yeri: Karşılaşılan Kariyer Engelleri

The Place of Women in The Tourism Sector from The Proclamation of The Republic to The Present: Career Barriers Encountered

Merve ÖKSÜZ*

*Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi, Eskişehir Yolu 18.km TR 06790, Ankara.

E-posta: merveoksuz@baskent.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2470-7919.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 20 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 1 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 5 Eylül 2023

Kabul: 5 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizmde kariyer engelleri, Turizmde kadın çalışanlar, Kadın çalışanlar, Mesleki sorunlar.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 20 June 2023

Resubmitted: 1 August 2023

Resubmitted: 5 September 2023

Accepted: 5 September 2023

Key words: Career barriers in tourism, working women in tourism, working women, Professional problems.

ÖZ

Dünya ve Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yarısını temsil eden kadınların çalışma hayatında önemli bir yeri vardır. Turizm, kadınların gündelik hayatlarıyla örtüşen yapısal özelliği nedeniyle önemli bir kadın istihdam alanıdır. Ancak alanyazında turizm sektöründe çalışan kadınların birçok kariyer engelliyle karşılaştığı görülmektedir. Bu engellerin belirlenmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. İncelemeler, 1923-2023 yılı arasında turizmde çalışan kadınlar ile yapılmış röportajlar, makaleler ve kitaplar üzerinden yapılmıştır. Yapılan analizlerde, geçen 100 yıla rağmen turizm sektöründe kadın istihdamını arttırmak ve kariyer engellerini aşmak adına özel sektörün, devletin (yasal düzenlemelerin), toplumun (cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliğinin) birlikte yapılacak çok şeyin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başarılı kadın turizmcilerin ortak noktaları ise azim, aile ya da yöneticiye başkaldırabilme, disiplinli çalışma ve gerektiğinde kendilerini hatta aile hayatlarını bile ikinci plana atabilme olarak belirlenmiştir.

ABSTRACT

Women, representing about half of the world's and Turkey's population, have a crucial point in working life. Tourism is a significant sector of women's employment due to its structural feature that overlaps with women's daily lives. However, in the literature, it is seen that women working in the tourism sector face many career disabilities. The document review method was used in this study, which was prepared to determine these obstacles. The analyzes were made through interviews, articles and books with women working in tourism between the years 1923-2023. As a result of the study, to overcome career barriers and increase women's employment in the tourism sector, despite the past 100 years, there are many things to be done together with the private sector, the government (legal regulations) and society (gender discrimination and inequality). The common points of successful women tourism professionals are determined as perseverance, being able to rise against family or managers, discipline, hard-working and putting even their needs on the back burner when necessary.

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm ve tanıtma faaliyetleri hemen hemen Birinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluş döneminde ve sonrasında Türkiye'nin tarihi ve doğal güzelliklerinin yanı sıra jeostratejik önemi de vurgulanmıştır. Bu vakte kadar ortaya koymuş olduğu güven ve barış politikası sayesinde tanıtımı Osmanlı Döneminde başlayan Cumhuriyet Türkiye'sinde devam eden topraklarımız turistler için artık bir cazibe merkezi olmaya başlamıştır. 1931 senesinde kurulan "Tür-

kiye Turing ve Otomobil Kurumu" TTKO ülkemizin turizm ve tanıtım faaliyetlerinde birçok ilke imza atmış, bizleri uluslararası mecralarda başarı ile temsil etmiştir. 2003 yılından bu yana tanıtım, reklam ve bilgilendirme görevlerine ise Kültür ve Turizm Bakanlığı devam etmektedir. Turizm hizmet sektörü ile iç içe geçmiş bir alandır ve bünyesinde çok fazla alt sektör bulundurmaktadır. Turizm sektöründe her kademedeki çalışanın olması, uzmanlık ve eğitim istemeyen emek yoğun işlerin çokluğu sebebiyle çok fazla insana istihdam sağlamaktadır (Bayram 2019).

Günümüzdeki oranlara bakıldığında Türkiye’de istihdamın yüzde 56,5’i hizmet sektöründe çalışmakta olduğu görülmektedir (TUIK 2022). Turizm sektörü bünyesinde barındırdığı alt hizmet işletmeleri sayesinde her kesimden insana gelir kapısı olmaktadır. Bu süreçte hizmet sektörü kadınların günlük rutin işleri ile bağdaştırıldığından kadınlar da kendilerine biçilen şekillerde turizm sektörüne katkıda bulunarak hem ekonomik hem sosyal anlamda toplumda kendilerine bir yer bulmaya çalışmışlardır (Balcı ve Aslan 2022). Kadın turizmde daha çok el emeği gerektiren işlerde çalışmış (Akoğlan 1996) ve toplumun getirdiği baskılarla mücadele ederek Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze kadar gelmiştir. İş hayatındaki düzenlemeler, dünya koşulları, değişen iş gücü piyasaları kadının da ekonomiye katkıda bulunmasına olanak vermiştir. Yapılan incelemelere göre bu kadar ulusal ve uluslararası gelişmelere rağmen kadın halen kariyerinde çok ciddi engeller ile karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Cumhuriyetin ilanından günümüze turizmde kadınların karşılaştığı kariyer engelleri incelenerek bir çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma tarihsel bir araştırma amacına da hizmet edeceğinden nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yoluyla yapılması planlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kadınların dünyada ve Türkiye’de çalışma hayatındaki katkıları hem ekonomik hem de toplumun gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu önem ülkelerin ekonominin her alanında olduğu gibi hizmet sektöründe de kendini göstermektedir. Yapılan alanyazın araştırmasında önce Cumhuriyet döneminden günümüze turizm ve tanıtım faaliyetleri ele alınmış, turizmde kadının yerine değinilmiş ve son olarak da kadınların çokça karşılaştığı kariyer engelleri üç ana başlık altında incelenmiştir.

Cumhuriyet Döneminde Turizm ve Tanıtım Faaliyetleri

Türk Turizm tarihinde tanıtma ve insanları topraklarımıza çekmek amacıyla çeşitli faaliyetlerin yapılacağı ilk kuruluş 6 Kasım 1923 yılında kurulan “Türk Seyyahin Cemiyeti”dir. Bu kuru-

luş hükümet tarafından 5 Aralık 1923 tarihinde onaylanmış ve faaliyetlerine başlamıştır. Bu kurumun ana amacı “*Büyük seyahâtlar tertibi ile kıymetli İstanbulumuzu ve Bursa gibi mühim şehirlerimizi ve buralardaki âsâr-ı eslâfî ve Türklük fezâilini ecânibe ve müteakabilen memâlik-i mütemeddine-i saireyi Türk vatandaşlarımıza hakayık ve an’anatiyle tanıtmak*”tır (Evcin 2014, ss:38). Bu kuruluşun faaliyetleri Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkeye gelen ziyaretçi sayılarını arttırmıştır. İlerleyen yıllarda turizm ve tanıtım görevlerini daha kesin çizgilerle yazılmış olan “Turing Klübü” kurulmuştur. 1926’da henüz Cumhuriyetin erken yıllarında kurulan “Turing Kulübü” ile turizm ve tanıtım adına devlet desteği ile resmi uygulamalar başlatılmıştır. Günümüze kadar gelen ve 1931 yılında ismi “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu” Türkiye’de turizm, kültür-sanat, tanıtım ve otomobil açısından ilklere imza atmış bir kuruluştur. TTKO Türkiye’nin ilk tanıtım afişlerini, ilk şehir rehberlerini, ilk müze ilanlarını, turizm anlamında yazılmış ilk incelemelerini yapmış, bununla da kalmayıp ilk kongre ve konferansları düzenlemiştir (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 2022). Türkiye’yi uluslararası alanda temsil etmiş, adeta devletin resmi bir kolu gibi çalışmalarına devam etmiştir. İlgili veriler incelendiğinde bu kurumların Cumhuriyetimizin kuruluş aşamasında ve sonrasında 1923-1938 yılları arasında ülkeye gelen ziyaretçi sayısı 5000’den 85000’e çıkması kurumların Türk turizmine ne kadar faydalı olduğunun kanıtıdır (Evcin 2014).

24.01.1989 yılında iki ayrı bakanlık olarak kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı, 29.04.2003 yılında tekrar birleştirilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019). Son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı 10.07.2018 tarih ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile 2018 yılında tekrar düzenlenerek günümüzdeki varlığını devam ettirmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023).

Cumhuriyet Döneminden Bugüne Turizm Sektöründe Kadının Yeri

Cumhuriyetin ilanından (1923) bugünkü Türkiye’ye bakıldığında turizm sektörünün aynı zamanda bu alandaki istihdam oranlarının da hızla arttığını söylemek mümkündür. 1975 yılın-

da toplam iş gücünün 22'si hizmet sektöründe çalışırken (Demirkol, Fidan ve Pelit 2004), 1990 yılında yüzde 33, 2022 yılı itibariyle toplam iş gücünün yüzde 56,5'si hizmet sektöründe istihdam edilmiştir (TUIK 2022). 1980 ve 1990 sonrası Türkiye'de hizmet sektörünün hızla geliştiği 2013 yılında ise 1,3 milyon kişinin hizmet sektöründe istihdam edildiği verilerine ulaşılmıştır (Bayram 2019).

2022 yılında yine TUIK verileri incelendiğinde Türkiye'de nüfusun yüzde 50,1'ini erkekler, yüzde 49'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Ancak istihdam rakamlarına bakıldığında kadınların yüzde 28 erkeklerin ise yüzde 62,8 oranı temsil edildiği dikkat çekmektedir (TUIK 2022). Gelişmiş ülkelerin oranları incelendiğinde ise kadın istihdam oranı yüzde 69,3'tür (ILO 2018). Bu verilerden de anlaşılacağı üzere kadın nüfusunun ancak yarısı istihdama katılmaya imkan bulabilmiştir. Turizm sektörü özelinde incelendiğinde ise Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO 2019) verilerine göre kadın çalışan yüzde 54, tüm sektörler ile kıyaslandığında yüzde 39'dur. Türkiye'deki otel ve restoranlarda çalışan kadınların oranı ise yüzde 14'tür (Balcı ve Aslan 2022). Bu veriler ışığında Avrupa kıtası incelendiğinde kadın istihdam oranında en düşük ülkelerden biri Türkiye'dir denebilir (UNWTO 2019).

Alanyazın incelendiğinde kadınların dünyada da Türkiye'de de çalışma hayatına daha aktif bir şekilde sanayii devriminden sonra katıldıkları görülmektedir. Emek yoğun ve hizmet tabanlı bir sektör olan turizmde yapılan işler kadının gündelik hayatında yapıyor olduğu temizlik, yemek yapmak, misafir karşılamak şeklinde bir uzantısı olarak görülmektedir (Akoğlan 1996; Çelik Uğuz ve Topbaş 2016; Ardıç Yetiş ve Çalışkan 2020). Bunun sonucunda kadınlara ev işlerine daha yakın olan işlerde çalışma fırsatı daha çok tanınmıştır (Çelik Uğuz vd. 2016). Bu da kadınların tam zamanlı, daha fazla eğitim isteyen, yüksek maaşlı ve üst düzey pozisyonlarda çalışmasının önüne geçmiştir (Tüzünkan 2019). Yöneticilik ve aktif operasyon isteyen illerde ise erkekler daha çok tercih edilmektedir. Kadınlar aslında turizm sektörü açısından olmazsa olmaz bir iş gücüdür.

Özellikle küçük kar oranıyla çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerde düşük maaşlara çalışmaları, erkeklerden daha az maaş almaları turizm sektörü için kadınları vazgeçilmez kılmıştır (Kaya 2017). Turizm ile ilgili broşürler incelendiğinde kullanılan imgelerin daha çok kadın ile alakalı olduğu görülmektedir. Erkekler daha hareketli ve aktif gösterilirken kadınlar daha aileleriyle ilgili gösterilmektedir (Arslan ve Şimşek 2018). Buna ek olarak kadınlar erkeklere turistlerin ihtiyaçlarını göre daha kibar ve duygusal karşılayabildikleri ve mevsimlik çalışma (Bayram 2019), yarı zamanlı çalışma gibi kolaylıkların yanı sıra niteliği ve eğitimi daha az aranan bir sektör olduğu için de önemlidir (Cave ve Kilic 2010).

Kadınların turizm sektöründe iş bulması kolay olmasına rağmen hem bireysel hem örgütsel hem de toplum baskısı gibi farklı taraflardan engellerle karşılaşmaktadırlar. Alanyazın incelendiğinde turizm sektöründe kadınların en çok cinsiyet ayrımcılığı, mobbing, cinsel taciz, eğitim eksikliği, ataerkil toplum yapısındaki toplum baskısı, vardiyalı çalışma sistemi, düşük ücret (Kaya 2017), annelik ve aile yaşamında tek başına aldığı fazlaca sorumluluklar (Pelit, Güçer ve Demirdağ 2016) gibi birbirinden benzersiz sorunla karşılaştığı görülmektedir (Ertaş 2018). Bu sorunlar kadınların pozisyonları yükseldikçe daha da artmaktadır. Örneğin, dünyada turizm bakanlarının yüzde 23'ü, Türkiye'de ise büyükelçilerin yüzde 27,2'si milletvekillerinin yüzde 17'si ve yöneticilerin yüzde 20,7'si kadındır (TUIK 2022). Cumhuriyet döneminin ilk kadın rektörü (1971) ve bakanı (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Prof. Dr. Türkan Akyol'dur (Çerezci 2018). Cumhuriyetin ilanından bu yana sadece bir Başbakan Tansu Çiller, iki turizm ve kültür bakanı görev almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın Turizm Bakanı Işıl Saygın'dır ve 1996 yılında göreve gelmiş yaklaşık üç ay bakanlık yapmıştır. 2002-2003 yılları arasında Gürdal Akşit ise ikinci kadın turizm bakanıdır ve yaklaşık bir yıl kadar görevde kalmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar kadınların turizm sektöründe karşıla-

tığı kariyer engellerini nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen sürede Turizm Sektöründe Kadının karşılaştığı kariyer engellerini nitel bir veri analizi şekli olan doküman inceleme yöntemi ile analiz etmektir. Dünya nüfusunda olduğu üzere Türkiye’de de veriler analiz edildiğinde kadının istihdam oranının düşük olduğu görülmektedir. Kadın çalışma hayatında bazen kendisinin yarattığı bireysel faktörlerden; çoklu rol üstlenme gibi örgütlerin uyguladığı politikalarından; cam tavan, kariyer platosu, mobbing, mentor eksikliği ve taciz gibi bazen de toplumun yaratmış olduğu dayatmalardan ve basmakalıp düşüncelerden; toplumsal baskı, cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliğinden ötürü kendilerine yer bulamamaktadır. Bulduğunda ise çoğu zaman kendi başına aşamayacağı engelle karşılaşmaktadır. Kadınların karşılaştıkları tüm bu engeller turizm sektöründe kadın istihdamını düşürmekte, onları iş bırakma (Pelit vd. 2016) ya da sektör değiştirmeye kadar (Demirkol vd. 2004) itmektedir. Alanyazın incelendiğinde (Akoğlan 1996) emek yoğun olan turizm sektörü kadının evde yaptığı işlere daha yakın görülmesine rağmen kadınların yaşadıkları zorluklar sebebiyle bu sektörde de çalışma oranını düşürmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada turizm sektöründe kadınların karşılaştığı engeller tanımlanmış, Cumhuriyetin ilan edilmesinden günümüze hangi zorluklarla karşılaştıkları araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma, kadınların turizm sektöründe karşılaştığı temel sorunların tespit edilmesi, özel ve kamu kuruluşlarında kadın istihdamına yönelik bir farkındalık yaratılması bakımından önemlidir.

Veri Toplama

Bilimsel araştırmalarda nicel yöntem ile “verilerin sayılarla ifade edilebildiği”; nitel ile gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi sayısal olmayan verilerin toplandığı dikkat çekmektedir. 21. Yüzyıla kadar daha çok sayısal analizlerin yapıldığı nicel veriler alanyazında kullanılırken günü-

müde olaylar, olgular ve durumları yorumlayıcı nitel araştırma yöntemleri da çok fazla kullanılmaya başlanmıştır (Kıral 2020). Nitel araştırma içerisinde bulunulan tüm durumların, insanların davranış ve tecrübelerini tüm yönleriyle detaylı bir şekilde anlamaya çalıştığı bir araştırma yaklaşımıdır. Nitel araştırmalarda detayı ortaya çıkarabilmek amacıyla “nasıl ve neden” soruları sorulmaktadır (Denzin ve Lincoln 1998).

Bu çalışmada Cumhuriyetin İlanından Günümüze Turizm Sektöründe Kadınların karşılaştığı kariyer engelleri doküman analizi ile incelenmektedir. Doküman analizi yapılan çalışma ile ilgili hem fiziki olarak basılan hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) olarak yayınlanan tüm belgeleri inceleyen ve bu belgelerden bir anlam çıkarma, yorumlama ile değerlendirilen sistematik bir yöntemdir (Corbin ve Strauss 2008). Araştırmacılar için doküman analizi detaylı veri toplayabildiğinden çok önemlidir (Hoepfl 1997). Burada, araştırmacı konu ile ilgili var olan dokümanları ve belgeleri incelenmektedir. Bu belgeler; tüm metin, kayıtlar, toplantı tutanakları, tutulmuş notlar, gazeteler, günlükler, dergiler, yerel yönetimlerin kayıtları, not defterleri ve rapor gibi yazılı dokümanlara ek olarak tüm, resim, reklam, broşür, TV ve radyo kayıtları, fotoğraf albümleri de olabilmektedir. Doküman analizi tüm bu toplanan dokümanların sistematik olarak analiz edilmesine ve ana konular, kategoriler ve vaka çalışmaları halinde ayırıştırarak elde edilen verileri alt başlıklar halinde özetlemede önem arz etmektedir (Labuschagne 2003).

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada doküman incelemesi olarak Tablo 1.’de görüldüğü üzere Metin Kozak ve Nazmi Kozak tarafından editörlüğü yapılan Türk Turizmi’ne Kanat Gerenler 5. Cilt Kadın Turizmciler kitabından 52 görüşmeden kariyer engellerinin anlatıldığı 16 tanesi analiz edilmiştir. Kadın Cilt 5. Turizmciler Türk turizminin ilklerini hayata geçiren önemli kadın turizmcilerin hayatlarını onların ağzından anlatan çok önemli bir kaynaktır. Dolayısı ile burada Cumhuriyet’ten günümüze Türk turizmüne önemli katkıları olmuş

Tablo 1. Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Kadar Kadınların Karşılaştığı Kariyer Engellerini Açıklayabilmek Adına Yararlanılan Kaynaklar

Kaynak	Konusu
<i>Türk Turizmine Kanat Gerenler 5. Cilt Kadın Turizmciler (2020)</i> , Metin Kozak ve Nazmi Kozak ed. 52 görüşmeden/16 Tanesi Analiz edilmiştir	Kevser Çınar; Aysun Yalçınkaya, Kendini Mesleğe Adanmış bir turizmci Duygu Babat; Ayşe Seviner, Turizmin Gülüyüzü Sonay Kaygalak Çelebi; Aytaç Tunçdemir, Van Turizmine Dokunan Kadın eli Yeliz Güler; Esmâ Sema Ece, Antalya Turizmine Değen Kadın Eli Meryem Akoğlan Kozak; Gülay Nalçacı, TURBAN Otellerinin Unutulmaz Housekeeperı Nisa Ekşili, Hediye Çete, Sıfırdan Zirveye Soner Söyler, Hülya Aslantaş, Azimle Çalışarak Elde Edilen Bir Başarı Öyküsü Duygu Babat; İnci Pirinçcioğlu, Türk Turizminin İncisi Seher Gülenç & Meryem Akoğlan Kozak; Müberra Eresin, "Eresin" Markasının Başarılı Kadın Yöneticisi Merve Öksüz; Münciye Çavuşoğlu, Hayatını Turizme Adanmış Bir İş İnsanı Arzu Toker, Müzeyyen Acır, Turizme Adanmış Bir Ömür Tuğba Şen Küpeli; Nilten Yurdakul Özel, Kurucu, Yönetici, ve Çok Yönlü Bir Kişilik Tülay Güney; Pelin Ulusoy, Basamakları Tek Tek Çıkılan Bir Kariyer Sevinç Göktepe; Sema Bakacak Kocakanat, Hayata Mutlulukla Bakan, Cesaretli bir Kadın Ayşe Selin Dülger; Songül Etili, Çalışkan, Cesur ve İşini Seven Bir Turizmci Sine Erdoğan Morçin; Şule Billur, Çok Yönlü Bir Başarı Öyküsü
Turizmde Kadın Olmak, Ahmet Vatan ed. 6 bölüm (2019)	Selda Uca, Turizm Endüstrilerinde Mobbing ve Kadın Seden Doğan & Yağmur Yiğit Seyahat; Seyahat Endüstrisinde Kadının Yeri ve Sorunları Şehnaz Demirkol & Sibel Oğuz; Konaklama Endüstrisinde Kadının Yeri ve Sorunları Ebru Günlü Küçükaltan; Turizm Endüstrilerinde Kadının Metalaştırılması Demet Tüzünkan; Turizmde Kadın İstihdamı Seda Şen Şahin; Turist Rehberliğinde Kadının Yeri ve Sorunları

kadınların nasıl engellerle karşılaştığını çok net görebilmekteyiz. Diğer bir kitap ise Ahmet Vatan editörlüğünde yazılmış olan Turizmde Kadın Olmak isimli eserdir. Bu kitapta kadınların karşılaştığı engelleri analiz eden altı bölüm çalışmaya dahil edilmiştir. Turizmde kadın olmak biraz daha günümüze vurgu yapmakta ancak yine de

geçmişte kadınların kariyer basamaklarını tırmanırken aşmakta zorlandıkları engelleri anlatmaktadır. Bunlara ek olarak Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze bir kariyer engellerini kıyas yapabilmek adına Meryem Akoğlan (1996), Cave ve Kılıç (2010), Çelik Uğuz ve Topbaş (2016), Pelit, Güçer ve Demirdağ (2016), Demirel ve Perçin

Tablo 1. Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Kadar Kadınların Karşılaştığı Kariyer Engellerini Açıklayabilmek Adına Yararlanılan Kaynaklar (Devam)

Kaynak	Konusu
Akdağ ve Üçyıldız (2020)	Seyahat Acentası Çalışanlarının Cam Tavan Sendromu Algılamaları: Ege Bölgesi Seyahat Acentalarında Bir Uygulama
Arslan ve Gültekin (2018)	Kadın Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Mesleki Sorunlar: Aydın Turist Rehberleri Örneği
Cave ve Kılıç (2010)	The gendered effects of statecraft on women in tourism: Economic sanctions, women's disempowerment and sustainability?/ Devlet yönetiminin turizmde kadınlar üzerindeki cinsiyetçi etkileri: Ekonomik yaptırımlar, kadınların güçsüzleştirilmesi ve sürdürülebilirlik?
Balcı ve Aslan (2022)	Turizmde Çalışan Kadın Sorunları: Antalya'da 5 Yıldızlı Otellerin Yiyecek-İçecek Departmanlarında Çalışan Kadınlar
Çelik Uğuz ve Topbaş (2016)	Turizmde Kadın İstihdamı ve Ücret Ayrımcılığı: Karşılaştırmalı Bir Analiz
Pelit, Güçer ve Demirdag (2016)	Kadın İş görenlerin Karşılaştığı Sorunların İş Bırakma Eğilimlerine Etkisi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma
Demirel ve Perçin (2018)	Otel İşletmelerindeki Kadın Yöneticilerin Kariyer Engellerinin Kariyer Geliştirme Stratejileri Üzerine Etkisi
Meryem Akoğlan (1996)	Konaklama Endüstrisinde Kadının Konumu

(2018), Arslan ve Gültekin (2018), Akdağ ve Üçyıldız (2020) ve Balcı ve Aslan (2022) makaleleri incelenmiştir.

Kadınların Kariyer Hayatlarında Karşılaştıkları Engeller

Alanyazın incelendiğinde birçok yazarın kariyer ile ilgili tanım yaptığı görülmektedir. Kariyer engelli kısaca, kişinin iş hayatında hedeflerine ulaşmada karşılaştığı zorluklar, kariyer gelişimine engel olabilecek durumlar olarak tanımlanabilir. Kariyerde karşılaşılan engeller kişinin kendinden kaynaklanabileceği gibi örgütün kendi kültüründen de kaynaklanabilmektedir. Bütün bu engeller kişinin çalışma hayatında elde etmek istediği başarı, terfi, ücret ve statü gibi amaçlarına giden yolda karşılarına çıkmaktadır (Anafarta, Sarvan ve Yapıcı 2008). Çalışma hayatına etki eden çok fazla faktör bulunmaktadır. Ancak özellikle kadın çalışanlar hem bireysel, örgütsel faktörlerden hem de toplumsal baskı-basma kalıp düşünce-

lerle karşı karşıya kalmakta bu da kadın istihdamının azalmasına yol açmaktadır (Demirel vd. 2018).

Bireysel Faktörler

Alanyazın incelendiğinde kişinin karşılaştığı kariyer engelleri bireysel ve örgütsel engeller olarak ikiye ayrılmaktadır. Kariyer engellerinde bireysel faktörler kişinin kendi psikolojik, duygusal ve yaşam koşulları ile ilgili yaşadıkları olarak tanımlanabilir. Kişi kendi bireysel arzuları, başarıma duyguları, yetenekleri ve duyguları doğrultusunda çalışacağı işi seçmekte ve bu paralellikte iş yaşamında ilerlemektedir (Aytaç 2005). Bu özellikler kişiden kişiye değişebilmektedir, bazı insanlar daha dışa dönük ve girişken bir yapıya sahipken bazıları ise daha içe kapanık ve kalabalık ortamlardan hoşlanmayan karaktere sahip olabilmektedir. Girişken yapıdaki insanlar daha çok risk alabilen, liderlik vasıfları kuvvetli, saygınlık görmeyi ve yönetmeyi sever olarak

Tablo 2. Turizmde Kadınların Karşılaştığı Kariyer Engelleri

1. Bireysel faktörler	Figen Erkan: yöneticilik birçok şeyden feragat etmek demek (Yazıt 2020) Gülçin Güner- eşi vefatından sonra evlenmez ve çocuk sahibi olmaz, kendisini çalışmaya adar (Aydın Ünal 2020) Hacer Aydın- yıllarca hiç izin yapmadan çalışmış (Hazarhun 2020) Sema Bakacak Kocakanat- iyi bir aile yapısına sahip olmanız gerekmektedir (Göktepe 2020)
1.1. Çoklu rol üstlenme	Aysun Yalçınkaya- iyi bir eş, anne, toplumun beklentileri bitmiyor (Çınar 2020) Münciye Çavuşoğlu – evliliğim hep ikinci planda kaldı çocuklarımın büyüdüğünü göremedim (Öksüz 2020) Gülay Nalçacı- uzun çalışma saatleri, hafta sonu çalışmak- yorucu oluyor (Akoğlan Kozak 2020) İnci Pirinçcioğlu- Kızı “ben senin gibi olmayacağım, bu kadar çok çalışmayacağım” diye sitemde bulunur (Babat 2020) Nilsen Yurdakul Özel- özellikle belirli bir yaşın altında çocuğu varsa kadın ve anne diye işe alınmadığı zamanlar olmuş (Şen Küpeli 2020)
2. Örgütsel Faktörler	- Dönemsel-mevsimsel - Çalışma saatlerinin uzunluğu ve vardiyalı olması - Ücret düşüklüğü - Tatillerde iş başı - Çok iş yükü
2.1. Cam Tavan	Hülya Aslantaş- turizm şirketinin müdürlüğü verilir ancak çok genç ve tecrübesiz bulur kendini (Söyler 2020) Asuman Tarıman- verilen sözlerin tutulmaması (Aydın 2020) Aysun Yalçınkaya- patron böyle istiyor- kadın olduğu için yönetimi ikna edememek (Çınar 2020) Gülay Nalçacı- 1990 yıllarında başlayan kadınların artması ve yönetici olmasıyla çok sık görülmeye başlandı (Akoğlan Kozak 2020) Nilsen Yurdakul Özel- kadın olmasaydın seninle neler başarırız (Şen Küpeli 2020) Pelin Ulusoy- başkasının yaptığı işi kendileri yapmış gibi gösterilirdi (Güney 2020)
2.2. Kariyer Platosu	Müberra Eresin- hak ettiği halde terfi alamama (Gülenç ve Akoğlan Kozak 2020) Nilsen Yurdakul Özel- kadınlar yönetici vasıflarına uygun görülmedikleri için ilerletilmiyor (Şen Küpeli 2020) Şule Billur- çalıştığı otelde müdürlüğe kendisinde olan vasıfların hiç birine sahip olmayan biri seçilmiştir (Erdoğan Morçin 2020)

tanımlanırken içe kapanık ve dar çevrede yaşamayı seven insanlar ise güvenli, risksiz, belirli bir maaşı ve sigortası olan işlerle yetinebilmektedirler. Ancak kariyer engelleri her türlü birey için vardır ve içinde bulunduğu duruma göre değişiklik gösterebilmektedir (Bora ve Perçin 2022). Alanyazında doküman incelenmesinde bireysel olarak kadınların çok fazla çalıştıkları, azimli ve disiplinli oldukları, gerektiğinde kendilerinden

ödün verdikleri, yaptıkları işe çok büyük bir aşkla bağlı oldukları görülmektedir. Israrları, engeller karşısında yılmadan çalıştıkları takdirde bu başarılarla ulaştıkları görülmüştür. Nilsen Yurdakul Özel Hanım için çok sosyal olduğu, hareketli ve dışa dönük karakteri sayesinde sektöre hızla adapte olduğu belirtilmiştir (Şen Küpeli 2020). Münciye Çavuşoğlu ise çok isteyerek çalıştığını babasına bile henüz 18 yaşında karşı koyup Türk

Tablo 2. Turizmde Kadınların Karşılaştığı Kariyer Engelleri (Devam)

2.3. Mobbing	Hediye Çete- psikolojik baskı-satış müdürlüğü pozisyonuna getirilmesi (Ekşili 2020) Müzeyyen Acır- tehdit- (Toker 2020) Sezen K- toplantılara davet edilmemek-yok sayılmak Zeynep Hanım- hazırladığı projeyi müdürünün alması, itibarsızlaştırılma Tuğba S- psikolojik baskı, zorbalık ve taciz- çok iş verilmesi ya da hiç verilmemesi (Uca 2019) Şule Billur- silahla ofisinin basılması (Erdoğan Morçin 2020)
2.4. Mentor eksikliği	Gülay Nalçacı- çok kadın yönetici olmaması (Akoğlan Kozak 2020) Songül Etili- kadın yönetici yok denecek kadar azdı. (Dülger 2020) Antalya'daki koordinatör ya da yöneticilerin %90'ı erkek (Doğan ve Yiğit 2019)
2.5. Taciz	Nilsen Yurdakul Özel- kadınlar bekarlarsa ötekileştirilmekte (Şen Küpeli 2020) Erkekler seks ve turizm birlikte anıldığı için eşlerinin turizmci olmasını istememekte Erkekler iş hayatında kadından rahatlıkla faydalanacağını düşünmekte (Doğan vd. 2019)
3. Basmakalıp düşünceler- Toplumsal baskı	Aysun Yalçinkaya- toplumda turizmci olarak hafife alınmakta (Çınar 2020) Ayşe Seviner- kızını nasıl gönderirsin bu okula, kadın kısmı garson mu olur söylentileri (Babat, Ayşe Seviner 2020) Aytaç Tunçdemir: turizmde çalışacağını duyan çevresinden olumsuz yönde çok ciddi tepkiler alması (Kaygalak Çelebi 2020) Esmâ Sema Ece- kadınların muhafazakar giyinmesi beklenmekte (Güler 2020) Müberra Eresin- amcası kız çocuğunun otelde ne işi var gibi söylemler (Gülenç vd. 2020) Nilsen Yurdaku Özel- turizm okuyup garson mu olacaksın söylemleri (Şen Küpeli 2020)
3.3. Cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliği	Katılımcı 8: turizmde vardiyalı çalışma saatleri dolayısıyla tercih erkekten yana kullanılıyor Katılımcı 3: ücret eşitsizliği motivasyon düşüklüğü sebebi Katılımcı 12: git evinde otur ne işin var bu saatte kız başına gibi cümleler (Elif Nur 2022) Aysun Yalçinkaya- kadın eşitlik için ekstra çaba ve performans göstermek zorunda (Çınar 2020) Gülçin Güner- müdürü kadın olduğu için mutfağın ortamını bozduğu söylenmiş (Aydın Ünal 2020) Güzide Kosifoğlu- ataerkil yapı kadını çocuk yapan, sofraya kuran evi çeviren kişi olarak tanınamakta (Karaca 2020) Müzeyyen Acır- kültür turizm bakanlığı – bu kadın mı sorunumuzu çözecek ya da Müzeyyen bey hitabı (Toker 2020) Nilsen Yurdakul Özel-çocuğum var ve yaşı küçük diye işe alınmamışlığı (Şen Küpeli 2020) Şule Billur- yükselmede erkek rakip varsa hep erkek seçilmiş(Erdoğan Morçin 2020) Yakın zamanda çocuk yapacak mısın sorusu -evlisin sen evinin kadını ol bu saatte burda ne işin var söylemleri (Doğan vd. 2019) Kadın rehber olduğumuz için ciddiye alınmadıkları ve kaptanlar tarafından küçük görüldükleri (Şen Şahin 2019)

hava Yolları bünyesinde çalışmaya başladığını, çalışma saatleri dolayısıyla kimi zaman evliliği ve çocuklarının ikinci planda kaldığını paylaşmıştır (Öksüz 2020).

Çoklu Rol Üstlenme

Alanyazın incelendiğinde bireysel kariyer faktörlerinden önümüze çokça çıkan engel özellikle kadınlarda çoklu rol üstlenmedir. Kariyer engelleri kadınlar açısından incelendiğinde erkeklere göre daha fazla ve zorlayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın çalışanlar sadece iş hayatlarında zorlanmamakta aynı zamanda erkeklere göre kişisel hayatlarında da çok farklı faktörlerle mücadele etmektedirler. Çünkü kadının görevi sadece işini iyi icra etmek değildir. Toplumda kadın aynı zamanda anne, evlat, eş gibi birbirinden farklı rolleri bir arada yürütmeye çalışmaktadır. Türk toplumundaki kadının omzuna yüklenen sorumluluklar kendini ailesine adanmasını istemektedir (Aydın Tekeltürk ve Şahin Perçin 2008). Tüm bu sorumlulukları dolayısıyla çok fazla çaba sarf etmekte ve iş yaşamlarında dengeyi kurmakta zorlanabilmektedirler (Akdağ ve Üçyıldız 2020). Birey bu dengeyi sağlamaya çalışırken rol çatışmaları yaşayabilmekte, motivasyonu düşerken iş bırakma eğilimi de artmaktadır (Güzel ve Özgül 2014; Pelit vd. 2016). Mesai kavramı nedir bilmeyen, Türkiye'nin en iyi turizmcilerinden olan Aysun Yalçınkaya, "Türk toplumunun kadından beklentisinin hiç bitmediğini uzun mesai saatleri yüzünden kendi hayatımı hep ötelemek zorunda kaldım, bu kadar sorumluluğun yanında toplumun sizden beklentisi, çocukların ve ailenin beklentisi. Kısacası bu sektörde bayan olarak çalışmak tamamen seçim meselesi..." (Çınar 2020: 33). Gülay Nalçacı mesleğin çalışma saatleri, tatil olgusunun olmaması, bayram ve hafta sonlarında çalışmak zorunda olmak çocuklu ve evli kadınlar için çok zor olacağını anlatmıştır. Diğer bir kadın turizmci İnci Pirinçcioğlu- İzlanda-Münih- Amerika Brüksel gibi yerlerde iş gezilerine çıktığı bir gün yüz felci geçirir. Kızı ise ona kızar ve "ben senin gibi olmayacağım, bu kadar çok çalışmayacağım" diye sitemde bulunur. Hilton'da başlayan turizm sektöründeki kariyeri ilerleyen yıllarda VIP Turizm ile parlayacak onu

en başarılı kadın turizmciler arasına sokacaktır (Babat 2020).

Örgütsel Faktörler

Kariyer engellerinin en çok karşılaşıldığı ikinci faktör ise örgütlerin yaratmış ve sergilemekte oldukları alışkanlıklarından ya da kültüründen meydana gelmektedir. Örgüt kültürü zamanla işletmenin hedeflerine ulaşabilmek için çalışanlarının oluşturduğu yazılı olmayan kurallardır. Örgüt kültürü çalışanları bir arada tutar, kişinin kendisini işletmeye ait hissetmesinde yardımcı olur ve motive eder (Bora vd. 2022). Örgüt kültürü çalışanların aidiyetleri ve motivasyonunu olumlu yönde geliştirdiği ve daha çok çalıştıklarını göstermektedir (Ahmed, Khan, Memon ve Siddiqui 2014). Örgüt kültürü kişinin kariyer planlamasında, işine daha bağlı olmasında ve çalışanların örgütün amaçlarına ulaşma yolunda daha çok çaba sarf edeceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla çalışanların kariyerlerinin desteklenmesi, kariyer hedeflerinde giden yolda yardımcı ve anlayışlı olunması çalışanları örgüt bağlılığı bağlamında motive edecektir. Turizm sektörü yapısı gereği zor koşullara sahiptir. Bu yüzden çalışılan alt sektör otelcilik de olsa, ulaşım sektörü de olsa, seyahat ecenteciliği de olsa ya da yiyecek içecek işletmesi de olsa bu sektörde faaliyet gösteren tüm örgütler neredeyse 7/24 çalışmaktadır. Bununla birlikte bu hizmeti kesintisiz sağlayabilmek amacıyla vardiyalı ve uzun mesai saatleri, özellikle yaz aylarında dönemsel çalışma koşulları, ücretlerin düşük olması, tatiller de bile iş baskı gerektiren bir fitrata sahiptir. Bu da bir işletmenin örgüt kültürü ne kadar iyi olsa da kadınları kariyer hedeflerine ulaşma yönünde zorlamaktadır (Demirkol vd. 2004).

Cam Tavan

Cam tavan terimi 1970'li yıllarda Amerika'da kadınların yönetici pozisyonlarına yükselmeye sıkça karşılarına çıkan ya da inandıkları görünmez yapay engeller olarak kullanılmıştır (Arslan vd. 2018; Balcı vd. 2022). Cam tavan kadınlara karşı hem iş yerlerinde hem de sosyal hayatta kadınların karşılaşmakta olduğu eşitsizlikleri kapsamaktadır. Kadınların erkekler gibi yöneticilik

pozisyonuna yükselirken objektif olarak değerlendirilmediğini ve kadınların iş hayatlarında bu engelleri kanıksadığını anlatmaktadır. Kadınlar günümüzdeki bu kadar gelişime rağmen halen yarı zamanlı, düşük ücretli çalıştırılmakta genellikle çekicilik gerektiren resepsiyonist, garson, kat görevlisi ya da misafir ilişkileri olarak istihdam edilmekte ve orta ve üst seviyeye doğru çıktıkça sayıları azalmaktadır (Tekeltürk vd. 2008). “Kadının yeri evidir, kadın duygusaldır bu yüzden iş hayatında başarılı olamaz” gibi söylemlerin hala devam etmesi TUIK verilerine göre kadınların istihdam oranına bakıldığında yüzde 28, erkeklerde ise yüzde 62,8 olarak yansımadır (TUIK 2022). Türk Turizmine Kanat gerenler kadın turizmciler Nilsen Yurdakul Özel’in yöneticisinin söylediği “erkek olsan seninle neler başarırdık” aslında cam tavan örneğini yansıtmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki başarı sadece erkeğe layık gören bir anlayış hakimdir (Şen Küpeli 2020). Aysun Yalçınkaya ise çoğunlukla kadın olduğu için sözünün dinlenmediği, yönetime sözünü geçiremediğini kendini kuruma ispat etmek için hafta sonları bile çalıştığını anlatmaktadır (Çınar 2020). Gülay Nalçacı ise işe başladığı 1980’li yıllarda cam tavan etkisinin kadın yönetici azlığı sebebiyle çok hissetmediğini ancak “1990’lı yıllarda üst düzey kadın yönetici adayı olmaya başladı o zaman bu problemler daha çok ortaya çıktı” şeklinde aktarmıştır (Akoğlan Kozak 2020). Asuman Tarıman’a göre ise verilen sözlerin tutulmaması sektörde çok alışlageldik bir durumdur (Aydın 2020). Pelin Ulusoy’un sektörde çokça yaşadığı başkalarının yaptığı işlerin kendilerinin yapmış gibi göstermesi yine cam tavan sendromuna örnektir (Güney 2020). Kadınları başarısız ya da onları yeterli bulmamak veya kendilerini öyle hissetmelerini sağlamak 2023 yılında halen sıkça rastlamakta olduğumuz bir durumdur.

Kariyer Platosu

Kariyer platosu yani kariyer düzleşmesi kişinin çalıştığı yerde hak ettiği halde uzun süre veya kalıcı olarak terfi ettirilmemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç bazen uzun yıllar sürebilmekte sonucu ise yükseltilmek ya da kişinin kendini yükseltilmeyeceğine inandırarak işten

ayrılması ile sonuçlanabilmektedir. Alanyazın incelendiğinde kişinin genellikle kariyerinde durağan veya yükselme dönemlerinde karşılaştığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirel 2019) Kariyer platosu yaratan hem örgütsel hem de bireysel nedenler olabilmektedir. İşletmelerin büyümesinin yavaş olması, pozisyonlardaki yükselme fırsatlarının azlığı, emekli olması gereken yöneticilerin hala iş başında olması örgütsel nedenler olarak gösterilmektedir. Bireysel nedenler arasında ise kişinin işi ile ilgili bilgi yetersizliği, tükenmişlik algısı, iş ile ilgili mücadeleden çekinmeleri ve kendini geliştirmemesi sayılabilmektedir (Bora vd. 2022). Turizm sektöründe de kariyer platosu yaşayan kadın çalışanlar çokça vardır. TÜROB’un ilk kadın başkanı Müberra Eresin genel müdüre ön büroda çalışmak istediğini söyleyince ciddi bir dirençle karşılaşmıştır ve yıllarca çalışıp hak ettiği halde otelde terfi alamadığını anlatmıştır. Nilsen Yurdakul ise kadınların yönetici vasıflarına uygun görülmedikleri için ilerletilmediğini, alt pozisyonlarda daha rahat hareket ettiklerini açıklamaktadır (Şen Küpeli 2020). Şule Billur ise çalıştığı otelde genel müdürlüğü yabancı dil bilen ve turizm eğitimi olan biri olarak en çok kendisinin hak etmesine karşın bu vasıfların hiç birine sahip olmayan ama erkek olan aday genel müdürlüğe getirildiğini anlatmıştır (Erdoğan Morçin 2020).

Mobbing

İşletmelerde çalışanların en fazla maruz kaldığı kariyer engellerinden biri de mobbingdir. Alanyazın incelendiğinde mobbing ile ilgili çokça tanım bulunmaktadır. Mobbing, iş yerindeki bir veya birden fazla kişinin bir çalışana kasıtlı ve defaten (Bora ve Perçin 2022) üzerine fazla iş vererek ya da hiç vermeyerek, yalnız bırakarak, iftira atarak, tehdit ederek, alay edilerek (Balcı vd. 2022), taciz edilerek, psikolojik baskı ile çalışanın örgütte dışlanması ve ötekileştirilmesi (Uca 2019) şeklinde tanımlanabilir. Bu davranışlardaki temel gaye çalışana yalnız hissettirip psikolojik olarak yıpratarak tükenmişlik hissettirmek ve işi bırakmasını sağlamaktır. Mobbingin tam bir hedef kitlesi olmamakla birlikte mobbing yapılan kişi sadece bir çalışan da olabilir üst düzey yönetici de ola-

bilmektedir (Balcı vd. 2022). Bir davranışın mobbing sayılabilmesi için bu davranışların sıklığı ve süresi önem arz etmektedir. Mobbing süresi arttıkça çalışan üzerindeki etkisinin de artması kuvvetlidir (Uca 2019). Mobbinge maruz kalan çalışanın örgütsel bağlılığı düşer, kişinin bireysel ve örgütsel farkındalığı azalır, performansı negatif şekilde etkilenir, örgütte ise işleyişi bozar, takım ruhunu etkiler, çalışan devir hızını artırır, müşteri memnuniyetini azaltır ve işletmenin sahip olduğu marka imajını da tehlikeye atabilmektedir (Altıntaş 2014; Bora vd. 2022). Çalışan eğer mobbing yüzünden işinden olduysa geliri kesilir, tükenmişlik hissi ile depresyona girebilir, toplum önünde imajı zarar görecektir ve belki sağlık ve ruhsal sağlık problemleri ortaya çıkacaktır (Tınaz 2006). Turizm sektöründe kadınların kariyer engellerinde çokça karşımıza çıkan mobbing örnekleri şu şekilde yer almaktadır; Müzeyyen Acır Turizm bakanlığında çalıştığı sürede düzgün ve güvenilir iş yapıyor olması diğer çalışanlar tarafından tehlikeli görülür ve epey eleştirilir hatta üstlerine defaten şikayet edilir bu da yetmez tehditler alır. Aynı dönemde çalıştığı ve Müzeyyen Acır'ın kadrosuna atanmayı isteyen potansiyel rakipler tarafından çok ciddi baskılara maruz kalır. Bununla birlikte Müzeyyen Hanım izin koşullarını yerine getirmeyen bir müteşebbisin iptal kararı kaldırılmadığı için ölümle bile tehdit edildiğini anlatır (Toker 2020). Uca (2019)'da mobbing ile ilgili yaptığı görüşmelerde Sezen K. Yeni gelen müdüründen toplantılara davet edilmemek ve olması gereken e-mail grubunun dışında bırakılmak gibi çeşitli mobbinge uğradığını anlatmaktadır. Üstelik işletmedeki kedileri kendisinin yakalaması söylenmesi üzerine bizzat kendi koşturmuştur. Tüm bu olan olaylar Sezen hanımın çok ciddi mobbinge maruz kaldığını gözler önüne sermektedir. Diğer bir örnek ise; Zeynep hanım yeni alınan genel müdürün kendisini rakip olarak gördüğü ve toplantılara alınmadığını aktarmaktadır. Hatta Zeynep hanımın uzun süre üzerinde çalıştığı projenin pek çoğu elinden alınmış deneyimsiz kişilere verilmiştir. 8 ay bu istismara dayanmış ancak sonunda istifa etmiştir. İstifa ettikten sonra bir süre psikolojik destek aldığını anlatıyor. Tuğba Hanım ise üç yıldır çalıştığı iş yerinde kendisiyle iletişimin kesildiğini

ya çok iş verilip ya da hiç verilmediğini, iş arkadaşları önünde defalarca küçük düşürüldüğünü anlatmaktadır. Tuğba Hanım mobbing yaşayan herkese yasal haklarını öğrenmelerini gerekirse delil toplamaları gerektiğini söylemiştir (Uca 2019).

Mentor Eksikliği

Dünden bugüne dünyadaki her şey gibi işletmeler de değişimden geçmektedir. Globalleşme ile iyice dinamikleşen işletmeler ellerindeki iyi yetişmiş iş görenleri memnun edip işletmede tutmaya çalışmaktadır. İş görenin örgüt bağlılığını arttırmada en önemli etkenlerden biri şüphesiz ki kariyer gelişimine yardımcı olmak ve ona yol açmaktır. İş görenin işletmede motivasyonunu arttırma ve kariyer gelişimine yardımcı olan stratejilerden biri mentorluktur (Kim, Im ve Hwang 2015). Mentorluk iş hayatında tecrübeli bir bireyin (mentor), deneyimsiz olan yeni çalışana (mentee) iş hayatında yaşadıklarını aktaran ve yol gösterme amacıyla kurulan ilişki olarak tanımlanmaktadır (Bora vd. 2022). Turizm sektöründe kadınlar kendi hem cinslerinin başarılarını görüp onları rol model alırlar. Ancak zaten kadın çalışanın az olduğu turizm sektöründe kadın yöneticinin olmaması onları işleyişi öğrenmede ve kariyer basamaklarını çıkarken zorluk yaşatacaktır. Sonuç olarak iş hayatlarında kariyer yolundaki örnek alacakları bir birey olmayacaktır (Akdağ vd. 2020). Gülay Nalçacı kariyer basamaklarını anlatırken kadın yöneticinin olmaması, işletme içerisindeki kadınları da teşvik etmemek açısından kötü bir durum olduğunu söylemektedir (Akoğlan Kozak 2020). Songül Etili ise "kadın yönetici o kadar az ki ancak çok mücadele ederseniz ve asla pes etmezseniz bu meslekte kazanırsınız" şeklinde açıklamaktadır (Dülger 2020). Doğan ve Yiğit'in yaptığı araştırmada ise katılımcı Türk turizminin başkenti olmaya aday Antalya'da bile kadın koordinatör ya da yöneticilerin yüzde 90 erkek diye vurgulamaktadır (Doğan vd. 2019).

Taciz

Çoğu işletmede karşımıza çıkan ve kadınların dillendirmekte çekindiği taciz davranışı kariyer engelleri arasında yer almaktadır. İş yerinde ta-

ciz; fiziksel, sözel, sözel olmayan veya görsel davranışlar bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Taciz denince aklımıza hemen cinsel bir saldırı ya da tecavüz gelmemelidir. Tüm bu davranışların içerisinde kişinin onayı olmadan ya da istemediğini açıkça beyan etmesine rağmen rahatsız olduğu davranışları ısrarla sürdürmesi ve bireyin çalışmasına engel olabilecek cinsel içerikli her türlü davranış olarak da tanımlanmaktadır. Türkiye’de 2011-2017 yılları arasında çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan hazırlanan İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberine göre telefon hatlarına toplam 55 bin 46 kişi iş yerinde psikolojik tacize maruz kaldığını iletmiştir (Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi 2021). Toplumda taciz edenin yanlış yaptığının bilinmesine rağmen kadınlar bu sorunlarını çok dile getirememektedirler. İşini kaybetme korkusu, yükseltme çıkarları ya da etrafa rezil olma duygusu içerisinde birçok insan bu durumu saklayıp ses çıkaramamaktadırlar (Balci vd. 2022). Pek çok sektörde olduğu gibi turizmde de kariyer engeli olarak taciz karşımıza çıkmaktadır. Kadını metalaştıran pek çok sektörün başında turizm gelmektedir. Hem coğrafi özellikler hem de ağırlama endüstrisinin fitratında olan ağırlama, misafirperverlik, güzellik ve hizmet etme anlayışı ile kadın özdeşleştirilmiş bu konuda reklam çalışmaları yapılmıştır. 36 yaşındaki ve 8 yıllık sektör deneyimi olan kadın turizmci sektörde tacize maruz kalıp kalmadığı sorulduğunda, “turizm sektöründe çalışan kadınlar ise özellikle tepe yöneticiler kadınlarla rahatça faydalanabileceklerini düşünüyorlar” şeklinde cevap verirken 28 yaşındaki diğer katılımcı ise iş ortamında karşı cinsin bizden beklentisi farklı olabiliyor, hatta bizleri rahatsız etme aşamasına kadar geliyor”. 36 yaşındaki katılımcı ise çoğu erkek eşlerinin turizmde çalışmasını istemiyor çünkü seks ve turizm birlikte anılıyorsa diye ekliyor (Doğan vd. 2019).

Basmakalıp Düşünceler-Toplumsal Baskı

Alanyazın incelendiğinde kadınların turizm sektöründe yaşadığı sorunların birçoğunun toplum baskısı veya ataerkil yapıdan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ataerkil toplumların çoğunda geçmişten günümüze değişmemekle bir-

likte kadının her türlü emeği ve hatta kadının bedeni bir kocanın ya da babanın sahiplendiği bir olgudur. Tüm ev işlerinden kadınların sorumlu olması, çocuk bakımının sadece kadına ait olması, kadının metalaştırılması, emeğinin üzerinde söz sahibi olunması ve iş hayatında kadın katılımının az olması yine toplumların ataerkil yapısından kaynaklanmaktadır (Günlü Küçükaltan 2019). Bu tip toplumlarda turizmde çekicilik olarak kadınların kullanılması tanıtımlarda ve reklamlarda görsel olarak kadının kullanılması ve kadınların turistlere hizmet eden onların duygusal ihtiyaçlarını karşılayan olarak görülmesi (Cave vd. 2010) insanları kadının turizmde çalışması fikrinden uzaklaştırmaktadır. Basmakalıp düşünceler ise toplumda bazı grupları kategorize etmeye veya sınıflamaya dayalı zihnimizde oluşan sınırları çizilmiş ve kemikleşmiş geleneksel ön yargılar olarak tanımlanabilmektedir (Anafarta vd. 2008; Akdağ vd. 2020). Toplumlardaki birtakım basma kalıp düşünceler kadınların üst düzey yönetici olabileceğinin karşısında durmaktadır. Özellikle erkek egemen sektörlerde yöneticilik ve başarı ancak bir erkeğin yapacağı bir şeydir gibi algılar kadınlar için önemli kariyer engeli oluşturmaktadır. Kadınlar daha duygusal ve sübjektif karar verdiklerinden liderlik, risk alma, üst düzey yöneticilik gibi pozisyonlar kadına yakıştırılmamaktadır. Yapılan doküman incelemesinde başarılı olan turizmci kadınların pek çoğunun ailesi, eşi ya da etrafıyla işi ile ilgili toplum baskısına maruz kaldığı görülmektedir. Ayşe Seviner tanıdıklarının “turizm okuyan ancak garson olur” basma kalıp düşüncesiyle babasına kızını turizm okuması için nasıl gönderirsin kadından garson mu olur gibi bir takım erkek egemen söylemlerde bulunmuştur (Babat 2020). Esmâ Sema Ece ise bu kadar çok turist çeken ülkede turizmde çalışan kadınların etek boyunun hala sorun olduğunu ve bununla ilgili çokça eleştiri aldıklarının aktarmaktadırlar (Güler 2020). Aytaç Tunçdemir’in ise turizmde çalışacağını duyan çevresi çok ciddi olumsuz söylemlerde bulunmuştur (Kaygalak Çelebi 2020). TÜRSAB ilk kadın başkanı olan Müberra Eresin ise eğitimini aldığı otelciliği yapmak istediğinde amcasının “kız çocuğunun otelde ne işi var” basmakalıp

düşüncesiyle karşılaşır (Gülenç vd. 2020; Kutlu, Aktaş Çimen ve Güdekli 2022).

Cinsiyet Eşitsizliği ve Ayrımcılık

Kadınların sadece kariyerde değil hayatın tüm alanında karşılaştığı engellerden biri de cinsiyet ayrımcılığıdır. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar teknolojik ve toplumsal farkındalığın gelişmiş olmasına rağmen kadınlar halen cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar. Bir toplumda cinsiyet eşitsizliğinden bahsedilebilmesi için kadın ve erkeğin, kız ve erkek çocuklarının aynı hak ve özgürlüklere sahip olması gerekmektedir. Burada geçen eşitlik kavramı kadın ve erkeğin aynı olmasını değil ancak erkeğin yaşamın her yerinde sahip olduğu eğitim, çalışma, fırsat, ücret gibi hakların eşit şartlarda kadınlara da sağlanması anlamına gelmektedir (Kutlu vd. 2022). Toplumda ise toplum içerisindeki tüm kadın ve erkeklerin benzerlik ve farklılık ve toplum içerisinde üstlendikleri rollere istinaden aynı ve eşit haklara sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Özdemir Akgül 2020:162). Yukarıda çoklu rol üstlenme başlığında da anlatıldığı üzere kadınlar henüz çalışma yaşamına gelmeden cinsiyete dayalı rol dağılımları (annelik, eş, çalışan) ya da eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri, toplumdaki basmakalıp düşüncelerin hepsi ne kadar zor engellerle karşı karşıya olduklarının göstergeleridir (Dalkıranoğlu ve Çetinel 2008; Balcı vd. 2022). Toplumda erkek çalışmak, eve para getirmek ve ev geçindirmek rolü biçilmiş kadına ise çocuk bakmak, ev işi yapmak gibi görevler verilmiştir. Alanyazın incelendiğinde birçok toplumda erkek daha sert ve dayanıklı işlerde çalışmalıyken kadınlar daha ikinci sırada veya kenarda kalmaktadır (Elif Nur 2022).

Çalışma hayatında işler kadın ve erkek işi olarak ayrıldığı andan itibaren ayrımcılık ve eşitsizlik başlamaktadır. Hatta işletmede personel çıkarılacak bile olsa yöneticiler tercihlerini kadından yana kullanmaktadır. Çünkü erkek hele ki ailesi varsa evini geçindirmek ve masraflarını karşılamak durumundadır. Bununla birlikte kadının evli ve çocuklu olması işteki çalışma performansını negatif etkileyeceğini düşündüğünden kadını işletmede ya hiç tercih etmeme ya da işten

çıkarılacaklar arasında ilk tercih edilenlerdendir (Dalkıranoğlu vd. 2008). İşletmelerde ayrımcılık yatay ve dikey olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Yatay ayrımcılıkta işler kadın ve erkek işleri diye ayrılmaktadır. Yatay ayrımcılıkta teknik, strateji ve bilgi gerektiren işleri erkekler üstlenirken iletişim bazlı, çok eğitim gerektirmeyen ve emek yoğun işler ise kadın mesleği olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak dikey ayrımcılık ise iş yerinde vasıflı veya eğitimli kadınların yönetici olarak yükselememelerini anlatmaktadır. (Özkaplan 2019). İlgili alanyazın incelendiğinde Cumhuriyetin kuruluş döneminden bu yana birçok algı ve uygulamalar gelişse bile kadınların turizm sektöründe ayrımcılık, farklı düşünce kalıpları (Balcı ve Aslan 2022), düşük ücret uygulamaları (Cave vd. 2010), yönetici yeteneklerinin küçümsemesi ya da göz ardı edilmesi (Uğuz vd. 2016), kişinin istihdam edilirken aldığı eğitim ve bilgi doğrultusunda değil de tamamen kişisel özelliklere göre değerlendirilmesi (Koç ve Uşaklı 2022) gibi çalışmalar ayrımcılığın halen ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Kabil (2022) yılında yaptığı çalışmada katılımcı 8; turizm sektöründeki vardiyalı ve uzun çalışma saatleri dolayısıyla kadınların çok dayanamayacağına inanılıyor derken Katılımcı 3; sektördeki ücret eşitsizliği motivasyon düşüklüğü sebebi oluyor demiştir. Yine aynı çalışmada Katılımcı 12; senin bu saatte burada kız başına ne işin var, git evinde otur gibi ayrıştırmacı cümleler çokça kullanılmaktadır. Türk Turizmüne Kanat Gerenler; Kadın Turizmciler kitabında Gülçin Güner, kadının mutfak ortamını bozduğu hatta müdürünün bir daha mutfaka inmemesi konusunda kendisini uyardığını anlatmıştır (Aydın Ünal 2020). Yine aynı kitapta yer alan Müzeyyen Acır Kültür Turizm Bakanlığı, Teşvik Dairesi Başkanlığında çalıştığı yıllarda insanların "bu kadın mı sorunumuzu çözecek" ve "Müzeyyen Bey" şeklinde sözler işittiğini çalıştığı makama kadın olarak yakışmadığı düşüncesini içeren bu sözleri anlatmaktadır (Toker 2020). Şule Billur'un görüşmesinde ise her türlü yükselmede rakibi hep erkekse onun tercih edildiğini anlatırken ayrımcılığın her zaman var olduğunu bizlere adeta kanıtlamaktadır (Erdoğan Morçin 2020). Turizmde Kadın Olmak kitabında ise "evli kadınsın sen burada ne işin var" ya da "yakın za-

manda çocuk yapacak mısın sorusu şeklinde konuşmalar (Doğan vd. 2019), aynı çalışmadan bir başka röportaj ise “kadın rehberlerin sırf kadınlar diye ciddiye alınmadıkları ve kaptanlar tarafından küçük görüldükleri” anlatılmaktadır (Şen Şahin 2019).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadının Turizm Sektöründeki Yeri: Karşılaşılan Kariyer Engelleri nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi ile araştırılmış ve günümüzde halen bu engellerin devam ettiği sonucuna varılmıştır. Cumhuriyetin ilanından günümüze yapılan ve en kapsamlı çalışmalardan olan ve bünyesinde 52 başarılı kadının röportajını barındıran Türk Turizm Kanat Gerenler Kitabı; Kadın Turizmciler başta olmak üzere birçok çalışma incelenmiş olup bu çalışmalardan bir içerik analizi oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizi alanyazın araştırması sonucunda kadınların kariyer hayatlarında en çok karşılaştığı kariyer engelleri olan bireysel faktörler; çoklu rol üstlenme, örgütsel faktörler; cam tavan, kariyer platosu, mobbing, mentor eksikliği, taciz ve basma-kalıp düşünceler-toplumsal baskı; cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliği olarak ele alınmış ve bu başlıklar altında incelenmiştir. Turizm sektörünün emek yoğun bir yapısı olduğundan ve hizmet içerdiğinden aslında daha çok “kadınsı” ya da “kadın-yoğun” özelliği de barındırmaktadır (Tekeltürk vd. 2008). Gelişen ve değişen dünya ile birlikte 2023 yılında halen kadınlar turizm istihdamında hem örgütsel hem de toplumsal anlamda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Turizm sektöründeki mesai saatlerinin uzunluğu, iş yükünün fazlalığı, yetkilendirmenin sınırlı olması, kariyer gelişimine verilmeyen değer, iş güvencesinin olmaması, çoğu zaman mevsimsel çalışılması (Demirkol vd. 2004), ücretlerin düşük olması, (Cave vd. 2010), çoklu roller üstlenilmek durumunda kalınması, çocuk doğurmalarından ötürü yetersiz hissettirilmesi (Demirkol vd. 2019), cinsiyet ayrımcılığı, özel günlerde bile çalışılması (Arslan vd. 2018) kadın istihdamı açısından zaten zor olan sektörü daha da karmaşık hale getirmektedir.

Turizm gibi oldukça dinamik ve çalışma şartlarının zor olduğu bu sektörde başarılı olan yönetici kadınların ortak noktaları çok çalışkan, disiplinli ve başarı için giden yolda yılmadan devam etmeleridir. Bunun dışında başarılı turizmci kadınlar aldıkları eğitim ve kariyer gelişimleri sayesinde toplum baskılarına, basma-kalıp düşüncelere ve gerekirse ailelerine başkaldıracak iradeye sahip güçlü birer bireylerdir. Turizmde kadın olmaları pek çoğuna kapı açmış, kat hizmetleri, mutfak gibi orta seviyede de olsa ayakları üzerinde durmalarını sağlamıştır. Turizm sektörünün her ne kadar kadına yönelik bir çalışma sahası olduğu söylene de yöneticilik tarafında pek çok engel barındırmaktadır. Özgüven, dışa dönüklük ve iletişim becerilerinin kuvvetli olması, problem yaratan değil de sorun çözen özellikte olmaları, çok çalışkan olmaları onları kariyer engellerini aşmalarını sağlamıştır. Kariyerleri için birçok şeyi feda eden bu güçlü kadınlar hiçbir yöneticiye ya da aile ferdine boyun eğmeden yeri geldiğinde çocuklarını ve ailelerini ikinci plana atmak pahasına çok çalışmışlardır. Turizm sektöründe başarılı olmuş ve kariyer engellerini aşmış kadınların diğer bir özelliği ise iş motivasyonunun içlerinden gelmesi ve işlerini gerçekten severek yapmış olmalarıdır.

Tüm bu yapılan doküman analizi sonucunda kadınlara eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, kariyer gelişiminin desteklenmesi kadınların çalışma hayatına aktif katılabilmeleri için elzemdir. Turizm sektöründeki her çalışma kolunda yiyecek-içecek işletmelerinden, konaklama işletmelerine, ulaşım sektöründen turist rehberlerine kadar kadın çalışan sayısı artırılmalı eğitimlerine destek verilmelidir (Balci vd. 2022). İşletmelerdeki insan kaynakları departmanları bünyesindeki iş görenlerin yüksek lisans, doktora ya da dil eğitimi gibi eğitim taleplerini karşılamalı ve kadın-erkek çalışan arasındaki dengeyi gözetmelidir. Devlet cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliği ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmalı (Uğuz vd. 2016) ancak işletmelerde denetim mekanizmasını hep zinde tutmalıdır. İşletmeler özellikle iş yerinde sözlü taciz ile ilgili etik ilkeler benimsemeli ve bu konuda daha hassas davranmalıdırlar. İşletmeler kadın ve erkek çalışana eşit şartlarda yükselme şansı vermeli, ödülleri çalışanları motive

etmeli ve iş rotasyonlarıyla farklı departmanlarda çalışma imkânı vermeli, tüm bunları yaparken liyakati esas almalıdırlar (Bora vd. 2022). Çalışanlara eşit ücret politikası uygulanmalı, verilen işler kadın-erkek diye ayrılmamalı ve asttan üste katılım sağlanan toplantılar yapılarak çalışanların sıkıntılarına çözüm bulmaya ya da anlamaya çalışmalıdırlar. Buna ek olarak işletmeler orta ve üst yöneticilik pozisyonlarına belirli bir sayıda kadın kotaşı getirebilirler. Günümüzde kadın yöneticiler yanlarına birer yönetici adayı alıp onları eğitebilir, mentorluk yapabilirler ya da işletmeler bünyelerinde yönetici yetiştirme programları hazırlayabilir yine burada seçilecek adaylarda liyakat esas alarak yetişmesini sağlayabilirler (Avcı 2021). Çocuklu kadın çalışanlara ücretli izin, kreş imkânı, sosyal ve kariyer hayatlarını geliştirmeye yönelik eğitimler sunulmalı, gelişimlerine katkıda bulunulmalıdır (Demirkol, Fidan ve Pelit 2004).

Araştırma doküman inceleme yoluyla Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadının Turizm Sektöründeki Yeri: Karşılaşılan Kariyer Engelleri'ni açıklamaya çalışmış ve bu zorlukların aşılabilmesi için birtakım öneriler sunmuştur. Doküman analizi ikincil verilerden oluşmaktadır ve kişilerin duygu ve davranışlarını gözlemleyemediği için sınırlılıkları olan bir yöntemdir. Bu yöntemin sınırlılıkları arasında objektif olamama ve çok detaya girme gösterilebilmektedir (Kıral 2020). Bu yüzden farklı yöntemler kadınların turizm sektöründe karşılaştığı engelleri açıklamada daha net ortaya koyabilir. Bu çalışmada tüm turizm sektöründeki kadınların kariyer alanında yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Ancak turizm sektöründe birçok alt alan bulunmaktadır. Kadınların karşılaştıkları kariyer engellerini yiyecek içecek işletmelerinde, turist rehberliğinde, seyahat işletmeciliğinde ve konaklama işletmelerinde gibi alt sektörlerde ampirik şekilde araştırma yapmak sorunları daha derin analiz etmek açısından daha faydalı olabilir. Hem Türkiye'de hem de dünyada kadın istihdamını arttırmak adına daha çok çalışmak ve 1923-2023 yılları arasında halen konuştuğumuz bu engelleri ortadan kaldırmak bizleri her platformda daha ileriye taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S., Khan, M., Memon, Z. ve Siddiqui, F. (2014). Organizational Culture and its Impact on Employee Career Progression in Public Sector Organizations in Pakistan, *IBT Journal of Business Studies*, 10 (2): 56-70.
- Akdağ, G. ve Üçyıldız, U. H. (2020). Seyahat Acentası Çalışanlarının Cam Tavan Sendromu Algılamaları: Ege Bölgesi Seyahat Acentalarında Bir Uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3 (12): 2540-2654.
- Akoğlan Kozak, M. (2020). Gülay Nalçacı: TURBAN Otellerinin Unutulmaz Housekeeper'ı. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 141-150). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akoğlan, M. (1996). Konaklama Endüstrisinde Kadının Konumu, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (7): 16-23.
- Altıntaş, V. (2014). Turizm İşletmelerinde Yıldırma (Mobbing). İçinde Ş. Tekeltürk, N. Perçin ve B. Güzel (Editörler), *Turizm İşletmelerinde Çalışan İlişkileri Yönetimi* (ss. 303-320). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Anafarta, N., Sarvan, F. ve Yapıcı, N. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 15 (8): 111-137.
- Ardıç Yetiş, Ş. ve Çalışkan, N. (2020). Turizm sektöründe kadın istihdamı: mevcut duruma ilişkin bir değerlendirme, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (18): 105-119.
- Arslan, A. ve Şimşek, G. (2018). Kadın Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Mesleki Sorunlar: Aydın Turist Rehberleri Örneği, *Journal of Travel and Tourism Research*, 13 (1): 23-49.
- Avcı, C. (2021). Turizm İşletmelerinde Cinsiyet Ayrımcılığı: Kavramsal Bir Değerlendirme, *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(2): 1-14.
- Aydın Tekeltürk, Ş. ve Şahin Perçin, N. (2008). Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Kariyer Engelleri ve Cam Tavan Sendromu: Cam Tavanı Kırmaya Yönelik Stratejiler, *Journal of Administrative Sciences*, 6 (2): 113-128.
- Aydın Ünal, D. (2020). Gülçin Güner: Yerelden Genele İlerlemeyi Amaçlayan Bir başarı Öyküsü. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 151-158). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, C. (2020). Asuman Tarıman: Kaleiçi'nden Uluslararası Bir Arenaya. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 15-23). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aytaç, S. (2005). *Çalışma Yaşamında kariyer: Yönetimi, Planlanması, Gelişimi ve Sorunları*. Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Babat, D. (2020). Ayşe Seviner: Turizmin Gülüyüzü. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 43-48). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Babat, D. (2020). Türk Turizminin "İnci'si. İnci Piriñcioğlu. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 215-223). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Balcı, E. ve Aslan, E. B. (2022). Turizmde Çalışan Kadın Sorunları: Antalya'da 5 Yıldızlı Otellerin Yiyecek-İçecek Departmanlarında Çalışan Kadınlar, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (3): 1674-1698.
- Bayram, A. T. (2019). Türk Turizm Alan Yazınında Kadınlar Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8 (2): 56-77.
- Bora, D. ve Perçin, N. P. (2022). Turizm ve Kariyer. İçinde V. Altıntaş ve Y. Yumuk (Editörler), *Turizm İşletmelerinde Kariyer Engelleri* (ss.17-46). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Cave, P. ve Kilic, S. (2010). The Role of Women in Tourism Employment With Special Reference to Antalya, *Turkey, Journal of Hospitality Marketing & Management*, 3(19): 280-292.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çelik Uğuz, S. ve Topbaş, F. (2016). Turizmde Kadın İstihdamı ve Ücret Ayrımcılığı: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27V(1): 62-78.
- Çerezci, S. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Bakanı Prof. Dr. Peyman Türkan Akyol'un Siyasi Hayatı, *BELGI Dergisi Prof. Dr. Halil İNALCIK Özel Sayısı*, 2 (16): 820 - 844.
- Çınar, K. (2020). Kendini Mesleğe Adanmış Bir Turizmci. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 25-37). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dalkıranoglu, T. ve Çetinel, F. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın ve Erkek Yöneticilerin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Eğilimlerinin Karşılaştırılması, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1): 277-298.
- Demirel, Z. (2019). *Kariyer Planlaması, Yönetimi, Gelişimi ve Sorunları*. Bursa: Ekin Basım.
- Demirel, Z. H. ve Perçin, Ş. N. (2018). Otel İşletmelerindeki Kadın Yöneticilerin Kariyer Engellerinin Kariyer Geliştirme Stratejileri Üzerine Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(7): 547-557.
- Demirkol, Ş. ve Oğuz, S. (2019). Konaklama Endüstrisinde Kadının Yeri ve Sorunları. İçinde; A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 121-140). İstanbul: Değişim Yayınları
- Demirkol, Ş., Fidan, F. ve Pelit, E. (2004). Turizm Sektöründeki Bayan İşgörenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8): 71-88.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1998). *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. Sage: Thousand Oaks.
- Doğan, S. ve Yiğit, Y. (2019). Seyahat Endüstrisinde Kadın Kadının Yeri ve Sorunları. İçinde; A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 161-176). İstanbul: Gelişim.
- Dülger, A. S. (2020). Songül Etili: Çalışkan, Cesur ve İşini Seven Bir Kadın Turizmci. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 463-470). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ekşili, N. (2020). Hediye Çete, Sıfırdan Zirveye. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 179-188). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Elif Nur, K. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerinin Kadınların Motivasyon ve Verimliliği Üzerindeki Rolü: Mutfak Departmanı Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Journal of New Tourism Trends (JOINNTT)*, 3(1): 70-85.
- Erdoğan Morçin, S. (2020). Şule Billur: Çok Yönlü Bir Başarı Öyküsü. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 479-490). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ertaş, Ç. (2018). Otellerde Çalışan Erkeklerin Kadınların Çalışmasına Karşı Tutumu: Erilliğin Etkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (3): 625-645.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55 (1): 23-82.
- Göktepe, S. (2020). Sema Bakacak Kocakanat: Hayata Mutlulukla Bakan, Cesaretli Bir Kadın. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 429-440). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gülenç, S. ve Akoğlan Kozak, M. (2020). Müberra Eresin: "Eresin" Markasının Başarılı Kadın Yöneticisi. İçinde; M. Kozak vs N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5 Kadın Turizmci* (ss. 247-257). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güler, Y. (2020). Esmâ Sema Ece: Antalya Turizmde Değen Kadın Eli. İçinde M. Kozak vs N. Kozak (Editörler); *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 111-117). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güney, T. (2020). Pelin Ulusoy: Basamakları Tek Tek Çıkılan Başarılı Bir Kariyer Öyküsü. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 389-395). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Günlü Küçükaltan, E. (2019). Turizm Endüstrilerinde Kadının Metalaş(tırıl)ması. İçinde A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 101-120). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Güzel, B. ve Özgül, E. (2014). Turizm İşletmelerinde Çalışan İlişkileri Yönetimi. İçinde; Ş. Tekeltürk, N. Perçin ve B. Güzel (Editörler), *Turizm İşletmelerinde İş-Aile Yaşamı Çatışması* (ss. 405-422). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hazarhun, E. (2020). Hacer Aydın: Fuarçılık Alanında Azimle Kazanılan Büyük Başarı. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler), *Türk Turizm Kanat Gerenler 5 Kadın Turizmci* (ss. 167-174). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing Qualitative Research: A Primer for Technology Education Researchers, *Journal of Technology Education*, 9 (1): 47-63.
- ILO. (2018). International Labour Organizations. World Employment and Social Outlook: Trends for Women 2018, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_619577.pdf, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023
- Karaca, E. (2020). Güzide Kosufoğlu: Türk Turizmde Otuz Yıllık Kadın Emeği. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizm Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmci* (ss. 159-165). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kaya, Ş. (2017). Turizmde Kadın Emeği, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 9: 1-22.
- Kaygalak Çelebi, S. (2020). Aytaç Tunçdemir: Van Turizmine Dokunan Kadın Eli. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 61-69). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kim, S., Im, J. ve Hwang, J. (2015). The Effects of Mentoring on Role Stress, Job Attitude, and Turnover Intention in the Hotel Industry, *International Journal of Hospitality Management*, (48): 68-82.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1): 170-189.
- Koç, B. ve Uşaklı, A. (2022). Kadın Çalışanların Turizm Sektöründen Ayrılma Nedenleri: Keşifsel Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (1): 589-609.
- Kozak, M. ve Kozak, N. (2020). *Türk Turizmine Kanat Gerenler Cilt V: Kadın Turizmciler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kutlu, D., Aktaş Çimen, Z. ve Güdekli, D. (2022). Küresel Cinsiyet Eşitsizliğinin İstihdam, Eğitim ve GSYH Değişkenleri Açısından Değerlendirilmesi, *Journal of Yasar University*, 17(68): 857-877.
- Labuschagne, A. (2003). Qualitative research: Airy fairy or fundamental?, *The Qualitative Report*, 8(1): 100-103.
- Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi. (2021). *İş Yerinde Mobbing İş Yerinde Taciz*. İzmir: Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Öksüz, M. (2020). Hayatını Turizme Adamış Başarılı Bir İş İnsanı. İçinde; M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler Cilt V: Kadın Turizmciler* (ss. 271-277). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özdemir Akgül, S. (2020). Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi İle Mutluluk Endeksi Arasındaki İlişki, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9 (2): 160-178.
- Pelit, E., Güçer, E. ve Demirdağ, Ş. A. (2016). Kadın İşgörenlerin Karşılaştığı Sorunların İş Bırakma Eğilimlerine Etkisi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 8(15): 43-66.
- Söyler, S. (2020). Hülya Aslantaş: Azimle Çalışılarak Elde Edilen Bir Başarı Öyküsü. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5 Kadın Turizmciler* (ss. 202-213). Ankara: Detay.
- Şen Küpeli, T. (2020). Kurucu Yönetici ve Çok Yönlü Bir Kişilik. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler Cilt V: Kadın Turizmciler* (ss. 343-358). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şen Şahin, S. (2019). Turist Rehberliğinde Kadının Yeri ve Sorunları. İçinde A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 177-190). İstanbul: Değişim Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019, 08 07). Teftiş Kurulu Başkanlığı. Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?340F55042AC83F71F4425A3EB6A91AC7>, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Kuruluş ve Görevler. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023
- Tınaz, B. (2006). İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), *Çalışma ve Toplum*, 11 (4): 13-28.
- Toker, A. (2020). Müzeyyen Acır: Turizme Adanmış Bir Ömür. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 271-277). Ankara: Detay Yayıncılık.
- TUIK. (2022, 03 23). İşgücü İstatistikleri. TUIK, İşgücü İstatistikleri, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390#:~:text=yüzde C4yüzde B0stihdamyüzde C4yüzde B1nyüzde 20sekyüzde C3yüzde B6rel-yüzde 20dayüzde C4yüzde 9Fyüzde C4yüzde B1lyüzde C4yüzde B1myüzde C4yüzde B1yüzde 2Cyüzde 20\(yüzde 25\)yüzde 2Cyüzde 202021,kiyüzde C5yüzde 9Fiyüzde 20hizmetyüzde 20sekyüzde C3yüzde B6ryüzde C3yüzde BCndeyüzde 20istihdamyüzde 20](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390#:~:text=yüzde C4yüzde B0stihdamyüzde C4yüzde B1nyüzde 20sekyüzde C3yüzde B6rel-yüzde 20dayüzde C4yüzde 9Fyüzde C4yüzde B1lyüzde C4yüzde B1myüzde C4yüzde B1yüzde 2Cyüzde 20(yüzde 25)yüzde 2Cyüzde 202021,kiyüzde C5yüzde 9Fiyüzde 20hizmetyüzde 20sekyüzde C3yüzde B6ryüzde C3yüzde BCndeyüzde 20istihdamyüzde 20), Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. (2022). Turing'in Tarihçesi. Turing'in Tarihçesi, <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/>, Erişim tarihi: 15 Mart 2023.
- Tüzünkan, D. (2019). Turizmde Kadın İstihdamı. İçinde A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 67-84). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Uca, S. (2019). Turizm Endüstrilerinde Mobbing ve Kadın. İçinde A. Vatan (Editör), *Turizmde Kadın Olmak* (ss. 85-100). İstanbul: Değişim Yayınları.
- UNWTO. (2019). Global Report on Women in Tourism – Second Edition (Cilt 2). World Tourism Organization, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420384>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023.
- Vatan, A. (2019). *Turizmde Kadın Olmak*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Yazıt, H. (2020). Figen Erkan: Rastlantı Sonucu Seçilen Turizm Mesleği. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Editörler); *Türk Turizmine Kanat Gerenler 5: Kadın Turizmciler* (ss. 119-123). Ankara: Detay Yayıncılık.

Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadının Turizm Sektöründeki Yeri: Karşılaşılan Kariyer Engelleri

Merve ÖKSÜZ

Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2003-2009.) Sonrasında Washington DC'de, Global Business Strategies şirketinde İnsan Kaynakları Asistanı olarak çalıştı (2009-2010). Londra'da Brunel University'de, Uluslararası İşletme yüksek lisansını onur derecesi ile tamamladı (2010-2012). Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi İngilizce İşletme (Pazarlama) doktorasına başladı ve mezun oldu (2019). Doktorasını yaparken Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü'ne atandı (2017). Aynı üniversitede Güzel Sanatlar Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalıştı (2020). Şu anda mezun olduğu Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde görevine devam etmektedir (2021-). Temel çalışma alanları; turizm pazarlaması, turizm işletmeciliği, sürdürülebilir turizm, eko-gastronomi ve tüketicilerin yiyecek (gıda) tercih ve tüketimidir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Müzeciliği

Turkish Museology in Republican Era

İsmail ÖZER*

*Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Yerleşkesi, K: 2, No: 5, 52200, Altınordu, Ordu.

Email: iozer01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5910-4216

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 9 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 15 Eylül 2023

Kabul: 04 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: Müze, Müzecilik, Eski eser, Etnografya, Asar-ı Atika.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 9 June 2023

Resubmitted: 15 September 2023

Accepted: 04 October 2023

Key words: Museum, Museology, Antiquities, Ethnography, Ancient artifact.

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Türk Müzeciliğinin tarih içerisindeki gelişimi ve çağdaş müzecilik anlayışı çerçevesinde örgütlenme çabasını anlatabilmektir. Konu irdelenmeye çalışılırken Batı standartlarında müzecilik çalışmalarının başladığı dönemden yakın tarihimize kadarki süreç ana hatları çerçevesinde ele alınmıştır. Osmanlı döneminden başlayarak incelenen Türk Müzeciliğinin gelişme süreci, bürokratik karmaşa içerisinde uzun yıllar sadece muhafaza etme şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak çağdaş standartlarda kayıt ve tasnif işlemleri gerçekleşmediği, yeterli sayıda uzman personel ve memurun temin edilemediği müzeler, uzun yıllar boyunca etik değerlere sahip müze personeli sayesinde korunabilmişlerdir. Türk Müzeciliğinin çağdaş anlayışa hızla ulaşabilme gayreti 1970'li yıllardan itibaren başlayabilmiş bu tarihten önce ciddi bir ivme yakalanamamıştır.

ABSTRACT

The aim of this research is to explain the development of Turkish Museology in the historical period. While trying to examine the subject, the process from the beginning of museology studies in modern standards to our recent history has been explained within the framework of the main lines. The development process of museology, which we examined starting from the Ottoman period, took place in the form of preservation for many years in bureaucratic chaos. Museums, where a sufficient expert personnel and civil servants cannot be provided, have been protected for many years by museum personnel with ethical values. It is a sad situation that the effort of Turkish Museology to reach the modern understanding rapidly started from the 1970s, but before this date, a serious acceleration could not be achieved.

GİRİŞ

Müze kavramı az gelişmiş ve gelişmekte olan milletlerde eski eser sergisi veya deposu manasına gelse de çağdaş müzecilik anlayışı müzeleri eğitim aracı kabul ederek milli kültür öğelerini yeni nesillere aktarmayı amaç edinmektedir. Zevk almak veya yarar sağlamak amacıyla sınıflandırılmış nesnelere bütünü olarak bilinen koleksiyonların halka gösterilmesi ve kamuya açık hale gelmesiyle müze ve müzecilik kavramları doğmuştur (Uzun 2020). Kültür eserlerini koruyan ve bu eserleri eğitim ve sanatsal zevki yükseltme amacıyla toplu halde teşhir eden müesseselere müze, müzelerdeki içeriğin korunması ve sunumu için gerekli teknik bilgileri içeren

bilimsel çalışma alanına da müzecilik adı verilmektedir (Resmî Gazete 1970). Müzeler, “soyut” ve “somut” insanlık mirasını ve çevresini, kâr gayesi gütmeyen, eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık kurumlar olarak nitelendirilmektedir (Kandemir ve Uçar 2015). Tüm uygarlıklar, kendilerinden önceki uygarlıklara ve onların ürünlerine ilgi duymuşlar bu ilgiye bağlı davranışlar da korumayı olumlu ya da olumsuz etkilemiştir. Kültür varlığı olarak nitelendirilen eserler ve yapılar için her uygarlık kendine özgü koruma programları düzenlemiş bunun sonucu olarak bu değerlerin büyük bir bölümü gün-

müze kadar gelebilmiştir. Günümüzün koruma anlayışı geçmişten bize kalan bu değerlerin dünyanın ortak mirası olduğundan hareketle bunları gelecek nesillere aktarmak anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Koruma sürecinde yasal, örgütsel ve maddi düzenlemelere gerek duyulmaktadır (Madran 1996). Bu açıdan bakıldığında Türklerde müze ve müzecilik kavramlarının oluşumunu 19. yüzyılda başlatmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Müzecilik fikrinin Selçuklu Devletinden itibaren başladığı yönünde değerlendirmeler yapılsa da (Yücel 1999) bunlar günümüz müze ve müzecilik anlayışı çerçevesinde değerlendirilemez. Selçuklu devri Konya surlarında kullanılan antik çağlara ait taş ve sütunlar veyahut Osmanlı döneminde Süleymaniye Camii'nin inşası sırasında hipodromdan kalan taşların kullanılması gibi olaylar müze bilincine örnek gösterilmek için yeterli veriler değildir. Örneğin, Ara Güler 1958'de Aydın Geyre civarında köylülerin Afrodiasias Antik Kenti kalıntıları ile iç içe yaşadığını ve tarihi eserleri günlük hayatlarında kullandığını görmüştür. Bu durum koruma ve aktarma amacından ziyade kolay temin edilmelerinden ve tarihi değer atfedilmemelerinden dolayı günlük yaşamda kullanılmasından ileri gelmektedir.

Kamuya açık ilk müze teşkilatlanması, 1683 yılında İngiltere'de kurulmuştur. Türkiye'de ise ilk müze nüvesinin kuruluşu neredeyse iki yüzyıl sonra, eski eserlerin depo edilmesiyle başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu siyasi ve ekonomik yönden zor durumda olduğundan bu ortamda eski eser ve müze konusuna ilgi duyanlar azdı. Kültür hazinelerinden birçoğu koruma mevzuatının yürürlüğe girmesine değin geçen süre zarfında hiçbir engelle karşılaşmadan yabancı ülkelere taşınarak yitirilmiştir (Önge 2018). Bu dönemlerde eski eserlerin hukuki durumlarını düzenleyen hükümlere göre ilgili arazi ihya yoluyla iktisap edilmemişse taşınmaz mallardan herkes istediği gibi tasarruf edebilmektedir (Mumcu 1969).

Osmanlı bürokrasisine eski eserleri koruma anlayışı Tanzimat döneminden itibaren girmiştir. Avrupa'nın kültürel durumunu yakından bilen Fethi Ahmet Paşa 1846 yılında Topkapı Sarayı'ndaki depolarda bulunan eserleri tasnif ve

tanzim ederek Mecma-ı Âsâr-ı Atıka ve Mecma-ı Esiha-ı Atıka şeklinde iki müze bölümü olarak düzenlemiştir. 1868 tarihinde İngilizlerin Selçuk ve çevresinde yaptığı kazılarda çıkardığı eserleri Osmanlı sınırları dışına naklettiği rapor edilince harekete geçen devlet, nizamname yayınlayarak müze açılmasına karar vermiştir (Çakmak 2019). 1869, 1874 ve 1884 yıllarında birbirlerini tamamlayacak şekilde çıkarılan eski eserler ile doğrudan ilgili ilk yasal düzenlemeler olan Âsâr-ı Atıka Nizamnameleri, ana hatlarıyla günümüzün Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu karşılığında kullanılmışlardır (Çal 1997). Âsâr-ı Atıka, sahip olduğu çeşitli değerler nedeniyle korunarak gelecek nesillere intikal ettirilmesi istenen arkeolojik, etnografik ve mimari mirası tanımlamak için ülkemizde kullanılmış olan eski terimdir. Günümüz Türkçesindeki karşılığı eski eser olan terim 1970'li yıllara kadar kullanılmıştır (Önge 2018).

1881 yılında Müze-i Hümayun müdürlüğüne tayin edilen Osman Hamdi Bey tarafından hazırlanan 1884 Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi eski eserlerin yurtdışına çıkarılmasını kesin olarak yasaklaması açısından önemlidir. Osman Hamdi Bey arkeolojik kazılar yaparak çıkarılan eserleri Müze-i Hümayûn'da muhafaza ve teşhir etti. Eski eserlerin çoğalmasi ile birlikte 1892 yılında Çinili Köşk karşısında iki katlı ve altı salonlu müze binasını inşa ettirdi (Çakmak 2019). Osman Hamdi Bey, sanat eserlerine ilgi ve sevginin olmadığı bir ülkede eski eserlere yapılan tahribatı önlemenin mümkün olamayacağı düşüncesindeydi. Bu sebeple 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ni kurdu. Bu sayede 1888 yılında ilk mezunlarını veren bu okuldan Aziz Ogan gibi kıymetli arkeologlar yetişti (Muşmal ve Gümüş 2021). Türk Müzeleri gerçek anlamda müze kimliğine Osman Hamdi Bey döneminde kavuşabilmiştir. Onun 1910 yılında ölümünden sonra yerine atanan Halil Ethem Bey I. Dünya Savaşı içerisindeki karışık durumda bile İstanbul Âsâr-ı Atıka Muhibleri cemiyetini kurmuş, müzeleri geliştirmiştir. Ayrıca Muhafaza-i Âsâr-ı Atıka Encümenini kurup yönetmiş, yurt dışına kaçırılan eski eserlerin bir bölümünü de kurtarmayı başarmıştır (Mumcu 1969).

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MÜZECİLİĞİ

Türkiye’de müzecilik çalışmaları Osmanlı Döneminde Maarif Nezareti altında sürdürülmüştür. Benzer şekilde Ankara Hükümeti içerisinde de müzecilik ile alakalı faaliyetler Maarif Vekaleti tarafından yürütülmüştür (Muşmal ve Gümüş 2021). TBMM’nin açılmasından sonra 03.05.1920’de 11 vekâletten oluşan İcra Vekilleri Heyeti kurulmuştur. Maarif Vekili Rıza Nur Bey, ilk İcra Vekilleri Heyeti’nin programını okurken eski eserleri kayıt altına alıp muhafaza etmenin gerekliliğinden bahsetmiştir (Dağlı ve Aktürk 1988). Bu noktadan hareketle Maarif Vekâleti’ne bağlı Âsâr-ı Atıka Müdürlüğü kurulmuştur. 1921 yılında bu müdürlük Hars Müdürlüğü adını almış ve müzelerin gelişimine, kültür varlığı niteliğindeki her türlü eserin derlenip koruma altına alınmasına çalışmıştır (Şahin 2020). Hars Müdürü Mübarek Galip Bey 1921 yılında yeni devletin ilk müzesi olan Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ni Ankara Kalesinin kuzeydoğu ucundaki Akkale burcunda hizmete açmıştır (Çetin 2007). Besim Atalay Bey bu müzenin durumunu şu şekilde tasvir etmiştir: *“Burada dağın tepesinde bir müze var. Bir kere orası müze olamaz. Biz medenî bir millet olduğumuzu, mazimize hürmet ettiğimizi ne ile göstereceğiz? Bu müzedeki eski eserler bir kere kıymeti maddiye ve maneviye itibarıyla hiçtir. Müzemiz var diye oraya dört paçavra koymuşuz”* (TBMMZC 1341).

Mübarek Galip Bey, vilayetlere genelge göndererek onları bir kültür envanteri kaydı oluşturmaya çağırmıştır. Maarif Vekili İsmail Safa Bey 05.11.1922 tarihinde Müzeler ve Âsâr-ı Atıka Hakkında Talimat adlı düzenleme ile müze çalışanlarının görev ve sorumluluklarını belirtmiş, arkeolojik ve etnografik eserlerin tespit edilerek kayıt altına alınmasını istemiştir (Çetin 2007). Kazı hakkının Hars Müdüriyeti idaresinde olduğunu ifade eden talimatta eski eserlerle ilgilenenlerin istifade edebilmeleri için yerel müzelerde kütüphaneler oluşturulması yönünde karar alınmıştır (Şahin 2020). Eğitim ile ilgili sorunları görüşmek için toplanan ilk bilim kurulu olan Heyet-i İlmiye’nin 15.07.1923’te aldığı kararlar içerisinde Ankara’da milli bir müze ile etnografya müzesi kurulması, Âsâr-ı Atıka

Nizamnamesi’nin gözden geçirilerek düzenlenmesi gibi müzecilikle alakalı hususların yer alması dikkate değerdir (Muşmal ve Gümüş 2021).

05.09.1923 tarihli V. İcra Vekilleri Heyeti programında Hars Müdüriyetinin genişletileceği, yapılacak incelemeler sonrasında uygun görülen yerlerde eski eserlerin toplanacağı ve milli müzeler kurulacağı ifade edilmiştir (Dağlı ve Aktürk 1988). Ankara’da Türk ve İslam eserlerini sergileyen bir milli müze kurulması konusunda Macar Türkolog Gyula Mészáros danışmanlığında çalışmalar başlamıştır. İstanbul Âsâr-ı Atıka Müzesi’ndeki meskûkâtın tasnifi ve Şark Eserleri Bölümünün düzenlenme işlerini de Berlin Müzesi uzmanları gerçekleştirmiştir (TBMMZC 1341a).

03.03.1924’te saltanatın taşınır ve taşınmaz malları millileştirilmiş, bazı taşınmazlar da müzeye dönüştürülmüştür (CSTD 1963b). Saray, köşk ve kasırlar Türk Milletinin egemenliğini temsil eden TBMM yönetimine geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa da Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla Dolmabahçe Sarayı’nda ikamet etmiş (CSTD 1963a) ve talimatları doğrultusunda müze fonksiyonunda olduğundan Topkapı Sarayı meclise bağlanmayarak İstanbul Âsâr-ı Atıka Müzeleri Müdürlüğü emrine verilmiştir (TBMMTD 1986). Şeriye ve Evkaf Vekâleti’nin kaldırılması ile Türk-İslam eserlerinin bakım ve muhafazası da Evkaf Umum Müdürlüğü sorumluluğuna bırakılmıştır (Çetin 2007). Bu tarihî eşyaların envanteri ilk defa 1924 yılında yapılmış 1933 ve 1957 yıllarında da güncellenmiştir (TBMMTD 1988).

Sinop Mebusu Rıza Nur, 1924 yılında müzeler hakkında yaptığı konuşmada Türkiye’deki müzelerde, özellikle Doğu Roma ve öncesine ait birçok eser toplandığını ancak Türk eserlerini gösteren milli bir müze yapılmadığına teessüf ettiğini ifade etmiştir (TBMMZC 1340). 1914 yılında vakıflar tarafından kurulan ve vakıf eserlerini barındıran Türk İslam Eserleri Müzesi 1925 yılında Maarif Vekâletine devrolunmuştur (BCA 213-448-10). Maarif Vekâleti çatısı altında Hars Müdürlüğü, kültür işlerinin genişlemesine paralel olarak eski eser korumacılığı, tarihi anıtların tespiti, Türk etnografyasına dair malzeme toplama ve kütüphaneleri düzenleme görevi üstlenmiştir. Bu müdürlük 1925 yılı itibarı ile Âsâr-ı Atıka ve

Müzeler Dairesi, Kütüphaneler Müdürlüğü ve Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü olmak üzere üç daireye bölünmüştür. Müzeler Dairesi'nin kurulması müzecilik çalışmalarını hızlandırmıştır. Müdürlüğün görevleri arasında toprak altında ve üstünde bulunan antik eserlerin ve anıtların tespit edilmesi, korunması ve tanıtılması yer almaktadır. Müdürlüğün çalışmaları neticesinde Anadolu'da müze şubeleri adı altında müze depoları açılmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında müzecilik konusunda atılan en önemli adımlardan biri, hükümetin 1925 bütçesi içerisinde müze giderlerine de yer vermiş olmasıdır (Muşmal ve Gümüş 2021). İzmir Mebusu Şükrü Saraçoğlu 1925 yılında yapmış olduğu konuşmada müze ve eski eserlere ayrılan ödeneğin çok yetersiz olduğunu, bunun mevcut sekiz müzeye taksim edilmesi ile de müzelerin mali kaynaklardan mahrum kaldıklarını ifade etmiştir. İstanbul Mebusu Yusuf Akçura ise Türk eserleri ile alakalı müze olmayışını eleştirmiş ve Maarif Vekâleti'nin konu üzerinde çalışmasını talep etmiştir. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey eldeki bütçe ile hem kültür teşkilatı yapmanın hem de kültürel eserleri toplayıp müzelerle koymanın mümkün olmadığını ifade ederek şu karşılaştırmayı yapmıştır: *"Biz yabancı ülkelerde Türkiye'nin mazisi ile karşı karşıya geliyoruz. Demek maziyi bulmak için memleketten çıkmak lâzım. Bu fecaati tasavvur eder misiniz? Buna razı mısınız? (TBMMZC 1341). Maalesef bizim yapmamız lâzım gelen şeyleri başka milletler yapmışlardır. Berlin'de Volkerkunde Museum namı altında bir müzenin alt katında üç Türk salonu vardır. Müzenin verdiği tahsisatla Türkistan'a üç defa gidilmiş, kumların altında kaybolmuş bir Türk medeniyeti ve iki Türk şehri meydana çıkarılmıştır. 1200 sene evvel ait medeniyetimizin eserlerini Türk topraklarında değil, Almanya'da seyrediyoruz. Dünyanın bütün medeni memleketlerinde sanki Türk Milleti yok olmuş gibi bütün yadigârlar hatta bugün Milli Hükümet kurulmuşken bile, hudutlarımızdan çıkarak dünyanın çeşitli müzelerine gitmiştir. Karamanoğullarının fevkalade güzel çini sandıkları nerededir? Münih Müzesi'nde. Mazinin ne kadar kabili nakil yadigârları varsa hepsi Türk toprağını terk etmiş, yabancı memleketlere gitmiştir. Çünkü Türk devleti kendisi herkesten ziyade vazife-*

dar olduğu halde bütçesinde, mektebinde, terbiyesinde kültüre yeterince yer vermediği için" (TBMMZC 1341b).

30.11.1925 tarihli Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Yasaklanmasına ve Kaldırılmasına İlişkin Yasa sonrasında bu yerlerdeki müzelik eşyalar toplanarak tasnif edilerek Etnografya Müzesi'ne nakledilmişlerdir (Önder 1989). Bu müze Türk etnografyasına ait eserleri içerecek ve inkılap tarihine tahsis olunan müze salonuyla inkılabın nasıl ve ne gibi şartlar içinde yapılmış olduğunu gösterecekti (TBMMZC 1928). Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Konya Mevlâna Dergâhı kapatılmamış ve içerisindeki eşyalar ile birlikte müze haline getirilerek Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi adıyla ziyarete açılmıştır (Önder 1989). Türbelerin mülkiyeti Evkafa, içindeki tarihi değerler ise Maarif Vekâleti'ne aittir. Maarife geçen türbelerdeki eşyaların defterlerinin tutularak tasnif edilmesi ve muhafazası için gerekli tedbirlerin alınması istenilmiştir. Örneğin, Giresun Maarif Emini, türbelerden bir bakır tas ile yedi parça geyik boynuzunun muhafaza altına alındığını ifade ederken, Ordu, Artvin, Rize, Gümüşhane Maarif İdareleri türbelerden alınmış tarihi kıymete sahip eserin olmadığını bildirmişlerdir (BCA 2023-1-1). Bunun dışında her biri ayrı bir sanat eseri olarak kabul edilen Türk ve İslam eserlerinden hangilerinin belediye veya hükümet tarafından muhafaza olunacağı Fransız mimar ve sanat tarihçisi A. Louis Gabriel başkanlığındaki heyet tarafından belirlenmeye çalışılmıştır (TBMMZC 1928). İstanbul müzesinde mevcut olan meskukat koleksiyonu tasnif etmek üzere II. Meşrutiyet döneminde İstanbul'da çalışmalar yapmış olan Berlin Müzesi Meskukat Şube Müdürü Kurt Ludwig Regling (BCA 5-41-14) ve Ünger (BCA 26-9-5) İstanbul'a davet edilmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, 1931 yılında Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi'ni ziyaret etmiş, Selçuklu ve Osmanlı dönemi mimari eserleri tetkik etmiştir. Yapılan incelemelerin ardından eserlerin bakımsızlığını görerek 19.02.1931'de Başvekil İsmet Paşa'ya İstanbul, Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya müzelerinde incelemeler yaptığını ve harap bir halde bulunan abidelerin muhafaza edile-

bilmeleri için müze müdürlüklerinde arkeologlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu eksikliği giderebilmek amacıyla Avrupa'ya arkeoloji öğrenimi için öğrenciler gönderilmiş ve vakıflar idaresindeki eski eserler Maarif Vekâletine verilerek Antikitele ve Müzeler Müdürlüğü kurulmuştur (Önder 1989). Yeni teşkilatın görevleri bölgelerin tarihi, arkeolojik ve etnik karakterlerini göz önünde bulundurarak müzeler açmak, eski eserleri tespit ve tescil ederek menşei vakıf olanlar hariç bunları restore etmek, tarihî ören yerleri ve arkeolojik bölgelerde ilmî araştırmalar yapmak gibi işlerle uğraşan teknik ve ilmî personeli yetiştirmektir (CSTD 1966). Remzi Oğuz Arık bu gelişmeleri şu şekilde yorumlamıştır: *“İstiklal harplerinin sonunda, memleket kurtulunca her yanda büyük bir imar faaliyeti kapladı. Bu yenileşirmenin bazen bir imar azgınlığına kadar gittiği, tarihi anıtlar sevgisini de silip süpürdüğü görülüyordu. Bu programlılıklara, Atatürk'ün şiddetli bir müdahalesi ile son verildi”* (Madran 1996).

1931 yılında Başvekâlet, Dâhiliye Vekâleti, Evkaf Umum Müdürlüğü, Antikitele ve Müzeler Müdürü ile Etnografya Müzesi Müdürü'nden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, anıtlar ve tarihi eserlerin gerekli kültürel bilince sahip olmayan kimi belediyeler tarafından yol açmak veya arsayı satıp gelir elde etmek gibi yollarla talan edildiğini görmüş bunu engellemek için tarihi eserlerin tek merkezden yönetilmesi ve muhafazasını tavsiye etmiştir. Komisyon ayrıca onarım ve koruma programlarını hazırlamak için Abideleri Muhafaza Heyeti kurulması, onarım programlarının yapılması ve Müzeler Müdürlüğü ile koordineli çalışılması gerektiğini rapor etmiştir. Komisyon çalışmaları neticesinde Anıtları Koruma Komisyonu kurulmuş ve 1933 yılında Cumhuriyet'in ilk büyük programlı tarihi eser koruma işi başlamıştır. Maarif Vekâleti tüm valiliklere tarihi abideleri kurtaracak ivedi önlemlerin alınmasını, müzelerin gelişmesinin temini ve tarihi eserleri koruma için il özel idare ve belediye bütçelerine ödenek ayrılmasını bildirmiştir (Madran 1996). Belediye idarelerindeki mezarlıkların Türklerin bu topraklarda yaşadığına tanıklık eden tarihi, etnografik ve estetik kıymeti haz vesikalar olduğu belirtilerek sıhhi bir sakinca arz etmeyen eski mezarların müze halinde bira-

kılması, mezar taşlarını okuyabilecek ve tasnifini yapacak öğretmenlerin isimlerinin bakanlığa bildirilmesi istenmiştir. Eğer sıhhi bir durum söz konusu ise de müzesi olan yerlerde müzelere, müzesi olmayan yerlerde güvenli depolara nereden alındığına dair bilgilerle konulmasının her şeyden önce bir kültür borcu olduğu vurgulanmıştır (BCA 2023-1-1).

Tarihi eserleri korumanın geniş halk kitlelerinin ve yerel idarecilerin desteği olmadan gerçekleşmeyeceği bilinmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu konu gündeme gelmiş ve çeşitli programlar geliştirilmiştir. 1926 Türk Ocakları kurultayında ocakların içerisinde buldukları bölgenin özelliklerine göre milli sanatlarla ilgili sergiler açması, kültür müzeleri oluşturması planlanmıştır. Türk Ocakları'nın kendisini feshetmesi üzerine 1932'de açılan Halkevlerinde turizm faaliyetlerine dolaylı olarak hizmet eden üç şube vardır: Güzel Sanatlar, Dil-Edebiyat, Tarih ve Müze. Halkevleri bu şubeleri vasıtası ile kendi bölgelerinin folklorik özelliklerini, tarihini, kültürünü ortaya çıkartmaya, müze ve depolar tesis ederek eski eserleri muhafaza altına almaya çalışmışlardır. 1951 yılında halkevleri müze ve tarih kolları o güne kadar topladıkları eski eserleri müze ve milli eğitim müdürlüklerine teslim etmişlerdir (Tekinsoy 2022). 1933 yılında İl Maarif Müdürlükleri bölgelerindeki 3500 tarihi eserin tasnif işini hazırlamıştır. Maarif Vekâleti, bu bilgilere dayanarak aynı yıl içinde “Acilen Tamiiri İktiza Eden Tarihi Binalar Listesi”ni yayınlamıştır (Madran 1996). 1934 yılı itibarı ile Maarif Vekâletine bağlı müzeler şunlardır: Ankara Arkeoloji, Ankara Etnografya, İstanbul Arkeoloji, Türk ve İslam Eserleri, Topkapı Sarayı, İzmir, Konya, Bursa, Adana, Antalya, Bergama, Sivas, Efes ve Edirne Müzesi. Bu müzelerde toplam 149 personel görev yapmaktaydı (TBMMZC 1934).

Müzecilik tarihimizde, müzeler teşkilatının ayrı bir kurum olarak resmen kabul edildiği ilk yasal düzenleme Müze ve Rasathane Teşkilatı Hakkındaki Kanundur. 23.06.1934 tarihinde kabul edilen 2530 sayılı bu kanun, uzman kadrolara ihtiyaç duyan müzelerin yetişmiş eleman ihtiyacının karşılanması ve bunların müzelerde tutulması amacı ile hazırlanmıştır (TBMMZC 1934).

Bu kanun ile gelen düzenleme şu hususları içermekteydi: “Umumî müzelerde çalışanlar dört sınıfa ayrılırlar: a) Birinci sınıf mütehasıslar b) İkinci sınıf mütehasıslar c) Üçüncü sınıf mütehasıslar d) Memurlar. Müzelerde ilmî bir hazırlığa ihtiyaç gösteren işleri yapan kadrolara ihtisas memuriyetleri denir ve bunlara mütehasıs unvanı verilir. Üniversitede doktora yapmış ve kendi ihtisası sahasında orijinal bir eser vücuda ettirmiş ve en az bir batı diline vakıf bulunmuş olanlar birinci sınıf, yalnız üniversite veya yüksek mektep mezunu olanlar ikinci sınıf, en az lise veya ikinci derecede bir orta ihtisas mektebinden mezun olanlar üçüncü sınıf mütehasıs zümresine dahil olabilirler” (Resmî Gazete 1934). Böylece müzelerdeki uzman personelin kurum içerisinde yükselmeleri tesis edilerek müzelerden ayrılmalarının önü kesilmiştir.

1934 yılının önemli bir olayı da Ayasofya Camii’nin müzeye dönüştürülmesidir. Maarif Vekâleti emriyle müze müdürleri, uzmanlar, belediye temsilcileri ile Evkaf Müdürlüğü’nün müdürü ve mimarlarından oluşan bir komisyon kurulmuş ve komisyonun hazırladığı rapor 27.08.1934 tarihinde vekaletle teslim edilmiştir (Ogan 1947). Maarif Vekâleti, Başvekâlete gönderdiği 14.11.1934 tarihli yazıda tarihi vaziyeti itibarı ile caminin müzeye dönüştürülmesini ve çevresinde vakıflara ait dükkanların yıkılarak eserin açığa çıkarılmasını talep etmiştir. 24.11.1934 tarihli karar ile Ayasofya müzeye dönüştürülmüştür (BCA 49-79-6). Mozaiklerin ortaya çıkarılması işlerine yardım üzere Paris Eski Eserler Enstitüsü üyesi Boris N. Ermoloff Türkiye’ye davet edilmiştir (BCA 67-65-16). İlk önce Doğu Roma ve Türk-İslam Eserleri Müzesi’ndeki Osmanlı dönemi eserlerinin buraya nakli düşünülmüşse de Maarif Vekâleti Ayasofya binasının bizatihi müze olduğunu belirterek içerisine eser konulmamasını talep etmiştir. Kubbe yüksekliği 56 metre olan bir bina içerisinde teşhir edilecek eşyaların Ayasofya’nın azamet ve haşmeti karşısında sönük kalacağı düşüncesi kabul görmüş ve eser nakli yapılmamıştır (Ogan 1947).

Hazinede bulunan eşyanın tarihi kıymetlerini tetkik ve tespit üzere Müzeler Umum Müdürlüğü bir çalışma başlatmıştır (BCA 50-84-16). Müzelerin emniyetini ve idaresini kolaylaştır-

mak için müdürlerin müze binalarında ikametleri lüzumlu görülmüş müze binalarındaki küçük dairelerin müdürlere kiralanmasına karar verilmiştir (BCA 42-3-10). İstanbul ve diğer şehirlerdeki müzelerde bulunan sikke koleksiyonlarının tasnif edilerek ilmi kataloglarının yapılması, madeni eserlerin fenni usullerle temizlenmesi çalışmalarına başlanmıştır (BCA 60-93-14). Anıtları Koruma Kurulu üyelerinden Macit Kural ve M. F. Miltner 1935 yılında hazırladıkları raporlarda eski eserleri korumadaki başlıca güçlüğü maddi kaynak yetersizliği olduğunu, bu sebepten eldeki kaynakları verimli bir şekilde kullanmak için turist çekme potansiyeli de göz önünde tutularak onarım önceliklerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Madran 1996).

Ayasofya Camii örneğinde de görüldüğü üzere Cumhuriyet tarihinin ilk dönemlerinde müze binası eksikliği ihtiyaç fazlası olduğu düşünülen bazı camilerin müzeye çevrilmesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Camileri müzeye dönüştürme işi rastgele yapılmamış, müze yapılması halinde halkın ibadetlerini rahatça gerçekleştiremeyecekleri camiler kadro camileri olarak kabul edilmiştir. Örneğin arkeolog A.W. Persson tarafından Gencik Tepe kazısından çıkan Karia dönemine ait eserlerin İzmir’e nakli çok masraflı olacağından bunların o muhitte bulunan Milas Firuz Paşa Camiinde sergilenmesi ve camiinin müze yapılması için Maarif Vekâleti tarafından başvurulmuşsa da (BCA 192-317-4) yapılan incelemede caminin halkın ibadet ihtiyacını karşıladığı görülmüş ve talep kabul edilmemiştir (BCA 192-317-4). Bir diğer örnekte ise Gaziantep Nuri Mehmet Paşa Camii’nin ibadete açılması talep edildiğinde 215 metre yakınında Ömeriye ve 304 metre mesafede Karagöz Camileri mevcut olduğundan ibadete açılmasında bir zaruret görülmediği ancak (BCA 192-318-35) müze binası tedarik edilirse caminin boşaltılmasının mümkün olduğu da belirtilmiştir (BCA 130-318-35).

Mustafa Kemal Atatürk’ün güzel sanatlara verdiği önemle Dolmabahçe Sarayı velihaht dairesinde Resim ve Heykel Müzesi meydana getirilmiş ve 20.09.1937 tarihinde açılmıştır (Önder 1989). Yoğun kazı faaliyetleri sonucunda çıkan eserlerle Ankara’da bir Arkeoloji Müzesi kurulması ih-

tiyacı ortaya çıkınca, dönemin Hars Müdürü olan H. Z. Koşay, Maarif Vekili S. Arıkan'a Kurşunlu Han ve bu hanın hemen bitişiğindeki Mahmut Paşa Bedesteninin restore edilerek Anadolu Medeniyetleri Müzesi yapılmasını teklif etmiştir. Bedestenin onarılmasıyla yalnızca bir müze binası kazanılmayacağı, aynı zamanda bir anıtın da kurtarılmış olacağı düşünülmekteydi (Özkasım ve Ögel 2005). 1938 yılında Başvekil Celal Bayar İstanbul'da bulunan Askeri Müze'yi ziyaret etmiş ve müzenin durumunu beğenmeyerek müzedeki eşyanın bir depoya istif edilir gibi tertipsiz ve intizamsız bir şekilde teşhir edilmesi yerine eşyanın mütehasıs bir heyete tetkik ve tasnif ettirilerek muntazam bir şekle sokulması, lüzumsuz olanların müzeden çıkarılması ve (BCA 146-42-21) tasnif ve kataloglama işleri için Milli Müdafaa ve Genelkurmay'ın birlikte çalışmasını istemiştir (BCA 28-161-2).

01.09.1939 tarihinde başlayan II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye sıçraması tehlikesi ortaya çıkmıştır. Başvekâlet tarafından 03.09.1939'da İstanbul'daki müzelerde tedbirler alarak (BCA 88-58-9) mahzenlerde saklanabilecek veya Anadolu'ya götürülecek eşyalar için planlar hazırlanmıştır (BCA 88-87-15). Topkapı Sarayı'ndaki vesikalar muhafaza altına alınmıştır (BCA 17-95-21). Anadolu'ya nakli mümkün olmayan Sayda Lahitleri gibi ağır eserlerin tahkimi ile müze salonlarının güçlendirilme işlemleri de yapılmıştır (BCA 92-97-18). Tüm eserlerin Anadolu'ya gönderilmesinin çok masraflı olduğu görüldüğünden yerinde muhafaza edilmesi için tedbirler alınmıştır. Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan Atatürk'ün kabrinin de gerektiğinde muhafaza ve nakli için tüm hazırlıklar yapılmıştır (BCA 91-45-16) ve Maarif Vekâleti tarafından Başvekâlete şu bilgiler gönderilmiştir: "*Topkapı Sarayı ile Türk ve İslam Eserleri Müzelerindeki nakli mümkün olmayan eserler 436 sandığa, Arkeoloji müzelerinde 55 sandığa, kütüphanelerdeki kıymetli eserler 278 sandığa konularak nakle hazır bir biçimde muhafaza edilmektedir. Maddi sanat değerleri ikinci derecede görülen eserler müzelerin mahzenlerinde korunaklı yerlere nakledilmişleridir. Arkeoloji Müzesi'nde bulunan lahitlerin ağırlığının fazlalığı ve çok tamir görmüş olmaları yüzünden başka bir yere nakle uygun olmamaları dolayısı ile yerlerinde korunmaları*

kararlaştırılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi çatı ve birinci kat döşemesi ahşap olduğundan yangın tehlikesi karşısında betonarme yapılması düşünülmüşse de tahsisat yetersizliğinden mümkün olmamıştır. Yangın olduğunda aşağı katlara sıçramaması için her kat döşemesi kum torbaları ile muhafaza edilmektedir. Müzeli eserlerden bir kısmının yerleştirilmesi için Niğde'de Sarihan ve Akmedrese hazır hale getirilmiştir. İhtiyat halinde Niğde Bedesteni de kullanılacaktır (BCA 213-448-7). Ayrıca bir kısım kıymetli eserler ve kitapların muhafazasına ayrılan kilise tamir ve önündeki binalar istimlak edilecektir" (BCA 95-45-3). Müze eserleri savaş sonunda İstanbul'a getirildiği zaman İslami mühürlerden 24, diğer mühürlerden de 25 tanesinin bozulmuş olduğu tespit edilmiştir (TBMMZC 1955).

1925 yılında kadar Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet veren Türk İslam Eserleri Müzesi 1925 yılında Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Vakıflar Umum Müdürlüğü 1949 yılında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan eserler vakıflara ait menkul eşyayı içerdiğinden ve müzenin bulunduğu binanın da vakıflara ait olmasından dolayı müzenin tekrar Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlanmasını talep etmiştir. Vakıflara gönderilen cevapta "*Müzecilik ayrı bir ihtisas ve kültür işi olduğu, bu da öteden beri Maarif Vekâletinin faaliyet sahasına girmiş bulunduğu Vakıflar idaresinin ise sadece mevcut vakıfların iyi idare ve muhafazası işleri ile görevli olduğu bilinmektedir. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün maarifin yetkileri dâhilinde olan işleri üzerine almak sureti ile sorumluluk sahasını genişletmesi uygun olmayacağı"* ifadeleri ile vakıflara ait depolarda bulunan müzeli eşyaların da teşhir edilmek üzere Maarif Vekâletine devredilmesi istenmiştir (BCA 213-448-10).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 01.11.1941 tarihinde TBMM açılış konuşması esnasında "*İnkılap tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi mevzuları etrafında ilmî incelemeler yapmak ve yaymak üzere, İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştır"* sözleriyle işaret ettiği (İnönü 1993) husus üzerinde gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra 1942 yılında Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün kuruluş amaçlarından bir tanesi de Türk İnkılap Tarihi Müzesi'ni kurabilecek uzman bir teşkilata sahip

olma isteğidir. Bu amaçla da bütün resmî ve milli kurumların dosya ve arşivlerinde mevcut olan ve İnkılap Tarihi ile ilgili bulunan evrak ve belgeleri enstitüye vermeleri kararlaştırılmıştır (TBMMZC 1942).

1943 yılında sayısı kırkı bulan müze ve müze depolarında toplanan eser sayısı 759807'yi aşmıştı (Eski Eserler 1945). Müzelerde toplam 151 kişi istihdam edilmiş olup bunlardan 57'si ihtisas sahibidir (Resmî Gazete 1943). 1943-1944 yıllarında Türkiye'de Müze ve Müze depoları Tablo 2'de yer almaktadır.

Müzeler ile her türlü tarihî eserlerin korunma ve onarıma işleri, Antikitele ve Müzeler Müdürlüğü tarafından idare olunmakta iken kapsamlı işleri yapan bu teşkilat sadece bir müdür, bir arkeolog ve dört memurdan oluşmaktaydı. 1944 yılında gelindiğinde teşkilatın umum müdürlük haline getirilmesi düşünülmüş böylece Antikitele ve Müzeler Müdürlüğü yerine 4624 sayılı kanunla Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü kurulmuştur (TBMMZC 1944). 1945 yılında eski eser ve müzelerin durumunu görüşmek üzere Eski Eserler ve Müzeler Danışma Kurulu toplanmış ülke ölçeğinde tüm eserlerin haritalar üzerinde saptanması ve onarım önceliklerinin belirlenmesi hakkında kararlar alınmıştır (Madran 1996).

1951 yılında DP Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel, Müzeler ve Eski Eserler Umum Müdürlüğü'nün yeterli bir tahsisat ile gelecek nesillere enkaz değil, tarihî eserler bırakmasını arzu ettiğini belirtmiştir (TBMMZC 1951). Meclise sunulan önergede de tahsisatın arttırılması ile tarihi kıymetlerimizi kurtarmış olacağımız gibi bunları görmeye gelecek turistlerin getireceği dövizlerle de hazineye de milyonlar sağlamış bulunacağız denilmiştir (TBMMZC 1951). Remzi Oğuz Arık da turizm endüstrisini besleyecek en önemli müessese müzelerdir diyerek ivedilikle kurulmasını istemiştir (TBMMZC 1952). 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulması ile mimari kültürel mirasın bazılarının müzeye dönüşmesi sağlanmıştır. Örneğin 1952 yılında TBMM Müzesi birinci meclis binasında kurulmuştur (Yenişehirlioğlu 2009).

Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, ödenek yetersizliği ve personel eksikliği yüzünden müzelerin mecburi olarak ziyaretçiyi azaltacak tedbirler alma yoluna gittiklerini ifade etmiştir (TBMMZC 1952). Sinop Milletvekili Nuri Sertoğlu, personel eksikliğinden dolayı Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin dört gün, Topkapı Müzesi'nin altı yarım gün, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin üç yarım gün, Türk İslâm Eserleri ve Eski Şark Eserleri Müzesi'nin ise dört yarım gün açık olduğunu söylemiştir. Nuri Bey ayrıca özellikle turistlerin ilgisini müzelere çekecek mü-

Tablo 1. Tekke ve Türbelerden Müzelere Alınan Eşya Listesi (Eski Eserler 1945).

Müzenin adı	Eşyanın adedi	Mülâhazat
Adana Müzesi	242	Adana ve Tarsus tekkelerinden
Ankara Arkeoloji Müzesi	25	Vilâyet tekkelerinden
Ankara Etnografya Müzesi	469	Vilâyet tekkelerinden
Antalya Müzesi	23	Vilâyet ve kaza tekkelerinden
Bursa Müzesi	1252	Vilâyet tekkelerinden
Edirne Müzesi	162	Vilâyet tekkelerinden
İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	413	Vilâyet tekkelerinden
İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi	1972	İstanbul tekkelerinden
İzmir Müzesi	25	Vilâyet ve kaza tekkelerinden
Kastamonu Müzesi	21	Vilâyet tekkelerinden
Konya Müzesi	9	Müzenin kendi eşyası dâhil değildir
Sivas Müzesi	143	Vilâyet tekkelerinden
Tokat Müzesi	181	Vilâyet tekkelerinden
Tire Müzesi	202	Vilâyet ve kaza tekkelerinden

Tablo 2. Müze ve Müze Depoları (1943-1944)

<i>Müzenin adı</i>	<i>Kuruluş Tarihi</i>	<i>1943-1944 yılında eser sayısı</i>
<i>Müze Müdürlükleri:</i>		
Adana Müzesi	1924	19446
Afyon Müzesi	1931	3620
Ankara Arkeoloji Müzesi	1923	39511
Ankara Etnografya Müzesi	1927	12282
Antalya Müzesi	1923	4134
Bergama Müzesi	1924	5398
Bursa Müzesi	1923	5292
Erzurum Müzesi	1942	—
Gaziantep Müzesi	1943	830
Hatay Müzesi	1939	19050
İstanbul Arkeoloji Müzesi	1869	285227
İstanbul Ayasofya Müzesi	1934	491
İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	1934	282854
İstanbul Çinili Köşk Müzesi	1875	Topkapı Sarayı Müdürlüğüne bağlı
İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi	1912	20580
İzmir Müzesi	1926	9860
Kastamonu Müzesi	1941	1386
Konya Müzesi	1904	17031
Manisa Müzesi	1935	4105
<i>Müze Memurlukları:</i>		
Diyarbakır Müzesi	1934	1635
Edirne Müzesi	1923	3456
Efes Müzesi	1934	951
Kayseri Müzesi	1929	4007
Niğde Müzesi	1936	3841
Sivas Müzesi	1927	1591
Tokat Müzesi	1926	2022
Van Müzesi	1933	157
<i>Müze Depoları</i>		
Alaca	1935	2240
Amasya	1926	373
Çanakkale	1932	4073
Denizli	1932	439
Eskişehir	1943	---
Isparta	1935	322
İznik	1934	638
Kırşehir	1936	89
Kütahya	1936	1903
Samsun	1933	225
Sinop	1926	580
Silifke	1935	145
Tire	1936	623

ze reklamlar yapılmasını talep etmiştir. Denizli Milletvekili Baha Akşit, müzelerin çağdaş müzecilik anlayışından uzak eski eser deposu halinde olduğunu, bunun düzeltilmesinin kültür birliği açısından çok önemi bulunduğunu belirtmiştir (TBMMZC 1953).

1954 yılında Maarif Vekili Rıfkı Salim Burçak'ın "müzelerimizde en mühim meselemiz, müze personeli meselesidir. Biz bu elemanları yetiştirmekle meşgulüz" sözlerine (TBMMZC 1954) rağmen Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, turistik bakımdan memleketin en önemli hazinesinin müzeler olduğunu söylemiştir. Onat, müdürlüğün yeterli çalışmayı yapmadığını, eski eserler kanununun yıllardır hazırlanmadığını, müze vasfı taşıyan müzelerimizin sayıca az ve personelin de yetersiz olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir: "Topkapı Müzesi bugünkü hüviyetiyle nedir anlayamazsınız. Yazı müzesi midir? Kitap müzesi midir? Tarihî bir saray mıdır? Sabahleyin erken kalkan bir vilâyetin köşesinde bir müze açmıştır. Ne mahiyettedir? Bir iki çanak çömleğin yanında gayet kıymetli bir eser. Ne ilmî bir tasnif ne usulüne uygun bir tertip yoktur" (TBMMZC 1954). 1955 yılında Muğla Milletvekili Turhan Akarca da benzer görüşleri dile getirerek Türkiye'de müzeciliğin depolamadan ibaret olduğunu, ilmi bir tasnif ve fişlemenin yapıldığını söylemiştir (TBMM 1955). Prof. Dr. Sabri Esat Siyavuşgil de "Müze, çoğumuzun nazarında, kapısına bir bekçi dikmekle muhafaza edilebilen bir eşya deposudur. Ona yeni bir mâna veremediğimiz içindir ki bol tahsisat ayırmağa da bir türlü elimiz varmıyor. Yeterince tahsisat ayırmadığımız için de hakikî müzeci yetiştirmenin yolunu bulamıyoruz" diyerek temel meselenin paradan ziyade zihniyet olduğunu ifade etmiştir (Siyavuşgil 1955).

1960'lı yıllarda çok sayıda yeni müze binası Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılmış olan bir müze projesine göre inşa edilmiştir. Ancak tarihi mekanların müzeye uyarlanması anlayışı Türk müzeciliğinin neredeyse genel karakteri olmuştur (Öskasım ve Ögel 2005). Başbakan İsmet İnönü 1961 yılı hükümet programında güzel sanatlar, müzeler, kütüphaneler ve yayın gibi alanlarda her çeşit kültür hareketlerinin yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaklarını taahhüt etmiştir (CSTD 1961). 1961 yılı içinde müzelerin

sayısı 25 müdürlük ve 21 memurluk olmak üzere 46'ya yükselmiştir. Ayrıca 11 müze deposu bulunmaktadır (CSTD 1962).

Türkiye'de ilk defa olarak modern müzecilik anlayışına göre eserlerin kendi tarihi ve tabii çevreleri içerisinde muhafaza ve teşhiri yolu ile bilimsel ve turistik bir merkezin kuruluş denemesi Osmanlı Karatepe'de gerçekleştirilmiştir (BCA 114-721-4). Eski Eserler ve Müzeler Komitesi 01.02.1961 tarihli toplantıda Türkiye'de şu müze çeşitlerinin bulunduğu tespitini yapmışlardır: Arkeoloji Müzeleri, Etnografya Müzeleri, Devrim Müzeleri (TBMM, Mudanya Müzesi vb), Anıt Müzeler (Anıtkabir ve Mevlâna), Müze Evler (II. Murat Evi Müzesi, Ziya Gökalp Müzesi), Tarih ve Sanat Müzeleri (Topkapı Sarayı Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi), Müze Anıtlar (Ayasofya, Kariye). Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetlemesi dışında ise Askeri Müze, Deniz Müzesi gibi Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı müzeler ile Belediye Müzeleri, Sağlık Müzesi ve az sayıda özel müze bulunmaktaydı. Dünya'da mevcut olup henüz memleketimizde kurulmamış olan müze çeşitlerinden on yıllık süreç içerisinde teşkili faydalı görülen müzeler şu şekilde tespit edilmiştir: Açık Hava Müzeleri, İlim ve Fen Müzesi, Tabiat Tarihi Müzesi, Süsleyici Sanatlar Müzesi, Pedagoji Müzesi, Basın Müzesi, Spor Müzesi. Müzelerin derecelere ayrılması kararlaştırılarak şu dereceler oluşturulmuştur (BCA 2023-1-3):

- *Bölge Müdürlükleri:* Adana, Afyon, Anıtkabir, Büyük Millet Meclisi, Ankara Etnografya, Ankara Arkeoloji, Antalya, Bergama, Bursa, Edirne, Efes, Gaziantep, Hatay, İstanbul Arkeoloji, Ayasofya, Topkapı, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa, Maraş, Niğde, Sivas
- *Müze Müdürlükleri:* Akşehir, Amasya, Aydın, Çanakkale, Diyarbakır, Erzurum, İznik, Karatepe, Kütahya, Mardin, Mudanya, Samsun, Side, Silifke, Sinop, Tire, Tokat, Van
- *Müze Depoları:* Alacahöyük, Burdur, Denizli, Bodrum, Erdek, Harput, Eskişehir, Kars, İzmit, Karacasu, Kınık, Milas, Sart, Yalvaç

Müzelerin tarih, arkeoloji ve sanat tarihi yönünden benzerliklerini göz önünde bulundurarak, merkezîyetçi bir anlayışın ötesinde, Türkiye'de

bölge müzeciliğine gitmenin faydalı olacağı düşünülmüş (CSTD 1966) ve ilk aşamada Ankara, İstanbul, Konya, İzmir, Antalya, Afyon-Denizli, Çukurova, Kayseri, Karadeniz, Diyarbakır, Erzurum, Van illerinde açılması planlanmıştır (BCA 2023-1-3). 1963 yılında Manisa Senatörü Ferit Alpiskender “*Hangi yere müze yapılmış ve Milli Eğitim’e devredilmiş ise maalesef bugün enkaz haline gelmiş, tarihî değerlerini kaybetmiştir*” diyerek eleştirmiştir (CSTD 1963a). Yeni Türkiye Partisi Grubu adına konuşan Hasan Kangal “*Türk Turizmini geliştirmek için müzelerin etkin şekilde kullanılması gerekmektedir. Avrupa ülkelerinde müzecilik bir işletmecilik halindedir. Müzeleri ilgisizliği ve beceriksizliği sabit olan Milli Eğitim Bakanlığı’ndan alarak yakın alâkası bulunan Turizm Bakanlığı içerisinde toplamak lâzımdır*” demiştir. Ancak mecliste, eski eserlerin araştırılmasının bilimsel bir konu olduğundan Milli Eğitim Bakanlığını alakadar ettiği, Turizm ve Milli Eğitim Bakanlıklarının sıkı işbirliği yapması gerektiği görüşü ağır basmıştır.

Turizm Bakanı Ali İhsan Göğüş (1963-1965), turizm hususunda genel bir plansızlığın hâkim olduğunu ifade ederek Turizm Bakanlığı’nın turizm yatırımları beş milyon iken diğer bakanlıkların turizm yatırımlarının 125 milyon olduğunu vurgulamıştır. İhsan Göğüş’ün “*Eski eserler ve müzeler konusunda da Milli Eğitim Bakanlığı ile sıkı bir iş birliği yapmak mecburiyetindeyiz. Bu iş birliği halen kâfi derecede değildir. Bunu artırmak lâzımdır. Turizmde eski eserlerin ve müzelerin oynadığı rol mühimdir*” şeklindeki sözlerine (CSTD 1964) ve 1965 yılında Almanya’dan gelen Prof. Dr. Fritz Baade’nin müzeler hakkında görüşlerini belirtmesine rağmen ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir (CSTD 1965). Nitekim DPT raporunda sorun şu şekilde vurgulanmıştır: “*Turizm Sektöründe maalesef şimdiye kadar koordinasyon mekanizması kurulamamıştır. Bilhassa Gümrükler Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü gibi kuruluşların kendilerini turizm çağına uyduramadıkları ve çok sayıda şikâyetlere yol açtıkları bir gerçektir*” (CSTD 1969). Planlı dönemdeki hükümet programlarında müzeler ilk defa II. Demirel Hükümeti’nin (1969-1970) programında “*memleketimizin tarihi ve turistik bölgelerinin arkeolojik karakterleri göz önüne alınarak müzeler açma, eski eserleri meydana çıkarma,*

bunları yurt içi ve yurtdışında tanıtma çabalarımıza devam edilecektir” şeklinde yer almıştır (Sanal 2000).

1973 yılında Bursa Senatörü Şeref Kayalar, eski eserler ile alakalı kanunun 1954 yılından beri hazırlanmakta olduğunu, 1964 ve 1969 yıllarında meclise geldiğini ancak sürekli komisyonlara iade edildiğinden değerini yitirdiğini ifade ederek meclisin konu üzerine eğilmesini talep etmiştir. Başbakanlık Kültür Müsteşarı Mehmet Önder de “*67 seneden beri tek mevzuat olarak görülen Âsâr-ı Atıka Nizamnamesinin sıkıntısını bu zamana kadar çektik. Bugün Türkiye sınırları içerisinde 87 müzeye dağılmış 1.250.000 eser vardır. Bunlar, dağ bayır demeden, 10 kuruştan 10 liraya kadar ceza veren bir nizamname ile bu eserleri korumaya çalışan müzeci arkadaşlarımızın memlekete kazandırdığı hazinelerdir*” diyerek konunun önemine dikkat çekmiştir. 1973 yılında meclise sunulan kanun gerekçesinde 1906 Nizamnamesi şu şekilde eleştirilmiştir: “*Arkeoloji ve tarih bilimleri bakımından çok gelişmiş olan zamanımız icap ve ihtiyaçlarına uymamakla beraber turizm davasının da tamamen meçhul bulunduğu bir zamanda hazırlanmıştır. Tarihî anıtların korunmalarını ve onarılmalarını sağlamayacak kadar eskidir. Toprakta ve su altında bulunan eserleri tahrip edenlere karşı alınacak cezai tedbirleri caydırıcılıktan çok uzaktır. Eski eserlerin yurt dışına kaçırılmasına engel olamamaktadır*” (CSTD 1973).

Türk Müzeciliğine yeni bir yön veren olan 1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 55 madde olup 10 bölümden ibarettir. Kanuna göre, her türlü müzelerin kurulması yaşatılması ve geliştirilmesi Milli Eğitim Bakanlığı’nın görevidir. Devlete ait arazi ve emlak ile özel ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan emlak ve arazide, varlığı bilinen veyahut sonradan meydana çıkacak olan her çeşit taşınır ve taşınmaz eski eserler devletin malıdır. Bunların kazılarla meydana çıkarılmaları, yerlerinde korunmaları, taşınır eski eserlerin müzelerde toplanmaları bu kanun hükümlerine göre yürütülür (Resmî Gazete 1973).

1975 yılında mecliste konuşan Kültür Bakanı Nermin Neftçi (1974-1975) 88 müzeye sahip Türkiye’nin müzecilik faaliyetleri bakımından zengin olduğunu belirterek turizm ve müzecilik faaliyetleri arasındaki yakın alakayı şu örneklerle

izah etmiştir: “Arabistan’daki petrol bir gün biter fakat Türkiye tarihî sitleri eski eserleri ile hazineye sahiptir ve bunların henüz dörtte biri ya bulunmuş ya bulunmamıştır. Âdetâ kapalı bir kutu gibidir. Eğer, bu eski eserlerimizin koruyuculuğunu, bunların dünyaya tanıtılmasını severek, isteyerek yapabilirsek, petrolden önemlidir. Bu bir kültürdür, dünyada hiçbir ülkenin sahip olmadığı hazineleridir” (CSTD 1975). Adalet Partisi Grubu adına konuşan Feyzi Halıcı da “Türkiye, açık bir müzedir. Tabî güzelliğimiz, tarihî hazinelerimiz emsalsizdir” şeklindeki sözlerin kendimizi kandırmaktan öteye gitmediğini zira bunu hiç kimseye duyuramadığımızı söyleyerek şöyle devam etmiştir: “1973 yılında 1.341.527, 1974 yılında 1.110.298 ve 1975 yılında ayında 1.360.648 turist 232 milyon dolarlık para harcamıştır, bu durum dünya ortalamasına bakıldığında yüz kızartıcıdır” diyen Halıcı şu soruları sormuştur: “Arabasıyla gezintiye çıkan turistin ülkede can güvenliği içinde seyahatini, trafiğini sağlayabilecek miyiz? Şüphelidir. Tarihî eserlerimizi rahat yollardan giderek görmesini, karayollarımız temin edebilecek mi? Şüphelidir. Bütün bu soruları daha çok uzatmamız mümkündür. Bunların halli bir Hükümet meselesidir” (CSTD 1976).

1979 yılında turizm meselesi hakkında konuşan Aydın Senatörü Sadettin Demirayak, turistlerin istediği müze ve deniz imkanının Türkiye’de fazlası ile olmasına ve her göreve atanan bakanın “turizm patlaması olacak” şeklinde beyanda bulunmasına rağmen beklenen turizm patlamasının olmadığına dikkat çekmiştir (CSTD 1979). 1980 yılında Nevşehir Senatörü Ragıp Üner 74 tane müzesinde 1,5 milyon sanat şaheserinin teşhir edildiği Türkiye’ye turist gelmemesini bütçe meselesi ile ilgili bulmuş ve eleştiriyi yapmıştır: “1980 bütçesinden Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na ayrılan ödenek, 2 milyar 765 milyon 843 bin lira olup genel bütçe içerisindeki yeri %0,65’tir. Milyarlarca liralık döviz kazandırabilecek bir bakanlığa bu kadar az ödenek ayrılması üzüntü verici bir hadisedir” (CSTD 1980).

2000’li yıllara gelindiğinde Türk Müzeciliği 150 yılı aşkın zamanda temel sorunlarını çözme konusunda başarılı olamadığı gibi sorunlar katlanarak büyümüştür. Başta küçük müzeler olmak üzere pek çok müze kendi kurumundaki eser sayısını bile tam olarak bilememekteydi. Büyük birkaç müze dışında hiçbir müzede konserva-

tör eğitimi almış uzman personel olmadığı gibi kadro açmak için girişim de yoktu. Türkiye genelinde taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının nitelik ve nicelikleri bilinmemekteydi. Kültürün tarihsel verilerini derleme, koruma, belgeleme, sergileme ve bu yolla eğitim araştırma çalışmaları yapmakla yükümlü müzeler tahsisat ve personel yetersizliğinden işlevlerini tam olarak yerine getiremediler. Avrupa’daki örnekleri müzeoloji kapsamında üniversitelerde yerini alırken ülkemizdeki müzeler, tarihsel olanı çağdaş yaşamla bütünleştirememiş bunun yerine depolama kurumuna dönüşmüştür. Müzeler eski eserlerin saklandığı depo, müzecilere ise bu depoları korumakla görevli memurlar olarak bakılmıştır. Onlara bilimsel kimlik ve etkin bir araştırma işlevi verilmemiştir. Bu nedenle çağdaş dinamizm bu kurumlara girememiştir. 1980 sonrasında ise turizm politikasının gelişmesi ile müzeler iyi para getiren ziyaret mekanları olarak görülmeye başlamıştır (Yaraş 1997).

11.11.2005 tarihinde Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Buna göre: “Ulusal kültür mirasını bilimsel yöntemlerle toplayan, koruyan, onaran, sınıflandıran, tanıtan, sergileyen, kültürel, eğitsel ve bilimsel etkinlik faaliyetleri ve kurumsal ilişkilerle toplumla iletişim ve etkileşim içinde bulunan, coğrafi konum, koleksiyonların içeriği ve genişliğine göre bakanlıkça belirlenen hizmet birimlerine ulusal müze adı verilmiştir. Müzelerin bölge ve konumları, teşhirde ve depolarında sahip oldukları eserlerin ait oldukları dönemleri ve sayıları, bağlı ören yerleri, ziyaretçi sayıları göz önüne alınarak 23 adet ulusal müze ve müze başkanlığı belirlenmiştir. Ulusal müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetiminin kurulması hükme bağlanmıştır. Ulusal müzeler dışında kalan müzeler buldukları ilin il özel idaresine ve belediyelere devredilecektir” (Resmî Gazete 2005).

2006 yılı başında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde Bilgi Teknolojileri ve Proje Geliştirme Şubesi kurularak müzelerde otomasyona geçilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Müze bilgi sistemi ile eski eserlerin görsel ve envanter verilerinin dijital ortama aktarılması merkezi bir ağ üzerinden takip edilmesi

hedeflenmiştir. 5225 sayılı Kültür Yatırım ve Girişimlerini Teşvik Kanunu ve 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunları ile müzecilik alanında birçok yenilikler getirilmiştir. 5225 sayılı kanun ile taşınmaz kültür varlıklarının yaşıtararak korunması amacıyla bu tür taşınmazların kültür yatırımcısı ve girişimcilerine tahsis edilmesi yolu açılarak kültür merkezleri ve özel müzelerin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. 5226 sayılı kanun kapsamında başlatılan Ulusal Müze oluşturulması çalışmaları çerçevesinde 23 Müze Müdürlüğü Ulusal Müze Başkanlığı kapsamına alınmış çağdaş ve daha katılımcı bir müzecilik anlayışının Türkiye’de de uygulanması amaçlanmıştır. Müzecilik alanında yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin içerisinde bulunduğu geniş katımlı bir yönetim anlayışına geçilmesi amaçlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç dünyada devlet müzeciliği anlayışının yavaş yavaş bittiğini uygun şartların sağlanması halinde özel müzelerin kurulması ve geliştirilmesinin önünde engel bulunmadığını söylemiştir (TBMMTD 2006).

Atilla Koç’un Kültür ve Turizm Bakanlığı (2005-2007) Türk Müzeciliğinde önemli bir dönemdir. Türk müzelerinde geniş kapsamlı envanter kontrolü yapılmış ve bu denetimler sayesinde Türk kamuoyu müzelerden kaybolan veya asılları ile yer değiştirilen eserler hakkında bilgi sahibi olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay (2007-2013), Koç’un bakanlık dönemi ni şu şekilde anlatmıştır: “İlk defa geçen hükümet döneminde Türkiye’nin müzelerinde denetim başlamıştır ve o sayede bazen üzücü haberler alıyoruz. Ama ne zaman kaybolmuş? On yıl önce mi? Beş yıl önce mi? Yirmi beş yıl önce mi? Bu ne yazık ki çok da tespit edilemiyor ama müzeler bir envantere bağlanıyor bir kayda bağlanıyor” (TBMMTD 2007).

SONUÇ

Tarihi eserlerin korunması ve bunların müzeler vasıtası ile hem korunup hem de aktarılması meselesi milletlerin kültürel gelişmişlikleri ve iktisadi durumları ile yakından alakalıdır. Kültürel açıdan yetkin olamayan milletler tarihi eserlerin herhangi bir değeri olduğunu düşünmez ve onları muhafaza etmek gayreti içerisinde olmazlar.

Osmanlı Devleti dünyadaki modern müzecilik anlayışının oldukça gerisinde idi. Ormanlar Osmanlı Devleti için 1870’te kanun çıkıncaya kadar cibal-i mübaha yani doğada kendiliğinden yetişen ve tasarruf hakkının kimsede olmadığı yerler iken tarihi eserler de 1884 yılına kadar ormanlar ile aynı akıbeti paylaşmış, isteyen arzu ettiği gibi tasarruf etmiştir. Türk Müzeciliği ilk teşkilatlanmaya başladığı dönemden itibaren uzman personel ve yeterli ödenek sıkıntısını bir türlü aşamamış, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da bu durum devam etmiştir. Müzeler ellerindeki eserleri sergilemek ve bunlarla ilgili araştırmalar yaparak ilim alemine sunmak yerine imkanların elverdiği ölçüde ancak ellerindeki eşyaları muhafaza etmeyi başaramışlardır. Burada da ayrıntılı bir envanter çalışması, fotoğraflama ve tasnif olmadığından müzeler tamamen çalışanlarının iyi niyetlerine terk edilmişlerdir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Türk müzeciliğinin 1870’lerden bu yana bir gelişme çizgisi içerisinde olduğu görülmekle birlikte aslında modern manada müzecilik anlayışının kabul edilerek uygulamaya geçilmesi 1970’lerden sonra başlamıştır. Bunda en büyük etken kültürel bir amaçtan ziyade müzecilik faaliyetlerine maddi açıdan bakılarak, müzelerin daha fazla turist çekebilmek, gelir elde etmek için bir araç olarak görülmesi önemli bir etkidir. 2000’li yıllardan itibaren de hükümetler devlet müzeciliği anlayışı yerine kendi yetkilerini yerel ve özel müzelerle devrederek gelir getiren büyük müzeler dışındaki müzeleri kendi bütçelerinden çıkarmayı tercih etmişlerdir. 2023 yılı itibarı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı 212 müze hizmet vermektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, D. U. (2020). Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu Açma Girişimi, *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6 (1): 82-91.
- BCA, 490.1.0.0/2023-1-3.
- BCA, 490.1.0.0/2023-1-1.
- BCA, 30.10.0/192-317-4.
- BCA, 030.10/146-42-21.
- BCA, 30.10.0/17-95-21.
- BCA, 30.10.0/28-161-2.

- BCA, 030.10/254-713-13.
 BCA, 30.10/ 213-448-10.
 BCA, 30.1/114-721-4.
 BCA, 30.18.1.2/ 213-448-7.
 BCA, 30.18.1.2/ 49-79-6.
 BCA, 30.18.1.2/ 50-84-16.
 BCA, 30.18.1.2 /60-93-14.
 BCA, 30.18.1.2/67-65-16.
 BCA, 30.18.1.2/88-87-15.
 BCA, 30.18.1.2/92-97-18.
 BCA, 30.18.1.0/95-45-3.
 BCA, 30.18.1.2/88-58-9.
 BCA, 30.18.1.2/5-41-14.
 BCA, 30.18.1.2/42-3-10.
 Çakmak, B. (2019). Osmanlı Taşrasında Âsâr-ı Atıka Bilincinin Gelişimi: Gediz Kazasında Bulunan Eski Eserler, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (30): 169-188.
 Çal, H. (1997). Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atıka Nizamnameleri, *Vakıflar Dergisi*, 26: 391-400.
 Çetin, Y. (2007). Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920-1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar, *Sanat Dergisi*, 12: 117-121.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1961). *Dokuzuncu Birleşim*, D.1, C.1, T.1.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1962). *Yirmi Sekizinci Birleşim*, D.1, C.1, T.1.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1963a). *Yirmi Yedinci Birleşim*, D.1, C.8, T.2.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1963b). *Yetmişikinci Birleşim*, D.1, C.11, T.2.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1964). *Kırkikinci Birleşim*, D.1, C.18, T.8.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1965). *83ncü Birleşim*, D.1, C.27, T.4.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1966). *38inci Birleşim*, D.1, C.32, T.5.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1969). *25inci Birleşim*, D.1, C.50, T.6.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1973). *56ncı Birleşim*, C.10, İ.112.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1975). *31nci Birleşim*, C.20, İ.14.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1976). *35nci Birleşim*, C.26, İ.15.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1979). *37nci Birleşim*, C.41, İ.18.
 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1980). *31nci Birleşim*, C.45, İ.19.
 Dağlı, N. ve Aktürk, B. (1988). *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*. Ankara: TBMM Basımevi.
 Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün Genel Durumu (1945). Ankara: Maarif Matbaası.
 İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1939-1960 (1993). Ankara: TBMM Yayınları.
 Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5 (2): 17-47.
 Madran, E. (1996). Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-1, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2): 59-97.
 Mumcu A. (1969). Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26 (3): 45-78.
 Muşmal, H. ve Gümüş H. (2021). *Türkiye'de Müzecilik (1839-1938)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
 Ogan, A. (1947). *Türk Müzeciliğinin 100. Yıl Dönümü*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
 Sanal, T. (2000). *Demirel Hükümetleri*. Ankara: Sim Matbaacılık.
 Şahin, M. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzecilik Tarihi (1846-1938)*. İstanbul: Kitapyurdu Yayıncılık.
 TBMM Tutanak Dergisi (1952). *Kırk dokuzuncu Birleşim*, D.9, C.13, İ.2.
 TBMM Tutanak Dergisi (1953). *Elli üçüncü Birleşim*, D.9, C.20, İ.3.
 TBMM Tutanak Dergisi (1986). *37'inci Birleşim*, D.17, C.33, İ.4.
 TBMM Tutanak Dergisi (1988). *38'inci Birleşim*, D.18, C.19, İ.2.
 TBMM Tutanak Dergisi (2006). *13'üncü Birleşim*, D.22, C.133, İ.5.
 TBMM Tutanak Dergisi (2007). *31'inci Birleşim*, D.23, C.8, İ.2.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1340). *Yedinci İçtima*, D.2, C.7, İ.1.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1341). *Otuz sekizinci İçtima*, D.2, C.12, İ.3.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1341a). *Yetmişinci İçtima*, D.2, C.15, İ.2.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1341b). *Yetmiş birinci İçtima*, D.2, C.15, İ.2.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1928). *Altmış Dördüncü İçtima*, D.3, C.3, İ.1.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1934). *Yetmiş İkinci İnikat*, D.4, C.23, İ.3.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1942). *Kırk İkinci İnikat*, D.VI, C.24, İ.3.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1944). *Seksen Altıncı İnikat*, D.7, C.12, İ.1.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1951). *Elli Birinci Birleşim*, D.9, C.5, İ.1.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1954). *Kırk dokuzuncu İnikat*, D.9, C.28, İ.4.
 TBMM Zabıt Ceridesi (1955). *Otuz beşinci İnikat*, D.10, C.5, İ.1.
 T.C. Resmî Gazete (1943). *5309 Sayılı Resmî Gazete*, 14 Temmuz 1943.
 T.C. Resmî Gazete (1973). *14527 Sayılı Resmî Gazete*, 25 Nisan 1973.
 T.C. Resmî Gazete (1970). *13691 Sayılı Resmî Gazete*, 11 Aralık 1970.
 T.C. Resmî Gazete (1934). *2742 Sayılı Resmî Gazete*, 26 Haziran 1934.
 T.C. Resmî Gazete (2005). *25990 Sayılı Resmî Gazete*, 11 Kasım 2005
 Tekinsoy, B. (2022). Halk Eğitiminin Taşra Uygulamalarına Bir Örnek: Çorum Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesinin Faaliyetleri, *ASOBİD*, 12: 49-65.
 Önder, M. (1989). Atatürk ve Müzeler, *ATAM*, 6 (16): 63-74.
 Önge, M. (2018). Kültür Mirasını Tanımlamak İçin Türkiye'de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atıka, *Avrasya Terim Dergisi*, 6 (1): 8-14.

Mery İsmail Özer

Özkasım H. ve Ögel, S. (2005). Türkiye’de Müzeciliğin Gelişimi, *İTÜ Dergisi*, 2 (1): 96-102.

Siyavuşgil, S. E. (1955). Modern Müzecilik, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 168: 10-11.

Yaraş, A. (1997). Kuruluşunun 150’nci Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildirileri 24-26 Eylül 1996 İstanbul. İçinde; *Çağdaş Müzecilik Yolunda, Devlet Müzelerinde Çalışan Müzecilerin Sorunları* (ss. 64-71). Ankara: ATASE Yayınları.

İsmail ÖZER

Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu (2002). Yüksek lisans (2005) ve doktora derecesini (2010) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim dalından aldı. Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi’nde çalışmaya başladı (2002). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde göreve başladı (2007). Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde göreve başladı ve Doçentlik unvanını Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi alanında aldı (2020). Halen Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi’nde görev yapmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Turizm ve Reklam

Tourism and Advertising in the Republic of Türkiye

Makbule SARIKAYA*

*Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsanı Bilimler Fakültesi, 75100, Yenisey Yerleşkesi, Ardahan.

E-posta: makbulesarikaya@ardahan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2676-6245

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 14 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 24 Temmuz 2023

İkinci düzeltme: 11 Ağustos 2023

Üçüncü düzeltme: 11 Eylül 2023

Kabul: 15 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizm, Türkiye, Reklam, Tanıtım.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 14 June 2023

Resubmitted: 24 July 2023

Resubmitted: 11 August 2023

Resubmitted: 11 September 2023

Accepted: 15 September 2023

Key words: Tourism, Türkiye, Advertisement, Promotion.

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan seyahat etme ihtiyacı günümüzde ulusal ve uluslararası boyutlarda tanıtım, reklam ve turizm gibi sektörlerin oluşmasını sağlamıştır. Ticari, kültürel, dini, sıhhi ve eğlence amaçlı yapılan seyahatler ekonomik ve sosyal yönden bireyi, toplumu ve ülkeleri etkilemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin turizm, tanıtım ve reklamcılık alanındaki birikimi uzun bir tarihsel sürece dayalıdır. Osmanlı Devleti'nin olumsuz mirasını devralan yeni Türk devleti kurumsal, mali ve kültürel sorunları çözmek için birçok düzenlemeye gitti. Ulaşım, konaklama ve rehberlik hizmetlerinin yapılandırılmasından eğitilmiş iş gücü ve yatırımcı yetiştirilmesine kadar birçok alanda köklü çalışmalar yapılmıştır. Batının oryantalist bakışıyla oluşturulan Türkiye ve Türkler hakkındaki yanlış bilgi ve itibaların düzeltilmesi ve basın, yayın, tanıtım ve propaganda çalışmalarıyla Türk turizminin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. 1950'lerden sonra dünyada ve Türkiye'de yaşanan sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle yeniden şekillenerek reklam ve turizm sektörü büyümeye devam etmektedir. Çalışmada bu süreçler araştırma eserleri üzerinden ve genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The need to travel, which is as old as the history of humanity, has led to the formation of sectors such as promotion, advertising and tourism in national and international dimensions. Travels made for commercial, cultural, religious, sanitary and recreational purposes affect the individual, society and countries economically and socially. The accumulation of the Republic of Turkey in tourism, promotion and advertising is based on a long historical process. Inheriting the negative legacy of the Ottoman Empire, the new Turkish state made many arrangements to solve institutional, financial and cultural problems. Deep-rooted studies were carried out in many areas, from structuring transportation, accommodation and guidance services to training an educated workforce and investors. It is aimed to correct the misinformation and impressions about Turkey and Turks created with the orientalist view of the West, and to strengthen Turkish tourism through press, publication, promotion and propaganda works. After the 1950s, the advertising and tourism sector continued to grow by being reshaped with the effect of socio-cultural and economic developments in the world and in Turkey. In this study these processes were evaluated in general terms and through research resources.

GİRİŞ

Turizm, seyahat, tanıtım, reklam ve propoganda kavramlarının ortaya çıkışı, insanın çevresiyile ve başkalarıyla kurduğu ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde insanlığın ilk zamanlarına kadar götürülebilir. Ancak son iki yüz yıl içinde küresel bir boyut kazanarak çeşitlenen ve birçok bilim dalının konusunu oluşturan farklı alanlar yarattığı da bilinen bir gerçektir. Genel hatlarıyla turizm ve reklam başlığı altında özetlenebilecek

tanıtım işleri milli ve evrensel yönleriyle ülkelelerin tarihlerinde yer bulmuş ve gelecekte de etki alanı büyüyecek bir sektör olarak değerlendirilebilir. Turizm, tanıtım ve reklam alanında özellikle süreli yayınların çıkması ve yaygınlaşmasıyla genişleme alanı bulan bu konular, Osmanlı Devleti'ne Batı'ya kıyasla daha geç gelip gelişebilmiştir. Osmanlı Devleti'ni yıkılışa sürükleyen ekonomik sıkıntılar kadar askeri, politik, sosyolojik sorunların çözülmemesi ve savaş yıllarında iyice artması ülkede turizm veya reklam alanla-

rında da kendini hissettirmişdir. Büyük ölçüde olumsuzluklarla dolu bir mirası devralan Türkiye Cumhuriyeti devleti, milli mücadele sonucunda kurulup 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla genç bir devlet olarak birçok sorunu çözmek için çalışmaya başlamıştır. Atatürk döneminde büyük işler başaran Türkiye, ülkenin tanıtımı, iç ve dış turizmin canlandırılması ve Türklere karşı yıllardır sürdürülen kötü propaganda ile mücadele etmeye başladı. Bu bağlamda kurumlar açıldı, kanunlar çıkarıldı, basın-yayın ve tanıtım çalışmaları yapıldı, okullar ve kurslar ile eğitimler verildi, uluslararası ölçekte yol, konaklama, teknolojik imkanlar yaratıldı. Günümüz mirasının temellerinin atıldığı Cumhuriyetin ilk yıllarındaki turizm, tanıtım, reklam ve propaganda alanında yapılanlar bu çalışmada incelenmiştir.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE İNCELEME YAKLAŞIMI

Konuya ilişkin literatür incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin miras aldığı Osmanlı dönemi turizm, tanıtım veya reklam çalışmalarına ilişkin bazı akademik çalışmalar kadar Cumhuriyetin ilk yılları ve günümüzdeki gelişmelere dair bilimsel birikim olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin olarak iletişim, iktisat, tıp, siyasal bilgiler, güzel sanatlar ve turizm fakülteleri kadar radyo televizyon sinema, gastronomi, sosyoloji, tarih ve edebiyat bölümlerinde de yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır.

Sağlıktan yemeğe, karşı propagandadan ekonomiye çok geniş bir sahada etkisi hissedilen turizm ve reklamın Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki kapsamı ve gelişimi büyük ölçüde tarihsel boyutu ele alan çalışmalar üzerinden incelenebilir. Bu bağlamda dönemin gazeteleeri, dergileri, ilan ve şahsi belgelerinin bulunduğu Osmanlı Arşivi (İstanbul), Cumhuriyet arşivi (Ankara), Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşiv ve kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Taksim Atatürk Kütüphanesi başta olmak üzere birçok arşiv ve kütüphanedeki eserler konuyla ilgili çalışmalarda milli kaynakları barındırmaktadır. Bu kaynakları kullanarak hazırlanan tezler ve kitaplar Osmanlı mirası kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin de konuya ilişkin gelişim veya değişim seyri-

ni ortaya koymaktadır. Bunlar arasında; Osmanlı mirası açısından Özgün Forlar Yazıcı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda Turizm (1850-1923) başlıklı yüksek lisans tezi; Emre Çelik'in Osmanlı'nın Ecnebî Misafirleri: Seyyah-Turist, Güzergâh-Devlet (1863- 1914) başlıklı doktora tezleri gibi Emrah Çetin'in Anatolia: Turizm Araştırmaları dergisindeki "19. yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Otel ve Misafirhanelere Dair Düzenlemeler", adlı makalesi ve Ahmet Yüksel'in Doğu-Batı dergisindeki "Zamansız Bir Teşebbüs: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Turizmi Geliştirme Gayretleri" başlıklı makalesi ve John Murray'ın 1840'larda yayınlanan Handbook for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor and Constantinople adlı eserlerinin çeviri ve incelenmesi gibi akademik çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin turizm mirasına ilişkin bilgileri ihtiva etmektedir. Akademik çalışmaların kitaplaştırıldığı Taha Niyazi Karaca'nın "Sınırları Çizen Kadın İngiliz Casus Gertrude Bell" ve Mesut Karakulak'ın "Osmanlı Sularında Rus Vapurları, Buharlı Çağında Rus Vapuru ve Kumpanyası (1856-1914)" adlı eserleri gibi olağanüstü zamanların yarattığı hususları ele alan çalışmalar da turizm konusuna farklı bakış açıları getirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin turizm, reklam ve tanıtım konusunda takip ettiği hatta bazen etmesi gereken yol, yöntem ve uygulamalara ilişkin akademik çalışmalar da mevcuttur. Bunlar arasında; Muhammet Nimet Çavuş'un "Türk-İngiliz Siyasi Ve Ekonomik İlişkilerinin Türk Turizmüne Yansımaları (1970-2010)" başlıklı doktora tezi, Bülent Sönmez'in "Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri Türkiye Ekonomisine Etkileri" gibi küresel-yerel etkiler, Onur Atak'ın "Türk Turizminin Tanıtımında Festivallerin Yeri ve Önemi: Antalya Örneği" gibi mikro alanlara dair çalışmalar; Zehra Kart'ın "Türk Turizmi Tanıtım Politikalarının Etkinliği ve Sorunlar"; Fatih Budak'ın "Türk Turizminin Gelişimi Ekonomiye Katkıları ve Sorunları"; Yusuf Köseoğlu'nun "Türk Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye'nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler"; Mehmet Durukan'ın "Dünya Turizmi, Dünya Turizmi İçerisinde Türk Turizminin Ye-

ri, Sorunları ve Çözüm Önerileri; Mehmet İnanç Doğan'ın "Turizm İşletmelerinde Yönetim Fonksiyonları ve Organizasyon Yapısı Türk Turizm Sektöründe Sistem Yaklaşımı" ve Burcu Tan'ın "Türk Turizminin Yapısal Analizi ve 21. yüzyıl Başlarında Beklenen Gelişmeler" başlıklı yüksek lisans tezleri gibi sorunlar, önlemler hatta geleceğe dair öngörülerin sunulduğu çalışmalar sayılabilir. Ayrıca turizmin farklı boyutlarının ele alındığı Muharrem Avcı'nın "Turizm Kamu Politikaları, Yöntemleri ve Türk Turizm Kamu Yerel Yönetiminin Yapısı" başlıklı doktora tezi; Ayşin Gök'ün "Turizmde Dış Tanıtım ve Türk Turizminin Tanıtım Sorunları" başlıklı yüksek lisans tezi; Hasan Hamzaçebi'nin "Turizmde Reklamcılık ve Türk Turizminde Reklam Uygulamaları"; Murat Çelik'in "1923-1950 Yılları Arasında Cumhuriyet Dönemi Türk Reklamcılığı Gazete Reklamlarında Kullanılan Mesaj Stratejileri" ve Saadet Zeynep Varlı'nın "Türk Reklamlarında Marka İmajı ve Gençler Üzerine Bir Değerlendirme"; İrem Soslu'nun "Sosyal Medya Reklam ve Kampanyalarının Turizm Sektöründeki Rezervasyonlar Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması" yüksek lisans tezleri ve Güzin Demircioğlu'nun "Turizm Planlaması Kapsamında Türk Turizminin Planlamaya İlişkin Öncelikleri ve Sosyal Turizm Planlaması (Foça Örneği)" başlıklı doktora tezi gibi küçük kesitler olarak hazırlanan akademik çalışmalar konuya ilişkin verilecek örneklerden birkaçıdır. Görüldüğü üzere çok sayıda ve birçok bilim alanı kapsamında değerlendirilen turizm ve reklam konusunda Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki gelişmeler genel hatlarıyla ve özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında yoğunlaşan bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren geliştirilen uygulamalar, oluşturulan kurumlar ve yapılan düzenlemeler çok büyük bir değişikliğe uğramaksızın günümüze kadar ulaştığından ve bu yazının yekûnunun artması endişesiyle yakın dönemdeki gelişmeler ele alınmamıştır. Kamuoyuna sunulan akademik bilgilerden yararlanılarak genel bir değerlendirme yapılmak suretiyle Cumhuriyetin ilk yıllardaki turizm, tanıtım ve reklam konusu üzerinde durulmuştur.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE TURİZM VE REKLAM

Turizm; insanların merak, din, spor, tedavi veya eğlence gibi amaçlarla bir yerden başka bir yere yaptıkları seyahat olarak özetlenebilir. "Tur" kelimesinden türetilen turizm XIX. yüzyılın sonlarında gelişen bir kavram olarak insanlık tarihinde yer almıştır. Turizm zamanla birçok ülkenin siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlardaki faaliyetlerine yön veren bir olguya dönüşerek geniş kitlelere yayılmıştır (Koçer 2020). İnsanın yeryüzündeki seyahati çok eski zamanlara dayansa da bir seyahatin turizm olarak kabul edilmesinde bazı tarihi esaslar vardır. Bireyi seyahate yönlüten bu esaslar; coğrafi keşiflerle dünyanın tanınması, burjuva sınıfının sermaye birikimi ve yeni bir harcama kültürü oluşturması, aydınlanma fikrinin birey ve toplum üzerinde yarattığı seküler dünya görüşü ve sanayi devrimiyle gelen ulaşım, güç ve teknolojik imkanların sağladığı olanaklar turizme yansımıştır. Böylece bir zamanların seyyah ve aristokratların fırsat bulduğu seyahat ayrıcalıklarının artık çalışma ücreti ve yıllık izni olan çok geniş kitlelere ulaşmasıyla turizm büyük bir sektöre dönüşmüştür. Birçok ülkede ekonomik refahın artması ve boş zamanı değerlendirme arayışı turizmin büyük bir endüstriye dönüşmesini beraberinde getirmiştir (Koçer 2020).

Zengin ve geniş bir coğrafyada bulunan Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda sömürge arayışındaki Batı'nın dikkatini çekmiş, kapitülasyonların sağladığı kolaylıkların yardımıyla birbirinden farklı amaçlarla gelen birçok yabancı ülkenin her yerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu seyahatler ticaret, hac ve gezi dışında casusluk ve misyonerlik amacıyla da yapılmıştır (Karaca 2020). Her devlet gibi Osmanlı Devleti'nin ülkesindeki bu hareketliliği kontrol etmeye yönelik yaptığı düzenlemeler mevcuttur. Bu kapsamda turizmle ilişkili olan Men-i Mürur Nizamnamesi¹, Pasaport Odası Nizamnamesi, Seyyahine Ter-

¹ Men-i Mürur Nizamnamesi; Osmanlı Devleti'nde çeşitli ihtiyaçlara binaen ilk defa XVI. Yüzyılın ortalarından sonra başlayan ve XIX. Yüzyıl boyunca devam eden bir tür yasa uygulamasıdır. Men-i mürur uygulaması herhangi bir

cümanlık Edenler Hakkında Nizamname, Dersadet ve Bilad-ı Selase'de Bulunan Otel ve Misafirhaneler Hakkında Talimat gibi çeşitli hukukî ve idari düzenlemeler yapılmış, 23 Ocak 1915'te İstanbul'da "Otelciler Cemiyeti" kurulmuştur (Koçer 2020). Böylece iç ve dış pasaport, vize ve gümrük uygulamaları hayata geçirilirken ülkeye gelen diplomat, gezgin ve turistlere tercümanlık veya rehberlik hizmetlerine yönelik düzenlemelere gidilmiş, seyahat imkanları geliştirilmiş, turistlerin kayıtlanması ve istatistik tutulması amaçlanmıştır. Ancak Osmanlı ekonomisinin bozulduğu bir dönemde kapitülasyonların yarattığı ayrıcalıklar kullanan Batı'nın ekonomik nüfuzu kadar siyasi, askeri ve idari baskısı, ülkedeki gayrimüslimler başta olmak üzere azınlıklara tesir etmiş böylece devletin denetim, kontrol ve yönlendirme gücünde zafiyet oluşmuştur (Evcin 2014). Bunların yanında Batılı seyyahların oryantalist bakışla Doğu'yu aşağılaması, Batı üstünlüğünü öne çıkarır tepeden bakan ve önyargılı tavırlarını yansıttıkları eserleriyle yeni bir öteki imajı oluşturulmuştur. İlkel, hukuksuz, yoksul, düzensiz, bağınaz ve ahlaksız olarak görülen doğu toplumları dahilindeki Türkler de bu olumsuz imajın içinde yer almıştır (Polat 2016). Bu algının bir tanıtım ve propaganda olarak reklama dönüştürülüp turizm için kullanılması milli ve milletlerarası yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Bu manada insanlık tarihindeki en eski olgulardan biri olarak kabul edilen reklamcılık ürünlerin çeşitlenmesi, rekabetçi pazar anlayışının gelişmesi, tüketim taleplerinin artması gibi etkenlerle son yüzyılda öne çıkan bir sektör olup turizmi de etkilemiştir. Böylece dini veya ticari amaçlarla gezen hacı, seyyah, gezginler veya macera arayanlar kadar dinlenmek ve keyif almak için yer değiştirenler de turizm sektörünün büyümesi ve çeşitlenmesine yardım etmişlerdir (Koçer 2020). Bu yönüyle hac turlarından olimpiyatlara çadır kampından kültür turlarına kadar çok farklı içerik ve niteliklerde hizmet sunan turizm sektörü-

nün büyümesine tanıtım ve reklamlar büyük katkı sağlamıştır (Amil 2002). Özellikle yeniliklerin tanıtılması kadar kişi ve toplumlarda merak duygusunu arttırmak ve keyifli zaman geçirme heyecanını yaratmakta reklamlar, turizmin temel bir ihtiyaç olarak öne çıkmasına yardımcı olmuştur.

Geçmişte gazete, broşür, el ilanı gibi yazılı ve görsel araçlarla kısmen dar bir çevrede yapılan reklamlar günümüzde internet gibi uluslararası mecralarda oldukça geniş sunum alanı ve farklı nitelikler kazanmıştır. Bu yönüyle Osmanlı gazetelerinde 1860'lardan sonra rastlanan ve turizm denince akla gelen konaklama ve yemeye odaklanmış reklamlar (Toprak 1993) hayli farklılaşmıştır. Zamanla popüler hale gelen seyahatlerin artması ve daha geniş kitlelere yayılması reklam ve turizm sektöründe yeni gelişmeler yaratmıştır. Bu bağlamda seyahat edecekler için rehberler hazırlanmaya, tur şirketleri kurulmaya, sektörde yer alanların (konaklama, ulaşım, çeşitli hizmet sektörleri) eğlenceli organizasyon ilanları yayınlamaya başlamasıyla turizm sektörü büyümüş ve ticari sahada etkinleşmeyi başarmıştır (Koçer 2020). Ayrıca turizmin gelişmesine önemli katkısı bulunan fotoğraf makineleri, radyo ve televizyon gibi araçların gelişmesi ve bunlarla yapılan reklamlar reklamcılığa ulusal olduğu kadar uluslararası boyut kazandırmıştır. İnsanların günlük hayatlarında kaliteyi yükseltmek vaadiyle piyasaya giren reklamlar, kitle iletişim araçlarıyla turizmi de gündelik hayatın bir parçası gibi tanıtmıştır. Turizm ile reklamcılık arasındaki ilişkiler dönemin seyahat şirketlerinin (vapur, tren, otomobil veya uçak gibi ulaşım araçları) kampanya ve tanıtımlarında görünür olmakta hatta ayrıcalıklı bir yaşam tarzı ve moda dönüştürülen unutulmaz deneyim vaatleri reklamlarla geniş kitlelere ulaştırılmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni gerçeklik bazen insanlarda yeni ihtiyaç duyguları oluşturarak kişi ve ülkenin kaynaklarını boşuna harcatan bir unsur olarak değerlendirilse de bazen de mal ve hizmetlere verim getirip, ülkelerin kaynaklarını tanıtop zenginliklerini arttıran bir hizmet olarak kabul edilmiştir. Ayrıca günümüzde internet aracılığı ile tüm dünyada etki alanını büyüten reklam olgusunun gelişmesi rekabet, etik ilkeler, yasaklar ve siyasi-ekonomik gücün nasıl kullanılacağı gibi sorunları da beraberinde

işli olmayanların veya geçerli bir gerekçesi bulunmayanların İstanbul'a gelmeleri yasaktı. Resmi makamlarca düzenlenen tezkere ile uygun kişilere verilen bu izin bir çeşit serbest dolaşım belgesiydi. Konuya ilişkin düzenlemeler ise Men-i mürrur nizamnamesinde detaylandırılmıştır (Demirtaş 2009, s. 742).

getirmiştir (Amil 2002). Örneğin insanlara zarar veren kötücül ürünler, ahlaksızlığın satışı ve haksız rekabeti körükleyen uygulamaların önlenmesi ve denetlenmesi ihtiyacı ulusal olduğu kadar uluslararası bir soruna dönüşebilmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin veya milletin tanıtımında reklam propagandaya dönüşen en önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Örneğin Osmanlı döneminde rehberlik ve tercümanlık yapanların büyük bir kısmının yabancılardan veya Osmanlı Ermeni, Rum ve Yahudilerinden oluşmasından dolayı bazen Türklere karşı ağır itham ve acımasız eleştirilerde bulunduğu (Bakar 2008) hatta I. Dünya Savaşı sırasında Türkler aleyhine propaganda yapıldığı görülmüştür (Yazıcı 2022).

Türkiye'de turizm sektörünü de yakından ilgilendiren milli ve modern reklamcılık anlayışı Cumhuriyet dönemi ile gelişmiş ve II. Dünya Savaşı'na kadar bu anlayış devam ettirilmiştir. Bu yönüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin turizm ve reklamcılık mirasını da incelemek yerinde olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Batının sömürgesi haline gelen Osmanlı'nın aydınlanma, sanayileşme ve kapitalizmin ürünü olan reklam kadar reklamcılık ve turizm alanında da sağlam bir alt yapı ve kültürden yoksun mirasını devralmıştır. Bu şartlar altında bilimsel, siyasal, endüstriyel ve kültürel olarak gelişmeleri benimseyemeyen Osmanlı toplumundan farklı olarak Türkiye Cumhuriyeti, halkına toplumsal bilinç, milli kültür ve yeniden yaratılan üretim-tüketim kültürünü benimsetmesi gerekmektedir. Çünkü endüstri devrimiyle güçlenen Batı akla dayalı evrenselleşebilen ilkeleri üretmiş ve bunları bütün dünyaya bir kültür olarak sunmuş, yakaladığı fırsatları hızla geliştirerek Batılılaşmak isteyen toplumlar üzerinde etkisini arttırabilmiştir (Yavuz 2007). Ne yazık ki Avrupa'da yaygınlaşan matbaanın 300 yıl, süreli yayınların 250 yıl daha geç geldiği Osmanlı Devleti'nde birçok gelişmenin kamuoyuna ulaşması ve gelişimi gecikmiştir. Bütün bunların yanında 1920'lerdeki yeni Türk Devleti, tarıma dayalı kapalı pazar ekonomisi, Düyun-u Umumiye İdaresi ve kapitülasyonların kontrolünde sanayisi tamamen mahvolmuş, kamu yatırımları son derece yetersiz bir ülkenin eğitimsiz, sağlıksız ve fakir halkını miras almıştı (Toprak 1988). Yıkılış sürecindeki Osmanlı Dev-

letin bu yapısını savaşın tükenmişliği ile devralan Türkiye Cumhuriyeti her alanda olduğu gibi turizm, tanıtım ve reklamcılık alanında bu tarihsel gecikmişliği telafi etmek gayreti gösterdi. Böylece Türk milletinin modern bir toplum haline gelmesi, tüm hususiyetleriyle çağı yakalaması ve akılcı ilkelerle milli kültür değerlerini yaratmasında reklam ve tanıtım önemli bir yer tutmuştur. Bu gelişmelerin sonuçları bir zamanlar yabancı mal ve hizmetlerin tanıtıldığı reklamlara ve yabancılardan ve gayrimüslimlerin elindeki (Toprak 1988) turizm sektörüne de yansımıştır.

Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığını sağlamada yol haritası olan İzmir iktisat kongresi ile 1923 başından itibaren ülke ekonomisinin iyileştirilmesi, kalkınma planları, ulusçu ve korumacı bir devlet iktisadiyetiyle sanayileşmek esası kabul edilmiş ve kısa sürede hayata geçirilmiştir. Lozan Antlaşması'yla kapitülasyonların kaldırılması, gümrük, bankacılık, kambiyo ve kabotaj düzenlemeleri milli esaslara göre yapılandırılmıştır. Böylece bankacılıktan eğitime, ziraattan sanayiye birçok alanda Türk milli kültürü belirginleşmeye ve ilanlarda Türklük görünür olmaya başlamıştır. Yenileşme hareketinin bir sonucu olarak Türk ulusu kendi simge, marka ve anlayışını yaratarak tanıtım ve reklamlara da yansıtmıştır. Örneğin İş Bankası, Sümerbank gibi işletmeler isimleri, faaliyet alanları kadar reklamlarıyla da yeni toplumun görsel mesajlarını ülkeye ve dünyaya sunmakta önemli roller üstlenmiştir. Yine tekstil, dokuma, un, şeker ve gıda sanayinde kendi markalarını yaratan ve bunu ulusal olduğu kadar uluslararası alanlarda da yaygınlaştırma gayretinde olan Türkiye, başarılı reklam ve tanıtımlar yapmıştır (Yavuz 2007). Turizm sektörüyle yakından ilişkili olan toplumun alışkanlıklarının yeniden inşasında yerli malı kullanım bilinci, milli kültür ve değerlerin öğrenilmesi, tasarruf alışkanlığının toplumca benimsenmesi ve nitelikli iş gücü yetirilmesi önemsendiğinden tanıtım, reklam ve turizm milli nitelikler kazanmaya başlamıştır. Yani çilgınca tüketen değil aynı zamanda üreten, değer katan ve bilinçli bireyler yaratılması Cumhuriyetin ilk yıllarında ideal vatandaşın özellikleri arasındaydı. Örneğin Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, ulusal kuruluşlar ve markaların öne çıkaran reklamlarında halk tasarrufa davet edile-

rek geleneksel reklamın satış amaçlı yapısından uzaklaşıldığı ve reklamların daha çok eğitici yönlerinin öne çıkarıldığı aynı zamanda tasarruf ve milli bilincin öğretilmesine gayret edildiği görülmektedir (Yavuz 2007).

Reklamcılığın işlevleri arasında mal ve hizmetlerin kullanımına dair bilgi vererek rehberlik etmek ve tanıttığı ürünü tükettirecek algıyı yaratmak (Yavuz 2013) olduğundan reklam ve tanıtımın turizme etkisi büyüktür. Bu yönüyle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gelir ve bilgi birikiminin artması, taşımacılık ve ulaşım imkanlarının gelişmesi, moda, kültür ve beğenilerin şekillenmesinde reklamlar kitleri bilgilendirerek etkilemiştir. Bir bakıma geleneksel ve yerel unsurların pazarlanmasında ve yeni üretim-tüketim ilişkilerinin oluşmasında önemli rolü olan reklamlar, bu somut ve soyut değerleri turist ve turizm algısına da yansıtmıştır (Toprak 1988). Bu yeni değerleriyle çağı yakalayan Türkiye Cumhuriyeti'ni ve oryantalist bakış açısıyla aşağılanan Türk milletinin gerçek vasıflarını dünyaya anlatmakta turizmin reklamına önem verilmiştir. Bu yönüyle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin tanıtımına yönelik hazırlanan afiş, broşür, şehir planları, kartpostallar, toplantı hatıra eşyası, pullar, rozetler, ajanda, takvim ve küçük hediyeler insanları Türkiye'ye seyahate özendirerek tanıtım materyalleri olarak yapılmıştır. Bu tanıtım eşyaları yurt içinde ve dışında seyahat acentelerinde, otellerde, uluslararası toplantılarda sunulmuştur. Tanıtıcı yayınlar ve propaganda çalışmalarında reklam sektörünün kullandığı kurumsal reklamcılığın amaçlarına uygun faaliyet sürdürülmüştür (Evcin 2014). İç ve dış pazara yönelerek başarı kazanılması için tanıtıcı ve bilgilendirici rol üstlenen ilk bilimsel eser ilancılık-belediyeler adıyla 1923'te yayınlanmıştır (Toprak 1988). Bu yönüyle turizme yönelik alanda faaliyet gösteren örgüt ve kuruluşun kamuoyunda bilinirliğini sağlamak için; tanıtım ve bilgilendirme yapmak, kurum ve kuruluşa dair yanlış algıyı düzeltmek ve rekabetçi bir düzende ilişkileri güçlendirmek böylece sağlıklı bir şekilde gelişmek için karar alıcı kadroları etkilemek önem arz etmektedir (Mert 2018). Bu nedenle fotoğraf stüdyoları, sergiler, yayınlanan reklamlar, yarışmalar ve dil eğitimlerinde tanıtım çalışmaları

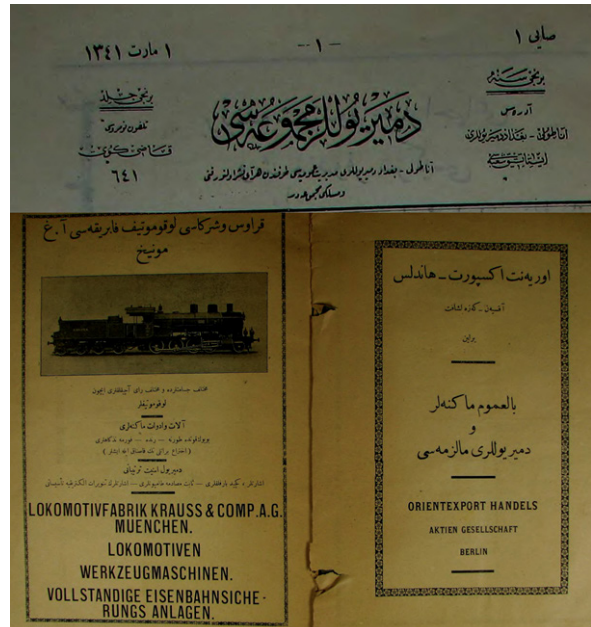
ları bütüncül bir anlayışla ve dikkatle planlanmıştır (Evcin 2014). Örneğin gazete reklamlarında otel ve lokantalar yanında seyahat acentesi ve paket turlara ilişkin bilgilere (Toprak 1993) hatta 1927 yılında Servet-i Fünun reklamlarındaki gibi genişletilen hizmet yelpazesıyla otel hizmetleri kadar, pansiyon, kahvehane, lokanta, bar, deniz banyoları, hususi kabinler, kumda ve güneşte tedavi, gece hayatı gibi detaylara da yer verilmekteydi (Servet-i Fünun 21 Temmuz 1927).

Turizm faaliyetlerinde önemli yeri olan seyahat rehberleri ve turist rehberleri konusu ele alınmıştır. Bilindiği üzere bu rehberler turistlere en uygun tercihleri seçmeleri için yardımcı olan, gezi, yemek, konaklama, ulaşım gibi bilgilere yer veren kaynaklardır. Tarihi süreç içinde rehberlerin turistik faaliyetlerde önemli rol oynamaya devam etmesi, konunun ulusal olduğu kadar uluslararası bir şekil kazanmasıyla iyice artmıştır. XIX. yüzyılda yayınlanan seyahat rehberleri turistlere yeni rotalar çizip, turizmi çeşitlendirirken turizmin gelişmediği yerleri de seyahat rotalarına katmış (Yazıcı 2022) böylece turizmin seyahat alanı genişlemiştir. Osmanlı döneminde Müslümanların pek yer alamadığı rehberlik ve tercümanlık işlerindeki yabancı veya gayrimüslim yoğunluğun yarattığı (Bakar 2008) olumsuzlukların artması ve öz vatanında Türkler aleyhine propagandaya dönüştürülen rehberlik işlerindeki sorunlar üzerine Atatürk döneminde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti turizm alanında rehberlik ve tercümanlık hizmetlerine 1925'te hukuki düzenlemeler getirmiştir. 22 Şubat 1925 tarihli nizamnameye göre rehber ve tercüman yetiştirme yetkisi Türkiye Seyyahin Cemiyetine verilmiş, kurslar açılmış, sınav ve belge verilerek meslek teşvik edilmiştir (Evcin 2014). 1925'te Anadolu Ajansı resmi ilanların dağıtımını üstlenmiştir. 1926'da Turing Kulübü kurularak 1931'de Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü (TTOK) adıyla her alanda turizmin gelişmesinde önemli görev ve sorumluluk üstlenmiş adeta turizm bakanlığı gibi çalışmıştır. Örneğin 1930'da TTOK turizm sektöründe çalışacak nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için bir otelcilik mektebi açmıştır (Evcin 2014).

Turistlere tanıtıcı bilgiler veren seyahat rehberlerinde yemek, tarih, kültür, doğa, alışveriş bilgilerinin yanında tanıtım ve propaganda yapılması da önemli olduğundan eserlerin ülkeler arası ilişkilere etkide bulunmasıyla karşı propaganda ve yerli ve milli tanıtımlar önemli hale gelmiştir. Turizm konusunda yaşanan gelişmeleri takip etmek ve olumsuzluklarla mücadele etmek üzerine 1922'de Müstakbilin Cemiyeti kurulmuş ve turizmi organize eden bu cemiyet, 10 Temmuz 1922 tarihli nizamnamesine uygun olarak Türk medeniyetini ve Türkiye'yi doğru tanıtmak ve kötü imajı değiştirmekle ilgili başarılı işler yapmıştır. Cemiyetin çalışmaları dönemin gazetelelerine verilen ilanlarda ve saygı uyandırıp takdir edilen haberlerde görülmektedir (Bakar 2008). Böylece 1900'lerdeki seyahat rehberlerinde Osmanlı Devleti'ni Küçük Asya, Ermenistan ve Mezopotamya gibi bölgelere ayırarak; Türklerin kültür, tarih ve geleneklerine dair oryantalistçe verilen kasıtlı ve yanlış bilgiler (Yazıcı 2022) bilimsel esaslarla düzeltilmiştir. Turistlere rehberlik yapmak amacıyla 1923'te Tercümanlar ve Rehberler Cemiyeti, Türklerle bilgi vermek için Şubat 1924'te Türk Seyyahin Cemiyeti gibi sivil toplum kurumları kurulmuş ve faaliyetlerini takip eden Türk basınından destek görmüşlerdir (Bakar 2008). Cemiyetler Türkler aleyhine propaganda yapanlarla mücadele ederken, Türk kültür ve tarihini doğru tanıtmak ve turizm faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan hizmetleri yerine getirmek için de çalışmışlardır. Özellikle Türk Seyyahin Cemiyeti'nin 1925'teki teşkilatı bünyesinde propaganda, tercümanlık, lisan ve ilmi şubeleri bulunduğu görülmektedir (Bakar 2008). 1925'te Milli Türk Seyahat Acenteliği Ziya ve Şürekâsı açılarak uluslararası seyahat kuruluşlarıyla ilişki kurmuş ve Türkiye temsilcisi olarak turizm hizmeti verme, broşür basma, rehber yetiştirme ve turlar düzenleme faaliyetinde bulunmuştur. 1927'de Emniyet Seyahat Şirketi kurulmuş ve Türk Seyyahin Cemiyeti ile ortak çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Milli Türk Seyahat Şirketi de bu yıllarda pasaport ve vize işlemleri ile konaklama ve ulaşım hizmetlerinde faaliyet göstermiştir. Benzer faaliyet gösteren özel teşebbüslerin bu dönem kurulduğu bilinmektedir (Evcin 2014). Ayrıca yeni demiryollarıyla seyahat rotaları, otel-

ler, tarihi ve doğal alanlar birbirlerine bağlandı (Yazıcı 2022). Demiryolları gibi ulaşım ve turizm alanıyla ilgili halka ulaşan yayınların sayısı arttırıldı (Görsel 1).

Türkiye'de Osmanlı'dan kalan bir turizm endüstrisi mirasından söz etmek pek gerçekçi değilken turizmi şekillendiren olguların Atatürk döneminde Cumhuriyet ile birlikte geliştiği görülmektedir (Toprak 1993). Batı tarzında sanayileşme, çalışma ve izin düzeni, boş zaman, gezi ve öğrenme kültürünün gelişmesi gibi hukuki, kültürel, sınai ve eğitsel düzenlemeler Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni bir toplumsal anlayışla hayata geçirilmiştir. Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkedeki kurumların reklamlarında yerli ve milli ürünlere geniş yer verdiği ve günümüzden farklı işlev ve içerikleriyle Türkiye'nin kuruluş yıllarında toplumsal ve ideolojik roller üstlendiği görülmektedir (Yavuz 2007). Örneğin Türkiye'de meydana gelen okuma yazmanın artması ve toplumun varsıllaşması gibi toplumsal dönüşümlerin reklam içeriklerine yansıdığı, bir bakıma reklamların yeni Türkiye'nin tanıtımını yaptığı ve devrimlerle gelen yeniliklerin reklamlar aracılığı ile geniş kitle-

Görsel 1. Demiryolları Mecmuası'nda Yayınlanan Bir Reklam. Destinasyonları

Kaynak: Demiryolları Mecmuası, 1 Mart 1914.

lere ulaştırıldığı söylenebilir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu doğal ve tarihi güzelliklerini etkin bir şekilde kullanabilmesi için turizm ve tanıtım alanında kapsamlı adımlar atma gayretini de arttırdı. Bu bağlamda TTOK'un tanıtım ve reklam faaliyetleriyle dünya çapında propaganda afişleri, resimli kitaplar, harita, kart postal, plan, takvim ve rehberler alan uzmanlarınca hazırlanmış ve Türkler ve Türkiye en doğru şekilde tanıtılmış; şehir tarihleri, tabii güzellikler, halk kültürü gibi konular farklı dillerde bastırılarak turizm kurum ve kuruluşları üzerinden dağıtılmıştır (Evcin 2014). Turizm alanında süreli yayınlar da 1930'larda yurt içinde ve dışında arttırılmıştır. Bu kapsamda Türkiye Turing ve otomobil kulübü mecmuası, La Turquie Kemaliste, La Turquie Contemporaine ve La Turquie en Images adlı dergiler farklı dillerde Türkiye'yi tanıtan propaganda eserleri olarak yayınlanmıştır. Ayrıca dönemin gazeteleri de turizmi teşvik eden makale ve haberlere sıklıkla yer vermişlerdir. Tanıtım filmleri ve belgeselleri de ihmal etmeyen Türkiye, Fox adlı Amerikan film şirketiyle anlaşarak 1930'da İstanbul ve Ankara'yı tanıtan bir belgesel çekirmiş, bunu Avrupa'da göstererek önemli bir tanıtım yapılmıştır. Benzer çalışmalar yerli film şirketlerince de yapılmaya başlanmıştır (Evcin 2014). 1930'da beynelmilel turizm ittifakı kongresine katılan Türkiye, ulusal olduğu kadar uluslararası alanda da turizmin geliştirilmesinde çağrı yakından takip etmiştir. Beynelmilel Otelcilik İttihadı ile yakın ilişkiler kurularak Türkiye'ye turist çekilmiştir. 1931'de Balkan Devletleri Turizm İttihadı Konferansı Türkiye'de düzenlenmiş ve bölgesel olduğu kadar uluslararası turizm faaliyetleri içinde yer alınmıştır (Evcin 2014).

Türkiye Cumhuriyeti, ülkedeki seyahat faaliyetlerini kolaylaştırmak ve hızlandırmak amacıyla ulaşım ve seyahat hizmetlerinin düzenli ve güvenilir olmasını önemsemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ulaşım imkanları kara, deniz ve demiryolları bağlamında arttırılırken köprü, tünel, kamu binaları yapımında ülke sathında ulaşım ağı tesis edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet'in sağladığı barış ortamı ve güven politikası turizm ve tanıtım çalışmalarında devlet kadar özel teşebbüse de olanak yaratmıştır. Turizm ve tanıtım alanında yaşanan sorunları

gidermekte kararlı olan Türkiye Cumhuriyeti, öncelikle Türkiye Seyr-i Sefain idaresini yeniden yapılandırarak 1924'te iç ve dış hatlarda yolcu ve yük taşımacılığına dair işlem ve teftişi bu kuruma verdi (Evcin 2014). 31 Mayıs 1927'de Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi bir müdürlük olarak Nafia Vekaleti'ne bağlı teşkilatlandırılıp liman ve yolların işletme ve inşaa görevi verildi. Denizcilik ve posta hizmetlerinin düzenlenmesinin yanında Denizbank kurularak turizm işleri de dahil denizcilikle alakalı konularda yetkilendirildi. Lağvedildiği 1939 yılına kadar Denizbank turizm alanında önemli propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Lozan Antlaşması'yla birlikte kabotaj hakkını artık kendisi kullanan Türkiye, kara sularında dalgıçlık, kılavuzluk, balıkçılık ve deniz taşımacılığını kontrolüne almış ve denizcilik alanında 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndaki fırsatlardan yararlanarak armatörler yetiştirmiş, deniz filosuna yeni gemiler katarak taşımacılıkta uluslararası standartları yakalamıştır (Evcin 2014). 1930'larda hava yolları da hizmete başlamıştır. Bu ağırlar turizm alanında tarih ve kültür alanlarındaki eserlerin ziyareti, iç turizmin gelişmesi, kara-deniz, kış-yaz turizminin artmasını hızlandırmıştır. Hatta o dönem doğrudan turizme yönelik hazırlanan turistik yollar oluşturularak kaplıcalar, plajlar, tarihi ve tabii alanlar yollarla birbirine bağlanmıştır. 1927'den itibaren lüks Anadolu ekspres hizmetleri başlamış ayrıca Tebriz-Trabzon hattı gibi tarihi yollar da tekrar işler hale getirilmiştir (Evcin 2014).

Huzur ve güvenliğin tesis edildiği ve hızlı bir sosyal değişimin yaşandığı Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren şehirleşme, kamu yatırımları, fabrika kampüsleri gibi konaklama hizmetlerinde de önemli adımlar atılmıştır. Devlet konukevleri, kamplar ve kurumların misafirhaneleri yanında yüksek kalitede oteller de açılmıştır. Örneğin 1928'den itibaren sayıları artan otelleri arasında Ankara Palas başta olmak üzere, Özipek Palas, Park Otel, Sümer Palas, Taşhan Palas, Lozan Palas, İzmir Palas, Ferah Oteli gibi yüksek konforlu tesisler yapılmış, Yalova termal suları turizme kazandırılmış ve fenni nitelikleriyle de değerlendirilmiştir. Ayrıca yol işaretleri, trafik uygulama birliği ve uluslararası kuruluş ve

federasyonlara üyelik gibi uluslararası turizm taleplerini karşılayacak girişimleriyle Türkiye, seyahatleri kolaylaştıracak ve teşvik edecek düzenlemeler yapmış hem turistleri hem de yatırımcıları rahatlatmıştır. 1938'de çıkarılan pasaport kanunu ile pasaport ve vize işlemleri güncellenmiş, kolaylık ve şeffaflık sağlanmıştır. Denetimin ihmal edilmediği bu dönemde 1937'de İktisat Vekâletince yapılan otel anketi gibi uygulamalarla otelcilik hizmetlerinin değerlendirilmesi örneğinde olduğu gibi alana ilişkin sorunların çözümünde geniş bir kapsam kullanılmıştır (Evcin 2014).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gelir ve bilgi birikimi artan, ulaşım imkanları gelişen ülkede yeni sosyeteyi şekillendirmede önemli roller üstlenen reklamlar ve tanıtım çalışmalarıyla geleneksel ve yerel unsurların iç ve dış piyasada pazarlanması sağlanarak yeni üretim-tüketim ilişkilerinin oluşmasıyla somut ve soyut değerler turist ve turizm algısına yansıtılmıştır (Toprak 1988). Bu yönüyle modern Türkiye'nin tanıtılmasında devlet adamlarının ziyaretleri gibi dönemin önemli şahsiyetlerinin de davet edilerek tanıtım yapıldığı, (Erden 2006) basında olduğu kadar bilimsel ve edebi eserlerde Türklere ve Türkiye'ye yer verilmesinin sağlandığı görülmektedir. Örneğin TTOK'un ağırladığı gazeteci, şair, mebus gibi kişilerin yanında üniversitelerden öğrenci ve akademisyenleri de misafir ederek tanıtım yapılmış, gezi programlarıyla ülkenin tabii, tarihi ve kültürel zenginlikleri sunulmuştur (Evcin 2014). Bu noktada yeni değerleriyle çağı yakalayan Türkiye Cumhuriyeti'ni ve oryantalist bakış açısıyla aşığılanan Türk milletinin gerçek vasıflarını dünyaya anlatmakta turizmin reklamı yapılmıştır. Bu yönüyle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin tanıtımına yönelik hazırlanan afiş, broşür, şehir planları, kartpostallar, toplantı hatıra eşyası, pullar, rozetler, ajanda, takvim ve küçük hediyeler insanları Türkiye'ye seyahate özendirerek tanıtım materyalleri olarak tasarlanmıştır. Tanıtım eşyaları yurt içinde ve dışında seyahat acentelerinde, otellerde, uluslararası toplantılarda sunulmuştur. Tanıtıcı yayınlar ve propaganda çalışmalarında reklam sektörü, kurumsal reklamcılığın amaçlarına uygun faaliyet sürdürülmüştür (Evcin 2014). Bu yönüyle tu-

rizme yönelik alanda faaliyet gösteren örgüt ve kuruluşlar kamuoyunda fark edilmek için tanıtım ve bilgilendirme yapmış, imajlarını olumlu yönde şekillendirmek ve varsa yanlış anlaşılmaları düzeltmek suretiyle rekabetçi düzende yer alarak sağlıklı bir şekilde gelişmek (Mert 2018) için karar alıcı kadroları etkilemişlerdir. Böylece ülkede fotoğraf stüdyoları, sergiler, gazete ve dergilere verilen reklamlar, yarışmalar ve dil eğitimlerinde tanıtım çalışmaları ön plana alınmıştır (Evcin 2014). Ülkelerin kendilerini tanıtmakta kullandıkları fuar ve sergilere katılım Osmanlı döneminde olduğu gibi (Yazıcı 2022) Türkiye Cumhuriyeti döneminde de sürdürülmüş, birçok fuara katılan Türkiye, ayrıca gezici sergiler ve uluslararası fuarlar düzenlemiştir. Uluslararası fuar, sergi, toplantı ve teknik gezilere katılım yanında 1926'da seyyar sergi vapurunun tanıtım ve propaganda faaliyetleri Türkün ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtımının yapıldığı başarılı bir süreç gerçekleştirilmiştir (Bozkurt 2019). Bütün bunların yanında 1927 tarihli 9 Eylül panayırının 1930'dan itibaren ulusal arası bir nitelik kazanması, 1935'te İstanbul festivali, 1936'da Balkan festivali gibi etkinlikler imza attıkları birçok ilklele tarihte yerini almıştır (Evcin 2014).

Turizm alanında büyük önem arz eden tanıtım ve reklam işlerinde önemli konulardan biri de ajans ve yayınevleridir. Günümüz reklamcılığının temellerinin atıldığı Cumhuriyetin ilk yıllarında reklam ve reklamcılığa ilişkin önemli gelişmeler (Yavuz 2007) arasında ilan acentelerinin kurulması ve Cumhuriyetin ilk reklamcılarının yetişmesi gelmektedir. Gazetelere verilen ilanlara ilişkin 1909'da kurulan İlanlık Kolektif Şirketi'nin aracılığı ile yapılan reklamcılık işleri (Öztürk 2009) 1936 yılında Mecra-Ajansın idaresinde yürütülmüştür. 1952'de Reklam Moran komisyonla reklam yayıncılığı yönlendirmiş (Yavuz 2007) ise de 1957'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile gazete ve dergilere reklam verme hakkı sadece Resmi İlanlar Şirketi'ne tanınmıştır. 1960'lardan sonra yeni reklam ajanslarının kurulması ve yabancı yatırımcıların ortaklıklarıyla büyük bir sektör haline dönüşmüştür. İnternet'in ticari kullanıma açılmasıyla geleneksel reklam köklü bir dönüşüme uğramıştır. Böylece uluslararası pazarlamanın yükselişi, reklam

ajanslarının sayısının artması, sektördeki özelleştirmeler ve kapsamlı reklam kampanyaları gibi uygulamalar, hedef kitlelere iletilen mesajların işlevlerini de değiştirmiştir (Yavuz 2013). Böylece Atatürk dönemindeki milli ve yerli hususlara ilişkin kaygıların yerini kapitalizmin ticari esasları almıştır.

Atatürk döneminde kendi sermayesi ile güçlenmeye çalışan Türkiye’de 1925 yılında “Türkiye ilanet camiasında bir inkılap vücuda getirmek amacıyla” yayın hayatına başlayan Türkiye Salon ve İlanet Gazetesi aylık 48 sayfa olarak çıkarılmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında en çok reklam yayınlayan Cumhuriyet gazetesini, 7 gün gibi dergiler takip etmiştir (Yavuz 2013). Bu dergilerde yabancı markaların reklamları bulunmakla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ağırlığın yerli ilanlardan oluştuğu; eczacıdan kunduracıya posta pulu ticaretinden vefalı ebe Kadriye’ye kadar farklı reklam içeriklerini Türkçe olarak, devletçi bir anlayışla ticari hayata ve sosyal düzene yeni bir canlılık kazandıran niteliklerle verdiği görülmektedir (Öztürk 2009). Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında gazete ve dergilerde bakımlı devlet memurlarının ihtiyacına yönelen Emir, Bozkurt, Yıldırım, Hasan, Halk, Yaman, Has, Zaza, Altun çiçek gibi Türkçe isimle ve yerli imalatla birçok tıraş bıçağı markasının ortaya çıkmıştır (Yavuz 2007). Benzer şekilde Atatürk döneminde kadının iş ve toplumsal hayatta görünürlüğünün artmasıyla reklamlar da kadınlara yönelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında okur-yazar oranının düşük olduğu bir dönemde yaptığı reklam ve ilanlarla milleti bilgilendiren başarılı sanatçılar da yetiştirilmiştir. Bunlar arasında grafik sanatçısı İhab Hulusi Görey tasarladığı reklam, afiş ve logolar ile dönemin hedef kitlesine ulaşmış (Er 2012), 1950’lere kadar Cumhuriyet’in kurumsal kimlik çalışmalarıyla pek çok kamu ve özel sektörün tanıtım ve reklam hizmetlerinde gösterdiği başarılarıyla günümüze kadar gelen izler bırakmıştır (Yavuz 2007).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren turizm ve tanıtım çalışmalarında rol alan resmi kurum ve kuruluşlar Atatürk döneminde etkin çalışmalar sürdürmüşlerdir. Bunlar arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Ma-

arif Vekaleti’ne bağlı yapılandırılan Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü tarihi eserlerin korunması ve sergilenmesiyle görevlendirilmiş, 1933’te Müzeler Müdürlüğü tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerin turizme kazandırılması görevini üstlenmiştir. Türk Tarih Kurumu’nun ve Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması, İstanbul Arkeoloji müzesi ve Anadolu Medeniyetler müzesi gibi müzelerin açılması, şehitliklerin imarı, belediye kanunu, halkevleri ve onların çıkardığı dergiler, etnografya çalışmaları, Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi birçok kurum tarafından Türk turizminin geliştirilmesi için çalışılmıştır. Oluşturulan malzeme ve bilimsel yayınların yanında 1934’te İktisat Vekâletine bağlı Türkofis gibi kurumlar, turizm komisyonu gibi oluşumlar 1939’da Ticaret Bakanlığı’na bağlı Turizm Müdürlüğü ile daha geniş çalışma imkânı bulmuştur (Evcin 2014). 1939’da Başbakanın basınla iletişimini sağlamak amacıyla Başvekâlet Matbuat Bürosu kurulmuştur. Devamında 22 Mayıs 1940’ta Matbuat Umum Müdürlüğü, Başbakanlığa bağlanmıştır. Bu tarihten sonra “matbuat”, “radyo” ve “turizm” olmak üzere üç alana yoğunlaşmıştır. 16 Temmuz 1943’te adı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü olarak adı değiştirilen bu müdürlüğün görevleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara karşılık verebilmek için, 24 Mayıs 1949 tarihinde Başbakanlık’a bağlı yapılandırılan Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir. 27 Ekim 1957 seçimlerinden sonra ise “Basın Yayın ve Turizm Vekâleti” kurulmuş, 1963’te Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na dönüştürülerek Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bu bakanlığın bir alt birimi haline getirilmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın tanıtım ve turizm dışında kalan hizmetleri Başbakanlığa bağlı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’nce yürütülmüştür. 1974 yılında Basın-Yayın Genel Müdürlüğü yeniden Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na bağlanmıştır. Turizm ve tanıtım işleri farklı bakanlıklara bağlı genel müdürlükler olarak başarılı hizmetler sürdürürken, 1982’de Kültür ve Turizm Bakanlığı adıyla örgütlenmiş ise de 2003’te yeniden yapılandırılmıştır. Kurum, en son 2018’de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle yeniden düzenlenmiştir (kulturportali.gov.tr).

Toplumsal gelişim veya değişimde kitle iletişim araçlarının önemli rolü olduğu bilinen bir gerçektir. Bu yönüyle Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gazete ve ajansların yanında radyonun yaygınlaşması, Türkiye'de turizm, tanıtım ve reklamcılık alanına getirdiği yeniliklerle hem sektöre hem de toplumsal yapıya yön vermiştir. Örneğin şapka devrimi gibi yenilikler, harf inkılabıyla okuma yazma oranının artmasıyla meydana gelen toplumsal dönüşüm, reklam verenleri, reklam içeriklerini ve tüketicinin gündelik alışkanlıklarını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Reklamlar bir bakıma yeni Türkiye'nin tanıtımını yapmış, devrimlerle gelen yenilikler reklamların da aracılığı ile geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Her alanda yerli üretimin teşvik ve yerli malı kullanma bilincinin aşılandığı reklamlar, günümüzden farklı işlev ve içerikleriyle Türkiye'nin kuruluş yıllarında toplumsal ve ideolojik roller üstlenmiştir (Öztürk 2009). Cumhuriyetin ilk yıllarında milli kültür ve toplumsal bilinci yükseltmeyi amaçlayan, üreten bilinçli vatandaşların yerini 1950'lerde değişen siyasal ve ekonomik eğilimin etkilediği tüketim toplumuna dönüşmeye başladığı görülmektedir. Toplumsal yapı üzerindeki etkisi büyük olan televizyonun 1970 sonrasındaki gelişimi ve 1980'li yıllarda yaşanan toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerin etkisiyle Türkiye, kanaatkar toplumdan tüketim toplumuna evrilmiş, 1990'lı yıllarda özel televizyon kanallarının açılmasıyla farklılıklar artmıştır (Yavuz 2013). Bütün bunların yanında Türk toplumun tüketim toplumuna dönüşmesinde 1950'lerden başlayıp 1980'lerde gelişerek günümüzdeki biçimini alan köyden kente göçün ve teknik gelişmelerin yarattığı farklılıkların köy ve şehirlere yansımaları olmuştur. Bu gelişmelerin yarattığı olumsuzluklarla geleneksel yapı çözülmeye ve batılı değerlere özentinin artmasıyla toplumsal farklılaşma zamanla derinleşmiştir. Kapitalist düzen ve yaşantının belirginleştiği bu yıllarda Türkiye ekonomisinin liberal bir dönüşüm geçirmesi, gümrük birliği ile yabancı ürünlerin ülkeye girip yerli üretimin rekabet gücünü zamanla yitirmesi, milli üretim ve tasarruf kültürünün zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Bu yeni düzende Türk insanı tüketen, tüketmek için para kazanan ve para kazanmak için çalışan bir "tüketim toplumuna"

dönüştürülmüştür. Siyasi otorite tarafından oluşturulan bu model 1990'lı yıllarda İnternet'in ticari kullanıma açılmasıyla günümüzde yerli milli değerlerden giderek uzaklaşan yeni nesli, reklama odaklanarak tüketen ve tatmin bekleyen bir tipe döndürmüştür (Yavuz 2013).

Günümüzdeki kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayınlanan dizi, film, reklam ve tanıtımlarda da toplumun kültür ve ahlakının yozlaşmasına yol açan unsurların bulunduğu görülmektedir (Soner 2023). Tüm bu gelişmelerin etkilediği turizm sektörü doğal olarak milli değerlerden uzaklaşmaya başlarken, yabancı yatırımcıların da girdiği piyasada ulaşımın daha hızlı, konaklama ve seyahat imkanlarının daha konforlu hale gelmesiyle iyice büyümüştür. Kıtalar arası tren ve gemi seferleri ve 1970'lerden sonra hızlı tren ve uçak seyahatlerinin dünyadaki artışından etkilenen Türkiye'de kış ve yaz tatilleri, paket turlar gibi gelişmeler geniş kitlelere turist olma fırsatı vermiştir (Toprak 1993).

SONUÇ

Geçmişte yazılı edebiyat veya iletişimden ziyade tellal veya seyyar satıcı mantığı ile yapılan ürün tanıtımı veya pazarlama mantığı coğrafi keşiflerden sonra ve sanayi devrimiyle yeni şekiller almıştır. XIX. yüzyıldan itibaren gazete, broşür, el ilanı gibi yazılı ve görsel araçlara zamanla radyo, televizyon ve internet gibi ses, görüntü ve yazının birlikte kullanıldığı basın yayın araçları eklenmiş ve günümüzde dünyanın tamamında yaygın bir ağ oluşturulmuştur. Bu gelişmelerle kitle iletişim araçlarının yaygınlaştırılmasının etkileri eğitimden bankacılığa, grafik tasarımdan turizme birçok alanda firmaları, bireyleri ve kitleleri birçok yönden etkilemiştir. Böylece reklamın gücü turizm alanında da kendini göstererek, pazarlama, tanıtım ve propaganda yönüyle kişi, firma, ülke ve uluslararası ilişkilerde belirleyici roller üstlenmiştir. Küresel ve kapitalist dünya düzeninde birey, toplum ve devlet ilişkilerinde turistleri yönlendirme algısı da yaratan reklam sektörü, Türkiye'de yüz yıl içinde farklılıklar göstererek günümüze ulaşan uzun bir seyir izlemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bilgilendirme, milli bilinç ve yerli malı kullanımını yaratma gayretindeki reklam ve tanıtım çalışmaları 1950 sonrasında tüketim toplumunun yaratılmasında rol üstlenmeye başlamıştır. Kapitalist düzende reklamın ikna etme işleviyle şekillendirilen kitleler rekabetin yoğun olduğu turizm sektöründe de tercihleri etkilemeyi, genellikle sağlık, konfor, kültür ve eğlence temalarıyla talep oluşturmayı planlamıştır. Böylece yeni üretim-tüketim ilişkileri ve pazar anlayışıyla turizm sektörü reklam ve tanıtım hizmetleriyle pazarı büyütme için mevcut kitle iletişim araçlarını etkin şekilde kullanmıştır.

1980 sonrası Türkiye’de her alanda yaşanan özelleştirmeler ile turizm sektörünü yakından ilgilendiren ulaşım, liman ve otellerin yabancıların kontrolüne geçmesiyle tur şirketlerinden reklam ajanslarına kadar birçok alanda yerli yatırımcılar sektörde ikincilleşmiştir. Ayrıca kontrolsüz göç, yabancılara mülk ve arsa satışları, serbest ticaret bölgeleri ve ortak pazarın getirdiği dış ticaret düzeni, televizyon, eğitim, hastane ve bankacılık sektöründeki özelleştirmelerle sağlık, haberleşme, finans ve yayın gibi alanlarda artan serbest piyasa etkisinin getirdiği yeni düzen toplumsal yapıyı da etkilemiştir. Böylece tüm bu alanlarda satış mesajları milli olmaktan ziyade ticari nitelik kazanmış, Cumhuriyetin ilk yıllarında reklam ve tanıtımlarda ağırlık yerli ve milli ürünlere yönelik olup toplumsal ve ideolojik roller üstlenirken zamanla bu durum değişmiş, serbest piyasanın yönlendirdiği taklitçi anlayış ürün isimlerinden içeriklere kadar birçok şeyde görünür olmuştur. Dünyada olduğu kadar Türkiye’de hali hazırda geniş bir sektör olan turizm, tanıtım ve reklamcılık üzerine geniş bir akademik birikim olduğu görülmele birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarındaki sorunlar, çözümler ve yapılanma konusu günümüze kadar etkisi devam eden süreçleri yarattığı için önemlidir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti’nin devraldığı miras kadar yeniden inşa ettiği değerler de incelenmiş ve günümüze etkileri genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Amil, E. (2002). Reklam ve Reklamcılık, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 9: 11-19.
- Bakar, B. (2008). Turizm Tarihimizde İdealist ve Öncü Bir Organizasyon: Müstakbilin Cemiyeti, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 20: 521-550.
- Bozkurt, C. (2019). Türkiye Cumhuriyetinin Bir Propaganda ve Tanıtım Hamlesi: 1926 Seyyar Sergi ve Avrupa Seyahati, *Bellekten*, 83 (298): 1097-1130.
- Demirtaş, M. (2009). XIX. Yüzyılda İstanbul’a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men-i Mürur Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler, *Bellekten*, 73 (268): 739-764.
- Demiryolları Mecmuası*, 1 Mart 1341.
- Er, M. (2012). İhâp Hulusi Görey’in Cumhuriyet Dönemi Afişlerinin Göstergibilimsel Açısından İncelenmesi, *Türk-bilig*, 23: 115-132.
- Erden, Ö. (2006). *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Türkiye’yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtım Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55: 23-82.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/bakanligimiz>, Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023.
- Karaca, T. N. (2020). *Sınırları Çizen Kadın İngiliz Casus Gertrude Bell*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Koçer, G. (2020). Turizm Tarihini Keşfetmek: Modern Turizmin Doğuşu ve Doğu’nun Cazibesi, *Near East Historical Review*, 10 (3): 327-344.
- Mert, Y. L. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Kurumsal Reklamcılığın Dönüşümü, *Etkileşim*, 1 (1): 102-130.
- Öztürk, G. (2009). 1920-1950 Yılları Arasında Türkiye’deki Reklamcılığın Değerlendirilmesi, *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 1 (1): 41-54.
- Polat S.A. (2016). Oryantalist İmgelemde Turizm Söylemi, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1): 257-268.
- Servet-i Fünun, 21 Temmuz 1927.
- Soner, M. (2023). <https://www.youtube.com/channel/uctpnordaye-uscfc0a66zdw>, Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2023.
- Toprak, Z. (1988). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Reklamcılık, *Boğaziçi*, 2: 22-29
- Toprak, Z. (1993). Seyyah’tan Turist’e, Sinaat’tan Endüstri’ye: Ecanib Sinaatı (Türkiye’de Ecanib Sinaatı ya da Turizm Endistrisi), *Tarih Vakfı*, 6: 66-69.
- Yavuz, Ş. (2007). Modernleşme Sürecinde Osmanlıdan Cumhuriyete Reklam Serüveni, *İletişim Fakültesi Dergisi*, 1: 183-196.
- Yavuz, Ş. (2013). Türk Toplumunun Tüketim Toplumuna Dönüşmesinde Reklamcılığın Rolü, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36: 219- 240.
- Yazıcı Ö. F. (2022). Osmanlı İmparatorluğu’nda Turizm (1850-1923) (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Turizm ve Reklam

Makbule SARIKAYA

Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu (1998). Yüksek lisans derecesini Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi anabilim dalında ve doktora derecesini de aynı birimde 2004 yılında aldı. 2005-2013 yılları arasında İnönü Üniversitesinde Yardımcı Doçent olarak, 2013 sonrası Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde göreve başladı. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi anabilim dalında 2015 yılında doçent ve 2021 yılında profesörlük unvanını alan ve halen Ardahan Üniversitesi'nde görev yapan Sarıkaya'nın alanında yayınlanmış beş kitabı, elliye yakın makale ve bildirisi bulunmaktadır.

Türkiye Turizm Tarihinde Öncü - Özgün - Örnek Ak-Tur Tatil Siteleri

Pioneering - Original - Precedent Ak-Tur Holiday Settlements in Turkish Tourism History

Gökçeççek SAVAŞIR*

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Tınaztepe Kampüsü Doğuş Cad. No: 209, 35160, Buca-İzmir.

E-Posta: gokcececek.savasir@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3887-3400

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 20 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 14 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 6 Eylül 2023

Kabul: 6 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizm mimarlığı, Devre mülk sistemi, İkinci konut, EPA Mimarlık, Datça Ak-Tur Tatil Sitesi, Bodrum Ak-Tur Tatil Sitesi.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 20 June 2023

Resubmitted: 14 August 2023

Resubmitted: 6 September 2023

Accepted: 6 September 2023

Key words: Tourism architecture, Timesharing system, Second home, EPA Architects and Urban Planning Atelier, Datça Ak-Tur Holiday Settlement, Bodrum Ak-Tur Holiday

ÖZ

Datça ve Bodrum Ak-Tur Tatil Siteleri, EPA Mimarlar Grubu tarafından Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. için eşzamanlı olarak 1973 yılında turizm amaçlı tatil yerleşimi olarak planlanıp uygulanmış ve 1976 yılında hizmete girmiştir. İşletme modeliyle Türkiye turizm tarihinde farklılaşan bu sitelerdeki konutlar, sahiplerinin konaklamaları dışındaki zamanlarda iç ve dış turizm taleplerini karşılamak üzere tasarlanmıştır. Bu çalışma mülkiyet, kullanım, altyapı ve sosyal donatılarıyla bu yerleşmelerin Türkiye'deki devre mülk sistemine öncülük etmiş olması temel savına dayanmaktadır. Bu makale, Datça ve Bodrum Tatil Siteleri'ni devre mülk ve ikinci konut olguları çerçevesinde ele almayı; Ak-Turlar'ın kuruldukları günden bugüne süregelen niteliklerine ve Türkiye turizm tarihindeki önemlerine işaret etmeyi; böylelikle ilgili alanyazınına katkıda bulunmayı amaçlar. Bu makale, nitel araştırma yöntemiyle, Ak-Tur Tatil Yerleşimleri'ne ilişkin ana savı destekleyen verileri 'öncü', 'özgün' ve 'emsal' olmak üzere üç eksenli bir kuramsal çerçevede sorgulamakta; çağdaşları ve sonraki uygulamalarla ilişkilendirerek yorumlamaktadır.

ABSTRACT

Datça and Bodrum Ak-Tur Holiday Settlements were simultaneously planned in 1973 and implemented in 1976 by EPA Architects Group for Ak-Tur Tourism and Industry Inc. Differentiated within the tourism history of Turkey regarding their business model, the houses in these settlements were designed to meet domestic and international tourism demands, except for the times of uses by their owners. This study is based on the hypothesis that these settlements have pioneered the timeshare system in Turkey with their ownership, use, infrastructure and social facilities. This article aims to examine Datça and Bodrum Holiday Settlements regarding timeshare and second home phenomena; to point out their ongoing qualities since their establishment and their significance within the tourism history in Turkey; and thus, to contribute to the related literature. With qualitative research method, this article inquires the data supporting the main argument on the Ak-Tur Holiday Settlements within a theoretical framework with three axes, 'pioneering', 'original' and 'precedent'; and interprets in relation to their contemporaries and subsequent practices.

GİRİŞ

Datça ve Bodrum Ak-Tur Tatil Siteleri, EPA Şehircilik ve Mimarlık Etüd Planlama Atölyesi'nin 1970'lerden itibaren tasarladığı pek çok turizm-konaklama projelerinin ilki ve en kapsamlısı olması nedeniyle turizm mimarlığı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye turizm tarihi içinde 'Ak-Turlar' olarak yer edinen bu iki tatil sitesi, Türkiye'de ikinci konut (tatil evi ya da yazlık) talebinin ortaya çıktığı 1970'li yılların başın-

da dönemin Muğla Valisi Özer Türk'ün girişimleriyle farklı bir işletme modeliyle kurulmuştur. Turizm amaçlı bu tatil yerleşmelerinde konutlar, sahiplerinin konaklamaları dışındaki zamanlarda iç ve dış turizm taleplerini karşılamak üzere konaklama hizmeti verecek şekilde, projelendirilmiş ve uygulanmıştır. Altyapı ve sosyal donatılarıyla birlikte kendine yetecek bir biçimde planlanmış olan bu yerleşmeler yatırım ve işletme kararları, proje ölçeği, kapsamı ve planlama kararlarının mekânsal çözümleri gibi niteliksel

ve niceliksel özellikleri sayesinde, turizm mimarlığının bugün de önemini koruyan kilometre taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Turizm sektöründe devre mülk kavramı, bir hizmet ya da ürünün farklı zamanlarda kullanılması anlamındaki zaman/dönem paylaşımına (*timesharing*) temellenir; bu 'devreli/dönemsel kullanım' ile bir turizm tesisinin bir ünitesi yılın önceden belirlenmiş farklı zamanlarında bu hakka sahip kişilerce kullanılır (Erel 1988:170). Devreli tatil sistemlerinin ilk örnekleri, 1960'larda turizm işletmecilerinin artan maliyetlere bir alternatif çözüm üretmesiyle Avrupa'da görülmüş; fikrin kabul görmesinden kısa bir süre sonra Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de hızla benimsenmiş; devre tatil sistemleriyle birlikte tatil değişim programları ortaya çıkmıştır (Demarküz 1993: 11; Akgün 1993: 44; Upchurch 2002: 240; Yetimoğlu 2004: 365).

Makale, Cumhuriyet Dönemi Türkiye turizm ve mimarlık tarihinde işletme, mülkiyet, kullanım, altyapı ve sosyal donatılar bakımından bu tatil sitelerinin yerleşme modelinin, Türkiye'de devre mülk sistemine öncülük etmiş olması savına temellenir. Bu temel sav, Datça ve Bodrum Tatil Siteleri'ne ilişkin tarihsel ve güncel verilerden yola çıkarak, şu araştırma soruları ışığında irdelenir: 'Bu tatil sitelerinin işletme modelini devre mülk sistemlerinden ve kooperatiflerden ayıran; bu iki uygulamayı Türkiye'deki tatil köyleri ve ikinci konut yerleşimleri örneklerinden farklılaştıran nedir?', 'bu iki turizm amaçlı tatil yerleşmesinin hangi nitelikleri turizm ve mimarlık alanlarına katkılarında etkili olmuştur?' ve 'Ak-Turlar'ın, 1970'li yıllardan günümüze Türkiye turizmdeki yeri ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye turizm tarihindeki önemi nedir?'

Planlama, mimarlık ve turizmle ilişkili alanyazınlarından beslenen bu disiplinlerarası çalışma, Datça ve Bodrum Tatil Siteleri'ni devre mülk ve ikinci konut olguları çerçevesinde ele almayı; kuruldukları günden bugüne süregelen niteliklerine ve Türkiye turizm tarihindeki önemlerine işaret etmeyi; böylelikle Türkiye turizm ve mimarlık alanyazınına katkıda bulunmayı amaçlar. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmanın ilk aşamasında, temel savdan ve araştırma soru-

larından yola çıkılarak araştırmanın konusu olan Datça ve Bodrum Tatil Sitelerine ilişkin çoğunlukla alanyazınından erişilen, tanımlayıcı ya da tarihsel bilgilerden derlenen nicel veriler ortaya koyulur. Toplanan somut kanıtlar ve araştırmanın temel savını desteleyecek bu verilerden, makaleye özgü bir kuramsal tartışma çatısı 'öncü', 'özgün' ve 'örnek' nitelendirmeleri ekseninde kurulur. Bu çerçeveden Ak-Turlar, 'öncü' işletme modelleri, çeşitli ölçeklerdeki 'özgün' mekânsal çözümleri ve Türkiye turizm tarihi içindeki 'örnek' rolleri açılarından üç başlıkta irdelenir. Ak-Tur A.Ş.'nin Türkiye turizm ve mimarlık tarihindeki öncü işletim modeli, Datça ve Bodrum'daki iki turizm amaçlı tatil yerleşmelerinin özgün planlanma ve uygulanma süreçleri, kuruluşundan günümüze kullanıcılarının yanı sıra turizm ve mimarlık çevrelerinin olumlu değerlendirme ve yorumlarıyla örnek bir turizm tesisi olması bulguları, sonuç kısmında Ak-Turlar dönemdeşleri olan ve ardından gelen uygulamalarla da ilişkilenecek şekilde disiplinlerarası bir çerçeveden yorumlanır. Günümüzde hâlâ Türkiye turizminin yaşayan bir parçası olarak varlığını ve etkisini sürdüren Ak-Tur Tatil Siteleri, Türkiye mimarlık tarihinde, planlanıp uygulandığı bağlamla ve dönemdeşleriyle birlikte değerlendirildiğinde, özgün bir planlama yaklaşımına ve mimari yoruma sahiptir. Öte yandan, Türkiye turizm tarihinde, Ak-Tur yerleşmelerinin planlanmasında ileri sürülen ve kısmen uygulamaya geçmiş olan turizm işletme modeli, devre mülk tatil sisteminin Türkiye'deki uygulamalarına öncülük etmiş ve örnek olmuştur.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Turizm alanyazınında '*timesharing*' ya da '*time-share*' olarak kullanılan kavram (Abou-Alam 2013), Türkçe çalışmalarda 'devre tatil', 'devre mülk', 'devre sahipliği', 'tatil sahipliği', 'tesis paylaşımı', 'devre paylaşımı' gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır (Yetimoğlu 2004). Türkiye turizm alanyazınındaki çalışmalar genellikle devre mülk sistemlerini, turizm ve otel işletmeciliği, turizm pazarlaması vb. odaklarda ele almaktadır. Devre mülk ve ikinci konutlara odaklanan az sayıda çalışmaya kaynak olan makalelerde

(Stabler ve Goodall 1989; Upchurch 2002), devre mülk kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi aktarılır, devreli tatil sistemlerinin turizm endüstrisinde farklı koşullara cevap verebilmesiyle günümüzde hala önemli bir potansiyele sahip olduğunun altı çizilir. Turizm alanındaki konunun Türkiye bağlamında akademik çalışmalarda ele alınması, 1980'li yılların ikinci yarısını bulmuştur. Örneğin YÖK Başkanlığı Tez Merkezi (2023) üzerinden lisansüstü düzeyde yapılmış araştırmalara bakıldığında, hukuk, turizm, işletme ve ekonomi alanlarında, neredeyse elli yıllık süreçte çok az sayıda tezin tamamlanmış olduğu görülür (Tablo 1). Hukuk alanında yapılan az sayıda çalışmayı, 1990'ların başında işletme ve turizm alanlarındaki çalışmalar takip etmiştir. 1990'ların ikinci yarısında yine hukuk alanında bu sefer devre mülk ve devre tatil kavramları bir arada ele alınmış; turizm alanında ise 2000'lerde devre mülk ve devre tatil sistemleri bir turistik ürün olarak irdelenmiştir. 2000'lerin başında turizm alanında ikinci konutların da konuyla birlikte ele alınmaya başlandığı söylenebilir (Tablo2).

Turizm alanyazınında, ikinci konut üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Hall ve Müller 2004; Breda, Accinelli ve Carrer 2007; Volo 2016). Türkiye turizm alanyazınında da ikinci konut olgusu kavramsal, tarihsel, yasal vb. boyutlarıyla ya da tatil yöreleri ile ilişkilendirilerek ele alınırken (Serengil 2000; Kozak ve Duman 2011), aynı zamanda bu makalede konu edinilen iki turistik-tatil yerleşiminden Datça Ak-Tur Tatil Sitesi'nde devre mülk ve devre tatil sisteminin uygulanabilirliğine odaklanan yalnız bir çalışma rastlanmıştır (Kozak ve Duman 2011).

Mimarlık alanında kıyı planlaması, kıyı alanlarında ikinci konut, turizm ve tatil yapılarını irdelleyen çalışmalar (Arkon 1997; İnceoğlu 1997; Vanlı 1997; Manisa ve Görgülü 2008) bulunmakla birlikte, konuyu mekân üretim pratikleriyle ilişkilendiren, mimarlık ya da planlama alanlarında ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Araştırmanın konumlandığı mimarlık ve turizm arakesitinde, bir turizm işletmesi ve yerleşimini tarihsel perspektiften ele alan ve yorumlayan çalışmaların sayısının son yıllarda arttığı söylenebilir (Savaşır ve Tuna Ultav 2012; Tuna Ultav ve Savaşır 2015; Kozak ve Coşar 2017; Saf 2019; Naycı 2019;

Özgün ve Şavk 2020). Ak-Tur Tatil Siteleri'ne ise mimarlık alanyazınında az sayıda çalışma odaklanılır (Gürsel vd. 1979; Coşkun 2013; Savaşır ve Akış 2015; Savaşır 2017; Savaşır 2022a, Savaşır 2022b). Dolayısıyla, Türkiye turizminin 100 yıllık tarihi içinde Ak-Tur yerleşmelerini mimarlık-turizm ve ikinci konut-devre mülk eksenlerinde irdelleyen bu çalışmanın, ilgili alanyazınındaki bu boşluğu dolduracağı ve ileride yapılacak çalışmalara örnek olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Turizm ve mimarlık alanlarının geniş araştırma evrenleri içinde tarihsel verilerin yorumuna dayanarak geçmiş ve günümüz durumları arasında bağ kuracak bir yaklaşım benimseyen bu çalışmada, nitel araştırma yöntemini kullanılmıştır (Groat ve Wang 2013: 215-261). Çalışma ile Bodrum ve Datça'da uygulanmış iki yerleşimi (1973) tarihsel bir odakta ele alarak Türkiye turizm ve mimarlığındaki etkilerine vurgu yapmak amaçlanmıştır. Veri kaynakları arşiv belgeleri, sözlü ve yazılı görüşmeler, yapılar ve alanların yerinde gözlemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarihler, harita ve çizimler, fotoğraflar gibi belirleyici kanıtlar; yere ve döneme ilişkin bağlamsal kanıtlar; verilerin yakınlığıyla, gerekçeli yorumlarla, mantıksal çıkarımlarla ve önermelerle kurulan çıkarımsal kanıtlar; tatil sitelerinin mimarı olan Ersen Gürsel ile sözlü ve yazılı olarak yapılan açık uçlu görüşmelerde elde edilen hatırlamaya dayalı kanıtlardan yararlanılmıştır. Çalışmada izlenen süreçte, konuya ilişkin tarihsel bilgi ve belgeler (arşiv malzemeleri, kamu-özel sektör belgeleri, konuyla ilgili birincil yazılı ve görsel malzeme) aracılığıyla verileri tanımlanmış, düzenlenmiş ve genel değerlendirme kategorileri belirlenmiştir. Ak-Tur Tatil Siteleri'ne ilişkin temel sav üzerinden erişilen veriler, 'öncü', 'özgün' ve 'örnek' olmak üzere üç genel değerlendirme kategorisinde ele alınmıştır. Ak-Tur Tatil Siteleri'ni dönemdeşi olduğu ve ardından gelen uygulamalarla da ilişkilendirilerek değerlendirme yapılmış; turizm ve mimarlık alanlarına ilişkin tarihsel bilgi çerçevesinde yorumlanmıştır. Çalışma, hem bir turizm yerleşmesi, hem de bir tatil sitesi olarak kabul edilen Datça ve Bodrum

Tablo 1. YÖK Başkanlığı Tez Merkezi Veri Tabanında 'Devre Mülk' Anahtar Kelimesiyle Yapılan Arama Sonuçları (Tez Yılına Göre)

Tez No	Yazar	Yıl	Tez Adı	Tez Türü	Konu
26436	E. Saba Özmen	1987	Devre mülk hakkı	Doktora	Hukuk
9151	Murat Canyürek	1989	Türk Hukuku'nda devre mülk hakkı	Yüksek Lisans	Hukuk
26765	Avram Demarküz	1993	Devre mülk turizm pazarlaması ve Türkiye'deki uygulama	Yüksek Lisans	İşletme
32260	Osman Akgün	1993	Türkiye'de sosyal turizmde devre mülkün önemi	Yüksek Lisans	Turizm
52625	Türker Tok	1996	Devre mülk ve devre tatilde yönetim	Yüksek Lisans	Hukuk
63091	Müge Balkaya	1997	Devre tatil ve devre mülk sisteminde servis ücretinin saptanması	Yüksek Lisans	Hukuk
62447	Güleser Karabıyık	1997	KMK'dan kaynaklanan müdahalenin menî davaları	Yüksek Lisans	Hukuk
112913	Murat Selim Selvi	2002	Termal turizm pazarlaması kapsamında devre tatil ve devre mülk sistemleri ve satış geliştirmedeki rolleri	Doktora	Turizm
124574	Hayriye Şen	2003	Devre tatil sözleşmesi	Yüksek Lisans	Hukuk
207506	Berna Gözi	2006	Vergi hukukunda devre mülk uygulaması	Yüksek Lisans	Hukuk
189608	Savaş Artuğer	2006	Turistik bir ürün olarak devre mülk ve devre tatil sistemlerinin turizm endüstrisi açısından değerlendirilmesi (Bodrum yöresinde bir uygulama))	Yüksek Lisans	Turizm
442867	Gülsüm Şahan	2016	Devre mülk ve devre tatil sistemlerinde müşteri memnuniyeti: Balıkesir ilinde bir araştırma	Yüksek Lisans	Turizm
729065	Süleyman Tunç	2020	Helal turizm perspektifinden termal devremülk projelerinin değerlendirilmesi ve yeni bir kiralama modeli önerisi	Yüksek Lisans	Ekonomi; Turizm; İşletme
639465	Öykü Koç	2020	Türk Hukuku'nda devre mülk ve devre tatil sözleşmeleri	Yüksek Lisans	Hukuk

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim tarihi: 10. 08. 2023)

Ak-Tur Tatil Siteleri'ni Türkiye turizm tarihi ve mimarlık tarihi arakesitinde sahip oldukları öncü, özgün ve örnek rolleri çerçevesinde ele alarak sınırlandırılmıştır.

TÜRKİYE TURİZMİNDE DEVRELİ TATİL SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Boratav'a (2013) göre Batı'da yerleşmeye başlayan refah devleti ve geniş kapsamlı rasyonel planlama anlayışının etkileriyle şekillenen 1960'lı yıllar Türkiye ekonomi politikası, içe dönük ve dışa bağımlı genişleme ile tarif edilir. Devlet Planlama

Teşkilatı (DPT) tarafından ilki 1963 yılında hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları turizm sektöründe belirleyici olmuş ve ulusal turizmi geliştirmeye yönelik yapıcı adımlar atılmıştır (Boratav 2013). Kalkınma planlarının ilkinde (1963-1967) kitle turizmi, kıyı turizmi ve büyük ölçekli yatırımlar ulusal turizmin temel stratejik öncelikleri olarak belirlenmiş; turizmin gelişiminde, özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında sahip olunan zengin doğal ve tarihî değerlerin ön plana alınması hedeflenmiştir (T.C. Devlet Planlama Teşkilatı 1963: 425). Bu bağlamda, büyüyen turizm bölgeleri içinde özellikle bu kıyılardaki tatil yörele-

Tablo 2. YÖK Başkanlığı Tez Merkezi Veri Tabanında 'İkinci Konut' Anahtar Kelimesiyle Yapılan Arama Sonuçları (Tez Yılına Göre)

Tez No	Yazar	Yıl	Tez Adı	Tez Türü	Konu
39470	Gülay Mizan	1994	Turizm ve ikinci konut gelişiminin doğal çevre üzerindeki etkilerinin incelenmesi. Dilek Yarımadası ve yakın çevresi örneği	Yüksek Lisans	Peyzaj Mimarlığı; Şehircilik ve Bölge Planlama
46058	Süleyman Sabancı	1995	Ekolojik açıdan turizm yerleşimlerinin kıyı kullanımına etkisi (ikinci konut olgusu-Silivri örneği)	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama
46065	Ferhan Öztoprak	1995	Foça örneğinde 'hassas mekanlarda' ikinci konut olgusunun fiziki çevre ve sosyal yapıya etkileri	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama
97230	Ş. Melih Serengil	2000	Kapıdağ Yarımadası'nda bulunan ikinci konutların turizm amaçlı değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	Turizm
145067	Ali Aycı	2004	Türk turizm pazarının genişletilmesinde ikinci konut ve ev pansiyonculuğundan yararlanılması yollarının araştırılması	Yüksek Lisans	Turizm; İşletme
212763	Sibel Bakırcı	2007	Yabancıların ikinci konut talebinin fiziksel çevreye etkisi: Dalyan örneği	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama
278212	Hürriyet Çimen	2010	İkinci konut satın almada destinasyon kalitesinin etkisi: Alanya örneği	Doktora	Turizm; İşletme
280441	Furkan Baltacı	2011	İkinci konut turizmi kapsamında Alanya'da konut edinen yabancıların kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etkileri	Yüksek Lisans	Sosyoloji Turizm
338284	Meltem Gülcan	2013	Kıyı kentlerinin ikinci konut gelişimi açısından sorunları ve zorlukları: Ayvalık örneği	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama
345789	Paşa Mustafa Özyurt	2013	İkinci konut sahibi yabancıların destinasyon yaşam kalitesi kriterleri ve analizi: Alanya uygulaması	Yüksek Lisans	Turizm
492438	Ceren Ünlü	2018	Yabancıların ikinci konut arz-talebinin kentlere etkisi: Trabzon örneği	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama
776881	Gabriela Uslu Cibere	2022	İkinci konut turistlerin kültürlenme stratejilerine dayalı alışveriş davranışları: Alanya alan çalışması	Doktora	Turizm

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim tarihi: 10. 08. 2023)

rinde planlanan tatil mekânları, açılan konaklama tesisleri, tasarlanan tatil yerleşimleri ve tatil köyleri göze çarpar (Köprülü 1965). Çoğunlukla devlet eliyle ya da desteğiyle 1950'li yılların ortalarından itibaren hizmete giren şehir otelleri ve turizm tesisleri ile 1960'lı yılların başında kurulan turizm tesisleri kapsam dışına çıkarıldığında, orta ve büyük ölçekli turistik tesislerin ilki, yerli yatırımcı T.C. Emekli Sandığı ile yabancı işletme- ci *Club Méditerranée* ortaklığıyla 1967 yılında aç-

lan ve hedef kitlesi çoğunlukla yabancı turistler olan 800 oda kapasiteli Foça Club Méd Fransız Tatil Köyü'dür (Kozak ve Coşar 2017).

Kalkınma planlarının ikincisinde (1968-1972), iç turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel tüm boyutlarıyla geliştirilmesi ve kitle turizmini arttıracak konaklama yatırımlarının desteklenmesi, özel sektöre bırakılacak diğer turizm yatırımları dışında altyapı tesisleri ve örnek tesislerin hizmete açılmasında kamu sektörünün görev üst-

lenmesi hedeflenmiştir (T.C. Devlet Planlama Teşkilatı 1967: 593). İç turizmin canlanmasına yönelik devlet politika ve uygulamalarının aslı kurumlarından biri olan T.C. Turizm Bankası'nın diğer pek çok tesisleri arasında 316 yataklı Akçay Tatil Köyü (1968) ile 382 yataklı Marmaris Tatil Köyü (1968) 1970'ler turizmde öncü olmuş orta ölçekli turizm tesisleri olarak sıralanabilir (Ülkümen ve Ayaydın 1979: 34).

Dünya çapında ekonomik krizlerin ve neo-liberal politikaların belirmeye başladığı, Türkiye ekonomisinde ise dışa açık büyüme stratejilerinin benimsendiği 1970'li yıllarda, planlı turizmin geliştirilmesi için teşvikler desteklenmiş; doğal-kültürel kaynakların, kıyılarıdaki tarihî ve turistik alanların toplum ve turizm yararına kullanımı gündeme gelmiştir. Üçüncü kalkınma planı döneminde (1973-1977), ilk iki dönemin hedeflerinden farklı olarak kitle turizminin gelişiminde özel sektör yatırımlarına öncelik verilmesi, turizm gelişim bölgelerinde fiziksel planlama çalışmalarının sürdürülmesi, gelişim alanlarında arazi kullanımı-tesis altyapısı ilişkilerinin gözetilmesi, sosyal turizmin gelişimi ve bu doğrultuda kıyıların ve ulusal park niteliğindeki alanların kamusal kullanımının ve korunmasının sağlanması, teknik altyapı ve öncü örnek tesis yatırım ve işletmeciliğinin devlet eliyle, özel sektör yatırımlarının gerektiğinde yabancı iştiraklerle sağlanması ön plana çıkmıştır (T.C. Devlet Planlama Teşkilatı 1972: 620). Bölgeler için kaynak envanterleri çıkarılmış, turizm öncelikli alanlar için fiziksel planlama çalışmaları yapılmış, ilk arazi kullanım planları batı ve güney sahilleri için uygulanmıştır. Turizm Planlama Teknik Bürosu tarafından 1974 yılında başlayan Güney Antalya Turizm Geliştirme Projesi ile Ege ve Akdeniz kıyılarında 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı fiziki uygulama çalışmaları hazırlanmış, 1976 yılında yürürlüğe girmiştir (Örs 2005: 205). Bu projenin uygulamalarından ilki, planlı dönemin turizm hedeflerine de uygun olarak, *Club Méditerranée* ve İtalyan Valtur Turizm Şirketi'nin ortaklığıyla 1973 yılında hizmete başlayan, Tuncay Çavdar'ın tasarladığı 700 yataklı Valtur Kemer Tatil Köyü'dür (Vanlı 2006: 765). Bu kalkınma planları çerçevesinde 1970'li yıllarda, iç turizmin gelişmesi için tatil yörelerinde konak-

lama, eğlenme ve dinlenme mekânlarını bir arada sunan tatil köyü gibi turizm tesisleri açılmış yanı sıra, ağırlığını tatil evlerinin (ikinci konut/yazlık) oluşturduğu, ölçeklerine göre tatil köyü/kenti/sitesi adlarını da alabilen tatil yerleşimleri de planlanmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Mimari ölçek ve dil açısından benzeşmelerine karşın konaklama temelli olan tatil yerleşimleri, turizm temelli olan tatil köylerinden hizmet verme ve kullanım bakımından farklılaşmaktadır. 1970'li yıllarda öncü olmuş ve turizmde önemli rol almış tatil yerleşimlerine örnek olarak, Altuğ Çinici, Behruz Çinici ve Servet Kılıç'ın tasarladığı 1738 müstakil villanın bulunduğu Burhaniye Ar-Tur Tatil Sitesi (1969), yine Çiniciler'in tasarladığı 1132 yataklı Bodrum Çapa Tatil Köyü (1971) ile turizm amaçlı bir 'uydu kıyı kent' projesi olarak 1775 konut ve 800 yataklı tasarlan Güllük Tatil Sitesi (1973) verilebilir (Vanlı 2006: 765; Salt Araştırma 1976). Aynı yıl, Ersen Gürsel, Nihat Güner, Öcal Ertüzün ve Mehmet Çubuk'tan oluşan EPA Mimarlık Grubu Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. için turistik işletmeye dönük 1250 konut ve 6000 yatak kapasiteli Datça Ak-Tur Tatil Sitesi ve 575 konut ve 3500 yatak kapasiteli Bodrum Ak-Tur Tatil Sitesi'ni bir arada tasarlamış ve eşzamanlı olarak uygulamıştır (Gürsel vd. 1979).

Öte yandan, 1970'li yıllara kadar şehir dışında ya da bir tatil yöresinde belli bir dönem kalmak için ikinci konutlar tercih edilmekteydi. Yılın sadece belirli bir süresinde kullanılan ve çoğunlukla orta sınıfın yöneldiği bu konutları satın alma maliyetine, her sene bakım ve onarımları için yapılan harcamalar da ekleniyordu. Bu yıllarda, konut edinmede olduğu gibi ikinci konut edinme yolları arasında konut kooperatifleri ön plandaydı. Keleş'in (2010: 502-503) sözleriyle "ortaklarının büyük çoğunluğu resmi kurum ve kuruluşlarda çalışan memurlar olan ilk konut kooperatifi, 1934'te kurulmuştur ve Türkiye'de konut kooperatifçiliği, neredeyse Cumhuriyet ile yaşıttır." Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında, 'şirket' olarak kabul edilen konut kooperatiflerinin üyelerine 'ortak' adı verilmektedir. Ticaret Kanunu'ndaki kooperatif tanımıyla çelişen 'yapı kooperatifleri', başka kooperatif şirketlerden bazı açılardan farklı kurallara tabi tutulmuş; 24.04.1969 tarihli

Kooperatifler Kanunu ile bu kuruluşların yapısını uygun yeni kurallar getirilmiştir.”

1970'lerin başında yaşanan ekonomik kriz, insanların tatil ve yatırım tercihlerini de etkilemiştir. Tatil mülklerine yatırım yapmanın mümkün ya da akılcı olmadığı bu dönemde, turizm sektöründeki alternatif arayışlarına cevaben, kullanıcıya çeşitlilik, esneklik, güvenli ve kaliteli konaklama sunan, daha ekonomik bir tatil çözümü olarak kullanıcıya olduğu kadar yatırımcı-işletmeciye de katkıları olan devreli tatil sistemleri gündeme gelmeye başlamıştır (Akgün 1993; Demarküz 1993; Artuğer 2006). Artuğer'e (2006: 20-21) göre devre tatil sistemleri, kooperatifçiliğin çok yoğun olduğu ve devlet politikalarıyla desteklendiği 1970-1983 yılları arasında, kooperatiflere üye olmayan müşteri grubunun yarattığı talebe cevap verebilen bir alternatif olmuştur. İlk olarak 1977 yılında Soytaş firmasının çalışmalarıyla, 1970'li yılların sonlarında ortaya çıkmıştır (Demarküz 1993: 83). 1978 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Planlaması Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Fiziksel Planlama Kurulu, Ege Denizi ve Muğla ili kıyıların çevre düzeni planlarını hazırlamış ve turizm için önemli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Serengil'in (2000: 10) aktardığı gibi, bu çalışmalar, “büyük oranda kıyılardaki kamu arazilerinin özel mülkiyete dönüşmesine ve büyük turizm yatırımlarının yerine, temel arazi kullanım türü ve yapılanma biçimi olarak ikinci konut olgusu yoğunluğunun giderek artmasına yol açmıştır.” 12.03.1982 tarihli Turizmi Teşvik Kanunu çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığının kıyı şeridinde yaptığı çalışmalarda uygulama hataları ve plan değişiklikleri, kamu yararını korumaya yönelik gününbirlik ve kamping gibi kullanımlara ayrılan yerlerin yapılmasına ve ikinci konutların yoğunluğunun artmasına neden olmuştur (aktaran Serengil 2000: 11). Bir taraftan kooperatiflerin ve başka spekülâtörlerin daha önce almış oldukları birçok kıyı şeridindeki arazide yapılaşmaya belli sınırlar getirildiği, diğer taraftan dış turizmde talep patlaması yaşandığı böyle bir bağlamda, devre mülk tapusunun verilemediği durumlara ara çözüm olarak 'devre tatil' uygulaması ortaya çıkmıştır (Artuğer 2006: 20-21). Türkiye'de iç turizmin ge-

lişmesinde, geniş ve ekonomik güçleri sınırlı olan toplumsal kitlelere yayılabilmesi yönünde bir potansiyele sahip devre tatil sistemi 2.07.1965 tarihli Kat Mülkiyeti Kanunu'na 10.06.1985 tarih ve 3227 sayılı 'Devre Mülk Hakkı'na ilişkin ek bölümün eklenmesiyle yasallaşmıştır (Akgün 1993: 42). Devre mülk uygulamaları, 4.04.1990 tarihli Kıyı Kanunu'nun kabulüne kadar, turistik yörelerde ve tatil beldelerinde yerel ölçekte devam etmiş; uluslararası tatil değişimi imkânı ise açılan tatil köyleri ve otellerle ancak 1990'lardan sonra gerçekleşmiştir (Demarküz 1993: 83-84).

DATÇA VE BODRUM AK-TUR TATİL SİTELERİ

Türkiye turizm tarihinde Datça ve Ak-Tur Tatil Siteleri, ikinci konut taleplerini karşılarken, konut sahiplerinin kullanımı dışındaki zamanda konutları iç ve dış kitle turizm taleplerini karşılayacak şekilde kullanıma açabilme ve rantı artırma fikrinin, planlı bir şekilde ele alınıp kurulduğu bir yatırım-planlama-işletme modelinin ilk uygulamalarındandır (Gürsel vd. 1979: 11). Ak-Turlar'ın ana fikrini “yerleşmelerin işletmesinin bir şirkette olduğu, kullanıcıların hisse sahipliği üzerinden katılım sağladığı” ve mülkiyetin ortadan kalktığı, çevre ile bütünleşen, “altyapısı ve sosyal donatılarıyla her ihtiyacı karşılayacak şekilde kendine yeterli ve planlı ikinci konut yerleşmeleri kurmak” oluşturmuştur (EPA Mimarlık t.y.a; EPA Mimarlık t.y.b).

Türkiye'de turizm alanında ilk halk girişimleri arasında sayılan bu modelin, dönemin önemli turizm bölgeleri olarak öne çıkan Kuzey ve Güney Ege'de gerçekleşmesini sağlayan en önemli aktör önce Aydın-Kuşadası ve Balıkesir-Burhaniye kaymakamlığı, ardından Muğla valiliği yapmış olan Özer Türk'tür. Bu modelin ilk denemesi, ortaklarına mülkiyet hakkı yerine kullanım hakkı veren bir turistik yatırım olarak 440 ortakla 1966 yılında kurulan Kuş-Tur Kuşadası Turizm Endüstri A.Ş. ile gerçekleştirilmiştir (Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği 2012). 1968 yılında kurulan Ar-Tur Turizm Endüstri A.Ş için Balıkesir Gömeç'te yer alan Ar-Kent Tatil Sitesi'ndeki (1969) ikinci denemede, 2.165.000 m²'lik arsa alanında, altyapı ve sosyal donatılarıyla birlikte 1738 müstakil konutun, 150 yataklı

dinlenme tesisinin ve dışarıdan gelecek kısa süreli kullanıcılar için ticari, sosyal, rekreatif, sağlık, eğlence-dinlenme mekânları tasarlanmıştır (Ar-Tur 2018). Datça ve Bodrum Ak-Tur kataloglarında (Şekil 1), Güney Ege'deki üçüncü deneme için Muğla'da, 1971 yılında "Muğla Valisi ve Turizm Monitörü Sayın Özer Türk'ün fahri önderliği ile 2500 seçkin ortağın eşit payları" ve 25.000.000 TL sermaye ile bir turizm endüstrisi anonim şirketi kurulduğu belirtilmiştir (Ak-Tur 1974c; Ak-Tur 1979b). Bu katalogta ayrıca, şirketin ilk beş yıllık yatırım ve işletme programlarının ana hedefinin, "Türkiye'nin güneybatısının eşsiz kıyı danteli üzerinde Bodrum-Ağaçlı, Datça-Çiftlik ve Köyceğiz-Dalyanağzı mevkillerindeki (Şekil 2) tapulu sahil arazilerinde üç büyük tatil sitesini inşa edip, işletmeye açmak" olduğu da ifade edilmiştir (Ak-Tur 1974c; Ak-Tur 1974b). "Ak-Tur A.Ş. Türkiye'de tatil sitelerini, otel, motel, kamping ünitelerini inşa edip, turizm alanında zincirleme ve sürdürülebilir bir işletme anlayışını öngöreyerek; yapı, gıda, eğitim, işletme, ulaştırma örgütlerini hizmete koymayı ilk günden planlamıştır (Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. 2021: 27).

Datça ve Bodrum'da planlanacak iki ayrı turizm-tatil yerleşmesi için düzenlenen davetli mimari proje yarışmasını, bütüncül bir tasarım

Şekil 1. Ak-Tur, Datça ve Bodrum Turistik Tatil Siteleri İçin Hazırlanan Katalogların Ön ve Arka Kapakları (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2014)

Şekil 2. AKSAN İşletmeleri'ni Tanıtan Broşürde Yer Alan, Bodrum ve Datça Ak-Tur Tatil Sitelerinin Konumunu Gösteren Harita (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2014)

yaklaşımı sunan EPA Mimarlık Grubu kazanmıştır (Şekil 3). Tatil konutları yerleşme grupları ile otel, motel ve kampinglerden oluşan turistik işletmeler ve ortak hizmet (yönetim, ticaret, eğlence, bakım ve teknik hizmetler) tesislerinden oluşan iki yerleşmenin program, planlama ve organizasyon çalışmaları 1973 yılında tamamlanmıştır. Datça'da 75 hektarlık ve Bodrum'da 41 hektarlık arsa alanlarında, sırasıyla 187.500 m²lik ve 82.000 m²lik inşaat alanlarında, toplam 1825 tatil konutu ile 9500 yatak kapasiteli tasarlanan yerleşmelerin şantiye-genel inşaat çalışmaları-işletme tasarımları eşzamanlı geliştirilmiş ve yapımları 1976 yılında sona ermiştir.

Şekil 3. Datça ve Bodrum Ak-Tur Turistik Tatil Sitesi Yerleşme Kararları ve Açıklamalarının Sunulduğu Broşürlerin Ön ve Arka Kapakları (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2021).

Ak-Tur Tatil Siteleri'nin ticari ve işletme faaliyetlerini yine bir halk kuruluşu olan 1200 ortaklı AKSAN Turizm İşletmecilik ve Ticaret A.Ş. üstlenmiştir (Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. 2021: 19). Sitelerin işletmesinde, konutların tam mülkiyetine sahip Ak-Tur ortaklarının, sitelerin olanaqlarını dışarıdan gelecek kısa dönemli kullanıcılarla paylaşmaları planlanmıştır (Ak-Tur 1974a: 14). Resmi Gazete'de yayınlanan 6785/1605 sayılı İmar Kanununun, sahillerin bir plan dâhilinde tanımlanıp düzenlenmesini içeren, Ek 7. ve 8. Maddelerine İlişkin Yönetmelik kapsamına giren, belediye ve mücavir saha sınırları dışında kalan köylerin ve mezralara, yerleşik alanlara (Yönetmelik, 1975) atıfta bulunan açıklamada, Ak-Tur projelerinde bu ilişkilerin zaten düşünülmüş olduğu için değişiklik gerekmediğinin altı çizilir:

“1974'te yayınlanan 1605 sayılı yasanın Ek 7-8 maddeleri, belediye mücavir alanları ile mücavir alan dışı yörelerde yapılacak mevzii planların ve kıyılar üzerinde yapılacak planların yeniden ele alınmasını gerektirdiğinden, planlama çalışmaları yeniden ele alınmıştır. Ne var ki, ilk planlamada zaten kıyıların kullanımı açısından toplum yararının gözetilmiş olması, önemli değişiklikler yapılmasını gerektirmemiş ve planlar İmar ve İskân Bakanlığınca onaylanmıştır. Bu planların, Ek 7. ve 8. maddelerinin uygulanmaya koyulmasından sonra onaylanan ilk planlar olduğu düşünülmektedir.” (Gürsel vd. 1979: 16)

Datça Ak-Tur Tatil Sitesi, Datça-Marmaris karayolu üzerinde, Marmaris'e 48 km, Datça'ya 26 km uzaklıktadır. Konaklama birimleri ve ortak alanlar, Simi Adası'nın karşısındaki Emecik Köyü, Çiftlik Mevkii'nde ve bu ana yerleşkeye 2 km uzaklıktaki Kurucabük Mahallesi'nde yer alır. Arazi, doğu ve batısında iki doğal yarımada, kuzeyinde ise orman dokusu ile sınırlanmıştır. 2 km'lik kıyının doğusundaki Çiftlik Yarımadası'na kadar yeniden düzenlenmesini içeren tasarımda, peyzaj içinde değişken görünüşler veren doğal bir koy oluşturmak hedeflenmiştir. Datça'da turizme yönelik 1250 tatil konutluk yerleşme grubu, 250 ve 400 yatak kapasiteli iki otel, 200 çadırılık kamping ünitesi planlanmıştır. “Datça Tatil Sitesi'nde, toplam inşaat alanı %25, yapıların zeminde kapladığı alan %10, kişi

başına yeşil alan yaklaşık 30 m²'dir” (Gürsel vd. 1979: 11). Topografyaya göre yerleşen 57, 64, 73, 92, 110 ve 132 m²'lik altı farklı tiplerde konut birimi ara avlular etrafında planlanan tek, iki ve üç katlı kümeler halinde bir araya gelecek şekilde tasarlanmıştır (Gürsel vd. 1979: 14). Kıyı boyunca devam eden gezi yolu ve üzerindeki sosyal donatılar yerleşimin site kullanıcıları tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Tatil konutları bölgesinde, konutların işletilmesi için gerekli ana ve tali yönetim birimleri; karşılama merkezi, lokanta, kafe-bar, snack-bar, disko, çocuk bahçeleri, çarşı, müze-kitaplık, hamam-sauna, sağlık ocağı, oyun salonu, açık-kapalı TV izleme alanları, yüzme havuzu, çocuk bakım evi, çocuk oyun yerleri, güvenlik birimi, rekreasyon ve spor alanları ile kamusal kullanıma açık plaj tesisleri, site sınırlarındaki çam ormanında çadır, bungalov ya da karavanla konaklamaya elverişli, çamaşırhane ve pişirme üniteleriyle bir arada, 600 kişi kapasiteli Datça Mokampı bulunmaktadır (EPA Mimarlık t.y.b).

Bodrum merkeze 10 km mesafedeki Bodrum Ak-Tur Tatil Sitesi, Bitez'in batısında Ağaçlı yöresinde amfi benzeri eğimli topografyasıyla güneye dönük Bağlar Koyu'nu saran doğal bir çevrede konumlanır. Konutların ve turizm servis mekânlarının denizle bulunduğu falezli kıyıda kumsal bir plaj bulunur. Arazinin topografik nitelikleri, yerleşme kararlarını belirlemiştir. “Bodrum Tatil Sitesi'nde, turizme yönelik 575 tatil konutluk yerleşme grubu, 375 yatak kapasiteli bir otel, 540 yatak kapasiteli motel ve 200 çadırılık kamping ünitesi tasarlanmıştır” (Gürsel vd. 1979:16). Toplam inşaat alanı %22, yapıların zeminde kapladığı alan %9'dur. Sitede kıyıda ve doğal yapıdan gelen özelliklerin planlanmasında, yapay ve doğal çevreler arası ilişkilerin ekolojik dengenin korunması önemsenmiş ve yöresel ekolojik etütler ile peyzaj planlaması da yapılmıştır. Hektar başına 2000 adet olmak üzere, 12 hektarlık alana yörenin yerli türlerinden fıstık çamı ve kızılçam dikilmesi; böylelikle sitenin bir yeşil kuşakla kuşatılması hedeflenmiştir. Sitede, topografyaya göre yerleşen 54, 66, 72, 90, 108 ve 123 m²'lik altı farklı tipte konut birimi ara avlular etrafında kümeler oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (Gürsel vd. 1979: 16). Kıyı boyunca devam

eden gezi yolu ve üzerindeki lokanta, kafeterya, eğlence yerleri ve marina tesisleri (marina çevresinde planlanan su sporları, eğlence birimleri, balıkçı meyhanesi, yat kulübü, taverna, gümrük servisi ile liman teknik servisleri) gibi ortak kullanım tesisleri ile hizmet servisleri, sosyal ve teknik donatılar yerleşimin kullanıcıları tarafından benimsenip yaşaması için gerekli ortamı hazırlamıştır. Kafeler, snack-barlar, çayhaneler, barlar ve diskolar, plaj tesisleri, oyun salonları, açık/kapalı TV izleme alanları siteye hizmet veren diğer tesislerdir (EPA Mimarlık t.y.a).

Her iki yerleşimde, yaşam kalitesi için gerekli sosyal donanımlar, sağlıklı altyapı, çevre düzeni projesi, kıyının kullanımı üzerinden planlama öngörülmesi belirlenmiş ve altyapı, ulaşım, haberleşme, güvenlik, aydınlatma ve yeşillendirme boyutları özenle ele alınmış; organize bir işleyiş sağlamak üzere, işletmeler kompleksinin bütünlüğünü garantileyecek, sistemin aksamadan sürmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (EPA Mimarlık t.y.a; EPA Mimarlık t.y.b). Özel araçların yerleşim içindeki yeri, tesislerin kitle turizmine dönük bir nitelik taşıdığı dikkate alınmıştır. Deniz ve kara aktiviteleri arakesitinde önemli bir rekreasyon elemanı olarak tasarlan kıyı gezi yolu ve üzerinde kamusal kullanım tesisleri ve yerleşmelerin sosyal donatıları planlanmıştır (Gürsel vd. 1979: 11). Konumları dolayısıyla çevredeki arkeolojik alanlara gezi, günlük tekne turları, mavi yolculuklar, çeşitli deniz ve kara sporlarına uygun bu sitelerin çeşitli noktalarında spor alanları ve zekâ oyunları için açık ve kapalı mekânlar, yürüyüş ve jimnastik parkurları da tasarlanmıştır. Sitelerdeki içme, kullanma ve yangın önleme şebekelerini içeren su ve elektrik sistemleri, dönemin en son teknolojisiyle planlanıp uygulanmıştır (Ak-Tur 1974a: 13). Ak-Tur yerleşmelerinin duyarlı ve bütüncül tasarım yaklaşımında çevresel veriler, yerel girdiler ve mülkiyet sınırı önemli rol oynamıştır (Gürsel vd. 1979: 16). Tatil sitelerinin projelendirilmesinde bölgesel doğal çevre değerleri, arazilerin topografik yapıları, yerel yapı kültürünün mekânsal ve yapısal öğeleri önemli rol oynamıştır (Şekil 4-5). Bütüncül yerleşmelerin ortaya çıkmasında, yerin olumlu iklimsel özelliklerini gözetilen bir yapı çevre tasarımı kadar doğal peyzaj öğeleri de önemsen-

miştir (Ak-Tur 1974a: 15). “Bölgesel iklim verileri, konut birimlerin farklı bir araya getirilişiyle oluşturulan meydancık, sokak, hayat vb. kamusal açık alanların yaratacağı mikro-klima gibi etkenler önemsenmiş ve Güney Ege geleneksel dokusunun incelenmesinden alınan derslerle yeni ama eskiye uyumlu bir mimari ortaya konmuştur. Ak-Tur konut birimleri, bir ana tip ve ona yapılan eklemelerle türetilen modüler planlama sistemiyle tasarlanmış; konstrüksiyon, iç mekân düzenleme olanakları, inşaat sürecinin rasyonalizasyonu ve birimlerin oluşturacağı ritim gibi kıstaslar dikkate alınmıştır” (Gürsel vd. 1979: 16). Konaklama birimlerinin Fikret Tan’a ait iç mekân ve mobilya tasarımlarında, konutların turizme yönelik kullanılabilirliği de göz önünde bulundurulmuş; çok sayıda konutun eşzamanlı inşaa sürecinde hız ve standart sağlanması için bazı yapı elemanları ve mobilyalar prekast olarak imal edilmek üzere tasarlanmıştır.

Gürsel’in belirttiği gibi, Datça ve Bodrum Tatil Siteleri’nin planlama aşamasında öngörülen turizm tesislerinin tümü ne yazık ki inşa edilmiştir. Her iki tatil sitesi de, özgün kullanım ve programlarında olan turizm ve konaklama işlevleriyle faaliyetlerini halen sürdürmektedir (Şekil 6). Şahıslara ait tekil mülklerde mekânsal ve mal-

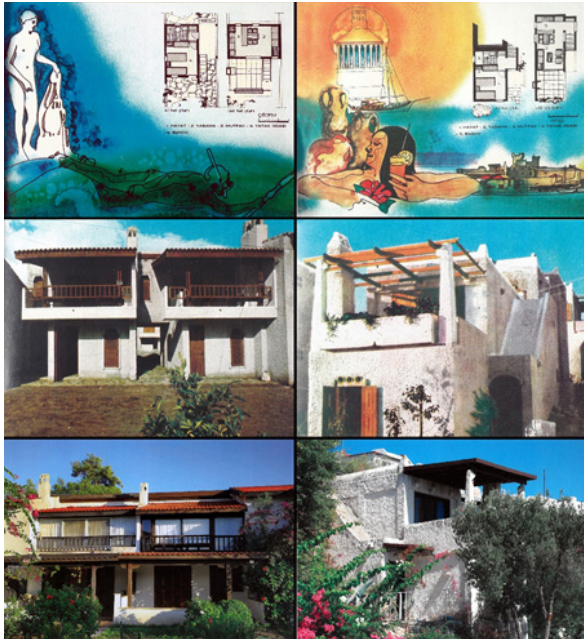

Şekil 4. Datça ve Bodrum Ak-Tur Yerleşmelerinin Tasarımında Gözetilen Bölgesel Doğal Çevre Değerleri (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2013)

Şekil 5. Datça ve Bodrum Ak-Tur Yerleşmelerinde Topografyayla Bütünleşen ve Yerel Yapı Kültürünün Mekânsal ve Yapısal Öğelerinden İzler Taşıyan Konut Birimleri (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2013)

zeme değişiklikleri yapılmış; ortak kullanıma ait bazı tesislere fiziksel müdahaleler yapılarak farklı işlevler yüklenmiş olsa da, iki tatil sitesinin özgün programlama, tasarım ve işletim prensipleri yerleşmeler bazında korunmaktadır (kişisel iletişim, 19 Ekim 2015).

Şekil 6. Datça Ak-Tur Tatil Sitesi'nden 'Çiğdem Tipi' ve Bodrum Ak-Tur Tatil Sitesi'nden 'Bitez Tipi' Konutların Planları, Bu Tipteki Konutların 1970'li ve 2000'li Yıllardaki Durumlarını Gösteren Fotoğraflar (Kaynak: EPA Mimarlık Arşivi 2013)

ÖNCÜ, ÖZGÜN VE ÖRNEK YÖNLERİYLE AK-TURLAR

Araştırmanın temel savı doğrultusunda ortaya konan tüm veriler değerlendirildiğinde, Datça ve Bodrum Ak-Tur tatil Siteleri'nin niteliklerine ilişkin bulgular üç grupta toplanabilir: 1. Türkiye turizm tarihinde takvimsel olarak ve işletme modelinin yapısından dolayı konut kooperatifi ile devre mülk arakesitinde duran 'öncü' bir modele işaret ettiği; 2. bölge planlama ölçeğinde turizm ve konaklama plan kararlarından yapı ölçeğinde detay tasarımlarına kadar çok çeşitli ölçeklerde 'özgün' uygulamaları gerçekleştirdiği; 3. tatil mekânlarında ve turizm tesislerinde üstlendiği 'örnek' bir rolü olduğu söylenebilir.

Öncü Yönleri ile Ak-Turlar

Datça ve Bodrum Ak-Tur Tatil Siteleri kendi tasarrufu ile kaynak yaratan, şahsa yönelik anonim bir şirket olan Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş.'nin kullanıcı-ortaklarının katılımı ile şekillenen ve gerçekleştirilen ilk projelerdendir. Özer Türk'ün geliştirdiği model, Türkiye'de arazilerin, spekülâtörler ve kooperatifler tarafından tüketildiği 1970'lerde, kullanıcısı belli olmayan ve asgari standartları amaçlayan kooperatif ya da önceden belirli şahıslara ait hisselerle kurulan devre mülk sistemlerinden farklı bir yapıda kurulmuştur. Kolektif olarak örgütlenen bir anonim şirket öncülüğünde inşa edilmiş ender tatil yerleşimlerindedir. Devre mülk, ikinci konut ya da kooperatif kavramlarından farklılaşan Ak-Tur Tatil Sitelerinde denenmiş olan modeli projelerin mimarlarından Ersen Gürsel (2016) şöyle açıklar:

"Ak-Tur A.Ş. 2.500 ortaklı bir şirketti ve üyeleri aynı zamanda konut sahibi olacaktı. Farklı model bir yapı... Projelerin bir başka özelliği ise hem iç turizme hem de dış turizme açık tesisler olmalarıydı, konut tipleri bize proje verilmeden önce buna göre kurgulanmıştı. 'Türkiye'de iç turizm olmazsa dış turizm gelişmez' düşüncesi o dönemde çok tartışılırdı. İç ve dış turizm hizmet verecek yerleşme düzeni ve mekânların kullanımı için kurgulanan bu program, konut sahiplerinin özel tercihleri yerine ortak bir standart düzeyinde olmalı. İki proje alanı için de benzer yerleşim konsepti gelişti. Planlama kavramı, farklı bir işletim sistemini de beraberinde

getirdi.” (aktaran Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. 2021: 26-27)

Bir mimarlık yarışması sonucunda birinci seçilmiş, büyük ölçekli Datça ve Bodrum yerleşimlerinin planlanması, yatırımcı şirketin de belirleyici olduğu her iki yerleşimin proje ve uygulama süreçlerinin eşzamanlı yürütülmesi açısından, Ak-Turlar dönemin mimarlık üretim pratikleri içinde de öncü role sahiptir. Ak-Turlar, kıyılarına kamu kullanımı getirmede öncü rol üstlenmiş; dönemin İmar ve İskân Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca onanmış ilk yerel imar planı olarak tarihe geçmiştir (Ak-Tur 1974a: 14). Proje müellifleri ile yatırımcı şirket ve temsilcileri arasında müzakerelerle ilerleyen projelendirme ve uygulama süreçlerinde bazen fikir ayrılıkları ortaya çıktığını belirten Gürsel konuya ilişkin sunuları aktarır:

“Sitelere program taslağı, işe başlanıldığında, sözleşmenin eki olarak şirket tarafından verilmiştir. Proje birimlerinin ele alınışında devamlı değişiklik ve geliştirme zorunluluğı doğmuş, ayrıntılara girilmiştir. Bunun üzerine durum biraz değişmiş ve özellikle turistik işletmelerin proje çalışmalarına başlanıldığında ön projelerle birlikte program çalışmaları da müellifler tarafından yapılmıştır. Daha sonra bu programlar üzerine şirket yetkilisi işletmecilerle elemanlar ile müellifler arasında yapılan tartışmaların ağırlık noktası, müellifin projeyi bir bütün olarak görmek istemesine karşın işletmecilerin her birimi ayrı ayrı ele alınmaları olmuştur.” (Gürsel vd. 1979: 16)

Gürsel'in ifadesiyle, Ak-Tur A.Ş.'nin ortakları olan Ak-Tur sakinleri, sahip oldukları konutların yanı sıra, tatil sitesine hizmet veren ortak kullanım tesislerinde de eşit hak sahibidir. Konutlar, sahiplerinin kullanımı dışında, turizm işletmelerine ve turistik konaklamalara katkı sağlayacak nitelikte projelendirilmiştir. İkinci konuttan farklı olarak bu tatil evleri, kendi tatilini disipline etmek fikrine temellenmektedir (kişisel iletişim, 19 Ekim 2015). Sitelerin her ikisi de, birer 'dinlenme kenti' olarak tasarlanmış ve konukların kalış süreleri boyunca tüm gereksinimlerini karşılayacak nitelik ve nicelikte olanaklar sunan tesisleri planlanmıştır. Konukların, sitedeki çeşitli dükkân ve süper marketlerden makul fiyatlarla alış-veriş ile

kendi yemeklerini evlerinde yapabilecekleri, ya da tam/yarım pansiyon kalma tercihleriyle Türk ve dünya mutfaklarının özel yemeklerinin yörede çıkan taze deniz ürünleriyle zenginleştirildiği restoranlardaki 'tabldot' ve 'a la cart' yemeklerden faydalanabilmeleri düşünülmüştür (Ak-Tur 1974a: 11-12). Kamusal kıyı alanları ve ortak kullanım alanlarının toplumsallığı açısından da, Ak-Turlar dönemin kıyı kullanım politikalarıyla uyumlu, yasa ve uygulamalarına örnek olmuştur (Ak-Tur 1974a: 14). Yerleşik ve geçici kullanıcılarına bir arada hizmet veren Datça Ak-Tur, kamping alanındaki çamaşırhane ve ortak mutfak gibi servis birimleriyle farklı bir tatil anlayışının da öncüsüdür. Tanıtım broşüründe de, turizm işletme tesislerinin yanı sıra tatil sitelerindeki 'tatil konutu' fikri çağdaş turizmin otel, motel, pansiyon ya da tatil köyü tipolojilerinden farklılaşan yönleri vurgulanarak şu şekilde sunulmuştur:

“Otel odalarının olanaklarından başka özgürce dinlenmeniz için emrinize özel 'villa' ya da 'rezidans'lar veriyoruz, hem de otel – motel fiyatına. Her sitede çeşitli boylarda, bahçeli-bahçesiz altışar değişik tipteki (54-132 m² arasında) tatil konutlarının teraslarında güneşlenerek eşsiz manzarayı seyredebilir, akşamları ocağında mehtaba karşı ızgaranızı yapabilir, içkinizi yudumlayabilirsiniz. Tatil konutlarının küçüklerinde çift yataklı bir, büyüklerinde ise iki yatak odası bulunmaktadır. Tatil yaşamına göre dekore edilmiş oturma odalarının sayısı da villa ve rezidansların büyüklüklerine göre değişmektedir. Küçüklerde tek duş ve tuvalet, büyüklerde iki tuvalet, bir duş ve bir de küvetli banyo bulunmaktadır. Bir başka deyimle, gereğinde küçüklerde iki çocuklu bir ailenin, büyüklerde ise birbirine yakın iki ailenin (8 kişi) rahatlıkla kalabileceği tüm olanaklar sağlanmıştır. Konutların önemli özelliğı ev hanımını yormayacak boyuttaki mutfağında, büyük buzdolabı, fırınlı ocak, sıcak su, çeşitli mutfak araç ve gereçlerinin hizmetinizde oluşudur. Sitelerdeki alışveriş merkezlerinden taze sebze, meyve, bakkaliye, et balık, tavuk sağlayarak kendi beğeninize göre yemeğınızı hazırlayabilirsiniz. Konuğumuz dilerse, sitelerin restoranlarından, snack-barlarından ve kafelerinden de makul fiyatla yararlanabilirler. Haftanın belirli günlerinde yatak yapımı ve odaların temizlenmesi gibi hizmetlerle, kullanılan elektrik, su ve tüp gazına ayrıca ücret alınmamaktadır.” (Ak-Tur 1974a: 8-9)

Gürsel (2016) projelerin başarılı olması konusunda şunları aktarmaktadır: “Projelerin başarısında yatırımın modeli, yatırımın şirket yapısı ve Özer Türk çok etkindi. Türkiye’de turizm sektörünün gelişmesine gönül veren Özer Türk’ün (...) amacı Türkiye’nin kıyısı en uzun ili olan Muğla’da, iç ve dış turizme aynı zamanda hizmet verecek tatil siteleri modeli oluşturmaktır. (...) Ak-Tur modeline benzer bir yatırımcıyla da karşılaşmadık daha sonra. Bu nedenle de tatil siteleri çalışmaları sonlandı.” Gürsel’e göre kendi iç denetim mekanizmasına da sahip olan halka açık şirketin üyelerinin seçiminde orta-üst ve üst gelir düzeyinde olmalarına dikkat edildiği, böylelikle tatil sitelerinin yapım sürecindeki üye ödemelerinde herhangi bir aksama olmasının engellenebileceği düşünülmüştür (kişisel iletişim, 19 Ekim 2015). Dönemin tanıklıklarından da yola çıkarak, üyelerinin gelir düzeylerine göre ‘seçkin’ olduğu yönünde eleştirilerin de hedefinde olduğu bilinen Ak-Turlar modelinde, kullanım ve mülkiyet sınırlarının planlama düzeyinde kamu yararına bulanıklaştırıldığı iddia edilebilir. Yerleşkede sunulan ortak hizmetlerin mülkiyet ve kullanım haklarını tüm paydaşlara eşit bölen her iki site, Türkiye için farklı bir tatil anlayışının; mülkiyet açısından yenilikçi bir uygulamanın öncüsüdür. Gürsel, yarışma ve avan proje aşamalarında önerilmiş olan otel, marina vb. çoğu turizm işlevli birimin uygulama sürecinde, ödemeler nedeniyle değil, şirket tercihlerinden dolayı inşa edilmiştir (kişisel iletişim, 17-18 Ağustos 2015). Bu da tasarımın bütüncül olarak uygulanması ve işletilmesiyle gerçekleşecek olan bu yenilikçi modelin tam anlamıyla hayata geçebilmesine engel olmuştur.

Ak-Tur A.Ş. tesisleri, özellikle yabancı turistler tarafından rağbet görmektedir; zaman zaman uluslararası sportif ve rekreatif etkinliklere ev sahipliği de yapan Datça Kamping dünya çapında ilk 10 arasında yer alan bir kamp merkezi haline gelmiştir. Şirkette verilen hizmet memnuniyeti ve müşteri profilinin sürekliliği göz önüne alınarak, Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği’nin Türkiye’nin ‘Öncü Turizm Şirketleri’ kategorisinde 2019 yılında ödül almıştır (Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. 2021: 34-35).

Özgün Yönleri ile Ak-Turlar

Turizm mimarlığı tarihinde Ak-Turlar, nitelikli ve özgün uygulamalar olmalarıyla da öne çıkarlar. Dönemdeki olan turizm ve konaklama uygulamalarının çoğundan farklı olarak, kıyı şeridinin toplumsal kullanımına önem verilmiştir. Kıyı, her iki sitede de, iki ucu kamusal kullanıma açık olacak şekilde planlanmış ve özel mülkiyet sınırlandırılmıştır. Aynı doğrultuda, sosyal donatıların kamping alanına da yerleştirilmesi ile önerilen tatil anlayışıyla karavan ve çadır turizmine de olanak yaratılmıştır. Sadece konaklama birimleri değil, turizm ve konaklama işlevini destekleyen ortak kullanım alanları ile inşa edilen tatil sitesi, altyapı ve üstyapının da planlanıp uygulandığı bütüncül bir tasarım örneğidir.

Savaşır ve Akış’ın (2015) ifade ettiği gibi, doğal bitki örtüsüne ve topografyaya yapılan asgari müdahalelerle kıyıda mütevazı bir yerleşke oluşturan ve günümüze kadar bu faaliyetleri kesintisiz sürdürebilen ender tatil sitelerindedir. Yerleşmelerde, yapılı çevre doğal çevrenin lehine mütevazı bir biçimde geriye çekilmiştir. Doğal peyzaj, yere özgü tasarlanan peyzajla bütünlük içindedir; tasarlanmamış ve orada hep varmış gibi, özgün ve yerel dokuya saygılı bir karakter oluşturmuştur. Peyzajı tamamlayan unsurlar olarak heykeller dikkat çekicidir. Baca, ocak, çıkma, çörtlen ve niş gibi yerel mimari öğeler, modern bir anlayışla yorumlanmıştır. Gürsel’e göre, üretim ve imalat süreçlerinin zorlu olduğu dönemin koşullarında, mimar-iç mimar diyalogu ile konutlardaki ahşap mutfak dolapları, oturma birimleri gibi ürünlerin özel olarak o yer için tasarlanmış olması, dış mekânlarda olduğu kadar iç mekânlarda da gösterilen hassasiyetin işaretleridir (aktaran Hasırcı, Tuna Ultav ve Örnekoğlu Selçuk 2022: 238-241).

Örnek Yönleri ile Ak-Turlar

Datça ve Bodrum Ak-Turlar turizm ve mimarlık açılarından örnek yerleşmeleri, turizm tesisleri, tatil, konaklama, eğlenme ve dinlenme mekânları ile Türkiye turizm çevrelerinde kısa sürede ses getirmiştir. Şirketin tanıtım broşüründe (1974a), yabancı ve yerli konuklarından bir kısmının çarpıcı sözlerine yer verilmiştir. Bunlar

arasında, Turizm ve Tanıtma Eski Bakanı Lütfi Tokoğlu'nun ve Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Küntay'ın, Ak-Turlar'ın Türk turizmine katkıda bulunacağına duydukları inanç öne çıkar. Belçika Turizm Genel Komiseri Dünya Turizm Resmi Organizasyonu Eski Genel Başkanı A. Haulot'un Ak-Turları 'olumlu yaratma örneği' olarak gördüğünü belirten; İngiltere üçüncü yaş turizmi temsilcisi ve *Pre-Retirement Association* Genel Müdürü F. O. Kemp'in 'tesislerin büyük bir planlama, tertipleme ve teşebbüs azminin sonucu olduğu' vurgusu; Lit ve uluslararası ETAP Otelleri Genel Müdürü Dupond Wagon'un 'tatil sitelerinin hayranlık uyandıran doğasının' altını çizmesi; Alman TUI Seyahat Örgütü Genel Müdürü Wolf D. Horst'un 'nefis yemekleri ve iyi hizmeti' öven sözleri; Stuttgart Belediye Başkanı Hansmartin Bruckmann'ın 'Ak-Tur'daki konaklamasının yarattığı memnuniyeti' ifade eden sözleri; İskandinavya Havayolları Şebekesi'nden Kai Storp'un 'bölgenin doğal güzellikleri ve iklimi açılardan çekici' bulunduğunu işaret eden ifadesi; Kuzey Sardunya'daki 18000 yataklı *Costa Simeralda* Tatil Sitesi'nin Konsorsiyum Başkanı Kerim Ağa Han'ın 'sitelerin sahip olduğu doğal güzelliklere ve tarihi zenginliklere' değinen olumlu düşünceleri dikkat çekicidir. Nice Belediye Meclis Üyesi Yüksek Mühendis G. Farina ve Fransız Kültür Bakanlığı Mimarlık Baş Danışmanı Yüksek Mimar Jacques Baroit da, tesislerin doğaya ve çevreye uyumu ile yerleşimlerdeki rasyonel çözülmüş ve kullanışlı birimlere işaret etmiştir.

Ak-Turlar'ın başarısına ve turizme yapacağı katkısına değinen Turizm ve Tanıtma Eski Bakanı Lütfi Tokoğlu gibi, dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Küntay'ın övgü dolu şu sözlerinden tesislerin dönemi için sahip olduğu örnek rolü anlaşılmaktadır: "Türk turizmine yaptığınız katkılarınızın her zaman anımsanacağına inanıyorum. Türk turizmine önemli katkısı olan Ak-Tur tesislerini, işletmesini bu sahada çalışmak isteyenlere örnek olarak gösterebilirim" (Ak-Tur 1974a:13). Bu yorumlar doğrultusunda, Ak-Turlar'ın orta-üst ve üst gelir seviyesinden üyeleri olduğu ve açılmalarından kısa bir süre sonra bile turizm açısından pek çok önemli kişiyi konuk etmiş oldukları da söylenebilir.

Ak-Tur 50. Yıl başlıklı yayında şirket "turizmde yaşayan bir efsane" olarak nitelendirilerek şöyle açıklanmıştır: "Kültüre, sanata, çağdaş yaşama, paylaşmaya, değişime, kısacası insana ve doğaya dair her konuya duyarlı Bodrum ve Datça'daki siteleri, rezidansları, apart otelleri, kamp alanlarıyla hem çağdaş yaşamın hem de kaliteli turizmin sürdürücüsü olan, 1971 yılından bu yana, yarım asırdır aynı kararlılık ve anlayışla ülkemiz turizmine hizmet eden örnek bir kuruluştur" (2021: 32). Şirket, turizmde örnek bir kuruluş olmasını "özenli, disiplinli, tutarlı bir turizm kuruluşu olmasının ötesinde doğaya ve çevreye duyarlı, yerel, ulusal ve evrensel değerleri önemsemesi", hesap verilebilirlik ve şeffaflık niteliklerinden ödün vermeden hem halka açık, SPK ve uluslararası denetim kuruluşları tarafından denetlenen bir şirket olmasına hem de kendi iç denetim mekanizmasına sahip olmasına bağlar. Şirketin üstlendiği bu hedefin sağlam temellerinin, vizyoner ve güçlü bir bürokrat olan Özer Türk'ün kuruluşunda öncülük ettiği, toplumun üst düzey kesimlerinden elit şirket üyelerinin hem konut sahibi hem de şirket ortağı olduğu bir işletme modeli sayesinde olduğunun altı çizilir. Sürdürülebilirlik ve rekabet kapasitesi gibi özellikleri yanı sıra, şirketin içinde bulunduğu bölge okullarına destek ve yardımcı olarak, istihdamda seçici davranarak, personel tercihini bölge halkından yana kullanarak, toplum kuruluşlarıyla işbirliğini önemseyerek kültüre, sanata, sosyal hayata yatırım yapmayı önemseyen vurgulanır. Lüksten çok temizliğe, ciddiyete ve disipline, sistemli çalışmayla kalitenin artırılmasına, tutarlılığa ve etik kurallara önem verildiği; bu nedenlerle de turizm acenteleri, hizmet alanlar ve konaklayanlar tarafından tercih edilen ve yüksek düzeyde takdir gören firmalardan biri olduğu belirtilir (Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. 2021: 32-33).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ak-Turlar ulaşımdaki zorluklara, inşaat teknolojisindeki sınırlılıklara, ekonomik yokluklara karşın, döneminin Türkiye koşullarında yazlık konut kooperatifine alternatif ve devreli tatil sistemlerine öncü olan bir yatırım-projelendirme işletme modelinin Güney Ege'deki ilk deneme-

leridir. Aynı yatırımcı-işletmeciye ait ve iki farklı tatil yöresinde eşzamanlı olarak gerçekleştirilen Ak-Turlar, döneminin turizm yatırım, işletme ve tesisleri arasında yenilikçi, konut kooperatifleri ile devre mülklerden farklılaşan öncü bir model ortaya koymuştur.

Bölgedeki özgün yerel mimariye ait farklı örneklerin araştırılması ve yorumlanmasıyla ortaya çıkan modüler konut tiplerinin tasarım çeşitliliği, tasarlandığı ve inşa edildiği dönemin yapım sistemi ve uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda, yerleşmelerin mimarisinin yer ile kurduğu diyalog ile yerelle kurduğu uzlaşmacı tavır dikkat çekicidir. Dolayısıyla, turizm ve konaklama işlevli yerleşme planı kararlarından tekil yapıların tasarımına, yapıların malzeme, detay ve mobilyalarına kadar farklı ölçeklerde, yere ve yerelle yabancılaşmayan bir kimlik ve özgün bir mimari yorum ortaya çıkmıştır.

Ak-Turlar, Türkiye'nin 1970'li yıllar bağlamında ekonomik ve teknik kısıtlılıklara karşın, turizm ve tatil mekânlarını bütüncül bir şekilde ele alarak, dönemin diğer planlama ve mimarlık uygulamaları arasında örnek olmuştur. Bu örnek olma rolü, zamanla dönemin anlayışını temsil etme rolüne dönüşmüştür. Kullanıcılarının sosyo-ekonomik düzeyleri üzerinden oluşan bir temsil değerine de sahip olan Ak-Turlar, mekânsal nitelikleri kadar kullanıcılarına sunduğu 'ayrıcılık' deneyimleriyle de turizm tesisleri arasında öncelik kazanmış ve örnek olmuştur. Turizm ve tatil anlayışlarında yaşanan dönüşüme karşın, her iki tatil sitesinde sürdürülen mekânsal kullanım, mimari program ve turistik işletme modeli Türkiye turizm ve mimarlık tarihi içindeki önemlerini koruduklarına işaret etmektedir.

Kapasitesi, kaliteli hizmet anlayışı ve kurumsal yapısıyla Ak-Tur A.Ş. ve hizmete girdikleri günden bu yana Güney Ege'nin en bilinen ve tercih edilen yerleşmeleri arasında olan Ak-Tur Tatil Siteleri turizm sektöründe önemlerini korumaktadırlar. Konut ve sosyal donatı tesislerinde bir takım minör değişiklikler yapılmış olsa da her iki tatil sitesinin kullanım, program ve işletme modelini 40 yılı aşkın bir süredir koruyarak olması dikkate değerdir. Bugün popülerliğini kaybeden diğer pek çok tatil sitesinin yanında, Ak-Tur yer-

leşmelerinin halen ilk günkü canlılığını koruyarak olmasında, başlangıçta alınan işletme kararlarının planlama kararları aracılığıyla mekâna yansımaları büyük role sahiptir. Kiralama ve turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirlerle yerleşimlere hizmet sağlanmakta, yeni yatırımlar yapılması düşünülebilmektedir. Bu yönleriyle, sürdürülebilir bir turizm modelini örneklediği söylenebilir. 1970'lerde, turizm amaçlı tatil yerleşmelerinin ilk denemelerinden olmaları; modernin yer ve yerelle girdiği diyalogu yansıtan planlama ve mimari anlayışı; Datça ve Bodrum'a ait kolektif bellekteki yerleri ile turizm ve mimarlık alanlarında hak ettikleri önem, Türkiye turizm mimarlığı tarihine not düşülmelidir.

Bu tatil sitelerinin, I. Kalkınma Planı'nda birinci hedefi olarak belirtilen ülkenin tabii ve tarihi imkânları ile sahip olduğu turizm potansiyelinin geliştirilmesi doğrultusunda turizmle ilgili bir deneme olduğu söylenebilir. Ayrıca, Ak-Turlar III. Kalkınma Planı'nda yatırımda 'öncelikli bölgeler'den biri olarak bahsedilen Güney Ege bölgesi için yapılan ilk fiziksel planlama çalışmasının parçasıdır; proje ve uygulama aşamalarında iç-dış turizm dengesini sağlayarak kitle turizminin geliştirilmesine katkıda bulunma hedefi ile kıyı planlamasında turistik ve toplum yararına kullanımını önemsemesi nedenleriyle bu kalkınma planına uyum gösterir. EPA Grubu'nun ilk uygulama deneyimi olan Ak-Tur Tatil Siteleri, yapıldığı dönemin koşulları, planlama çalışmaları, proje ve uygulamanın ölçeği, kapsamı ve niteliği göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de hem turizm hem de mimarlık alanlarında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Kuzey Ege'deki Ar-Tur'dan sonra, Güney Ege'deki bu iki tatil sitesinde denenen özgün model tam olarak uygulanabilmiş olsaydı; ya da aynı model Akdeniz kıyılarında da denenseydi, belki Türkiye kıyılarında çoğu zaman eleştirilen kıyı yapılaşması ve ikinci konutlar, kıyı kullanım biçimleri ve sorunları, tatil ve turizm biçimleri, turizm-dinlenme alanlarının entegrasyonu, turistik ve mekânsal deneyimler, mekânsal ölçekler, çevresel ve ekolojik dengeler, ekonomik katkı-yarar sınırlılıkları, kamusal-toplumsal düzeyleri vb. farklı olabilirdi. Konunun pazarlama-satış, eğitim-geliştirme, hukuk ve mülk yönetimi, tü-

ketici davranışları vb. diğer çok katmanlı boyutlarının kapsam dışında bırakıldığı bu araştırma, turizm-mimarlık-tarih eksenlerinde yorumlar ile aralanan kapılardan geçerek, ileride coğrafi, mekânsal, dönemsel gibi farklı kapsamlarda yapılabilecek disiplinlerarası çalışmalara bir örnek oluşturabilme niyetini taşımaktadır.

TEŞEKKÜR

Uzun bir sürece yayılmış olan bu araştırmanın başından bu yana farklı zamanlarda gerçekleştirdiğimiz yazılı ve sözlü görüşmeler ('Ersen Gürsel Mimarlığı' hakkında sözlü görüşme, 17-18 Ağustos 2015; 'Yere Ait, Ersen Gürsel Mimarlığı' hakkında sözlü görüşme, 19 Ekim 2015) ile sohbetlerde mesleki bilgi, belge, deneyim ve heyecanını hiç yorulmadan paylaştan Mimar Ersen Gürsel'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Abou-Alam, W. (2013). Timeshare. İçinde; J. Jafari ve H. Xiao (Editörler), *Encyclopedia of Tourism* (ss.945-946). Springer, <https://link.springer.com/reference-work/10.1007/978-3-319-01384-8>, Erişim tarihi: 11 Nisan 2023.
- Akgün, O. (1993). Türkiye'de Sosyal Turizmde Devre Mülkün Önemi. (*Basılmamış Yüksek lisans tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Eğitimi Anabilim Dalı.
- Ak-Tur Turizm ve Endüstri A.Ş. (2021). *Ak-Tur 50. Yıl*. Muğla.
- Ak-Tur. (2015). Sermaye Bilgileri, <http://ak-tur.com.tr/sermaye-bilgileri-35.html>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019.
- Ak-Tur. (1974a). Bodrum – Datça. AK-TUR Tatil Siteleri / AK-SAN İşletmeleri. [Broşür].
- Ak-Tur. (1974b). Bodrum Turistik Tatil Sitesi Çalışmaları. [Katalog].
- Ak-Tur. (1974c). Datça Turistik Tatil Sitesi Çalışmaları. [Katalog].
- Arkon, C. (1997). Kıyılarımızın Günümüzdeki Görüntüsü, *Ege Mimarlık*, 24: 39-43.
- Artuğer, S. (2006). Turistik Bir Ürün Olarak Devre Mülk ve Devre Tatil Sistemlerinin Turizm Endüstrisi Açısından Değerlendirilmesi: Bodrum Yöresinde Bir Uygulama. (*Basılmamış Yüksek lisans tezi*). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ar-Tur. (2018). Tarihçe, <https://www.arturtatilsitesi.com/sidetay.asp?id=157>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019.
- Breda, J. G., Accinelli, E. ve Carrer, E. J. S. (2007). Second Homes: The Effects on Social Welfare of a Change on the Valuation of Individual Opportunity Cost, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 18 (1): 85-96.
- Boratav, K. (2013). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Coşkun, N. (2013, Aralık). Muğla Bodrum Ak-Tur Tatil Sitesi. İçinde; *DOCOMOMO_Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları (Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları IX) Bildiri Özetleri Kitabı* (ss.103). Antalya.
- Demarküz, A. (1993). Devre Mülk Turizm Pazarlaması ve Türkiye'deki Uygulama. (*Basılmamış Yüksek lisans tezi*). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EPA Mimarlık. (t.y.a). Aktur Bodrum Turizm Yerleşme Projesi, <http://epamimarlik.com/proje/aktur-bodrum-turizm-yerlesme-projesi/>, Erişim tarihi: 29 Ekim 2015.
- EPA Mimarlık. (t.y.b). Aktur Datça Turizm Yerleşme Projesi, <http://epamimarlik.com/proje/aktur-datca-turizm-yerlesme-projesi/>, Erişim tarihi: 29 Ekim 2015.
- Erel, Ş. N. (1988). Devre Mülk Kanunu Üzerine Bir İnceleme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43 (01):169-183.
- Groat, L. N. ve Wang, D. (2013). *Qualitative Research, Architectural Research Methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Gürsel, E. (2016, 17 Haziran). Akdeniz Peyzajıyla Bütünleşen: Aktur Tatil Siteleri. XXI, <https://xxi.com.tr/ilakdeniz-peyzajıyla-butunlesen-aktur-tatil-siteleri>, Erişim tarihi: 24 Ocak 2023.
- Gürsel, E., Güner, N., Ertüzün, Ö. ve Çubuk, M. (1979). İki Tatil Sitesi, Bodrum ve Datça, *Çevre Dergisi*, 2(3-4):11-33.
- Hall, C. M. ve Müller, D. K. (2004). Introduction: Second Homes, Curse or Blessing? Revisited. İçinde C. M. Hall ve D. K. Müller (Editörler), *Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*. (ss.3-14). Channel View, Clevedon.
- Hasırcı, D., Tuna Ultav, Z. ve Örnekoğlu Selçuk, M. (2022). *Sözlü Tarih Yöntemiyle Türkiye'de Mobilya ve İçmimarlık Tarihi Okumak: Fikret Tan*. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, N. (1997). Ege'de İkinci Konut ve Turizm Yapılaşması, *Ege Mimarlık*, 24: 26-29.
- Keleş, R. (2015). *Konut Kooperatifçiliği, Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları (1993-2014)*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kozak, M. ve Duman, T. (2011). İkinci Konutların Turizm Sektörüne Kazandırılması: Muğla İli Datça İlçesi Örneği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (2):226-242.
- Kozak, M. ve Coşar, Y. (2017). Foça Club Med Tatil Köyü: Tarihçesi, Özellikleri ve Türkiye Turizmi İçin Sonuçları, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1):39-57.
- Köprülü, T. (1965). Turistik Tatil Köyleri, *Mimarlık*, 18:16-18.
- Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği. (2012). Özer Türk, <https://www.kusadasikulturelmiras.com/?pnu m=66&pt=%C3%96zer+T%C3%BCrk>, Erişim tarihi: 14 Haziran 2023.
- Manisa, K. ve Görgülü, T. (2008). İkinci Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine İlişkin Bir Model, *Megaron Dergisi*, 3 (1): 68-78.
- Naycı, N. (2019). Türkiye Turizm Tarihinde Bir Kavşak Noktası: Aksaray Ağaçalı Turistik Tesisleri, *Mimarlık*, 406: 61-66.

- Örs, H. (2005). Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2): 204-210.
- Özgün, A. ve Şavk, S. (2020). Club Med Foça: The Transformation of Leisure Culture in Turkey, *Kültür ve İletişim*, 23 (2): 342-375.
- Saf, H. O. (2019). Sürdürülebilir Tasarımdan Terk Edilmişliğe: Foça Club Méditerranée, *Mimarlık*, 406: 67-73.
- Savaşır, G. (2022a). Bodrum AKTUR. İçinde; N. Kozak, M. Kozak (Editörler), *Türkiye Turizm Ansiklopedisi III. Kavramlar, Kurumlar ve Kuruluşlar, Olaylar ve Kişiler* (ss.160-161). İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.
- Savaşır, G. (2022b). Datça AKTUR. İçinde; N. Kozak, M. Kozak (Editörler), *Türkiye Turizm Ansiklopedisi III. Kavramlar, Kurumlar ve Kuruluşlar, Olaylar ve Kişiler* (ss.228-229). İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.
- Savaşır, G. (2017). Türkiye Turizm Mimarlığında Sistematik Tasarımdan 'Yere' Uzanan Bir Arayış. İçinde; N. M. Cengizkan, G. Albayrak (Editörler), *Yere Ait: Ersen Gürsel Mimarlığı* (ss.85-96). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Savaşır, G. ve Akış, T. (2015, Aralık). Datça Aktur Tatil Sitesi. İçinde; *DOCOMOMO Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları (Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yere Açılımları XI) Bildiri Özetleri Kitabı* (ss.61-62). Bolu.
- Savaşır, G. ve Tuna Ultav, Z. (2012). Türkiye Turizmde Bir İlk Olarak TUSAN M/Oteller Zinciri ve Çanakkale Tusan Motel, *Mimarlık*, 368: 66-71.
- Salt Araştırma. (1976, 15 Mart). Tatsan Güllük Tatil Kenti: Şehircilik (Planlama) Raporu, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/213702>, Erişim tarihi: 24 Ocak 2023.
- Salt Online. (2014, 25 Ekim). Ersen Gürsel ve Öcal Ertüzün'den Aktur Tatil Siteleri [Video], YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=1w_sV2fpwMA, Erişim tarihi: 18 Nisan 2023.
- Stabler, M. ve Goodall, B. (1989). Timeshare: A New Dimension in Tourism, *Built Environment*, 15 (2):101-124.
- Serengil, Ş. M. (2000). Kapıdağ Yarımadası'nda Bulunan İkinci Konutların Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi. (*Basilmamış Yüksek lisans tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf, Erişim tarihi: 20 Nisan 2023.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (1967). II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/IIinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf, Erişim tarihi: 20 Nisan 2023.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1972). Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf, Erişim tarihi: 20 Nisan 2023.
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. (1996). Konut Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Konut-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>, Erişim tarihi: 20 Nisan 2023.
- Tuna Ultav, Z. ve Savaşır, G. (2015). *50 Yılım Ardından Türkiye'nin İlk Otel – Motel Zinciri TUSAN*. İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayınları.
- Upchurch, R. S. (2002). Product Design Evolution in the Vacation Ownership Industry: From Fixed Weeks to Points and Vacation Clubs, *Journal of Leisure Property*, 2 (3):239-253.
- Ülkümen, Y. ve Ayaydın, E. (1979). Turizm Bankası Tatil Köyü, Marmaris, *Çevre Dergisi*, 2(3-4): 34-38.
- Vanlı, Ş. (2006). *Mimariden Konuşmak, Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı, Eleştirel Bakış*. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Volo, S. (2016). Second Home. İçinde; J. Jafari ve H. Xiao (Editörler), *Encyclopedia of Tourism* (ss.832). Springer, <https://link.springer.com/reference-work/10.1007/978-3-319-01384-8>, Erişim tarihi: 11 Nisan 2023.
- Yetimoğlu, U. (2004). Devreli Tatil Sistemleri ve Tüketici Hukuku, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 55: 364-382.
- YÖK Başkanlığı Tez Merkezi Veri Tabanı. (2023), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Erişim tarihi: 18 Şubat 2023.
- Yönetmelik (1975, 14 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 15412), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15412.pdf>, Erişim tarihi: 18 Nisan 2023.

Gökçeçek SAVAŞIR

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu (2000). Yüksek lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Mimarlık Dalı'ndan (2001), doktora derecesini de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Mimarlık Dalı'ndan aldı (2008). Dokuz Eylül Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2004). Doçentlik unvanını Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Kuram, Eleştiri, Yöntem alanında aldı (2013). Profesörlüğe Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yükseltildi (2022). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; mimarlık kuramı ve eleştirisi, mimarlıkta avangard, görsellik ve mimari fotoğraf, modern mimarlık tarihi, turizm mimarlığı ve tarihi, kültür turizmidir.

Türkiye’de Gastronomi Eğitiminin Tarihi ve Gelişimi

History and Development of Gastronomy Education in Türkiye

Rana ŞAT* - Talha Serdar SEZEN - Murat DOĞDUBAY*****

* (Sorumlu Yazar), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10440, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye.

E-Posta: rana_sat_95@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-0519-5524

** Arş.Gör., Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10440, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye.

E-Posta: serdarsezen@balikesir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8639-0107

*** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü, 10440, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Balıkesir, Türkiye.

E-Posta: dogdubay@balikesir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5601-6931

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 7 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 22 Ağustos 2023

Kabul: 23 Ağustos 2023

Anahtar sözcükler: *Gastronomi, Gastronomi Tarihi, Gastronomi Eğitimi, Aşçılık.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 7 August 2023

Resubmitted: 22 August 2023

Accepted: 23 August 2023

Key words: *Gastronomy, Gastronomy History, Gastronomy Education, Cooking.*

GİRİŞ

Besinler, insan yaşamının sürdürülebilmesi için en temel gereksinimdir. Temel gereksinimin giderilmesi için; avcılık ve toplayıcılık süreci yer-

ÖZ

Günümüzde gastronomi, fizyolojik bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik bir yeme içme eyleminin ötesinde bir anlam taşımaktadır. İnsanların sosyalleşebilmesi için seyahat deneyimi elde etmesi ve statü kazanması gibi unsurları içerisinde barındırmaktadır. Kişisel ve toplumsal önemine bağlı olarak, gastronomi ve gastronomi turizmine olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Gastronomi ve Aşçılık alanında Türk dilinin ilk yazılı belgeleri Orhun Yazıtlarında yer almaktadır. İnsanların günümüzde sürekli olarak değişmekte olan ve gelişim gösteren ihtiyaçlarına cevap olunması için birtakım meslek grupları kaybolmuş, bazıları ise toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenmiştir. Popülaritesi artan meslek gruplarından olan aşçılık mesleğine ilişkin geleneksel olarak ustalık ve çıraklık eğitimi, 1960'lı yıllarda orta eğitim düzeyinde başlanmıştır. 1980'li yıllarda ön lisans düzeyinde verilen Gastronomi ve Aşçılık eğitimi 2000'li yıllardan bu yana lisans düzeyinde vermeye devam etmektedir. Bu çalışmada, 1923-2023 tarihleri arasında aşçılık, mutfak ve gastronomi alanları ile ilgili eğitim ve öğretim programlarının temel unsurlarının, eğitim kapsamının ve sunulan katkılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada inceleme yaklaşımı olarak ikincil kaynakların derlenmesinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda aşçılık ve gastronominin eğitiminin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

Today, gastronomy has a meaning beyond an act of eating and drinking to meet a physiological need. It includes elements such as obtaining travel experience and gaining status so that people can socialize. Depending on its personal and social importance, the demand for gastronomy and gastronomy tourism is increasing day by day. The first written documents of the Turkish language in the field of Gastronomy and Cookery are included in the Orkhon Inscriptions. In order to meet the constantly changing and developing needs of people today, some professional groups have disappeared, and some have been renewed in line with social needs. Traditional mastery and apprenticeship training for the culinary profession, which is one of the increasingly popular occupational groups, started to be given at the secondary education level in the 1960s. Gastronomy and Cookery education, which was given at the associate degree level in the 1980s, has continued to be given at the undergraduate level since the 2000s. In this research, it is aimed to examine the basic elements, the scope of education and the contributions of the education and training programs related to the fields of cookery, cuisine and gastronomy between 1923-2023. Compilation of secondary sources was used as a research approach in the research. As a result of the research, suggestions were presented for the development of culinary and gastronomy education.

leşik hayata geçişe katkı sağlamıştır. Bu sayede tarımsal faaliyetlerin gelişimi sağlanmıştır. İnsanların yiyecek ve içecek tedarik etmesi, hazırlaması, pişirmesi, yiyeceklerin yenilmesi için kullanılan yöntemlerin tarihi sürecin içerisinde

de devamlı değişim gösterdiği görülmektedir. Ateşin bulunması insanlık için bir dönüm noktası olmuştur. 1923 yılında Aşçılık Risaliyesiyle (Risale-i Aş- Fezilik) birlikte aşçılığın temel kavram olarak açıklanmasına olanak tanınmıştır. Aşçılık mesleğinin dini inançlar ve sosyal hayat için önemi, aşçılık mesleğinin önemi, anlamı ve kutsallığına yer verilmiştir. 1970'lerin ortalarından itibaren ise aşçılık alanında yemek reçeteler, şeflerin uygulamaları ve yiyecekler için kullanılan teknolojiler üzerinde köklü değişimler yaşanmıştır. Bu sayede aşçılık eğitiminin sürekli değişim göstererek daha iyi olmasına özen gösterilmiştir (VanLandingham 1995). Ülkemizde turizm sektörünün hizmet alanının artması gelen ziyaretçilerin değişmekte olan ihtiyaçlarına yanıt vermek açısından büyük öneme sahiptir. Gastronomi anlayışının yeme ve içme eyleminin ilerisinde sosyal anlamı içerisinde bulundurması ve destinasyonun kültürünü yansıtan en etkili faktörlerden biri olması ziyaretçilerin tercihlerini etkilemektedir (Görkem ve Sevim 2011). Fakat halk içerisinde oluşan demografik ve ekonomik özelliklerin değişim göstermesi ziyaretçilerin isteklerinde değişiklikler oluşturmuştur (Öztürk ve Yazıcıoğlu 2002). Sürekli olarak değişim, yenilenme ve ihtiyaçlar doğrultusunda aşçılık eğitimi ve mesleki eğitim üzerinde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Bütünsel olarak ders planlarının, aşçılık eğitimi temellerinin, sertifikalandırma ve diploma sürecinin değerlendirilmesiyle birlikte öğrencilerin aşçılık ile ilgili tutumlarını inceleyen araştırmalar aşçılık ve gastronomi eğitiminin geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

Aşçılık alanında ilk eser olarak bilinen Aşçılık Risalesi'nde aşçılık mesleğini icra eden bireylerin neleri uygulaması ve neleri uygulamaması gerektiği belirtilmektedir. Mesleğe adım atan bireylerin ise adap, usul ve kaidelerini bilmemesi, uygulayamaması gerekenlerin öğrencilere aktarılmasında Aşçılık Risaliyesi eseri köprü görevi görmüştür (Harbalıoğlu ve Maas 2012).

Son yıllarda gastronomi odaklı televizyon programlarının popüleritesinin artmasıyla birlikte ünlü şeflerin yükselişe geçmiş olması kolaylıkla iş bulma imkanının ortaya çıkması öğrencilerin sıklıkla aşçılık mesleğine ilgi duymasına

sebeptir (Hertzman ve Maas 2012). Aşçılık alanı okumak isteyen öğrencilerin bu alana maddi ve manevi açıdan tatmin olmak, aşçılık mesleği ve alanında uzmanlaşmak (Harbalıoğlu ve Ünal 2014), mesleki ve kişisel gelişimlerde bulunmak (Kurnaz, Akyurt Kurnaz ve Kılıç 2014) gibi nedenlerle yöneldikleri dikkat çekmektedir. Kısacası, Türkiye'de son yıllarda aşçılık ve gastronomiye olan ilginin artması, bu bölümde verilen eğitimin kaliteli olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır (Öney 2016).

Aşçılık mesleğinin önem ve itibar kazanıyor olması sebebiyle verilmekte olan eğitimlerin, takip edilen ders planlarının yeterliliği, sertifikalandırma süreçleri, diploma yeterliliklerinin sektöre uygunluğu bu alanda eğitim veren kişilerin yetkinlikleriyle önem kazanır hale gelmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada, Türkiye 1923-2023 tarihleri arasında Cumhuriyetin ilanından günümüze 100 yıl içerisinde aşçılık ve gastronomi eğitimi alanında yaşanan tarihsel gelişimlerden söz edilmiştir. Türkiye ve dünya üzerinde aşçılık ve gastronomi alanındaki eğitimin durumu ve yaşanan sorunların belirlenmesi için alan yazın üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçevede aşçılık ve gastronomi kavramına yer verilerek; aşçılık ve gastronomi tarihinden söz edilmiştir. Ayrıca aşçılık ve gastronomi eğitiminin tarihi derinlemesine incelenmiştir.

Aşçılık ve Gastronomi Kavramı

Gastronomi terimi Fransızca "gastronomie" kelimesinin Türkçeye geçen; sağlığa faydalı olan, iyi belirlenmiş, hoş ve lezzetli mutfağı yansıtmakta olan, yemek düzenini, sistemini ifade etmektedir (TDK 2023). Etimolojik olarak ele alındığında gastronomi kelimesi; Yunanca mide anlamına gelen "gastros" ve yasa anlamında kullanılan "nomos" kelimelerinin bir arada kullanılmasıyla oluşmuştur (Kivela ve Crofts 2006). "Culinaria" kavramı ile bir ülkeye veya bölgeye yemeklerin ve bunlarının hazırlanması için kullanılan tekniklerin bütünü ifade edilmektedir" (Kivela ve Crofts 2006: 355). Santich (2004); Gastronomi kavramının yiyecek ve içecek sanatının yanı sıra

ra bireylerdeki bilgi ve becerilerin tümünü ifade eden “yaşam sanatı” olarak ifade etmektedir. Gastronomi aracılığıyla gıda ürünlerinin sahip olduğu estetik ve bilimsel özelliklerin de dikkate alınarak tarih boyunca gastronomi ve aşçılık alanında yaşanan değişim ve gelişimler düzenli olarak incelenmiştir (Eren 2007). Geleneksel mutfakta aşçı kavramı “becerikli, elinin ölçüsü iyi olan “yaptığı yemekler lezzetli olan, temizliği beğenilen kişi” şeklinde ifade edilmektedir. Aşçılar, özellikle nişan, düğün, cenaze gibi toplu geleneksel törenlerde yemek pişirmektedir. Yöresel olarak “yemek pişiren, aşganacı, keyveni” gibi adlarla anılan aşçıların genelde kadın olduğu bilinmektedir (KTB 2023). “Gastronom” kelimesi damak tadı hakkında bilgisi olan, ağzının tadına güvenen ve yemek hakkında bilgi sahibi olan kişileri ifade ettiği söylenmektedir (TDK 2023). Öney (2016) ise tarih ve kültür kavramından ayrı olarak gastronominin “iyi yemek yeme sanatı ve bilimi” olduğunu ifade etmektedir. Gastronomi günümüzde rasgele yemek yeme anlamına gelmeyip yemekle ilgili felsefi ve kültürel öğelere sahip kavramları da içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca, Apicius’tan günümüze kadar uzanan yemek kültürü ile ilgili tüm gelişmeleri Escoffier kaydetmiş ve farklı kültürel değerlerin tanıtılması hususunda bu alana önemli katkı sağlamıştır (Eren 2007).

Aşçılık ve Gastronomi Tarihi

Gastronomi kavramının Antik Yunan ve Antik Roma tarihi kültürüne kadar uzandığı bilinmektedir. Gastronomi kavramı ilk olarak Miltattan Önce dördüncü yüzyılda Antik Yunanlı Arcestratus tarafından Akdeniz Bölgesinde yiyecek ve şaraplar kavramı olarak tanımlanan “Gastronomia” isimli kitapta bahsedilmiştir. Yunanca kökenli olan gastronomi kelimesi 15 asır boyunca kullanılmıştır. Sonraları gastronomi kelimesi 1801 yılı içerisinde Fransız şair Joseph Berchoux’un yazdığı “Gastronomie ou L’Homme des Champs a Table” (Gastronomi, Tarladan Sofraya İnsan) isimli kitabında şiirleriyle alan yazına katkı vermiş, 1803’te ise Crose Magnan, Gastronomie a Paris (Paris’te Gastronomi) kitabını hazırlamıştır (Gastronomique 2005; Santich 2004; Zopitas 2016). 1804 yılına gelindi-

ğinde gastronomi gazetelerinin yayımcısı olan Alexandra Grimod de la Reyniere “Almanachs des Gourmands” rehber kitaplarının ilk baskısını yayımlayarak, Parislilere ne zaman ne yenilmesi gerektiğini, nasıl hazırlanması gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. Ancak gastronomi terimi 1808 yılında Manuel des Amphitryons isimli kitapta ilk kez kullanılmıştır. 1814’te ise İngiltere’de yayımlanmakta olan “The School For Good Living (İyi Yaşam Okulu)” isimli kitapta, “Yemeğe İlişkin Kurallar” açıklanmış (Santich 2004), daha sonra 1825’de Fransız J.A. Brillat Savarin “La Physiologie Dugou” adlı ünlü eseri ile gastronomiyi zenginleştiren detaylara yer vermiştir (Savarin 1825).

Tarih uzmanı Felipe Fernandes Armestro gastronomi ve aşçılık gelişimini sekiz aşamada açıklamıştır (Gürsoy 2013): İnsanların öncelikli olarak yiyecekleri pişirmeyi keşfettiğini ve fizyolojik ihtiyaçlarını bu sayede karşıladığını ifade etmiştir. Sonrasında insanların yemek yemeği karınlarını doyurma amacıyla değil hoş vakit geçirilmesi ve sosyalleşmek amacıyla kullandıklarını belirtmiştir. Sofralarını süslemekte olan hayvanlarını evcilleştirdiklerini ifade etmiştir. Et dışında kalan gıdaların üretiminin, tarımın başlamasına öncü olduğunu vurgulamaktadır. Tarih boyunca insanların hayatta kalabilmeleri adına gerekli en önemli ihtiyacın beslenme gereksinimi olması sebebiyle yiyecek ve içecek ürünleriyle her zaman iç içe olunmuştur. Yiyeceklerin ve içeceklerin geleneksel coğrafi konumları, tarihsel gelişim süreçleri, sahip oldukları yemek çeşitlerini ve bu yemeklerin hazırlanması süreci, sunum ile mutfak kültürlerinin şekillendiği görülmektedir (Yarış ve Durlu Özkaya 2015). Felipe Fernandes Armestro ayrıca, yemeğin bireyler için sosyal farklılaşmada kullanılan bir araç durumunda olduğunu ve yiyeceklerin uzak bölgelere taşınmasıyla bu bölgelerde kültürel etkileşim meydana geldiğini de ifade etmiştir. Yazar, son aşamada ise günümüzde yemek anlayışını temsil eden mutfağın endüstrileşmesi üzerinde durmuştur.

Mesleki ve Teknik Eğitim Programı

Günümüzde bilginin gelişim göstermesiyle birlikte turizm alanında çalışan kişilerden beklenen nitelikler değişmiştir. Bu bağlamda bilgi sa-

hibi, becerikli ve yeni gelişmelere hızlıca ayak uyduran insan kaynakları gücü, ülke ekonomisinin verimliliğini sağlamak açısından önemli bir ihtiyaç durumuna gelmektedir. İhtiyacın karşılanması için modüler program yaklaşımıyla birlikte değişimlere çabuk ayak uydurabilen pratik düşünen bireyler sektör aracılığıyla sağlanabilmektedir (Fer 2000). Mesleki eğitimde; belirli bir programa dayalı eğitim, bireysel eğitim programı, bilgisayarlı sisteme uygun eğitim, uygulamalı ve uygulama yeterliliği olan eğitimle birlikte genellikle öğrenci merkezli olarak ilerlendiği görülmektedir (Özkan 2005). Aşçılık ve gastronomi alanının beceri ve yeteneğe dayalı olmasına bağlı olarak öncelikli olarak öğrencilerin mutfak bilgisinin değerlendirilmesi ve eksiklerinin giderilmesi gerektiği ön görülmektedir.

TÜRKİYE'DE ÖRGÜN AŞÇILIK VE GASTRONOMİ EĞİTİMİ

Ülkemizde teknik ve mesleki eğitimin başlangıcı olarak bilinen süreç Türklerin Anadolu'ya göç etmesiyle başlamıştır. Bu süreç içerisinde Ahilik Teşkilatı, mesleki ve teknik anlamda eğitim sürdüren ilk eğitim kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılınç 2012). Osmanlı döneminde gastronomi ve aşçılık eğitiminin başlangıcı Batılı düzeyde eğitim veren okulların açılmasıyla başlamıştır. Fakat Selçukluların Ahilik Teşkilatına devretmesiyle aşçılık eğitimi verilmeye devam edilmiştir. Osmanlı dönemi zamanında ise Lonca ve Gedik Teşkilatının usta ve çırak ilişkisine dayanarak aşçılık eğitimine devam edilmiştir (MEB 2023).

Mesleki ve teknik eğitim 1860 yılından sonra çeşitli sanat ve mesleki eğitim programlarında verilmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle mesleki ve teknik eğitim devlet politikası haline getirilmiştir. 1927 yılında mesleki ve teknik eğitim Millî Eğitim Bakanlığında görev alan personele hizmet eğitimi altında verilmiştir (MEB 2023). 1927 yılında mesleki ve teknik eğitim Millî Eğitim Bakanlığı'nun görev ve hizmetleri altında yerini almıştır (MEB 2023). 20.yy. ortalarına dek sürekliliği devam eden mutfak ve gastronomi eğitimi 1957 yılında Turizm Bakanlığının kurulmasıyla beraber büyük şehirlerde

meslek odaları ve belediyeler tarafından düzenlenmekte olan kurslarla birlikte faaliyete geçmiştir. 1960'lı yıllarında açılmış olan Ankara Turizm ve Otelcilik Okulu ilk olarak ortaöğretim kapsamında aşçılık eğitimi vermeye başlamıştır. 1985 yılında Bolu'nun Mengen İlçesinde Bolu Mengen Aşçılık Meslek lisesi ilk aşçıbaşı yetiştiren eğitim olarak görülmektedir (Görkem ve Sevim 2016; Şengün 2017).

Ön Lisans Düzeyinde Gastronomi Eğitimi

Meslek Yüksekokullarında iki yıllık ön lisans düzeyinde eğitim verilmektedir.

Yüksekokullarda aşçılık alanında beceri ve yeteneği olan, gereken teknik ve uygulama becerisine hâkim, nitelikli elemanlar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Fakat aşçı, aşçı çırağı gibi sadece mutfak alanında çalışacak olan personelin değil aynı zamanda mutfakta yönetici pozisyonunda çalışacak personelin de yetiştirilmesine önem vermektedir (Gürdal 1994).

Ülkemizde üniversitelerde gastronomi ve aşçılık eğitimi 1997'de başlamıştır Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde açılan Aşçılık programının gastronomi alanında ilk ön lisans eğitimi veren kurum olduğu görülmektedir (Görkem ve Sevim 2016). 1998-1999 yılı itibarıyla sözel puan ile sıralamasına uygun olan 27 öğrenciyi ile Mengen Meslek Yüksek Okulunda aşçılık eğitimine başlanmıştır. 2001 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi aşçılık programı, 2002 yılında Anadolu Üniversitesi Aşçılık programı ve 2003 yılında Gaziantep Üniversitesinde Aşçılık programı açılarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Görkem ve Sevim 2016). Piri Reis Üniversitesinde olan "gemi aşçılığı" programı da aşçılık eğitimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Üniversitesinde Aşçılık programı faaliyete başlamıştır (Görkem ve Sevim 2016). Bu bağlamda, Piri Reis Üniversitesi "gemi aşçılığı" programının 2016 yılında aşçılık eğitim kurumları arasında yer aldığı söylenebilir. Bu gelişmelere son yıllarda Anadolu Üniversitesi 2000 yılında ve İstanbul Ayvansaray Üniversitesi (2010) yılında "uzaktan eğitim aşçılık" programları da eklenmiştir. 2022 yılına gelindiğinde, YKS kılavuzunda tüm programlar

için 4082 birinci öğretim, 1645 ikinci öğretim ve 1535 açık ve uzaktan öğretim kontenjanına yer verildiği görülmektedir

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de ön lisans programı kapsamında eğitim veren açılış programlarının en fazla birinci öğretim olarak verildiği, yüz yüze eğitim olarak yürütülen ikinci öğretim ise ikinci sırada olduğu ve uzaktan

eğitim kurumlarındaki kontenjan sayısının da üçüncü sırada ancak önemli bir sayıda olduğu görülmektedir. Bu arada, alanda eğitim almak isteyen lise mezunu öğrencilerin lisans programlarına yerleşemedikleri durumda ön lisans programlarına kayıt yaptırabilme kolaylıklarının bulunduğu da belirtilmelidir. Bakıldığında, Açılış alanında İç Anadolu, Marmara ve Ege bölgele-

Tablo 1. Türkiye’de Yer Alan Ön Lisans Programı Kapsamında Eğitim Veren Açılış Programlarının Listesi

Üniversite Adı	Üniversitenin Türü	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Türü	İkinci Öğretim	Uzaktan Öğretim Programı
Acıbadem Mehmet Ali Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	35	-	-	-
Adıyaman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	50	50	-	-
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-	-
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	50	-	-
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	45	-	-	-
Akdeniz Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	70	-	-	-
Akdeniz Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	-	-	-
Aksaray Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	45	-	-
Altınbaş Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	40	-	-	-
Amasya Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	50	-	-	-
Anadolu Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	-	-	1500
Ankara Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-	-
Antalya Bilim Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	40	-	-	-
Ardahan Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-	-
Avrasya Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	70	-	-	-
Aydın Adnan Menderes Üniv.	Devlet Üniversitesi	70	70	-	-
Başkent Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	40	-	-	-
Batman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	20	-	-	-
Beykent Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	80	80	-	-
Beykoz Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	60	-	-	-
Bingöl Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-	-
Bolu Abant Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	60	-	-
Bursa Uludağ Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	-	-	-
Dicle Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	45	-	-	-
Doğuş Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	70	-	-	-
Erzincan Binali Yıldırım Üniv.	Devlet Üniversitesi	60	-	-	-
Faruk Saraç Meslek Yüksekokulu	Vakıf Üniversitesi	34	-	-	-
Gaziantep Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	-	-	-
Giresun Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	35	-	-	-
Gümüşhane Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-	-
Haliç Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	50	40	-	-
Harran Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	45	45	-	-
Harran Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-	-
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-	-
Hitit Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	3	-	-	-
İğdir Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-	-
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniv.	Devlet Üniversitesi	65	65	-	-
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniv.	Devlet Üniversitesi	90	80	-	-
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniv.	Devlet Üniversitesi	70	70	-	-
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniv.	Devlet Üniversitesi	60	60	-	-
İstanbul Aydın Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	70	50	-	-
İstanbul Arel Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	54	34	-	-
İstanbul Ayyansaray Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	36	32	-	35
İstanbul Bilgi Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	49	49	-	-
İstanbul Esenyurt Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	60	-	-	-

Tablo 1. Türkiye’de Yer Alan Ön Lisans Programı Kapsamında Eğitim Veren Aşçılık Programlarının Listesi (Devam)

Üniversite Adı	Üniversitenin Türü	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Türü İkinci Öğretim	Uzaktan Öğretim Programı
İstanbul Gedik Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	50	-	-
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	65	60	-
İstanbul Okan Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	70	40	-
İstanbul Rumeli Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	30	-	-
İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu	Vakıf Üniversitesi	49	-	-
İstinye Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	70	40	-
İzmir Kavram Meslek YO	Vakıf Üniversitesi	60	-	-
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.	Devlet Üniversitesi	40	-	-
Kapadokya Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	60	-	-
Karabük Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	40	-	-
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv.	Devlet Üniversitesi	60	60	-
Kastamonu Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-
Kırklareli Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	50	-	-
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-
Mersin Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	50	-	-
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	60	-
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	55	55	-
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	5	-	-
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	55	-
Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	65	65	-
Niğantaşı Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	50	40	-
Ordu Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	50	40	-
Pamukkale Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	65	65	-
Piri Reis Üniversitesi (Gemi Aşçılığı Programı)	Vakıf Üniversitesi	50	-	-
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniv.	Devlet Üniversitesi	60	-	-
Selçuk Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	55	-
Selçuk Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	60	-
Siirt Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-
Sinop Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	35	-	-
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	20	-	-
Toros Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	30	-	-
Trakya Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	40	-	-
Yalova Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	60	-	-
Zonguldak Bülent Ecevit Üniv.	Devlet Üniversitesi	70	70	-
Toplam Sayı		4082	1645	1535

Kaynak: ÖSYM Kılavuzu’ndan (2022) derlenmiştir.

rinde daha yoğun olarak bölümlerin açıldığı dikkat çekmektedir.

Lisans Seviyesinde Gastronomi Eğitimi

Ülkemizde gastronomi ve aşçılık eğitimi 1960’lı yıllara dek usta çırak ilişkisi şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat sonraki yıllarda eğitim formal olarak yürütülmeye devam etmiştir. 1980’li yıllarda ise ön lisans düzeyinde verilmekte olan aşçılık eğitimi 2000 yılında lisans seviyesine getirilerek; üniversitelerde örgün ve uzaktan eğitim şeklinde yürütülmeye başlanmıştır. 2003 yılında Yeditepe Üniversitesindeki aşçılık ve gastronomi

mutfak sanatları programında Türkiye ilk lisans düzeyindeki eğitim verilmiştir. Vakıf üniversitesi olarak faaliyet sürdüren Yeditepe Üniversitesinden sonra Vakıf üniversitelerinden biri olan İzmir Ekonomi Üniversitesi de bu dönemde gastronomi alanında eğitimler vermeye başlamıştır. 2009 yılında Okan Üniversitesinin gastronomi eğitimi vermeye başlamasıyla bu program sürdürülmüştür.

Ülkemizde ilk gastronomi bölümü Güzel Sanatlar Fakültelerinin içerisinde yer almakta olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi yiyecek olgularının arkasında olan felsefi düşüncelerin

bütünlüğünün olmasına olanak tanımaktadır. Çünkü mutfak sanatları ve gastronomi bilimi sadece karın doyurup yeme ve içme ile ilgili değil, aynı zamanda bunların ilerisinde kültürel ve sanatsal olarak felsefe olgusunu da beraberinde getirmektedir. Sonraki yıllar aşçılık ve gastronomi eğitimi turizm fakültesi çatısında toplanmıştır (Öney 2016). Gastronomi ve Mutfak sanatları lisans eğitimi sekiz yarıyılı olarak sürdürülmektedir. Dört yıl süresince öğrenciler 240 AKTS tamamlayanlar mezun olma imkânı tanınmaktadır. Gastronomi ve Aşçılık bölümünde mezuniyet şartları içerisinde 60-150 gün arası değişmekte olan stajlarının da tamamlanması gerekmektedir. Bu sayede gastronomi alanında teorik ve pratik eğitimleri alan öğrenciler sektör hayatına hazır hale gelmektedir.

Tablo 2'de Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalı lisans programında devlet üniversitesi sayısının 30 olduğu ve 1561 normal öğretim 460 adet ikinci öğretim öğrenci kontenjanının olduğu görülmektedir. Vakıf üniversitelerinin ise sayının 28 olduğu bu okullarda 1499 adet öğrenci kontenjanının yer aldığı görülmektedir. Alanda eğitim almak isteyen öğrencilerin devlet üniversiteleri yanı sıra vakıf üniversitelerini ve çalışmak durumunda olan öğrencilerin uzaktan eğitimle de gerekli bilgi ve eğitimi alabileceği görülmektedir.

Ülkemizde lisans seviyesinde aşçılık ve gastronomi alanında eğitim sürdüren 29 devlet ve 26 vakıf olmak üzere toplam 54 üniversite bulunmaktadır. Akdeniz Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Gelişim Üniversitesinin genellikle lisans programına yer verdiği görülmektedir. Çok farklı programların yer aldığı lisans bölüm-

Tablo 2. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Dalı Lisans Programı

Üniversitenin Türü		Toplam Bölüm	Kontenjan Sayısı	Kontenjan İ.Ö.	Durumu
Devlet Üniversitesi		30	1561	460	
Vakıf Üniversitesi		28	1499	-	
Fakülte Adı		Bölüm Sayısı	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Sayısı İ.Ö.	
Güzel Sanatlar Alanı	Güzel Sanatlar Fakültesi	6 Adet (1 Devlet Ü., 5 Vakıf Ü.)	395	-	
Güzel Sanatlar Alanı	Güzel Sanatlar Fakültesi	4 Adet (4 Vakıf Ü.)	185	-	
Güzel Sanatlar Alanı	Güzel Sanatlar Fakültesi	1 Adet (1 Vakıf)	40	-	
Güzel Sanatlar	Sanat ve Tasarım Fakültesi	6 (6 V)	290	-	
Turizm (1468 +460) (İ.Ö.)	Turizm Fakültesi	23 Adet (22 Devlet Ü., 1 Vakıf Ü.)	1196	306	
Turizm (1468 + 460) (İ.Ö.)	Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu	4 Adet (4 Devlet Ü.)	230	100	
Turizm (1469+ 460) (İ.Ö.)	Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu	1 Adet (1 Vakıf Ü.)	42	-	
Uygulamalı Bilimler	Uygulamalı Bilimler Fakültesi	1 Adet (1 Vakıf Ü.)	30	-	
Uygulamalı Bilimler	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	11 Adet (3 Devlet Ü., 8 Vakıf Ü.)	612	-	
Uygulamalı Bilimler	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	1 Adet (1 Vakıf Ü.)	40	-	

Kaynak: 2022 Yılında ÖSYM YKS kılavuzunda yer alan bilgiler esas alınmıştır.

lerinde 1 Mutfak Sanatları ve Yönetimi, 48 Gastronomi ve Mutfak Sanatları adı altında eğitim verilmektedir. Aşçılık bölümleri ise Güzel Sanatlar Fakültesi, Turizm ve Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Meslek Yüksek Okulları içerisinde yer almaktadır. Devlet üniversiteleri 30 program ve 1561 adet birinci öğretim, 460 adet ikinci öğretim programı; Vakıf üniversiteleri ise 28 program ve 1499 birinci öğretim programı ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Aymankuy ve Demirbulat (2017) çalışmalarında gastronomi kontenjanlarının 2012-2016 yılları arasında yüzde 317,6 arttığı görülmektedir. 2018-2019 yılında verilere bakıldığında toplam kontenjanın 2016 yılındaki verilere oranla yüzde 158 oranda arttığı, 1930'dan 3060'a çıkmakta olduğu gözlenmektedir. 30 lisans program sayısının 2022 yılında 88'e çıktığı da gözlenmektedir.

Tablo 3'te Gastronomi ve mutfak sanatları lisans programının birinci öğretiminde vakıf ve devlet üniversitelerinde toplam 3060 kontenjan sayısının artış gösterdiğini ve ikinci öğretimde 460'a çıktığı görülmektedir. Kontenjan sayısının artmasıyla birlikte bölümlere olan ilgi de artmaktadır. Ayrıca alanda yeterli bilgi ve donanıma sahip kişiler yetişeceği için; sektörel anlamda yeterli personel istihdamına katkı sunacağı görülmektedir. Gastronomi alanında Marmara ve İç Anadolu bölgesinde daha fazla vakıf üniversitesi yer aldığı görülmektedir.

Gastronomi Eğitimi

Gastronomi ve Mutfak Sanatları alanında uzmanlaşan ve akademik anlamda personel yetiştirilmesini hedefleyen lisans, lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) programlarının ülkemizde ye-

Tablo 3. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Lisans Programı Kontenjan Bilgisi

Üniversite Adı	Fakülte Türü	Bölüm Adı	Üniversite Türü	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Sayısı İkinci Öğretim
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	60
Akdeniz Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	-
Akdeniz Üniversitesi	Manavgat Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	100	100
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	50	0
Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi	Sanat Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	40	-
Altınbaş Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	30	-
Anadolu Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	30	-
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	58	-
Antalya Akev Üniversitesi	Sanat Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	40	-
Antalya Bilim Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	70	-
Atatürk Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	Devlet Üniversitesi	50	50
Avrasya Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Vakıf Üniversitesi	70	-
Bahçeşehir Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	71	-

Tablo 3. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Lisans Programı Kontenjan Bilgisi (Devam)

Üniversite Adı	Fakülte Türü	Bölüm Adı	Üniversite Türü	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Sayısı İkinci Öğretim
Balıkesir Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Başkent Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	50	-
Beykent Üniversitesi	Güzel Sanatlar Bölümü	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	80	-
Beykoz Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	60	-
Bolu Abant Baysal Üniversitesi	Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	Devlet Üniversitesi	60	0
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	60
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	20	-
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	Gökçeada Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	45	-
Doğuş Üniversitesi	Sanat Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	70	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	Reha Midilli Foça Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	Seferihisar Fevziye Hepkon Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	-
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	30	-
Gaziantep Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	60	-
İstanbul Aydın Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	80	-
İstanbul Ayyansaray Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	35	-
İstanbul Bilgi Üniversitesi	Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	42	-
İstanbul Gedik Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	4	-
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	70	-
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları (İngilizce) Bölümü	Vakıf Üniversitesi	40	-
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	60	-
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	-
İstanbul Medipol Üniversitesi	Güzel Sanatlar Tasarım ve	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	60	-

Tablo 3. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Lisans Programı Kontenjan Bilgisi (Devam)

Üniversite Adı	Fakülte Türü	Bölüm Adı	Üniversite Türü	Kontenjan Sayısı	Kontenjan Sayısı İkinci Öğretim
İstanbul Rumeli Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	41	-
İstinye Üniversitesi	Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Bölümü	Vakıf Üniversitesi	40	-
İzmir Ekonomi Üniversitesi	Uygulamalı Yönetim Bilimleri Y.O.	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yönetimi Bölümü (İngilizce)	Vakıf Üniversitesi	40	-
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	50	-
Kapadokya Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	60	-
Karabük Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	50	52
Kastamonu Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Kocaeli Üniversitesi	Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	50	-
Maltepe Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	44	-
Mardin Artuklu Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	50	-
Mersin Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	50	-
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	50
Niğantaşı Üniversitesi	Sanat Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	49	-
Okan Üniversitesi	Yüksek Okulu	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	70	-
Osmaniye Üniversitesi	Yüksek Okulu	Aşçılık Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Özyeğin Üniversitesi	Yüksek Okulu	Aşçılık Bölümü	Vakıf Üniversitesi	52	-
Pamukkale Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	-
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	40	-
Selçuk Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	60
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Turizm Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Devlet Üniversitesi	60	40
Yeditepe Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Vakıf Üniversitesi	61	-
		Toplam Sayı		3060	460

Kaynak: 2022 Yılı ÖSYM YKS kılavuzundan yararlanılmıştır.

ni yeni gelişim göstermektedir. İlk olarak 2014 yılı içerisinde Gazi Üniversitesinde faaliyete geçen Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü tüm üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde yer almaktadır. Türkiye’de 2021 ve 2022 yılı eğitim ve öğretim yılı dahil olmak üzere 12 anabilim dalı programında 2 adet tezsiz yüksek lisans, 11 tezli yüksek lisans ve 4 doktora programının Gastronomi ve Mutfak Sanatlarına yer vermiş olduğu görülmektedir. Gazi Üniversitesinin açılışından sonra 2018 ve 2019 yıllarında eğitim ve öğretim faaliyetine Akdeniz Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Afyon Kocaeli Üniversitesi ve Nevşehir Üniversitelerinde de doktora programı öğrencisi alınmaya başladığı görülmektedir.

Tablo 4’te Gastronomi ve mutfak sanatları lisansüstü program bilgisinin Tezli ve Tezsiz, Doktora eğitimine yer verilen devlet ve vakıf üniversitelerinin detaylı bilgisi verilmiştir. Günümüzde Gastronomi alanında lisansüstü program sayısının artmasıyla alanda yeterli akademisyen yetiştirmesinin de imkân bulacağı görülmektedir. Lisansüstü gastronomi eğitimine İç Anadolu ve

Marmara bölgesinde daha çok programa yer verildiği görülmektedir.

TÜRKİYE’DE YAYGIN AŞÇILIK VE GASTRONOMİ MUTFAK SANATLARI EĞİTİMİNİN GELİŞİMİ

Türkiye yaygın eğitime geçiş birçok kurum ve kuruluşun desteğiyle sürdürülmektedir. Bu kuruluşların başında Millî Eğitim Bakanlığı geldiği görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü mesleki ve teknik eğitimlerin devamlılığını sağlamaktadır. Bu kapsamda faaliyet gösteren Halk Eğitim Merkezleri, Yaygın Eğitim Enstitüleri, Kız Teknik Öğretim ve Olgunlaştırma Enstitüleri, Mesleki Eğitim Merkezleri, Kız Sanat Okulları, Turizm Eğitim Merkezleri ve Açık Öğretim Okulları yaygın olarak mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerini sağlamaktadır (APB 2018).

Halk eğitim merkezleri birçok mesleki ve teknik alanda olduğu gibi gastronomi alanında da modüler olarak eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kapsamda modüler olarak; Pizza usta-

Tablo 4. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Lisansüstü Program Bilgisi

Üniversite Adı	Enstitü Türü	Yüksek Lisans Türü	Doktora Seviyesi
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Adnan Menderes Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Akdeniz Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	✓
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Balıkesir Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli ve Tezsiz YL	✓
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	✓
Gaziantep Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
İstanbul Ayvansaray Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Mersin Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	✓
Okan Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL ve Tezsiz YL	-
Pamukkale Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	-
İstanbul Gedik Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL ve Tezsiz YL	✓
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	✓
Kocaeli Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL	✓
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tezli YL ve Tezsiz YL	✓

Kaynak: üniversitelerin ve yök atlasın internet sayfasından elde edilmiştir.

sı, Pastacı çırağı, Pide ustası, Muhallebi ustası, Kadayıf ustası, Gaziantep Mutfağı, Barmen, Aşçı yardımcısı, Baklava ustası, Aşçı çırağı ve Aşçı Ustalık kursları şeklinde faaliyet göstermektedir. Bu bağlamdaki kursları usta öğretmenler yürütmektedir (Halk Eğitim Merkezi 2023). Aşçılık ve Gastronomi alanında faaliyetini sürdüren 15 adet olgunlaştırma enstitüsü bulunmaktadır (APB 2018). Bu bağlamda gastronomi eğitimi yürütülen enstitülerde “Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Alanı” adı altında gastronomi eğitimi verildiği gözlenmektedir. Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri (METEM) çıraklık eğitimi veren kurumlardan bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de METEM’lerde de aşçılık ve gastronomi eğitimleri de verilmektedir. Gastronomi ve Aşçılık alanında faaliyet gösteren Günümüzde Türkiye’de devlet kurumları tarafından verilen yaygın gastronomi ve aşçılık eğitimleri dışında MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen ve düzenlenen kursların varlığından da söz etmek mümkündür.

Tablo 5’te Aşçılık ve Gastronomi alanında eğitim veren Özel Eğitim Kurumlarının eğitim bilgileri ve eğitim içeriklerine yönelik detaylı bilgi verilmiştir. Bu sayede aşçılık alanında özel eği-

tim kurumlarında da belgelendirme yapılarak eğitimler verildiği görülmektedir. Bu eğitimlerin alanla ilgili gerekli bilgileri içerir nitelikte olması sektörel olan ihtiyaçların karşılanabileceğini açığa çıkarmaktadır.

TÜRKİYE’DE GASTRONOMİ EĞİTİMİNDE YAŞANAN PROBLEMLER

Türkiye’de gastronomi eğitiminin köklü geçmişine bağlı olarak bu alandaki eğitim her geçen gün ivme kazanmaktadır. Gastronomi alanında yaşanan bu gelişmede, son yıllarda mesleğin daha prestijli hale gelmesi etkili olmuştur (Akoğlu, Cansızoğlu, Orhan ve Özdemir 2017:155). Bu önemine bağlı olarak ülkemizde birçok üniversite bünyesinde normal öğretim, ikinci öğretim ve uzaktan eğitim olmak üzere gastronomi ve aşçılık ile ilgili çeşitli programlar açılmıştır.

Gastronomi eğitimi konusunda Türkiye’nin durumu değerlendirildiğinde; ülkemizin niteliksel olarak oldukça geri kaldığı görülmüştür (Sarioğlu 2014: 261). Bu durumu, Görkem ve Sevim’in (2016) gastronomi ve mutfak sanatları eğitiminde görülen hızlı ilerleyişin sağlıklı ve sürdürülebilir olmadığı şeklindeki tespitlerinde

Tablo 5. Aşçılık ve Gastronomi Alanında Eğitim Veren Özel Eğitim Kurum Bilgileri ve Eğitim Programları

Kurumun Adı	Eğitim Programı İçeriği
Mutfak Sanatları Akademisi (MSA)	Uzun Dönem Aşçılık
	Chef ve Owner Aşçılık
	ProChef Aşçılık
	Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik
	Uzun Dönem Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği
	Barmenlik ve Miksoloji
Uluslararası Servis ve Lezzet Akademisi (USLA)	Farklı Alanlarda Atölyeler
	Mutfağa Giriş Eğitimi
	Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik
	Amatör Aşçılık Eğitimi
	Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi
	Uzun Dönem Aşçılık Eğitimi
	Uzun Dönem Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Eğitimi
	Sertifikalı Barista Eğitimi
	Aşçılık ve Girişimcilik Eğitimi
	İşletme Yönetimi Eğitimi
Pastacılık ve Ekmekçilik Girişimcilik Eğitimi	
İşletme Yönetimi Eğitimi	
Farklı Alanlarda Sertifikalı Atölyeler	

Tablo 5. Aşçılık ve Gastronomi Alanında Eğitim Veren Özel Eğitim Kurum Bilgileri ve Eğitim Programları

Kurumun Adı	Eğitim Programı İçeriği
Chefs Table Mutfak Akademisi	Uzun Dönem Aşçılık Eğitimi Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi Stajsız Uzun Dönem Aşçılık Eğitimi Stajsız Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Yönetimi Eğitimi Chef ve Owner Eğitimi Farklı Alanlarda Atölyeler
EKS Mutfak Akademisi	Uzun Dönem Temel Seviye Aşçılık Eğitimi Uzun Dönem Temel Seviye Pastacılık Eğitimi Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Eğitimi Chef Owner Eğitimi İleri Seviye Aşçılık Eğitimi
Dream Academy	Temel Düzey Mutfak Yöneticisi Eğitimi İleri Düzey Mutfak Yöneticisi Eğitimi Servis Standartları Gelişim Programı Maliyet ve Stok Kontrolü Yönetimi Eğitimi Bar ve Miksoloji Eğitimi Misafir İlişkileri ve Şikâyet Yönetimi Eğitimi Gıda Güvenliği ve Hijyen Eğitimi Amatör Seviye Aşçılık ve Pastacılık Eğitimleri Farklı Alanlarda Atölyeler
Le Cordon Blue İstanbul	Altın Diploma Yoğunlaştırılmış Mutfak Eğitimi Yoğunlaştırılmış Pastacılık Eğitimi
<i>Kaynak: 2022 Yılında ÖSYM YKS kılavuzunda yer alan bilgiler esas alınmıştır.</i>	
İzmir Mutfak Sanatları Enstitüsü	Uzun Dönem Aşçılık Eğitimi Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi Chef ve Owner Eğitimi Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Yönetimi Eğitimi Amatör Mutfak Eğitimi Amatör Pastacılık Eğitimi
Chef Akademi	Uzun Dönem Aşçılık Eğitimi Uzun Dönem Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi Uzun Dönem Butik Pastacılık Eğitimi Temel Seviye Amatör Aşçılık Eğitimi Temel Seviye Amatör Pastacılık ve Ekmekçilik Eğitimi Genç Şeflere Mutfak Eğitimleri Barista Eğitimi Kafeterya İşletmeciliği ve Yönetimi Eğitimi Yemek Fotoğrafçılığı ve Stilistliği Eğitimi

Kaynak: Özel Eğitim Kurumlarının internet sitelerinden alınarak hazırlanmıştır.

görmek mümkündür. Benzer şekilde, Arıkan vd. (2018) eğitim kişilerin yeterli beceriye sahip olmadığını, eğitim verilen atölyelerin ekipman ve donanım açısından yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Sonraki yıllarda Ünüvar (2020) ve Semint (2020) hazırladıkları tez çalışmalarında fiziksel yeterlilikler, çevresel etkenler, iş başında eğitim

eksikliği, müfredatlar, fazla kontenjanlar, yeterli sayıda öğretim üyesinin olmaması yönünde problemlerin devam ettiğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda hazırlanan Olcay (2023) başka bir çalışmada ise bu sorunların dağılımına yer verilmiştir: (yüzde 6,34) bütçe ve ekonomik yetersizliklerin olması, (yüzde 6,34) alaylı ve mek-

tepli çatışmasının yaşanması (yüzde 7,93), atölye, mutfak ve donanım yetersizliği (yüzde 7,93), staj sorunları (yüzde 7,93), öğretim elemanlarının nitelik ve nicelik olarak yetersizliği (yüzde 9,52), uygulamalı eğitimin yetersizliği (yüzde 11,11), müfredatın yetersizliği (yüzde 19,04), öğrencilerden kaynaklanan sorunlar (yüzde 19,04).

Görüldüğü gibi gastronomi ve aşçılık eğitimi alanında yaşanan sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Ancak aşçılık ve gastronomi alanında eğitim veren kurum ve öğretim elemanı sayısındaki artış dikkate değerdir. Bu kapsamda, gastronomi alanında eğitim veren öğretim üyelerinin mutfak ortamında çalışmış olan bireyler içerisinde seçilmiş olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca, öğrencilerin zorunlu staj eğitiminin mutfaka girerek yapılması konusunda da önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda üniversitelerdeki gastronomi eğitiminin yemek yapmaktan öteye taşınmasına ve akademik öğretime de önem verilmelidir.

Üniversitelerde gastronomi alanında özel işletme sahipleri, sivil toplum örgütü temsilcileri, kamu idarecileri ve aşçılık mesleğini icra edenlerin bir araya gelmesiyle birlikte 50 kişiden oluşan 2015 yılında düzenlenmiş olan gastronomi eğitimi konferansı sayesinde Anadolu Turizm Araştırmaları Dergisi ve Türkiye Aşçılar Federasyonu (TAFED) iş birliğinde gastronomi eğitimi ilişkin sorunlar ve muhtemel çözümleri üzerinde görüşme sağlanmıştır. Bu konferansın sonuç raporunda; Gastronomi kavramının tam olarak anlaşılmadığı, turizm ve aşçılık kavramlarının birbiriyle karıştırıldığı, sektör ile üniversiteler arasında iş birliğinin yetersiz olduğu, akademisyenlerin nitelik ve nicelik özelliklerinin yetersiz olduğu, gastronomi bölümlerinin misyon ve vizyonlarının tam olarak aktarılamadığı, gastronomi eğitiminin tanımının net olarak vurgulanamadığı, lisansüstü gastronomi eğitiminde incelemelerin az yapıldığı, müfredat sınırlarının iyi çizilemediği ve çalışmalarda dengesizliklerin olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gastronominin gün geçtikçe yükselen ilgi görmesi, ülkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda gelişimine önemli katkılar sunmaktadır.

Ülkemizde de son yıllarda gastronominin önem kazanmasına bağlı olarak çok sayıda lisans ve lisansüstü programların açılması ihtiyacı doğmuştur. Gastronomi eğitimi dinamik ve sürekli değişimi sektöre uygun nitelikte iş gücü sağlayabilecek ve gelişimlere hızlı ayak uydurabilecek personel ihtiyacını karşılamak bakımından önemlidir (Gillespie ve Cuisin 2001). Bu nedenle, günümüzde gastronominin farkına varılması, sürdürülebilir hale gelmesi ve anlaşılması için ayakları yere basan eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Bu amaçla son yıllarda sayıları hızla artan turizm fakülteleri ve meslek yüksekokulları "gastronomi ve aşçılık" programları ile "aşçılık işi" doğru ve sistematik olarak öğretilirken, bilimsel farkındalık da yaratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, sektörün ihtiyacı olan nitelikli personel ihtiyacının karşılanabilmesine de yardımcı olunmaktadır. Bu nedenle son yıllarda turizm fakültelerinde ve meslek yüksekokullarının bünyesinde hızla yapılandırılmaya başlayan gastronomi ve aşçılık bölümlerinin ilk amacının gastronomi ve aşçılık alanında bilimsel olarak farkındalık yaratılmasının sağlanmasıdır. Daha sonrasında sektörün ihtiyacı olan nitelikli personel ihtiyacının karşılanabilmesine yardımcı olunmalıdır. Fakat eğitim veren kurum ve fakültelerin eğitimlere daha çok sektörel açıdan yer verdiği akademik açıdan eğitimle eş güdümlü ilerleyemediği gözlenmektedir. Çalışmadan elde edilen bilgiler doğrultusunda, gastronomi alanının gelişebilmesi için eğitimde yeni düzenlemelere yön verebilecek uygulamalara gidilmesi gerekmektedir. Öncelikle, öğrencilere verilen eğitimin iyileştirilmesi ve mezun öğrenci niteliğinin artırılması şarttır. Bunun için gastronomi eğitimi veren kurumların, çağdaş eğitim yaklaşımını benimseyen mutfak ve sektörel bilgi tecrübesine sahip pratik bilgi ve beceriyi eş güdümlü aktarabilir nitelikte olması gerekmektedir. Gastronomi programları kapsamında verilen eğitimin sektörel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak planlanması gerekmektedir. Gastronomi programları kapsamında verilen eğitimin sektörel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak planlanması gerekmektedir.

Ders içerikleri ve uygulamaları belirlenirken profesyonel olan kişilerin fikirlerin alınarak diğer ülkelerdeki uygulamaların incelenmesi ülke

ve sektörler arası iş birliğine göre düzenlemele- re gidilmesi etkili olacaktır. Sektör temsilcilerinin ve turizm alanındaki temsilcilerin bu hususta fikirleri alınarak ilerlemenin sağlıklı olacağı düşün- nülmemektedir. Gastronomi eğitiminin uygulamaya yönelik olması sebebiyle öğrencilerin en iyi yiyecekleri ve içecekleri üretebilmesi, tanıyarak öğrenebilmesi ve pratik kazanabilmesi açısından staj hareketliliklerine önem verilmesi gerekmektedir. Stajın eğitimin devamı niteliğinde planlan- ması gerektiği ön görülmektedir. Çünkü gastro- nomi eğitiminde temel işleyiş öğrencilerin teorik bilgileri pratiğe aktararak tecrübe kazanmasıdır. Bu sebeple; yeterli fiziksel araç ve gereçlerin bu- lunduğu atölyelere ve uygulama otellerine ih- tiyaç duyulmaktadır. Gastronomi programının uygulama ağırlıklı bir program olması sebebiyle eğitim özelliğine uygun fakültelerin atölyelerde uygulanması ve atölyelerdeki kullanılan araç ve gereçlerin günümüz teknolojilerine uygun olma- sı gerekmektedir. Bu konuda yaşanan finansal sorunlar için sponsorluk mekanizmaları geliştiri- lerek gastronomi eğitimindeki ihtiyaçların giderilmesine yönelik olumlu dönüşler alınabile- ceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, lisansüstü düzeyde gastronomi eğitimi veren yükseköğre- tim programlarının da nitelikli akademik perso- nel ihtiyacını ve dolayısıyla lisans eğitim kalite- si bakımından önemli olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada gastronomi ve aşçılık eğitimi- nin 1923'ten günümüze dek gelişiminde birçok bireysel ve toplumsal ihtiyaçların katkısı oldu- ğu görülmüştür. Ülkemizde açılan ilk kurum ve fakültelerin gastronomi alanında eğitim ve öğretim temellerinin atılmasında öncü olduğu söylenebilir.

Mevcut duruma bakıldığında gastronomi eğiti- mi veren fakültelerde öğretim elemanı bulma ve yetiştirme hususunda bazı problemler yaşandığı gözlenmektedir. Lisansüstü seviyede eğitimin yaygınlaştırılmasıyla birlikte niteliğin artırılması, öğretim elemanları açığının sektörel deneyimi olan bireylerden seçilmesi eğitimdeki sorunların çözümüne destek olacaktır. Öte yandan sektör- deki nitelikli eleman açığının olması, akademis- yenlerin aldığı ücretlerin sektördeki nitelikli per- sonelin ücretine göre düşük olması mezun olan

öğrencilerin akademik ilerlemek yerine sektörü tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu durum- da gerekli iyileştirmelerin yapılması ve sektörle akademi arasında belli anlaşmalar sağlanması- nın katkı sunacağı düşünülmektedir. Sektörde yer alan deneyimli bireylerin gastronomi eğitimi içerisinde yer almasını sağlayacak iş birlikleri ve paylaşımların yapılmasının etkili olacağı düşün- nülmemektedir (Brookes 2004).

Gastronomi eğitiminin gelişimi için geleceğe yapılan bir yatırım gözüyle bakılması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda nite- lik ve niceliğin artırılmasına yer veren çalışmaların ve atılacak adımların belirlenerek uygulamaya geçilmesine öncelik verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmaların hayata geçirilmesi adına başta yer alan gastronomi aktörlerinin (bakanlık, üni- versiteler, yükseköğretim kurulu, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası gurmeler, ulu- sal ve uluslararası şefler, yerel yönetimler, ticaret odaları, tur rehberleri vb.) bir araya gelerek aldıkları kararları ve yasal düzenlemeleri bir arada yürütmelidir.

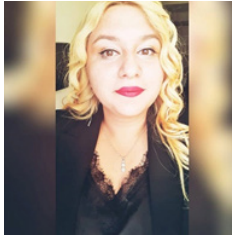
Geçmişten günümüzde aşçılık ve gastronomi tarihinin gelişimi ele alındığında eğitim içeriği- nin gelişmekte olduğu, eğitim ve alana ilginin daha çok arttığı görülmektedir. Ayrıca eğitim müfredatı ve kapsamı zamanla şekillenmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Alper, S. (2017). Aşçılık Risalesi (Risale-i Aş-Fezlik), *Ulus- lararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (4): 2027-2066.
- A. Akbaba ve N. Çetinkaya (Editörler). *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (ss.1-13). Ankara. Detay Yayıncılık.
- Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013). Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstih- damla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentile- ri (Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelci- lik Yüksekokulu Örneği), *Akademik Bakış Dergisi*, 35 (4): 1-21.
- Brillat-Savarin, J.A. (2016). *Lezzetin Fizyolojisi ya da Yüce Mut- fak Üzerine Düşünceler*. (Çev. H. Bucak) (1. Baskı). İstan- bul: Oğlak Yayıncılık.
- Brown, J. N. (2005). A Brief History of Culinary Arts Educati- on in America, *Journal of Hospitality and Tourism Educa- tion*, 17(4): 47-54.
- Çalışkan, O. (2013). Destinasyon Rekabetçiliği ve Seyahat Motivasyonu Bakımından Gastronomik Kimlik, *Jour- nal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2): 39-51.

- Denk, E. ve Koşan, A. (2017). Otel Mutfak Çalışanları Mesleki Eğitim Seviyeleri ve Kariyer Hedeflerinin Ölçülmesi: Kış Koridoru Analizi, *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 5 (1): 55-83.
- Eren, S. (2007). Türk Mutfağı ve HACCP Sistemi; Mutfak Profesyonellerinin HACCP Bilgilerinin Ölçülmesi, *1.Ulusal Gastronomi Sempozyumu* (ss. 73- 83). 04 Mayıs 2007. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Güdek, M. ve Boylu, Y. (2017). Türkiye’de Yükseköğretim Düzeyinde Gastronomi Eğitimi Alan Öğrencilerin Beklentisi ve Değerlendirmelerine Yönelik Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4): 489-503.
- Görkem, O. ve Öztürk, Y. (2011). Otel Mutfaklarında Stajyer İstihdamı ve Beceri Eğitimi Yeterliliğine Yönelik Bir Uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 18-33.
- Görkem, O. ve Sevim, B. (2011). “Gastronomi Turizmi ve Türkiye’de Yüksek Öğretim Düzeyinde Mutfak Eğitiminin Genel Görünümü”, 1. Uluslararası Turizm ve Otelcilik Sempozyumu (ss. 73-83). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Görkem, O. ve Sevim, B. (2016). Gastronomi Eğitiminde Geçmiş Kalındı Acele mi Ediliyor?, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (58): 977-988.
- Gheorghe, G., Tudorache, P. ve Nistoreanu, P. (2014). Gastronomic Tourism, A New Trend for Contemporary Tourism?, *Bucharest University of Economic Studies*, 9 (1): 12-21.
- Hatipoğlu, A. (2010). İnançların Gastronomi Turizmine Etkisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayat Boyu Öğrenme Portalı (2023). Hayat Boyu Öğrenme, <http://www.hayatboyuogrenme.gov.tr/>, Erişim tarihi: 1 Ocak 2023.
- Hegarty, J. A. (2011). Achieving Excellence by Means of Critical Reflection and Cultural Imagination in Culinary Arts and Gastronomy Education, *Journal of Culinary Science and Technology*, 9 (1): 55-65.
- Hertzman, J. L. ve Maas, J. (2012). The Value of Culinary Education: Evaluating Educational Costs, Job Placement Outcomes, and Satisfaction With Value of Associate Degree Culinary and Baking Srts Program Graduates, *Journal of Culinary Science and Technology*, 10 (2): 53-74.
- Harbalıoğlu, M. ve Ünal, İ. (2014). Aşçılık Programı Öğrencilerinin Mesleki Tutumlarının Belirlenmesi: Ön Lisans Düzeyinde Bir Uygulama, *Turizm Akademik Dergisi*, 1 (1): 55-65
- Hornig, J.S. ve Lee, Y.C. (2009). What Environmental Factors Influence Creative Culinary Studies?, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21(1): 100-117.
- Kurnaz, A., Babür, E.T. ve Kurnaz, H. A. (2018). Gastronomi Eğitiminde Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: Mengen Ulusal Aşçılık Kampı, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı): 504-520.
- Keskin, E., Örgün, E. ve Akbulut, B. A. (2017). Gastronomi Kavramının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Analizi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(3): 255-267.
- Kılınç, M. (2012). Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi’nin Tarihi Gelişmeleri, *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7(4):63-73.
- Kurnaz, A., Babür, E. T. ve Kurnaz, H. A. (2018). Gastronomi Eğitiminde Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: Mengen Ulusal Aşçılık Kampı, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı): 504-520.
- Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy’s Influence on How Tourists Experience A Destination, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30 (3): 354-377.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm Eğitim Merkezleri Kuruluş Yönetmeliği, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14965/turizmegitim-merkezleri-turem-kurulus-yonetmeliği.html>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2018.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm İstatistikleri, [www.yigm.ktb.gov.tr](http://yigm.ktb.gov.tr), Erişim tarihi: 5 Ocak 2023.
- Jöel, R. (2005) *Larousse Gastronomique: Dünyanın En Büyük Mutfak Ansiklopedisi*. 2(1) İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Necip, E. N. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev. İktil Kurban). Ankara: TDK.
- Olçay, A., Yılmaz, İ. ve Düzgün, M. (2023) Gastronomi ve Mutfak Sanatları Eğitiminde Karşılaşılan Sorunların İncelenen Problem Durumları Bağlamında Analizi, *Aydın Gastronomi*, 7 (1): 91-106.
- Öney, H. (2016). Gastronomi Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35): 193-203.
- ÖSYM (2022). 2022 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, <https://www.osym.gov.tr/TR,22587/2022-yuksekgoretim-kurumlari-sinavi-yks-kilavuzu.html>. Erişim tarihi: 3 Temmuz 2022.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2): 183-195.
- Öztürk, B., ve Güven, S. (2018). Gastronomi ile İlgili Genel Kavramlar. İçinde; A.Akbaba , N.Çetinkaya (Editörler), *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi*. Ankara: Detay.
- Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and its Relevance to Hospitality Education and Training, *Hospitality Management*, 23 (1): 15-24.
- Sarıışık, M. ve Özbay, G. (2015). Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (2): 264-278.
- Sarioğlan, M. (2014). A Theoretical Research on the Constraints of Development of Gastronomy Education in Turkey, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116 (1): 260-264.
- Sarioğlan, M. (2014). Expectations of Employee in Food & Beverage Firm and Gastronomy Education (Case of Turkey), *European Journal of Research on Education*, 5(6): 198-202.
- Sezen, T.S. (2018). Gastronomi Kurumları. İçinde A. Akbaba ve N. Çetinkaya (Editörler). *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (ss. 223-236). Ankara. Detay Yayıncılık.

- Solmaz, S. A. ve Erdoğan, Ç. (2013). Turizm Eğitimi Alan Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Turizm Endüstrisine Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *14.Ulusal Turizm Kongresi*, K. Karamustafa (Editör), Kayseri 05 Aralık 2013, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Semint, S. (2020) Türkiye'de Gastronomi ve Mutfak Sanatları Eğitiminin Temel Sorunları Üzerine Bir Araştırma. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şengün, S. (2017). Gastronomi Eğitimi ve Gastronomide Kayriyer. İçinde M. Sarıışık (Editör). *Tüm Yönleriyle Gastronomi Bilimi* (ss.169-186). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (2023). Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, <http://mtegm.meb.gov.tr/>, Erişim tarihi: 1 Ocak 2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (2020). Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, <http://mtegm.meb.gov.tr/>, Erişim tarihi: 22 Nisan 2020.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2023), <http://www.tdk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 16 Ocak 2023.
- Thibodeaux, W.R. (2012). *The Practical Side of Culinary Arts Education: the Role of Social Ability and Durable Knowledge in Culinary Arts Externships*. ABD: University of New Orleans.
- Ünüvar, R.T. (2020) Türkiye Gastronomi Eğitiminin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vanlandingham, Paul G. (1995). The Effects of Change in Vocational, Technical and Occupational Education on The Teaching of Culinary Arts in America, *Eric*, 5 (1): 1-11.
- Yarış, A. ve Durlu Özkaya, F. (2015). Amerikan Mutfak Kültürünün Gelişim Süreci, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3): 90-101.
- Yurday, İ.Y. (2019) Turizm Otelcilik Meslek Liseleri Açıcılık Programlarında Yaşanan Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Zopiatis, A., Theodosiou, P. ve Constanti, P. (2014). Quality and Satisfaction with Culinary Education: Evidence From Cyprus, *Journal of Hospitality and Tourism Education*, 26 (1): 87-98.

Rana ŞAT

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yiyecek İçecek İşletmeciliği Bölümü'nden lisans mezun oldu (2018). Yüksek lisans derecesini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan aldı (2021). Halen Balıkesir Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi Ana Bilim Dalında ikinci yüksek lisans eğitimine devam etmektedir (2023). Muğla Özel Eğitim ve Meslek Lisesi'nde Özel Eğitim Meslek Öğretmeni olarak çalıştı (2020). Muğla Valiliği Muğla Atatürk Anadolu ve Meslek Lisesi'nde çalıştı (2020-2022). Çankaya Belediyesi Zübeyde Hanım Çankaya Evi ve Çankaya Halk Eğitim Merkezi'nde Yiyecek İçecek Hizmetleri Uzman Eğitimci olarak çalışmaya başladı (2022-2023). Halen Çankaya Belediyesi Zübeyde Hanım Çankaya evinde Açıcılık ve Yiyecek İçecek Hizmetleri dersleri okutmaktadır. Temel çalışma alanları; gastronomi ve mutfak sanatları, destinasyon pazarlaması, sürdürülebilir turizm, kırsal turizm, kültürel miras, karekod uygulamalarıdır.

Talha Serdar SEZEN

İzmir Ekonomi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Mutfak Sanatları ve Yönetimi Bölümü'nden ve aynı zamanda yine İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme (Çift Anadal) Bölümü'nden mezun oldu (2015). Yüksek lisans derecesini Balıkesir Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı'ndan aldı (2018), doktora eğitimine de Balıkesir Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı'nda devam etmektedir. Temel çalışma alanları; gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi ve gastronomi turizmidir

Murat DOĞDUBAY

Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1998). Yüksek lisans derecesini Balıkesir Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'ndan (2000), doktora derecesini de Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'ndan aldı (2006). Balıkesir Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1999). Doçentlik unvanını Turizm İşletmeciliği alanında aldı (2013). Profesörlüğe Balıkesir Üniversitesi'nde yükseltildi (2019). Halen Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; gastronomi ve mutfak sanatları, destinasyon pazarlaması ve Osmanlı- Türk mutfağıdır.

Türk Turizm Eğitiminin Yüz Yılı: Ortaöğretime Tarihsel Bir Bakış*

*A Century of Turkish Tourism Education: Historical Overview of Secondary Education**

Arzu TOKER**

**Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 26470, Yunus Emre Kampüsü, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: arzutoker@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0619-9941

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Temmuz 2023

Birinci düzeltme: 2 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 7 Ağustos 2023

Kabul: 11 Ağustos 2023

Anahtar sözcükler: Mesleki ve teknik eğitim, Turizmde ortaöğretim, Turizm eğitimi.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 July 2023

Resubmitted: 2 August 2023

Resubmitted: 7 August 2023

Accepted: 11 August 2023

Key words: Vocational and technical education, Secondary education in tourism, Tourism education.

ÖZ

Bu çalışma ortaöğretim düzeyinde verilen turizm eğitiminin tarihsel süreçte nasıl ele alındığını, değiştiğini ve geliştiğini çeşitli tarihi belgeler ışığında anlamaya çalışmaktadır. Bu amaçla Turizm Danışma Kurulları raporları, Kalkınma Planları, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporları ve Millî Eğitim Şuraları belgeleri incelenerek turizm eğitimi konusunun Cumhuriyet tarihi boyunca nasıl bir gündem yarattığı incelenmiştir. Böylece Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın turizm eğitimi konusundaki önerileri, kararları ve faaliyetleri mercek altına alınmıştır. Cumhuriyet tarihinin turizm eğitimi alanındaki genel bir perspektifini sunan bu çalışma, eğitimin niteliğinin önemini ve dönüşümünü kapsamlı bir pencereden ortaya koymuştur.

ABSTRACT

This study aims to understand changes, and development of tourism education at the secondary education level throughout the historical process, based on an review of various historical documents. To achieve this objective, the reports of Tourism Advisory Boards, Development Plans, Tourism Special Expertise Commission Reports and National Education Councils were examined and the agenda of tourism education throughout the history of the Republic was examined. Consequently, the proposals, decisions, and activities of the General Directorate of Press and Publication, the Ministry of Tourism, and the Ministry of National Education regarding tourism education were thoroughly scrutinized. By presenting a comprehensive overview of the Republic's history in the field of tourism education, this study reveals the significance and change of educational quality.

GİRİŞ

Bir ülkede turizmin gelişmesi ancak bazı temel değerlerin oluşması ile olanaklıdır. Bu değerler turizmle ilgili çekicilikler, ulaşımı sağlayacak araç ve yollar, turizm işletmelerinin varlığı olarak sunulsa da nasıl hizmet vermesi gerektiğini bilen

turizm eğitimi almış çalışanların da bu denklemdeki önemini anlamak gerekir. Bu nedenledir ki turizm eğitimini gündemine almış her kurum, kuruluş ya da kişinin on yıllar boyunca çözmeye çalıştığı en önemli sorunlardan biri turizm eğitiminin nasıl verileceği ile ilgili olmuştur. Yaygın eğitim modellerinin izleri Osmanlı Dönemi'ne kadar takip edilebilir. Örgün eğitimin kurumsallaşması ise ancak 1960'lı yıllarda olanaklı hâle gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte turizm, devletin ekonomi politikalarına 1930 yılı itibarıyla girmiş; 1934 yılında İktisat Vekâleti tu-

* Bu yazı, Türk turizm eğitiminin ortaöğretim düzeyindeki başlangıç yıllarında, olanaksızlıklar içinde büyük emeklerle sayısız öğrenci yetiştiren Ankara Otelcilik Okulu'nun kurucu müdürlerinden çok sevdiğim ve saygı duyduğum Yunus Hoca'nın (Yunus Aslan, 1936-2023) değerli hatrasına adanmıştır.

rizm, propaganda ve yayıncılık işleri ile sorumlu tutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden 1949 yılı itibarıyla ise artan turizm hareketliliğinden üst düzeyde faydalanmak amacıyla ortaya çıkan yeni gereksinimleri karşılama görevi, Başbakanlık'a bağlı olarak oluşturulan Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü olmuştur (Evcin 2014). Aynı kurum, turizm eğitimi ile ilgili faaliyetleri de yürütmüştür.

Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrasında ortaöğretim düzeyinde turizm eğitiminin durumu incelendiğinde 1950'li yılların başında birtakım faaliyetlerin aktif şekilde yürütülmeye başladığı görülmektedir. Mesleki ve teknik öğretim alanında çeşitli meslek ve teknik okullarının açıldığı ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulduğu hâlde 1960'lı yıllara kadar süregelen bir turizm eğitim verilememiştir. Turizm Dairesinin 1951 yılında, konaklama işletmelerinde eğitilmiş çalışanların gerekliliğine önem vermesi üzerine Millî Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa Ankara ve İstanbul'da garsonluk, komilik ve aşçılık kursları açılmıştır ancak bu kurslar çeşitli sebeplerle verimli olmamış, iki dönem sonra kapatılmıştır (Çoruh 1963).

Turizm endüstrisinin her kademesi için eleman yetiştirilmesinin önemi her geçen gün daha görünür hâle geldikçe turizm okullarının açılması için çaba gösterilmeye başlanmıştır. Bu çabalardan Milletlerarası Çalışma Bürosu aracılığıyla Paris Otelcilik Okulu Müdürü M. Marcel Jeanne'in uzman sıfatı ile Türkiye'ye davet edilmesi somut bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Otel işletmelerinde çalışacak personeli yetiştirmek amacıyla bir okulun kurulması plânlarının hazırlanması sürecinde Marcel'in uzmanlığından faydalanılmıştır (Çoruh 1963). Çalışmalar sonucunda Ankara Otelcilik Okulu 1961 yılında öğretime başlamış, birkaç on yıl içinde ortaöğretim düzeyinde otelcilik ve turizm eğitimi veren okulların sayısı artmıştır.

Akoğlu (1965), turistik kalkınmayı gerçekleştirecek insan gücünün mutlaka turizm eğitimine tabi tutulmaları gerektiğini ifade ederek turizm eğitimi dört grupta incelemiş ve bunları *halk turizm eğitimi, genel turizm eğitimi, mesleki ve teknik turizm eğitimi ve akademik turizm öğretimi*

mi ve araştırması olarak sıralamıştır. Bu sınıflandırma turizm eğitiminin tüm toplum nezdinde yaygınlaştırılması gerektiğinin göstergesi olsa da bu çalışma kapsamında yalnızca ortaöğretim düzeyindeki turizm eğitimi kapsayan mesleki ve teknik turizm eğitimi ele alınacaktır. Bu amaçla çalışmada, ortaöğretim düzeyinde turizm eğitimi verilmesini hazırlayan tarihsel ve toplumsal zeminden başlayarak turizm eğitiminin Cumhuriyet tarihindeki gelişimi Turizm Danışma Kurulları, Kalkınma Planları, Turizm Özel İhtisas Komisyonları ve Milli Eğitim Şuraları çerçevesinde incelenecek; Türkiye'de turizm ve otelcilik eğitiminin tarihi kapsamlı bir şekilde açıklanacaktır.

TURİZM EĞİTİMİNİN TARİHİNE BAKIŞ

Türkiye'deki mesleki eğitimin tarihsel gelişim süreci Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olarak birbirini tamamlayan ve çağdaş Türk mesleki eğitim sisteminin temelini oluşturan iki ayrı dönem olarak incelenmelidir (Boylu 2004). Turizm eğitimi açısından ele alındığında ise Türkiye'de turizm eğitimi meselesindeki ilk kayda değer çabanın, Osmanlı Dönemi'nde 29 Ekim 1890 yılında tercüman rehberlik mesleğini icra edecekler tarafından yayımlanan *Seyyahlara Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname* ile gerçekleştiğini belirtmek olanaklıdır (Toker 2011). Bu nizamname, tercüman rehberlik mesleğini yürüteceklerin Türkçeyi iyi bir şekilde konuşup konuşmadığının yanı sıra yabancı dil bilgisine de sahip olup olmadığının sınavla belirlenmesini zorunlu kılmıştır (Çimrin 1995).

Turistlere rehberlik edecek tercüman-rehberlerle ilgili bir diğer önemli bir hukuki düzenleme, 1925 yılında Gazi Mustafa Kemal'in tercüman nizamnamesini fesheden talimatnamesiyle gerçekleşmiştir. Talimatnamede yabancılara tercümanlık-rehberlik etmek isteyenler yerel yönetimden "tercümanlık vesikası" almakla sorumlu tutulmuşlardır. Başvuranların adli sicillerinin temiz olması, Türkçeye mükemmel derecede hâkim olmaları, yabancı bir dili, ülkenin tarihini, abidelerini ve bunların buldukları yerleri iyi bilmeleri ve bunları turistlere anlatmak konusunda yetkin olmaları şartı aranmıştır. İstanbul Şehremaneti, sözü geçen talimatnamenin hükümlerine daya-

narak rehber ve tercüman yetiştirme yetkisini 22 Şubat 1925 tarihi itibarıyla Türkiye Seyyahin Cemiyetine vermiştir (Evcin 2014).

Bin dokuz yüz yirmi üç yılında kurulan Türk Seyyahin Cemiyeti yabancı ülkelerden gelen insanlara hizmet verecek kişilerin eğitimiyle ilgili çeşitli çalışmalar yapmıştır. Ancak turizmden henüz bir sektör olarak söz edilemeyecek dönemin Türkiye’inde yabancılarla temas kuran tercüman rehberlerin eğitimi için somut olarak sonuç vermeyen çabalar devam etmiştir. Genç Cumhuriyetin ilk icraatlarından biri olarak 1925 yılında yayımlanan 2730 sayılı “Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edenler Hakkında Talimatname” bu çabalardan biri olarak tarihteki yerini almıştır (Ünlüöner 1993). Saral ve Malkoç (2018) 1926 yılında diğer bazı gelişmeler olduğunu kaydetmiştir. Aynı yılın Nisan ayında turist kafilelerine rehberlik ve tercümanlık yapmak üzere İstanbul Şehremaneti’nin gözetiminde Türk Tercümanları Cemiyeti kurulduğunu, tercümanların yabancı dil seviyelerinin tespiti için İstanbul’da yeni bir sınav yapılması kararı alındığını, 1928 yılında ise yerel yönetim tarafından tercüman ve rehber yetiştirmek için tarihi eserler hakkında ders verilecek kuramsal ve uygulamalı içerikli iki kurs açıldığını belirtmişlerdir. Yabancılarla birebir temas etmeleri nedeniyle ilk çabaların turist rehberlerinin eğitimleri ile ilgili olduğu görülse de Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK) tarafından 1930’da bir “Otelcilik Mektebi” açılması için Maarif Nezareti nezdinde girişimde bulunulması bu tür sorunları gidermek üzere yapılan ilk teşebbüsler arasında yer almıştır (Evcin 2014). “Otelcilik Mektebi” açılmasının gereği TTOK’nin yıllık toplantılarında tekraren vurgulanmıştır (Akşam Gazetesi 1932). İstanbul’da bir otelcilik mektebinin açılması girişimlerinin devam ettiğini ancak başarıya ulaşamadığı “İstanbul’da bir otelcilik mektebi açılması için yapılmış girişimler bugüne kadar bir neticeye bağlanmamıştır. Avrupa’dan mütehasıs getirtmek hakiki manasıyla büyük bir mektep açmak fazla pahalı olur mülahazasıyla bu işe girişilememiştir.” haber metninden anlaşılmaktadır (Vatan Gazetesi 1941).

Bu dönemden sonra TTOK, turist rehberlerinin eğitiminden başlayarak turizm eğitimi ile ilgili yayınların hazırlanması ve yayımlanması

konusunda önemli işler yürütmüştür (Ünlüöner 1993). Bakanlık düzeyinde turizm eğitimi ise ilk defa 1953 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığının iş birliği ile Ankara ve İzmir Ticaret Liselerinde “Garsonluk, Aşçılık ve Komilik” kurslarının açılması ve bazı turizm derneklerinin rehberlik kursları düzenlemeleri ile başlamıştır (Olalı vd. 1983). Bu kurslar, turist rehberliğinin yanı sıra turizmin diğer alanlarında da vasıflı turizm çalışanına gereksinim duyulduğunun somut adımlarıdır. Örneğin “İstanbul’daki konaklama tesislerinin nitelikli personel ihtiyacını gidermek ve bu alanda hizmet vermek üzere vale, garson, famdöşambr, metrdotel, konsiyerj, terzi, berber, otel kapıcısı, aşçı, pastacı gibi çalışanları yetiştirmek üzere ilk veya ortaokul mezunu, ahlak ve ahvali düzgün, beden yapısı uygun gençlerin öğretmenler tarafından teorik ve pratik eğitime tabi tutulması ve mezun olanların otellerde görev almasının temini yönündeki talepler Ticaret Vekâleti Turizm Müdürlüğü’nün raporlarına da yansımıştır. Ayrıca konaklama tesislerinde gereksinim duyulan çalışanlar arasında otel ve lokanta müdürlüğü, muhasipliği ve kâtipliği” yapabilecek kişiler de yer almıştır (Evcin 2014).

Turizm Eğitiminde Ortaöğretim Düzeyinde Bir İlk: Ankara Otelcilik Okulu

Türkiye’nin 1950’den sonra Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’yle ekonomik ve teknik iş birliğini geliştirmesi, sanayiye hızlandırması, özel girişimleri ve ticari etkinlikleri artırması nitelikli teknik elemana olan talebi artırmıştır. Bu durum, orta ve yüksek öğretimde mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşması, mesleki ve teknik eğitimin planlanması ve hedeflerinin belirlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Sanayi için gerekli teknik elemanın yetiştirilmesi, görevlendirilmesi ve çalışma esaslarının düzenlenmesi gereksinimi ise Altıncı Milli Eğitim Şûrası’nın gündemini oluşturmuştur (Taşdöner 2013). Altı gün süren Şûrada (1957) Mesleki ve Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konularında önemli kararlar alınmış ve uygulanması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığına sunulmuştur. Ticaret liselerinin orta dereceli okullar arasındaki konumu ve geliştirilmesi için gereken tedbirler belirtilmiş, yeni koşullara göre ticaret liselerinin düzenlenmesi, turizm çalışan-

larını yetiştirme mevzuatının yeni şartlara göre düzenlenmesi, turistik yerlerin gereksinimleri doğrultusunda kurslar açılması, uzun va-dede turizm çalışanlarının yetiştirilmesi için Millî Eğitim Bakanlığının modern bir okul açması önerilmiştir (Toker 2018).

Ekonomik kalkınma için bir denge faktörü olabilecek turizm sektöründe hizmet vermesi planlanan turizm çalışanları için Ankara'da bir otelcilik okulu 1961 yılında kurulmuştur. Otelcilik Okulları Yönetmeliği'ne göre Otelcilik Okulu, kuvvetli meslekî bilgilere ve maharetlere sahip otel ve motel personeli yetiştiren üç yıllık bir meslek okuludur. Okula; ticaret orta okulu, orta okul ve bu okullara öğretim programı denkliği Bakanlıkça onanmış okul mezunlarından erkek öğrenciler imtihanla alınmışlardır (11287 Sayılı *Resmî Gazete* 1962). Buradan, öğretime başladığı ilk dönemlerde otelcilik okuluna kız öğrencilerin alınmadığı anlaşılmaktadır. Kız öğrenciler ise Yönetmelik'te gerçekleştirilen değişiklik sonucunda 1963 yılında Otelcilik Okuluna alınmaya başlamıştır.

Mesleki ve teknik öğretimin ihtiyacı olan donatım, kitap, araç-gereç vb. gereksinimlerin karşılanması için 1959 yılında kurulan Dış Teknik Yardımlar Müdürlüğü, Uluslararası Kalkınma Teşkilatı kapsamında hibe edilen yardımı dağıtmıştır. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, 1960'ların başında turizm dairelerinin çalışmaları ile Amerikan teknik yardımından hibe suretiyle alınan altı milyon Türk lirasının, bir buçuk milyon lirası otelcilik okulunun açılması için Millî Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Bu arada Turizm Dairesi yetkilisinin, sahipleri olan Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Bankası Umum Müdürlüğü ile 125 bin lira yıllık kira ücretiyle Ankara Palas'ın otelcilik okulu haline getirilmesi teklif edilmiş ve mutabık kalınmıştır. Fakat Millî Eğitim Bakanlığınca İstanbul Yolu üzerindeki Fıya Garajı, 130 bin liraya tutularak orada Ankara Otelcilik Oku-lu öğretime başlamıştır. Dinamik bir eğitim ve öğretime dayanan Ankara Otelcilik Okulu, statik bir eğitim ve öğretim uygulaması yapan Ticaret Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır (Millet Meclisi Tutanağı 1969). Ankara Otelcilik Okulunun adı 1975 yılında Otelci-

lik ve Turizm Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir (15230 Sayılı *Resmî Gazete* 1975).

Turizm Ortaöğretimindeki Diğer Gelişmeler

Ankara Otelcilik Okulunun 1961 yılında açılmasını takiben İstanbul Otelcilik Okulu 1967-1968 öğretim yılında üç sınıf olarak hizmete açılmıştır. İstanbul'da mevcut bir otel içinde, ortaokul veya lise seviyesinde bir turizm ve otelcilik meslek okulu açılacağı 1966 yılında *Resmî Gazete*'de ilan edilmiştir (12216 Sayılı *Resmî Gazete* 1966). Otelcilik okullarının, orta seviyeli otel ve turizm işletmecisi yetiştirmeye yöneleceği ve Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesine dönüştürüleceği 1972 yılında gündeme alınmış (14374 Sayılı *Resmî Gazete* 1972); Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak eğitim vermek üzere projesi başlatılan ortaöğretim kurumlarının projeleri 1973 yılında başlatılmıştır (14475 Sayılı *Resmî Gazete* 1973).

Otelcilik ve turizm meslek lisesine dönüştürülecek otelcilik okulu ders programlarına, orta seviyeli otel ve turizm işletmecisi yetiştirecek bir içerik kazandırılması için çalışmalara başlanmıştır. Otelcilik ve turizm meslek liselerinin bünyelerinde pratik otelcilik ve turizm okulları açılmış; otel ve turizm işletmelerinde kat hizmetlisi, garson ve çeşitli mutfak hizmetleri gibi orta ve alt kademe elemanların kısa süreli programlarla yetiştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (14385 Sayılı *Resmî Gazete* 1972).

Türkiye'nin ortaöğretim düzeyinde turizm eğitimi veren üçüncü kurumu olan Kuşadası Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi 1975-1976 öğretim yılında açılmıştır. Tedbirler kapsamında Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinin programları istihdam alanının gereksinimlerine göre yeniden düzenlenmiş ve bu okulların sayısını artırma çalışmaları başlamıştır (15786 Sayılı *Resmî Gazete*, 1976). Bu okullara 1984-1985 öğretim yılından itibaren bir yıl yabancı dil hazırlık sınıfı ilâve edilerek öğretim süreleri dört yıla çıkarılmış ve isimleri de Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak değiştirilmiş (Ünlüönen ve Boylu 2005), öğretmen ve öğrencilerinin en az bir yabancı dili iyi bilmelerini sağlayıcı çalışmalar yapılması planlanmıştır (19265 Sayılı *Resmî Gazete* 1986).

Resmî Gazete' nin 17902 sayısına göre 1982 yılında öğretime devam eden genel mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının; Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Aydın - Kuşadası Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Bolu Otelcilik ve Turizm Meslek lisesi, Bursa Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, İçel - Mersin Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, İstanbul Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Muğla Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Tekirdağ Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Antalya Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Ordu - Perşembe Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak kayda geçtiği anlaşılmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimin durumuna bakıldığında ticaret ve turizm öğretiminde, turizm sektörüne eleman yetiştirmek açısından otelcilik ve turizm meslek liselerine ağırlık verilmiş, bu alanda uygulamalı programlar geliştirildiğinin açıklandığı görülmüştür. Ancak bu okul öğrencilerinin uygulama derslerinin yapılmasında ve mezunlarının istihdamında mevzuat yönünden düzenlemelere duyulan ihtiyaç devam etmiştir. Tedbirler kapsamında ticaret ve turizm öğretiminde uygulamalı programlara ağırlık verilmesine, otelcilik ve turizm meslek lisesi öğrencilerinin uygulamaları ve mezunlarının istihdamı yönünde ilgili kuruluşlarla mevzuat çalışmalarına başlanmasına karar verilmiştir (17913 Sayılı *Resmî Gazete* 1982).

Otelcilik ve turizm meslek liseleri ile sağlık ve tarım meslek liseleri gibi mesleki eğitim yapan kuruluşlardaki öğrencilerin, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kapsamında, ilgili kurum ve kuruluşlarda uygulamaya dönük eğitim yapmaları konusundaki çalışmalar sürdürülmesi planlanmıştır (19974 Sayılı *Resmî Gazete* 1988). Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulunun 1 Haziran 1989 tarihinde yapılan toplantısında alınan tavsiye kararına uygun olarak; daha önce çıraklık eğitimi uygulama kapsamına alınmış olan "Otelcilik" meslek dalı, Resepsiyon (Ön Büro) ve Servis (Garsonluk) olmak üzere iki ayrı meslek dalına ayrılmıştır (20229 Sayılı *Resmî Gazete* 1989).

Ortaöğretim düzeyinde turizm eğitimi veren mesleki okullarda 2005 yılından itibaren *Yeterliliğe Dayalı Modüler Çerçeve Öğretim Programları* uygulanmaya başlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi 2005). Millî Eğitim Bakanlığının

4 Aralık 2008 tarihinde yayımladığı Ortaöğretimde Okul Çeşitliliğinin Azaltılması konulu genelgeye göre ortaöğretimde çok sayıda okul türü olduğu gerekçesiyle ortaöğretimin okul çeşitliliği yerine program çeşitliliğini esas alan bir yapıya kavuşturulması için tavsiye kararlar alınmıştır.

Eğitim sisteminde kaynak israfını önlemek, işlevselliği ve eğitim kalitesini artırmak için Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyetini sürdüren *Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinin adının Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi* olarak değiştirilmesi uygun görülmüştür. Sonraki yıllarda yine bir değişikliğe gidilerek mesleki ve teknik öğretimde okul çeşitliliğinin azaltılması kapsamında Millî Eğitim Bakanlığının 1 Mayıs 2014 tarihinde yayımladığı genelgeye göre mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının ismi Mesleki Teknik Anadolu Lisesi veya Çok Programlı Anadolu Lisesi olarak değiştirilmiş, Turizm ve Otelcilik Meslek ve Aşçılık Meslek Liseleri de bu yönetmeliğe dâhil edilmiştir (Mesleki ve Teknik Öğretimde Okul Çeşitliliğinin Azaltılması Genelgesi 2014). Ortaöğretim düzeyinde turizm eğitiminde son yıllardaki dikkate değer gelişmelerden bir diğeri mesleki ve teknik eğitimi geliştirmek, geleneksel Türk sanatlarını gelecek kuşaklara aktarmak üzere 2018 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan *Mesleki Eğitim İş Birliği Protokolü* (2018) olmuştur. Protokolün öncelikle pilot bölge olarak İstanbul'da uygulanması, sonrasında ise 81 ilde yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır. Bakanlıklar arasında gerçekleşen imza töreninde (Millî Eğitim Bakanlığı 2019) turizmde istihdam garantisıyla nitelikli eleman yetiştiren liselerin sayısının 2019 yılında 11 iken 2023'e kadar 200'e çıkacağı açıklanmıştır. Yenilenen protokolle belirlenen turizm alanında eğitim veren proje okullarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünün (2023) güncel verilerine göre *Konaklama ve Seyahat Hizmetleri* alanında 83 proje okul, *Yiyecek İçecek Hizmetleri* alanında 117 proje okul bulunmaktadır.

Otelcilik Okulu olarak kurulan ve zaman içinde *Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Anadolu Otelcilik Meslek Lisesi ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi* olarak anılan ortaöğretim kurumları bünyeye

lerinde farklı bölümlerle/dallarla turizm eğitimi vermeye devam etmiştir. Otelcilik ve turizm alanında eğitim veren okullarda 1961-1963 yıllarında teksifi program¹ ile başlayan turizm eğitimi; Teknik, İdari, Resepsiyon, Mutfak, Kat Hizmetleri, Mutfak, Servis, Seyahat Acentacılığı, Eğlence Hizmetleri olarak devam etmiştir. Günümüzdeki durumuna bakıldığında ise turizm eğitiminin *Konaklama ve Seyahat Hizmetleri ile Yiyecek İçecek Hizmetleri* alanı çerçevesinde verildiği görülmektedir. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde uygulanan turizm programları *Konaklama ve Seyahat Hizmetleri* alanı kapsamında animatörlük, konaklama hizmetleri ve seyahat acentacılığı dallarında 233 kurumda 16.472 öğrenci; *Yiyecek İçecek Hizmetleri* alanı kapsamında yiyecek içecek hizmetleri dalında ise 637 kurumda 93.772 öğrenci, turizm alanında yabancı dil ağırlıklı olacak şekilde öğrenim görmektedir (Meslekî Eğitim Haritası 2023; Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü 2023).

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TURİZM EĞİTİMİ

Türkiye'nin Batıya yüzünü döndüğü Tanzimat'tan itibaren yabancılarla sürdürülen ilişkilerin nasıl şekilleneceği konusu her dönem-

de mesele edilmiştir. Cumhuriyet öncesi süreçte başlayan çabalar Cumhuriyetin ilanı ile birçok resmi kurumun ya da sivil toplum kurum/kuruluşunun çalışma gündemini oluşturmuştur. Bu çalışma, turizm eğitiminin tarihsel süreçte nasıl ele alındığını anlama çabasıyla kurgulanmıştır. Bu amaçla, Turizm Danışma Kurulu raporları, Kalkınma Planları, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporları ve Millî Eğitim Şûraları gibi çalışmaya ışık tutacağı düşünülen belgeler inceleme-ye alınmıştır.

Turizm Danışma Kurulları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra turizm faaliyetleri basın-yayın işleriyle değerlendirilmiş ve 1941 yılında Turizm Müdürlüğü Başbakanlık'a bağlı olarak Basın Yayın Genel Müdürlüğü (BYTGM) bünyesine dâhil edilmiştir. Bu süreçte artan turizm hareketliliğinden en iyi şekilde faydalanabilmek için ortaya çıkan yeni gereksinimlerden hareketle Turizm Müdürlüğü, görevlerini 1949 yılı itibarıyla yine BYTGM'ye bırakmıştır (Evcin 2014). BYTGM'nin turizm alanındaki en temel bir faaliyetlerinden biri ise Turizm Danışma Kurullarının oluşturulması olmuştur. Turizm Danışma Kurulları geniş bir tabanda çok sayıda ilgili kuruluşun aktif katılımlarıyla oluşturulmuştur.

Tablo 1. Turizm ve Otelcilik Ortaöğretiminde Güncel Durum

Alan Adı	Dallar	Öğrenci sayısı	Okul Türü	Uygulama Oteli Sayısı	Proje Okulu Sayısı
Konaklama ve Seyahat Hizmetleri (233)	Konaklama (203)	16.472	Mesleki Teknik Anadolu Lisesi (211)	79	83
	Seyahat Acentacılığı (78)		Çok Programlı Anadolu Lisesi (12)		
	Animatörlük (15)				
Yiyecek İçecek Hizmetleri (643)	Yiyecek İçecek Hizmetleri (637)	93.772	Mesleki Teknik Anadolu Lisesi (583)	81	117
			Çok Programlı Anadolu Lisesi (54)		

Kaynak: Meslekî Eğitim Haritası 2023; Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü 2023.

¹ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Toker, A. (2018). Türkiye'de Bir İlk: Ankara Otelcilik Okulu (1961-1974). İçinde; Kozak, N. (Editör). *Dünden Bugünü Türkiye'de Turizm: Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri, Meslekler* (ss. 545-602). İstanbul Yıkılmazlar

Toplantılarda turizm tüm yönleriyle tartışılmış, tespit edilen sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Turizm eğitimi ve önemi ise neredeyse bütün toplantılarda ayrıntılı bir şekilde gündeme gelmiştir (Çoruh 1963).

Çoruh (1969) turizm eğitimine verdiği önemi şu sözleriyle yansıtmıştır: *“Geniş ve çeşitli tamamlayıcı teşkilat isteyen, âdetâ hükümet kuvvetlerini bir araya getirmekle sonuç verecek olan, türlü meseleleri içine alan, bununla beraber memleket için çok önemli ve ele alınması zorunlu olan turizm işine ne suretle ve nereden başlanacaktı? Her şeyden önce turizmde ilk meselenin, insanın yetiştirilmesi olduğu bir gerçektir. Bütün memleket halkının, yani köylünün, esnafın, çiftçinin, tüccarın, işçinin; sermayedarın; polis, jandarmanın, asker, subayın, memurun, mebusun, erkeğin, kadının, çocuğun turizmi kavraması, müsbet bir anlayışa sahip kılınması lazımdır. Bu iş okullarla, cemiyetlerle, konferanslarla, radyo ile, türlü yayımlarla ve zamanla olacak işti. Olması lazım bir işti.”* Turizm Danışma Kurulları ile ilgili yazdığı makalesinde danışma kurullarında turizm eğitimi meselesinin nasıl ele alındığı aşağıya sıralanmıştır:

9 Aralık 1949 Birinci Turizm Danışma Kurulu toplantısında götürülen idarî teklifler arasında üniversite ve yüksek okul öğrencilerinden tercüman ve rehber yetiştirilmesi ve otelcilik okulları açılıncaya kadar kurslarla eleman yetiştirilmesi de yer almıştır. 18-23 Aralık 1950 İkinci Turizm Danışma Kurulunda alınan birçok karar arasında turizm bilgi ve terbiyesi, turizm meslek ve teknik öğretimi, otelcilik okulları gibi konuların incelendiği anlaşılmaktadır. 28 Eylül-2 Ekim 1953 Üçüncü Turizm Danışma Kurulunda Emniyet ve gümrük memurları için açılan kurslarda Turizm Dairesi elemanları tarafından turizm dersleri verilmesi, Milli Eğitim Vekaletiyle iş birliği neticesinde, turizm bilgisi derslerinin ilk okullarla, öğretmen okullarının müfredatına alınmaya çalışılması, yine aynı Vekaletle birlikte çalışarak garsonların yetiştirilmesi için Ankara’da bir kurs açılması gündeme gelmiştir. 7-11 Şubat 1955 Dördüncü Turizm Danışma Kurulu toplantısında turizm terbiye ve bilgisi, turizm sanayiine mütehasıs eleman yetiştirilmesi gibi önemli etütler vardır.

Turizm Danışma Kurullarının çalışmalarından biri olarak kayıtlara geçen faaliyet olarak

1957 yılında Paris Otelcilik Okulu Müdürü M. Marcel Jeanne’in Türkiye’ye davet edilmesi ve kendisinden danışmanlık hizmeti talep edilmesi olmuştur. Türkiye’de altı ay çalışan ve araştırmalar yapan Jeanne, gözlem ve bulgularını, ilgililere bir rapor hâlinde sunmuştur. Jeanne’in görüş ve saptamaları şu şekilde dile getirilmiştir: *“Türk Otelciliği iyi usuller kullanıldığı intibaini vermiyor. Bu zayıflığın başlıca sebeplerinden biri, otellerde çalışan mesleki evsaf kifayetsizliğidir. Bu kifayetsizlik, idare ve müdüriyet personeli için dahi mevzubahistir. Şehirli delikanlılar yahut memur ailelerine mensup gençler arasında otel personelliği hor görülen bir iş olarak telakki edilmektedir. Bu peşin hüküm, iyice yerleşmiş vaziyettedir. Bu durum otellere personel bulma imkanlarını azaltmaktadır.”* Jeanne’in önerileri ise iki başlık altındaki doğrudan turizm eğitimi ile ilgilidir: *Hemen yapılması gereken işler:* İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya ve Adana gibi, otelciliğin belli bir seviyede gelişmiş olduğu yerlerde birer mesleki olgunlaşma merkezi kurularak, halen çalışan personelin ıslah edilmesi gerekir; ancak bu iş ilk önce İstanbul’da denenmeli, burada elde edilen bilgi ve metotlar, daha sonra açılacak yerlerde uygulanmalıdır. *Uzun vadede yapılması gereken işler:* Kâr esaslı üzerine çalışacak, halka açık bir uygulama oteliyle birleşik, bir otelcilik enstitüsü kurulmalı ve sektörün her kademesine eleman yetiştirecek şekilde organize edilmelidir (Çoruh 1963).

23 Haziran 1964 Altıncı Turizm Danışma Kurulu toplantısının “Dilekler ve Teklifler Komisyonunda” turizm çalışanlarının yetiştirilmesi için tedbir önerilerinde bulunulmuştur. *“İleri bir turizm, endüstrisinin bütün dallarında kaliteli personelin yetiştirilmesi bu maksatlar için yapılmış yatırımların israfını ve tahribini önlemek şarttır. Bu maksatla memleketimizin asgari ihtiyaçlarını karşılamak için hiç değilse Ankara’dakine ilâveten İstanbul, İzmir ve Mersin’de ‘Turizm ve Otelcilik’ okulları MEB’ce derhal açılmalıdır. Bunlar otel-okul şeklinde inşa edilmeli ve muhakkak yabancı öğretmenlerden istifade edilmelidir. Bu arada Türk-İş’e devredilen üç otel Çalışma Bakanlığının da yardımı ile işbaşı eğitimi yapan müesseseler haline sokulmalıdır.”* (VI. Turizm Danışma Kurulu Toplantı Zabıt ve Kararları 1964).

18-20 Şubat 1969 Sekizinci Danışma Kurulu toplantısında Oğuz Ermumcu'nun raporunda Türkiye turizmi henüz bir bütün olarak ele alınmadığı; prensipler, mevzuat buna göre vaz ve ihdas edilmediği, yatırımlar bu bütünü meydana getirecek veya değerlendirecek şekilde planlanmadığı, eğitim, fiziki planlama, tanıtma vesaire turizm çalışmaları birbirine bağlı bir şekilde yürütülmediği, diğer ekonomik sektörlerle turizmin ilgisi gereğince araştırılmadığı ve ortaya konulmadığı gibi ana sebeplerle memleketimizin turizm potansiyeline lâyık bir gelişme sağlanamamıştır. Bu dönemde yatırımlar, eğitim; tanıtma; hizmet; planlama çalışmaları hep boşlukta kalan olağanlarla platonik bir atmosferden kurtulmamıştır (Çoruh 1969).

Kalkınma Planlarında Turizm Eğitimi

Planlı kalkınma döneminde turizm eğitimi konusunun nasıl ele alındığını anlamak için 1963-2023 yıllarını kapsayan 11 kalkınma planı incelenmiştir (Kalkınma Planları 2023). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) incelendiğinde turizm eğitimi konusuna kısaca değinildiği görülmektedir. "Diğer Hizmetler" başlığı altında yer alan *turizm* bölümünde, o günkü dönem şartlarına göre 1961 yılında Türkiye'ye 129 bin turist geldiği ve 7,5 milyon dolar döviz bıraktığı belirtilmiştir. Ödeme bilançosundaki açığın kapatılmasında büyük potansiyelleri olduğu düşünülen turizmde çalışanların eğitimine öncelik verilmesi konusuna tedbirler kapsamında kısaca değinilmiş; eğitim ve halk eğitim programlarında bölgedeki turistik eserlerin tanıtılması ve benimsetilmesi konularını göz önünde tutulacağı vadedilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) "Diğer Hizmetler" başlığı altından çıkararak bağımsız bir başlık altında ele alınan turizm bölümünde turizm eğitimi ve öğretimi çalışmalarının yeterli duruma getirilemediği vurgulanmıştır. Çeşitli kamu kuruluşları tarafından yürütülen turizm eğitimi ve öğretimi çalışmalarının koordine hâlde ele alınabilmesi için bir *Turizm Eğitimi ve Öğretimi Millî Merkezi* kurulacağı belirtilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) turizm eğitimine önceki dönemlere göre verilen önemin artması "Üçün-

cü Plan Hedefleri" ana başlığı altında "Turizm Eğitimi ve İşgücü" alt başlığı olarak yer almasından anlaşılmaktadır. Üçüncü Plan döneminde, turizmde yetişmiş personel ihtiyacının artacağı tahmin edilmesi nedeniyle çalışanların yetiştirilmesi ve istihdamı olanaklarının sağlanması için yeni bir program hazırlanacağı bildirilmiştir. Süreç içerisinde alınacak tedbirler arasında konaklama tesislerinde çalışacak personelin eğitiminde başarıya ulaşmak için turizm eğitiminin akademik eğitim yerine beceriye dönüşmesi sağlanacak, konaklama tesislerinde resmî eğitim görmüş personel istihdamı sağlanacağı belirtilmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) turizm eğitimi konusunun kısıtlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Plana göre, turizm eğitimi genel ve mesleki eğitim ilkeleri çerçevesinde yeniden gözden geçirilerek ülke gereksinimini karşılayacak biçimde yönlendirilecek ve ilgili kuruluşlar arasındaki eşgüdüm Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca sağlanacaktır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) turizm eğitimi konusuna doğrudan yer verilmemiştir. Söz konusu kalkınma planlarında mesleki eğitimle ilgili vurguların olduğu görülmüştür. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (1996-2000) bakıldığında Akdeniz çanağındaki diğer ülkelerle kıyaslama yapılarak turizm eğitimi gibi konularda yetersizliklerin sürdüğü ifade edilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) turizm eğitiminde henüz mesleki belgelendirme sistemine geçilemediği için hizmet kalitesinin etkilendiği belirtilmiştir. Amaçlar, ilkeler ve politikalar çerçevesinde turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak belgelendirme sistemi getirileceği planlaması yapılmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013) yarattığı katma değer, istihdam ve turizm gelirlerine karşın turizm eğitiminde henüz mesleki belgelendirme sistemine geçilememiş olmasının hizmet kalitesini olumsuz etkilediği kaydedilmiştir. Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) turizm eğitimi konusuna doğrudan yer verilmemiştir. On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023) politika ve

tedbirler çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde yürütülecek uygulamalı eğitim programı ile turizm sektörünün ihtiyacı olan nitelikli ara eleman ihtiyacı karşılanacağı ifade edilmiştir.

Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında Turizm Eğitimi

Turizm İhtisas Komisyonu'nun Selahattin Çoruh² başkanlığında toplanan Eğitim Alt Komitesinin Raporu'na göre (1964) turizm konusunda tüm olanakların seferber edilerek çözülmesi gereken problemler arasında turizm eğitimi de yerini almıştır. Rapora göre, "turizmin gelişim sürecinde manevi hazırlık ve bireylerin tamamıyla meseleye eğilimini gerektiren sebeplerin yoğunluğu turizm eğitimi çalışmalarını birinci plana çıkarmıştır. Bu, halk eğitimi çalışmaları yanında artan bir turist kitesinin gereksinimlerine cevap veren turistik tesislerdeki personel ise, üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konudur. Turistin neler beklediği ve kendisinin çalışmaları sırasında nelere dikkat edip eğilim göstereceğini bilen yetişmiş bir eleman, turizm gelişme hareketinde çok şeyler kazandıracaktır. Bu yüzden özellikle çalışanlar ve çalışanların eğitimi konusu eğitim çalışmalarının ikinci bir hareket noktası olmuştur."

Aynı raporda turizm sektöründe çalışacak kişilerin eğitimi için önerilen eğitim ve öğretim metotları monitör kurslar, mesleğe yeni girecekler için kurslar ve tekâmül (olgunlaşma) kurslarını kapsayan kısa süreli kurslar; otel okul hâlinde çalışacak sürekli kurslar; otelcilik ve turizm okulları, ticaret okulları ve İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi dersleri ve enstitüler, işbaşı eğitimi, dış ülkelerde eğitim ve tercüman-rehberlerin eğitimi kapsayan diğer eğitim yolları olarak açıklanmıştır. Gelişen sektörün gereksinimlerini karşılayacak okul ve kurslar programlanırken uyulması gereken esaslar Selahattin Çoruh'un önerdiği gibi (1963) aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- 1- Turizm endüstrisinin konaklama bölümünde halen çalışmakta olan personelin mesleki ve teknik ehliyet seviyesinin yükseltilmesi, yabancı dil bilgisi eksikliğini gidermek için gerekli ve devamlı kursların açılması,
- 2- Yeniden konaklama bölümü için yetişecek personelin de aynı esaslar dahilinde yetiştirilmesini sağlayacak kursların açılması,
- 3- Daha yüksek kademeler için orta ve yüksek dereceli turizm ve otelcilik okulları açılması,
 - a) Bu okullarda turizm resmî ve özel teşekküllerine, seyahat acentalarına, turizm bürolarına, ulaştırma servislerine vesaireye eleman yetiştirilmelidir.
 - b) Yeni açılacak otelcilik okul ve kurslar için öğretmen ve idareci yetiştirilmelidir.
 - c) Turizm endüstrisinin ve özellikle konaklama bölümünün alt ve üst kademelerinde görevlendirilmek ve çalışmak üzere yetiştirilecek elemanlar için açılacak okul ve kurslar, birer otel işletme varlığı içinde kurulmalıdır.
 - d) Teorik dersler dışında, yetişecek elemanların, bu otel okullarda çalıştırılmak, müşterilere hizmet ettirilmek suretiyle pratik bilgiler edinmeleri sağlanmalıdır.
- 4- Ankara'da bir otelcilik okulu açılmakla turizm endüstrisi sahası tatmin edilemez. İlk plânda açılması lazım gelen dört turizm bölgesinden Marmara Bölgesi Merkezi İstanbul'da (Rehber Tercüman, Bürolar, Acentalar, konaklama bölümü için eleman yetiştirilmek üzere) yüksek dereceli bir turizm ve otelcilik okulu ile Türk Mutfağı enstitüsü açılması (Bu okulda yerli ve yabancı mütehassıs öğretmen ve ustalar çalıştırılması)
- 5- Ankara'daki Otelcilik Okulunun tekâmül ettirilmesi ve otel okul hâline getirilmesi (Meselâ Ankara Palas'ta okulun açılması gibi)
- 6- Diğer ele alınacak olan turizm bölgelerinden İzmir, Antalya, Adana veya İskenderun'da yahut Antakya'da 1967 yılı sonuna kadar orta meslek okulu derecesinde otelcilik okulları açılması.
- 7- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, İşçi ve İşveren te-

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Yetgin, D. (2018). Selahattin Çoruh: Turizmde Bir Adanmışlık Öyküsü, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (1): 113-123.

- şekilleri, derhal işbirliği yaparak, bir de Merkezi büro kurularak;
- Hemen faaliyete geçilmek şartıyla, Turizm Sanayii konaklama bölümünde çalışan personelin kalifiye hâle getirilmesi.
 - Yeniden garson, komi, aşçı yetiştirmek için de daimî ve geçici kurslar açılması, mevcutların ıslahı.
 - Kurslara devam işinin önemle ele alınması ve zorunlu hâle getirilmesi.
 - Kurs masraflarının ilgili resmî ve gayri resmi teşekküllerce her yıl ayrılması, kursların bir bütçeye sahip kılınması.
 - Bütün çalışmaların merkezi Büroca düzenlenmesi, ders program ve müfredatı ile kitaplarının hazırlanması, kursların daimî teftiş ve inceleme tabi tutulması lazımdır.

Turizm meslek ve teknik öğretim ve eğitim işinin ülke için günün en önemli konusu olduğu; turizm endüstrisinde, ticaret alanında, resmi ve özel kuruluşlarca, alt ve üst kademelerdeki personelin ve uzman elemanın yetiştirilmesi gerektiği; Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile özel kurum ve kuruluşların ortaklaşa işi olduğu; ne doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığının ne de Çalışma Bakanlığının özel mevzuu olmadığı; çeşitli ihtisas ve sanayi kollarına ayrılan turizm meslek ve teknik öğretim ve eğitiminin, turizm plân ve programlarının tatbikatı ve gerçekleşmesiyle de paralel olarak yürütülmesi gerektiği vurgulanan diğer konular arasındadır.

Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nun 1966 yılında yayımlanan ikinci cildinde turizm eğitimi adına yürütülen çalışmalara ve mevcut duruma ışık tutulmuştur. Açılan kurslarla 1964 yılında beş ilde 160 tercüman rehber, 64 merkezde 1624 garson yetiştirilmiştir. Ankara Otelcilik Okulu'ndan 1964 yılında 36, 1965 yılında 37 kişi mezun olmuştur. Başta Ankara olmak üzere Zonguldak, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Malatya, Elâzığ ve Tunceli illerinde konferanslar düzenlenmiştir. Aynı raporda turizm eğitiminin sorunlarına da değinilmiştir. Buna göre turizm endüstrisi için personel eğitiminin Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında kaldığı, turizm

eğitiminin sorumlusunun belli olmadığı, Ankara Otelcilik Okulu'nun ek görevle idare edilen yetersiz bir kadroya terk edildiği, okul mezunlarının beğenilmediği ve iş bulmakta zorluk çektiği, senelerdir okula kaliteli yabancı hoca getirilemediği ve okulun bir uygulama oteli olmadığı gündeme getirilen sorunlardan bazılarıdır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm ve Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (1977), plan dönemi doğrultusunda yaratılacak 20 bin kişilik istihdamın %25'inin eğitilmiş elemanlardan oluşacağı düşüncesi ile mesleki eğitim yapan okullardan yıllık bin eleman yetiştirilmesi bekleneceği ifade edilmiştir. Yatak kapasitesi ile orantılı olarak, personel eğitimi daha çok iş yerinde gezici monitörlerle sağlanacaktır. Konaklama tesislerinde ve diğer yan ünitelerde resmi eğitim görmüş personelin çalıştırılması öngörülmektedir. Bu hedefin gerçekleşmesi için o dönemki eğitim kapasitesi %70 oranda arttırılacaktır. Aynı komisyon raporunda tedbirlerin gerçekleşme durumu irdelenmiş ve turizm eğitiminin eşgüdümlü ve bütüncü olması için 1968'de kurulan "Turizm Eğitimi ve Öğretimi Milli Merkezinin" yetki ve fona sahip olmadığı, uygulanan eğitimin prensiplerinin tek merkezden gerçekleştirmediği belirtilmiştir.

Turizm sektöründe karşılaşılan sorunlar ve tıkanıklıklar çerçevesindeki genel ekonomik, sosyal ve planlama sorunları başlığı altında turizm eğitimi ve öğretimi de ayrı bir başlık altında konu edilmiştir. Otelcilik okulları mezunlarının turistik tesis belgeli işletmelerde istihdam edilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı raporun "İstihdam" başlığı altında, turizm sektöründe istihdam konusunun öğretim ve eğitimle yakından ilişkili olması nedeniyle sektör çalışanlarının mesleki formasyona sahip olması zorunluluğunun altı çizilmiştir. Ankara, İstanbul, İzmir, Çeşme, Antalya ve Girne'de faaliyette olan altı okuldan 1974-1975 döneminde 465 öğrenci mezun olması, dördüncü plan dönemindeki eğitim görmüş çalışan ihtiyacını karşılamayacağını gösterdiği için turistik tesislere işgücü yetiştiren okul sayısı ve kapasitesinin kısa sürede artırılması gerekliliği belirtilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (1995), "Eğitim ve İstihdam" alt komisyonunda turizm eğitimi konusu detaylı bir şekilde ele alınarak sorunlar belirlenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Gelişen endüstriye uyum sağlayacak sayı ve nitelikte yetiştirilmesi gereken turizm işgücünün ancak onda birinin meslekî eğitim gördüğü ve bu eğitimin genel olarak yönetici düzeyindeki kadro için gerçekleştiği vurgulanmıştır. Rapora göre, 1996 yılında Türkiye'de turizm alanında çalışan insan gücüne bilgi ve beceri kazandıracak eğitim kurumlarının sayısının 109 olduğu anlaşılmaktadır. Orta öğretimde üç ve dört yıllık eğitim veren 24 otelcilik ve turizm meslek lisesi ve üç yıllık eğitim veren altı özel lise bulunmaktadır.

Rapora göre örgün turizm eğitiminde dil yetersizliği, seçme ve yerleştirmedeki sorunlar, eğitim programlarının yetersizliği, eğitim üyelerinin yetersizliği, uygulamalı staj eğitiminin kurumsallaşmamış olması ve yaygın eğitimde yürürlükteki süreli, modüler ve sertifika eğitimlerinin koordinasyon eksikliği ve verilen sertifikaların ölçüt olarak çoğu sektör paydaşı tarafından henüz kabul görmemiş olması ana eğitim sorunları olarak ortaya çıkmıştır. Örgün eğitimdeki sorunların çözümü ve mevcut kurum ve insan kaynaklarının geliştirilmesi için yeni yapılanmaların etüdünün yapılması gerekmektedir. Çözümler ise yasa, mevzuat ve mevcut örgütlerden en fazla faydayı hedefleyerek, kurumlarca yönetici görevleri üstlenecek elemanların üstün beceri ve niteliklere sahip olmasını sağlayacak düzenlemelere gidilmelidir. Bu nitelikteki elemanların esnek strateji ve taktikler ile sektördeki verimliliği sağlamaları ana politika olarak benimsenmelidir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2001), orta-öğretimdeki örgün turizm eğitimi arzına bakıldığında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı 56 Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinin hizmet verdiği görülmektedir. Öğretim kurumları açısından ülkede mevcut ara eleman eksikliğine karşın lisans ve ön lisans düzeyinde gereğinden fazla ve yanlış yerlerde okul açıldığı belirtilmiştir. İlgili raporda bu ve benzeri sorunların çözümü için turizmin gelişmediği, turizm tesislerinin bulunma-

dığı, altyapısı yeterince oluşturulmamış yerlerde yeni turizm meslek okulları açılmamasına dikkat edilmesi, ihtiyaç fazlası eleman yetiştirmeyi engellemek için iki ve dört yıllık yüksekokul sayılarının kademeli olarak azaltılması ve yaygın eğitime yönelmesi önerilmiştir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre (2007) Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 101 Anadolu otelcilik ve turizm meslek lisesi ve 16 özel otelcilik ve turizm lisesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak eğitim arzının, nitelik olarak gereksinimleri karşılamadığı ve mesleki eğitimde standardizasyonun önemli olduğu belirtilmiştir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na (2014) bakıldığında, orta-öğretim düzeyinde örgün turizm eğitiminin ağırlıklı olarak otelcilik ve turizm meslek liselerinde yapıldığı, ayrıca ticaret meslek liseleri ile kız meslek ve teknik liselerinde de turizm eğitimine yer verildiği anlaşılmaktadır. Rapora göre 123 otelcilik ve turizm meslek lisesinde yaklaşık 35.000 öğrenci öğrenim görmektedir. Turizm eğitiminde mesleki yeterliliklerin belgelendirilmesi çalışmalarının, Ulusal Yeterlilik Çerçevesi'nin uygulamaya koyulması, test merkezlerinin kurulması ve yapılandırılması, eğitim kurumlarının akreditasyonun sağlanması vb. çalışmaların tamamlanmasına paralel olarak sürdürüldüğü belirtilmiştir.

On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na (2018) göre 2018 yılı itibarıyla Türkiye genelinde orta-öğretim düzeyinde örgün eğitim kapsamında, bünyesinde konaklama ve seyahat hizmetleri alanı bulunan okul sayısı 196 iken yiyecek-içecek hizmetleri alanı bulunan okul sayısı 593'tür. Turizm eğitimi alanında yapılması gerekenler arasında Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılacak çalışmalar sonucunda ilk ve orta dereceli okulların ders müfredatına turizm ve yerel/genel tanıtım konularını içeren ders konulması, ülkenin tarihsel açıdan önem arz eden değerlerinin (Çanakkale, Anıtkabir gibi) olduğu yerlere okul gezilerinin zorunlu kılınması, eğitim süreci içerisinde şehir turlarının gerçekleştirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Ayrıca turizm eğitimi veren okullarda uygulamalı eği-

timlerin nitelikli bir şekilde yapılabilmesi için uygulama alanlarının, fiziki şartların ve araç gereçlerin eksiksiz şekilde düzenlenmesi, fiziki şartları yeterli olmayan ve uygulama laboratuvarı bulunmayan orta öğretim kurumlarının imkânlarının iyileştirilmesi de gereklilikler arasındaki yerini almıştır.

Millî Eğitim Şûralarında Turizm Eğitimi

Millî Eğitim Şûralarında geçmişten günümüze turizm eğitiminin nasıl ele alındığını anlamak için T.C. Millî Eğitim Bakanlığının Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı genel ağ sayfasında yer alan Millî Eğitim Şûraları incelenmiştir. Şûralar, “Şûra Kararları” ve “Şûra Dokümanları” başlığı ile kullanıcıların hizmetine sunulmuştur (Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları 2023). İlgili dokümanlar ayrı ayrı incelenmiş ancak birlikte yorumlanmıştır.

Şûralar incelendiğinde Beşinci Millî Eğitim Şûrasına kadar turizm bilgisi veya eğitimi ile ilgili herhangi bir görüş veya öneri yer almadığı görülmüştür. Turizm bilgisinin millî eğitim meselesi hâline gelmesine Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi Müdürü Selahattin Çoruh ve Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Ziya Tuğal’ın şûra üyesi olarak görev aldığı 5-14 Şubat tarihleri arasında düzenlenen V. Millî Eğitim Şûrasında (1953) rastlanmaktadır. Turizm Komisyonu başkanı Muvaffak Uyanık konu ile ilgili olarak V. Millî Eğitim Şûrası Başkanlığına “Memleketimiz için turizm komisyonununun ehemmiyetini izaha lüzum yoktur. Bu önemli konu, yetişen neslin turizm bilgisi ve anlayışı nispetinde bir ekonomik değer haline gelebilecektir. Bu meselenin Yüksek Şûra heyetinin tasvibi ile üç numaralı komisyona bir vazife olarak verilmesini ve evvelce hazırlık yapılmış olan komisyon raporundan da faydalanılmasını teklif ediyorum.” sözlerini yazmıştır.

Hüseyin Namık Orkun ve Selahattin Çoruh, ilkokulların müfredat programlarını inceleyen komisyonun tespit ettiği hususları aydınlatmak gereksiniminden söz etmiştir. Bu itibarla, ilkokul müfredat programlarının amaçlar kısmında turizm bilgisi ile olarak şu maddeleri de dikkate sunmuşlardır: “Müfredat programlarına alınan konuların; turizm ile münasebeti ekseninde işlenmesi,

öğrencilere gezme ve görme alışkanlıklarının kazandırılması, iç ve dış turistlere mümkün olan bütün kolaylıkların gösterilmesi için çocuklara lüzumlu bilgilerin verilmesi” (Beşinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Komisyon Raporları 1953). Ancak yeni öğretim programı taslağı çerçevesinde Basın-Yayın Genel Müdürlüğü temsilcisinin müfredatta turizm konusu ile ilgili bir dersin yer alması teklifi üzerinde de durulmuştur. Tartışmalar sonucunda zaten tarih, coğrafya konuları arasında bu hususta gerekli esaslar mevcut olduğundan, böyle bir dersin programa bağımsız bir ders olarak girmesinden ziyade sırası geldikçe işlenmesi ve ihtiyaca göre serbest çalışma kursları arasında da bu konuya yer verilmesi uygun görülmüştür. Turizmle ilgili eğitim ise “Serbest Çalışmalar ve Kurslar” kapsamındaki kurslar arasına *Turizm*

Tablo 2. 1939-2021 Yılları Arasında Yapılan Millî Eğitim Şûraları Şûra Sayısı

Şûra Sayısı	Şûra Tarihi	Turizm Eğitiminin Gündeme Alınma Durumu	Turizm Eğitiminin Kararlarında Yer Durumu
1. Maarif Şûrası	17-29 Temmuz 1939	Hayır	Hayır
2. Maarif Şûrası	15-21 Şubat 1943	Hayır	Hayır
3. Millî Eğitim Şûrası	2-10 Aralık 1946	Hayır	Hayır
4. Millî Eğitim Şûrası	23-31 Ağustos 1949	Hayır	Hayır
5. Millî Eğitim Şûrası	04-14 Şubat 1953	Evet	Hayır
6. Maarif Şûrası	18-23 Mart 1957	Evet	Evet
7. Millî Eğitim Şûrası	5-15 Şubat 1962	Evet	Hayır
8. Millî Eğitim Şûrası	28 Eylül-3 Ekim 1970	Evet	Evet
9. Millî Eğitim Şûrası	24 Haziran-4 Temmuz 1974	Evet	Evet
10. Millî Eğitim Şûrası	23-26 Haziran 1981	Evet	Hayır
11. Millî Eğitim Şûrası	8-11 Haziran 1982	Evet	Hayır
12. Millî Eğitim Şûrası	18-22 Haziran 1988	Evet	Hayır
13. Millî Eğitim Şûrası	15-19 Ocak 1990	Evet	Hayır
14. Millî Eğitim Şûrası	27-29 Eylül 1993	Hayır	Hayır
15. Millî Eğitim Şûrası	13-17 Mayıs 1996	Evet	Hayır
16. Millî Eğitim Şûrası	22-26 Şubat 1999	Evet	Hayır
17. Millî Eğitim Şûrası	13-17 Kasım 2006	Hayır	Hayır
18. Millî Eğitim Şûrası	1-5 Kasım 2010	Evet	Hayır
19. Millî Eğitim Şûrası	2-6 Aralık 2014	Evet	Evet
20. Millî Eğitim Şûrası	1-3 Aralık 2021	Hayır	Hayır

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ve Çevre incelemeleri konularının da alınarak verilmesi uygun görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak Ziya Toğal "turizmin bir ders olarak öğretmen okullarının son sınıflarında haftada bir saatlik bir ders olarak müfredat programı için alınmasını" önermiştir (Beşinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Komisyon Raporları 1953).

Buna göre, turizm bilgisinin karar dosyasına yansdığı ilk toplantının 18-23 Mart 1957 tarihindeki VI. Millî Eğitim Şûrası olduğu anlaşılmaktadır. İlgili Şûrada sanat enstitülerinin bazı bölümlerine alınacak kız öğrencilere "fertilin, ailelerin, toplumun ve memleketin ihtiyacına göre mesleki eğitim ve teknik öğretiminde" iç ve dış turizm bilgisinin verilmesi uygun görülmüştür (VI. Millî Eğitim Şûrası 1957). "Turizm Endüstrisine Personel Yetiştirme Mevzuu" Ticaret Öğretimi Komisyonunda şu ifadelerle gündeme alınmıştır: "Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğünün turistik personel yetiştirilmesi mevzuundaki tebliği komisyonumuzda okunmuştur. Bu tebliğde son senelerde turizmin memleketimizde süratle gelişmesi dolayısıyla otel, lokanta ve eğlence yerlerinde çalışacak kalifiye personele şiddetle ihtiyaç hissedildiği bildirilmekte ve bu ihtiyacın mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda ve en mükemmel şekilde karşılanması konusunun incelenmesi istenmektedir. Komisyonumuz bu mevzu ile yakından ilgili Maarif Vekâleti, Çalışma Vekâleti, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Matbuat Umum Müdürlüğü Turizm Dairesi ve Turizm Bankası gibi teşekküllerin yetkili temsilcilerinden mürekkep bir komisyon tarafından yer yer kurslar açılması hususunda alınacak tedbirlerin incelenmesi, İş ve İşçi Bulma Kurumunca İstanbul'da inşa ettirilmekte olup birkaç aya kadar bitirilerek devamlı olarak faaliyette bulunacağı bildirilen Garson Mektebinin faaliyete geçirilmesi için Maarif Vekâletinin müzaheretini ve ayrıca memleketimizde turizm personeli yetiştirilmesi gayesiyle modern manada bir mektebin açılması hususunda yakın alakasını temenniye şayan görmüştür."

Yedinci Millî Eğitim Şûrası dokümanı incelendiğinde kendisinden önceki raporlara göre turizmin en çok öne çıktığı Şûra olduğu söylenebilir. Öyle ki yaygın ve örgün eğitimle ilgili olarak farklı başlıklar altında teklifler verilmiştir. Yedinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Konular ve Kararlar (1962) raporunda mesleki ve

teknik öğretim kapsamındaki "Ticaret Öğretimi Komisyonunda" değerlendirmeye alınan otelcilik ve turizm okulları konusunda verilen teklifler "Turizm endüstrisinin memleketimiz için arz ettiği büyük önem karşısında bu alanda yüksek seviyede elemanlar yetiştirmek için yüksek dereceli turizm okulları açılmalıdır. Memleketimizin önemli turistik bölgelerinde olmak üzere şimdilik iki-üç yerde orta dereceli otelcilik okulu açılmalıdır. Bu okulların dersleri, bazı genel bilgi dersleri dışında, tamamen tatbiki olmalı ve öğrenciler otel ve lokanta gibi iş yerlerinde bilfiil çalışmalıdır." şeklinde kayda geçmiştir.

Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Konular ve Kararlar (1970) kapsamında "ortaöğretimin yüksek öğretime hazırlamak; hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlamak ve hayata ve mesleğe hazırlamak şeklinde üç temel görevi yerine getirebilmek için programlar hazırlanması" gerektiği belirtilmiştir. "Öğrencilerin toplumda en fazla ihtiyaç duyulan ve kazanç sağlayan bazı işlere ve görevlere kısa zamanda uyabilecek şekilde yetiştirilebilmesi" için verilen çabaların bir ürünü olarak Hayata veya Mesleğe Hazırlayan Programlar, iş kolları ve meslek kolları olarak sınıflandırılmıştır. İş kolları turizm (tercüman rehberlik) gibi az masraflı tesis, araç ve gereç isteyen çalışma alanlarını kapsarken; meslek kolları ise otelcilik ve turizm gibi masraflı tesis, atölye, araç ve gereç isteyen çalışma alanlarını kapsamaktadır. Aynı Şûrada tercüman rehberlik programı için bir taslak önerilmiştir. Taslaktaki dersler şu şekildedir: Yabancı Dil (İng., Fr., Alm.), Genel Turizm Bilgisi, Turizm Ekonomisi ve Turizm Organizasyonu, Turizm Mevzuatı, Türkiye Turizm Coğrafyası ve Türkiye'nin Turistik Özellikleri, Beşerî Münasebetler, Etiket ve Protokol, Propaganda ve Reklâm. Turizm eğitiminin karar belgesinde yer aldığı ikinci şûra 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında düzenlenen VIII. Millî Eğitim Şûrasıdır. Şûra kararlarına göre "Az Masraflı Tesis, Araç ve Gereç İsteyen Programlar" grubuna giren az masraflı tesis, araç ve gereç isteyen çalışma alanlarını kapsayan programlar arasında turizm (tercüman rehberlik) sayılmıştır. "Masraflı Tesis ve Atölyeler Gerektiren Programlar" grubuna giren masraflı tesis, atölye, araç ve gereç isteyen meslek türlerini kapayan programlar arasında ise otelcilik ve turizm sayılmıştır. Alınan karara göre ikinci gruptaki programlar ancak gerekli tesisleri

olan meslek ve teknik öğretim kurumlarında düzenlenir (VIII. Millî Eğitim Şûrası 1970).

Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Raporlar, Kararlar, Uygulamaya Koyulan Esaslar'da (1974) turizmle ilgili çeşitli derslerin seçmeli ders veya meslek dersi olarak ortaöğretim kurumlarında programlara eklendiği görülmüştür. Bu dersler; *turizm rehberliği, turizm, turizm ve çevre incelemeleri, otel ve lokanta hizmetleri* şeklinde sıralanabilir. 24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihlerinde toplanan IX. Millî Eğitim Şûrasında (1974) ortaokul düzeyinde verilen dersler arasında yer alan bir-üç yıllık süreçte "Otel ve lokanta hizmetleri"; bir yıllık süreçte "Turizm ve çevre incelemeleri" ve bir-iki yıllık süreçte "Turizm Rehberliği" derslerinin okutulması gündeme alınmıştır.

Onuncu Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar (1981) raporunda ortaöğretimde eğitim sisteminin çok amaçlı ile mesleki ve teknik okuldan oluştuğu belirtilmiştir. Çok amaçlı okulların, "yüksek öğrenime ve aynı zamanda bir mesleğe hazırlama" görevlerini başarmak amacıyla, akademik programlarla birlikte, olanaklara göre turizmi de içeren bölüm programlarından en az birini uygulaması gerektiği vurgulanmıştır. Ortaöğretim için uygulamaya yönelik öneriler arasında "Bütün Öğrenciler İçin Ortak Dersler" kapsamındaki bölümler arasında yer alan *Ekonomi-Ticaret* bölümünde *turizm-rehberlik* programları da yer almıştır. Aynı raporda turizm eğitimiyle ilgili bir probleme de değinilmiştir. Lise düzeyinde bir okulun turizm programından mezun olmuş bir öğrencinin yükseköğretime devam edebileceği ancak mesleki teknik okullardan mezun olan bir öğrencinin ilgili bir alanda bölümü yoksa yükseköğretime devam edemeyeceği belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, genel lisenin turizm bölümünden mezun olanla turizm-otelcilik gibi mesleki teknik bir okuldan mezun olan bireyler eğitimde fırsat eşitliğine sahip olmamaktadır. Eğitim eşitliği üzerinde çeşitli eserleri olan ve Şûra'da konuşma yapan Dr. Sevim Tunç turizm eğitiminin o dönemlerdeki durumuna şu ifadeleriyle dikkat çekmiştir: "Turizm konusuna gelince: Turizmi büyük bir endüstri dalı olarak geliştireyoruz, fakat sanıyorum ki, daha aşağı düzeylerdeki turizm eğitimi daha çok beşerî ilişkiler konusunu kapsamaktadır. Bunun önemini inkâr etmiyorum. Çok doğru ve hatta

her gün öğrenciye günaydın derken, beşerî ilişkileri bir kere daha, bir süre daha vurgulamak zorundayız; eğer turizm endüstrisini geliştireceksek. Ama bunun dışında da öğrenciye uygulamada kullanabileceği bilgileri vereceğiz. Bir turist kavramı kadar, bir gümrük işleminin asgari düzeyde ne olacağını, Türk parasının kıymetini korumada nasıl bir zorluklarla yahut hatalı bir davranışta bulunabileceğini bilmesi lâzımdır. Döviz meselesi, turizmin kaynağını teşkil eder. Biz döviz alış verişinin nasıl olduğunu, nasıl olacağını ve ne yaparsa bunun suç olabileceğini öğrenciye öğretmek zorundayız. Halbuki bunların dışında asıl en önemlisi turizm işletmeciliği. Ekonomisi, muhasebesi ile bunları asgari bir düzeyde tutmak için daha geliştirilmesini temenni ediyorum."

Şûra'da, 1980 yılında programlara turizm dersi koyulmasının eleştirildiği de görülmektedir. Üyelerden Feriha Gürsoy, programdaki hızlı değişime ayak uydurmakta çekilen güçlüğü şu şekilde ifade etmiştir: "Geçen yıl, birdenbire senenin ortasında Turizm Dersi kondu. Birdenbire haftalık ders saatlerinde bir değişiklik olmadı. Böylece, günde sekiz saat okuyan öğrenciyi biz, bazı sınıflarda dokuz saat okutmak zorunda bırakıldık. Turizmi bilmiyorduk. Bu konuda eğitilmemiştik. Hemen elimizi çabuk tuttuk. Çevreden dokümanlar topladık. Kendi aramızda, hemen kendi kendimizi örgütledik ve yararlı olmaya çalıştık, ama başarılı olamadık." Bu noktada bu dersleri verecek öğretmenlerin yetiştirilmesinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Feriha Gürsoy'un ifadelerinin devamında "turizm dersine girerken kendimi yadırgıyorum." sözlerini sarf etmesi mevcut durumu açıklamaktadır.

İstanbul Otelcilik Turizm Meslek Lisesi Öğretmeni Mehmet Gürel de benzer şekilde turizm eğitimi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ile ilgili kritik soruna değinmiştir: "Alanımızda, otelcilik ve turizm meslek lisesi gibi meslek öğretim, özellikle beceri öğretimi yapan okullarda, öğretmen yetiştiren yüksek öğretimi kurumları yoktur. İki kaynaktan öğretmen almaktayız. Ancak bu kaynaklar da öğretmenleri bizim okullarımızdaki özel alan derslerini okutabilecek nitelikte yetiştirememektedir. Programları bu şekilde düzenlenmemiştir. Öyleyse bu öğretmenlere hizmet içi ve iş başında eğitim vermek zorundayız. Bunun tek çıkar yolu en kısa zamanda 4489 sayılı kanun hükümleri içinde bu öğretmenleri özel alanlarda iş yerlerinde, belli bir program dahilinde yetiştir-

mektir. Öğretmenlerin teknik, ticaret, ekonomi alanlarında derse değil bölüme atanmaları öngörülmüyor. Kanaatimce bu konu ters sonuç verecektir. Çünkü meslek okullarında beceri öğretebilmenin üç şartı vardır: (1) beceriyi bilmek, nazariyat olarak, (2) yapabilmek (3) yaptırıp tenkit edebilmektir. Bölüme öğretmen atadığınız zaman otelcilik ve turizm meslek lisesinde meslek dersleri bölümü öğretmeni 13 değişik dalda ders vermek durumunda kalacaktır. 13 değişik dalı nazarı olarak öğrendiğini kabul etseniz bile bu konudaki becerileri kazanması, yapması ve yapılanı tenkit etmesi mümkün değildir.”

On Birinci Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar (1982) raporu, bir önceki toplantıda üzerinde durulan turizm eğitimi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi meselesinin gündeme alındığını göstermektedir. Ticaret Öğretmen Okulunun kuruluş gerekçesine atıfta bulunarak 1955-1956 Öğretim Yılında öğretim süresi üç yıl olan Ticaret Öğretmen Okulunun kurulduğu; 1965 yılında ise Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu adını aldığı ve öğretim süresinin dört yıla çıkarıldığı açıklanmıştır (On Birinci Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar 1982; Yetgin 2014). Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu; ticaret liseleri, sekreterlik okulları, otelcilik okulları ile ticaret ve turizmle ilgili dersler okutulan orta dereceli diğer okullara meslek dersleri öğretmeni; turizm tesislerindeki personelin yaygın eğitim yoluyla eğitim ve öğretimi yapacak eğitimcileri yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir öğretim kurumudur. On Birinci Millî Eğitim Şûrası (1982) raporuna göre Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulunun öğretmen yetiştiren kurumların içerisindeki öğretim sürecinde genel kültür yüzde yirmi ve öğretmenlik meslek bilgisi yüzde on sekiz iken alan bilgisi yüzde altmış bir dolaylarındadır. Şûra'da (1982) orta eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren kurumların içerik bakımından ana alan ve yardımcı alan bölümlerini gösterir bir model önerilmiştir. Ana alan olarak işletmecilik, kooperatifçilik, büro idaresi ve sekreterlik, daktilografi programlarını seçenler yardımcı alan olarak turizmi de seçebileceklerdi. Ana alan olarak turizmi seçenler ise Türkçe, İşletmecilik, Muhasebe, Daktilografi, Ekonomi, Yabancı Dil, Büro İdaresi ve Sekreterlik programlarını seçebileceklerdir. Görüldüğü

gibi, On Birinci Şûra'da, Onuncu Millî Eğitim Şûrasında gündeme alınan meselelere çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

On İkinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (1988) raporunda turizm eğitimi meselesi ilk olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel'in açılış konuşmasında yer bulmuştur. Gittikçe dışa açılan ve yeni ekonomik sistemler uygulanan dolayısıyla turizmi de sürekli ve hızlı bir şekilde gelişen Türkiye'de en azından bir yabancı dili çok iyi bir şekilde öğretilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Şûrada “öğretmen yetiştirme ile ilgili kararlar arasında otelcilik ve turizm meslek liseleri ile diğer meslek liselerinin, teknik eğitim ve mesleki eğitim fakültelerinin öğrenci kaynağı olması; otelcilik ve turizm meslek liseleri ile diğer meslek liseleri mezunlarından ÖSS ve Mesleğe Yatkınlık Testi ile öğrenci alınması” gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca eğitim finansmanı üzerine yapılan görüşmelerde “eğitime ayrılan sektörel payın artırılması, eğitim sektörünün Altıncı ve Yedinci Kalkınma Planları ve turizm gibi öncelikli sektörler arasında alınarak daha fazla kaynak ayrılması” gerektiği önerilmiştir.

On Üçüncü Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (1990) raporundaki görüşmeler yaygın eğitim temalı olduğu için örgün eğitim konusuna değinilmemiştir. “Yaygın Eğitimde Organizasyon ve İşbirliği Raporu Üzerinde Görüşmeler” kısmında üyelerden Ali Erkan, otelcilik ve turizm alanındaki yetişmiş elemanların sayısının azlığına değinmiştir. Zengin bilgisi olan lise mezunlarının önce altı aylık yabancı dil kurslarına gönderilip sonrasında turizm gibi sanayi kollarında mesleğe kazandırılması gerektiği görüşünü paylaşmıştır.

On Beşinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (1996) raporunda “Ortaöğretimde Yapılanma” çerçevesinde yer alan Yönetici-Öğretmen başlığı altında turizm eğitimi vereceklerin durumu gündeme taşınmıştır. Buna göre “Program türlerine göre öğretmen açığı hızla giderilerek, dengeli öğretmen dağılımı gerçekleştirilmeli; Avrupa Birliği'ne girişle daha önemli hâle gelecek olan ticaret ve turizm sektörlerinin ihtiyaç duyduğu orta kademe iş gücünün yetiştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.” şeklinde bir model önerilmiştir.

On Altıncı Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (1999) raporunda Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dekanı Rauf Arıkan'ın ortaöğretimdeki turizm eğitimini verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ile ilgili bazı önerilerde bulunduğu görülmektedir. "Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi'nin mensubu olarak, Bakanlık düzeyinde yürütülen projelerde oluşturulan fonlarda, yapılan çalışmalarda METARGEM gibi diğer fonlarda, Ticaret Turizm'in de bu çalışmalar içerisinde unutulmamasını, demin söylediğim üç yapı içerisinde eşit ağırlıkla gözetilmesini istiyorum. Özellikle ben, kendi fakültemde muhasebe öğretmeni yetiştiriyorum, artık, bilgisayar laboratuvarlarında çalışıyorlar, bilgisayarlı muhasebe diyoruz yaptıkları işlere veya çalıştıkları alanlara. Sekreterlik öğretmenliği programı uyguluyoruz, yeni cihazlarla, araçlarla, gereçlerle çalışıyorlar. Diğer turizm, biliyorsunuz zaten, ön büro olsun, resepsiyon olsun, mutfak hizmetleri olsun, diğer otelcilik hizmetleri olsun, tümünün, modern teknik araç gereçlerle donatılması gerektiğini, onların kullanılmasını gerektiğini hepimiz biliyoruz. O nedenle, özellikle istirahat ediyorum, artık, meslekî eğitim, teknik eğitim tarzında iki ayrıma gitmekten vazgeçelim, doğrudan doğruya tümünü meslekî eğitim şemsiyesi altında toplayalım ve gerek işe girişlerdeki bu yapılan adaletsizlikleri ve gerekse diğer çalışmalardaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla bu ayrımı ortadan kaldıralım. Zaten, mesleklerin derecelendirilmesi, meslek standartları kurulunda da teknik meslek ve teknik olmayan meslek diye bir ayrım olmamaktadır." Mesleki ve Teknik Eğitim Alanına Öğretmen ve Yönetici Yetiştirme Genel Kurul Görüşmeleri'nde turizm eğitimi konusuna değinen bir diğer konuşmacı Mehmet Afşaroğulları olmuştur. Divan Başkanlığı'nda oylamaya sunulan sorun ve öneri şu şekildedir: "Ticaret ve turizm öğretim okullarında büyük bir öğretmen açığı mevcut olup; bu okullara öğretmen yetiştiren Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesinin bu ihtiyacı hâlen ve gelecekte karşılama imkânı fizikî kapasite ve yapılanmaları sebebiyle mümkün görülmemektedir. Ticaret ve turizm eğitim okullarına meslek dersleri öğretmeni yetiştirecek Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nin; İstanbul, Konya, Bolu gibi illerin en az ikisinde daha açılması talebi karşılayacağı gibi, rekabet ortamı yaratacak ve eğitimin kalitesini yükseltecektir."

On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (2011) raporunda ağırlıklı olarak yüksek öğretimde turizm eğitiminin durumu gündem oluşturmuştur. "Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı ve Mesleki Gelişimi" komisyonunda mesleki eğitim, teknik eğitim, ticaret ve turizm eğitimi fakültelerinin kapatılmış olması nedeniyle mesleki ve teknik öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren kurum kalmadığının altı çizilmiştir. Bu durumdan hareketle yeni kurulan turizm fakültesi, sanat ve tasarım fakültesi ile teknoloji fakültesi mezunlarına YÖK'ün belirlediği kriterler çerçevesinde pedagojik formasyon eğitimi verilerek mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının öğretmen ihtiyacının karşılanması önerilmiştir. Ayrıca "İlköğretim ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması" komisyonunda turizm liselerinde sürdürülen eğitimin süresinin azaltılması, farklı bölgelerdeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin farklı staj standartlarına tabii olması, turizm liselerinin Turizm Bakanlığına bağlı olması gibi karara bağlanmayan görüşmeler de yapılmıştır.

On Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası Gündem Maddelerine İlişkin Görüş ve Öneriler (2014) raporunda ortaöğretimde turizm eğitimi ile olarak "Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinin öğretim programları ve ders çizelgelerinden alkollü içki ve kokteyl hazırlama dersi çıkarılması gerektiği önerilmiştir. Önerinin gerekçesi şu şekildedir: "Anayasa'nın 58. maddesinde, 'devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır' hükmü yer almaktadır. Buna karşın 18 yaşından küçük çocuklara alkol içerikli bir dersin öğretimini yapılması kabul edilemez. Zaman kaybetmeden alkollü içki ve kokteyl hazırlama dersleri öğretim programlarından çıkarılmalıdır. Ayrıca Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde 10. sınıftan itibaren staj amacıyla tesis ve kurumlara gönderilen öğrencilerin alkollü içki servisi yapılan ya da alkollü içecek hazırlanan bölümlerde staj faaliyeti yapmaları yasaklanmalıdır." Bu doğrultuda XIX. Millî Eğitim Şûrasında turizm eğitiminin niteliğinde değişiklikler yapılmış "Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinin öğretim programları ve ders çizelgelerinden 'Alkollü İçki ve Kokteyl Hazırlama' dersinin kaldırılması; Anadolu Otelcilik ve Tu-

rizm Meslek Liselerinde 10. sınıftan itibaren staj amacıyla tesis ve kurumlara gönderilen öğrencilerin alkollü içki servisi yapılan ya da alkollü içecek hazırlanan bölümlerde staj faaliyeti yapmalarının kaldırılması" karara bağlanmıştır. Şûralar genel olarak turizm eğitiminde müfredat geliştirme, yöntem geliştirme, süreç iyileştirme, bilinç oluşturma, yüksek öğrenime geçiş, sektörel işbirliği, mesleki ahlak, yaygın eğitim, kadın istihdamı ve girişimciliği teşvik konuları çerçevesinde şekillenmiştir (Ayaz 2015).

SONUÇ

Anthony R. Lanza'nın³, Selahattin Çoruh'un Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz (1963) adlı kitabının önsözünde kaleme aldığı ifadeler dikkatle okunduğunda 1960'lı yıllarda büyük bir memleket davası olarak görülmesi gereken turizm eğitimi konusunu ciddiye alan küçük bir grup insandan başkasının olmadığına dikkat çektiği görülecektir. Lanza'nın bu olumsuz izlenimine karşın Cumhuriyet Dönemi'nin turizm alanındaki en önemli kazanımlarından biri olan ve *Türk Seyyahin Cemiyeti* adıyla 6 Kasım 1923'te kurulan Turing, var oluş amaçlarından birini turizm eğitimi alanında faaliyetler yürütmek olarak açıklamış ve bu nispette de sayısız çalışma yürütmüştür.

Basın Yayın Turizm Genel Müdürlüğü'nün turizm alanındaki ön önemli faaliyetlerinden biri olan Turizm Danışma Kurullarının oluşturulması ise turizm eğitimi ile ilgili çalışmalarının hız kazanmasında yardımcı olmuştur. Zira otelcilik okullarının kurulması gerekliliği Turing'in girişimlerde bulunması ve Turizm Danışma Kurulu toplantılarında söylemlere taşınması ile vurgulanmıştır. Bu çalışmalar meyvesini, 1961 yılında Ankara Otelcilik Okulunun kurulması ile vermiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden Turizm Bakanlığının kurulduğu 1963 yılına kadar turizm eğitimi işte bu 'küçük bir grup' insanın çabalarıyla olanaklı kılınmıştır.

Bakanlığın kurulmasından sonra, devletin kalkınma politikalarında yer alan turizm sektörün-

de eğitilmiş insanların önemini farkına her plan döneminde ilerleyen bir şekilde daha fazla varılmaya başlanmıştır. Kalkınma Planları kapsamındaki çalışmalardan olan Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporlarında da kitle turizminin palazlandığı dönemlerde turizm eğitiminin toplanmaların gündemini etkilediği görülmüştür.

Türk millî eğitim sisteminin en önemli ayaklarından biri olan mesleki ve teknik öğretim kapsamında ele alınan turizm eğitimi konusu Beşinci Milli Eğitim Şûrasında ise 1953 yılında gündeme taşınmıştır. Şûralarda özellikle müfredat geliştirme ve öğreticilerin yetiştirilmesi üzerinde önerilerde bulunulmuştur. Turizm eğitiminin niteliğinin tarihsel süreçte nasıl değiştiğinin izleri de Millî Eğitim Şûralarında yer almıştır.

Turizm eğitiminin Cumhuriyet dönemindeki gelişimini anlamaya çalışan ve konuyu çok yönlü bir bakışla ele alan bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Belge incelemelerinde turizm eğitiminde hatırı sayılır ve çok önemli bir yeri olan TTOK'nin çalışmaları ele alınamamıştır. Gelecek araştırmalarda kapsamlı arşiv çalışmaları yapılarak TTOK'nin turizm eğitimi ile ilgili çalışmaları raporlaştırılabilir. Ayrıca Türk turizm eğitiminin niteliğini artırmak için önemli çalışmalara imza atan Selahattin Çoruh'un turizm eğitimi ile ilgili onlarca köşe yazısının yer aldığı ve mevcut çalışmada da yer yer başvuru alan İller ve Belediyeler Dergisi de bir kaynak olarak kullanılabilir. Böylece kendine has özellikleri olması gereken turizm eğitiminin başlangıç çabaları gelecek nesillere ve karar mekanizmalarında yer alanlara aktarılmış olur.

KAYNAKÇA

- Akoğlu, T. (1965). *Turizm Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları.
- Akşam Gazetesi (1932). Turing Klüp. <https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1932-04-11/4>, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2023.
- Altıncı Maarif Şûrası Çalışma Esasları Komisyon Raporları (1957). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/6_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2023.
- Ayaz, N. (2015). Millî Eğitim Şûrası Kararlarında Mesleki Eğitimin Düşünsel Yapısı ve Turizm Eğitimi, *Turizm Akademik Dergisi*, 2 (2): 45-57.
- Beşinci Milli Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Komisyon Raporları (5-14 Şubat 1953). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/5_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.

³ Ankara Otelcilik Okulu kuruluş öncesi çalışmalarında yer alan eğitim uzmanı.

- Boylu, Y. (2004). Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okul Amacına Yönelik Beklentilerinin Değerlendirilmesi (*Basılmamış Doktora Tezi*). Ankara: Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Çoruh, S. (1963). *Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz*. Ankara: TOBB Yayınları.
- Çoruh, S. (1969). Turizm Danışma Kurulları, İller ve Belediyeler Dergisi, 283: 193-197, https://www.tbb.gov.tr/online/dergiler/1969/1969_mayis/index.html#p=4, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023
- Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Raporlar, Kararlar, Uygulamaya Koyulan Esaslar (24 Haziran-4 Temmuz 1974). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/9_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 1974.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55: 23-82.
- Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları (2023). <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-srulari/icerik/328>, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023
- Kalkınma Planları (2023). <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2023.
- Meslekî Eğitim Haritası (2023). <http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/alanbilgi.php>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2023.
- Mesleki Eğitim İş Birliği Protokolü (2018). <https://afyon.ktb.gov.tr/Eklenti/60602,mesleki-ve-teknik-egitimi-gelistirme-isbirligi-protokol-.pdf?0>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2023.
- Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (2023). <http://mtegm.meb.gov.tr/kurumlar/?ara>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2023.
- Mesleki ve Teknik Öğretimde Okul Çeşitliliğinin Azaltılması Genelgesi (2014). <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1690.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2023.
- Millet Meclisi Tutanağı (1969). 22 Şubat 1969 tarihli Millet Meclisi Tutanağı B.59 O.4.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). <https://www.meb.gov.tr/istihdam-garantisiz-acilan-okullarin-sayisi-200e-cikacak-haber/19377/tr#:~:text=%C4%B0stihdam%20garantili%20okul%20hedefinde%20%C3%A7%C4%B1ta%20y%C3%BCkseltildi&text=Konaklama%20ve%20seyahat%20hizmetleri%2C%20yiyecek,e%20kadar%20200'e%20ula%C5%9Facak>, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2023.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2021). <https://www.meb.gov.tr/kultur-ve-turizm-bakanligi-ile-mesleki-ve-teknik-egitimi-gelistirme-isbirligi-protokolu/haber/24588/tr>, Erişim Tarihi: 04 Nisan 2023.
- Millî Eğitim Bakanlığı Genelgesi (2008). Ortaöğretimde Okul Çeşitliliğinin Azaltılması. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/745.pdf>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2023.
- Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (2005). http://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2005/2576-_eyluel_2005.pdf, Erişim Tarihi: 08 Şubat 2023.
- Olalı, H., Nazilli S., Kircioğlu N. ve Sümer M. (1983). *Dış Tanıtım ve Turizm*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- On Altıncı Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (22-26 Şubat 1999). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/16_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On Beşinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (13-17 Mayıs 1996). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/15_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On Birinci Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar (8-11 Haziran 1982). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/11_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- On Dördüncü Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (27-29 Eylül 1993). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/14_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On İkinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (18-22 Temmuz 1988) http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/12_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (1-5 Kasım [2010] 2011). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/18_sura_cilt1.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On Üçüncü Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (15-19 Ocak 1990). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/13_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- On Yedinci Millî Eğitim Şûrası Raporlar, Görüşmeler, Kararlar (13-17 Kasım [2006] 2007). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/17_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- Onuncu Millî Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar (23-26 Haziran 1981). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/10_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- Saral, E. ve Malkoç, E. A. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938). *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler Kitabı* (ss.345-366), 1-5 Ekim 2018, Ankara.
- Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Konular ve Kararlar (28 Eylül-3 Ekim 1970). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/8_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1964). *VI. Turizm Danışma Kurulu Toplantı Zabıt ve Kararları*. Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yedinci Millî Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Konular ve Kararları (5-15 Şubat 1962). https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/7_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- Yirminci Millî Eğitim Şûrası (1-3 Aralık 2021). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/20_Sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.
- Somuncu, A. (2019). Mesleki Teknik Liselerde Turizm Alanlarına Turizm Koleji Modeli, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (2): 208-223.
- Şen, S. ve Akbaba-Altun, S. A. (2022). Dönemin Ruhunun Türk Millî Eğitim Şûralarına (1939-2014) Etkileri: Hermenötik Bir Analiz, *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1): 23-45.
- T.C. Resmî Gazete (1963). 11472 Sayılı *Resmî Gazete*, 5 Ağustos 1963.
- T.C. Resmî Gazete (1975). 15230 Sayılı *Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1975.

- T.C. Resmî Gazete (1962). 11287 Sayılı *Resmî Gazete*, 20 Aralık 1962.
- T.C. Resmî Gazete (1966). 12216 Sayılı *Resmî Gazete*, 2 Şubat 1966.
- T.C. Resmî Gazete (1972). 14374 Sayılı *Resmî Gazete*, 27 Kasım 1972.
- T.C. Resmî Gazete (1972). 14385 Sayılı *Resmî Gazete*, 8 Aralık 1972.
- T.C. Resmî Gazete (1973). 14475 Sayılı *Resmî Gazete*, 13 Mart 1973.
- T.C. Resmî Gazete (1975). 15230 Sayılı *Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1975.
- T.C. Resmî Gazete (1976). 15786 Sayılı *Resmî Gazete*, 11 Aralık 1976.
- T.C. Resmî Gazete (1982). 17902 Sayılı *Resmî Gazete*, 18 Aralık 1982.
- T.C. Resmî Gazete (1982). 17913 Sayılı *Resmî Gazete*, 29 Aralık 1982.
- T.C. Resmî Gazete (1986). 19265 Sayılı *Resmî Gazete*, 28 Ekim 1986.
- T.C. Resmî Gazete (1988). 19974 Sayılı *Resmî Gazete*, 30 Ekim 1988.
- T.C. Resmî Gazete (1989). 20229 Sayılı *Resmî Gazete*, 22 Temmuz 1989.
- Toker, A. (2011). Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Toker, A. (2018). Türkiye’de Bir İlk: Ankara Otelcilik Okulu (1961-1974). İçinde N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm: Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler* (ss. 565-602). İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.
- Turizm İhtisas Komisyonu Raporu (1964). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.205-ÖİK.14. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm İhtisas Komisyonu Raporu (1966). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu II*. Yayın No. DPT.351-ÖİK.29. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm ve Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (1977). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu 1. Cilt*. Yayın No. DPT.1529-ÖİK.225. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (1995). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.2416-ÖİK.475. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2001). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.2589-ÖİK.601. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2007). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.2727-ÖİK.679. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2011). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.2859-ÖİK.713. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2014). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın No. DPT.3009-ÖİK.790. Ankara: DPT Dokümantasyon Servisi.
- Ünlüöner, K. (1993). *Türkiye’de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitim ve Öğretimi*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6 (6): 497-521.
- Ünlüöner, K. ve Boylu, Y. (2005). Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Beklenti ve Algılamalarındaki Değişimin Karşılaştırılması (2000 - 2001 ve 2003 - 2004 Öğretim Yılları), *Millî Eğitim Dergisi*, 33 (166): 159-164.
- Vatan Gazetesi (14 Temmuz 1941). http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1941/vatan_1941_temmuz/vatan_1941_temmuz_14_.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023
- Yetgin, D. (2014). Ticaret Öğretmen Okulu’ndan Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi’ne Geçiş Sürecinin Kurum Tarihi Açısından İncelenmesi. *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 273-287), 04-05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın.
- Yetgin, D. (2018). Selahattin Çoruh: Turizmde Bir Adanmışlık Öyküsü, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (1): 113-123.
- VI. Millî Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164847_6_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023
- VIII. Millî Eğitim Şûrası (28 Eylül-3 Ekim 1970). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165001_8_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- IX. Millî Eğitim Şûrası (24 Haziran-4 Temmuz 1974). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- XIX. Millî Eğitim Şûrası (2-6 Aralık 2014). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.

Arzu TOKER

Anadolu Üniversitesi Turizm Yüksekokulu’ndan mezun oldu (2007). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2011), doktora derecesini de Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından aldı (2019). Anadolu Üniversitesi’nde çalışmaya başladı (2012) Doçentlik unvanını Turizm alanında aldı (2023). Halen Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi’nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm sosyolojisi, turizm tarihi (mikro tarih) ve nitel araştırma yöntemleridir.

Tarihsel Anlatıda Kadının Side Turizmindeki Yeri: Bir Devrin Hikayesi

The Role of Women in Tourism of Side in Historical Narrative: Story of an Era

Arzu TOKER* - Songül Çilem KAYA**

*Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: arzutoker@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0619-9941

**Doktora öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Doktora Programı, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

E-posta: sck@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7044-0605

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 23 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 15 Mayıs 2023

İkinci düzeltme: 25 Haziran 2023

Kabul: 28 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: *Turizm ve kadın, Turizm gelişimi, Anlatı analizi, Turizm tarihi, Side.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 23 April 2023

Resubmitted: 15 May 2023

Resubmitted: 25 June 2023

Accepted: 28 June 2023

Key words: *Women in tourism, Tourism development, Narrative analysis, Tourism history, Side.*

ÖZ

Bu çalışma kapsamında Cumhuriyet tarihi boyunca kadının Side turizmdeki yerini belirlemek amaçlanmaktadır. Turizmde kadın emeğinin durumunu anlamak bir araştırma gündemi olarak güncelliğini her zaman korumaktadır. Küresel turizmde işgücünün yarısından fazlasını kadınların karşıladığı düşünüldüğünde, kadın ve turizm ilişkisinin araştırılması önem taşımaktadır. Bu araştırmada da Türkiye turizminin en önemli destinasyonlarından biri olan Side'de tarihsel süreçte kadının turizmdeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 2012-2015 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından gerçekleştirilen Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi çerçevesinde Side'de yapılan görüşme metinlerinin deşifrelerinden oluşan dokümanlar incelenmiş ve katılımcı anlatıları kronolojik bir akışla sunulmuştur. Araştırmanın sonuçları, Side turizminin kabul sürecinin kendi tarihsel bağlamı içerisinde özgün nitelikler taşıdığını, turizmi kabul sürecinde kültürün etkili olduğunu, Side turizminin öncülüğünü kadınların yaptığını göstermiştir. Ayrıca turizmin kitleselleşmesinin, kadınların sektördeki konumlarını değiştirdiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır.

ABSTRACT

This study aims to determine the place of women in tourism of Side throughout the history of the Republic. Understanding the status of women's labour in tourism has always been a topical research agenda. Considering that women make up more than half of the labour force in global tourism, it is important to investigate the relationship between women and tourism. This study aimed to understand the role of women in tourism in Side, one of the most important destinations of Turkish tourism, in the historical process. To achieve this goal, the researchers examined transcripts of interviews conducted in Side as part of the Turkish Tourism Oral History Project, which was carried out by the Anadolu University Faculty of Tourism between the years 2012-2015. The participant narratives were then presented in a chronological flow. The study revealed that the acceptance of tourism in Side has unique characteristics that are shaped by its historical context, and that culture plays an important role in this process. Additionally, women have played a significant role in pioneering tourism development in Side. In addition, it was also concluded that the massification of tourism has changed the position of women in the sector.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi ile kadının çalışma hayatındaki varlığını artıran toplumsal değişim sürecinde, turizmde kadın istihdamı da dikkat çeken bir unsur hâline gelmiştir (İstanbullu Dinçer vd. 2016). Turizm sektörünün emek yoğun olması ve hizmet sektörü kategorisine girmesi kadınlara

rın bu alandaki yerini genişletmiştir. Turizmin Türkiye'de başladığı günden bugüne, gerek iletişim becerilerinin erkeklere kıyasla daha iyi olması gerekse toplumsal olarak kadınsılık atfedilen işlerde görev almaları sebebi ile kadınlar bu alanda istihdam edilmektedirler (Akoğlan 1996). Turizmdeki çok sayıda iş alanı kadınlarla özdeşleştirilmiştir. Konaklama veya yiyecek içecek sektörü

ründe gerekli olan birçok becerinin doğal olarak kadınlarda bulunması (Emir ve Toker 2020) veya el işi, geleneksel giyim-kuşam ve kültürün temsilcilerinin kadınlar olduğunun kabul edilmesi, kadınların turizm istihdamında öne çıkmasına sebep olmuştur (Cave ve Kilic 2010). Örnek olarak Alanya'da turizmin varlığının belirginleşmeye başladığı tarihlerde turizm arzının yeterince karşılanamaması sebebi ile kadınların ağırlıkla hizmet sunduğu ev pansiyonculuğu yaygın olarak gerçekleştirilen bir turizm eylemi olarak alanyazında ve uygulamada yer etmiştir (Kaya 2014). Benzer şekilde turizmin henüz başladığı 1960'lı yıllarda Side bölgesinde de kadınlar evlerinin bir odasını kiraya vererek turizm sistemine giriş yapmıştır (Turan vd. 2018). Ev pansiyonculuğunun yaygın olduğu destinasyonlarda kadın iş gücünün de yaygın olduğu bilinmektedir (İstanbul Dinçer vd. 2016).

Alanyazında kadın ve turizm konusunu ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Başta ele alınan çalışmalar, genel olarak turizm sektöründe çalışan kadınlardan ziyade konaklama sektöründe çalışan kadınlar özeline odaklanmıştır. Özellikle kariyer engelleri, ücret ve cinsiyet rollerine bağlı eşitsizlikler (Aitchison 2009), iş tatmini, kadın girişimciler, kadının turizm destinasyonlarında güçlendirilmesi ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularda yoğunlaşmıştır (Boyacıoğlu ve Elmas 2019). Yönetim, organizasyon, örgüt kültürü ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamlarında geniş yer kaplayan kadın çalışmalarının yanı sıra kadınların turizmdeki yerini ifade eden çalışmalar, gelecek öngörülerinde bulunulabilmesi adına önem arz etmektedir. Dolayısı ile tarihsel bağlamda turizmde kadının yerini belirlemek bu çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk turizminin başlangıç dönemlerinden itibaren kadının turizmdeki yerinin tarihsel olarak gelişim ve değişimini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda önce ilgili çalışmalar bölümünde kadın ve turizm konulu çalışmalara mercek tutulacaktır. Ardından Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi çerçevesinde Side'de yapılan görüşme metinlerinin deşifreleri doküman incelemesine tabi tutularak turizmin başlan-

gıcında ve bugüne gelindiğinde kadının yeri ve bu yerin değişim süreci açıklanacaktır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Dünya Turizm Örgütü'nün Turizmde Kadınlar Hakkında Küresel Raporu'na (UNWTO 2019) göre turizm iş gücünün yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Turizmde kadınların hem çalışan hem de tüketici konumundaki artışının (Çelik 2013; Köse 2014; Bayram 2019) birçok psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik sebebi vardır. Yapılan birçok çalışmaya rağmen kadının turizmdeki yeri tüm yönleri ile ortaya konması gereken bir durum olarak hâlâ canlılığını korumaktadır. Alanyazın incelendiğinde çalışmaların kadın istihdamı, kadınların karşılaştıkları sektörel ve toplumsal sorunlar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yönetim bağlamında ele alındığı görülmekte ancak bu çalışmaların sayıca yetersiz olduğu belirtilmektedir (Boyacıoğlu ve Elmas 2019).

Ulusal alanyazında turizm ve kadın konulu çalışmaların tarihi 1990'lı yılların ikinci yarısındaki yıllara dayanmaktadır (Boyacıoğlu ve Elmas 2019). Çalışmalar, kadınların turizmde istihdam sürecini, bu süreçte yaşadığı psikolojik ve fizyolojik sorunları, yaşanan mağduriyet ve gelişmeleri ortaya koyarken, kadınların alandaki hikayesinin gelişimi ve dönüşümü üzerine odaklanan çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir (Bayram 2019). Kadınların turizm sektöründe karşılaştıkları kariyer engellerini, çalışma koşullarını ve yoğunlukla görev aldıkları yönetsel alanları ortaya koyan kavramsal bir çalışma (Akoğlan 1996) ile turizm sektöründe kadın istihdamı konulu çalışmaların ilk örneğine rastlamak mümkündür. Daha önce söz edildiği gibi ilk dönem çalışmalarında genel olarak turizm sektöründe değil, konaklama işletmelerinde çalışan kadınların durumu incelenmiştir.

Kadın iş gücünün durumunu ifade eden ilk tez çalışması ise, kadınların kariyer basamaklarında ilerlemesinde cinsiyet ayrımcılığının ortaya koyulduğu, ev içi emeğin kariyer ile birlikte sürdürülmesi gerekliliğine dair olan inancın kadının kariyerine etkide bulunduğu doğrultusunda bulguların ifade edildiği Dalkıranoglu'nun (2006) araştırmasıdır. 2000'li yılların başından

İtibaren kadın konulu çalışmalarda görece bir artış yaşanmaya başlandığı görülmektedir. Örnek olarak kadınların turizm sektöründeki istihdam sürecine dair algılarını ortaya koymak adına Muğla'nın kırsal bölgelerinde turizm sektöründe çalışan kadınlar ile bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile turizmin sosyal yapıda ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümler vurgulanmıştır. Araştırma sonucunda, köy kadınlarının turizmde çalışma konusunda şekillenen algılarının yaşayışlarını; ev içi yaşamlarını, sosyal çevreleri ile ilişkilerini ve ekonomik durumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Oktik 2001). Turizm alanyazınında kadınları konu eden çalışmalar, kadınların istihdam durumları ve istihdam sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve engeller üzerine yoğunlaşmaktadır (Gebelek 2008; Alkan 2014; Işık vd. 2017; Yetiş ve Çalışkan 2020; Çiçen vd. 2020; Solmaz 2020; Kaplankıran 2021; İkikat 2022).

Cumhuriyetin modernleşme projesinin bir parçası olarak (Toker 2019) bir yandan kadının cinsiyet rollerine dair değişimlerin yaratılması amaçlanırken, diğer yandan kadının ekonomik bağımsızlığı göz ardı edilmiştir. Bu nedenle kamuda ve köyden kente göç aşamasında istihdam kademelerinde yerini bulamayan kadın iş gücü kırsal alanda yoğunlaşmıştır (Buğra ve Özkan 2014). Bu durum turizm alanyazınında da yansımaları bulmuştur. Kitle turizmine alternatif turizm etkinlik alanlarından biri olan kırsal turizm bölgelerinde ele alınan çalışmalar kadın girişimcilere yoğunlaşmış durumdadır (Fidan ve Nam 2012; Ateş ve Başaran 2019; Serinikli 2019). Kadın emeğinin ayrılmaz bir parçası olan, ağırlıklı kadın emeği ile şekillenen ve varlığını sürdüren kırsal turizmin (Fidan ve Nam 2012); kadının istihdamı bakımından önemini toplumsal açıdan vurgulayabilme gücüne sahip olduğu ortaya konulmuştur (Kaya 2017). Kırsal bölgelerde kadınların turizm faaliyetlerine katılmalarıyla birlikte gelir elde etmeleri sonucunda, elde ettikleri bu kazancı genellikle çocuklarının eğitimi için ve ev giderlerinde kullandıkları bilinmektedir (Oktik 2001; Fidan ve Nam 2012). Bu noktada, kırsal turizm alanında işgücü olarak hizmet vermenin kadınların ekonomik özgürlüğünü sağlamalarında dönüşüm fırsatı yarattığı yorumu yapılabilir.

Turizm sektöründe kadının yerini ifade ederken duruma dair bakış açılarını gerek istihdam gerekse tüketici konumundaki kadının karşılaştığı zorluk ve engeller bağlamında ortaya koymak önem arz eder. Cave ve Kilic (2010) Antalya'daki kadın istihdamı üzerine gerçekleştirdikleri çalışma ile, kadınların vasıfsız iş kollarına sıkıştırıldıklarını, bunun en baskın sebebinin kadının toplumsal bakış açısındaki yeri olduğunu ifade etmişlerdir. Kadınların eğitim alanında geride bırakılması ve ev içi emeğin birincil karşılayıcısı olarak konumlandırılması sebebi ile istihdam anlamında geride kalan kadınların, turizm sektöründe genellikle garsonluk, kat hizmetleri ve karşılama alanlarında, çoğunlukla yarı zamanlı ve sezonluk olarak istihdam edildikleri ortaya koyulan bulgular arasındadır (Akoğlan 1996; Dalkıranoğlu 2006; Bensemman ve Hall 2010; Cave ve Kilic 2010; Kaya 2017; Koc 2020). Turizm sektöründe kadın istihdamını toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında inceleyen çalışmalar, kadınların istatistiksel olarak yüksek oranda istihdam payına sahip olmalarına karşın vasıfsız ve nitelsiz işlerle görevlendirildiklerinin altını çizmişlerdir. Bu soruna çözüm önerisi olarak kadınların eğitim düzeylerinin artırılması önerilmiştir (Yetiş ve Çalışkan 2020).

Turizm sektöründe göçmen kadın emeği üzerine yapılan çalışmalar da mevcuttur. Kadın göçmenlerin ucuz iş gücü olarak yerini araştıran bir çalışmada (Ekiz Gökmen 2011), turizm alanında güvencesiz çalıştırılan kayıt dışı istihdamın siyahlar, etnik azınlıktaki bireyler ve kadınlardan oluştuğu ifade edilmiştir. Turizm istihdamında kadının yerinin bu denli kırılğan ve suistimal edilebilir olmasının nedenleri arasında aynı çalışmada belirtilen turizm sektöründeki ucuz iş gücü arayışı yanında güvencesiz emek (Çelik 2013) ve kadınların haklarını savunmaya karşı tutumları gibi birçok etken sayılabilir.

Kadın çalışmalarını *vignette tekniği* ile mercek altına alan bir başka çalışmada ise istihdam süreçlerinde yönetim kademesi perspektifinden kadınların durumu ele alınmıştır (Kemer ve Aslan 2022). Kadın istihdamında karşılaşılan olumsuz durumların (cinsiyet ayrımcılığı, cam tavan, kadın bedeninin metalaştırılması, ücret eşitsizliği),

olumlu durumların önüne geçtiği alanyazın ile desteklenerek ortaya koyulmuştur (Kemer ve Aslan 2022). Son yıllarda gerçekleşen kadın çalışmalarının kadın istihdamına odaklandığı gözlemlenmektedir. Kadınların istihdam sürecinde sayılarının yıllar geçtikçe arttığı tespit edilmiş olsa da dünya geneli ile kıyaslandığında bu istihdam oranının yetersiz olduğu ifade edilmektedir (Balcı ve Aslan 2022; Güney 2022; İkitat 2022; Kabil vd. 2022; Kemer ve Aslan 2022).

Uluslararası alanyazında ise kadına yönelik yapılan çalışmalar kırsal turizmdeki kadının girişimci rolüne (Bensemman ve Hall 2010; Untari ve Suharto 2020; Rasanjali vd. 2021; Uduji vd. 2021; Dan ve Shimizu 2022; Filimonau vd. 2022), turizm alanında kadının güçlendirilmesine (Kimbu vd. 2019; Radović-Marković ve Živanović 2019; Ertac ve Tanova 2020; Vukovic vd. 2021; Seyfi vd. 2022; Tristanti 2022) ve toplumsal cinsiyet eşitliğine (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020; Boluk ve Panse 2022; Hillman ve Radel 2022; Sánchez vd. 2022) yoğunlaşmaktadır. Yeni Zelanda'da kırsal turizm alanında gerçekleştirilen bir çalışmada kadın girişimcilerin cinsiyet rollerine dair ataerkil bakıştan etkilendikleri sonucu ortaya koyulmuştur (Bensemman ve Hall 2010). Kırsal turizm bağlamında geliştirilen turizm politikalarının kadınları güçlendirmesi ve kadın emeğini yüceltmesi beklenmektedir (Kimbu vd. 2019). Kadınların özellikle ekoturizm alanlarındaki girişimcilik faaliyetleriyle ekonomik yaşamın içine girmelerinin onları psikolojik olarak güçlendirdiği ve yaşamlarının olumlu yönde etkilendiği bilinmektedir (Ertac ve Tanova 2020). Turizmin cinsiyet rolleri arasına sıkıştırılmasını engellemek ve sosyal değişime zemin hazırlamak için kadınların özellikle kırsal turizm destinasyonlarında yaşadıkları cinsiyet ayrımcılığı ve iş-aile dengeleri gerilimlerinin önüne geçilmesi gerekliliği önem arz etmektedir (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020). Kırsal turizmde kadınların güçlendirilmesi, kadınların finansal ve aile içindeki özgürlüklerini sağlama adına bir gerekliliktir (Vukovic 2021). Ulusal alanyazında daha önce vurgulandığı gibi kırsal turizm bağlamında kadınların yadsınamaz yeri ve önemini destekleyen uluslararası alanyazındaki bir başka vurgu ise; kadınların kırsal turiz-

min bir parçası olan geleneksel işlere yatkınlıkları dolayısıyla girişimciliğe istekli olmalarıdır (Díaz-Carrión ve Vizcaino 2020). Ayrıca, tarım turizmi ile ilgilenen kadın girişimcilerin desteklenmemesi neticesinde bölgeye olan ekonomik faydalarının sektöre uğrayabileceği öngörüsü de öne çıkan bulgular arasında yer almaktadır (Uduji vd. 2021).

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yoğunlaşan çalışmalar ile turizmde kadın girişimciliğinin ve istihdamının yeni bir zihin yapısı ile benimsenmesinin önemi vurgulanmıştır (Boluk ve Panse 2022). Turizmde kadın istihdamının ve kadın girişimciliğinin sağlanmasının kadınları güçlendireceği ve böylece toplumların ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesine de zemin hazırlanacağı ifade edilmektedir (Dan ve Shimizu 2022). Bu vurgu Patuk, Gunugkidul, Yogyakarta'daki Nglanggeran köyünde turizmde görev alan kadınların sektördeki yerini belirlemek adına yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile desteklenmiştir (Tristanti 2022). Benzer şekilde, İspanya'da yapılan bir çalışma ile kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, eşit işe eşit ücret haklarının sağlanması gibi iyileştirmelerle, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında turizm sektörünün ve toplumsal gelişimin de önünün açılacağı raporlanmaktadır (Sanchez vd. 2022). Dolayısıyla Türkiye'de 1950'lerden bu yana etki alanı genişlemeye başlayan turizmde (Bayrakçı ve Zencir 2018) emeği ile katkı sağlayan kadınların cinsiyet normları ardına sıkıştırılmaması gerekliliği ve kadın emeğinin turizmdeki geliştirici etkisinin vurgulanması önemlidir (Sanchez vd. 2022).

ÇALIŞMA ALANI: SIDE

Milattan önce üçüncü yüzyıla tarihlenen kalıntılar doğrultusunda, o dönemlerde dahi yerleşim yeri olduğu anlaşılan Side, tarih boyunca büyük göçlere sahne olmuştur. Özellikle 10. yüzyıldaki Arap saldırıları ile tetiklenen büyük yangın sonrasında kent halkı Antalya'ya göç etmiş; kent ise bin yıl süren sessizlikle derin bir uykuya gömülmüştür. Ayrıca kentin bir korsan yuvası olarak tasvir edilmesi de bölgenin uzun süre kimsesiz kalmasının sebepleri arasındadır (Mansel

1978). Bu uzun soluklu ayrılışın ardından kenti canlandıran olay; Fransız İhtilali ile tetiklenen Yunanistan'ın bağımsızlığının ilanının ardından Girit'te ortaya çıkan iç karışıklık sonucunda burada yaşayan Müslümanların göçe zorlanmış olmalarıdır. 1897 yılında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Selimiye Köyü'ne gerçekleşen Girit göçleri bin yıldır terk edilmiş hâlde duran şehrin kaderini değiştirmiştir. Girit göçmenlerinin o dönem için işlevsiz bu kente yerleştirilmelerinin ardından balıkçılık, zeytincilik ve zanaatkarlık ile uğraşarak geçimlerini sağladıkları bilinmektedir (Toker 2021). Özellikle 1936 yılında ilan edilen Toprak Reformu Kanunu ile on iki dönüm toprak tahsis edilen Girit göçmenlerinin tarım işletmeciliğine girişmeleriyle refah düzeyleri yükselmeye başlamıştır (Turan vd. 2018).

Pamphylia Bölgesi'nde 1943 yılında başlayan kazıları yöneten Prof. Dr. Arif Müftü Mansel, Side'deki antik kent kalıntılarının 1947 yılında sistematik olarak incelenmesi için aktif çalışmalara başlamıştır. Prof. Dr. Jale İnan'ın da içinde bulunduğu kazı ekibinin Apollon Tapınağı'nın onarımını gerçekleştirmesi ile Side dünya çapında biliniyor hâle gelmiştir (Turan vd. 2018). Bu gelişme, 1960'lı yıllara gelindiğinde dünya çapındaki hareketlilikleri ile dikkat çeken hippilerin bu bölgeye seyahatler gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır. Side kazı alanlarına duydukları merak ve orada geçirdikleri zamanda karşılaştıkları misafirperverliği ülkelerine döndüklerinde anlatmaları sayesinde Side'de yoğunlaşan seyahat hareketleri, ev pansiyonculuğunun temellerini atmıştır (Toker 2021).

Side'ye hayranlıkları ile bu şehrin kaderini değiştiren ilk aile Friendly ailesi olmuştur. 1964 yılında Side'ye yerleşen Alfred ve Jean çifti, bölgeye öyle hayran kalmış ve bağlanmışlardır ki şehirdeki plansız yapılaşma ile mücadele etmek amacıyla "Uluslararası Side Dostları" vakfını kurarak kendilerini kenti "kurtarmaya" adanmışlardır. Emekliliğinin ardından kente yerleşmeye karar veren bir diğer Side aşığı aile de Kabağağaçlı ailesidir. Suat Şakir Kabağağaçlı'nın bu bölgenin potansiyelini fark etmesi ve eşinin lezzetli yemeklerine hayran olan dostlarının tatillerini Side'de geçirmesi sonucunda, Kabağağaçlı çifti bölgedeki

ilk restoran olan Pamphylia'yı hizmete açmışlardır (Turan vd. 2018). Bölgede iki restoranı olduğu bilinen Kabağağaçlı (Oral 2021), artan taleple birlikte Hermes adındaki pansiyonu açarak ev pansiyonculuğu ile başlayan turizm hizmetlerini bir üst kademeye taşımış ve benzer işletmelerin açılmasına örnek teşkil etmiştir. Tüm bu gelişmeler esnasında altın çağını yaşayan ev pansiyonculuğu, kadınların emekleri ile şekillenmiş ve Side turizminin temeli hâline gelmiştir (Toker 2021).

İNCELEME YAKLAŞIMI

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından belge incelemesi benimsenmiştir. Nitel araştırmalardaki diğer analitik yöntemler gibi, belge incelemesi de anlam ortaya çıkarmak, bir anlayış kazanmak ve görgül bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini, yorumlanmasını ve sistematik bir prosedürü izlemeyi gerektirir (Bowen 2009; Mayring 2014; Morgan 2022; Arslan 2023). Araştırmanın verilerini 2012-2015 yılları arasında yürütülen Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi kapsamında Side'de gerçekleştirilen görüşmelerin deşifre kayıtları oluşturmuştur (Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I).

Side'de 2013 yılında yapılan sözlü tarih araştırmasında 16 kişiyle görüşülmüş ve kaynak kişilere çeşitli bağlamları içeren farklı sorular sorulmuştur. Sorulardan bazıları, bu araştırmanın da amacına hizmet eden "geçmişten bugüne kadınların turizm sektöründe çalışma durumlarının nasıl olduğunu" anlamaya çalışan sorulardır. "Turizmde kadın işgücü ve değişimi konusunda neler söylemek istersiniz?" ve "Bu bölgede geçmişten bugüne kadınların turizm sektöründe çalışma durumları nasıldır?" gibi temel sorular ve alınan cevapların niteliğine bağlı olarak ortaya çıkan sondajlama sorularıyla birlikte söz konusu destinasyonda kadınların turizm sektöründeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır. Mevcut çalışmada da deşifre metinlerindeki yalnızca kadınlarla ilgili sorulara verilen yanıtlar incelemeye alınmış ve turizm sektöründe kadının yeri genel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Kaynak kişilerin profillerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Doküman incelemesi kapsamına alınan kaynak kişilerin özellikleri

Kaynak Kişinin Adı	Doğum Yılı	Cinsiyeti	Mesleği	Eğitimi
Abdülkadir Uçar	1968	Erkek	Belediye Bakanı	Lisans
Ahmet Barut	1963	Erkek	Barut Hotels Yönetim Kurulu Üyesi	Lisans
Akay Şenel	1947	Erkek	Eski Belediye Başkanı- Otel Yöneticisi	Lisans
Ali Yeşilipek	1955	Erkek	Restoran İşletmecisi	İlkokul
Ali Yükser	1954	Erkek	Pansiyon İşletmecisi	Lisans
Halil Yıldırım	1950	Erkek	Otel İşletmecisi	Lise
Harun Friese	1959	Erkek	Kafeterya İşletmecisi	Ortaokul
Jutta Hoffling	1964	Kadın	Pansiyon İşletmecisi	Lise
Lieve Yıldırım	1964	Kadın	Otel İşletmecisi	Lisans
Mehmet Çoban	1939	Erkek	Başkomiser Pansiyon İşletmecisi	Lise
Mehmet Karamancı	1958	Erkek	Otel İşletmecisi	Lisans
Murat Karakaş	1952	Erkek	Tercüman- Deri Ticareti	Lisans
Nebi Barut	1941	Erkek	Barut Hotels Yönetim Kurulu Üyesi	İlkokul
Nimet Sircan	1950	Kadın	Şehir Planlamacısı	Lisans
Orhan Avtur	1947	Erkek	Müze Müdürü	Lisans
Tevfik Yıldırım Hoşgör	1960	Erkek	Turizm Sektörü	Lisans

Deşifre metinlerinin organize edilmesi, yönetilmesi ve veri kaybının önüne geçilmesi amacıyla bir nitel veri analizi yazılımından faydalanılmıştır. Analiz sürecinde Charmaz (1990) tarafından önerilen iki aşamalı yapılandırmacı kodlama prosedürü izlenmiştir. Sözlü tarih araştırmasında kadınlarla ilgili sorular genel itibarıyla geçmiş ve bugün etrafında çerçvelendiği için kodlamalar da benzer bir çerçevede başlamıştır. Başlangıç kodlamasında geçmişe atıfta bulunan ifadeler *geçmişin söylemleri*; görüşmelerin yapıldığı döneme işaret eden ifadeler *bugünün söylemleri* temaları altında kodlanmıştır. Bu aşamada herhangi bir kategorileştirmeye gidilmeden, deşifre metinlerindeki ilgili ifadelerin tamamı serbest bir şekilde kodlanarak sürecin ilk aşaması tamamlanmıştır. İkinci aşamada ise birbirine benzeyen kodlar birleştirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Böylece sözlü tarih deşifre metinlerindeki anlatılar analiz edilmiş ve kronolojik olarak sunulmuştur.

Güvenilirliğin sağlanması için tüm analiz sürecinde araştırmacılar eşzamanlı olarak aynı fi-

ziksel ortamda analizleri yürütmüşlerdir. Böylece kodlama süreçlerindeki olası fikir ayrılıkları tespit edilmiş, uyuşmazlıklar kaynağında çözülmüştür. Üzerinde uzlaşma sağlanamayan kodlar kod kitabından çıkarılarak veya düzeltilerek analiz süreci tamamlanmıştır. Kod kitabı tamamlandıktan sonra araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak yeniden incelemiş ve nihai şeklini almıştır. Doğrulanabilirliğin sağlanması için bulguların araştırmacıların inançları ve yargılarını değil, araştırılan olguyu yansıtmaya özenle dikkat edilmiştir (Lincoln ve Guba 1985; Arslan 2022). Kaynak kişilerin kadınların sosyal ve iş yaşamındaki konumları ile ilgili anlatıları zaman zaman cinsiyetçi bir görünüm kazansa da bu çalışmadaki kadın araştırmacılar, kültürün ve tarihsel bağlamın önemini sıklıkla birbirlerine hatırlatarak analizleri nesnel bir duruşla ilerletmişlerdir. Son olarak, bağlamsal unsurları okuyucuya aktarabilmek için kapsamlı betimlemeler yapılarak kaynak kişi alıntılarında sıklıkla yer verilmiştir (Arslan 2022).

BULGULAR

İncelenen deşifre metinlerindeki katılımcı anlatıları genel olarak kadınların geçmişteki durumları ile mevcut dönemdeki durumlarına odaklandığı için analizlerde geliştirilen temalar da temel olarak *geçmişin söylemleri* ve *bugünün söylemleri* olarak ayrılmıştır. Takip eden kısımlarda da araştırma bulguları kadının Side turizminin geçmişindeki durumu ve mevcut dönemdeki durumu olmak üzere iki ana başlık altında verilmektedir. Ana başlıklar altındaki alt başlıklar, temaların altında geliştirilen kategorilere işaret etmektedir.

Kadının Turizmdeki Yeri: Geçmişin Söylemleri

Analiz sonuçlarına göre, kadınların turizmdeki yerine dair geçmişe dair söylemler temelde üç kategoriye ayrılmıştır. Kadınların turizm faaliyetleri başlamadan önceki dönemlerine işaret eden *turizm öncesi dönem faaliyetleri*; turizmin başladığı dönemlere işaret eden *turizmin başlangıcında kadın* ve kadının iş yaşamında varlık göstermesiyle ortaya çıkan değişikliklere işaret eden *kadının çalışma yaşamına girişi* olarak sıralanabilir.

Turizm Öncesi Dönem Faaliyetleri: "Kadın Hep Sahadaydı"

Side, Girit göçlerinin ardından yoksul ama kendi kendine yetmeye çalışan tipik bir Anadolu yerleşimiydi. Toprak reformuna kadar kendi ekecek toprağı olmayan ve ağaların toprağını karın tokluğuna işleyen Side köylüsü, toprak reformunun ardından kendi toprağını da ekmeye başlamıştır. Girit'ten zanaatları ile gelen erkekler zanaatlarını icra etmeye devam ederken; kadınların kimi tezgâhta kilim dokur, kimi kadın tarlada çalışır, kimi zeytinlikte zeytin toplardı. Nebi Barut, anlatısında o dönemlerde yaşayan diğer bütün kadınlar gibi ev kadını olan annesini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

Annem çok çalışkan kadındı, çok çalışkandı, onu zeytin toplarken görsen iki eliyle böyle, iki eliyle toplardı, annem ev kadınıydı. Özellikle o zamanki kadınlar hep ev kadınıydı. Hepsi çok çalışkan, mesela annem gani gani rahmet eylesin her gün mesela babamla beraber çıkardı. Babam çiftçilik yapmazdı ama bütün bize ait olan tarlalarda ya zeytin ağacı var ya armut

ağacı var ya zingit ağacı var ya badem ağacı var, annem giderdi her gün onlardan toplardı mesela durmazdı evde.

Sideli kadınlar toplumsal olarak kendilerine yüklenen rollerin dışına öylesine doğal bir şekilde çıkmışlardır ki, ev dışı bir alana işaret eden "tarlada çalışmak" dahi gündelik yaşam kurgularının bir parçası hâline gelmiştir.

Turizmin Başlangıcında Kadın: "Side'de Turizmin Başlangıç Fişeği Atılıyor"

Yeni toplumsal hareketlerin tüm dünyayı etkisi altına aldığı 1960'lı yıllar, Side için de değişim çanlarının başladığı bir döneme işaret etmektedir. Toplumsal bir hareket olmakla kalmayıp 1960'ların ortalarında çıktıkları doğu seyahatiyle de dünyanın önemli alternatif turizm deneyimlerinden birini yaşayan (Ireland-Gemie 2015) hippiler için önemli uğrak yerlerinden biri de Türkiye olmuştur. Nepal yolculuklarının ana rotasında olmasa da birçok hippie, Türkiye'deki çeşitli bölgelerde pansiyonlarda, küçük otellerde ya da sahilde çadırda konaklamışlar, hayatı bildikleri gibi yaşamışlardır (Toker 2022). Türkiye'ye hippie akımı esas olarak 1965'ten sonra yoğunluk kazanmıştır. Hippilerin Kapadokya, Alanya, Side, Marmaris, Fethiye, Kuşadası gibi yerleşimleri de ziyaret etmeleri sonucunda bu bölgelerde turizmin ortaya çıkışı ve gelişimi hızlanmıştır (Kozak 2018). Böylece Türkiye'deki bazı bölgelerde hippilerin öncülük ettiği turizm hareketlerinin de temelleri atılmıştır (Türktarhan vd. 2022). Bu bölgelerden biri olan Side'nin halkı ilk misafirlerini de 1960'larda ağırlamaya başlamıştır. Girit kültürünün gelişmeye açık yapısının da etkisiyle misafirlerini ve misafirlerinin "garipçe" davranışlarını "kolaylıkla kabul etmişlerdir" (Şenel 2018).

Kısa bir süre içerisinde tekrarlanmaya başlayan bu misafirlikler Side'de yeni bir ekonomik faaliyeti de beraberinde getirmiştir. Girit kadınının duruşu, zihniyeti ve kendisine güveni gündelik yaşam pratiklerine de yansımış (Şahin ve Duran 2019) ve kadınlar bu ekonomik faaliyetin öncülüğüne soyunmuştur. Analiz sonuçlarına göre kadınların emek alanları ağırlıklı olarak ev pansiyonculuğu ve ev pansiyonculuğunun beraberinde getirdiği ağırlama, oda temizliği ve mut-

fak olarak belirlenmiştir. Bu durum kadın emeği açısından şaşırtıcı bir sonuç değildir. İlginç olan, kadının toplumsal cinsiyet rolleriyle doğal olarak uyumlu olan işleri ticari bir hizmete dönüştürme becerisini sergilemek konusunda tereddüt etmemeleridir. Anlatılar incelendiğinde kadınların “kendi işinin patronu” olduğu yönelik vurgulara rastlanmaktadır.

Kadının Çalışma Yaşamına Girişi: “Turizmin Temeli Olarak Kadınlar”

Kadınlar belirleyicidir...

Kadınlar 1960’lı yıllarda ev pansiyonculuğu hizmeti vererek Side turizminin temellerini atarken, kendi zanaatlarıyla meşgul olan erkekler turizmin başlangıç dönemlerinde görece pasif kalmıştır. Sözlü tarih görüşmesi yapılan ve annesi ev pansiyonculuğu yapmış olan Ali Yükser şu sözleriyle genel manzarayı aktarmaktadır:

Kesinlikle kadınlar tarafından bunlara hep öncülük edildi. Side’de turizmin gelişmesi, kadınların önderliğiyle oluştu, kadınlar belirleyicidir. Erkekler daha pasif durumdaydı ilk dönemlerde, çünkü temizlik faktörü başlı başına çok önemlidir ve temizliği kadınlar yapıyordu, işletmeyi, hatta rezervasyonları, hepsini kadınlar yapıyordu ve kadınlar başlattı diyebiliriz kesinlikle.

Kadınların turizm tarihindeki yerini anlamaya çalışırken kuşkusuz ki Side turizminde kadına özel bir önem atfedildiği anlaşılmaktadır. Anlatılar geçmişteki kadın emeğinin hakkını teslim eden söylemlerle yüklüdür. Uzun yıllar turizm sektöründe de uğraş veren Side Eski Belediye Başkanı Abdülkadir Uçar, turizm hareketinin başladığı ilk dönemlerde kadınların çalışmaya başladığına işaret etmektedir. Misafirperverliğin en güzel örneğiyle kadınlar, yakın bir gelecekte Side’nin temel ekonomik sektörü olacak turizm sektörünü inşa etmeye 1960’lı yılların başında girişmişlerdir. Abdülkadir Uçar’ın anlatısında dikkat çeken unsurlar şu şekildedir:

Turizm hareketi başladığında ilk olarak kadınlar çalışmaya başladı, bunu söyleyebilirim, Side’de kadınlar çalışmaya başladı. Neden, çünkü beyler bir işle meşguldü, kimi çiftçiydi tarlada çalışıyordu, kimi zanaatkardı sanayide çalışıyordu, kimi berberdeydi, kimi terzideydi,

kimi ustaydı, yani erkeklerin hepsi kentin dışındaki işlerinden hayatlarını devam ettiriyorlardı. Peki, turizmi kim yapıyordu? Turizmi de annelerimiz yapıyordu, [kadınlar] yapıyordu, bu iş [kadınlara] ait bir işti.

Kadınların kısa zaman içinde çalışma hayatının önemli bir parçası hâline gelmesi, ekonomik bağımsızlıkları üzerinde söz sahibi olmalarına, özgüveninin artmasına ve gündelik yaşam kalitelerinin artmasına neden olmuştur.

Kadının Turizmdeki Yeri: Bugünün Söylemleri

Turizmin başlangıç yıllarında, kadınların temel oluşturup öncülük ettiği sektörde, 1970’li yılların ortalarından itibaren erkekler egemen olmaya başlamıştır. Sideli kadınların sektörden elini çekerken işgücü arzının kapsamını nasıl değiştiği *kadının sektörde değişen konumu ve kadının turizmde geri planda kalması* alt başlıklarıyla açıklanmıştır. Kadınlar, başlangıç yıllarında olduğu gibi ya aile işletmelerinin kat hizmetleri, mutfak ve yiyecek-içecek departmanlarında ya da işçi olarak çalışmaya başladıkları otellerin önbüro, mutfak veya kat hizmetleri gibi departmanlarında çalışmaya devam etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda yönetim kademelerinde de kadınların varlık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kadının Turizmde Değişen Konumu: “Dünün Patronu Bugünün İşçisi Kadınlar”

Türk turizmine hizmet veren birçok bölgede, turizmin başlangıç dönemlerinde kadınların emek rolleri belirsizken, Side turizminde durum böyle olmamış; turizm, kadın emeğinin üzerinden temellenerek yükselmiştir. Kadınların turizm sektörüyle uyumlanmasında Girit göçmen kültürünün izleri fark edilmektedir. Hayatın her alanında kadın ve erkekler ortak kamusal alanları kullanmış; kadınların bir sektörü omuzlaması yadırganmamıştır. Ortak bir yaşam kültürünü paylaşan kadın ve erkekler, iş yükünü de paylaşarak dayanışma örneği sergilemişlerdir. Side’nin en eski ve köklü küçük işletmesinin sahibi Halil Yıldırım’ın anlatısı bu durumu net bir şekilde somutlaştırmaktadır:

Kadınlarımız turizm sektörüne bizden önce bizimle beraber başladı. Bizim köyümüz Girit

göçmeni, Girit muhaciri olduğu için bizim kadınlarımızla erkeklerimiz arasında hiçbir zaman ayrım olmadı. Her zaman birlikteydik, birlikte çalıştık, her şeyi birlikte yaptık. Bizim köyümüzün Girit göçmeni olmasının bir avantajı var. Bu avantaj burada turizme de yansdı.

Türkiye turizm tarihinde 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde ise sektörün gelişme sürecinde bir kırılma yaşanmaya başlanmıştır. Ev pansiyonculuğunun pansiyonculuğa, pansiyonculuğun küçük otel işletmeciliğine ve nihayet büyük otellerin de hizmet vermeye başlamasıyla profesyonel hizmete de gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Yıllar boyu naiflikle turizme hizmet veren kadınlar, büyüyen iş hacmine ve talep edilen bilişsel düzeydeki profesyonel hizmete zamanla yanıt verememeye başlamıştır. İşletmeciler veya otel sahipleri erkekler olmaya, kadınlar ise işçi olmaya doğru evrilmiştir.

Kadının Turizmde Geri Planda Kalması: "Kadınlar Sahnenin Arkasına Çekiliyor"

Kadınların ana aktör olduğu ev pansiyonculuğunu takip eden birkaç yıl içinde Side'nin ilk otelleri açılmaya başlamıştır. Bir yanda yerli halkın neredeyse tamamı evlerini pansiyon olarak kiraya vermeye devam ederken, diğer yandan da hız kesmeden bölge turizminde söz sahibi olan küçük oteller açılmaya devam etmiştir. Side ziyaretçilerinin birkaç on kişiyle değil birkaç yüz kişiyle ölçülmeye başlandığı 1970'lerin sonunda, köylüler bu talebe yanıt verecek kapasiteye çoktan erişmiştir. Side'nin popülerlik kazanması için sadece birkaç yıl yetmiş, 1980'li yılların ilk yarısına gelindiğinde pansiyonların, kampların, küçük otellerin tamamen dolduğu ve hatta Side'ye gelenlerin çevre köylere yönlendirilmeye başlandığı ulusal gazetelerde haber olarak yer almıştır (Turan vd. 2018).

Turizmin bu kadar hızlı gelişmesi, ekonomik açıdan istendik bir durum olsa da sosyal açıdan bazı sorunlu durumlara yol açmıştır. Sınırlı işgücü arzı, kitleselleşmeye başlayan turizmin taleplerini karşılayamadığı için Side'ye işgücü göçü gerçekleşmeye başlamıştır. Abdülkadir Uçar, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

İş büyüyünce, kitle turizmine geçilince beş yıldızlı oteller orada çalışan binlerce çalışan, bunların büyük bir bölümü artık yetmediği için Türkiye'nin dört bir yanından hatta yabancı ülkelerden dahi gelip bu hizmet sektöründe rol alan insanları görmeye başladık.

Ürün ve hizmet sunumundaki profesyonelleşme Sideli kadının aleyhine bir durum yaratmış ve onları arka plana itmiştir. Ali Yüksek'in turizmin kitleselleşmesi ve hizmette profesyonelleşmenin kadınların sektördeki konumunu nasıl değiştirdiğine yönelik çarpıcı ifadeleri şöyledir:

Birçok işletmede kadınlar daha ön plandaydı, aile pansiyonculuğunda. Tabi iş profesyonelle dönüşünce bu tamamen tersine dönüştü bu kez, kadınlar geriye çekildi. Çünkü profesyonel anlamda turizmde, örneğin dil faktörü var ya da başka birtakım şeyler var, bunların da gelişmesi lazımdı aynı dönemde. Ama kadınlar aynı ölçüde erkeklerle birlikte bu gelişime ayak uydurmadılar, daha doğrusu uydurtulmadılar yani onların isteğine bağlı bir şey değildi bu.

Side turizminin erken dönemlerinde tamamen yabancı oldukları sektör, yerli halk tarafından hızla kabul edilmiş ve sözlü tarih anlatılarında kabul sürecinin bu denli hızlı olmasında kadınların rolü sıklıkla vurgulanmıştır. Kadınların öncülüğünde başlayan ve sonrasında kadın-erkek dayanışmasının en güzel örneklerinin verildiği Side turizminde, kendi işinin patronu olan kadından işçi kadına geçiş süreci yaklaşık 20 yıl içinde gerçekleşmiştir. Bugün bakıldığında, sektörde kadın istihdamının yüksek seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır; ancak bu istihdam yükünü genellikle bölgenin dışından gelen mevsimlik işçiler karşılamaktadır. Kadınların Side turizmindeki yerini tarihsel bir şekilde Ahmet Barut şöyle özetlemektedir:

Babaannemi hatırlıyorum Allah rahmet eylesin. '60'ların ortasından sonundan itibaren evde pansiyonculuk yapıyordu. O çok çalışkan bir kadındı, ama hep işletmelerin içinde zaten. Yani böyle annemler de çok yardım ederdi otelde, yani her zaman varlardı. [...] Sonrasında kadınlar, ilk başlarda otellerde sadece kat hizmetlerinde çalışıyorlardı. Önceleri hiç yoktu. Sonradan kat hizmetlerinde başladı, şimdi serviste, ön büroda. Ön büroda da çoktur. Serviste. İşletme müdürleri de vardır, bizim tesisleri

mizin bir tanesinde işletme müdürümüz, genel müdürümüz kadın. Satışta, misafir ilişkilerinde çoktur. Mutfakta var. Artık hiç, çok alışık olmadığımız departmanlarda da kadın eleman çalışıyor.

Çalışma kapsamında değerlendirilen anlatılardan da anlaşılacağı üzere Side turizmde kadın emeği yadsınamaz bir yere sahiptir. Ev pansiyonculuğu ile başlayan süreçte, ev içi emek ile gündelik yaşamı harmanlayan Sideli kadınlar, turizmin bölgede profesyonelleşmeye başlamasını takip eden yıllarda geride kalmaya ve alt kademe işlerde işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Kitle turizminin yoğunlaştığı talebe bağlı olarak hız kazanan iç göç ile istihdamda da geride kalmaya başlayan Sideli kadınların turizm tarihindeki yerinin belirginliği azalmaya başlamış olsa da Türkiye Turizmi Sözlü Tarihi çalışmasında yer alan bu anlatılar, kadının yaratıcı gücünün Side turizmdeki kritik önemini kayıtlara geçirmiş bulunmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yüzyıllardır farklı amaçlarla gerçekleşen seyahatlerin turizm sektörünü yaratmasının üzerinden çok da uzun bir zaman geçmemiştir. Özellikle Cumhuriyet tarihi açısından bakıldığında turizm sektörü yarım yüzyıl denilebilecek genç bir yaşta olmasına rağmen etki alanı oldukça geniş bir endüstri hâline almıştır. Turizm ve kadın konulu çalışmaların yönetim, organizasyon ve toplumsal cinsiyet temelinde birçok alanda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Fakat bu araştırmaların yapılabilmesini sağlayan kadınların, turizmdeki yerini tarihsel açıdan inceleyen bir çalışma veya alana rastlanılmaması kadınların bu alandaki yerini ve önemini vurgulama zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Hippi hareketinin tüm dünyaya yayıldığı 1960'lı yıllarda Türkiye de bu küresel hareketten nasibini almıştır. Özellikle o dönem arkeolojik kazılar ile dikkat çeken Side'nin "tüm dünya bizim" mottosu ile gezen bu gençlerin dikkatini çekmesiyle birlikte turizmin temellerini oluşturan ev pansiyonculuğu kadınların emek yoğun çabası sonucunda başlamıştır.

Çalışma sonuçları göstermektedir ki, 1960'lı yıllarda birçok alanda kadın emeğinin önde olması gündelik yaşamın bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Girit'ten göç eden göçmen aileler uzun yıllar yoksulluk içinde yaşarlarken, Cumhuriyet'in ilanının ardından gerçekleştirilen Toprak Reformu sonucu refah düzeyleri bir nebze de olsa yükselmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, Toprak Reformuna dek özellikle göçmen ailelerin balıkçılık ve zanaat ile uğraşmış olmalarıdır. Kadın erkek eşitliğinin kültürel bir özellik olduğu Girit göçmenlerinin etkisi ile şekillenen Side kültüründe, Toprak Reformu sonrasında ağırlıklı olarak tarla işlerinde kadınların çalıştıkları, erkeklerin kadınlara destek oldukları ve bir yandan da zanaatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bunun sonucunda sabah erken saatlerde tarla işlerini bitiren kadınların ev içi emek ile gerçekleştirdikleri eylemler, ev pansiyonculuğunun başlamasıyla birlikte tıpkı tarla işleri gibi gelir getirici bir unsur hâline dönüşmüştür. Bu süreçte erkekler ev dışı işlerde çalışmaya devam etmiş; kadınlar ise aslında gündelik işleriyle uğraşırken bir anda turizmin temel taşı hâline gelmişlerdir.

Bugünün söylemlerine gelindiğinde ise 1980 ve sonrasındaki neoliberal ekonomi politikalarının etkisi ile otantik olarak şekillenmiş bu doğal turizm hareketinin mekanikleşmeye başladığını söylemek mümkündür. Kendi çabaları ile inşa ettikleri ev pansiyonculuğu özellikle de kitle turizminin oluşturduğu yoğun talebe yetersiz kalan Side, artık bir destinasyon olarak kamu kararlarından etkilenmiş ve özel sermayedarların büyük girişimlerinin altında ezilmiş; zamanla ev pansiyonculuğunu terk ederek büyük turizm işletmelerine ev sahipliği yapar hâle gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm o denli büyük olmuştur ki turizmin temelini atmış olan Sideli emektar kadınlar iç göç ile Side'ye çalışmaya gelen diğer "eğitilmiş" kadınların gölgesinde kalmışlardır. Zamanla sermaye sahibi erkek patronların kurduğu büyük otellerde dahi kendilerine yer bulmakta zorlanan kadınlar turizm sahnesinin gerilerine itilmiş ve şimdi tarihsel bir anlatının başkahramanı olarak bu çalışmada yer alacak noktaya gelmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, bu geri çekilmenin gönüllü değil,

zorunlu bir çekilme olduğudur. O dönemler için eğitim imkânı tanınmayan, ev içi emek ile meşgul olan kadınların neoliberal ekonomi politikaları temelinde değişen bir sistemde kendilerine yer bulamamaları, kitle turizmi talebinin artacağına ön görülmesi ve kurulan büyük pansiyon ve otellere rağmen, turizmin temellerini emekleri ile atan kadınların göz ardı edilmesi, bugün özellikle Sideli kadınların ev içine çekilmesi ya da ev içi emek ile benzer işlerin yapıldığı departmanlarda işçi olarak çalışmaya başlamalarına neden olmuştur.

Sonuç olarak; kadınların doğal bir görevi olarak görülen ev içi emeğin gelir getirici bir unsura dönüşmesini sağlayan turizmin gelişmesi, kadınların gelişmesini geride bırakacak nitelikte hızlı gerçekleşmiştir. Bu geride kalmanın kültürel, toplumsal ve ekonomik sebepleri olmakla birlikte turizm destinasyonlarında görev alan kadınların dil eğitimi başta olmak üzere eğitimden geri kalmamalarının sağlanması kadınların nitelikli turizm istihdamında yer alabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu araştırma, kadınların turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili önemli süreçlere işaret etse de çalışmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Araştırma kapsamının Side ve Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması özelinde ele alınması çalışmanın en önemli sınırlılığını arz etmektedir. Gelecek çalışmalarda kadının turizmdeki yerini ele alan araştırmaların daha geniş coğrafyalarda ve zaman aralıkları ile gerçekleştirilmesi, turizmin geleceğinde kadının yerine dair ön görüşlerde bulunulabilmesinin önünü açacaktır. Özellikle bu çalışma kapsamında öne çıkan Girit göçmenlerinin kadın erkek eşitliğinin ön planda olduğu kültürlerinin, kadınların turizmin temellerini atmalarına zemin hazırlayan bir kültürel farklılık olması, bu alandaki çalışmaların kültürel farklılık bağlamında değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Böylelikle yerli halkın turizm istihdamında geri planda kalması ile oluşan gelir dengesizliğinin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca, kadın emeğinin değerlendirilmesi adına planlanabilecek eğitimler ile nitelikli işlerde çalışabilecek

kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik olarak olumlu yönde gelişmelerine fırsat tanınmış olacaktır. Araştırmanın bir diğer önemli sınırlılığı, verilerin 2015 yılında toplanmasıdır. Araştırmanın verileri her ne kadar 2015 yılı öncesindeki döneme ışık tutsa da aradan geçen sekiz yıl içinde hem dünyada hem de Türkiye'deki önemli güvenlik sorunları, politik meseleler, yeni araştırma gündemleri vb. bağlamında kadının turizmdeki yerini göstermemektedir. Bu nedenle gelecekteki araştırmalarda güncel toplumsal değişim faktörleri ve yeni araştırma gündemleri çerçevesinde özelleştirilmiş çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Aitchison, C. (2009). Gender and Tourism Discourses: Advancing the Gender Project in Tourism Studies. İçinde; T. Jamal ve M. Robinson (Editörler) *The Sage Handbook of Tourism Studies* (ss. 631-644). Londra: Sage Publications.
- Akoğlan, M. (1996). Konaklama Endüstrisinde Kadının Konumu, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7 (2): 16-23.
- Alkan, Ö. (2014). Konaklama İşletmelerinde Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Engellerin Kariyer Planlamasına Etkisi: Marmaris Örneği (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Fakültesi.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51): 395-407.
- Arslan, E. (2023). Turist Anlatıları Perspektifinden Varoş Destinasyonları Deneyimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34 (2), 19-31.
- Ateş, A. ve Başaran, M. (2019). Kırsal Kalkınmanın Sağlanmasında Kadın İstihdamı: Afyonkarahisar Gazlıgöl Termal Turizm Bölgesi Araştırması, *Journal of Yaşar University*, 14(54): 87-95.
- Balcı, E. ve Aslan, E. B. (2022). Turizmde Çalışan Kadın Sorunları: Antalya'da 5 Yıldızlı Otellerin Yiyecek-İçecek, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (3): 1674-1698.
- Barut, A. (2018). Görüşen: Aysel Yılmaz. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 17-26). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Barut, N. (2018). Görüşen: Gözde Türktarhan. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 154-163). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Bayrakçı, S. ve Zencir, E. (2018). Muz Bahçelerinden Turizm Cennetine: Alanya'nın Turizm Yolculuğu. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumları Kuruluşları Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 53-71). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.

- Bayram, A. T. (2019). Türk Turizm Alan Yazınında Kadınlar Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Turur Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8 (2): 55-77.
- Bensemman, J. ve Hall, C. M. (2010). Copreneurship in Rural Tourism: Exploring Women's Experiences, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2 (3): 228-244.
- Boluk, K. A. ve Panse, G. (2022). Recognising the Regenerative Impacts of Canadian Women Tourism Social Entrepreneurs through a Feminist Ethic of Care Lens, *Journal of Tourism Futures*, 8 (3): 352-366.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2): 27-40.
- Boyacıoğlu, E. Z. ve Elmas, Ç. (2020). "Turizm ve Kadın" Olgusunun Bibliyometrik Yaklaşım ile İncelenmesi, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17 (1): 32-52.
- Buğra, A. ve Özkan, Y. (2014). *Akdeniz'de Kadın İstihdamının Seyri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cave, P. ve Kilic, S. (2010). The Role of Women in Tourism Employment with Special Reference to Antalya, Turkey, *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 19 (3): 280-292.
- Charmaz, K. (1990). 'Discovering' Chronic Illness: Using Grounded Theory, *Social Science and Medicine*, 30 (11): 1161-1172.
- Çelik, C. (2013). Güvencesizlik ve İşçi Sınıfı Oluşumu: Antalya Turizm İşçilerinin Sınıf Deneyimi Olarak Güvencesizlik (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Çiçen, C., Boyacıoğlu, E. Z. ve Oğuzhan, A. (2020). Turizmde Kadın İşgücünün Cinsiyet Ayrımcılığı Algısı: Edirne İlinde Bir Araştırma, *Tourism and Recreation*, 2 (Ek 1): 54-63.
- Dalkıranoğlu, T. (2006). Çalışma Yaşamında Kadın İşgücü ve Cinsiyet Ayrımcılığı: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Dan, N. ve Shimizu, T. (2022). Effective Resources to Mobilize Women Entrepreneurship: A Success Case Study of Family Tourism Businesses in Tioman Island, Malaysia, *Sustainability*, 14 (15): 9133.
- Díaz-Carrión, I. A. ve Vizcaino, P. (2022). Mexican Women's Emotions to Resist Gender Stereotypes in Rural Tourism Work, *Tourism Geographies*, 24 (2-3): 244-262.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2011). Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar, *Çalışma ve Toplum*, 1 (28): 201-232.
- Emir, O. ve Toker, A. (2020). Turizmde Bağımlılık ve Gelişme. İçinde; O. Emir (Editör), *Turizm Sosyolojisi* (ss. 109-141). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertac, M. ve Tanova, C. (2020). Flourishing Women through Sustainable Tourism Entrepreneurship, *Sustainability*, 12 (14): 5643.
- Fidan, F. ve Nam, D. (2012). Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 51-57.
- Filimonau, V., Matyakubov, U., Matniyozov, M., Shaken, A. ve Mika, M. (2022). Women Entrepreneurs in Tourism in a Time of a Life Event Crisis, *Journal of Sustainable Tourism*, 1-23.
- Gebelek, G. (2008). The New International Migration from a Gender Perspective: A Case Study of Post-Sovietservants of Tourism in Antalya (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Güney, E. (2022). Toplumsal Cinsiyet Algısının Kadın Yöneticilerin Kariyer Gelişimine Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Düzce: Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Hillman, W. ve Radel, K. (2022). The Social, Cultural, Economic and Political Strategies Extending Women's Territory by Encroaching on Patriarchal Embeddedness in Tourism in Nepal, *Journal of Sustainable Tourism*, 30 (7): 1754-1775.
- Ireland-Gemie, B. (2015). From Kerouac to the Hippy Trail: Some Notes on the Attraction of on the Road to British Hippies, *Studies in Travel Writing*, 19 (1): 66-82.
- Işık, Z., Çetinkaya, N. ve Işık, F. M. (2017). Mutluluğun İş Tatmini Üzerindeki Rolü: Erzurum İli Palandöken Kış Turizm Merkezinde Yer Alan Konaklama İşletmelerindeki Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2): 457-471.
- İkikat, H. E. (2022). Türkiye'deki Kadın Şeflerin Varoluş Çabaları (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı.
- İstanbulu Dinçer, F., Akova, O., Muğan Ertuğrul, S. ve Aydoğan Çiftçi, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: İmkanlar ve Engeller, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, (1): 379-395.
- Kabil, M., Ali, M. A., Marzouk, A. ve Dávid, L. D. (2022). Gender Perspectives in Tourism Studies: A Comparative Bibliometric Analysis in the MENA Region, *Tourism Planning and Development*, 1-23.
- Kaplankıran, D. (2021). Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Zorluklar: Antalya Örneği (*Yüksek Lisans Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı.
- Kaya, B. (2014). Alanya'da 1985 Öncesi Konaklama İşletmelerinin Arazi Sahipliği Bağlamında İncelenmesi. İçinde; N. Kozak (Editör), *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 200-213). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kaya, Ş. (2017). Turizmde Kadın Emeği, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, (9): 1-22.
- Kemer, E. ve Aslan, Z. (2022). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yönetici Olmak: Vignette Tekniği Uygulaması, *Turizm Akademik Dergisi*, 9 (2): 39-53.
- Kimbu, A. N., Ngoasong, M. Z., Adeola, O. ve Afenyo-Agbe, E. (2019). Collaborative Networks for Sustainable Human Capital Management in Women's Tourism Ent-

- preneurship: The Role of Tourism Policy, *Tourism Planning and Development*, 16 (2): 161-178.
- Koc, E. (2020). Do Women Make Better in Tourism and Hospitality? A Conceptual Review from a Customer Satisfaction and Service Quality Perspective, *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 21 (4): 402-429.
- Kozak, N. (2018). (Ed.) *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I*. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Kozak, N. (2018). Türkiye'de Hippiler (1965-1979). İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 859-908). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.
- Köse, Z. (2014). Turizmde Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği Beypazarı Örneği (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Londra: Sage Publications.
- Mansel, A. M. (1978). *Side: 1947-1966; Yılları, Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Klagenfurt. Social Science Open Access Repository.
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis, *Qualitative Report*, 27 (1): 64-77
- Oktik, N. (2001). Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Toplumsal Değişime Etkileri, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4): 145-151.
- Oral, M. (2021). *Akdeniz Işıkları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Radović-Marković, M. ve Živanović, B. (2019). Fostering Green Entrepreneurship and Women's Empowerment through Education and Banks' Investments in Tourism: Evidence from Serbia, *Sustainability*, 11 (23): 1-16.
- Rasanjali, C., Sivashankar, P. ve Mahaliyanaarachchi, R. P. (2021). Women Participation in Rural Tourism: A Case of Ella, Sri Lanka, *AGRARIS: Journal of Agribusiness and Rural Development Research*, 7 (2): 256-269.
- Sánchez, J. L. R., Caruso, N. N. M., Guarín, L. V. P. A. F., Muñoz, E. C. ve Nicholls, J. F. G. (2022). Evolution of Women in the Spanish Labor Market of the Tourism Industry, *Procedia Computer Science*, (203): 615-620.
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14 (1): 45-57.
- Seyfi, S., Hall, C. M. ve Vo-Thanh, T. (2022). The Gendered Effects of Statecraft on Women in Tourism: Economic Sanctions, Women's Disempowerment and Sustainability?, *Journal of Sustainable Tourism*, 30 (7): 1736-1753.
- Solmaz, C. (2020). Türkiye'de Yönetimde Kadın Olmak: Turizm Sektörüne Yönelik Bir Durum Çalışması (*Basılmamış Doktora Tezi*). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- Şahin, C. ve Duran, G. (2019). İzmir-Turgutlu (Hamidiye) Köyünde Giritli Muhacirler, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17 (1): 94-123.
- Şenel, A. (2018). Görüşen: Duygu Yetgin. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss.27-42). İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık.
- Toker, A. (2019). Cumhuriyetin Başkentinde Bir Münevverler Kulübü: İstanbul Pastanesi (1920-1955). İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Ankara Otel, Lokanta, Pastane, Turizm* (ss. 157-179). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Toker, A. (2021) Girit'ten Side'ye Göç: Turizm ile Uyumlanan Yaşamlar. İçinde; S. Kolukırık ve G. Dinç (Editörler), *Antalya Göç Kitabı* (ss.67-92). Konya: Palet Yayınları.
- Tristanti, T., Nurhaeni, I. D. A., Mulyanto, M. ve Sakuntalawati, R. D. (2022). *The Role of Women in tourism: A Systematic Literature Review*, *KnE Social Sciences*, 545-554.
- Turan, A., Yılmaz, A. ve Yetgin, D. (2018). Bin Yıllık Uykusundan Uyanan Kent: Side. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar Turizm Bölgeleri Meslekler* (ss. 237-262). İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.
- Türktarhan, G., Toker, A. ve Kozak, N. (2022). The Roots of Tourism: Hippies, *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 7 (2): 85-94.
- Uçar, A. (2018). Görüşen: Duygu Yetgin. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 3-16). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar.
- Uduji, J. I., Okolo-Obasi, E. N., Onodugo, V. A., Nnabuko, J. O. ve Adedibu, B. A. (2021). Corporate Social Responsibility and the Role of Rural Women in Strengthening Agriculture-Tourism Linkages in Nigeria's Oil Producing Communities, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19 (6): 754-780.
- Untari, S. ve Suharto, Y. (2020). The Development of Youth and Woman Entrepreneurship Program in Village Tourism through Partnership, *Geo Journal of Tourism and Geosites*, (33): 1538-1544.
- UNWTO. (2019). World Tourism Organization Global Report on Women in Tourism 2010. [e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420384](https://doi.org/10.18111/9789284420384). Erişim tarihi: 24 Ocak 2023.
- Vukovic, D. B., Petrovic, M., Maiti, M. ve Vujko, A. (2021). Tourism Development, Entrepreneurship and Women's Empowerment-Focus on Serbian Countryside, *Journal of Tourism Futures*, 1-21.
- Yetiş, Ş. A. ve Çalışkan, N. (2020). Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: Mevcut Duruma İlişkin Bir Değerlendirme, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3): 105-119.
- Yıldırım, H. (2018). Görüşen: Aysel Yılmaz. İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 71-90). İstanbul: Yıkılmazlar.
- Yükser, A. (2018). Görüşen: Arzu Turan (Toker). İçinde; N. Kozak (Editör), *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri, Cilt I* (ss. 56-72). İstanbul. İstanbul: Yıkılmazlar Matbaası.

Arzu Toker - Songül Çilem Kaya

Arzu TOKER

Anadolu Üniversitesi Turizm Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2007). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2011), doktora derecesini de Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından aldı (2019). Anadolu Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2012) Doçentlik unvanını Turizm alanında aldı (2023). Halen Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm sosyolojisi, turizm tarihi (mikro tarih) ve nitel araştırma yöntemleridir.

Songül Çilem KAYA

Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2016). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2022) aldı. Halen doktora düzeyinde Anadolu Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği Anabilim dalında eğitim görmektedir. 2021 yaz ayında Voyage Club Torba'da barista olarak, 2022 yılının yaz sezonunda ise The Bodrum Edition bünyesindeki Inari Omakase'de a la carte garson olarak görev aldı. Temel çalışma alanları bilinçli farkındalık (mindfulness), turist psikolojisi ve turizmde emek konularıdır.

Türkiye’de Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi

Evaluation of Development Plans in Türkiye in the Context of Tourism Policies

İsmet TÜRKMEN*

*Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, 60340, Taşlıçiftlik Yerleşkesi, Tokat.
E-posta: iturkmentug@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8198-5707

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 15 Nisan 2023

Birinci düzeltme: 8 Haziran 2023

ikincidüzeltilme: 20 Temmuz 2023

Kabul: 25 Temmuz 2023

Anahtar sözcükler: Kalkınma planları, Turizm, Planlı kalkınma, Hükümet programları.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 15 April 2023

Resubmitted: 8 June 2023

Resubmitted: 20 July 2023

Accepted: 25 July 2023

Key words: Development plans, Tourism, Planned development, Government programs.

ÖZ

Gelişmekte olan ülkeler özelinde turizm; iktisadi ve sosyo-kültürel sahalarda ülkeye değer katan mühim bir sektör olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda bu ülkeler, günümüz dünyasında turizm sektöründe elde ettikleri gelirlerinden çok daha fazlasına ulaşmak ve pazar payını artırmak hükümet için programları dahil olmak üzere bu sektöre ilişkin politikalar geliştirmektedirler. Ülkemizde ise bu sektörün geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik girişimleri, 1923-1963 yılları arasında esas alan *Planlı Dönem Öncesi* ve 1963 yılından sonrasını *Planlı Dönem* şeklinde iki dönem altında değerlendirebilmek mümkündür. Kuruluş yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Antlaşması sonrasında iç ve dış dinamiklerin gölgesinde aşması gereken siyasi, iktisadi ve sosyal meselelerin yanında 1930'lu yıllarda dünya genelinde yaşanan ekonomik sorunlar, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gibi durumlar turizmin gelişmesine yönelik yatırım ve harcamaları hedeflenen değerlerin altına bırakmıştır. Türkiye’de planlı ekonomiye geçiş döneminde kalkınma planları içerisinde turizm sektörünün geliştirilmesi amacıyla hazırlanan turizm politikaları bu sektörün ilerlemesi doğrultusunda mühim uygulamaların da hayata geçirilmesini sağlamıştır. Bu araştırma kapsamında, Planlı Dönem Kalkınma Planlarını esas alan hükümetler ve siyasi partilerin turizm sektörü politikalarının incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırma dahilinde, kaynak taraması yapılmak üzere ikincil veri kaynakları incelenmiş ve genel alanyazın taraması neticesinde bu sektör özelinde gerçekleştirilen hedefler irdelenerek bu sektörün ülke ekonomisine faydaları değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Tourism in developing countries is widely accepted as an important sector that adds value to the country in both economic and socio-cultural fields. In this context, in today's World, these countries develop policies, including government programs, to increase their market share and generate greater income from the tourism sector. "In our country, the attempts to develop and strengthen this sector can be evaluated under two periods: the Pre-Planned Period (1923-1963) and the Planned Period (after 1963). During its establishment years after the Treaty of Lausanne, in addition to the political, economic, and social issues that the Republic of Turkey had to overcome under the shadow of internal and external dynamics, the economic problems experienced by the world in the 1930s, as well as the outbreak of the Second World War, led to investments and expenditures for the development of tourism falling below the targeted values. "During the transition period to a planned economy in Turkey, tourism policies were developed with the aim of promoting the tourism sector in accordance with the development plans. These policies led to the implementation of important practices in line with the progress of the sector. The aim of this research is to examine the tourism sector policies of governments and political parties based on the Planned Term Development Plans.". "Within the scope of the research, secondary data sources were examined to conduct a literature review. As a result of this review, the targets achieved in this sector were analyzed, and the benefits of this sector to the country's economy were evaluated.

GİRİŞ

Planlı Dönem sürecine geçilmesi ile turizm sektörü siyasi, sosyo-kültürel ve iktisadi bağlamlarda çok sayıda ülkede olduğu gibi Türkiye'nin de mevcut durumunu doğrudan etkileyen unsurlardan birisi hâline gelmiştir. Türkiye’de Planlı Dö-

nemin temellerinin atıldığı yıllar da esas olmak üzere bu sektörün günümüze kadar geçirdiği evrelerin tarihsel açıdan incelenmesi, turizm özetinde müesseseleşmesinin ve uygulamalarının farkındalığının artırılması ve bu sayede sektöre faydalı olmak üzere ülke geleceğine yönelik kat-

kı sağlama yolunda başarılı girişimler gerçekleştirilmesi yönünden fevkalade mühimdir (Evcin 2017).

Bu saptamanın daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye’de turizm alanındaki girişimleri ve turizm politikalarını dönemlendirmeye gidecek olursak, Erken Cumhuriyet Dönemi’nden başlamak üzere ve planlı ekonomi modelinin tatbik edilmesi süreci olmak üzere iki farklı süreç dahilinde ele alabilmek mümkündür. Bu bağlamda, dönemlendirmenin ilk evresinde Cumhuriyet’in 1923 yılındaki turizmle ilgili ilk faaliyeti, Saffet Atabinen ve beraberinde bir grup aydın tarafından kurulan “*Türkiye Seyyahin Cemiyeti*” olmuştur. Bilindiği üzere bahsi geçen cemiyetin adı daha sonradan “*Türkiye Turing Kulübü*” ve ardından da “*Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü*” olarak değiştirilmiştir. Bu cemiyet 1930 yılında kamu yararına faaliyet yürüten bir kurum statüsüne alınmış, özellikle ülke ekonomisi açısından önem arz eden gümrük ve artan araç sayısına da bağlı olarak trafik mevzuatına dair hususî vazifeler de icra etmiştir. Bu gayretlerin de sonrasında Türkiye’de turizm sektörü 1930 yılından itibaren Cumhuriyet Halk Partisi hükûmet ve parti programlarına dahil edilmiş, ayrıca 1934 yılında sektöre ilişkin gerek ülke sathında gerekse sınırlar dışında neşriyat ve propaganda faaliyetleri İktisat Vekâletinin görevleri arasına dâhil edilmiştir. Bu vekâlet uhdesindeki *Dış Ticaret Dairesine* bağlı olmak üzere teşkil edilen “*Türkofis*” adlı birim turizme yönelik propaganda faaliyetlerine de icra etmekle yükümlü tutulmuştur. Bu yükümlülük 1938 yılında Türkofis’in uhdesinde “*Neşriyat ve Propaganda Servisi*” dahilinde bir şube olarak “*Turizm Bürosu*”nun doğmasına zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen büroya 1939 yılında Ticaret Bakanlığı’nın kuruluş sürecinde “*Turizm Müdürlüğü*” adı verilmiştir (Evcin 2014).

Bu bağlamda ön plana çıkan *Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü* turizm alanında devlet organı gibi de çalışan bu müessese, faaliyetleriyle devletin turizm sektöründe ilklerine de katkı sağlamıştır. Bunlar arasında; ülkemizin turizm broşürünün, afişlerinin, karayolları haritalarının ve tercüman rehberlik sınavlarının ilkleri gerçekleştirilmiştir. Sektörün yeterince gelişmesini engelleyen bu iç

dinamiklerin yanında 1923-1950 yılları arasında özellikle Dünya piyasalarında yaşanan gelişmeler; 1929 Ekonomik Bunalımı, on yıl sonrasında zuhur eden ve 1939-1945 yılları arasında büyük kayıpların yaşanmasına sebebiyet veren ve altı yıl süresince tün dünyada sektörün neredeyse durmasına yol açan İkinci Dünya Savaşı’dır. 1930-1939 yılları ise Türkiye ekonomisinin devletçilik politikasının uygulandığı yıllar olması açısından önemlidir. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle ile Türkiye’de savaş ekonomisi uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda ülkede savaş ekonomisinin varlığına rağmen İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle sektöre dair uygulamalar basın ve yayın faaliyetleri ile değerlendirilmiştir. Savaşın ilk yıllarında “*Turizm Müdürlüğü*” 1941 yılında Başbakanlık Makamı uhdesinde Matbuat Umum Müdürlüğü çatısı altına alınmıştır. 1945 yılında Dünya Savaşı’nın bitimine kadar bu politika devam ettirmiştir. CHP hükûmetlerinin turizm sektöründen daha ziyade dönemin gerçeklerinden hareketle asayiş ve millî güvenlik meselelerini merkeze alan kamu yatırım ve harcamalarının yanı sıra ülkenin kalkındırılması doğrultusunda iktisadi, sosyo-kültürel ve bayındırlık gibi hizmet alanlarında kamu harcamalarını kesinti olmaksızın hayata geçirmeye çalıştıklarını ifade edebiliriz (TC Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü 1998). Esas itibarıyla, planlı dönem öncesi turizm sektöründe ciddi mahiyette girişimler gerçekleştirilememesine rağmen bu süreçte, sektörün devlet yapılanmasında yer alması bağlanımda temel adımlar da atılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda planlı dönem öncesinde alanın ilerletilmesi yönünde gerçekleştirilen faaliyetler planlı kalkınma sürecinde ortaya konan sektör uygulamalarının alt yapısının hazırlanmasında fevkalade önemli destekler sağlamıştır (Büyüksalvarcı vd. 2016). İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında genişleyen turizm hareketliliğinden daha fazla fayda sağlayabilmek için ortaya çıkan yeni beklentiler doğrultusunda Turizm Müdürlüğü görevlerini 1949 yılından itibaren tekrar Başbakanlık uhdesindeki “*Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü*”ne (BYTGM) bırakmıştır.

Bu cemiyetin yanında İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Başbakanlık uhdesinde 1949-1957 yıl-

ları arasında faaliyet yürütmüş olan BYTGM’nin ülkemiz turizm tarihi içinde fevkalade mühim bir süreci de teşkil ettiği dikkat çekmektedir. Türkiye’de çok partili yaşama geçiş yıllarında kurulan Demokrat Parti (DP)’li yıllarda yeni iktisadi hamlelerin neticesinde Türkiye’nin savaş sonrasında yeni kurgulanan dünya düzenine girmeye çalıştığı BYTGM döneminde, sektöre bir ivme yakalatmak ve turistik hareketliliği yaygınlaştırmak yolunda propaganda ve tanıtım faaliyetlerine olağanüstü gayret gösterilmiştir (Evcin 2017).

Tablo 1’de işaret edildiği gibi 1947-1957 yılları arasında Türkiye’yi ziyarete gelen turist potansiyelinde istikrarlı bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Düzenli bir seyir takip eden bu artışta turizm sektörüne yönelik olarak hayata geçirilen özellikle mevzuat düzenlemeleri ve altyapı çalışmaları ile nitelik ve nicelik yönüyle geliştirilen sektöre yönelik tanıtım ve propaganda faaliyetlerinin de etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Diğer taraftan bu dönemde bilinçli bir şekilde daha çok pazar payına ulaşma gayretinde olan turizm acenteleri tarafında Türkiye aleyhine yürütülen propaganda dikkat çekmektedir (Sağlam 1976). Bu bağlamda, Avrupa merkezli basın-yayın organları ile sektöre yönelik faaliyet gösteren şirketlerin duyurularında Akdeniz liman kentlerine yanan turist gemilerinin güzergâhlarında Fransa ve İtalya limanları sonrasında Hayfa, Pire ve İskenderiye yer almıştır.

Tablo 1. Türkiye’ye Gelen Yabancı Turistler (1948-1957)

Yıl	Turist Sayısı
1949	19.451
1950	28.625
1951	31.377
1952	38.837
1953	70.055
1954	71.331
1955	79.369
1956	99.414
1957	100.803

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 1/1/1958, FN: 30.1.0.0., KN: 104, DN: 651, SN: 4.

Sertoğlu bu örnekte de görüleceği üzere Avrupa merkezli büyük turist acentelerinin “Türkiye’yi neredeyse unuttuklarını” belirtmektedir. Esasında bu teşebbüslerin arka planında yatan diğer bir gerçeklik ise geçmişte Türkiye aleyhine propagandaların yoğunluk arz etmesi ve sorumlu kadroların ülkeye turist çekmek konusunda gayretli davranmaması yatmıştır. Esasında diğer bir mesele ise İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Yunanistan yönetimi turizmden elde ettiği payı artırma düşüncesinden hareketle dünya çapındaki acenteleri ve mümessillikleri aracılığıyla hem kendi propagandasını yapmış hem de kendisine her manada rakip gördüğü Türkiye aleyhinde propagandalar yürütmüştür. Yunanistan basın yayın organları vasıtasıyla, “Türkiye’nin su kaynaklarında tifo mikrobunu bulduğu, İstanbul’da yemeklerin hijyenik koşullarda hazırlanmadığını, otellerin çoğunun kötü durumda olduğu, can güvenliğinin yeterince sağlanamadığını, ülke sathında hırsız ve yankesicilerin kol gezdiği, Türk polisinin turistleri sıradan bahanelerle tevkif ederek hapisaneye tıktıkları” doğrultusunda propaganda yapılmıştır. Haliyle bu türden teşebbüsler neticesinde 1950 yılında Atina’ya ulaşan turist sayısının İstanbul’u ziyaret edenlerden çok daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Sertoğlu 1950). Bu türden olumsuz girişimler karşısında Demokrat Parti idaresi ülkede 1950’li yıllarda imar faaliyetlerini, altyapı ve üst yapı yatırımlarını attırmışlardır. Bununla birlikte, tarihi eserlere yönelik restorasyon çalışmaları sayesinde de turizm sektörüne önemli katkılar sunulmuştur (Kozak vd. 2012; Saatçi 2019).

Bu bağlamda Türkiye’de 1923 ve 1963 yılları arası sektörün ilerlemesi ve gelişmesine dair ilişkin olarak, Türkiye’de bu alanda yavaş bir ilerlemenin kaydedildiği ve dönemle ilgili geniş verilere erişebilmenin pek mümkün olmadığını ifade edebiliriz. Ayrıca haiz olduğu mühim öneme rağmen sektörün Türkiye’deki tarihî arka planının akademik manada çok daha fazla ele alınmış bir konu olmadığı dikkat çekmektedir (Tokgöz 2001). Planlı dönem öncesi süreçte; turizm sektörünün gelişmesi için elzem olan karayolları, limanlar ve konaklama tesislerinin yetersiz ve çalışmaların kısıtlı olmasıdır (Öney 1980). Bu süreçte turizm sektörünü geliştirmeye ve ilerletme-

yi hedefleyen saha özelinde tanıtım ve propagan- da girişimlerinin önemi arttırılmaya çalışılmıştır. Dönem itibariyle modern yaklaşımlar dahilinde ülkenin tarihî ve tabii kaynaklarının ülke insanı- na ve turistlere tanıtılması öncelenmiştir (Evcin 2017).

Araştırmanın gayesi, Kalkınma Planlarının turizm politikaları dahilinde irdelenerek Türki- ye ekonomisine etki ve katkılarını belirlemektir. Araştırma kapsamında, güncel alanyazın taraması gerçekleştirilerek ikincil veri kaynakları irdelenmiş ve ulaşılan bulgular ışığında dönemsel olarak turizm sektörünün Türkiye iktisadına yö- nelik katkıları değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın hedefi, Türkiye’de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan günümüze değin gelen süreçte ortaya konan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer verilen turizm politikaları irdelenmek suretiyle, sektöre dair politikalar ve sonuçları bütüncül olarak değerlendirilmektir. 1960’lı yıllarda başlatılan Planlı dönemden günümüze değin ulaşılan süreçte 11 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Esasında devlet teşkilatlanmasında yapılan düzenle- meler sonunda 10. Kalkınma Planına kadar, Dev- let Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından, hazırlan- mıştır. Sırasıyla; 10. Kalkınma Planı, Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanırken 2019-2023 yıl- ları arasını esas alan 11. Kalkınma Planı TC Cum- hurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı uhde- sinde hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda, 11. Beş Yıllık Kalkınma Plan Dö- nemi tamamlanmamış olmasına rağmen planda sektör politikalarına da yer verilmiş olmasına rağmen plan neticelerine dair değerlendirme ya- pılamamıştır. Bununla beraber araştırmada ni- tel verilere dayandırılan araştırma yöntemi esas alınmıştır. Bu bağlamda güncel alanyazın taraması yapılmak suretiyle, ikincil kaynaklardan hareketle ulaştığımız belge ve dokümanlar vası- tasıyla betimsel analiz uygulanmıştır.

KALKINMA PLANLARININ OLUŞUMU

Planlama “belli sonuçlar elde etmek için ekono- mik hayatın hangi unsurlarına ne ölçüde müda-

hale etmek gerektiğini gösteren bir araçtır” (DPT 1986). Plan, başka bir tanıma göre, “ekonomiye devlet müdahalesinin en rasyonel şekli” olmak üzere tanımlanmıştır (Türk 1970). DPT’nin çalış- ma esasında dikkat çeken gerçeklik plan ve prog- ramların hazırlanması sürecinde, bağlantılı ku- rum ve kuruluşlarından vazifelerine dair lüzum- lu gördüğü verileri doğrudan istemeye yetkilidir. Bu şekilde kendilerinden bilgi ve belge talep edi- len bahsi geçen kurum ve kuruluşlar ile diğerle- ri verileri talep edilen zaman aralığında hazırla- makla yükümlüdür (Kutbay 1982). Bu vasıtalarla ulaşılan ekonomik ve sosyo-kültürel hedeflerle birlikte politika esasları, Bakanlar Kurulunda ilk olarak müzakere edilmek suretiyle sonuca bağ- lanır. Bu politikalar dahilinde tespit edilen kal- kınma planları, yürütme gücünün onayladığı esaslar ve hedeflerin sınırları içerisinde kalkınma plan ve yıllık programların ortaya konulması ko- nusunda DPT müsteşarlığına talimat verir. İlk on plan özelinde hazırlanan kalkınma planının Baş- bakanlık makamına arz edilmesinden başlamak üzere bir haftalık süre zarfında “Yüksek Planla- ma Kurulu” toplanır. Bu kurul bahsi geçen planı incelemek suretiyle, planın ana hedeflerle uy- uşup uyuşmadığını bir raporla yürütmeye bildirir. Plan, Bakanlar Kurulu tarafından değerlendirilip kabul edildikten sonra TBMM onayına sunulur (DPT 1994).

KALKINMA PLANLARINDA TURİZM POLİTİKALARININ OLUŞUMU

Türkiye’de 1932 yılı sonunda öncelikle kamu te- şebbüsü doğrultusunda başlamış olan kalkın- manın bir planlama dairesi içinde hayata geçi- rilmesi düşüncesinin sonucunda sanayi planları hazırlanmıştır. Bu doğrultuda da daha çok devlet eliyle sanayi sektörü dahilinde önemli yatırım ve projeler gerçekleştirilmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı bu türden girişimlerin ikincisinin başlatıl- masına engel olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçlanmasının ardından gerek Dünya gerekse Türkiye’nin ekonomisinde 1950’li yıllardan itiba- ren daha çok liberal ekonomi modelleri ön plana çıkmıştır. Türkiye’de çok sayıda kaynağa göre, 1950 ve 1960 yılları arasından takip olunan ekono- mi modeli istikrarsız gelişmelere yol açmıştır.

Bahsi geçen süreçte kazanılan tecrübeler ekonomide kalkınmanın planlı bir biçimde sağlanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu tecrübelerin neticesinde de 12 Eylül Askeri Müdahalesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası dahilinde planlı ekonomi modeline dönülmüştür. Bu dönemin ilk yılından itibaren Türk kamu idaresinin, yeni girilen süreçte ülke ekonomisinin taleplerine cevap verememesi nedeniyle, bu yeni durum devlet hizmetlerinde israfların yaşandığı izlenimini vermiştir. Bu türden algılar ise kamu idaresinde yeni düzenlemeleri ve alınan tedbirlerin tekrar gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda plan hedeflerinin olumlu sonuçlandırılmasının en doğru aracı ise kamu idaresi olarak düşünülmüştür (Tokgöz 1992).

Bu bağlamda ayrıntılı ilk planın hayata geçirildiği 1963 yılı sonrasında Türkiye'de iktisadi politika, DPT'nin koordinesinde hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları dahilinde icra edilmiştir. Bu sayede Türkiye'de dengeli kalkınma amaçlı karma ekonomi modeli, demokratik mahiyette gerek özel gerekse kamu mülkiyetine ve girişimciliğine destek verir bir mahiyette planlama esası 1960'lı yıllardan başlatılmıştır (Sanalan 1981).

Tüzünkan'ın işaret ettiği üzere, işaret ettiğimiz planların iktisadi felsefi altyapılarında şu gerçeklik dikkat çekmektedir: Buna göre, 1960 öncesi planlarında daha çok devletçi bir anlayış hâkim iken; 1960-1980 planlarında karma ekonomiye yönelim söz konusudur. 1980-2000 planları ise liberal bir mahiyette olup stratejik olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte 1980 öncesinde sanayileşmede, "ithalat ikamesi politikaları", 1980 sonrası ise "açık ekonomiye geçiş" yönlendirici olmuştur (Tüzünkan 2015).

Planlı Dönem Turizm Sektörü

Türkiye'de kalkınmanın planlama ile gerçekleştirilmesi düşüncesi daha önce de ifade edildiği üzere, 1932 yıllarında kamu girişimciliği ile başlamış ve bunun sonucu olarak sanayi planları hazırlanmış ve bu yıllarda devlet eliyle büyük sanayi yatırımları yapılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı bu çabanın sonuçlanmasını engellemiştir. 1950'den sonraki yıllarda liberal yaklaşımın ağırlık kazanması, 1950-1960 döneminde dengesiz

istikrarsız bir gelişmeye yol açmış ve bu dönemde edinilen izlenimler kalkınmanın planlanması gerektiğini ortaya koymuş ve 1960'lı yılların hemen başında planlı döneme geçilmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (I. BBYKP) (1963-1967)

I.BYKP, 1961 Anayasası doğrultusunda 1963 ve 1967 esas almıştır (İshakoğlu 1976). Bu plan, "16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması hakkındaki Kanun" hükümleri uyarınca TBMM Plan Karma Komisyonu, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde görüşülerek, 21 Kasım 1962 tarihinde onanmıştır (Resmî Gazete 3/12/1962, 1/11272). Bahsi geçen planın başında ise dönemin Başbakanı İsmet İnönü, planlı döneme geçişin amacını net bir biçimde şöyle izah etmiştir: "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Hedefleri ve Stratejisinde; Türk ekonomisi Devlet ve özel teşebbüs sektörlerinin yan yana bulunduğu karma bir ekonomidir. Planlama bakımından karma ekonominin sağladığı imkânlardan en çok faydalanma yolları üzerinde durulacak ve bu sistemin kurallarına uyulacaktır. Devlet sektörünün faaliyeti kararlaştırılan gelişme hızını gerçekleştirecek ve stratejinin gerektirdiği yönde sağlanacak şekilde planlanacaktır" (DPT 1963). I.BBYKP'de gerçekleştirilen kamu yatırım ve harcamalarında sırasıyla; turizm, enerji, tarım, eğitim, sağlık vd. hizmet sektörlerinde geride kalındığı, diğer taraftan madencilik, imalat sanayii, ulaştırma ve konut kesimlerinde ise plan hedeflerinin üzerine çıkıldığı görülmektedir.

Planda özellikle turizm sahasından hedeflenen ve ulaşılan gelirin yükseltilmesi amacıyla ödemeler dengesindeki açığı kapatmak gayretiyle hareket edilmiştir. Bu bağlamda; ülkenin doğal ve tarihi kaynaklarının turizm sektöründe hedefler doğrultusunda faydalanılması ve hedeflenen turizm sektörü yatırımlarına ve tanıtım faaliyetlerine önem atfetmek esas gaye olmak üzere tespit edilmiştir (Kozak vd. 2012). Eldeki verilere göre planının uygulanmaya geçirildiği dönemde ülkeye turistik amaçlı gelenler "ortalama dört gün kalmakta" ve bu süreçte bir turist ortalama 60 dolar döviz bırakmaktadır. Çalışmalar netice-

sinde planlama dönemi sonunda turistlerin kalış süresi ortalama altı gün iken “turist gelirlerinin ise ortalama 100 dolar bırakmalarının” sağlanabileceği düşünülmüştür.

Turizm sektörünün geliştirilmesi doğrultusunda kalkınma planında önemli projeler şu şekilde hedeflenmiştir (DPT 1963):

- ▶ Tatil köy ve kamplarının tesis edilmesi,
- ▶ Turizm sektöründe farklı dönem proje ve uygulama sahalarının kurulması,
- ▶ Millî park sahalarının belirlenerek hazırlanması,
- ▶ Özellikle; Balkanlar, Yunanistan, İtalya ve İsrail gibi devletlerle turizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik ulaşım vasıtalarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi,
- ▶ “Hac yolu” adlı turistik yolun tamamlanmasıdır.

Bu plan döneminde işaret edilen hedeflerin yüzde 81’lik bölümü plan döneminin ilk üç yılında gerçekleştirilmiştir (DPT 1968).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (II. BYKP) (1968-1972)

II.BYKP, 16.10.1962 tarihli 77 numaralı Kanun gereğince TBMM Plan Karma Komisyonu ile Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunca karara bağlanmış ve ardından plan, Millet Meclisi Genel Kurulunun 3.7.1967 tarihli 132. birleşiminde neticeye ulaştırılmıştır (Resmî Gazete 21/8/1967, 3/12679). Plan döneminde turizm sektörünün geliştirilmesi amacıyla kalkınma planında hedefler şu şekilde öngörülmüştür (DPT 1968):

- ▶ İlke, politika ve tedbirler; turizmin ekonomik, sosyal, kültürel işlevlerinden en yüksek seviyede yararlanması, iç turizm geliştirilmesi, yatırımlar gelişme potansiyeli olan bölgelerdeki belli yörelerde yoğunlaştırılması,
- ▶ Fiyat politikası rekabet edilebilir düzeye getirilmesi, altyapı yatırımları kamu diğer yatırımlar özel sektör tarafından yapılması,
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı sadece turizmle ilgilenecek şekilde teşkilatlanması ve tanıtım faaliyetlerini tek elden yürütülmesi,

- ▶ Çevre ve gıda sağlığına önem verilmesi,
- ▶ Sektöre yönelik krediler artırılması, turizm eğitimi ve öğretimi milli merkezi kurulması,
- ▶ Akdeniz ülkeleri ile ortak tanıtım imkanları aranmalı, tabii, tarihi, arkeolojik değerlerin korunması, onarılması konusunda planda belirtilen bölgelere öncelik verilmelidir. Söz konusu faktörler ikinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

Plan dönemi hedefleri doğrultusunda, 1968 ve 1972 yılları arasında yerli turist sayısında “yıllık yüzde 10 ve yabancı turist sayısında ise yıllık yüzde 25 oranında artış olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca turizm gelirlerinde ise iç turizmde yıllık yüzde 15,8 ve dış turizmde ise yıllık yüzde 32 oranında” bir artış hedeflenmiştir (DPT 1968). Plan döneminde yapılan turistik tesislerin büyük bir bölümü Marmara Bölgesine yoğunlaşmıştır. Ayrıca Millî Savunma Bakanlığı’na yaptırılan orduevleri (özellikle Ağrı ve Erzincan illerinde) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yaptırılan vakıf iş hanları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, TBMM kayıtlarına göre, “İller Bankası’nca yaptırılan turistik oteller ve MEB ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yaptırılan eski eserlerin korunmasına yönelik turizm yatırımlarına daha çok ikinci dönemde ağırlık verilmiştir. 1970 yılından sonra bu tür yatırımlara özellikle Erzurum, Gaziantep, Diyarbakır, Kars, Muş, Siirt ve Bitlis’te önem verildiği” tespit edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi 20/10/1970).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. BYKP) (1973-1977)

III.BYKP, Millet Meclisi Genel Kurulunun 26.10.1972 tarihli. 15. Birleşiminde, 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Kanun gereğince, onaylanmıştır (Resmî Gazete 27/11/1972, 5/14374). Bu planın ilkeler ve tedbirler başlığı altında sırasıyla şu hedeflerin esas alındığı dikkat çekmektedir (DPT 1973):

- ▶ Kitle turizmi geliştirilmeli, turizm yatırımlarının finansmanı özel sektör tarafından sağlanmalı, alt ve üst yapı yatırımları fiziksel planlara uygun şekilde yapılmalı,

- Kıyıların ve milli parkların toplum yararına kullanımı ve korunması için mevzuat hazırlanmalı,
- Sektöre kredi kullandırma konusunda tüm bankacılık sistemi devreye sokulmalı, sosyal turizm anlayışı ile kamu tesislerinde konaklama maliyetleri düşürülerek iç turizm teşvik edilmeli,
- Turizm çalışanlarına beceriye dönük eğitim verilmeli, personelin yıl boyu istihdamı sağlanmalıdır. Söz konusu faktörler üçüncü beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

Genel olarak planlama dönemine dair orduevi, askeri gazino, cami ve külliyelerden ibarettir. Bu plan döneminde esas itibarıyla kitle turizm girişimlerinin uygulanması doğrultusunda turizm yatırımlarında öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılmasına devam edilmiştir (DPT 1973).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. BYKP) (1979-1983)

IV. BYKP, Millet Meclisi Genel Kurulunun 29-30.11.1978 tarihli 15. Birleşiminde, 16 Ekim 1962 tarihli 77 sayılı Yasa gereğince onaylanmıştır (Resmî Gazete 12/12/1978, 6/16487). Planın İlke ve Politikalar başlığı dahilinde şu uygulamaların hedeflendiği dikkati çekmektedir (DPT 1979):

- Sektörel gelişim kitle turizmine yönelik olmalı, kitle turizmi ve bireysel turizm birlikte değerlendirilmeli,
- Yatırımlarda kamunun etkinliği artırılmalı, yabancı sermaye yatırımları özendirilmeli, yabancı uyruklu personel istihdamı kolaylaştırılmalı, kamu kuruluşlarına ait tesislerdeki yatak kapasiteleri artırılarak daha fazla insanın faydalanması sağlanmalı,
- Ulaşım imkanları genişletilmeli,
- İkinci konutlarla ilgili yasal düzenleme yoluna gidilmeli, turiste kalacağı gün sayısı ile bağlantılı döviz bozdurma zorunluluğu getirilmeli, yılın belli mevsiminde ortaya çıkan yığılmanın dengeli dağılımı için çalışmalar yapılmalı,
- Turizm eğitimi gözden geçirilmeli, turizm istatistikleri geliştirilmelidir.

IV. BYKP'de sektör özelinde hamam, otel ve çoğunlukla eski eser onarımları esas alınmıştır. Polat'a göre, "1979 yılındaki veriler esas alındığında 1,5 milyon olan yabancı ziyaretçi sayısı plan dönemi sonunda yaklaşık yüzde 7'lik bir artışla 1983'te 1,6 milyon ziyaretçi sayısına ulaşmıştır. İlgili plan dönemi gelir açısından incelendiğinde ise 1979 yılında 280 milyon dolar olan turizm geliri 1983 yılında yaklaşık yüzde 47'lik bir artışla 411 milyon dolar" olarak gerçekleşmiştir (Polat 2016).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. BYKP) (1985-1989)

V.BYKP, TBMM Genel Kurulunun 13.7.1984 tarihli 90. Birleşiminde, 16 Ekim 1962 tarihli 77 sayılı Kanun gereğince, onaylanmıştır (Resmî Gazete 23/7/1987, 8/18467). Bu planda, Bölge Planlamasına, birinci plandan bu plan dönemine kadar ciddi mahiyette önem veren planlamadır. Bunun yanında planın, "Bölge Planlaması İlke ve Politikaları Bölümü"nde "İktisadi potansiyel gösteren bölgelerde gelişmenin hızlandırılması kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planları yapılacaktır" denmektedir (DPT 1985). Planda ilkeler ve politikalar başlığı altında şu esaslar dikkat çekmektedir (DPT 1985; Bardakoğlu 2022):

- Turistik ürünler çeşitlendirilmeli, OECD, OPEC, Üçüncü Dünya ülkeleri, Ortadoğu ve Okyanusya, Afrika, kuzey yarımkürede ve Balkanlar ile turistik ilişkiler geliştirilmeli,
- Turizm istatistiklerinin tutulmasında güncel teknolojiden yararlanılmalı,
- İç turizm verileri toplanmalı, doğal ve kültürel kaynakların tüketiminde koruma kullanma dengesine özen gösterilmeli,
- Turizm Bankası fonları kredi olarak kullanılmalıdır. Söz konusu faktörler beşinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (VI. BYKP) (1990-1994)

VI. BYKP, TBMM Genel Kurulunun 22.6.1989 tarihli 107 birleşiminde, 30.10.1984 tarihli 3067 sayılı Kanun gereğince onaylanmıştır (Resmî Ga-

zete 6/7/1989, 62/20217). Bu planda, önceki kalkınma planında olduğu gibi "Bölgesel Gelişme" ve KÖY diye iki ayrı başlığa yer verilmiş ve öngörülen tedbirler ve esaslar sıralanmıştır. Planda öngörülen hedefler şunlardır (Bardakoğlu 2022):

- ▶ Turistik ürün çeşitlerini artırmak için teşvik politikaları geliştirilmeli,
- ▶ Personel sayısı ve bilgi-beceri düzeyi artırılmalı, alt ve üst yapı nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmeli,
- ▶ Doğal ve kültürel miras korunmalı,
- ▶ Küçük işletmeler ve aile işletmeleri desteklenmelidir.

Söz konusu faktörler altıncı beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır. DPT kayıtlarına göre, turizm sektörü özelinde 1989 yılında 146 bin olan turizm belgeli tesislerin yatak kapasitesi bu plan dönemi içinde 168 bin artırılarak plan dönemi sonunda yatak kapasitesi 314.000 ulaştırılmıştır (DPT 1996).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. BYKP) (1996-2000)

VII. BYKP, TBMM Genel Kurulunun 18.7.1995 tarihli 142. Birleşiminde, 30.10.1984 tarihli 3067 sayılı Kanun gereğince, onaylanmıştır (Resmî Gazete 25/7/1995, 374/22354). Planın ilke ve politikalar başlığı altında sırasıyla; doğal sermaye korunarak mevcut üst yapıdan etkin bir şekilde yararlanılması, mevsimlik ve coğrafi dağılım dengeli hale getirilmesi, yerel yönetimin ve halkın kararlara katılımı sağlanması, fiziki planlara uygunluk özenle dikkate alınması, küçük işletmeler geliştirilmesi, yerli tur operatörlüğü yaygınlaştırılması, tanıtımın ve pazarlama faaliyetlerinin finansmanında kamunun yanında özel sektörden de destek alınması, "Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi" (ATAK) projesi hızlıca uygulamaya alınması, bu beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır (DPT 1996). Bu planlamaların hedeflerinin olumlu havası içinde 1995 yılı içinde Türkiye'ye ulaşan yabancı turist sayısı 7,7 milyon kişi iken 1998 yılında bu sayı 9,7 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu doğrultuda sektörden 1995 yılında 4,9 milyar dolar elde edilmiştir. 1998 yılında ise elde edilen gelir 7,2 milyar do-

lara ulaşmıştır. Fakat 17 Ağustos 1999 tarihinde turizmin en yoğun olduğu Marmara Bölgesi'nde, Ankara'dan İzmir'e geniş bir sahada hissedilen deprem felaketi ve siyasî sebepler neticesinde ülkemize gelen yabancı turist sayısı 7,5 milyon kişiye düşmüştür. Sektör gelirleri ise işaret edilen sebeplerden dolayı azalmak suretiyle 5,2 milyar dolar olma üzere gerçekleşme göstermiştir (DPT 2000).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VIII. BYKP) (2001-2005)

VIII. BYKP ve Uzun Vadeli Strateji, TBMM Genel Kurulunun 27.6.2000 tarihli 119. Birleşiminde, 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince onaylanmıştır (Resmî Gazete 5/7/2000, 697/24100). Planın ilke politikalar esasının temelinde ise turizm sektörünün yılın 12 ayına yayılması hususu üzerinde durulurken ayrıca sırasıyla aşağıda işaret edilen başlıklara da değinilmiştir (Bardakoğlu 2022):

- ▶ Turizm potansiyeli olan yeni bölgelere yönelik yatırımların doğal, sosyal, kültürel çevreyi koruyucu bir yaklaşım içerisinde olmasına özen gösterilmesi,
- ▶ Turizm teşviklerinde ağırlık pazarlama, ulaşım ve toplam kalite çalışmalarına verilmesi,
- ▶ ATAK projesi uygulanması,
- ▶ Küçük işletmeler teşvik edilmeli ve KO-Bİ kapsamına alınmalı, turizm eğitimi belgelendirilmesi,
- ▶ Arazi kullanımı konusunda yasal düzenlemeler yapılması,
- ▶ Avrupa Birliği'nin tek pazar uygulamasının oluşturacağı talep daralmasına karşılık yeni dış pazarlarda dengeli talep dağılımı yaratılması,
- ▶ Millî park alanlarında sürdürülebilir gelişim için düzenlemeler yapılmalıdır. Söz konusu faktörler sekizinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

İşaret edilen yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin turizm sektöründe küresel mücadele gücünün ciddi bir noktaya ulaştığı görülmektedir (DPT 2000).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (IX. BYKP) (2007-2013)

Dokuzuncu Plan, TBMM Genel Kurulunun 28.6.2006 tarihli 121. Birleşiminde, 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince onaylanmıştır (Resmî Gazete 1/7/2006, 877/26215). Bu plan döneminde turizm sektöründe önceki plan dönemlerinden farklı olmak üzere, politika tedbir ifadelerine ayrıca yer verilmemiş ve genel değerlendirme yapılmıştır. Dokuzuncu Plan Dönemi'nde; iktisadi büyümenin ve sosyal kalkınmanın bu doğrultuda sürdürülmesi yönünde stratejik mahiyette hedefler ortaya konulmuştur (Tutar ve Demiral 2007).

Kalkınma planı dahilinde 2007'den başlamak üzere Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılına kadarki 16 yıllık süreyi kapsayan dönemde; özellikle üretim, yönetim ve uygulama süreçlerinde turizm endüstrinin yönlendirilmesi doğrultusunda hazırlanan izlençe ile Türkiye Turizm Stratejisi 2023 hazırlanmıştır (Akdağ vd. 2019). Bu bağlamda yaklaşık yedi yılı esas alan Dokuzuncu Plan Dönemi sonunda turizm sektörü özelinde Türkiye'nin çekmeyi başardığı yabancı turist sayısı yılda ortalama yüzde 8,2'lik artışla dönem sonunda 31,8 milyon kişiye ulaştırılmıştır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (X. BYKP) (2014-2018)

Onuncu Kalkınma Planı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 01.07.2013 tarihli 127. Birleşiminde, 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince onaylanmıştır (Resmî Gazete 6/7/2013, 1041/28699). Kalkınma Planı *Politikalar* başlığı altında; sağlık turizmi sektörü öncelikli ele alınmakla birlikte sektöre yönelik ürün çeşitliliği ve alt yapı eksikliklerinin tamamlanması, alternatif turizm türlerinin gelişiminin desteklenmesi, gibi esaslar üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Bu politikalar dahilinde ülke turizm sektöründe 2017 yılında toparlanma süreci gerçekleşmiş ve 2018 yılında büyük bir ivme kazanmıştır.

On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (XI. BYKP) (2019-2023)

On Birinci Plan, TBMM Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105. Birleşiminde, 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince onaylanmıştır (Resmî Gazete 23/7/2019, 1225/30840). Planın *Politika ve tedbirler* başlığı altında ön görülen uygulamalardır özetle şu şekilde sıralanmıştır;

- ▶ Uzakdoğu öncelikli olmak üzere yeni kaynak pazarlar oluşturulmalı,
- ▶ Kaynak pazarlardan direkt uçuş sayısı artırılmalı,
- ▶ Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulmalı,
- ▶ Ana ve yükselen hedef pazarlarda algı ve imaj çalışmaları yapılmalı,
- ▶ Risk ve kriz yönetim planları hazırlanmalı,
- ▶ Konaklama dışı harcamalar artırılmalı, arazi tahsis çalışmaları alt yapı yatırımları ile gerçekleştirilmeli,
- ▶ Destinasyonlar ayrı ayrı tanıtılmalı, yönelik talep ve doğayla uyumlu yat limanları yapılarak deniz turizmi geliştirilmeli,
- ▶ İstanbul'a kruvaziyer turizminin başlangıç ve bitiş noktası olabilmesi için yeni bir liman yapılmalı,
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokolle nitelikli ara eleman ihtiyacı karşılanmalı, Bakanlık tarafından verilen eğitimlere sektör çalışanlarının daha fazla katılımı sağlanmalı, sektör çalışanlarının daha konforlu ortamlarda barınması mümkün kılınmalı.

SONUÇ

Dünya siyasî arenasında iki büyük savaş arasındaki zaman diliminde piyasalara tesir eden iktisadi gelişmeler ülke yönetimlerince titizlikle takip edilmekte ve tespit edilen hedeflere yönelik uygulamalara başvurulmaktadır. Dünyanın gördüğü en büyük silahlı mücadele olan İkinci Dünya Savaşı, yerkürenin hemen her bölgesinde ekonomik sorunlara sebep olmuştur. Savaş sonrasında da bu sorunlara yönelik köklü mahiyette gerek siyasî gerekse iktisadi çözümler ara-

yan ülkeler kalkınmanın yolunun ve ekonomik büyümenin sırasıyla; sosyal, beşerî ve kültürel sahalardaki gayretlerin neticesinde ortaya çıkabildiğinin farkında olmuşlardır. Diğer bir ifade ile küresel ölçekte yaşanan gelişmeler diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'ni de bu sürece uyum sağlamaya yöneltmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin yapısal değişiminin geçirdiği evreler de incelendiğinde, ülke iktisadının da dünyadaki bu gelişmelerden kopuk olmadığı açıkça görülmektedir. Ülke ekonomisindeki yapısal değişimlerin gözlemlendiği ve Planlı Kalkınma Dönemi'ne geçişin yapıldığı 1960'lı yılların başında turizm sektöründe 1961 Anayasası'nın esasları dahilinde ekonomide dengeli büyüme hedefi kapsamında, günümüze kadar uygulanan 11 adet beş yıllık kalkınma planları dahilinde, sektör politikalarına yer verilmesi bu alanda önemli adımların atılmasını sağlamıştır.

Yaşanan tecrübi birikim turizm kaynaklarının doğru yönlendirilebilmesi adına kalkınma planları fevkalade önem arz etmektedir. Bu sayede turizm sektörünün devlet mekanizması vasıtasıyla kalkınma planları dahilinde yer alması sektörün kontrollü gelişimini esas almış, ülke iktisadına katkısını hedeflemiştir. Bahsi geçen Kalkınma Planlarının tamamında Türkiye'nin mevcut iktisadi ve sosyo-kültürel yapısı tanımlanmış, hedeflenen yapı ortaya konmuştur. Bu bağlamda bütün plan dönemlerinde sektöre ilişkin uygulanacak ilke, politika ve tedbirler belirlenmiş, önceki planlarda tanımlanan hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı, ulaşılamadıysa sebepleri, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma dahilinde ülke ekonomisi içindeki getirisi ve payı giderek yükselen turizm sektörü, 1963'ten günümüze değin uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları gerek parti gerekse hükümet politikaları; durum analizi, uygulanması planlanan turizm stratejisi, turizmde ulaşılması gereken hedefleri, bu hedeflere ulaşılması için gerekli tüm ilke ve araçları kapsamaktadır. Türkiye'de 1963-1983 yılları arasında ilk dört planlı kalkınma döneminde genel itibarıyla alt yapının geliştirilmesine yönelik politikalar izlenmek suretiyle turist sayısı ve sektörden sağlanan gelirler artırılmaya çabalanmıştır. Takip eden Beşinci Kalkınma Planıyla beraber turistik

ürünlerin farklılaştırılması, ülkeye yüksek gelire haiz turist profilinin çekilmesi, sürdürülebilirlik gibi uygulamalar hedeflenmiştir. Türkiye'nin haiz olduğu doğal, kültürel ve beşerî kaynaklar sebebiyle, istihdam artışına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine, yatırımların teşvik edilmesine, dış rekabette güç kazanılmasına ciddi mahiyette katkı sağlayabilmektedir. Planlı dönem hükümetleri programlarında, yabancı kitle turizminin geliştirilmesine yönelik olarak sağlanan teşviklerle birlikte sektöre yönelik yatırımların *turizmde öncelikli bölgelere* yönlendirilmesi sağlanmıştır. Bu araştırma kapsamında kalkınma planlarında yer alan bu sektör ile ilgili ilke, politika ve tedbirler değerlendirilmiştir. Hazırlanan on bir kalkınma planının da turizmle ilgili temel hedefi turist sayısını ve buna bağlı olarak turizm gelirlerini önceki döneme göre artırmaktır. Kalkınma planları, Dünya genelinde ve Türkiye özelinde meydana gelen gelişmeler ve tüketici yönetimlerindeki yaşanan farklılaşmalar neticesinde uygulanan turizm politikalarında hedeflerin değişkenlik arz etmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G., Güler, O. ve Çakıcı, A. C. (2019). Turizmde Genel Bakış. İçinde A. C. Çakıcı (Editör), *Kavramlar ve Örneklerle Genel Turizm* (ss. 1-26). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bardakoğlu, Ö. (2022). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından On Birinci Kalkınma Planına Türkiye Turizminin İlke ve Politikalarının Değerlendirilmesi (1963-2023), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 45(Güz): 1007-1026.
- Büyüksalvarcı, A., Şapıcılar M. C., ve Bayrakçı, S. (2016). Kalkınma Planları Kapsamında Turizm Endüstrisinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 11: 186-201.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 1/1/1958, FN: 30.1.0.0., KN: 104, DN: 651, SN: 4.
- DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1996). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

- DPT. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1986). *Planlama ve Türkiye'de Planlı Kalkınma*. Ankara: TC Başbakanlık DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yay.
- DPT. (1994). *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı KHK*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Evcin, E. (2017). Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Döneminde Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 32: 95-160.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtım Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55 (Güz): 23-82.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2012). *Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kutbay, C. (1982). *Kamu Yatırımlarının Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Diğer İller İtibariyle Dağılımı (1963-1981 Dönemi)*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 1380, KÖYB: 28.
- Öney, E. (1980). *İktisadi Planlama*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:46.
- Polat, S. (2016). Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Resmî Gazete* 3/12/1962, Karar No/Sayı 1/11272.
- Resmî Gazete* 21/8/1967, Karar No/Sayı 3/12679.
- Resmî Gazete* 27/11/1972, Karar No/Sayı 5/14374.
- Resmî Gazete* 12/12/1978, Karar No/Sayı 6/16487.
- Resmî Gazete* 23/7/1984, Karar No/Sayı 8/18467.
- Resmî Gazete* 6/7/1987, Karar No/Sayı 62/20217.
- Resmî Gazete* 25/7/1995, Karar No/Sayı 374/22354.
- Resmî Gazete* 5/7/2000, Karar No/Sayı 697/24100.
- Resmî Gazete* 1/7/2006, Karar No/Sayı 877/26215.
- Resmî Gazete* 6/7/2013, Karar No/Sayı 1041/28699.
- Resmî Gazete* 23/7/2019, Karar No/Sayı 1225/30840.
- Saatçi, G. (2019). Turizm Şûraları Protokol Konuşmalarının Kalkınma Planları Kapsamında Değerlendirilmesi, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (18): 2309-2336.
- Sağlam, D. (1976). *Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları*. Ankara: Sanem Kitabevi.
- Sanalan, T. (1981). *Türk Planlamasının Hedef ve Stratejisi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Sertoğlu, M. (1950). Yunanistan'da Turizm Çalışmaları, *Av ve Turizm*, 1 (2): 17-38.
- TC Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü. (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*. Ankara: Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 20/10/1970, Devre 2, Cilt 22.
- Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Tokgöz, E. (1992). İktisadi Gelişme Tarihi (1923-1980), İçinde Ç. Aruoba ve C. Alpar (Editörler), *Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler* (ss. 210-250). Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). *Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2 (1): 65-83.
- Türk, İ. (1970). *İktisadi Planlama Prensipleri*. Ankara: Emel Matbaası.
- Tüzünkan, D. (2015). Türkiye'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2): 90-117.

İsmet TÜRKMEN

İsmet Türkmen, 2002 yılında Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisansa başlayan Türkmen, 2005 yılında Yüksek Lisansını tamamladı. 2005 yılında aynı enstitü programında doktora başlayan Türkmen, 2010 yılında doktora derecesiyle mezun oldu. 2006 yılında Gazi Üniversitesi Kastamonu Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışan İsmet Türkmen, 2006-2010 yılları arasında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde Okutman olarak görev yaptı. 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalına Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 2015 yılında Doçent, 2020 yılında ise Profesör unvanlarını alan İsmet Türkmen; Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Tarihi, Yakın Dönem Harp Tarihi ve Türk Demokrasi Tarihi alanlarında çalışma yapmaktadır.

Cumhuriyet Döneminde Fertlerin Konaklama Tesislerindeki Gecelemelerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Individuals' Length of Stays in Accommodation Facilities for the Last Decades

Özkan TÜTÜNCÜ*

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Necatı Hekkon Spor Bilimleri Fakültesi, 35460, Seferihisar, İzmir.

E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2482-0893

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 27 Temmuz 2023

Birinci düzeltme: 9 Ekim 2023

Kabul: 11 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: Turizm istatistikleri, İç turizm, Konaklama, Gecelemeler.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 27 July 2023

Resubmitted: 9 October 2023

Accepted: 11 October 2023

Key words: Tourism statistics, Domestic tourism, Accommodation, Overnight stays.

ÖZ

Ülkemizin üyesi olduğu uluslararası örgütlerin standartları çerçevesinde, sistematik turizm istatistikleri sağlama süreci 1970'li yıllara dayanmaktadır. Turizm istatistikleri Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) tarafından toplanırken, bireylerin seyahatlerinde tercih ettiği istatistiklerin sağlanması görevini Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) üstlenmiştir. Bu çalışmanın amacı TÜİK ve KTB'nin yayınladığı ikincil veriler üzerinden, bireylerin tercih ettikleri konaklama tesislerindeki gecelemelerini değerlendirmektir. KTB istatistikleri ile yapılan analizlere göre fertlerin konaklama tesislerinde gerçekleştirdikleri geceleme süreleri artarken, TÜİK'in istatistiklerine göre fertlerin geceleme süreleri azalmaktadır. Çalışmada KTB ve TÜİK istatistiklerinin birbirleriyle çeliştiğini saptanmıştır.

ABSTRACT

The process of providing systematic tourism statistics, within the framework of the standards of the international organizations of which our country is a member, dates back to the 1970s. While tourism statistics are collected by the Ministry of Culture and Tourism (KTB), individuals' preferences about travels are provided by the Turkish Statistical Institute (TUIK). The aim of this study is to evaluate the overnight stays of individuals in their preferred accommodation facilities, based on secondary data published by TUIK and KTB. According to KTB statistics, the length of overnight stays of individuals in accommodation facilities increases, while according to TUIK's statistics, the length of overnight stays of individuals in accommodation facilities decreases. It has been observed that KTB and TUIK statistics contradict each other in this study.

GİRİŞ

Cumhuriyetin 100. yılını doldurmasıyla birlikte, Cumhuriyet döneminde hanehalkı fertlerinin turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılımlarının genel bir değerlendirilmesinin yapılması, geleceğe yönelik daha iyi çıktılar elde etmek adına faydalı olabilecektir. Elbette bu tür bir değerlendirmenin yapılabilmesi için sağlıklı üretilmiş istatistiklere gereksinim bulunmaktadır. Ülkemizde bu veriler gecikmeli olarak toplanmaya başlamış olsa da durum diğer ülkeler için de çok farklı değildir. Avrupa'da farklı ülkelerde turizme yönelik verilerin toplanmasına ikinci dünya

savaşının ardından başlanılmış olmakla birlikte, bu verilerin sistematik olarak ilk kez 1949 yılında İngiltere'de toplanıp, yayımlandığı görülmektedir (Lickorish 1997). 1973 yılında Avrupa Seyahat Komisyonu turizm istatistiklerine yönelik bir program önermiş, hemen akabinde Dünya Turizm Örgütü (WTO) istatistiklerin oluşturulması için bir kılavuz hazırlayıp, yayınlamıştır (Volo 2020). Günümüzde ise Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) yayınladığı turizm istatistiklerinin üretilmesine yönelik teknik kılavuzlar çerçevesinde, bu tür veriler toplanmaktadır (UNWTO 1994, 2008). Öte yandan toplanan verilerin ve üretilen istatistiklerin sağlıklı

olması durumu, ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Turizm istatistiklerinin üretilmesine yönelik olarak, yöntemsel açıdan çok farklı görüş ve yaklaşımlar sunulmakta ve bu konu uzun zamandır tartışılmaktadır (Ritchie 1975; Latham ve Edwards 2003; Liang vd. 2012; Aroca vd. 2017).

WTO'ya paralel olarak ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) tarafından turizm istatistikleri tesis ve yatak sayıları bakımından 1970 yılından bu yana toplanmakta ve yayınlanmaktadır. Bununla birlikte KTB'nin daha detaylı istatistikleri, 2000 yılından bu yana üretilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) ise hanehalkı yurtiçi turizm istatistiklerini 2009 yılından bu yana sistematik olarak üretmekte ve yayınlamaktadır. Yayınlanan istatistikler üzerinden bugüne kadar farklı çalışmalar üretilmiş olmakla birlikte, ülkemizde çalışmanın konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan; ekonomik yapı ile fertlerin rekreatif seyahat harcamaları arasındaki ilişkiye yönelik tek çalışma bulunmaktadır (Tütüncü 2022). Diğer bir ifade ile iç turizm istatistikleri üzerinden seyahatlerde kalınan konaklama türleri çerçevesinde gerçekleştirilen gecelemeler, yeterince karşılaştırmalı analize tabii tutulmamıştır. Buradan hareketle bu çalışmada, KTB ve TUİK'in yayınladığı yurtiçi turizm istatistikleri üzerinden, fertlerin konaklama tesislerindeki gecelemelerini değişik açılardan analiz edilip, değerlendirilmiştir.

KTB VE TUİK'İN YAYINLADIĞI TURİZM İSTATİSTİKLERİ

KTB ve TUİK turizm istatistiklerini bağımsız iki ayrı kurum olarak üretmektedir. Bu kapsamda temel kavramları farklı bir şekilde tanımladıkları görülmektedir. KTB ziyaretçilerin gecelemelerini "ortalama kalış süreleri" olarak değerlendirirken, TUİK hanehalkı fertlerinin "ortalama geceleme sayıları" olarak ele almaktadır. Bu çalışmada ise ortak dil birliği açısından "geceleme süresi" ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca mahalli idarelerce belgelendirilen ve belediye belgeli olarak ele alınan işletmelere yönelik, yeni uygulamalar devreye sokulmuştur. Bu kapsamda KTB'nin 25 Eylül 2021 tarih ve 31609 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Basit Konaklama Tesisleri ile Plaj

İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik" ile belediye belgeli tesislere Basit Konaklama Tesisi Belgesi alması zorunluluğu getirilmiştir (Resmi Gazete 2021). Böylelikle KTB konaklama tesislerinin bütünü tek bir çatı altında toplamış ve hem istatistiklerin hem de diğer politikaların daha sağlıklı yürütülmesine olanak tanımıştır.

KTB ve TUİK sadece veri setlerini yayınlamakta, bu verilerin üretilmesine yönelik standartları ve metaveriyi kamuoyu ile paylaşmaktadır. İstatistiklerin oluşturulması ile ilgili bilgiler, ilgili kurumların internet sayfalarında detaylı bir şekilde bulunmaktadır. Bununla birlikte bu istatistiklerin toplanma koşullarına yönelik temel ön bilgilerin paylaşılması gerekmektedir. Buna istinaden bu bilgiler ana hatları ile (italik ve tırnak içinde) ilgili sayfalardan aktarılmıştır. Çalışmanın bütünlüğü açısından bu bilgiler gruplandırılarak, özet şeklinde paragraflarda ele alınmıştır. Araştırmacılar eğer isterlerse ilgili kurum sayfalarını inceleyerek, bu koşullar ve standartlar hakkında daha detaylı bilgi edinebilirler.

KTB Turizm İstatistikleri

KTB'nin internet sayfalarında TUİK tarafından verilmiş olan resmi istatistik kalite belgeleri bulunmaktadır. Bu belgelerde "resmi istatistik kalite programı kapsamında KTB tarafından üretilmekte olan konaklama istatistikleri (turizm işletme belgeli, mahalli idarelerce belgelendirilen) ile tesis istatistikleri, turizm belgeli tesislerin istatistikleri yapılan kalite değerlendirmeleri sonucunda resmi istatistiklerde ulusal kalite ilke ve standartlarına uygun bulunduğundan 2019-2023 ile 2021-2025 dönemleri için kalite belgesi verilmiştir" beyanı bulunmaktadır (KTB 2023b). Buradan hareketle KTB'nin yayınladığı turizm istatistiklerinin TUİK tarafından değil, KTB tarafından üretildiği anlaşılmakta, ayrıca TUİK'in yayınladığı istatistikler ile KTB'nin yayınladığı istatistiklerin ulusal kalite ilke ve standartları çerçevesinde uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

KTB yayınladığı konaklama ve tesis istatistikleri sayfalarında ayrıca topladığı ve yayınladığı metaveriyeye yönelik olarak detaylı açıklamalarda bulunmaktadır. Bu bağlamda "kapsam karakter-

istikleri, dönemsellik, zamanlılık, yayımlama takviminin önceden duyurulması, eş zamanlı yayımlama, resmi istatistiklerin üretilmesine ilişkin şartlar, koşullar ve gizlilik, yayımlanmadan önce veriye devletin içeriden erişimi, istatistiklerin yorumlanarak yayımlanması, istatistiklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem ve kaynaklara ait dokümantasyonun yayımlanması, bileşen detayının, ilgili veri ile uyumlaştırmanın, kabul edilebilirliğinin güvencesini sağlayan ve istatistiksel çapraz sorguları destekleyen istatistiksel çerçevenin yayımlanması ve diğer notlar” ile ilgili detaylı bilgi vermektedir (KTB 2023b).

KTB tanımlamaları yaptıktan sonra (tesise geliş, geceleme, doluluk oranı ve ortalama kalış süresi) kapsam karakteristikleri kısmında “mahalli idareler tarafından belgelendirilen (şu anda Bakanlık tarafından basit konaklama işletmesi olarak belgelendirilen) konaklama tesislerinin oda, yatak ve tesis sayılarının Türlerle (Otel, Motel, tatil köyü ve Pansiyon vb.) göre dağılımları ile il, ilçe, belde bazında Türkiye Geneli sayılarını gösteren istatistikleri, veri toplama ve istatistik dağıtım sürecinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasını (2010 sınıflaması), Türkiye genelinde toplama ve yayımlama düzeyi, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması, 2010-Düzyey 4 (ilçe Düzeyi) olarak, NACE Rev.2 faaliyet sınıflaması “Konaklama Hizmetleri Faaliyetleri” başlığı altında yer alan “55.10- Otel ve Benzeri Konaklama yerleri” ve 55.30- Kamp alanları, motorlu karavan ve karavan tipi treyler park hizmetleri” alt grupları oluşturarak” çalışmalarını yürüttüğünü belirtmektedir (KTB 2023b).

KTB “resmi istatistiklerin üretilmesine ilişkin şartlar, koşullar ve gizlilik kısmında kendisinin (Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın her ilde yer alan İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile) istatistiklerin toplanması, işlenmesi ve dağıtımına ilişkin sorumluluğunu saptamakta, üretilen istatistiklerin Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’ne bahsi geçen kuruluşların belirlediği formatta rutin bilgi akışını sağladığını, bireysel cevaplayıcılara ait verinin gizliliğini 5429 sayılı Kanun ve 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamında gerçekleştirmekte, istatistik üretiminde çalışanları, olanakları ve finansmanı açıklamakta, kalite politikası çerçevesinde uluslararası standartlara uygun güncel, güvenilir, zamanlı ve şeffaf istatistikler üretilmesini, Resmi İstatistik Programı (RİP) kapsamında yayımlanan

Tesis İstatistikleri (belediye belgeli konaklama tesisleri) “Resmi İstatistiklerde Ulusal Kalite İlke ve Standartları” ilkeleri çerçevesinde üretilip yayımlanmakta, uluslararası standartlara uygun olarak üretilen bu istatistikleri Avrupa Birliği (Eurostat) ve Dünya Turizm Örgütüne gönderdiğini” beyan etmektedir (KTB 2023b).

Bu süreçleri gerçekleştirirken araştırmacılar açısından önem taşıyan bazı ayrıntılara girilmekte ve “kalitenin izlenmesine ilişkin olarak verilerin düzenli kontrolü yapıldığını ve gerektiğinde meta-veriler güncellediğini ve bunları Eurostat ve Dünya Turizm Örgütü tarafından önerilen kavram ve içerik gereğince istatistiklere yansıttığını, üretilen istatistiklerin idari kayıttan tam sayım yöntemi ile elde edildiğini ve örneklemeyle ilgili bir yanlılığın söz konusu olmadığını, ilgili dönemde soru formu göndermeyen konaklama tesislerine ait verileri belirli adımları takip ederek (Soru formu gönderen tesislere ait verilerin, il, ilçe ve yatak sayısına (0-50, 51-100, 101-250, 251-500, 501+) göre gruplanması; belirlenen alt gruplara ilişkin doluluk oranları ve milliyet dağılımı göstergelerinin hesaplanması; soru formu göndermeyen tesislerin doluluk oranları, buldukları gruba ait doluluk oranı tesisin kapasitesine göre uygulanarak hesaplanması; bu doluluğu oluşturan gecemelerin milliyet dağılımı ise tesislerin içinde bulunduğu gruba ait milliyet dağılımlarına göre hesaplanması ve eğer tesisin içinde bulunduğu alt grupta veri yoksa, imputasyon için bir üst grubun göstergelerinin kullanılması gibi) imputasyon yaptığını, mevsimsel düzeltme yapılmadığını, 10.07.2018 tarih ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 no’lu Kararnamesininin 285 (1). Maddesinin (b) bendinde “turizm talep ve türlerinde meydana gelen değişme ve gelişmelerle uyumlu turizm politikalarının oluşturulmasına ve yatırımların yönlendirilmesine elverişli, her türlü araştırmaları yapmak ve yaptırmak, istatistik verilerini toplamak, değerlendirmek ve sektörün yararına sunmak” kararı ile topladığını, 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu çerçevesinde yetki ve sorumluluklarını yerine getirdiğini belirtmekte, verilerin içsel tutarlılık kontrollerini, istatistikler yayımlandıkları zaman serisinin tamamında kendi içerisinde uyumluluğunu ve kesintisizliğini, söz konusu istatistiklerle karşılaştırılarak tutarlılık kontrollerini gerçekleştirdiği” detaylandırarak belirtilmektedir” (KTB 2023b).

TUİK Hanehalkı Yurtiçi Turizm İstatistikleri

TUİK hanehalkı yurtiçi turizm araştırmasının metodolojisine ilişkin açıklamaları ve metaveriyi ayrı ayrı gruplandırarak, veri setlerinin ve istatistiklerin hazırlanmasına yönelik detaylı bilgiler vermektedir. Kurum bu bağlamda “*hanehalkı yurtiçi turizm araştırmasının metodolojisine ilişkin açıklamalar kısmında; 2009 yılından itibaren günümüzde de devam eden ve tüm seyahat bilgilerini içeren üçer aylık dönemli uygulama ile veri toplandığını, yurt içinde seyahate çıkan hanehalkı fertlerinin ziyaret ettikleri yerleşim yerleri, profili (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, genel çalışma durumu), gezi niteliklerinin (seyahat amacı, seyahatin rezervasyon biçimi, kalınan il, yerleşim yerinin özelliği, tesis türleri, geceleme süreleri, harcama durumu, vb.) saptanmasını amaçladığını, Türkiye sınırları dâhilinde bulunan tüm yerleşim yerlerinde yaşayan hanehalklarını kapsadığını, kurumsal olarak nitelendirilen nüfusu (asker, yurtlarda, hapishanede, hastanede sürekli olarak kalan, vb.), Türkiye’de on iki aydan az süre ikamet edenleri, 15 yaşından küçük hanehalkı fertlerinin yalnız başına yaptıkları seyahatler, kapsam dışında bıraktığını; yöntem olarak araştırmanın örneklem büyüklüğünü, dönemlik düzeyde sadece Türkiye için tahmin üretirken, yıllık düzeyde ise Türkiye’nin yanı sıra İBBS Düzey 1 ayrıntısında da tahmin üretebildiğini, araştırmanın örneklem tasarımını iki aşamalı tabakalı sistematik küme örnekleme ile gerçekleştirdiğini, birinci aşamada ortalama 100 hane ihtiva eden kümeler (blok) örneğe seçtiğini, ikinci aşamada ise örneğe seçilen bu kümelerden sistematik seçim yöntemi kullanılarak, örnek adresler belirlediğini, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi’ne atlık oluşturulan Ulusal Adres Veri Tabanını kullandığını, nihai örneklem birimi olarak hanehalkını aldığını, 2023 yılı I. dönem örnek hacminin 7836 hanehalkı olduğunu, bu hanehalklarından uygun olan 6.786’sı ile anket yapıldığını ve 21382 ferдин bilgilerini kayıt ettiğini, 691 hanehalkı ile çeşitli nedenlerle anket yapılamamış ve bu dönemde cevapsızlık oranının yüzde 9,2 olduğunu, belirli tanımlar içinde verdiğini” net bir şekilde beyan etmektedir (TUİK 2023). TUİK büyük örneklem ile ve tabakalı örneklem ile istatistikleri oluşturmaktadır.*

TUİK metaveri için ayrı bir bölüm oluşturularak analitik çerçeve, kapsam, tanımlar ve sınıflamalar kısmında “*temel kavramları (yurtiçi turizm, ha-*

nehalkı gibi) açıklamakta, sınıflama olarak Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tanım ve kavramları ile uygunluğunu, Genel Çalışma Durumu Sınıflaması ICSE-93 ve Eğitim Sınıflaması ISCED-97 kullandığını ve UNWTO ile Eurostat standartları ile Türkiye’nin metodolojisi arasında önemli bir fark olmadığını belirtmekte, yurtiçinde ikamet eden hanehalkı üyeleri veri kaynağını oluşturduğunu, üç ayda bir örneğe çıkan, yurtiçinde ikamet eden hanehalkı üyelerinden bilgisayar destekli yüz yüze görüşme yöntemi ile veri topladığını, alan uygulamasını tablet PC’lerle hane halklarında yaptığını, veri girişi esnasında bazı kontrol kuralları çalışarak hatasız veri girişi yapılması sağladığını, verilerin Bölge Müdürlüklerinde SAS veri analiz programları çalıştırılarak varsa eksik yada hatalı kayıtlar haneye ulaşılarak düzeltildiğini, düzeltilen verilerin kontrolörler tarafından incelenerek, hatasız bir şekilde INTRANET ortamında merkez veritabanına gönderildiğini, ilgili verilerin istatistiksel analizleri, Access ve SAS yazılımları kullanılarak yapıldığını, revizyon olması durumunda kamuoyu ile paylaştığını, kurumsal kalite raporlarını ve kanıtlarını sunduğunu” beyan etmektedir (TUİK 2023).

Pareto’nun (1906) milli gelirin yüzde 80’ini halkın zengin olan yüzde 20’lik mutlu azınlığı, milli gelirin geri kalan yüzde 20’sini ise halkın fakir olan yüzde 80’lik talihsiz çoğunluğu alır saptamasından hareketle, hanehalkı fertlerinin konaklama tesislerinde geceleme sürelerinin düşük gelir grubunun aleyhine, yüksek gelir grubunun ise lehine gelişmesi öngörülebilir. Bu konuda yapılan bir çalışma gelir düzeyi ile geceleme süreleri arasında ilişki bulamamışken (Rodríguez vd. 2018), iki çalışma negatif ilişki belirtmiş (Brida vd. 2013; Soler vd. 2018), birçok çalışma ise Pareto’nun görüşünü destekleyen şekilde, gelir düzeyi artışının geceleme sürelerinin artmasına neden olduğunu saptamıştır (Fleischer ve Pizam 2002; Gokovali vd. 2007; Peypoch vd. 2012; Wang vd. 2012; Ferrer-Rosell vd. 2014; Boto-Garcia vd. 2018; Almeida vd. 2021). Bu çalışmaları destekler şekilde, bazı araştırmalar yüksek gelir grubundaki fertlerin daha kaliteli konaklama tesislerinde konaklama niyetinde olduklarını göstermiştir (Silberman 1985; Fleischer vd. 2011). Ek olarak Almeida ve arkadaşları (2021) fiyatı yüksek konaklama tesislerini tercih edenlerin daha fazla

geceleme yapma niyetinde olduğunu, Nicolau ve Más (2011) ise fiyatı düşük konaklama tesislerini tercih edenlerin daha az geceleme yapma niyetinde olduğunu ortaya koymuştur. Buradan hareketle fiyatı düşük tesislerde konaklayan fertlerin daha az geceleme, fiyatı yüksek olanlarda konaklayan fertlerin ise daha fazla geceleme yapması beklenilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı, Cumhuriyet döneminde yayınlanmaya başlayan yurtiçi turizm istatistikleri çerçevesinde, fertlerin seyahatlerinde tercih ettikleri konaklama türlerine göre gecelermelerinin değerlendirilmesidir. Buradan hareketle üretilen turizm istatistikleri konaklama türleri açısından tesis-yatak sayısı, doluluk oranı ve geceleme süreleri bazında, öncesi ve sonrası kapsamında iki döneme ayrılarak hem KTB hem de TÜİK açısından değerlendirmeye alınmıştır. Turizm alanındaki arz ve talebin gelişim trendine bağlı olarak, karşılaştırmalı hipotezlerde sonrası dönem adına pozitif yönde anlamlı bir farklılık olması durumu, hipotetik olarak analiz edilmiştir. Ayrıca çalışmada KTB ve TÜİK'in ürettiği veri setleri değerlendirmeye alınmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı fertlerin konaklama tesislerindeki geceleme sürelerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda çalışmada ikincil veri olarak KTB'nin (2023a) yayınladığı Turizm İstatistikleri (Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Geceleme Süresi ve Doluluk Oranları) ile TÜİK'in (2023) yayınladığı Hanehalkı Yurtiçi Turizm İstatistikleri (Seyahat Amacına ve Çeyrekliklere Göre Seyahat ve Geceleme Sayıları, Seyahatlerde Kalınan Konaklama Türü ve Çeyrekliklere Göre Seyahat Sayıları) değerlendirilmiştir. İkincil veriler kendi içlerinde çalışmanın amacına bağlı olarak gruplandırılmış ve nicel olarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda adı her ne kadar "Cumhuriyet Döneminde Fertlerin Konaklama Tesislerindeki Geceleme Sürelerinin Değerlendirilmesi" olsa da ilgili kurumların yayınladıklarının istatistiklerin, toplanma ve üretilme süreçlerinin başlangıç tarihleri birbirlerinden farklıdır. KTB araştırmanın konusu olan verileri

(tesis, yatak, geceleme sayıları) 2000 yılından itibaren düzenli ve sistematik olarak toplamaya ve yıllık olarak yayınlamaya başlamıştır. TÜİK ise ilgili verileri (tercih edilen konaklama türleri ve geceleme sayıları) 2009 yılından itibaren üçer aylık dönemler şeklinde toplamaya ve yayınlamaya başlamıştır. Bu nedenle çalışmada ancak Cumhuriyetin sistematik olarak veri toplanmış olan yukarıda belirtilen tarihlerden, günümüze kadar olan dönemlerine odaklanmıştır.

KTB istatistikleri Turizm İşletme Belgeli (T.İ.B.) ve Basit Konaklama İşletme Belgeli (B.K.İ.B.) ve Turizm Yatırım Belgeli (T.Y.B.) tesisler olarak gruplandırırken, TÜİK hanehalkı fertlerinin konakladığı tesisleri otel, pansiyon, kendi evi, ak-raba ve arkadaşların evleri ve diğer yerler olarak belirlemiştir. T.Y.B. tesisler belirli süreler turizm işletme belgesi alıncaya kadar, faaliyetlerine başlayabilseler de bu işletmelerde gerçekleşen gecelermelere yönelik ikincil veriler yayınlanmamaktadır. Bu nedenle T.Y.B. tesislerin yatak sayıları bilinse de geceleme sayıları ile ilgili netlik olmasından dolayı, bu sınıftaki tesisler çalışmada ele alınamamıştır.

KTB turizm istatistiklerini 1970 yılından bu yana T.İ.B. ve T.Y.B. tesisler bazında kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Ancak mahalli idarelerce belgelendirilen ve bir dönem belediye belgeli olarak da anılan B.K.İ.B. tesislere yönelik sistematik ve düzenli istatistiklere, 2000 yılından bu yana ulaşılabilmektedir. Bu nedenle istatistiklerinin kendi içinde öncesi ve sonrası olarak karşılaştırılabilmesi amacıyla; KTB veri setleri 2000-10 ile 2011-22 dönemleri olarak, TÜİK'in veri setleri ise 2009-15 ile 2016-22 dönemleri olarak analiz edilmiştir. KTB ve TÜİK istatistiklerinin tanımlayıcı değerlendirmelerinde ise TÜİK'in yayınladığı çeyreklik veriler, yıllık toplamlara dönüştürülerek 2009-22 dönemi olarak ele alınmıştır.

Çalışmada KTB ve TÜİK istatistiklerinin ortak kavramlar üzerinden belirlemelerde bulunmak ve tanımlayıcı açıdan birlikte değerlendirilmek için, bazı temel saptamalarda bulunulmuştur. KTB'nin konaklama tesislerindeki gecelermeleri T.İ.B. ve B.K.İ.B. grupları altında vermesinden, TÜİK'in ise fertlerin konaklama tesislerindeki gecelermelerini otel ve pansiyon grupları altında

vermesinden dolayı, bu iki grubun ortalamaları hem KTB hem de TUIK için toplam gecelemeler olarak ele alınmıştır. Tüm istatistiksel testlerde açık kaynak kodlu ve R temelli olan JAMOVI yazılımı kullanılmıştır (The Jamovi Project 2022; R Core Team 2021; Kerby 2014). Bu amaçla JAMOVI’de iki dönemi kıyaslayabilmek amacıyla eşleştirilmiş örneklem t testinden ve/veya Wilcoxon rank testinden yararlanılmıştır. Panel veriler veya bu tip ikincil veriler için normallik dağılımı şartının sağlanması genelde göz ardı edilse de uygulanacak testlerde örneklem büyüklüğüne dikkate edilmesi önemlidir. Eşleştirilmiş örneklem için parametrik bir test olan öğrencinin t testi için minimum karşılaştırma-örneklem sayısı belirtilmese de normallik dağılımları çerçevesinde etki büyüklüğü ile değerlendirilmesi daha doğru olmaktadır. Cohen’e (1998) göre eşleştirilmiş örneklem t testi için 0,20’ye yakın düşük, 0,50’ye yakın orta ve 0,80’e yakın ve üzeri büyük etki büyüklüğü olarak değerlendirilmekte olup, bu çalışmadaki etki büyüklükleri de bu çerçevede ele alınmıştır. Normal dağılım koşullarına bağlı olarak parametrik veya parametrik olmayan testlerin birlikte yürütülmesi ve etki büyüklükleri ile ele alınması daha sağlıklı değerlendirme yapılmasına olanak tanıyacağından, test sonuçları birlikte sunulmuştur.

BULGULAR

Öncelikle istatistiklerin ön değerlendirmesinin yapılmasında fayda bulunmaktadır. KTB’nin yayınladığı turizm istatistiklerinde bazı eksiklikler veya bazı tablolar arasında tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Örneğin “Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Geceleme Süresi ve Doluluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı (2022)” istatistiklerinde 2007 yılı verileri bulunmamaktadır. Bu nedenle bakanlıkça yıllara göre yayınlanmış olan veri setleri tek tek ele alınmış ve eksik olan 2007 yılı verisi ana tabloya eklenmiştir. Öte yandan T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerin 2007 yılı doluluk oranlarında diğer yıllara göre bir sapma olduğu ve kendi içinde tutarsızlık gösterdiği görülmektedir (Tablo 1). KTB’nin bu yıla özel bir revizyon yaptığı ile ilgili internet sayfalarında (metaveri) bir bilgi bulunamamış olmakla

birlikte belki de sehven bir durum oluşmuştur. İlgili tabloda ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları verildiğinden, tesislere geliş ve geceleme sayıları burada verilmemiştir. Araştırmacılar eğer isterlerse daha detaylı bilgilere ilgili bakanlığın sayfalarından ulaşabilirler.

Bu belirlemelerden sonra tanımlayıcı istatistiklerin incelenmesinde fayda bulunmaktadır. 2000 yılında T.İ.B. tesis sayısı 1824 iken yatak sayısı 325168, 2021 yılında ise T.İ.B. tesis sayısı 4801 ve yatak sayısı 1065537 olmuştur (Tablo 1). T.İ.B. tesis sayısı yüzde 263, yatak sayısı ise yüzde 328 kat artmıştır. Benzer şekilde 2002 yılında B.K.İ.B. tesis sayısı 7772 iken yatak sayısı 408005, 2021 yılında ise B.K.İ.B. tesis sayısı 9445 iken yatak sayısı 620349 olmuştur. B.K.İ.B. tesis sayısı yüzde 22, yatak sayısı ise yüzde 52 oranında artmıştır. T.İ.B. tesis ve yatak sayısının B.K.İ.B. tesis ve yatak sayısına göre daha fazla arttığı görülmektedir. Uygulanan teşvik politikalarının ve artan turizm talebinin arzı geliştirdiği düşünülmektedir.

KTB’nin açıkladığı verilerden hareketle, T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesisler 2000-10 ve 2011-22 tarihleri arasında değerlendirilmek üzere iki gruba ayrıldığında, dönemler arasında tesis ve yatak sayılarında ikinci dönem lehine pozitif yönde anlamlı bir farklılık göstermesi öngörülebilir. Bu amaçla T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesisler 2000-10 ve 2011-22 tarihleri arasında değerlendirilmek üzere iki gruba ayrılarak, dönemler arasında tesis ve yatak sayılarında pozitif yönde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için eşleştirilmiş örneklem t testleri gerçekleştirilmiştir.

Shapiro-Wilk testi sonucuna göre T.İ.B. tesis ve yatak verilerinin normal dağılım gösterdiği, B.K.İ.B. tesis ve yatak verilerinin ise normallik koşulunu ihlal ettiği Tablo 2’de görülmektedir.

Öğrencinin t testi (Student’s t test) sonuçları çerçevesinde (Tablo 3) T.İ.B. tesis ve yatak sayılarında 2000-10 ve 2011-22 dönemlerine göre beklenildiği şekilde büyük etki gücüyle pozitif yönlü anlamlı bir farklılık olmasına rağmen, B.K.İ.B. tesis sayılarında belirlenen dönemlere göre anlamlı bir farklılık bulunamamış, yatak sayılarında ise büyük etki gücüyle pozitif yönlü anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Sonuç olarak beklenildiği gibi yatak kapasitelerinde her iki belge türüne

Tablo 1. Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş Sayısı, Yatak Sayısı, Ortalama Geceleme Süresi ve Doluluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı (2022)

Yıllar	Tesis sayısı		Yatak sayısı		Ortalama geceleme		Doluluk oranı (%)	
	T.İ.B	B.K.İ.B	T.İ.B	B.K.İ.B	T.İ.B	B.K.İ.B	T.İ.B	B.K.İ.B
2000	1824		325168		1.86	1.63	16.02	18.75
2001	1998		368819		1.83	1.53	12.79	16.99
2002	2124	7772	396148	408005	1.92	1.54	12.64	14.96
2003	2240	7637	420697	399369	1.93	1.65	13.33	15.05
2004	2357	7514	454290	392582	1.89	1.68	13.54	15.90
2005	2412	7494	483330	392338	1.80	1.65	13.04	16.05
2006	2475	7033	508632	395671	1.86	1.58	14.91	17.38
2007	2514	7073	532262	399110	1.85	1.60	15.43	24.23
2008	2566	7064	567470	397684	1.85	1.70	13.97	15.66
2009	2625	7115	608765	402289	1.89	1.60	13.74	17.48
2010	2647	9185	629465	527712	1.93	1.61	12.12	16.41
2011	2783	8893	668829	504877	1.92	1.74	13.55	18.72
2012	2870	8988	706019	497728	1.93	1.76	13.84	19.49
2013	2982	9196	749299	497728	1.94	1.71	14.40	18.88
2014	3131	9188	807316	496697	1.88	1.64	13.13	21.60
2015	3309	9187	850089	496574	1.85	1.53	14.55	22.39
2016	3641	5206	899881	345267	2.06	1.61	17.54	21.93
2017	3771	7607	935286	506934	1.96	1.92	20.76	25.97
2018	3925	7671	974574	511076	1.95	1.88	19.27	24.50
2019	4038	8104	992341	545669	1.87	1.87	17.38	25.23
2020	4218	8609	1020985	575682	1.87	1.93	11.10	16.84
2021	4801	9445	1065537	620349	1.94	1.99	16.47	23.68
2022					1.92	2.01	17.96	25.26

Tablo 2. T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesis ve Yatak Verilerinin Normallik Testi

Shapiro-Wilk

		W	p
T.İ.B. Tesis 2000-10	- T.İ.B. Tesis 2011-22	0,872	0,083
B.K.İ.B. Tesis 2000-2010	- B.K.İ.B. Tesis 2011-2022	0,750	0,005
T.İ.B. Yatak 2000-2010	- T.İ.B. Yatak 2011-2022	0,894	0,155
B.K.İ.B. Yatak 2000-2010	- B.K.İ.B. Yatak 2011-2022	0,796	0,018

göre dönemler bazında anlamlı pozitif yönde bir farklılık bulunduğu, Tablo 4'te yer alan tesis ve yatak kapasitelerinden anlaşılmaktadır.

KTB'nin açıkladığı veriler çerçevesinde artan T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesis ve yatak kapasitesine bağlı olarak yerli ziyaretçilerin (hanehalkı) konaklama tesislerinde geceleme süreleri (kalış süreleri) ile tesislerin yerli ziyaretçi doluluk oranlarının iki dönem arasında ve ikinci dönem lehine pozitif yönde anlamlı bir farklılık göstermesi öngörü-

bilir. T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerde yerli ziyaretçilerin 2000-10 ve 2011-22 tarihleri arasındaki geceleme süreleri arasındaki farklılığı ortaya koymak amacıyla eşleştirilmiş örneklem t testleri gerçekleştirilmiştir.

Shapiro-Wilk testi sonucuna göre T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerinde yerlilerin geceleme süreleri ve doluluk oranlarının normal dağılım gösterdiği Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 3. T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesis ve Yatak Verilerinin Dönemlere Göre Karşılaştırmalı İstatistikleri

Eşleştirilmiş Örneklemeler T-Testi			İstatistik	df	p		Etki Büyüklüğü
T.İ.B. Tesis 2000-10	T.İ.B. Tesis 2011-22	Student's t	-10.28	10.00	<,001	Cohen's d	-3.100
		Wilcoxon W	0.00		<,001	Sıralı çift serili korelasyon	-1.000
B.K.İ.B. Tesis 2000-2010	B.K.İ.B. Tesis 2011-2022	Student's t	-1.72	8.00	0,062	Cohen's d	-0.572
		Wilcoxon W	9.00		0,064	Sıralı çift serili korelasyon	-0.600
T.İ.B. Yatak 2000-2010	T.İ.B. Yatak 2011-2022	Student's t	-34.89	10.00	<,001	Cohen's d	-10.519
		Wilcoxon W	0.00		<,001	Sıralı çift serili korelasyon	-1.000
B.K.İ.B. Yatak 2000-2010	B.K.İ.B. Yatak 2011-2022	Student's t	-4.82	8.00	<,001	Cohen's d	-1.606
		Wilcoxon W	1.00		0,004	Sıralı çift serili korelasyon	-0.956

Not. $H_a \mu \text{ Ölçüm 1} - \text{Ölçüm 2} < 0$

Tablo 4. T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesis ve Yatak Verilerinin Dönemlere Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcılar	N	Ortalama	Ortanca	SS	St.Hata
T.İ.B. Tesis 2000-10	11	2344	2412	268	80.9
T.İ.B. Tesis 2011-22	11	3588	3641	635	191.6
B.K.İ.B. Tesis 2000-2010	9	7543	7494	676	225.3
B.K.İ.B. Tesis 2011-2022	9	8246	8609	1334	444.8
T.İ.B. Yatak 2000-2010	11	481368	483330	98821	29795.7
T.İ.B. Yatak 2011-2022	11	879105	899881	133203	40162.3
B.K.İ.B. Yatak 2000-2010	9	412751	399110	43381	14460.4
B.K.İ.B. Yatak 2011-2022	9	510664	506934	75345	25114.9

Öğrencinin t testi sonuçları çerçevesinde (Tablo 6) yerlilerin T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerde geceleme süreleri ve doluluk oranlarında 2000-10 ve 2011-22 dönemlerine göre beklenildiği şekilde pozitif yönlü anlamlı bir farklılık olduğu (orta ve büyük etki gücüyle) saptanmıştır. Tablo 7'de bu farklılıkların tanımlayıcı istatistikleri verilmektedir.

KTB'nin ürettiği istatistiklere ek olarak, TUİK hanehalkına yönelik seyahat istatistiklerini 2009 yılından bu yana üçer aylık (çeyreklik) dönemler bazında yayınlamaktadır. Diğer bir ifade ile her yıl için dört kez olmak üzere, şu ana kadar 2009-22 yılı arası 56 üçer aylık veriyi kamuoyuna

sunmuştur. Kurum tarafından seyahatler kendi içinde gruplandırılmış ve hanehalkı fertlerinin gerçekleştirdikleri seyahatlerde tercih ettikleri konaklama türleri ve sürelerine yönelik veriler sınıflandırılarak, yayınlanmıştır. Kurum konaklama türlerini otel, pansiyon, kendi evi, akrabalar ve diğer konaklama yerleri olarak belirlemiştir. Otel ve pansiyonlar şu an bakanlığın uygulamasına ve kendi yapılarına göre T.İ.B ve B.K.İ.B. tesisler içinde yer almaktadır. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te ortaya konulan turizm arzındaki gelişmelere bağlı olarak, hanehalkı fertlerinin geceleme sayılarında 2009-15 ve 2016-22 dönemleri

Tablo 5. Yerli Ziyaretçilerin T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesislerde Geceleme ve Doluluk Oranlarının Dönemlere Göre Normallik Testi

Shapiro-Wilk		W	p
T.İ.B. Geceleme 2000-10	- T.İ.B. Geceleme 2011-22	0,885	0,119
B.K.İ.B. Geceleme 2000-10	- B.K.İ.B. Geceleme 2011-22	0,941	0,532
T.İ.B. Doluluk 2000-10	- T.İ.B. Doluluk 2011-22	0,938	0,494
B.K.İ.B. Doluluk 2000-10	- B.K.İ.B. Doluluk 2011-22	0,922	0,335

Tablo 6. Yerli Ziyaretçilerin T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesislerde Geceleme ve Doluluk Oranlarının Dönemlere Göre Karşılaştırmalı İstatistikleri

Eşleştirilmiş Örnekler T-Testi		İstatistik	df	p	Etki Büyüklüğü		
T.İ.B. Geceleme 2000-10	T.İ.B. Geceleme 2011-22	Student's t	-1,91	10,0	0,043	Cohen's d	-0,576
		Wilcoxon W	13,00		0,041	Sıralı çift serili korelasyon	-0,606
B.K.İ.B. Geceleme 2000-10	B.K.İ.B. Geceleme 2011-22	Student's t	-3,17	10,0	0,005	Cohen's d	-0,956
		Wilcoxon W	7,00		0,009	Sıralı çift serili korelasyon	-0,788
T.İ.B. Doluluk 2000-10	T.İ.B. Doluluk 2011-22	Student's t	-2,18	10,0	0,027	Cohen's d	-0,657
		Wilcoxon W	12,00		0,034	Sıralı çift serili korelasyon	-0,636
B.K.İ.B. Doluluk 2000-10	B.K.İ.B. Doluluk 2011-22	Student's t	-4,22	10,0	< ,001	Cohen's d	-1,274
		Wilcoxon W	4,00		0,003	Sıralı çift serili korelasyon	-0,879

Not. $H_a \mu$ Ölçüm 1 - Ölçüm 2 < 0

(çeyreklik) bazında ve ikinci dönem lehine pozitif yönde anlamlı bir farklılık göstermesi öngörülebilir. Konaklama türlerine ve iki döneme bağlı olarak gecekalmaları arasındaki farklılığı ortaya koymak amacıyla eşleştirilmiş örnekler t testleri gerçekleştirilmiştir.

Shapiro-Wilk testi sonucuna göre sadece akrabalarda gerçekleştirilen gecekalmalarının normal dağılım göstermediği Tablo 8'de görülmektedir.

Normal dağılım göstermeyen akrabalarda yapılan geceleme sayılarının Wilcoxon Rank testi sonucuna göre beklenildiği gibi pozitif yönde anlamlı bir şekilde (ortanın üzerinde bir etki büyüklüğü ile) farklılık gösterdiği saptanmıştır. Normal dağılım gösteren diğer değişkenler

arasında sadece kendi evinde yapılan geceleme sayılarının pozitif yönde anlamlı (orta etki büyüklüğüne yakın) bir şekilde farklılık gösterdiği saptanmıştır (Tablo 9). Otel, pansiyon ve diğer yerlerde yapılan geceleme sayılarında ters yönde bir düşüş olsa da anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte bu değişkenler arasında da anlamlı bir farklılık olma beklentisinin karşılanmadığı göz ardı edilmemelidir. Tablo 10'da bu testlerin tanımlayıcı istatistikleri verilmektedir.

Çalışmada KTB ve TUIK'in yayınladığı ortalama geceleme sürelerinin tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde, farklı sonuçlar ile karşılaşılmaktadır. Sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla öncelikle her iki veri seti 2009 yılından itibaren olmak üzere ortalama geceleme süre-

Tablo 7. T.İ.B. ve B.K.İ.B. Tesislerde Geceleme Ortalamaları ve Doluluk Oranlarının Dönemlere Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcılar					
	N	Ortalama	Ortanca	SS	St.Hata
T.İ.B. Geceleme 2000-10	11	1,87	1,86	0,0423	0,0127
T.İ.B. Geceleme 2011-22	11	1,92	1,93	0,0585	0,0177
B.K.İ.B. Geceleme 2000-10	11	1,62	1,61	0,0535	0,0161
B.K.İ.B. Geceleme 2011-22	11	1,78	1,76	0,1491	0,0449
T.İ.B. Doluluk 2000-10	11	13,78	13,54	1,2206	0,3680
T.İ.B. Doluluk 2011-22	11	15,64	14,55	2,8976	0,8737
B.K.İ.B. Doluluk 2000-10	11	17,17	16,41	2,6003	0,7840
B.K.İ.B. Doluluk 2011-22	11	21,75	21,93	2,9716	0,8960

leri yıllık bazda tekrar gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmada ayrıca KTB'nin yayınladığı yerli ziyaretçilerin ortalama kalış süreleri T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerde gerçekleşen geceler KTB geceleme adı altında birleştirilerek, TUİK'in yayınladığı hanehalkı fertlerinin otel ve pansiyonlarda gerçekleşen geceler TUİK geceleme adı altında birleştirilerek değerlendirilmiştir. Böylelikle konaklama süreleri belge türünden bağımsız olarak karşılaştırmaya alınabilmiştir. Öte yandan bu karşılaştırma sadece üretilen istatistiklerin genel değerlendirmesi için yapılmıştır. Diğer bir ifade ile bu veriler çıkarımsal istatistik bazında değil, tanımlayıcı bazda değerlendirilmiştir. Bu kapsamda TUİK ve KTB'nin ürettiği 2009-22 yılları arasındaki ortalama geceleme süreleri Tablo 11'de, tanımlayıcı istatistikleri ise Tablo 12'de verilmektedir.

Her ne kadar her iki veri seti de Türkiye'de büyük ölçekli örneklemelerden çekilmiş olsa da birbirinden bağımsız iki kurum tarafından farklı popülasyonlarda gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle farklı örneklemelerden oluşturulan iki veri setinin

eşleştirilmiş örneklemeler t testinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Öte yandan TUİK'in 2022 istatistiklerinin tabakalı örneklem ile 21382 fertle gerçekleştirildiği, KTB'nin ise kendine bağlı olan tesislerden çektiği ve tam sayım yaparak yayınladığı istatistikler olduğu göz ardı edilmemelidir.

TUİK verilerine göre hanehalkı fertlerinin 2009-22 yılları arasındaki tesislerdeki ortalama kalış süreleri 3,84 gün iken, KTB'ye göre yerli ziyaretçilerin aynı dönemdeki tesislerdeki ortalama kalış süreleri 1,85 gündür (Tablo 12). TUİK konaklama türleri içinde diğer yerler adı altında bir sınıflama yapmaktadır. Bu yerlerin tam olarak nereleri kapsadığı bilinmediğinden, bu sınıf TUİK gecelerinde değerlendirilmeye alınmamıştır. Diğer yerlerin konaklama tesislerini içinde bulundurması ihtimali dahilinde, TUİK'in açıkladığı geceleme sürelerinin ortalamasını daha da artacağı göz ardı edilmemelidir. Her iki kurumun geceleme ortalamaları arasındaki farklılık Tablo 11'de yıllara göre daha net bir şekilde görülmektedir. TUİK verilerine göre fertlerin tesislerdeki kalış süreleri yıllara göre azalırken,

Tablo 8. Konaklama Türlerine ve Dönemlere Göre Geceleme Verilerinin Normallik Testi

Shapiro-Wilk		W	p
Otel Geceleme 2009-15	- Otel Geceleme 2016-22	0,975	0,723
Pansiyon Geceleme 2009-15	- Pansiyon Geceleme 2016-22	0,963	0,417
Kendi Evi Geceleme 2009-15	- Kendi Evi Geceleme 2016-22	0,948	0,177
Akrabalarda Geceleme 2009-15	- Akrabalarında Geceleme 2016-22	0,852	0,001
Diğer Geceleme 2009-15	- Diğer Geceleme 2016-22	0,960	0,346

Tablo 9. Konaklama Türlerine ve Dönemlere Göre Gecelemelerin Karşılaştırmalı İstatistikleri

			İstatistik	df	p		Etki Büyüklüğü
Otel Geceleme 2009-15	Otel Geceleme 2016-22	Student's t	4,02	27,0	1,000	Cohen's d	0,759
		Wilcoxon W	322,5 ^a		0,999	Sıralı çift serili korelasyon	0,706
Pansiyon Geceleme 2009-15	Pansiyon Geceleme 2016-22	Student's t	4,31	27,0	1,000	Cohen's d	0,815
		Wilcoxon W	334,5 ^a		1,000	Sıralı çift serili korelasyon	0,770
Kendi Evi Geceleme 2009-15	Kendi Evi Geceleme 2016-22	Student's t	-2,19	27,0	0,019	Cohen's d	-0,414
		Wilcoxon W	111,0		0,018	Sıralı çift serili korelasyon	-0,453
Akrabalarda Geceleme 2009-15	Akrabalarında Geceleme 2016-22	Student's t	-3,60	27,0	< ,001	Cohen's d	-0,680
		Wilcoxon W	47,5 ^a		< ,001	Sıralı çift serili korelasyon	-0,749
Diğer Geceleme 2009-15	Diğer Geceleme 2016-22	Student's t	1,91	27,0	0,967	Cohen's d	0,362
		Wilcoxon W	295,5		0,983	Sıralı çift serili korelasyon	0,456

Not. H_a μ Ölçüm 1 - Ölçüm 2 < 0
1 çift değerde eşitlik bulunmaktadır.

KTB'nin verilerine göre fertlerin kalış süreleri yıllara göre artış göstermektedir. İki kurumun ürettiği geceleme süreleri ile ilgili istatistiklerdeki farklılık dikkat çekicidir.

Son olarak gelir grubu yüksek olan fertlerin daha kaliteli konaklama türlerini seçip daha fazla geceleme yapabileceklerinden hareketle, TU-İK ve KTB'nin kendi içlerindeki konaklama tür-

Tablo 10. Konaklama Türlerine ve Dönemlere Göre Gecelemelerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcılar	N	Ortalama	Ortanca	SS	St.Hata
Otel Geceleme 2009-15	28	3,64	3,60	0,731	0,138
Otel Geceleme 2016-22	28	3,30	3,05	0,622	0,117
Pansiyon Geceleme 2009-15	28	4,24	4,40	1,211	0,229
Pansiyon Geceleme 2016-22	28	3,41	3,40	0,906	0,171
Kendi Evi Geceleme 2009-15	28	17,07	15,15	7,851	1,484
Kendi Evi Geceleme 2016-22	28	20,62	18,50	9,536	1,802
Akrabalarda Geceleme 2009-15	28	7,56	7,25	1,633	0,309
Akrabalarında Geceleme 2016-22	28	8,51	8,35	1,853	0,350
Diğer Geceleme 2009-15	28	7,65	7,45	1,370	0,259
Diğer Geceleme 2016-22	28	6,95	6,60	1,505	0,284

Tablo 11. Gecelemelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	TUIK Geceleme	KTB Geceleme
2009	4,26	1,74
2010	4,14	1,75
2011	4,03	1,83
2012	3,95	1,85
2013	4,07	1,83
2014	4,09	1,75
2015	3,69	1,69
2016	3,85	1,86
2017	3,72	1,94
2018	3,84	1,92
2019	3,45	1,87
2020	3,62	1,90
2021	3,61	1,96
2022	3,46	1,95

leri bazında bir karşılaştırma yapılacaktır. Bu kapsamda 2009-22 tarihleri arasındaki geceleme süreleri arasında T.İ.B. ve otel tesisleri lehine pozitif yönde anlamlı bir farklılık göstermesi öngörülebilir. Konaklama türlerine bağlı olarak gecelemeler arasındaki farklılığı ortaya koymak amacıyla eşleştirilmiş örneklem t testleri gerçekleştirilmiştir.

Normal dağılım gösteren değişkenler arasında sadece T.İ.B. tesislerde yapılan geceleme sayılarının pozitif yönde anlamlı (büyük etki gücünde) bir şekilde farklılık gösterdiği saptanmıştır (Tab-

lo 14). Otel ve pansiyon geceleme sayılarında ters yönde bir düşüş olsa da anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte otelde gecelemlerin artması lehine anlamlı bir farklılık olma beklentisinin karşılanmadığı göz ardı edilmemelidir. Tablo 15'te bu testlerin tanımlayıcı istatistikleri verilmektedir.

SONUÇ

Turizm politikaları çerçevesinde özel sektöre verilen teşviklerin devam etmesine bağlı olarak 2011-22 döneminde özel sektörün yatırımlarında artış devam etmiş ve dolayısıyla T.İ.B. tesis ve yatak sayılarında anlamlı bir artış olmuştur. Bununla birlikte mahalli idarelerin tesis sayısında bu dönemde bir artış olmaz iken, yatak sayılarında anlamlı bir artış olmuştur. Diğer bir ifade ile KTB istatistikleri çerçevesinde, iç turizm arzına yönelik yatak kapasitesinde bir artış söz konusudur. Hem arzdaki hem de nüfustaki artmaya bağlı olarak, talep kısmında bir gelişme beklenmesi normaldir. Bu kapsamda yerli ziyaretçilerin geceleme süreleri ile doluluk oranlarından aldık-

Tablo 12. Gecelemelerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcılar	TUIK Geceleme	KTB Geceleme
N	14	14
Kayıp	42	42
Ortalama	3,84	1,85
Medyan	3,84	1,85
Standart sapma	0,258	0,0861
Çarpıklık	-0,0457	-0,375
Çarpıklık standart hata	0,597	0,597
Basıklık	-1,15	-0,971
Basıklık standart hata	1,15	1,15
Shapiro-Wilk W	0,956	0,938
Shapiro-Wilk p	0,658	0,395

Tablo 13. Konaklama Türlerine ve Dönemlere Göre Geceleme Verilerinin Normallik Testi

Shapiro-Wilk		W	p
T.İ.B. Geceleme 2009-22	- B.K.İ.B. Geceleme 2009-22	0,950	0,560
Otel Geceleme 2009-22	- Pansiyon Geceleme 2009-22	0,967	0,828

Tablo 14. Konaklama Türlerine Göre Gecelemelerin Karşılaştırmalı İstatistikleri

			İstatistik	df	p		Etki Büyüklüğü
T.İ.B. Geceleme 2009-22	B.K.İ.B. Geceleme 2009-22	Student's t	3,36	13,0	0,003	Cohen's d	0.898
		Wilcoxon W	81,00 ^a		0,007	Sıralı çift serili korelasyon	0,780
Otel Geceleme 2009-22	Pansiyon Geceleme 2009-22	Student's t	-4,25	13,0	1,000	Cohen's d	-1.135
		Wilcoxon W	5,00		1,000	Sıralı çift serili korelasyon	-0,905

Not. H_a μ Ölçüm 1 - Ölçüm 2 > 0
1 çift değerde eşitlik bulunmaktadır.

Tablo 15. Konaklama Türlerine ve Dönemlere Göre Gecelemelerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcılar	N	Ortalama	Ortanca	SS	St.Hata
T.İ.B. Geceleme 2009-22	14	1,92	1,92	0,0522	0,0140
B.K.İ.B. Geceleme 2009-22	14	1,77	1,75	0,1606	0,0429
Otel Geceleme 2009-22	14	3,76	3,81	0,2126	0,0568
Pansiyon Geceleme 2009-22	14	4,32	4,29	0,6204	0,1658

ları paylar ikinci dönem lehine yönlü olarak oluşturulan hipotezlerle test edilmiştir.

Öğrencinin t testi sonuçları çerçevesinde (Tablo 6) yerlilerin T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesislerde geceleme süreleri ve doluluk oranlarında 2000-10 ve 2011-22 dönemlerine göre beklenildiği şekilde pozitif yönlü anlamlı bir farklılık olduğu (orta ve büyük etki gücüyle) saptanmıştır. Bununla birlikte Tablo 7'de yer alan geceleme süreleri ve doluluk oranları incelendiğinde, etki büyüklükleri ile orantılı, ancak istatistiksel anlamlılıktan farklı olarak, pratikte (çıkıtsal) anlamlılığın farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile T.İ.B. tesislerdeki geceleme süreleri 1,87'den ancak 1,92'ye ve doluluk oranında yerlilerin bu tesislerdeki payının ise 13,78'den 15,64'e yükseldiği görülmektedir. Orta etki büyüklüğü ile gerçekleşen bu artışların, ne kadar tatminkâr olduğu tartışmalıdır. Öte yandan etki büyüklüğü yüksek olan test

sonuçlarına göre B.K.İ.B. tesislerindeki geceleme süreleri 1,62'den 1,78'ya ve doluluk oranları ise 17,17'den 21,75'e yükselmiştir. Görece B.K.İ.B. tesislerde geceleme süreleri ve doluluk oranları T.İ.B. tesislere göre daha fazla artmıştır. Öte yandan yerlilerin T.İ.B. tesisleri tercih etmemelerinin veya edememelerinin ardında yatan nedenlerin neler olduğunun saptanması gerekmektedir. Buradan hareketle ve önceki bir çalışmada (Tütüncü 2022) tespit edildiği üzere, bundan sonra yapılması muhtemel çalışmalarda, dilimlere ayrılmış farklı gelir gruplarına göre tercih ettikleri konaklama türleri arasındaki ilişki incelenebilir.

TÜİK'in yayınladığı hanehalkı yurtiçi turizm istatistiklerinin analizinde daha farklı sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Akraba ve arkadaşlarda yapılan geceleme sürelerinde ortanın üzerinde bir etki büyüklüğü ile, kendi evlerinde (ikinci konutlar olarak ele alınabilir) gerçekleştirilen geceleme

sürelerinde ise orta etki büyüklüğüne yakın bir etki gücü ile, 2016-22 dönemi lehine beklenildiği gibi pozitif yönde anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır (Tablo 9). Öte yandan otel, pansiyon ve diğer yerlerde yapılan konaklamaların gecelemelerinde anlamlı bir farklılık oluşmamış ve hatta buralarda yapılan gecelemelerde düşüş olmuştur (Tablo 10). Özellikle bu değişkenler arasında da anlamlı bir farklılık olma beklentisinin karşılanmadığı görülmektedir. Ancak TUİK'in verilerinde karşılaştırılan yıl gruplarının görece daha az (2x7) olduğu göz ardı edilmemelidir. Ek olarak pandemi dönemindeki kısıtlamaların karşılaştırılması yapılan yıl gruplarının görece daha az olmasına bağlı olarak, sonuçlara etkisi olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte kendi evinde kalanların gecelemelerinde 17,07'den 20,62'ye bir artış olması da dikkat çekicidir.

Çalışmanın son kısmında TUİK ve KTB'nin ürettiği aynı dönemlere ilişkin veriler tanımlayıcı bazda değerlendirilmiştir. TUİK verilerine göre hanehalkı fertlerinin 2009-22 yılları arasında konaklama tesislerindeki ortalama kalış süreleri 3,84 gün iken, KTB'ye göre yerli ziyaretçilerin aynı dönemdeki tesislerdeki ortalama kalış süreleri 1,85 gün olarak gerçekleşmiştir (Tablo 12). Her iki kurumun ürettiği geceleme süreleri ile ilgili istatistiklerdeki farklılık Tablo 11'da görülmekte, ilginç bir şekilde TUİK'in verilerine göre fertlerin tesislerdeki geceleme süreleri düşüş gösterirken, KTB'nin verilerinde fertlerin geceleme süreleri artmaktadır. Verilerin farklı popülasyonlardan toplanmış olması bazı sapmalara yol açabilse de büyük örneklemeler ile gerçekleştirilen istatistiklerde, bu kadar farklı sapmaların olması şüphelidir. KTB verilerini tesislerden doğrudan çektiği için istatistiklerinde sapma olma olasılığı görece daha düşük olarak görünmektedir. Tesis yöneticilerinin yanlış beyan vermelerinin kendileri açısından hukuki sorun oluşturma olasılığı, bu yaklaşımı destekleyen bir unsurdur. Diğer taraftan TUİK'in beyan esası ile hanehalkından topladığı verilerde, fertlerin değişik nedenlerle farklı beyanlarda bulunma olasılığından dolayı, hataların oluşabileceği düşünülebilir.

Çalışmada her iki kurumun kendi verileri üzerinden 2009-22 tarihleri arasındaki geceleme sü-

releri arasında yapılan değerlendirmede, yukarıdaki tanımlayıcı istatistikleri ve açıklamaları destekler şekilde birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu amaçla KTB verileri üzerinden T.İ.B. ile B.K.İ.B. tesislerde yapılan gecelemelerin kıyaslanmasında (Tablo 14-15), beklenildiği üzere T.İ.B. lehine istatistiksel olarak anlamlı (yüksek etki gücü ile) pozitif yönde bir farklılık bulunmuştur. T.İ.B. tesislerde konaklayanlar 1,92 geceleme yaparken, B.K.İ.B. tesislerde konaklayanlar 1,77 geceleme gerçekleştirmişlerdir. KTB verileri üzerinden elde edilen sonuçlar önceki çalışmalar ile (Nicolau ve Más 2011; Almeida vd. 2021) uyumludur. Diğer taraftan TUİK verileri üzerinden oteller ile pansiyonlarda yapılan gecelemelerin kıyaslanmasında (Tablo 14-15), beklenildiğinin tersine pansiyonların lehine ama istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Otellerde konaklayanlar 3,76 geceleme yaparken, pansiyonlarda konaklayanlar 4,32 geceleme gerçekleştirmişlerdir. Diğer bir ifade ile TUİK verileri üzerinden elde edilen sonuçlar önceki çalışmalar ile (Nicolau ve Más 2011; Almeida vd. 2021) uyumlu değildir. Her ne kadar her iki kurum farklı adlar altında ve popülasyonlar ile çalışsa da büyük örneklemeler ile elde edilen bu sonuçlar arasındaki farklılıklar, üretilen istatistiklerin sağlıklı olması durumunun sorgulanması gerektiğini ve yukarıda bahsedilen şüpheleri desteklemektedir.

Pareto (1906) yaklaşımından ve önceki çalışmalardan (Fleischer ve Pizam 2002; Gokovali vd. 2007; Peypoch vd. 2012; Wang vd. 2012; Ferrer-Rosell vd. 2014; Boto-Garcia vd. 2018; Almeida vd. 2021) hareketle, toplumun büyük kısmını oluşturan dar gelirli gelirlerinin az olmasından dolayı daha az geceleme yapması, toplumun daha az kısmını oluşturan mutlu azınlığının ise gelirlerinin fazla olmasından dolayı daha fazla geceleme yapması öngörülebilir. Çalışmanın sonuçları bu konuyla ilgili dolaylı bilgiler verse de ele alınan veri setleri ile bu ilişkiyi doğrudan test etmek mümkün değildir. Bundan sonraki çalışmalar fertlerin gelirleri çerçevesinde tercih ettikleri konaklama türlerine ile geceleme süreleri arasındaki ilişkiyi ölçmeye odaklanabilir.

Çalışmanın kısıtları çerçevesinde KTB tarafından T.Y.B. tesislerde gerçekleşen geceleme sayı-

ları yayınlanmadığından dolayı çalışmaya alınmamıştır. Normal şartlar altında T.Y.B. tesislerin işletme belgesi alıp, konaklama işletmesi olarak faaliyete geçmesi beklenildiğinden, KTB'nin bu uygulaması aslında yanlış değildir. Bununla birlikte T.Y.B. tesisler, T.İ.B. alıncaya kadar geçen sürede faaliyetlerine başlayabilmektedirler. Bu çerçevede konaklama tesislerinde gerçekleşen gecemeler, sadece bakanlığın yayınladığı T.İ.B. ve B.K.İ.B. tesis istatistikleri üzerinden değerlendirilebilmiştir. Bu nedenle ülke genelinde gerçekleşen toplam geceleme sayısının, belirtilenlerden biraz daha fazla olması beklenebilir. Ek olarak, Bakanlığın yayınladığı istatistiklere göre turizm yatırım belgeli tesislerin sayısında yıllara göre azalan bir ivme olduğu görülmektedir (KTB 2023a). Bununla birlikte turizm yatırım belgeli tesislerdeki konaklamalarının, toplam geceleme sayısında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yaratıp, yaratamayacağı, mevcut durumda ölçülememektedir. Çalışma cumhuriyet dönemiyle ele alınmakla birlikte, sistematik olarak istatistiklerin üretilmesi ve devamlılığın sağlandığı dönemlerin sınırlı olması, hatta istatistiklerin geç yayınlanması (Örneğin, bu çalışmanın nihayetlenildiği 2023 yılı Ekim ayı sonlarında, KTB 2022 yılı verilerini yayınlamamıştır.) karşılaştırma yapılacak yıl sayısını ve analizleri sınırlamıştır. Önümüzdeki yıllarda yeni verilere bağlı istatistiklerin üretilmesi, daha sağlıklı analizlerin ve değerlendirmelerin yapılmasına olanak tanıyabilecektir.

Turizm istatistiklerinin üretilmesine yönelik olarak, yöntemsel açıdan bazı sorunların olduğu uzun süredir ortaya konulmakta ve giderilmesi için yeni yöntemler önerilmektedir (Ritchie 1975; Latham ve Edwards 2003; Liang vd. 2012; Aroca vd. 2017). Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, ülkemizde aynı yöntemi kullanan iki kurumun ürettiği istatistiklerin farklı olmasını ortaya koyması ve yukarıdaki tartışmaları desteklemesi açısından önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde iki kurumun birbirleriyle entegre çalışması gerekliliği, toplumsal bir çıktı olarak önerilebilir. Öte yandan kurumların birbirinden bağımsız çalışması, bu sonuçların araştırmacılar tarafından tarafsız bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımış ve bu sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır. İstatistiksel analizlerde tarafsızlık ve bağımsız-

lığın önemi hiçbir zaman gözardı edilmemelidir. Bu kapsamda ve aşamada çalışmanın alana özgün katkısı, iki kurumun ürettiği istatistikleri ikincil veri olarak kullanan araştırmacıların çok dikkatli olması gerekliliğini ortaya koymasındır. Özellikle turizm verileri açısından yapılacak değerlendirmelerde KTB istatistiklerinin, diğer ülkelerde yapılan çalışmalarda çıkan sonuçlarla ve kuramla daha fazla örtüşmesinden dolayı, araştırmalarda tercih edilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Almeida, A., Machado, L. P., ve Xu, C. (2021). Factors Explaining Length of Stay: Lessons to be Learnt from Madeira Island, *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 2 (1): 100014.
- Aroca, P., Brida, J. G. ve Volo, S. (2017). Tourism Statistics: Correcting Data Inadequacy, *Tourism Economics*, 23 (1): 99-112.
- Boto-García, D., Baños-Pino, J. F. ve Álvarez, A. (2018). Determinants of Tourists' Length of Stay: A Hurdle Count Data Approach, *Journal of Travel Research*, 58 (6): 1-18.
- Brida, J. G., Meleddu, M. ve Pulina, M. (2013). Factors Influencing Length of Stay of Cultural Tourists, *Tourism Economics*, 19 (6): 1273-1292.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2. Baskı). Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Ferrer-Rosell, B., Martínez-García, E. ve Coenders, G. (2014). Package and No-frills Air Carriers as Moderators of Length of Stay, *Tourism Management*, 42: 114-122.
- Fleischer, A. ve Pizam, A. (2002). Tourism Constraints Among Israeli Seniors, *Annals of Tourism Research*, 29 (1): 106-123.
- Fleischer, A., Peleg, G. ve Rivlin (Byk), J. (2011). The Impact of Changes in Household Vacation Expenditures on the Travel and Hospitality Industries, *Tourism Management*, 32 (4): 815-821.
- Gokovali, U., Bahar, O. ve Kozak, M. (2007). Determinants of Length of Stay: A Practical Use of Survival Analysis, *Tourism Management*, 28 (3): 736-746.
- Kerby, D. S. (2014). The Simple Difference Formula: An Approach to Teaching Nonparametric Correlation, *Comprehensive Psychology*, 3: 2165-2228.
- KTB (2023a). Turizm İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- KTB (2023b). Metaveri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-268376/metaveri.html>, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- Latham, J. ve Edwards, C. (2003). The Statistical Measurements of Tourism. İçinde; C. Cooper (Editör), *Classic Reviews in Tourism*. Clevedon: Channel View Publications.

- Liang, C.J.H., Chen, H. B. ve Wang, M.Y. (2012). Units, Populations, and Valid Analyses, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 6 (1): 70-80.
- Lickorish, L. J. (1997). Travel Statistics – The Slow Move Forward, *Tourism Management*, 18 (8): 491-497.
- Nicolau, J. L. ve Más, F. J. (2009). Simultaneous Analysis of Whether and How Long to Go on Holidays, *The Service Industries Journal*, 29 (8): 1077-1092.
- Pareto, V. (1906). *Manual of Political Economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Peypoch, N., Randriamboarison, R., Rasoamananjara, F. ve Solonandrasana, B. (2012). The Length of Stay of Tourists in Madagascar, *Tourism Management*, 33 (5): 1230-1235.
- R Core Team (2021). R: A Language and Environment for Statistical Computing (Version 4.1) [Computer software], <https://cran.r-project.org> (R packages retrieved from MRAN snapshot 2022-01-01).
- Resmî Gazete (2021). Basit Konaklama Tesisleri ile Plaj İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/09/20210925-2.htm>, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- Ritchie, J. R. B. (1975). Some Critical Aspects of Measurement Theory and Practice in Travel Research, *Journal of Travel Research*, 14 (1): 1-10.
- Rodríguez, X. A., Martínez-Roget, F. ve González-Murias, P. (2018). Length of Stay: Evidence from Santiago de Compostela, *Annals of Tourism Research*, 68: 9-19.
- Silberman, J. (1985). A Demand Function for Length of Stay: The Evidence from Virginia Beach, *Journal of Travel Research*, 23 (4): 16-23.
- Soler, I. P., Gemar, G. ve Correia, M. B. (2018). Length of Stay for Tourists' Inland Trips, *Journal of Destination Marketing & Management*, 10: 49-60.
- The Jamovi Project (2022). Jamovi (Version 2.3) [Computer Software], <https://www.jamovi.org>.
- TÜİK (2023). Hanehalkı Yurt İçi Turizm, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık ve Yıllık, 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Yurt-Ici-Turizm-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik-ve-Yillik,-2022-49553>, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- Tütüncü, Ö. (2022). Ekonomik Yapı ile Fertlerin Rekreatif Seyahat Harcamaları Arasındaki İlişki, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33 (2): 87-96.
- UNWTO (1994). Recommendations on Tourism Statistics. Madrid: World Tourism Organization, https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_83e.pdf, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- UNWTO (2008). International Recommendations for Tourism Statistics 2008 (IRTS 2008), New York, Madrid, United Nations, Statistical Office of the European Communities; Organisation for Economic Co-operation and Development; and World Tourism Organization, https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf, Erişim tarihi: 23 Eylül 2023.
- Volo, S. (2020). Tourism Statistics, Indicators and Big Data: A Perspective Article, *Tourism Review*, 75 (1): 304-309.
- Wang, E., Little, B. ve DelHomme-Little, B. (2012). Factors Contributing to Tourists' Length of Stay in Dalian Northeastern China - A Survival Model Analysis, *Tourism Management Perspectives*, 4 (2012): 67-72.

Özkan TÜTÜNCÜ

Çukurova Üniversitesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1988). Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından (1994), bütünlük doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından aldı (1998). Dokuz Eylül Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1992). Türkiye Bilimler Akademisi'nden kazandığı burs ile Michigan State University, The School of Hospitality Business'te bütünlük doktorasını tamamladı. Virginia Tech and State, University of Wisconsin, State University of New York ve Georgia State University'de doktora sonrası çalışmalar yaptı. Doçentlik unvanını yönetim-organizasyon alanında aldı (2003). Profesörlüğe Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yükseltildi (2010). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü'nde görev yapmakta ve turizm işletmeciliği lisansüstü programlarında araştırma yöntemleri ve çok değişkenli veri analizleri derslerini vermektedir. Ağırlama alanında iş ve yaşam kalitesi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Cumhuriyet Döneminde Türk Edebiyatının Turizme Etkisi ve Edebiyat Turizmi Kapsamında Alternatif Destinasyon Önerileri

The Impact of Turkish Literature on Tourism During the Republican Era and Alternative Destination Recommendations within the Scope of Literary Tourism

Zeynep YAMAÇ ERDOĞAN*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, 11300, Bozüyük, Bilecik.

E-posta: zeynep.erdogan@bilecik.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7677-8738

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 22 Temmuz 2023

Kabul: 25 Temmuz 2023

Anahtar sözcükler: Edebiyat turizmi, Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Dönemi, Destinasyon.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 22 July 2023

Accepted: 25 July 2023

Key words: Literary tourism, Turkish Literature, Republican Period, Destination.

ÖZ

Edebiyat ve turizm, farklı özelliklere sahip iki disiplin olsa da birbirleri üzerindeki zamanla artan etkilerinin ve yakınlaşan ilişkilerinin sonucunda "edebiyat turizmi" kavramı ortaya çıkmıştır. Edebî eserlerin kişiler üzerinde bıraktığı etki okuyucuları birer turiste dönüştürebileceği gibi turizmin de edebî eserlerin çeşitlenmesinde ve bilinirliğinin artmasında etkili olabileceği edebiyat turizmi aracılığıyla daha net anlaşılmıştır. Belirtilen ilişki çerçevesinde çalışmada, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın turizme etkisinin değerlendirilmesi ve potansiyel yeni edebiyat destinasyonlarının önerilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın ön plana çıkan roman türüne ait eserleri başta olmak üzere, Cumhuriyet öncesi ve Modern Türk Edebiyatı eserleri de incelenerek bu eserlerdeki içeriklerin yeni bir edebiyat turizmi destinasyonuna elverişliliği değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucu; Türk Edebiyatı'nın öncü yazarları Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Orhan Kemal ve Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarından hareketle yeni edebiyat turizmi destinasyonları geliştirilebileceği anlaşılmıştır. Turizme kazandırılacak yeni turizm destinasyonlarının, Türkiye'nin 100 yıllık Cumhuriyet tarihinin zengin ve başarılı çıktıkları olacağına, Cumhuriyet'in bundan sonraki yıllarında da Türk Edebiyatı'nın ve Türk turizminin hak ettiği değere ulaşmasında önemli bir görev üstleneceğinin altı çizilmiştir.

ABSTRACT

Literature and tourism, despite being two disciplines with distinct characteristics, have given rise to the concept of "literary tourism" as a result of their increasing mutual influence and converging relationships. The potential of literary works to transform individuals into tourists by leaving a lasting impact on them, as well as the influence of tourism in diversifying literary works and increasing their visibility, has become more evident through the lens of literary tourism. Within the framework of this established relationship, the aim of this study is to examine the impact of Turkish Literature during the Republican Era on tourism and propose new literary tourism destinations. Within the framework of the stated relationship, it is aimed to evaluate the effect of the Republican Period Turkish Literature on tourism and to suggest potential new literary destinations. In this regard, first of all, the study evaluated the suitability of works from various periods of Turkish literature, including prominent novels from the Republican Era, as well as pre-Republican and Modern Turkish literature, to be potential destinations for literary tourism. As a result of the examination, it is understood that new literary destinations can be developed with reference to the novels of pioneering Turkish authors such as Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Orhan Kemal, and Halit Ziya Uşaklıgil. It is emphasized that these new tourism destinations, to be integrated into tourism, will be the rich and successful outcomes of Turkey's 100-year Republican history, and they will play a significant role in ensuring that Turkish Literature and Turkish tourism attain the value they deserve in the future years of the Republic.

GİRİŞ

Turizm, yalnızca coğrafya üzerinde fizikî bir yer değiştirme hareketiyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda yeni bilgilerin öğrenilmesi ve bakış açısının genişletilmesi gibi pek çok bilişsel edinim kazandıran yönüyle, zihin dünyasında da yeni

yerlerin keşfedilmesini sağlayacak nitelikte bir etkinlikler bütünüdür. Edebiyat turizmini ortaya çıkaran, kişilerin okudukları eserlerden etkilenmeleri ve merak duygusuyla yazarla veya eserle bağlantılı mekânları görme isteğinin onları seyahate yönlendirmesine paralel olarak, katılım gösterilen turizm faaliyetleri neticesinde gerek desti-

nasyon genelinde gerekse turizm ürünü özelinde ortaya çıkan merak güdüsü de kişileri yeni okumalara yönlendirebilecektir.

Okuyucuların bir eseri okuduktan sonraki yakın çevresiyle paylaşımları, yazar veya eser hakkındaki bilgi akışı, eleştiriler, eserden etkilenme süreci ve duygularının yoğunluğu, çeşitli sebeplerle eser hakkındaki anımsamaları gibi faktörler aracılığıyla kültürel tüketim sürecinin sona ermemesi, edebiyat turizmi odağında biriken itici faktörlere temel teşkil etmektedir. Nitekim okurun yakın veya uzak bir zaman diliminde gerçekleştirdiği edebiyat temelli kültürel tüketiminin etkisi gereği yazar veya eserle ilişkili edebiyat destinasyonuna ziyareti kaçınılmaz olabilecektir (Özdemir 2009: 39). Bu da edebiyatın turizme etkisi bağlamında değerlendirildiğinde, edebiyat turizminin popülerleşmesinde ve gelişiminde önemli çıktılar sağlayacaktır. Bu durum yapılan ziyaretlerin niş bir turizm türünden, destinasyonun popülerliğinin artışına bağlı olarak kitle turizmine dönüşmesi, edebiyatın etkisi dışında da destinasyonun farklı turist grupları tarafından ziyaret edilmesiyle sonuçlanabilecektir.

Alanyazın incelendiğinde, Herbert (2001) bir turizm ürünü olarak edebî mekânların sayısının giderek arttığını ve bu mekânların yalnızca edebiyat turistlerini değil farklı motivasyonlarla hareket eden çeşitli kesimlerden turistleri de çekmekte olduğunu belirtmiştir. Jia (2009), otantiklik temelinde edebiyat turizmi bölgesi oluşturulması üzerine yaptığı çalışmasında, kurgusal edebî değerlerin turizm ürününe çevrilerek pek çok destinasyonda başarı elde edildiğini öne çıkarmıştır. Yiannakis (2011) özellikle kırsal alanların edebiyat turizmi vasıtasıyla ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde ve yerel halkın sosyal kimliklerindeki etkilerinde önemli etkiye sahip olabileceğini vurgulamıştır. Çimen (2013) turizm ve edebiyat ilişkisi kapsamında edebiyat aracılığıyla turizmin belirli kitlelere ve bölgelere yayılmasının söz konusu olduğunun altını çizmiştir. Qinteiro (2020) çalışmasında edebiyat turizminin mevcut kaynakları ve gelişme potansiyelini ele alarak daha fazla turist grubuna hitap edilebileceğini ifade etmiştir. Bu çalışmalardan yola çıkılarak edebiyat turizminin çok boyutlu şekillerde

ele alındığı anlaşılmaktadır. Türkiye'deki mevcut edebiyat destinasyonlarının gelişimi ve yeni edebiyat destinasyonlarının turizme kazandırılmasının önemi aşikârdır.

Bu çalışmada, öncelikle edebiyat ve turizm arasındaki ilişki irdelenmiş ve edebiyat turizmi kavramı açıklanmıştır. Ardından Cumhuriyet'in kuruluşunun Türk Edebiyatı'ndaki yansımalarını anlamak üzere Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı üzerinde durulmuş ve dönemin ilk yazarlarının hangi yönleriyle ön plana çıktığı aktarılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda Cumhuriyet Dönemi'nde edebiyat turizmine kazandırılmış destinasyonlar örnek alınmış ve potansiyel yeni edebiyat turizmi destinasyonları önerilmeye çalışılmıştır. Son olarak, önerilen yeni destinasyonların hangi temellere dayandırılarak bir edebiyat destinasyonu olabileceğine ve turizme yönelik muhtemel olumlu etkilerine yer verilmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI VE EDEBİYAT TURİZMİ

Cumhuriyetin ilanıyla yeni bir dinamizm kazanan toplumsal yapıya yol gösterilmesi ve cumhuriyet değerlerinin benimsetilmesi hususunda, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı belirgin bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda edebiyat aracılığıyla Anadolu'nun çeşitlilik arz eden zengin kültürel değerlerinin görünür kılınmasına katkı sağlanmıştır. Böylece Türkiye genelindeki destinasyonlar için potansiyel turizm ürünleri kazandırılması bakımından önemli bir zemin ve kaynak oluşturulmuştur. Bununla birlikte edebiyat turizmi kapsamındaki turizm ürünleri odağında; kültürel bütünlüğe netlik kazandırılması ve toplumsallaşma sürecinin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması yönünden de çeşitli faydalar elde edilmiştir.

Yukarıda aktarılan bilgilerin daha anlaşılır kılınması hususunda bu başlık altında, öncelikle edebiyat ve turizm arasındaki ilişki irdelenmiştir. Ardından edebiyat turizmi ve kapsamı açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye'deki edebiyat turizmi destinasyonlarına yer verilmiş ve yeni edebiyat turizmi destinasyonları önerebilmek için Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın içe-

riğine ve dönemin ön plana çıkan yazarlarına değinilmiştir.

Edebiyat ve Turizm Arasındaki İlişki

Edebiyat ve turizm birbirinden farklı özelliklere ve boyutlara sahip olması bakımından genel olarak birbirine uzak alanlar gibi görülmektedir. Fakat post-modern dönemle turizm paradigmasındaki değişim ve gelişimlerin sonucu olarak edebiyatın turizm üzerindeki etkisi de gün yüzüne çıkmıştır. Bu doğrultuda edebiyat ve turizm birbirini etkileyen ve çeşitli şekillerde ilişki içinde olan iki disipline dönüşmüştür (Balci ve Dilek 2021: 12). Edebiyat ve turizmin ilişkisi her iki disiplin açısından da farklı biçimlerde ele alınabilir. Edebiyat ürünlerinin birey veya toplum üzerindeki doğrudan ya da dolaylı etkisi bir turizm olayına dönüşebileceği gibi turizmin de edebiyatı çeşitlendirmesi ve geliştirmesi söz konusu olabilmektedir. Nitekim okuma ve seyahat etme arasında da önemli bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Okuma eylemi birçok seyahati, seyahat ise yeni okuma deneyimlerini ortaya çıkarır. Fakat bu ilişkiye bağlı hareketlerin eşzamanlı veya kısa süre içinde gerçekleşmemesinden kaynaklı olarak kişiler, çoğunlukla edebiyat-turizm ilişkisini fark etmeyebilir (Özdemir 2009: 33).

Çalışmalarda özellikle 90'lı yıllardan itibaren daha sık ele alınır hâle gelen edebiyat ve turizm arasındaki ilişkinin varlığı ve aralarındaki güçlü etkileşim, turizm açısından bakıldığında nispeten daha yeni işlenir olmasına rağmen (Squire 1994; Herbert 1996; O'neill vd. 2005; Müller 2006; Hoppen vd. 2014; Qinteirol vd. 2020) edebiyat bilimi açısından oldukça eski zamanlara dayanmaktadır. Gilgamış Destanı'nın dünyanın bilinen ilk destanıdır ve eserde Gilgamış'ın sonsuz yaşamın sırlarını keşfetmek üzere çıktığı yolculuk ve yolculuk esnasında yaşananlar anlatılır. Bununla birlikte modern Batı kültürünü oluşturan ve günümüze ulaşabilmiş Batı edebiyatının en eski ikinci metni Odysseia'da ise Troya Savaşı kahramanı İthake Kralı Odysseus'un vatanına dönüş yolculuğu ve serüvenleri anlatılır. Bu bilgilerden yola çıkılarak dünyanın ilk yazılı metinlerindeki

yolculuk temasının öne çıkması dikkat çekicidir (Tırlı 2018: 164-165).

Okuma faaliyetiyle adeta bir turistik gezi gibi yeni dünyalar, bilgiler, kişiler, hayatlar, olaylar keşfedilir. Turizm olayında da yaşamdan kareleri, sahneleri seyretmek ve deneyimlemek de farklı bir okuma biçimidir. Temelinde de bu iki okuma biçiminde aynılık söz konusudur. Nitekim edebiyat ve turizm aynı kültürel sistemin farklı fakat kendi içinde ilişkili dinamikleridir. Farklı olma ve özgünlük arayışı her iki disiplinin de temel amacı olduğundan doğal hazinelere, kültürel çevrelere ve belleklere ulaşma çabası olağandır. Buradan hareketle okuma ve seyahat etme eylemlerinin aynı belleğin farklı şekillerde işlenmesi olarak değerlendirmek mümkündür (Özdemir 2009: 33-34, 39).

Son yıllarda tüketicilerin daha spesifik ve kişiye özel ürünleri talep etmesindeki belirgin artış, turizmde yeni alternatifler geliştirilmesine ve özel ilgi turizminin ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kişilerin, gezi deneyimlerinin artmasıyla gezi tercihlerinde farklılaşmaların ortaya çıkması ve daha özel amaçlı gezilere katılma eğilimi söz konusu olmuştur. Özel ilgi turizmi, alternatif bir turizm türü olmakla birlikte daha özel ve kişiye özgü tasarlanmış olmasıyla turistlere farklı hizmetler sunması bakımından niş turizm pazarında yer alan bir turizm çeşididir (Akoğlan Kozak ve Bahçe 2012: 118). Edebiyat turizmi de özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilen bir turizm türü olmasıyla birlikte, edebiyat turizminin hangi turizm türü altında değerlendirilmesi gerektiğine yönelik alanyazında farklı görüşler yer almaktadır (Balci ve Dilek 2021: 2). Kimi çalışmalarda edebiyat turizminin, kültür turizminin bir türü olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulurken (Jia 2009; Smith 2012; Ferreira vd. 2020) kimi çalışmalarda ise; edebiyat turizminin miras turizmi kapsamında ele alınması gerektiği düşüncesi yer almaktadır (Squire 1994; Herbert 2001; Hoppen vd. 2014; Agarwal ve Shaw 2017).

Edebiyat turizmini Squire (1996: 119), okuyucuların edebî tasvirler veya edebî şahsiyetlerle bağlantı kurabileceği yerler olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Herbert'in (2001: 312) edebiyat turizmini, miras turizmi kapsamında değerlendir-

diği mekân temelli görüşünden yola çıkıldığında kültür ve miras turizmini farklı kılan unsurun ne olduğu sorusu ön plana çıkmaktadır.

Aslında kültür turizmi ve miras turizmi kısmen örtüştüğü için tamamen farklı iki turizm biçimi olarak tanımlanamaz. Bu noktada temel farkı oluşturan unsur; miras turizminin, bir yeri benzersiz kılan yerel manzaraya, mimariye, insanlara, eserlere, geleneklere ve hikâyelere gömülü bir yer duygusu yaratması bakımından daha “yer temelli” olması özelliğiyle açıklanabilir. Kültür turizminde ise deneyimler benzer türden olsa da daha az yer temellidir. Örneğin; bir sanatçıya ait eseri sanatçının evinde görmek, bir miras turizmi deneyimi olarak kategorize edilirken; sanatçının sanatını, ikamet ettiği veya çalıştığı yerden uzakta bir serginin parçası olarak izlemek, bir kültür turizmi deneyimi olarak yorumlanmaktadır (Hoppen, vd. 2014: 39). Balcı ve Dilek (2021: 3) tarafından ise hem kültür turizmi hem de miras turizmi ile ilişkili olmasından yola çıkılarak edebiyatın turizminin, özü bağlamında kültür temelli bir özel ilgi turizmi türü olduğu ileri sürülmüştür.

Verilen bilgilerden hareketle edebiyat ve turizm arasında yakın bir ilişki olduğu çıkarımı yapılabilir. Edebiyat turizminin hangi turizm türü kapsamında ele alınması gerektiği ise alanyazında henüz netleşmediğinden, kendi dinamikleri içinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Edebiyat Turizmi ve Kapsamı

Edebiyat turizmi ilk olarak 17. yüzyılda eğitimi, genç insanların siyasî veya profesyonel bir kariyere başlamadan önce Avrupa’yı dolaşması ve edebî yerleri ziyaret etmesiyle organize şekilde gerçekleşmiştir (Chelnokova vd. 2020: 587). Yazarlar ve onların edebî eserleriyle ilişkilendirilen mekânlara ve olaylara dayalı bir niş turizm biçimi olarak gelişen edebiyat turizmi, çağdaş turizm ortamında giderek daha popüler hâle gelen bir olgudur (Smith 2012: 1). Nitekim edebiyat, tarihi etkileyen ve ondan etkilenen kültürel bir unsur olarak ve “sanki” varmış gibi kurgusal tasavvura entegre edilmiş gerçekliğin bir yansıması olarak işlev görmektedir (Menezes 2022: 81).

Edebiyat turizmi araştırmacısı Squire (1993: 5) edebiyat turizmini; “kitaplar veya yazarlarla ilgili çağrışımlarıyla ünlü yerlere seyahat” olarak tanımlamıştır. Butler (2022) ise edebiyat turizmini; katılımcıların; bir yazarın evi, ünlü bir edebî karakter ya da edebî mekânla ilgili olabilecek bir yere ilişkin edebî bağlantıları deneyimleme arzusuyla motive olduğu bir turizm şekli olarak ifade etmektedir. Bu tanımlardan yola çıkılarak edebiyat turistini de “önceki okuma deneyimleriyle ilişkili duyguları güçlendirmek, genişletmek ve doğrulamak amacıyla bir yazarın hayatı ve/veya yazılarıyla ilişkili yerlere seyahat eden kişi” olarak tanımlamak mümkündür. Bir edebiyat turistinin okuma eyleminden sonra hissettiği duygular doğrultusunda gerçekleştirdiği seyahatinin amacına ulaşması, okuyucunun yazara ve “metine yaklaşması” yani ilgili edebiyat destinasyonunda var olmasıyla söz konusu olacaktır (Watson 2022: 93).

Edebiyat turizmi, kişilerin okudukları esere ilişkin her detaydan beslenebilen bir merak duygusundan hareketle ortaya çıkmıştır. Nitekim okuyucular okudukları bir edebî eserdeki gerçek ya da kurgusal karakterden, sözü geçen ya da olayların gerçekleştiği mekânlardan, destinasyonlardan ve bizatihi eserin yazarından etkilenilmekte, merak etmekte ve bu doğrultuda seyahat kararı alabilmektedir. Söz konusu seyahatle başlayan süreç boyunca gerçekleştirilen faaliyetler bütünü de turizmin doğasıyla uyuşarak edebiyat turizmi kapsamında değerlendirilmektedir.

Herbert’e (2001) göre, turistlerin, romanlar için ortam oluşturan edebî mekânlara çekilebilmesinde yazarın kurgusu oldukça önem arz eder. Çünkü eser, yazarların bildiği yerlerde geçiyor olabilir ve bu tür yerlere özel bir anlam veren şey gerçek ile hayalin birleşmesidir. Kurgusal karakterler ve olaylar genellikle en güçlü unsurlar olarak görülür. Yazarların yaşadıkları evler, oldukları yerler veya çalışmalarını yaptıkları/eserlerini yazdıkları yerler, eserdeki kahramanların yaşam yerleri yazarların izlerini arayan edebiyat turistleri için otantik bir deneyim, duygusal bağ ve nostalji yaşama imkânı sunar (Herbert 2001: 314; Chelnokova vd. 2020; Çevik 2022: 91).

Edebiyat yazarlarının ve eserlerinin etkisi süreklilik arz eder niteliktedir. Bu bağlamda kişilerin geçmişte veya yakın zamanda okumuş oldukları bir edebî eser, bir seyahate yönelik destinasyon seçimini ve destinasyonda deneyimlenmek istenen tecrübelerin belirlenmesinde rol oynayacaktır. Bununla birlikte okurun bir yazarın veya eserin etkisiyle turiste dönüşümü de, hem karmaşık hem de farklı boyutlar içermektedir. Okuyucular, okudukları bir romanın etkisiyle destinasyonlar hakkında çeşitli meraklar, sempatiler, ön yargılar geliştirebilmekte ve rutinden farklı eğilimler sergileyebilmektedir (Özdemir 2009: 39, 44). Bu da okurun turiste dönüşmesinde önemli bir faktör olarak söz konusu etkiler doğrultusunda destinasyonların edebiyat destinasyonu kimliği kazanmasına zemin hazırlamaktadır.

Dünyadaki popüler edebiyat turizmi destinasyonlarına bakıldığında; Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Hindistan, Japonya, Birleşik Krallık ve İrlanda ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda edebiyat turizmi pazarında bir büyüme olduğu gözlemlenmektedir. 2022 yılı verilerine göre, dünyada edebiyat turizmi pazarı gelirlerinin 2,2 milyar \$ civarına ulaştığı tahmin edilmektedir. Pazardaki %3'lük yıllık büyüme beklentisi doğrultusunda da 2032 yılına kadar edebiyat turizmi pazarı gelirlerinin 2,96 milyar \$ seviyelerine yükseleceği ön görülmektedir¹.

Türkiye'deki Edebiyat Turizmi Destinasyonları

Edebiyatın, geçmişten günümüze okurları cezbeden, başka dünyalara götüren ve hem zihni hem de ruhu besleyen yapısı, okurların merak duygusunu tetikleyerek yeni deneyimler yaşama arzusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda edebiyat, hâlihazırda sıradanlıktan uzaklaşmak amacıyla yeni arayışlarda olan insanlara çeşitli fırsat pencereleri sunmaktadır.

Niş bir turizm türü olarak varlığını gösteren edebiyat turizmi, edebiyat aracılığıyla insanların turizm faaliyetlerine katılmasına gerekçe oluşturmakta ve destinasyonlar için yeni potansiyeller ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, hâlihazırda

belirli turizm türlerine ev sahipliği yapan bir destinasyon, edebiyat turizmi aracılığıyla turizm ürünü yelpazesini genişletmekte ve turist çekim gücünü arttırmaktadır. Bununla birlikte bilinir herhangi bir turizm potansiyeli olmayan bir destinasyonun da edebiyat aracılığıyla popülerleşmesi ve turistler tarafından ziyaret edilir hâle gelmesi olasıdır. Bu duruma Yamaç Erdoğan'ın (2022) çalışmasında yer verdiği Bursa ilindeki Zeyniler Köyü'nün bir edebiyat turizmi destinasyonu olma süreci örnek verilebilir.

Edebî yerlerin anlamlarını oluşturan unsurların, yazarlarla olan bağları ve romanların geçtiği mekânlar olması ve bu tür yerlerin turistler için bir çekicilik oluşturarak edebiyat turizminin de bir parçasını oluşturmasından hareketle (Herbert 2001: 312) Türkiye'de edebiyat turizmi bağlamında ön plana çıkarılmış pek çok destinasyon söz konudur. Gerek edebiyatla bağlantılı müzeler ve yazar müzeleri olarak gerekse edebiyat/yazar sokakları, edebiyat otelleri, anıtlar gibi pek çok mekânla çeşitli şehirlerde edebiyat turizmi geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte yapılan edebiyat festivalleri ve kitap fuarları da turizm hareketliliğine sebep olmakta, edebiyatseverleri festivallerin/fuarların yapıldığı destinasyonlara yöneltmektedir. Aşağıda yer alan tablolarda Türkiye'de yer alan ve edebiyat turizminde çekicilik unsuru oluşturan farklı türlerdeki çeşitli mekânlara yer verilmiştir.

Tablo 1'de Türkiye'deki genel edebiyat müzelerinin daha eski tarihlerde özellikle İstanbul'da yer aldığı görülmektedir. Son 10 yıl içinde edebiyat müzelerinin farklı şehirlerde de açılmaya başlanması önemli bir gelişme olsa da bu tür müzelerin Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde daha da yaygınlaşması gerekmektedir.

Balcı ve Dilek'in (2021) Türkiye'nin ilk "Edebiyat Turizmi" kitabını alanyazına kazandırmasının ve yukarıda yer alan tabloları derleyerek oluşturmasının, edebiyat turizminin ve edebiyat turizmi destinasyonlarının daha bilinir hâle gelmesinde önemli katkılar sunacağı açıktır. Türk Edebiyatı'nın ve eser sayısının zenginliği ile birlikte her daim yazarlar tarafından yeni edebî eserlerin üretildiği göz önüne alındığında henüz keşfedilmemiş pek çok edebiyat turizmi

¹ Future Market Insights 2022.

Tablo 1. Türkiye'deki Genel Edebiyat Müzeleri

Müzenin Adı	Konum	Kuruluş Yılı
Tanzimat Müzesi	İstanbul	1952
Divan Edebiyatı Müzesi	İstanbul	1975
Karikatür ve Mizah Müzesi	İstanbul	1975
Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi	İstanbul	1988
Anadolu Üniversitesi Eğitim Karikatürleri Müzesi	Eskişehir	2004
İzmir Neşe ve Karikatür Müzesi	İzmir	2010
Dedeoğlu Şairler ve Yazarlar Evi	Kahramanmaraş	2012
İzmir Basın Müzesi	İzmir	2012
Türkiye Yazarlar Sendikası Edebiyat Müzesi	İstanbul	2012
Şair ve Yazarlar Evi	Ankara	2012
Nilüfer Edebiyat Müzesi	Bursa	2018
Muhibbi Edebiyat Müze Kütüphanesi	Trabzon	2018
Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi	Kahramanmaraş	2019
Cin Ali Müzesi	Ankara	2019

Kaynak: Balcı ve Dilek 2021: 38'den faydalanılarak yazar tarafından geliştirilmiştir.

potansiyeline sahip destinasyonların olması söz konusudur.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

Türk Edebiyatı'nın 1923 yılı sonrası; "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı" terimiyle ifade edilir. Bu dönemin yazarlarının büyük kısmı II. Meşru-

tiyet Dönemi'nde tanınmış, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiş kişilerdir. Yazarların bir kısmı bizzat savaşın içinde bulunmuş, Milli Mücadele döneminde Ankara'yı desteklemiş ve dönemin tüm zorluklarını yaşayıp aktararak halk ile aydınların birleşmesini sağlamıştır (Enginün

Tablo 2. Yazar Müzeleri ve Tarihleri

Müze Adı (Konum-Kuruluş Yılı)	
Mevlana Müzesi (Konya-1926)	Rifat Ilgaz Müzesi (Kastamonu-2008)
Âşiyân Müzesi (İstanbul-1945)	Mehmet Akif Ersoy Müze Evi
Adam Mickeiwicz Müzesi (İstanbul-1955)	Kemal Tahir Müzesi
Ziya Gökalp Müzesi (Diyarbakır-1956)	Ahmet Arif Edebiyat Müze Kütüphanesi (Diyarbakır-2011)
Sait Faik Abasıyanık Müzesi (İstanbul-1959)	Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi (İstanbul-2011)
Hacı Bektaş-ı Veli Müzesi (Nevşehir-1964)	Karacaoğlan Edebiyat Müze Kütüphanesi (Adana-2011)
Yunus Emre Müzesi (Eskişehir-1974)	Mehmet Akif Ersoy Edebiyat Müze Kütüphanesi (Ankara-2011)
Cahit Sıtkı Tarancı Evi Kültür Müzesi (Diyarbakır-1974)	Erzurumlu Emrah Edebiyat Müze Kütüphanesi (Erzurum-2012)
Âşık Veysel Müzesi (Sivas-1982)	Evliya Çelebi Edebiyat Müze Kütüphanesi (Kütahya-2013)
Namık Kemal Evi Müzesi (Tekirdağ-1994)	Cemil Meriç Kültür Evi (Hatay-2014)
Hüseyin Rahmi Gürpınar Müzesi (İstanbul-2000)	Yahya Kemal Beyatlı Müzesi (İstanbul-2016)
Orhan Kemal Müzesi (İstanbul-2000)	Tarık Dursun Yazar Evi (İzmir-2016)
Necati Cumalı Anı ve Kültür Evi (İzmir-2004)	Hacı Bayram Veli Müzesi (Ankara-2017)
Ahmet Kutsi Tecer Kültür Evi ve Müzesi	Halide Edip Adivar ve Kadın Kahramanlar Müzesi (Ankara-2017)
Karagöz Müzesi- Bursa (2007)	Haldun Taner Müze Evi (İstanbul-2018)
Enver Gökçe Müzesi (Erzincan-2008)	

Kaynak: Balcı ve Dilek 2021: 48-49.

Tablo 3. Türkiye'deki Edebiyat Festivalleri

<i>Festival Adı</i>	<i>Düzenlendiği Yıl</i>	<i>Konum</i>
İstanbul Comics and Art Festival	2016'dan itibaren	İstanbul
İstanbul Şiir ve Edebiyat Festivali	2019'dan itibaren	İstanbul
Kara Hafta Edebiyat Festivali	2014'ten itibaren	İstanbul
LiteraTür Online Çocuk Edebiyatı Festivali	2020'den itibaren	İstanbul
Ordu Uluslararası Edebiyat Festivali	2010-2014	Ordu
Orhan Kemal Edebiyat Festivali	2016'dan itibaren	Adana
Pendik Edebiyat Festivali	2019'dan itibaren	İstanbul
Roman Kahramanları İstanbul Edebiyat Festivali	2015'ten itibaren	İstanbul
Uluslararası İzmir Edebiyat Festivali	2016'dan itibaren	İzmir
Uluslararası Trabzon Edebiyat Festivali	2014'ten itibaren	Trabzon
Yaşar Kemal Kültür, Sanat ve Edebiyat Festivali	2020'den itibaren	Adana

Kaynak: Balcı ve Dilek 2021: 259.

2019: 2). 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilân edilmesiyle, toplumsal hayatın her alanında meydana gelen köklü değişiklikler, söz konusu halk-aydın etkileşimini daha mühim kılmıştır. Bununla birlikte Türk Edebiyatı da yeniden şekillenmiş, yeni bakış açıları, üslup özellikleri ve sanat akımları gelişmiştir.

Çalışma kapsamında edebî türler arasından roman türüne yoğunlaşarak gerekli aktarımlar yapılacağından, roman ile ilgili bilgiler verilmesi yararlı olacaktır. Roman; yazıldığı dönem içindeki siyasal ve sosyal koşullar çerçevesinde gerçekleşen toplumsal yaşamdaki meselelerin gündelik hayat üzerinden aktarıldığı, yer yer söz konusu dönemlerin içinde yaşamış olan yazarların deneyim ve gözlemlerini de yansıtan önemli kaynaklardır (Sumbaş 2017: 5). Romanı; kişilerin iç dünyalarını, serüvenlerini, toplumsal bir olayı veyahut durumu ayrıntılarla birlikte öykülemeyi amaçlayan, anlatım yolu olarak düzyazının kullanıldığı bir edebiyat türü olarak tanımlamak mümkündür (Özkırımlı 2004b: 1074). Roman türünün ortaya çıkış zamanına yönelik farklı düşüncelerin olmasıyla birlikte, Batı'da 18.-19. yüzyıllarda bir edebiyat ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Romanın Türk Edebiyatı'na girmesi ise batılılaşma hareketleriyle birlikte Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Nitekim Tanzimat Dönemi öncesindeki edebiyat ürünlerin-

de, roman ya da öykü tekniği yer almamaktadır (Oğuzhan 2007: 119-120).

Millî Edebiyat romanında Batıcı, kozmopolit, milliyetçi gibi farklı ideolojilerin yansımalarını görmek mümkündür. Bununla birlikte, Millî Edebiyat döneminden olan Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk romancılarıdır. Millî Mücadele sırasında Anadolu'ya geçerek tüm mücadele sürecini Anadolu'da geçiren Halide Edip Adıvar başta olmak üzere, yazarlar Millî Mücadele'yi kalemleriyle de desteklemişlerdir. Bu isimlerin yanı sıra Cumhuriyetin gerçekleşmesinin edebiyat kısmında yer alan entelektüel kadronun içinde, farklı edebî türlerde ön plana çıkmış Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi isimlerin de sayılması yerinde olacaktır (Andı 2006: 166; Enginün 2019: 31-32).

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda ele alınan temalar incelendiğinde; Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki Batılılaşma temasının romanlarda ağırlıklı yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Millî Mücadele Dönemi'nde Halide Edip Adıvar; modernleşme ile yaşanan sorunlar, vatan sevgisi, bireysel duygular ve kadın temalarını işlemiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu; savaş, toplumsal çözülüş, siyasi çekişmeler, köylülerin ve köylülerin durumu, yozlaşma, siyasî ve sosyal şartlar kapsamında imkânsız aşk temaları-

nı ön plana çıkarmıştır. Reşat Nuri Güntekin ise; Anadolu'daki toplumsal yaşam ve sorunlar, kur-tuluş için eğitimin önemi ve Batılılaşmayı yanlış anlama temalarını ele almıştır (Özkırımlı 2004a: 29, 592; Özkırımlı 2004b: 780; Küçüksayacıgil ve Küçükşen 2021: 378). Temelde ise Türk romancı-lığının toplumsal meseleler üzerine yükseldiğini (Sumbaş 2017: 20) ve Tanzimat'la başlayan modernleşme sürecinin, romancılığa da her yönüyle yansiyarak özellikle toplumsal hayatta yaşanan sorunları ele aldığını söylemek mümkündür.

Sanat anlayışları ve geçiş süreci kapsamında değerlendirildiğinde, Türk Edebiyatı'nda öne çıkan yazarlardan bazıları (Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Rauf) Cum-huriyet öncesi sanat anlayışlarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu sebeple, söz konusu yazarlar "Cumhuriyet Dönemi yazarları" kapsamında yer almasa da, ürettikleri eserlerin Cumhuriyet'in 1923-2023 yıllarını kapsayan yüz yıllık tarihi boyunca turizme kazandırılmış pek çok edebi-yat turizmi ürünü ve destinasyonu oluşmasına zemin hazırlamaları bağlamında bu çalışmanın amacına hizmet edeceği düşünülmektedir.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Bu çalışmada edebiyat alanındaki yazarların ve eserlerin, edebiyat turizmi kapsamında yeni edebî alanlar, müzeler, sokaklar gibi edebiyat destinasyonları oluşturulmasına önemli katkı-lar sağlamasından hareketle, içeriği ve gerekçesi bağlamında turizme kazandırılacak yeni edebi-yat destinasyonlarının önerilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türk Edebiyatı'nda yer alan tüm eserlerin incelenmesinin zor olması önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ve sınırlılıkları kapsamında eserlerin seçilmesi ve incelemesi yapılmıştır.

Çalışmada genel olarak Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na ağırlık verildiğinden, öncelik-li olarak bu dönemin eserlerinden roman türüne ait eserler incelenmiştir. Alternatif edebiyat des-tinasyonu önerileri için eserlerin seçimi belirli bir düzende değil, tesadüfi olmayan şekilde sınırlı-lıklar kapsamında ulaşılabilen şekilde seçilmiştir. Bu eserlerdeki içeriklerin yeni bir edebiyat tu-rizmi destinasyonuna elverişliliği değerlendiril-

miştir. Yeni bir destinasyon önerisi getirebilmede daha çok somut gerekçeler ve destinasyonun ne tür avantajlar sağlayabileceği üzerinde durul-muştur. Bununla birlikte Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı öncesi yazarlarının ve eserlerinin Cumhuriyet'in 100 yıllık tarihi içinde edebiyat destinasyonlarına katkı sağlaması bakımından bu eserler de göz ardı edilmemiştir. Ayrıca modern Türk Edebiyatı yazarları ve eserleri de yeni edebiyat destinasyonlarına zemin hazırlayabile-ceğinden değerlendirme dâhiline alınmıştır.

TURİZME KAZANDIRILABİLECEK ALTERNA-TİF DESTİNASYONLAR

Türk Edebiyatı'nda yer edinmiş yazar ve eserle-ri kapsamında yeni birer edebiyat turizmi desti-nasyonu olabilecek potansiyele sahip olduğu ve turizme kazandırılmasının fayda sağlayacağı dü-şünülen alternatif edebiyat destinasyonu önerile-ri aşağıda yer almaktadır.

Mor Salkımlı Ev- Halide Edip Adıvar

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk romancıları arasın-da yer alan Halide Edip Adıvar'ın "Mor Salkımlı Ev" isimli eserinde yazar, çocukluğunu ve 1918 yılına kadarki yaşamını kaleme almıştır. Kitabın birinci ve ikinci bölümü 1955 yılında "Yeni İstan-bul" gazetesinde tefrika edilmiş olup bu iki bö-lüm 1963 yılında birleştirilmiş ve Atlas Yayınları tarafından "Mor Salkımlı Ev" adıyla kitap olarak basılmıştır. Otobiyografik bir özellik taşıyan ro-manda, Halide Edip'in kendi çocukluğu, yetişme süreci, ilk yazıları, yaptığı ilk evliliği ve ayrılma süreci, Milli Mücadele'ye başlama gerekçeleri yer alır. Mor Salkımlı Ev, yazarın çocukluğunun geç-tiği, Beşiktaş'taki bir evdir ve uzun yıllar boyun-ca yazarın rüyalarına girmiştir (Adıvar 2020a):

"Hafızasında hayatın kendini kayda başladığı" bu evi yazar eserinde şöyle betimler: "İhlamur'a giden uzun caddeye inen, birbirine muvazi dik yokuşlardan birinin hemen hemen tepesinde-dir. Bu evden sonra gelen kırmızı kâgir konak bu yokuşun son evidir. Tepenin solu koyu yeşil çamlar, nazlı söğütler arasında Abdülhamit'in Beyaz Saray'larını (Yıldız Sarayı) görürken sağ tarafta Adalar Denizi'nin mavi sularına bakar. Arka taraftaki bahçeye nazır pencereler, çif-te merdivenlerin sahanlıklarındaki ince uzun

pencereleri, baştanbaşa mor salkımlıdır ve akşam güneşinde mor çiçekler arasında camlar birer ateş levhası gibi parlar.”

Yazar, eserinde bu ifadeyle birlikte Mor Salkımlı Ev’i detaylı şekilde betimlemeye devam eder. Cumhuriyet Dönemi’nin en önemli yazarlarından olan, Millî Mücadele Dönemi’nde de aktif rol oynamış kadın kahramanlar arasında başta gelen Adıvar’ın, geçmişten günümüze eserlerinin popülaritesini yitirmemiş olması ve her dönemde bilinirliğinin devam etmesi söz konusudur. Ankara’da yazarın ismini taşıyan bir müze yakın tarihte açılmış durumdadır. Bunun yanında yazarla daha derin bağlar kurmak isteyen okuyucuları ve edebiyat gezginleri için İstanbul Beşiktaş’ta eserde yer alan betimlere uygun tasarlanmış kurgusal bir ev turizme kazandırılabilir. “Mor Salkımlı Ev” ismiyle açılacak bu evin gerek eseri yaşatmak ve bilinirliğini arttırmak gerekse iç dizaynında yer alabilecek Halide Edip Adıvar’a ait eşyalar, eserlerinin birer örneği, ilk yazılarının çerçevesiyle suretleri, Milli Mücadele Dönemi’ndeki çabalarının fotoğraf ve videolarla anlatıldığı dijital sunumlarla edebiyat turistlerine yönelik bir çekim unsuru oluşturulabilir. Nitekim daha önce söz edildiği gibi edebiyat turistleri yazar veya yazarla ilişkili mekânlarda var olarak ve çeşitli eşyalara temas ederek daha tatminkâr deneyimler yaşayabileceklerdir.

Sinekli Bakkal-Halide Edip Adıvar

Türk Edebiyatı’nın en fazla okunan romanlarından olan Halide Edip Adıvar’ın kaleme aldığı “Sinekli Bakkal” eseri ilk olarak 1935 yılında Londra’da İngilizce olarak “*The Clown and His Daughter*” (Soytarı ve Kızı) ismiyle basılmıştır. Yine 1935 yılında Türkçe olarak “Haber” gazetesinde tefrika edilmiş olan roman, 1936 yılında da kitap olarak basılmıştır. Yazar, II. Abdülhamit Dönemi’nin toplumsal, kültürel ve siyasal hayatını, romanda geçen farklı sınıflara mensup kahramanlar aracılığıyla yansıtarak sanat ve töre değerlerinin de altını çizmektedir (Adıvar 2020b).

“Bu dar arka sokak bulunduğu semtin adını almıştır: Sinekli Bakkal. Evler hep ahşap ve iki katlı.” cümlesiyle başlayan romanda geçen Sinekli Bakkal Sokak bugünkü adıyla İstanbul Aksaray’da “Si-

nekli Bahçe Sokak” adıyla yer almaktadır. Görgün (1999) Sinekli Bahçe Sokağı’nın mevcut halini şöyle aktarmaktadır:

“Gözümüzü yumduğumuzda Halide Edip’in klasikleşmiş denebilecek tasviriyle o sokağı gönlümüzde hissetsek de gözümüzü açtığımızda karşımızda dokuz katlı beton apartmanların altında ezilmiş bir sokaktan başka bir şey belirmiyor. Sokağa giriyorsunuz ve üşüyorsunuz. Bu üşüme, Sinekli Bakkal’ın pencerelerinde kırmızı toprak saksılarında al, beyaz, mor sardunya, küpe çiçeği, karanfil ve kararmış gaz tenekeylerinde öbek öbek yeşil fesleğeni olan ahşap evlerin serinliğinden değil, apartmanların soğuk görüntülerinden. (...) Sinekli Bahçe Sokak dediği sokaktaki görüntüler şunlar: Kapılarının özü zift ve üstüplü bezlerle kapanmış otomobil lastiği tamirhaneleri, henüz süt getirmiş kamyonlarla görünmez olmuş küçük bakkal ve minik marketler...”

Eserde geçen tasvirle mevcut Sinekli Bahçe Sokağı’nın arasındaki belirgin fark, bu kadar meşhur bir eserin neden edebiyat turizmi aracılığıyla canlandırılmadığı, belirli restorasyon çalışmaları yapılarak dönemin atmosferini yansıtacak bir otantikliğin sağlanmadığı sorusunu akla getirmektedir. Bu bağlamda yetkili birimlerce bu sokak yeniden düzenlenebilir ve edebiyat turizmine kazandırılarak okuyucuların ilgisini cezbedebilir. Eserde Sinekli Bakkal sokağın ismi olsa da başkarakter Emine, eşi Tefrik’in bakkalını işletmeye başlar. Bu bağlamda sokağın restore edilip turizme kazandırılmasında ortaya çıkabilecek zorluklara karşılık başka bir alternatif de yine aynı sokakta kurgusal mekân şeklinde bir bakkal açılarak eserde geçen kahramanların canlandırılmaları, dönemin atmosferini yansıtan eşyalar, hediyelik ürünler ve Halide Edip Adıvar’ın eserleri, yazıları ve fotoğraflarıyla tasarlanabilir. Türk romanları arasında önemli bir yere sahip olan eserin bu şekilde edebiyat turizmine kazandırılmasıyla gerek ilgili sokağın bilinirliğinin artarak ziyaretçileri çekmesi gerekse yazarın ve eserin anısının yaşatılması söz konusu olacaktır. Nitekim edebiyat turistlerinin özel ilgi turizmi kapsamında spesifik nedenlerle seyahat edebildiği düşünüldüğünde bir edebî eser aracılığıyla tek bir sokağı görmek amacıyla seyahat etmesi olağan bir durumdur.

Hanımın Çiftliği-Orhan Kemal

Asıl ismi Mehmet Raşit Ögütçü olan Orhan Kemal'in kaleme aldığı birçok eserin yanı sıra "Vukuat Var" (1958), "Hanımın Çiftliği" (1961), "Kaçak" (1970) birbirinin devamı niteliğindeki üçlemesiyle Türk Edebiyatı'nda önemli bir yer edinmiştir. "Vukuat Var" romanında, yoksullaşan köylülerle giderek güçlenen toprak ağaları arasındaki yükselen gerginlik ortamını ve kadın işçilerin kimliklerini yeniden inşa etmesini ele almaktadır (Kemal 2019a). "Hanımın Çiftliği" romanında ise 1960'lı yılların sınıflar arası çekişmelerini ve paranın gücünün getirdiği sancılarla aşk duygusunun soysuzlaştığı yaşamları anlatmaktadır (Kemal 2018). Üçlemenin son serisi "Kaçak" romanında da yazar, toprak ağalarının oluşturduğu sorunlar, topraksız kalarak yoksullaşan köylülerin intikam duygularını ele almıştır (Kemal 2018; Kemal 2019a; Kemal 2019b).

Orhan Kemal'in üçleme roman serisinden diziyeye uyarlanan "Hanımın Çiftliği", daha önce 1990 yılında, yakın geçmişte ise 2009-2011 yılları arasında yayınlamış olup çekimleri romana uygun olarak Adana ilinde gerçekleştirilmiştir². Diziyeye de uyarlanmasıyla daha da popülerliği artan üçleme romanın edebiyat turizmine kazandırılması da gerek edebiyat dünyasına gerekse turizme önemli faydalar sağlayacaktır. Bu bağlamda aslına uygun şekilde Adana ilinde "Hanımın Çiftliği" ismiyle eserde (popülerliği ve bilinirliği sebebiyle dizideki tasarımlar da dikkate alınabilir) tasvir edildiği şekilde dizayn edilebilir, döneme ait traktörler, tarım ve hayvancılıkla ilgili araç gereçler, dönemi yansıtan kıyafetlerle romanın ana karakterlerinin sergilenebileceği bir çiftlik evi açılarak turizme kazandırılabilir. Aynı zamanda Orhan Kemal'i ve eserlerini tanıtıcı bilgiler, fotoğraflar ve ziyaret saatlerinde sürekli açık bulunacak bir şekilde Hanımın Çiftliği dizisinin de yayınlandığı bir ekranın yer alması ziyaretçilerin ilgisini daha da arttıracaktır. Bununla birlikte hediyelik eşyaların satılacağı bir alanın da çiftlik içinde yer alması, çiftlikte organik ürünlerin satışı gibi alternatifler de geliştirilebilir. Bu sayede edebiyat turistleri için, dönemin otantikliğini ya-

şayabileceği, yazar ve eserle daha derin bağ kurabileceği, günlük hayatın rutininden uzaklaşarak çiftlik hayatı ve organik ürünlerle buluşması açısından dikkat çekici bir deneyimi yaşayabileceği ön görülmektedir. Bununla birlikte Orhan Kemal'in adına İstanbul'da açılmış bir müze olmakla birlikte memleketi olan Adana şehrinde de, yazarı ve eserlerini yaşatacak, kişisel eşyalarının da ziyaretçilere sunulacağı bir müze ya da anı evi daha açılabilir. Böylelikle Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yaşayan potansiyel edebiyat turistlerinin yazar adına açılmış birden fazla ve farklı içerikteki müzelere erişimi kolaylaşabilir aynı zamanda turizm ürünü de çeşitlenebilir.

Çalıküşu Evi/Müzesi-Reşat Nuri Güntekin

Reşat Nuri Güntekin'in ilk olarak 1922 yılında "Vakit" gazetesinde tefrika edilmiş ve yine 1922'de kitap olarak basılmış "Çalıküşu" isimli romanı, 1939 yılında yazar tarafından tekrar ele alınarak ve bazı değişiklikler yapılarak tekrar yayımlanmıştır. Roman, öksüz bir genç kızın aşktan yana yaşadığı kalp kırıklığıyla, Anadolu'nun çeşitli yerlerine öğretmenlik yapmaya gittiğinde başından geçen olayları, bir yandan Kurtuluş Savaşı'nın da başlamasıyla hemşirelik de yaptığı günler ekseninde bir hayat mücadelesini konu edinir (Güntekin 2019a).

Eserde başkarakter Feride'nin Anadolu'da öğretmenlik yaptığı yerler arasında olan Bursa Zeyniler Köyü'nde; Çalıküşu "Zeyniler Köyü Konağı" ve Kuşadası'nda; "Çalıküşu Kültür Evi" açılması olsa da, yeterli düzeyde bilinirliğinin sağlanması hususunda bu destinasyonların geliştirilmesi önerilmektedir. Bursa Zeyniler Köyü'nde yer alan eserdeki Feride kurgusal bir karakter olsa da esere isim ilhamı olan köyde gerçekten yaşamış Feride'nin evinin özel mülk olması sebebiyle ziyaretçilere gösterilememesi (Yamaç Erdoğan 2022) de önemli bir sorundur. Bu noktada gerekli girişimlerin yapılarak gerçek evin romandaki kurgusal karakterle ilişkilendirilerek tasarlanması ve Zeyniler Köyü'ne gelen ziyaretçilere açılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte yazıldığı yıllardan günümüze dek her dönem popülerliği ve bilinirliği yüksek olan bu eser ve Reşat Nuri Güntekin'in diğer eserlerinin de yer ala-

² Wikipedia 2023

bileceği, Çalığı Feride'nin öğretmenlik yaptığı bir sınıfın ve içinde bulunulan dönemin tasviriyile turizm ürününü çeşitlendirmek bağlamında daha fazla turist tarafından ziyaret edilebilmesi için İstanbul'da da bir mekân tasarlanabilir. Nitekim 1986 ve 2013 yılında olmak üzere iki kez dizi olarak da uyarlanmış eserin tasarlanacak mekân içinde bölümlerinin bir ekranda yayınlanması, kurgusal bir sınıf, Feride karakterinin hemşirelik de yaptığı savaş dönemine ait dönemin hastane ortamı ve gazilerden oluşan bir mekân tasviri ile Kurtuluş Savaşı'nın atmosferini yansıtabilecek çalışmalarla da turistik ürün zenginleştirilebilir. Farklı türlerde farklı içeriklerle açılacak bu tür müzelerin turistlerin ilgisini çezebedeceği açıktır. Bu tür mekânlarda turistlerin fotoğraf çekme, çeşitli hediyelik anı ürünleri satın alma, yaşadığı farklı deneyimi çevresiyle paylaşarak onları da ilgili destinasyona yönlendirme gibi çeşitli durumlar da söz konusu olabilecektir.

Yaprak Dökümü Konağı-Reşat Nuri Güntekin

Reşat Nuri Güntekin'in 1930 yılında basılan romanı "Yaprak Dökümü", orta sınıf bir ailenin dramı kapsamında, romandaki karakterlerin farklılaşan ve modernleşen toplumsal hayata ayak uydurma sürecindeki uçuruma sürüklenişini, kuşaklar arası çatışmaları, ailenin manevi değerlerini ve ekonomik gücünü yitirmesini konu edinmektedir. "Yaprak Dökümü" geçmişten günümüze dek birçok kez oyunlaştırılmış, filme alınmış ve dizi olarak uyarlanmıştır (Güntekin 2019b).

Eserin başkarakterlerinden olan Ali Rıza Bey'in çalıştığı işten ayrıldıktan sonra Üsküdar'daki ailesinden kalma evine yerleşerek yoksulluk içinde geçen günlerinin işlendiği ve son olarak 2006-2010 yılları arasında yayınlanan eserle aynı ismi taşıyan televizyon dizisinde, ev hayatının çekimleri Üsküdar Beylerbeyi'nde bir konakta gerçekleştirilmiştir. Özellikle dizinin çekildiği dönemde sıkça ziyaretçi akınına uğrayan konak, günümüzde de ziyaretçiler tarafından görülmek istenmekte, kimi zaman farklı dizilerin çekilmesi, genel olarak da ofis şeklinde kullanılması sebebiyle bir edebiyat turizmi ürünü haline gelememiştir. Bu bağlamda gerekli girişimlerin yapılarak söz ko-

nusu konağın Yaprak Dökümü eserinin, filminin ve dizilerinin anısını yaşatacak şekilde turizme ve ziyaretçilere açılmasının edebiyat ve turizm alanında önemli bir yankısının olacağı açıktır. Söz konusu konağın seçilme sebebi yakın geçmiş zamanda diziyile özdeşleşmiş olmasıdır fakat karşılaşılabilecek zorluklar doğrultusunda farklı bir konak da esere uygun şekilde kurgusal olarak tasarlanabilir ve ziyaretçilere açılabilir.

Aşk-ı Memnu/Ziyagil Yalısı-Halit Ziya Uşaklıgil

Halit Ziya Uşaklıgil'in en bilinen eserlerinden biri olan Aşk-ı Memnu (Yasak Aşk), ilk olarak 1899-1900 yılları arasında "Servet-i Fünun" da tefrika edilmiş olup 1901'de Arap harfleriyle, 1939'da ise yeni Türk alfabesi ile basılmıştır. Romanda zengin bir ailenin Batılı yaşama düşkün karakterlerinin yaşayışı, maceraları ve yasak aşkı hazin bir sonla ele alınmıştır (Uşaklıgil 2016).

1975 ve 2008 yıllarında farklı dönem atmosferleriyle diziyeye uyarlanan eserin bilinirliği daha da artmıştır. 2008 yılındaki çekimler İstanbul Sarıyer'deki Vehbi Koç Vakfı'na ait yalıda gerçekleştirilmiştir. Özellikle dizinin çekildiği yıllarda olmak üzere günümüzde de ziyaretçilerin görmek istediği yalı, 2018 yılında "Kilim Müzesi" ne dönüştürülmüş, Vehbi Koç Büyükdere Evi adıyla daimi sergi ve müze yeri olarak ziyarete açılmıştır³. Romandaki Ziyagil Yalısı sarı renkli gösterişli bir yalı olarak tasvir edilmiştir. Dizi çekiminin yapıldığı Vehbi Koç Büyükdere Evi de dizinin çekildiği dönemde aslına uygun şekilde sarı renge boyanmış, dizi çekimleri sona erdiğinde tekrar beyaz renge boyanmıştır. Eserden uyarlanan diziyile oldukça meşhur bir mekâna dönüşen yalının edebiyat turizmi kapsamında "Ziyagil Yalısı" ismiyle ziyaretçilere açılmamış olması, edebiyat turistleri açısından talihsiz bir durum olmuştur. Bu bağlamda farklı bir yalının esere uygun şekilde kurgulanması, eserde geçen dönemin atmosferini yansıtabilecek eşyalar ve fotoğraflarla tasarlanması, popülerliği bağlamında diziden de görüntülerin yer alacağı bir ekranla birlikte eserin sahibi Halit Ziya Uşaklıgil'e ait eşyalardan ve eserlerden örnekler sunulması, edebiyat turistlerinin

³ Vehbi Koç Vakfı 2018.

ilgisini çekecek bir girişim olacaktır. Ayrıca edebiyat turistleri edindikleri deneyimleri zenginleştirerek ve özellikle de sosyal medya gibi geniş kitlelere ulaşılabilen mecralarda paylaşarak bu tür edebî alanların daha fazla kişi tarafından ziyaret edilmesine aracılık da edecektir.

Kiralık Konak-Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun basılan ilk romanı olan "Kiralık Konak" ilk kez 1922 yılında "Dergâh Mecmuası Külliyesi" tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra farklı yayınevleri tarafından birçok kez roman olarak yayımlanan eser, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan bir süreçte Batılılaşma ile birlikte ortaya çıkan kuşaklar arası yaşam ve düşünce farklılıkları ile toplumsal çözülüşü bir konağın dağılışı kapsamında konu edinir (Karaosmanoğlu 2022). Eser birçok kez tiyatro olarak, 1975 yılında da dizi olarak uyarlanmıştır. Roman şu cümlelerle başlar (Karaosmanoğlu 2022: 9):

"Naim Efendiler bu yaz Kanlıca'ya taşınmadılar. Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok âdetler değişti. Kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır. Hele, Mısırlıların üşüşmelerinden sonra Boğaziçi'nde yalısı, köşkü olup da kiraya vermekten sakınanlara ya çok zengin ya çok hesapsız gözüyle bakılıyor."

Romanda bahsi geçen konak İstanbul Cihangir'de, yalı ise Kanlıca'da yer almaktadır. Başkarakter Naim Efendi, mevcut ekonomik koşullar ve aile bireylerinin hesapsız harcamalarından sonra, ilk olarak yalıyı sonra da konağı kiraya vermiştir. Elinde kalan son mülkü konağı kiracılara türlü bahanelerle kiralamayarak ailesindeki riyakâr ve değişimle savrulmuş kişiler yüzünden hastalanarak acı ve ıstırap içinde bir çöküşle konakta yalnız kalmıştır (Karaosmanoğlu 2022).

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk romancıları arasında öne çıkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Millî Mücadele Dönemi'nde aktif rol oynaması ve toplumu dönüştürücü etkisi sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Bu doğrultuda İstanbul Cihangir'de eserindeki tasvirine uygun bir konak tasarlanarak dönemin giyim kuşamı, kullanılan

eşyaları sergilenebilir. Bununla birlikte yazara ait kişisel eşyalar, yazıları ve eserleri ile Millî Mücadele Dönemi'ndeki ve sonrasındaki etkin siyasal hayatı hakkında bilgiler içeren belgeler ve fotoğraflarla mekân zenginleştirilebilir. Bu tür bir girişimle hem turizmin çeşitlendirilmesi sağlanarak edebiyat turistleri açısından bir çekicilik oluşturulabilir hem de yazarın ve eserlerinin anısının yaşatılması mümkün olabilir.

Önerilen alternatif edebiyat turizmini destinasyonlarına ek olarak; Türkiye'de adına müze ya da anı evi açılmamış bazı yazarlara da yer vermek yerinde olacaktır. Örneğin Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mısır doğumlu olup ailesi Manisa'nın tanınmış ailelerindedir. Ayrıca yazar, ilköğrenimini de Manisa'da tamamlamıştır. Bu bilgiler ışığında Manisa'da yazar adına bir müze ya da anı evi açılması yerinde olacaktır. Müzenin Manisa'da açılması edebiyat turizminin yalnızca büyük şehirlerde değil farklı şehirlerde yaygınlık kazanması adına fayda sağlayacaktır. İstanbul doğumlu Halit Ziya Uşaklıgil adına da İstanbul'da bir müze veya anı evi açılması oldukça gereklidir. Nitekim Türk Edebiyatı'nın en önde gelen isimlerinden olan yazarın ve eserlerinin hatıralarını, okurlarıyla buluşturmak ivedilikle atılması gereken geç kalınmış bir adımdır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nı etkileyen yazarlardan biri olan Sabahattin Ali adına büyüdüğü yer olan Edremit'te 2021 yılında bir anı evi açılmıştır. 1948 yılında talihsiz bir şekilde yaşamına son verilmesi sebebiyle yazarın büyüdüğü topraklarda açılan anı evinin yanı sıra, doğduğu yer olan Eğridere (Osmanlı döneminde Edirne'ye bağlı idi) oluşundan yola çıkılarak Edirne'de veyahut yaşamına son verilen Kırklareli'de yazar adına bir müze açılması, burada okurları tarafından yâd edilmesine olanak sağlanması da öneriler arasındadır.

SONUÇ

Edebiyat ve turizm arasındaki ilişkinin bağlamı ve önemi son yıllarda yapılan çalışmalarla ve edebî alanların turizme kazandırılmasıyla daha iyi anlaşılır hâle gelmiştir. Edebiyat turizminin özünün dayandığı nokta edebiyat yazarlarının ve eserlerinin turizmcilere verdiği ilham ve okurlar üzerinde bıraktığı etkidir. Edebî okurların edebi-

yatın gücüyle turiste dönüşmesi süreci de edebiyat turizmi çalışmalarının temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Yazarlar ve edebî eserlerin turistlerin beklentilerini ve talebini etkilemesi sonucu turizm arzını da şekillendirdiği (Özdemir 2009: 39) bilgisinden yola çıkılarak, turizme kazandırılacak yeni alanların belirlenmesinde edebiyatın gücünün fark edilmesi ve bu doğrultuda planlamaların yapılması önem arz etmektedir. Nitekim turizm aracılığıyla gerek ziyaretçilerin gerekse bölge halkına yeni fırsat pencereleri açılabilen, bunun sonucunda her iki taraf açısından çeşitli faydalar söz konusu olabilmektedir. Edebiyat turistleri açısından yeni destinasyonların ortaya çıkarılması okurların yeni seyahatlere katılması, yeni yerler keşfetmesi ve okuduğu eserin sağladığı tatminin sürdürülebilmesinde fayda sağlayabileceği gibi yerel halk açısından da bölgenin turizmle birlikte alt yapı ve üst yapı imkânlarının geliştirilmesi, yaşadığı bölgenin bilinir ve tanınır hâle gelerek değerinin artması, kültürel etkileşimlerin sağlanması, istihdam olanaklarının oluşması ve ekonomik kazanç sağlanması gibi faydaları söz konusudur. Daha genel bir ifadeyle edebiyat turizmi, kültürel zenginliği arttırmasının ve tanıtmasının yanı sıra bölgeler arası kalkınma ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanması hususunda da önemli bir potansiyel kaynaktır.

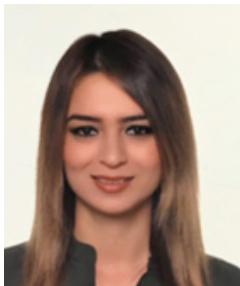
Sonuç olarak, Türkiye’de edebiyat turizminde önemli yol kat edilmesi ve turizmin çeşitlenerek yeni destinasyonların geliştirilmesi, turizm etkinliklerinin tüm yıla yayılması, bölgesel kalkınmanın sağlanması, Türk kültürel değerlerinin ön plana çıkarılarak hak ettiği değeri görmesi ve zenginleşerek kaliteli eserlerle gerek edebiyat alanında gerekse edebiyat turizmi bağlamında dünyadaki bilinirliğinin artması oldukça muhtemeldir. Mevcut edebiyat destinasyonlarının tanıtımı ve reklamı, destinasyonların bu niş turizm türüyle de ön plana çıkma çabaları doğrultusunda paydaşlar tarafından yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir. Bununla birlikte edebiyat turizminin hem kültür hem de turizm bileşeninden oluşmasından hareketle Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde doğrudan edebiyat turizmiyle ilgili destinasyon ve imaj geliştirme ile edebiyat turizmine kazandırılacak ye-

ni destinasyonların planlanması çalışmalarının yapılacağı bir birim kurulması önemli faydalar sağlayacaktır. Bu çalışmada edebî türler arasından romanlar ele alınarak birtakım yeni destinasyon önerilerinde bulunulmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili yapılacak yeni akademik çalışmalarda edebiyatın diğer türlerinin de incelenerek turizme kazandırılacak bir potansiyele sahip olup olmadığı değerlendirilebilir. Bununla birlikte edebiyat bilimcilerin ve turizm bilimcilerin ortak araştırmalar yaparak yeni destinasyon önerileri sunması ve bunların yetkili birimlerce değerlendirilerek hayata geçirilmesi, Türkiye’nin 100 yıllık Cumhuriyet tarihinin zengin ve başarılı çıktıkları olarak, Cumhuriyet’in bundan sonraki yıllarında da Türk Edebiyatı’nın ve Türk turizminin hak ettiği değere ulaşmasında önemli bir görev üstlenecektir.

KAYNAKÇA

- Adivar, H. E. (2020). *Mor Salkımlı Ev*. İstanbul: Can Yayınları.
- Adivar, H. E. (2020). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Can Yayınları.
- Agarwal, S. ve Shaw, G. (2017). *Heritage, Screen and Literary Tourism*. Pensilvanya: Channel View Publications.
- Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, A. S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Andı, F. (2006). Türk Edebiyatında Roman: Cumhuriyet Devri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (8): 165-201.
- Balci, U. ve Dilek, S. E. (2021). *Edebiyat Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Butler, R. (2022). Literary Tourism. *İçinde; S. Quinteiro ve M. J. Marques (Editörler) Working Definitions in Literature and Tourism* (s. 79). Faro: CIAC.
- Chelnokova, E. A., Kaznacheeva, S. N., Smirnova, Z. V. ve Krylova, T. V. (2020). Social Factors of Development of Literary Tourism in the Nizhny Novgorod Region. *İçinde; S. Roshchupkin (Editör) International Conference on Economics, Management and Technologies* (ss. 587-591). Hollanda: Atlantis Press.
- Çevik, S. (2022). Literary Tourism Products and Experiences. *İçinde; S. Quinteiro ve M. J. Marques (Editörler) Working Definitions In Literature and Tourism* (s. 91). Faro: CIAC.
- Çimen, H. (2013). Turizm ve Edebiyat Etkileşimi Üzerine, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (17): 79-85.
- Enginün, İ. (2019). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, <https://www.altayli.net/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2023.
- Ferreira, A., Alén, E., Liberato, P. ve Liberato, D. (2020). Literary Tourism: A Cultural Trip?. *İçinde; Á. Rocha, A. Abreu, J. V. de Carvalho, D. Liberato, E. A. González ve P. Liberato (Editörler) Advances in Tourism, Technology and Smart Systems: Proceedings of ICOTTS* (ss. 505-515). Singapur: Springer.

- Future Market Insights. (2022, Ekim). Report-Literary Tourism Market. <https://www.futuremarketinsights.com/reports/literary-tourism-sector-outlook>, Erişim tarihi: 4 Nisan 2023.
- Görgün, A. (1999, Aralık 16). Sinekli Bakkal Sokağı. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sinekli-bakkal-sokagi-39119332>, Erişim tarihi: 2 Nisan 2023.
- Güntekin, R. (2019). *Çalkuşu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. (2019). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Herbert, D. (2001). Literary Places, Tourism and the Heritage Experience, *Annals of Tourism Research*, 28 (2): 312-333.
- Herbert, D. T. (1996). Artistic and Literary Places in France as Tourist Attractions, *Tourism Management*, 17(2): 77-85.
- Hoppen, A., Brown, L., ve Fyall, A. (2014). Literary Tourism: Opportunities and Challenges for the Marketing and Branding of Destinations?, *Journal of Destination Marketing & Management*, 3 (1): 37-47.
- Jia, H. (2009). The Construction of Literary Tourism Site, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 57 (1): 69-83.
- Karaosmanoğlu, Y. (2022). *Kiralık Konak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemal, O. (2018). *Hanımın Çiftliği*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2019a). *Vukuat Var*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2019b). *Kaçak*. 17. İstanbul: Everest Yayınları.
- Küçükşayacıgil, A. ve Küçükşen, K. (2021). Tanzimattan Günümüze Türk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet Yansımaları ve Kadının Konumu, *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5 (2): 371-386.
- Menezes J. (2022). Literary Tourism and Cultural Identity. İçinde; S. Quinteiro ve M. J. Marques (Editörler) *Working Definitions In Literature and Tourism* (s. 81). Faro: CIAC.
- Müller, D. K. (2006). Unplanned Development of Literary Tourism in Two Municipalities in Rural Sweden, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 6(3): 214-228.
- Oğuzhan, Ü. A. (2007). Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: “Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 55 (1): 111-144.
- O’neill, K., Butts, S., ve Busby, G. (2005). The Corellification of Cephallonian Tourism. *Anatolia*, 16 (2): 207-226.
- Özdemir, N. (2009). Turizm ve Edebiyat, *Milli Folklor*, 21 (82): 32-49.
- Özkırımlı, A. (2004a). *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özkırımlı A. (2004b). *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 2*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Quinteiro, S., Carreira, V., ve Rodrigues Gonçalves, A. (2020). Coimbra as a Literary Tourism Destination: Landscapes of Literature, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 14(3): 361-372.
- Smith, Y. (2012). Literary Tourism As a Developing Genre: South Africa’s Potential (*Basılmamış Doktora Tezi*). Güney Afrika: University of Pretoria.
- Squire, S. J. (1993). Valuing Countryside: Reflections on Beatrice Potter Tourism, *Area*, 25 (1): 5-10.
- Squire, S. J. (1994). The Cultural Values of Literary Tourism, *Annals of Tourism Research*, 21 (1): 103-120.
- Squire, S. J. (1996). Literary Tourism and Sustainable Tourism: Promoting ‘Anne of Green Gables’ in Prince Edward Island, *Journal of Sustainable Tourism*, 4 (3): 119-134.
- Sumbaş, A. (2017). Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanı Üzerinden Türk Modernleşmesi’nin Kadın İmgesinin Eleştirisi, *Mülkiye Dergisi*, 41 (2): 3-29.
- Tırıl, A. (2018). Bir Özel İlgi Turizmi Olarak Edebiyat Turizmi ve Türkiye’nin Edebiyat Turizmi Potansiyeli, *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 2 (2): 161-184.
- Uşaklıgil, H. Z. (2016). *Aşk-ı Memnu*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Vehbi Koç Vakfı. (2018). Vehbi Koç Evi. <https://www.okv.org.tr/kultur/vehbi-koc-evi-130>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.
- Watson, N. J. (2022). Literary Tourist. İçinde; S. Quinteiro ve M. J. Marques (Editörler) *Working Definitions In Literature and Tourism* (s. 93). Faro: CIAC.
- Wikipedia. (2023, Mart 10). Hanımın Çiftliği, Dizi. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Han%C4%B1m%C4%B1n_%C3%87iftli%C4%9Fi_\(dizi,_2009\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Han%C4%B1m%C4%B1n_%C3%87iftli%C4%9Fi_(dizi,_2009)), Erişim Tarihi: 3 Nisan 2023.
- Yamaç Erdoğan, Z. (2022). Edebî Eserlerdeki Kurgusal Mekânların Somutlaştırılarak Turizme Kazandırılması: Zeyniler Köyü Çalkuşu Evi. İçinde; L. Altınay, O. M. Karatepe ve M. Tuna (Editörler) *Daha İyi Bir Dünya İçin Turizm* (ss. 1-9). Florida: University of South Florida (USF) M3 Publishing.
- Yiannakis, J. N., ve Davies, A. (2012). Diversifying Rural Economies Through Literary Tourism: A Review of Literary Tourism in Western Australia, *Journal of Heritage Tourism*, 7 (1): 33-44.

Zeynep YAMAÇ ERDOĞAN

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü’nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Sakarya Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2015), doktora derecesini de yine Sakarya Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından aldı (2019). Beykent Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak görev yaptıktan sonra (2016-2021) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Turizm Rehberliği bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başladı (2023). Temel çalışma alanları; turizm işletmeciliği, destinasyon pazarlaması, kültürel mirastır.

Bu makale yazarların talebi üzerine yayımdan kaldırılmıştır.

Türkiye’de Yalnız Seyahat Eden Kadın Turistlerin Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Study on the Problems Encountered by Female Tourists Travelling Alone in Türkiye

Yurdanur YUMUK* - Mehmet Yavuz ÇETİNKAYA**

*(Sorumlu Yazar) Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, 78600, Karabük.

E-posta: yurdanuryumuk@karabuk.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9859-4393

**Dr., Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Kınıklı Kampüsü, 20160, Denizli.

E-posta: mehmetyavuzcetinkaya@pau.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4561-1310

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 3 Ağustos 2023

İkinci düzeltme: 17 Eylül 2023

Kabul: 26 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Kadın, Turist, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 3 August 2023

Resubmitted: 17 September 2023

Accepted: 26 September 2023

Key words: Female, Tourist, Türkiye.

ÖZ

Dünya üzerindeki kadın seyahatlerinin 18. ve 19. yüzyıllarda artış gösterdiği bilinmesine karşın, Türkiye’de kadının seyahat endüstrisinde desteklenmesi 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) çerçevesindeki sosyal turizm anlayışıyla gündeme gelmiştir. Ancak ataerkil toplum yapısı, kadının pek çok özgürlüğünü kendisine biçilen bazı rollerin gerisinde bırakmasına yol açmıştır. Bu özgürlüklerden biri de seyahat etme özgürlüğüdür. Son yıllarda bağımsız olma, kişisel tatmin, kaçış ve kendini güçlendirme gibi nedenlerle yalnız seyahat etmeyi tercih eden kadınlar, seyahatleri süresince bazı güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu araştırma, Türkiye’de kadın turist olmanın ne anlam ifade ettiğini ve yalnız seyahat eden kadın turistlerin seyahatleri süresince karşılaştıkları sorunları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Verilerin toplanmasında doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; görsel ve basılı medyada yer alan haberlere göre Türkiye’yi ziyarete gelen yabancı kadın turistlerin gasp, taciz, tecavüz gibi ciddi problemler yaşadıkları anlaşılmıştır. Görsel ve basılı medyada yer alan bu tür olaylar, ülke imajını ve turizmini olumsuz yönde etkilemesi bakımından önemlidir. Araştırma, Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. yılının kutlanacağı 2023 yılında da var olmayı sürdüren ve hemen her alanda çeşitli başarılar elde eden kadının seyahat özgürlüğünü bir kez daha önemle vurgulamaktadır. Seyahatin en önemli bileşenlerinden birini oluşturan “güvenlik” unsurunun kadın turistler için vazgeçilmez olduğu unutulmamalı; “kadın dostu turizm” anlayışı merkez ve yerel yönetimler ve turizm işletmeleri tarafından benimsenmelidir.

ABSTRACT

Although women’s travel around the world is known to have increased in the 18th and 19th centuries, supporting women in the travel industry in Türkiye came to the fore with the understanding of social tourism within the framework of the 3rd Five-Year Progress Plan (1973-1977). However, the patriarchal social structure caused women to leave many of their freedoms behind, some of the roles assigned to them. The freedom to travel is one of these liberations. The women who prefer traveling alone for a variety of reasons, including being independent, personal satisfaction, escapement and self-empowerment in recent years have come across some security-related problems during their travels. This study intends to shed light on what it means to be a female tourist in Türkiye and highlight the challenges that female tourists traveling alone undergo during their travels. The data was collected utilizing document analysis technique. According to the news in visual and printed media, as a result of the study, international female tourists who visit Türkiye encounter serious problems such as extortion, harassment, and rape. Such incidents, which appear in visual and printed media, are important because they negatively affect the country’s image and tourism. The study once again emphasizes the freedom women’s travel, who continue to exist in 2023, when the 100th anniversary of the Republic of Türkiye will be celebrated, and who have achieved various successes in almost every field. It should not be forgotten that the “safety” element, which constitutes one of the most important components of travel, is indispensable for female tourists; the concept of “women-friendly tourism” should be adopted by central and local governments, as well as tourism enterprises.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir’de Turizmi Geliştirme Faaliyetleri ve Tanıtma Çalışmaları (1923-1939)

Tourism Development Activities and Promotion Effords in Izmir in the First Years of the Republic (1923-1939)

Yasin KAYIŞ*, Eda AVCI**

*Dr. Tarih Öğretmeni, İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Fevzi Paşa Mahallesi Öğretmen Sokak, No: 15, 35260 Konak, İzmir.

E-posta: ykayis@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3887-9156

**Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, 35920, Selçuk, İzmir.

E-posta: eda.avci@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3834-7707

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 21 Temmuz 2023

Kabul: 19 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: İzmir tarihi, Turizm, Tanıtma, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 21 July 2023

Accepted: 19 October 2023

Key words: Izmir history, Tourism, Promotion, Turkey Touring and Automobile Club

ÖZ

1923-1939 yılları arasında İzmir’deki turizmi geliştirme faaliyetleri ile tanıtma çalışmalarını incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada, nitel araştırma yönteminden faydalanarak telif-tetkik eserlerin yanı sıra birincil kaynak niteliğindeki süreli yayınlar, turizm rehberleri ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’ndeki belgeler kaynak olarak kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, ekonomik potansiyeli yüksek olan İzmir’in dönemin vizyoner yöneticileri ve hükümetin de desteği ile turizm olgusunu da kısa sürede gündeme almayı başarabildiği görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir’deki turizm çalışmaları kamu ve sivil mahiyetteki kurumların iş birliği ile gelişmiş ve çok yönlü olarak sürdürülmüştür. Kentin alt yapı ve üst yapı olanaklarının tamamlanma çalışmalarının yanı sıra, kültür turizmi, sağlık turizmi, etkinlik turizmi ve kruvaziyer turizmi geliştirilmeye çalışılmıştır. Yine turizm tanıtım çalışmaları ve nitelikli personelin yetiştirilmesi ile ilgili önemli girişimlerde bulunulmuştur. 1930'lara gelindiğinde İzmir’i ziyaret edecek seyahatçilerin milyonlara ulaşması için planlar mevcuttur. 1939’dan itibaren II. Dünya Savaşı’nın etkileri turizm faaliyetleri üzerinde derin bir etki yaratmıştır.

ABSTRACT

In this research which aims to examine the tourism development and promotion activities in Izmir between 1923 and 1939, the qualitative research method was utilized, and in addition to copyrighted works, periodicals as primary sources, tourism guides, and documents in the Republican Archive of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives Presidency were used as sources. The analysis reveals that Izmir, with its high economic potential, was able to put tourism on the agenda in a short period of time with the support of visionary administrators and the government. In the early years of the Republic, tourism activities in Izmir were developed in cooperation with public and civil institutions and carried out in a multifaceted manner. In addition to the completion of the city’s infrastructure and superstructure facilities, efforts were made to develop cultural tourism, health tourism, event tourism and cruise tourism. Important initiatives were also taken to promote tourism and train qualified personnel. By the 1930s, there were plans for millions of travelers to visit Izmir. From 1939 onwards, the effects of World War II had a profound impact on tourism activities.

GİRİŞ

17. yüzyıldan itibaren pek çok batılı seyyah, eserlerinde İzmir ve çevresine dair detaylı bilgiler vermişti. Özellikle başta Efes olmak üzere yöredeki antik kent kalıntılarına yapılan gezileri aktarmıştı (Pınar 2001). Cumhuriyet öncesi dönemde İzmir gerek kültür turizmi gerekse de termal turizm açısından önemli bir destinasyon halin-

deydi (Timur 2006). 19. yüzyılda ise İzmir, İstanbul ile birlikte ilk otellerin inşa edildiği; ziyaretçilere Avrupaî yaşam, eğlence ve konaklama imkânlarının sunulduğu bir kent durumundaydı (Kayın 2000). 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolları ekonomik ve sosyal etkilerinin yanı sıra İzmir’in art bölgelerine ve antik kalıntılara ulaşımı da daha hızlı ve konforlu hale getirmişti (Atilla 2002).

Artık İzmir, dünyada yeni yeni ortaya çıkan turizm sektörünün cazibe merkezleri arasında yerini alıyordu. Nitekim daha 1878'de Londra'da basılan; İstanbul, Anadolu ve çevresini içeren "*Seyyahlar İçin El Kitabı*"nda da İzmir ve Efes'e geniş yer ayrılmıştı.¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin eski halinden eser kalmamıştı. 9 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtarılan İzmir, 1920'li yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki modern halinden çok uzaktaydı. İşgal kuvvetleriyle birlikte Rumlar ve Ermeniler kenti terk etmiş, kent merkezinde çıkarılan yangın sonucunda İzmir'in modern yüzü yok olmuş, çalışma hayatı ve kent ekonomisi büyük darbe almıştı (Coral 2008; Gökdemir 2009). Taşrada da pek çok köy ve kasaba yakılıp yıkılmıştı (Turan 2006; Çakmak 2009). Yüzyıllardır doğuyla batı arasındaki en önemli liman kentlerinden biri olan İzmir, Millî Mücadele sonrasında tıpkı Türkiye gibi küllerinden yeniden doğmak zorundaydı. Bu nedenle 1923'te düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi için İzmir'in seçilmesi kentin ekonomik değerini simgelemesi ve gelecekte üstleneceği misyonu işaret etmesi açısından önemliydi. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir bir yandan yaralarını sarmaya çalışırken diğer yandan tam bağımsızlık ülküsü doğrultusunda Türk ekonomisinin lokomotif kentlerinden biri olmaya çalışıyordu (Gözcü 2013; Genç Acar 2017). İzmir hinterlandındaki endüstriyel tarım ürünleri bu ekonomik hamlede yine başrolü oynayacaktı. Ancak çağdaş dünyada yerini almak ve ekonomik refaha kavuşmak isteyen Türkiye'nin sadece tarım sektörüyle yetinmesi mümkün olamazdı. Başta sanayi, madencilik ve ticaret olmak üzere pek çok iş kolunda girişimlerde bulunulması gerekiyordu. Bunlardan biri de turizmdi. Turizm yalnız ekonomik getirileri açısından değil aynı zamanda Türkiye'yi kültürel açıdan çağdaş dünyaya tanıtmak, önyargıları kırmak açısından da önemli fırsatlar sunuyordu. Bu nedenledir ki, Türkiye'de turizmin henüz yeni yeni gündeme geldiği adeta emekleme döneminde olduğu

bir süreçte İzmir hem turizm potansiyeli hem de bu konuda vizyon sahibi yöneticilerin etkisiyle önemli hamleler yapmaya girişmiştir.

Türk turizm tarihinin gelişimi *Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası* dönemler olarak ele alınmakta, Cumhuriyet Dönemi de *Plansız Dönem ve Planlı Dönem* başlıkları altında incelenmektedir (Oktayer vd. 2007; Şahbaz 2009). Günümüze kadar bu alanda yapılan yayınların pek çoğu *Planlı Dönem'e* odaklanmıştır. Bunun sebebi hiç kuşkusuz ki gerek Türkiye'de gerekse de dünyada turizmin 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ivme kazanması ve ekonomik hacminin büyümesidir. Öte yandan özellikle son yıllarda birinci elden kaynaklar üzerinde yapılan ve ayrıntılara odaklanan bazı araştırmalar² ortaya koymuştur ki *Planlı Dönem* öncesindeki zaman dilimi disiplinler arası bakış açısıyla daha çok incelenmeye ve yorumlanmaya muhtaçtır.

Bu araştırma ile Türk turizm tarihinde *Plansız Dönem* olarak adlandırılan zaman diliminin aydınlatılması çabalarına katkı sunmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1923-1939 yılları arasında İzmir'deki turizmi geliştirme faaliyetleri ile tanıtma çalışmaları incelenmiş ve ortaya koyulmuştur. Araştırma alanının 1939 yılı ile sınırlandırılmasının temel nedeni 1939'dan itibaren II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı etkisi altına almış olmasıdır. 1940-1950 yıllarında tüm dünyada "*Savaş Ekonomisi*"nin hüküm sürmesi, turizm faaliyetlerini de derinden etkilemiştir. Her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşına dâhil

¹ Bkz. *Handbook For Travellers in Constantinople and Turkey in Asia (1878)*. Londra: John Murray.

² Örnek olarak bkz. Yılmaz, A. (2016). Türkiye'de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmül Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930). İçinde; O. Bahar (Editör) *17. Ulusal Turizm Kongresi/Akademi Sektör Buluşması* (20-23 Ekim 2016) Bodrum-Muğla. (ss. 1190-1199): Ankara: Detay; Evcin, E. (2016). Türkiye Turizm Tarihinde Öncü Bir Eser: Turizm Kılavuzu 1934-1935, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (1): 7-24; Evcin, E. (2017). Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye'nin Turistik Tanıtımı. İçinde; E. Ünlen (Yayına Hazırlayan) *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt: II.* (ss.1770-1817). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi; Evcin, E. (2020). *Türkiye'de Turizm ve Tanıtma (Tarihî İncelemeler)*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Hanılççe, M. (2022). Turizm Tarihinin Kaynakları-3, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33 (1): 106-140; Çiçek, D. ve Kozak, N. (2022). İstanbul Park Otel. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33 (2): 19-29.

olmasa da bu durumdan etkilenmiş ve turizm faaliyetleri durma noktasına gelmiştir (TTOK 1983: 8).

YÖNTEM

Araştırmanın ana amacı Plansız Dönem olarak isimlendirilen Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1939) İstanbul ile ilk otellerin inşa edildiği bir kent olan İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın ana sorusu "1923-1939 yılları arasında İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Araştırma sorusunun keşifseliğini destekleyecek olan alt sorular ise aşağıda ifade edilmektedir;

- ▶ 1923-1939 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'e ve İzmir turizmine bakış açısı nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'de görev yapan valilerin turizm çalışmaları nelerdir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığının turizme bakış açısı nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında devlet planlamalarında turizm yatırımları hangi düzeydedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'de gerçekleşen alt yapı ve üst yapı yatırımları nelerdir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'in turizm potansiyeli nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'in hangi bölgelerinde ne tür turistik faaliyetler gerçekleşmektedir?

Araştırmada veri toplama, analiz ve raporlama süreçlerinde nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmanın ana sorusu ve alt sorularına yanıt verecek nitelikte telif-tetkik eserlerin yanı sıra Türkiye Turizm ve Otomobil Kulübü Belletenleri, biri Osmanlıca olmak üzere İzmir için hazırlanmış üç turizm rehberi; İstanbul, İzmir ve Ankara'da yayımlanan yedi farklı gazete ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki dört adet belge kaynak olarak kullanılmıştır. Toplanan bilgi ve belgeler, araştırmanın ana amacı çerçevesinde içerik analizine tabi tutulmuş ve bulgular, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir Valisi Kâzım Dirik perspektifinden turizm çalışmaları, müze çalış-

maları ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin kurulması, turizm rehberlerine göre İzmir'de turizmin genel görünümü, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü İzmir şubesi, İzmir'de kış sporları ve yayla turizmi çalışmaları, İzmir'in ılıcaları, Bergama kermesi, Dokuz Eylül sergisinden İzmir Enternasyonal Fuarına, İzmir'in turizm kenti olması vizyonu ve İzmir'de turistik yol çalışmaları olmak üzere on ana tema altında aktarılmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Valisi Kâzım Dirik Perspektifinden Turizm Çalışmaları

İzmir'e 1922-1926 tarihleri arasında sırasıyla Abdülhalik (Renda) ve Hüseyin Aziz (Akyürek) Beyler ile İhsan Paşa vali olarak atanmış ve bu valiler kısa sürelerle görev yapmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'e damgasını vuran vali ise hiç şüphesiz Kâzım (Dirik) Paşa olmuştur. Kendisinden önceki üç valinin aksine uzun süre İzmir'de görev yapan Dirik, 27 Mart 1926'dan 7 Ağustos 1935'e kadar İzmir Valiliği görevinde bulunmuştur (Keskin 1992). Dönemin meşhur kamu yöneticileri arasında olan Dirik, bağımsızlık savaşından büyük yaralar almış olan İzmir'i kısa sürede modern bir yapıya kavuşturmak için büyük çaba harcamıştır (Er 2019). İzmir için bir restorasyon dönemi sayılabilecek bu süreçte özellikle yol ve mektep yapımındaki performansıyla dikkat çeken Dirik, vilâyet çapında çok önemli işlere imza atarken turizmi de çalışma konuları arasına almıştır. Onun öncülüğünde İzmir, Bergama, Selçuk/Efes müzeleri ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti kurulmuş, İzmir Panayırı İzmir Fuarı'na dönüşmüş, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün (TTOK) İzmir şubesi açılmış, İzmir Turizm Derneği kurulmuş; kaplıcaların, yaylaların ve plajların turizme kazandırılması için tesisler inşa edilmiştir. Turizm faaliyetleri açısından son derece önemli olan ulaşım ve haberleşme alt yapısının sağlanması için önemli girişimleri olmuş, Alsancak Spor Sahası ve Şirinyer Hipodromu'nun inşası gibi rekreasyon alanlarının oluşmasını da sağlamıştır (Dirik 2008).

Kâzım Dirik'ten sonra İzmir Valiliği görevine Fazlı Güleç atanmış ve 1935-1939 yılları arasın-

da görevini sürdürmüştür (Keskin 1992). İzmir'e atanmadan önce 14 ay Bursa Valisi olarak görev yapan Güleç, turizm alanında deneyimli bir vali olarak dikkat çekmektedir. Çünkü 1930'larda İzmir gibi Bursa'da da turizm ve tanıtma faaliyetleri gündemde olmuş, valilik bu konudaki öncü kurumlar arasında yer almıştı (Kayış 2021). Dolayısıyla İzmir'de turizm konusunda aktif çalışmalar yürütmüş bir valinin yerine, yine turizm konusunda duyumu ve tecrübesi olan bir valinin atanması dikkate değerdir. Diğer yandan Güleç, meslek hayatına İzmir'de başlamış, farklı zamanlarda İzmir'in nahiyelerinde müdürlük ve kazalarında kaymakamlık yapmıştı (Keskin 1992; Yıldırım ve Zeynel 2010). Dolayısıyla Güleç'in İzmir Valisi olduğunda vilâyeti tanıyan, tarihi ve kültürel değerlerini farkında olan bir kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Vali Güleç, Kâzım Dirik'in attığı sağlam temeller üzerinde turizmi geliştirme çalışmalarını sürdürmüştür. İzmir Fuarı'nın daha da gelişmesi, Bergama Kermesi'nin düzenlenmesi, turizm konusunda merkezi yönetimle işbirliğinin geliştirilmesi, turistik yollarla ilgili yasal zeminin oluşturulması ve yeni tesislerin açılması Güleç zamanında yapılan çalışmaların başlıcalarıdır.

Müze Çalışmaları ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Kurulması

İzmir'de arkeoloji müzeleri için koleksiyonların oluşmaya başlaması Osmanlı Dönemi'nin sonlarına kadar dayanmaktadır (Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1899; İzmir 1876 ve 1908, 2008; Bir Zamanlar İzmir 2009). Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından 5 Kasım 1922'de Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan genelge ise Türkiye'de müzeciliğin gelişimi açısından yeni bir sayfa açmış, vilâyetlerde gerçek anlamda müzelerin kurulma sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda İzmir'de de 1923'te Değirmendere, Selçuk ve Bergama'daki eserler toplatılmaya başlanmıştır. Bir yandan müze kurma çalışmaları devam ederken, İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları tamamlanmış ve cemiyet 15 Şubat 1927'de İzmir Arkeoloji Müzesi ile aynı gün faaliyete başlamıştır. Müzenin ve cemiyetin kuruluşunda Türk müzeciliğinin öncü isimlerinden ve dönemin İzmir Âsar-ı Atika Umumi Müfettişi

olan Ahmet Aziz (Ogan) Bey ile Kâzım Dirik'in olağanüstü çabaları söz konusudur (Serçe 2002). Cemiyetin kuruluş amacı İzmir ve çevresindeki taşınır/taşınmaz eski eserleri korumak, tanıtmak ve bu amaçla yayın yapmaktır (İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti 1927; İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1930). Cemiyetin kuruluşunun hemen ardından Vali ve Cemiyet Başkanı Kâzım Paşa, Başvekil İsmet (İnönü) Paşa'ya gönderdiği 28 Mart 1927 tarihli bir mektupta kuruluş ve çalışma amaçlarını anlatmış, müzenin cemiyetin maddi ve manevi koruması altında olduğunu bildirmiş ve İsmet Paşa'nın cemiyetin fahri başkanlığını kabul buyurmasını rica etmiştir. Başvekil bu ricaya karşılık verdiği 13 Mayıs 1927 tarihli mektupta cemiyetin fahri başkanlığını kabul ettiğini bildirmiş ve cemiyetin çalışmalarında başarılar dilemiştir (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1927).

1920'lerde İzmir'de üç müzenin kuruluşu için çalışmalar yürütülmüştür. İzmir Arkeoloji Müzesi 1924'te Kapılar semtindeki Ayavukla Kilisesi'nde kurulmuş, üç yıllık onarım, teşhir ve eser toplama sürecinin ardından 1927'de ziyarete açılmıştır. Bergama Müzesi 1924'te açılmış 1936'da yeni binasına kavuşmuştur. 1929'da hizmete açılmış olan Selçuk/Efes Müzesi ise uzun yıllar depo işlevi görmüştür (İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü 1994). Aynı yıllarda arkeoloji alanında bir diğer önemli gelişme İzmir Agora kazılarının başlamasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kazı faaliyetlerinden biri olan bu kazı çalışmaları "1933 ile 1941 yılları arasında İzmir Müzesi Müdürlüğü ile Tarih Kurumu ortaklığında sürdürülmüştür."³

1929 itibarıyla 200'e yakın üyesi olan İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Avrupa üniversitelerinde de 20'nin üzerinde "muhabir azası" bulunuyordu (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1930: 294). Cemiyet müze ve kazı çalışmalarına destek verirken ilk yılından itibaren kuruluş amacına uygun olarak yayıncılık yapmaya da başlamıştı. Bu kapsamda 1927-1935 yılları arasında "İzmir Rehberi, Efes Ayasuluk Rehberi, Ber-

³ <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77098/izmir---agora.html>, (Erişim tarihi: 14 Nisan 2023)

gama Tarih ve Rehberi, Küçük Asya'da Ölmüş Şehirler, İzmir Hakkında Tetkikat, Sart Harabeleri ve Halk Karnas, İzmir Müzesinin Yeni Rehberi, Truva Harabeleri, Akalar, Hitit İmparatorluğu Konferansı, İzmir Rehberi, Yeni Efes Rehberi, Bergama Rehberi, İzmir Panoraması" gibi pek çok Türkçe eser basılmıştır (Serçe 2002; Dirik 2008: 344). Ayrıca İngilizce ve Fransızca rehberler de yayımlanmıştır. Basılan eserler bakanlıklara, elçiliklere, arkeoloji ve turizm kuruluşlarına, müze ve cemiyet üyelerine ücretsiz olarak gönderilmiştir. Yine bu eserler yurt dışına da gönderilerek İzmir ve Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlanmıştır. Ayrıca Konstantinos Ikomonos tarafından yazılıp Fransız Bonaventure F. Slaars tarafından yeniden yayımlanan "*Etude sur Smyrne*" adlı eser Türkçeye çevrilerek "*İzmir Hakkında Tetkikat*" adıyla yayımlanmıştır. Kazı raporlarını da takip eden ve yayımlayan cemiyet ayrıca İzmir, Bergama ve Efes müzeleriyle Agora kazı çalışmalarını desteklemiş, Nif'in (Kemalpaşa) Karabel mevkiinde bulunan Hitit dönemi kabartmasının ziyaret edilebilmesi için yapılacak altyapı çalışmalarına maddi destek sağlamıştır (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933; Serçe 2002; Dirik 2008). Cemiyet halkın eski eserlerin önemini kavraması için de çalışıyordu. Tahrip ve çalınma vakalarına engel olmak üzere halkın vilâyet makamına hemen bilgi vermesi telkin ediliyor ve bu konuda olumlu sonuçlar alınıyordu. Cemiyet gelir elde etmek için her sene balo düzenliyor, Vilâyet Umumi Meclisi ile İzmir Belediyesi'nden de destek görüyordu (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933).

İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Turizm Rehberlerine Göre İzmir'de Turizmin Genel Görünümü

İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti tarafından yayımlanan bazı rehberlerin incelenmesiyle, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm açısından genel panoramasını çizmek mümkündür. Zira bu eserlerde vilâyeti ziyaret edecek turistler için ayrıntılı bilgiler verilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Efezus-Ayasuluğ Rehberi

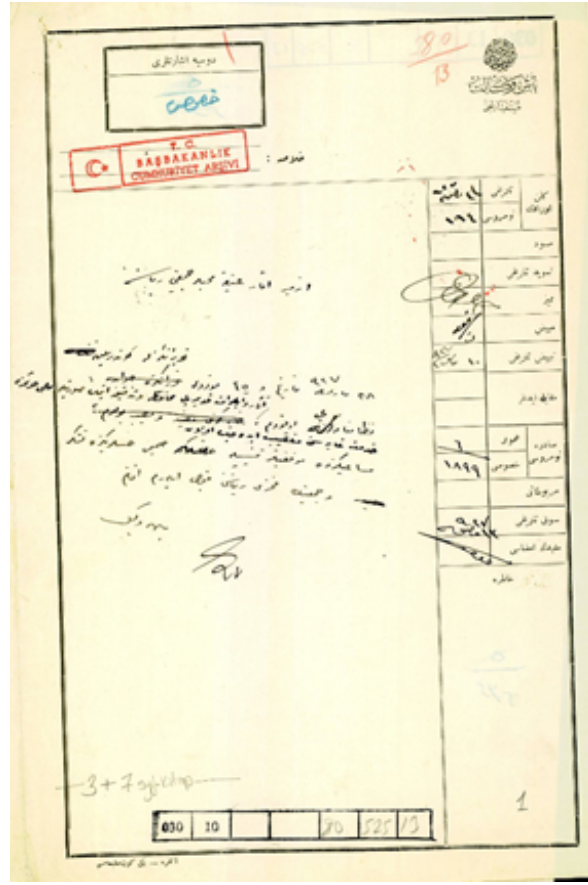
Cemiyetin yayınladığı ilk eserlerden biri olan bu rehberin yazarı 1927'de hem Maarif Vekâleti Es-

ki Eserler Genel Müfettişi olan hem de İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Genel Kâtipliği görevini yürüten Aziz Ogan'dır. Osmanlı Alfabesi ile 1927'de basılan rehberde Ogan önce Selçuk'a ve Efes'e ulaşım hakkında bilgi vermiş, konaklama ve gezi tavsiyelerinde bulunmuş ardından da Efes ve Selçuk'taki tarihi ve turistik yapıları tanıtmıştır.

Rehberde Selçuk'a İzmir-Aydın treni ile ulaşılabilirliği ve gününbirlik İzmir'den geleceklerin 10:30'da varıp 14:00'da Selçuk'tan ayrılabilirliği belirtilmektedir. Bu süre zarfında Efes'i ziyaret etmek isteyenler istasyondan yürüyerek antik kente ulaşabileceği gibi gidiş-dönüş altı lira karşılığında otomobil de kiralayabiliyordu. Ziyaretçilerin mağduriyet yaşamamak için yiyecek ve sularını yanlarında götürmeleri gerekiyordu. Kafile ile antik kenti ziyaret edecekler ziyaretten bir gün önce harabe bekçisini haberdar ettiği takdirde bekçi tarafından istasyonda karşılanıyor ve kendilerine gereken kolaylık sağlanıyordu. Antik kentteki kapalı yerlerin anahtarı bekçideydi. Ayasuluğ tepesinde bulunan Aydınoğlu İsa Bey Camii'ni ziyaret etmek isteyenlere, dönüş trenini kaçırmamaları için bu işi en sona bırakmaları öneriliyordu. Efes'e gelip harabeleri daha detaylı gezmek isteyen turistlerin istasyon yakınındaki otelde konaklayabilmeleri mümkündü. Konaklama ücreti yatak başına 50 kuruştur. Ayrıca otelin arka tarafında bir lokanta da bulunuyordu. Turistlere verilen bu bilgi ve tavsiyelerin ardından Selçuk ve Efes'in tarihi ile tarihi yapıları hakkında bilgi veriliyordu. Aktarılan bilgiler doğrultusunda 1927 yılında Efes harabelerinde Stadion, Tiyatro, Celsus Kütüphanesi, Mazeus ve Mihridates Kapısı ve Agoranın ziyaret edilebildiği anlaşılmaktadır. Rehberde Selçuk'tan Amerika ve Avrupa'ya incir ihracatı yapıldığı, cuma günleri kurulan pazarın büyük ilgi gördüğü de anlatılmaktadır (Aziz 1927).

1932 Yılı İzmir Müzesi Rehberi

İlki 1927'de Türkçe ve Fransızca olarak basılan İzmir Müzesi Rehberi, 1932'de tekrar basılmıştır. Müze koleksiyonunun genişlemesine bağlı olarak yenilenen rehberde eserlerle ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Rehberin giriş bölümün-

Kâzım Paşa'dan İsmet Paşa'ya Gönderilen Mektup

İsmet Paşa'nın Yanıtı

Görsel 1. Vali ve Cemiyet Başkanı Kâzım Paşa ve Başvekil İsmet (İnönü) Paşa Yazışmaları

Kaynak: BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1927.

de eser sayısı ve çeşidi bakımında oldukça zengin olan müzenin Ege Bölgesi'nin yüksek potansiyelini yansıttığı özellikle belirtilmiştir. Müzede MÖ 6. yüzyıldan başlayarak Grek, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemine ait eserler sergilenmekteydi. Müzede özellikle Roma ve Bizans dönemine ait heykeller ve mimari parçalar, klasik Yunan dönemine ait nadir eserler ve Helenistik dönem eserleri dikkat çekiyordu. Ayrıca müze 2200 sik-keden oluşan bir koleksiyona da sahipti (İzmir Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti 1932).

1934 Yılı İzmir Rehberi

Rehber, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm potansiyelini detaylı olarak ortaya koymaktadır. Şehrin alt yapı ve üst yapı olanakları bakımından detaylı bir haritasını çıkaran rehber-

de, kente gelecek ziyaretçiler için önemli bilgiler sunulmuştur. Turistik çekicilikleri, konaklama ve yeme-içme işletmeleri, ulaşım olanakları, rekreasyon alanları detaylıca tanıtılmış, İzmir'in turizm açısından zenginliği ortaya konulmuştur. Kentin sahip olduğu antik eserler, su kemerleri ve müzeleri ile büyük bir kültür turizmi potansiyeline sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kentin, deniz, kum, güneş turizmi, kruvaziyer turizmi, sağlık turizmi gibi çeşitli alanlarda da önemli bir destinasyon olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Hem yerli hem yabancı ziyaretçiler için bir çekim merkezi olan kente ulaşım kara, demir ve deniz yolu ile sağlanıyordu. Özellikle yabancı ziyaretçiler İzmir'e deniz yolu ile ulaşıyordu (İzmir Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti 1934).

İzmir Palas, Ege Palas, Merkez Otel, Ankara Palas, Evliyazade, Hacı Ali Paşa, Hacı Hasan Gafarzade otelleri ve Şehir Oteli yabancı ziyaretçilere hizmet veren lüks otellerdi. Kentte 42 adet birinci ve ikinci sınıf otel ile dokuz adet mobilyalı pansiyon bulunuyordu. Yeme içme olanakları açısından da farklı seçeneklere sahip kentte, bir adet lüks restoran ile altı adet birinci sınıf lokanta yer alıyordu. Ayrıca ikinci sınıf lokantalar, kahvehaneler, pastaneler, şekerçi dükkanları, yazlık gazinolar, müzikli bar ve dansingler kentin yeme içme tesisleri arasındaydı (İzmir Rehberi 1934).

O yıllarda İzmir'de ziyaretçilere hizmet veren bir seyahat acentesinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu tür hizmetler Turing ve Otomobil Kulübü İzmir komitesi tarafından yürütülüyordu. Komitenin bürosu Asar-ı Atika Müzesi'nde yer alıyor ve önceden bildirilmek şartıyla komite İzmir'e gelecek seyyahlar ve kafiler için her türlü resmi ve gayri resmi işlemi yürütüyordu (İzmir Rehberi 1934). Kentte seyahat acentesi olmamasına rağmen, uluslararası hizmet veren va-

pur acenteleri vardı. Bu acenteler ile uğradıkları limanlar dikkate alındığında kentin önemli bir uluslararası limana sahip olduğu görülmektedir.

Balçova mevkiinde yer alan Agamemnon Ilıcaları ile Çeşme Ilıcaları başlıca termal turizm yerleriydi. Karşıyaka, İnciraltı, Çeşme, Aliağa, Foça, Urla ve Kuşadası plajları ise ziyaretçilerine deniz, kum, güneş olanağı sunuyordu. Karşıyaka, Bayraklı, Mersinli, Bornova, Üçkuyular, Narlıdere, Pınarbaşı, Buca ve Kozağacı mevkileri şehrin başlıca sayfiye alanlarıydı (İzmir Rehberi 1934).

Spor müsabakaları, at yarışları ve deve güreşleri rekreasyonel faaliyetler olarak rehberde yer alıyordu. Üç büyük ilahi dine ait eserleri de bünyesinde barındıran kent, sahip olduğu inanç turizmi potansiyeli ile de dikkat çekmektedir. Kentte 53 tarihi cami, 11 tarihi kilise ile 20 havra bulunuyordu (İzmir Rehberi 1934).

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü İzmir Şubesi

Türkiye'de turizm alanında örgütlü şekilde çalışmak üzere faaliyete başlayan ilk kuruluş 1923 yılında Reşit Saffet (Atabinen) öncülüğünde Türk Seyyahîn Cemiyeti adıyla kurulmuş 1926'da Türkiye Turing Kulübü, 1931'de Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü adını almıştır (Çoruh 1983; Turing 1983; Evcin 2016). Avrupa'daki örneklerine uygun olarak çalışan kulüp 1930'da kamu yararına çalışan bir kurum olarak tanınmış, gümrük ve trafik mevzuatı açısından da özel görev ve yetkilerle donatılmıştır⁴ (Turing 1983). Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in faaliyetleriyle ilgilendiği ve himaye ettiği "Söz konusu kulübün bir devlet organı, hatta bugünkü manasıyla bir Turizm Bakanlığı gibi çalıştığını söylemek mümkündür" (Evcin 2020).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkedeki turizm faaliyetlerine yön veren "devlet destekli ve sivil mahiyetteki" Türk Seyyahîn Cemiyeti İstanbul'da kurulmuştu ve ilk yıllarda tüzüğü vilâyetlerde şube açmaya uygun değildi (Evcin 2017). Bu nedenle 1931 yılının mart ayında Kâzım Dirik'in fahri başkanlığında "Türkiye Turing Klübü İzmir

VAPUR KUMPANYALARI	
Kumpanyalarının Ve Acentelerinin İsimleri	
Adres	Oğradığı Limanlar.
Birinci Ko. Tel. 2007	Anvers, Rotterdam, Hamburg, Bremen, İzmir.
"	Anvers, Liverpool, Burgaz, Varna, Köstence, İzmir.
"	New-York, Boston, Philadelphia, İzmir.
"	Port-Sait, Burgaz, Varna, İzmir.
" Tel. 2004	Malta, Genova, Napoli, Livorno, Messina, Catania, İzmir.
"	Anvers, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, İzmir.
"	Rotterdam, Hamburg, Dantsig, Copenhagen, Gdynia, Göteborg Scandinavya.
Birinci Ko. Cendeli H. Tel. 2443.	London, Hull, Liverpool, Anverston, Swansea, İzmir.
Birinci Ko. Tel. 2004.	Hamburg, Bremen, Anverston, İzmir, Liverpool, Glasgow, İzmir, İstanbul, Karadeniz iskeleleri.
" 2353.	"
"	Marsilya, Pire, İzmir, İstanbul, Berut, Yafa, Iskenderiye, Tripoli.
"	"
Birinci Kordonn.	İtalya, Pire, İzmir, Rodos, Iskenderiye, İzmir, İstanbul, Samsun, Trabzon, Batum Rusya.
	Yunanistan, Yugoslavya, Trieste, İzmir.

Görsel 2. 1934 Yılı Vapur Kumpanyaları
Kaynak: İzmir Rehberi 1934.

⁴ Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (2022). Turing'in Tarihçesi, <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/>, Erişim tarihi: 15 Kasım 2022.

Komitesi" adıyla İzmir'de ayrı bir cemiyet kuruldu. Amaç, kültürel miras açısından zengin olan Ege Bölgesi'ni dünyaya tanıtmak, bölgeyi ziyaret edecek yerli ve yabancı turistlere kolaylık sağlamak, turistik alanların fotoğraflarını albümleştirmek, rehberler bastırmak gibi çalışmaları yürütmektir. Turing Kulübü'nün nizamnamesi şubeler açmaya müsait hale getirilince İzmir Komitesi 18 Mayıs 1932 tarihinde yapılan kongre ile Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'ne katılma kararı aldı. (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933).

Kulübün İzmir Şubesi, Kâzım Dirik'in İzmir'de yürüttüğü turizm çalışmaları için önemli bir merkez olmuştur. Daha resmî kuruluş aşaması tamamlanmadan 1930 yılının haziran ayında bir yönetim kurulu toplantısı yapılmış, ağustos ayında Bozdağ'a, eylül ayında Kozak fıstık ormanlarına gezi düzenlemesine karar verilmişti. Kulübün Dirik başkanlığında dokuz kişiden oluşan bir yönetim kurulu vardı ve nizamnamesi 31 Mart 1931 tarihinde onaylanmıştı. Kuruluşunun ardından İzmir Turing Kulübü'nün hızla çalışmaya başladığı, 18 Nisan 1931'de İzmir'e 400 Alman turistin getirilmesi için çalışmalarda bulunduğu görülmektedir (Dirik 2008). 1932 yılında cemiyetin şubeye dönüşmesiyle İstanbul'daki kulüp merkezi ile daha eşgüdümlü bir şekilde çalışma imkânı doğmuştur.

TTOK bültenine göre İzmir 1934 itibarıyla vapurla gelen yabancı seyyahları ağırlayan bir liman kentiydi. "*Kraliçe Mariya*" vapuru ile 363, "*Feliks Russel*" vapuru ile de 350 seyyah İzmir'e gelmiş ve bunlar arasından bir kabile Efes'i ziyaret etmişti. Bu kabilede Oxford Üniversitesi öğrencileri de bulunuyordu. "*Patris*" vapuru ile de 150 kişilik Fransız kafilesi gelmişti. Toplu olarak ve özellikle turizm için gezen bu seyyahların dışında İzmir'i Almanya'nın Dresd[en] şehri öğrencileri ve İskenderiye Genç Müslümanlar Cemiyeti İzicileri de ziyaret etmişti. Büyük gruplar, küçük kabileler ve münferit olarak gelen bu ziyaretçilere kulübün İzmir şubesi üyeleri arasından ücretsiz tercümanlar gönderilmiş, turistler vapurlarda karşılanmış, karaya çıkmaları, şanj, gümrük muayenesi ve diğer hususlarda yardım ve kolaylıklar gösterilmişti. Bu konuda İzmir şubesine hem acentalardan hem de kabile baş-

kanlarından teşekkür ve tebrikler gelmişti. Yine Oxford Üniversitesi öğrencileri ücretsiz olarak şehirde ağırlanmış ve kendilerine Müze-i Millî, kütüphane ve şehrin görülecek diğer yerleri gezdirilmişti. Bu ziyaretçilere 9 Eylül Panayırı'nda incir ve üzüm ikram edilmiş, Türkiye lehine son derece iyi intibalarla ayrılmaları sağlanmıştı. İstanbul'daki Parlamentolar Kongresi'ne giderken İzmir'e uğrayan Fransız bakan, ayan ve mebuslardan oluşan heyet de kulüp tarafından vapurda karşılanmıştı. Heyet Ayâsuluk-Efes harabelerini ziyaret etmiş, kendilerine İzmir, Bergama, Efes eserleri ile birlikte incir ve üzüm ikram edilmişti. Görmüş oldukları bu iyi karşılama sonrasında heyet başkanı, Vali Kâzım Dirik'e iyi dileklerini iletmişti. İzmir'i ziyarete gelen İsveç veliahtı ile prenseslerine de kulübün fahri başkanı Kâzım Dirik eşliğinde Bergama, İzmir müzeleri ve harabeleri gezdirilmiş, kendilerine zengin bir Ege albümü hediye edilmişti. Bunların dışında, Turing Kulüp İzmir Şubesi kente bireysel ya da toplu olarak gelen her seyyah ve profesör ile ilgileniyor, onlara elinden gelen maddî ve manevî yardımı yapmaktan kaçınmıyordu (TTOK 1935).

Kulübün İzmir Şubesi yurt dışına da geziler düzenliyordu. 1934'te İzmir'den Yunanistan'a düzenlenen tur kapsamında Atina, Pire, Selanik ve Girit ziyaret edilmişti. Gezi prosedürleri bizzat kulüp tarafından yürütülmüş ve Yunanistan ile görüşülerek yasal izinler alınmıştı. Bu seyahatin ardından Yunanistan'dan İzmir'e doğru da bir gezi organize edilmişti (Akşam 1934a).

1935'te Buenos Aires'te yer alan bir seyahat acentasının İzmir'e turist grubu getireceğini bildirmesi üzerine acentaya, İzmir'de yer alan kültür varlıklarının fotoğrafları ve birçok broşür ile otel adres ve fiyat listeleri gönderilmişti (Son Posta 1935c). Şube tarafından sık sık gezi düzenleniyordu. Özellikle Efes harabelerine düzenlenen geziler büyük rağbet görmekteydi (Kurun 1935). Gezilerde çoğunlukla ulaşım aracı olarak özel trenler kullanılıyordu. Bazı gezilere 250 kadar yerli ve yabancı turist katılmıştı. Efes harabeleri, Aydınolu İsa Bey Cami ve Artemis Tapınağı'nın ziyaret edildiği gezilerde ziyaretçilere eserler ile ilgili anlatımlar da yapılıyordu (Cumhuriyet 1935). 1935 yılının haziran ayında Bursa'ya bir

gezi düzenlenmiş, ayrıca Şaşal su kaynakları da ziyaret edilmişti. Bir sonraki gezinin de Çanak-kale Truva harabelerine yapılması tasarlanmıştı (Son Posta 1935c). İstanbul Şubesi ise haziran ayı içerisinde İzmir'e tur düzenlemeye karar vermiş ve İzmir şubesine bildirmişti (Son Posta 1935b).

Kulübün 1936 yılı raporunda, faaliyetlerin giderek arttığı ve yaygınlaştığı belirtilmiştir. Bir yandan kentin uluslararası tanıtımı ve yabancı seyyahların ağırlanması sürerken diğer yandan yerli kabileler de misafir ediliyordu. Tanıtım çalışmaları kulübün İstanbul merkezi, Türk Ofis ve İktisat Vekâleti ile birlikte yürütülüyordu. 1935'te, doktorlar, öğretmenler, Halk Partisi üyeleri, nahiye ocakları ve işçi gruplarından oluşan kabileler İzmir'de ağırlanmış, bu kabileleri ağırlamak üzere kulüp bünyesinde gezi komitesi oluşturulmuştu. Gezilerden büyük başarılar elde edilmesiyle bir sonraki yıl ilkbahar ve yaz aylarında organizasyonlara devam edilmesi kararı alınmıştı. Yine yurtiçi seyahatleri artırmak için fuarın tanıtımına da öncelik verilmişti. Fuarda yer alacak pavyonlar, İzmir'in kültür varlıkları, turistik ve eğlence olanakları ile ilgili detaylı bilgiler verilerek, yerli halk özellikle yoğun iş yaşantısından uzaklaşmak, dinlenmek ve memleketin farklı yerlerini görmek konusunda teşvik edilmeye çalışılmıştı (TTOK 1937a).

Kulüp, 1937'de düzenlenen Bergama Kermesi'nin organizasyonu ve tanıtılmasında önemli rol üstlenmişti. Fazlı Güleç himayesinde gerçekleşen etkinlik için kulübün bütçesinden ayrılan parayla 2000 adet broşür bastırılmış ve ülkenin farklı noktalarına gönderilmişti. Yine o dönemde Türkiye'nin uluslararası alandaki en önemli organizasyonu olan İzmir Enternasyonal Fuarı'nın tanıtımına devam edilmişti. Fuar ziyaretçileri için İzmir ve çevresini tanıtan İngilizce, Fransızca ve Türkçe broşürler hazırlanmış, dağıtımı Kordon'da bulunan Türk Ofis aracılığıyla yapılmıştı (TTOK 1938b).

1938 itibarıyla kruvaziyer turizmi giderek önem kazanırken Turing ve Otomobil Kulübü de bu alana önem vermeye çalışıyordu. Akdeniz hinterlandında dolaşan gemiler çeşitli limanları ziyaret ediyor, Türkiye ayağında ise ağırlıklı olarak İstanbul limanına uğruyordu. İzmir limanı,

1938 de Akdenizde yapılacak Kruvaziyerlerin listasıdır				
Croisières Méditerranéennes (1938)				
Numéro Départ	Vapour Nom de Navire	Vapour Compagnie Cie. de Navigation	Nombre Jours	Ziyaret edilecek limanlar Itinéraire approximatif et Villes visitées
1/2	Provence Retour par Mariette Pacha	Messageries Maritimes	23 j.	Marseille, Le Pirée, Athènes, Istanbul , Odessa, Constantza, Caiffa, Baalbeck, Jérusalem, Le Caire, Assiout, Thèbes, Assouan, Le Caire, Alexandrie, Palerme, Marseille.
8/2	Roma	Italia	20 j.	Gibraltar, Alger, Naples, Phalère, Rhôdes, Beyrouth, Caiffa, Port-Saïd, Istanbul , Naples.
15/2	Patria Retour par Th. Gautier	Messageries Maritimes	26 j.	Marseille, Alexandrie, Le Caire, Bethléem, Damas, Beyrouth, Rhôdes, Izmir , Istanbul , Le Pirée, Athènes, Naples, Pompéi, Marseille.
21/2	Saturnia	Italia	23 j.	Gibraltar, Alger, Cannes, Gênes, Naples, Palerme, Bizerte, Malte, Tripoli, Port-Saïd, Caiffa, Beyrouth, Istanbul , Corfou, Raguse, Venise, Trieste.
28/3	Milwaukee	Hamburg Amerika	22 j.	Venise, Dubrovnik, Athènes, Istanbul , Patmos, Rhôdes, Beyrouth, Haïffa, Naples, Gênes.
28/3	Th. Gautier Retour par Patria	Messageries Maritimes	38 j.	Marseille, Naples, Pompéi, Le Pirée, Athènes, Istanbul , Odessa, Constantza, Caiffa, Beyrouth, Jérusalem, Jaffa, Port-Saïd, Assouan, Thèbes, Alexandrie, Palerme, Marseille.
10/4	Champlain	C ^o Transatlantique	14 j.	Croisière médicale française: Marseille, Philippeville, Beyrouth, Tripoli, Latakia, Izmir , Santorin, Marseille.
16/4	General von Steuben	Deutscher Lloyd	20 j.	Venise, Dubrovnik, Kotor , Corfou, Delphes, Katakolo, Santorin, Athènes, Istanbul , Crète, Tripoli, Malte, Messine, Naples, Gênes.
7/5	Strathmore	P. et O.	22 j.	Londres, Istanbul , Athènes, Venise, Dubrovnik, Londres.
7/5	Orion	Orient Line	20 j.	Southampton, Tanger, Rhôdes, Istanbul , Athènes, Capri, Naples, Southampton.
10/5	General von Steuben	Deutscher Lloyd	18 j.	Gênes, Villefranche, Ajaccio, Sousse, Tunis, Malte, Santorin, Istanbul , Athènes, Syracuse, Naples, Gênes.
12/5	Milwaukee	Hamburg-Amerika	19 j.	Venise, Split, Cattaro, Katakolo, Naples, Athènes, Istanbul , Santorin, Rhôdes, Candie, Agrigente, Tunis, Naples, Gênes.
13/8	Strathallan	P. et O.	21 j.	Londres, Istanbul , la Mer Noire, Palerme, Londres.
20/8	Orion	Orient Line	24 j.	Southampton, Gibraltar, Dubrovnik, Venise, Kotor , Rhôdes, Istanbul , Casablanca, Londres.
5/10	Milwaukee	Hamburg-Amerika	23 j.	Gênes, Naples, Messine, Athènes, Istanbul , Rhôdes, Beyrouth, Caiffa, Alexandrie, Louqor, Gênes.

Görsel 3. 1934 Yılı Kruvaziyer Gemi Listesi

Kaynak: TTOK 1938a

İstanbul limanıyla kıyaslandığında oldukça gerideydi. 1938 yılında Akdeniz havzasında yapılacak olan 15 kruvaziyer turunun 13'ü İstanbul'a uğrayacakken yalnızca ikisinin İzmir'e uğraması planlanmıştı. Öte yandan bu turların Türkiye'de yalnızca iki limana uğradığı göz önünde bulundurulursa, İzmir'in kruvaziyer turizmi açısından o yıllarda gelecek vadetmeye başladığını söylemek mümkündür.

İzmir'de Kış Sporları ve Yayla Turizmi Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm çeşitliliğini sağlayan destinasyonlardan biri de Ödemiş ilçesinde bulunan Bozdağ olmuştur. Hem kış sporlarına hem de yayla turizmine elverişli olan Bozdağ, Çavdar Yaylası ve Gölcük ile turizm çalışmalarının yoğunlaştığı bir alan olmuştur. Özellikle yerli turistler tarafından sıklıkla ziyaret edilir hale gelmiştir. Eşzamanlı olarak Yamanlar, Karagöl ve Kozak yaylaları da turizme kazandırılmaya çalışılmıştır (Akşam 1935b)

Kâzım Dirik'in valiliği sırasında Başbakan İsmet İnönü, otomobile Bozdağ'a çıkmış, mem-

leketin güzel köşelerinden birini ortaya çıkardığı için Vali Paşa'yı takdir etmişti (Akşam 1937). 1935'te Bozdağ köyünde turizmin gelişmesi için yeni gazinolar yapılması, elektrik ve radyo bağlanması, bölgede bulunan evlerin elli tanesinin turistik konaklama için ayrılması planlanmıştı (Anadolu 1935). Çavdar Yaylası'nda kayak sporunun gelişmesi için vilâyet bütçesinden pay ayrılmıştı. Birkaç yıla kadar bu yaylanın kayakçılar için cazibe merkezi olması bekleniyordu. Valilik ilk etapta kayakçılar için üç sığınak yaptıracaktı (Akşam 1935d). 1935'in mayıs ayında Turing ve Otomobil Kulübü'nün Ödemiş, Birgi, Gölcük ve Bozdağ'a düzenlediği geziye başta öğretmenler olmak üzere 600-750 kişi katılmıştı. Katılımcılar arasında Vali Kâzım Dirik de vardı. Gezi sırasında 1850 metre yükseklikteki Çavdar Yaylası'nın karlık alanına giden yeni yolun açılışı da yapıldı. (Akşam 1935c; Yeni Asır 1935). 1930'lu yıllarda Uludağ ve Elmadağ'ın ardından kış turizmine kazandırılan Bozdağ'da 1936'da kayak yapan ilk kişi İzmir Erkek Lisesi Almanca Öğretmeni Von Rummel olmuştu. Rummel basına yaptığı yorumda yaşadığı deneyimi Alp Dağları ile kıyaslamış ve eşsiz olarak nitelendirmişti (Anadolu 1936; Akşam 1936).

Yörede turizmin gelişmesine bağlı olarak yerli turistler tarafından evler kiralanmaya, köylüler de turizmden gelir elde etmeye başlamıştı. Köylüler kiralamak için yeni evler inşa ediyordu. Daha önce açılmış olan yol tamir edilmiş ve tehlikeli virajlara istinat duvarları yapılmıştı (Akşam 1937).

Bozdağ'ın ünlenmesi Ödemiş'in başka bir değeri olan Birgi'nin keşfedilmesine de olanak tanımıştır. Tarihi dokusu ile dikkat çeken kasaba özellikle pazar günleri ziyaretçilerini ağırlıyordu. Dönemin Nahiyeye Müdürü Remzi Bey gelen konukların ağırlanması için, hükümet konağı arazisinin temizlenip ağaçlandırılmasını sağlamış ve cami yanında yer alan arsaya kübik bir belediye binası inşa ettirmişti. Yine Remzi Bey dönemine, belediye binasının etrafına büyük bir park kurulmuş, üç kilometrelik yol düzenlemesi yapılmış, iki adet çeşme inşa edilmiş, lüks lambaları ile kasaba aydınlatılmış ve bir adet otel ile gazino inşa edilmişti (Anadolu 1938).

1938 itibarıyla yaylalarda konaklama imkânları geliştirilmeye çalışılıyordu. Hususi Muhasebe'nin Bozdağ'da bir oteli vardı. 60 yataklı bir otelin daha inşa edilmesi gündemdedi. Kozak Yaylası'nda küçük bir otelin inşası devam ediyordu. Yamanlar Dağı'nda da bir otel yapılabaktı (Akşam 1938a).

1940'ta, Bozdağ'ın kış sporlarına uygun olup olmadığının incelenmesi için Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü bölgede araştırma yapmaya başlamıştı. Araştırma raporuna göre Bozdağ kayak sporu için oldukça elverişliydi. Bozdağ köyünde sporculara hizmet veren bir otel de bulunuyordu. Bölgede on adet kayak takımı vardı. Bu sayının artırılması gerekiyordu. Bir diğer acil ihtiyaç ise üç kilometrelik bir karayolunun düzenlemesiydi (Akşam 1940).

İzmir'in ılıcaları

Antik dönemden beri sularıyla şifa dağıtan İzmir, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu özelliğiyle öne çıkmıştır. Bu dönemde özellikle, bol yeraltı su kaynaklarından beslenen Çeşme Plajı dikkat çekiyordu. Çeşme'de sahilde bulunan ılıcalara ek olarak denizin farklı noktalarında da sıcak su kaynakları vardı. Bu yönü ile kış aylarında bile ılık olan deniz suyu ziyaretçileri cezbediyordu. Kâzım Dirik'in valiliği döneminde işletmeye açılan içme suları da ticari açıdan önemliydi. Şaşal ve Malgaca mevkiğinde yer alan sular oldukça popülerdi. Şaşal bölgesinden elde edilen su Ankara ve çevresine satılmaya başlanmıştı. Urla'da yer alan Malgaca suyu ise, az tuzlu yapısı ile temizleyici ve şişmanlığa iyi gelen bir su olarak ünlenmişti. Bu sudan yararlanmak isteyen ziyaretçiler için İzmir Hususi Muhasebe İdaresi tarafından bölgede bir otel inşa edilmişti. Sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel teşkil eden Malgaca suyunun, karaciğeri temizlediği, böbrek taşlarını düşürdüğü, vücutta yer alan mikrop ve bakterileri yok ettiği kabul edilmişti. Sağlığına kavuşmak isteyen yüzlerce kişi ülkenin çeşitli yerlerinden gelerek bölgeyi ziyaret ediyor ve konaklıyordu. İzmir'in diğer bir şifa kaynağı olan Agamemnun ılıcaları da önemli bir sağlık turizmi alanıydı. 1939 itibarıyla kurtarma çalışmaları ve çevre düzenlemeleriyle turizme tekrar kazan-

dırılması planlanan ılıcaların çevresine bir otel inşa edilecekti. Ayrıca alana, plaj, yüzme havuzu ve banyo gibi alanlar da eklenecekti. İzmir-İnciraltı-Agamemnun hattına asfalt bir yol inşa edilerek ulaşım olanakları geliştirilecekti. Agamemnun ılıcaları şifalı suları kadar çamur banyosu ile de meşhurdur. Özellikle cilt hastalıklarına sahip kişiler tarafından tercih ediliyordu. Menemen ve Bergama'da yer alan ılıcalar da İzmir'in sağlık turizmi potansiyeline katkı sağlamaktaydı. Alt yapı ve üst yapı olanakları tamamlandıktan sonra uluslararası sağlık turizmi kenti olabilecek İzmir için en büyük eksiklik tanıtım faaliyetleriydi (Akşam 1939).

Bergama Kermesi

İzmir'deki değerlerin turizme kazandırılması için gerçekleştirilen faaliyetlerden bir diğeri kermeslerdir. Ne var ki 1938'de düzenlenen Gölcük ve Kuşadası kermesleri sürdürülememiş, 1937'de düzenlenen Bergama Kermesi ise Türkiye'nin ilk yerel turizm festivali olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Güneş ve Kocamaz 2011).

Bergama'da tanıtım amaçlı bir kermes yapılması fikri Atatürk'ün 1934'te Bergama'yı ziyareti sırasında doğmuş, Atatürk bu iş için Vali Kâzım Dirik'i görevlendirmişti. Ne var ki Kâzım Paşa'nın Trakya Müfettişliğine atanmasıyla bu tasarı Vali Fazlı Güleç dönemine sarktı. Üç yıl sonra "Atatürk Şenliği" adıyla düzenlenen şenlik, daha sonra Fazlı Güleç'in önerisiyle Bergama Kermesi adını aldı. Etkinlik dört gün sürmüştür İzmir, Manisa ve İstanbul'dan gelen konuklarla kent iki kat nüfusa ulaşmıştı. Kermes sırasında halkoyunları, tiyatro gösterileri, spor karşılaşmaları yapılmış antik eserler ziyaret edilmiş, plajlarda ve Kozak yaylasında etkinlikler düzenlenmiştir (Güneş ve Kocamaz 2011). İlk organizasyonun başarılı geçmesi sonucunda bir sonraki yıl tekrar düzenlenmesine karar verildi.

Kermesin ikinci yılında hazırlıklar kapsamında kentin sokakları temizlenmiş, ulaşım vasıtaları denetlenmiş, otel ve hanların iç ve dış temizliği yapılmıştı (Kültür 1938:15). Programa göre 22 Mayıs'ta başlayan kermes bir hafta açık kalacaktı. İlk gün öğleden önce Bergama Harabeleri ve Asklepeion ziyaret edilecek öğleden sonra ise

vali tarafından kermes açılışı yapılacaktı. Manisa Valisi Dr. Lütfi Kırdar da kalabalık bir grup ile kermesi ziyaret edecekti. İlimevi, Halkevi, muhtelif oteller ve bazı evler etkinlik için hazırlanmıştı. Bergama'daki eğlencelerin yanında Kozak Yaylası ve Çandarlı Plajı'nda da aktiviteler düzenlenmişti (Anadolu 1938b).

Vali Güleç, Bergama Kermesi'ni önemli bir turizm olayı olarak görmüş ve başarılı olması için imkânları seferber etmiştir. Kermes süresince İzmir-Bergama arasında yolcu taşımacılığı yapılarak halkın kermese katılması da sağlanmıştır (TTOK 1939a).

Dokuz Eylül Sergisinden İzmir Enternasyonal Fuarına

1923'te düzenlenen İzmir İktisat Kongresi yalnızca alınan kararlar açısından değil, sonrasında İzmir Enternasyonal Fuarı'na dönüşecek olan Dokuz Eylül Sergisi'nin kuruluşu için de büyük önem taşımaktadır. Kongreye Türkiye'nin pek çok yerinden çiftçi, tüccar, işçi ve sanayici temsilcileri katılmış ve geleceğin Türkiye'sinin ekonomik rotasını belirleyen kararlar almıştır (Ökçün 1997; İnan 2018). Katılımcılar kongreye gelirken ürettikleri ürünleri de beraberinde getirmiş bu sayede hem ziraat, sanayi ve ticaret erbablarının birbirini tanuması hem de ürünlerin sergilenmesi amaçlanmıştır. Kongre günlerinde açık kalan ve büyük ilgi gören sergi, Dokuz Eylül Sergisi'nin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir (Feyzioğlu 2006; Serçe vd. 2003). Serginin büyük başarı elde etmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk, "İzmir'i Fuarlar Şehri Yapınız" direktifini vermiş ve bu vesile ile aynı serginin sonraki yıllarda da düzenlenmesi kararı alınmışsa da tekrarı yapılamamıştır (Dirik 2008). İzmir'de bir sergi açılması Kâzım Paşa'nın valiliğe atanmasından sonra gündeme yeniden gelmiştir. Kâzım Paşa İktisat Sergisi'nin başarısını referans alarak Dokuz Eylül Sergisi'nin kurulmasını önermiş, bu öneri kentin sanayi ve ticaret çevresi ile basını tarafından büyük destek görmüştür. 18 Nisan 1927'de sergi düzenleme kurulu oluşturulmuştur. Serginin her yıl 4-25 Eylül tarihleri arasında serginin açılması ve ilk etapta organizasyonun ulusal sonrasında ise uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır (Serçe vd. 2003). 12.000 m2

kapalı, 13.000 m2 açık alana sahip İzmir Sanatlar Mektebi sergi alanı olarak belirlenmiş, Türkçe ve Fransızca tanıtım broşürleri dağıtılmıştır. Ayrıca yerli katılımcılar için deniz ve demiryolu ulaşım ve taşıma indirimleri sağlanmış, olası yabancı katılımcılar için ise gümrük muafiyeti kararları alınmıştır. Etkinliğin ilk yılında ulusal amaç güdülmesine rağmen sergiye, 195 Türk firmasına ek olarak Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Almanya, Polonya, İngiltere, İtalya, Fransa, İsviçre ve Macaristan olmak üzere dokuz farklı ülkeden 72 yabancı firma katılmıştır (Feyzioğlu 2006). Bu başarı bir sonraki yıl serginin uluslararası düzenlenmesi kararına vesile olmuş ve 4-20 Eylül 1928'de düzenlenen sergiye 155'i yabancı toplam 515 firma katılmıştır. Ayrıca sergi, 86.908 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Türkiye'de ticari sergicilik kavramının oluşmasını sağlayan İzmir Dokuz Eylül Sergisi, organizasyonda yaşanan zorluklar, mali yetersizlikler ve dünya genelinde yaygınlaşan ekonomik kriz nedenleriyle 1933 yılına kadar tekrar düzenlenememiştir (Feyzioğlu 2006; Serçe vd. 2003). Etkinlik, 9 Eylül Panayırı adıyla Eylül 1933'te 130 yerli ve 23 yabancı firma ile 20 Ticaret ve Sanayi Odası ve çeşitli bankaların katılımıyla yeniden ziyaretçileriyle buluşmuştur. Belediye Başkanı Behçet Uz kapanış konuşmasında, organizasyonun gelişerek bir sonraki yıl uluslararası nitelikte yapılacağını vurgulamıştır (Altan 2015). Panayır 1933-1935 yılları arasında bugünkü Swiss Büyük Efes Otel'i'nin olduğu alanda düzenlenmiştir (Dirik 2008). İzmir Belediyesi ve Belediye Başkanı Behçet Uz'un olağanüstü çalışmalarıyla yangın yerinde inşa edilen Kültürpark, 1936 yılında açılacak olan fuara yetiştirilebilmiştir. Bu tarihten sonra Organizasyon İzmir Enternasyonal Fuarı adıyla Kültürpark alanında düzenlenmeye başlanmıştır (Uz 2007; Dirik 2008).

1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde İzmir, *fuar kenti* olma yolunda istikrarlı adımlarla ilerliyordu. Yerli Malları Sergisi ile başlayan, 9 Eylül Sergileri doğrultusunda şekillendirilen fuar artık İzmir kentinin "*en güçlü temsil öğelerinden biri*" haline gelmişti (Kayın 2015). 1935'teki etkinliğe Sovyet Rusya, Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya resmen katılmıştı. Yine Irak, İngiltere, Fransa, Almanya, Çekoslovakya ve Belçika'dan birçok fir-

ma fuar alanında pavyon kiralayarak katılmıştı. Sanayi ve ticareti geliştirmek amacıyla düzenlenen etkinliğin aynı zamanda kültür paylaşımını da hedeflediği görülmektedir (Son Posta 1935e).

1936 yılında İzmir Fuarı'nı ziyaret eden 361.527 kişiden 103.588'i başka kentlerden, 3.210'u da başka ülkelerden gelmişti. 1922 yangınında otellerinin çoğunu kaybetmiş olan İzmir'in fuar zamanında böyle büyük bir ziyaretçi akınına uğraması, konaklama sorununun yaşanmasına yol açıyordu. Sorunun çözümü için Denizyolları İşletmesi, Karadeniz vapurunu otel olarak kullanılmak üzere İzmir'e göndermişti. Vapurdaki konaklama ücretleri 75-200 kuruş arasında değişiyordu. Ayrıca Fuar Komitesi gazetelere verdiği ilanlarla fuar süresince evini pansiyon olarak kiralamak isteyenlere çağrı yapmıştı (Kayın 2000). O yıllarda konaklama için alınan tedbirlerden bir diğeri de hemen Kültürpark yakınındaki Kız Lisesi/İnönü Lisesi binasının pansiyon olarak kullanılmasıydı (Arı vd. 2014).

1937'de düzenlenen fuar öncesinde Belediye Başkanı Behçet Uz ve ekibi şehirde yer alan otelleri teftiş etmiş ve eksiklikler raporlanmıştır. Yapılması gereken tamir ve eklemeler otel sahiplerine tebliğ edilmiştir (Anadolu 1937a). Ziyaretçilerin eksiksiz hizmet almaları için her ayrıntının düşünüldüğü fuarı o yıl 140.586 kişi ziyaret etmiştir. Fransız bandralı Lâmartin Vapuru ile İzmir fuarı için kente 102 yabancı seyyah gelmiştir (Anadolu 1938a).

1938'e gelindiğinde fuarda yine ulusal ve uluslararası birçok pavyon yer almıştı. Fuar üç günde gezilebilecek büyüklükteydi. İngilizler, Sovyetler, İtalyanlar, İranlılar, Yugoslavlar, Filistinliler fuara resmi iştirakçi olarak katılmıştı. Bunun dışında Polonya ve Macaristan'dan birçok firmaların standı bulunuyordu. Sümerbank, İş Bankası, Etibank ve ülkedeki tüm ticaret odaları fuarı desteklemişti. Fuar için İstanbul-İzmir arası haftada iki olacak şekilde özel vapur seferleri düzenlenmişti (TTOK 1938c/). Fuarı 8 Eylül günü 30.767, 9 Eylül günü ise 75.117 kişi ziyaret etmişti. Bilet kesilmediği için çocuklar bu hesaba dâhil değildi. Şehirde yer alan otellerin yetersiz kalması üzerine Deniz Bank idaresinin Çankaya Vapuru, iki gece için seyyar otel hizmeti vermişti. 9 Eylül gecesi *İzmir Verem Mücadele* gecesi, 10 Eylül gece-

si ise *Tire Günü* olarak geçmiş ve Tire zeybekleri oyunları sergilemişti. Fuar süresince altı milyon lira gelir elde edilmişti. Fuar alanına yapılan suni göl ile fuar alanının daralması nedeniyle, belediye tarafından bir sonraki yıl için fuar alanının genişletilmesi kararı alınmıştı (Akşam 1938b). 1938'de sekizinci kez düzenlenen fuar yabancı ziyaretçiler tarafından da takdir toplamıştı. Yunan Milli Turizm Ofisi Şefi Kostas Dimitriyadis, üç sene önce ilk kez geldiği fuar ile 1938 yılı arasında muazzam bir fark olduğunu, bu hali ile fuarın Selanik Fuarı'na örnek teşkil edeceğini belirtmişti. Hollandalı gazeteci Her Playtz da fuarın Avrupa'daki örnekleri ile yarışacak düzeyde olduğunu, eksiklerine rağmen orijinallliği ile dikkat çektiğini belirtmişti. Yabancı ziyaretçiler tarafından genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başarısını temsil eden İzmir Enternasyonal Fuarı'nın uzun yıllar başarısını sürdüreceği düşünülüyordu (Son Posta 1938c).

1939 yılı organizasyonu için belediye başkanı Behçet Uz ve çalışma arkadaşları yoğun bir denetim ve düzenleme mesaisi harcamıştı. Şehirde yer alan otel, gazino ve lokantalar sıkı bir denetimden geçmiş, fiyat düzenlemeleri yapılmıştı. Kültürpark'ta gerçekleşecek olan organizasyon için mühendislerin de yer aldığı bir komisyon sıkı bir şekilde çalışıyordu. 31 gün boyunca açık kalacak olan fuarda ziyaretçilerin kesintisiz bir biçimde eğlenmeleri için her türlü olanak yaratılmaya çalışılmaktaydı. Özellikle 26 Ağustos ve 9 Eylül akşamları için fuar alanında büyük kutlamalar planlanmıştı. Ayrıca özel olarak fuarı ziyaret etmek üzere Yunanistan'dan gelecek 400 kişilik kabileye de gereken destek sağlanıyordu (TTOK 1939c). Artık fuar 420.000 m²'ye sahip bir alanda gerçekleştiriliyordu. Fuara çok yoğun ilgi olmasına rağmen, yerel yönetim tarafından ziyaretçilerin memnuniyeti için her türlü tedbir alınmıştı. O yıl fuara 11 yabancı ülke katılmış; Sovyetler Birliği, Yunanistan, Polonya, İtalya ve Fransa sefirleri de bizzat fuarı ziyaret etmişti (Cumhuriyet 1939).

İzmir'in Turizm Kenti Olması Vizyonu

İzmir'deki turizm ve tanıtma faaliyetlerinin yoğun olarak sürdüğü yıllarda ülke genelinde özellikle Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün

öncülüğünde önemli gelişmeler yaşanıyordu. 1930'da kulübün ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlenen *Beynelmilel Turizm Kongresine* 24 ülkeden 32 temsilci katılmıştı (Yılmaz 2016). Yine 1930'da turizm konusu ilk defa devletin iktisat programına girmiş, turizmin her araçla özendirilmesi ilke olarak programda yer almıştı. Ülke çapında turizmin gelişmesi için çalışmak üzere 1933'te Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde bir "*Turizm Grubu*" oluşturulmuştu. 1934'te yayın, propaganda ve turizm işleri İktisat Vekâleti'nin uhdesine alınmış, turizm işleri bu Vekâlete bağlı Türk Ofis'e bırakılmıştı (Evcin 2020).

1930'lu yıllarda İzmir'de yapılan turizm çalışmalarının tekil ve birbirinden bağımsız düşünülmediği, bunun için çok daha geniş çaplı projelerin gündeme getirildiği ve devletin turizm konusundaki adımlarına paralel olarak vilâyet ve yerel yönetim organlarının merkezi yönetimle eşgüdümlü hareket ettiği görülmektedir. Söz konusu yıllarda hem basınının hem de yöneticilerin gündeminde İzmir'in bir *turizm kentine* dönüşmesi vizyonu vardı. Sadece İzmir'de değil basının kalbi İstanbul'da da bu içerikte gazete başlıkları yayımlanıyordu. Basın ayrıca bu konuda hazırlanan planlara da geniş yer veriyordu.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü 1934 sonunda hükümete sunmak üzere hazırladığı beş yıllık turizm planında Türkiye'nin üç turizm bölgesine ayrılmasını tasarlamıştı. Bu bölgeler şunlardı (Akşam 1934b):

- 1-Orta Anadolu'da Ankara, Konya ve civarları
- 2-İstanbul, Yalova, İznik, Bursa ve Çanakkale
- 3-İzmir ve civarındaki şehirler

1935 başlarında Vali Kâzım Dirik, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün turizm planında yer almak üzere İzmir'e has bir program hazırlamıştı. Planın uygulanması halinde dünyanın dört bucağından İzmir'e on binlerce turist geleceği öngörülmüyordu. Programda öncelik ulaşım ve konaklama tesislerine verilmişti (Akşam 1935a; Akşam 1935b). 1935'in Ağustos ayında Kâzım Dirik'ten görevi devralan Fazlı Güleç de İzmir'in turizm kenti olması vizyonunu sahiplenmiştir. Başbakan İsmet İnönü'nün fuarda bir

turizm köşesi olmamasını eleştirmesi üzerine Güleç İzmir'in "*Bir Seyyah Şehri*" haline gelmesi için proje hazırlayarak 1936 sonunda başbakana göndermişti. Projenin Ankara'da incelendikten sonra meclise sevk edilmesi ve kanuna dönüşmesi bekleniyordu. Projeye göre İzmir'de turizmin gelişmesi için 7.500.000 lira bütçeyle öncelikle ulaşım imkânlarının geliştirilmesi, konforlu oteller ile büyük eğlence tesislerinin inşa edilmesi gerekiyordu. Projenin tamamlanmasından sonra iyi bir tanıtımla İzmir'e ilk yıl bir milyon, ikinci yıl beş milyon turist gelebileceği düşünülüyordu (Akşam 1937).

İzmir'in bir turizm kenti olması için Dr. Behçet Uz'un başkanlığındaki belediye de yoğun mesai harcıyordu. Belediye bünyesindeki şehir meclisi 1935-1940 yıllarını kapsayan beş yıllık bir imar planı hazırlamıştı. Dolaylı olarak şehrin turizmine de hizmet edecek olan bu plan kapsamında şehrin alt ve üst yapı olanaklarını geliştirecek çalışmaların yapılması öngörülmüştü. Su tesisatı döşenmesi, kanalizasyon çalışma yapılması, yangın alanlarındaki molozların kaldırılması, yeni bulvarın, parkların ve spor alanlarının inşa edilmesi planlanmıştı. Yine Kültürpark'ın yakınına bir şehir stadyumu inşa edilmesi ve yolların ağaçlandırılması da imar planının içinde yer alıyordu (Son Posta 1935a).

İzmir'in modern bir turizm kentine dönüşebilmesi için belediye ile valilik eşgüdümlü çalışıyordu. Kentte sağlık turizmini geliştirici çalışmalar da titizlikle yürütülüyordu. Agamemnun kaplıcalarının sıcak suyu İnciraltı Plajı'na kadar indirilmiş, bölgede modern bir plaj ve otelin tesisi için planlar hazırlanmıştı. Şehirde mevcut olan tüm otellere banyo tertibatlarını tamamlamaları bildirilmiş, banyo ve sifonlu tuvaleti bulunmayan otellerin çalışmalarına izin verilmeyeceği tebliğ edilmişti. Otellerde çalışacak eğitimli personel bulunmaması nedeniyle, turizm eğitimi veren bir okulun açılması da planlanıyordu (Son Posta 1938b). Aynı dönemde belediye ve valilik konaklama tesisleri de inşa ediliyordu. Karşıyaka Değirmentepe'de İzmir Hususi Muhasebe Müdürlüğü tarafından modern bir otel inşa edilmesine karar verilmişti (Anadolu 1937b). İzmir Belediyesi de şehir merkezinde turistik bir otelin

inşası için çalışmalara başlamıştı. 1939 yılına yetiştirilmeye çalışılan otelin I. Kordon'da yer alan Şehir Gazinosu'nun yerine inşa edilmesi kararlaştırılmıştı. İzmir Belediyesi'nin beş yıllık imar planında bulunan otel beş katlı ve 140 yataklı olacak şekilde planlanmıştı. Her odasında banyo, geniş bir balkon ve sıcak su bulunacaktı. Garaj, dükkânlar, berber salonu, restoran ve gazinolardan oluşacak olan otelin, yalnızca Türkiye'de değil Balkanlardaki en lüks otellerden biri olması öngörülmüyordu (Son Telgraf 1938).⁵

1938 itibarıyla Hususi Muhasebe'nin Bozdağ'da ve Bergama'da birer oteli bulunuyordu. Kozak Yaylası'nda da küçük bir otel inşa edilmekteydi. Valilik, Fazlı Güleç'in direktifleriyle üç yıllık bir turizm planı hazırlamıştı. Bu plana göre Bozdağ'da 60 yataklı olmak üzere Yamanlar Dağı'nda, Agamemnun kaplıcasında, İnciraltı ve Çeşme plajlarında da yeni ve büyük oteller inşası uygun görülmüştü. Öte yandan, inşa edilen otellerde çalışacak nitelikte personel bulmakta güçlükler yaşanıyordu. Nitekim Bergama'da "*İlmevi*" adıyla inşa edilen lüks otelde çalışacak personel bulunamamıştı. Bu yüzden valilik personel ve işletme konularını da gündemine almıştı. İstanbul'da bir "*Garson Mektebi*" açılması, otellerin işletmesi için de Denizbank'a benzer bir kurumun faaliyete geçmesi faydalı görülüyordu (Akşam 1938a).

Yereldeki projelerin yanı sıra merkezi yönetim de İzmir'deki turizm çalışmalarına destek vermeye başlamıştı. Bu bağlamda İktisat Vekâleti'nin 09.06.1938 tarihli yazısında, ülkenin iç ve dış turizm olanaklarının geliştirilmesi amacıyla kurulan Turizm Bürosu'nun üç sene içerisinde yapacağı çalışmalar açıklanmış, ilgililerden görüş istenmişti. Büro tarafından hazırlanan "*İlk üç senelik turizm planı*" İzmir'in de içinde bulunduğu dört ayrı turizm bölgesinde uygulanacaktı. Planda doğal güzellikler ile tarihi mirası tanıtmak, sağlık turizmi olanaklarını artırmak; otel, lokan-

⁵ Söz konusu binanın tamamlanması uzun yıllar almıştır. 1950'li yıllarda finansal sıkıntılar sebebiyle yarım kalan inşaat için belediye Marshall Yardımı'ndan kredi temin etme girişimlerinde bulunmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde tamamlanmış olan bina Güneydoğu Avrupa Karargâhı olmak üzere NATO'ya kiralanmıştı (Kayın 2000: 82).

ta ve gazinolar ile eğlence tesislerin nerede kurulacağını belirlemek, karada ve denizdeki spor olanaklarını artırmak, sıhhi tesisat, yol, ulaşım gibi alt yapı ve üst yapı olanaklarını geliştirmek hedeflenmişti (TTOK 1938d). Turizm bürosu bir taraftan kentin turizm potansiyelini araştırırken diğer taraftan farklı mevsimlerde mevcut olanaklar dâhilinde yapılabilecek toplu ülke gezilerini organize ediyordu.

1938 yılının Haziran ayında Ankara'daki Turizm Bürosu Müdürlüğü'ne beş yabancı dil bilen, Avrupa'nın turizm kentlerini gezmiş ve başarılı bir bürokrat olan Vedat Nedim Tör atandı (Son Posta 1938a). Tör'ün, Turizm Müdürü olarak ilk gezisini İzmir ve çevresine yapması, yörenin turizm olanaklarını yerinde görmesi merkezi yönetimin bu konuda İzmir'e verdiği önemin açık bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Geziye Bergama'dan başlayan Tör, kentin tarihi dokusu ve kültürel mirasına hayran kalmış, Asklepeion ziyareti sonrası dönemin müze müdürü Osman Boyatlı'ya rekonstrüksiyon ve restorasyon çalışmaları için para göndermiştir. Bu sayede Asklepeion'da yer alan tiyatro ve sütunlar restore edilmiştir. Vedat Nedim Tör özellikle gezisi sırasında turistik tesislerin hijyen şartlarından uzak olduğunu fark etmişti. *"Türkiye'de turizmin alfabesi abdesthane ile başlar, abdesthane bir semboldür. Abdesthanesi temiz olursa, mutfağı da çarşafı da havlusu da çatalı da tabağı da tırnakları da temiz olur. Bu bir zihniyet ve terbiye meselesidir"* diyerek, turistik işletmelerde temizliğin önemine vurgu yapmıştı (Tör 1976). Tör'ün Ege gezisini haber yapan Ulus gazetesine göre Tör, 1500 kilometrelik bir alanda gezmiş Çeşme, Bergama, Kozak, Ayvalık, Kemalpaşa, Salihli, Bozdağ, Sart, Gölcük, Birgi, Ödemiş, Tire, Efes, Didim, Aydın, Nazilli, Karacasu, Denizli, Tavas ve Alaşehir'i ziyaret etmişti. Tör, gazeteye yaptığı açıklamada bölgenin kültürel mirasının zenginliğine dikkat çekiyordu. Geziye dair raporunda bölgede turizmin gelişmesi için öncelikle yol, otel, kaplıca, plaj gibi tesislerin inşaa edilmesi ve sistemli bir temizlik mücadelesine girilmesi gerektiğini yazmıştı (Ulus 1938).

1930'lu yılların sonlarında, sahip olduğu kültür varlıkları ile İzmir'in turistik açıdan Avrupa'nın lideri olacağı öngörülmüyordu. Eğitim ve Ekono-

mi Bakanlıkları da İzmir'de turizmin gelişmesi için çalışmalar yürütüyordu. Ekonomi Bakanlığı İzmir ve Bergama'da kazı çalışmalarına maddi destek sağlıyor, Türk Tarih Kurumu ise İzmir Agorası'nın kazı çalışmalarını destekliyordu. 1940'ta, Efes'teki Mermer Caddenin temizlenerek ziyarete açılması planlanmıştı. Bergama'da yer alan ve antik dönemin en önemli sağlık merkezlerinden biri olan Asklepeion'un gün yüzüne çıkarılması için de çalışmalar yürütülüyordu. Vali Fazlı Güleç, Efes ve Belevi Mozolesinin yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilebilmesi için haftanın üç günü özel tren seferleri başlatmıştı (Son Posta 1939a).

Kültür Bakanlığı, Kültürpark alanı içerisinde modern bir müze inşa ettirmeye karar vermişti. Bu sayede Avrupa'nın sayılı eski eserler müzelerinden biri olan İzmir Müzesi'nin fuar döneminde binlerce ziyaretçiyi ağırlaması ve kentin dış turizmde gözde kentler arasında yer alması hedefleniyordu (Son Posta 1939b).

İzmir'de Turistik Yol Çalışmaları

1930'larda İzmir'de turizmin gelişmesi için ulaşımın hızlı ve konforlu hale getirilmesi gerektiği düşünülüyordu. Bu düşünce gerek Kâzım Dirik gerekse de Fazlı Güleç döneminde hazırlanan plan ve projelere yansımıştı. Yereldeki bu bakış açısı Ankara'ya da iletilmiş ve karşılık bulmuştu. Bunun sonucunda 1938'de İzmir'de turistik yolların inşası için özel bir kanun çıkarılacaktı.

1937 ortalarında *"İzmir turistik yollarının inşasını ve kaplıcalarla plâjlarda asrî tesisler yapılmasını temin edecek kanun projesi"*ni hazırlamak üzere kurulan komisyon çalışmalarını tamamlamıştı. Tasarıya göre İzmir şehri içinde ve dışında, turistik amaçlı ve asfalt olarak yapılacak yollar beş etaba ayrılmıştı. Bütün yollar İzmir Vilâyeti Umumî Meclisi tarafından kabul edilip Bayındırlık Bakanlığı tarafından onaylanacak programa göre yapılacaktı. Planlanan etaplar şöyleydi (TTOK 1937b):

1-Bostanlı, Alaybey, Turan, Bayraklı, Mersinli, Halkapınar, I. Kordon, Konak, Güzelyalı güzergâhını takip ederek Agamemnun kaplıcaları ve İncirlaltı plajına ulaşan yol ile bu yo-

- 1-İzmir-Kızılcıllu (Şirinyer)-Buca yolları,
- 2-İzmir-Torbalı-Subaşı-Selçuk güzergâhı,
- 3-Karşıyaka-Menemen-İzmir-Çeşme güzergâhı,
- 4-Ağamemnun Kaplıcaları-Urla-Alaçatı-Çeşme İlcası ve Çeşme güzergâhı,
- 5-Basmane-Tilkilik-Pazaryeri-Eşrefpaşa-Kadifekale güzergâhı.

22 Haziran 1938'de TBMM'de kabul edilen 3477 sayılı "İzmir Vilâyeti Turistik Yollarının İnşası Hakkında Kanun" ile bu konudaki yasal süreç tamamlanmıştır (T.C. Resmî Gazete 1938). Kanunda, İzmir ve civarında yer alan arkeolojik eserlerin, kaplıcaların, içme sularının ve plajların bölgenin turistik önemini artırdığı, bölgede rahat ve kolay bir seyahat olanağı yaratılması durumunda turizm faaliyetlerinin artarak halkın gelirini yükselteceği belirtilmiştir. Projenin tamamı kapsamında İzmir merkezi ile yedi ilçenin toplam 290 kilometrelik asfalt yol ile bağlanması planlanmıştır. Yol yapımında kullanılmak için İzmir ili yol bütçesinden 150.000 lira ayrılmış, ayrıca yol vergisine iki lira, banliyö biletlerine 20 para zam yapılacağı belirtilmiştir. Bu durum halkın bütçesine yük getirecek olsa da yol yapımı ile 100.000 liralık bir turizm geliri elde edilmesi öngörülmüştür. Diğer yandan kanun görüşmeleri sırasında eleştiriler de söz konusu olmuştur. Özellikle tarımın desteklendiği dönemde kamyon gibi nakil araçlarından ek vergi alınması ve halkın zorlanması eleştirilmiştir. Bir diğer eleştiri konusu ise II. Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla turistik faaliyetlerin durma ihtimalinden dolayı bu konuda harcamanın gereksiz olduğudur (As 2013).

Kanunun çıkarılmasının ardından Bayındırlık Bakanlığı tarafından plan ve projesi hazırlanan "turistik yollar" için yaklaşık iki aylık bir araştırma süreci geçirilmiştir. Özellikle yabancı sermaye ve fen gruplarının tetkik ve teklif olanaklarını artırmak amacıyla araştırma süresi uzun tutulmuştur. Yolların yapımında Bayındırlık Bakanlığı gözetiminde vilâyet bütçesi kullanılmasına karar verilmiştir (TTOK 1939b).

II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde bile İzmir'deki turistik yolların inşası için çalışmalar sü-

rüyordu. Nitekim bu yolların inşasında kullanılmak üzere yurt dışından getirilecek montaj aletlerinin geçici kabul yoluyla yurda sokulması Bakanlar Kurulu'nun 13 Eylül 1939 tarih 2/11951 ve ona ek 4 Kânunuevvel 1939 tarih ve 2/12425 sayılı kararnamele ile kabul edilmişti (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1939a; 1939b).

21 Mayıs 1940'ta Nafia Vekâleti'nden Başbakanlığa verilen bilgiye göre II. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklara rağmen söz konusu kanun sayesinde iki yıl içerisinde İzmir'de turistik yolların inşası konusunda memnuniyet verici ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak İstanbul ve Bursa vilâyetleri de kanunun kapsamına alınmak üzere başvurmuş, başvuruları Ticaret Vekâleti tarafından uygun bulunmuştu. Nafia Vekâleti de talebi uygun bulduğu için İstanbul ve Bursa'nın da 3477 sayılı kanun kapsamına alınması amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştı. Tasarı TBMM'ye sunulmak üzere Başbakanlığa gönderilmişti. Ancak Başbakanlık II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzlukları göz önünde bulundurarak tasarının "hali hazır vaziyet dolayısıyla" meclise sunulmasını uygun bulmamıştı (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1940). Bu sebeple söz konusu kanun yalnızca İzmir için geçerli olmaya devam etti.

SONUÇ

Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasındaki olumsuz tabloya rağmen İzmir ekonomik potansiyeli yüksek bir vilâyetti. Bu potansiyelin içerisinde tarihi ve turistik değerleri de dikkat çekici bir yere sahipti. Genç Türkiye Cumhuriyeti turizm işletmeciliği açısından Osmanlı İmparatorluğu'ndan dişe dokunur bir miras devralmamış olsa da dünyada 19. yüzyıldan itibaren yükselmeye başlayan turizm olgusunu kısa sayılabilecek sürede gündemine almayı başarabilmiş, ekonomik ve kültürel değerini fark edebilmiş, İzmir de bu konuda öncü vilâyetlerden biri olabilmektedir. Bu öncü rolün temelinde vilâyetin turizm potansiyeli olduğu kadar Kâzım Dirik, Fazlı Güleç, Dr. Behçet Uz gibi vizyoner yöneticilerin payı da büyüktür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de turizm çalışmalarını, ekonomik koşullara bağlı olarak kamu yöneticilerinin öncülüğünde başlamıştır. Sivil mahiyetteki kurumların da girişimleriyle gelişen çalışmalar çok yönlü olarak sürdürülmüştür. Vilâyetteki tarihi ve kültürel değerler, yaylalar, plajlar, kaplıca ve ılıcalar, doğal güzellikler, kayak alanı ve fuar aynı süreçte turizme kazandırılmaya çalışılmıştır. Bir yandan konaklama ve ulaşım sorunları çözülmeye çalışılırken diğer yandan tanıtım ve propaganda çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar içerisinde İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti, Türkiye Turizm ve Otomobil Kulübü İzmir Şubesi ile İzmir Enternasyonal Fuarı kilit konumda olmuştur. 1930'larda İzmir'e on binlerce hatta milyonlarca turist getirilebileceği konuşulmuş, bu amaçla hem yereldeki idari organların hem de merkezi yönetimin yapması gerekenler planlanmıştır.

Karayolu ulaşımı ile konaklama ve eğlence tesislerinin yetersizliği, tanıtım konusundaki eksiklikler ve nitelikli personel yokluğu İzmir'de turizmin gelişmesinin önündeki engeller olarak görülmüş ve çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla imkânlar ölçüsünde konaklama ve hizmet tesisi inşa edilmiştir. En önemli adım ise turistik yolların inşası amacıyla sadece İzmir'e has bir kanunun çıkarılmasıdır. Aynı yıllarda İzmir'in zayıf kaldığı en net turizm türü ise kruvaziyer turizmi olmuştur. Önemli bir liman kenti olan İzmir, Akdeniz'deki kruvaziyer turizminden yeterince pay alamamıştır. Kente deniz yoluyla gelen turist kabileleriyle özel olarak ilgilenilmiş olsa da bu konuda yeterince ilerleme kaydedildiğini söylemek zor görünmektedir.

Cumhuriyetin ilk yılları her ne kadar turizm açısından "Plansız Dönem" olarak isimlendirilse de vizyon sahibi idareciler öncülüğünde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. İstanbul ile aynı dönemde turistik yatırımların başladığı bir kent olma özelliği taşıyan İzmir'i konu alan bu çalışma ile turizm tarihinin bu dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, araştırma 1922-1939 yıllarını kapsamakta, bu ise araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bunun ana nedeni 1939'dan itibaren II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı etkisi altına al-

mış olmasıdır. Türkiye II. Dünya Savaşına dâhil olmamasına rağmen savaşın olumsuz etkilerini yaşamış özellikle turizm faaliyetleri derinden etkilenmiştir. Yine araştırma kapsamında yalnızca İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetleri incelenmiştir. Bu durum ise araştırmanın diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Turizm tarihi konusunda gerçekleştirilecek daha sonraki araştırmalarda aynı dönemde turistik yatırımların gerçekleştiği İstanbul, Yalova ve Bursa'nın da incelenmesinin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşam Gazetesi (1934a/ 12 Nisan). *Tenezzüh Seyahatleri*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1934b/ 27 Aralık). *Memleket 3 Seyyah Mıntıkasına Ayrılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935a/ 27 Ocak). *Seyyah Getirtmek İçin 10 Senelik Program*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935b/ 24 Mart). *İzmir: Seyyah Şehri*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935c/ 23 Mayıs). *Ödemiş ve Bozdağ'ına Yapılan Seyahatler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935d/ 29 Mayıs). *Bozdağ'da Kış sporu Yapılacak*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1936/ 9 Nisan). *Bozdağ'da Kayak Sporları Başlıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1937/ 31 Ağustos). *Bozdağ ve Gölcük yaylasına Rağbet Artıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1938a/ 25 Temmuz). *İzmir ve Civarında Turist Otelleri İnşa Ettirilecek*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1938b/ 9 Eylül). *İzmir Fuarı Müthiş Kalabalık Oluşuyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1939/ 2 Ağustos). *İzmir'in ılıcaları ve İçme Suları*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1940/ 16 Mart). *Bozdağ'da Kayak Sporları*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Altan, T.E. (2015). *İzmir Fuarı, Kültürpark ve Türkiye'nin İnşası*. İçinde; A. Yılmaz, K.Kılıç, B.Pasin (Editörler) İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları-Temsiller, Mekânlara, Aktörler (ss.165-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anadolu Gazetesi (1935/8 Mayıs). *Bozdağ Güzel Bir Sağlık Yurması Oldu*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1938a /18 Eylül). *Fuarı Gezenler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi
- Anadolu Gazetesi (1938/ 19 Mayıs). *Bergama Kermesine İzmir'den Gidecek Çoğtur*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.

- Anadolu Gazetesi (1936/ 2 Nisan). *Beyaz Çarşaf Keyfini Tatman Gerek*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1937a/ 8 Haziran). *Otellerin Teftişi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1937b/ 9 Nisan). *Turist Oteli*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1938/23 Mart). *Ödemişin En Güzel Nahiyesi Birgi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Arı, K., Gözcü, A. ve Çakmak, F. (2014). *Körfezin Mavi Kucağında Konak*. İzmir: Konak Belediyesi Kültür Yayınları.
- As, E. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atilla, A. N. (2002). *İzmir Demiryolları*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aziz (1927). *Efezus-Ayasuluğ Rehberi*. İzmir: İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayınları.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (13 Mayıs 1927). Fon No:30-10-0-0, 80. Kutu, 525-13. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (13 Eylül 1939a). Fon No: 30-18-1-2, 88. Kutu, 90-16. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (4 Aralık, 1939b). Fon No: 30-18-1-2, 89. Kutu, 144-5. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (30 Mayıs 1940). Fon No: 30-10-0-0, 22. Kutu, 126-6. Sıra.
- Berber, E. (2008). *İzmir 1876 ve 1908*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Coral, M. (2008). *Ateşin Gelini*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935/ 16 Mayıs). *Memleketi Tanımak*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi
- Cumhuriyet Gazetesi (1939/ 20 Ağustos). *İzmir Fuarı Bugün Açılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Çakmak, Z. (2009). Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1): 209-221.
- Çoruh, S. (1983). Turizm, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:9 (ss. 2552-2564). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dirik, K. D. (2008). *Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kâzım Dirik, Bandırma Vapurundan Halkın Kalbine*. İstanbul: Güner Yayınları.
- Er, R. Ş. (2019). İzmir'de Bir Vali Kâzım Dirik Paşa (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Evcin, E. (2016). Türkiye Turizm Tarihinde Öncü Bir Eser: Turizm Kılavuzu 1934-1935, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (1): 7-24.
- Evcin, E. (2017). Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye'nin Turistik Tanıtımı. İçinde; E. Ünlen (Editör) *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt: II. (ss.1770-1817). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Evcin, E. (2020). *Türkiye'de Turizm ve Tanıtma (Tarihî İncelemeler)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Feyzioğlu, E. (2006). *İzmir Fuarı*. İzmir: İZFAŞ Yayınları.
- Genç Acar, D. (2017). 1929-1939 Yıllarında İzmir (Sosyal, Ekonomik ve Gündelik Yaşam) (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Gökdemir, O. (2009). *Cumhuriyet İzmir'i, İzmir Kent Tarihi*. İzmir: İzmir Valiliği Yayını.
- Gözcü, A. (2013). *İzmir İktisat Kongresi, İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih, Cilt: II*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 15-31.
- Güneş, G. ve Kocamaz, M. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Taşrada Turizm Politikaları Arayışı: Bergama Kermesi, *Belgi*, 2 (1): 205-212.
- İnan, A. (2018). *İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1927). *İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Nizamnamesi*. İzmir: Hafız Ali Matbaası.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1932). *İzmir Müzesi Rehberi*. İstanbul: İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayını.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1934). *İzmir Rehberi*. İstanbul: İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayını.
- İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). *İzmir-Agora*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77098/izmir---agora.html>, Erişim tarihi: 14.
- İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü (1994). *İzmir İl Yıllığı'94*. İzmir: İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü (1930). *İzmir Vilâyeti i İstatistik Yıllığı 1929-1930*. İzmir: İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü Yayını.
- İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü (1933). *İstatistik Yıllığı 1931-1932*. İzmir: İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü Yayını.
- Kayın, E. (2015). Anımsama ve Unutmanın Temsilleri: İzmir Enternasyonal Fuarı ve Kültürpark'ın Hafıza Katmanları. İçinde; A. Yılmaz, K. Kılınc, B. Pasin (Editörler) *İzmir Kültürpark'ın Anımsama(Ma)Dıkları-Temsiller, Mekânlar, Aktörler* (ss.35-76). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayın, E. (2000). *İzmir Oteller Tarihi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Kayış, Y. (2021). Ragıp Kemal Cantürk'ün Gezi Yazılarında Bursa, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41): 1371-1419.
- Keskin, M. A. (1992). *İzmir Valileri*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Köker, O. (2009). *Bir Zamanlar İzmir*. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.
- Kurun Gazetesi (1935/ 28 Mayıs). *İzmir'de Turing Kulübünün Gezileri Rağbette*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Kültür Gazetesi (15 Haziran 1938). *Kermese Giderken*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.

- Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1899). *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Oktayer, N., Susam, N. ve Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ökçün, G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Pınar, İ. (2001). *Hacilar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir: Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Serçe, E. (2002). İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Kuruluşu, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, (5): 318-328.
- Serçe, E., Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2003). *Küllerinden Doğan Şehir*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Son Posta Gazetesi (1935a/ 14 Nisan). *İzmir'de Yeni İmar Planının Tatbikine Hazırlanılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935b/ 10 Mayıs). *İzmir'de Turing ve Otomobil Kulüp Bir Yaz Programı Hazırladı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935c/ 1 Haziran). *İzmir Turing Kulübü*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935d/1 Temmuz). *İzmir'e Gelecek Turistler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935e/8 Ağustos). *Arsı Ulusal İzmir Panayırı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938a/ 19 Haziran). *Turizm İşleri Üzerine Tetkiklere Başlanıldı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938b/ 7 Temmuz). *İzmir Modern Bir Turist Şehri Haline Geliyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938/ 20 Ağustos). *İzmir Fuarı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1939a/ 1 Haziran). *İzmir Müzesi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1939b/ 1 Haziran). *İzmir'in Turizm Faaliyeti İnkışaf Ediyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Telgraf Gazetesi (1938/ 18 Eylül). *İzmir Belediyesi Tam Manası ile Modern ve Ucuz Bir Turist Oteli Yapıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Şahbaz, R.P. (2009). Türkiye'de Turistik Amaçlı Ulaştırma Sektörünün Gelişimi. İçinde; Ş. Çavuş, Z. Ege ve O.E. Çolakoğlu (Editörler) *Türk Turizm Tarihi* (ss. 137-161). Ankara: Detay Yayınları.
- T.C. Resmî Gazete (1938/ 9 Temmuz). İzmir Vilâyeti Turistik Yollarının İnşası Hakkında Kanun. <https://www.resmigezete.gov.tr/larsiv/3955.pdf>, Erişim tarihi: 8 Şubat 2023.
- Timur, A. (2006). Geçmişten Bugüne İzmir Turizminin Genel Değerlendirilmesi. İçinde; *İzmir Turizm Sempozyumu* (18-19 Nisan 2006/İzmir), (ss.17-26). İzmir: T.C. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Tör, V. N. (1976). *Yıllar Böyle Geçti*. Milliyet Yayıncılık.
- Turan, M. (2006). *Yunan Mezalimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1935/ Nisan). İzmir Şubemizin Çalışmaları, *TTOK Belleteni*, No: 1.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1937a/ Nisan). İzmir Turing ve Otomobil Klübünün 1936 Raporu, *TTOK Belleteni*, No: 13.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1937b/ Haziran). İzmir'de Turistik Yollar ve Plajlarda Modern Tesisler Yapılıyor, *TTOK Belleteni*, No: 10.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938a/ Nisan). 1938'de Akdeniz'de Yapılacak Kruvaziyerlerin Listesi, *TTOK Belleteni*, No: 2.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938b/ Haziran). İzmir Şubesi 1937 Senesi Raporu, *TTOK Belleteni*, No: 5.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938c/ Ağustos). İzmir Fuarı, *TTOK Belleteni*, No: 17-18.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938d/ Ağustos). İktisat Vekaletinin 09.06.1938 Tarihli 24519 Sayılı Yazısı, *TTOK Belleteni*, No: 3.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939a/ Şubat). Turizm Havadisleri, *TTOK Belleteni*, No: 12.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939/ Nisan). İzmir Komitesinin 1938 Yılı Faaliyetini Gösterir Rapor, *TTOK Belleteni*, No: 14.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939c/ Ağustos). İzmir Fuarı Hazırlığı, *TTOK Belleteni*, No: 14-18.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (1983). *Türkiye'nin Turing ve Otomobil Kurumu 60.Yıl*. İstanbul: Apa Yayınları.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (2022). Turing'in Tarihçesi, <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022.
- Ulus Gazetesi (1938/5 Eylül). *Egenin Turizm Davası*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Uz, B. (2007). *Atatürk'ün İzmirli-Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeni Asır Gazetesi (1935/19 Mayıs). *Ödemiş Gezintisi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Yıldırım, S ve Zeynel, B. K. (2010). *TBMM Albümü 1920-2010*. Cilt I. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını.
- Yılmaz, A. (2016). Türkiye'de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmillel Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930). İçinde; O.Bahar (Editör) *17.Ulusal Turizm Kongresi/Akademi Sektör Buluşması* (20-23 Ekim 2016) Bodrum-Muğla. (ss. 1190-1199): Ankara: Detay Yayınları.

Yasin Kayış - Eda Avcı

Yasin KAYIŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü'nden mezun oldu (1998). Yüksek lisans (2004) ve doktora (2016) derecelerini de Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dalından aldı. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tarih Öğretmeni olarak çalışmaya başladı (1998). Halen bu görevi sürdürmektedir. Temel çalışma alanları Cumhuriyet Dönemi siyasi olayları, Türk Karikatür Tarihi, Türk Basın Tarihi ve yerel tarih incelemeleridir.

Eda AVCI

Adnan Menderes Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Programından mezun oldu (2009). Yüksek lisans (2011) ve doktora (2018) derecelerini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalından aldı. Doçentlik unvanını turizm alanında aldı (2023). 2009 yılından beri profesyonel turist rehberi olarak ve 2015 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulunda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Temel çalışma alanları, turist rehberliği, paket tur yönetimi, turizm pazarlaması, kültür turizmi, inanç turizmi ve turizm teknolojileridir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yılında Bir Meslek Örgütü Olarak TÜRSAB'ın Turizmdeki Yeri ve Önemi

The Role and Importance of TÜRSAB as a Professional Organization in Turkish Tourism on the Centenary of the Republic of Turkey

Nil AYDUĞAN*, İsmail KIZILIRMAK**, Gülçin SERCE DİNÇKOL***

*Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Beşyol, İnönü Cd. No:38, 34295, Küçükçekmece/İstanbul.

E-posta: nilaydugan@aydin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2923-7197

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Ek Bina 2, 34126, Beyazıt-Fatih/İstanbul.

E-posta: ikizilirmak@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9141-6420

***Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Ek Bina 2, 34126, Beyazıt-Fatih/İstanbul.

E-posta: gulcinserce@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0514-1788

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 22 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 06 Ekim 2023

İkinci Düzeltme: 11 Ekim 2023

Kabul: 23 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: Turizmde mesleki örgütler, Seyahat acentacılığı, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)

ARTICLE INFO

Article history:

Article History:

Submitted: 22 June 2023

First Resubmitted: 06 October 2023

Second Resubmitted: 11 October 2023

Accepted: 23 October 2023

Key words: Professional organizations in tourism, Travel agencies, Association of Turkish Travel Agencies (TÜRSAB)

ÖZ

Turizm endüstrisi içerisinde yer alan meslek kuruluşları genel itibarıyla turizm işletmelerinin gelişmesine katkı sağlayan, sorunları çözmeye destek olan, ulusal ve uluslararası alanda gelişmeleri takip eden bir yapıda faaliyet göstermektedir. Turizm endüstrisiyle ilişkili faaliyet gösteren meslek kuruluşlarından biri de seyahat acentacılığı alanında Türkiye'deki en önemli meslek kuruluşu Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'dir (TÜRSAB). TÜRSAB 1972 yılında kurulduğundan bugüne hem seyahat acentalarına hem de Türkiye turizmine önemli katkılar sağlamıştır. TÜRSAB, turizmi teknolojiyle entegre ederek çağın gereklerine uyum sağlamaya yönelik kurduğu tüm birimleriyle, gerçekleştirdiği fuarlar, etkinlikler, akademik faaliyetler, yayınlar ve raporlarıyla sürekli gelişmektedir. TÜRSAB'ın hedefleri arasında yeni pazarlar araştırmak, bu pazarlarda sektör açısından ikili iş birliği vaat eden alanları ortaya çıkarmak, Türkiye'nin tanıtılmasını ve markalaşmasını sağlamak bulunmaktadır. TÜRSAB'ın Türk turizmine yapmış olduğu katkılar incelendiğinde turizm meslek örgütlerinin artması sektörel güçlenme bakımından önemli görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılında turizm endüstrisine son elli yıldır yön veren önemli meslek kuruluşlarından biri olan TÜRSAB'ın tarihçesi, kuruluşu, amaçları, faaliyetleriyle ele alınarak, Türkiye turizmine katkılar ortaya konmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Professional organizations within the tourism industry generally operate in a structure that contributes to the development of tourism businesses, supports solving problems, and follows developments in the national and international arena. One of the professional organizations operating in relation to the tourism industry is the Association of Turkish Travel Agencies (TÜRSAB), the most important professional organization in Turkey in the field of travel agency. Since its establishment in 1972, TÜRSAB has made significant contributions to both travel agencies and Turkish tourism. TÜRSAB is constantly developing with all the units it has established to adapt to the requirements of the age by integrating tourism with technology, and with the fairs, events, academic activities, publications and reports it organizes. TÜRSAB's goals include researching new markets, revealing promising areas of bilateral cooperation for the sector in these markets, and ensuring the promotion and branding of Turkey. When TÜRSAB's contributions to Turkish tourism are examined, the increase in tourism professional organizations is seen as important in terms of sectoral strengthening. In this study, the contributions to Turkish tourism were tried to be revealed by discussing the history, establishment, purposes and activities of TÜRSAB, one of the important professional organizations that has been guiding the tourism industry for the last fifty years in the centenary of the Republic of Turkey.

GİRİŞ

Son yüzyılda turizm endüstrisinde ulusal ve uluslararası düzeyde önemli gelişmelerin yaşan-

dığı görülmektedir. Teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler (ulaştırma araçlarında yaşanan gelişmeler, akıllı sistemler vb.) tüm endüstrileri etki-

lediği gibi turizm endüstrisi içindeki konaklama, seyahat, yeme içme ve eğlence gibi sektörleri de etkilemiştir. Turizm arzı, turizm talebi ve pazarlama süreçlerinde değişimler meydana gelmiştir.

Turizm endüstrisinde faaliyet gösteren seyahat acentaları bu endüstrinin en temel işlevlerini yerine getirmektedir. Dünya genelinde turizm faaliyetlerine katılımın yıllar içerisinde artmasıyla birlikte, seyahat acentalarına olan ihtiyaç da artmıştır (Çakıcı vd. 2008). Seyahat acentaları, yeni destinasyonlar bularak bunları turizm endüstrisine kazandırmak, turistik ürünlere alternatifler oluşturmak, erken rezervasyon, indirim gibi kampanyalarla talebi arttırmak ve yönlendirmek, seyahat danışmanlığı gibi hizmetlerle turizmin önemli bir yapı taşı oluşturulmaktadır (Tanrısevdi 2002). Değişen çevre koşulları ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, turizm endüstrisindeki rekabete küresel bir boyut kazandırarak işletmeleri güçlü olmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda turizm hareketlerinin ayrılmaz bir parçası olan seyahat acentalarının değişime uyum sağlayacak hatta yön verecek güçte olmaları gerekmektedir. Bu gücün oluşturulmasında mesleki örgütlerin önemli rolü bulunmaktadır.

Seyahat acentalarıyla ilgili mesleki standartların belirlenmesi, bu standartlara uygun profesyonellerin yetiştirilmesi, bireylerin ve sektörün değişim ve yeniliklere uyum sağlamaları amacıyla meslek kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Turizm endüstrisinde belli bir kalitede hizmet sunabilmek, memnuniyeti sağlayabilmek için çeşitli ortak norm ve değerler oluşturarak uygulayabilmek adına meslek kuruluşlarının varlığı oldukça önemlidir. Turizm meslek kuruluşları; genel itibarıyla turizmle ilgili konular, sorunlar üzerine çözümler üretmek, turizm işletmelerinin geliştirilmesini sağlamak ve turizmde yaşanan gelişmelere ilişkin ulusal ve uluslararası tüm konuları takip ederek kamuoyunu bilgilendirmek gibi amaçlarla faaliyet göstermektedir (Akay vd. 2014; Manav vd. 2017).

Türkiye’de turizm endüstrisinin en önemli meslek kuruluşlarından biri de Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’dir (TÜRSAB). 1972 yılında 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu ile kurulduğu gündün bu ya-

na gerçekleştirmiş olduğu pek çok yenilik ve destek ile hem seyahat acentalarına hem de Türkiye turizmine olumlu katkılar sağlamaktadır. Yetki ve sorumluluklarının çerçevesi kanunla çizilmiş TÜRSAB, elli yıllık geçmişiyile, binlerce üyesi ve sektörel etkinlikleri ile bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Hem kamu kurumu hem de sivil toplum kuruluşu niteliğine sahiptir ve Anayasa’nın 135. maddesinde tarif edilmiş bir meslek örgütüdür. Sınırları yasayla belirlenmiş mesleki kamu disiplinini sağlarken diğer yandan da hem tüketicilerin hem de meslek temsilcilerinin haklarını korumaya yönelik faaliyetler yürütmektedir. Kurulduğu gündün bu yana sağladığı destekler sayesinde seyahat acentaları tarafından tüketicilere ödeme avantajları sağlanmıştır. Seyahat pazarına önemli bir ön finansman yaratan “Erken Rezervasyon” sistemi yaygınlaşmış, seyahat sigorta güvencesi ile risklerin minimize edilmesi tüketicide güven yaratarak bireysel seyahatlerin organize hareketlere dönüşmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, Türkiye turizm hareketlerinin kitleleşmesinde önemli adımlar olarak görülmektedir (TÜRSAB 2022a).

Türkiye’de turizm meslek örgütleriyle ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Ulaşılan çalışmalarda çoğunlukla meslek örgütlerinin; turizmin gelişmesi, etik kuralların oluşturulması ve mesleki sorunların giderilmesine yönelik etkinlikleri irdelenmiş, bunun yanı sıra web sitelerinin etkinliğini ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır (Altun 2004; Akay vd. 2014; Yenipınar vd. 2014; Manav vd. 2017; Gökkaya ve Demirkol 2017). İlgili alanyazında Türkiye turizminin son elli yılında faaliyet gösteren meslek örgütü TÜRSAB’la ilgili çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de turizm endüstrisine yön veren en önemli meslek kuruluşlarından biri olan TÜRSAB’ın tarihçesi, kuruluşu, amaçları hem seyahat acentaları hem de ülke turizmi için gerçekleştirdiği faaliyetleri derlenerek alan yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda TÜRSAB ile ilgili hazırlanan bu derleme çalışmada birincil (işletmeye ait belgeler, raporlar, yönetmelikler vb. belgeler) ve ikincil kaynak (kitap, makale, dergi, vb. yayınlar) kullanımına başvurulmuştur.

SEYAHAT ACENTACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Geçmişten günümüze anlamı değişen seyahat kavramı, günümüzde uluslararası bir boyut kazanarak en genel ifadeyle, belli bir motivasyon elde etmek amacıyla insanların bir yerden bir yere olan hareketi şeklinde tanımlanmaktadır (Zengin vd. 2017). Seyahate yönelik hizmetleri satan seyahat acentaları, seyahate dayalı mal ve hizmetlerin, özellikle paket turların, havayolları, oteller, tur şirketleri, kurvaziyer gemileri gibi üçüncü taraf seyahat tedarikçileri adına son kullanıcı olan müşterilere yönelik satışla ilgilenen işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Singh 2008). 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'na seyahat acentaları "*kâr amacı ile turistlere turizm ile ilgili bilgiler vermeye, paket turları ve turları oluşturmaya, turizm amaçlı konaklama, ulaştırma, gezi, spor ve eğlence hizmetlerini görmeye yetkili olan, oluşturduğu ürünü kendi veya diğer seyahat acentaları vasıtası ile pazarlayabilen ticarî kuruluşlardır*".

Turizm endüstrisinde farklı işletmeler tarafından hazırlanan ürünleri bir araya getirerek satış ve pazarlamasını gerçekleştiren işletmeler olarak kabul edilen seyahat acentaları, tarihsel süreçte gelişmeler göstererek günümüzde turizmin ayrılmaz bir parçası olmakla kalmamış turizm hareketlerinin büyümesinde önemli roller üstlenen kuruluşlardan biri hâline gelmiştir. Ayrıca turizm hareketlerinin ortaya çıktığı ilk yıllarda yüksek maliyetleri nedeniyle gelir düzeyi yüksek üst sınıfa hitap eden seyahatler, seyahat acentalarının kurulması, ulaştırma ağlarının genişlemesi ve maliyetlerin düşmesiyle orta sınıfın da katılımına imkân sağlamıştır (Güleryüz 2020).

Dünyada seyahat acentacılığı faaliyetlerinin ortaya çıkışına bakıldığında, tur organize etme işinin oldukça eskilere dayandığı görülmektedir. 1400'lü yıllarda Kudüs'e gidecek hacılara Venedik'te kalacak yer sağlayan aynı zamanda kentin çevresine geziler düzenleyen ve geçiş sözleşmeleri yaparak seyahat acentaları gibi faaliyet gösteren yerler bulunmaktaydı. 1650'li yıllarda Paris'te Theophraste Renaudot tarafından kurulan bir büro faaliyete geçerek kabile halinde seyahat etmek isteyenler için adres toplamaktaydı.

Bunun yanında bir gezi hedefi belirleyerek, at, tahtirevan ve fayton gibi taşıma araçlarını organize ediyor, gemi rezervasyonları yapıyor ve kalacak yer sağlıyordu. Bu bakımdan bir çeşit seyahat acentası hizmetleri yerine getirilmekteydi. 18.yüzyılda "Entrepreneur" adıyla ortaya çıkan girişimciler; küçük kafilelere konaklama, yeme içme ve rehberlik dahil tek bir fiyattan Paris'e ya da Roma'ya seyahat hizmeti sunmaktaydı (Löschburg 1998).

Modern anlamda turlar düzenleyerek acentacılık faaliyetlerini başlatan, resmi ilanla tur organizasyonu gerçekleştiren ilk kişi, asıl mesleği marangozluk ve gezici vaizlik olan Thomas Cook'tur. 1841 yılında İngiltere'deki Temperance (Yeşilay) Derneği üyelerinden oluşan 571 kişiyi trenle kazanç elde etmeden 1 şilin karşılığında Leicester'dan Loughbourg'a gününbirlik götürerek çevre gezisi ve çay molasının dahil olduğu ilk organize turu gerçekleştirmiştir (Özdoğan ve Gencer 2017; Güçlü ve Çorbacı 2020; Güleryüz 2020). İlk organizasyonunu başarıyla gerçekleştiren Cook, mütevazı başlangıcından sonra 1848'de İskoçya'ya, 1855'te Avrupa'ya turlar düzenlemeye başlamış, 1856'da ise düzenlediği Avrupa turunda ulaşım, konaklama, yemek, vergi, bagaj taşıma, seyahat sigortası, seyahat çeklerinin temini, kredi mektupları, vize, ülkelere giriş izni, döviz, müze ve ören yeri ücretleri, çevre gezileri, rehberlik hizmeti, tanıtım kitap ve broşürleri gibi her şeyin bir paket dahilinde sunulduğu her şey dâhil paket tur sistemi geliştirmiştir (Löschburg 1998; Güleryüz 2020). Aynı zamanda gençlere yönelik eğitici geziler, gündüz gezemeyen işçiler için "Ayışığı turları", çevre gezileri düzenlenmiş, haftalık (taksitli) ödeme imkânı sağlanmış, gezi ve fuar kulüpleri kurulmuştur. Gezi için para biriktirme fikrini geliştirmesiyle dünyada turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Löschburg 1998).

1860 yılında İngiltere'de ilk seyahat acentasını açan Cook, aynı yıl ilk Amerika turunu, 1888'de ise ilk dünya turunu gerçekleştirerek istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir (Page 2007; Güçlü ve Çorbacı 2020; Shekhawat 2020). Cook'un uluslararası turizm organizasyonlarındaki başarıları büyük ölçekli acentalara öncü

olmuş ve çok geçmeden Amerika'da American Express Company, Hollanda'da Lissone&Zoon ve Almanya'da Reisebüro gibi acentalar ortaya çıkmıştır. Thomas Cook' un başarısı üzerine arka arkaya kurulan seyahat acentaları ile turizm endüstrisi hızla gelişme göstermiştir (Löschburg 1998).

18. yüzyıl endüstri devriminden sonra; yaşam standartlarının yükselmesi, ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, çalışan maaşlarındaki artış, ücretli izin hakları ve izin sürelerinde artış gibi özlük haklarındaki iyileşmeler, yeni yerleri görme isteğinin artması, eğitimdeki gelişmelerle farklı ülkelere duyulan merak artmıştır. Deniz aşırı seyahatlere duyulan ilgiyle birlikte turların daha güvenli ortamlarda yapılabilmesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca konaklama işletmelerinde yeni yapılar ortaya çıkmış, internetin yaygınlaşması ve teknolojik araçların gelişmesi ile bilgiye ulaşmak kolaylaşmış ve bu sayede uluslararası seyahat hareketleri 20. yüzyılın devamında da gelişimini sürdürmüştür (Mason 2008; Çallı 2015).

Seyahat acentacılığı faaliyetlerinin Türkiye'de gelişimine bakıldığında Anadolu topraklarında cumhuriyet döneminden önceki yıllarda acentacılık faaliyetlerine yönelik bazı girişimlerin olduğu göze çarpmaktadır. 1862 yılında Beyoğlu'ndaki Angleterre Otel'i'nin sahibi Mösyö Misiri, Avrupa şehirlerine bir organize tur düzenlemiştir (Çokışler 2017; TÜRSAB 2022a). Osmanlı Devleti'nde (1863) Sultan Abdülaziz döneminde Sultanahmet Meydanı'nda Sergi-i Umumi-i Osmani adında uluslararası bir sergi açılmış, panayır fuar konseptinde açılan sergiye yaklaşık yüz ile yüz elli bin kişinin katılımıyla turistik bir çekim yaratılmıştır. Yurtdışından gelen yabancılara İstanbul ve yakın çevre gezileri yaptırılmıştır. Bu sayede Avrupa'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ilk turist kabileleri oluşmuştur (Özdemir 2011; Çokışler 2017; The Voice of Travel 2022).

Avrupalı turistlerin İstanbul'a gelmesinde, 1883-1977 yılları arasında faaliyet gösteren Orient Express (Şark Ekspresi) önemli katkılar sağlamıştır (The Voice of Travel 2022). Anadolu topraklarında cumhuriyet öncesi turizmin gelişimine genel olarak bakıldığında gerçekleştirilen

tüm etkinliklerin çok uzak bir geçmişe dayanmadığı göze çarpmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde giderek hareketlenen turistik gelişmeler 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hız kesmeden gelişmeye devam etmiştir. Türkiye'de cumhuriyetle birlikte kurulan turizmde kurumsallaşmanın ilk adımı ve seyahatle ilgili ilk kuruluş olarak nitelendirilen Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'dur (Turing).

Turing, ilk olarak 6 Kasım 1923 tarihinde "Türk Seyyahin Cemiyeti" adıyla Mustafa Kemal Atatürk ve milletvekili Reşit Saffet Atabinen öncülüğünde kurulmuştur. Sonraki yıllarda "Türkiye Turing Kulübü" (Touring Club Turc) adını da alan kurum, 1930 yılında kamu yararına çalışır dernek olarak tanınmıştır. Gümrük ve trafik mevzuatı ile özel yetki ve görevler alıp bugünkü adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır (Turing 2023). Türkiye'nin ilk tanıtım afişleri, yol haritaları, otel rehberleri ve broşürlerini üreten Turing, enformasyon sunma açısından önemli bir kurum olmuştur. Bununla birlikte kurum yıllar boyunca rehberlerin yetiştirilmesi ve turizmle ilgili eğitimlerin verilmesinde bir devlet organı gibi görevler üstlenmiştir (Hacıoğlu 2006; Güçlü ve Çorbacı 2020). 1925 yılında Pera Palas otelin altında açılan NATTA (National Turkish Tourist Agency) acentacılık alanında öncü olmuştur. 1923 yılında, dördü beşi geçmeyen seyahat acentası sayısı, 1950'li yıllarda 100'ü bulmuştur. 1955'ten sonra gelen turist sayılarının 100 bine yakalamasıyla bağlantılı olarak seyahat acentaları sayıları da giderek artış göstermiştir (The Voice of Travel 2022).

Sanayi devriminden sonra bilim, teknoloji ve ulaşım hizmetlerinde yaşanan gelişmeler, turizm ve seyahat hizmetlerini de etkileyerek köklü değişimlere yol açmıştır. Böylelikle, dünya ekonomisindeki payı giderek artan turizm faaliyetleri büyüyerek bir sistem hâline gelmiştir (Roney 2011). Zamanla modern yaşamın bir parçası hâline dönüşen seyahat faaliyetleri sayesinde turizm uluslararası bir boyut kazanarak gelişimini sürdürmüştür. Dünyada turizm hareketliliğindeki artışlara bakıldığında özellikle 1950'lerden sonra giderek artan ivmenin yarattığı turizm tale-

bi doğrultusunda seyahat hizmetleri sunan işletmelerin de giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Dünya Turizm Örgütü'nün (2014-2015) raporlarına göre turizm endüstrisi, son 60 yılda gittikçe gelişerek dünyanın en hızlı büyüyen sektörleri arasına girmiştir. Buna göre; 1950'li yıllarda 25 milyon civarındaki uluslararası turist sayısı, 2014 yılında 1.138 milyara ulaşmıştır. 2030'lu yıllarda ise bu sayının 1.8 milyara yükseleceği öngörülmüştür (Çallı 2015).

Uluslararası turizm hareketliliğinde yaşanan bu gelişmeler, turizm sistemi içerisindeki işletmelerde artışlara sebep olurken, seyahat hizmetleri sunan acentalar ve tur operatörlerini de etkilemiştir. Özellikle dünya genelinde kitle turizmine ve paket turlara olan talebin artması bunun doğal sonucunda da ihtiyaçların karşılanması için seyahat acentalarının kapasitelerinin taşması, tur operatörlerinin de turizm endüstrisinde mesleki kuruluşları olarak yerini almasını sağlamıştır (Öner 1997).

Giderek yaygınlaşan seyahat endüstrisindeki bu işletmelerin sayısal artışları turizmin gelişmesini sağlarken diğer yandan mesleki sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Birbirinden bağımsız olarak seyahat işletmelerinin turizmi geliştirmek adına göstermiş olduğu bireysel çabalar, mesleğin yürütülmesinde bilgi, etik ve kalite gibi konularda standartların oluşmaması nedeniyle sorunlar yaratmıştır. Bu noktada ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde belirli standartların oluşmasına, bir çatı altında birleşilerek profesyonelleşmeye ve birlik oluşturarak ortak hareket etmeye ihtiyaç duyulmuştur.

SEYAHAT ACENTACILIĞINDA MESLEKİ KURULUŞLAR

Tarihi süreçte insanlar ekonomik, sosyal ve mesleki birçok konuda birlikte hareket etmeye ihtiyaç duyarak birlik olma yoluna gitmiş, bunun sonucunda pek çok örgütsel yapı kurulmuştur. Çevre koşulları ve yaşanan birikimlere bağlı olarak değişen ihtiyaçlar örgütlerin çeşitlenmesine neden olmuştur (Öztaş 2019). Tarih boyunca örgütlerin birbirleriyle mücadeleleri olmuşsa da

meslek örgütleri, bu mücadele alanının içerisinde gelişme göstermiştir (Saatçi 2021).

Profesyonel meslek örgütleri; bir mesleğin daha iyi koşullarda icra edilebilmesi, meslek mensuplarının durumlarının iyileştirilmesi, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve mesleğin icrası esnasında kamunun zarar görmesinin engellenmesi için faaliyetlerde bulunan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır (Çokgezen ve Toksoy 2011). Genel itibarıyla dünyada mesleki örgütlenmelerin ortaya çıkışındaki temel sebepler profesyonel anlamda meslek standartlarının belirlenmesi ve etik kuralların oluşturulmasıdır. Ayrıca üyeler arasında kalite standartlarının belirlenmesi, mesleki eğitimlerin verilmesi, meslek grubunda çalışan haklarının korunması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, olumsuz durumlar ve muhtemel risklere karşı tedbirler geliştirilmesi, meslektaşlar arasında iş birliği oluşturulması, bilgi ve deneyimlerin paylaşılması, sektörün geliştirilmesi adına ortak çabaların geliştirilmesi gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır.

Turizm endüstrisine bakıldığında her sektörde ayrı ayrı örgütlenmeler kurularak profesyonelleşmeye yönelik adımlar atıldığı göze çarpmaktadır. Seyahat, kongre fuar, ulaştırma ve konaklama alanındaki meslek örgütlerinin tümü turizm hareketliliğini küresel boyuta taşımada önemli roller üstlenmektedir.

Dünya Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (UFTAA), Dünya Seyahat Acentaları Birliği (WATA), Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC), Avrupa Seyahat Acentaları ve Tur Operatörleri Birliği (ECTAA), Avrupa Tur Operatörleri Birliği (ETOA), Avrupa Seyahat Komisyonu (ETC), Amerikan Seyahat Acentaları Birliği (ASTA) gibi uluslararası örgütler seyahat endüstrisi alanında faaliyetlerini sürdürmektedir (Akay vd. 2014). Bu örgütler genel olarak seyahat acentaları ve tur operatörlerinin çıkarlarını korumak, mesleki standartları belirlemek, eğitim ve sertifikasyon programları sunmak ve sektörün gelişimine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Bu tür meslek örgütleri, üyelerine mesleki destekler sağlarken, sektördeki güncel gelişmeleri takip ederek üyeler arasında bilgi paylaşımını teşvik ederler. Seyahat acentacılığı ile ilgili mes-

lek örgütleri yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası düzeylerde faaliyet gösterirler. Üyelerine çeşitli faydalar sunarak, mesleki eğitim ve gelişim fırsatları yaratarak iletişim ve iş birliğini teşvik ederler. Ayrıca, sektördeki önemli konuları gündeme getirip hükümetlerle ilişkileri koordine ederek seyahat acentalarının mesleki itibarını artırmak için çalışırlar (Demir 2014).

Özetle seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü alanlarında uzmanlaşmış meslek örgütleri, sektördeki profesyonellerin bir araya gelerek ortak çıkarlarını korumak, mesleki gelişimlerini desteklemek ve genel anlamda turizm endüstrisinin büyümesine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuş kuruluşlardır.

Türkiye’de meslek örgütlerinin çağdaş anlamda ortaya çıkışına bakıldığında, ilk olarak lonca teşkilatları göze çarpmaktadır. Daha sonraları tarım ve hukuk alanında mesleki profesyonelleşmeye yönelik kuralların ve etik ilkelerin belirlenmesi adına bazı yasal adımların atıldığı görülmektedir. Türkiye’de bugünkü meslek örgütlerinin kuruluşu mesleki düzenlemeler ve örgütlenmelerin gelişimi Batılı ülkelerle yakın zamanlarda gerçekleşmiştir (Çokgezen ve Toksoy 2011). Türkiye’deki seyahat acentaları meslek grubundaki ilk örgütlenme, 1955 yılında İstanbul’da TÜSTAC (Türkiye Seyahat ve Turizm Acentaları Cemiyeti) adı altında olmuştur. Bu örgütlenmeyi 1965 yılında İzmir’de kurulan Ege Seyahat Acentaları Derneği (ESAD) izlemiştir. TÜSTAC, acentalar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve işletme sorunlarına çözüm üretilmesi amacıyla kurulmuş bir yapılanmadır (Mısırlı 2008). Sonrasında seyahat acentalarının örgütlenme sürecinde yaşananlar 1972 yılında 1618 Sayılı kanunla kurulan TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) ile günümüze kadar yaşanan bir sürecin başlangıcını teşkil etmektedir. Türkiye’de TÜRSAB haricinde seyahat hizmetlerine yönelik kurulan ulusal anlamdaki diğer mesleki örgütlenmelerden; Demiryolu Taşımacılığı (DTD), Turing Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK), Türk Hava Kurumu (THK), Seyahat Acentaları Yöneticileri Derneği (SAYD) bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada TÜRSAB, Türkiye turizmine sağlamış olduğu katkılar bakımından çalışmanın

ana konusunu oluşturduğundan detaylı olarak incelenmek üzere ele alınmıştır.

TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 14 Eylül 1972’de kabul edilen ve 28 Eylül 1972 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu ile kurulmuştur. 1618 sayılı Kanunun (1972) 32. Maddesinde TÜRSAB’ın kuruluş amacı “*Seyahat acentaları, seyahat acentalığı mesleğinin yurt ekonomisi ve turizmüne uygun surette gelişmesini sağlayıcı tedbirleri almak ve mesleki ahlak ve tesanüdü korumak amacıyla Seyahat Acentaları Birliği adı altında tüzel kişiliği haiz bir birlik kurarlar. Seyahat acentalarının bu birliğe üye olmaları zorunludur*” olarak belirtilmiştir. Birliğin görevleri ise Kanunun 33. Maddesinde “*Seyahat Acentaları Birliğinin görevi, pazar araştırmaları ve seyahat acentalığı konusunda incelemeler yapmak, birlik üyeleri arasındaki haksız rekabetin önlenmesi hususunda gerekli tedbirler almak, seyahat acentaları personelinin yetiştirilmesi için kurslar ve seminerler düzenlemek, Bakanlıkça istendiğinde görüş bildirmek, uluslararası kuruluşlarda seyahat acentalarını temsil etmek, bu kanunda ve 34’üncü maddenin son fıkrasında bahsedilen yönetmelikte belirtilen diğer görevleri ifa etmektir.*” olarak ifade edilmiştir.

Türkiye Seyahat ve Turizm Acentaları Cemiyeti’nin (TÜSTAC), Orhan Koraltan başkanlığında; Metin Sayal, Çetin Kayra, Boğaç Yar, Jak Kasar, Aydın Turaman, Cevat Uğurdağ ve Ferit Epikmen’den oluşan son yönetim kurulu, artık adı “TÜRSAB” olan bu yeni meslek örgütünde, ilk genel kurula kadar görevini sürdürmüştür. TÜRSAB’ın ilk genel kurulu 3 Temmuz 1973 tarihinde yapılmış ve ilk başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan olmuştur. TÜRSAB Anayasasının 135. Maddesinde tanımlanan niteliklere haiz, kamu kurumu niteliğinde bir meslek örgütüdür (TÜRSAB 2022a).

Türkiye’de TÜRSAB üyesi olunmadan “seyahat acentacılığı” sıfatı kazanılmadığından, TÜRSAB ülkedeki bütün seyahat acentalarının üye olduğu 36 bölgede örgütlenmiş Türkiye’nin en büyük meslek örgütlerinden biridir. Bu örgüt turizm endüstrisini etkin bir şekilde temsil etmeyi, toplumsal bilinci arttırmayı, yasal düzenleme-

lerin geliştirilmesinde proaktif bir yaklaşım izlemeyi, üyelerinin ve çalışanlarının performansını geliştirmeyi, rekabet ortamını kontrol etmeyi, seyahat acentalarının mesleki anlamda gelişimine katkı sağlayacak eğitim çalışmalarını organize etmeyi ve sektördeki hizmet standartlarını yükseltmeyi kendine misyon olarak belirlemiştir (TÜRSAB 2023).

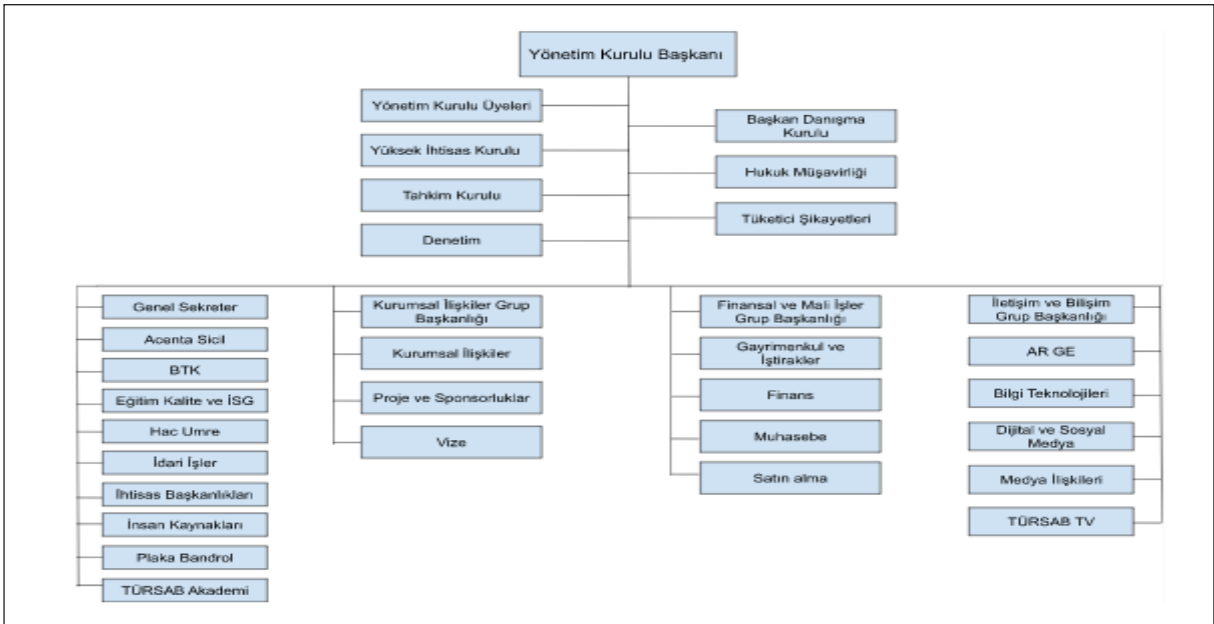
TÜRSAB'ın kurumsal yapısını oluşturan organlar; kanuni organlar ve idari organlar olarak iki temel bölüme ayrılmıştır. İşletme belgesine sahip üye seyahat acentalarının yasal temsilcilerinden oluşan kanuni organ, genel kuruldur. Genel kurul, birliğin en üst organıdır. Üç yılda bir olağan olarak toplanır ve yapılan seçimlerle yönetim kurulunu göreve getirir (TÜRSAB 2022a). En son 2022 yılında gerçekleştirilen 25. Olağan Genel Kurul neticesinde başkanlığı Firuz B. Bağlıkaya kazanmış ve ikinci kez yönetim kurulu başkanlığı görevini devralmıştır (TÜRSAB 2023).

TÜRSAB kurumsal yapısındaki diğer temel bölüm İdari Organlar'dır. İdari organlar, yarı ya da tam zamanlı ücretli veya gönüllülük esasına göre çalışan birimlerden oluşmaktadır. Alt birimleri; Başkanlık Danışma Kurulu, Genel Sekreterlik, Grup Başkanlıkları, Hukuk Birimi, Denetim Birimi'dir. Yerel birimleri ise Bölge Temsil Kurul-

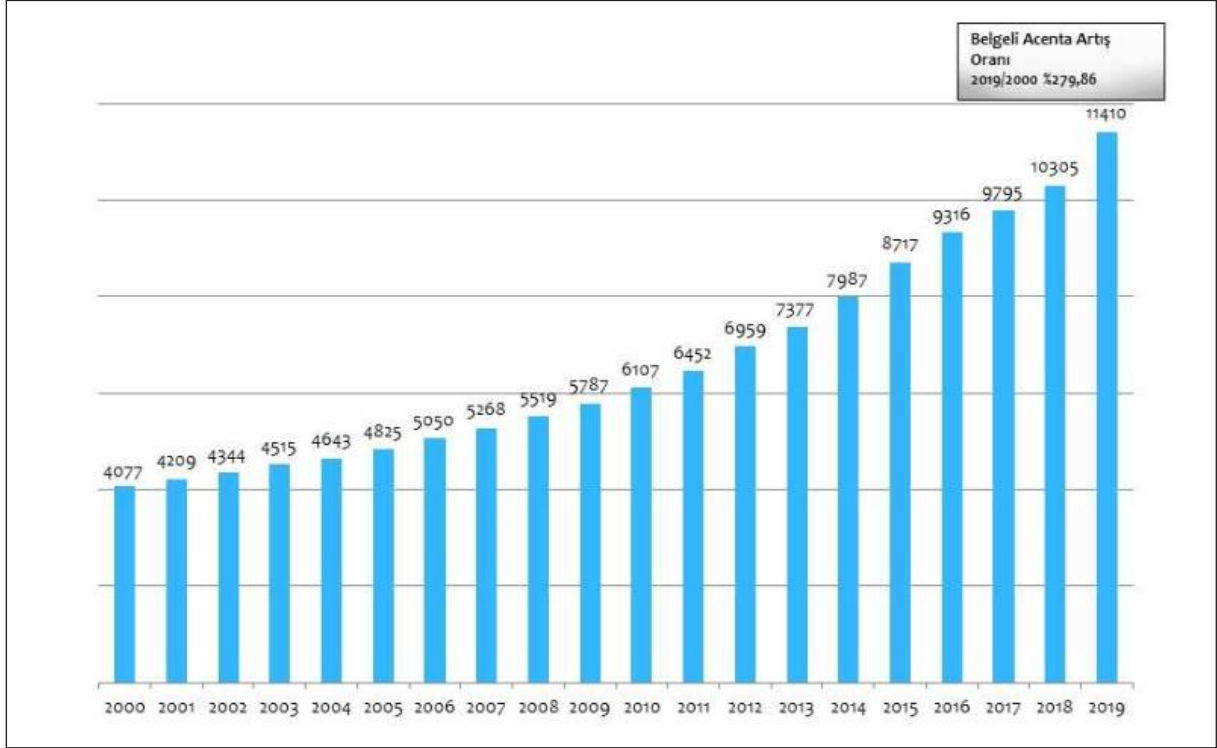
ları (BTK) ve Bölgeler Arası İşbirliği Kuruludur (TÜRSAB 2022a).

Türkiye'de seyahat acentası açmak ve faaliyet gösterebilmek için bu birliğe üye olma zorunluluğu bulunmaktadır. İlk kurulan seyahat acentalarının bir bölümü, TÜRSAB'ın kuruluşundan 15-20 yıl öncesinde faaliyete geçmiş olanlar, 1973 yılında TÜRSAB'a ilk sıralarda kayıtlarını yapan seyahat sektörünün öncü kurumları olarak 50. yıl itibarıyla hâlen faaliyetlerine devam etmektedirler.

TÜRSAB faaliyete geçtiği yıllarda 100 civarında olan üye acenta sayısı (İçöz 1998); 1995'te 2320, 2005'te 4825 olmuştur. 2015'te 8717 olan acenta sayısı, 2022 yılında 13488 acentaya ulaşmıştır. Toplam 13342 A grubu, 42 B grubu, 104 C grubu acenta bulunmaktadır. Şubeler hariç merkez seyahat acenta sayısı ise 11170'tir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023a). Şekil 2'de TÜRSAB'a bağlı seyahat acentalarının yıllar içindeki sayıları grafik olarak aktarılmıştır. Son yıllarda Türkiye'deki acenta sayılarına bakıldığında sürekli yükselen bir grafik göze çarpmaktadır. Şekil 2: Yıllara göre TÜRSAB'a bağlı seyahat acentaları sayısı (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023b)

Şekil 1. TÜRSAB Organizasyon Şeması (TÜRSAB 2022a).

Şekil 2. Yıllara göre TÜRSAB'a bağlı seyahat acentaları sayısı (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023b)

Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'na (1972) göre, TÜRSAB'ın temel görevlerini Şu Şekilde sıralamak mümkündür;

- ▶ Pazar araştırmaları ve seyahat acentaları konusunda incelemeler yapmak,
- ▶ Birlik üyeleri arasındaki haksız rekabetin önlenmesi hususunda gerekli tedbirleri almak,
- ▶ Seyahat acentaları personelinin yetiştirilmesi için kurslar ve seminerler düzenlemek,
- ▶ Bakanlıkça istendiğinde görüş bildirmek ve uluslararası kuruluşlarda seyahat acentalarını temsil etmek."

TÜRSAB bu görevleri yerine getirirken, aynı zamanda seyahat acentalarını ve acentacılık mesleğini ülke ekonomisine ve turizmine uygun olarak geliştirecek tedbirleri almak ve mesleki ahlaki korumakla sorumludur. Bu kapsamda, TÜRSAB'ın Türkiye'deki seyahat acentalarının faaliyetleri ile ilgili eşgüdüm ve denetim sağlayan en önemli örgütü olduğu söylenebilir (Çeşmeci ve Birdir 2010). TÜRSAB yapılanması ince-

lendiğinde; genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu ve disiplin kurulundan oluşan dört organı bulunmaktadır (Akdu 2019). TÜRSAB yönetimi; bir başkan, iki başkan yardımcısı ve altı üye ile dokuz kişiden oluşmaktadır. TÜRSAB başkanlık seçimleri üç yılda bir yapılmaktadır (TÜRSAB 2023).

TÜRSAB, sektörün nabzını doğru tutabilmek, mesleğin niteliğini yükseltmek ve sektöre yön veren projeleri hayata geçirmek için İhtisas Başkanlıklarını kurmuştur. Her bir İhtisas Başkanlığı, o alanın profesyonelleri ile oluşturulmuş, atamayla görevlendirilen ve gönüllülük esasına göre çalışan üyelerinden oluşmaktadır. TÜRSAB İhtisas Başkanlıkları; İç Turizm, Karayolu Turizmi, Havayolu Bilet Satış ve IATA, M.I.C.E. (Meetings, Incentives, Conferences, and Exhibitions), Yat Turizmi, Sağlık Turizmi, Spor Turizmi, TOAR (Tüketici, Otel, Acenta, Rehber İlişkileri), Alternatif Turizm, Incoming Turizm, Kültür Turizmi, Dış Turizm, Kruvaziyer Turizm, Av Turizmi, Hac-Umre ve Gastronomi Turizm İhtisas Başkanlığı olarak 16 alanda faaliyet göstermekte-

dir. Bu kurullar, 1996 yılında Genel Kurulda kabul edilen iç tüzükte, "İhtisas Komiteleri" olarak yer almış, 2018 yılından itibaren ise 'İhtisas Başkanlıkları' adı ile mevzuata geçmiştir (TÜRSAB 2022a).

TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU VE AMAÇLARI

Cumhuriyet tarihine bakıldığında turizm alanındaki en önemli meslek örgütlerinden biri olan TÜRSAB'ın kuruluşunun uzun bir sürece yayıldığı, pek çok sektör temsilcisi ve kanaat önderlerinin katkısı, değişen yasa ve yönetmeliklerin gelişmesiyle yıllar içinde bugünkü halini aldığı görülmektedir. 1953 yılında çıkarılan Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu, seyahat acentalarının gelişmesi yolunda atılmış önemli bir adımdır. 1950'li yılların sonlarına doğru acentaların sayısı artarken aynı zamanda yabancı acentalar da Türkiye'ye ilgi göstermeye başlamıştır. Seyahat acentaları bu sıralarda, sektörün belirli bir düzen içerisinde hareket etmesini sağlamanın yollarını aramaktadır. 1950'li yıllarda sayıları 200'ü bulan seyahat acentaları henüz herhangi bir örgüte sahip değilken, seyahat acentası sahipleri bir araya gelerek, sorunları ve bu sorunların çözüme kavuşturulması adına görüş alışverişinde bulunarak bir çatı altında örgütlenmenin gerekliliğini tartışmışlardır (Voice of Travel 2022).

1955 yılı Bakanlar Kurulu'nun, 5075 sayılı Kararname'sinde yayımlanan talimatname ile seyahat acentası tanımı yapılmış, ruhsat yükümlülüğü biletle sınırlı olmaktan çıkarılmış, seyahat acentalarının ilk kez nitelikleri belirtilerek, seyahat acentalarına münhasır hizmetler sayılmıştır. 1967 yılında, 6/7516 sayılı Yasa ile Seyahat Acentaları Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Birçok hükmüyle 1618 sayılı Kanun'da yer alan düzenlemelerin ilk hâlini içeren yönetmelik, daha da geliştirilerek 1968 yılında 6/9947 sayılı Kararname ile yeni "Seyahat Acentaları Yönetmeliği" yürürlüğe konmuştur. 1968 yılında Ergun Göksan, Erol Doktoroğlu, Ziya Algar ve Karel Dutilh önderliğinde Ege Seyahat Acentaları Derneği (ESAD) kurulmuştur. Diğer yandan İstanbul'da, kurulan TÜSTAC ile süreç başlamıştır (TÜRSAB 2022a).

Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu'nun "Münhasıran bilet satışı ile iştigal eden turizm büro ve seyahat acentaları, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nden ruhsatname almaya mecburdurlar." şeklindeki 34. maddesi ile bilet satışı yapan acentalar ilk kez kayıtlı hâle geçmeye zorlanmıştır. Aynı kanunda "Bu müesseseler, miktarı Merkez Turizm Komitesi'nce takdir edilecek bir teminat akçası göstermekle mükelleftir." denilerek seyahat acentacılığına başlangıç için, teminat adı altında bir bedel alınması uygulamaya konulmuştur. 1960'lı yıllarda dönemin (1965-1969) Turizm Bakanı olan Nihat Kürşad'ın yoğun katkıları yanında İzmir Seyahat Acentaları Derneği, Ankara Seyahat Acentaları Cemiyeti ve TÜSTAC'ın çalışmaları neticesinde 1618 sayılı kanunun çıkması için önemli bir yol kat edilmiştir. 1971 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak göreve gelen Erol Yılmaz Akçal, seyahat acentası temsilcilerine gerekli düzeltmelerin kanunun çıktuktan sonra da yapılabileceği yönünde görüş bildirmesiyle kanun taslağı acenta ve birlik kanunu olarak kabul görmüştür (TÜRSAB 2022a).

TÜRSAB'ın yeni bir meslek örgütü olarak, ilk Genel Kurul'u 3 Temmuz 1973 Salı günü İzmir Ankara İstanbul ve diğer illerden yaklaşık eşit sayılarda katılan acentalarla gerçekleştirilmiştir. Bu kurul sonucunda, TÜRSAB'ın ilk genel başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan olmuştur. Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'nun TBMM'de kabulünden sonra resmi olarak faaliyetlerine başlayan birlik, hızla gelişerek kısa sürede sektörün temel aktörlerinden biri hâline gelmiştir. 1973 yılında, İstanbul Harbiye'de küçük bir büroda başlayan çalışmalar, bugünün dev kurumunun faaliyetlerine dönüşmüştür (Voice of Travel 2022).

Birliğin temel kuruluş amacı; TÜRSAB'ın görevleri, etkinlikleri ve hiyerarşik sistemini oluşturmak, seyahat acentalarının mesleki etik, gelişim ve işbirlikçiliği muhafaza edebilmek amacıyla gereken tedbirleri hazırlamak, Birliğin ve mensuplarının Bakanlık ile turizm endüstrisindeki teşebbüslerin birbirleriyle olan bağlantılarını gerçekleştirmektir. TÜRSAB'ın varlığının en önemli sebebi; seyahat sektörünün ürün oluşturan, satış ve pazarlama yapan binlerce seyahat acentasının

ortak sesi olarak her kesim tarafından duyulmasını sağlamaktır (TÜRSAB 2022a). Bu doğrultuda, birliğin kuruluş amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (TÜRSAB 2023);

- ▶ Seyahat acentacılığı mesleğinin ve faaliyet alanının temelini oluşturan turizm endüstrisinin gelişimine katkıda bulunmak,
- ▶ 1618 sayılı kanunun belirlediği yetkiler çerçevesinde meslek disiplininin sağlanmak,
- ▶ Mesleğin gelişimine ilişkin faaliyetler yapmak, seyahat acentalarının karşılaştıkları sorunların çözümü yönünde çalışmalar gerçekleştirmek,
- ▶ Turizm endüstrisinde yaşanan gelişmeler ve karşılaşılan sorunlara ilişkin tüm konuları ilgili mercilerin dikkatine sunmak.

TÜRSAB bu amaçları gerçekleştirebilmek için kamu ve özel sektör turizm kurumlarıyla ortaklaşa çalışmalar yürüterek, turizm politikalarının geliştirilmesinde önemli görevler üstlenmektedir. Birlik, kuruluşundan bu yana uluslararası önemli kuruluşların, organizasyonlarının üyesi, katılımcısı ve uygulayıcısı olarak Türkiye turizminin gelişmesi ve üyelerinin uluslararası seyahat endüstrisindeki tüm yenilikleri izleyebilmesi adına çalışmalarına devam etmektedir (TÜRSAB 2022a).

TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ'NİN TÜRK TURİZMİNE KATKILARI

Türkiye'de TÜRSAB'ın kurulduğu yıllarda ülkeye gelen turist sayısı bir milyon civarındayken, Cumhuriyetin yüzüncü yılına bakıldığında 50 milyonu aşkın turist sayılarına ulaşılmıştır. Elli yıllık süreçte Türkiye'nin turizm alanında diğer dünya ülkeleriyle rekabet gücünün yükselmesinde diğer turizm meslek örgütleri kadar TÜRSAB'ın da önemli katkıları bulunmaktadır. Kuruluşundan bugüne oluşturduğu örgütlü çalışma ruhu, tanıtım ve pazarlamada üstlendiği öncü rollerle turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu gelişmelerde, Türk turizminin geçtiği çok zorlu süreçlere rağmen birlik hâline gelen seyahat acentaları ve onlarla iş birliği yürüten diğer turizm işletmelerinin çabaları göz ardı edilmemektedir. Özellikle yurtdışından,

seyahat acentası organizasyonu ile gelen turistlerin oranındaki artış, TÜRSAB'ın başarı göstergelerinden biri olmuştur. Türk turizminin yoğun krizler yaşadığı dönemlerde, Avrupa'da yabancı tur operatörleri Türkiye satışlarını en aza indirme eğilimine giderken, burada öne çıkan Türk kökenli tur operatörleri (Öger Tur, Pacha Tours, Nazar Tours, Taurus, Tursem vb.) hızla boşluğu doldurarak Türkiye destinasyonlarının satılmasını sağlamıştır (The Voice of Travel 2022).

TÜRSAB'ın Türk turizmine tanıtım faaliyetleri, eğitim, tanıtım, sektörel gelişim gibi pek çok farklı alanda destekler sunduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de turizmin gelişmesindeki en önemli fonksiyonlarından biri, tüketicinin turizm hizmetlerine güven duymasını sağlamak olmuştur. Bu bağlamda, TÜRSAB tarafından hazırlanarak yargı aracılığıyla acenta-otel-tüketici arasındaki ayıplı ürün sorunlarının tarifi ve çözümleri konusunda hukuk kaynağı olarak kabul gören "Kütahya Çizelgesi" çok önemli bir kilometre taşı olarak kabul görmüştür. Zamanla oluşan güven, tatil tercihini seyahat acentalarından tercih etme yönünde artış sağlayarak tüketici haklarına saygılı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bugün yerli ve yabancı seyahat tüketicisinin organize seyahat faaliyetlerine yönelmesinin temelinde; Tüketici Birimi'nden, Tahkim Kuruluna, TOAR Tüketici, Otel, Acenta, Rehber İlişkileri) komitesi çözümlerinden, sigorta güvencesine kadar oluşturulan güven duygusu bulunmaktadır (The Voice of Travel 2022).

Güven duygusunu güçlendirmeye yönelik diğer bir uygulama da sigorta sisteminin 2007 yılında zorunlu hale getirilmesiyle olmuştur. Ayıplı mal/hizmet üreten seyahat acentalarıyla birlikte, konaklama işletmeleri ve ulaştırma şirketlerinin de kapsama alınması tüketicilerin güven algısını yükselterek tercih edilmesini sağlamıştır (The Voice of Travel 2022).

Ülke çapında seyahat acentalarının işlerini yasal çerçeveye uygun gerçekleştirmesinden mesul olarak 1618 sayılı Kanun'un belirlediği yetkiler çerçevesinde meslek disiplininin sağlanması, mesleğin gelişimine ilişkin faaliyetler yürütülmesi ve seyahat acentalarının karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin çalışmalar yer almaktadır. Ka-

mu görevi yürüten birlik, TÜRSAB tabelasının asılması zorunluluğu, belgesiz faaliyet gösteren sahte acentaların engellenmesi için denetlemler yapmaktadır. TÜRSAB denetim fonksiyonu ile hem üyelerinin ve tüketicilerin haklarını korumayı hem de haksız rekabeti önlemeyi amaçlamaktadır (The Voice of Travel 2022). Bu noktada denetimlerin sıklaştırılarak caydırıcı cezaların arttırılarak uygulanması yasadışı faaliyetleri önlemede sektöre önemli katkı sağlayacaktır.

1972 yılına kadar yalnızca iç turizm veya ülkeye turist getirmeye yönelik faaliyetlerle ilgilenen acentalar, TÜRSAB yapılanmasındaki gelişmeler sonucunda 37 bölgede temsilciliklerin kurulması iç turizmden, gastronomiye, spor turizminden, sağlık turizmine, kongre fuar turizminden inanç turizmine kadar tüm alanlarda çeşitlenmeye olanak sağlamıştır (The Voice of Travel 2022). Bölgeler arası turistik faaliyetlerin dengeli dağılımı için talep yaratma noktasında da çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca doğal, kültürel ve tarihsel değerlerin korunması gibi konularda yol gösterici olmaktadır (Gökkaya ve Demirkol 2017). Bunların yanı sıra erken rezervasyon sisteminin geliştirilmesiyle tüketicilere ödeme avantajları sunulmuştur.

TÜRSAB, ülke turizminin ne durumda olduğunu gösteren raporlar hazırlayarak sektöre yön verirken, hükümet ve yetkili mercilerle görüşmeler yaparak sektörün daha iyi seviyelere gelebilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir (Gökkaya ve Demirkol 2017). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde ulusal yeterlilik sisteminin oluşturulması ve işletilmesi amacıyla kanunla kurulan Mesleki Yeterlilik Kurumunda üye olarak yer almaktadır (TÜRSAB 2022a).

TÜRSAB, Ayrıca Karadeniz Turizm İşbirliği Konferansı katılımcısı olan TÜRSAB, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Genel Kurulunda kurucu üye olarak bulunmaktadır. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun ile Danışma Kurulu üyesi olmuştur. Ayrıca her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen, yurt içi ve yurt dışından binlerce turizm profesyonelinin katılım sağladığı "Travel Turkey" uluslararası turizm fuarını organize ederken, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile iş birliği içinde dünyanın dört bir ya-

nında düzenlenen turizm fuarlarına katılarak Türkiye'yi temsil etmektedir. Bunun yanı sıra TÜRSAB uluslararası fuarlarda ülke tanıtımı konusundaki lobicilik faaliyetlerini arttırarak yürütmeli Türkiye'nin tanıtımında sesi olmalıdır. Tanıtım faaliyetlerine yönelik bir katkısı da üyeleri için önemli turizm merkezlerine ilişkin harita, broşür gibi tanıtım materyalleri üreterek turizm endüstrisindeki kurumları tanıtan rehberler, kataloglar yayımlayarak destek vermektedir (TÜRSAB 2022a).

Lütfi Kırdar Kongre Salonu'nun açılmasında önderlik yapan TÜRSAB, Türkiye'de kongre turizminin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır (The Voice of Travel 2022). Ayrıca uzun yıllardır birçok önemli ulusal ve uluslararası kuruluşların, organizasyonların üyesi, katılımcısı ve uygulayıcısı rolünü de üstlenmektedir. Bu kuruluşların başında; Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Uluslararası Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (UFTAA) gelmektedir. Alanında üye olduğu önemli kuruluşlardan birisi de Avrupa Birliği içindeki Seyahat Acentaları ve Tur Operatörleri Birlikleri Grubu'dur (ECTAA). Ayrıca; Japonya Seyahat Acentaları Birliği (JATA), Uluslararası Tur Operatörleri Birliği (IFTO) ve Balkan Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (BAFTAA) üyesidir (TÜRSAB 2022a).

TÜRSAB'ın Türk turizmine bir diğer önemli katkısı da eğitim alanındadır. Türkiye genelinde meslek liselerini yaygınlaştırmak ve turizm endüstrisinin gereksinim duyduğu nitelikli personeli yetiştirmek için 2005 yılında kurulan TÜRSAB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'dir. Öğrencileri en iyi şekilde yetiştirerek turizm endüstrisinin gereksinim duyduğu nitelikli personeli yetiştirmeyi hedefleyen kurumda yiyecek ve içecek hizmetleri ile konaklama ve seyahat hizmetleri bölümleri bulunmaktadır. 2016 yılında ise 2016 yılında Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin vizyon, misyon, değerleri ve stratejileri doğrultusunda seyahat acentalarına donanımlı insan kaynağı sağlamak amacıyla TÜRSAB Akademi kurulmuştur (Özel TÜRSAB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 2023; TÜRSAB 2022a).

Seyahat işletmelerini, çalışanları, okulları ve öğrencileri tek bir çatı altında birleştirerek, tüm

acentaların iş gücü kaynağını geliştirmeyi misyon edinen TÜRSAB Akademi, Türkiye turizm endüstrisine ve seyahat acentacılığı mesleğine katkı sağlamayı, üyelerinin ulusal ve uluslararası platformlarda daha aktif, güçlü ve etkin bir rol üstlenebilmeleri için dijital çağa uygun yenilikçi ve sürdürülebilir bakış açısı geliştirmeyi hedeflemektedir. Yetişmiş ve yetişmekte olan turizmcilere; Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun belirlemiş olduğu mesleki belgelendirmeler, sektöre özel teknoloji programları ve kişisel gelişim alanlarında eğitim programları sunmaktadır. TÜRSAB Akademi, verdiği eğitimler sayesinde toplumsal bilinci artırmakta, yasal düzenlemelerin geliştirilmesinde ise proaktif bir yaklaşım sergilemektedir (TÜRSAB Akademi 2023).

Akademide yapılan eğitimlerin TÜRSAB TV üzerinden yayımlanması hem daha fazla erişime hem de yapılan çalışmaların arşivlenmesine olanak sağlamıştır. TÜRSAB sektörde nitelikli personel istihdamına yönelik Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdindeki ulusal yeterlilik sisteminin oluşturulması ve işletilmesi amacıyla kanunla kurulan Mesleki Yeterlilik Kurumunda üye olarak yer almaktadır (TÜRSAB 2022a).

TÜRSAB, dijital dönüşüm çağına ayak uydurabilmeyi kolaylaştırmak için dünyada benzeri olmayan bir B2B pazarlama platformu tasarlamıştır (Ekin 2021). 2020 yılında hayata geçen TÜRSAB Rota adındaki bu platform, hızla gelişen ve değişen dünyada, dijital çağa ve akla uygun yatırımlar yapılarak seyahat acentalarının gelişiminde ve Türkiye turizm endüstrisinin canlanmasında önemli rol oynamaktadır (TÜRSAB Rota 2023).

TÜRSAB Rota projesinin temelinde Türkiye'deki her ilin farklı turizm ürünlerini yılın 12 ayı en iyi hizmet kalitesi ile sunma anlayışı bulunmaktadır. Ülke ekonomisine önemli katkı sağlayan bu dijital dönüşüm projesi iç turizm açısından son derece önemlidir (TÜRSAB 2022a; TÜRSAB 2022b; TÜRSAB Rota 2023). İç turizm pazarını canlandırma amacı taşıyan TÜRSAB Rota, tüm TÜRSAB üyelerini bir online paket tur pazarında bir araya getirerek, bu üyeler arasında etkileşimi ve iletişimi sağlamaktadır (Ekin 2021). Bu sayede üye seyahat acentalarının kendi aralarındaki iş

birliği olanakları artmakta ve tüketicilere acentalar aracılığıyla yepyeni turizm rotaları sunulmaktadır (TÜRSAB Rota 2023; TÜRSAB 2022a). Örneğin, Karadeniz Bölgesi'nde yapılacak bir çay toplama turu, Türkiye genelindeki meraklılarına kolayca ulaşabilmektedir. Bu gibi otantik turlar, küçük ölçekli seyahat acentalarının canlandırabilmektedir. Burada temel amaç, turizm endüstrisi için katma değer yaratmaktır (Ekin 2021). TÜRSAB Rota, üyelerine kolay, hızlı ve güvenli aynı zamanda işletmeleri birbirine bağlayan bir tur satış platformu sunmaktadır. Platforma üye olan acentalar, birbirinden farklı binlerce tur paketini platforma yükleyebilmekte ve tek bir tıkla binlerce acentanın tur paketine ulaşabilmektedir. Ayrıca üyeler, platformda ürünlerinin pazarlama ve tanıtımını gerçekleştirebilmektedir. Böylece seyahat acentalarının reklam maliyetlerine destek olunmaktadır (Ekin 2021; TÜRSAB Rota 2023). TÜRSAB Rotanın ülke ekonomisine ve turizmin gelişmesine birçok katkısı bulunmaktadır. Bunlar (TÜRSAB Rota 2023);

- ▶ Türkiye'nin geri planda kalmış güzellikleri keşfedilerek yeni rotalar geliştirmek,
- ▶ İç turizm dinamiklerini canlandırmak,
- ▶ Bölgesel iş hacminin artmasına destek olmak ve böylelikle bölge ekonomisine katkı sağlamak,
- ▶ Üye acentalar arasındaki ilişkileri güçlendirmek,
- ▶ Haksız rekabeti önlemek,
- ▶ Her bütçeye uygun farklı turizm ürünleri sunmak,
- ▶ Seyahat acentalarına geniş bir üretim ve satış yelpazesi sunmak,
- ▶ Seyahat acentalarının yeni ürünler geliştirmelerine yardımcı olmak,
- ▶ Tüketicilere kolayca ulaşmak,
- ▶ Üyelerin bölgesel tur operatörü olarak güçlenmesini sağlamak,
- ▶ Acentalara güvenli satış ve kolay ödeme sistemi sunmak,
- ▶ Acentaların ürün tanıtımlarını yapmasına imkân sağlayarak reklam maliyetlerine destek olmaktadır.

TÜRSAB TV, TÜRSAB Bülteni, TÜRSAB Dergi ve *The Voice of Travel Dergisi* ile basın ve yayın hayatında da yer alan TÜRSAB, sektörün gelişimine katkıda bulunmaktadır. TÜRSAB; seyahat acentacılığı ve genel turizm konularında araştırma ve haberlerin yer aldığı 'TÜRSAB Dergi'yi uzun yıllar yayınlamıştır (Kozak 1995). Daha sonra dergi, yerini "*The Voice of Travel*" dergisine bırakmıştır.

Sanal dergi olarak dünyanın birçok yerindeki okurlara sunulan *The Voice of Travel* dergisi 2018 yılında yayın hayatına başlamıştır. Dergi turizm hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerin, analizlerin, önemli röportajların ve TÜRSAB'ın yaptığı çalışmaların yer aldığı bir dergidir. İlk sayısı Temmuz 2021'de yayımlanmıştır. 'TÜRSAB Turizm Bülteni' ise haftalık olarak yayınlanmakta ve bu bülten ile turizm gündemi üyelere ulaşmaktadır. (TÜRSAB 2022a; TÜRSAB 2022b).

Yazılı basının yanı sıra TÜRSAB WEB TV, seyahat acentalarının görsel medyadaki en güçlü temsilcisi hâline gelmiştir. Kanalda sektöre dair gündem detaylı bir şekilde ele alınmakta, seyahat acentalarına ve ülke turizmine dair içeriklere yer verilmektedir. Ayrıca sektöre dair tanıtımlar da bu kanal üzerinden yapılmaktadır. Örneğin, alternatif turizmde yürüyüş rotaları TÜRSAB TV programlarıyla tanıtılmış ve yine kanalda yayınlanan Türkiye'de Kruvaziyer Turizmi programı ile de kruvaziyer turizminin gelişmesine katkıda bulunulmuştur. Ayrıca, kanalda birçok farklı alanda eğitimler de yer almaktadır (TÜRSAB 2022b).

Genel olarak ele alındığında TÜRSAB, seyahat acentacılığı mesleğini düzenleme, geliştirme ve denetleme temel hedefleriyle, acentacılığı kurumsallaştırma, pazara bütün bir ürün halinde çıkmasını sağlama, uluslararası iş birlikleri geliştirme, turizmin tanıtım, pazarlanma ve gelişmesine katkıda bulunma, turizm bilinci oluşturma, acentaların ve tüketicilerin haklarını koruma gibi turizmin gelişmesinde önemli katkılar sağlamaktadır (TÜRSAB 2022a).

TÜRSAB'ın faaliyetlerini daha ileri noktalara taşıyabilmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, diğer turizm meslek örgütleri (TUREB, TUROB vb.) ve seyahat acentalarıyla kurduğu iletişimin

rolü büyüktür. Bu kuruluşlardan gelebilecek eleştiri ve önerilerin dikkate alınarak iyileştirmeler yapılması oldukça önemlidir. Seyahat acentalarından (denetim, eğitim, aidat ücretleri vb. konulardan) gelebilecek eleştirilere açık olunması, sorunların çözümünde şeffaf davranılması ve paydaş görüşlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Diğer meslek örgütleriyle ortak amaçlar doğrultusunda hareket edilmesi, turizm endüstrisinde yer alan tüm işletme taraflarının korunabilmesi ve ülke turizminin gelişmesi adına önem arz etmektedir.

TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ'NİN KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ ÇALIŞMALARI

Krizler, turizm endüstrisinin olumsuz etkilemekte, turistleri destinasyonun güven ve emniyeti açısından tedirgin etmekte, turizm talebinin ve turizm gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır (Köşker 2017). Turizm talebinin esnek oluşu, krizlerin olumsuz etkilerini daha da artırmaktadır. Bu yüzden ulusal ve uluslararası boyutlarda yaşanan herhangi bir kriz ortamının turizm endüstrisi üzerinde etkisi büyük olacaktır (Göçen vd. 2011).

Seyahat sektörü, krizlerden en çok etkilenen sektörler arasındadır. Sektör; ekonomik kriz, salgın hastalık, terör, savaş, doğal afet gibi birçok krizle karşı karşıya gelmiştir. 90'lı yıllarda yaşanan terör olayları, 1999 yılında meydana gelen depremler, yine aynı yıl yaşanan ekonomik kriz, 2003 yılı SARS salgını, 2006 yılı kuş gribi salgını, 2009 yılı domuz gribi, 2019 yılı koronavirüs pandemisi, 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler bahsi geçen krizlerden bazılarıdır. TÜRSAB, sektörün kriz dönemlerini daha kolay atlatabilmesi için birçok çalışmalarda bulunmuştur.

1990'lı yıllarda yaşanan terör olayları ve deprem felaketlerinin yarattığı olumsuz etkileri en aza indirmek için seyahat acentaları birlik halinde hareket etmiştir. Yabancı tur operatörlerinin, Türkiye satışlarını en aza indirme eğilimlerine karşın, Avrupa'da öne çıkan Türk kökenli tur operatörleri hızla boşluğu doldurarak Türkiye destinasyonlarının satılmasını sağlamışlardır. Özellikle 1990'ların başında, I. Körfez Savaşı sı-

rasında, Türk kökenli tur operatörleri Türkiye satışlarını destekleyerek bu kriz döneminde beklenenin aksine, satışların artmasını sağlamışlardır (TÜRSAB 2022b).

Turizm salgınlardan en fazla etkilenen endüstriler arasında yer almaktadır (UNWTO 2020). Dünyayı derinden sarsan Koronavirüs pandemisi birçok sektörü etkilemiş ve bu krizden en büyük darbeyi seyahat sektörü almıştır. Salgın, Aralık 2019'da başlamış ve tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte dünyadaki turizm destinasyonlarının tamamında seyahat kısıtlaması getirilmiş, seyahat hareketleri durma noktasına gelmiştir (TÜRSAB 2020). Seyahat kısıtlamalarının bir sonucu olarak, küresel turizm önemli ölçüde yavaşlamıştır (Gössling vd. 2021). Sınırların kapatılması, uçuş iptalleri, seyahat yasakları ve bazı otellerin kapanması gibi durumlar tüm dünyada turizmin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Aydın ve Doğan 2020).

Turizm endüstrisinde önemli bir paya sahip olan tur operatörleri ve seyahat acentaları, pandemi sektörün en zararlı çıkarı olmuştur. Tur operatörü ve seyahat acentaları sezon planlamaları dahilinde otellere oda, havayolu şirketlerine ise koltuk bedellerini önceden ödemiştir. Salgın nedeniyle erken rezervasyon satışlarının büyük bir kısmı iptal edilmiş ya da ertelenmiş ve tüketiciler iptal ettikleri tatillerinin ücretlerini talep etmişlerdir. Sonuç olarak tur operatörü ve seyahat acentaları ciddi bir finansman kriziyle karşı karşıya gelmiştir (TÜRSAB 2020).

Turizm endüstrisinde salgın nedeniyle Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarındaki rezervasyonlar, tüketiciler tarafından iptal edilmiştir. Mart 2020'de TÜRSAB'a üye seyahat acentalarına yapılan bir ankette seyahat acentalarının yüzde 80'inin, ciro anlamındaki kayıplarının yüzde 75 ve üzeri olduğu ortaya çıkmıştır (TÜRSAB 2020).

Salgın sonucu değişen koşullar ile ilgili doğru bilgiye ulaşma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. TÜRSAB bilgi kirliliğinin önüne geçmek ve üyelerini doğru bilgilendirmek için Covid-19 bilgilendirme platformunu kurmuştur. Bu platform sayesinde seyahat acentalarını ilgilendiren gelişmeleri hem TÜRSAB web sayfasından ve hem de sosyal medya aracılığı ile paylaşmıştır (İbiş 2020). Ayırı-

ca TÜRSAB, pandeminin başından itibaren seyahat acentalarının mağduriyetlerini giderebilmek için birçok çalışma gerçekleştirmiştir (TÜRSAB 2020b).

Pandemi döneminde ilk olarak kriz masası oluşturarak sektör temsilcileriyle bir araya gelmiş ve durum değerlendirmesi yapılmıştır. Gerçekleşen iptalleri azaltmak ve seyahat acentalarına destek vermek amacıyla "Tatilinden Vazgeçme Ertele" kampanyası başlatarak iç turizme destek vermeye çalışılmıştır. Ayrıca seyahat acentalarının işlerine devam edebilmeleri için çalışmalarda bulunmuştur. İçişleri Bakanlığı'ndan aldıkları özel izinle, yasakların olduğu dönemlerde de seyahat acentalarının tur yapmaları sağlanmıştır. Seyahat kısıtlamalarının devam ettiği dönemde, TÜRSAB'ın Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan aldığı izin sayesinde yasa gereği ofislerini açmak zorunda olan seyahat acentaları ofislerini açmadan evden çalışabilmişlerdir (TÜRSAB 2020b).

TÜRSAB pandemi acentaların nakit sıkıntısını çözmek için "Turizme Güven Destek Paketi" projesi ile kredi olanağı sağlamıştır. 2020 Mayıs ayında 'Koronavirüs (Covid-19) Sonrası Nasıl Bir Dünya Bizi Bekliyor?' isimli rapor yayımlamıştır. Raporda; salgının turizm endüstrisi etkileri, ekonomiye etkileri, Türkiye'deki durum, salgın sonrasına yönelik öngörüler, salgın sonrası tüketici trendleri ve marka konumlandırılması, korona virüsü sonrası seyahat ve Covid-19 tüketici trendlerine yer verilmiştir (TÜRSAB 2020).

Pandemi döneminde mesleki eğitimlere ağırlık veren TÜRSAB, üyelerine ücretsiz olarak "Online İngilizce Eğitim" vermiştir. Bu sayede seyahat acentaların ve çalışanların; pandemi sürecinde hem mesleki gelişimlerine katkı sağlamıştır hem de sektörün insan kaynağını güçlendirmiştir. Yine TÜRSAB tarafından hayata geçirilen Akademik Kurul platformunda yer alan akademisyenler TÜRSAB TV'de Genel Turizm, Turizmde Dijital Dönüşüm ve Teknolojik Yenilik Yönetimi, Turizmde Yeni Trendler: Film Turizmi, Sürdürülebilir Turizme Giriş, Gastronomide Yeni Trendler gibi konularında canlı yayın eğitimleri vermişlerdir. "Amadeus Rezervasyon ve Otomatik Fiyatlandırma", "Acenta Sicil Farkındalık Eğitimi", "Denetim Personeli İletişim Sırları Eğitimi"

konularında ise sınıf eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Uzun bir süreci kapsayan Covid-19 pandemisinin etkilerini ölçmek, durum değerlendirmesi yapmak adına Rusya Tur Operatörleri Derneği (ATOR), Ukrayna Devlet Turizm Geliştirme Ajansı (DART), Alman Seyahat Birliği (DRV) ve Hollanda Seyahat Acentaları Birliği (ANVR) ile görüşmeler yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde pandemi sonrasında yaşanan bir büyük krizde 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli 11 ili etkileyen depremlerdir. Depremlerde 548'i merkez, 177'si şube olmak üzere toplam 725 üye seyahat acentası etkilenmiştir. TÜRSAB yönetim kurulu üyeleri, İstanbul'da faaliyet gösteren BTK başkanları ve tüm birim yöneticilerinin yer aldığı bir kriz masası kurmuştur. Ayrıca TÜRSAB Dayanışma Hattını faaliyete geçirecek depremlerin on bir şehirde yarattığı etkiyi ve bölgedeki seyahat acentalarının acil ihtiyaçlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Yine TÜRSAB tarafından "Şimdi Kapılarımızı Açma Zamanı, Afetzedeler Sokakta Kalmasın" sloganı ile kampanya başlatılmıştır. Bu kampanya ile depremzedelerin yazlıklara veya ikinci konutlara yerleştirilerek geçici barınma sorununun çözümü hedeflenmiştir. Ayrıca 2023 yılı boyunca depremlerden etkilenen 11 ilde faaliyet gösteren tüm üyelere aidat alınmayacağı bildirilmiştir (The Voice of Travel 2023; TÜRSAB 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yıllar içerisinde artan nüfus ve diğer gelişmelerle birlikte çeşitlenen mesleklerin profesyonel anlamda standartlarının belirlenmesi ihtiyacı oluşmuştur. Etik kurallarının oluşturulması, kalite standartlarının belirlenmesi, meslek grubundaki çalışanlar ve paydaşların çıkarlarının korunması (Gökkaya ve Demirkol 2017), ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar ve muhtemel risklere karşı tedbirlerin alınması, ortak bilgi ve deneyimlerin paylaşılması, iş birlikleri kurulması (TÜRSAB 2022a) gibi amaçlarla bir çatı altında toplanılarak ortak çabaların yürütülmesi gerekliliği meslek örgütlerinin ortaya çıkmasında önemli etkenler olmuştur. Bu doğrultuda, turizm endüstrisi içerisinde yer alan her bir sektörde ayrı ayrı örgüt-

lenmelerin oluşması profesyonelleşmeye yönelik adımların atıldığını göstermektedir.

Dünyada ve Türkiye'de turizm alanında pek çok mesleki örgütün (UNWTO, UFTAA, IATA, ECTAA, TÜRSAB, TUREB, TUROB vb.) yıllar içerisinde kurulduğu görülmektedir. Bu örgütler içerisinde uzun bir geçmişe sahip olan seyahat acentalarını Türkiye'de tek bir çatı altında toplanan TÜRSAB, bu çalışmada kapsamlı şekilde ele alınarak, kuruluşu, amaçları, Türkiye turizmine olan katkıları ve kriz dönemlerinde yürüttüğü çalışmalar çerçevesinde irdelenmiştir.

Turizmin uluslararası düzeyde bir olgu hâline gelmesinde önemli katkıları olan seyahat acentalarının (Alaeddinoğlu ve Can 2007) Türkiye'de göstermiş olduğu gelişmeye TÜRSAB'ın desteği oldukça önemlidir. Acentacılık mesleğinin yasal zeminde profesyonelce yürütülmesinde üstlendiği sorumluluklarla da faaliyetlerini arttırarak sürdürmeye devam etmektedir.

Ulusal ve uluslararası birçok birlik ve kuruluş üye olarak Türkiye'yi temsil eden TÜRSAB, sektörün gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Organize ettiği ya da katkıda bulunduğu fuar ve kongrelerle hem ülke tanıtımında hem de kongre turizminin gelişmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca otuz yedi bölgede kurulan temsilciliklerle gastronomi, spor turizmi, sağlık turizmi, inanç turizmi gibi farklı alanlarda turizmin çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır.

Dijital dönüşüm çağının önemini takip ederek oluşturduğu TÜRSAB Rota platformu sayesinde de seyahat acentalarının kendi aralarındaki iş birliği olanaklarını artmış, yepyeni turizm rotaları sunularak iç turizmin gelişmesi desteklenmektedir. Bunun yanı sıra mesleki eğitim ve nitelikli işgücünün yetişmesine verilen önem de kurulan TÜRSAB Lisesi ve TÜRSAB Akademi ile ortaya konulmaktadır. Basın ve yayına da önem veren TÜRSAB; TÜRSAB TV, TÜRSAB Bülteni, TÜRSAB Dergi ve The Voice of Travel Dergisi ile turizm gündemini, sektöre ilişkin röportajları, değerlendirmeleri, tanıtımları ve mesleki eğitimleri üyelerine ulaştırmıştır.

TÜRSAB acentacılık hizmetlerini geliştirmeye yönelik misyonunu sürdürürken, Türkiye Cumhuriyeti'nin son elli yılında yaşanan terör

olayları, doğal afetler, salgın hastalık gibi krizlerde de sektörel sorunları çözmek için destek faaliyetlerini yürütmüştür. Turizm hareketlerinin durma aşamasına geldiği kriz dönemlerinde mağduriyetleri en aza indirmek amacıyla pek çok iş ve işleyişi yayımladığı raporlar, yaptığı kampanya ve projeler, verdiği mesleki eğitimler, devletle yürüttüğü; vergi indirimi/muafiyetleri, kredi avantajları gibi desteklerle en aza indirmeye çalışmıştır.

Her daim yaşanması muhtemel bu krizlerin turizm endüstrisinde tüm işletmeleri etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda turizm alanındaki tüm meslek örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Sektöre sağlayacakları destekler hayati önem arz etmektedir. Neticede Türkiye’de TÜRSAB gibi (TUREB, TÜROB, TTYD vb.) turizm meslek örgütlerinin sayıca artması, rekreasyon, yiyecek içecek, havayolu, kongre fuar gibi alanlarda çeşitlenmesi ülke turizminin gelişimi ve uzmanlaşması bakımından değerli olacaktır.

TÜRSAB’ın faaliyetleri incelendiğinde seyahat acentacılığı alanında bir meslek örgütü olarak Türkiye turizmine asıl katkısının ülkeyi tanıma ve turizmini geliştirmeye yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kurulduğu günden bu yana köklü bir meslek örgütü olarak uyguladığı yasal düzenlemelerle acentacılık mesleğini profesyonelleştirmeye ve geliştirmeye devam etmektedir. Bu çalışma TÜRSAB ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar derlenerek hazırlanmıştır. Gelecek çalışmalarda Türk turizminin gelişmesinde etkili olan diğer turizm meslek örgütlerinin de kapsamlı araştırılması alanyazına katkısı bakımından önemli görölmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci yüzyılına girerken turizm endüstrisindeki tüm meslek örgütleri; sektörün ihtiyaçlarına yanıt vermek ve kalite standartlarını yükseltmek, mesleki eğitimi teşvik etmek ve Türkiye’nin turizm potansiyelini en üst düzeye çıkarmak gibi önemli roller üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M. F. (2014). Turizm Örgütlerinin Turizme Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 1 (4): 6-14.

- Akdu, S. (2019). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). İçinde; N. Kozak ve M. Kozak (Editörler) *Türkiye Turizm Ansiklopedisi Kavramlar, Kurumlar ve Kuruluşlar, Olaylar ve Kişiler Cilt XV* (ss. 141-142). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alaeddinoğlu, F. ve Can, A. S. (2007). Türk Turizm Sektöründe Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2): 50- 66.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1): 93- 115.
- Azaltun, M. (2004). Turizm Meslek Örgütlerinde Etik Kurallar Paneli (Konferans Notları), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 15 (2): 214- 215.
- Çakıcı, A. C., Atay, L. ve Harman, S. (2008). İstanbul’da Faaliyet Gösteren Seyahat Acentalarının Pazarlama Kararları Üzerine Bir Araştırma, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13): 69- 87.
- Çallı, D. S. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye’nin Konumu, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4 (1): 4- 28.
- Çeşmeci, N. ve Birdir, K. (2010). Nevşehir İlinde Bulunan Seyahat Acentalarının TÜRSAB’tan Memnuniyet ve Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması, *11. Ulusal Turizm Kongresi*, 2-5 Aralık, Kuşadası, 879- 889.
- Çokgezen, M. ve Toksoy, F. (2011). Meslek Örgütlerinin Rekabet Üzerindeki Etkileri: Profesyonel Meslek Örgütleri Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde; A. Yayla ve B. Şahin (Editörler) *Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 127-178). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Çokişler, N. (2017). Seyahat İşletmeciliği. İçinde; A. Akbaba, Z. Öter, M. E. Güler ve V. Altıntaş (Editörler) *Turizm İşletmeciliği Endüstriyel ve Yönetimsel Boyutlarıyla* (ss. 63-75). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demir, M. (2014). *Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü – İlke ve Yönetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ekin, Y. (2021). A Non-Profit Online Marketplace Platform of Travel Agencies in Turkey: TURSA B Rota, *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 11 (1): 247- 262.
- Göçen, Ö. G. S., Yirik, Ş. ve Yılmaz, Y. (2011). Türkiye’de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2): 493- 509.
- Gökkaya, S. ve Demirkol, Ş. (2017). Turizm Alanındaki Meslek Kuruluşlarının Türk Turizm Endüstrisinin Gelişimine Katkısı Nedir?. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4 (12): 241- 256.
- Gössling, S., Scott, D. ve Hall, C. M. (2021). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of Covid-19, *Journal of Sustainable Tourism*, 29 (1): 1- 20.
- Güçlü, C. ve Çorbacı, A. (2020). Organize Seyahatlerin Düzenleyicisi Seyahat Acentaları. İçinde; R. Arıca, ve D. Kodaş (Editörler) *Seyahat Acentacılığı Teknolojik Değerişimin Seyahat Acentalarına Yansımaları* (ss. 18-30). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Güleriüz, U. (2020). Thomas Cook Şirketi' nin Tarihçesi ve Batışı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3): 1433- 1445.
- Hacıoğlu, N. (2006). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (1): 85- 98.
- İçöz, O. (1998). *Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi* (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kozak, N. (1995). Türkiye Turizmde Süreli Yayınlar: Dergiler, Bültenler, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (3): 76- 86.
- Köşker, H. (2017). Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri Üzerine Bir Araştırma: 2016 Yılı Türkiye Örneği, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62): 216- 230.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023a). Seyahat Acentası Arama/Sorgulama, <http://yatirimisletmeleruygulama.kultur.gov.tr/Acente.Web.Sorgu/Sorgu/acentesorgu>, Erişim tarihi: 16 Mart 2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023b). Yıllara Göre Seyahat Acenta Sayıları, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-243988/yillara-gore-seyahat-acentasi-sayilari.html>, Erişim tarihi: 16 Mart 2023.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Manav, S., Ulusoy, H. ve Köroğlu, Ö. (2017). Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Web Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi, *International Journal of Social Inquiry*, 10 (2): 151- 177.
- Mason, P. (2008). *Tourism Impacts, Planning and Management* (2. Baskı), Londra: Taylor & Francis.
- Mısırlı, İ. (2008). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öner, Ç. (1997). *Seyahat Ticareti* (Birinci Baskı), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2011). Türkiye'de Turizmin Başlaması: Osmanlı Sanayileşme Çabaları: Sergi-i Umumi Osmanî, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22 (1): 87- 90.
- Özdoğan, O. N. ve Gencer, K. (2017). Turizm Endüstrisinin Genel Yapısı. İçinde; A. Akbaba, Z. Öter, M. E. Güler ve V. Altıntaş (Editörler). *Turizm İşletmeciliği Endüstriyel ve Yönetimsel Boyutlar* (ss. 17-34). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özel TÜRSAB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, <https://ozel-tursabankaralisesi.k12.tr/Home/Yazilar/1>, Erişim tarihi: 22 Nisan 2023.
- Öztaş, N. (2019). *Yönetim, Örgüt ve Yönetim Kuramları*. İstanbul: Otorite Yayınları.
- Page, S. J. (2007). *Tourism Management: Managing For Change*. İngiltere: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Roney, S. A. (2011). *Turizm (Bir Sistemin Analizi)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Saatçi, S. (2021). Meslek Örgütlenmelerinden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2 (2): 213- 232.
- Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu. (1972). Resmî Gazete (Sayı: 14320), Kanun No: 1618. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1618.pdf>, Erişim tarihi: 22 Nisan 2023.
- Shekhawat, R. S. (2020). *Travel Agency and Tour Operatio*. Hindistan: Knowledge Management and Research Organization.
- Singh, L. K. (2008). *Management of Travel Agency*. Hindistan: ISHA Books.
- Tanrısevdi, A. (2002). Krizlerin Seyahat Acenteleri Üzerindeki Etkileri ve Seyahat Acentesi Yöneticilerinin Krizlere Yönelik Yaklaşımları, T.C. Turizm Bakanlığı II. *Turizm Şurası* 12-14 Nisan, Ankara, 327- 344.
- The Voice of Travel. (2022). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği 50 Yaşında, Aralık, <https://www.tursab.org.tr/dergi?pdf=/assets/assets/uploads/dergi/the-voice-of-travel-8-sayi.pdf>, Erişim tarihi: 20 Ocak 2023.
- The Voice of Travel. (2023). Deprem Şehirlerinin Geleceğinde Kritik Rol Turizmde, <https://www.tursab.org.tr/dergi?pdf=/assets/assets/uploads/dergi/the-voice-of-travel-sayi-9.pdf>, Erişim tarihi: 5 Mayıs 2023.
- Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu), <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/#:~:text=Turing%20 tarih%20C3%A7esinde%20kurumumuz%20C2%20Uluslararası%20B1%20Otomobil,yetkin%20ve%20k%C3%B6kl%C3%BC%20kurulu%C5%9Fu%20konumunda%20C4%B1r>, Erişim tarihi: 10 Şubat 2023.
- TÜRSAB (2020). Korana Virüsü (Covid 19) Sonrası Nasıl Bir Dünya Bizi Bekliyor? <https://www.tursab.org.tr/dergi?pdf=/assets/assets/uploads/covid-19-raporlari/koronavirus-r-mayis-2020.pdf>, Erişim tarihi: 20 Nisan 2023.
- TÜRSAB (2022a). *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği 50.Yıl 1972 – 2022*. (Ed. Çelik, B.), İstanbul: Oksijen Basım.
- TÜRSAB (2022b). *Değişim Yeniden*. Özel Yayım.
- TÜRSAB (2023). <https://www.tursab.org.tr/>, Erişim tarihi: 7 Mart 2023.
- TÜRSAB Akademi, <https://akademi.tursab.org.tr/ws/hakkimizdal/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- TÜRSAB Rota, <https://www.tursab.org.tr/tursab-rota>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023.
- UNWTO (2020). Supporting Jobs And Economies Through Travel And Tourism, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421633>, Erişim tarihi: 22 Nisan 2023.
- Yenipınar, U., Bak, E. ve Çapar, G. (2014). Turist Rehberliği Meslek Kanununun, Meslek Örgütleri ve Öğretim Elemanlarının Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2): 86- 114.
- Zengin, B., Şengel, Ü. ve Yılmaz, A. (2017). Uluslararası Seyahat İşletmeciliğine Giriş. İçinde; B. Zengin, M. Sarıışık ve C. Avcıkurt (Editörler) *Uluslararası Seyahat İşletmeciliği* (ss. 5-37). Ankara: Detay Yayıncılık.

Nil AYDUĞAN

Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi'nden (Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği) 2009 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği dalından 2012 yılında aldı. Doktora İstanbul Üniversitesi Turizm İşletmeciliğinde devam etmektedir. 2016 yılından İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı'nda öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; turizm pazarlaması, turizm sosyolojisi.

İsmail KIZILIRMAK

Çukurova Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan 1987 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm alanında 1990 yılında aldı. Doktora derecesini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm alanında 1996 yılında aldı. 2013 yılından beri İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde profesör olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; sosyal ve beşerî bilimler, işletme, pazarlama, turizm ve otel işletmeciliği.

Gülçin SERCE DİNÇKOL

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden (İngilizce Turizm İşletmeciliği) 2009 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm İşletmeciliği dalından 2019 yılında aldı. Doktora İstanbul Üniversitesi Turizm İşletmeciliğinde devam etmektedir. 2012-2023 yılları arasında İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı'nda öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. Temel çalışma alanları; turizm pazarlaması, rekreasyon.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Turizm Etkinliklerinin Zaman Dizini (Kronolojisi) (1923 - 2023)

Chronology of Tourism Activities during the Republic of Turkey (1923 - 2023)

Nazmi KOZAK

Anatolia Turizm Akademisi

Anahtar sözcükler:

*Kronoloji, Türkiye Cumhuriyeti,
Turizm industry*

ÖZ

Cambridge sözlükte kronoloji bir dizi olayın gerçekleşme sırası ya da bu olayların gerçekleşme sırasına göre bir listesi ya da açıklaması olarak tanımlanmaktadır. Kronolojinin en yakın olduğu bilim dalları arasında tarih öne çıksa da hemen her disiplin kronoloji ile ilgilenmektedir. Kronoloji, büyük resmin görülmesi ve değerlendirilmesi bağlamında önemi büyüktür. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 1923'dan yüzüncü kuruluş yılının kutlandığı 2023 yılı arasında turizm alanında yaşanan olayların kronoloji yer almaktadır. Kronoloji, turizm alanına giren kamu kararları, yasal düzenlemeler, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, turizm işletmelerini ilgilendiren olaylar, turizm alanında söz sahibi olmuş kişilerle vb. ilgili bilgiler gibi gelişmelere bütüncül bir yaklaşımla yer vermektedir. Kronolojide 3300 dolayında madde yer almaktadır.

Key words:

*Chronology, Republic of Turkey,
Tourism industry*

ABSTRACT

The Cambridge dictionary defines chronology as the order in which a series of events occurred or a list or description of these events in the order in which they occurred. Although history stands out among the disciplines that chronology is closest to, almost every discipline is interested in chronology. Chronology is of great importance in the context of seeing and evaluating the big picture. In this study, the chronology of the events in the field of tourism between 1923, when the Republic of Turkey was proclaimed, and 2023, when the centennial of its founding was celebrated. The chronology includes developments in the field of tourism such as public decisions, legal regulations, activities of non-governmental organizations, events concerning tourism enterprises, information about people who have had a say in the field of tourism, etc. with a holistic approach. There are approximately 3300 items in the chronology.

1923

- ▶ Ankara Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶ Geleneksel Cumhuriyet Karakucak Güreşleri Erzurum'un Uzundere ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶ İlyas Usta Lokantası Uşak'ta işletmeye açıldı.
- ▶ İstanbul Köftecisi işletmeye açıldı.
- ▶ İstanbul Oteli Ankara'da işletmeye açıldı.
- ▶ Milli Türk Seyahat Acentalığı Ziya ve Şürekası (NATTA) İstanbul'da faaliyetlerine başladı.
- ▶ Tarihi Cumhuriyet Meyhanesi İstanbul'da açıldı.

- ▶ Tarihi Karaköy Balıkçısı İstanbul'da açıldı.
- ▶ Türk Seyyahin Cemiyeti İstanbul'da kuruldu.

1924

- ▶ Anadolu-Bağdat Demiryolları Umum Müdürlüğü kuruldu.
- ▶ Anadolu-Bağdat Demiryolu'nun devletçe satın alınmasını öngören kanun kabul edildi.
- ▶ Ankara-Sivas Demiryolu'nun yapımına başlandı.
- ▶ İzmir Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Konakoğlu Lokantası Trabzon'un Hamsiköy yerleşiminde işletmeye açıldı.
- ▶ Mu'ayyen Ta'rif Vesâit-i Nakliyye ile Seyâhat Eden Yolculardan Alınacak Nakliyat Resmî Hakkında Kânun kabul edildi.

* Kozak, N. (2022). "Türk Turizminin Zaman Dizini (XI-II. Yüzyıl - 2021)," *Türkiye Turizm Ansiklopadisi*, Cilt 16: 343-415'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

- Ordu-Diyarbakır- Ergani Arasında Demiryolu İnşâsına Dâir Kânun kabul edildi.
- Topkapı Sarayı müzeye dönüştürüldü.
- Türk Tayyare Cemiyeti Ankara’da kuruldu.
- Türkiye’nin ilk yataklı treni Wagons Lits firması tarafından işletmeye sokuldu.

1925

- 597 sayılı Kanunla Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi kuruldu.
- Ankara-Ereğli demiryolunun yapımına ilişkin kanun kabul edildi.
- Ankara’nın ilk birahanelerinden Fresko Barı Ulus’ta açıldı.
- Ankara-Yahşihan demiryolu hattı genişletilerek hizmete girdi.
- Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında 2730 Sayılı Kararname yürürlüğe girdi.
- Edirne Türk İslam Eserleri Müzesi açıldı.
- Erzincanlı Ali Baba Lokantası İstanbul’da açıldı.
- Ilıca-Palamutluk Demiryolu İmtiyâzına Dâir Karar kabul edildi.
- İstanbul Belediyesi tercüman rehber yetiştirme yetkisini Türk Seyyahin Cemiyeti’ne verdi.
- İstanbul’un ilk modern lokantası George, Tepebaşı’ndaki D’Andria geçidine taşındı.
- Kayseri’de tayyare ve motor fabrikası kurulması için Junkers Firması’yla anlaşma imzalandı.
- Kütahya-Tavşanlı ve Temeddüdi Demiryolunun İnşâsı Hakkında Kânun kabul edildi.
- M. Kemal Atatürk’ün emri ile Türkiye Tayyare Cemiyeti kuruldu.
- Millî Türk Seyahat Acentacılığı kuruldu.
- Tayyare Otomobil ve Motor Türk Anonim Şirketi kuruldu.
- Türkiye’deki ilk yemekli tren seferi Haydarpaşa-Sincanköy arasında hizmete girdi.
- Yeşilhan, Yerköy demiryolu hattı işletmeye açıldı.

1926

- Ankara-Eskişehir demiryolundaki ilk istasyon olan Gazi İstasyonu törenle açıldı.
- Ankara’nın ilk birahanelerinden Elhamra Barı açıldı.
- Cihan Otel Ankara’da açıldı.
- Derdest-i Teşkil Olan Bursa Kaplıcaları Türk Anonim Şirketine Evkâf-ı Müdiriyyet Umûmiyyesinin İştirâke Me’zûniyyetine Dâir Kânun kabul edildi.
- Eskişehir’de uçak fabrikası açıldı.
- Kabotaj Kanunu yürürlüğe girdi.
- Kâmil Koç Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası açıldı.
- Kayseri-Ulukışla Demiryolunun Yapılmasını Öngören Kanun kabul edildi.
- Mevlâna Müzesi Konya’da açıldı.
- Sıcak ve Soğuk Ma’den Suları ile Kaplıcalar Te’sîsâtı Hakkında Kânun kabul edildi.
- Tayyare Makinist Mektebi açıldı.
- Tokat Müzesi açıldı.
- Türk Karasularında Deniz Nakliyatı, Yolcu Taşımacılığı ve Her Türü Liman Hizmetlerinin Türk Bandıralı Gemiler Tarafından Yapılmasına İlişkin Kanun kabul edildi. Yabancılar verilen imtiyazlar iptal edildi.
- Türk Seyyahin Cemiyeti’nin adı Türkiye Turing Kulübü olarak değiştirildi.
- Uğrak Lokantası Ankara’da açıldı.

1927

- Amasya Tren Garı hizmete girdi.
- Ankara-Kayseri demiryolu hizmete girdi.
- Cumhuriyet Oteli Antalya’da açıldı.
- Demiryolu alanında ilk bağımsız yönetim birimi olarak Nafia Nezareti’ne (Bayındırlık Bakanlığı) bağlı Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kuruldu.
- Dokuz Eylül Sergi ve Panayırı düzenlenmeye başlandı.

- ▶Hacıvat Köftecisi Tokat'ta açıldı.
- ▶Haydarpaşa-Ankara arasında Lüks Anadolu Express'i açıldı.
- ▶İzmir Palas Oteli açıldı.
- ▶Körfez Lokantası Bodrum'da açıldı.
- ▶PASRAPID (Milli Türk Seyahat Şirketi) İstanbul'da faaliyetlerine açıldı.
- ▶Samsun-Amasya demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Samsun-Havza demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Türkiye ile Çekoslovakya arasında Ticaret ve İkamet Antlaşması imzalandı.
- ▶Yerköy-Kayseri demiryolu hattı işletmeye açıldı.

1928

- ▶Amasya-Zile demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Bergama Müzesi açıldı.
- ▶Haydarpaşa - Eskişehir - Konya ve Yenice - Mersin demiryolunun devlet tarafından satın alınmasına ilişkin anlaşma bir yasayla onaylandı.
- ▶Hüsrev Lokantası Rize'de açıldı.
- ▶İkinci İzmir Sergisi açıldı.
- ▶İstanbul'un Anadolu yakasında elektrikli tramvay işletmeciliğine başlandı.
- ▶İstanbul İktisat Müdürlüğü tarafından rehberlik kursu açıldı ve yapılan sınavda başarılı olarak kursa katılan 50 kişi turist rehberi belgesine sahip oldu.
- ▶Karpiç Lokantası Ankara'da açıldı.

Kayseri'de Alman Junkers firması ile ortaklaşa uçak fabrikası ve bakım tesisleri Eskişehir'de kuruldu.

- ▶Kayseri-Sivas demiryolunun devlet tarafından yapılması kararlaştırıldı.
- ▶Kütahya-Tavşanlı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Tayyare Makinist Mektebi açıldı.

1929

- ▶Anadolu-Bağdat ve Mersin-Tarsus demiryolu ile Haydarpaşa Limanı devletleştirildi.

- ▶Fevzipaşa-Gölbaşı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶İstanbul ili İktisat Müdürlüğüne Çevirmenlik konusunda İstanbul'da ilk kez kurs düzenlendi.
- ▶Kayseri-Gemerek demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Kütahya-Emirler demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Lozan Palas Oteli Ankara'da açıldı.
- ▶Mersin-Adana demiryolu devletleştirildi.
- ▶Türk Yerli Mallar Sergisi, İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde açıldı.

1930

- ▶Ankara Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Askeri Yasak Bölgeler Kanunu'nun ilgili maddesinde değişikliğe gidilerek, Çatalca-Silivri-Kumburgaz-Çekmeceler arası trafiğe açıldı.
- ▶Beynelmilel Turizm Kongresi İstanbul'da düzenlendi.
- ▶1605 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunu'na Müzeyyel Kanun ile Gümrük Kanunu'nun 20. maddesi değiştirilerek, yabancı plakalı kara taşıma araçların yurda geçici olarak girebilmeleri için vergi ve resim teminatı olarak triptik belgesi uygulamasına geçildi.
- ▶Dahiliye Vekaleti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti bünyesinde turizm işleriyle sorumlu bir şube kuruldu.
- ▶Ecanibin Memleketimizde İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki 2 Mart 1331 Tarihli Kanunun Sureti Tatbikiyesine Dair Talimatname kabul edildi.
- ▶Emirler-Balıköy demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Karaelmas Ekspres'i Ankara-Zonguldak arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Kayseri Tren Garı açıldı.
- ▶Kayseri-Sarıklı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Kuruluşundaki ismi Türk Seyyahin Cemiyeti olan Türkiye Turing Kulübü, kamu yararına çalışan bir dernek olarak kabul edildi ve adı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu olarak değiştirildi.
- ▶Otel, Pansiyon, Ticarethane ve Sair Umumî Müesseselerde Oturan ve Çalışanların Hüviyet

Varakası Vermeleri Mecburiyetine Dair Kanun kabul edildi.

- ▶Park Otel İstanbul'da açıldı.
- ▶Porsuk Oteli Eskişehir'de açıldı.
- ▶Tavukçu Lokantası Ankara'da açıldı.
- ▶Transit geçen yolculardan vize istenmesi uygulamasına Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun başvurusu üzerine son verildi.
- ▶*Turing Dergisi* yayımlanmaya başladı.
- ▶Türk plakalı taşıtların yurtdışına çıkışlarında alınan Muamele Vergisi kaldırıldı.
- ▶Türkiye Turing Kulübünün Menafii Umumiyye Hadim Cemiyetler Meyanına İthal Hakkında Kararname kabul edildi.
- ▶Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından *Belleten Dergisi* Fransızca olarak yayımlanmaya başladı.
- ▶Uluslararası Turizm Birliği'nin İstanbul'daki toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶Zile-Kunduz demiryolu hattı işletmeye açıldı.

1931

- ▶Balkan Turizm İttihadı Toplantısı İstanbul'da yapıldı.
- ▶Bursa-Mudanya demiryolu devlet tarafından satın alındı.
- ▶Devlet Denizyolları İdaresi'yle liman işletmesi birbirinden ayrıldı.
- ▶Fisher Restoran İstanbul'da açıldı.
- ▶Gölbaşı-Malatya demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Irmak-Çankırı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Kütahya-Balıkesir demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Fevzipaşa-Malatya demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Irmak-Çankırı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Malatya Garı açıldı.

1932

- ▶Balkan Turizm Federasyonu'nun üçüncü toplantısı Bükreş'te yapıldı.

▶2007 sayılı Kanun ile yabancı uyruklu kişilerin tercümanlık ya da rehberlik yapması, otel, han, kahvehane, hamam, bar, dans salonu, gazinolar gibi işletmelerde çalışması ve pilotluk işini yapması yasaklandı.

- ▶İstanbul Kont Szechenyi İtfaiye Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Palas Oteli açıldı.
- ▶Kunduz-Kalın demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Samsun-Sivas demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Tatlıdil Köftecisi Eskişehir'de açıldı.
- ▶Tayyareci Vecihi Bey (Hürkuş) pilot yetiştirmek amacıyla Yeşilköy'de özel tayyare mektebi açtı.
- ▶Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ve *Milliyet Gazetesi*'nin işbirliğinde Otomobil ve Motosiklet Yarışı düzenlendi.
- ▶Ulukışla-Niğde demiryolu hattı işletmeye açıldı.

1933

- ▶Adana-Fevzipaşa demiryolu devletleştirildi.
- ▶Afyonkarahisar - Antalya demiryolunun İnşasına Dair Kanun kabul edildi.
- ▶Afyonkarahisar Müzesi açıldı.
- ▶Antalya Vilâyetine Bağlı (Alâiye) Kazası İsminin (Alanya'ya Çevrilmesine Dair Kararname yayımlandı.
- ▶Denizyollarında devletçe işletme tekeli başladı.
- ▶Devlet Hava Meydanları İşletmesi kuruldu.
- ▶Gemilerde Yolcuların Sıhî Emniyeti Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶İstanbul - Ankara arasında deneme niteliğinde uçak seferleri yapıldı. Amerika'dan satın alınan iki King-Bird tipi yolcu uçağı İstanbul - Eskişehir-Ankara arasındaki uçuşunu iki saat 20 dakikada tamamladı.
- ▶İstanbul'da Türk Dağcılık, Yürüyüşçülük, Kış Sporları Cemiyeti kuruldu.
- ▶İzmir Enternasyonel Fuarı düzenlenmeye başlandı.
- ▶Muğla Vilâyetine Bağlı (Dadya) Kazası Adının, (Datça) Olarak Çevrilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.

- ▶ Niğde-Boğazköprü demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi çatısı altında Adalar, Anadolu Yakası iskeleleri ve Yalova hattında yani Marmara hattında faaliyet gösterecek AKAY İdaresi kuruldu.
- ▶ Otelciler ve Hancılar Cemiyeti kuruldu.
- ▶ Rakoczi Müzesi Tekirdağ'ın Süleymanpaşa yerleşiminde açıldı.
- ▶ Samsun-Çarşamba demiryolu hattı hükümetçe satın alındı.
- ▶ Türkiye Tayyare Cemiyeti'nin adı Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi olarak değiştirildi.
- ▶ Ulukışla-Kayseri demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Ulutan Et Lokantası Samsun'da açıldı.

1934

- ▶ Antalya demiryolu hattının temeli atıldı.
- ▶ Bandırma-Menemen-Manisa demiryolu devletleştirildi.
- ▶ Basmane (İzmir) - Afyon demiryolu devletleştirildi.
- ▶ Diyarbakır Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Elazığ Tren Garı hizmete girdi.
- ▶ Fırat - Yolaçtı demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Heykel Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ İktisat Vekaleti Dış Ticaret Dairesi'ne bağlı olarak *Türk Ofis* adı altında bir büro kuruldu.
- ▶ İngiltere'den Gelecek Turizm Malzemesi Hakkında Tamim kabul edildi.
- ▶ İstanbul Sanatlar Çarşısı açıldı.
- ▶ İş Bankası 10. Yılı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ İzmir - Kasaba demiryolu devletleştirildi.
- ▶ Karadeniz Lokantası Ankara'da hizmete girdi.
- ▶ Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası'nda yapılan, Türk yapımı ilk uçak, Kayseri Eskişehir arasındaki deneme uçuşunu başarıyla gerçekleştirdi.

- ▶ Neşyirat ve Propaganda Servisi Türkiye'deki turizm işlerinden sorumlu ilk kamu idaresi olarak kuruldu.
- ▶ Ortaköy - Bolkuş demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Tayyare Yolcu Ücretlerinin Diğer Memleketlerdeki Gibi Olması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ TCDD tarafından Haydarpaşa – Adapazarı – Sapanca gezinti trenleri işletmeye konuldu.
- ▶ Tire - Aydın demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Tren ve Tayyare ile Seyahat Ücretlerinde Tenzilat Yapılması ve Bazı Kişilerin Yarım Bilet Ücretiyle Seyahat Edebilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ *Turizm Kılavuzu* Turing ve Otomobil Kurumu tarafından yayımlandı.
- ▶ Turizm Malzemesinin İthaline Müsaade Eden ve Mütakabiliyet Şartından İstifade Edecek Olan Hükümetler Hakkında Tamim yayımlandı.
- ▶ Turizmin kamu yönetimi içinde yer almasını sağlayacak resmi kuruluşlar 2450 sayılı İktisat Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri hakkındaki kanun ile kabul edildi ve turizm işleri İktisat Vekaleti Dış Ticaret Dairesi'ne bağlı olan Türk Ofis'e devredildi.
- ▶ Türk Hudutlarından Girecek Yolcular Üzerinde Liradan Fazla Bulunan Paraların Nasıl Geri Verileceği Hakkında Tamim yayımlandı.
- ▶ Yolaçtı - Elazığ demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Bazılarının İndirilmesine Dair Kanuna göre, turist gemileri bazı resim, kılavuz ve römorkör ücretlerinden muaf tutuldu.
- ▶ Afyon - Isparta demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Ankara Vilâyetinin Ayaş Kazasında Hükümet Malı Olan Kaplıcanın İşletilmesi İmtiyazı Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Ayasofya müze haline getirildi.
- ▶ Aydın demiryolu devletleştirildi.
- ▶ Bakanlıklararası Turizm Komisyonu kuruldu.
- ▶ Çankırı - Atkaracalar demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶ Çelik Palas Oteli Bursa'da açıldı.

►Deniz Yolculukları Bölümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.

►Ergani - Osmaniye demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Fevzipaşa - Diyarbakır (Diyarbakır) demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Fevzipaşa - Ergani demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Halk Ticaret Bileti İle Seyahat Eden Memurların Harcırahları Hakkında Tamim kabul edildi.

►Irmak - Filyos demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►İstanbul'un bazı belediyelerinde turizm şubeleri kuruldu.

►Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstismarı ile Kaplıcalar Tesisatı Hakkındaki Kanuna Ek Kanun kabul edildi.

►Sivas - Eskiköy demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Turist Gemilerinden Alınan Resimlerden Bazılarının Affına ve Bazılarının İndirilmesine Dair Kanuna göre, turist gemileri bazı resim, kılavuz ve römorkör ücretlerinden muaf tutulmaya başlandı.

►Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu müdürü Şükrü Ali Bey tarafından turizm mevzuatını, seyahat koşullarını, ilgili adresleri bir araya getirdiği başvuru kitabı yayımlandı.

1936

►Afyon - Karakuyu demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Bozanönü - Isparta demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Bursa Belediyesi'nde Turizm Şefliği kuruldu.

►Emek Oteli Çanakkale'de hizmete girdi.

►Eskiköy - Çetinkaya ve Yazıhan- Demirhan demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Filyos - Çatalağzı demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Yolcu ve Hamule Nakliyatı Tarifesi Hakkında Kararname yayımlandı.

►Havayolları Devlet İşletme İdaresi, İstanbul - Ankara arasında düzenli uçak seferleri başlattı.

►Hüsniyet Lokantası Eskişehir'de açıldı.

►İstanbul Belediyesi'nde Turizm Şubesi kuruldu.

►İzmir Belediyesi'ne bağlı olarak Fuar, Kültür, Park ve Turizm Müdürlüğü kuruldu.

►İzmir Fuarı ilk kez Irak, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla uluslararası bir nitelik kazandı.

►Litvanya Hükümetinin Resmî Turizm Teşekkülleri Tarafından Gönderilecek Propaganda Malzemesi Hakkında Tamim kabul edildi.

►Sivas - Erzurum demiryolunun yapımına başlandı.

►Türkiye Dağcılık Federasyonu kuruldu.

1937

►Adana Şakirpaşa Havalimanı hizmete girdi.

►AKAY İdaresi 1937'de kurulan Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğü çatısı altında yer alan Şehir Hatları İşletmesine dönüştü.

►Ankara Tren Garı'nın yeni binası hizmete girdi.

►Ankara'da motorlu tayyarecilik okulu açıldı.

►Çatalağzı - Zonguldak demiryolu hattı işletmeye açıldı.

►Devlet Demiryolları İdaresince Trabzon - İran Yolu Üzerinde Otobüs, Kamyon ve Otomobil İşletilmesi Hakkında Kanun yayımlandı.

►Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğü kuruldu.

►Dolmabahçe Sarayı Veliht Dairesinde Resim ve Heykel Müzesi açıldı.

►Ecnebilerin Seyahat ve İkametleri Hakkındaki 2 Mart 1331 Tarihli Muvakkat Kanuna Ek Kanun kabul edildi.

►Edirne - İstanbul karayolu üzerinde belirlenen *askeri yasak bölge*'den geçen yabancı otomobillerine "bir jandarma erinin zorunlu eşliği" uygulamasına son verildi.

►Göl Gazinosu İzmir'de açıldı.

- ▶Grup Halinde Seyahat Edecek Ailelere Mahsus D.D.110 Numaralı Yolcu Tarifesinin Tatbikatına Dair Tamim yayımlandı.
- ▶Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Yolcu ve Hamule Nakliyatı Tarifesi Şartlarına Müteallik (1) Sayılı Tarifeye Zeylen Hazırlanan Tarifenin Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Hekimhan - Çetinkaya demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶İktisat Vekâlet'ine bağlı olarak Turizm Müdürlüğü kuruldu.
- ▶İran ve İran sınırlarına ulaşacak olan Diyarbakır-Cizre demiryolunun temeli atıldı.
- ▶İstanbul - Edirne karayolunun Lüleburgaz'a kadar olan bölümü ulaşıma açıldı.
- ▶İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak Ağırlama ve Gezi Bürosu kuruldu.
- ▶Kayseri Havaalanı açıldı.
- ▶Mudanya Mütareke Müzesi açıldı.
- ▶Manisa Müzesi açıldı.
- ▶Ortak pasaportlarla grup halinde ülkeye gelen turistlerin ikamet süreleri iki ayı aşmamak koşuluyla ikamet tezkeresi alma zorunluluğu kaldırıldı.
- ▶PASRAPID (Milli Türk Seyahat Şirketi) faaliyetlerine son verdi.
- ▶Resim ve Heykel Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Sivas- Divriği demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Sivas- Malatya Demiryolu hattı Çetinkaya'da birleşti.
- ▶Toprakkale- İskenderun, Fevzipaşa - Meydanekber demiryolları devletleştirildi.
- ▶Ulusoy Turizm Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu yayımlandı.
- ▶7 Mehmet Lokantası Antalya'da açıldı.
- ▶Yalova Kaplıcaları ile Kaplıcalar Bölgesinin İdaresi Hakkında Kanun kabul edildi.

1938

- ▶3519 sayılı Pasaport Kanunu ve 3529 sayılı Ecnebilerin İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'da, yaklaşan savaş dolayısıyla birtakım düzenlemeler yapıldı.
- ▶Ankara- Erzurum demiryolu hattı Erzincan'a ulaştı.
- ▶Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü kuruluş kanunu kabul edildi.
- ▶Divriği- İliç demiryolu hattı işletmeye açıldı.
- ▶Erzincan Tren Garı açıldı.
- ▶Eskişehir-Balıkesir, Bandırma-İzmir Alaşehir Kısımlarında Yolcu Trenlerinde Yapılacak Değişiklik Hakkında Tamim yayımlandı.
- ▶İktisat Vekaleti içinde kurulan Turizm Ofisi'nin başına Vedat Nedim Tör getirildi.
- ▶İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'nde Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Kürsüsü kuruldu.
- ▶İzmir Vilâyeti Turistik Yollarının İnşası Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶İzmir'den Geçmek Sureti ile Yapılacak Seyahatlerde de Doğru Bilet Verilmesi Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Karesi Ekspresi Balıkesir-İzmir arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Otel, Han ve Misafirhanelerin Sıhhi Vaziyetleri Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Polatlı- Kırıkkale Kısımında Bulunan İstasyonlardan Ankara'ya Gidiş – Dönüş Bileti Alarak Seyahat Edecek Yolculara yüzde 50 Tenzilât Yapılacağına Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Polis Âmiri ve Memurlarının Devlet Demiryollarında Üçte Bir Ücretle Seyahatleri Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Posta, Telgraf ve Telefon Müvezzilerinin Banliyö Trenlerinde Parasız Seyahatleri Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Trabzon- İran Transit Yolunda Yapılacak Seyahatlerde Memurlara Verilecek Harcırah Hakkında Kanun yayımlandı.

►Türk Ofis'in Neşriyat ve Propaganda servisinde yer alan Turizm Masası Turizm Müdürlüğü adını aldı.

►Vagon Restoranlarda Oturacak Üçüncü Sınıf Yolucular Hakkında Kanun yayımlandı.

►Yalova Termal Otel açıldı.

1939

►Ankara-İstanbul Arasındaki Seyahat Müddeti ve Harcırah Miktarı Hakkında Kanun yayımlandı.

►Antalya İsmet İnönü Kız Meslek Lisesi Akşam Sanat Okulu adıyla açıldı.

►Çeşitli yabancı şirketler tarafından işletilen tramvay, tünel, otobüs ve elektrik işletmeleri devletleştirildi ve İETT ismini aldı.

►Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü Münakalat Vekâleti Ulaştırma Bakanlığı'na bağlandı.

►Erzurum Tren Garı açıldı.

►Gümrüklerde Yolcu Üzerinde Bulunan Dövizlere Uygulanacak İşlemler Hakkında Kanun yayımlandı.

►Güven Lokantası İzmir'de açıldı.

►İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak çalışan Turizm Müdürlüğü Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak Turizm Dairesi'ne dönüştürüldü.

►Tepebaşı Belediye Gazinosu İstanbul'da açıldı.

►Turizm faaliyetleri yeni kurulan Ticaret Vekaletine devredildi.

►Turizm Müdürlüğü, Ticaret Vekâletine bağlı olarak kuruldu.

►Yalova Kaplıcalarının İşletilmesi ve Kaplıcaların İnkişafı İşlerinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletine Bağlı Hükmî Şahsiyeti Haiz Bir Teşekküle Devri Hakkında Kanun kabul edildi.

►Cihan Palas Ankara'da açıldı.

►Ecnebilerin Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki 3529 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerini Tadil Eden Kanun kabul edildi.

►Hava Yollarının Mutat Seferlerini Yapamamak Mecburiyetinde Kalmaları Dolayısı ile Tayyare ile Dönüş Seyahati Yapamayan (Gidiş- Dönüş Tayyare Bileti Hamili) Yolcuların Demiryolundan Ne Suretle İstifade Edebileceklerine Dair Kanun yayımlandı.

►İç ve Dış Turizmin Millî Siyaset ve İktisadî İhtiyaçlarımıza Uygun ve Memlekete Faydalı Olacak Şekilde İnkişafına Hadim Tedbirlere İlişkin Yönetmelik kabul edildi.

1940

►Alacahöyük Müzesi Çorum'da açıldı.

►Cihan Palas Ankara'da açıldı.

►Ecnebilerin Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki 3529 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerini Tadil Eden Kanun kabul edildi.

►Hava Yollarının Mutat Seferlerini Yapamamak Mecburiyetinde Kalmaları Dolayısı ile Tayyare ile Dönüş Seyahati Yapamayan (Gidiş- Dönüş Tayyare Bileti Hamili) Yolcuların Demiryolundan Ne Suretle İstifade Edebileceklerine Dair Kanun yayımlandı.

►İç ve Dış Turizmin Millî Siyaset ve İktisadî İhtiyaçlarımıza Uygun ve Memlekete Faydalı Olacak Şekilde İnkişafına Hadim Tedbirlere İlişkin Yönetmelik kabul edildi.

►Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlı olarak Turizm Müdürlüğü kuruldu.

►Muayyen Tarifeli Vesaiti Nakliye ile Seyahat Eden Yolculardan Alınacak Nakliyat Resmi Hakkındaki 472 Sayılı Kanunu Tadil Eden Kanun yayımlandı.

►THK Etimesgut Uçak fabrikası hizmete girdi.

►Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Turizm Dairesi Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlandı.

►Turizm faaliyetleri, Ticaret Vekaletinden Basın Umum Müdürlüğüne devredildi.

►Turizmle ilgili faaliyetler 3837 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlanan *Matbuat Umum Müdürlüğü'nün* bünyesine alındı.

1941

►Ankara- İstanbul Arasındaki Seyahat Müddeti Hakkında Kanun yayımlandı.

►Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğünden, Afyon- Isparta Arasında İşleyen Motorlu Vagonun Seferden Kaldırılması ve Yerine Tren İşletilmesi Hakkında Kanun yayımlandı.►Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğünden, Bazı Yolcu Trenlerinde Yapılan Değişiklik Hakkında Kanun yayımlandı.

►Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğünden, Ecnebi ►Memleketlerde Açılacak Fuar, Sergi, Panayır, Festival ve Kongre Yolcularına Mahsus D. D/113 Numaralı Tarife İhdas Edildiği Hakkında Tamim yayımlandı.

1942

►Hacı Baba Et Lokantası Malatya'da açıldı.
►Kaplıca, İçme ve Maden Suları ile İlgili Tamim yayımlandı.

1943

►Ankara'da Gençlik Parkı açıldı.
►Turizm Dairesi, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlandı.
►Turizmle ilgili faaliyetler 4475 sayılı Basın-Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat, Vazife ve Memurları Hakkında Kanun'la kurulan Basın-Yayın Umum Müdürlüğü içinde yer alan Turizm Dairesine devredildi.
►Van Ferit Melen Havalimanı hizmete girdi.

1944

►Ankara'da, Gazi Orman Çiftliği'nde uçak motoru fabrikası kuruldu.
►Cumhuriyet Nafia Sergisi Ankara'da açıldı.
►Ege Turizm Derneği İzmir'de kuruldu.
►Erzurum Arkeoloji Müzesi açıldı.
►Ferah Kebap Salonu Isparta'da açıldı.
►Kurtalan Ekspresi, Ankara-Kurtalan arasındaki seferlerine başladı.
►Muayyen Tarifeli Nakil Vasıtalarıyla Seyahat Eden Yolculardan Alınacak Nakliyat Resmi Hakkındaki 2030 Numaralı Kanuna Ek Kanun yayımlandı.
►Türk Sivil Havacılığını Geliştirme Vakfı İstanbul'da kuruldu.
►Türkiye Kılavuzu adlı eserin ilk cildi Hüseyin Orak tarafından Ankara'da yayımlandı.

1945

►Aşyan Müzesi -Şair Tevfik Fikret'in Evi açıldı.

468 • Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi

►Kariye Kilisesi (Cami) müze olarak hizmet vermeye başladı.

►Rumeli İşkembecisi Ankara'da açıldı.

1946

►Hotel Bellevue Bursa'da açıldı.
►Madam Despina isimli meyhane açıldı.
►Milli Abidatımızın Bakımına ve Onarılmasına Yardım Cemiyeti kuruldu.
►Simplon-Orient-Express, Paris'ten İstanbul'a Ocak ayından itibaren tekrar sefer yapmaya başladı.
►Tire Müzesi, İzmir'in Tire ilçesinde açıldı.
►Trakya Lokantası Eskişehir'de açıldı.
►Turistik Otel Diyarbakır'da açıldı.
►Türkiye'nin kamu yararına çalışan İlk Turizm Derneği olan Ege Turizm Derneği kuruldu.
►Varan Turizm Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.

1947

►Cemal Ustanın Lokantası Kilis'te açıldı.
►Çelik Gülersoy Turing ve Otomobil Kurumu'nda memur olarak çalışmaya başladı.
►Doktoroğlu Turizm Seyahat Acentası açıldı.
►Garsonlar Sendikası Ankara'da kuruldu.
►Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi açıldı.
►Şanlıurfa Cesur Turizm otobüs işletmesi faaliyete geçti.
►Tarihi Bankalar Lokantası İstanbul'da açıldı.
►Turizm İşçileri Ankara'da Garsonlar Cemiyeti'ni kurarak örgütlendiler.
►Türkiye Otel, Lokanta, Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası Ankara'da kuruldu.
►Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu tarafından Garsonluk Kursları açıldı.
►Zafer Turizm Otobüs İşletmesi Malatya kuruldu.

1948

►Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Batı Anadolu Arkeoloji Araştırma İstasyonu Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶Hatay Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Otel, Lokanta İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶İzmir Garsonlar Sendikası kuruldu.
- ▶Taş Plak Meyhanesi İzmir'de açıldı.
- ▶Türk Ekspres Turizm İstanbul'da kuruldu.

1949

- ▶Ankara Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün adı Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü olarak değiştirildi.
- ▶Başbakanlıkça 5392 Sayılı Kanunla Kurulan Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne, Mülga Basın ve Yayın Umum Müdürü Ahmet Şükrü Esmer'in Tayini Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Turizm Kurumu kuruldu.
- ▶Doğu Ekspresi Ankara-Kars arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Gazanfer Bilge Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶İstanbul Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı açıldı.
- ▶Birinci Turizm Danışma Kurulu Toplantısı Ankara'da yapıldı.
- ▶Birinci Turizm Danışma Kurulu toplantısında *Turizm Ana Programı* kabul edildi.
- ▶Turizm Merkez Komisyonu çalışmalarına başladı.
- ▶Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı İstanbul'da kuruldu.
- ▶Türkiye'deki Lokanta, Birahane ve Kokteyl Salonlarıyla Benzeri Bilumum İçki İçilen ve Yemek Yenilen Yerlerde Yabancı Uyruklu Garson ve Başka Namlarla Erkek ve Kadın Hizmetçilerin Çalıştırılmamaları ve Halen Çalışmakta Olanların da Beş Ay İçinde Tasfiye Edilmeleri Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶5647 Sayılı Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu yayımlandı.

1950

- ▶15 Temmuz 1950 tarihli 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de Seyahatleri ve İkametleri Hakkında Kanun ile yabancıların seyahatleri ve ikametleri hakkında düzenleyici ve kısıtlayıcı hükümler alındı.
- ▶15.07.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu kabul edildi. ▶5647 Sayılı Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu yürürlüğe girdi.
- ▶Adana Lokanta, Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Bursa Lokanta, Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Çankaya Atatürk Köşkü Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Denizcilik Bankası Oteli, Bitlis'in Tatvan ilçesinde açıldı.
- ▶Ereğli Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Hünkâr Lokantası İstanbul'da açıldı.
- ▶İkinci Turizm Danışma Kurulu Toplantısı Ankara'da yapıldı.
- ▶Kayseri Uçak Fabrikası kapatılarak, Hava İkmal ve Bakım Merkezi oldu.
- ▶Mersin Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu'nun ardından Emlak ve Kredi Bankası bir milyon TL'lik Turizm Kredisi fonu oluşturdu.
- ▶Türkiye Seyahat Acenteleri Cemiyeti (TÜSTAC) kuruldu.
- ▶Türkiye'de turizmin geliştirilmesi amacıyla çıkarılan ilk yasal düzenleme 5647 Sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu çıkarıldı.
- ▶Türkmen Oteli Mersin'de açıldı.
- ▶Yenice Lokantası İzmir'de açıldı.

1951

- ▶Ayvalık Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Eskişehir Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.

- ▶Gaziantep Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶İzmir Hamam İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶İzmir Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Kısa adı TOLEYİS olan, Türkiye Otel Lokanta Dinlenme Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Konya Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Turgutlu Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası kuruldu.
- ▶Türk sınırı 1 Haziran'da *Simplon-Orient-Express* için kapatıldı.
- ▶Türkiye Milli Talebe Federasyonu rehberlik kurslarına başladı.
- ▶Türkiye Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası (TOLEYİS) ilk federasyon faaliyetlerine başladı.

1952

- ▶Diyarbakır Havalanı hizmete girdi.
- ▶Dolmabahçe Sarayı müze olarak açıldı.
- ▶Has Turizm Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶İzmir Resim, Heykel Müzesi ve Galerisi açıldı.
- ▶Kordon Blö Gece Kulübü açıldı.
- ▶Kuşadası Turizm ve Tanıtma Derneği kuruldu.
- ▶Simplon-Orient-Express ile Paris'ten İstanbul'a seyahat yolu Yugoslavya ve Yunanistan hatlarını kapsayacak şekilde yenilendi.
- ▶Turistik Otel İnşası İçin İstanbul Belediyesi Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı'na Devredilecek Arsalar Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Türkiye Turizm Kurumu Hakkında Karar kabul edildi.
- ▶Üçüncü Turizm Danışma Kurulu Toplantısı Ankara'da yapıldı.

1953

- ▶Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi (TCDD) adı altında İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirildi.
- ▶6086 Sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu yayımlandı.
- ▶Anıtkabir Müzesi açıldı.
- ▶Ankara'da Piknik adıyla bar-şarküteri açıldı.
- ▶Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin temelini oluşturan Belkıs Festivali başladı.
- ▶Aspendos Tiyatrosu'nun kapıları Ankara Devlet Tiyatrosu'nun temsil vermesi için halka açıldı.
- ▶1953 yılı Turizm Danışma Toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶Büyük Saray Mozaikleri Müzesi açıldı.
- ▶Darende Zengibar Karakucak Güreş ve Kültür Festivali Malatya'nın Darende ilçesinde düzenlenmeye başladı.
- ▶Hac Maksudıyla Suudi Arabistan'a Gidecek Olanların Seyahatlerine Müteallik Esaslar yayımlandı.
- ▶İmren Lokantası Çeşme'de açıldı.
- ▶İstanbul'da Hilton Oteli İnşaatında Günde Üç Saate Kadar Fazla Mesai Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Merkez Turizm Komisyonu kuruldu.
- ▶Millî Eğitim Bakanlığı ile Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü'nün iş birliği ile Ankara ve İzmir Ticaret liselerinde garsonluk, aşçılık ve komilik kursları açıldı.
- ▶Rumeli Hisarı Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Tekirdağ Özcanlar Köftecisi açıldı.
- ▶Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu yayımlandı.

1954

- ▶6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve Turizm İş birliği Nizamnamesi yayımlandı.
- ▶Hürküş Havayolları Bursa'da faaliyetlerine başladı.
- ▶Akşehir Güven Koop yolcu taşımacılığına başladı.

- ▶Batman Havalimanı hizmete girdi.
- ▶Tarihi Kalkanoğlu Pilavcısı Trabzon'da açıldı.
- ▶Tarihi Mutfak Lokantası Ankara'da açıldı.
- ▶Turistik Prevantoryumların Vasıfları Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde Sivil Havacılık Dairesi Başkanlığı kuruldu.

1955

- ▶Adam Mickiewicz Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Dördüncü Turizm Danışma Kurulu toplantısı Ankara'da toplandı.
- ▶Çini Eserleri Müzesi Konya'da açıldı.
- ▶Esenboğa Havalimanı Ankara'da hizmete girdi.
- ▶Eskişehir Tren Garı yeri yerinde açıldı.
- ▶Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Hakkındaki Karar yayımlandı.
- ▶Hac Maksudı ile Suudi Arabistan'a Gidecek Olanların Seyahatlarına Mütaallik Talimatname yayımlandı.
- ▶İstanbul Divan Oteli açıldı.
- ▶İstanbul Hilton Oteli açıldı.
- ▶İstanbul Tercüman Rehber Derneği kuruldu.
- ▶Maarif Vekâleti'nce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Araştırmaları Antalya Bölgesi İstasyonu hakkında Talimatname yayımlandı.
- ▶Öğretmen okullarında Ticaret ve Turizm Öğretmenliği eğitimi başladı.
- ▶Turizm büro ve seyahat acentaları hakkında talimatname yayımlandı.
- ▶Turizm Büro ve Seyahat Acenteleri Hakkında Talimatnamenin Meriyete Konulması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Turizm Danışma Toplantısı yapıldı.
- ▶Turizm İşbirliği Nizamnamesi yayımlandı. Turizm İşbirliği Nizamnamesinin Meriyete Konulması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Turizm Müesseselerinin ve Bunlara Ait Olup Hizmetlerinde Kullanılacak Ulaştırma Tesis ve Vasıtalarının Haiz Olacakları Vasıflarda İlişik Değişikliklerin Yapılmasının Tasdikine Dair Kararname yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi kuruldu.

- ▶Türkiye Seyahat Acentaları Cemiyeti İstanbul'da kuruldu.

1956

- ▶Amortisman ve Kredi Sandığı Umum Müdürlüğünce Yabancı Turistlerden Döviz Satın Alma Yetkisi Verimline Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Antalya'nın ilk tanıtım kitabı olan *Pictures of Antalya* yayımlandı.
- ▶Divan Oteli İstanbul'da açıldı.
- ▶Konya İnce Minare Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi açıldı.
- ▶Maliye Vekâletince, Yabancı Turistlerden Döviz Satın Alma Yetkisi Verilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü kuruldu.
- ▶Turizm Bankası'na bağlı Kilyos İşletmesi, plaj ve restoran olarak faaliyete geçti.

1957

- ▶Amortisman ve Kredi Sandığı Umum Müdürlüğünce Türk Turizm ve Nakliyat Acentası Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Atatürk Orman Çiftliği Turistik Oteli İnşaat, Tesiat ve Mc-Frogüua Mütaallik Yapma, Yaptırma ve ▶Satınalma İşlerinin Sureti İcrasına Dair Esaslar yayımlandı.
- ▶Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı'nın adı Bakanlar Kurulu listesinde yer almaya başladı.
- ▶Divan Pastanesi'nin ilki İstanbul'da açıldı.
- ▶Eta Enternasyonel Turizm Acentasına ve Turistik İstanbul Plaza Oteline, Yabancı Turistlerden Döviz Satın Alma Yetkisi Verilmesine İlişkin Tebliğ yürürlüğe girdi.
- ▶İbrahim Sıtkı Yırcalı 25 Kasım'da ilk Basın-Yayın ve Turizm Bakanı oldu.
- ▶Kilim Otel İzmir'de açıldı.
- ▶Kuşadası- Atina Beynelmillel Havayolu adının, Atina – Midilli - Bergama – İzmir Beynelmillel Havayolu Olarak Değiştirilmesine Dair Kararname yayımlandı.
- ▶Lale Lokantası (Pudding Shop) İstanbul'da açıldı.

- ▶Niğde Müzesi açıldı.
- ▶Şanlıurfa GAP Havaalanı açıldı.
- ▶Trabzon Havaalanı hizmete girdi.
- ▶*Turizm Mecmuası* Hayri Benli tarafından yayımlanmaya başlandı.
- ▶Türkiye'ye gelen turist sayısı 100 bini aşarak 100.803'e ulaştı.

1958

- ▶Ali Server Somuncuoğlu, 10 Temmuz'da Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak atandı.
- ▶Beşinci Turizm Danışma Kurulu Toplantısı Ankara'da yapıldı.
- ▶Çınar Otel İstanbul'da açıldı.
- ▶Dutilh Turizm seyahat acentası açıldı.
- ▶Ege Turistik İşletmeciler ve Konaklamalar Birliği İzmir'de kuruldu.
- ▶Emek İnşaat ve İşletme A. Ş. kuruldu.
- ▶Gönen Kaplıcası'nın İşletilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶HAVAŞ firması faaliyete geçti.
- ▶Karatepe-Aslantaş milli park ilan edildi.
- ▶Lüks Sınıf Turistik Otellerde Aranacak Vasıflar Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Turizm Danışma Toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶Türkiye Brüksel Dünya Sergisi'ne katıldı.
- ▶Türkiye Milli Sanayi Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Türkiye'de ilk otelciler derneği olarak, Ege Turistik Otelciler (ETO) kuruldu.

1959

- ▶Adana Misis Mozaik Müzesi açıldı.
- ▶Akşehir Nasreddin Hoca Şenliği düzenlenmeye başlandı.
- ▶Ankara-Gaziosmanpaşa Anadolu Kız Meslek Lisesi Kız Enstitüsü adıyla açıldı.
- ▶Bursa Vilâyetinin Gemlik Kazasına Bağlı Armutlu Nahiyesi Sınırları İçinde Bulunan Kaplıca Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶Emek İnşaat Anonim Şirketinin Taahhüt Ettiği İstanbul'daki Tarabya Otelini İnşaatına Ait İşyerinde Fazla Mesai Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.

- ▶Güneş Otel Balıkesir'in Gönen ilçesinde açıldı.
- ▶Konya Kültür ve Turizm Derneği kuruldu.
- ▶Kuşçenneti milli park ilan edildi.

- ▶Maarif Vekâlet'ince Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Öğretim ve İmtihan Talimatnamesinin 8'inci Maddesine Bağlı Cetvelin X . Arkeoloji Bölümü ile XVII. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin Tadiline Ait Talimatname yayımlandı.

- ▶Manisa'yı Mesiri Tanıtma ve Turizm Derneği kuruldu.

- ▶Tarihi Subaşı Lokantası İstanbul'da açıldı.

- ▶Turizm Bankası'na bağlı olarak Edirne Kervan Otelini faaliyete geçti.

- ▶Türk Havayolları Anonim Ortaklığı'na Ait Yeşilköy Teknik Müdürlük Atölyeleri ile Bütün İstasyon Müdürlükleri, Satış Büroları, Lokanta ve İkram Servisleri İşyerlerinde Fazla Mesai Yapılmasına İzin Verilmesine Dair Karar yayımlandı.

- ▶Yahya Kemal Beyatlı Kent Müzesi İstanbul'da açıldı.

1960

- ▶23 Temmuz Kongre Müzesi Erzurum'da açıldı.

- ▶Antalya Havalimanı hizmete girdi.

- ▶Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Ankara'da açıldı.

- ▶Büyük Otel Ürgüp'te açıldı.

- ▶Elâzığ Havaalanı sivil uçuşlara açıldı.

- ▶Erdek Güllap Otelini açıldı.

- ▶Güngören Otelini Kars'ta açıldı.

- ▶İzmit Müzesi açıldı.

- ▶Melia Kasım Otelini hizmete girdi.

- ▶Nilüfer Hatun İmaretini İzmit Müzesi açıldı.

- ▶Selim Rauf Sarper Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak atandı.

- ▶ Trabzon Lokantacılar Esnaf Odası kuruldu.
- ▶ Turizm Bankası'na bağlı olarak Küçüksu Plaj ve Gazino İşletmesi faaliyete geçti.
- ▶ Turizm Bankası'na bağlı olarak Yeniköy Boğaziçi Otel ve Gazino İşletmesi faaliyete geçti.
- ▶ Türkiye Turizm Bankası'nın adı T. C. Turizm Bankası A. Ş. olarak değiştirildi.
- ▶ Türkiye, aralarında turizmin de yer aldığı çeşitli alanlarda ekonomik iş birliklerinin geliştirilmesine yönelik olarak 24 ülkenin bir araya geldiği İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı'na (OECD) üye oldu.
- ▶ Yoncalı- Dubecik Namiyle Maruf Kaplıca ve Çamur Hamamının İşletilmesine Dair Kararname yayımlandı.
- ▶ Zühtü Tarhan, 30 Mayıs'ta Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak hükümette yer aldı.

1961

- ▶ Anayasa'da hükümetlere "Kıyıların korunması ve turizm amacıyla devlet ve kamu tüzel kişilerinince kamulaştırılması yetkisi" verildi.
- ▶ Ankara Otelcilik Okulu açıldı.
- ▶ Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri İle İlgili Avrupa Anlaşması kabul edildi.
- ▶ Bursa Şehirlerarası Otobüs Terminali açıldı.
- ▶ Çelik Gülersoy Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nda Hukuk Müşavirliği görevine getirildi.
- ▶ Dağistanlı Turizm otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶ Duru Turizm seyahat acentası açıldı.
- ▶ Kamran Evliyaoğlu 20 Kasım'da Basın Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 25 Haziran 1962 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶ Kemal Sahir Kurutluoğlu 2 Eylül'de Basın Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 20 Kasım 1961'e kadar görevini sürdürdü.
- ▶ Kent Otel Ankara'da açıldı.
- ▶ Kütahya İlinin Merkez İlçesine Bağlı Yoncalı Köyü Sınırları İçinde Kâin Olup İşletilmesi İmtiyazı 2/4/1960 Tarihli ve 4/12830 Sayılı Kararname Gereğince Kütahya İli Özel İdaresi Uhdesinde Bu'unan (Yoncalı-Dübecik) Namiyle Maruf Kaplıca

ve Çamur Hamamı'nın Bütün Hakları, Meniaatları, Borçları ve Taahhütleriyle Birlikte (Kütahya Yoncalı-Dubecik Kaplıcaları İşletmesi Anonim Şirketi) ne Devredilmesine Dair Kararname yayımlandı.

▶ Mustafa Cihat Baban 5 Ocak'ta Basın Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 29 Ağustos 1961 tarihine kadar bakanlık görevini sürdürdü.

▶ Uludağ milli park ilan edildi.

▶ Ürgüp TUSAN Otel açıldı.

1962

▶ Avrupa Konseyi Üyesi Memleketler Arasında Gençleri Kolektif Pasaportla Seyahatlarına Dair Avrupa Anlaşması Hakkında Kararname kabul edildi.

▶ Celal Tevfik Karasapan 25 Haziran'da Basın Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 17 Haziran 1963'e kadar bakanlık görevine devam etti.

▶ Edirne Tanıtım ve Turizm Derneği kuruldu.

▶ Efes TUSAN Oteli açıldı.

▶ Ege Tur Seyahat Acentası İzmir'de açıldı.

▶ Erdek'te Pınar Otel Erdek açıldı.

▶ İzmir Rehberler Derneği kuruldu.

▶ İzmir Tercüman Rehberler Derneği kuruldu.

▶ Kuşadası TUSAN Otel açıldı.

▶ Lunapark Gazinosu İstanbul'da açıldı.

▶ Maliye Bakanlığı ve Milletlerarası Kalkınma İdaresi arasında imzalanan anlaşma ile 80 milyon TL'lik "Turizm Geliştirme Fonu" kuruldu.

▶ Orient Express İstanbul'a son seferini yaptı.

▶ Otelcilik Okulları Yönetmeliği yayımlandı.

▶ Pamukkale TUSAN Oteli açıldı.

▶ T.C. Turizm Bankası'nın sermayesi 300 milyon TL'ye yükseltildi.

▶ Tarihi Şen Lokantası İstanbul'da açıldı.

▶ Tercüman Rehberler ve Turizm Derneği kuruldu.

▶ Truva TUSAN Motel Çanakkale'de açıldı.

▶ Turizm Bankasının kurup işleteceği TURBAN Oteller ve Tatil Köyleri kuruldu.

1963

- ▶ Ali İhsan Göğüş, 25 Aralık 1963 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 20 Şubat 1965 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ Bakanlıklararası Turizm Koordinasyon Kurulu kuruldu.
- ▶ Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı lağvedilerek 265 sayılı kanunla Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kuruldu.
- ▶ Cumhurbaşkanlığı Bisiklet Turu düzenlenmeye başladı.
- ▶ Çanakkale Troia Festivali yapıldı.
- ▶ Çanakkale Turizm ve Tanıtma Derneği kuruldu.
- ▶ Demir Otel Diyarbakır'da açıldı.
- ▶ Dış Seyahat Harcamaları Vergisi Kanunu kabul edildi.
- ▶ Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Geçici Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Erciyes Kayak Merkezi açıldı.
- ▶ Gordion Müzesi Ankara'nın Polatlı ilçesinde açıldı.
- ▶ Hac Amacıyla Suudi Arabistan'a Gidecek Olanların Seyahatlerine İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Hakiki Koç Otobüs İşletmesi açıldı.
- ▶ Karpiç Lokantası faaliyetlerini sona erdirdi.
- ▶ Kervansaray Susuzköy Mokamp Ankara'nın Susuzköy yerleşiminde açıldı.
- ▶ Nurettin Ardıçoğlu, 17 Haziran'da Basın Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 19 Temmuz 1963 tarihine kadar görevine Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak devam etti.
- ▶ Nurettin Ardıçoğlu, 19 Temmuz 1963 tarihinde bakanlığın unvanının Turizm ve Tanıtma Bakanlığı olarak değiştirilmesi ile 25 Aralık 1963 tarihine kadar Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak görevine devam etti.
- ▶ Turizm Genel Müdürlüğü idari yapılanması oluşturuldu.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bölge Müdürlükleri, İl Temsilcilikleri ve Turizm Bürolarının Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Memur ve Hizmetlilerinin Yabancı Dil Bilgisinin Tesbiti Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

1964

- ▶ Turizm Danışma Toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶ Antalya Uluslararası Altın Portakal Film Yarışması düzenlenmeye başladı.
- ▶ Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Bursa Milli Fuarı açıldı.
- ▶ Büyük Efes Oteli açıldı.
- ▶ Didim Seyahat otobüs işletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶ Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Geçici Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Ege Üniversitesi'ne bağlı olarak Turizm Enstitüsü kuruldu.
- ▶ Emek Otel Eskişehir'de açıldı.
- ▶ Hac Amacıyla Suudî Arabistan'a Gidecek Olanların Seyahatlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklikler Yapılmasına Dair Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶ Hacibektaş Müzesi Nevşehir'in Hacibektaş ilçesinde açıldı.
- ▶ Harem Otel İstanbul'da açıldı.
- ▶ İl ve İlçe Turizm Komiteleri Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Konya Atatürk Evi Müzesi açıldı.
- ▶ Mağara Araştırma Derneği kuruldu.
- ▶ TCDD Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk Vagonu Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü Yönetmeliği yayımlandı
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bölge Müdürlükleri, İl Temsilcilikleri ve Turizm Bürolarının Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik yayımlandı
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Döner Sermaye Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Hesabına Üniversite, Yüksek veya Orta Dereceli Meslek Okullarında Okutulan Burslu Öğrenciler Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Memur ve Hizmetlilerinin Yabancı Dil Bilgisinin Tespiti Hakkında Yönetmeliğin 5 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müfettiş Yardımcılığı ve Müfettişlik Sınavı Yönetmeliği yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü'nün Yürürlüğe Konulması Hakkında Kararname yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na Turizm Derneklerine Yardım Yönetmeliği yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Ödüller Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığında Geçici Hizmetler İçin Sözleşme ile Çalıştırılacak Uzman ve Sanatçılar Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Türkiye Turizm Politikası Semineri Ankara'da yapıldı.

►Van Gölü Ekspres'i Ankara-Tatvan arasındaki seferlerine başladı.

►Yener'in Yeri isimli lokanta/bar, İstanbul'un Sultanahmet semtinde açıldı.

►Yurtdışı Turizm ve Tanıtma Büroları, Basın Müşavirlikleri ve Basın Ataşelikleri Çalışma Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

1965

►Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu açıldı.

►Çelik Gülersoy Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu genel müdürlüğü görevine getirildi.

►Çeşme Müzesi İzmir'in Çeşme ilçesinde açıldı.

►Garson Eğitim Kervanı başlıklı eğitim faaliyeti yapıldı.

►Hidayet Turizm Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.

►Hotel de Pera İstanbul'da açıldı.

►İsmail Hakkı Akdoğan, 28 Ağustos'ta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 27 Ekim 1965 tarihine kadar görevine devam etti.

►İstanbul'da Taksim'de Yapılacak Otelin İnşa Edecek ve İşletecek Anonim Ortaklığına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Katılmasına Dair Kanun yayımlandı.

►Konya Turizm Derneği kamu yararına çalışan dernek statüsüne alındı.

►Kütahya Arkeoloji Müzesi açıldı.

►Mahmut Nedim Gündüzalp, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.

►Nihat Kürşat 27 Ekim'de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 3 Kasım 1969 tarihine kadar görevine devam etti.

►Ömer Zekai Dorman 20 Şubat'ta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 28 Ağustos 1965 tarihine kadar görevine devam etti.

►Tunatan Tesisleri Sakarya'da açıldı.

►Turizm Müesseselerine Ait Vasıflar Yönetmeliği'nin Yürürlüğe Konulmasına Dair Kararname yayımlandı.

►Turizm Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası İstanbul'da kuruldu.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü tarafından *Yabancı Ziyaretçi Eğilimi Araştırması* gerçekleştirildi.

►Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından *1965 Turizm İstatistikleri Bülteni* yayımlandı.

►*Türk Ekonomi Kurumu tarafından Turizm Semineri* gerçekleştirildi.

►Türk Seyyahin Cemiyeti kurucusu ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu genel müdürü Reşit Saffet Atabinen vefat etti.

►*Türkiye Turizm Gazetesi* İstanbul'da yayımlanmaya başladı.

►*Yabancı Ziyaretçi Eğilim Anketi* uygulandı.

►Yedigöller milli park ilan edildi.

1966

►Ahmet Şükrü Emed, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.

►Atatürk Orman Çiftliği Turistik Otel İnşaat Tesisat ve Mefruşatına İlişkin Yapma, Yaptırma ve Satın alma İşlerinin Sureti İcrasına Dair Esasların Onanmasına Karar yayımlandı.

- ▶Boğazköy Müzesi açıldı.
- ▶Büyük Ankara Oteli Ankara'da hizmete girdi.
- ▶Çınar Restoran İstanbul'da açıldı.
- ▶Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası milli park ilan edildi.
- ▶Erzurum Havalimanı açıldı.
- ▶Eskişehir Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Kocaeli Fuarı açıldı.
- ▶Monitör Yetiştirme Semineri Ankara'da yapıldı.
- ▶Nejat Eczacıbaşı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶Nevşehir Müzesi açıldı.
- ▶Taksim Otelcilik Anomî Şirketi kuruldu.
- ▶Tokatlıyan Oteli'nin Tarabya'daki şubesinin yanarak yıkılmasından sonra 1954 yılında inşasına başlanan Tarabya Oteli hizmete açıldı.
- ▶TURBAN Ataköy Restoran, Kafeterya ve Büfeler İşletmesi açıldı.
- ▶TURBAN Dilson Oteli hizmete İstanbul'da açıldı.
- ▶TURBAN Yeniköy Carlton Oteli açıldı.
- ▶Turizm Danışma Toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Memur ve Hizmetlilerinin Yabancı Dil Bilgisinin Tespiti Hakkındaki Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 1966 Turizm İstatistikleri Bülteni yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Başkanlığına Davud Refet Giresunlu atandı.
- ▶Ümit Halit Demiriz Tanıtma Genel Müdürlüğü'ne atandı.
- ▶Yedinci Turizm Danışma Kurulu Toplantısı Ankara'da yapıldı.

1967

- ▶Alanya (Koraksesion) Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu Asistanlık Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶Ankara Turizm Eğitim Merkezi (Ankara TUREM) açıldı.
- ▶Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Geçici Yönetmeliğine Ek Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶Elâzığ Hazar Turizm Otobüs İşletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶Fransa'da kurulu Le Club Méditerranée S. A. firmasının, Antalya'nın Kemer Bucağı Eskiköyaltı yerinde bir tatil köyü kurmasına izin verildi.
- ▶Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Turizm Eğitim Merkezi (İstanbul TUREM) eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶İstanbul-Etiler Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Kasr-ı Hümayun Saray Müzesi açıldı.
- ▶Kayseri Anadolu Fuarı açıldı.
- ▶Orta öğretim düzeyinde turizm eğitimi veren ilkokullardan olan Otelcilik Okulu İstanbul Beşiktaş'ta açıldı.
- ▶TURBAN Sorgun Motel ve Kamping Tesisleri Antalya'nın Manavgat ilçesinde açıldı.
- ▶Turizm Eğitim Merkezlerinin ilk örneği İstanbul'da açıldı.

1968

- ▶6068 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası yayımlandı.
- ▶Çorum Müzesi açıldı.
- ▶Deniz, Göl ve Nehir Kıyıları ile Tarihi ve Turistik Bölgelerde Bulunan Hazine Arazi ve Arsalarının Belediyelere Devredilmeyerek Hazine Elinde Bırakılması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶Doyurum Restoran Aydın'ın Karacasu ilçesinde açıldı.
- ▶MTA Şehit Cuma Dağ Tabiat Tarihi Müzesi açıldı.

- ▶ Muğla İlinin Köyceğiz İlçesinin Ortaca Bucağı Karaçalı Beldesi Adının Dalaman Olarak Değiştirilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶ Nevşehir TUSAN Otelı açıldı.
- ▶ TURBAN Akçay Tatil Köyü açıldı.
- ▶ TURBAN Ankara Marmara Otelı açıldı.
- ▶ Turizm Harcamalarında yüzde 33 Oranında Bir Vergi İadesi Uygulanması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın Yurt Dışı Basın Müşavir ve Ataşeliklerinin Dışında Kalan Diğer Hizmetlerinin Yürütülmesinin Başbakanlığa Bağlı Bir Daire Kurulması Hakkında Karar Vekillik Etme Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Yalvaç Müzesi açıldı.
- ▶ Yaşayan Eğitim Müzesi İzmir'de açıldı.

1969

- ▶ Aksaray Müzesi açıldı.
- ▶ Almanya'da Bulunan Daimler- Benz A.G. Firması ile Mengerler Ticaret Türk Anonim Ortaklığının Otobüs Karoserisi İmal ve Kamyon Montajı Yapmak Üzere Memleketimizde Kuracağı Teşebbüs Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Atatürk Orman Çiftliği Tarafından İnşa Ettirilmiş Bulunan Marmara Otelı'nin, Kararda Belirtilen Esaslar Dairesinde İşletilmesi Esaslarına Dair Kararname yayımlandı.
- ▶ Beynelminel Otelcilik ve Turizm Anonim Şirketi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Çıkartılan kanun hükmünde kararname ile Çanakkale ile güney sınırı ile İçel ili batı sınırı arasında kalan kıyı bölgesi turizmde öncelikli bölge olarak tespit edildi.
- ▶ Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetmeliğine Ek Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Turizm Kürsüsü eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ İstanbul Otel Yöneticileri Semineri düzenlendi.
- ▶ İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü kuruldu.
- ▶ Kayseri iç Kalesi Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Kızıladağ milli park ilan edildi.

- ▶ Malatya Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Martı Resort Otel açıldı.
- ▶ Necmettin Cevheri, 3 Kasım'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 26 Mart 1971 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ ODTÜ Arkeoloji Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Talih Oyunları Oynatılacak Mahallerin Turizm ve Güvenlik Bakımından Tabi Olacağı Şartlara Dair Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶ TURBAN Çeşme Otelı açıldı.
- ▶ Turistik Gelişme Politika Esasları Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Turizm Endüstrisinde Başarı ve Kar Seminerleri gerçekleştirildi.
- ▶ Turizm Müesseselerinin Denetiminde Belediye Yetkileri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından *Tourism in Turkey: West Mediterranean Project Selek Feasibility Study Economic Survey* araştırması yapıldı.
- ▶ Türkiye Diyetisyenler Derneği Ankara'da kuruldu.
- ▶ Türkiye Kamp, Karavan ve Yatçılık Turizm Derneğinin Merkezi Brüksel 'de Bulunan Uluslararası Kampçılık ve Karavancılık Federasyonu (FIOC) ile İşbirliği Yapmasına İzin Verilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Seyahat ve Turizm Acenteleri Cemiyetinin Seyahat Acenteleri Birliği Milletler Arası Federasyonu (UFTAA-FUAAV) ile İşbirliğine İzin Verilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶ Uluslararası Altın Koza Film Festivali Adana'da düzenlenmeye başladı.
- ▶ Yücel Hostel İstanbul'da açıldı.

1970

- ▶ Adana'da Mavi Sürmeli Otel açıldı.
- ▶ Ankara Stad Otel'i açıldı.
- ▶ Ankara Turizmi, Eski Eserleri ve Müzeleri Sevenler Derneği'nin Kamu Yararına Çalışan

Derneklerden Sayılmasına Dair Kararname yayımlandı.

- ▶ *Beslenme ve Diyet Dergisi* Ankara'da yayımlanmaya başladı.
- ▶ Doğan Körfez otobüs işletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶ Hotel Etap Mole Ankara'da açıldı.
- ▶ İstanbul Harem Otobüs Terminali hizmete girdi.
- ▶ Kovada Gölü milli park ilan edildi.
- ▶ Martı Beach Otel açıldı.
- ▶ Sahillerimiz ile Göl Kıyıları, Tarihî ve Turistik Sahaların Fizikî Planlamalara Dair Karar yayımlandı.
- ▶ Tatil Köyü Kurmak Maksudıyla Yerli Ortaklarla Birlikte Tesis Edeceği Şirkete Yatıracağı Sermayeye Dair Kararname yayımlandı.
- ▶ Turizm Müesseselerinin Denetlenmesi, Uzman Denetçiler ve Değerlendirme Bürosu Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Karaçi Turizm ve Tanıtma Bürosu Açılması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Yabancı Sermayeli Turizm Endüstrisi A.Ş.'nin Sahibi Bulunduğu veya Ortağı Olduğu Bütün Turistik Tesislerin İşletilmesine İlişkin Kararname yayımlandı.
- ▶ Yeniköy Carlton Oteli İstanbul'da açıldı.
- ▶ Yolcuların Ölmeleri ve Yaralanmaları Halinde Demiryolunun Sorumluluğu İle İlgili Karar yayımlandı.

1971

- ▶ Ahlat Müzesi açıldı.
- ▶ Erol Yılmaz Akçal, 26 Mart'ta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 15 Nisan 1973 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ Göreme Otel, Nevşehir'in Göreme yerleşiminde açıldı.
- ▶ Hac İçin Karayolu ile Gidilmesinin Men Edilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Haritacılık Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ İstanbul Hava Kuvvetleri Müzesi açıldı.

▶ İstanbul Topkapı Şehirlerarası Otobüs Terminali faaliyete geçti.

- ▶ Manavgat TUSAN Oteli açıldı.
- ▶ Marmara Bölgesi Turistik Otelciler Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶ Mersin Oteli açıldı.
- ▶ Munzur Vadisi milli park ilan edildi.
- ▶ TURBAN Marmaris Tatil Köyü açıldı.
- ▶ Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Turistik Gelişme Politika Esasları Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶ Turizm gelişim planlarının hazırlanması görevi Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na devredildi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 1971 Yılı Kamu ve Özel Sektör Turizm Yatırım ve İşletme Faaliyetleri Anket Sonuçları yayımlandı.
- ▶ Ürgüp Müzesi açıldı.

1972

- ▶ Açık Hava Mermer Müzesi açıldı.
- ▶ Beydağları Sahil milli park ilan edildi.
- ▶ Bursa Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Çeşme Altınyunus Oteli İzmir'in Çeşme ilçesinde açıldı.
- ▶ Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetmeliğine Ek Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Eğirdir Yelken Kulübü kuruldu.
- ▶ Rüstempaşa Kervansaray Oteli Edirne'de açıldı.
- ▶ Seyahat Acentaları Birliği Kanunu yayımlandı.
- ▶ TURBAN Antalya Kaleiçi İşletmesi ve Antalya Marina açıldı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Mihmandarlık Görevi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yurtdışı Kuruluşlarına Atanacak İdarî Memurların Atanma ve Görev Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu İstanbul'da kuruldu.

- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği İstanbul'da kuruldu.
- Türkiye'ye gelen turist sayısı bir milyonu aşarak 1.034.955'e, turizm gelirleri 100 milyon ABD dolarını aşarak 103.731.000 ABD dolarına ulaştı.
- Van Müzesi açıldı.
- Wagons Lists tesis ve vagonlarını TCDD'ye devrederek Türkiye'den ayrıldı.
- Yurt Dışına Karayolu ile Yolcu ve Eşya Taşıma ve Bu Konuda Acentelik ve Komisyonculuk Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

1973

- Abant Gölü Çevresindeki Yerin Turistik Önemi Nedeniyle İmar Düzenine Alınması Hakkında Kararname yayımlandı.
- Ahmet İhsan Kırmımlı, 15 Nisan 1973'te Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 26 Ocak 1974 tarihine kadar görevine devam etti.
- Altınyunus Çeşme Turistik Tesisler Anonim Şirketine Yabancı Ortağın Yatıracağı Sermayeye 6224 Sayılı Kanun Hükümlerinin Uygulanması Hakkındaki Şartnamenin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kararname yayımlandı.
- Atatürk Köşkü/Müzesi açıldı.
- Av Turizmi Yönetmeliği yayımlandı.
- Bigalı Çamlıyayla Atatürk Evi Müzesi açıldı.
- Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi Diyarbakır'da açıldı.
- Dadaş Turizm otobüs işletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- Dünya Turizm Teşkilâtı Tüzüğü'nün Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- Hacettepe Üniversitesi Mesleki Teknoloji Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim-öğretime açıldı.
- Hatay Turizm Derneği kuruldu.
- İstanbul Üniversitesi'nde İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Konferansı gerçekleştirildi.
- İstanbul'da sanat festivalleri düzenlemek amacıyla İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) kuruldu.

- Kimlik Bildirme Kanunu'na göre askeri dinlenme ve kamp tesisleri ile orduevleri hariç özel veya resmi her türlü konaklama, dinlenme, bakım ve tedavi tesisleri ve işyerlerinde geçici ya da sürekli konaklayanların kimlik bildirimleri zorunlu hale getirildi.
- Komutan Atatürk Müzesi Diyarbakır'da açıldı.
- Köprülü Kanyon milli park ilan edildi.
- Milet Müzesi Aydın'ın Didim ilçesinde açıldı.
- Orta öğretim düzeyinde eğitim veren otelcilik okullarının adı Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi şeklinde değiştirildi.
- Öger Tours Hamburg'da faaliyetine başladı.
- Pratik Otelcilik ve Turizm Okulu Yönetmeliği yayımlandı.
- Şeb-i Arus Mevlâna Anma Törenleri Konya'da düzenlenmeye başladı.
- *Turist Eğilim Anketi* Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından uygulandı.
- Türk Turing Turizm İşletmeciliği Vakfı kuruldu.
- Türk Turing Turizm İşletmeciliği Vakfı içerisinde yer alan seyahat acentacılığı bölümü sigorta hizmetleri de vermeye başladı.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından *Tourist's Handbook* dergisi yayımlanmaya başladı.
- Uluslararası Arhavi Kültür ve Sanat Festivali Artvin'in Arhavi ilçesinde düzenlenmeye başladı.
- Uluslararası İstanbul Sanat Festivali düzenlenmeye başladı.
- 27 Eylül 1970'te kabul edilen Dünya Turizm Örgütü tüzüğü, 08.10.1973 tarihli ve 14679 sayılı *Resmî Gazete* ile yayımlanarak Türkiye'yi bağlayıcı nitelikte uygulanmaya başladı.

1974

- Antalya Havaalanının Yolcu ve Eşya Nakli İçin Daimî Giriş- Çıkış Kapısı Olarak Tayini Hakkında Kararname yayımlandı.
- Antalya Turizm Eğitim Merkezi (Antalya TUREM) açıldı.
- Budapeşte, Bükreş, Şam, Tel Aviv, Kahire, Sofya, Moskova, Sidney, ve Bern'de Basın- Yayın

ve Turizm Müşavirlikleri Kurulmasına Dair Kararname yayımlandı.

- ▶Çelik Gülersoy Nisan 1974 tarihinde yapılan seçimleri kazanarak tekrar Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu genel müdürü oldu.
- ▶Çınar Lokantası Kocaeli'nin İzmit ilçesinde açıldı.
- ▶Dış Seyahat Harcamaları Vergisi Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Elâzığ Murat Turizm Otobüs işletmesi yolcu taşımacılığına başladı.
- ▶Eski Şark Eserleri Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Eskişehir Yunus Emre Müzesi Eskişehir'in Mihaliççik ilçesinde açıldı.
- ▶Güneybatı Antalya Yöresinde, Olimpos-Beydağları Kıyı Kesimi ile Beydağları Saklıkent Dağ Yerleşmesi ve Çevresinde İlişik Krokide Gösterilen Yerlerin Turistik Önemi Nedeniyle İmar Düzenine Alınması Hakkında Kararname yayımlandı.
- ▶İlhan Evliyaoğlu 17 Kasım'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 31 Mart 1975 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶İmbat Oteli Kuşadası'nda açıldı.
- ▶İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi açıldı.
- ▶Marmaris Altinyunus Oteli açıldı.
- ▶Mülkiyeti T.C. Emekli Sandığına Ait Sair Otel ve Tesisleri İşletmek Üzere Kurulacak Limited Şirkete T.C. Emekli Sandığı'nın Ortak Olarak Katılmasına ve Marmara Oteli İşletilmesi Görevinin Kurulacak Yeni Şirkete Devrine İzin Verilmesine Dair Kararname yayımlandı.
- ▶Nuri Pere, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶Orhan Birgit 26 Ocak 1974 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 17 Kasım 1974 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶Otelcilik Okulları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği yayımlandı.

▶Sakarya İli Sapanca Gölü Çevresindeki Yerin Turistik Önemi Nedeniyle İmar Düzenine Tabi Kılınması Hakkında Kararname yayımlandı.

▶TURBAN Sultanahmet Ses ve Işık Gösterisi İşletmesi açıldı.

▶Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nda ortaya çıkan birtakım sıkıntılar dolayısıyla yönetim beş kişilik kayyuma verildi.

1975

▶Altinyunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.'nin Yabancı Ortakların Yatıracağı Sermaye ve Şirketçe Temin Edilecek Dış Krediyeye, 6224 Sayılı Kanun Hükümlerinin Uygulanmasının Onanması Hakkında Kararname yayımlandı.

▶Aziz Nikolaos Kilisesi Anıt Müzesi Antalya'nın Demre ilçesinde açıldı.

▶Balıkesir-Bandırma Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.

▶Bursa İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

▶Edirne İli Karaağaç Sınır Kapısının Yolcu ve Eşya Ulaştırmasına Kapatılmasına Dair Kararname yayımlandı.

▶Etap İstanbul Oteli açıldı.

▶Çorum Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

▶İlhan Akın, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.

▶Karikatür ve Mizaf Müzesi İstanbul'da açıldı.

▶Konya Etnografya Müzesi açıldı.

▶Kütahya Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

▶Lütfi Tokoğlu, 31 Mart'ta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 11 Nisan 1977 tarihine kadar görevine devam etti.

▶Mahmut Arif-i Paşa Konağı Maraş Kültür Evi ve Etnografya Müzesi açıldı.

▶Narlukuyu Mozaik Müzesi açıldı.

▶Talya Oteli Antalya'da açıldı.

▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Kitle Turizmi ve Seyahat Acentaları Anketi gerçekleştirildi.

► *Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Yerli-Yabancı Turizm Eğilim Anketi* gerçekleştirildi.

► Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Uzman Denetçileri Yönetmeliği yayımlandı.

► Turtel Turistik Tesisler Limited Şirketinin, 6224 Sayılı Kanun'dan Yararlanmasını Sağlayan Kararnamesinin, Yabancı Ortağın Katılma Payının Yerli Ortaklar Tarafından Satın Alınması Nedeniyle, Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kararname yayımlandı.

► Türkiye'ye Gelen Yolcuların Her Girişlerinde FOB Değeri Hakkında Kararname yayımlandı.

► Yurtdışına Karayolu ile Yolcu ve Eşya taşıma ve bu konularda Acentalık ve Komisyonculuk hakkında Yönetmeliğe bir fıkra eklenmesi hakkında Yönetmelik yayımlandı.

1976

► Amasya Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

► Belediye Başkanları Bölgesel Turizm Seminerleri gerçekleştirildi.

► Boğaziçi Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksekokulu'nda Turizm İşletmeciliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.

► Çankırı Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Datça AKTUR Tatil Sitesi ve Kamping Muğla'nın Datça ilçesinde açıldı.

► Edirne Meslekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Erzincan Havalimanı açıldı.

► Feridun Dirimtekin, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.

► Gaziantep Havaalanı hizmete girdi.

► Giresun Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Hacettepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Ilgaz Dağı milli park ilan edildi.

► Isparta Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Isparta Şehirlerarası Otobüs Terminali hizmete girdi.

► Kahramanmaraş Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Kemal Kutlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.

► Kırşehir Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Mersin Meslek yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı

► Tekirdağ Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Tokat Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Turizm Haftası'nın eğitim kurumlarında kutlanmasıyla ilgili karar, 26. 07. 1976 tarihinde 1893 Sayılı Millî Eğitim Bakanlığı *Tebliğler Dergisi'*nde yayımlandı.

► Turizm Müesseselerinin ve Seyahat Acentaları ile Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin Denetimi Hakkında Yönetmelik kabul edildi.

► Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 1976 yılı Konaklama Tesisleri Envanteri yayımlandı.

► Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Türk Konaklama Tesisleri Performans İfadeleri Araştırması gerçekleştirildi.

► Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı İstanbul'da kuruldu.

► Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği İstanbul'da kuruldu.

► Zonguldak Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

1977

► Altan Öymen, 21 Haziran'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 21 Temmuz 1977 tarihine kadar görevine devam etti.

► Amasya İli Özel İdaresine Bağlı Terziköy Otel Motel, Lokanta, Gazino ve Kaplıca İşletmesi Teşkilât Yönetim Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶ Aphrodisias Müzesi açıldı.
- ▶ Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Bursa Hava Yolları faaliyete geçti.
- ▶ Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine Bağlı Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksek Okulu Öğretim, Sınav ve Disiplin Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Dışişleri Turizm ve Tanıtma Komisyonu Çalışma Raporu yayımlandı.
- ▶ Ege Üniversitesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Aydın Önlisans Yüksekokulu'nun adı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu olarak değiştirildi.
- ▶ Gümrük Yönetmeliğinin Turistik Kolaylıkları Başlığı Altında Düzenlenen Dördüncü Bölümün Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bir Madde ile 58, 59, 60 Numaralı Eklerin İlâvesine İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ İskender Cenap Ege- 21 Temmuz'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 5 Ocak 1978 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ İstanbul'a Orient-Express/Marmara-Express'in son seferi 19 Mayıs'ta gerçekleşti.
- ▶ İzmir Etap Oteli açıldı.
- ▶ İzmir'de TOLEYİS sendikası kuruldu.
- ▶ Kuşadası Yat Limanı açıldı.
- ▶ Nahit Mentеше, 11 Nisan'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 21 Haziran 1977 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu'na Dışardan Bitirme Programlarına Kayıtlı Yay-Kur Öğrencileri İçin Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ TURBAN Abant Oteli hizmete açıldı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Temel Araştırmalar Şube Müdürlüğü tarafından "Günübirlikçi Eğilim Anketi" gerçekleştirildi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü tarafından Turizm Ana Politikası Çalışmaları Grubu (TAP) oluşturuldu.

- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Basın- Yayın Genel Müdürlüğü Yurtdışı Basın Müşavirlikleri, Ataşelikleri ve Basın Merkezleri Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından "Akdeniz Havzasında Turizmin Gelecekteki Durumu" ile İlgili Araştırma gerçekleştirildi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından İstanbul ve Yakın Çevresi Konaklama Tesisleri Araştırması gerçekleştirildi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yurtdışı Turizm ve Tanıtma Büroları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yurtiçi Kuruluşları Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Türkiye Otel, Lokanta, Dinlenme Yerleri Sendikası İzmir'de kuruldu.
- ▶ Türkiye, 1963 yılında Belçika'da kurulan Uluslararası Sosyal Turizm Bürosu'na (BITS) üye oldu.
- ▶ Uluslararası Aksu Festivali Giresun'un Aksu ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶ Yıldız Sarayı Müzesi İstanbul'da açıldı.

1978

- ▶ Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu Turizm, Plânlama ve Araştırma Enstitüsü Hakkında Yönetmelik kabul edildi.
- ▶ Akdeniz Turistik Tesisleri AŞ'nin Yatırımının Finansmanında Karşılaştığı Darboğazları ve İşletme Sermayesi Yetersizliğini Gidermek Üzere Sağlayacağı Nakdi Dış Krediyeye Uygulanacak Kanun Hükümleri Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Alev Coşkun, 5 Ocak'ta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 12 Kasım 1979 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Turizm Planlama ve Araştırma Enstitüsü kuruldu.
- ▶ Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksek Okulu Öğrencilerine Yardım Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Balkan Ülkeleri dokuzuncu Resmi Turizm Kuruluşları Konferansı Protokolü'nün Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶Çelik Gülersoy'a İtalya Cumhurbaşkanı tarafından *Cavaliere* (Şovalye) nişanı verildi.
- ▶Çukurova Ekspresi Ankara-Adana arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Ege Ekspresi İzmir-Eskişehir arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi Pazarlama ve Reklamcılık Yüksek Okulu, Maliye ve Muhasebe Yüksek Okulu ve Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu Öğretim ve Sınav Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Erzurum Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Hac Amacı ile Suudi-Arabistan'a Gidecek Olanların Seyahatlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Konferansı gerçekleştirildi.
- ▶İzmir Atatürk Müzesi açıldı.
- ▶Kanada (Montreal) Büyükelçiliği Nezdinde Kurulmuş Bulunan Turizm ve Tanıtma Bürosunun Kaldırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kütahya Merkez Belediyesi ve Belediyeye Bağlı E.S.O.T. İşletmesi, Otel Harlek İşletmesi Memurluğuna Atanacaklar İçin Zorunlu Yeterlik ve Yarışma Sınavı Özel Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Maliye Bakanlığı'nın Dış Seyahat Tebliği yayımlandı.
- ▶Mersin Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Mersin Atatürk Evi Müzesi açıldı.
- ▶Muğla işletmecilik Yüksekokulu Turizm, Araştırma ve Planlama Enstitüsü kuruldu.
- ▶Pamukkale Ekspresi Denizli-Eskişehir arasındaki seferlerine başladı.
- ▶TURBAN Kuşadası Yat Limanı açıldı.
- ▶TURBAN Seyahat Acentası Ankara'da girdi.
- ▶Turing ve Otomobil Kurulu tarafından yayımlanan *Belleten Dergisi Turing Dergisi* adıyla yayımlanmaya başlandı.
- ▶Turizm Lehine Gümrük Kolaylıkları Sözleşmesi ve Eki Turistik Propaganda Malzemesi ve Belgeleri Hakkındaki Protokol ile Özel Karayolu Araçlarının

Geçici İthaline Dair Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde Sözleşme ile Çalıştırılacak Mütercim- Tercümanlar Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶*Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Yerli-Yabancı Eğilim Anketi* yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığında Turizm Gönüllüleri Gücü Merkezinin Kurulması Hakkındaki Esasların Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Çevre Vakfı Ankara'da kuruldu.
- ▶Uşak Atatürk Etnografya Müzesi açıldı.

1979

- ▶Avanos Saç Müzesi açıldı.
- ▶Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksek Okulu Mediko Sosyal Hizmetler Merkezi Yönetmeliği kabul edildi.
- ▶Barlas Küntay, 12 Kasım 1979 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 12 Eylül 1980 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶Bodrum Yat Limanı TURBAN tarafından işletilmeye başlandı.
- ▶Bursa Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Çelik Gülersoy'a Fransa Cumhurbaşkanı tarafından *Ordre National du Merite* nişanı verildi.
- ▶Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi Pazarlama ve Reklamcılık Yüksek Okulu, Maliye ve Muhasebe Yüksek Okulu ve Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu öğretim ve Sınav Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Gaziantep Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Hac Seyahati ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Bakanlığınca Yürütülmesine İlişkin Karar'ın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Halikarnas Disko Bodrum'da açıldı.
- ▶İçel Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Maratonu düzenlenmeye başlandı.

- ▶İzmir ve Çevresinin İç ve Dış Turizm Sorunları Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶İzzet Baysal Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Bolu'da eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Karayoluyla Uluslararası Eşya ve Yolcu Taşıma Esaslarının Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Muğla Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Ordu-Perşembe Anadolu otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Sofya'da Yapılan Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları. XI. Konferansı Sonunda İmzalanan İlişik Protokole Dair Antlaşma yayımlandı.
- ▶T. C. Turizm Bankası Anonim Şirketi'nin, Turistik Kompleksler ile Yan Hizmet Üniteleri Kurması ve İşletmesi Hakkındaki İlişik Karar'ın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶TURBAN Kızıltepe Kamping Tesisleri Antalya'nın Kemer ilçesinde açıldı.
- ▶TURBAN Urfa Oteli hizmete girdi.
- ▶*Turizm İşletmeciliği Dergisi* Aydın'da yayımlanmaya başladı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Devlet Halk Dansları Eğitim Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Sicil Raporu Vermeye Yetkili Anarlar Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca Hazırlanan İlişik Turizm Müesseseleri ve Nitelikleri Yönetmeliği'nin Yürürlüğe Konulmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Türkiye Turizm Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶TÜYAP (Tüm Fuarlık Yapım AŞ) kuruldu.
- ▶Uluslararası Ayvalık Turizm Festivali Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Vakıflar Halı Müzesi İstanbul'da açıldı.

1980

- ▶19-23 Ekim 1979 Tarihleri Arasında İstanbul'da Toplanan Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XII. Konferansı Sonucunda İmzalanmış Bulunan Ekli Protokol'ün Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı olarak Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Ankara Resim ve Heykel Müzesi açıldı.
- ▶Belgeli Konaklama Tesisleri Anketi sonuçları yayımlandı.
- ▶Bursa İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisine Bağlı Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksek Okulu İdarî ve Öğretim Organları Seçilmesi- Öğretim ve Disiplin Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Çelik Gülersoy'a Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca şeref plaketi verildi.
- ▶Dış Seyahat Komitesi Kurulmasına Dair Esaslarının Yürürlüğe Konulmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶Gümüşsü Belde Adının Gümüldür Olarak Değiştirilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶İlhan Evliyaoğlu, 20 Eylül'de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı görevine başladı. 10 Aralık 1981 tarihine kadar Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak görevine devam etti.
- ▶İstanbul Rehberler Derneği kuruldu.
- ▶İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Konferansı gerçekleştirildi.
- ▶Karaca Arboretum Canlı Ağaç Müzesi açıldı.
- ▶Karaman Müzesi açıldı.
- ▶Karayolları Genel Müdürlüğü'nün, Karayolu Kenarında Bulunan Sabit Tesislerinin, Genel İhtiyaçlarda Kullanılacak Bölümlerinin Yolcu ve Turistlerin İstifadesine Açılması ve Bu Bölümlerin İnşası ile Bakım ve İşletme Masraflarının Kullanılardan Alınmasına Dair Kanun yayımlandı.
- ▶*Seyahat Acentaları Anketi Sonuçları* yayımlandı.
- ▶*Seyahat Acenteleri Araştırması (Tur Güzergahları)* yayımlandı.

- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Devlet Halk Dansları Müdürlüğü Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yurtdışı Turizm ve Tanıtma Büroları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Turizmi ekonomik açıdan etkileyecek olan devalüasyon, yabancı sermaye, turizm teşvik gibi konularla ilgili 24 Ocak Kararları alındı.
- ▶Türk Turizm Uzmanları Eğitim Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Türk Turizminin Pazarlama Sorunları Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Türkiye İle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında İmzalanan İlişik *Güney Antalya'da Otel Yönetimi Gelişimi* Konulu Projeye Dair Anlaşma yayımlandı.
- ▶Yalova Termal Tesisleri Turizm Bankası tarafından işletilmeye başlandı.

1981

- ▶Adana Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi açıldı.
- ▶Alanya Atatürk Müzesi açıldı.
- ▶Ankara Olgunlaşma Enstitüsü 100 Yıl Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk Anı Evi ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk Eğitim Müzesi açıldı.
- ▶Başkomutan Tarihi Milli Parkı açıldı.
- ▶Batı Cephesi Karargâhı Müzesi Akşehir'de açıldı.
- ▶Bolu Müzesi açıldı.
- ▶Camili Saf Kafkas Arı ve Bal Fetvali Artvin'in Borçka ilçesinde düzenlenmeye başladı.
- ▶Cumhuriyet Müzesi Ankara'da İkinci Meclis binasında açıldı.
- ▶Cumhuriyet ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Ankara'da Birinci Meclis binasında açıldı.
- ▶Dalaman Havaalanı açıldı.
- ▶Hac Seyahati ile İlgili Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶Hacettepe Üniversitesi'nin bünyesinde Turizm İşletmeciliği alanında yüksek lisans programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İlhan Evliyaoğlu, 10 Aralık'ta bakanlığın adının değişmesi ile görevine Kültür ve Turizm Bakanı olarak devam etti. 13 Aralık 1983 tarihine kadar Kültür ve Turizm Bakanı olarak görevini sürdürdü.
- ▶Kafkasör Kültür, Turizm ve Sanat Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶Kapadokya Turizmi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Karayoluyla Yolcu ve Eşya Taşıma Esaslarına Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Kars Müzesi açıldı.
- ▶Kaymakamlar Müze Evi Safranbolu'da açıldı
- ▶Kültür Bakanlığı'nın Kaldırılması ile Turizm Tanıtma Bakanlığı'nın Adının Kültür ve Turizm Bakanlığı Olarak Değiştirilmesi; Kaldırılan Kültür Bakanlığı'na Ait Dairelerin Bu Bakanlığa Bağlanma Kararı yayımlandı.
- ▶Kütahya Turizm Eğitim Merkezi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Mengen Aşçılık ve Turizm Derneği kuruldu.
- ▶Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶Olgunlaşma Enstitüsü 100. Yıl Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Profesyonel Turist Rehberliği ve Kursları Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Şerife Uludağ Kız Olgunluk Enstitüsü 100. Yıl Müzesi açıldı.
- ▶TURBAN Amasya Oteli açıldı.
- ▶TURBAN Elmadağ Dağevi Ankara'nın Elmadağ yerleşiminde açıldı.
- ▶TURBAN işletmelerinden 23 kursiyere Muhasebe Tekâmül Kursu verildi.
- ▶TURBAN Ören Tatil Köyü Balıkesir'in Ören ilçesinde açıldı.
- ▶TURBAN Ürgüp hizmete açıldı.
- ▶Turistik Yörelere Belediyelerince Yapılacak Temizlik Araçlarının Sağlanmasında Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca Yapılacak Yardıma İlişkin Yönetmelik yayımlandı.

- ▶ Turizm Eğitim Merkezleri Kuruluş Yönetmeliği yürürlüğe girdi.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu'na dayanarak TUREM (Turizm Eğitim Merkezleri) Kuruluş Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yurtdışı Turizm ve Tanıtma Büroları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Türk Mutfağı Sempozyumu Ankara'da düzenlendi.
- ▶ Üç Yıllık Ticaret Yüksek Öğretmen Okulunu Bitirenlerin Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu Mezunu Hak ve Yetkilerini Ne Suretle Alabileceklerine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Ürgüp Turizm Eğitim Merkezi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Ziraat Bankası Müzesi Ankara'da açıldı.

1982

- ▶ 27.01.1982 tarih ve 8/4220 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm imkânlarının en iyi şekilde değerlendirilmesi için Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu (Turizm Uygulama Kurulu) oluşturuldu.
- ▶ Adana İ.T.İ.A Mersin Turizm İşletmesi Yüksek Okulu Staj Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlandı.
- ▶ Adıyaman Müzesi açıldı.
- ▶ Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Amasra Müzesi açıldı.
- ▶ Aşık Veysel Müzesi Sivas'ın Şarkışla Köyü'nde açıldı.
- ▶ Balıkesir Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Balıkesir-Ayvalık Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Bolu Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

- ▶ Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı faaliyet göstermekte olan Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlandı.
- ▶ Elâzığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶ Hacettepe Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ İkinci Ulusal El Sanatları Sempozyumu İzmir'de düzenlendi.
- ▶ İstanbul Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı kuruldu.
- ▶ İzmir Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor ürünleri Derleme ve Değerlendirme Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınlar Seçme Kurulu Yönetmeliği Değişiklik Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı Sicil Amirliği Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Büroları Yönetmeliğinde Değişiklik Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun Taşra Teşkilatı İçin Bazı Yerlerde Turizm Danışma Müdürlüğü ile Turizm Eğilim Merkezi Müdürlüklerinin Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun Turistik Yörelere Belediyelerine Yapacağı Yardımlara Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Kütahya'da Kossuth Evi Müzesi açıldı.
- ▶ Mersin Turizm Semineri gerçekleştirildi.
- ▶ Ordu Şehirlerarası Otobüs Terminali açıldı.
- ▶ Otel Yönetiminin Geliştirme ve Eğitim Konulu Revizyon Belgesinin Onaylanmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶ TURBAN Elmadağ Dağevi açıldı.
- ▶ TURBAN İşletmelerinden 26 kursiyere yabancı dil kursu verildi.

- ▶TURBAN işletmelerinden 28 kursiyere Önbüro Geliştirme Kursu verildi.
- ▶Turistik Amaçla Kahve İthal Kararı yayımlandı.
- ▶Turizm Bankası 1682 Yılı Tatil Kredisi Uygulama İlkeleri yayımlandı.
- ▶Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulunun Tespit Ettiği Turizm Merkezlerine Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Turizm İşletmeciliği ve Turistik Beşerî İlişkiler Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Türk Hava Yolları Kursları başladı.
- ▶Türk Tanıtma Vakfı Ankara'da kuruldu.
- ▶*Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Dergisi* yayımlanmaya başladı.
- ▶25.08.1982 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun onayı ile ilk olarak 14 Turizm Alan ve Merkezi belirlendi.
- ▶2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yayımlandı.
- ▶*Türkiye'de Otel ve Turizm Alanında Gereken İnsangücü İhtiyaç Tespiti Araştırması* yayımlandı.

1983

- ▶Ankara Alağöz Karargâh Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk Evi Müzesi Kayseri'de açıldı.
- ▶Bakanlar Kurulu Kararı İle Marmara Otelin Görevinin Emek Turistik Tesisler Ltd. Şti.'ne Devrine İlişkin Karar yayımlandı.
- ▶Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları ve Seyahat Acentacıları Birlikleri Konferansına Dair Anlaşma kabul edildi.
- ▶Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel ve Sanatkârların Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Bingöl Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Boğaziçi alanının kültürel, tarihi ve doğal güzelliklerini korumak amacıyla Boğaziçi Kanunu yayımlandı.
- ▶Çukurova Üniversitesi İİBF Mersin Turizm İşletmeciliği Otelcilik Yüksekokulu Lisans Öğrenci Sınav Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶*Dış Ülkelerde Çalışan Vatandaşların Türkiye'yi Ziyaretleri Araştırması* yayımlandı.

- ▶Express d'Orient'in doğuya gidecek treninin müzakeresi için Şubat ayında İstanbul'da bir konferans düzenlendi.
- ▶Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶Güney Kurtalan Ekspres'i Ankara-Siirt arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Hac Seyahati ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine İlişkin Kararda Değişiklik yayımlandı.
- ▶"Hanehalkı Turizm Eğilim Anketi" çalışması gerçekleştirildi.
- ▶İzmir Mavi Treni, Ankara-İzmir arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Kamu arazisinin Turizm Yatırımlarına tahsisi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı kuruldu.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Müfettiş Yardımcılığı Sınav Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Profesyonel Tercüman- Rehberlik Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK- 187 yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizmi Geliştirme Fonu'nun Denetlenmesine Ait Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizmi Teşvik Kanunu'nun Cezai Hükümlerinin Uygulanması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Milli Parklar Kanunu yayımlandı.
- ▶Musa Baran Çocuk Oyuncakları Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶Mükerrem Taşcıoğlu, 13 Aralık'ta Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.
- ▶Otokar veya Otobüslerle Yapılan Karayoluyla Uluslararası Arazi Yolcu Taşımalarına İlişkin Anlaşma imzalandı.
- ▶Seyahat Acentaları Yönetmeliği Değişiklik Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶T.C. Turizm Bankası A.Ş. Bülteni yayımlanmaya başladı.

- ▶ *THY Magazin* yayımlanmaya başladı.
- ▶ TURBAN Adalya Oteli hizmete açıldı.
- ▶ TURBAN Büyük Samsun Oteli açıldı.
- ▶ TURBAN Çorum Oteli açıldı.
- ▶ TURBAN Ilıca Oteli İzmir'in Çeşme ilçesinde açıldı.
- ▶ Turizm Alanlarında ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ *Turizm Bankası Bülteni* yayımlanmaya başladı.
- ▶ Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Tespit Gruplarının Görev Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Turizm Geliştirme Vakfı Ankara'da kuruldu.
- ▶ Turizm işletmelerinin Bakanlıkla, Birbirleriyle ve Müşteri İle ilişkileri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği Kararı yayımlandı.
- ▶ Turizm Yatırım, İşletme ve Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizmi Geliştirme Fonu Esaslarının Tesbit Kararı yayımlandı.
- ▶ Türk Sivil Havacılık Kanunu yayımlandı.
- ▶ Yabancı Uyruklu Kişilerin Turizm Bölgelerinde Taşınmaz Mal İktisatlarında Uygulanacak Esaslar Kararı yayımlandı.
- ▶ Yat Turizminin Geliştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Yatlarda Telsiz Cihazı Bulundurma Şartlarına Dair Kültür ve Turizm Bakanlığı Tebliği yayımlandı.

1984

- ▶ Birinci Ulusal Balneoloji Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶ 196 Sayılı Dış Seyahat Harcamaları Vergisi Kanunu'nun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun yayımlandı.
- ▶ Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi Konya'da açıldı.

- ▶ Akdeniz Turistik Otelciler Derneği (Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği) kuruldu.
- ▶ Anadolu Turizm İşletmecileri Derneği (ATİD) kuruldu.
- ▶ Ankara- Gaziosmanpaşa, İstanbul- Park Otel ve Taşkılla Bölgelerinde Mevki ve Sınırları Belirtilen yerlerin Turizm Merkezi Olarak Tespitine Dair Karar yayımlandı.
- ▶ Antalya İli Manavgat- Side İmar Plânı Konaklama Tesisleri Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Antalya Merkez Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları ve Seyahat Acentacıları Birlikleri Konferansına Dair Antlaşma kabul edildi.
- ▶ Boğaziçi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Programı tarafından Turizm Eğitimi Kongresi düzenlendi.
- ▶ Çukurova Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Lisans eğitimi ve Sınav Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Denizli Hierapolis Arkeoloji Müzesi Denizli'nin Pamukkale ilçesinde açıldı.
- ▶ Ege Üniversitesi 100. Yıl Tarım Makinaları Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶ Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime kuruldu.
- ▶ Erzurum Atatürk Müzesi açıldı.
- ▶ Hac ve Umre Seyahatleriyle İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Havaalanı Yer Hizmetleri (SYH-22) Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Isparta Müzesi açıldı.
- ▶ İzmir Express Treni Ankara-İzmir arasındaki seferlerine başladı.
- ▶ İzmir Turist Rehberleri Odası, İzmir Turist Rehberleri Esnaf Odası adını aldı.
- ▶ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayımlandı.

- ▶Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Müze ve Bağlı Birimler İle Ören Yerlerindeki Kültür Varlıklarının Fotoğraf Ve Filmlerinin Çekilmesi Ve Kopyalarının Çıkarılmasına Dair Yönetmelik 26.01.1984 tarih ve 18293 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlandı.
- ▶*New Focus Travel Magazine* yayımlanmaya başlandı.
- ▶*Otel Fiyatları Üzerine Bir Karşılaştırma Araştırması* yayımlandı.
- ▶Otel Yönetimi Seminerleri İstanbul'da düzenlendi.
- ▶Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶TURBAN Beldibi Kamping Antalya'nın Kemer ilçesinde açıldı.
- ▶TURBAN işletmelerinden 15 kursiyere Kat Hizmetleri İşbaşı Eğitim Kursu düzenlendi.
- ▶TURBAN işletmelerinden 26 kursiyere Servis Hizmetleri İşbaşı Eğitim Kursu düzenlendi.
- ▶TURBAN işletmelerinden 30 kursiyere Mutfak Hizmetleri İşbaşı Eğitim Kursu düzenlendi.
- ▶Turizm Eğitimi Kongresi İstanbul'da yapıldı.
- ▶Turizm eğitimi veren liselerin yabancı dil ile desteklenmesi zorunluluğu nedeniyle, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri açılmaya başladı.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı İstanbul'da kuruldu.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) Kütüphanesi İstanbul'da kuruldu.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı'na Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Turizm Maksatlı Yüzer Otel, Yüzer Lokanta ve Benzeri Tesislerin İşletilmesine İzin Verilme Kararı yayımlandı.
- ▶*Turizm ve Otelcilik Eğitimi Araştırması* Turizm Bankası A. Ş. tarafından yayımlandı.
- ▶Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Ulusal Balneoloji Kongresi'nin birincisi İstanbul'da düzenlendi.

- ▶Uluslararası Devrek Baston ve Kültür Festivali düzenlenmeye başlandı.

1985

- ▶Boğaziçi Okullar Bölgesi, Baltalimanı Kemik Hastanesi, Beykoz Kasrı, Sarayburnu, İstinye Koyu, Kükürtlü Kaplıcası vb. Yerlerin Turizm Merkezi ve Turizm Bölgesi Olarak Tespit Edilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶Boğaziçi Üniversitesi 1985 Yılı Meslek Yüksekokulu Turizm Konferansları gerçekleştirildi.
- ▶Bülent Ağaoğlu'nun *Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası* isimli eseri Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından yayımlandı.
- ▶Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Eskişehir Çağdaş Sanatlar Müzesi açıldı.
- ▶Gazi Müzesi Samsun'da açıldı.
- ▶Girne Amerikan Üniversitesi Turizm ve Konaklama İşletmeciliği Yüksekokulu (lisans ve ön lisans programları), Havacılık Yüksekokulu, Denizcilik ve Ulaştırma Yüksekokulu ve Spor Yüksekokulu bünyesinde Rekreasyon Yönetimi Bölümü kuruldu.
- ▶Göreme Açık Hava Müzesi Nevşehir'in Göreme yerleşiminde açıldı.
- ▶Hac Seyahati ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶*International Tourism Magazine* Bülent Gönçü tarafından yayımlanmaya başlandı.
- ▶İstanbul Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı kuruldu.
- ▶Kalkınma programında turizm sektörü *kalkınmada özel önem taşıyan sektör* kapsamına alındı.
- ▶Kırşehir Müzesi açıldı.
- ▶Mengen Aşçılık Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Rize Atatürk Evi Müzesi açıldı.
- ▶T. C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından *Turizm Yılığ 1985* başlığını taşıyan kitap yayımlandı.
- ▶Tanıtma Fonu Teşkili ile 11.07.1939 tarih ve 3670 sayılı Milli Piyango Teşkiline Dair Kanunun 4. Maddesine Bir Bent Eklenmesi Hakkında Kanun" ile Tanıtma Fonu kuruldu.

- ▶TURBAN Antalya Kaleiçi İşletmesi ve Antalya Marina açıldı.
- ▶TURBAN Belek Sosyal Turizm İşletmesi açıldı.
- ▶TURBAN Kemer Yat Limanı faaliyete geçti.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) kuruldu.
- ▶Turizm Yapılarında Eleman ve Malzeme Seçimi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Türkiye Denizcilik İşletmeleri Anonim İstanbul'da Şirketi kuruldu.
- ▶Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Şehir ve Körfez Hatları Yolcu ve Araç Taşımalarına Ait Ücret Tarifeleri Kararı yürürlüğe girdi.
- ▶Yozgat Müzesi açıldı.
- ▶Zorkun Yaylası Çocuk Şenliği Adana'da düzenlenmeye başlandı.

1986

- ▶Ahmet Mesut Yılmaz, 17 Ekim'de Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine başladı. 21 Aralık 1987 tarihine kadar bakanlık görevini sürdürdü.
- ▶Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Aksaray Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu'na bağlı Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Antalya Atatürk Evi ve Müzesi açıldı.
- ▶Antalya-Manavgat Anadolu Kız Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Birinci Milletlerarası Yemek Kongresi düzenlendi.
- ▶Eğiticilerin Eğitimi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Göreme Tarihi Milli Parkı ilan edildi.
- ▶Göreme Turizm Geliştirme Kooperatifi Nevşehir'in Göreme yerleşiminde kuruldu.
- ▶Göreme Vadisi ve Çevresinin Millî Park Olarak Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶İçmeler (Marmaris) Köyünde İçmeler Adıyla Belediye Kurulmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶İkinci Konut Envanteri yayımlandı.
- ▶İstanbul Havayolları faaliyete girdi.
- ▶İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Karayoluyla Uluslararası Eşya ve Yolcu Taşıma Esasları İle İlgili Tebliğ yayımlandı.
- ▶Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Diplomatik Temsilciliklere ve Otel, Motel Gibi Hizmet Yerlerine verilen Hizmetlere İlişkin) yayımlandı.
- ▶Mersin'de Turistik Kaynakların Tanıtılması, Çoğaltılması ve Korunması Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶Milletlerarası Yemek Kongresi'nin birincisi İstanbul, Ankara ve Konya'da düzenlendi.
- ▶Milli Parklar Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶T. C. Turizm Bankası A.Ş. *Turizm Yıllığı 1986* yayımlandı.
- ▶T.C. Turizm Bankası A.Ş. *Servis Tekniği Ders Notları'nı* yayımladı.
- ▶Turizm Evleri, Turistik Ev Pansiyonculuğu ve Pansiyonlar Birliği İzmir'de kuruldu.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) Kat Hizmetleri Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) Önbüro Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrenci Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶*Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi* yayımlandı.
- ▶Yat Turizminin Geliştirilmesi Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bir Madde Eklenmesine Dair Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Yeşilyurt Kiraz, Kültür ve Spor Şenliği Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶Zafer Müzesi Afyonkarahisar'da açıldı.

1987

- ▶ *Survey of Turkish Tourism Industry* araştırmasının sonuçları yayımlandı.
- ▶ Altındere Vadisi Milli Parkı ilan edildi.
- ▶ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı Gazi Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Boğaziçi Üniversitesi 1987 yılı Meslek Yüksekokulu Turizm Konferansları gerçekleştirildi.
- ▶ Bolvadin Müzesi açıldı.
- ▶ Bostanlı Açık Hava Arkeoloji Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶ Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Eskişehir Osman Hamdi Bey Evi Müzesi Kocaeli'nin Gebze ilçesine bağlı Eskişehir yerleşiminde açıldı.
- ▶ Fethiye Müzesi açıldı.
- ▶ Güney Ege Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği Marmaris'te kuruldu.
- ▶ İstanbul Bienali düzenlenmeye başlandı.
- ▶ İzmir Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶ Kapadokya Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Kuşadası Otel, Motel, Pansiyon ve Lokanta İşletmecileri Derneği (Kuşadası Otelciler ve Yatırımcılar Birliği Derneği) kuruldu.
- ▶ Mardin Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı
- ▶ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'na bağlı Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümleri eğitim öğretime açıldı.

- ▶ Marmaris Turistik İşletmeler ve Konaklamalar Derneği (Güney Ege Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği) kuruldu.
- ▶ Marmaris Yat Marina açıldı.
- ▶ Mustafa Tınaz Titiz, 21 Aralık 1987 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine başladı. 17 Mart 1989 tarihine kadar bakanlık görevini sürdürdü.
- ▶ Muş Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Otelcilik ve Turizm Eğitimi Merkezi Kemer'de açıldı.
- ▶ Paşaoğlu Konağı Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶ Selimiye ve Kemer (Manavgat) Köylerinin Birleştirilerek *Side* İsmiyle Bir Belediye Kurulmasına Dair Karar alındı.
- ▶ Sivil Havacılık Dairesi Başkanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırıldı ve tüm sivil havacılık faaliyetlerinin denetim yetkisi verildi.
- ▶ Tekirdağ Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Ticaret ve Turizm Mezunları Derneği Ankara'da kuruldu.
- ▶ Trabzon Şehirlerarası Otobüs Terminali açıldı.
- ▶ *Türk Turizminde Nitelik Araştırması* yayımlandı.
- ▶ Üniversitelerin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümlerinin Prehistorya, Protohistorya ve Ünasya Arkeolojisi, Plastik Arkeoloji Anabilim Dallarından Mezun Olanlar Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ *Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi* yayımlandı.

1988

- ▶ Aydın-Söke Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Basın Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Bilkent Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Birinci Turizm Eğitimi Danışma Toplantısı yapıldı.
- ▶ Boğazköy Alacahöyük milli park ilan edildi.
- ▶ Denizcilik ve Su Ürünleri Müzesi İstanbul'un Beykoz ilçesinde açıldı.

- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Eğiticilerin Eğitimi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Gaziantep Şahinbey Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı
- ▶Giresun Müzesi açıldı.
- ▶Güney Antalya Turizm Alanı İçinde Kalan Beldibi-Göynük ve Çifteçesmeler Mevkiinde Turizme Ayrılmış Bölgelerin Uygulama Yapılmak Üzere Tahsisine Dair Karar yayımlandı.
- ▶Hac Seyahati ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde açıldı.
- ▶İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Turizm ve Otelcilik Okulu Şaban Ali Yaşaroğlu'nun yönetiminde eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İzmir Hilton açıldı.
- ▶İzmir-Menderes Özdere Tahir Çamur Otelcilik ve Turizm Meslek lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Kars Harakani Havalimanı hizmete girdi.
- ▶Keşan Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Özel kişilere de turist rehberliği kursu açma yetkisi verildi.
- ▶Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Taş Oda Etnografya Müzesi Burdur'da açıldı.
- ▶Tokat Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Trabzon Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Turizm Eğitimi Danışma Toplantısı gerçekleştirildi.
- ▶Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) Yiyecek-İçecek Yönetimi Semineri gerçekleştirildi.
- ▶*Turizmin Barışçıl Sonuçları Üzerine Bir Araştırma* yayımlandı.

- ▶*Türk Konaklama Endüstrisinde İnsangücü Araştırması* Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı tarafından yayımlandı.
- ▶Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Üst Düzey Yöneticileri Eğitim Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Lokanta, Kafeterya, Pastane, Gazino Gibi Hizmet İşletmelerinin Adisyon Verme mecburiyetine İlişkin) yayımlandı.
- ▶*Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi* yayımlandı.

1989

- ▶Adana-Ceyhan Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Ahmet Demirezen Yemenicilik Müzesi Safranbolu'da açıldı.
- ▶Akdeniz ve Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetim Projesi (ATAK) çalışmalarına başlandı.
- ▶Akşehir Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Alanya Ümit Altay Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶Ankara-Özel BAŞTEM Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Ataköy Marina açıldı.
- ▶Balıkesir-Edremit Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Belek Turizm Yatırımcıları Derneği (BETUYAB) kuruldu.
- ▶Beşşehir Ali Akkanat Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Bursa Ormancılık Müzesi açıldı.
- ▶Çukurova Üniversitesi İİBF Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Denizli Çardak Havalimanı açıldı.
- ▶Fethiye Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.

► Güney Marmara Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği Bursa'da kuruldu.

► Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili Yönetmeliğin 22'nci Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik kabul edildi.

► Hac ve Umre Seyahatleriyle İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine İlişkin Yönetmeliğin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.

► Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin bünyesinde Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü Rekreasyon Programı açıldı.

► *Hotel Guide* Ekim Yazım Merkezi tarafından hazırlanmaya başlandı.

► İlhan Aküzüm, 30 Mart'ta Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 23 Haziran 1991 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.

► İstanbul- Özel Eresin Otelcilik ve Turizm Meslek Okulu eğitim-öğretime açıldı.

► İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı bünyesinde Turizm-Otelcilik programı açıldı.

► Kızılcahamam Kaplıca ve Otel İşletmesinde Yapılan İşlere Dair İşkolu Tespit Kararı kabul edildi.

► Kültür ve Turizm Bakanlığı kapatılarak, yerine Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı olmak üzere iki bakanlık kuruldu.

► Lefke Avrupa Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Bilişim Bilimleri Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

► Marmaris Eğitim Merkezi (MEKSA) faaliyete geçti.

► Muğla Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

► Otelcilik İkrâm ve Turizm Eğitimi Projesi Kapsamında İthal Edilecek Teçhizatın Gümrük Vergisi, Resim, Vergi ve Harçlardan Muaf Tutulması ile İlgili Karar yayımlandı.

► *Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İşgücü Araştırması'nın sonuçları* yayımlandı.

► Otelcilik, İkrâm ve Turizm Eğitimi Projesi'nin çalışmaları başladı.

► Rize Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.

► Selçuk Üniversitesi'nin bünyesinde kurulan Akşehir Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Seyahat Hizmetleri, Turizm ve Otel İşletmeciliği programları açıldı.

► Seyahat Acentalarının Hac Seferi Düzenlemelerine Dair Esasları Belirleyen Yönetmelik yayımlandı.

► Tavşanlı Belediye Müzesi Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde açıldı.

► T.C. Turizm Bankası, A.Ş. Metin Dereli tarafından hazırlanan *Otel İşletmeciliğinde Önbüro* başlıklı kitabı yayımladı.

► Tokat Latifoğlu Konağı Müze Ev açıldı.

► TURBAN Gümüşdere Tatil Köyü işletmeye açıldı.

► TURBAN Turizm AŞ kuruldu.

► Turizm Bakanlığı'nın bünyesinde Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi kuruldu.

► Turizm Bakanlığı'nca verilecek ödüllerle ilgili olarak Turizm Bakanlığı Ödüller Yönetmeliği düzenlendi.

► *Turizm Dünyası Dergisi* yayımlanmaya başladı.

► Turizm Eğitimi Sertifika Programı Turizm Bakanlığı, TRT Genel Müdürlüğü ve Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü tarafından gerçekleştirilmeye başlandı.

► *Turizm Endüstrisi İşgücü Araştırması* yapıldı.

► Turizm Sağlığı Merkez Çalışma Grubu çalışmalarına başladı.

► *Turizmde Seçme Makaleler Dergisi* yayımlanmaya başlandı.

► Türk Turizmde Pansiyonculuk ve İkinci Konutların Turizm Amaçlı Kullanımı Semineri gerçekleştirildi.

► Türkiye Özel sektör Havacılık İşletmeleri Derneği İstanbul'da kuruldu.

► *Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi* yayımlandı.

► Yazılı Kanyon milli park ilan edildi.

1990

► Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶ Aksaray Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu'nda İktisadi ve İdari Programlar altında Turizm ve Otelcilik programı açıldı.
- ▶ *Anatolia: Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi* (şimdiki adı ile *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*) yayımlanmaya başladı.
- ▶ Gazi Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği doktora programı açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara-Beypazarı Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶ Antalya Kız Mektebi açıldı.
- ▶ Çanakkale Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı İstanbul'da kuruldu.
- ▶ Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu tarafından Ulusal Turizm Kongresi düzenlenmeye başlandı.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalı yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ Eskişehir Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Göcek Kültür ve Turizm Derneği Muğla'nın Göcek yerleşiminde kuruldu.
- ▶ Hadi Sağnak, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶ Birinci Speleoloji Sempozyumu gerçekleştirildi.
- ▶ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶ Kapadokya'nın Koruma, Geliştirme ve Tanıtılması Workshop'u gerçekleştirildi.
- ▶ Kayseri-Melikgazi Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Kıyı Kanunu yürürlüğe girdi.
- ▶ Konaklama ve Ağırılama Ekipmanları Fuarı Antalya'da açıldı.
- ▶ Maliye Bakanlığı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun triptik işletmelerine son verdi.
- ▶ Pegasus Havayolları faaliyetine başladı.
- ▶ Turist rehberliği kursu açma yetkisi özel kişilerden alınarak yalnızca Turizm Bakanlığı'na verildi.
- ▶ Turist Sağlığı Derneği Ankara'da kuruldu.
- ▶ Turizm Bakanlığı Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliğinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Turizm Bakanlığı tarafından Yayla Turizmi Projesi çalışmaları başladı.
- ▶ Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü yayımlandı.
- ▶ Turizm ve Çevre Konferansı gerçekleştirildi.
- ▶ Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu bünyesindeki Kariye ve Kuru otelleri satıldı.
- ▶ *Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği Dergisi* yayımlanmaya başladı.
- ▶ Uluslararası Türk-Yunan Dostluk Kültür ve Turizm Festivali Aksaray'ın Güzelyurt ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶ "Yurtdışı Seyahat Araştırması'nın (Outgoing)" sonuçları yayımlandı.
- ▶ "Yurtiçi Seyahat Araştırması'nın (Ingoing)" sonuçları yayımlandı.

1991

- ▶ Abdülkadir Ateş, 20 Kasım'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 27 Temmuz 1994 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶ Anadolu Üniversitesi Arkeoloji- Sanat Tarihi Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Bülent Akarcalı, 23 Haziran'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 20 Kasım 1991 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.

- ▶Çukurova Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği Adana'da kuruldu.
- ▶Denizli-Akköy Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Diyarbakır Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi'nde İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Endüstriyel Mutfak, Çamaşırhane, Servis ve İkram Ekipmanları Sanayicileri ve İşadamları Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Gala Gölü milli park ilan edildi.
- ▶*International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean* toplantısı düzenlendi.
- ▶İzmir-Çeşme Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Kamu Personelinin Yurtdışı Seyahatlerinin Milli Havayollarına Ait Uçaklar ile Yapılmasına Dair Esaslar yayımlandı.
- ▶Kapadokya Turizm Rehberleri ve Çevreciler Derneği adı altında kuruldu.
- ▶Marina Yatırım ve İşletmecileri Derneği kuruldu.
- ▶Marmaris Müzesi açıldı.
- ▶Mutfak Dostları Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Mutfak Profesyonelleri Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Kararının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Özel Birkan Yetkin Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Seyahat Acentalarına Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan Tahsis Edilecek Krediyeye İlişkin Uygulama Tebliği yayımlandı.
- ▶Tahtakuşlar Müzesi Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı Tahtakuşlar Köyü'nde açıldı.
- ▶*Turizm Endüstrisi Kataloğu*'nun ilk baskısı Ekin Yazım Merkezi tarafından yayımlandı.
- ▶Turizm Sektörü Konseyi (TUSEK) kuruldu.
- ▶Turizm Uygulama Kurulunun Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

- ▶Turizm ve Seyahat Acentaları Vakfı Ankara'da kuruldu.
- ▶Turizm ve Tanıtım Paneli gerçekleştirildi.
- ▶*Turkish Airlines Cityscope* yayımlanmaya başlandı.
- ▶Türkiye Marinaları Deniz Turizm Birliği Derneği Ankara kuruldu.
- ▶Yenişehir Şemaki Evi Müzesi Bursa'da açıldı.

1992

- ▶Ahlat Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu'na bağlı Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü Sivil Havacılık Yüksekokulu'na dönüştürüldü.
- ▶Anamur Müzesi açıldı.
- ▶Ankara Profesyonel Turizm Rehberleri Derneği kuruldu.
- ▶Ankara Rehberler Derneği (ARED) kuruldu.
- ▶Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, yeni kurulan Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlandı.
- ▶Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, yeni kurulan Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlandı.
- ▶Balıkesir Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶Balıkesir Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Balıkesir-Gönen Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Balkan Ülkeleri Turizm Eğitim Semineri gerçekleştirildi.
- ▶Birinci Tanıtma Şurası düzenlendi.
- ▶Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Meslek Yüksekokulu Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne bağlandı.
- ▶Denizli Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği kuruldu.

- ▶Didim Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop Trabzon'da düzenlendi.
- ▶GAP ve Turizm Sempozyumu Gaziantep'te düzenlendi.
- ▶*Gastronomi Dergisi* yayımlanmaya başladı.
- ▶Gazi Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi kuruldu.
- ▶Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde yer alan Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü yüksekokula dönüştürüldü.
- ▶Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶*International Congress on Health and Recreation Management* gerçekleştirildi.
- ▶Isparta-Eğirdir Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶*İç Turizm Talep Profili Araştırması* yayımlandı.
- ▶İkinci Afyon Balneoloji Sempozyumu düzenlendi.
- ▶İzmir Alaçatı Turizm Eğitim Merkezi kuruldu.
- ▶Kalkınmada Öncelikli Yörelere İlişkin Program ve Projeleri Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yer alan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Karabük Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksekokulu'nda Ağırhama Hizmetleri, Turist Rehberliği ve Turizm Animasyon Bölümleri açıldı.
- ▶Köyceğiz Gölü ve Dalyan Kanallarında Çalışacak Taşıma Araçları Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, yeni kurulan Mersin Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlandı.
- ▶Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Programlar Bölümüne bağlı olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği programı açıldı.
- ▶Niksar Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime başladı.
- ▶Onur Havayolları faaliyete geçti.
- ▶*Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İşgücü Araştırması* yayımlandı.
- ▶Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Tarife ve Talimatı Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Profesyonel Otel Yöneticileri Derneği (POYD) kuruldu.
- ▶Rehberlik alanında üniversitelere bağlı ilk program Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde açıldı.
- ▶Selçuk Üniversitesi Silifke-Taşucu Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otelcilik Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Seyahat Acentalarının Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonundan Tahsis Edilecek Krediyeye İlişkin Uygulama Tebliği yayımlandı.
- ▶Tekirdağ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Temmuz 1992'de Avrupa Birliği Başkanlar Konseyi, turizm olgusunun birlik düzeyinde ele alınması gereğini açıkladı ve bu karar Türkiye'nin de içinde yer aldığı projelerin başlamasını sağladı.
- ▶Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Turizm Bakanlığı tarafından Gençlik Turizmi Konferans-Workshop düzenlendi.
- ▶Turizm Bakanlığı tarafından Turizm Eğitimi Konferans – Workshop 9-11 Aralık tarihlerinde düzenlendi.
- ▶Turizm Bakanlığı'nın Taşra Teşkilatı İçin Bazı İllerde Turizm Eğitim Merkezi Müdürlükleri ile Turizm Aşçılık Eğitim Merkezi Müdürlüğü Kurulmasına Dair Karara ilişkin düzenleme yapıldı.
- ▶Turizm Danışma Vakfı kuruldu.
- ▶*Turizm Endüstrisi İşgücü Araştırması*'nın ikincisi yapıldı.
- ▶Turizm Pazarlama Stratejileri Workshop gerçekleştirildi.
- ▶Turizm, Konaklama ve Eğlence Sanayi İşçileri Sendikası Ankara'da kuruldu.

►Türkiye dört yıllığına (1992-1995) Dünya Turizm Örgütü'nün İcra Konseyi üyeliğine seçildi.

►Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı İstanbul'da kuruldu.

►Uluslararası Turist Sağlığı Konferansı gerçekleştirildi.

►Vakıfkebir Turizm Eğitim Merkezi eğitim-öğretime açıldı.

►Van Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

►Yalvaç Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

►Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi İstanbul'da açıldı.

►Yerel Yönetimler ve Turizm Sempozyumu Ankara'da düzenlendi.

1993

►1993 tarihli Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği'nde lokantalar, kafeteryalar, eğlence yerleri, sağlık ve spor tesislerinin tanım ve kapsamı belirlendi.

►2000 Yılına Doğru Turizm Mimarlığı Paneli gerçekleştirildi.

►4 Eylül Mavi Treni, Ankara-Malatya arasındaki seferlerine başladı.

►Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı Sandıklı Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü kuruldu.

►Afyon Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.

►Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği, Turizm ve Seyahat Hizmetleri ve Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programları açıldı.

►Anadolu Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Araştırma Merkezi Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.

Anadolu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'na bağlı Rekreasyon Bölümü kuruldu.

►Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Önlisans Programı açıldı.

►Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►Askeri Müze Açıldı.

Aydın-Kuşadası Anadolu Kız Meslek Lisesi açıldı.

►Ayvalık Meslek Yüksekokulu açıldı.

►Balıkesir Üniversitesi Ayvalık Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Otel İşletmeciliği programı kuruldu.

►Balıkesir-Burhaniye Anadolu kız Meslek Lisesi açıldı.

►Banaz Meslek Yüksekokulu açıldı.

►Bazı Alanların (Bitlis-Sapçör) Turizm Bölgesi ve Turizm Merkezi Olarak Tespiti, Bazı Turizm Alan ve Merkezlerinin (İstanbul-Kuruçeşme) İptali Bazı Turizm Merkezlerinin (Aydın-Kuşadası) Tadili Hakkında Karar yayımlandı.

►Beyşehir Gölü milli park ilan edildi.

►Bil-Sit Uluslararası Eğitim Kurumu açıldı.

►Burhaniye Meslek yüksekokulu açıldı.

►CNR EXPO Fuar Merkezi İstanbul'da açıldı.

►Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.

►"Dünyada ve Türkiye'de Yıllar İtibariyle Nüfus ve Üçüncü Yaş Grubunun Projeksiyonu" başlıklı çalışma kitap olarak yayımlandı.

►Eskişehir Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.

►Fethiye Otelciler Birliği kuruldu.

►Hac ve Umre Seyahati ile İlgili Tebliğ yayımlandı.

►Havza Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı

►İç Turizm Talep Profili Araştırması yayımlandı.

►Kastamonu Turizm Eğitim Merkezi eğitim-öğretime açıldı.

►Konaklama Sektörü Yöneticilerinin Elemanlarda Aradıkları Nitelikler Araştırması yayımlandı.

►Pasinler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

- ▶“Sağlık Turizmi ve Turist Sağlığı Araştırması”nın sonuçları yayımlandı.
- ▶Seyahat Acentalarına ve Havayolu Şirketlerine Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonundan Tahsis Edilecek Krediyeye İlişkin Tebliğ yayımlandı.
- ▶“Sosyal Turizm Araştırması”nın sonuçları yayımlandı.
- ▶Şarköy Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Turizm Alan Ve Merkezlerinde Yer alan Termal Suların Kullanma Hakkı Ve İşletilme Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶*Turizm Katma Değeri ve Çoğaltan Katsayısı Araştırması* yayımlandı.
- ▶*Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme Araştırması* yayımlandı.
- ▶*Turizm Yatırımlarının İstihdam Yaratma Potansiyelleri araştırması* yayımlandı.
- ▶Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Ankara’da kuruldu.
- ▶*Üçüncü Yaş Turizmi Araştırması* yayımlandı.
- ▶*Yabancı Ziyaretçiler Talep Profili Araştırması* yayımlandı.

1994

- ▶Altınbeşik Mağarası milli park ilan edildi.
- ▶Amasya Alpaslan Belediye Müzesi açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Ankara İlinde Bar, Pavyon, Gazino, Disko, Pub ve Lokanta Gibi Müzik Yayını Yapan Yerlerin “gürültü İzleme/ölçme/kontrol Monitörü Kullanmalarının Zorunlu Hali Getirilmesi ve Araç Trafikinin Belirli Saatlerde Yoğunluğunu Azaltmak Amacıyla İl Trafik Komisyonununun 1998/222 Sayılı Kararının Aynen Uygulanmasına Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Ankara Üniversitesi Beypazarı Meslek Yüksekokulu Turizm Rehberliği, Turizm ve Seyahat Hizmetleri, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programları eğitim öğretime açıldı.
- ▶Antakya Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.

- ▶Aspendos Opera ve Bale Festivali düzenlenmeye başladı.
- ▶Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Doktora Programı açıldı.
- ▶Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Ayvacık Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶Balıkesir Üniversitesi Turizm Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Bartın Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶Bergama Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶Beypazarı Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Söğüt Meslek Yüksekokulu’nda Turizm Rehberliği Bölümü açıldı.
- ▶Birecik Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶Boğaziçi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Boğaziçi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Uygulama ve Araştırma Merkezi kuruldu.
- ▶Chaîne des Rôtisseurs İstanbul’da ilk *Bailliage*’ını açtı.
- ▶Çukurova Üniversitesi Karataş Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliğinin Adının ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi’ne bağlı olarak Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Ege Üniversitesi Çeşme Meslek Yüksekokulu’nda Turist Rehberliği alanında önlisans programı açıldı.
- ▶Eğirdir Turizm Tanıtma ve Doğa Sporları Derneği kuruldu.
- ▶Erciyes Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu’nun bünyesinde Pilotaj ve Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Erdek Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

- ▶ Erdemli Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erzincan Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Ezine Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Fethiye Turizm, Tanıtım, Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı kuruldu.
- ▶ Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶ Gevaş Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶ *Gezi-Türkiye Tatil Rehberi* yayımlanmaya başlandı.
- ▶ Gönen Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Hafta Sonu Semineri Nevşehir'de düzenlenmeye başlandı.
- ▶ Halil Çulhaoğlu- 27 Temmuz'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 5 Ekim 1994 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶ Hatıla Vadisi milli park ilan edildi.
- ▶ Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ekonomi Fakültesi'nin bünyesinde Turizm Bölümü kuruldu.
- ▶ Birinci Turist Sağlığı Konferansı düzenlendi.
- ▶ İnönü Üniversitesi Kale Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği programı açıldı.
- ▶ *İstanbul Halkının Hizmet Sektörüne Dönük Talebi Araştırması* yayımlandı.
- ▶ İstanbul-Zeytinburnu Mehmet İhsan mermerci Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İzmir-Çeşme Aşçılık Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İzmir-Foça Halim Foçalı Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Kaçkar Dağları milli park ilan edildi.
- ▶ Kale Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Karagöl Sahara milli park ilan edildi.
- ▶ Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Kazdağı Milli Parkı ilan edildi.
- ▶ Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Turizm Rehberliği Bölümü kurularak eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Kırklareli Müzesi açıldı.
- ▶ Marmaraereğlisi Meslek Yüksekokulu eğitim-öğretime açıldı
- ▶ Mersin Üniversitesi Turizm işletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye işletmesi Yönetmeliği kabul edildi.
- ▶ Muğla Müzesi açıldı.
- ▶ Muğla Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Namık Kemal Evi Tekirdağ'da açıldı.
- ▶ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Programlar Bölümü'ne bağlı Turizm ve Otelcilik Önlisans Programı açıldı.
- ▶ Ortaca Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Rahmi Koç Müzesi'nin ilki İstanbul'da açıldı.
- ▶ Şahin Ulusoy- 5 Ekim 1994'te Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 27 Mart 1995 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶ Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Turizm Sektörünün İçinde Bulunduğu Darboğazın Giderilmesi Amacıyla, Türk Hava Yollarının Tarifeli-tarifesiz Tüm Dış Seferlerini Gerçekleştiren Uçaklarının, İstanbul Atatürk ve İzmir Adnan Menderes Hava Limanları ile Antalya, Dalaman ve Erkilet Havaalanlarındaki Petrol Ofisinden Alacakları 30 Tona Kadar Akaryakıt Bedellerinin yüzde 50'si ile Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğüne Deniz Limanlarında Alınan Yolcu Giriş-çıkış Ücretlerinin yüzde 50'sinin Karşılmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶ *TÜROB Hotel Dergisi* yayımlanmaya başlandı.
- ▶ Ulubey Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

- Ulusal Turist Sağlığı Kongresi Ankara'da düzenlendi.
- Uluslararası Antalya Fuar ve Kongre Merkezi Sempozyumu düzenlendi.
- Uluslararası Beypazarı ve Yöresi Tarih, Kültür ve Turizm Festivali Ankara'nın Beypazarı ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- Uluslararası Sevgi, Barış, Dostluk Kültür ve Sanat Festivali Zonguldak'ın Ereğli ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- Yakındoğu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- Yüzüncü Yıl Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nda Turist Rehberliği alanında önlisans programı açıldı.

1995

- Abant İzzet Baysal Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği kabul edildi.
- Aladağlar milli park ilan edildi.
- Anamur Meslek Yüksekokulu açıldı.
- Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- Bartın-Amasra Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu açıldı.
- Belediyelerin Nüfus, Sosyal ve Ekonomik Gelişme Durumları ve Ticari, Turistik Yönden Yeniden Düzenlenmesine Dair Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği yayımlandı.
- Bilal Güngör, 5 Ekim'de Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 30 Ekim 1995 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- Bilecik-Bozhüyük Selahattin Şeker Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Çanakkale Havalimanı açıldı.
- Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliğinin Adının ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

- Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- Feslikan Yaylası Yaz Şenliği Antalya düzenlenmeye başlandı.
- Gastronomi, Otel Ekipmanları ve Yiyecek- İçecek Dergisi yayımlanmaya başladı.
- Güpgüpoğlu Konağı Etnografya Müzesi Kayseri'nin Melikgazi ilçesinde açıldı.
- Hatay İlinde Müzik Yayını Yapan Eğlence Yerlerinden (Bar, Pavyon, Gazino, Pub, Lokanta) Kaynaklanan Gürültünün Kontrol Altına Alınmasına Dair Tebliğ yayımlandı.
- Honaz Dağı milli park ilan edildi.
- Hotel Restaurant ve Hi-Tech Dergisi yayımlanmaya başlandı.
- İasos Balık Pazarı Müzesi Muğla'nın Milas ilçesinde açıldı.
- İrfan Gürpınar, 27 Mart'ta Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 5 Ekim 1995 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- İzmit Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Kırıkkale Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- Konya Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- Mersin Üniversitesi Anamur Meslek Yüksekokulu'na bağlı olarak Turizm ve Otelcilik Programı açıldı.
- Mersin Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- Milas Meslek Yüksekokulu açıldı.
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu bünyesinde Rekreasyon Bölümü açıldı.
- Muğla-Datça Özcan Yılmaz Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- Mustafa Kemal Üniversitesi İskenderun Sivil Havacılık Yüksekokulu bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği kuruldu.

- Özal Antalya Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bir Madde Eklenmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- TURBAN Turizm A.Ş.'nin Kemer Marina Otel'i'nin Alanya Özkaymak Turizm İşletmeciliği AŞ'ne Satılması Hakkında Karar yayımlandı.
- TURBAN Turizm A.Ş.'ye Ait İstinye'de Bulunan Taşınmazın Özelleştirilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.
- TURBAN'a ait Çeşme Otel'i ile Aneksi ve Lojmanlarının Özelleştirilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.
- Turizm Eğitiminde Uygulama Sorunları ve Atölye Çalışması gerçekleştirildi.
- Turizm İşletmeleri Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları Yönetmeliği yayımlandı.
- Turizm Taşımacıları Derneği İstanbul'da kuruldu.
- Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarih ve Sanat Merkezi Müzesi İstanbul'da açıldı.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Triptik İşletmelerinin Kurumlar Vergisine Tabi Olacağına Dair Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu Kararı yayımlandı.
- Yalova Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Tatilya Tatil ve Eğlence Cumhuriyeti'nin inşaatına İstanbul'da başlandı.

1996

- 1618 sayılı kanunun ilgili maddesine göre seyahat acentaları A ve A Geçici, B ve C grubu olmak üzere üç gruba ayrıldı.
- Adana-Seyhan Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek lisesi açıldı.
- Anadolu Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- Anadolu Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- Antalya Kongre Bürosu açıldı.
- Antalya Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.

- Antalya Tanıtma Vakfı kuruldu.
- Aydın-Didim Zeynep-Mehmet Sönmez Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi kuruldu.
- Bahattin Yücel, 28 Haziran'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 13 Haziran 1997 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- Balıkesir Fotoğraf Müzesi açıldı.
- Belek Kıyı Yönetimi Planı, Turizm Bakanlığı'nın idari desteği ve Dünya Bankası, Akdeniz Çevresel Teknik Yardım Programı'nın (METAP) finansmanı ile gerçekleştirildi.
- Bilecik Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Bodrum Tanıtma Vakfı kuruldu.
- Boğaziçi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu açıldı.
- Erdek Turizm ve Tanıtma Vakfı kuruldu.
- Göller Ekspres'i Isparta-İzmir arasındaki seferlerine başladı.
- Işıl Saygın, 6 Mart 1996'ta Turizm Bakanı olarak yeniden göreve getirildi. 28 Haziran 1996 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- İzmir-Alsancak Nevvar Salih İşgören Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Kahramanmaraş Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek lisesi eğitim öğretime açıldı.
- Kuşadası Tanıtma Vakfı kuruldu.
- Kuva-yi Milliye Müzesi Balıkesir'de açıldı.
- Kütahya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otobüs Kaptanlığı Programı açıldı.
- Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Merkezi hizmete girdi.
- Maçka Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Malatya Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- Marmaris milli park ilan edildi.
- Mersin-Silifke Anadolu otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

►Mersin-Tarsus Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

►Muğla İli, Fethiye İlçesi ile Antalya İli, Kaş İlçesi Sınırları İçerisinde Yer Alan Saklıkent ve Çevresinin Milli Park Olarak Belirlenmesi, Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi ve ►Alaçam Bölgesinin Anılan Parka Dahil Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Rehber Dünyası Dergisi yayımlanmaya başlandı.

►Seyahat Acentaları Yönetmeliği yayımlandı.

►Tatilya Tatil ve Eğlence Cumhuriyeti açıldı.

►Trabzon-Akçaabat Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

►Trabzonspor M. Şamil Ekinci Müzesi açıldı.

►Troya milli park ilan edildi.

►TUDER Side- Manavgat Turizm İşletmecileri Derneği kuruldu.

►TURBAN Elmadağ Dağevi'nin Özelleştirilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.

►TURBAN Ilıca Motelinin Özelleştirilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.

►Turist Rehberleri Vakfı İstanbul'da kuruldu.

►Turizm Aktüel Dergisi yayımlanmaya başlandı.

►Turizm Yazarları ve Gazetecileri Derneği (TUYED) İstanbul'da kuruldu.

►Türkiye Kamp ve Karavan Derneği İstanbul'da kuruldu.

►Türkiye'ye Yolcu Getiren ve Türkiye'den Yolcu Alan veya Türkiye'den Transit Geçen Yugoslav Plakalı Otobüslerden Ücret Alınmaması Hakkında Tebliğ yayımlandı.

►Yalova Üniversitesi Yalova Meslek Yüksekokulu'na bağlı Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümünde Turizm ve Otelcilik programı açıldı.

►Yeditepe Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu; Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlı Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü açıldı.

1997

►Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı Mengen Meslek Yüksekokulu'nda Aşçılık Programı açıldı.

►Afyonkarahisar Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.

►Ağrı Ahmed-ı Hanı Havalimanı açıldı.

►Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu açıldı.

►Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research yayımlanmaya başladı.

►Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi'ne bağlı Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü açıldı.

►Aydın ilinin Yenihisar İlçesi Adının "Didim" Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun kabul edildi.

►Balıkesir Koca Seyit Havalimanı açıldı.

►Balıkesir-Gönen Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.

►Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.

►Beykent Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Aşçılık, Turizm ve Seyahat Hizmetleri, Programları; Önlisans Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Programlar Bölümünde ise Turizm ve Seyahat Hizmetleri, Turizm Rehberliği (2012-2013 akademik yılında öğrenci alımı yapılmadı) açıldı.

►Beypazarı Tarih ve Kültür Müzesi açıldı.

►Cizre Müzesi Şırnak'ın Cizre ilçesinde açıldı.

►Congresium Ankara Uluslararası Kongre ve Fuar Merkezi açıldı.

►Davraz Kayak Merkezi açıldı.

►Dedegöl Dağı Dağcılık Şenliği Isparta'nın Eğirdir ilçesinde düzenlenmeye başladı.

►Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMITT) İstanbul'da düzenlenmeye başladı.

►Doğuş Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►Doğuş Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.

►Dumlupınar Kurtuluş Savaşı Müzesi Kütahya'nın Dumlupınar ilçesinde açıldı.

►Edirne Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.

- ▶First International Tourism Symposium gerçekleştirildi.
- ▶Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak, Zile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Gümrük Genel Tebliği (Taahhüt İkametgahı Yabancı Ülke Olan Yerli ve Yabancı Turistlerin Getirdikleri Taahhütlerin Türkiye'de Kalış Sürelerinin Tespitine Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na Yürütülmesine Dair Yönetmeliğin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Hanehalkı Turizm Araştırması yapıldı.
- ▶Hilmi Nakipoğlu Fotoğraf Makineleri Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶İbrahim Gürdal, 30 Haziran'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 11 Ocak 1999 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶İstanbul Beykent Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu açıldı.
- ▶İstanbul Kültür Üniversitesi İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶Kahta Meslek yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Karadeniz Turist Rehberleri Derneği (KARDER) kuruldu.
- ▶Karagöz Müzesi açıldı.
- ▶Kastamonu Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Kilis Yaşar Aktürk Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Köyceğiz-Dalyan Çevre Koruma Birliğinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶Marmaris İçmeler Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Milas-Bodrum Havalimanı sivil ulaşımına açıldı.
- ▶Mudurnu Süreyya Astarıcı Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Muğla Üniversitesi Fethiye Ali Sıtkı Mefharet Koçman Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde İktisadi ve İdari Programlar Bölüm Başkanlığına bağlı olarak; Ağırlama Hizmetleri, Turizm ve Seyahat Hizmetleri programları açıldı.
- ▶Muğla-Ortaca/Dalyan H. F. Tınaztepe Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶Nejat Olcay, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶Seyahat Acentaları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Sinop-Gerze Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Şanlıurfa Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Şebinkaranisar Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶TAV Havalimanı İşletmeciliği firması kuruldu.
- ▶TCG Gayret Müzesi Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde açıldı.
- ▶Trakya Üniversitesi II. Beyazıt Sağlık Müzesi Edirne'de açıldı.
- ▶TURBAN Bodrum, Kemer, Kuşadası Marinaları ile Akçay Tatil Köyü ve Ürgüp Motelinin Satışına Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶Turizm Özel Sektör Konseyi İstanbul'da kuruldu.
- ▶Türkiye Fuar Yapımcıları Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Uçak Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu açıldı.
- ▶Voyager Fuarı İstanbul'da açıldı.
- ▶Yenice Belediyesi Türkevi Etnografya Müzesi Çanakkale'nin Yenice ilçesinde açıldı.
- ▶Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

1998

►Adıyaman Havalimanı açıldı.

►Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş, Ataköy Otelcilik A.Ş. ve Ataköy Makina ve Yat İşletmeleri AŞ'deki Türkiye Emlâk Bankası AŞ'ye Ait Hisselerin Özelleştirme Kapsamına Alınmasına Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.

►Bilkent Turizm Forumu düzenlenmeye başlandı.

►Bilkent Üniversitesi Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.

►Birinci Turizm Şurası yapıldı.

►Bodrum-Milas-Güllük Havaalanının Yolcu Giriş-Çıkış Kapısı Olarak Tespit Edilmesi Hakkında Karar yürürlüğe girdi.

►Cumhuriyet Eğitim Tarihi Müzesi İstanbul'da açıldı.

►Çorum Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime geçti.

►Detay Yayıncılık Ankara'da faaliyete başladı.

►Doğa Araştırmaları Derneği Ankara'da kuruldu.

►Dokuz Eylül Üniversitesi Kafkasya-Orta Asya Arkeoloji Araştırmaları Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Ereğli Müzesi Zonguldak'ın Karadeniz Ereğlisi ilçesinde açıldı.

►Eskişehir Ekspres'i Eskişehir-İstanbul arasındaki seferlerine başladı.

►Fatma Suat Orhon Müze ve Sanat Evi Aydın'ın Söke ilçesinde açıldı.

►Fethiye Alı Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►Gökçeada Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.

►Hava Kuvvetleri Müzesi Ankara'nın Etimesgut ilçesinde açıldı.

►Birinci Ulusal Turizm Sempozyumu gerçekleştirildi.

►International Conference on Heritage Multicultural Attractions and Tourism gerçekleştirildi.

►Isparta Turizm Eğitim Merkezi eğitim öğretime açıldı.

►İç Anadolu Mavi Tren Ankara-Adana arasında seferlerine başladı.

►İstanbul Kültür Üniversitesi İşletmecilik Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.

►İzmir Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.

►Kapadokya Havalimanı açıldı.

►Kapadokya Rehberler Derneği (KARED) kuruldu.

►Kapadokya Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği kuruldu.

►Karadeniz Ereğli Müzesi eğitim öğretime başladı.

►Kayseri Atatürk Evi Müzesi açıldı.

►Küre Dağları milli park ilan edildi.

►Mersin Üniversitesi Kilikya Arkeolojisi Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Millî Mücadele ve Lozan Müzesi Edirne'de açıldı.

►Nail Çakarhan Müze Evi Muğla'nın Ula ilçesinde açıldı.

►Otelcilik İkram ve Turizm Eğitimi Projesi kapsamında İthal Edilecek Teçhizatın Gümrük Vergisi, Resim, Vergi ve Harçlardan Muaf Tutulması ile İlgili Karar yayımlandı.

►Rize Müzesi açıldı.

►TCDD Eskişehir Müzesi Eskişehir'de açıldı.

►Turist Rehberleri Birliği (TUREB) kuruldu.

►Turizm Bakanlığı'nın Taşra Teşkilatındaki Muğla Merkez Turizm Danışma Müdürlüğü'nün Kaldırılması ve Bodrum-Milas Havalimanı Turizm Danışma Müdürlüğü'nün Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Turizm Kamu Çalışanları Sendikası Ankara'da kuruldu.

►"Turizm Sektöründe Tüketici Hakları Araştırması" adlı çalışma yapıldı.

- ▶Turizm Şurası Yönetmeliği 13.10.1998 tarih ve 23492 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlandı.
- ▶Türkiye Seyahat Acentaları Birliği tarafından *Cumhuriyetin 75. Yılı'nda Cumhuriyet'le Yaşıt 75 Kişiyeye Tatil Etkinliği* düzenlendi.
- ▶Türkiye'nin Kıyısı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferansı Ankara'da düzenlendi.
- ▶Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu'nun birincisi İzmir'de düzenlendi.
- ▶Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu'nun birincisi Isparta'nın Eğirdir ilçesinde düzenlendi.
- ▶Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlandı.
- ▶21. yüzyılın Eşliğinde Türkiye Turizmi Sempozyumu Ankara'da yapıldı.
- ▶75. Yıl Cumhuriyet Eğitim Müzesi Ankara'da açıldı.

1999

- ▶Ahmet Tan, 11 Ocak'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 28 Mayıs 1999 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶Akdeniz Rehberler Derneği kuruldu.
- ▶Ankara-Kızılcahamam Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Başkent Üniversitesi'nde Ticari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm ve Otelcilik Bölümü açıldı.
- ▶Çalış Turizm ve Tanıtma Derneği Fethiye'de kuruldu.
- ▶Dalaman Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Denizli Atatürk ve Etnografya Müzesi Denizli'de açıldı.
- ▶Dicle Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu açıldı.
- ▶Erkan Mumcu, 28 Mayıs'ta Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 8 Ağustos 2001 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶Erzurum Dedeman Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

- ▶Eskişehir Havacılık Parkı (Müzesi) açıldı.
- ▶Gaziantep Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶Gazipaşa Havalimanı Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde açıldı.
- ▶İğdır Soykırım Anıtı ve Müzesi açıldı.
- ▶İzmit Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶Kemaliye Eğin Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime başladı.
- ▶Kırkırelili Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶KTO-TÜYAP Konya Uluslararası Fuar Merkezi açıldı.
- ▶Kütahya Çini Müzesi açıldı.
- ▶Malatya Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶Marmaris Rehberler Derneği (MARED) kuruldu.
- ▶Muğla-Bodrum-Turgutreis Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Türkiye Seyahat Acentaları Birliği tarafından *Kütahya Çizelgesi* adıyla bir etik ilkeler beyannamesini ilan etti.
- ▶Türkiye'de turizm alanındaki ilk online gazete turizm gazetesi.com yayımlanmaya başladı.
- ▶Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Araştırma ve Planlama Doktora Programı açıldı.
- ▶Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Araştırma ve Planlama Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Zonguldak Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta İkram Hizmetleri Bölümü Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.

2000

- ▶*Akademik Turizm Bülteni* Dr. Nazmi Kozak tarafından e-posta ortamında yayınlanmaya başladı.

- Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırma-Geliştirme ve Uygulama Merkezi (TAGUM) yönetmeliği yayımlandı.
- Anadolu Üniversitesi Çağdaş Sanatlar Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- Antalya-Akdeniz Uluslararası Turizm Fuarı (MEDITT) düzenlenmeye başlandı.
- Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi bünyesinde Turizm İşletmeciliği Programı açıldı.
- Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- Balıkesir Üniversitesi Gönen Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otelcilik Programı açıldı.
- Başkent Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm-Otelcilik ve Turizm ve Rehberlik Programları açıldı.
- Cumhuriyet Meslek Yüksekokulu Sivas'ta eğitim öğretime açıldı.
- Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otelcilik Programı açıldı.
- Erciyes Üniversitesi bağlı Nevşehir Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- Erciyes Üniversitesi Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Yüksekokulu'na dönüştürüldü.
- Güler Temizkan, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- Hac ve Umre Seyahatleriyle İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Hüseyin Rahmi Gürpınar Müzesi İstanbul'un Heybeliada yerleşiminde açıldı.
- İstanbul Havayolları faaliyetlerini sona erdirdi.
- İstanbul PTT Müzesi açıldı.
- İzmir Tanıtma Vakfı kuruldu.
- Karacasu Memnune İnce Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Karacasu Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Kastamonu-Cide Bayram Yusuf Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

- Konya Şehirlerarası Otobüs terminali yeni yerine taşındı.
- Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi ile Fethiye ve Göcek ►Özel Çevre Koruma Bölgesinin Sınır Koordinatlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar yayımlandı.
- Mardin Müzesi açıldı.
- Orhan Kemal Müzesi açıldı.
- TURBAN Turizm AŞ'ye Ait Carlton Oteli Arsasının Toprak Seramik San. ve Tic. AŞ'ye Satışına Dair Özelleştirme İdaresi Kararı yayımlandı.
- Turizm Tesisleri Yönetmeliği'nde Personel Eğitimi Tesislerinin tanım ve kapsamı belirlendi.
- Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş.'ne Ait Çeşme, Marmaris, Dikili, Kuşadası ve Alanya Limanlarının Özelleştirilmesine Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- Türkiye'ye gelen turist sayısı ilk kez 10 milyonu aşarak 10.428.153'e ulaştı.
- Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu'nun birincisi İzmir'de düzenlendi.
- Yumurtalık Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Zeki Müren Sanat Müzesi Bodrum'da açıldı.

2001

- Ahlat (Bitlis) İlçesinin Tarihi, Kültürel ve Turistik Değerlerinin Araştırılarak ►Ekonomik ve Sosyal Yönden Kalkınması için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına İlişkin Karar yayımlandı.
- Akçakoca Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- Anatolia Araştırma Yöntemleri Seminerleri düzenlenmeye başlandı.
- Ayşe Sıdika Erke Etnografya Müzesi Edremit'te açıldı.
- Beşiktaş JK Müzesi Vodafone Arena'da İstanbul'da açıldı.
- 500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi İstanbul'da açıldı.

- ▶Çanakkale Rehberler Odası kuruldu.
- ▶Eskişehir Ali Güven Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶Giresun Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Hacıbektaş Atatürk Evi Müzesi Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde açıldı.
- ▶2001/2672 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi için Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik düzenlendi.
- ▶İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi'ne bağlı olarak Turizm İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Kuşadası Rehberler Derneği (KURED) kuruldu.
- ▶Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Miniaturk Mini Türkiye Parkı İstanbul'da açıldı.
- ▶Mustafa Rüştü Taşar- 8 Ağustos'ta Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 18 Kasım 2002 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶Resort Dergisi yayımlanmaya başladı.
- ▶Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Türker İnanoğlu Vakfı Sinema Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Türkiye Yazılı Basımında Turizm Sergisi Antalya'da açıldı.
- ▶Van Havaalanı Adının Ferit Melen Havaalanı Olarak Değiştirilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶Yalova Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Yalova'da açıldı.
- ▶Yaşar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümleri açıldı.
- ▶24389 sayılı Seyahat Acentalarının Hac Seferi Düzenlemelerine Dair Esasları Belirleyen Yönetmelik düzenlendi.
- ▶24472 sayılı Kaplıcalar Yönetmeliği düzenlendi.

▶Yörük Ali Efe Müzesi Aydın'ın Yenipazar ilçesinde açıldı.

2002

- ▶Açık Hava Tarım Müzesi açıldı.
- ▶Ankara-Çankaya İMKB Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Antalya-Manavgat F. Yılmaz Sezer Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Balıkesir Üniversitesi Ayvalık Meslek Yüksekokulu'nda Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri programı açıldı.
- ▶Barlas Küntay Turizm Araştırma Ödülleri verilmeye başlandı. İlk ödül Dr. Nazmi Kozak'a verildi.
- ▶Bartın Kurucuşile Yat ve Tekne Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶Bodrum Turist Rehberleri Derneği (BORED) kuruldu.
- ▶Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı ile Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Cumhuriyet Ekspres'i Ankara-İstanbul arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Delta Teknoloji Müzesi İstanbul'un Çatalca ilçesinde açıldı.
- ▶Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu'na bağlı Oryantiring Asbaşkanlığı kuruldu.
- ▶Gerze Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Güldal Akşit, 18 Kasım'da Turizm Bakanı olarak görevine başladı. 29 Nisan 2003 tarihine kadar bakanlık görevine devam etti.
- ▶Haluk Perk Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Havza Atatürk Evi Müzesi Samsun'un Havza ilçesinde açıldı.
- ▶Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ekonomi Fakültesi'nin bünyesinde kurulan Turizm bölümünün adı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü olarak değiştirildi.

- ▶ Birinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Gökçeada'da düzenlendi.
- ▶ İkinci Turizm Şurası Ankara'da düzenlendi.
- ▶ İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi Edirne'de açıldı.
- ▶ İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Avrasya Arkeoloji Enstitüsü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Kastamonu Kent Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Kastamonu-İnebolu Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Mardin Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı
- ▶ Osmanlı Bankası Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Sartın Halk ve Doğa Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶ TCDD Müze ve Sanat Galerisi İzmir'de açıldı.
- ▶ Telekomünikasyon Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ TOFAŞ Bursa Anadolu Arabaları Müzesi açıldı.
- ▶ Turizm Bakanlığı kapatılarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı adı altında yeni bir bakanlık kuruldu.
- ▶ Turizm Eğitimi Konferans-Workshop Ankara düzenlendi.
- ▶ Turizm Fahri Danışmanlar Toplantılarının ilki Denizli'de yapıldı.
- ▶ Turizm Fahri Danışmanlar Toplantılarının ikincisi İstanbul'da, Yeditepe Üniversitesi'nde yapıldı.
- ▶ Türk Hava Kurumu Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Yalova Meslek Yüksekokulu Marina ve Yat İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Zorunlu Otobüs Koltuk Ferdî Kaza Sigortası Tarife ve Talimatı yayımlandı.
- ▶ Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi kuruldu.
- ▶ Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶ Antalya Serik İMKB Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶ Antalya Rehberler Odası (ARO) kuruldu.
- ▶ Bilkent Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'nun adı Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu olarak değiştirildi.
- ▶ Büyük İstanbul Otobüs İşletmelerinin İstanbul İli Otobüs Terminali İşletmeciliği Pazarındaki Hâkim Durumunu Kötüye Kullandığı İddiaları Hakkında Rekabet Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶ Çanakkale Rehberler Derneği (ÇARED) kuruldu.
- ▶ Çankırı-İlgaz Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim-öğretime açıldı.
- ▶ Devre Tatil Sözleşmeleri Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Düzce Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶ Edirne Şehirlerarası Otobüs Terminalinde Faaliyet Gösteren Yazıhane Kiracısı ve İşleticisi Teşebbüslerin Terminalde Tekelleşmek Suretiyle Rakip Taşımacı Firmalar Aleyhine Rekabeti Sınırladıkları İddiası Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Erkan Mumcu- 29 Nisan'da Kültür ve Turizm Bakanı olarak göreve başladı. 15 Şubat 2005 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶ Ferit Ekipmen, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶ Gemi Aşçılarının Meslekî Ehliyet Diplomalarına İlişkin 69 Sayılı Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Karara ilişkin düzenleme yapıldı.
- ▶ Gölünyazı milli park ilan edildi.
- ▶ İnsuyu Turistik Tesisler Birliği (Burdur) Adının İnsuyu ve Çendik Turistik Tesisler Birliği Olarak Değiştirilmesine Dair Karar yayımlandı.
- ▶ İstanbul-Küçükçekmece İMKB Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İzmir Ticaret Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Kadir Has Kent ve Mimar Sinan Müzesi Kayseri'de açıldı.
- ▶ Kara Avcılığı Kanunu yürürlüğe girdi.

2003

- ▶ Afyonkarahisar-Sandıklı Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶ Ahmet Kutsi Tecer Kültür Evi Kemalide açıldı.

- Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu kuruldu.
- Kars-Sarıkamış Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- Kayseri Kent Müzesi açıldı.
- Konuralp Müzesi Düzce’de açıldı.
- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması Ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
- Malatya İnönü Müzesi açıldı.
- Meteoroloji Müzesi Ankara’da açıldı.
- ODTÜ Bilim ve Teknoloji Müzesi Ankara’da açıldı.
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mesudiye Meslek Yüksekokulu’na bağlı olarak Ağırhama Hizmetleri Programı açıldı.
- Otel Ekipmanları ve Donanımları Fuarı (HOTEQ) İstanbul’da düzenlenmeye başlandı.
- Paket Tur Sözleşmeleri Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- Pınarhisar Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Şanlıurfa Turizmi Geliştirme Derneği kuruldu.
- Turist Rehberleri Birliği Ödülleri verilmeye başlandı.
- Turizm, Restaurant ve Kulüp Yatırımcıları, İşletmecileri Derneği (TURYİD) kuruldu.
- Turizm, Restoran Yatırımcıları ve Gastronomi İşletmeleri Derneği İstanbul’da kuruldu.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletmesinin Aşçı, Garson, Hostes ve Yataklı Servis Görevlisi ile Taşıyıcılık Hizmet Alımı İhalesine Dair Kamu İhale Kurulu Kararı yayımlandı.
- Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş.ve Ait Kuşadası, Çeşme, Trabzon ve Dikili Limanlarının Özelleştirilmesine Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- Uluslararası Arguvan Türkü Festivali Malatya’nın Arguvan ilçesinde düzenlenmeye başlandı.

- Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- Zorunlu Otobüs Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Tarife ve Talimatı yayımlandı.

2004

- Ağrı Dağı Milli Parkı açıldı.
- Ahmet Piriştina Kent Müzesi ve Arşivi İzmir’de açıldı.
- Anadolu Üniversitesi Eğitim Karikatürleri Müzesi Eskişehir’de açıldı.
- Antalya-Gazipaşa Avukat Kemal Akça Antalya Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Antalya-Kemer Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- Balıkesir Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- Bedros Şirinoğlu Müzesi açıldı.
- Bursa Kent Müzesi açıldı.
- Çaycuma Meslek Yüksekokulu’nda Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- Devrek Meslek Yüksekokulu’nda Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı ile Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- Deprem ve Kültür Müzesi Sakarya’da açıldı.
- Devrim Erbil Çağdaş Sanatlar Müzesi Kent Arşivi Balıkesir’de açıldı.
- Doğançay Müzesi İstanbul’da açıldı.
- Doğanşehir Elma Festivali Malatya’nın Doğanşehir ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- Dolmabahçe Saat Müzesi İstanbul’da açıldı.
- Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nca Yürütülmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar yayımlandı.
- İkinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Gökçeada’da düzenlendi.
- İstanbul Modern Sanat Müzesi açıldı.
- İzmir Tarih ve Sanat Müzesi açıldı.
- Kapadokya Kültür Müzesi açıldı.

- ▶Kaplıcalar Yönetmeliğinin Ek-2 Sayılı Cetvelinde Yer Elan Kaplıca Suları Analiz Parametrelerinin Değiştirilmesine Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Yabancı Diller Yüksekokulu ile Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Manavgat Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Mehmet Kemal Dedeman Araştırma ve Geliştirme Proje Yarışması düzenlenmeye başlandı.
- ▶Mutfak Sanatları Akademisi Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Okan Üniversitesi Bilgisayar ve Turizm Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik Bölümü açıldı.
- ▶Ortahisar Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Otobüs ve Otokarlarla Uluslararası Arızlı Yolcu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Sürücü Koltuğuna İlave Olarak Sekizden Fazla Koltuğu Bulunan ve Yolcu Taşıma Amacıyla Kullanılan Araçların Özel Hükümleri ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶TCG Hızırreis Müzesi İzmir'te açıldı.
- ▶Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesi açıldı.
- ▶Tüm Restoranlar, Lokantalar ve Tedarikçiler Derneği İstanbul'da kuruldu.
- ▶Türkiye'ye gelen turist sayısı 20 milyonu aşarak 20.262.600'e ulaştı.
- ▶Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri Takıları Müzesi Bursa'da açıldı.
- ▶Ümran Baran Oyun ve Oyuncak Müzesi İzmir'in Konak ilçesinde açıldı.
- ▶Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında 5683 Sayılı Kanun'un 3'üncü Maddesinin Birinci Fıkrasındaki Bir Aylık Sürenin, 90 Gün Olarak Uygulanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Yalova Termal Kaplıcalarının İşletilmesi ve Kaplıcaların İnkişafı İşlerinin Sıhhat ve İhtimaf Muavenet Vekâletine Bağlı Hükmi Şahsiyeti Haiz Bir Teşekküle Devri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlandı.

2005

- ▶Adnan Menderes Üniversitesi Didim Meslek Yüksekokulu'nda Konaklama İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği, Gastronomi ve Mutfak Sanatları programları açıldı.
- ▶Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı Sandıklı Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Seyahat İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu açıldı.
- ▶Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Akdeniz Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶Amasya İMKB Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Anadolu Kültür Sanat ve Arkeoloji Müzesi Kütahya'da açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Ankara Koç Vakfı Çengel Han Müzesi açıldı.
- ▶Antalya Döşemealtı Yeşilbayır İMKB Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş., Ataköy Otelcilik A.Ş. ve Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri A.Ş.'ye Ait İdare Hisselerinin Satışına İlişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶Atilla Koç- 21 Şubat'ta Kültür ve Turizm Bakanı olarak göreve başladı. 29 Ağustos 2007 tarihine kadar görevine devam etti.
- ▶Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Bitlis Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Cerrahi El Aletleri Sağlık Müzesi Samsun'da açıldı.
- ▶Cerrahi El Aletleri ve Sağlık Müzesi açıldı.
- ▶Çağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü kuruldu.

- ▶Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Adının Karataş Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Devr-i Alem Para Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ▶Dicle Üniversitesi Mardin Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶Dostluk Treni İstanbul-Selanik arasındaki seferlerine başladı.
- ▶Dünden Bugüne Galata Sergisi açıldı.
- ▶Edirne Kent Belleği (Edirne Kent Müzesi) açıldı.
- ▶Ege Turistik Otelciler Derneği tüzük değişikliği ile Ege Turistik İşletmeler ve Konaklamalar Birliği (ETİK) adını aldı.
- ▶Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nün Mülkiyetindeki Büyük Ankara Oteli'nin Satışına Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶Emekli Sandığı'na Ait Hilton Oteli ile Kuşadası ve Foça Tatil Köylerinin Özelleştirilmesine Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶Erciyes Üniversitesi Türkan-Tuncer Hasçalık Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Fenerbahçe Spor Kulübü Müzesi İstanbul'un Kadıköy ilçesinde açıldı.
- ▶Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na Yürütülmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Hazineye Ait İzmir Foça Tatil Köyünün Kullanımındaki Arazinin Özelleştirme Kapsamına Alınmasına Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶İHY İzmir Havayolları faaliyetlerine başladı.
- ▶26004 Sayılı Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Aşçılık, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği, Turizm ve Otel İşletmeciliği, Turizm Rehberliği programları açıldı.
- ▶İstanbul Demiryolu Müzesi İstanbul'da Sirkeci Garı'nda açıldı.
- ▶İstanbul Oyuncak Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Ölçüm-Osmanlı Payitahtında Ölüm ve Ölüm Ritüelleri Sergisi açıldı.
- ▶İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶İstanbul-Kumburgaz Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kapadokya Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kapadokya Meslek Yüksekokulu Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Tarife ve Talimatı yayımlandı.
- ▶Kastamonu Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Keçiören Belediyesi Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Kemer Yat Limanının Daimî Yolcu Giriş-Çıkış Deniz Hudut Kapısı Olarak Tespiti Hakkında Karar alındı.
- ▶Keşan Boncuk Gecesi düzenlenmeye başladı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Derbent Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'nun bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Kuşadası Tatil Köyü'nün Özelleştirilmesi Hakkında Özelleştirme Yüksek Kurulunun Kararı yayımlandı.
- ▶Latife Hanım Köşkü Anı Evi İzmir'de açıldı.
- ▶Osmanlı Sarayında Avrupa Porselenleri Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Önlisans eğitimine devam eden Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu bu yıldan itibaren Konaklama İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği, Turizm Animasyon ve Turizm Rehberliği Bölümleri ile dört yıllık yüksekokul statüsünde lisans eğitimi vermeye başladı.
- ▶Özel Somuncu Baba Hulusi Efendi Müzesi açıldı.

- ▶Prof. Dr. Mustafa İsen Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Sağlık turizmi Derneği kuruldu.
- ▶Sınırları Telirlenen Alanın “Muğla-Milas-Bodrum-Tuzla Gölü Güneyi Turizm Merkezi” Olarak Belirlenmesi ve “Trabzon Çakırgöl Turizm Merkezi”nin “Gümüşhane Çakırgöl Turizm Merkezi” Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Sınırları Belirlenen Alanın “İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” Olarak Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Trakya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü kuruldu.
- ▶Tunç Çağının Gizemli Kadınları Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶TURBAN Turizm İşletmeleri A.Ş. Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) Arasında İmzalanan Türkiye'deki Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesinin Yapımı ile İlgili Projenin Temel Tasarım Çalışmasına Yönelik Görüşme Tutanakları (Son Taslak Raporun Açıklanması)nın Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Otelciler Federasyonu Antalya'da kuruldu.
- ▶Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Uluslararası Kervansaraylar Buluşması'nın birincisi Malatya'nın Battalgazi ilçesinde düzenlendi.
- ▶Üç Şehir Üç Nehir üç Deniz Trakya Destinasyonu çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatıldı.

- ▶Üsküdar Belediyesi Mehmet Naci Aköz Uçurtma Müzesi açıldı.
- ▶Van Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶XVII. Yüzyıl Avrupa'sında Türk İmajı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Yozgat Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Ahlat Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Kurulmasına İlişkin Karar yayımlandı.
- ▶Zonguldak Karaelmas (Bülent Ecevit) Üniversitesi Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu kuruldu.

2006

- ▶Tatilya Tatil ve Eğlence Cumhuriyeti kapandı.
- ▶Adıyaman-Kahta İMKB Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Ağlasun Meslek Yüksekokulu Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Akçakoca Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Akdamar Anıt Müzesi Van'ın Akdamar Adası'nda açıldı.
- ▶Bandırma Gemi Müzesi ve Millî Mücadele Açık Hava Müzesi Samsun'da açıldı.
- ▶Bazı Mahalli İdarelerin Güney Antalya Turizmi Geliştirme ve Altyapı İşletme Birliği (GATAB)'ne Katılmaları Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Burdur Müzesi açıldı.
- ▶Bursa Sağlık Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Büyük Tarabya Otelinin Satışına Dair Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı yayımlandı.
- ▶Çanakçılar Seramik A. Ş. Müzesi Zonguldak'ın Gökçebey ilçesinde açıldı.
- ▶Çatalhöyük: Topraktan Sonsuzluğa Sergisi Konya'nın Çumra ilçesinde açıldı.
- ▶Dadaş Film Festivali Erzurum'da düzenlenmeye başladı.

- ▶Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Doğanyol Nar Festivali Malatya'nın Doğanyol ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶Dr. Uğur İbrahimhakkıoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yönetim kurulu başkanı oldu.
- ▶Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Erzincan Üniversitesi Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Ulaştırma Hizmetleri Bölümü kuruldu.
- ▶Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Eskişehir Sarıcakaya Temel Turizm Merkezi Adının "Eskişehir Sarılıca Turizm Merkezi Olarak Değiştirilmesi ve Muğla Bodrum Türkbükü Doğusu Turizm Merkezi ile Muğla Dalaman Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Zile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunun Adının "Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu" Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Gezi Tekneleri Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Gümüşhane İkizevler Kent Müzesi açıldı.
- ▶Hasankadı Çevre ve Kültür Festivali Bartın'ın Hasankadı yerleşiminde düzenlenmeye başlandı.
- ▶Üçüncü Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Çanakkale'de düzenlendi.
- ▶İstanbul Teknik Üniversitesi'nin bünyesindeki Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Avrupa Arkeoloji Enstitüsü'nün Adının Avrasya Enstitüsü Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶İzmir Ekonomi Üniversitesi Uygulamalı Yönetim Bilimleri Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶İzmir-Selçuk Şehit Er Mehmet Yüce İMKB Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Karayolu ile Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığı Alanında Uygulanacak Taban Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Manavgat Aşçılar Derneği kuruldu.
- ▶Mersin Üniversitesi Silifke Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Muğla-Bodrum Yarımadasının Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Müzik Müzesi ve Ses Kütüphanesi İzmir'de açıldı.
- ▶Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mesudiye Meslek Yüksekokulu'na bağlı Ağırlama Hizmetleri Programı Ordu Üniversitesi'ne bağlandı.
- ▶Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Ordu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Oryantiring Federasyonu kuruldu.
- ▶Osmanlı Sarayı'nda Oryantalizm Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Otobüs ve Otokarlarla Uluslararası Arazi Yolcu Taşımacılığı Anlaşmasının (INTERBUS) Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Tekfur Sarayı Çini Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Trakya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Türkiye Kültür Portalı yayımlanmaya başlandı.

►World Conference for Graduate Research in Tourism, Hospitality and Leisure toplantısının birincisi Çanakkale'de düzenlendi.

►Yalova Termal Kaplıcalarının Gerçek Kişilere veya Özel Hukuk Tüzel Kişilerine Kiralanmak veya Restore Et-İşlet-Devret Usulü ile Devredilmek Suretiyle İşletilmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Yaşar Üniversitesi'ndeTurizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.

►Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Müzesi İstanbul'da açıldı.

►Yıldız Teknik Üniversitesi'nin bünyesinde yer alan Turizm Alanları Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi yürürlüğe girdi.

►Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Ahlat Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'nun Adının Kanık Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

2007

►'Kalanlar' XII. ve XIII. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans Sergisi açıldı.

►12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem Sergisi İstanbul'da açıldı.

►Adana Meslek Yüksekokulu Otobüs İşletmeciliği Programı açıldı.

►Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.

►Anadolu Açık Hava Müzesi açıldı.

►Ankara Vakıf Eserleri Müzesi açıldı.

►Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Müze ve Kültür Evi açıldı.

►Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu'nda Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümüne bağlı olarak Turizm ve Seyahat Hizmetleri Programı açıldı.

►Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.

►Atatürk Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Lisans Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği yayımlandı.

►Bahçeşehir Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi Bölümü açıldı.

►Beypazarı Yaşayan Müze açıldı.

►Bilecik Müzesi açıldı.

►Bodrum Liman Yönetmeliği yayımlandı.

►Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü açıldı.

►Bursa Basın Müzesi açıldı.

►Cengiz Han ve Mirasçıları-Moğol İmparatorluğu Sergisi İstanbul'da açıldı.

►Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu İzmir'in Çeşme ilçesinde düzenlendi.

►Ekmek Müzesi Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde açıldı.

►Erciyes Ekspres'i Kayseri-Adana arasındaki seferlerine başladı.

►Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı Nevşehir Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Nevşehir Üniversitesi'nin kurulması ile Nevşehir Üniversitesi'ne bağlandı.

►Ertuğrul Günay, 29 Ağustos'ta Kültür ve Turizm Bakanı olarak göreve başladı. 24 Ocak 2013 tarihine kadar görevine devam etti.

►Erzurum Atatürk Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.

►Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu ile Turizmi Teşvik Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlandı.

►Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf Müzesi açıldı.

►Gaziantep Ortadoğu Fuar Merkezi hizmete girdi.

►Gümüşhane Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.

►Hac ve Umre Seyahatleriyle İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik'te Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Hamsilos Tabiat Parkı kuruldu.

- ▶Harran Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Harran Üniversitesi Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik Programı açıldı.
- ▶Hatay Havalimanı açıldı.
- ▶İğneada Longoz Ormanları milli park alanı olarak ilan edildi.
- ▶İstanbul Arel Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Arel Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otelcilik Bölümü kuruldu
- ▶İstanbul-Selempaşa İMKB Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul-Şile Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶İzmir Kongre ve Ziyaretçi Bürosu açıldı.
- ▶Jandarma Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Karacasu Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Karayolu ile Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığı Alanında Uygulanacak Taban Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Kariye: Bir Anıt, İki Anıtsal Kişilik, Theodoros Metokhites'ten Thomas Whittemore'a Sergisi açıldı.
- ▶Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶Kocaeli Müzesi/Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Marka Kentler Projesi çalışmalarına başlandı.
- ▶Kütahya Merkez Ticaret Meslek ve Otelcilik Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Manisa Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Melita'dan Battalgazi'ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri Malatya'nın Battalgazi ilçesinde düzenlendi.
- ▶Milli İstihbarat Müzesi Ankara'da açıldı.

- ▶Mustafa Ayaz Müzesi ve Plastik Sanatlar Merkezi Ankara'da kuruldu.
- ▶Nevşehir Hacı Beştaş Veli Üniversitesi Turum Fakültesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Okan Üniversitesi Bilgisayar ve Turizm Yüksekokulu'nun adı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu olarak değiştirildi.
- ▶Pamukkale Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu açıldı.
- ▶Rezan Has Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Rıfat Ilgaz Kültür Evi ve Müzesi Kastamonu'nun Cide ilçesinde açıldı.
- ▶Şimdiki Zaman Geçmiş Zaman: 20 Yılda İstanbul Bienali'nden İz Bırakanlar Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Şeyh Şaban-ı Veli Vakıf Müzesi açıldı.
- ▶Tankut Öktem Müzesi Bursa'nın Gemlik ilçesinde açıldı.
- ▶Tektek Dağları milli park ilan edildi.
- ▶Tokat Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Travel Turkey İzmir Turizm Fuarı açıldı.
- ▶Türkiye Aşçılar ve Şefler Federasyonu Ankara'da kuruldu.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti Arasında Kaman ▶Kalehöyük Arkeoloji Müzesi'nin Hibe Yoluyla Yapımına İlişkin Notaların Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Türkiye İş Bankası Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Türkiye Rafting Federasyonu kuruldu.
- ▶Uluborlu Müzesi Isparta'nın Uluborlu ilçesinde açıldı.
- ▶Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanat Etkinliklerin birincisi Antalya'da düzenlendi.
- ▶Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

2008

- ▶Adıyaman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun bünyesinde Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği, Konaklama İşletmeciliği bölümleri açıldı.

- ▶ Anadolu Mimarlık ve Mobilya Kültürel Miras Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik ve Hemşirelik Müzesi açıldı.
- ▶ Ardeşen Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶ Arhavi Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶ Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Müzesi açıldı.
- ▶ Balıkesir Marmara Güneyi-Adalar Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ile Muğla-Sarıgerme Turizm Alanının Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Ulaştırma Hizmetleri Bölümü bünyesinde Deniz ve Liman İşletmeciliği, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği ve Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programları açıldı.
- ▶ Beypazarı Kent Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda Gastronomi, Kültürel Miras Yönetimi, Turizm İşletmeciliği ve Restorasyon Bölümleri açıldı.
- ▶ Çine Kuvay-ı Milliye Müzesi Aydın'ın Çine ilçesinde açıldı.
- ▶ Çit Köyü Enver Gökçe Müzesi Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Çit Köyü'nde açıldı.
- ▶ Devrek Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Doğubeyazıt Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Foça Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Efes Artemisionu: Bir Tarnıçanın Kutsal Mekânı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Elâzığ Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Emine Göğüs Mutfak Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ▶ Enver Yalçın Yörük Tarihi Müzesi Muğla'nın Fethiye ilçesinde açıldı.
- ▶ Erciyes Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erzincan Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Eski Çağdaşlarda Anadolu'da Hukuk Sergisi Ankara'da açıldı.
- ▶ Farklı Kültürlerde Güzeli Arama Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Finike Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Friglerin Gizemli Uygarlığı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Gazi Alemdar Gemisi Müzesi Zonguldak'ın Karadeniz Ereğlisi ilçesinde açıldı.
- ▶ Giresun Üniversitesi Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü açıldı.
- ▶ Gorgo Medusa Cam Eserleri Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ▶ Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Güzelyurt Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Hacıbanlar Evi Mutfak Müzesi Şanlıurfa'da açıldı.
- ▶ Havaalanı Sağlık Denetleme Merkezleri Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Dördüncü Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Antalya'da düzenlendi.
- ▶ İbrahim Hakkı Ayvaz Kent Müzesi ve Bedia Akartürk Sanat Müzesi Ödemiş'te açıldı.
- ▶ İskenderun Deniz Müzesi açıldı.
- ▶ İskenderun Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ İstanbul Ekslibris Müzesi açıldı.
- ▶ İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.

- ▶İstanbul Gelişim Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Gelişim Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Okan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul-Üsküdar Cumhuriyet Kız Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶İzmir Ekonomi Üniversitesi Uygulamalı Yönetim Bilimleri Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü kuruldu.
- ▶Kalecik Karahan Konağı ve Müzesi açıldı.
- ▶Karabük-Safranbolu Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Karaman Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kastamonu Özel 75. Yıl Cumhuriyet müzesi açıldı.
- ▶Kavram Eğitim Vakfı İstanbul Kavram Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Kemal Samancıoğlu Etnografya Müzesi Bartın'da açıldı.
- ▶Kocaeli-İzmit Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Konya Turist Rehberler Derneği (KONTURED) kuruldu.
- ▶Kültür ve Turizm Uzmanları Derneği kuruldu.
- ▶Kütahya Jeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Lületaş Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶Marmara Üniversitesi Cumhuriyet Müzesi ve Sanat Galerisi açıldı.
- ▶Marmaris-Köyceğiz-Datça Turizm Altyapı Hizmet Birliği kuruldu.
- ▶Mersin Üniversitesi Erdemli Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Bilimler Bölümünün bünyesinde Turizm Animasyonu Programı açıldı.
- ▶Merzifon Havalimanı açıldı.
- ▶Niğde Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime başladı.

- ▶Okan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Turizm ve Otelcilik Bölümleri açıldı.
- ▶Ordu-Ünye Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Özel TED Ankara Koleji Okul Müzesi açıldı.
- ▶Özyeğin Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Otel Yöneticiliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Özyeğin Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda Otel Yöneticiliği Programı açıldı.
- ▶Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Şanlıurfa Rehberler Derneği (ŞURED) kuruldu.
- ▶Şehzadeler Müzesi açıldı.
- ▶TCDD Malıköy Müzesi Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Malıköy'de açıldı.
- ▶Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi Edirne'de açıldı.
- ▶Türkiye'ye gelen turist sayısı 30 milyonu aşarak 30.929.192'e ulaştı.
- ▶Yumurtalık Lagünü milli park ilan edildi.

2009

- ▶Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mudurnu Süreyya Astarıcı Meslek Yüksekokulu'nda Turizm ve Otel İşletmeciliği; Bolu Meslek Yüksekokulu'nda Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'ne bağlı Konaklama İşletmeciliği, Kültürel Miras ve Turizm Programı; Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü; Seyahat –Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Gazi Üniversitesi'ne bağlandı.
- ▶Ankara Üniversitesi Veteriner Anatomi Müzesi açıldı.
- ▶Ankara-Gölbaşı Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Antalya Tez-Tour Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.

- ▶ Armutlu Meslek Yüksekokulu açıldı.
- ▶ Avrupa Eğitim Vakfı tarafından İstanbul'da Avrupa Meslek Yüksekokulu Aşçılık Bölümü açıldı.
- ▶ Balıkesir Üniversitesi Bandırma Denizcilik Fakültesi kuruldu.
- ▶ Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik programı açıldı.
- ▶ Batman Müzesi açıldı.
- ▶ Beyazhan Kent Müzesi açıldı.
- ▶ Birinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Muğla'nın Bodrum ilçesinde düzenlendi.
- ▶ Bolu-Yeniçağa Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açıldı.
- ▶ Bozok Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak İletişim Fakültesi ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Bursa Aktopraklık Arkeopark kuruldu.
- ▶ Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi açıldı.
- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu kapatılarak yerine Denizcilik Fakültesi açıldı.
- ▶ Erzincan Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak Sivil Havacılık Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Fetih 1453 Müzesi Panorama 1453 Tarih Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Galatarasay Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Gaziantep Kent Müzesi açıldı.
- ▶ Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Müzesi açıldı.
- ▶ Gazipaşa Mustafa Rahmi Büyükbali Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶ Gölyaka Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶ Haliç Kongre Merkezi İstanbul'da hizmete girdi.
- ▶ İki Dost Hükümdar: Sultan II. Abdülhamid ve Kaiser II. Wilhelm Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ İstanbul Arel Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü kuruldu.
- ▶ İstanbul Gelişim Üniversitesi Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶ İzmir Kültür ve Turizm Dergisi yayınlanmaya başladı.
- ▶ Karayolu Yolcu Taşımacılığında Kullanılan Terminallere İlişkin Tavan Ücret Tarifeleri Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶ Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Kırklareli Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Turizm Fakültesi olarak değiştirildi.
- ▶ Köyceğiz Gölü ve Dalyan Kanallarında Çalışacak Taşıma Araçları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Kurtalan Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Mersin Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶ Mersin ve Çevresi Turizm Alan Altyapı Hizmet Birliği kuruldu.
- ▶ Nene Hatun tarihi milli park ilan edildi.
- ▶ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ Nevşehir Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'nun bünyesinde Sivil Havacılık Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶ Osmanlı Döneminde Venedik ve İstanbul: Nam-ı Diğer Aşk Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Pamukkale Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretim faaliyetlerine başladı.
- ▶ Plato Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim-öğretime açıldı.

- ▶Pozantı Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Prof. Dr. Ali Demirsoy Doğa Tarihi Müzesi Kemaliye’de açıldı.
- ▶Ro-Ro Yolcu Gemileri ve Yüksek Hızlı Yolcu Tekneleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü’ne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Sinop Üniversitesi Rektörlüğü’ne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Şanlıurfa Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶Turizm Otel, Spor Emekçileri Sendikası İstanbul’da kuruldu.
- ▶Türk Süsleme Sanatları Ve Geleneksel El Sanatları Kursları Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler Sergisi İstanbul’da açıldı.
- ▶TÜYAP Diyarbakır Fuar ve Kongre Merkezi açıldı.
- ▶Uluslararası Turizm Karikatürleri Yarışması düzenlenmeye başlandı.
- ▶Ural Ataman Klasik Otomobil Müzesi İstanbul’da açıldı.
- ▶Ümran Baran Güzel Sanatlar Müzesi İzmir’in Kemalpaşa ilçesinde açıldı.
- ▶Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Zamanın Görünen Yüzü: Saatler Sergisi İstanbul’da açıldı.

2010

- ▶Abant İzzet Baysal Üniversitesi’ne bağlı Bolu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.

- ▶Akaretler Mustafa Kemal Müzesi İstanbul’da açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu’nda Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü Turizm ve Seyahat Hizmetleri Programı eğitim ve öğretimine başladı.
- ▶Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Atılım Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu açıldı.
- ▶Aynalıkavak Müzesi açıldı.
- ▶Balkanlar ve Anadolu Giysileri Müzesi açıldı.
- ▶Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu açıldı.
- ▶Beyşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu açıldı.
- ▶CerModern Sanat Merkezi/Müzesi Ankara’da açıldı.
- ▶CerModern Sanat Merkezi/Müzesi İstanbul’da açıldı.
- ▶Cumhuriyet Üniversitesi Zara Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik programı açıldı.
- ▶Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yerbilimleri ve Doğa Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Çatalca Mübadele Müzesi İstanbul’un Çatalca ilçesinde açıldı.
- ▶Dereli Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Devrim Tarihi Müzesi Ankara’da açıldı.
- ▶Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi’nin birincisi Nevşehir’de düzenlendi.
- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü’nün Bünyesinde Yer Alan Foça Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nun Adının Reha Midilli Foça Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶ Dokuz Eylül Üniversitesi Seferihisar Fevziye Hepkon Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'na bağlı olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Efsane İstanbul: Bizantion'dan İstanbul'a-Bir Başkent'in 8000 Yılı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Ege Üniversitesi Su Ürünleri Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶ Erzincan Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Hacı Ali Akın Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Gazi Üniversitesi Turizm Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kuruldu.
- ▶ Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlı Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü kuruldu.
- ▶ Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Gümüşhane Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Haliç Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶ Hava Limanı Gümrük Kapıları Arasında Sayılan Muğla İli Milas İlçesi Bodrum Havalimanı Gümrük Kapısı Şeklindeki İbarenin Muğla İli Milas İlçesi Bodrum-Milas-Güllük Hava Alanı Gümrük Kapısı Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Hipotrom-At Meydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Hoşgörü ve Birlikte Yaşamın Simgesi Dört Dilli Mezar Taşı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Birinci Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Nevşehir'de düzenlendi.
- ▶ IC Çeşme marina açıldı.
- ▶ İstanbul Bilgi Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu, Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu ile Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ İstanbul Culinary Cup düzenlenmeye başlandı.
- ▶ İstanbul Medeniyet Üniversitesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İstanbul Medeniyet Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Sivil Havacılık Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak Müzecilik Bölümü kuruldu.
- ▶ İstanbul, Essen (Almanya) ve Peç (Macaristan) kentleri ile birlikte Avrupa Kültür Başkenti ilan edildi.
- ▶ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶ Japon Sanatının 5000 Yılı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı açıldı.
- ▶ Konya Üniversitesi Turizm Fakültesi'nin bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Otel İşletmeciliği, Rekreasyon Yönetimi, Turizm İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümleri ile Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi'nin bünyesinde Sivil Havacılık İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶ Kopya Heykeltıraşlık Eserleri Müzesi açıldı.
- ▶ Kütahya Kent Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Lidyalılar ve Dünyaları Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Malatya Uluslararası Film Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶ Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Minyatürk Amasya Müzesi açıldı.
- ▶ Moskova Kremlin Sarayı Hazineseleri Topkapı Sarayı'nda Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Namık Kemal Üniversitesi Malkara Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Turizm ve Otelcilik Programı açıldı.
- ▶ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Doktora Programı açıldı.
- ▶ Nevşehir Üniversitesi Rektörlüğü'nün bünyesinde Yer Alan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunun Kapatılması Hakkında Karar kabul edildi.
- ▶ On Bin Yıllık İran Medeniyeti ve İki Bin Yıllık Ortak Miras Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Osmanlı Sarayı'nda Rusya Sergisi İstanbul'da açıldı.

- ▶Özel Muğla Arıcılık Müzesi açıldı.
- ▶Özel Mustafa Erim Mersin Kent Tarihi Müzesi Mersin’de kuruldu.
- ▶Prof. Dr. Baki Komşuoğlu Müzesi İzmit’te açıldı.
- ▶Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Seyahat Acentaları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Büyüküktü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu’nun bünyesinde Turizm İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Şef Mavi Fethiye Profesyonel Aşçılar Derneği kuruldu.
- ▶Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Turgut Özal Müzesi Malatya’da açıldı.
- ▶Uluslararası Antalya Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶Uluslararası Giritliler Festivali Aydın’ın Kuşadası ilçesinde düzenlenmeye başlandı.
- ▶Uluslararası Knidos Kültür, Sanat Akademisi Açık Hava Heykel Müzesi Muğla’nın Datça ilçesinde açıldı.
- ▶Ünye Belediyesi Yaşayan Kültürel Miras Müze Evi açıldı.
- ▶Ürgüp Tanıtım Vakfı kuruldu.
- ▶Beşinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Nevşehir’de düzenlendi.
- ▶Vehbi Koç Vakfı Çağdaş Sanat Müzeleri İstanbul’da açıldı.

2011

- ▶Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶Adana Karacaoğlan Edebiyat Müze ve Kütüphanesi açıldı.
- ▶Adana Sinema Müzesi kuruldu.
- ▶Adatepe Zeytindağı Müzesi açıldı.
- ▶Ahmed Arif Edebiyat Müzesi Diyarbakır’da açıldı.

- ▶Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi İstanbul’da açıldı.
- ▶Akdeniz Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm Fakültesi adı altında faaliyetlerini sürdürmeye başladı.
- ▶Aksaray Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu
- ▶Alanya Marina açıldı.
- ▶Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi’nin bünyesinde uzaktan öğretim yapılmak üzere Konaklama İşletmeciliği Bölümü açıldı.
- ▶Ankara Ferruh Dinçer Veteriner Hekimliği Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Ankara Mehmet Akif Ersoy Edebiyat Müze Kütüphanesi açıldı.
- ▶Antalya Oyuncak Müzesi açıldı.
- ▶Arslantepe Açık Hava Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk ve Redif Müzesi İzmit’te açıldı.
- ▶Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi’nun bünyesinde Turizm ve Otelcilik Bölümü kuruldu.
- ▶Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Bazı Alanların Turizm Merkezi Olarak İlanı ve İzmir Çeşme Reisdere Turizm Merkezi ile Aydın Didim Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Beykent Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu’nun bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü kuruldu.
- ▶Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶Bodrum Deniz Müzesi açıldı.
- ▶Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulu’nda Aşçılık programı açıldı.
- ▶Çağlar Boyu Aydınlatma, Isıtma ve Çeşitli Koleksiyonlar Müzesi İstanbul’un Beykoz ilçesinde açıldı.
- ▶Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turist Rehberliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Çankırı Karatekin Üniversitesi Ilgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.

- ▶Devrimci Turizm İşçileri Sendikası Antalya'da kuruldu.
- ▶Dicle Üniversitesi Kongre ve Turizm İşletmeciliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Diplomasi, Sanat ve Arkeoloji: Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Dokuz Eylül Üniversitesi, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu'nun bünyesinde Rekreasyon Bölümü kuruldu.
- ▶Elmalı Müzesi Antalya'nın Elmalı ilçesinde açıldı.
- ▶Erzurum Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları; Rekreasyon Yönetimi, Turizm İşletmeciliği ve Turizm rehberliği Bölümleri kuruldu.
- ▶Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Karar kabul edildi.
- ▶Hamza Rüstem Fotoğraf Evi Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶Has Sanatının Şaheserleri Hilve-i Şerifeler Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Havayolu ile Seyahat Eden Yolcuların Haklarına Dair Yönetmelik (SHY-YOLCU) kabul edildi.
- ▶Hilal ve Güneş: İstanbul'da Üç Japon; Yamada Torajiro, Ito Chuta, Otani Kozul Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı
- ▶İmparatorlar İstanbul'da: Hitit'ten Osmanlı'ya Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶İstanbul Ahmet Hamdi Tanpınar Müzesi Kütüphanesi hizmete girdi.
- ▶İstanbul Bilgi Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶İstanbul Fotoğraf Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Okan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Rum Ressamlar Topkapı Saralında Sergisi açıldı.
- ▶Karabük Üniversitesi Safranbolu Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶Karşıdan Karşıya- MÖ. Üçüncü Binde Kiklad Adaları ve Batı Anadolu Sergisi açıldı.
- ▶Karşıyaka Belediyesi Deprem Müzesi açıldı.
- ▶Kırklareli Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nun bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶Konak Belediyesi Necdet Alpar Mask Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶Kuzu Yaylası milli park ilan edildi.
- ▶Kültür Turizmi Zirvesi düzenlendi.
- ▶Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Müzesi açıldı.
- ▶Lokanta İşletmeciliği Faaliyetinden Dolayı Gelir Vergisi Mükellefi Olan Davacının Müteahhitlik Faaliyetlerini Sürdürürken Vergilendirme ile İlgili Ödevlerini Yerine Getirmediği Yolunda Açılan Davada Verilen Hükmün Kanun Yararına Bozulmasına Dair Karar yayımlandı.
- ▶Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu eğitim-öğretim faaliyetlerine başladı.
- ▶Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Ağlasun Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümüne bağlı olarak Kültürel Miras ve Turizm Programı açıldı.
- ▶Merinos Tekstil Müzesi Bursa'da açıldı.
- ▶Mersin Deniz Müzesi açıldı.
- ▶Mersin Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye İşletme Fakültesi'nin bünyesinde Turizm İşletmeciliği bölümü kuruldu.
- ▶Ondokuz Mayıs Üniversitesi Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı.
- ▶Ordu Üniversitesi'ne bağlı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
- ▶Özel Nazilli Belediyesi Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶Özyeğin Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Müzesi açıldı.
- ▶Özyeğin Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'nun bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.

- ▶ Seyahat Acentalarının Hac ve Umre Seferi Düzenlemelerine Dair Esasları Belirleyen Yönetmelik kabul edildi.
 - ▶ Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.
 - ▶ Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Müzesi açıldı.
 - ▶ Otel İşletmeciliği Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
 - ▶ Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği yayımlandı.
 - ▶ Tüm Zamanların Hatırına Sarayda Bir Fincan Kahve Sergisi İstanbul'da açıldı.
 - ▶ Türk Hava Kurumu Üniversitesi'ne bağlı Hava Ulaştırma Fakültesi'nin bünyesinde Hava Trafik Kontrol ve Pilotaj Bölümleri; İşletme Fakültesi bünyesinde Havacılık İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
 - ▶ Ulucanlar Cezaevi Müzesi Ankara'da açıldı.
 - ▶ Uluslararası Antalya Sağlık Turizmi ve Eğitimi Derneği kuruldu.
 - ▶ Uluslararası Edirne Bando ve Ciğer Festivali düzenlenmeye başlandı.
 - ▶ Uluslararası Turizm Resort Kongresi Antalya'da düzenlenmeye başlandı.
 - ▶ Vakıf Eğitim Kurumlarında Kullanılan Eğitim Materyalleri Sergisi Ankara'da açıldı.
 - ▶ Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlandı.
 - ▶ Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun 3'üncü Maddesinin Birinci Fıkrasındaki Sürenin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.
 - ▶ Yaşar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm Rehberliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.
 - ▶ Zeugma Mozaik Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ## 2012
- ▶ 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu yürürlüğe girdi.

- ▶ Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyonkarahisar ve Batı Anadolu Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Ahmet Hamdi İshakoğlu Doğal Yaşam Müzesi Rize'de açıldı.
- ▶ Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶ Akhisar Arkeoloji Müzesi kuruldu.
- ▶ Aksaray Üniversitesi Turizm Fakültesi açıldı.
- ▶ Alaçam Mübadele Müzesi Samsun'da açıldı.
- ▶ Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümünde Turizm ve Otel İşletmeciliği ve Aşçılık Programları açıldı.
- ▶ Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi'ne dönüştürüldü.
- ▶ Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılarak Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶ Ankara Türk Hamam Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara-Polatlı-Afyonkarahisar-Uşak-İzmir Projesi Kapsamında Yapılması Planlanan Hızlı Tren Demiryolu Hattının İnşası Amacıyla Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmî Gazete'de yayımlandı.
- ▶ Ankara-Sivas-Kars Demiryolu Hattının, Erzincan İlinde İnşa Edilen Bağıştaş 1 Barajının Yapımı Nedeniyle Baraj Gölü Altında Kalacak Olan Kısımlarının Deplase Edilmesi Amacıyla İhtiyaç Duyulan Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmî Gazete'de yayımlandı.
- ▶ Arkas Deniz Tarihi Merkezi açıldı.
- ▶ Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Meslek Yüksekokulu'nda Deniz ve Liman İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- ▶ Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde Turizm İşletmeciliği Programı açıldı.

- ▶Avrasya Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Avrasya Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar Resmî Gazete'de yayımlandı.
- ▶Aya Elenia Anıt Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Ayдын Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶Bandırma-Bursa-Ayazma-Osmaneli Projesi Kapsamında Yapılması Planlanan Hızlı Tren Demiryolu Hattının İnşası Amacıyla Bursa-Yenişehir Arasındaki Bazı Taşınmazlar ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar *Resmî Gazete'de* yayımlandı.
- ▶Bergama 14 Eylül Bergamalı Kadri Eğitim Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Beyhanı ve Kaleköy Barajlarının Yapımı Nedeniyle Baraj Gölü Altında Kalacak Olan Palu-Genç-Muş Arasındaki Mevcut Demiryolu Hattının Deplase Edilmesi Amacıyla İhtiyaç Duyulan Taşınmaz ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar *Resmî Gazete'de* yayımlandı.
- ▶Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü açıldı.
- ▶Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı açıldı.
- ▶Bodrum Yolcu İskelesinin Daimî Yolcu Giriş-Çıkış Deniz Hudut Kapısı Olarak Tespiti Hakkında Karar kabul edildi.
- ▶Boğaziçi Üniversitesi Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu açıldı.
- ▶Bünyesinde Turizm Fakültesi yer alan Konya Üniversitesi'nin adı Necmettin Erbakan Üniversitesi olarak değiştirildi.
- ▶Çangal Orman Müzesi Sinop'un Ayanık ilçesinde açıldı.
- ▶Dalaman Sivil Havacılık Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Davutlar Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğüne Ulaşımı Sağlayacak İltisak Hattının Yapımı Amacıyla İhtiyaç Duyulan Taşınmaz İle Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmî Gazete'de yayımlandı.
- ▶Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu'nun birincisi Mersin'de düzenlendi.
- ▶Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Tavşanlı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar kabul edildi.
- ▶Erzurumlu Emrah Edebiyat Müze Kütüphanesi açıldı.
- ▶Eskişehir Kent Müzeleri Kompleksi açıldı.
- ▶Özel Otantika Etnografya Müzesi Söke'de açıldı.
- ▶Feshane Uluslararası Fuar, Kongre ve Kültür Merkezi İstanbul'da hizmete girdi.
- ▶Gazi Üniversitesi'nde Rekreasyon Yönetimi dalında doktora programı açıldı.
- ▶Gazi Üniversitesi Rekreasyon Yönetimi dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Geçmişe Hücum: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeolojinin Öyküsü Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Hitit Üniversitesi Karadeniz Arkeolojisini Araştırma, Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği *Resmî Gazete'de* yayımlandı.
- ▶Hüseyin Azakoğlu Kent Müzesi ve Kent Belleği Merkezi Alanya'da açıldı.
- ▶Birinci Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Kuşadası'nda düzenlendi.
- ▶İğdır Havalimanı hizmete girdi.
- ▶İkinci Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Kuşadası'nda düzenlendi.
- ▶Irmak-Karabük-Zonguldak Sinyalizasyon, Elektrifikasyon, Telekom Tesisi Yapımı ve Altyapı İyileştirilmesi Projesi Kapsamında Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti ▶Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmî Gazete'de yayımlandı.

- Interdisciplinary Tourism Research Conference Fethiye’de düzenlendi.
- İstanbul Arel Üniversitesi Meslek Yüksekokulu’nun bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- İstanbul Arel Üniversitesi Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime başladı.
- İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- İzmir Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi açıldı.
- İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı.
- İzmir Kurvaziyer Limanı Alanına Yönelik İmar Planı Değişikliği Hakkında Özelleştirme kararı yayımlandı.
- İzmir Neşe ve Karikatür Müzesi açıldı.
- Kabatepe Simulasyon Merkezi ve Müzesi açıldı.
- Kâğıt ve Kitap Sanatları Müzesi açıldı.
- Kahramanmaraş-Türkoğlu Lojistik Merkezinin Yapımı Amacıyla İhtiyaç Duyulan Taşınmazlar ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime başladı.
- Kilis Müzesi açıldı.
- Kültür ve Turizm Bakanlığının Taşra Teşkilatında Yer Alan İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile İstanbul VII Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nün Adının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- Kültür ve Turizm Bakanlığının Yurtdışı Teşkilatında Düzenleme Yapılması Hakkında Karar Resmi Gazete’de yayımlandı.
- Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- Marmaris Bal Evi açıldı.
- Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Masumiyet Müzesi açıldı.
- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne Bağlı Olarak Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- Meram Ekspres’i İstanbul-Konya arasındaki seferlerine başladı.
- Merinos Enerji Müzesi Bursa’da açıldı.
- Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’ne bağlı Dalaman Sivil Havacılık Yüksekokulu kuruldu.
- Muğla Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Munzur Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi bünyesinde Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü kuruldu.
- Nişantaşı Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime başladı.
- Nişantaşı Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime başladı.
- Nişantaşı Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm Rehberliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Ottomania: Yaşayan, Savaşan Osmanlı ve Dioramaları Sergisi İstanbul’da açıldı.
- Özyeğin Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu’nda Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programları açıldı.

- ▶Rekreasyon Araştırmaları Kongresi'nin birincisi Antalya'da düzenlendi.
- ▶Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi'ne bağlı olarak Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶TCMB Para Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi Antakya'da açıldı.Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶TRT Yayıncılık Tarihi Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶Turist Rehberleri Birliği kuruldu.
- ▶Turist Rehberliği Meslek Kanunu kabul edildi.
- ▶Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği yürürlüğe girdi.
- ▶Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM) Kuruluş Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Turizm İşletmelerine Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Türk Hava Kurumu Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nun bünyesinde Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülmekte Olan Ankara-Konya Yüksek Hızlı Demiryolu Hattının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Yüksek Hızlı Tren Seti Temininin Finansmanı Amacıyla İslam Kalkınma Bankası'ndan Sağlanan Krediyeye İlişkin Taksitli Satış Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında "Bakü-Tiflis-Kars" Yeni Demiryolu Hattının "Kars-Akhalkalaki" Kısmı Üzerinde Gürcistan'da Yapılması Planlanan Demiryolu Tüneli İnşaatının Kolaylaştırılmasına İlişkin Anlaşma'nın Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gabon Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Projesi Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Komisyonunca kabul edildi.
- ▶Ulusallararası Antalya Üniversitesi Turizm Fakültesi eğitim-öğretim faaliyetlerine başladı.
- ▶Venedik ve İstanbul Olağanüstü İlişkiler Dokuzu: Dokumada Sekiz Yüz Yıllık Karşılıklı Etkileşimler Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Altıncı Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kuşadası'nda düzenlendi.
- ▶Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi İzmir'in Ödemiş ilçesinde açıldı.
- ▶Zafer Havalimanı Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar'a hizmet vermek üzere hizmete girdi.
- ▶Zaman Müzesi Konya'nın Sille yerleşiminde açıldı.

2013

- ▶Beşinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Manavgat'ta gerçekleştirildi.
- ▶Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi açıldı.
- ▶*Advances in Hospitality and Tourism Research* yayımlanmaya başladı.
- ▶Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Ağlasun Meslek Yüksekokulu Kültürel Miras ve Turizm Programı açıldı.
- ▶Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı açıldı.
- ▶Ankara Somut Olmayan kültürel Miras Müzesi açıldı.
- ▶Ankara Üniversitesi Eczacılık Müzesi açıldı.

- ▶ Antalya Kaleiçi Yat Limanı açıldı.
- ▶ Antalya Soba Müzesi açıldı.
- ▶ Ardahan Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı açıldı.
- ▶ Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunun Kapatılarak yerine Turizm Fakültesi'nin kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Atatürk Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik dalında doktora programı açıldı.
- ▶ Balıkesir Basın Müzesi açıldı.
- ▶ Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶ Bazı Alanların Turizm Merkezi ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak İlanı ile Bingöl Ilıcalar Termal Turizm Merkezinin Sınırlarının Değiştirilmesine İlişkin Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Bingöl Havalimanı hizmete girdi.
- ▶ Bursa Serbest Mali Müşavirler ve Muhasebeciler Odası Müzesi açıldı.
- ▶ Celal Bayar Üniversitesi Tıp Tarihi Müzesi Manisa'da açıldı.
- ▶ Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Troas Kültürleri Tarih-Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Zooloji Müzesi açıldı.
- ▶ Çanakkale Seramik Müzesi açıldı.
- ▶ Çini Hazineseri Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Diyarbakır Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Doğu Anadolu Gençlik Festivali Erzurum'un Uzundere ilçesinde düzenlendi.
- ▶ Ege Üniversitesi Havacılık Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erzincan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'ne bağlı olarak Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erzurum Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶ Eskişehirspor Kulübü Müzesi açıldı.
- ▶ Evliya Çelebi Edebiyat Müze Kütüphanesi Kütahya'da açıldı.
- ▶ Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Ferhat ile Şirin Aşıklar Müzesi Amasya'da açıldı.
- ▶ Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶ Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi açıldı.
- ▶ Geçmişten Günümüze Yelpaze Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Giresun Üniversitesi Rektörlüğü'ne Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Gökçetepe Tabiat Parkı ilan edildi.
- ▶ Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Hüsn-i Hat Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ İbrahim Alimoğlu Müzik Müzesi Afyonkarahisar'da açıldı.
- ▶ İhtişam ve Zerafet: Kore Sanatı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.

- ▶ İstanbul Gelişim Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı kuruldu.
- ▶ İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kulesi Anıt Müzesi açıldı.
- ▶ Karabük Üniversitesi TOBB Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Otobüs Kaptanlığı Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Karabük Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Karadeniz Turistik İşletmeciler Derneği kuruldu.
- ▶ Kuşadası-Efes Kongre Merkezi açıldı.
- ▶ Küçükköy Kent Müzesi Ayvalık'ın Küçükköy beldesinde açıldı.
- ▶ Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Sanayi ve Teknoloji Müzesi açıldı.
- ▶ Maltepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Göller Yöresi Arkeoloji Araştırma Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Mersin Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerine taşındı.
- ▶ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji ve Arkeometri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Muğla Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶ Müslüm Gürses Müzik ve Sanat Müzesi Şanlıurfa'da açıldı.
- ▶ Nevşehir Bölgesel Turist Rehberleri Odası kuruldu.
- ▶ Nişantaşı Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Nişantaşı Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Nostaljik Eczane Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶ Okmeydanı Okçular Tekkesi Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ 17. Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMITT) 24-27 Ocak tarihlerinde düzenlendi.
- ▶ Oryantalizmin 1001 Yüzü Sergisi açıldı.
- ▶ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kadiri Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Osmanlı Sarayında Japon Rüzgârı Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Ömer Çelik, Kültür ve Turizm Bakanı olarak görevine atandı.
- ▶ Özel Yalova İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesi açıldı.
- ▶ Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı ve Kilim Müzesi Isparta'da açıldı.
- ▶ PTT Pul Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Radyo ve Demokrasi Müzesi İzmir'de açıldı.
- ▶ Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Şerafettin Elçi Havalimanı Şırnak'ta açıldı.
- ▶ Taksiyarhis Anıt Müzesi Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde açıldı.
- ▶ Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Üçüncü Turizm Öğrencileri Kurultayı Anadolu Üniversitesi'nde toplandı.
- ▶ Turkcell Diyalog Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Türk Dünyası Turizm Öğrencileri Kurultayı Anadolu Üniversitesi'nde toplandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Arasında EİT Turizm Teşvik Fonuna 50 bin ABD Doları Hibe Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gana Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun yayımlandı.
- ▶Ulusal Eğirdir Triatlon Yarışları düzenlenmeye başlandı.
- ▶Unutmamak Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Uşak Halı Kilim Müzesi açıldı.
- ▶Uşak Kent Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Uzunköprü Kent Müzesi Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde açıldı.
- ▶Üçüncü Türk-Yunan Turizm Karma Komisyonu Toplantısı Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Yalova Kent Müzesi açıldı.
- ▶Ziya Gökalp Müzesi Diyarbakır'da açıldı.

2014

- ▶Altıncı Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Bodrum'da gerçekleştirildi.
- ▶Yedinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kuşadası'nda gerçekleştirildi.
- ▶Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü açıldı.
- ▶Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi açıldı.
- ▶Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Rehberliği (Tezsiz) Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Ali İhsan Göğüş Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ▶Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Doktora Programı Gazi Üniversitesi'ne bağlı olarak açıldı.
- ▶Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek Lisans Programı Gazi Üniversitesi'ne bağlı olarak açıldı.
- ▶Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosu açıldı.

- ▶Ankara Üniversitesi Zooloji Müzesi açıldı.
- ▶Antika Tarım Aletleri ve Traktör Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk Köşkü Müzesi açıldı.
- ▶Atatürk ve Çocuk Müzesi Yalova'da açıldı.
- ▶Ayvalık Rahmi M. Koç Müzesi açıldı.
- ▶Boğaziçi Üniversitesi Halet Çambel ve Nail Çakırhan Arkeoloji, Geleneksel Mimarlık ve Tarih Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Bozok Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Bursa Göç Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Bursa-Gemlik Anadolu Kız Meslek Lisesi açıldı.
- ▶Çıldır Gölü Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶Denizli Şehirlerarası Otobüs Terminali yeni yerinde açıldı.
- ▶Efes Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Eskişehir Çağdaş Seramik Açık Hava Müzesi açıldı.
- ▶Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Gazi Üniversitesi Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Gedik Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Göynük Mutfak Sanatları Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Güray Müze Nevşehir'in Avanos ilçesinde açıldı.
- ▶Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Hicaz'dan İstanbul'a Hz. Peygamber Sevgisi: Aşk-ı Nebi Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶Hisart Canlı Tarih ve Diorama Müzesi İstanbul'da açıldı.

►2014 Yılı Yatırım Programında Yer Alan “GAP Eylem Planı Projeleri (GAP)” Kapsamındaki Bahçe-Nurdağı Varyantının Yapımı Amacıyla Ekli Haritada Gösterilen Güzergâha İsbet Eden Taşınmazlar ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►İnegöl Mobilya ve Ağaç Müzesi açıldı.

►İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Bilgi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Esenyurt Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.

İstanbul Okan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Üniversitesi'nde Kültürel Miras ve Turizm dalında programı eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Yeni Yüzyıl Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.

►İzmir Kadın Müzesi açıldı.

►Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğu Akdeniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Kastamonu Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Kayaş-Çetinkaya Arası Elektrifikasyon Projesinin Yapımı Amacıyla Bazı Taşınmazlar ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kırklareli Üniversitesi turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.

►Kızılcahamam Hocalı Müzesi açıldı.

►Kozan Belediyesi Kent Müzesi açıldı.

►Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Milas Zeytin Hasat Şenliği düzenlenmeye başlandı.

►Milli Saraylar Resim Müzesi İstanbul'da açıldı.

►Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Doktora Programı açıldı.

►Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime başladı.

►Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sivil Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime başladı.

►Özel Büyükkarıştıran Belediyesi Etnograf Müzesi açıldı.

►Pelit Çikolata Müzesi İstanbul'un Esenyurt ilçesinde açıldı.

►Sinan-Batman Demiryolu Deplasmanı Projesi Kapsamında, Diyarbakır-Kurtalan Demiryolu Hattının Ilısu ve HES İnşaatı Nedeniyle Su Altında Kalacak Olan Sinan-Batman İstasyonları Arasındaki Kesiminin (km:75+806-82+334) Deplase Edilmesi Amacıyla Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Şanlıurfa Kent Müzesi açıldı.

►Şarlan Tabiat Parkı Aydın'ın Çine ilçesinde açıldı.

►Tire Kent Müzesi İzmir'in Tire ilçesinde açıldı.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kongo Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve İran İslâm Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı'nın Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Türkiye-Belarus Turizm Karma Komisyonu Dördüncü Toplantısı Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Uzak Komşu, Yakın Anılar-Türkiye-Polonya İlişkilerinin 600 Yılı Sergisi İstanbul'da açıldı.

►Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği yayımlandı.

►Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Yat İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.

2015

►Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Doktora Programı açıldı.

►Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik dalında yüksek lisans programı açıldı.

►Antalya Kadın Müzesi açıldı.

►Bafra Turizm Meslek Yüksekokulu açıldı.

►Bartın Keşkek Festivali Kültür ve Sanat Etkinlikleri düzenlenmeye başlandı.

►Batman Üniversitesi'nde turizm rehberliği dalında Yüksek Lisans Programı açıldı.

►Bazı Alanların Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak İlanı Hakkında Karar yayımlandı.

►Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı açıldı.

►Cemil Paşa Konağı Kent Müzesi açıldı.

►Cemil Paşa Konağı Kent Müzesi Diyarbakır'da hizmete girdi.

►Cesaret, Onur, Vefa: Bir Kahramanlık Öyküsü Çanakkale Sergisi Çanakkale'de açıldı.

►Demiryolu Kazalarını ve Olaylarını Araştırma ve İnceleme Yönetmeliği yayımlandı.

►Diyarbakır Kent Müzesi açıldı.

►Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı olarak İnanç Turizmi Yüksek Lisans Programı açıldı.

►Düştepe Oyun Müzesi ve Oyun Bahçesi İstanbul'da açıldı.

►Elbistan Kent Müzesi Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde açıldı.

►Ereğli Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı.

►Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi Ankara'da açıldı.

►Erzincan Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Yer Alan Kemaliye Hacı Ali Akın Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Adının Kemaliye Hacı Ali Akın Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Gaziantep Baklava Müzesi açıldı.

►Gaziantep Hamam Müzesi açıldı.

►Gökyay Satranç, Spor ve Kültür Vakfı Müzesi Ankara'nın Hamamönü semtinde açıldı.

►Görece Kemeçe ve Kültür Müzesi Giresun'un Görece ilçesinde açıldı.

►Hatay Tematik Tarım Müzesi açıldı.

►Hayat Kısa Sanat Uzun: Bizans'ta Şifa Sanatı Sergisi İstanbul'da açıldı.

►II. Beyazıt Türk Hamam Kültürü Müzesi İstanbul'da açıldı.

►Intercity Otomobil Müzesi İstanbul'un Tuzla'da açıldı.

►İdrisyayla Macın Kaynatma Şenliği Seyitfazi'nin İdrisyay Köyü'nde düzenlenmeye başladı.

►İnci: Denizdeki Mücevher Sergisi İstanbul'da açıldı.

►İnciraltı Deniz Müzesi İzmir'de açıldı.

►İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi 'ne bağlı olarak Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.

►İstanbul Lale Vakfı Müzesi açıldı.

Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü'nün Bünyesinde Bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunun Kapatılması ve Adı Geçen Rektörlüğe Bağlı Olarak Turizm Fakültesi Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kayseri'de Ticaret; Anadolu'dan Selçuklu'ya Sergisi açıldı.

►Kazasker Mustafa İzzet Efendi Sergisi açıldı.

►Key Museum İzmir'in Torbalı ilçesinde açıldı.

►Konya Yüksek Hızlı Tren Garı Projesi Kapsamında Bazı Taşınmazlar ile Üzerindeki Muhdesatın Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Köyden Kente Teknoloji Müzesi açıldı.

►Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak Şanlıurfa İlinde Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak Balıkesir İlinde Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Taşra Teşkilatına Bağlı Olarak Gümüşhane İlinde Gümüşhane Müzesi Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Taşra Teşkilatına Bağlı Olarak Kilis İlinde Kilis Müzesi Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Kültür ve Turizm Uzmanlığı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Mahir Ünal Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.

►Manavgat Turizm Fakültesi eğitim öğretime açıldı

►Merkezi Malatya Olmak Üzere Karakaya Baraj Gölü Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi Alt Yapı Hizmet Birliğinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Mersin İli, Tarsus İlçesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Tarsus Sahil Turizm Merkezi Yolunun Yapımı Amacıyla Karayolları Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Mersin Üniversitesi Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Müze Evliyağil Ankara'da açıldı.

►Ordu-Giresun Havalimanı hizmete girdi.

►Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Arkeoloji Enstitüsü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.

►Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu ile İlgili 2015/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlandı.

►Sekizinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Ankara'da gerçekleştirildi.

►Selçuk Üniversitesi Anadolu Arkeolojisi ve Seramiği Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Sinop Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Tales Matematik Müzesi Aydın'ın Efeler ilçesinde açıldı.

►Tefenni Kent Belleği Tarım ve Antika Müzesi Burdur'un Tefenni ilçesinde açıldı.

►Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Özel İpekyolu Müzesi açıldı.

►Tunceli Müzesi açıldı.

►Turizm İşçileri Sendikası Antalya'da kuruldu.

►Turizm, Sağlık ve Hukuk Sempozyumu Nevşehir'de düzenlendi.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Projesi tamamlandı.

►Uluslararası Gastronomi Turizm Sempozyumu İzmir'de düzenlendi.

►Uşak Üniversitesi Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim-öğretime açıldı.

►Üçüncü Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Eskişehir'de gerçekleştirildi.

►Üsküdar Üniversitesi Sağlık Turizmi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Van Yüzüncüyıl Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.

►Yalçın Topçu Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.

►Yedinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Antalya'da gerçekleştirildi.

►Yıldız Teknik Üniversitesi Turizm Alanları Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

2016

►Adana Kuruköprü Anıt Müzesi ve Geleneksel Adana Evi açıldı.

- ▶ Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶ Afyonkarahisar İli, Sandıklı İlçesinde Sandıklı Hüdai Termal Turizm Altyapı Hizmet Birliğinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Akseki Etnografya Müzesi açıldı.
- ▶ Alaaddin Keykubat Üniversitesi Turizm Fakültesi Alanya'da açıldı.
- ▶ Alanya Ticaret ve Turizm Meslek Yüksekokulu kuruldu.
- ▶ Ambarköy Açık hava Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara-İzmir Hızlı Tren Projesi Kapsamında Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Ankara-Polatlı-Afyonkarahisar-Uşak-İzmir Demiryolu Projesi Kapsamında Manisa Kuzey Demiryolu Geçişinin Yapımı Amacıyla Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Kapsamındaki Sivas Gar Sahası Kesiminin Yapımı Amacıyla Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Antalya EXPO Fuarı açıldı.
- ▶ Antalya Tarım ve Biyoçeşitlilik Müzesi kuruldu.
- ▶ Ardeşen Turizm Fakültesi kuruldu.
- ▶ Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzesi Erzurum'da açıldı.
- ▶ Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Bafra Tütün Müzesi açıldı.
- ▶ Balıkesir Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ Balıkesir Üniversitesi'nde Turizm Rehberliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ Bazı Alanların Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespiti ile Kocaeli Sakarya Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Beykent Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.
- ▶ Beykent Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı açıldı.
- ▶ Burdur Doğa Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Piri Reis Deniz Özel Müzesi açıldı.
- ▶ Demiryolu İşletmeciliği Yetkilendirme Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Demiryolu Yolcu Taşımacılığında Kamu Hizmeti Yüklümlülüğü Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Dicle Üniversitesi Fen Fakültesi Zooloji Müzesi Diyarbakır'da açıldı.
- ▶ Dokuzuncu Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Kastamonu'da gerçekleştirildi.
- ▶ Ender Güzey Müzesi Muğla'nın Bodrum ilçesinde açıldı.
- ▶ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turist Rehberliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶ Filtre Su Müzesi Mersin'de açıldı.
- ▶ Gastronomi Turizm Kongresi Balıkesir'de yapıldı.
- ▶ Geçmişten Günümüze Tutanak Belge, Belge ve Materyallerin Sergisi Ankara'da açıldı.
- ▶ Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Halıcı Ahmet Urkay Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Denizli'nin Tavaş ilçesinde açıldı.
- ▶ Hilye-i Şerif ve Tespih Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Hitit Üniversitesi Karadeniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ İstanbul Ayyansaray Üniversitesi Plato Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.

- ▶İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Esenyurt Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi turizm Rehberliği Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliğidalında yüksek lisans programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı ilan edildi.
- ▶Kozaklı Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Ödüller Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Belgeli Konaklama ve Deniz Turizmi Tesislerinin İhracatçı Sayılması İçin Sağlamaları Gereken Döviz Miktarına İlişkin Karar yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Yurtdışı Teşkilatında Düzenleme Yapılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kütahya Belediyesi Sıtkı Olçar Çini Müzesi açıldı.
- ▶Likya Uygarlıkları Müzesi Antalya'da açıldı.
- ▶Madame Tassauds Balmumu Müzesi açıldı.
- ▶Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı
- ▶Merkezi Uşak İlinde Olmak Üzere Uşak Mahalli İdareler Turizm Alt Yapı Hizmet Birliğinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Mersin Üniversitesi'nde Turizm Rehberliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Milas Bölgesi Tarih, Kültür ve Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Naci Avcı, Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.
- ▶Onuncu Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sinop'ta gerçekleştirildi.
- ▶On Birinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Ürgüp'te gerçekleştirildi.
- ▶Ortahisar Belediyesi Trabzon Tarih Müzesi açıldı.
- ▶Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi celil Atasever Oyuncak Müzesi Osmaniye'de açıldı.
- ▶Pamukkale Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Piri Reis Üniversitesi Denizcilik Meslek Yüksekokulu marina ve Yat İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Sekizinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Nevşehir'in Avanos ilçesinde gerçekleştirildi.
- ▶Tayfun Talipoğlu Daktilo Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gine Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Turizm Ansiklopedisi çalışmaları başladı.
- ▶Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Ülkemize Turist Getiren (A) Grubu Seyahat Acentalarına Destek Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Yenişehir İbrahim Orhan Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Yeşilova İsmail Akın Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Zonguldak Maden Müzesi açıldı.

2017

- ▶ On İkinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Girne’de gerçekleştirildi.
- ▶ Dördüncü Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Kuşadası’nda gerçekleştirildi.
- ▶ Ahmet-i Hani Kent Müzesi ve Eski Beyazıt Evi Doğu Beyazıt’ta açıldı.
- ▶ Akdeniz Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶ Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Altındağ Belediyesi Şair ve Yazarlar Evi Müzesi Ankara’da açıldı.
- ▶ Anadolu Oyuncak Müzesi Antalya’da açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi İlahiyat Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara Üniversitesi Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Müzesi açıldı.
- ▶ Antalya AKEV Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü açıldı.
- ▶ Antalya Bilim Üniversitesi Turizm Fakültesi Antalya Bilim Üniversitesi’ne bağlı olarak açıldı.
- ▶ Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı..
- ▶ Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatlar Bölümü açıldı.
- ▶ Bazı Alanların Konya Derbent Aladağ Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Bilecik Belediyesi Yaşayan Kent Müzesi açıldı.
- ▶ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Deneysel Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶ Bozhuyük Şehir Müzesi ve Arşivi açıldı.
- ▶ Bursa Bıçak Müzesi açıldı.
- ▶ Bursa Vakıf Kültürü Müzesi açıldı.
- ▶ Cumhuriyet Eğitim Müzesi İzmir’de açıldı.
- ▶ Çamlıdere Çuf Çuf Treni Oyun ve Oyuncak Müzesi Ankara’nın Çamlıdere ilçesinde açıldı.
- ▶ Çaycuma Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Demiryolu İşletmeciliği Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶ Dünya Turizm Örgütü Statüsünün 38’inci Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Kararın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- ▶ Edirne Osman İnci Müzesi açıldı.
- ▶ Efes Meslek Yüksekokulu’nda Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Erzurum İl Eğitim Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶ Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası açıldı.
- ▶ Eskişehir’de Ahşap Eserler Müzesi açıldı.
- ▶ ESM MMO Muhasebe Müzesi Eskişehir’de açıldı.
- ▶ Etimesgut Belediyesi Atatürk Müzesi ve Okuma Evi açıldı
- ▶ Gönen Mozaik ve Açık Hava Müzesi Balıkesir’in Gönen ilçesinde açıldı.
- ▶ Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Gümüşhane Üniversitesi’nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶ Havran Kent Müzesi Balıkesir’in Havran ilçesinde açıldı.
- ▶ Hopa Kültür Evi Müzesi Artvin’in Hopa ilçesinde açıldı.
- ▶ İstanbul Medipol Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil hava İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶ İstanbul Rumeli Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.

- ▶İstanbul Rumeli Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstinye Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi
- ▶Kapadokya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kartal Belediyesi Masal Müzesi açıldı.
- ▶Kelkit Aydın Doğan Meslek yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kilis Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Konya İl Eğitim Tarihi müzesi açıldı.
- ▶Konya Mavi Tren Konya-İzmir seferlerine başladı.
- ▶Kurtuluşa Giden yolda İnebolu Müzesi Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde açıldı.
- ▶Malatya Fotoğraf Makinası Müzesi açıldı.
- ▶Merzifon Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Mudurnu Ahiler müzesi açıldı.
- ▶Mysia Fotoğraf Müzesi Bursa'da açıldı.
- ▶Necmettin Erbakan Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek Lisans Programı kuruldu.
- ▶Numan Kurtulmuş Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.
- ▶Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Osman İnci Müzesi Edirne'de açıldı.
- ▶Osman Tanaşan Fotoğraf Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶Ozanlar Müzesi Sivas'ta açıldı.
- ▶Özdilek Vakfı Balmumu Heykel Müzesi açıldı.
- ▶Pamukkale Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ▶Şahinbey Millî Mücadele (Savaş) Müzesi Gaziantep'te açıldı.
- ▶Taşköprü Kent Tarihi Müzesi Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde açıldı.
- ▶Tokat Havalimanı hizmete girdi.
- ▶Trabzon Şehir Müzesi açıldı.
- ▶Turgutlu Müzesi Manisa'nın Turgutlu ilçesinde açıldı.
- ▶Turizm Tarihi Platformu kuruldu.
- ▶Turizm ve Seyahat Acentaları İşverenleri Sendikası Ankara'da kuruldu.
- ▶Türk Eczacılık Tarihi İhtisas Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arap Turizm Örgütü (ATÖ) Arasında Türkiye'de Bir Temsilcilik İhdas Edilmesine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bahreyn Krallığı Hükümeti Arasında Turizm Alanında İş Birliği Konusunda Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ekvator Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İş Birliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Mozambik Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptının İlişik Notalarla Birlikte Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tunus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Uluslararası Adana Lezzet Festivali Adana'da düzenlenmeye başlandı.

- Uşak Üniversitesi Kültür ve Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği
- Uşak Üniversitesi Lidya Bölgesi Arkeolojisi Uygulama Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- Üçüncü Turizm Şurası Ankara’da toplandı.
- Ülkemize Kruvaziyer Gemi ile Turist Getiren (A) Grubu Seyahat Acentalarına Destek Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.
- Ülkemize Turist Getiren (A) Grubu Seyahat Acentalarına Destek Sağlanması Hakkında Kararın Uygulama Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ’de (Tebliğ No: 2017/2) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ yayımlandı.
- Yenimahalle Evrensel Değerler Çocuk Müzesi Ankara’nın Yenimahalle ilçesinde açıldı.

2018

- Beşinci Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Çorum’da gerçekleştirildi.
- Dokuzuncu Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde gerçekleştirildi.
- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Önlisans Programı açıldı.
- Akdeniz Üniversitesi’nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında doktora programı açıldı.
- Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı açıldı.
- Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırma-Geliştirme ve Uygulama Merkezi (TAGUM) Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Aksaray Belediyesi Oyuncak Müzesi açıldı.
- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi’nde Seyahat işletmeciliği ve Turizm Rehberliği dalında tezli/tezsiz yüksek lisans programı açıldı.
- Antalya Mevlevihane Müzesi açıldı.
- Ara Güler Müzesi açıldı.
- Aşkale Meslek Yüksekokulu Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.

- Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Balık Müzesi açıldı.
- Balıkesir Üniversitesi’nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında doktora programı açıldı.
- Bandırma Kent Müzesi açıldı.
- Bartın Meslek Meslek Yüksekokulu Marina ve Yat İşletmeciliği Programı açıldı.
- Bazı Alanların Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespiti Hakkında Karar yayımlandı.
- Beykoz Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü açıldı.
- Bozkurt Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.
- Bucak Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı açıldı.
- Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’nde Turizm İşletmeciliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- Bursa Yaşam Kültürü Müzesi açıldı.
- Çanakkale Müzesi açıldı.
- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı açıldı.
- Datça Kazım Yılmaz Meslek yüksekokulu Marina ve Yat İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- Demre Dr. Hasan Ünal Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- Dondurma Müzesi Kahramanmaraş’ta açıldı.
- Ekolojik Oyuncak Müzesi Samsun’da açıldı.
- Erzincan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- Eski Tekirdağ Fotoğrafları Müzesi açıldı.
- Eskişehir TÜLOMSAŞ Müzesi açıldı.
- Fatsa Matematik Müzesi açıldı.
- Gaziantep Fıstık Müzesi açıldı.

- ▶Gazipaşa Havacılık ve Uzay Bilimleri Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Gazipaşa Mustafa Rahmi Büyükbali Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Gümrük Müşavirleri Derneği Müzesi İstanbul'da açıldı.
- ▶Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Bakanlığınca Yürütülmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar yayımlandı.
- ▶Haldun Taner Müzesi Evi İstanbul'un Kadıköy ilçesinde açıldı.
- ▶Halfeti Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Hasankeyf Müzesi Mardin'in Hasankeyf ilçesinde açıldı.
- ▶İğdır Meslek Yüksekokulu Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İğdır Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İbrahim Balaban Müzesi Tekirdağ'da açıldı.
- ▶İHY İzmir Havayolları faaliyetlerini sona erdirdi.
- ▶İstanbul Cezeri Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde Turizm işletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk-İslâm Sanatı ve Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı ilan edildi.
- ▶İstinye Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶İzmir Ekonomi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kadirli Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kamu Taşınmazları Üzerindeki Turizm Yatırımlarının Sürelerinin Uzatılması ile Satışına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kapadokya Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kars Alpraslan Anadolu Lisesi Okul Müzesi açıldı.
- ▶Kastamonu Üniversitesi'nde İnanç Turizmi dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Kastamonu Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶Keçiborlu Meslek Yüksekokulu Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Stajyer Kontrolörlük Giriş ve Kontrolör Yeterlik Sınavları ile Atama, Yetiştirilme ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak Hatay İlinde Hatay Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezlerinin Belirlenmesine ve İlanına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Ladik Akpınar Eğitim Müzesi açıldı.
- ▶Malazgirt Meydan Muharebesi milli park ilan edildi.
- ▶Mehmet Nuri Ersoy Kültür ve Turizm Bakanlığı görevine atandı.
- ▶Milas Uzunyuva Anıt Mezarı ve Müze Kompleksi açıldı.
- ▶Neşet Ertaş Müzesi Kırşehir'de açıldı.
- ▶Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde Turizm Rehberliği dalında yüksek lisans programı kuruldu.
- ▶Nevşehir Hacı Beştaş Veli Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında doktora programı açıldı.
- ▶Nevşehir Hacı Beştaş Veli Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı kuruldu.
- ▶Nilüfer Edebiyat Müzesi açıldı.

►Nişantaşı Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Ulaştırma İşletmeciliği Programı eğitim öğretime açıldı.

►Panorama 1326 Bursa Fetih Müzesi açıldı.

►Para-Kredi Koordinasyon Kurulunun Yurt Dışı Turizm Fuarlarına Katılımın ve Turizm Tanıtma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Destelenmesine İlişkin 06/07/2018 Tarihli ve 2018/15 Sayılı Kararı yayımlandı.

►Prof. Dr. Hasan Olalı Sempozyumu İzmir'in Buca ilçesinde düzenlendi.

►Radyo Gramafon Müzesi Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde açıldı.

►Seyahat Acentaları Birliği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Süleyman Demirel Üniversitesi Helal Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Şanlıurfa Oyun ve Oyuncak Müzesi açıldı.

►Tarihi Dokumak Bir Kentin Gizemi Sergisi Ankara'da açıldı.

►Troya Müzesi Çanakkale'de açıldı.

►Trabzon Muhibbi Edebiyat Müze Kütüphanesi hizmete girdi.

►Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sudan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2018-2020 Yıllarına Yönelik Turizm Alanında İşbirliği Uygulama Programının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması kitapları 10 cilt halinde yayımlandı.

►Uludağ Bülük Otel hizmete girdi.

►Uşak Arkeoloji Müzesi açıldı.

►Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Ülkemize Kruvaziyer Gemi İle Turist Getiren (A) Grubu Seyahat Acentalarına Destek Sağlanması Hakkında Kararın Uygulama Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ yayımlandı.

►Yaşar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.

2019

►Adıyaman Gastronomi Günleri düzenlenmeye başladı.

►Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı açıldı.

►Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Ankara Üniversitesi Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Ankara-Sivas Yüksek Hızlı Tren Projesinin Yerköy-Sivas Etapı Sivas Şehir Geçişi Kesimi Kapsamında Bazı Taşınmazların Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Antalya Etnografya Müzesi açıldı.

Bartın Üniversitesi Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Bazı Alanlarda İlan Edilen Turizm Merkezleri ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinin İptali, Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi, İsim ve Statülerinin Değiştirilmesi ile Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Tespit ve İlan Edilmesine İlişkin Karar yayımlandı.

►Boğaztepe (Zavot) Peynir Müzesi açıldı.

►Cezayir'in 15 Yaşından Küçük ve 65 Yaşından Büyük Umuma Mahsus Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Cin Ali Müzesi Ankara'da açıldı.

►Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Sağlık Turizmi Yüksek Lisans Programı açıldı.

►Çarmelik Kırsal Yaşam ve Tarım Müzesi Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinde açıldı.

►Çaykur Çay Müzesi Rize'de açıldı.

- ▶Demiryolu ile Seyahat Eden Yolcuların Haklarına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Demiryolu Kazalarını ve Olaylarını Araştırma ve İnceleme Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Demiryolu Yolcu Taşımacılığında Kamu Hizmeti Yükümlülüğü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Düzce Üniversitesi Bitinya Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Erzurum Necip Çadircı Müzesi açıldı.
- ▶Giresun Üniversitesi Karadeniz Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶İğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü eğitim-öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Havalimanı açıldı.
- ▶İstanbul Refia Övüç Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi açıldı.
- ▶İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rıdvan Çelikel Arkeoloji Müzesi açıldı.
- ▶İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nde Turist Rehberliği dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kapadokya Yaşayan Miras Müzesi açıldı.
- ▶Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Rekreasyon Yönetimi Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi'nde Gastronomi ve Mutfak Sanatları dalında yüksek lisans programı açıldı.
- ▶Kocaeli Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği dalında doktora programı açıldı.
- ▶Koç Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KUDAR) Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kuran ve El Yazmaları Müzesi açıldı.
- ▶Kurtuluş Yolu Açık Hava Müzesi Samsun'da açıldı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakan Yardımcılığına, Ahmet Misbah Demircan'ın Atanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya ve Batı Anadolu Kültürleri Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Libya Devleti'nin 16 Yaşından Küçük ve 55 Yaşından Büyük Umuma Mahsus Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Mevlevihane Müzesi Antalya'da açıldı.
- ▶Milas Ot Festivali düzenlenmeye başlandı.
- ▶Milas Taş Eserleri Müzesi açıldı.
- ▶Muğla Bodrum Torba ve Çevresi ile Muğla Bodrum Kızılağaç İçmeler Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Muğla İli, Fethiye İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Kelebekler Vadisi Doğal Sit Alanının, Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶Odunpazarı Modern Sanatlar Müzesi Eskişehir'de açıldı.
- ▶On üçüncü Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı İzmir'in Seferihisar ilçesinde gerçekleştirildi.
- ▶On Dördüncü Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Kastamonu'nun Pınarbaşı ilçesinde gerçekleştirildi.
- ▶On Beşinci Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Antalya'da gerçekleştirildi.
- ▶Rize İli, Çamlıhemşin İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Ayder Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Bazı Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Turizm Fakültesi Lisans Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶ Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü eğitim öğretime açıldı.
- ▶ Tokat Şehir Müzesi açıldı.
- ▶ Tokat Yüksek Kahve Demokrasi Müzesi açıldı.
- ▶ Tombak Sergisi İstanbul'da açıldı.
- ▶ Turistik Doğu Ekspresi Ankara-Kars arasındaki seferlerine başladı.
- ▶ Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ yayımlandı.
- ▶ Turizmi Teşvik Kanunu Hükümleri Uyarınca Verilen İdari Para Cezalarının Tebligatının Elektronik Ortamda Yapılmasına İlişkin Tebliğ yayımlandı.
- ▶ Türk Pusat Geleneksel Türk Okçuluğu ve Savaş Aletleri Müzesi Ankara'da açıldı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamboçya Krallığı Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moritanya İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Zambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (BMDTÖ) Arasında Üçüncü BMDTÖ-UNESCO Dünya Turizm ve Kültür Konferansının Düzenlenmesine İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Tayland Krallık Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar yayımlandı.

- ▶ Türkiye İş Bankası Bağımsızlık Müzesi Ankara'da açıldı.
 - ▶ Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Hakkında Kanun yayımlandı.
 - ▶ Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının Bütçesinin Hazırlanması, Uygulanması, Harcamaların Yapılması ve Muhasebeleştirilmesi ile Turizm Payının Alınmasına İlişkin Yönetmelik yayımlandı.
 - ▶ Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının Teşkilatı ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
 - ▶ Türkiye'de Otelciliğin Önderleri Bienali Özyeğin Üniversitesi'nde düzenlendi.
 - ▶ TÜRMOB Muhasebe Müzesi Ankara'da açıldı.
 - ▶ Uluslararası İstanbul Mutfak Günleri düzenlendi.
 - ▶ Van Urartu Müzesi açıldı.
 - ▶ Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi Kahramanmaraş'ta açıldı.
 - ▶ Yeni Doğu Ekspresi Ankara-Kars arasındaki seferlerine başladı.
 - ▶ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde Disiplinlerarası Turizm İşletmeciliği Doktora Programı açıldı.
 - ▶ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde Disiplinlerarası Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı açıldı.
- ## 2020
- ▶ Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Kapsamındaki Bazı Taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkındaki 24/1/2020 Tarihli ve 2054 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Karar yayımlandı.
 - ▶ 22/10/2004 Tarihli ve 2004/8328 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında Yer Alan, Bazı Alanların Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi İlan Edilmesine İlişkin Hükmün Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü açıldı.

►Akdeniz Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sağlık Turizmi Uygulama ve Araştırma Merkezi (SATUMER) Yönetmeliği yayımlandı.

►Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Mutfak Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Ankara İli, Kızılcahamam İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Abacı Peribacaları Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Ankara Üniversitesi Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Antalya İli, Kaş İlçesi, Patara Antik Kenti I. Derece Arkeolojik Sit Alanında Kalan Tescilli Telsiz Telgraf İstasyonu Binalarının Restorasyonunun Yapılması Amacıyla Söz Konusu Binaların Bulunduğu Taşınmazların, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Antalya İli, Kepez İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Varsak Obruğu Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Atatürk Üniversitesi Ulaştırma Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Hırvatistan Cumhuriyeti, Hollanda Krallığı, İrlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, Malta Cumhuriyeti, Norveç Krallığı, Polonya Cumhuriyeti ve Portekiz Cumhuriyeti'nin Umuma Mahsus

Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar yayımlandı.

►Baksı Müzesi açıldı.

►Balıkesir İli, Ayvalık İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Kız Adası Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Barış Manço Müzesi açıldı.

►Bazı Alanın Giresun Bulancak Adatepe Yayla Turizm Merkezi Olarak Tespit ve İlan Edilmesi, Bazı Alanın Giresun Güce Yayla Turizm Merkezi Olarak Tespit ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Bolu Abant Baysal Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kuruldu.

►Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Kapsamındaki Bazı Taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkındaki 24/1/2020 Tarihli ve 2054 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının, Ekli Listede Belirtilen Taşınmazlara İlişkin Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Çine Arıcılık Müzesi Aydın'ın Çine ilçesinde açıldı.

►Çukurova Biyoçeşitlilik Müzesi Adana'da açıldı.

►Deniz Turizmi Yönetmeliği Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ yayımlandı.

►Filistin Devleti'nin Diplomatik Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Resmî veya Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde, Her 180 Gün İçinde 90 Günü Aşmamak Kaydıyla 30 Gün Olan Vizesiz Kalış Sürelerinin 90 Güne Çıkarılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar yayımlandı.

►Hasan Kalyoncu Üniversitesi Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

- ▶Havayolu ile Seyahat Eden Yolcuların Haklarına Dair Yönetmelik (SHY-Yolcu)/de Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶İstanbul Arel Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sivil Hava İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İstanbul Bilgi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'na bağlı olarak Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Önlisans Programı eğitim öğretime açıldı.
- ▶İzmir Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶İzmir İli, Çeşme ve Urla İlçelerinde Yer Alan "Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" Kapsamındaki Taşınmazların 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8 inci Maddesi Uyarınca Turizm Yatırımlarına Tahsisi Amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Kale Meslek Yüksekokulu eğitim öğretime açıldı.
- ▶Kamu Hizmeti Yükümlülüğü Kapsamında Yolcu Taşımacılığı Hizmeti Verilecek Demiryolu Hatlarının Belirlenmesine İlişkin Karar yayımlandı.
- ▶Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kapadokya Üniversitesi Kapadokya Turizmi Veri İşleme, Yenilik ve Proje Esaslı Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Kapadokya Üniversitesi Sıcak Hava Balonu ve Hava Gemisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Karayoluyla Yolcu Taşımacılığı Alanında Uygulanacak Taban/Tavan Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ yayımlandı.
- ▶Kariye Kilisesi, cami olarak hizmet vermeye başladı.
- ▶Karl Dörner Müzesi Adıyaman'ın Kahta ilçesinde açıldı.
- ▶Karşıyaka Spor Tarihi Müzesi açıldı.
- ▶Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Kültür ve Turizm Uzmanlığı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Muğla İli, Bodrum İlçesinde Bulunan Küdür Yarımadası Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Muğla İli, Fethiye İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Kayaköy ve Gemiler Koyu Çevresi Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Muğla İli, Ortaca ve Dalaman İlçeleri Sınırları İçerisinde Bulunan Ortaca-Sarıgerme-Dalaman Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanların Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar yayımlandı.
- ▶Necmettin Erbakan Üniversitesi Havacılık Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- ▶Okan Üniversitesi Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- ▶Patara Özel Çevre Koruma Bölgesinin Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Şanlıurfa İli, Eyyübiye İlçesi Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Taşınmazların, Balıklıgöl-Eyyüp Peygamber Makamı Arası Kültür Turizm Yolu Projesi Kapsamında Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.

►Turhan Selçuk Karikatürlü Ev Muğla'nın Milas ilçesinde açıldı.

Turizm Tesisleri Uygulama Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Ulaştırma ve Haberleşme Şûrası Yönetmeliği yayımlandı.

►Urla Karantina Adası Tahaffuzhane Müzesi İzmir'in Urla ilçesinde açıldı.

►Uşak Üniversitesi Kültür ve Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

2021

►Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları, İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Batman Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak Turizm Fakültesi kuruldu

►Deniz Turizmi Yönetmeliği Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ yayımlandı.

►Deniz Turizmi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Endonezya Cumhuriyeti'nin Umuma Mahsus Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde 90 Günü Aşmamak Kaydıyla 30 Güne Kadar İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar Resmi yürürlüğe girdi.

►Etil Alkol ve Metanolün Üretimi ile İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Fındığın Öyküsü Müzesi Ordu'nun Altınordu ilçesinde açıldı.

►Fındık Müzesi Giresun'un Bulancak ilçesinde açıldı.

►Genel Havacılık Hava Taşımacılığına İlişkin Güvenlik Tedbirleri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Hitit Üniversitesi Karadeniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.

►Kapadokya Alan Başkanlığı Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

►Karayolu Yolcu Taşımacılığında Kullanılan Terminallere İlişkin Tavan Ücret Tarifeleri Hakkında Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı

►Kastamonu Üniversitesi Tabiat Turizmi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Kayseri Üniversitesi Turizm Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.

►Kuzey Antalya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar yayımlandı.

►Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezlerinin Belirlenmesine ve İlanına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yayımlandı.
- Merkez Av Komisyonu, İl ve İlçe Av Komisyonlarının Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- Prof. Dr. Hasan Işın Dener yaşamını yitirdi.
- Rize İli, Çamlıhemşin İlçesi, Merkez Mahallesinde Bulunan Bazı Taşınmazların Bölgedeki Toplu Konut, Turizm, Ticaret ve Cami Alanı İhtiyacının Karşılama Amacıyla Çamlıhemşin Belediye Başkanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar yayımlandı.
- Seyahat Acentaları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
- Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ yayımlandı.
- Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2019/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Ulaştırma Hizmetleri Denetim Yönetmeliği yayımlandı.
- Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- Yurt İçinde Düzenlenen Uluslararası Fuarlara İlişkin Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı
- Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetlerinde Bulunan İşletmelere Koronavirüs Salgını Nedeniyle Verilecek Ciro Kaybı Desteği Hakkında Karar yayımlandı.

2022

- Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları, İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 21 inci Maddesinin Uygulanmasına Dair Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 14 üncü ve Geçici 5 inci Maddelerinin Uygulanmasına Dair Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Beyoğlu Kültür Yolu Festivali 01-23 Ekim 2022 tarihlerinde İstanbul'da yapıldı.
- Beyoğlu Kültür Yolu Festivali" 29 Ekim - 14 Kasım 2021 tarihlerinde İstanbul'da düzenlendi.
- Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Kimlik Kartı Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Deniz Turizmi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- Deniz Turizmi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.
- Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı 8-11 Şubat 2022 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlendi.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji ve Arkeometri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği yürürlüğe girdi.
- Dördüncü Uluslararası Meze Festivali Antalya'da, Akra Otel'de yapıldı.
- Ekli Listede İsimleri Belirtilen Turizm Bölgesi ve Turizm Merkezlerinin Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Ekli Listede İsimleri Belirtilen Turizm Merkezlerinin Sınırları Gösterildiği Şekilde Tespit ve İlan Edilmesi, Antalya Manavgat Oymapınar Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin İptal Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu Ön Lisans Eğitim-Öğretim Yönetmeliği yürürlüğe girdi.

►Giresun Üniversitesi Karadeniz Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Letonya Cumhuriyeti'nin Umuma Mahsus Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde, 6 Aylık Bir Dönemde Toplam 30 Gün Olan Vizesiz Kalış Sürelerinin Her 180 Gün İçinde 90 Güne Çıkarılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Macaristan'ın Kimlik Kartı Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Macaristan'ın Kimlik Kartı Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Mardin İli, Savur İlçesi, Devlet Mahallesi, 212 Ada 1 Parselde Kayıtlı Taşınmazın, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Müze/Kültür Evi Olarak Değerlendirilmek Üzere Özel Mülkiyete Ait Kısımının Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Muğla İli, Bodrum İlçesi, Mazıköy Mahallesinde Yer Alan Taşınmazın, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Muğla İli, Yatağan İlçesi, Eskihisar Mahallesi, Stratonikeia Antik Kenti I. Derece Arkeolojik Sit Alanında Kalan Tescilli Yapıların Restorasyonunun Yapılması Amacıyla Bazı Taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Muğla İli, Yatağan İlçesi, Eskihisar Mahallesi, Stratonikeia Antik Kenti I. Derece Arkeolojik Sit Alanında Kalan Tescilli Yapıların Restorasyonunun Yapılması Amacıyla Bazı Taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Polonya Cumhuriyeti'nin Kimlik Kartı Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Eylem Planının Onaylanması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının Teşkilatı ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Türkmenistan'ın Umuma Mahsus Pasaport Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Azami 30 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde 19/7/2007 Tarihli ve 2007/12441 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Sağlanan Vize Muafiyetinin Kaldırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Uluslararası Expo 'Medeniyetler Bahçesi' temasıyla 1 Nisan 2022'de Hatay'da açıldı.

►Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Üçüncü Uluslararası Kapadokya "BalonFest'22", 21 -24 Temmuz 2022 tarihlerinde düzenlendi.

2023

► Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları, İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

► Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

► Antalya AKEV Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

► Artvin Çoruh Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak bünyesinde Turizm Fakültesi kuruldu.

► Artvin İli, Şavşat İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Meydancık Mevkii (1. Etap) Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Sınır ve Koordinatları Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Artvin İli, Şavşat İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Meydancık Mevkii (2. Etap) Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Bazı Alanların Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Artvin İli, Şavşat İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Meydancık Mevkii (3. Etap) Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Bazı Alanların Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Aydın İli, Didim ve Söke İlçeleri Sınırları İçerisinde Bulunan Büyük Menderes Deltası Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Balıkesir İli, Marmara İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Marmara Adası Merkez Mevkii Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden

Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanların Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

► Balıkesir İli, Marmara İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Marmara Adası-Saraylar Mevkii Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

► Bartın İli, Kurucaşile İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Tekkeönü Köyü Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Sınır ve Koordinatları Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Basit Konaklama Tesisleri ile Plaj İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Bazı Alanların Turizm Merkezi ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesine İlişkin 22/2/2023 Tarihli ve 6835 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının Eki 2, 3 ve 4 Sayılı Haritaların Değiştirilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Bolu İli, Seben İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Solaklar Köyü Kaya Yerleşimi Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

► Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü'nin bünyesinde yer alan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kapatıldı ve aynı rektörlüğe bağlı olarak Turizm Fakültesi kuruldu.

► Deniz Turizmi Yönetmeliği Uygulama Tebliği Resmi Gazete'de yayımlandı.

► Deniz Turizmi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

► Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı 12-15 Nisan 2023 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlendi.

►Dördüncü Uluslararası Meze Festivali Akra Otel'de yapıldı.

►Düğün Destinasyonu B2B Etkinliği' 18-19 Nisan 2023 tarihlerinde KKTC'de yapıldı.

►Erzurum İli, Yakutiye İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Erzurum Bataklıkları Potansiyel Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

►Hac ve Umre Seyahatleri ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak bünyesinde Turizm Fakültesi kuruldu.

►Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Karayolu Taşıma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Kayseri İli, İncesu ve Hacılar İlçeleri Sınırları İçerisinde Bulunan Hürmetçi Sazlığı Öneri Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Değerlendirilmesi Sonucunda, Sınır ve Koordinatları Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Mardin İli, Savur İlçesi, Devlet Mahallesi, 212 Ada 1 Parselde Kayıtlı Taşınmazın, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Müze/Kültür Evi Olarak Değerlendirilmek Üzere Özel Mülkiyete Ait Kısımının Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Mersin İli, Anamur İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Mamure Kalesi, Dragon Çayı ve Pullu Ormanı (MER 18) Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

►Mersin İli, Aydıncık İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Gilindere Mağarası ve Aydıncık Adası Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanların Kesin Korunacak Hassas Alan Olan Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

►Mersin ilinin Bozyazı İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Arsinoe Antik Kenti (MER 12) Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

►Sakarya ilinin Geyve İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Beşiktaş Vadisi ve Sop Deresi Vadisi Potansiyel Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Değerlendirilmesi Sonucunda Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı resmi Gazete'de yayımlandı.

►Sinop Üniversitesi Rektörlüğü'nin bünyesinde yer alan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kapatıldı ve aynı rektörlüğe bağlı olarak Turizm Fakültesi kuruldu

►Sürdürülebilir Turizm Konferansı 9-12 Mayıs 2023 tarihlerinde Antalya'da yapıldı.

►Turizm Merkezi ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinin Tespit ve İlan Edilmesine, Giresun Yavuzkemaal Yaylası Turizm Merkezinin, Giresun Yavuzkemaal Yaylası Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No:2019/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Karar Sayısı: 7519) Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlandı.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Vakfı Kanunu yürürlüğe girdi.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Eylem Planının Onaylanması Hakkında Karar Resmi Gazete’de yayımlandı.

►Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve İsviçre Federal Konseyi Arasında Arkeolojik Kültür Varlıklarının Yasadışı İthal ve Transit Geçişinin Önlenmesi ile İadesine İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar Resmi Gazete’de yayımlandı.

►Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının Bütçesinin Hazırlanması, Uygulanması, Harcamaların Yapılması ve Muhasebeleştirilmesi ile Turizm Payının Alınmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Uludağ Milli Parkı Sınırlarının Uludağ Alanı Sınırları ile Çakışan Kısımlarının Milli Park Vasfının Kaldırılmasına ve Bu Alanda Milli Park İş ve İşlemlerini Yürütmek Üzere İlgili İdarelere

Tahsis Edilmiş Olan Taşınmazların Uludağ Alan Başkanlığına Devredilmesi Hakkında Karar Cumhurbaşkanlığı kararı alındı.

►Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yürürlüğe girdi.

►Üçüncü İstanbul Karavan Festivali 19 – 21 Mayıs 2023 tarihlerinde İstanbul’da yapıldı.

►Van İli, Muradiye İlçesi Sınırları İçerisinde Bulunan Muradiye Şelalesi Doğal Sit Alanının Koruma Statüsünün Yeniden Değerlendirilmesi Sonucunda, Sınır ve Koordinatları Gösterilen Alanın Kesin Korunacak Hassas Alan Olarak Tescil ve İlan Edilmesi Hakkında Karar Resmi Gazete’de yayımlandı.

Türk Turizminde İz Bırakanlar (1923 – 2023)

Institutions, Organizations, and Individuals Leaving a Mark in Turkish Tourism (1923 - 2023)

Nazmi KOZAK

Anatolia Turizm Akademisi

Anahtar sözcükler:

Türkiye, Cumhuriyet Dönemi, İz Bırakanlar, Turizm Sektörü

ÖZ

Bu yazıda Türkiye Cumhuriyeti döneminde turizm alanında iz bırakanlar üzerine yürütülen çalışmanın sonuçları yer almaktadır. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılından itibaren bulunduğumuz 2023 yılına kadar geçen yüz yıllık süreçte turizm alanında sayısız gelişme olmuş, sayısız kurum, kuruluş ve insan bu alana katkıda bulunmuş ve bulunmaktadır. Türk Turizminde İz Bırakanlar listesi, önceden başka çalışmalar ile elde edilen kurum, kuruluş, kişi ve etkinlikten oluşan iki bin maddelik liste temel alınarak oluşturuldu. İlk aşamada liste 100 kişiye düşürüldü. Her biri turizmin farklı alanlarında uzun yıllar görev yapmış 12 kişilik bir uzman grup üzerinde üç aşamalı Delfi tekniği çalışma yürütüldü. Sonuç olarak, ilerleyen sayfalarda yer alan başlıklarda Türk Turizmine İz Bırakanlar listesi elde edildi.

Key words:

Turkey, Republic Era, Influential Figures, Tourism Sector

ABSTRACT

This chapter presents the results of a study conducted on individuals who left a mark on the field of tourism during the period of the Republic of Turkey. In the one hundred years from the declaration of the Republic in 1923 to the current year of 2023, numerous developments have occurred in the field of tourism, and countless institutions, organizations, and individuals have contributed to and continue to contribute to this field. The list of Those Who Left Their Mark on Turkish Tourism was created based on a two-thousand-item list obtained through previous research, including institutions, organizations, individuals, and events. In the initial stage, the list was narrowed down to 100 individuals. A three-stage Delphi technique study was conducted on a group of 12 experts, each of whom had worked in different fields of tourism for many years. As a result, the list of individuals who left their mark on Turkish tourism was obtained in the headings found in the following pages.

GİRİŞ

İlerleyen sayfalarda Cumhuriyet döneminde turizm alanında iz bırakanlar üzerine yürütülen çalışmanın sonuçları yer almaktadır. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılından itibaren bulunduğumuz 2023 yılına kadar geçen yüz yıllık süreçte turizm alanında sayısız gelişme olmuş, sayısız insan bu alana katkıda bulunmuş ve bulunmaktadır. Bu nedenle yüz yıllık süreçte Türk turizminde iz bırakanlar ile bir listenin herkesi memnun etmeyeceğini biliyorum, hata ve eksiklikleri de peşinen kabul ediyorum. Bununla birlikte, böyle bir çalışmanın gelecek bütün itirazlara rağmen yapılması gerektiğine inanıyorum. Zira yüz yıllık dönemeç her gün yaşanan bir dönem değildir. İlerleyen süreçte başkaları çıkacak daha iyi ve daha nesnel olan bir liste hazırlayacaktır.

İzleyen sayfalarda yer alan listenin hazırlanma yöntemi hakkında bilgiler vermek istiyorum. Listenin hazırlanmasında aşağıda açıklanan yayınlar ile araştırma ve çalıştay sonuçlarından yararlanıldı.

1. *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması*: Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğünün destekleri ile hazırlanan ve kitapları ise turizm sektörünün destekleri ile yayımlanan sözlü tarih araştırmasının bulguları yararlanılan ilk kaynaktır.

2. *Turizm Tarihi Platformu'nun sözlü tarih görüşmeleri*: Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması'nda eksik kalan görüşmelerin bulguları da diğer yararlanılan kaynaktır. Turizm Tarihi Platformu tarafından çoğunluğu grup görüşmesi olmak üzere yaklaşık 150 kişi ile görüşme yapıldı.

3. *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*: Dünyanın bu alandaki en kapsamlısı olan turizm ansiklopedisi 2022 yılında on altı cilt olarak yayımlandı. Ansiklopedide, son iki yüz yılda Türkiye’de turizm alanında faaliyet göstermiş kurum/kuruluşlar ile görev yapmış kişiler ile diğer etkinliklere ilişkin 8500 dolayında madde yer almaktadır.

4. *Türk Turizmine Kanat Verenler*: Akademisyenler ve araştırmacılar, konaklama işletmecileri, seyahat işletmecileri, yeme-içme işletmeleri, kadın turizmciler ve diğer alanlar olmak üzere altı cilt halinde yayımlanan biyografi kitaplarında 261 kişinin biyografileri yer almaktadır.

5. Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması kapsamında 2013 yılında Eskişehir, Antalya ve İstanbul’da gerçekleştirilen “Kaynak Kişi Belirleme Çalıştayı”nda 900 dolayında turizmcinin adı belirlenmişti. Bu çalışmada bu listeden de yararlanılmıştır.

6. Öte yandan, geçtiğimiz aylarda www.turizmga-zetesi.com’da yayımlanan “*Türk Turizmine İz Bırakanlar (1923-2023)*” anketi ile yüz yılda Türk tu-

rizminde iz bırakanlarla ilgili görüşleri derledik. Bu ankete gelen yanıtlar da İz Bırakanlar listesini oluştururken dikkate alındı.

Yukarıda belirtilen çalışmalardan yararlanılarak “*Kamu Kurumları*,” “*Konaklama İşletmeleri*,” “*Havayolu İşletmeleri*,” “*Otobüs Firmaları*,” “*Seyahat Acentaları ve Tur Operatörleri*,” “*Kişiler*,” “*Eğitim Kurumları*,” “*Sivil Toplum Kuruluşları*,” “*Turist rehberleri*,” “*Sürelî Yayınlar*,” “*Araştırmalar*” “*Etkinlikler*,” “*Projeler*,” “*Yayıncılık*” ve “*Yatırım/İşletme*” olmak üzere kategorilere ayrılan liste üzerinde Delfi tekniği çalışması gerçekleştirildi. Delfi grubu, alanında uzman ve Türkiye’de turizmin geçmişi ve bu alanda kaydedeğer çalışmalarda bulunan on iki kişiden oluşmaktadır. Üç aşamalı olarak yürütülen Delfi çalışması sonrasında ilerleyen sayfalardaki “*Türk Turizminde İz Bırakanlar*” listesi oluşturuldu.

“*Türk Turizminde İz Bırakanlar*” listesinde yer alan kurum, kuruluş, kişi ve etkinliklerin tanıtım yazıları ile Türkiye Turizm Ansiklopedisi’nden alındı. Ansiklopedide yer almayan birkaç tanıtım yazısı da sonradan hazırlandı.

KAMU KURUMLARI

Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü

1949 yılında Basın - Yayın ve Umum Müdürlüğü’nün yerine 05.392 sayılı yasayla kuruldu. Söz konusu yasada Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü’nün görevi “... basın ve yayın ve diğer vasıtalarla Türkiye’yi dışarda tanıtmak ve içerde Cumhuriyet esaslarını ve Türk demokrasisinin gelişmelerini yaymak, basın ve yayın meslekinin ifasıyla ilgili işlere bakmak, iç ve dış turizmi geliştirecek tedbirleri almaktır” şeklinde tanımlandı. Genel müdürlük teşkilatı; 1) Genel Müdürlük Bürosu, 2) Yayınlar ve Haberler Dairesi, 3) Tanıtma Dairesi, 4) Turizm Dairesi, 5) Radyo Dairesi, 6) İdari İşler Müdürlüğü’nden oluşuyordu.

Basın - Yayın ve Umum Müdürlüğü’ne bağlı Turizm Dairesi, 1949 yılında Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü’ne bağlandı ve adı Turizm Dairesi Müdürlüğü oldu. Turizm Dairesi

Müdürlüğü’nün görevi ise ilgili yasanın sekizinci maddesinde; “Yurdu yurttaşlara yakından tanıtmak üzere gerekli imkânları hazırlar, yabancıların yurttaki tabiat güzelliklerini ve sanat eserlerini görmelerini kolaylaştıracak her türlü tedbirleri alır ve bu alandaki özel teşebbüsleri teşvik etmek” şeklinde yer almaktadır.

Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Kanunu’nun getirdiği bir yenilik de, söz konusu yasanın 17. maddesinde “Turizm işlerine verilecek yönü görüşmek ve alınacak tedbirler hakkında düşüncelerini bildirmek üzere” Turizm Danışma Kurulu’nun kurulmasıdır. Kurul, yasaya göre yılda en az bir kez toplanacaktır. 1949 – 1963 yılları arasında Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü görevinde bulunanlar şöyledir: Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer, Dr. Halim Alyot (iki kez), Hulusi Demir, Muammer Baykan, Munis Faik Ozansoy, Prof. Dr. Halil Demircioğlu ve Ahmet Yıldız. Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlü-

ğü, 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulmasına kadar faaliyetlerine devam etti.

Kaynak: Kozak, N. (2022). Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü (ss. 373-374). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Basın-Yayın ve Turizm Vekaleti (Bakanlığı)

Kuruluşu, 25.11.1957 tarihinde İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın Basın-Yayın ve Turizm Vekili olarak yeni kurulan Demokrat Parti hükümetinin bakanlar listesinde adının geçmesi ile öğrenildi. Bu idari karar dışında Basın-Yayın ve Turizm Vekâlet'inin kuruluşu ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme, dönemin resmi gazetelerinde bulunmamaktadır. Bu açıklamaya bağlı olarak Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı, idari karar dışında, kuruluş yasası olmayan bir kamu idaresidir. Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti, 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulmasına kadar geçen süre içerisinde, kendine yasal olarak bağlı olmasa da Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü ile çalışmalarını devam ettirdi.

Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı görevinde bulunanlar kişiler ve dönemleri şöyledir: İbrahim Sıtkı Yırcalı (25.11.1957-10.07.1958), Ali Server Somuncuoğlu (10.07.1958-17.02.1959), Zühtü Tarhan (30.05.1960-27.08.1960), Selim Rauf Sarp (27.08.1960-05.01.1961), Mustafa Cihat Baban (05.01.1961-29.08.1961), Kemal Sahir Kurutluoğlu (02.09.1961-20.11.1961), Kamran Evliyaoğlu (20.11.1961-25.06.1962), Celal Tevfik Karasaban (25.06.1962-17.06.1963) ve Nurettin Ardiçoğlu (19.07.1963-25.12.1963).

Kaynak: Kozak, N. (2022). Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti (Bakanlığı) (ss. 373-374). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, Cilt II. Ankara: Detay Yayıncılık.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 02.07.1963 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen, 265 sayılı yasayla kuruldu. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nun yasa taslağı üzerinde Tür-

kiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmalar devletin turizm konusunda görev almasının tarihine ışık tutan ayrıntılar bulunmaktadır. Bakanlık kuruluş kanunu taslağı 19 kez Meclis'e getirildikten sonra kabul edildi. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile, Türkiye'de ilk kez yasayla turizm alanında Bakanlık düzeyinde bir yapılanma gerçekleşti. Bakanlığın görevleri, kuruluş yasasının ikinci maddesinde şöyle yer aldı: "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, turizmi millî ekonominin verimli sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirir. Turizmle ilgili işleri yapar, yaptırır, düzenler, teşvik ve koordine eder, denetler. Yurdu ve ulusu tanıtmaya yarayacak hizmetleri götür. Haber ve yayın hizmetlerinin görülmesini kolaylaştırıcı tedbirleri alır."

Kuruluş yasasının üçüncü maddesi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bağlı birimlere şu şekilde yer vermektedir: Merkezde: 1. Müsteşarlık, 2. Özel Kalem Müdürlüğü, 3. Teftiş Kurulu Başkanlığı, 4. Hukuk Müşavirliği, 5. Turizm Genel Müdürlüğü, 6. Tanıtma Genel Müdürlüğü, 7. Haber ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü, 8. Personel Müdürlüğü, 9. Levazım ve Evrak Müdürlüğü, 10. Arşiv Müdürlüğü, 11. Müdürler Kurulu, 12. Turizm Danışma Kurulu. Bakanlığa bağlı olarak yurtiçinde turizm büroları ve tanıtma bölge müdürlükleri, il temsilcilikleri, turizm ile yurtdışında turizm ve tanıtma büroları, basın müşavirlikleri, basın ataşelikleri.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte Türkiye'de ilk kez turizm sektörü kapsamlı bir şekilde kamu yönetiminde temsil edilmeye başlandı. Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü'nun bünyesinde yer alan Turizm Dairesi Müdürlüğü, yeni kurulan bakanlık bünyesinde Turizm Genel Müdürlüğü adını alarak faaliyetlerini devam ettirdi. Kuruluş kanununda Tanıtma Genel Müdürlüğü adı altında yeni bir birimin kurulması da, bu alandaki yenilikler arasındadır. Tanıtma Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak turizm müdürlükleri ve yurtdışında da turizm ve tanıtma büroları da ilk kez Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yasasıyla birlikte ihdas edildiler. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurulmasına ka-

dar faaliyetlerine bu unvan altında devam etti. 1963-1983 yılları arasında Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak görev yapanların isimleri ve görev dönemleri şu şekildedir: Nurettin Ardıçoğlu (17.06.1963-19.07.1963) / (19.07.1963), Ali İhsan Göğüş (25.12.1963-20.02.1965), Ömer Zekai Dorman (20.02.1965-28.08.1965), İsmail Hakkı Akdoğan (28.08.1965-27.10.1965), Nihad Kürşad (27.10.1965-03.11.1969), Necmettin Cevheri (03.11.1969-26.03.1971), Erol Yılmaz Akçal, (26.03.1971-15.04.1973), Ahmet İhsan Kırmırlı (15.04.1973-26.01.1974), Orhan Birgit (26.01.1974-17.11.1974), İlhan Evliyaoğlu (17.11.1974-31.03.1975), Lütfi Tokoğlu (31.03.1975-11.04.1977), Nahit Men-teşe (11.04.1977-21.06.1977), Altan Öymen (21.06.1977-21.07.1977), İskender Cenap Ege (21.07.1977-05.01.1978), Alev Coşkun (05.01.1978-12.11.1979), Barlas Küntay (12.11.1979-12.09.1980) ve İlhan Evliyaoğlu (20.09.1980-10.12.1981)/ (10.12.1981-13.12.1983).

Kaynak: Kozak, N. (2022). Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (ss. 11-12). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, Cilt XV. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, ilk olarak 01.12.1981 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan bir kararla Kültür Bakanlığı’nun kapatılarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı adının Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak değiştirilmesi ile kuruldu. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun kurulması 10.6.1982 tarih ve 17540 sayılı yasanın verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu’nca 13.12.1983 tarihinde kararlaştırıldı ve 14 Aralık 1983 tarihli ve 18251 sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan 187 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun örgütlenmesinde gerekli düzenlemeler gerçekleştirildi. Bakanlığın kuruluş gerekçesi, ilgili yasanın birinci maddesinde şu şekilde tanımlandı: “Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak ve benimsetmek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkılar

sağlayacak ve Türk Toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak, tarihi ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek için Kültür ve Turizm Bakanlığının kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir.”

Yasanın ikinci maddesine göre Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın görevleri şöyle belirlendi: a) Milli, manevi, tarihi ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmak, b) turizmi milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak ve c) kültür ve turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmek, teşvik etmek ve işbirliğinde bulunmak, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

187 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye göre bakanlığın birimleri şunlardır: a) Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, b) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, c) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, d) Turizm Genel Müdürlüğü, e) Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü, f) Milli Kütüphane Başkanlığı, g) Kültür Merkezleri Dairesi Başkanlığı, h) Turizm Plânlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı, i) Fikir ve Sanat Eserleri Dairesi Başkanlığı, j) Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı, k) Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı.

Kültür ve Turizm bakanlıklarının birleştirilmesiyle kurulan yeni bakanlıkta turizmle ilgili iş ve görevler, Turizm Genel Müdürlüğü, Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü ile Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı’na bırakıldı. Turizm Genel Müdürlüğü’nün unvanı korunurken, Tanıtma Genel Müdürlüğü’nün unvanına Pazarlama eklenerek Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü şeklinde değiştiği görülüyor. Bu arada, turizm alanıyla ilgili işlerde ilk kez Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı’nın kurulması da dikkati çekmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1989 yılına kadar, Turizm ve Kültür bakanlıklarının ayrılmasına kadar faaliyetlerini sürdürdü. 1983 - 1989 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanı olarak görev yapanlar ve dönemleri şu şekildedir: M. Mükerrrem Taşcıoğlu (13.12.1983-17.10.1986), Ahmet Mesut Yılmaz (17. 10.1986-21.12.1987), Mustafa Tınaz Titiz (21.12.1987-17.03.1989) / (17.03.1989-30.03.1989) (17.10.1986-21.12.1987) (21.12.1987-17.03.1989) / (17.03.1989-30.03.1989).

2003 yılında 4848 sayılı yasa çıkarılınca Kültür ve Turizm bakanlıkları tekrar bir araya toplanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı adıyla tekrar bir bakanlık oluşturuldu. 2003 - 2021 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak görev yapanlar ve dönemleri şu şekildedir: Erkan Mumcu (29. 04. 2003 - 15. 03. 2005), Atilla Koç (21.02.2005-29.08.2007), Ertuğrul Günay (29.08.2007-24.01.2013), Ömer Çelik (24.01.2013- 28. 08. 2013), Yalçın Topçu (28. 08. 2015 - 24. 11. 2015), Mahir Ünal (24. 11. 201 - 24. 05. 2016), Nabi Avcı (24. 05. 2016 - 19. 07. 2017), Numan Kurtulmuş (19. 07. 2017 - 10. 07. 2018), Mehmet Ersoy (10. 07. 2018 -)

Kaynak: Kozak, N. (2022). Kültür ve Turizm Bakanlığı (ss. 312-313). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi, Cilt IX*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Turizm Bakanlığı

Bakanlar Kurulu'nun 02.03.1989 tarihli kararı ve 355 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Turizm Bakanlığı ayrı bakanlık olarak teşkilatlandı. 02.03.1989 tarihli 355 sayılı Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye göre Bakanlığın kuruluş amacı, birinci maddede; "Yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için önlemler almak, turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak" olarak tanımlandı. Turizm Bakanlığı'nın görevleri ise ikinci maddede şöyle yer aldı: a) Turizmi milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek

için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak, b) yerli ve yabancı yatırım potansiyelini yönlendirmek, c) turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek ve kamulaştırmak, etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak, d) turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmek, teşvik etmek ve işbirliğinde bulunmak, e) Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı dokümantasyonu hazırlamak ve hazırlatmak, her türlü imkan ve araçlardan faydalanarak turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini içeride ve dışarda yürütmek ve f) kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

355 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin sekizinci maddesinde Turizm Bakanlığı'nın merkez teşkilatında dört ana hizmet birimi yer aldı. Bunlar; 1) Turizm Genel Müdürlüğü, 2) Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü, 3) Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı, 4) Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. Bakanlığın merkez teşkilatında ana hizmet birimlerinin yanında danışma ve denetim birimleri olarak; Teftiş Kurulu Başkanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Bakanlık Müşavirleri, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği bulunmaktadır. Turizm Bakanlığı'nın merkezdeki yardımcı birimleri de Personel Dairesi Başkanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Savunma Sekreterliği ve Özel Kalem Müdürlüğü olarak sayılmaktadır.

Turizm Bakanlığı'nın örgütlenmesinde yeni birimler olarak eğitim konusunun müstakil bir daire başkanlığı olarak temsilinin yanı sıra diğer birimlerin yerlerini koruduğu görülmektedir. Ancak, Bakanlığın teşkilat yapısı ve görevleri 355 sayılı KHK'nın kabul edilmesinden bir sene sonra 13.4.1990 tarihli ve 411 sayılı 190 ve 355 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile bir kez daha önemli değişikliklere uğradı. Yeni düzenleme sonucunda ana hizmet birimleri olarak Yatırımlar Genel Müdürlüğü, İşletmeler Genel Müdürlüğü, Tanıtma Genel Müdürlüğü, Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı şeklinde oluştu. İşletme, yatırım, tanıtma ve turizm eğitimi alanları ayrı birer

genel müdürlük olarak ihdas edilirken, Turizm Genel Müdürlüğü kapatıldı.

Turizm Bakanlığı, 2003 yılında Kültür ve Turizm alanlarının tekrar birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun kurulmasına kadar faaliyetlerini sürdürdü. 1989–2003 tarihleri arasında Turizm Bakanı olarak görev yapanlar ve görev dönemleri şu şekildedir: İlhan Aküzüm (30.03.1989-23.06.1991), Abdülkadir Ateş (20.11.1991-27.07.1994), Halil Çulhaoğlu (27.07.1994-05.10.1994), Şahin Ulusoy (05.10.1994-27.03.1995), İrfan Gürpınar (27.03.1995-05.10.1995;30.10.1995-06.03.1996), Şahin Ulusoy (05.10.1994-27.03.1995), Bilal Güngör (05.10.1995-30.10.1995), Işıl Saygın (06.03.1996-28.06.1996), Mehmet Bahattin Yücel (28.06.1996-13.06.1997), İbrahim Gürdal (30.06.1997-11.01.1999), Ahmet Tan (11.01.1999-28.05.1999), Erkan Mumcu (28.05.1999-08.08.2001), Mustafa Rüştü Taşar (08.08.2001-18.11.2002) ve Güldal Akşit (18.11.2002-29.09.2003).

Kaynak: Kozak, N. (2022). Turizm Bakanlığı (ss. 279-280). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, Cilt XIV. Ankara: Detay Yayıncılık.

T. C. Turizm Bankası A. Ş.

1960 yılında Türkiye Turizm Bankası'nın adının değiştirilmesiyle tüzel hayatına başlayan kamu iktisadi işletmesidir. Türk turizm tarihinin batılılaşma hareketleri sonucunda kurulan Türkiye

Turizm Bankası, turizm sektörüne öncü ve örnek konaklama tesisleri için yatırımlar yapılması ve bu alanda yapılacak yatırımların desteklenmesi amacıyla 4.5.1960 gün ve 7470 sayılı yasa ile tüm aktif ve pasifini Turizm Bankası A.Ş.'ye devretti. İlgili yasaya göre Bankanın merkezi İstanbul'dur, fakat lüzum görülen yerlerde Bankalar Kanunu hükümlerine göre şube veya ajans açılabilirdi. Bankanın müddeti, katî kuruluş tarihinden başlamak üzere 99 yıldır. 300 milyon nominal sermaye ile 8.2.1962 tarihinde İstanbul'da faaliyete geçti. 9.3.1972 tarihinde ise 1570 sayılı Kanun ile Turizm Bankası A.Ş. İstanbul'dan Ankara'ya taşındı. 1985 yılında yapılan tahsislerde 8.115 yatak, 1986 yılında yapılan tahsislerde 12.338 yatak, 1987 yılında 26.790 yatak, 1988 yılında 24.695 yatak, 1989 yılında 13.268 yatak ve 1990 yılında 6.888 yatak desteklendi. Toplam altı yıl içerisinde 10 bin yatak Turizm Bankası A.Ş. tarafından turizm sektörüne kazandırıldı. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'nun Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesine İlişkin 28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı kanununa tabi tutularak özelleştirilmesine karar verildi. 01.01.1989 tarihi itibarıyla Turizm Bankası A.Ş.'nin bankacılık faaliyetleri Türkiye Kalkınma Bankası'na, işletmecilik faaliyetleri de TURBAN Turizm A.Ş. adıyla kurulan yeni kamu iktisadi teşebbüsüne devredildi.

Kaynak: Türktarhan, G. (2021). T. C. Turizm Bankası A. Ş., İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/t-c-turizm-bankasi-a-s> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

KONAKLAMA İŞLETMELERİ

TURBAN İşletmeleri

1955 yılında Türkiye'de turizm ve otelcilik sektörünün teşviki amacıyla kurulan Türkiye Turizm Bankası, 1960 yılından sonraki adıyla Turizm Bankası A.Ş.'nin, 1989 yılında bankacılık ve işletmecilik faaliyetleri birbirinden ayrıldı; bankacılık faaliyetleri Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilirken, Bankanın işletmecilik faaliyetleri ise bir seyahat acentası ve 23 konaklama işletmesi, kamu iktisadi işletmesi niteliğinde ayrı ticari bir tüzel kişilik haline getirildi. TURBAN Turizm A.Ş., 1996 yılında kapatılıncaya kadar faaliyet gösterdi. TURBAN Turizm A.Ş.'nin kurulduğu

dönemde bünyesinde bulunan işletmeler şunlardır: TURBAN Akçay Tatil Köyü, TURBAN Çeşme Otel, TURBAN Marmaris Tatil Köyü, TURBAN Abant Otel, TURBAN Bodrum Yat Limanı, TURBAN Kuşadası Yat Limanı, TURBAN Seyahat Acentası, TURBAN Yalova Termal Tesisleri, TURBAN Ören Tatil Köyü, TURBAN Amasya Otel, TURBAN Urfa Otel, TURBAN Ürgüp Otel, TURBAN Elmadağ Dağevi, TURBAN Adalya Otel, TURBAN Ilica Moteli, TURBAN Büyük Samsun Otel, TURBAN Çorum Otel, TURBAN Beldibi Kamping, TURBAN Belek Sosyal Turizm İşletmesi, TURBAN Antalya Kaleiçi İşletmesi ve

Antalya Marina, TURBAN Kemer Yat Limanı, TURBAN Gümüldür Tatil Köyü. 1989 yılında Kalkınma Bankasına devredilmesiyle Turizm Bankası A. Ş.'ye bağlı işletmelerin idaresi amacıyla kurulan TURBAN Turizm A. Ş. adını aldı.

TUSAN Otel ve Motelleri

Cumhuriyet döneminin ilk inşaat ve turizm girişimcilerinden biri olarak bilinen Enver Muradoğlu, Yapı Kredi Bankası'nın kurucularından biri olan Mehmet Muradoğlu'nun kurmuş olduğu Yol Yapı Şirketi'nin önemli bir konuma gelmesine katkıda bulunduktan sonra; 1961 yılında TUSAN Turizm Sanayii A.Ş.'yi kurdu. TUSAN'ların kurulması sırasında devletin yabancı ortaklığını özendirme dolayısıyla ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'ndan (USAID) destek alındı. Enver Muradoğlu, 1960'ların Türkiye bağlamı düşünüldüğünde Türkiye'ye konaklamak için turist gelmeyeceği gerçeğinden yola çıkarak TUSAN'lar için zincir oteller fikrini gündeme getirerek; otellerin eskinin kervansaraylarında görülen ve kısa süreli karayolu seyahati sonrasında konaklama fikrine temellenen zincir tur konseptine göre şekillendirdi. Dolayısıyla, TUSAN m/otellerin planlamasında özellikle otobüs yolcu sayısının temel alındığı; böylece motellerin oda sayısının genellikle 24, 48, 96 şeklinde, otobüs yolcu sayısının katları olduğu görülmektedir. Bu düşünceyle kurulan TUSAN'lar, çeşitli turizm acentalarıyla anlaşarak çoğunluğunu Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Belçikalılar'ın oluşturduğu yabancı turistlere yönelik zincir turlara ev sahipliği yapmaktaydı. Otobüs ile İstanbul-Çanakkale-Bergama-Efes-Kuşadası-Pamukkale-Manavgat-(Isparta üzerinden)-Konya-Nevşehir-Ürgüp-Avanos-Ankara-İstanbul rotası üzerinde gerçekleştirilen antik-turistik kent gezileri kapsamındaki konaklamalar, TUSAN m/otelde gerçekleşmekteydi.

TUSAN m/otellerinin ilki, 1950'lerin başında TUSAN'lardan bağımsız olarak açılmış olan Uludağ Büyük Otel olarak kabul edilebilir. TUSAN'ların öncül şirketi olan Yol Yapı'nın, oteli kiralaması 1953-54 yıllarına denk gelmektedir. Enver Muradoğlu, oteli mimari dil anlamında modern bir

tesis haline getirecek şekilde devralmaya talip olur ve oteli yenileyerek 1959 yılında hizmete sokar. Oberj otel niteliğinde olan Uludağ Büyük Otel, Türkiye'de dağ turizmini başlatması açısından önemlidir. Erdek'in merkezinde, deniz kıyısında bulunan Erdek TUSAN Otel, TUSAN şirketinin kurulduğu ilk yıllar olan 1961'de, diğer TUSAN'lar yapılmadan önce şirkete kâr sağlaması amacıyla kiralanmış bir oteldir. TUSAN m/oteller arasında sayılmalarına karşın; ağırlıklı olarak yerli turistleri ağırlayan Uludağ Büyük Otel ve Erdek TUSAN Otel'in, gerçekleştirilen turun bir parçası oldukları ve dolayısıyla m/otel zincirini oluşturdukları söylenemez. Erdek'teki işletmeyi gören Ürgüp Belediyesi'nin, 1961 yılında kendine ait otel olarak inşa ettirmiş olduğu yapıyı TUSAN'lara kiralamaya karar vermesi üzerine; aynı yıl Ürgüp TUSAN Otel hizmete girdi. Uludağ Büyük Otel, Erdek TUSAN Otel ve Ürgüp TUSAN Otel'den sonra, zincirin en önemli halkasını oluşturan ve TUSAN'ın aynı mimari yaklaşım içinde projelendirip inşa ettirdiği beş m/otel (Truva, Bergama, Efes, Kuşadası, Pamukkale) ise 1962 yılında hizmete girdi. Çanakkale'de Truva antik kenti, Bergama'da Bergama antik kenti, Efes ve Kuşadası'nda Efes antik kenti ve Meryem Ana Evi, Pamukkale'de Hierapolis ve Afrodisyas antik kentleri gibi tarihi yerler, arazilerin seçimlerinde önemli rol oynadı. Ürgüp ve zincire daha sonra katılan Nevşehir ve Avanos için Kapadokya yöresi; Manavgat için ise Side, Perge ve Aspendos antik kentleri belirleyici oldu. Hizmet kalitesi ve yönetim biçiminin her bir m/otelde aynı olduğu TUSAN'ların, işletme olarak standart bir anlayışa sahip olduğundan söz etmek mümkündür. Türk turizmine hizmet verdiği uzun yıllar boyunca, standardizasyonla hedeflenen kaliteyi sağlamak için şirketin kurucusu Enver Muradoğlu, merkezden yönetilen bir otelcilik sistemi kurdu. 1961 yılında Ankara'da kurulan Otelcilik Okulu (bugünkü adıyla Ankara Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi) mezunlarının pek çoğunun da stajyer olarak TUSAN'larda görev aldıkları bilinmektedir. Devletin 1960'lı yıllarda ülke turizminin gelişimi için sağlamış olduğu teşvikler ve girişimlere karşın Akdenizli komşularının oldukça gerisinde kalması, diğer girişimleri olduğu kadar TUSAN'ları da etkiledi; m/oteller ve sonunda TUSAN Şirketi, bu on yıllık

dönem içinde birer birer satıldı. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde çeşitli nedenlerle mali açıdan zor bir döneme girilmesi üzerine şirketin sahibi Enver Muradoğlu, TUSAN m/otellerini o andaki sorumlu müdürlerine kiralamaya karar verdi. Bu karar doğrultusunda Bergama TUSAN Motel'i Hasan Kurtoğlu, Kuşadası TUSAN Otel'i Ali Ergül, Pamukkale TUSAN Motel'i Şinasi Hurda kiraladı. Elde kalan m/otellerin satışı 1980'li yıllarda da devam etti. 1979 ortalarında TUSAN Şirketi'ni geçmişten gelen borçlarından dolayı bankaların zorlaması ve hükümetlerin faizleri arttırması nedeniyle şirket zor durumda kalınca; Enver Muradoğlu, kendi hisseleriyle birlikte –daha önce sırasıyla 1969'da Zekai Yılmaz ve 1978'de Günhan Arın'a satılan Truva ve Efes TUSAN Motel'in ardından– Pamukkale, Bergama TUSAN Moteller ve Kuşadası TUSAN Otel'i Şinasi Hurda ve ortağı Ali Baysal'a satmak zorunda kaldı. TUSAN m/otellerin satışının ardından zincirin de kısmen kırıldığını söylemek yanlış olmaz. Karayollarının iyileştirilmesiyle bazı noktalarda konaklama gerekliliği kalmadığından 1980'lerde zincirin kırılma süreci başladı; 1990'larda zincir tamamen ortadan kalktı.

Kaynak: Tuna Ultav. Z. (2022). TUSAN Otel ve Motelleri. (ss. 15-16). İçinde, Kozak, N. ve Kozak, M., Editörler, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, Cilt XV. Ankara: Detay Yayıncılık.

İstanbul Hilton Oteli (*Hilton İstanbul Bosphorus*)

İki buçuk yıllık bir sürede tamamlanarak, 11. 06. 1955'te İstanbul'da hizmete açıldı. Türkiye'de uluslararası turizm anlamında ilk önemli atılım bu otelin kurulmasıyla gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrası Türkiye'ye verilen Marshall yardımının bir kısmı bir otel yapılması için harlandı. Bu sırada Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) büyümekte olan Hilton Otelleri zincirinin sahibi Conrad Hilton'a, ABD tarafından Türkiye'de otel açmak üzere keşif gezisi yapması teklif edildi. Conrad Hilton, 1950'li yılların başında çıktığı Avrupa turundan, öncelikle İstanbul ve Roma'da otel açma kararıyla döndü. İstanbul Hilton Oteli, Conrad Hilton'un Avrupa'ya açılma planının başında yer almaktadır. İstanbul'da otel

açma fikri devlet erkânı tarafından da önemli bir olay olarak görüldüğünden; otelin kurulması için en güzel yerin belirlenmesi çalışmaları yapıldı. Otelin yeri ve imarı konusunda Taksim'den başlayarak, Harbiye'ye ve Dolmabahçe stadyumunun bulunduğu yere kadar geniş bir yeşil park alanı öngörülüdü. Yer seçimi Hilton'un kızı tarafından İstanbul'da yerinde yapıldı. Otelin Gezi Parkı ile Harbiye Müzesi 'nin arasında kalan ve mezarlık olarak kullanılan alanda yapılmasına karar verildi. Otel kurulurken İstanbul'un silüetini bozacağı ve çevresel olumsuzluk yaratacağı düşüncesi hakimken; bu yapının büyüklük ve ölçek açısından doğru tasarlandığı ve çağdaş bir eser olduğu görülmektedir. Bu yapı, İstanbul'da yapılan ilk modern bina olması nedeniyle Türk mimarlığı için çağdaş ideolojiler ve inşaat yöntemleri açısından önemli bir eserdir. ABD ve Türkiye'nin ortaklaşa tasarladıkları mimari proje başarıyla uygulamaya konuldu. Yaklaşık 20 hektarlık büyük bir park öngörüldü. İki Numaralı Park Projesi Taksim Meydanı'nı da içine alarak bir açık hava tiyatrosu, spor sarayı ve sergi salonları, önemli müşterilerin karşılandığı deniz kenarında Dolmabahçe Sarayı yanında bir meydan, çeşitli spor yarışmalarının düzenlenebileceği geniş yeşil alanları içermektedir. Bu proje, Harbiye'ye kadar devam eden iki kilometre uzunluğunda yaya gezinti yolu ile birlikte hayata geçirildi. İstanbul Hilton Oteli'nin inşaatı 22. 10. 1952 tarihinde Emekli Sandığı'na kesin olarak ihale edildi. İnşaatın yapımı ise tanıyan bir Alman firmasına verildi.

İstanbul Hilton'un kapısı 10. 06. 1955 tarihinde altın bir anahtarla açıldı. O dönemdeki turizm planlamacılarının ve otel yöneticilerinin, Hilton Oteli tamamlandıktan sonra, İstanbul'da otel sıkıntısının kalkacağı yönünde bildirdikleri görüşleri doğru çıktı. Ancak zaman içerisinde müşterilerin taleplerini karşılamakta zorluk çeken Hilton Oteli, Emekli Sandığı ile bir anlaşmaya vararak otele ikinci bir bina ilave etmeye karar verdi. Bu anlaşma ile mevcut otele paralel bir bina inşası kararlaştırıldı. İstanbul'a talebin artmasına rağmen 1974 yılına kadar Hilton'a eş bir otel kurulmadı ve Hilton yaklaşık 20 yıl boyunca tek başına uluslararası bir firma olarak hizmet verdi. Hilton'un binası 1965 yılında büyütülerek oda sayısı 400'e ulaştı. Bu gelişme ile ağırlanan müşterileri ve çalıştırılan personel sayısı da arttı. Otel,

1988 yılında 500 oda kapasitesine erişti. Aynı yıllarda İstanbul'un ortaya çıkan büyük bir sergi alanı ihtiyacını karşılamak üzere bir sergi salonu açıldı. Bir dönem hem Türkiye hem de İstanbul turizmine damgasını vuran ve bir turizm okulu gibi kabul gören, günümüzdeki adı ile Hilton İstanbul Bosphorus Otel, halen 500 odası ile müşterilerini ağırlamaya devam etmektedir.

Kaynak: Aksöz, E. O. (2019). Hilton İstanbul Bosphorus, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/hilton-istanbul-bosphorus> (Erişim tarihi: 21.10.2023)

Emek İnşaat ve İşletme Otelleri

İki buçuk Emekli Sandığı'na bağlı olarak Hilton İstanbul, Emek İnşaat ve İşletme A.Ş.'ye bağlı olarak altı otel olmak üzere, Türkiye'nin ilk önemli otel yatırımlarına sahip olan kuruluştur. XVIII. yüzyılda temelleri atılan sosyal güvenlik anlayışı sonucunda, sayısı 11'i bulan sandıklar 08. 06. 1949 tarihinde kabul edilerek 1. 01. 1950'de yürürlüğe giren 5434 sayılı kanunla birleştirildi ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü kuruldu. Maliye Bakanlığı'na bağlı bulunan Emekli Sandığı, çalışan ve işverenenden belirli bir prim ilkesiyle faaliyet gösteren bütüncül bir sosyal güvenlik kurumudur. Sandıkta toplanan birikimin değerlendirme yöntemlerinin başında gayrimenkül kiralari gelmekteydi. Türkiye'de bir olgu olarak turizmin varlığı ve nitelikli işletme ihtiyacı 1950'li yıllardan itibaren hissedilmeye başladı. Dışişleri'nde görevli Fatin Rüştü Zorlu'nun, New York'ta Conrad Hilton ile tanışması ile İstanbul'da Hilton yatırımı düşüncesi gelişti. Emekli Sandığı'nın girişimiyle, 09. 08. 1951 tarihinde İstanbul'da 300 odalı Hilton Oteli yatırım ve işletme sözleşmesi imzalandı. Türkiye'nin ilk uluslararası zinciri olarak 1955 yılında faaliyete giren Hilton, yatırım açısından başarılı olduğu gibi, otel sektörüne yön veren öncü bir kurum oldu. Hilton başarısının ardından, otel yatırımlarına devam edilmesine, ancak bunun Emekli Sandığı'na bağlı farklı bir şirketle yürütülmesine karar verildi. O dönemde, Türkiye'de henüz Hilton gibi nitelikli inşaat uzmanlığı gelişmediğinden Belçika temelli bir şirket olan Dyckerhoff und Windmann ile varılan

antlaşma sonucunda bu şirket ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nün payları eşit (yüzde 49'ar) olmak üzere, Ankara İmar ve Emlâk İşletme A.Ş., Tutum Bankası A.Ş. ve Dr. M. Raif Gürün'ün ortaklığında; Emek İnşaat A.Ş. 26. 09. 1958 tarihinde kuruldu. On yıllığına kurulan bu ortaklığın 500 bin TL sermayesi vardı. 1962'de Dyckerhoff und Windmann Komandit Şti., payını Kızılay Derneği Başkanlığına devretti. Bu şirketin yatırımın yanında işletmecilik de yapabilmesi için 10. 09. 1964 tarihinde, şirketin adı Emek İnşaat ve İşletme olarak değiştirildi.

Emek İnşaat ve İşletme, altı otel yatırımı gerçekleştirdi. Emek Otelleri olarak da anılan bu oteller; İstanbul'da Büyük Tarabya Oteli (1. 04. 1966) ve Maçka Oteli (17. 07. 1972), İzmir'de Büyük Efes Oteli (30. 12. 1963), Bursa'da Çelik Palas Oteli (Sandığa geçişi Temmuz 1963) ve Ankara'da Büyük Ankara Oteli (24. 12. 1966) ile Stad Oteli'dir (21. 07. 1969). Emek İnşaat ve İşletme, kurulduğu dönemden itibaren çeşitli kamu kurumları, işhanı gibi çok çeşitli alanların yanı sıra Afyon, Eskişehir, Kuşadası gibi farklı yerlerde otel ve turizm tesisleri yatırımlarına devam etti. Ancak inşaat ve işletme yapısı ile Emek Otelleri, diğerlerinden ayrılmaktadır. 1975 yılına gelindiğinde Emek İnşaat ve İşletme tarafından işletilen çok sayıda otel, otogar gibi tesislerin işletilmesi için Emek Turistik Tesisler İşletmesi Ltd. Şti. kuruldu. Emek İnşaat ve İşletme bu şirketin ortaklarından biri oldu. Mimarî açıdan her biri özgün ve modern anlamda ilk örneklerden kabul edilen Emek Otelleri, aynı zamanda, bulunduğu şehirler için önemli tarihî ve kültürel değerler haline geldi. Hilton ile başlayan, otel yatırımlarının işletmeciliklerini uzman şirketlere devretme eğilimi, Türkiye'de profesyonel otelcilik anlayışının gelişmesine katkı sağladı. Oteller, kurumsal açıdan aynı biçimde Emekli Sandığı'na bağlıydı; çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı işçi statüsündeydi ve çoğu OLEYİS üyesiydi. Emek İnşaat ve İşletme'ye bağlı otellerin gelir açısından en başarılı olanının Hilton olduğu kabul edilmektedir. 1980'li yıllarda Türkiye'de turizm hızla büyüme gösterirken Emek Otelleri'nin işletmelerinde bazı sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Bu durumun bir nedeni, devredilmiş olan işletmeciliklerin Emek İnşaat ve İşletme inisiyatifine alınmaya başlaması, bir nedeni de genel olarak, otellerin devlete

bağlı yapılanmalarından kaynaklanan bürokratik süreçlerle ilgiliydi. 1990'lı yıllarda bu altı otel, önceki başarılarından uzaklaşmaya başladı ve 2002 yılında, 15 ila 30 yıl arasında değişen sürelerle dayalı sözleşmelerle yabancı zincirlere satıldı. Hilton ise 2005 yılında Doğan Holding'e satıldı. Emek Otelleri, otelciliğin gelişmesine örnek oluşturmaları ve bu durumun devlet aracılığı ile gerçekleştirilmesi bakımlarından önemli kurumlar oldu.

Kaynak: Acar, D. (2019). Emek İnşaat ve İşletme Otelleri, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/emek-insaat-ve-isletme-otelleri> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Dedeman Otelleri

Dedeman Holding'in bünyesindeki ilk otel olan Dedeman Ankara'nın kurulmasıyla (1966) faaliyete başlayan Dedeman Otelcilik; Gayrettepe (İstanbul), Bostancı (İstanbul), Palandöken (Erzurum), Ski Lodge (Erzurum), Konya, Şanlıurfa, Tokat ve Zonguldak otellerinin yanı sıra Park Dedeman markasıyla da turizm sektörüne yön vermektedir. Kısa süreli iş seyahatleri ve toplantıları kapsamında şehir turizmini hedefleyen Park Dedeman Otelleri; Bostancı (İstanbul), Levent (İstanbul), Eskişehir, Gaziantep, Denizli, Elazığ ve Trabzon olmak üzere yedi noktada bulunmaktadır. Türkiye'de hizmet veren 15 otele ek olarak Erbil (Kuzey Irak) ve Oskemen'deki (Kazakistan) otellerde hizmettedir. Türkiye'nin ilk uluslararası oteller zinciri olması açısından Türk turizm sektörü için büyük önem taşıyan Dedeman Otelcilik, işlevsel ve kaliteli hizmet vermek amacıyla 50 yılı aşkın süredir faaliyet göstermektedir. Kurulduğu yıldan beri çevreye karşı sorumluluklarını göz önünde bulundurarak çevre dostu uygulamaları yakından takip eden Dedeman Otelcilik, çağın getirdiği teknolojik gelişmeler sayesinde hizmetlerini uluslararası standartlara uygun olarak yenilemektedir. Uluslararası derecelendirme sistemlerinden çevreye duyarlı yapı sertifikası LEED Gold'a sahip Park Dedeman Levent, Park Dedeman Bostancı ve Park Dedeman Denizli otelleri misafirlerine çevre dostu hizmetler sunmaktadır. Havalandırmada en düşük enerjiyi

harcayan ısı geri kazanım cihazları ile Denizli, Eskişehir, Gaziantep otelleri ve güneş kollektörü kullanan Trabzon, Şanlıurfa otelleriyle sektördeki güncel uygulamaları takip etmektedir. Ayrıca tüm tesislerde otomasyon ile enerji yönetimi yaparak gereksiz kaynak kullanımının önüne geçilmektedir. Şehir oteli tasarımı ile iş dünyasının merkezi Gayrettepe'de yer alan Dedeman Otel İstanbul'un 325 odası ve 16 toplantı salonu bulunmaktadır. Anadolu yakasında yer alan Dedeman Bostancı, 252 odası ve 13 toplantı salonu ile hizmet vermektedir. Palandöken'in ilk oteli olan ve bölgeye teleferik, kayak pistlerinin yapılmasına öncülük eden Dedeman Palandöken, 187 odası ile Erzurum'da kayak oteli olarak misafirlerini ağırlamaktadır. Dedeman Palandöken Ski Lodge, Palandöken zirvesinden bin metre aşağıda, 66 odası ile yıl boyunca hizmet vermektedir. Dedeman Konya 206 odası, 12 toplantı salonu, iki restoran; Dedeman Şanlıurfa 133 odası ve çok amaçlı toplantı salonları; Dedeman Tokat, 143 oda ve Dedeman Zonguldak 204 oda ile hizmet vermektedir. Yeşil Yıldız Sertifikalı Park Dedeman Bostancı 110 oda, LEED Gold Sertifikalı Park Dedeman Levent 232 oda, Park Dedeman Eskişehir 129 oda, Park Dedeman Gaziantep 125 oda, Park Dedeman Elazığ 72 oda, Park Dedeman Trabzon 180 oda, Park Dedeman Denizli 120 oda kapasitesi ile faaliyet göstermektedir. Grubun, faaliyetlerdeki otelleri dışında, çeşitli nedenlerle çalışmalarını durduran otelleri de mevcuttur; ilk açılan Ankara Dedeman Oteli, Dedeman Holding'in gelecek planları ve yatırımları göz önünde bulundurularak 2014 yılında kapandı. Altın Portakal'a ev sahipliği yapan Antalya Oteli ise 2013 yılında kapandı. Doğudaki ilk zincir otel yatırımını yaparak bölgeye öncülük eden Diyarbakır Dedeman Oteli ise kontrat süresinin bitmesiyle 2015 yılında faaliyetlerini sonlandırdı. Kapadokya'nın ilk beş yıldızlı oteli olan Dedeman Kapadokya, yörede hedeflenen en üst noktaya ulaşılması nedeniyle yeni yatırımlar için 2015 yılında kapandı. Dedeman Otelcilik, içinde bulunduğu Dedeman Holding bünyesinde 53 yıllık tecrübesiyle faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynak: Saygıner, G. (2020). Dedeman Otelcilik, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/dedeman-otelcilik> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Bulvar Palas Oteli

Bir dönem Ankara'ya damgasını vuran Karadeniz Lokantası'nın kurucularından olan Haydar Ertan ve Ahmet Gültan tarafından inşa edilerek hizmete açıldı (1954). İki kuzen olan sahiplerinin yarı yarıya hisseleri ile adi ortaklık şeklinde kurulan otel, zamanla kollektif şirket ve limited şirket halini aldı. Otel için gerekli malzeme ve teçhizatın birçoğu, o yıllarda Türkiye'de bulunmadığı için yurtdışından temin edildi. Ankara'da, Atatürk Bulvarı üzerinde 141 numaralı yerde; dört katlı, 33 odalı olarak inşa edilen otel, yıllar içinde büyüyerek 177 odalı bir otele dönüştü. Otelin bina yapısındaki ilk değişim 1957 yılında başladı. Bitişğinde bulunan Kocabaş Apartmanını bünyesine katamadığı için Bulvar Palas'ın büyümesi Bulvar üzerine değil, arka sokağa doğru gerçekleşti. Eklenen iki aneks bina ile 1960 yılında otelin arkasında L şeklinde bir kuyruk oluştu. 1961 yılında 110, 1962 yılında 140 oda kapasitesine ulaştı. 1964 yılında Pan American Havayolu Şirketi'nin sağladığı kredi ile ikinci aneks binanın ilave edilmesiyle oda sayısı 177 oldu. Bu binanın alt katına 150 kişilik bir restoran ve 75 ila 100 kişilik Kulüp Bulvar eklendi. Kulüp Bulvar, Ankara'nın gençler için üyelikle girilen ilk key-club yani anahtarlı kulübüdür. Zaman içerisinde eklenen binalarla, bir taraftan Bilge Sokak'a diğer taraftan Karanfil Sokak'a kadar uzanan ve böylece Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan otel, üç cepheye birden hâkim oldu. Bulvar Palas'ın fiziksel anlamda büyüme stratejisi daima kendi lokasyonu içerisinde oldu. Başka şehirlerde veya başka bölgelerde şube açma şeklinde bir büyüme yaşanmadı. Otelin iç mimarisinde de zamanın koşullarına uygun olarak düzenli olarak değişiklikler yapıldı. Bulvar Palas bir aile işletmesiydi. Çalışanların çoğu Karadenizli olup birbiriyle akrabadır. Bulvar Palas'ın, 1961 yılında Atatürk Bulvarı'na taşınan yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi binasının karşısında olması ve sahiplerinin iletişim konusundaki becerileri, otelin müşteri kitlesini de etkiledi. Bulvar Palas, konumu dolayısıyla Ankara'nın turizm tarihinde olduğu gibi siyasi tarihinde de aktif rol alan bir

kurum oldu. Pek çok siyasi ve sivil toplantıdaki önemli kararlar Bulvar Palas'ta alındı; Ankara'ya gelen konuklar burada ağırlandı; defileler, imza günleri, davet yemekleri gibi çeşitli organizasyonlar burada düzenlendi. Bulvar Palas'ı diğer otellerden farklı kılan özelliği; sadece turist ağırlayan bir otel olmaması, dönemin politikasına ve hükümetlerine hitap eden bir yer olmasıdır. Bulvar Palas'ın sahiplerinin lokantacılık deneyimlerinin sağladığı avantaj, otelin toplantı, banket, catering ve benzeri konulardaki başarısında da etkili oldu. Otel, 1985-1986 yıllarından kapanışına kadar olan dönemde Ankara'daki işyerlerine ve çeşitli organizasyonlara catering hizmeti sundu.

Zaman içinde yeni açılan oteller, kamu misafirhaneleri ve devlet lokalleri, Ankara'da konaklama sektöründeki rekabeti yoğunlaştırdı. Rekabet sadece müşteri konusunda olmadı; otel aynı zamanda yetişmiş insan gücünü de yitirmeye başladı. Bulvar Palas, işçi sendikalarıyla da sıkıntılar yaşadı. TURSAN-İŞ Sendikasına bağlı olan Bulvar Palas'ta 1985 yılında grev yapıldıysa da başarıyla çözüme kavuşturuldu. Bu grev 12 Eylül Askeri Darbesi'nin sonrasında, turizm sektöründe alınan ilk grev kararı olması bakımından önemlidir. Kısa adı OLEYİS olan Türkiye Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası'nın kendi içinde yaşadığı güç savaşında Bulvar Palas'ın personelini kullanması ise Bulvar Palas'ı kapanışa götüren bir diğer nedendir. OLEYİS'in desteğiyle, çalışanlar 1991 yılının ocak ayında grev kararı aldılar. Kısa süren bu grevin ardından işten çıkarılan çalışanlar, mahkeme kararı ile kıdem tazminatı almaya hak kazandılar. Tazminatlar, otelin kapanmasının ardından çalışanlara ödendi. Bulvar Palas, alınan yeni personel ile yaşamını bir süre daha devam ettirse de yaşanan talihsizlikler sonucunda; 31. 12. 1993 tarihinde kapandı. Bulvar Palas'ın yer aldığı bina yıkılarak, yerine işhanı yapıldı.

Kaynak: Kaya, A. (2019). Bulvar Palas Oteli, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/bulvar-palas-oteli> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

HAVAYOLU İŞLETMELERİ

Türk Hava Yolları

1930'lu yıllar, Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi tarihinde özellikle, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan bazı kararlar bağlamında ekonominin millileştirildiği yıllardır. Bu kapsamda, havayolu taşımacılığı sektörü de bu millileştirme adımından etkilenmiş ve o zamana değin Lufthansa, Aero Espresso Italiana vb. bazı yabancı havayolu işletmelerine verilen kimi imtiyazlar eliyle gerçekleştirilen havayolu taşımacılığı faaliyetlerinin söz konusu bu millileştirme hareketi sonrası bizzat devlet tarafından kurulacak milli bir işletme ile yürütülmesi hedeflendi. Bu doğrultuda, ABD'den beş koltuk kapasiteli iki adet Curtiss Kingbird tipi uçak satın alındı ve izleyen süreçte de o günkü adıyla Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi (HYDİ), 20. 05. 1933 tarihinde, kuruluş kanunu olan 2186 sayılı Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Teşkilatı Hakkındaki Kanun uyarınca teşkil edildi.

Kuruluşunda Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olan Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi 30. 05. 1935 tarih ve 2744 sayılı Kanunla, bugünkü adıyla Bayındırlık Bakanlığı olan Nafia Vekâleti'ne bağlandı. Daha sonra, 03. 06. 1938 tarih ve 3424 sayılı Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ile kurumun adı değiştirilmiş ve Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü (DHY) adını almış olan şirket, Nafia Vekâleti'ne bağlı olarak çalışmasını sürdürmeye devam etti. Bir yıl sonra ise, 27. 05. 1939 tarih ve 3613 sayılı Münakalât Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun ile Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Ulaştırma Bakanlığı'na bağlandı. 1946 yılına gelindiğinde ise, muhtemeldir ki dildeki sadeleşme ve modernleşme akımının etkisi sebebiyle Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü, Devlet Hava Yolları İşletmesi Genel Müdürlüğü adını aldı.

1933 yılında kurulan şirket, 1955 yılına değin yaklaşık 22 yıl boyunca çeşitli adlar altında farklı bakanlıklara bağlı olarak faaliyet gösterdi. Bu doğrultuda, uluslararası ticaret kuralları gereği özel hukuk kuralları ile yönetilen bir havayolu şirketine olan gereksinim sonucu devlet, 21. 05. 1955'te çıkarılan 6623 sayılı Türk Hava Yolları

Anonim Ortaklığı Kanunu ile hükümete Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı'nı (THYAO) kurma yetkisi vererek, Türk Hava Yolları anonim şirket olarak kuruldu.

Özellikle 80'li yıllar başta Türk Hava Yolları olmak üzere kimi kamu kurumlarının özelleştirilmesi tartışmaları ile geçti. Bu bağlamda, Türk Hava Yolları'nın özelleştirilmesi çalışmaları, 1980'li yılların sonu ve 1990'ların başlangıcında devam etti ve ilk olarak Mart 1990'da sermayesi 700 milyar liraya çıkarılarak, Kamu Ortaklığı İdaresine bağlandı. 22. 08. 1990 tarihli 90/822 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Hava Yolları özelleştirilme kapsamına alındı ve hisselerinin yüzde 1,8'i halka arz edildi. Bu adım Türk Hava Yolları'nın özelleştirilmesinde ilk adımı teşkil etti. 1990 yılından itibaren yüzde 98,2 oranındaki devlet hissesi özelleştirme kapsamında olan işletme, 1994 yılına gelindiğinde ise, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kapsamına alındı ve 2004 yılının Aralık ayında Özelleştirme İdaresi Başkanlığına ait hisselerin şirket sermayesinin yüzde 23'üne tekabül eden kısmını halka arz yöntemiyle piyasaya açılarak halka arz edildi. 2006 yılının Mayıs ayında ise Özelleştirme İdaresi Başkanlığına ait hisselerin şirketin sermayesinin yüzde 28,75'ine karşılık gelen kısmı halka arz edildi ve Türk Hava Yolları sermayesinde yer alan kamunun payı yüzde 49,12'ye düştü. Bu adım ile Türk Hava Yolları kamu niteliğini kaybederek özel bir şirket statüsüne sahip oldu. 2017 yılına gelindiğinde ise, Türk Hava Yolları yasal statüsünün ise bir kez daha hem de köklü bir biçimde değişikliğe uğradığı görülmektedir. Buna göre Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 06. 02. 2017 tarih ve 55482581-150.01/745 sayılı Kararına istinaden THY sermayesinin yüzde 49,12'sine tekabül eden kısmı 03. 02. 2017 itibarıyla 2016 yılında kurulan Türkiye Varlık Fonu'na devredildi. Türk Hava Yolları, halen faaliyetlerine İstanbul Havalimanı merkezli olmak üzere devam etmektedir.

Kaynak: Yalçınkaya, A. (2019). Türk Hava Yolları, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turk-hava-yollari> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Pegasus Hava Yolları

Aer Lingus, Silkar Yatırım ve Net Holding'in ortak girişimiyle 1990 yılında iki uçaktan oluşan filo ile İstanbul'da kuruldu. İlk ticari uçuşunu 1990 yılında Almanya'nın Berlin kentine yapan Pegasus Hava Yolları, 2005 yılında ESAS Holding tarafından satın alındı, aynı yıl kısım ayında düşük maliyetli havayolu taşıyıcısı olarak altı destinasyon 14 filo ile iç hat seferlerine başlayarak Türkiye'de faaliyet gösteren dördüncü tarifeli havayolu oldu. 2005 yılında çevrimiçi koltuk satışına başladı. Dünya havacılık sektöründe yolcuların taleplerinin düşük maliyetli havayolu şirketlerine yönelmesiyle birlikte, güvenli, zamanında kalkan, rahat ulaşılabilen, uçakla seyahatin lüks değil herkesin hakkı olduğu parolasıyla yola çıkan Pegasus Hava Yolları, Türkiye'nin ilk low cost (düşük maliyetli) modelini hayata geçirdi. Merkezi, İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı olan şirket, 2006 yılında Stuttgart, Lefkoşa ve Viyana seferi ile İstanbul'dan dış hat tarifeli uçuşlara ve İzmir, Bodrum, Dalaman, Kayseri, Gaziantep, Malatya gibi iç hatlar uçuşlarına başladı.

Pegasus Hava Yolları teslim aldıkları uçaklara yeni doğan kız çocuklarının isimlerini verme geleneğini başlatarak 2008 Ağustos ayında teslim alınan yeni nesil Boeing 737-800 uçağına Gülce ismini verdi. Avrupa'da 66 noktaya, Türkiye'de 19 noktaya tarifeli seferler düzenleyen Pegasus, 2009 yılında taşıdığı yolcu sayısı ile Türkiye'nin en büyük özel havayolu şirketi oldu. Pegasus Hava Yolları, Official Airline Guide (OAG) tarafından hazırlanan raporda 2013 yılında koltuk kapasitesi açısından tarifeli uçuş gerçekleştiren Avrupa'nın en büyük 25 havayolu arasında Avrupa'nın En Hızlı Büyüyen Havayolu oldu. 2018 yılında dış hatlarda 12 milyon 300 bin, iç hatlarda 17 milyon 700 bin olmak üzere toplam 30 milyon yolcu taşıdı. 2019 itibarıyla Pegasus Hava Yollarının bünyesinde toplam 83 adet uçak bulunmaktadır. Pegasus Hava Yolları yurtiçinde 35, yurtdışında 75 olmak üzere toplamda 42 ülkede 110 noktaya tarifeli seferler düzenlemektedir.

Kaynak: Koçoğlu, C. M. (2019). Pegasus Hava Yolları, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/pegasus-hava-yollari> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

AnadoluJet

"Uçmayan Kalmasın" sloganıyla 23. 04. 2008 tarihinde Türk Hava Yollarının (THY) yurtiçi markası olarak faaliyetlerine başlayan AnadoluJet, düşük maliyetli havayolu modeli olarak kendini konumlandırmaktadır. Düşük Maliyetli Havayolu (BDMH) çoğunlukla ücretsiz ikram sunmayan, indirimli veya düşük fiyatlı havayolu işletmesi olarak bilinmektedir. BDMH modeli, 2005'ten beri literatürde sıklıkla araştırılmakta ve önemli bulgulara ulaşılmaktadır.

Türk Hava Yolları'nın güvencesi ve sorumluluğu altında faaliyetlerine devam eden AnadoluJet şirketinin temel amacı, yalnızca maddi kazancı yüksek insanların hava ulaşımını kullanmasını değil düşük bütçeli insanların da hava ulaşımını kullanmasına teşvik etmektir. Kuruluş yılında sekiz uçaklık filoya sahip olan Anadolu Jet günümüzde 36 uçağına sahiptir. AnadoluJet filosunda yalnızca Boeing 737 uçaklar çalışmaktadır. Bu marka şu an için İstanbul Sabiha Gökçen havalimanı ve Ankara Esenboğa Havalimanı'nı Hub (merkez) olarak kullanmakta ve bu havalimanlarından seferler gerçekleştirmektedir. AnadoluJet bugün toplam 75 hatta karşılıklı sefer düzenlemekte, 42 havalimanına ulaşmaktadır. 2018'de Esenboğa Havalimanı'ndan hat sayısı 33, Sabiha Gökçen Havalimanı'ndan hat sayısı 31, çapraz hat sayısı beş olarak gerçekleştirildi. AnadoluJet 11 yıl içerisinde yaklaşık 73 milyon yolcu taşıdı. 2018 yılının verisi ise 15 milyon 375 bin yolcudur.

AnadoluJet, Eylül 2008 tarihinde Kıbrıs'a ilk yurtdışı seferlerini düzenledi. Anadolu Jet şu an da Türk Havayolları ile ortak uçuşlar gerçekleştirmektedir. AnadoluJet yolcularının daha konforlu uçuşlar yapması için ücretsiz ikram ve bagaj hakkı, daha makul fiyatlarda oto kiralama vb. ek hizmetler sunmaktadır.

AnadoluJet Türkiye'nin hızlı gelişme gösteren havayolu işletmelerinden biridir. Bu markanın kuruluş felsefesinde, uçuştaki bazı hizmet alanlarında maliyet düşüşüyle birlikte, uçakların yerde kalma durumunu azaltarak diğer havayolu şirketleriyle rekabet edebilme isteği vardır. AnadoluJet'in operasyonel felsefesinde ise ma-

liyet azaltma ve yüksek verimlilik stratejileriyle düşük maliyetli iş modeliyle faaliyet yürütmek vardır.

Kaynak: Koçoğlu, Cenk Murat. (2019). AnadoluJet, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/anadolujet> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

İstanbul Havayolları

Türkiye’de Türk Hava Yolları dışında büyük gövdeli uçaklar kullanarak yurtiçi ve yurtdışında birçok noktaya uçan ilk özel havayolu şirkettir. Şirket, ilk olarak 1986 yılında Fransız üretimi olan 99 koltuklu Sud Aviation SE210 Caravelle tipi iki uçakla faaliyet göstermeye başladı. Bundan iki yıl sonra ise bir adet 170 koltuklu B737/400 uçağı daha operasyonlarına dâhil etti. Sonraki süreçte ise farklı uçaklar satın alarak faaliyetlerini büyütmeye devam etti. IATA kodu IL, ICAO kodu IST olan İstanbul Havayolları başta Kıbrıs Ercan Havalimanı olmak üzere Köln, Frankfurt, Zürih gibi birçok yurtdışı ve yurtiçi destinasyonda tarifeli ve tarifersiz olarak yolcu ve kargo taşımacılığı hizmeti verdi. Bununla birlikte kendi uçaklarının bakımlarını yapmak üzere Kıbrıs’ ta bir bakım istasyonu kuran İstanbul Havayolları, kendi uçakları için Dalaman ve Trabzon meydanlarında yer hizmetleri ve İstanbul, İzmir, Antalya ve Dalaman meydanlarında ikram hizmetleri de verdi.

80’li yıllarda ulusal havayolu şirketleri yurtdışındaki Türk işçilerine yönelik tarifersiz seferler dü-

zenlerken, bu hizmeti sunan beş havayolundan biri de İstanbul Havayolları oldu. Bu havayolları genel olarak kiralık ve eski model uçaklar kullanırken İstanbul Havayolları satın alma yoluyla işlettiği modern uçaklarla bu hizmetleri sundu. İstanbul Havayolları aynı zamanda İstanbul ve Ankara arasında her saat uçuş yapılmasını öngören Mekik Uçak Seferleri adlı projede de yer aldı ve 1988’ de başlayan bu uçuşları gerçekleştiren dört havayolundan biri oldu. 1999 yılına gelindiğinde, şirket 19 yolcu uçağı ve 3.375 koltuk kapasitesi ile Türkiye’de faaliyet gösteren en büyük özel havayolu şirketi haline geldi. Bu dönemde İstanbul Havayolları’nın Türk Hava Yolları’ndan sonra iç hatlarda en yüksek yolcu trafiğine sahip olarak THY’nin en büyük rakibi konumuna geldiği görülmektedir. 2000 yılında ise şirket ekonomik krizden dolayı darboğaza girerek Ağustos ayında faaliyetlerini durdurdu. İstanbul Havayolları tarafından yapılan açıklamada, şirketin faaliyetlerini durdurmasında terör sorunu, deprem ve petrol/döviz paritesindeki hızlı artışlar gerekçe olarak gösterildi. Dolayısıyla bu dönemde İstanbul Havayolları, devlet desteği olmadığı için bu süreci atlattı. İstanbul Havayolları, Türk sivil havacılık tarihinde iflas eden özel havayolları içerisinde 14 yıl ile en uzun süre faaliyet gösteren havayolu işletmesi olarak yerini aldı.

Kaynak: Bakır, M. (2019). İstanbul Havayolları, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/istanbul-havayollari> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

OTOBÜS İŞLETMELERİ

Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş.

Türkiye’nin ilk karayolu taşıma şirketi olan Kâmil Koç Otobüsleri Anonim Şirketi, Kâmil Koç tarafından 1926 yılında kuruldu. Kâmil Koç, 1923-1926 yılları arasında memleketi Pazarcık ile Bursa arasında manda arabaları ile yük taşımacılığına başladı. 1926 yılında Bursa’dan aldığı ehliyet ile motorlu taşıtlarla yolcu taşımacılığına başladı. Sonrasında kendisine ait üç, şahıslara ait yedi araç ile bağımsız işletmesini kurdu. 1933 yılında şirketin filosuna yerli kasa Chevrolet, Dod-

ge (Graham), Overland marka beş araç daha dahil edildi. Bununla birlikte aynı yıl Bursa ve Ankara arasında da seferlere başladı. Yolcu taşımacılığının yanı sıra 1944 ve 1948 yılları arasında mal nakliyesine de ağırlık verildi. Büyümeye devam eden şirket 1949 yılında filosuna Avrupa kasa dört adet Mercedes Benz otobüs ekledi ve ilk kez Ankara-İstanbul arasında yolcu taşımacılığına başladı. 1954 yılında ise İstanbul-İzmir, 1965 ila 1970 yılları arasında ise Karadeniz, Doğu ve Güney hatlarında seferler düzenlemeye başla-

dı. Logo ve amblemin oluşturulmasıyla kurumsallaşmanın ilk adımları atıldı ve 1969 yılında Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş. unvanı alındı. Firmanın kurucu başkanı Kâmil Koç ve ortakları ise Av. Alaettin Yıldız, Ceyda Çağalikoç İsmet Yıldız, Sadiye Çağalikoç ve Samiye Güzel idi. Kâmil Koç'un 1975 yılında vefatı üzerine ailesi şirketin misyonunu devraldı ve yönetim kurulu başkanlığına Av. Alaettin Yıldız geçti. Firma, faaliyetlerini farklı alanlara da taşıyarak 1976'da turizm sektöründe, 1978'de otobüsle kargo taşımacılığında ve 1982'de şehiriçi personel taşımacılığında görüldü. Bu dönemde müşteri memnuniyetine önem verilerek şirket merkezinde şikâyet ve önerileri değerlendirmek üzere Halkla İlişkiler birimi kuruldu. 1984 yılında Antalya destinasyonuna da seferler düzenlenmeye başlandı. Bu döneme kadar filosunda 0 302 model Mercedes Benz'ler ile hizmet veren şirket, Mercedes Benz Turbo S ve V6 araçları ile hizmet vermeyi sürdürdü. 1987'de Kâmil Koç'un imtiyaz sahibi olduğu Terminüs adındaki dergi yayın hayatına başladı. Faaliyetlerine hız kesmeden devam eden firma 1988'de Yalova'da ve 1989'da ise Sivrihisar'da Tempo Tesisleri'ni açtı. Şirketin faaliyetleri, 1990 yılında ilk defa yürürlüğe giren Şehirlerarası Karayoluyla Taşıma Yönetmeliği'nin şartlarına uyumlu hâle getirildi. Aynı yıl kargo taşımacılığı faaliyetlerini Ralkoç A.Ş. unvanı ile devam ettirmeye başladı. Filosuna Mitsubishi Maraton marka araçlar ve çift katlı otobüsler dahil edildi. 1998 yılına gelindiğinde firmada çalışan tüm kaptanlara psiko-teknik değerlendirmeler uygulanmaya başladı. Müşteri memnuniyeti ilkesini benimseyen şirket 1999'da yolcularını sigorta kuponları ile resmi olarak güvence altına almaya başladı. Şirketin kuruluş yılına özel, 1926 doğumlu yolcuları ücretsiz taşıdı. Bebek koltuğu uygulamasını getirdi. Dönemin Yönetim Kurulu Başkanı Av. Alaettin Yıldız 2001 yılında görevini Sena Kaleli'ye devretti. 2003 yılında ilk kez tarifeli İstanbul-Atina seferleri başladı. 4295 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu ve 25384 sayılı yönetmeliğe bağlı olarak çalışmalara başlandı. İstanbul Alibeyköy ve Ataşehir'de aktarma merkezleri açıldı. 2004 yılında yeni bir uygulama ile yolcuların yer numarasına göre bagaj fişi kesildi. Aynı yıl sefer ağına Isparta da eklendi. Teknolojinin gelişimine

entegre olarak tamamı iç kaynaklar aracılığıyla geliştirilen operasyonel yazılım programı devreye girdi. 2005 yılında yolkart sistemi uygulamasına geçilirken, 1+2 tasarımlı özel araçlar ile Rahat Hat seferleri de başladı. Bu dönemde bağlı olduğu yönetmelik uyarınca şirketin kargo faaliyetlerini sonlandırdı. Şirket 80. yılına geldiğinde kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde de adını duyurmaya başladı. Baba Beni Okula Gönder projesi ile Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde bulunan 12 kız yurdunun sosyal odaları yaptırıldı. Tofaş basketbol ve voleybol takımları ve Bursaspor'a sponsor oldu. Türkiye'nin dokuz şehrinde halka açık Ali Poyrazoğlu tarafından oynanan Koçum Benim gösterimleri yapıldı. Sefer yaptığı her destinasyona yüzde 95 promosyon ile bir TL'lik bilet satışı yaptı. Bu dönemde internette bilet satışlarına başladı. Sektörün öncü firması olan Kâmil Koç Anadolu'da en hızlı büyüyen özel şirketler arasında gösterilirken, Capital Dergisi'nin "Türkiye'nin en büyük 500 özel şirketi" sıralamasında ilk ve tek karayolu yolcu taşımacılığı yapan şirketi olarak yerini aldı. Bunun yanı sıra Ekonomist Dergisi tarafından da Anadolu'nun en büyük 250 şirketi arasında ilk ve tek karayolu yolcu taşımacılığı yapan şirketi olarak gösterildi. Türkiye'nin ilk ve en kapsamlı Yol, Yolcu ve Yolculuk Şiirleri Antolojisini hazırlandı. Mediacat Dergisi tarafından Türkiye'nin En Popüler 10 Kişisel Markası arasında gösterildi. Ekonomist Dergisi tarafından ise Anadolu Markaları 2007 yarışmasında hizmet sektörünün en iyi markası seçildi. Capital Dergisi'nin yapmış olduğu araştırmada, Türkiye'nin en değerli 100 markası arasında 17 basamak birden yükselerek 83. sırada yerini aldı. Fortune Dergisi'nin yapmış olduğu araştırmada ise Türkiye'nin en büyük 500 özel şirketi arasında 297. oldu. Şirketin genel müdürlüğüne 2008 yılında Kemal Erdoğan atandı. 2009 yılında ise Kâmil Koç markası Tanınmış Marka olarak tescillendi. Bu yılda kurum için çalışanlara yönelik Maviyol bülteni yayımlanmaya başladı. Kiosk üzerinden bilet satışları başladı. Sefer yaptığı hatlara Bartın, Zonguldak ve Çorlu eklendi. 2010 yılında ise şirketin bünyesinde 7/24 Operasyon Merkezi hizmete girdi. 2011 yılında şirket 10 milyoncu yolcusunu taşıyarak başarılarını taç-

landırdı. Bu dönem akıllı telefonlar üzerinden çevrim içi bilet satışı hizmeti verilmeye başlandı. 4N teknolojisinin bulunduğu otobüsler şirketin filosunda yer aldı. Rahat Hat logosu yenilendi. 2012 yılında güzergahlarına Bolu, Çorum, Karabük, Kırıkkale ve Kastamonu destinasyonlarını ekledi. Ardından 2013 yılında ise Orta ve Doğu Karadeniz yoğunlukta olmak üzere Giresun, Kocaeli, Ordu, Rize, Samsun, Trabzon ve Uşak destinasyonları dahil edildi. Yeni hatları bünyesine ekleme sürecinde 2012 ve 2013 yıllarında The Brand Age Dergisi'nin yayımladığı araştırma sonuçlarına göre karayolu taşımacılığı sektöründe Türkiye'nin itibarı en yüksek şirketi olarak seçildi. Araştırmada değerlendirmeye alınan kriterler ise yönetim kalitesi, ürün/hizmet kalitesi, çalışan markası, finansal sağlamlık, kurumsal sorumluluk, duygusal bağlılık ve tanınma idi. 2014 yılında ise Adana, Aksaray, Amasya, Artvin, Gaziantep, Gümüşhane, Hatay, Kayseri, Kırşehir, Mersin, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Sivas, Tokat ve Yozgat seferleri başladı. Bursa ve İstanbul arasında deniz taşımacılığı yapan Bursa Deniz Ulaşım (BUDO) ile işbirliği halinde taşımacılık yaptı. Taşımacılık faaliyetlerini geliştirmekle kalmayan şirketin sosyal sorumluluk projelerine verdiği önem de yaptığı çalışmalardan görülmekteydi. Bunlardan biri olan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı (KORUNCUK) ile Hayata İz Bırak sosyal sorumluluk projesi hayata geçirildi. Ayrıca Geleceğin Liderleri Programı ile üniversitelerde kişisel gelişim ve kariyer seminerleri düzenledi. 2015 yılında kuruluşundan bu yana 17 milyon yolcuya hizmet verdi ve Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Malatya, Muş, Sinop, Van ve Yunanistan hatlarını da sefer ağına ekledi. 2016 yılında Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş. Genel Müdürlüğü görevine Cengiz Doğan atandı. Aynı yıl, sektördeki nitelikli kaptan ihtiyacının karşılanması adına Kâmil Koç Kaptan Akademisi hayata geçirildi. Bu akademiye yalnızca Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş.'de çalışacak kaptanlar için değil, sektörün genelinin faydalanabilmesi için eğitim programları düzenlendi. Karayolu taşımacılığında faaliyetleri ile öncü olan Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş. 2019 yılının ağustos ayında FlixBus ile iş ortağı oldu. FlixBus, Almanya'da kurulan Avrupa'nın en büyük şehirlerarası otobüs ağına

sahip bir şirkettir. Firma, Türkiye'de 60 il ve 288 ilçeye seferler düzenlemektedir. Bunun yanı sıra FlixBus ile ağını Avrupa'nın 35 ülkesine de genişletmektedir. Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş. bünyesinde bulundurduğu 1.100 araç ile Türkiye'nin en büyük filosuna sahip karayolu taşımacılığı yapan şirkettir. Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş. günümüzde binlerce destinasyon ve milyonlarca yolcuyu buluşturarak taşımacılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kaynak: Bebek, A. (2021). Kâmil Koç Otobüsleri A.Ş., İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/kamil-koc-otobusleri-as> (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Ulusoy Turizm

Temelleri 1930'lu yıllarda Mehmet Bahattin Bey tarafından atıldı. 1929 yılında Trabzon'un Of ilçesinde meydana gelen sel felaketi köprülerin yıkılmasına ve dere yataklarının çok fazla derinleşmesine neden oldu. Bu nedenle Of'tan Trabzon'a ulaşım tamamen kesildi. Mehmet Bahattin Bey, Bereme adı verilen kayık-sal arası bir araçla Solaklı deresi üzerinden ulaşımı sağlayarak hem yöre halkının büyük bir sorununu çözdü hem de bu işten önemli bir gelir elde etti. Yöre halkı tarafından Seylap Senesi olarak anılan o yıl, aynı zamanda Ulusoy Ailesinin de taşımacılık sektörüne adım attıkları yıl oldu. 1934 yılında aile, soyadı kanunu ile Ulusoy soyadını aldı. 1937 yılında Mehmet Bahattin Ulusoy, oğlu Mehmet Ali'ye 18 kişilik 1937 model Opel marka bir otobüs olarak Of-Trabzon arası yöresel yolcu ve yük taşımacılığına başladı. Mehmet Ali Ulusoy, Ali Osman Ulusoy ve Sefer Ulusoy'un 05 .01. 1957 tarihinde ortaklaşa kurdukları Ulusoy Kollektif Şirketi, 13 Aralık 1963'te adını Ulusoy Kollektif Şirketi Ali Osman Ulusoy ve Kardeşleri olarak değiştirdi.

Ulusoy, 1960'lı yıllarda Hacı adaylarını Mekke'ye taşımaya başladı. Türkiye'den karayolu ile hacca gitmek 1971 yılında bakanlar kurulu kararı ile yasaklandı. Ulusoy, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan'dan hacıları Mekke'ye götürmeyi bir süre daha sürdürdü.

1973 yılında kardeşlerin ayrılmasından sonra Ali Osman Ulusoy liderliğinde Ali Osman Ulusoy

Şirketler Topluluğu olarak yoluna devam etti. Ali Osman Ulusoy'un 2009 yılında kurduğu Ulusoy Atlas Bus Market Turizm Seyahat Taşımacılık ve Ticaret Anonim Şirketi ve Ulusoy Kollektif Şirketi, yurtiçinde ve yurtdışında taşımacılık hizmeti vermektedir.

Ulusoy Otobüs İşletmesi, 2016 yılında bölünerek Ulusoy Seyahat ve Ali Osman Ulusoy Otobüs İşletmesi isimlerinde iki ayrı firma olarak hizmetlerine devam etmektedir.

Ulusoy Seyahat, Superbrands ödülü alan ilk seyahat firmasıydı. Her Şey Zamanında sloganıyla faaliyetlerine devam eden firma 320 otobüslük filoya sahiptir. Geçmişten gelen güvenle sloganı ile kurulan Ali Osman Ulusoy Otobüs İşletmesi, yaklaşık olarak 150 araçlık filo ile hizmetlerini sürdürmektedir.

Kaynak: Burnaz, E. (2019). Ulusoy Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ulusoy-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Varan Turizm

İlk taşımacılık faaliyetine Austin marka eski bir kamyonla Ilgaz Dağları'nın karlı buzlu yollarına rağmen İstanbul'a tomruk taşımacılığıyla başladı (1942). Varan Turizm, 1946 yılında Nevzat Pekuyusal tarafından İstanbul da kuruldu. Yolcu taşımacılığı 1946'da İstanbul - İzmit arasında başladı. Türkiye genelindeki ofis ve acentalarda 2.000'i aşkın çalışan ve yüzlerce lüks araçtan oluşan filo ile yurtiçi ve yurtdışında yüzlerce noktaya düzenli seferler yaptı. Varan Turizm'i diğer otobüs firmalarından ayıran en belirgin özellik, mola tesislerinin ve terminallerinin kendine ait olmasıdır. Varan Turizm şehirlerarası seyahatte dünyada ve Türkiye'de bazı illere imza attı. Bunlardan bazıları; 1) 1952'de İlk Avrupa karoserli yatar koltuklu panoramik otobüsleri getirdi, 2) 1986'da karayolu seyahatinde ilk kez sigara içilmeyen çift katlı otobüsleri hizmete açtı, 3) 1993'te Ankara-İstanbul arasında ilk kez Non Stop Business Line seferleri hizmete açtı, 4) 1998'de Dünyada ilk kez internet üzerinden bilet rezervasyonu ve satış hizmetine başladı, 5) 2000'de deluxe otobüslerle ilk kez tek

koltuk konforu sundu, 6) 2001'de otobüslerdeki video yayınlarında ilk kez sinema filmi, belgesel, müzik klipleri, sanat, magazin, eğlence ve sohbet programlarından oluşan Varan'a özel hazırlanan yayın kuşağına geçti. 2003'te EN ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistem Sertifikası aldı.

Metro Turizm'e satışıyla gündeme gelen 65 yıllık otobüs işletmesi Varan Turizm, 2011 yılında Ulusoy Seyahat tarafından satın alındı. Varan Turizm faaliyetleri 2016 da kesintiye uğradı. Bağlı bulunduğu grubun mali sıkıntularından dolayı son seferini 13.01.2016 tarihinde düzenledi. 2016-2020 yılları arasında faaliyet göstermedi. 2020 yılının Mayıs ayında ise tekrar faaliyet göstermeye başladı. Varan Turizm ilk etapta İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa merkezli seferlerle yeniden yolcularına hizmet vermeye başladı.

Kaynak: Yıldırım, F. (2020). Varan Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/varan-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Pamukkale Turizm

Pamukkale Turizm, Türkiye'deki karayolu ulaştırma sektöründe aktif bir biçimde faaliyet gösteren, en geniş otobüs filosuna sahip olan firmalardan biridir. Öyküsü, Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar uzansa da, temelleri Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci dönem Denizli Milletvekili Hüseyin Mazlum Bababalım'ın torunları olan C. Sadık Bababalım, Turan Bababalım ve Turgut Bababalım tarafından atıldı (1962). Karayolu ile yolcu taşınması fikrini ilk kez 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk ile paylaşan ve onay alan Hüseyin Mazlum Bababalım'ın vasiyeti, torunları tarafından hayata geçirildi. 1962 yılında Hüseyin Mazlum Bababalım'ın torunları tarafından temelleri atılan Pamukkale Turizm ismini, Denizli'nin en önemli doğal güzelliği olan Pamukkale'den (Hierapolis) aldı.

İlk seferleri, Denizli'den sadece İstanbul ve Ankara'ya düzenlendi. Zaman içerisinde ihtiyacın ve talebin artması ile birlikte filosuna yeni araçlar eklenerek diğer büyük illere de seferler düzenlenmeye başlandı. Yaşanan gelişmeler ile birlikte 1972 yılında Pamukkale Turizm, kara-

yolu ulaştırma sektöründe Türkiye'deki öncü firmalar arasına girdi ve büyümeyi daha iyi bir biçimde yönetebilmek için kuruluşundan itibaren Denizli'de olan genel merkezini İzmir'e taşıdı. 1976 yılında Türkiye'de karayolu ulaştırma sektöründeki ilk şehir içi servisler yolcuların hizmetine sunuldu. Sektörde yer alan en genç firmalardan olmasına rağmen 1985 yılında Türkiye'nin en geniş araç filosuna sahip firması oldu. 1990 yılından itibaren de teknolojiye yaşanan gelişmelere paralel olarak, üstün teknolojiye sahip modern tasarımlı yeni otobüs modelleri filoya dâhil edildi.

2000'li yıllarda Türkiye'de yaşanan bilgisayar ve bilgisayar teknolojilerine yönelik eğilim, karayolu ulaştırma sektörünü de etkiledi. Pamukkale Turizm, 2002 yılında bir ilki daha gerçekleştirdi ve Türkiye'de çevrimiçi bilet satış/rezervasyon hizmetini yolcularına sağladı. 2006 yılında, müşterileri ilişkileri yönetiminde yaşanan gelişmeler kapsamında Pamukkale yolcu sadakat uygulamasını hayata geçirildi ve yaklaşık 2.500 bin aktif kullanıcıya ulaşıldı. Sosyal sorumluluk ve destek projeleri kapsamında 2009 yılında, Pamukkale

markası ile eğitim, sanat ve sağlık konularında çeşitli projeler yürütüldü. Bu projeler kapsamında, Lösemili Çocuklar Vakfı, Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat için Vakıf ve Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi ile birtakım çalışmalar hayata geçirildi. Ayrıca kadrolu olarak firma bünyesinde yer alan öğretmenler aracılığıyla, sektörde uzmanlaşmak isteyen gençlere kişisel gelişim, mesleki eğitim, genel kültür ve yabancı dil gibi birçok konuda eğitim vermek amacıyla Pamukkale Akademi kuruldu.

2011 yılında en büyük yatırımını Bursa'ya üs kurarak gerçekleştirdi. 2016-2017 yıllarında filosuna yeni otobüs ilavelerinde bulundu. Seyahat Etmek Özgürlüktür sloganı ile karayolu ulaştırma sektöründe öncü firmalardan biri olan firma, 2016 yılında, yüksek donanımlı Pamukyol ve Teknobüs araçlarından oluşan 500 araçlık filo ile 13 milyon yolcuya hizmet verdi. Firma, 3.500 çalışanı ile birlikte günümüzde aktif bir şekilde hizmet vermeye devam etmektedir.

Kaynak: Silik, Cemal E. (2019). Pamukkale Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/pamukkale-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

TURİZM VE OTELCİLİK EĞİTİM-ÖĞRETİM KURUMLARI

Ankara Otelcilik Okulu

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 18-23 Mart 1957 tarihleri arasında, Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ahmet Özel başkanlığında gerçekleştirilen Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlar sonucunda açılmasına karar verilen okuldur. Altı gün süren Şûrada mesleki ve teknik eğitim ile halk eğitimi konularında önemli kararlar alındı ve uygulanması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na sunuldu. Ticaret liselerinin orta dereceli okullar arasındaki konumu ve geliştirilmesi için gereken tedbirler belirtildi. Yeni koşullara göre ticaret liselerinin revizyonununun gerekmesi, turizm sektörüne ait personel yetiştirme mevzuatının yeni şartlara göre düzenlenmesi, turistik yerlerin ihtiyaçları için kurslar açılması ve Millî Eğitim Bakanlığı'nun uzun vadede turizm personelinin yetiştirilmesi için modern bir okul açması önerildi. Bu öneri ve Marshall Planı çerçevesinde ekonomik kalkınma

için bir denge faktörü olması beklenen turizm sektöründe hizmet vermesi planlanan personelin yetişmesi için 1961 yılında Ankara'da Otelcilik Okulu kuruldu. Otel, motel, lokantalar ve diğer turistik kurumlar için personel yetiştirme amacıyla 1961 yılında teksifi adı verilen ve turizm sektörünün ihtiyacı olan eğitilmiş personeli ivedi bir şekilde yetiştirme sorununa çözüm olmaya çalışan bir programla lise mezunu 48 öğrenciye genel olarak otel teşkilatı ve işletmesi konularında bir senelik bir eğitim verildi. Yoğunlaştırılmış bir turizm eğitimine tâbi tutulan ve teksifiler olarak anılan bu öğrenciler Çanakkale, Bergama, Efes, Kuşadası, Pamukkale, Uludağ, Erdek, Ürgüp, Ankara, İstanbul, Antalya, İskenderun ve Kayseri'de açılan veya açılması planlanan çeşitli turistik işletmelerde (turizm ve sanayi kelimelelerinin birleşmesiyle oluşan oteller zinciri TUSAN) çalışmak üzere dağıtıldı.

Ankara Otelcilik Okulu'nun yönetmeliği, öğrenci alındıktan bir yıl sonra 20.12.1962'de Resmî Gazete'de yayımlandı. Buna göre Otelcilik Okulu, kuvvetli mesleki bilgilere ve maharetlere sahip otel ve motel personeli yetiştiren üç yıllık bir meslek okuluydu. Otelcilik Okulu'nda müfredat programlarına göre genel kültür ve meslek dersleri okutuldu. Okulun bu özelliği dikkate alınarak meslek derslerinin, okul içinde ve iş yerlerinde uygulamalı olarak yapılmasına önem verildi. Ankara Otelcilik Okulu'na öğrenci kabul edilmeye başlandığı yıl, yalnızca erkek öğrenciler kabul edildi. 1963'te yayımlanan bir yönetmelik değişikliğiyle kız öğrenciler de okula alınmaya başlandı.

Ankara Otelcilik Okulu programları, Fransa, İsviçre, İngiltere ve Amerikan otelcilik okulları üzerinde yapılan etütler ve özellikle Lübnan'da bulunan Beyrut Otelcilik Okulu programlarının incelenmesi sonucunda teksifi ve üç yıllık öğrenciler için farklı programlarla hazırlandı. Teksifi programda verilen dersler; kültür dersleri kapsamında, yabancı dil, adabı muşeret, Türkiye'de coğrafya ve turizm, müşteri psikolojisi ve ekonomi iken teorik meslek dersleri kapsamında, defter tutma, otel ve lokanta teşkilatı prensipleri, temizlik ve hıfzıssıhha, gıda kimyası, muhaberat ve ilan, muhasebe, yemek ve içki kontrolü, personel idaresi ve eğitimi ile otel nizamnamesi dersleridir. Uygulamalı meslek dersleri kapsamında ise; kat hizmetleri, yemek ve içki hazırlama, resepsiyon önbüro, yemek ve içki servisi, tatbiki fizik dersleri verildi. Üç yıl eğitim alacak öğrenciler için hazırlanan programda ise verilen dersler; kültürel dersler kapsamında, Türk turizm tarihi, turistik coğrafya ve turizm, ekonomi, müşteri psikolojisi I ve II, yabancı dil, matematik I ve II ve muşeret adabı dersleri oldu. Teorik meslek dersleri kapsamında, otel ve lokanta teşkilatı prensipleri, temizlik ve sağlık bilgisi, gıda kimyası I ve II, personel idaresi ve eğitimi, yemek ve içki kontrolü, muhaberat ve ilancılık, muhasebe I ve II ve otel hukuku dersleri verilirken uygulamalı meslek dersleri kapsamında ise, kat hizmetleri, temel yemek hazırlığı ve servisi, yemek ve içki hazırlığı I ve II, yemek ve içki servisi I ve II, şaraplar ve içkiler, oteller için tatbiki fen bilgileri, vekilharçlık,

daktilografi, resepsiyon ve iş tecrübeleri dersleri verildi.

Ankara Otelcilik Okulu'nda, 1961 yılında İstanbul Yolunda kiralık bir binada eğitim-öğretime başlandı. Beşevler'deki okul binasına 1969 yılında taşındı. Okulun adı, müfredat değişikliği ile 1974-1975 eğitim-öğretim yılında Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak değiştirildi. Ankara Otelcilik Okulu'nuda görev yapan müdürler; Ömer Ağaoğlu (1961 - kuruluş), Halis Sözeri (1961 - 1962), Yunus Aslan (1962 - 1966), Nail Alper (1966 - 1967) ve İbrahim Serin'dir (1967 - 1974).

Kaynak: Toker, A. (2020). Ankara Otelcilik Okulu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ankara-otelcilik-okulu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu

Ankara'da orta öğretim okullarında ticaret dersleri eğitimi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için 16.01.1956 tarihinde Sekreterlik Öğretmeni Yetiştirme Merkezi olarak açıldı. Öğretim süresi üç yıl olan bu okulun adı aynı yıl Ticaret Öğretmen Okulu olarak değiştirildi. 1959 yılında tekrar ismi değiştirilerek Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu oldu ve Maltepe'de bulunan binaya taşındı. 1963 yılında, öğretim faaliyetine Talat Paşa Bulvarı'ndaki kendi binasına taşınarak devam etti. Turizm sektörünün Türkiye için öneminin anlaşılmasıyla 14.10.1965 tarih ve 12126 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan bir yönetmelik ile Ankara Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu'na Turizm Bölümü ilave edildi. Bu değişiklikten sonra okulun ismi Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu oldu ve dört yıllık bir eğitim kurumu haline geldi. Bu okul, 1965-1982 yıllarında İşletme ve Muhasebe, Büro İdaresi-Sekreterlik, ve Turizm İşletme ve İdarecisi olmak üzere üç bölüm olarak hizmet verdi.

İlk iki sene tüm bölümlerde dersler ortak işlendi üçüncü sınıfın başında eylül veya ekim aylarında öğrencilere hangi konuda uzmanlaşmak istedikleri sorulurdu ve dilekçe ile uzmanlaşmak iste-

dikleri bölümü okulun yönetimine bildirmeleri istenirdi. Yönetime bildirilen isimler daha sonra sınıf listesi haline getirilerek açıklanırdı ve öğrencilerin o bölümlerde ders görüp okul bitiminde de o bölümün diplomasını alması sağlanırdı. Talat Paşa Bulvarı'ndaki binada öğretim görülen bu okulun üst katında 1971 yılına kadar kız öğrenciler için yatakhane yer alırdı. Öğrencilerin yatılı burslu okuyanları burada kalırdı, en alt katta bulunan aşçılar tarafından hizmet edilen yemekhanelerinde ise üç öğün yemek servisi verilirdi. Öğrenci sayısının artmasıyla 1971 yılından sonra yatakhane yerini derslikler aldı. Turizm İşletme ve İdarecisi Bölümüne ait uygulama dersleri için turizm laboratuvarı kuruldu ve bu laboratuvarında zamanın teknolojisine göre görsel ve işitsel tüm ders araçları ile dokümanları yer verildi.

Toplam 20 adet orta büyüklükte derslik ve dört adet de uygulama yapılacak laboratuvarı olan bu okulda sırasıyla şu isimler müdürlük görevinde bulundu: İrfan Tarı (1961-1968) okul dört yıllık olduğunda da bir önceki görevini sürdürdü. Daha sonra M. Zeki Sofuoğlu (1968-1970), Namık Kemal Müftüoğlu (1970-1973), M. Zeki Sofuoğlu (1973-1974), Enis Tarakçıoğlu, (1974-1975) Ayşe Demirkıran (1975) ve Ahmet Akyol (1975) aynı yıl bu görevi kısa süreliğine üstlendi. Nail Akman (1976), Numan Dirlik (1976-1977) Mehmet Uğur (1977-1978) müdürlük görevini üstlendi. 1982 yılında kapanan ve farklı bir fakülte adı altında açılan Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu'nun en son müdürü Seher Turanlı Özdoğan oldu (1978-1982). Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, 20.07.1982 tarihinde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'ndan sonra yeniden düzenlenen yükseköğretim sonucunda, 2809 sayılı kanunlaşan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ile birleştirildi ve Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi adıyla yeniden yapılandırıldı. 1992 de çıkan bir kanunla, Mesleki Eğitim Fakültesi bünyesinde bulunan Ticaret ve Turizm Bölümü, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi oldu. Bu kurum günümüzde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi olarak faaliyet göstermektedir.

Kaynak: Yetgin, D. (2019). Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ankara-ticaret-ve-turizm-yuksek-ogretmen-okulu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM)

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın sektör çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen söz konusu iş başı eğitim programları Mayıs-1967'de Akçakoca (Bolu), Bodrum (Muğla) ve Marmaris (Muğla), Alanya (Antalya), Çanakkale, Ayvalık (Balıkesir), Kuşadası (Aydın), Çeşme (İzmir), Kızılcahamam (Ankara), Amasra (Zonguldak), Marmara Adası'nda (İstanbul) düzenlenen Ev Pansiyonculuğu eğitimleri ile başladı.

Bunları takiben eğitimleri müesseseleştirmek üzere İtalya'daki "ENALC" (Turizm sektörüne kalifiye otelcilik ve turizm personeli yetiştiren milli bir teşkilat) sistemi örnek alınarak ilk Otelcilik Eğitim Merkezi (OTEM) 1967 yılında İstanbul'da kuruldu. 1968 yılında İzmir, 1970 yılında Ankara, 1974 yılında Antalya, 1981 yılında Nevşehir/Ürgüp TUREM açıldı. 1980'lerde OTEM ismi, bu okullarda sadece otelcilik eğitimi değil turizmin diğer dallarında da eğitim vermesi düşünülmekle, Turizm Eğitim Merkezi (TUREM) olarak değişti. Daha sonra sırasıyla 1992-1993 eğitim döneminde; Trabzon/Vakfikebir, Kütahya, İzmir/Selçuk, İzmir/Alaçatı Aşçılık Eğitim Merkezleri açıldı. 1993-1994 eğitim döneminde; Antalya/Kemer, Burdur, Kastamonu TUREM açıldı. 1998-1999 eğitim döneminde, Isparta TUREM le beraber sayı 13'e çıktı.

Haziran 1997 tarihi itibarıyla, Ankara TUREM'de, binasının kiralık olması gerekçesiyle, 1999-2000 eğitim dönemi itibarıyla İstanbul TUREM'de, 2001-2002 eğitim dönemi itibarıyla Kütahya TUREM'de 1999 depremi sonrası eğitimlere ara verildi. Böylece sayıları 10'a düşen TUREM'lerde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak en son 2005-2006 döneminde eğitim yapıldı. 1967-2006 yılları arasında toplam 20.855 genç mezun edilerek sektörde istihdamları sağlandı.

Zaman içerisinde değişiklikler göstermekle beraber başvuru koşulları arasında, önbüro bölümü

için en az lise veya dengi okul mezunu olup bir yabancı dil bilmeleri, diğer bölümler için en az ortaokul (ilköğretim) mezunu olmaları, 21 yaşından gün almamış ve evli olmamaları gerekirdi. Seçme sınavları, mülakat ve test olmak üzere iki aşamalı yapıldı. Sınavın birinci aşamasında, adaylar dış görünüm, sağlık durumu, konuşma yeteneği, kavrama yeteneği, esnekliği, davranışı, iş deneyimi, istediği bölüm hakkında ön bilgisi, meslek isteği gibi konularda genel değerlendirme mülakatına alınır ve komisyonca değerlendirilir, ikinci aşamada Genel Kültür Test Sınavı olarak yapılırdı.

TUREM'lerde, her yıl Eylül ayında başlayan kurslar 30 hafta süreliydi. Genellikle de Nisan ayı içerisinde turizm sezonunun başlamasıyla okul eğitimleri tamamlanırdı. Eğitim programı; bir hafta okulda teorik ve uygulamalı eğitim (toplam 16 hafta), bir hafta TUREM'lerin bulunduğu bölgelerdeki işletmelerde staj eğitimi (toplam 14 hafta) şeklinde, dönüşümlü olarak sürdürülürdü. Kemer TUREM'de teorik dersler; 15 - 20 kişilik sınıflarda, uygulamalı dersler, TUREM içinde yer alan önbüro, yabancı dil, bilgisayar, servis, bar, mutfak ve kat hizmetleri laboratuvarları ile çevredeki turizm işletmelerinde gerçekleşirdi. Öğretim dönemi arasında bir hafta süre ile dinlenme tatili verilirdi. Okul eğitimi boyunca kursiyer bilerek ve isteyerek girdiği bölüm üzerine ağırlıklı branş eğitimi ve mesleki yabancı dil eğitimi görürdü. Böylece okulda alınan teorik eğitimler takip eden haftada pratiğe çevrilerek kursiyerler daha okul dönemindeyken mesleki tecrübe ve pratik kazanma şansına sahiptiler. Ayrıca, yatılı okul olduğundan; okulda çıkan sabah kahvaltısı, öğle yemeği ile akşam yemekleri eğitimcilerin gözetiminde kursiyerler tarafından hazırlanır ve servis edilirdi. Uygulama oteli bulunan TUREM'lerde otel içerisindeki bütün hizmetler eğitimciler gözetiminde kursiyerler tarafından yerine getirilir ve böylelikle kursiyerler mesleki tecrübe ve deneyim kazanırdı.

TUREM'lerde eğitim programları ücretsiz olup, kız ve erkek öğrenciler karma eğitim görür, kursiyerlere yatılı eğitim olanağı sağlanırdı. Yatılı kursiyerler; Sabah-öğlen-akşam, gündüzlü kursiyerler; öğlen yemeklerinden ücretsiz yararlanırdı.

Mezun olan kursiyerlere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başarı belgesi verilirdi ve kursiyerler TUREM Müdürlüğü tarafından turizm işletmelerinde işe yerleştirilirdi (stajyer olarak değil direkt ara eleman olarak çalışırlardı).

TUREM'ler eğitim için öğrenciye ve ailesine herhangi bir mali yük getirmemesi, kurs bitiminde bütün kursiyerlerin işe yerleştirilmesi, çeşitli sebepler yüzünden örgün eğitimini tamamlayamamış veya kısa yoldan çalışma hayatına başlamak isteyen gençliğin meslek edindirilerek turizm sektörüne kazandırılması, turizm işletmelerinin eğitilmiş ara eleman ihtiyacını gidermesi açısından güzel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde bu okullardan mezun olmuş ve sektöre yararlı olmuş birçok yönetici mesleki eğitim temellerini bu okullarda kazandılar.

Günümüze geldiğimizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde, yurtiçi ve yurtdışından gelen eğitim talepleri doğrultusunda işbaşı eğitimlerine (Önbüro, Kat Hizmetleri, Yiyecek ve İçecek Servisi, Yiyecek Üretimi, Yöneticilerin Eğitici Olarak Yetiştirilmesi, Kişisel Gelişim Seminerleri ve Ev Pansiyonculuğu Eğitimi) devam etmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Turizm Eğitim Merkezleri, 03.02.2006 tarih ve 26069 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5450 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Bağlı Okulların Milli Eğitim Bakanlığına Devredilmesi ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gereğince Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi.

Kaynak: Özdemir, C. (2020). Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-egitim-merkezleri-turem> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü

01. 05. 1969 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı bir enstitü olarak kuruldu. İl-

gili yönetmelikte enstitünün kuruluş amaçlarının "İktisadi coğrafya ve turizm konularında tetkik ve araştırmalar yapmak, bilhassa Türkiye'nin bu konularla ilgili problemlerini incelemek, İktisadi Coğrafya ve Turizm öğretiminin gelişmesini sağlamak ve öğretim elemanları ile turizm sahasında müteşebbis, idareci ve personel yetiştirilmesine yardımcı olmak, Türkiye'de iç ve dış turizmin geliştirilmesinde turistik değere sahip tarihi ve arkeolojik eserlerin korunmasına çalışmak, iktisadi coğrafya ve turizm ile ilgili seminerler, konferanslar tertip etmek, memlekette iktisadi coğrafya ve turizmle ilgili konularda vaki olacak araştırma ve istişare taleplerini karşılamak, iktisadi coğrafya ve turizmle ilgili kongreler tertip etmek ve bu gibi kongrelere iştirak etmek, çalışma sahalarına giren işlerde mümasil Türk ve yabancı müesseselerle işbirliği yapmak ve alanıyla ilgili her türlü yayını yapmak" olduğu belirtilmektedir.

Esasında Türkiye'de adında turizm kelimesini barındıran ilk enstitü, 5 Aralık 1964 yılında İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı olarak açılan Turizm Enstitüsü'dür. Ancak açılan bu enstitü, fiili olarak faaliyetlerine başlayamadan kapandı. İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Türkiye'de turizm adıyla açılan ilk enstitü olmamakla birlikte, aktif olarak faaliyete geçen ilk turizm enstitüsü konumundadır. Turizmin akademik bir disiplin alanı olarak şekillenmesinde önemli rol oynayan ve Türkiye'nin birçok üniversitesinde görev yapmakta olan turizm akademisyenlerinin İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü ve lisansüstü turizm programlarından yetiştiği gözlenmektedir.

Türkiye'de yükseköğretimde yaşanan değişimlere paralel olarak İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü'nün zamanla misyonunun değiştiği ve farklı faaliyet alanlarına yöneldiği görülmektedir. Dönemler itibarıyla incelendiğinde Enstitü'nün tarihi üç dönem altında ele alınabilmektedir. Bu dönemlerden ilki 1969-1981 yıllarını kapsayan İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü dönemidir. Bu dönemde enstitünün faaliyetleri üç eksen etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar turizm alanında ulusal ve uluslararası konferans ve seminer serileri düzen-

lemek, turizm alanında lisansüstü çalışma yapan öğrencilere danışmanlık hizmeti vermek ve turizme yönelik akademik çalışma, araştırma ve kaynak oluşturmaktır. 6 Kasım 1981 tarih ve 17506 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yükseköğretim kanunu ile Türkiye'de yükseköğretimin yeniden yapılandırılması gerçekleştirilmiş turizm alanında lisansüstü eğitim verme misyonu İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü'nden alınarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'na devredildi. Bu dönemde Enstitü'nün adı İktisadi Coğrafya ve Turizm Araştırma Merkezi (İCTAM) olarak değiştirildi. Araştırma merkezine dönüştürülen enstitü, faaliyetlerini daha çok turizm profesyonellerine yönelik seminer ve sertifika programları oluşturmaya yönlendirdi. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'de lise, önlisans, lisans ve lisansüstü turizm programlarının yaygınlaşmasına paralel olarak, insanların sertifika programları yerine diploma alabilecekleri turizm programlarını tercih etmeleri; İktisadi Coğrafya ve Turizm Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği seminerlerin ve sertifika programlarının popülerliğini azalttı. Bu gelişmeler sonucunda İktisadi Coğrafya ve Turizm Araştırmaları Merkezi 2008 yılında kapatıldı ve yerine Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi (EPAM) kuruldu.

Kaynak: Çakır, O. (2019). İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizm-ansiklopedisi.com/istanbul-universitesi-iktisadi-cografya-ve-turizm-enstitusu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Temelleri, 1972 yılında Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'ne bağlı kurulan önlisans programıyla atıldı. Kurum, o yıllarda Aydın Ön Lisans Yüksekokulu adı altında öğretim çalışmalarını yürüttü. Aydın Ön lisans Yüksekokulu Turizm Bölümü, 200 öğrencisi ile Aydın Lisesi'nin küçük bir bölümünde başladı. İzmir'de bulunan Ege Üniversitesi'ne bağlı olmasına rağmen, yüksekokul kuruluşu için Aydın ilinin tercih edilmesinde uzun mesafe ders ücreti

teşvikleri ve orada ikamet eden bireylere turizm alanında öğretim verilmesi düşüncesi etkili oldu. Ancak o dönemde yerleşik bir kadronun oluşmaması, derslerin çoğunlukla İzmir'den gelen öğretim elemanları ile yürütülmesi, alan ve araç gereç noksanlığı nedenlerle uygulama dersleri yerine kuramsal derslerin ağırlıklı olması ve mevcut kapasitenin öğrenci sayısı için yeterli olmaması, eğitimin niteliğini etkiledi. Bu nedenle, mezunlar ilk yıllarda iş bulma konusunda zorluk yaşadılar.

1977 yılında Ege Üniversitesi İşletme ve İktisat fakültelerinin açılması ile Yüksekokul, 1977-1978 öğretim yılında Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi'ne bağlı lisans programı haline geldi ve Aydın Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu adını aldı. Yüksekokul, yıllar sonra Aytepe'deki kendi binasına taşındı (1989). 1982 yılında yayımlanan Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı hakkındaki 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu adı ile Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlandı. 03.07.1992 tarih ve 3837 Sayılı Kanun'un ek 8/b maddesi ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu adını alarak o tarihte yeni kurulan Adnan Menderes Üniversitesi'ne geçti. 1996-1997 öğretim yılından itibaren aşamalı olarak Kuşadası'na taşınmaya başladı.

İzmir şehrine yakınlığının artması ve Kuşadası'nın önemli bir turizm bölgesi olması, sektör ile ilişkilerin gelişmesinde etkili oldu. Bu sayede öğrencilerin bölge otellerinde uygulamalı eğitim almalarına olanak sağlandı. 2003-2004 öğretim yılında hazırlık sınıfı açılarak öğretim süresi beş yıla çıktı. 2009 yılında Kuşadası'nda inşa edilen yeni kampüs alanına taşındı. 2006 yılında Global Yatırım Holding ve Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü arasında imzalanan protokol çerçevesince inşa edilen Gregory Michael Kiez Uygulamalı ve Teorik Dersler Binası, 2008-2009 öğretim yılı itibari ile eğitime açıldı. Yüksekokul, Bakanlar Kurulu kararınca Turizm Fakültesi'ne dönüştürüldü (2013). O tarihten beri fakülte çatısı altında; Konaklama İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği, Turizm Rehberliği ve Yiyecek İçecek İşletmeciliği olmak üzere dört ayrı bölümde eğitim çalışmalarına devam etmektedir. Fakülte bünyesinde, ayrıca 1990 yılından beri

yüksek lisans programı ve sonrasında açılan doktora programı da mevcuttur.

Kaynak: Şevcan. Şertamay, S. Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizm-ansiklopedisi.com/aydin-turizm-isletmeciligi-ve-otelcilik-yuksekokulu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Boğaziçi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

Boğaziçi Üniversitesi Önlisans Yüksekokulu bünyesinde, iki yıllık ve eğitim dili Türkçe olan Turizm ve Otel Yöneticiliği Programı olarak kuruldu (1976). Önlisans Yüksekokulu, 1981 yılında Meslek Yüksekokulu adını aldı ve 1982 yılında öğretim dili İngilizce'ye dönüştürüldü. Turizm ve Otel Yöneticiliği Programı, daha önce tek opsiyonlu olan ders programını Otel İşletmeciliği ve Seyahat İşletmeciliği olarak iki opsiyonlu hâle getirdi (1984). Meslek Yüksekokulu'nun kapatılarak Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'na dönüşmesiyle Turizm İşletmeciliği Programı, dört yıllık lisans eğitimi veren Turizm İşletmeciliği Bölümü olarak yeniden yapılandı (1996). Gelişimini devam ettiren Turizm İşletmeciliği Bölümü 2012 yılından itibaren Türkiye'de bir ilk olan Sürdürülebilir Turizm Yönetimi konusunda yüksek lisans derecesi vermektedir.

Kaynak: Genç, C. A. (2020). Boğaziçi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Bölümü, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizm-ansiklopedisi.com/bogazici-universitesi-uygulamali-bilimler-yuksekokulu-turizm-isletmeciligi-bolumu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksekokulu adıyla, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı olarak 22.10.1975 tarihinde kuruldu. Yüksekokula müdür tayin edildikten sonra öğretim hayatına başladı. Erol İyibozkurt, 1975-1976 yılları arasında ilk müdürü olarak görev yaptı. Daha sonra bu görevi sırasıyla Asım Yücel, Özer Serper, Ahmet Öztürk, Hüseyin Sak,

Necdet Hacıoğlu, İbrahim Akyüz, Düriye Bozok, Ayhan Gökdeniz ve Cevdet Avcıkurt üstlendi. 1982 yılında çıkarılan Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu Hakkında Kararname ile akademilerin bazıları yeni üniversiteler oluştururken bazı akademiler de üniversitelere fakülte olarak bağlandı. Böylece Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ni oluşturdu. Aynı yıl, Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksekokulu da Uludağ Üniversitesi'ne bağlanarak, Yüksekokulun adı Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu olarak değiştirildi. Uludağ Üniversitesi'ne on yıl bağlı kalan Yüksekokul, 1992 yılında 3837 sayılı kanunla kurulan Balıkesir Üniversitesi'ne bağlandı ve Çağış Kampüsü'ndeki yeni binasına taşındı (1999).

Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun 1975 yılındaki öğrenci sayısı 656 idi. Bu yıllarda Turizm Kürsüsü olmadığı için bölümün açılabilmesi için mevcut İşletme Bölümü öğrencilerinden Turizm Bölümüne geçmek isteyenlere teklif yapıldı. 1978 yılında yaklaşık 10-15 öğrenci ile turizm bölümü faaliyete geçti. Bu kişiler Özkan Özer, Mustafa Pıtır, Nur Topçuoğlu, Emin Gümüş, Cengiz Güneş, Gülten Tülin Ener, Fatih Büke, Selim Demirci, Ahmet Uludağ, Sacit Yılmazsoy, Halil Uncu ve Yunus Demir'dir. İşletmecilik ve Turizm Yüksekokulu olarak İşletme ve Turizm bölümlerinde öğretime devam eden Yüksekokul daha çok İşletme Bölümünden mezun verdi. 1982-1983 öğretim döneminde ise, Turizm Bölümü gerçek anlamda ilk mezunlarını verdi. 1982 yılında İşletme Bölümü öğrencilerinin Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne nakli ile Yüksekokul, sadece turizm öğrencilerine dönük öğretim yapmaya başladı.

1982 yılına kadar Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik adıyla tek bölüm olarak öğretim yapılan Yüksekokula yabancı dil puanıyla alınan öğrenciler, izleyen yıllarda Türkçe-Matematik (TM) puan türüyle alınmaya başladı. Bu nedenle, ilk dönemlerde 20-30 olan sınıf mevcudu daha sonra 60-70 kişiye ulaştı. 1990 yılında ise, mevcut öğrenci sayısı 832'e yükseldi. 1998 yılından itibaren Konaklama İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği ve Turist Rehberliği olmak üzere üç programda öğretim yapıldı.

Ancak 25.04.2013 tarihinde Resmi Gazete'de yer alan 2013/4459 sayılı kararla kapatılarak Turizm Fakültesi kuruldu. Fakülte, Turizm İşletmeciliği, Turizm Rehberliği, Gastronomi ve Mutfak Sanatları ve Rekreasyon Yönetimi bölümlerinde öğretim vermeye devam etmektedir.

Kaynak: Gülenç, S. (2019). Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/balikesir-turizm-isletmeciligi-ve-otelcilik-yuksekokulu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Kuruluş tarihi 1979 yılına dayanmaktadır. Yüksekokul, 04.04.1980 tarihinde Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı olarak Mersin'de Eski Öğretmen Okulu olarak anılan binasında öğretim vermeye başladı. Bir dönem yüksekokul, binasını Meslek Yüksek Okulu ile 1982 yılından itibaren paylaştı. Yükseköğretim Kanunu gereğince Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin kapsamına alındı (1982). O tarihten Mersin Üniversitesi'nin kurulmasına kadar, Çukurova Üniversitesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu adı ile öğretime devam etti. 03.04.1992 tarihinden itibaren Mersin Üniversitesi bünyesinde öğretim faaliyetlerini sürdürdü. Kuruluşundan 2003 yılının Ağustos ayına kadar Eski Öğretmen Okulu olarak bilinen binada faaliyetlerine devam etti. Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olan binanın geri istenmesi üzerine Yüksekokul, 2003-2009 yılları arasında Tece Yerleşkesi'ndeki binasında öğretime devam etti. Daha sonra, 2009 ve 2012 yılları arasında Çiftlikköy Yerleşkesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi binasının zemin katında faaliyet gösterdi. Rektörlüğün desteğiyle okul, kendisine ait bir binaya taşındı.

Kuruluş amacı, turizm sektörüne üst düzey yönetici yetiştirmek olup, bu amaçla kurulan okulların üçüncüsü konumundadır. O dönemlerde okulda turizm olgusunu ve sektörünü bilen öğretim üyesi/elemanı sıkıntısı yaşanmasına rağmen, genel olarak işletme, iktisat, muhasebe ve meslek

bilgisi alanlarındaki öğretim elemanları/üyeleri ile öğrencilere sektörün dinamikleri aktarılmaya çalışıldı.

Yüksekokul, Türkiye’de yükseköğretim düzeyinde turizm eğitiminde bir yıl zorunlu (İngilizce) hazırlık eğitimi sunan ilk kurum olma özelliğini taşımaktadır. Toplamda beş yıl (bir yıl zorunlu İngilizce hazırlık ve dört yıl eğitim) lisans düzeyinde öğretim yapan bir kurumdur. Kuruluşundan 1992 yılına kadar, İngilizce (yüzde 30) - Türkçe (yüzde 70) karma öğretim yürütüldü. Daha sonra, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın ilgili kararına istinaden 1992 yılından sonra Türkçe diline dönüldü. 1999-2002 yılları arasında Konaklama İşletmeciliği ve Seyahat İşletmeciliği olmak üzere iki bölüm adı altında hizmet verdi. 2003 yılından itibaren tekrar Turizm İşletmeciliği olarak tek bölüm altında birleşti.

Mersin Turizm’in kuruluşunu izleyen ilk yıllarda, fiziksel koşulları ele alındığında, konumunun çok iyi olduğu, buna karşın, bina, ekipman, laboratuvar, yemekhane, yurt gibi konularda önemli

sorunları olduğu görülmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen, dönemin öğretim elemanları ile öğrenciler Mersin’deki büyük organizasyonları beraber yürütmüş ve öğretim elemanları öğrencilerle hep yakın ilişkiler kurmuşlardır. Öğretim elemanları ile öğrenciler arasında kurulan bu bağ günümüzde artan oranda devam etmektedir.

Yüksekokul, Mersin Üniversitesi bünyesinde 1992-2012 yılları arasında öğretim faaliyetlerini yürüttü. Ardından, Resmi Gazete’de yayımlanan 10.01.2012 tarih ve 28169 sayılı karar ve Bakanlar Kurulu Kararının 2011/2605 sayısına istinaden Turizm Fakültesine dönüştürüldü (2012). Mevcut öğrencilerinin mezuniyetini sağlayıncaya kadar Turizm Fakültesi bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynak: Sahilli Birdir, S. (2020). Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/mersin-turizm-isletmeciligi-ve-otelcilik-yuksekokulu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

PROJELER

Akdeniz - Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesi

Çanakkale ile Balıkesir il sınırından başlayıp, Antalya ile Mersin il sınırı arasında yer alan ve halkın turizm ağırlıklı olarak geçimini sağladığı yerleşim yerlerindeki çevresel altyapıları (içme suyu sistemi, kanalizasyon sistemi, atık su arıtma tesisleri, çöp toplama taşıma ve zararsız hale getirilme vb.) kapsayan bir projedir. Projenin kapsamı, Çanakkale ile Balıkesir arasındaki il sınırından başlayıp, Antalya ile İçel arasındaki il sınırına kadar uzanan kıyı bölgesidir. Türkiye’nin batısında Balıkesir’in Edremit ilçesinden başlayıp güneyinde Mersin’in Gazipaşa ilçesinde son bulunan yaklaşık 1.600 kilometre uzunluğunda bir kıyı bölgesini kapsamaktadır. Ancak İzmir, kapsam dışında bırakılmıştır. Proje, yüze yakın yerleşim yerinin birleştirilerek on adet yüksek öncelikli (Edremit, Çeşme/Alaçatı, Kuşadası/Davutlar, Bodrum Yarımadası, Marmaris, Köyceğiz/Dalyan, Fethiye, Kemer, Side/Manavgat, Alanya)

ve 15 adet de ikincil derecede öncelikli havzada gerçekleştirildi. Projenin amacı, çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik altyapı sistemlerinin yapımıdır. Bölgede bulunan 37 belediyenin yer aldığı yerleşimlere içme suyu sağlanması, kanalizasyon sistemi döşenmesi, arıtma ve deşarj tesislerinin inşaatı ile katı atıklarının yok edilmesi için gerekli tesislerin belirlenmesi ve yapılan incelemeler sonucunda, 2020 yılına kadar çözüm üretilmesi gereken konuların belirlenmesi hedeflendi.

Projenin sözleşmesi, Türk hükümeti ile Dünya Bankası arasında 1989 yılında imzalandı. Yapılan sözleşme ile Japon Hükümeti’nden 607,5 milyon Japon Yen’i hibe kredisi sağlandı. Proje, bu krediyle finanse edilerek, 1998 yılında çalışmalar tamamlandı. 1990-1992 yılları arasında 2.500.000.000 ABD Doları bedelle Turizm Bakanlığı tarafından ihaleye sunuldu. Bu bağlamda, 1/25 bin ölçekli master planı çerçevesinde fizibilite etüdüleri yapıldı. Kurumsal ve finans yapısının

oluşturulmasına yönelik, aşağıdaki 12 konu üzerinde çalışma yapıldı:

1. Yatırım planları güncellenerek, öncelikle hangi birimlerin yapılması gerektiği, bu birimlerin projelerinin hazırlanması, şartnamelerinin oluşturulması ve finansman olanaklarının belirlenmesi,
2. ATAK Proje alanı içinde kalan belediye ve köyler ile bu alanlar dışında kalan tatil ve turizm tesisleri ve gelecekteki gelişme alanları hakkında gerekli bilgilerin toplanması,
3. Mevcut su istemi, su tüketimi ve atık su miktarlarının gözden geçirilmesi,
4. Hazır halde ve yapım halindeki, içme suyu sisteminin, kanalizasyon sisteminin, atık suların arıtımının, deşarj sisteminin ve katı atık tesislerinin durumlarının belirlenmesi, kapasitelerinin yeterli olup olmadığının gözden geçirilmesi ve iyileştirmeleri için uygun önerilerin hazırlanması,
5. Yapımı ele alınmamış, yukarıda bahsedilen altyapı tesislerine ait projelerin gözden geçirilmesi ve bu tesislerin uygulanabilirlikleri konusunda önerilerde bulunulması,
6. Gerekli olduğu durumda, kıyı sularının özümleme kapasitesinin belirlenmesi, artırılmış ve arıtılmamış atık suların doğaya salınmasının çevreye ve turizme etkilerinin değerlendirilmesi, proje kapsamındaki kıyı şeridindeki sularının karakteristiklerinin saptanması ve atıklarla suların kirlenmesi konularında mevcut bilgilerin artırılması, eksik bilgilerin tamamlanması,
7. Bahsi geçen altyapı tesislerinin en fazla ihtiyaç duyulan yerleşim yerlerinde yapımına yönelik "yüksek öncelikli işler programı" kapsamında ayrıntılı projelerinin, şartnamelerin ve ihale dosyalarının hazırlanması, ihale sürecinde Turizm Bakanlığı'na yardımcı olunması,
8. Altyapı tesisleri konusunda, aşamalı bir yatırım programı hazırlanması, 1989 yılının Ocak ayı paritesine göre ABD Doları cinsinden ayrıntılı keşifler çıkartılması,
9. Yatırım programı için uygulamaya yönelik takviminin hazırlanması,
10. Yatırım programının ana elemanlarının yerlerini ve her bir uygulama kalemini gösteren

haritaların hazırlanması ve mevcut altyapı tesislerine ait detayların, bu haritalarda gösterilmesi,

11. Yatırım programına ait finansman gösterimlerinin yapılması,

12. Her yerleşim yeri için ayrı ayrı ayrıntılı finansman önerileri hazırlandı.

Kaynak: Savaşır, K. (2020). Akdeniz - Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/akdeniz-ege-turizm-altyapisi-ve-kiyi-yonetimi-atak-projesi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi

XX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, birçok Avrupa ülkesindeki gelişmelerden esinlenen Türkiye de sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri konaklama/ağırlama kolaylıkları ile donatarak, teknik altyapısını geliştirerek, turizmin ekonomik yararlarından pay almak için kurumsal ve yasal düzenlemelere girişti. 22.05.1953 tarihinde 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu, 05.08.1955'te Turizm İşbirliği Nizamnamesi yürürlüğe girdi, 1955 yılında Turizm Bankası A.Ş. kuruldu. 1963 yılında Başbakanlık Devlet Planlama Müsteşarlığı'nın kuruluşu ve örgütlenmesi ile Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları başladı ve Türkiye planlı ekonomi denemesine adım attı.

Aynı yıl içinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kuruldu (1963) (Bakanlık Kuruluş ve Görevlerine İlişkin 265 sayılı Kanun daha sonra düzenlenerek 12.07.1968 günlü Resmi Gazete'de yayımlandı). Böylece daha önce devletçe Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü içinde Turizm Dairesi Başkanlığı'nca ele alınan turizm konusu, bir yandan planlı ekonominin bir sektörü durumuna gelirken bir yandan da bakanlık düzeyinde yetki ve sorumluluk konusu oldu.

Bu bağlamda Devlet, temelde turizm sektörünü geliştirerek dış ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamaya odaklandı. Bu amaca da ana pazar bölümü olarak Avrupa'nın zengin ülkelerinin orta ve alt-orta gelir düzeyi ailelerinin oluşturacağı kitle turizmi yoluyla ve temel ürün olarak tarihi

eser ve tarihi alan ziyaretleri ile destekli, deniz-kum-güneş tatili yoluyla ulaşmayı kararlaştırdı.

Aynı doğrultuda belirlenen politikalarda aşağıda sıralanan temel öğeler yer almaktadır:

1. Kıt kaynakların gelişigüzel dağıtılmasını önlemek için turizm açısından çekiciliği yüksek alanlar önceden belirlenecek, buraların fiziksel planları tamamlanacak, altyapı ve üstyapı birbiriyle ilişkileri gözetilerek bu planlara göre yapılacaktır.

2. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, biri Ege diğeri Akdeniz Bölgesi'nde iki öncelikli gelişme bölgesi belirledi. Bunlar; Ege Bölgesi'nde Dilek Yarımadası, Akdeniz Bölgesi'nde ise Side yöresidir. Bu ikisinin arasında da Side'ye öncelik verildi ve yukarıda özetlenen politikanın kalkınma planları plan belgelerinde ilk dile getirilişinden ancak beş yıl sonra, Bakanlık, 1969 yılında, Side'nin fiziksel planlarının elde edilmesi amacıyla uluslararası bir mimarlık ve şehircilik proje yarışması düzenledi ve sonuçlandırdı. Ancak yine 1969 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı önerisiyle 6/12209 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe konuldu. Bu kararnamaya göre Çanakkale-Balıkesir illeri sınırının denize saplandığı nokta ile Antalya-İçel illeri sınırının denize saplandığı nokta arasında uzanan üç kilometre derinliğindeki sahil şeridi turizm gelişme bölgesi ilan edilerek, burada çok kısa sürede çok büyük bir nitelikli turistik yatak kapasitesi hedeflendi (2000 yılının sonuna kadar 174.500 yatak), üst düzey koordinasyonu sağlamak üzere Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı başkanlığında, ilgili bakanlıkların müsteşarlarından oluşan bir Turizm Koordinasyon Kurulu kuruldu. Kararname hedeflerini gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenen Devlet Planlama Teşkilatı bir yabancı firmaya, kararnamenin tanımladığı bölgenin master planını yaptırdı. Bu çalışmaya bugün ulaşma olanağı bulunamadı, ancak bu maddenin yazarı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Planlama Dairesi'nde ve Turizm Planlaması Genel Müdürlüğü'nde çalıştığı dönemde (1972-1976), bu çalışmayı inceleme ve değerlendirme olanağı buldu. Çalışma bölgenin kıyı boyunca ve hemen gerisinde konaklama tesisi kurulabilecek alanlarını belirledikten sonra iki yöreye öncelik verdi ve bu yörelere ilişkin konaklama tesisi adaları ile ulaşım ağlarını tanımladı.

Bu yörelerden biri Antalya kentinin doğusunda, Aksu Nehri ile Köprüçay arasında, yer alan ormanlık kumul yöredir; bu yöre Doğu Antalya proje alanı olarak adlandırıldı. Diğeri ise Antalya kentinin güney batısında, Beldibi Köyü (dahil) ile Tekirova Köyü (dahil) arasında uzanan, hareketli topoğrafyaya sahip çam ormanları, tarım alanları ve kırsal yerleşme alanlarının iç içe yer aldığı kıyı yöresidir; bu yöreye de Güney Antalya Proje Alanı adı verildi. Devlet Planlama Teşkilatı bu iki yörenin ayrıntılı planlarının yapılp altyapılarını tamamlanması ve özel yatırımcıların özendirilerek turizm konaklama yatırımlarının gerçekleştirilmesinin sağlanması için örgütlenirken, hükümet, Teşkilatın uygulama ile uğraşmaması yönünde karar aldı ve yeni bir kararname ile 6/12209 sayılı kararnamenin belirlediği hedefleri gerçekleştirme görevini Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na devretti.

Bu gelişmeler olurken Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bir yöresel turizm gelişme projesi düzenlenirse bu projenin gerektireceği teknik altyapının yarı maliyetine eşit uygun koşullu kredi vermeyi önerdi. Bu öneriyi izleyen görüşmeler ve incelemeler sonucunda üç aday yöreden (Side, Doğu Antalya ve Güney Antalya) Güney Antalya Yöresi söz konusu proje için seçildi. Proje, yasal, kurumsal, teknik ve parasal dayanakları Güney Antalya Turizm Gelişim alanı, Antalya Körfezi'nin batı kıyısını oluşturmakta, Antalya limanı ile Körfezin güneybatı bitişini belirleyen Gelidonya burnu arasında uzanmaktadır. Batı Torosların denize en çok yaklaştığı bir topoğrafyada yer alan bu yöre, barındırdığı doğal ve tarihi değerler, tarım peyzajı gibi nedenlerle 1960'lı yıllardan başlayarak yoğun ilgi odağı olmayı sürdürmektedir.

Proje dört evreden oluşmaktadır:

1970-1974 Evresi: Bu dönemde, Antalya il merkezini, Kemer üzerinden, batı ilçelerine bağlayacak kıyı yolunun yapımının başlamasıyla yöre önemli bir ikincil konut baskısı ile karşı karşıya kaldı. 1605 sayılı İmar Kanunu'nun, 6785 sayılı yasayla eklenen ek yedi ve ek sekizinci maddelerinin ve yöre kıyısında kaçak yapılaşmaya karşı kısa bir süre uygulanan kararlı bir mücadelenin

caydırıcılığı bu baskıyı kısmen frenlemektedir. Bu evrenin başında yöreye iki farklı bakış ve bunlardan üretilen iki farklı fiziki plan bulunmaktadır. Birincisi, 6/12209 sayılı Turizm Gelişim Politikası Esasları'na İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı doğrultusunda, DPT Müsteşarlığı'nın bir yabancı planlama bürosuna yaptırdığı, yörede 75 -80 bin dolaylarında turistik yatak kapasitesi öngören bir ana plandır. Diğeri ise Orman Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı, Olympos-Beydağları Sahil Millî Parkı Uzun Vadeli İnkişaf Planı'dır. Bu plan da yörenin nüfusunun, doğal ve tarihi değerlerinin, tarım dokusunun korunmasının yanı sıra kamping, ev pansiyon, küçük otel-motel, tatil köyü niteliğinde sınırlı konaklama kapasitesi yaratılmasını öngörmektedir. Dünya Bankası'nın bir bütünleşik turizm projesinin altyapısına kredi desteği sağlama önerisini değerlendiren Turizm Bakanlığı bu amaçla seçilen Güney Antalya yöresine ilişkin bu iki farklı yaklaşımı, Bakanlıklararası Turizm Koordinasyon Kurulu'nun gündemine taşıdı, iki planın da farklı yönlerde olmakla birlikte (korumacı \diamond geliştirmeci) kurul, her iki planın yaklaşımlarını da abartılı buldu ve yörenin özelliklerini hem koruyan hem turizm açısından değerlendiren yeni bir plan yapılması gerektiğine 1974 yılının Ocak ayında karar verdi.

1975-1977 Evresi: Turizm Koordinasyon Kurulu kararı uyarınca Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskân, Tarım, Orman ve Köy İşleri (Milli Parklar Genel Müdürlüğü) Bakanlıklarının ortak çalışması ile, 1/25 bin ölçekli Güney Batı Antalya Çevre Düzeni Planı hazırlandı. Bu plan, düzenlenmesine katılan teknisyenler açısından iç ve dış örneklerin ve uygulamaların değerlendirilerek ilkelerin ve hedeflerin ortaya konduğu bir çalışmadır. İlkelere, hazırlanışındaki ve uygulanışındaki katılım, kurumsallaşmada kimi öncü uygulamalar açısından bütünleşik kıyı alanları yönetimi yaklaşımında bir ön örnek olduğu da söylenebilir. Plan kararlarında yörenin özelliklerini koruma gayreti ağırlık taşımaktadır. Örneğin, gelişmeye ve yapılaşmaya açılan kıyı boyu ile gelişme alanları arasındaki kamuya serbest olarak açık tutulacak günöbirlik alanların boyu eşit olarak düşünöldü. (Bu ilke sonradan bozulmuş, kıyı kamununun serbest ve eşit kullanımına kapanmıştır. Oysa bu

ilke, Anayasadan başlayarak tüm ilgili mevzuatta ve plan hükümlerinde yer alan bir hükümdür).

1978-1982 Evresi: Yerleşmelerin ve turizm gelişme alanlarının 1/5000 ve 1/1000 planlarının ve yörenin teknik altyapılarının projelerinin düzenlenmesi ve uygulanmaya başlaması evresini kapsayan bu dönemde, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı öncü-örnek niteliğinde üç turistik tesisin yapımını başlattı, ancak bunlardan yalnızca Kızıltepe'deki kamping alanı gerçekleştirildi. Öte yandan bu evrede, Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi kapsamında öngörölmüş olan teknik altyapının tamamı, turizm gelişim alanlarında arazi mülkiyet bütünlemesini sağlayacak kamulaştırmalar, kimi kaçak yapıların yıkımı ve 25 bin ABD Doları tutarındaki Dünya Bankası kredisinin yürürlüğe girişi de gerçekleşti. Kredinin kullanımı Hükümet bütçesinden eş değer kullanım koşulu taşımakta ve kullanılmayan kısmı üzerinden yüzde 0,75/yıl faiz ödenmesini gerektirmekteydi. Bu koşullar projeye hem gerekli finansmanı, hem de hükümet nezdinde önemini korumasını sağladı.

1982 Sonrası Evresi: 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu 1982'de yürürlüğe girdi. Bu evre bir yandan bu kanunun ve öngördüğü teşvik tedbirlerinin yürürlüğe girmesi ile turizm yatırımlarının başladığı, daha çok yatırım talebinin bir baskıya dönüştüğü, toplu ya da mevzii değişikliklerle plan yöresinin giderek daha fazla yapılaşmaya açıldığı, ilk planda korunmaya ve kamununun serbest yararlanmasına açılmış olan alanların özel yatırımlara tahsis edildiği, ulusal park sınırlarında önemli değişikliklerin gündeme geldiği ve kısmen gerçekleştiği, bu gelişmelerle birlikte belediyeleşme sürecinin gerçekleştiği evredir.

1976'da bitirilerek Dünya Bankası'na gönderilen Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi Sentez Raporu'nda alanın özellikleri aşağıda açıklanmaktadır. Bu anlatımda proje öncesi durum açıklandıktan sonra () içinde ve eğik harflerle bu madde kaleme alındığı zamanki durum da belirtilmektedir.

Sınırlar ve coğrafya

1/25 bin ölçekli plana konu alan Antalya Körfezi'nin Batı kıyısını oluşturan sarp topoğrafyalı ormanlık coğrafyada yer almaktadır. Kuzey

sınırı Antalya kentinin de yer aldığı geniş ovanın güneyi, başka bir tanımla, Antalya'nın o sıralarda yapımı süren yeni ticari limanı ve bunun kaya dolgusu için hemen gerisindeki yamaçta açılan taş ocağı, Doğusu Antalya Körfezi, Güneyi, Körfezin de bitim noktası olan Gelidonya burnu, Batısı ise kıyıdan ortalama, yaklaşık 1,6 kilometre ile 11 kilometre arasında değişen bir uzaklıktan geçen hayali bir çizgi ki kıyı gerisindeki geliştirilebilir alanları içermektedir. Alan bu sınırlar içinde Kuzey-Güney doğrultusunda kuş uçuşu yaklaşık 76 kilometre uzunlukta.

Zengin orman örtüsünün yarattığı habitat zenginliğinin yanı sıra kıyıya paralel uzanan Beydağları, âni bir yükselişle çok görkemli bir görünüm oluşturmaktadır. Bu görünüm hem Antalya'dan ve Körfezin açıklarından itibaren hem de alanın kıyıları boyunca algılanmaktadır. Sel rejimli ve düşük debili akarsuların en önemlisi Ağva dere-sidir. Bu akarsuyun açtığı vadi, kıyıyı iç kesimlerdeki Gödene Vadisi'ne bağlayacak bir doğal geçit oluşturmaktadır. İklim bölgede hâkim olan Akdeniz iklimidir. Bölgede yazın yakıcı, kavurucu, kışın dondurucu etki yapan kuzey rüzgârı, bu yöreye denizi yalayarak geldiği için olumsuz etkisi yazın da kışın da hafiflemekte ve yörede olumlu bir mikro klima özelliği oluşturmaktadır.

Kaynak: Örs, S. (2020). Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/guney-antalya-turizm-gelisim-projesi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Otelcilik, İkrâm ve Turizm Eğitimi Projesi

Kısa adı OİTEP olan Otelcilik, İkrâm ve Turizm Eğitimi Projesi, 1989-1995 yılları arasında Dünya Bankası Fon Katkısıyla Turizm Bakanlığı'nun koordinasyonunda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün teknik danışmanlığında gerçekleştirildi. Proje kapsamında dört meslekte uluslararası meslek standartları üçlü teknik Danışma Kurulu toplantılarıyla Türkiye koşullarına adapte edilmiş, dört meslek alanında (Resepsiyonist, kat şefi, garson ve aşçı) eğitim standartları belirlenmiş, ders planı ve tam öğrenme esasına göre eğitim standartları, öğretmen el kitapları ve öğrenci kitapları ve öğretim materyali hazırlanmış ve sektörden seçilen 120 eğitici adayına eğitimcilerin eğitimi programlarıyla pedagojik eğitim verilmiş olup beş olan TUREM sayısı 12'ye yükseltilmiştir. Ayrıca Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü bünyesinde Otelcilik Endüstrisinde İleri Eğitim Merkezi (OTEİEM) adıyla bir eğitim merkezi kuruldu ve sektörden gelen eğitim taleplerine göre ücretsiz eğitim programları düzenlendi ve düzenlenmeye devam etmektedir.

Kaynak: Mısırlı, İ. (2019). Otelcilik, İkrâm ve Turizm Eğitimi Projesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/otelcilik-ikram-ve-turizm-egitimi-projesi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE MESLEKİ ÖRGÜTLER

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK)

Cumhuriyetin ilan edildiği günlerde (06. 11. 1923), saygın bir Avrupa ülkesi olmak ve çağdaş uygarlığa ulaşmak hedefinin ileri görüşüyle, Cumhuriyet'in ilk işlerinden biri olarak, Büyük Atatürk'ün direktifleri ile Lozan Konferansı Genel Sekreteri ve Atatürk'ün yakın arkadaşı Büyükelçi Reşit Saffet Atabinen tarafından kuruldu. Kurumun ilk adı Türk Seyyahin Cemiyeti'dir.

Kurum, motorlu taşıt giriş çıkışında gümrük muafiyetlerini teminat altına almak, turizmi geliştirmek, çarpık şehirleşmeyi önlemek, estetik değeri olan yapıları restore etmek, Türkiye'nin tarihi ve

arkeolojik değerlerini, ata yadigarı eski eserleri ve anıtları korumak, kurtarmak, onlara yeni ve çağdaş işlevler kazandırmak ve tarihi dokuyu bozmadan yaşatmak, ayrıca otomobil sporlarını geliştirmek amacıyla; maddi kazanç gayesi gütmeksizin ve kar dağıtmaksızın, bütün kazancını tekrar milletine harcayan, seçilmiş yöneticileri tamamen ücretsiz olarak fahriyen çalışan, bir sivil toplum kuruluşu, ünlü ve köklü bir kültür kurumu olmakla birlikte, aynı zamanda evrensel nitelikte bir kulüptür.

Atatürk'ün himayelerine aldığı (Cumhuriyet, 03. 04. 1930) saygın kuruluşuyla, tarihi geçmişine, şehir estetiğine ve toplum yaşamına kazandırdığı

görmekle eserleriyle, uluslararası alandaki itibarı ve üyelikleri ve yaşam standardı bakımından Avrupa değerleriyle örtüşen amaçlarıyla Turing, ulusal hedeflerimize varmada öncülük edecek milli güçlerimizden biridir.

Bakanlar Kurulu'nun 02. 04. 1930 tarih ve 9069 sayılı kararı ile Kurum, Kamu Yararına Çalışan Dernek sayılmış, 21. 01. 1974 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7/7710 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de adına Türkiye ibaresi eklendi.

Kurucu Başkan Reşit Saffet Atabinen'den sonra onun yetiştirdiği değer olarak kuruma kesintisiz 55 yıl hizmet veren ve TURING'İ bugünkü seviyesine çıkararak, başta İstanbul olmak üzere, ülkenin birçok köşesinde harabelerden abidevi eserler yaratan, yukarıda belirtilen misyonu kuruma kazandıran ve kurmuş olduğu kendi adını taşıyan vakfına bütün maddi ve kültürel birikimini ve eserlerini armağan eden Çelik Gülersoy (1930-2003) Kurum'un Onursal Başkanı'dır.

Kurumun son genel merkezi İstanbul Seyrantepe'de olup, gümrük sorumlulukları, triptik hizmetleri, hudut kapılarındaki hizmet ağı, otomobil sporlarına katkı buradan yönetilmektedir. Kurum, dünyanın bütün uygar ülkelerinde bulunan ve bağımsız nitelik taşıyan diğer devletlerin Turing kulüpleri ile birlikte üst kuruluşu oluşturan merkezi Paris'teki FIA'ya (Federation International Automobile) bağlı olup uluslararası platformda yer alıyor. Kurum, Türkiye'nin ilk turizm afişlerini ve prospektüslerini bastırarak, ilk çağdaş ve modern gümrük kapısını Kapıkulede kurdu, resim sanatının şaheserleri olan tabloları toplayıp koruma altına aldı, çoğu İstanbul'la ilgili özgün yayınlarda bulundu ve bunların kitaplığını kurdu (Onursal Başkan Çelik Gülersoy, vakfında dünyanın en zengin İstanbul Kitaplığını oluşturdu). Turing'in efsanevi başkanı Çelik Gülersoy, çoğu İstanbul hakkında yazdığı eserleri ile yayıncılıkta ve baskı tekniğinde yenilikler yarattı; ayrıca uzak ve tanınmayan bir Orta Anadolu kasabası olan Safranbolu'nun eski konaklarını restore ederek bu ilçeyi dünyaya tanıttı, Safranbolu'nun UNESCO Kültür Mirası Listesi'ne alınmasını sağladı. Halen İstanbul'da kurumca özgün turistik tesis olarak kullanılan Sultanahmet'teki Ayasofya Konakları, Soğuk-

çeşme Sokağı, Sarnıç, Yeşilev, İstanbul Sanatları Çarşısı, Kadıköy'deki Fenerbahçe Parkı- Romantika, Büyükkada Kültürevi, İskele Kafe ile İstanbul Belediyesince geri alınan Emirgan ve Yıldız Konularındaki Köşkler, Çamlıca tesisleri, Hidiv Kasrı ve Kariye gibi emsalsiz köşeler de bu kişinin eserleridir.

Kurum, Çelik Beyin vefatından sonra başkanlığı devralan ve bu maddenin yazarı olan en yakın arkadaşının devam ettirdiği çalışmalarla Ankara'da Bahçelievler Kültürevi , Antalya Kaleiçi'nde tarihi bina ve Safranbolu Beybağı Konakları restorasyonu ve klasik otomobil yarışları nostaljisi ile eserlerine devam edegeldi.

Hukuken özel bir dernek niteliğinde bulunan kurum, her ne kadar bir dizi hukuka aykırı işlemlerle kayyım yönetimine verilmiş ise de, önceki yasal yöneticilerin İstanbul mahkemelerine açtığı davalar kazanılmış olup istinaf sonucu beklenmektedir.

Kaynak: İbrahimhakkıoğlu, U. (2020). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizm-ansiklopedisi.com/turkiye-turing-ve-otomobil-kurumu-ttok> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF)

KTMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) 1948 yılında Türk yükseköğrenim gençliğini temsil etmek üzere kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Federasyon çalışmaları Kültür Sanat, Basın Yayın, Folklor, Dış ilişkiler, Uluslararası Kültür Organizasyonu, Müzik, Yedek subay Öğretmenler, Öğrenim Sağlığı Araştırma ve Etüt Bürosu, Foto-Film, Kurs Komitesi, Teknik komiteleri tarafından yürütülür. Kuruluş, bünyesindeki Turizm Müdürlüğü ile de öğrenci turizmini geliştirmek ve yürütmek amacıyla olumlu faaliyetlerde bulunmakta ve rehber yetiştirmektedir. Federasyon, ilkin bünyesinde sadece İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birlikleri bulundurmakta iken, teşkilatını kısa sürede 57 cemiyet ve yedi birliğe yükseltmiş, zamanla neredeyse bütün üniversite fakülteleri öğrencileri Federasyona dâhil olmuştur. Türkiye Milli Gençlik

Teşkilatı'nın (TMGT) ve Milli Tescim Birliği'nin kurucu ve asil üyesi olup, uluslararası alanda da WUS (Dünya Üniversiteler Arası Yardımlaşma Birliği) WAY (Gençliğin Dünya Topluluğu) ve COSEC (Milli Talebe Teşekkülleri Koordinasyon Sekreterliği) ile işbirliği yaparak bütün dünya öğrencileri arasında dostluk ve bilgi alışverişi sağlamayı amaçlamıştır.

17 Mayıs 1948 tarihinde İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ile İstanbul Teknik Üniversitesi Birliği tarafından kurulan Türkiye Milli Talebe Federasyonu'na 20 Eylül 1948 tarihinde Bakanlar Kurulunca Milli unvanının kullanma izni verilir.

TMTF'ye yıllar içinde pek çok isim başkanlık yapmıştır. Bunlar sırasıyla: Talha Ermiş, Can Kırac, Oğuz Altan, Ali İhsan Çelikkın, Mesut Ülkü, Nedim Üsdiken, Hüsamettin Canöztürk, Vahdet Tayan, Samet Güldoğan, Ayhan Soysal, Nurettin Sözen, Mahmut Kemal Kumkumoğlu, Erdoğan Tuncer, Ahmet Güryüz Ketenci, Yücel Akıncı, Sencer Güneşsoy (ve Ekrem Özer) olarak bilinmektedir.

Kapatılma zamanı konusunda farklı yayınlarda farklı tarihlerin verilmekle birlikte 1971 yılında mühürlendiği ve 1972 yılında Yeni Cemiyetler Kanunu uyarınca 36 dernekle birlikte feshedildiğine dair bilgiler öne çıkmaktadır.

Federasyon, kurulduğu 1948 yılından 1960 yılına kadar tamamıyla öğrenci sorunları ile ilgilenmiş, ikamet imkânlarının artırılması, öğrencilere yazın ücretli iş imkânı sağlanması, öğrenci klinikleri kurulması ve öğrenci sağlığının yakından takip edilmesi, tatil kampları, çalışma kampları ve öğrenci yurtları meselesi ve turizm çalışmaları faaliyetlerinde bulunmuş, turizm rehberleri yetiştirmiş, yurtdışı bağlantıları kurarak bazı gençlik çalışmalarının Türkiye'de öncülüğünü yapmış ve bu konularda da başarılı olmuştur. 1960 yılından kapanışına kadar ise yine aynı faaliyetlerle uğraşmakla beraber öğrenci sorunları yerini toplumsal sorunlara bırakmış ve TMTF ülkeye en yararlı bulma amacı doğrultusunda hareket etmiştir.

Bugün Türkiye'de 60'ların gençlik hareketleri içinden gelenler, yani TMTF'nin bünyesinde de yer alan pek çok genç, gelecek yıllarda da siyasetin bürokratik ekibinin içinde olmuşlardır.

Kaynak: Erdendoğdu, F. (2023). Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), içinde, Kozak, N. (Editör), *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turkiye-milli-talebe-federasyonu-tmtf> (Erişim tarihi: 04.10.2023).

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT)

Milli Gençlik Komitesi, Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMGT) ve Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) çok siyasallaştığı gerekçesiyle, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi öğrenci derneklerinin öncülüğüyle 1949 yılında kuruldu. Milli Gençlik Komitesi'ne daha sonra Türk Kadınlar Birliği, Kızılay Gençlik Kolu, Anadolu Oymağı, Milliyetçiler Derneği ve Türk İzciler Derneği kurucu üye oldular. Örgüte 1952 yılında Türk Devrim Ocakları ve Türkiye Tekstil İşçileri Federasyonu da katıldı. Milli Gençlik Komitesi'nin adı, 8. 03. 1954 tarihinde Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) adını alarak, kapatıldığı tarihe kadar bu adla anıldı. Tüzüğüne göre Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), Türk Devrim Ocakları, Türkiye Tekstil İşçileri Federasyonu ve Türk Kadınlar Birliği, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın asli üyeleridir. Daha sonra bu kuruluşlara 1957'de Türkiye İzciler Birliği de eklendi ve ideolojik olarak farklı bir yöne sarması dolayısıyla Milliyetçiler Derneği üyelikten çıkarıldı.

TMGT'nin kuruluş amacına dönük olarak, Türkiye'de çeşitli konularda faaliyet gösteren gençlik kuruluşlarını bir çatı altında toplayarak başta öğrenciler ve işçiler olmak üzere gençliğin sorunlarına çözüm getirmenin yanı sıra Türk gençliğini Türkiye'de ve dünyada temsil ederek dünya barışına katkıda bulunmayı amaçlan çalışmalar içinde oldu. TMGT'nin yönetimi TMTF'ye bağlı birlikler, üye öğrenci dernekleri ve ilgili fakültelerdeki öğrencileri örgütlerinin doğal üye olarak yer aldıkları genel kurulda yapılan seçimle iş başına geliyorlardı.

TMGT pek çok alanda faaliyet gösterdi. TMGT'nin bünyesinde yer alan bölümler arasında Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ekonomi Bölümü, Tarım Bölümü, İşçi Bölümü, Folklor Bölümü, Turizm Bölümü, Tiyatro Bölümü ve Kitap/Yayıncılık Bölümü sayılabilir. Faaliyet gösterdiği dönemlerin

ve özellikle de 1960'lı yılların siyasal atmosferi içerisinde ülke sorunlarına kayıtsız kalamayan TMGT, 27. 05. askeri darbesinin gerçekleşmesinde önemli rolü olan 28. 04. 1960'taki üniversite gençliğinin Demokrat Parti (DP) iktidarına yönelik protestosunda öncü bir rol oynadı. Darbe sonrasında da askeri yönetime desteğini açıkladı. TMGT, TMTF üyeleri ile birlikte köy köy dolaşarak "27 Mayıs İhtilali'nin meşruiyetini" köylülere anlattılar. Özellikle 1965 yılında TMGT yönetiminin bütünüyle Atatürkçü, çağdaş ve laik yaşam biçimini savunan bir kesime geçmesinin ardından TMGT'nin ülke sorunlarına ilişkin çalışmaları daha da arttı. Bu dönemde TMGT'nin göze çarpan çalışmaları arasında yer alan Milli Petrol Kampanyası geniş bir yankı uyandırdı. Bu bağlamda Mobil, Shell, BP ve Castrol gibi uluslararası petrol şirketleri protesto edildi. Yürütülen faaliyetler arasında özel okullar devletleştirilmedir yürüyüşleri TMGT, TMTF ve Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun işbirliğinde yapıldı. ABD'nin 6. Filosu'nun 1969 yılında Beşiktaş'da düzenlenen gösterilerle protesto edilmesi de bu etkinlikler arasındadır.

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı dünyadaki öğrenci federasyonlarının toplantılarında üye dernek olarak Türkiye'yi temsil etti. TMGT aynı anda Uluslararası Gençlik Turizmi Örgütü Federasyonu (Federation of International Youth Tourism Organisation, FIYTO), Uluslararası Öğrenci Seyahatleri Merkezi (International Student Travel Center, ISTC), Bureau International Travaille Etudiant Jeunesse ve dönemin Doğu Bloku ülkelerinin öğrenci derneği BITEJ'e üye oldu. Hem kapitalist hem de sosyalist bloğa ait öğrenci derneklerine üye olan dünyadaki iki öğrenci/gençlik derneğinden biri oldu. Ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğu (bugünkü adıyla Avrupa Birliği), Avrupa Milli Gençlik Komiteleri Konseyi (CENYC) ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonun da üyesi oldu. TMGT, 1964 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına dernek statüsü kazandı. Dernek uzun yıllar, şimdilerde Cağaloğlu'ndaki Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bulunduğu binada ve Tünel'deki (İstiklal Caddesi) merkezinde faaliyet gösterdi. TMGT, 12 Eylül Askeri Darbesi'nden sonra, 05.11.1980 tarihinde askeri yönetim görevlilerine dernek yöneticilerinden Deniz Tüfekçi

tarafından binanın anahtarı teslim edilerek, faaliyetlerine son verildi. Böylelikle TMGT'nin bütünü arşivi kayboldu.

TMGT'nin turizmle ilgili çalışmaları: TMGT'yi diğer öğrenci derneklerinden ayıran en önemli yönü, turizm alanında yürütülen çalışmalarıdır. TMGT'nin turizmle ilgili çalışmaları 1959 yılında başladı. Bu bağlamda uluslararası gençlik toplantılarına ev sahipliği yapması, dünya gençliği ile yürütülen ilişkiler, turist rehberliği ve dil kursları, öğrenciler için doğa ve kültür gezileri ilk akla gelen faaliyetlerdir. TMGT'nin 1965 yılında düzenlediği 16. Uluslararası Öğrenci Turizm Konferansı'na 50 dolayında farklı ülkeden temsilciler geldi. 1975 yılında FIYTO ve TMGT'nin organizasyonunda İstanbul'da yapılan etkinliğe 2.000 kişi katıldı. Turist rehberliği kursları TMGT'nin en önemli ve en ciddi gerçekleştirilen etkinlikleri arasındadır. Dönemin önde gelen akademisyenlerinin dersler verdiği bu kurslar 1955'den itibaren 1975 yılına kadar 20 yıl devam etti. Pek çok kişinin TMGT'nin rehberlik kurslarına devam ederek profesyonel turist rehberi olduğu ve rehber olarak çalıştığı biliniyor. Yine dernek tarafından verilen öğrenci belgeleri özellikle Avrupa ülkelerine seyahat eden Türk öğrencilerine indirimli tren seyahatleri ve hostellerdeki konaklamalarında kayda değer indirimler sağladı.

TMGT Turizm Masası, yıllar içerisinde oldukça başarılı işlere imza attı. TMGT Turizm Masası'nın 1979 yılındaki yıllık geliri birbuçuk milyon ABD Dolarına ulaştı. TMGT, 1977 yılının 13 Temmuzunda 66 tur otobüsünü aynı anda Türkiye turuna çıkarırken, aynı yıl yapılan tur sayısı 360 oldu. Bazı tarihlerde bir günde tura çıkan otobüs sayısı 100'ün üzerine çıkabiliyordu. Bu turlarda hizmet alınan otel, pansiyon, hostel ile lokantalarda işletmeci ve çalışanlarına yönelik hizmet içi kurslar TMGT tarafından düzenlendi. 1960 ve 1970'li yıllarda sırt çantalı gençler ile hippilerin Nepal, Katmandu, Hindistan'a yönelik seyahatlerinde TMGT'nin de önemli rolü oldu. TMGT kiraladığı otobüslerle Sultanahmet'ten Hindistan'a, Nepal'a yıllarca otobüs seferleri düzenledi. TMGT bir seyahat acentası gibi çalıştı. TMGT Turizm Müdürlüğü (Bölümü) Amatör Turist Rehberliği Kursları, Gençlik ve Öğrenci Yurtdışı ve İçi Çalışma Kamp-

ları, Trafik Ehliyet Kursları, Öğrenci Trenleri, Öğrenci Yurtları ve Hosteller, Öğrenci Kartları (FIY-TO / ISTC / HOSTEL KARTI), Fotoğrafçılık Kolu ve Festival Organizasyonları olmak üzere sekiz birimden oluşuyordu. Turizm Müdürlüğü bütün bu işleri birim şefinin altında çalışan operasyon sorumlusu, satın alma ve kontrat sorumlusu, tur hesaplama ve programlama sorumlusu, ulaşım ve otobüs kontratları sorumlusu, rehber planlama ve ilişkiler sorumlusu, AR-GE ve tur analizleri sorumlusu, turistik enformasyon büroları bulunuyordu. Turizm Müdürlüğünün muhasebe işleri adı altında bir bölümü daha vardı ve bu birim; önbüro, uluslararası kart satışları ve öğrenci tren bileti sorumlularından oluşuyordu.

TMGT'nin ilk Turizm Şube Müdürlüğü görevini 1959-1964 yılları arasında, sonraki yıllarda turizm alanında çeşitli işler yapan Oktay Alpin yürüttü. Oktay Alpin, Turizm Danışma Toplantılarında TMGT'yi birkaç kez temsil etti. Zaman içerisinde TMGT'nin Turizm Masası'nda turizm alanındaki çalışmaları ile tanınan pek çok kişi görev aldı. Bunlar arasında, Hami Fidanoğlu, Kasım Zoto, A. Ahmet Özatacan, A. Bektaş Bozdağ, Behlül Üsdiken, Berge Ulaş, Caner Saka, Cavit Kavak, Çetin Kayra, Deniz Tükfekçi, Emre Kocaoğlu, Ergican Acarbaş, Ertuğrul Karaoğlu, Feyzullah Ulugün, Haşim Orbay, Hüseyin Muti Akgün, İsmet Kazan, M. Mesut Uzal, Mehmet Ata Tansuğ, Metin Kazan, Nejat Gürsoy, Nevin Pakalın, Oktay Alpin, Özer Sarcan, Serdar Karcılıoğlu, Ufuk Mestanoğlu, Veysel Günsel Yusuf Yazıcı ve diğer pek kişi bulunuyor. TMGT kökenli kişiler tarafından sonraki yıllarda en az 100 seyahat acentası kuruldu.

Kaynak: Kozak, N. (2020). Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turkiye-milli-genclik-teskilati-tmgt> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)

14. 09. 1972 yılında kabul edilen ve 28. 09. 1972 yılında 14320 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilen Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'nun 32. maddesinde "Seyahat acentala-

rı, seyahat acentalığı mesleğinin yurt ekonomisi ve turizmüne uygun surette gelişmesini sağlayıcı tedbirleri almak ve mesleki ahlak ve tesanüdü korumak amacıyla Seyahat Acentaları Birliği adı altında tüzel kişiliği haiz bir birlik kurarlar. Seyahat acentalarının bu birliğe üye olmaları zorunludur." şeklinde belirtilmiştir. Yine aynı kanunun 33. ve 34. maddelerinde birliğin görevleri ve organları açıkça belirtilmiştir. Bu kapsamda Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Disiplin Kurulu olmak üzere dört organı bulunan birliğin temel görevleri şöyle belirtilmiştir: "Seyahat Acentaları Birliğinin görevi, pazar araştırmaları ve seyahat acentalığı konusunda incelemeler yapmak, birlik üyeleri arasındaki haksız rekabetin önlenmesi hususunda gerekli tedbirler almak, seyahat acentaları personelinin yetiştirilmesi için kurslar ve seminerler düzenlemek, Bakanlıkça istendiğinde görüş bildirmek, uluslararası kuruluşlarda seyahat acentalarını temsil etmek, bu kanunda ve 34 üncü maddenin son fıkrasında bahsedilen yönetmelikte belirtilen diğer görevleri ifa etmektir." Merkezi İstanbul'dur.

TÜRSAB bu görevleri ilgili kanuna dayanarak hazırlanan ve 3. 06. 2018 tarihinde güncel hali 30440 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelik çerçevesinde yürütmektedir. Bu kapsamda temel işlevleri ve faaliyetleri arasında seyahat acentacılığına ilişkin faaliyetler, mesleki sorunların çözümlenmesi, mesleki disiplinin sağlanması ile sektörel gelişmeleri takip etmek, bunula ilgili ar-ge faaliyetleri yapmak ve bu sonuçları başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere ilgili kurumlar ve kamuoyu ile paylaşmak yer almaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren her seyahat acentası ilgili kanun ve yönetmelik gereği TÜRSAB'a üye olmak ve yıllık aidat ödemek zorundadır. TÜRSAB ulusal ve uluslararası iş birlikleri için birçok birliğe de üyedir. Bu üyeliklere Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Uluslararası Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (UFTAA), Avrupalı Seyahat Acentaları ve Tur Operatörleri Birlikleri (ECTAA) örnek olarak verilebilir. TÜRSAB, birlik organlarıyla birlikte 35 Bölge Temsil Kurulu ve 17 İhtisas Komisyonu (Av Turizmi, Gastrono-

mi Turizmi, Dağlık turizmi vb.) ile çalışmalarını sürdürmektedir.

Kaynak: Akdu, S. (2019). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turkiye-seyahat-acentalari-birligi-tursab> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV)

Turizm eğitimine, tanıtımına gönül veren, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının temel öğesinin turizm sektörü olduğuna inanan, iş adamı, uzman, siyasetçi ve turizmciden oluşan müteşebbis bir gurubun kurduğu, kar amacı gütmeyen bir vakıftır. Türkiye’de 1980’li yılların ortalarında başlayan ve 1990’lara kadar hızla gelişen turizm yatırım faaliyetlerinin artması, beraberinde nitelikli personel ihtiyacını gündeme getirdi. O dönemde devletin eğitim olanaklarının konu ile ilgili yetersiz olması üzerine konunun özel sektör tarafından desteklenme ihtiyacı doğdu. Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrerem Taşcıoğlu, Vehbi Koç, Mehmet Kemal Dedeman başta olmak üzere 17 kişi ve kuruluş bir araya gelerek ilk amacı eğitim olan bu vakfı kurmaya karar verdiler. Vakfın kuruluş amacı; ülkenin mevcut turizm potansiyelini harekete geçirmek ve işlerlik kazandırmak, turizmin ülke ekonomisine katkısını artırmak, turizm politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına katkıda bulunmak, organizasyon ve koordinasyon aşamasında görev almak, eğitim desteği ile sektöre nitelikli işgücü kazandırmak, kongre sektörünün önemine dikkat çekerek, bu konuda etkin çalışma politikaları oluşturmaktır. TUGEV’in kurumsal üyeleri; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Bankası, Hilton otelleri ve Sheraton otelleridir. Kişisel kurucu üyeler alfabetik sırayla; Adnan Özaktaş, Fikret Evliyagil, Halit Ziya Yavuzer, İlhan Evliyaoğlu, M. Kemal Dedeman, M. Zekai Bayer, Nurettin Doğanbey, Orhan Başdoğan, Semahat Arsel, Sinan Babila, Tekin Ertan, Ünsal Tülbentçi, Vehbi Koç ve Yılmaz Tecmen’dir. Kurucuların ve mütevelli heyet üyelerinin her yıl belirli bir bağış verme prensi-

biyle kurulan TUGEV’e, vergi muafiyeti tanınması sağlandı.

Turizm eğitimi, turizm araştırmaları, turizm veri tabanının oluşturulması gibi birçok konuda çalışma gerçekleştiren TUGEV, Antalya-Kemer’de açılan Otel ve Eğitim Merkezi’nde (OTEM) öğrenci ve eğitici yetiştirdi, Boğaziçi, Uludağ, Trakya Üniversiteleri ile sertifika programlarını düzenledi. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) turizm eğitimi konusunda danışmanlık hizmeti de veren TUGEV, çeşitli kurslar ve etkinlikler gerçekleştirdi. TUGEV aracılığıyla, uluslararası eğitim kurumları ve yabancı uzmanlarla, ortak proje üretme çalışmaları başladı, turizm eğitimi konusunda hazırlanan öneriler, eğitim kurumları tarafından benimsenerek okul-sektör işbirliği konusunda önemli yol alındı. Türkiye’de ilk kez Eğiticilerin Eğitimi programını uygulayarak, 249 öğretmene ve eğitime sertifika verdi. TUGEV bu çalışmaların yanı sıra çok sayıda kitap ve dergi aboneliği ile bir Dokümantasyon Merkezi kurdu. Bu merkez aracılığıyla turizm konusunda çalışan kişi kurum veya kuruluşlara hizmet vererek önemli bir eğitim altyapısı oluşturdu. Sektördeki uluslararası gelişmeleri de dikkate alarak bölgesel tanıtım konusunda örgütlenme ihtiyacından hareketle 1997 yılında vakıf bünyesinde, Türkiye’deki ilk bölgesel tanıtım örgütü olan İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (ICVB) kuruldu. Günümüzde 60 civarında mütevelli üyesi olan TUGEV’in 60 kadar da ICVB’nin üyesi bulunmaktadır.

Başkanlığını, Kültür ve Turizm Bakanı’nın yaptığı mütevelli heyet tarafından seçilen TUGEV Yönetim Kurulu bünyesinde İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Ticaret Odası, TÜRSAB, TUROB ve THY gibi kuruluşların başkanları ve sektörün önde gelen turizmcileri bulunmaktadır. Bu hali ile TUGEV bugün hem Türkiye’nin hem de İstanbul’un turizm sektörünü temsil eden tek kurum özelliğini taşımaktadır.

Kaynak: Ççiçek, D ve Zencir, E. (2019). Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-gelistirme-ve-egitim-vakfi-tugev> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

KİŞİLER

Reşit Saffet Atabinen

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kurucu üyelerinden, Türk siyasetçi, diplomat, tarihçi, yazar Reşit Saffet Atabinen, Sarıyer'de annesinin babası Bedestânî Mustafa Efendi'nin konağında dünyaya geldi (1884). Annesi Fatma Saliha Hanım, Babası Mızıka-i Hümayun eski Miralay Saffet Bey'dir. Küçük yaştan itibaren aldığı terbiye ve eğitimler neticesinde, çok iyi derecede Fransızca bilen, entelektüel bir devlet adamı oldu. Yaptığı işlerle, bilgi ve birikimi ile Mustafa Kemal'in takdirlerine nail oldu ve Nutuk'un Fransızca'ya çevrilmesi görevi kendisine verildi. Henüz 21 yaşında iken, Fransa - Paris'teki Ecole Libre de Science Politiques'ten yüksek ihtisas diplomasını üstün başarı derecesi ile alarak, akabinde vatanına döndü ve Tütün Rejisi Komiserlik Kalemî Mütercimliği görevini üstlendi. Aynı zamanda İngilizce ve Fransızca olarak yayın yapan Levant Herald gazetesi başyazarlığı, Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın özel kalem müdürlüğünü de başarı ile yürütmeye başladı. Hayatı boyunca hep birden fazla alanda çalışarak, birikim ve öngörülerini doğru bir şekilde yönlendirdi, böylelikle birçok alanda öncü konumda oldu. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşunda ilk genel sekreter Reşit Saffet oldu. Kurucularından olduğu Türk Seyyahin Cemiyeti'nin 1923 yılındaki kuruluşundan 1965 yılına kadar 42 yıl boyunca kurumun başkanlığını üstlendi, hatta kuruluş aşamasında kurumun merkezi olan Galata Adalet İşhanı'ndaki mülkün beş sene boyunca kirasını kendisi ödedi. Bunların yanı sıra ülkenin uluslararası tanıtımı için birçok sergi, kongre ve seminerler düzenlendi, çeşitli eserler kaleme aldı. Kendisinin 31 adet Fransızca, 11 adet Türkçe kitabı bulunmaktadır. En önemli eseri, 1934 yılında kaleme aldığı, "Turizm'in Harsî, Siyasî ve İktisadî Faydaları" isimli kitabıdır. Bunların yanı sıra Fransızca ve Türkçe yüzlerce yazısı bulunmaktadır. Eşi Sersker Mehmet Rıza Paşa'nın torunu ve Şükrü Paşa ile Kevser Hanım'ın kızı Nurhayat Hanım'dır. Çocukları, Nükhet, Mustafa ve Gültekin'dir. Reşit Saffet Atabinen 2. 02. 1965'te vefat etti.

Kaynak: Küçükergin, F. N. (2019). Atabinen, Reşit Saffet, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/atabinen-resit-saffet> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı)

Girit'te doğdu (1890). Sadrazam olan amcasının adı Cevat (Cevat) ve paşa olan babası Şakir'in adlarının önüne annesi İsmet Hanım'ın isteği ile Musa adı da eklendi. Böylece ismi Musa Cevat Şakir oldu. Üç buçuk yaşındayken babası büyükelçi olarak Atina'ya atandı ve ailesi ile birlikte Falero'ya (Faleron) taşındılar. Daha sonra Büyükkada'ya döndüler ve burada mahalle mektebinde okula başladı. Bu sırada İngilizce özel dersler aldı ve Robert Kolej'inden mezun oldu (1907). İngiltere'deki Oxford Üniversitesi'nin Yeni Çağ Tarihi Bölümü'ne 1907 yılında kayıt oldu. Burada öğrenim görmesi, başta İtalya, İspanya ve Fransa olmak onun tüm Avrupa'yı gezmesine, müze ve kütüphaneleri ziyaret etmesine, oradaki sanat ve kültürü tanınmasına olanak sağladı. Burada geçirdiği yıllarda yaşadığı deneyimler, onu Anadolu'ya daha da sahip çıkmaya yönlendirdi, Anadolu'nun kültürel mirasının farkına varmasını yol açtı. Cevat Şakir'in edebiyat ve resme olan ilgisi onu öğrencilik yıllarında gazetecilikle tanıştırdı, sürekli çeviriler yaptı, karikatürler, çizgi romanlar ve kapak resimleri çizdi, öyküler yazdı. Roma'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydoldu. 1913 yılında evlendiği İtalyan Aniesi ile bir süre İtalya'da kaldı, İtalyanca ve Latince öğrendi. 1914 yılının Haziran ayında Afyonkarahisar'daki çiftlik evlerinde babası ile tartıştı ve babasının tabancasıyla öldürdü. On dört yıl hapis cezası aldı, ancak hafifletici nedenlerden ötürü erken tahliye oldu. Daha sonra gazete ve dergilerde farklı isimler altında yazılar yazdı. Resimli Hafta Dergisi'nde Hüseyin Kenan takma adıyla 13. 04. 1925 tarihinde yazdığı Hapishanede idama mahkûm olanlar bile asılmaya nasıl giderler? başlıklı makalesi yüzünden yargılandı ve kalebentlik cezasını çekmek üzere Bodrum'a sürgüne gönderildi. Bodrum'da üç yıllık sürgün hayatının yarısını geçirdi ve kalanını tamamlamak üzere İstanbul'a gitti. Ancak İstanbul'da

cezasının affedildiğini öğrendi ve Bodrum'a geri dönüp 1946 yılına kadar orada yaşadı. Bu sırada hümanizmin Anadolu kaynaklı olduğunu savunan, Anadolu uygarlıklarını kaynak olarak gören, Anadolu toprakları ve Helen dünyası arasında tarihi ve kültürel bir bağ olduğunu savunan Mavi Anadoluculuk düşüncesini, Halikarnas Balıkçısı, Azra Erhat, Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu ve İsmet Zeki Eyüboğlu ile birlikte geliştirdi. Cevat Şakir ve diğer Mavi Anadoluculuk görüşünü savunan aydınlar Anadolu toprakları üzerinde yaşamış tüm uygarlıklara sahip çıkarak bu kalıntıların, kültürel mirasın halk tarafından bilinmediğini ve tanıtılmadığını düşünmeye başladılar. Mavi Anadoluculuk felsefesi, mavi yolculuğun da başlangıcını oluşturdu. Cevat Şakir, Batı uygarlığının temellerinin Anadolu topraklarında başladığını herkesin kavraması için çaba gösterdi. Bodrum'un antik dönemdeki adı olan Halikarnas'ı ve denizin insanlarını kendine ad olarak seçti ve bundan sonra Halikarnas Balıkçısı olarak anılmaya başlandı. Bodrum'un bugünkü turizm değerlerinin temellerini attı ve kitaplarında sık sık bahsetti. 1946 yılında çocuklarının öğrenimi için Bodrum'dan İzmir'e taşınarak yaşamını yazarlık ve profesyonel turist rehberliği yaparak sürdürdü, turist rehberliği kurslarında da dersler verdi. Halikarnas Balıkçısı; İngilizce, Fransızca, Almanca, Latince, İtalyanca, İspanyolca, Rumca gibi birçok dili konuşup ve yazabiliyordu. Böylece çok farklı dillerde kitapları okuyabilmiş ve yazabilmiştir. Engin bilgisi ve donanımıyla İzmir'de turist rehberi olarak aranan bir isim oldu. Halikarnas Balıkçısı, turist rehberliği eğitimlerine bizzat eğitmen olarak katıldığı gibi kitap da yayımlayarak bilgilerinin kalıcı olmasını ve daha fazla kişiye ulaşmasını sağladı. Yazdığı edebi kitaplarda olayları bizzat yaşayan biri gibi kaleme aldı. Balıkçı, gemici, süngerci, dalgıç, kaptan ve tayfa gibi kişiler, Cevat Şakir'in hikâye ve romanlarının kahramanlarını oluşturdu. İlerleyen yaşına kadar rehberlik yapan Cevat Şakir, edebiyatçı kişiliğinin yanında iyi bir turist rehberi, ressam, tarihçi, çevirmen ve bitki bilimcisi olarak bilinmektedir. Mavi yolculuğu başlatan, gezi rotaları çizen, aydın misafirlerini gezdirerek ülke turizmi, tarihi, doğası ve kültürü hakkında geniş bilgiler vererek Anadolu'nun tanıtılmasına en fazla

katkı sağlayan kişidir. Cevat Şakir Kabağaçlı, 13. 10. 1973 tarihinde İzmir'de yaşamını yitirdi ve kendi isteği üzerine Bodrum'da defnedildi. Cevat Şakir', entelektüel kişiliği ve bilgi birikimi ile Türkiye'de rehberlik mesleğinin öncülerinden oldu ve Anadolu'nun tarihi ve kültürel mirasının ortaya çıkarılmasında ve tanıtılmasında çok önemli roller üstlendi.

Seçilmiş Eserleri: Halikarnas Balıkçısı (1980). *Merhaba Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi; Halikarnas Balıkçısı (1990). *Anadolu Tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi; Halikarnas Balıkçısı (1992). *Anadolu Efsaneleri*. Ankara Bilgi Yayınevi; Halikarnas Balıkçısı (1995). *Altıncı Kıta Akdeniz*. Ankara: Bilgi yayınevi.; Halikarnas Balıkçısı (1993). *Aganta Burina Burinata*. Ankara: Bilgi Yayınevi; Halikarnas Balıkçısı (2001). *Hey Koca Yurt*. Ankara: Bilgi Yayınevi; Halikarnas Balıkçısı (2002). *Anadolu'nun Sesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kaynak: Yetgin, D. (2022). Kabağaçlı, Cevat Şakir (Halikarnas Balıkçısı), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/kaba-agacli-cevat-sakir-halikarnas-balikcisi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Çelik Gülersoy

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun genel müdürlerindedir. Türkiye'de turizme ilişkin gümrük, kültür varlıklarının restorasyonu, kültür ve sanat varlıklarının tanıtımı alanlarında önemli çalışmalar yapmış kişilerdendir. Beyoğlu Erkek Lisesi'nden ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1947 yılında memur olarak başladığı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun 1966 yılında genel müdürü oldu. 1979 yılında yayınladığı Kapalı Çarşı'nın Romanı adlı eseri ile Simavi Vakfı Ödülü'nü aldı. Yıldız Parkı ve Malta Köşkü başta olmak üzere birçok eserin ve mekânın düzenlemesini yaparak turizme kazandırdı. Kültür Bakanlığı'ndan 1979 yılında Kültür Şeref Ödülü'nü, 2000 yılında ise "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"nü aldı. Çalışmaları yurtdışında da duyulup takdir kazanınca, İtalya Cumhurbaşkanı tarafından Cavaliere ve EuropaNostra Vakfı'nın girişimiyle Fransız Hükümeti tarafından Ulusal Takdir Nişanları

ile ödüllendirildi. 2002-2003 yılları arasında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Yönetim Kurulu Başkanlığını yaptı. Restorasyon ve tanıtım çalışmalarının yanı sıra, yayıncı kişiliği ile de ön plana çıkan Çelik Gülersoy'un akademik çalışma alanları arasında Turizm, Trafik Düzenlemeleri ve İş Hukuku başta gelmektedir. Yaklaşık yarım asır süren yayın hayatına, Aralık 1951'de Belleten'de yazdığı Bir İstanbul Kitabı başlıklı kitap tanıtımı ile başladı. 1959 yılında yabancı kaynaklara dayalı ilk etüt çalışması olan Tabiatı Koruma adlı broşürü yayımlandı. 1961 yılında yayımladığı Sosyal Turizm adlı kitabı, yabancı dillerdeki kaynaklara dayanan, Türkiye'nin ilk bilimsel turizm etüdü oldu. 1962 yılında yayımlanan Seyahat Acentalığı etüdü ve 1964 yılında yayımlanan Türkiye'nin Turizm Propagandası etüdü adlı çalışmaları, alanın öncülerinden oldu. Alanında öncü olan yayınlarının yanı sıra turizm, İstanbul ve tanıtım başta olmak üzere 100'ün üzerinde eseri bulunmaktadır.

Kaynak: Tören, E. (2022). Gülersoy, Çelik, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/gulersoy-celik> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Enver Muradoğlu

TUSAN Şirketi'nin kurucusu olan Yüksek Mühendis Enver Muradoğlu, 1930-1960 yılları arasında Türkiye'nin en önemli işadamlarından ve Yapı Kredi Bankası'nın kurucularından biri olan Mehmet Muradoğlu'nun oğludur. Cumhuriyet döneminin ilk inşaat ve turizm girişimcilerinden olarak kabul edilebilir. Aslen Safranbolu'nun Yörük Köyü'nden olup 1915'te İstanbul'da doğan Muradoğlu, Robert Koleji'nin akademi bölümünü bitirdi. 1930'lu yılların başında üniversite öğrenimi için ABD'ye gitti; Massachusetts Institute of Technology'de İnşaat Mühendisliği okudu ve 1938 yılında mezun oldu. 1939 yılında University of Iowa'da yüksek lisans eğitimini tamamlayıp Denver, Colorado'da Barajlar Dairesi'nde Boulder Barajı inşaatı, Yuma Sulama Projesi, Grand Coulee Barajı inşaatlarında bir yıl çalıştıktan sonra California Institute of

Technology'den burs alarak doktora çalışmalarına başladı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Amerikan hükümetinin isteğine uyarak Jet Propulsion Lab adıyla Maraf Araştırma Bölümünde önce bölüm amiri, daha sonra müdür olarak görev aldı. Özel nedenlerle 1945 yılında Türkiye'ye dönen Muradoğlu, Robert Kolej'de hidrolik öğretmenliği yaptı. Askerden dönünce Squibb İlaç Fabrikası ve Şan Sineması'nın özel tahhütlük işlerini üstlendi ve sonrasında 1952 yılında babası Mehmed Muradoğlu'nun kurucusu olduğu Türkiye'nin o zamanlar en büyük inşaat ve altyapı şirketi olan Yol Yapı Ltd.'yi devralarak Silifke-Mut, Bingöl-Muş yollarının inşaat ihalelerini kazandı. Daha sonra Devlet Hava Meydanları İnşaat Dairesi'nden (Konya, Diyarbakır, Eskişehir, Seyitgazi, Antalya) ihaleler kazanıp gerçekleştirdi ve Millî Savunma Bakanlığı'nın İzmir ve Ankara Elmadağ'daki Harp Karargâh inşaatlarını gerçekleştirdi. 1961 yılında TUSAN Turizm Şirketi'ni kurmuş ve hayatının geri kalanında hem TUSAN, hem de Yol Yapı Şirketi'nin yönetim kurulu başkanı olarak görev aldı. Enver Muradoğlu, 1960'ların Türkiye bağlamı düşünüldüğünde Türkiye'ye konaklamak için turist gelmeyeceği gerçeğinden yola çıkarak TUSAN'lar için zincir oteller fikrini gündeme getirdi ve otellerin eskinin kervansaraylarında görülen ve kısa süreli karayolu seyahati sonrasında konaklama fikrine temellenen 'zincir tur' konseptine göre şekillendirdi. Muradoğlu'nun kurmuş ve uzun yıllar işletmiş olduğu TUSAN Otel ve Moteller, Türkiye'de 1950'lerde başlayan kamu girişimiyle otel inşası sürecinin hemen ardından 1960'ların başında özel sektörün de turizmde varlık göstermesine denk gelen süreci örneklemesi açısından kayda değer olup, 1960'ların başında Türkiye turizminde bir devir açtı. Enver Muradoğlu, Amerika'da da işi bulunduğu 01. 01. 2003'te 85 yaşında vefat edene dek altı ay Amerika'da, altı ay Kuşadası'nda yaşadı.

Kaynak: Tuna Ultv, Z. (2019). Muradoğlu, Enver, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/muradoglu-enver> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Hüseyin Ögütçen

1934 yılında köy ilkokulundan, 1937'de İpsala İlkokulu'ndan, 1940 yılında Edirne Ortaokulu'ndan, 1943'de Edirne Lisesi'nden ve 1947 yılında da Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun oldu. Kamu hizmetine 1947 yılında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Müdürlüğü'nde kaymakam adayı olarak başlayan Ögütçen, 1951 yılına kadar Ankara'da Hukuk İşleri Müdürlüğü ve Nüfus Müdürlüğü görevlerini vekâleten yerine getirdi ve Çiçekdağı (Kırşehir) ilçesi kaymakamlık vekilliği yaptı.

Meriç ilçesine önce vekâleten (1950) sonra asaleten (1951) kaymakam olarak atanan Ögütçen, sırasıyla; Bigadiç (1952-1954), Burhaniye (1954-1960), Gönen (1960-1964) ve Pasinler (1964-1967) ilçelerinde kaymakam olarak görev yaptı. Vali olarak; Hakkâri (1967-1970), Niğde (1970-1971), Antalya (1971-1975), İzmir (1981-1984) ve Kocaeli (1984-1985) illerine görevlendirildi. 1975-1980 arasında ve 1985'te merkez valiliğine alındı, 1986 yılında ise kendi isteğiyle emekli oldu.

Kaymakam ve vali olarak görev yaptığı yerlerin temel sorunlarını çözmek için büyük çabalar sarf eden Ögütçen, bu yerlerin kalkınmalarını sağlayacak projelere de imza attı. Milli Eğitim ve köy işlerinde daha başarılı olduğunu belirtmekle birlikte özellikle Burhaniye ve Gönen'deki turizmle ilgili çalışmalarından dolayı turizmci kaymakam olarak anılmaktadır.

Türkiye'nin planlı kurulan ilk iki turistik kıyı kenti olan Ören (Burhaniye) ve Denizkent'i (Gönen) kurdu, Denizkent içerisinde yer alan moteller ve rekreatif alanların Türkiye'de yapışlet-devret modelinin ilk kez uygulanarak yapılmasını sağladı. Denizkent planı yapılırken her eve bir pansiyon ilkesiyle hareket etti, evlerin bir odasının pansiyon olarak ayrılmasını sağlayarak Türkiye'de ev pansiyonculuğunun temellerini attı. Gönen Kaplıcaları'nı modernleştirdi, Türkiye'de ilk defa Gönen Kaplıcaları'nda eşanjör sistemi ile jeotermal enerjiden faydalanıldı; 60 odalı Park Otel, halkın faydalandığı 40 banyo dairesi ve tedavi merkezinin ısıtılmasında kaplıca suyu kullanıldı. Kaplıca suyunun ısınma amacıyla kullanıldığı ikinci yer ise İzmir Valiliği sırasında yaptırdığı Balçova termal tesisleridir.

Hasankale'de 36 oda 72 yataklı kaplıca otelinin yapılması ve kalenin restore edilip yollarını açtırması Pasinler'deki turizm alanındaki hizmetleridir. Aynı otel projesini Hakkâri'de de kullanarak Hakkâri'ye Cilo Oteli'ni kazandırdı. Beytüşşebap'ın Ilıcak Köyü'nde keşfettikleri sıcak suyu değerlendirmek için bölgeye kadın ve erkekler için ayrı iki yüzme havuzu, her odasında gömme banyo küveti bulunan 20 odalı bir motel, soyunma yerleri ve kapalı havuz yaptırdı.

Niğde'de yakın olması nedeniyle özellikle Ortadoğu'ya hitap etmesi açısından Çiftahan Kaplıcaları'nı faaliyete geçirdi. Restorasyonu yıllardır süren Selçuklu Hükümdarı I. Alaaddin Keykubat zamanında yapılan Alaattin Camii'nin restorasyonunu tamamladı, Kale alanına giren gecekonduları kaldırttı, Alaattin Camii ile Kale arasına manzara terasları, gezi yolları, yeşil alanlar, kademeli havuzlar, gazino ve çay bahçesini içeren bir projeye Niğde'ye önemli bir rekreasyon alanı kazandırdı.

Antalya'nın en güzel yeri olarak nitelendirdiği Tümektepe'ye içerisinde birçok farklı konseptte işletmenin ve rekreatif alanların yer aldığı projeyi hazırlattı, Antalya'daki en önemli hizmeti olarak değerlendirdiği Konyaaltı Caddesi'nin kıyı şeridini kamulaştırarak Akdeniz Parkı yaptırdı. Yaz ve kışın aynı anda yaşanabildiği Antalya'nın sadece denizle değil kış turizmiyle de anılması için Saklıkent projesini hazırladı.

İzmir'de Arkeoloji ve Etnografya müzelerini açtı, Kadifakale'nin restorasyonunu yaptırarak turizme sundu. İçerisinde açık ve kapalı yüzme havuzları, Türk Köyü, tedavi merkezleri, oteller, park, yeşil alanlar, gezi yolları yer alan Balçova kaplıcalarını projelendirip Balçova'yı sadece İzmir'e değil ülke turizmine kazandırdı.

Kocaeli'nde Keltepe olarak adlandırılan bölgenin ismini önce Kartepe olarak değiştirtti ve bütün bürokratik engelleri aşabilmek amacıyla bizzat ilgilenererek Kartepe Kayak Merkezi'ni projelendirerek açılmasını sağladı.

Turizm için en önemli konuların başında ulaşılabilirlik olduğundan Antalya'da ve İzmir'de havalimanlarının yapılması için hükümet programlarına alınması sağladı. Her alanda okul yapılması için büyük çabalar gösterdi, turizm eğitimi için

de Antalya'da ve Balçova'da turizm liselerini yaptırarak hizmete açtı.

Görev yaptığı yerlere sayısız katkıları olan Öğütçen, amirleri tarafından defalarca takdirname ile ödüllendirildi ve birçok yerden belediye meclisi kararıyla hemşerilik belgesi aldı. Henüz yaşarken Balçova Kaplıcaları'na heykeli dikilen Öğütçen'in adı cadde, park, bahçe ve spor salonlarına verilerek "efsane vali" olarak anılmaktadır.

Kaynak: Demirci, B. (2021). Öğütçen, Hüseyin, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ogutcen-huseyin> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

İnci Pirinçcioğlu

Hayrunisa İnci Pirinçcioğlu, Dr. Ekrem Bey ve Rodoslu Saadet Hanım'ın (Arkan) kızı olarak dünyaya geldi (1923). Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde eğitim gören İnci Hanım, modern giyimli, kitap okumayı seven, yabancı dil öğrenen, spor yapan, dans eden, tiyatroya ilgisi olan, ideallerinde ısrarcı bir kadındı. Henüz kolej yıllarında, Türk Talebe Cemiyeti'nin kurulmasını sağladı, öğrencilerin çeşitli alanlarda kendi yetenekleriyle ve Atatürk ilkelerine uyarak şahsiyetli kişiler olarak yetişmeleri adına çabalar sarf etti. Amerikan Kız Koleji'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Bölümü'ne girdi, 1946'da eğitimini tamamlayıp Halide Edip Adıvar'ın yanında asistanlığa başladı. O yıllarda Cumhuriyet Gazetesi'nde Beyoğlu muhabirliği yapmakta olan Ali Fethi Bey ile 1949 yılında evlendi. 1951 yılında Fullbright bursunu alan ilk Türk kadın olarak ABD'de Columbia Üniversitesi'ne araştırmacı vasfıyla gitti. ABD'de eğitim alırken bir yandan da Türk kültürünü doğru bir şekilde anlatabilmek adına konferanslar ve Türk geceleri düzenledi, muhabiri olduğu Hayat Mecmuası'na yazılar gönderdi. American Association for United Nations (Birleşmiş Milletlerin Amerika Derneği) ile antlaşma yapan İnci Hanım, belirli aralıklarla Türkiye hakkında tanıtıcı konuşmalar yaptı. Aynı yıllarda eşi de

gazeteci olarak Amerika'da bulundu ve Türkiye Enformasyon Bürosu'nda ve Basın Yayın Türk Haberler Ajansı'nda çalıştı. Gerek Fethi beyin gerekse İnci hanımın uluslararası ilişkileri geliştirmek, kültürler arası yakınlaşmayı sağlamak adına çabaları onların turizm dünyasına girmesini sağladı. 1955 yılında Türkiye'ye döndüklerinde Fethi Pirinçcioğlu, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün İstanbul Temsilcisi ve Turizm Şefi oldu. Aynı yıl İstanbul'daki Hilton Oteli'nin açılışı nedeniyle şehre gelen Hollywood ünlülerini gezdirecek birilerinin eksikliğinin duyulması, Fethi Bey tarafından ilk tercüman rehber kursunun açılmasına yol açtı. Ankara ve İstanbul'da açılması planlanan tercüman rehber kurslarına alınacak adaylarda; en az lise öğreniminin olması, bir yabancı dilin çok iyi konuşulması, gerekli dil sınavının kazanılması ve Türkiye'yi temsil edebilecek görünüşte olması istendi. İnci Pirinçcioğlu bu rehberlik kursuna katıldı ve tercüman rehberlik kursundan rehber olarak mezun olan ilk kadın oldu. Mezun olduktan sonra İnci Hanım, ilk Tercüman Rehber Derneği'ni kurdu ve başkanlığını yaptı. Fethi Bey, Basın Yayın Turizm Genel Müdürlüğü'nün New York Ateşesi olarak tayin edildiğinde ailece yeniden ABD'ye gittiler. 1962'de İstanbul'a döndüklerinde İnci Pirinçcioğlu, Jacqueline Kennedy gibi önemli isimlere rehberlik yaptı; Uluslararası Basın Enstitüsü kongresinin düzenlenmesini sağladı. 2. 09. 1964 tarihinde ise rehber arkadaşlarıyla birlikte Türkiye'nin ilk turizm acentası ABC Turizmi kurdu. Bu şirket, Türkiye'den yurtdışına ilk turları gerçekleştirdi. Pirinçcioğlu çifti, 1968'de kongre turizmine yönelik VIP turizmi kurdu. Türkiye'de ilk uluslararası kongre (Uluslararası Ticaret Odaları Kongresi), 1.250 kişinin katılımıyla Atatürk Kültür Merkezi'nde VIP Turizm tarafından gerçekleştirildi. Ülkesini çok seven ve her fırsatta doğru ve etkili bir şekilde tanıtılması adına ciddi çabalar sarfeden İnci Pirinçcioğlu, rehberlik mesleğinin önemli bir temsilcisi oldu. Rehberlik kursları ve dernekleri ile iyi yetişmiş rehberler ile mesleğin itibarını arttırmaya uğraştı, mesleğin yasallaşması adına önemli adımlar attı. Türk ve dünya turizminin duayenlerinden olan İnci Hanım, hocası Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyimiy-

le Sultan, ülkesine aşık, kadının gücüne inanan, Türkiye-Amerika ilişkilerinde kültür ve turizm ile köprü oluşturan önemli bir temsilciydi. Kendi yazdığı otobiyografisi 2001 yılında vefatının ardından 2006 yılında yayımlandı.

Kaynak: Bora, D. (2020). Pirinçcioğlu, İnci, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/pirinccioглу-inci> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Selahattin Çoruh

Başöğretmenlikten İç Yayın Dairesi'ndeki görevine, Turizm Dairesi Müdürlüğü'nden Sosyal Turizm Uzmanlığına, Turizm Uzman Müşavirliği'nden Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki öğretim elemanlığına kadar birçok görev üstlenen Selahattin Çoruh, Artvin'in Hopa ilçesinde dünyaya geldi (1903). Borçka İlk Erkek Mektep'e başöğretmen olarak atandı (1923). Darülmualim mezunu olan Çoruh, uzun yıllar Ankara İlk Tedrisat Müfettişi olarak görev yaptı. Bu sırada Çoruh'un, Okullarda Dramatizasyon (1943) adlı kitabı yayımlandı. Çoruh, kitabın büyük ilgi görmesi üzerine yeni ilavelerle genişletilmiş ikinci basımını hazırladı (1950). Daha sonra Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nde İç Yayın Dairesi'nde göreve başladı (1943).

Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden (30. 06. 1949) sonra Selahattin Çoruh, Genel Müdür Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'in emriyle Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Turizm Dairesi Müdürlüğü görevine atandı (1949). Çoruh, Turizm Bankası'nın kuruluşunda aktif rol aldı ve Ankara'da 1954 yılında faaliyete geçen Bulvar Palas Oteli'nin kurulmasında da etkili oldu. Bunların yanı sıra Milli Güvenlik Akademisi'nin isteği üzerine İzmir Hava Harp Okulu, İstanbul Deniz Harp Okulu ve İstanbul Harp Akademisi'nde turizm ile ilgili konferanslar verdi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun 1957-1958 yılı toplantısında, her yıl turizm ile ilgili başarılı bir makaleye ödül verilmesi konusu gündeme geldi ve 1957 yılındaki ödül turizm alanındaki yazıları ile tanınan ve belli başlı illerin

turizm konusundaki ihtiyaçlarını ayrıntılı raporlayan Selâhattin Çoruh'a verildi.

Ankara Radyosu'nda 1951 yılı başından 1958 yılı sonuna kadar Haftanın Turizm Konuşmaları programını gerçekleştirdi. Tetkik ve İstişare Kurulu'nda bir buçuk yıl çalıştıktan sonra 22. 06. 1960 tarihinde Turizm Dairesi'ndeki müdürlük görevine geri döndü. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurularak kamu yönetiminde turizm bu tarihten itibaren Bakanlık düzeyine getirildi (1963). 1963 yılının Aralık ayında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı merkez kadrosundan – Sosyal Turizm Uzmanlığı'na tayin edildi ve Mersin Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü'ne incelemeler yapmak için görevlendirildi. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nda uzman müşavir olarak 18. 01. 1964 tarihinde işe başlar başlamaz daha önceki tüm Turizm Danışma Kurulu çalışmalarını organize ettiği için 23–26. 06. 1964 günleri arasında Altıncı Turizm Danışma Kurulu'nun düzenlenmesi ve işlerin aksaksız yürütülebilmesi için görevlendirildi. Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretim Okulu'nda dört şube halinde bulunan tüm birinci sınıflara Genel Turizm Bilgisi; Turizm İşletme ve İdarecisi bölümlerinin üçüncü sınıflarına Turizm Coğrafyası; Turizm İşletme ve İdarecisi bölümlerinin ve Büro İdaresi ve Sekreterlik bölümlerinin dördüncü sınıflarına Propaganda, Reklam ve Halkla İlişkiler derslerini verdi ve 1970 yılına kadar misafir öğretim elemanı olarak görev yaptı. 1970 yılında, emekli olan kişilerin resmi dairelerde çalışmasını engelleyen bir madde kanunlaştığı için öğretim elemanı olarak görev alamadı ancak o da bu bilgileri yazıya dökmeye karar verdi. TÜRSAB yayınları, İller ve Belediyeler Dergisi, Türkiye İktisat Gazetesi, Türkiye ve Dünya'da Turizm ve Turizm Mecmua gibi dergilerde uzun bir süre yazıları yayımlanmaya devam etti. Ülkeye yalnız turizm anlamında değil drama, edebiyat gibi alanlarda da çok önemli değerler bırakan Çoruh, 18. 01. 1987 tarihinde vefat etti.

Seçilmiş Eserleri: Çoruh, S. (1943). *Okullarda Dramatizasyon*. (Birinci baskı) Bursa: Ankara Kitabevi; Çoruh, S. (1952), *Turizm ve Türkiye Turizmi. Turizm Bilgisi*. Ankara: Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü.; Çoruh, S. (1958), *Turizm ve Propaganda*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomo-

bil Kurumu; Çoruh, S. (1965), *Türkiye’de Turizm*. Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı.; Çoruh, S. (1965). *Garsonun Temel Kitabı*. Ankara: Arkın Kitabevi; Çoruh, S. (1969). *Genel Turizm Bilgisi*. Ankara: Güven Matbaası; Çoruh, S. (1970). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Güven Matbaası; Çoruh, S. (1983). *Turizm Dersi (Lise III)*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Kaynak: Yetgin, D. (2019). Çoruh, Selahattin, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/coruh-selahattin> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Prof. Dr. Hasan Olalı

Türkiye’de akademik turizm ve otelcilik eğitimi ve çalışma alanının kurucularındandır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nden mezun oldu (1945). Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı ticaret liselerinde öğretmenlik ve müdürlük görevlerini yürüttü. Milli Eğitim Bakanlığı’ndan aldığı burs ile Fransa’da Jean Drouant Yüksek Turizm ve Otelcilik Okulunda lisansüstü çalışmasını tamamladı. Türkiye’nin Ekonomik Kalkınmasında Turizmin Rolü adlı tezi ile 1961 yılında İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi’nde doktora derecesi aldı. Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi’nde 1963 yılında Doçentliğe ve 1969’da ise Profesörlüğe yükseltildi. Ege Üniversitesi Turizm Enstitüsü’nün kurulmasında görev aldı (1964). Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi’nde dekanlık görevinde bulundu (1970 -1974). İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü’nde öğretim üyesi olarak görev aldı ve turizm derslerinin yanı sıra Finansman, Kalkınma Ekonomisi derslerini okuttu. İzmir Ticaret Borsası’nda danışmanlık ve İzmir Ticaret Borsası Dergisi’nde genel koordinatörlük görevlerinde bulundu. Dokuz Eylül Üniversitesi’ndeki görevinden 1991 yılında emekliye ayrıldı. Birinci kuşak turizm akademisyenleri arasında yer alan Hasan Olalı’nın akademik çalışma alanları arasında Turizm Pazarlaması, Turizm Ekonomisi, Finansman, Turizm Politikası ve Planlaması başta gelmektedir. Yayımlanmış 74 kitabı bulunmaktadır.

Seçilmiş eserleri: Olalı, H. (1963). *Genel Ekonomi Dersleri – Dokuzuncu ve Onuncu Sınıflar*. İzmir: Ticaret Matbaacılık; Olalı, H. (1965). *Sosyoloji ve Genel Ekonomi Dersleri*. İzmir: Etiket Matbaası; Olalı, H. (1966). *Dış Ticaret ve Politikası*. İzmir: İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 3; Olalı, H. (1970). *Teşebbüs Finansmanı ve Teşebbüslerin Finansal Yönetimi*. İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi; Olalı, H. (1972). *Dış Ticaret Teorileri ve Politikası*. İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi yayınları, No: 64/26; Olalı H. ve Doğan, M. (1988). *Reklamın Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi ve Verimlilik Üzerindeki Etkisi*. İzmir: İzmir Ticaret Borsası Yayınları; Olalı, H. (1993). *1993 Yılı Sonlarında Türk Ekonomisi ve 1994 Yılı için Hedefler-Öneriler*. İzmir: İZSİAD Yayını; Olalı H. ve Doğan, M. Doğan, Ü. (1993). *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Uygulanan Ekonomik, Mali ve Sosyal Davranışların Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Açısından Değerlendirmesi (Sorunlar-Çözüm Önerileri)*. İzmir: İZSİYAD yayınları, X. 165; Olalı, H. (1961). *Türkiye’nin Ekonomik Kalkınmasında Turizmin Rolü*. İzmir; Olalı, H. (1965). *Otelcilik Endüstrisi Yatırımları ve Finansmanı*. İzmir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi; Olalı, H. (1967). *Kültürel Turizm ve Avrupa Şuuru*. İzmir; Olalı, H. (1969). *Turizm Pazarlaması*. İzmir: İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayınları, No: 64/2; Olalı, H. (1984). *Dış Tanıtım ve Turizm*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları. XVI + 432; Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir Ofis Ofset Matbaacılık San. Ltd. Şti. 464; Olalı, H. ve Korzay, M., (1989). *Otel İşletmeciliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, No: 214; Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, No: 228, İşletme İktisadi Enstitüsü yayınları, No: 122; Olalı, H. ve Usta, Öcal (1987). *İşletme Finansmanı ve Finansal Yönetim*. İzmir; Olalı, H. (1966). *Enseignement Economique et Commercial en Turquie a la Lumiere de la Conference de Lisbonne, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 2(4): 11-31; Olalı, H. (1971). *Turistik Tüketime Parasal İfadesi ve Milli Gelirdeki Yeri, İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(8): 27-40; Olalı, H. (1973). *Atatürk’ün Üstün Kişiliği, Gerçek Atatürkçülük, Atatürkçü Olmak*. İzmir: Ege Üniversitesi

tesi Cumhuriyetinin Ellinci Yıldönümü Yayınları, No: 5; Olalı, H. (1981). *Atatürk İdeolojisi*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, No:10; Olalı, H. (1981). *100. Doğum Yılında Atatürk*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları; Olalı, H. (1972). *Turizmde Propaganda ve Reklamcılık, Ege Bölgesi Turizm Marketingi ve Turizmde Satış-Satış Geliştirme Teknikleri Semineri*, 24. 05. 1972; Olalı, H. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Dünyada ve Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Öğretimi, Cumhuriyetin 50. Yılında İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi (1944-1973)*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası: 27-34; Olalı, H. (1973). *La Tourisma Consider Comme un Facteur da Rapprochement el D’entents Internationalux, Revus de L’Academie Indternationals du Tourisme*; Olalı, H. (1977). *Toplantın Turizmi, Türkiye İktisat Gazetesi*, 25 (1246); Olalı, H. (1982). *Bunalımdan Büyümeye Turizm, İzmir Ticaret Odası Dergisi*, 55 (11), Kasım; Olalı, H. *Rasyoların Finansal Analizdeki Önemi Kullanılmaları, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi*, 8(12): 1-45; Olalı, H. (1977). *Alman Ekonomi Mucizesi ve Alınacak Dersler, Türkiye İktisat Gazetesi*, 25(1248): 1.9; Olalı, H. (1982). *Atatürk’ün Ekonomik Modelinde İstikrar Politikası*. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Etüt Başkanlığı; Olalı, H. (Tarihsiz). *Nüfus Artışı ve Problemleri, Batı Eğitim ve Kültür Kurumu Dergisi*, 2(15): 36-40; Olalı, H. *Nüfus ve Beslenme Sorununun Ekonometrik Analizi ve Önemi, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 1(3): 93-103.

Kaynak: Kozak, N. (2019). Olalı, Hasan, Prof. Dr., İçinde, Kozak, N. (Editör), *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/olali-hasan-prof-dr> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Prof. Dr. Ekrem Akurgal

Türkiye’de Klasik Arkeoloji’nin kurucusu ve “Hocaların Hocası” olarak da bilinen bir Türk akademisyendir. Annesinin ailesinin Filistin’deki topraklarında yaşadığı yer alan Hayfa kenti yakınlarındaki Tulkarem’de doğdu (1911). Babası o dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun Hersek vilayetine müftü ve yönetici gruplarını yetiştirmiş bir köklü aile olan Rizvanbegoviç Ailesi’nden

gelmektedir. Oğlu Akurgal’ın da başkent kökenli nüfusta kayıtlı olmasını istediği için İstanbul nüfusuna yazdırdı. Akurgal, iki yaşında İstanbul’a dönerek Adapazarı’nın Akyazı ilçesinde kaldı (1913). Altı yaşından itibaren halasının kocası, Darülfünun da Arap Edebiyatı Müderrisliği yapan Cabizade Ali Fehmi Efendi’nin evinde kalarak ilk eğitimini almaya başladı. Lise eğitimini İstanbul Erkek Lisesi’nde tamamladı (1931). Yükseköğrenimine İstanbul Üniversitesi’nin Hukuk Fakültesi’nde başladı (1931-1932). İkinci sınıf öğrencisiyken Milli Eğitim Bakanlığı’nun açtığı yurtdışı eğitimi sınavını kazanarak Arkeoloji öğrenimini görmek için Almanya’ya gönderildi (1932). Berlin Üniversitesi’ndeki Arkeoloji Bölümünde Gerhard Rodenwaldt’dan dersler alarak Klasik Arkeoloji alanındaki lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladı (1933-1940). Doktora çalışmasını *Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien* adlı tez ile mezun oldu. Bu çalışması Berlin’de kitap olarak yayımlandı (1942). Bu arada Soyadı Kanunu çıkınca babasının isteği üzerine bir Sümer Kralı’nın adı olan ve Sümerce de A=Su, Kur=Ülke ve Gal=Büyük kelimelelerinin kullanımından oluşan Akurgal soyadını aldı (1934). A-Kur-Gal Türkçe de ise “Büyük Su Ülkesi” anlamına gelmektedir. Almanya’daki öğreniminin ardından Türkiye’ye dönen Akurgal, kürsü başkanlığını Remzi Oğuz Arik’in yürüttüğü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü’nde öğretim üyeliği görevine başladı (1941). Harp Anıtı üzerindeki bilimsel çalışmaları ile doçentlik sınavını vererek doçent oldu (1941). Daha sonra profesör (1949) ve ordinaryüs profesör unvanlarını aldı (1957). Klasik Arkeoloji’nin bilimsel dergilerinden olan *Anatolia Dergisi*’ni kurdu (1956). Görev yaptığı Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Dekanlığı’na yaptı. Batı Anadolu’nun Demir Çağı’nı ortaya çıkarmak için Eski İzmir (Bayraklı), Phokaia (Foça), Sinope (Sinop), Daskyleion (Ergili), Çandarlı ve Erythrai (Ildırı) kazılarını yürüterek ulaştığı arkeolojik bulguların yardımları ile Hitit, Hurri, Urartu, Frig, Lydia, Geç Hitit, Karia, Lykia uygarlıkları ile Yunan, Roma ve Bizans dönemlerine ilişkin önemli tarihsel bilgileri elde ederek Anadolu’nun tarihini aydınlattı. Bu konuda doğu ve batı uygarlıkları arasındaki iliş-

kileri inceleyerek Hititlerin Yunan kültürü üzerindeki etkisini ortaya koyduğu *Orient und Okzident: Die Geburt der griechischen Kunst* adlı eseri oldukça önemlidir (1966). Akurgal, İzmir de hayatını kaybetti (2002). Çalışmaları, arkeolog olan ve asistanlığını yürüten eşi Meral Akurgal tarafından sürdürüldü. Akurgal, Avrupa'da yedi akademiye üye oldu ve dünyadaki pek çok bilim kuruluşuna şeref üyesi seçildi. Bordeaux Üniversitesi (1961), Atina Üniversitesi (1988), Lecce Üniversitesi (1990), Anadolu Üniversitesi (1990) kendisine şeref doktoru sanını verdi. Akurgal, ayrıca Federal Almanya Büyük Liyakat Nişanı Yıldızlı Rütbesi (1979), Goethe Madalyası (1979), Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü (1981), İtalyan Commandatore Nişanı (1987) ve Fransız Légion d'Honneur Officier rütbesi sahibidir (1990). Akurgal'ın Anadolu'nun arkeolojisi ve tarihi üzerine yazdığı çok sayıdaki kitabı ve makale şeklinde bilimsel çalışmalarının olduğunu belirterek aşağıdaki başlıkta çalışmalarının bazılarını aya verilmektedir.

Başlıca eserleri: Akurgal, E. (1942). *Griechische Reliefs aus Lykien*. Berlin: DAI; Akurgal, E. (1945). *Bir Arkeoloğun Anıları: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Tarihinden Birkaç Yaprak*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi; Akurgal, E. (1946). *Remarques Stylistiques sur les Reliefs de Malatya*. Ankara: University of Ankara, Archaeol. Inst; Akurgal, A. (1949). *Spaethethitische Bildkunst*. Ankara: Archaeologisches Institut der Universitaet; Akurgal, E. (1955). *Zwei Grabstelen Vorklassischer Zeit aus Sirope*. Berlin: Walter de Gruyter; Akurgal, A. (1956). *Tarih ilmi ve Atatürk*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, A. (1959). *Urartu medeniyeti*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, A. (1959). *Chronologie der phrygischen Kuns*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi; Akurgal, A. (1961). *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*. Berlin: W. de Gruyter; Akurgal, E. (1961). *L'art plastique Hitite*. Bordeaux: Féret et Fils; Akurgal, A. (1966). *Orient und Okzident : Die Geburt der griechischen Kunst*. Baden-Baden: Holle; Akurgal, A. (1968). *Urartäische und Altiranische Kunstzentren*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, E. (1973). *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey: From Prehistoric Times Until The End of the Roman Empire*. Ankara: Haşet

Kitabevi; Akurgal, E. (1974). *Zur Datierung der Grabstelen Aus Daskyleion*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, A. (1987). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Yayıncılık; Akurgal, A. (1987). *Griechische und Römische Kunst in der Türkei*. München: Himmer; Akurgal, A. (1993). *Eskiçağ'da Ege ve İzmir*. İstanbul: Net Yayıncılık; Akurgal, E. (1983). *Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, A. (1998). *Türkiye'nin Kültür Sorunları*. Ankara: Bilgi Yayınevi; Akurgal, A. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları; Akurgal, A. (2000). *Alt - Symrna I. Wohnschichten und Athenatempel*. Ankara: TTK Yayınları; Akurgal, A. (2000). *The Aegean Birthplace of Western Civilization History of East Greek art And Culture 1050 - 333 BC*. İzmir: İzmir BB Kültür Yayınları; Akurgal, A. (2001). *The Hattian and Hittite Civilizations*. Ankara: KTB Yayınları.

Kaynak: Soslu, S. (2021). Akurgal, Ekrem, Ord. Prof. Dr., İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/akurgal-ekrem-ord-prof-dr> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Doç. Dr. Ergun Göksan

Türkiye'de seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğünün gelişiminde öncü isimlerden birisidir. Lise öğrenimini İstanbul Galatasaray Lisesi'nde tamamladı (1950). İzmir Yüksek Ekonomi Ticaret Okulu'nda Lisans eğitimini tamamladı (1953). Paris Centre National' Enseignement Touristiques (Turizm Milli Eğitim Merkezi) okulunda turizm stajını yaptı (1955). Yükseköğrenimini Paris Üniversitesi-Fakülte de Droitdes Sciences Economiques'de (Hukuk ve İktisat Fakültesi) tamamladı ve Etudes Superieures (Yüksek çalışmalar) diplomasını almaya hak kazandı (1955). Mezuniyet sonrası akademik yaşamına ise Paris Üniversitesi Demographie Enstitüsü'nde asistan olarak devam etti. Paris Üniversitesi-Fakülte de Droit et des Sciences Economiques'de (Hukuk ve İktisat Fakültesi) "Doktor" unvanını aldı (1959). Doktorasını tamamladıktan sonra Türkiye'ye döndü. Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi'nde bilimsel çalışmalarına devam etti ve aynı fakültede Doçentlik unvanına hak kazan-

dı (1968). Göksan, 1966 yılından itibaren aralıksız olarak Ege Üniversitesi ve sonrasında bu üniversiteye bağlı İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi, Aydın Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Ege Üniversitesi İzmir Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'nda öğretim üyeliği yaptı. Ayrıca iki yıl süre ile Gazetecilik Yüksekokulu Müdürlüğü görevini de yürüten Göksan, akademik yaşamını Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu ile Çeşme Meslek Yüksekokulu'nda öğretim üyesi olarak tamamladı. Bu dönemde Çeşme festivalinin düzenlenmesinde etkin rol aldı. Ege Bölgesi'nin ilk seyahat acentası olan Egetur Seyahat Acentası'ni kurdu ve ticari alanda aktif olduğu yıllar boyunca Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı tarafından çeşitli ödüllere layık görüldü. 1972, 1973 ve 1975 yıllarında Türkiye'ye döviz getirmedeki başarısından dolayı Teşekkür Belgesi, 1975, 1978, 1979, 1980 ve 1991 yıllarında ülkeye kazandırdığı döviz için Madalya, 1980, 1981 ve 1982 yıllarında ise vergi ödemedeki başarısından dolayı Berat ve Takdimname almaya hak kazandı. 1976 yılında Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkanlığı, 1978 yılında Ege Turizm Derneği üyeliği ve dört yıldan uzun bir süre derneğin yöneticiliği, ayrıca 15 yıl Ege Seyahat Acentaları

Derneği başkanlığı görevini yaptı. Öğretim üyeliği boyunca konusunda uzman olduğu Tur Operatörlüğü ve Seyahat Acentacılığı dersinin yanı sıra Turizm Ekonomisi, Ulaştırma ve Biletleme, Turizm Sektöründe Davranış, Basın Yayın Tarihi, Güncel Ekonomik ve Sosyal Olaylar, Turizm Coğrafyası ve Rekreasyon derslerini okuttu. Göksan'ın çeşitli dergilerde yayımlanmış Türkçe, İngilizce ve Almanca 40 kadar makalesi, mesleki toplantılarda sunulmuş birçok bildirisi ve yayımlanmış üç kitabı mevcuttur.

Başlıca eserleri: Göksan, E. (1993). *Les Problèmes de la population dans la Turquie nouvelle (1923-1958)*. Diss.; Göksan, E. (1959). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset; Göksan, E. (1978). *Turizm Ekonomisi ve İşletmeciliği*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası; Göksan, E. (1968). *Türk Turizmi ve Ege Bölgesi Turizminin Gelişimi*. İzmir.

Kaynak: Nisari, M. A. (2019). Göksan, Ergun, Doç. Dr., İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/goksan-ergun-doc-dr> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

ARAŞTIRMALAR

SistematiK Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası (1929 – 1984)

Bülent Ağaoğlu'nun Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı / Turizm İşletmeciliği Programında 1984 yılında kabul edilen yüksek lisans çalışmasının genişletilmiş ve kitap halinde yayımlanmış halidir. Tez çalışmasının resmi danışmanı Dr. Doğan Yaşar Ayhan'dır, ancak tez çalışması Dr. Hasan Işın Dener'in gayri resmi danışmanlığında hazırlandı. Yüksek lisans tezinde 1983 künye yer alırken, basılan kitapta 2683 künye bulunmaktadır. Çalışma, Türkiye'de 1929-1984 yılları arasında üretilmiş turizm işletmeciliği konulu kitap, makale, tez, rapor, teksir ve tebliğlerin künyelerini veren eser; amaç, kapsam ve bibliyografik araştırma

yöntemi hakkında ön bilgileri içeren bir giriş kısmıyla başlıyor. Çalışmada daha sonra, kaynakça ve bibliyografik sınıflandırma konularının işlendiği bir bölüm bulunmaktadır. Sonraki üçüncü bölüm, ilgili alanlardaki kaynakçaların gözden geçirilmesine ayrılmıştır. Dördüncü bölüm ise, bibliyografyanın sınıflandırma sistemini açıklamaktadır. Ayrıca taranan kütüphaneleri, müracaat eserlerini ve süreli yayınları sıralayan ekler de bulunmaktadır. Kaynakçanın sonunda bir de yazar adları dizini bulunmaktadır. Kitapta, Doç. Dr. Hasan Işın Dener tarafından yazılan bir ön-söz de bulunuyor. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından yayımlanan kitap, Tipo tekniğiyle Çağaloğlu'nda Met-Er matbaasında dizildi ve basılmıştır.

Kaynak: Kozak, N. (2020). Sistematik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası (1929 - 1984), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/sistematik-turkiye-turizm-isletmeciligi-bibliyografyasi-1929-1984> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması

Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması, 1923-2015 yılları arasında Türkiye’de turizm alanında yaşanan gelişmeleri, kurumları, kişileri, ilişkileri ve turizm sektörünün gelişimindeki önemli olayları sözlü tarih yöntemiyle ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmadır.

Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması, 1923-2015 yılları arasında Türkiye’de turizm alanında yaşanan gelişmeleri, kurumları, kişileri, ilişkileri ve turizm sektörünün gelişimindeki önemli olayları sözlü tarih yöntemiyle ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmadır. Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de turizm sektörünün 1923-2015 yılları arasında pek çoğu gizli kalmış tarihinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu araştırmada benimsenen yöntem olan sözlü tarih ise bir araştırma yöntemi olup tarihin belgelenmesinde günümüz teknolojisinin kullanılmasını içermektedir. Sözlü tarihçiler, ses veya görüntü kayıtları olarak yaşayan belleklerle görüşmeler yapar ve yaşam öykülerini bu kayıtlardan çözümleyerek yeni bir arşiv yaratırlar. Bu doğrultuda, Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması’na, 15 Aralık 2012 tarihinde başlandı. Araştırmada, Türkiye’de turizm sektörünün gelişiminde önemli görevler üstlenmiş yatırımcılardan, işletmecilerden, bakanlardan,

müsteşarlardan, uzmanlardan, profesyonel turist rehberlerinden ve seyahat acentesi sahiplerinden oluşan kaynak kişiler, sektörle ilgili deneyimlerini, yalnızca kendilerinin tanık olduğu gelişmeleri günümüzün ve geleceğin araştırmacılarına aktardı. Araştırma kapsamında, toplam 522 kaynak kişiyle görüşüldü. Rehber, seyahat acentesi sahibi, işletmeci, müdür, bakan, müsteşar, akademisyen, turist, yatırımcı, işçi, aşçı, garson gibi turizm sektöründe farklı konumlarda yer almış aktörlerin öyküleri, toplam 696 saatlik video ve ses kaydı arşiviyle kayıt altına alındı. Tüm görüşme kayıtlarının deşifreleri yapıldı. Araştırmada sözlü tarih çalışmasının planlanması, soru çerçevelerinin oluşturulması, sözlü tarih görüşmesi yapacak akademisyenlerin eğitimleri ve alan çalışmasının izlenmesi konularında toplam 21 akademisyen görev aldı. Ayrıca, araştırmanın yürütülmesinde turizm sektöründeki farklı iş alanlarından yetkin kişilerin yer aldığı 52 kişilik bir danışma kurulu oluşturuldu. Araştırmada, sektör temsilcileri ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler derlenerek toplam 7748 sayfadan oluşan 10 ciltlik bir rapor oluşturuldu. Araştırma, 15 Aralık 2015 tarihinde sona erdi. Kapanış kokteyli, 200’den fazla sektör mensubunun katılımıyla 2 Nisan 2016 tarihinde Hilton İstanbul Bosphorus Hotel’de gerçekleştirildi. Bu araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda çok sayıda ulusal ve uluslararası makale, bildiri, poster bildiri ve portre yazısı da hazırlandı.

Kaynak: Özel, Ç. H. ve Dursun, M. T. (2019). Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turkiye-turizmi-sozlu-tarih-projesi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

ETKİNLİKLER

Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMITT)

1997 ve 1998 yıllarında EMITT Turizm fuarı Voyager adıyla TUYAP Tepebaşı Fuar alanında Türkiye’de özellikle iç turizmi hareketlendirmek, tatil tüketicisininin tatil bilincini geliştirmek amacıyla organize edildi. 1999 yılından itibaren Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı

(EMITT) adıyla uluslararası bir fuara dönüştü ve her yıl başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Hava Yolları (THY), İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Valiliği’nin katkı ve destekleri; Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED), Türkiye Otelciler Birliği (TUROB) ve Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD) ortaklığında

Ekin Fuar organizasyonunda TÜYAP-Beylikdüzü İstanbul Fuar Merkezi'nde düzenlenmeye devam edildi. 2009 yılında ITE Turkey/ITE Group Plc bünyesine geçen EMITT Fuarı, 2012 yılında satın alma sürecinin tamamlanmasıyla dünyanın en büyük fuarcılık şirketlerinden birinin şemsiyesi altına girdi.

EMITT Fuarı'nın Türk turizminin bugünkü noktaya gelmesinde ve Türkiye'de kültür turizmi kavramının ve tatil bilincinin oluşturulmasında önemli bir katkısı oldu. Türkiye'nin yedi bölgesinde farkındalık yaratılarak bölgelerinin sahip olduğu kültürel ve turistik değerler gün yüzüne çıkarıldı, ürüne dönüştürüldü ve tatil tüketicilerine sunuldu. Gerek iç turizmin hareketlenmesi gerekse yurtdışından gelen turistlerin Türkiye'nin sadece deniz, kum ve güneşten ibaret değil; aynı zamanda zengin bir kültür turizmine sahip olduğunu da görebilmesi için bir etkinlik haline geldi. 2015 yılında EMITT dünyanın en büyük turizm fuarları arasında altıncı sıraya, Türkiye de en çok turist getiren ülkeler sıralamasında altıncı sıraya yükselmiştir. EMITT Fuarı, 20 yıldan daha kısa bir sürede dünyanın en büyük dördüncü turizm fuarı pozisyonuna yükselmiş olup, Türkiye'nin dünyaya tanıtımında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Ekin Fuar A.Ş. ortakları 1997 - 2009 yılları arasında Halim Bulutoğlu, Seval Bulutoğlu ve Gündüz Mutluay idi. 1997'den beri EMITT Fuarı Direktörü Hacer Aydın ve 2002'den beri Satış Müdürü Deniz Çerçioğlu'dur.

Kaynak: Aydın, H. (2019). Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMITT), İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/doğu-akdeniz-uluslararası-turizm-ve-seyahat-fuari-emitt> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turizm Danışma Kurulu Toplantıları

İlki, 1949 yılında olmak üzere 1966 yılına kadar yedi kez toplanan Turizm Danışma Kurulu toplantıları 1998 yılından itibaren bir yasal zorunluk haline getirilerek düzenlen Turizm Şuralarının yıllar öncesindeki örneği olarak da kabul edilebilir.

Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğü kuruluş yasasının 17. maddesi; "Turizm işlerine verilecek yönü görüşmek ve alınacak tedbirler hakkında düşüncelerini bildirmek üzere" Turizm Danışma Kurulu'nun kurulmasına yer vermektedir. Aynı maddeye göre Turizm Danışma Kurulu'nda yer alması gerekenler şöyle açıklanıyor: a) Devlet dairelerinden ve belediyelerden Başbakanlıkça uygun görüleceklerin seçip gönderecekleri birer temsilci, b) Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu temsilcisi, c) Başbakanlığın uygun göreceği turizm ile ilgili meslek teşekküllerinden birer temsilci, d) turizm dernekleri temsilcileri arasından ad çekme suretiyle ayrılacak iki üye, e) basın derneklerinden (her birinin göstereceği birer aday arasından ad çekme suretiyle ayrılacak iki üye, f) seyahat acentaları temsilcileri arasından ad çekme suretiyle ayrılacak iki üye, g) Genel Müdür tarafından seçilecek turizm alanında yetkili iki uzman. Genel Müdür bu kurulun tabii üyesidir. Aynı yasanın 18. maddesi ise Turizm Danışma Kurulu'nun yılda en az bir kez toplanmasını emretmektedir.

Selahattin Çoruh'un öncülüğünde düzenlendiği anlaşılan Turizm Danışma Kurulu toplantılarının ilki 19 - 22 Aralık 1949'da, ikinci toplantı 18 - 22 Aralık 1950 tarihlerinde, Üçüncü Turizm Danışma Kurulu toplantısı 28 Eylül - 2 Ekim 1952'de, dördüncü toplantı 7 - 11 Şubat 1955, beşinci toplantı 26 - 28. 05. 1955, altıncı toplantı 23 - 26 Haziran 1964 ve yedinci ve son toplantı da 24 - 27. 05. 1966 tarihlerinde Ankara'da toplandı.

Turizm Danışma toplantılarının birincisinden altıncı toplantıya kadar olanları Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, altıncı ve yedinci toplantılar ise Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından düzenlendi.

Turizm Danışma Toplantıları düzenlenme yöntemi ve hazırlanan raporların niteliği bakımından, ilki 1998 yılında düzenlenen üç Turizm Şurası'ndan da daha nitelikli ve sonuç odaklı toplantılardır. Zira Turizm Danışma Kurulu toplantıları öncesinde hazırlanan kapsamlı raporlar kitap halinde yayımlanarak, katılım öncesinde Turizm Danışma Kurulu üyelerine postalanırdı. Böylelikle toplantıya katılacaklar gündem hakkında, yapılacak çalışmalar hakkında ön çalışma-

lar yaparak toplantılara katılırdı. Ayrıca, Turizm Danışma Toplantıları'nda turizmle ilgili pek çok yasa ve yönetmelik düzeyindeki düzenlemelere son hali verilerek, yasa koyucuya ihtisas komisyonu rolü de oynanırdı.

Kaynak: Kozak, N. (2020). Turizm Danışma Kurulu Toplantıları, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-danisma-kurulu-toplantilari> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Ulusal Turizm Kongresi

Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun öncülüğünde 1990 yılında başlatıldı, 1990-1998 yılları arasında aralıksız olarak dokuz kez tekrarlanan kongreler Aydın'ın Kuşadası ilçesinde düzenlendi. İlk üç kongre Yüksekokul'un Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı olduğu yıllarda yapıldı. İzleyen altı kongre ise yüksekokulun Adnan Menderes Üniversitesi'ne bağlı olduğu dönemde gerçekleştirildi. Dokuzuncu Ulusal Turizm Kongresi ile eş zamanlı Birinci Uluslararası Turizm Kongresi de 06-09 Kasım 1998 tarihlerinde düzenlendi. Kuşadası Belediyesi başta olmak üzere yerel örgüt ve işletmelerin katkısı ile gerçekleştirilen Ulusal Turizm Kongreleri konjonktürel etkiler ile desteklerin kesilmesine dayalı olarak uzun bir süre tekrarlanamadı.

On bir yıl aradan sonra 2009'da Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun girişimi ile her yıl farklı bir üniversitenin sorumluluğunda tekrarlanması kararlaştırıldı. Kongrenin kurumsal yapısını oluşturmak, organların görev ve sorumluluklarını belirlemek ve kongrenin genel işleyişini düzenlemek üzere "Ulusal Turizm Kongreleri Danışma Kurulu, Bilim Kurulu ve Kongre Yürütme Kurulu Çalışma ve Uygulama Esasları" oluşturuldu.

Kongrenin onuncusu 21-24 Ekim 2009 tarihlerinde Mersin Üniversitesi, 11.'si 02-05 Aralık 2010 tarihlerinde Adnan Menderes Üniversitesi, 12.'si 30 Kasım-04 Aralık 2011 tarihlerinde Düzce Üniversitesi, 13.'sü 06-09 Aralık 2012 tarihlerinde Akdeniz Üniversitesi, 14.'sü 05-08 Aralık 2013 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi, 15.'si 13-16 Kasım 2014 tarihlerinde Gazi Üniversitesi, 16.'sı 12-15.

11. 2015 tarihlerinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 17.'si 20-23 Ekim 2016 tarihlerinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 18.'si 18-22 Ekim 2017 tarihlerinde Mardin Artuklu Üniversitesi ve 19.'su 18-21 Ekim 2018 tarihlerinde Afyon Kocatepe Üniversitesi 20.'si 16-19 Ekim tarihlerinde Anadolu Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirildi. 2020 yılında 16-19 Ekim tarihlerinde düzenlenmesi planlanan 21. kongre Balıkesir Üniversitesi'nin sorumluluğuna verildi. Ancak Covid-19 pandemisi sebebiyle kongre 2021 yılına ertelendi.

Kongre, turizm ve ilişkili alanlarda tüm bildiri- lere açık olmakla birlikte 12. kongreden itibaren öncelik konuları belirlenmesi kararlaştırıldı. Bu çerçevede 12. kongrenin konusu Türk Turizmde Sürdürülebilir Rekabet Avantajının Elde Edilmesi, 13. kongrenin konusu Dünyada ve Türkiye'de Turizmde Yeni Döneme Doğru: Yeni Ürünler, Hizmetler, Stratejiler, 14. kongrenin konusu Turizmde Yenilik, 15. kongrenin konusu Engelsiz Turizm, 16. kongrenin konusu Turizm ve Barış, 17. kongrenin konusu Akademi-Sektör Buluşması, 18. kongrenin konusu Kültür Turizmi, 19. kongrenin konusu Sağlık Turizmi ve 20. kongrenin konusu Şehir Turizmi olarak belirlendi.

Kaynak: Çolakoğlu, O. E.. (2019). Ulusal Turizm Kongresi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ulusal-turizm-kongresi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Anatolia Turizm Etkinlikleri

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi ve *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research* öncülüğünde çok sayıda ulusal ve uluslararası bilimsel kongre düzenlendi. Aşağıda bu kongrelerle ilgili kısa bilgiler yer almaktadır. İlk kongreyi 2002 yılında son kongreyi de 2022 yılında düzenlendi.

Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi: Turizmi ve otelcilik alanını inceleme alanı olarak seçmiş lisansüstü öğrenciler arasındaki ilişkiyi ve işbirliğini geliştirmek amacıyla 2002 yılından bu yana düzenlenen kongredir. Devam

eden veya tamamlanmış doktora ve yüksek lisans tezleri ile birlikte araştırma bildirimleri de kongre kapsamındadır. Kongrede devam eden ve tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri ile araştırma bildirimleri arasından en iyileri seçilerek ödüllendirilmektedir. Kongrede dereceye girecek çalışmaların seçimi "seçici kurullar" tarafından, sunumlar bizzat izlenerek gerçekleştirilmektedir.

World Conference for Graduate Research in Tourism, Hospitality & Leisure: Dünya genelinde turizm ve otelcilik alanındaki lisansüstü öğrencilere yönelik düzenlenen üç kongreden biridir. Kongrenin geçmişi, ilki 2002 yılında Çanakkale'nin Gökçeada ilçesinde Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nin öncülüğünde gerçekleştirilen Birinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi'ne uzanmaktadır.

Interdisciplinary Tourism Research Conference: Dünya turizminin disiplinler boyutunu ön plana çıkarmak üzere düzenlenen ilk kongredir. Kongrenin geçmişi, ilki 2002 yılında Çanakkale'nin Gökçeada ilçesinde Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nin önderliğinde gerçekleştirilen Birinci Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi'ne uzanıyor.

Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi: Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, Türkiye'de turizmin disiplinlerarası doğasına vurgu yapmak, turizmin disiplinlerarası içeriğinin ve boyutunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve turizmin çok disiplinli olarak incelenmesine katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen ulusal katılımlı bir bilimsel toplantıdır. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi ve Türkiye'de yer alan üniversitelerin işbirliği ile düzenlenen kongrenin ilki 2010 yılında Nevşehir'de gerçekleştirildi.

Rekreasyon Araştırmaları Kongresi: Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, rekreasyon ile ilgili farklı disiplinlerin işbirliği içinde gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmaların sunulduğu ve aynı zamanda çeşitli sanatsal ve kültürel faaliyetlerin de gerçekleştirildiği Rekreasyon Derneği tarafından desteklenen ulusal katılımlı bir bilimsel toplantıdır.

Prof. Dr. Hasan Olalı Turizm Sempozyumu: Türkiye'de turizm eğitiminin kurumsallaşmasına ve Türkiye'nin turizm ve otelcilik alanında yayın ve araştırma bağlamında gelişmesine öncülük eden Prof. Dr. Hasan Olalı adına 18-21 Ekim 2018 tarihleri arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Reha Midilli Foça Turizm Fakültesi ve Anatolia Turizm Akademisi işbirliğiyle düzenlenen sempozyumun teması, "Dünden Bugüne Türkiye'de Turizmin Akademik ve Bilimsel Kurumsallaşmasının Gelişimi" idi. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de turizm eğitimi, turizm araştırmaları ve turizm literatürünün gelişimi ile ilgili çalışmalara yer vermek, bu doğrultuda elde edilen bulguları tartışmak ve geleceğe yönelik birtakım kararların alınmasına katkıda bulunacak çıktılara erişmek için yapılan sempozyumda iki gün boyunca beş oturum ve iki panel gerçekleştirildi. Toplamda 20 üniversiteden 85 kişinin katıldığı oturumlarda turizm alanında yapılan bibliyometrik çalışmalar, müfredat incelemeleri, bilimsel dergiler ve tezler ile ilgili yapılan araştırmaları kapsayan yirmi üç bildiri sunuldu. Kongre sonrasında sunulan bildirimler hakem sürecinden geçirilerek Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde Prof. Dr. Hasan Olalı Turizm Sempozyumu Özel sayısında yayımlandı.

Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansları: Arama konferansı tekniğine bağlı olarak her seferinde farklı bir konuyu inceleyen bir düşünce platformu olarak Anatolia Turizm Akademisi tarafından düzenlenmiştir. Konferansların ilki Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, ikincisi de aynı üniversiteye bağlı Turizm Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlendi. Üçüncü ve sonrasındaki arama konferansları Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi ile Anatolia: Turizm Akademisi öncülüğünde gerçekleştirildi. Arama konferanslarının her birine düzenlendiği konuya bağlı olarak akademisyenler ve sektör temsilcilerinden oluşmak üzere ortalama 35-55 arasında davetli katıldı.

Anatolia Araştırma Yöntemleri Seminerleri: Araştırma Yöntemleri Semineri, 2002 yılında "Akademik Turizm Semineri" adı altında düzenlenmeye başlandı. İlk dönemlerdeki düzenlenme

amacı, turizm ve yakın alanlarında görevli akademisyenler ile lisansüstü öğrencilerin araştırma yöntemleri konusundaki bilgi ve deneyim birimini artırmaktı. İlerleyen dönemlerde sosyal bilimlerden gelen akademisyen ve lisans-üstü öğrencilerin katılımıyla topluma mal olan bir bilimsel etkinlik haline ulaştı. Temel amacın ticari olmaması ve organizasyon maliyetlerini ancak karşılayan bir gelirle gerçekleştirilmesi, Araştırma Yöntemleri Seminerlerinin 16 yıl aralıksız düzenlenmesine ve toplam 2100'den fazla kişinin katılmasına yol açtı. Ülkemizde (ve belki de dünyada) bir benzeri olmayan geniş kapsamlı bu bilimsel etkinlik Türk bilim tarihinde yerini aldı. Başlangıçta, bir konu ve bir salon ile başlayan seminerler, son yıllarda 16 farklı konu ve 16 ayrı salona kadar artan bir trende sahip oldu.

Anatolia Turizm Akademisi Konferansları: Anatolia Akademisi Konferansları turizmle ilgili yüksek lisans ve doktora programlarına devam eden öğrencilerin bilgi ve deneyim becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunulması amacıyla 2015 yılından itibaren düzenlenmeye başlandı. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi ile Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research tarafından düzenlenen konferanslar; "Araştırma mantığı," "Araştırma nedir, niçin yapılır?" "Bilim etiği, Bilim felsefesi," "Bilimsel araştırma düzeni," "Bilimsel dil ve anlatım," "Bilimsel dergi editörlüğü ve hakemlik," "Etnografik araştırma," "Nitel ve nicel araştırma yaklaşımları," "Lisansüstü tez danışmanlığı," "Turizm teorisi," "Türkiye'de akademik/bilimsel dergiler," "Uluslararası dergilere makale hazırlama ve önerme süreci," "Yöntem felsefesi" vb. konulardan oluşuyordu.

Anatolia Turizm Akademisi Online Dersleri: Anatolia Turizm Akademisi ve Kadir Has Üniversitesi işbirliğinde 2020- 2021 yıllarında online ortamda düzenlendi. Dersler, Güz ve Bahar olmak üzere iki dönem ve toplam 36 haftadan oluştu. İki dönemde toplam 28 ders ve sekiz panel düzenlendi. Ders ve panellere 50 öğretim üyesi katkıda bulundu. Toplamı 62 saatten oluşan ders ve panel videoları Youtube ortamında araştırmacıların, lisansüstü öğrencilerin ve akademisyenle-

rin yararlanmasına sunulmak üzere açık erişime açıldı.

Anatolia Online Turizm Eğitimi Söyleşileri: Anatolia Turizm Akademisi tarafından 2021 yılının ocak-mart aylarında, her hafta bir söyleşi olmak üzere düzenlendi. Türkiye'de turizm ve otelcilik alanına eğitim, araştırma ve yayıncılık konularında katkıda bulunmuş kişilerin genç kuşaklara tanıtılmasının ve turizm eğitimi ve araştırmaları konusundaki deneyimlerinin paylaşılmasının amaçlandığı söyleşiler 21 kişi ile gerçekleştirildi. Gerçekleştirilen söyleşiler Facebook ve Youtube ortamlarında açık erişime de açılmıştır.

Uluslararası Turizm Karikatürleri Yarışması: Uluslararası Turizm Karikatürleri Yarışması 2009 yılında Prof. Atila Özer, Fehmi Köfteoğlu ve benim de içinde olduğum üç kişinin işbirliğiyle düzenlenmeye başlandı. Uluslararası Turizm Karikatürleri Yarışması, altıncı yarışmadan itibaren "yetişkinler" ve "gençler" olmak üzere iki ayrı kategoride düzenlenmeye başlandı. Yetişkinler kategorisine 17 ve üstü yaşlardaki, gençler kategorisine ise 16 ve altı yaşlardaki karikatür sanatçıları katılabilir. Yarışmaya her yıl ortalama 60'a yakın farklı ülkeden karikatürcü eser gönderiyor.

Anadolu Yemekleri Fotoğraf Yarışması: Anadolu Yemekleri Fotoğraf Yarışması, Anatolia Turizm Akademisi ile Turizm Eğitimi ve Eğiticileri Derneği tarafından 2022 yılında düzenlenmeye başlandı. Yarışma, Anadolu coğrafyasında bilinmeyen veya az bilinen yemeklerin tanınmasına ve gastronomi turizmde değerlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla düzenlenmektedir. Amatör ve profesyonel herkesin katılımına açık olan yarışmada, "Genel Kategori" ve "Öğrenci Kategorisi" olmak üzere iki ayrı kategorisinde katılım kabul edilmektedir. Öğrenci kategorisi, meslek liselerinin ve üniversitelerin (önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) turizm, gastronomi, yiyecek-içecek, turist rehberliği, otel işletmeciliği vb. bölümlerinde kayıtlı olan 14 ve üstü yaşlardaki öğrencilerin, yetişkinler kategorisi ise 17 ve üstü yaşlardaki kişilerin katılımına açıktır.

Turizm Eğitimine Hizmet Ödülleri: Anatolia Turizm Eğitimine Hizmet Ödülleri turizm eğitimi ve araştırmalarına katkıda bulunmuş kişilere ve-

riilmektedir. Hizmet Ödülleri, Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi'nin düzenlendiği sırada düzenlenen bir törenle verilmektedir. Hizmet Ödülleri şimdiye kadar aşağıda belirtilen isimlere verildi: Prof. Dr. Turgut Var (Texas A&M University), Prof. Dr. Meral Korzay (Boğaziçi Üniversitesi), Prof. Dr. Cemil Boyacı (Akdeniz Üniversitesi), Prof. Dr. Kubilay Baysal (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Alparslan Usal (Dokuz Eylül Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Şule Çetin (Mersin Üniversitesi), Alev Alatl (Kapadokya Meslek Yüksekokulu Mütevelli Heyeti Başkanı), Dr. Özen Dalı (TUGEV Eski Genel Sekreteri), Fehmi Köfteoğlu (Resort Dergisi Genel Yayın Yönetmeni), Dr. Orhan Mesut Sezgin (Gazi Üniversitesi), Şaban Ali Yaşaroğlu (İTÜ Vakfı Turizm ve Otelcilik Eğitimi Bölümü Yöneticisi), Hüseyin Yıldırım (Detay Yayıncılık), Dr. Mehmet Özdemir (Turizm Sosyolojisi Uzmanı), Avni Aker (Eğitimci), Gülsen Kahraman (Doğuş Üniversitesi), Abdullah Tekin (Eğitimci), Prof. Dr. Hasan Işın Dener (Hacettepe Üniversitesi - Çankaya Üniversitesi), Prof. Dr. Alp Timur (Dokuz Eylül Üniversitesi), Prof. Dr. Öcal Usta (Dokuz Eylül Üniversitesi), Prof. Dr. Bahattin Rızaoğlu (Adnan Menderes Üniversitesi), Bülent Ağaoğlu (Bibliyografya Uzmanı), Prof. Dr. Mehmet Altınay (Doğu Akdeniz Üniversitesi), Prof. Dr. Tunca Toskay (İstanbul Üniversitesi) ve Prof. Dr. Şükrü Yarcan (Kapadokya Üniversitesi).

Anatolia International Recognition Awards for Tourism Research & Education: Uluslararası alanda turizm eğitimi ve araştırmalarına katkılarından dolayı Prof. Dr. Jafar Jafari (University of Wisconsin-Stout), Prof. Dr. Charles R. Goeldner (University of Colorado at Boulder), Prof. Dr. John R. Urry (Lancaster University.), Prof. Dr. Abraham Pizam (University of Central Florida), Prof. Dr. Brian Archer (University of Surrey), Prof. Dr. Kaye Chon (The Hong Kong Polytechnic University), Prof. Dr. Josef Mazanec (Modul University Vienna), Prof. Dr. John Crompton (Texas A&M Üniversitesi) ve Prof. Dr. Pauline Sheldon'a da (Hawaii University) Turizm Eğitimine Hizmet Ödülü verildi.

Anatolia Karikatür Eğitimine Hizmet Ödülleri: Ödüller, Uluslararası Turizm Karikatürleri Yarış-

ması kapsamında verilmektedir. Türkiye'de çoğunluğu çocuk ve gençlere yönelik olmak üzere altmıştan fazla karikatür eğitimi veren kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Buralarda karikatür eğitimi dersleri veren kişilere yönelik olan ödüller şimdiye kadar karikatür sanatçıları Ahmet Aykanat, Raşit Yakalı ve Kamil Yavuz'a verildi.

Uluslararası Resort Kongresi

Akdeniz Turistik Otelciler Birliği (AKTOB) tarafından 2011 yılından beri periyodik olarak Antalya'da düzenlenen uluslararası bir kongre organizasyonudur. Seyahat endüstrisinde öne çıkan en son gelişmeleri ve trendleri ile gelecek perspektifleri ele almaktadır. Uluslararası Resort Turizm Kongresi'nin amacı; dünya turizm gelişim süreci içerisinde değerlendirildiğinde çok daha hızlı büyüme gösteren Türk turizminin, mevcut durum ve sorunlarının analizinin yapılarak, çözüm önerilerinin tartışılması, gelecekteki konumu ve bu alanda stratejik işbirliklerinin gelişmesine katkı sağlamaktır.

Uluslararası Turizm Resort Kongresi, seyahat endüstrisinde istihdam yaratmak, yaratım yoluyla cari açığı kapatmak ve döviz dengesinin kurulmasını hedeflemektedir. Ulusal ve uluslararası alandaki sektör oturum başlıkları, konuşmacıları ve katılımcılarıyla seyahat endüstrisi ve kamu kuruluşları için önemli bir buluşma platformu haline geldi. Yerli ve yabancı sektör temsilcileri ve alanında uzman isimlerin yapacakları konuşmalar ve sunumlarla Türk Turizm'in geleceğine ışık tutma ilkesiyle hareket etmektedir. Turizmin geleceği, geleceğin turizmi ana teması ile başlatıldı. Bu tema geleneksel olarak her yıl konulmaktadır. Bu kongre aracılığıyla ulusal ve uluslararası turizm profesyonellerin konuşma ve sunumlarıyla deneyimlerini ve bilgilerini paylaşmaktadır. Kongrenin hedef kitlesi seyahat endüstrisi kamu yöneticileri, yatırımcıları, işletmecileri, yöneticileri ve sektör profesyonelleridir. İlk kongre Resort Turizm Kongre başlığı ile Resort Dergisi tarafından düzenlendi. Kongre daha sonra Uluslararası Resort Turizm Kongre ismini aldı. Kongreye katılım için önceden kayıt

yapılması gerekmektedir. Uluslararası Resort Turizm Kongresi'nde seyahat endüstrisinin bütün kesimlerinden katılım olmaktadır. Kongrede yapılacak; değerlendirme, konuşma ve sunumların tamamı, temsiliyet düzeyi en üst düzeyde olan kişiler tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla, sektöre mesaj verme ve ilişkili kesimlere ulaşmada geniş bir yelpaze sağlamaktadır. Konuşma ve

sunum yapacak olan sektör, aktör ve temsilciler; kendilerine daha önce bildirilen konu ve oturum başlığı ile ilgili yapacakları özel çalışma ve değerlendirmeleri sunmaktadırlar.

Kaynak: Demir, A.. (2020). Uluslararası Resort Kongresi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/uluslararasi-resort-kongresi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

SÜRELİ YAYINLAR

Turizm Mecmuası

Türkiye'nin sahip olduğu turizm potansiyelini hem yurtiçine hem yurtdışına tanıtmaya amacı güden süreli yayındır. 1957 yılında Ankara'da Havacılık ve Turizm Mecmuası adıyla yayımlanmaya başladı. 1960 yılında derginin adı son hali olan Turizm Mecmuası halini aldı. Derginin sahibi derginin ilk sayısından son sayısına kadar Hayri Benli'dir. Dergi'nin temel amacı Türkiye'nin sahip olduğu güzellikleri okuyuculara aktararak Türkiye'yi bir çekim noktası haline getirmek ve turizm hareketini topluma yaymak adına yayınlar çıkarmaktır. Dergi içeriğinde yer alan metinlerin hemen devamında aynı metnin İngilizce çevirisine yer verildi. Bazı sayılarda İngilizce çevirilerin yerini Almanca veya Fransızca gibi diller aldı. Dergi 1957 yılından 1987 yılına kadar hiç ara vermeden 343 sayı olarak yayımlandı. Bu yıllar arasında kimi sayılar özel sayı olarak yayımlandı. Dergi 1957 yılından, derginin son sayısının yayımlandığı 1987 yılına kadar standardını korudu. Dergide, derginin kapak tasarımı, künye sayfası, önsöz yazıları, iç sayfalarda kalan metinlerin yer aldığı sütunlar ve dergiye verilen reklamların görselleri de ilk sayıdan son sayıya kadar aynı standartta yer aldı. Derginin yayın hayatı 1987 yılında Hayri Benli'nin yaşadığı bir rahatsızlık nedeniyle son buldu.

Kaynak: Aydın, C. (2019). Turizm Mecmuası, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-mecmuasi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turing Dergisi

Türkiye'de turizm ve otomobil alanında en uzun süre yayımlanan süreli yayınlardan biridir. 29.10.1923'te Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün Lozan Konferansı Genel Sekreteri ve Büyükelçi Reşit Saffet Atabinen'e verdiği talimatla kuruldu. Bu cemiyet 1926 yılında Türkiye Turing Kulübü, 1930 yılından itibaren ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını aldı. Kulübün ilk başkanı olan Reşit Saffet Atabinen, 01.08.1930 tarihinden itibaren Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni isimli bir dergi çıkarmaya başladı. Yeni kurulmuş Cumhuriyet'in dünyaya duyurulması kaygısı derginin ilk dönem içeriklerinin de belirleyicisi oldu. Kurucu başkan Atabinen'in şu düşüncesi: "...Yabancıların Türkiye'ye seyahatlerinin hem iktisadi hem de siyasi faydaları bulunmaktadır. Uzun süreden beri devam eden ilişkilere rağmen Avrupa ve Amerika, Türkleri halen ya tanımaz ya da kötü tanır. Türkler ise Avrupalıları, Avrupa'da yazılmış kitaplardan veya tercümelelerinden tanıdıklarından dolayı lehlerine tanır. Avrupalılar ise Türkler hakkındaki fikirlerini Türkçe eserlerden veya Türklerin ağızından değil çoğunlukla Türkleri sevmeyen düşmanların, rakiplerinin rivayetlerinden tanıdıkları için Türk milletinin kabiliyetini, medeniyetini, ilerlemesini inkâr ederler. Türkiye'nin lehine, para vererek ismi cismi bilinmeyen kişilere yazdırılmış eserlerin hiç kıymeti ve tesiri bulunmamaktadır. Bu tür propagandaya para harcamak yerine; yabancı ülkelerin önde gelen insanların Türkiye'de misafir ederek gerçek Türkleri ve Türkiye'yi tanımalarının önünü açmak faydalıdır..." ilk dönem dergi

İçeriklerinde kendisini gösterdi. 1960'lı yıllara kadar derginin içeriğinde: (1) Turizm: Türkiye'den ve yurtdışından kent tanıtımları, konaklama ile ilgili bilgiler, seyahat bilgileri, (2) trafik/yol: trafik kuralları, araba sürüşü, (3) tarih/sanat: sanat eserleri, örenyerleri, arkeolojik buluntular, sanatsal faaliyetler, tarihte önemli isimler, (4) kentleşme: kent mimarisi yer almaktadır. Bu başlıklar Türkçe, Fransızca, Almanca ve İngilizce olarak yayımlanmıştır. Yabancı dildeki yazılar, Türkçe yazıların çevirileri olmamakla birlikte özgün metinlerdir. Dönemin önde gelen isimleri (Falih Rıfki Atay, Vedat Nedim Tör, Adnan Sivayuşgil, Azra Erhat, Sulhi Dönmezer ve Şevket Rado) dergiye yazılarıyla katkıda bulundular. Dergi bu dönemde her ay düzenli olarak yayımlandı. Dergi bu tarihe kadar ortalama 40 sayfa, siyah beyaz olarak yayımlandı. 1965 yılına kadar Atabinen derginin de editörlüğünü üstlendi. Dergi ilk kurulduğu andan itibaren ülkenin siyasal yapılanmasından doğrudan etkilenmiş ve bu yapılanmayla ters düşmeyen bir içerikle yayımlandı.

Kaynak: Gültekin Akçay, Z. (2019). Turing Dergisi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turing-dergisi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

TÜRSAB Dergisi

İlk sayısı, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) tarafından 1982 yılının Temmuz ayında yayımlandı. 1999 yılına kadar Ekin Grubu tarafından hazırlanan TÜRSAB Dergi, ilk sayılarında daha çok turizm tarihi ve tanıtım ağırlıklı konulara yer verirken, zaman içinde haber, araştırma ve değerlendirme yazıların ağırlıklı olduğu bir yayın haline geldi. Bununla birlikte derginin içeriği değişen TÜRSAB yönetimlerine göre değişiklik gösterdi. TÜRSAB Dergi, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği üyelerine ücretsiz dağıtıldı. Dergi yayıncılık ve içerik açısından en parlak dönemini Bahattin Yücel ve Talha Çamaş döneminde yaşadı. TÜRSAB Dergi, 1999 yılına kadar Ekin Yazım Merkezi tarafından yayımlandı. TÜRSAB Dergisi sektörün seyahat acentalığı kesiminin yayın organı olmasına rağmen 1982 -

1999 yılları arasında sektörün bütününe yönelik araştırma ve incelemeleri ile yol gösterici ve etkili bir yayın özelliği taşıyordu.

Kaynak: Köfteoğlu, F. (2020). TÜRSAB Dergisi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/tursab-dergisi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turizm Yıllığı

Türk turizm tarihinde önemli bir yere sahip olan Turizm Bankası A.Ş. ve Türkiye Kalkınma Bankası'nın yayınlarından biridir. Yıllık, 1985-1994 yılları arasında yayımlandı. Dokuz yıllık yayın hayatı boyunca toplam 150 makale (üç adet çeviri çalışması hariç) yayımlandı. 1985-1986 yıllarındaki sayıları (yıllığın ilk iki sayısı) Turizm Bankası A.Ş. tarafından, diğer sayıları ise Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. tarafından yayımlandı. Turizm Yıllığı'na ait tüm sayılar, birinci hamur kâğıda 16x24 santimetre boyutlarında basıldı. Yıllığa ait hakem kurulu, sadece yıllığın ilk sayısında yer aldı. En fazla makale (25 adet), yıllığın 1994 yılındaki yıllığın son sayısında yayımlandı. Yayın hayatı boyunca yıllığa en fazla makale gönderen akademisyenlerin çalışmış oldukları kurumlara bakıldığında, Dokuz Eylül Üniversitesi'nin ilk sırada olduğu görülmektedir. Bu üniversiteyi, Uludağ Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi izlemektedir. Akademik unvan olarak bakıldığında ise, yıllıkta ağırlıklı olarak doçentlerin yayın yaptığı tespit edildi. Turizm Yıllığı, yayımlandığı dönemlerde, turizmde öğrenim gören lise ve üniversite öğrencilerine ders notları sağladı, akademisyenlerin makalelerini yayımladı ve sektörde aktif bir biçimde rol aldı. Turizm Yıllığı ilgili dönemlerde, turizm alanında sınırlı sayıdaki akademik kaynaklardan biridir. Sadece turizmdeki akademisyenler değil, turizm sektöründe çalışan profesyonellerin de makalelerinin yayımlandığı bir kaynak oldu. Dönem itibari ile turizm sektörü ile akademik camia arasında köprü görevi gördüğü söylenebilmektedir. İlerleyen dönemlerde, Turizm Bankası A.Ş.'nin kapanması ve Türkiye Kalkınma Bankası'ndaki yönetim değişiklikleri yıllığın sürdürülebilirliğini etkiledi.

Turizm Bankası A.Ş. 1955-1996 yılları arasında faaliyette bulundu. Fakat kurumun bankacılık faaliyetleri, 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası'na devredildi. Yıllığın yayınlandığı dönemlerde sınırlı sayıda basım yapıldı. Yıllıkta, turizmin dışında ekonomi, yönetim, pazarlama, coğrafya gibi konularda da makalelerin bulunması, turizm sektörünün ilgili yıllarda da disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynak: Silik, C. E. (2019). Turizm Yıllığı, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-yilligi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nin ilk sayısı Anatolia: Aylık Turizm ve Kültür Dergisi adı altında yayımlandı (1990). Derginin ilk sahibi Hacettepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı'nda öğrenci olan Adnan Hastürk iken, derginin editörlüğünü ise yine Hacettepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı'nda öğrenci olan Nazmi Kozak yerine getirdi. Genel Yayın Yönetmeliği'ni de Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu'nda

yüksek lisans yapan Engin Başçı üstlendi. Derginin künyesi yaklaşık bir yıl böyle devam etti. O dönemde Ankara Emniyet Müdürlüğü Basın Masası'na verilen dosyada derginin adı Anatolia: Turizm ve Çevre Dergisi şeklinde yer aldı. Merkezi Ankara, türü ise mesleki dergi olarak beyan edildi. Sonraki yıllarda dergilere zorunlu ISSN verilmesi uygulaması ile 1300-4220 numarası alındı. Derginin sahipliği görevini Adnan Hastürk 1990-1992 (sayı: 6-7) yılları arasında yerine getirdi. 1992 yılının yedinci-sekizinci sayısından itibaren 1996 yılının başına kadar, editörlüğünün yanı sıra Nazmi Kozak yerine getirdi. Bu tarihten sonra derginin sahipliğinde dönemsel olarak sık sayılacak değişimler oldu. Cem Çağlar 1997 (3-4) ile 1998 (3-4) sayıları arasında, Hüseyin Yıldırım 1999 (1-2) ile 1999 (3-4) sayılarında derginin sahipliğini yerine getirdi. Turhan Kitabevi'nin sahibi Turhan Polat ise 2000 (1-2) sayısında derginin sahibi olarak künyede yer aldı. Hüseyin Yıldırım 2000 yılından itibaren derginin sahipliği görevini sürdürdü. Derginin sorumlu yazı işleri müdürlüğünün yanı sıra editörlük görevi Nazmi Kozak tarafından kesintisiz yerine getirildi.

Kaynak: Kozak, N.. (2020). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/anatolia-turizm-arastirmalari-dergisi> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

YAYINCILIK

Ekin Yazım Merkezi Yayınları

Türkiye'nin turizm yayıncılığı ve fuarcılığı alanında uzmanlaşmış en eski ve köklü kuruluşudur. Ekin Grubu, turizm yayıncılığına 1984 yılında Ekin Yazım Merkezi Ltd. Şti. adıyla başladı. 1991 yılında Ekin Yayıncılık A.Ş. adını aldı. Ekin Fuarcılık Ltd. Şti., 1997 yılında kuruldu. Ekin Fuarcılık, turizm-seyahat ve otel-lokanta gereçleri alanında Türkiye'nin en büyük fuarlarını düzenledi. Merkezi İstanbul'da olan şirketin, Antalya ve Ankara'da bölge müdürlükleri bulunmaktaydı ve şirket bünyesinde yüze yakın kişi çalışmaktaydı. Ekin Grubu, TÜRSAB, TÜROB, TÜROFED ve bağlı bölgesel otelci dernekleri, TTYD gibi

sektör kuruluşlarıyla çok sayıda ortak yayın ve organizasyon gerçekleştirdi.

Hotel Guide, Turizm Endüstrisi Kataloğu, Gezi – Türkiye Tatil Rehberi, Bölgesel Otel rehberleri, Meeting-Incentive Rehberleri gibi rehber ve kataloglar, yıllıklar, Bölge ve İl gezi ve tanıtım rehberleri, TÜRSAB Dergisi, Hotel Dergisi, TYD dergisi, Resort Dergisi gibi periyodikler, EMITT, MEDİTT ve HOTEQ gibi fuarlarıyla Ekin Grubu, sektörde hep yeniliklere ve uzun soluklu çalışmalara imza attı.

Ekin Grubu 2000'li yıllarda Türkiye'nin turizmde ilk online yayınlarını da yayımlamaya başladı. Halen yayımlanmakta olan Türkiye'nin ilk online

turizm gazetesi www.turizm gazetesi.com bunlardan biriydi. Ayrıca yıllık katalog ve rehberler de internet ortamına taşındı. 2011 yılında şirketin ana gövdesini oluşturan EMITT Fuarı ve Hotel Guide yayınının da içinde olduğu bölümü, şirket ortakları tarafından İngiltere- Londra merkezli İTE şirketine satıldı. Grubun seyahat rehberleri ve turizm gazetesini yayınlayan bölümleri iki ayrı ortaklık üzerinden devam etmektedir.

Kaynak: Bulutoğlu, H. (2019). Ekin Grubu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ekin-grubu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Boyut Yayın Grubu

1985 yılında kurulan Boyut Yayın Gurubu, farklı pek çok konuda kitap, fasikül, dergi, ansiklopedik yayın, CD-DVD ve atlaslar gibi pek çok farklı ürün üreten, yayımlayan, pazarlayan ve dağıtan bir yayın kuruluşudur. Boyut Yayın Grubu; anı, araştırma, bilgisayar, coğrafya, edebiyat, gezi, hobi, kişisel gelişim, mimarlık, mizah, roman, sağlık, sanat, siyaset, spor, şiir, tarih, yabancı dil, yemek alanlarında kitap, dergi, ansiklopedi, sektörel katalog ve süreli yayın üretmektedir. Boyut Yayın Grubu, basılı yayıncılık faaliyetlerine ek olarak dijital ürünlerin de yayıncılığını yapmaktadır. Bunlar arasında ansiklopedik yayınlar, fasikül formatlı referans yayınlar, müzik CD'leri, CD/VCD-Kitap, üç boyutlu DVD'ler, üç boyutlu kitaplar, dijital eğitim setleri, DVD belgeseller gibi farklı formatlar bulunmaktadır. Firma bünyesindeki yayınlarla bağlantılı olarak internet siteleri, WebTv uygulamaları, kataloglar, rehber kitaplar, iPad uygulamaları, interaktif dergiler, süreli yayınlar, koleksiyon kitaplar, çocuk yayınları, turizm yayınları, belgesel yayınlar, kişisel gelişim yayınları, sanat yayınları, spor ve sağlık yayınları, kitaplar, romanlar, yemek kitapları ve eğitim setleri sunmaktadır.

Türkiye'de turizm yayıncılığı konusunda önemli bir yere sahip olan kuruluş, bu kategoride pek çok ürüne sahiptir. Turizm haberlerini ve gelişmelerini okuyuculara ulaştıran online turizm mecrası turizmdebusabah.com'u bünyesinde bulundu-

ran kuruluş, 13 yıl bu yana her yıl hem basılı hem de web sitesi olarak Industry Guide'ı yayımladı. Türk Hava Yolları işbirliği ile yayınlanan Dünya Şehir Rehberi kitapları, üç boyutlu DVD formatında yayımlanan Doğa Cennetleri dizisi, BBC işbirliğiyle yayınlanan Fotoğraflarla Unutulmaz Geziler dizisi, Küçük Oteller, Türkiye'de Görülmesi Gereken 101 Yer, Avrupa'da Görülmesi Gereken 101 Yer, Boğaz Hakkında Her Şey, yıllık yayınlanan Türkiye Otel ve Tatil Rehberi, Boyut Yayın Grubu'nun turizm sektörüne kazandırdığı yayınlardan bazılarıdır.

Kaynak: Akdeniz, D. (2019). Boyut Yayın Grubu, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/boyut-yayin-grubu> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Net Turistik Yayınlar

Türkiye'nin somut kültürel miras ögesi turistik değerlerinin tanıtımının yanı sıra anı ve hediye-lik eşya olarak da işlev gören tasarım ürünlerini üretmek amacıyla Net Holding tarafından kuruldu (1982).

Net Turistik Yayınlar, Net Holding'in kuruluşuna öncülük eden Net Turizm Limited Şirketi'nin ilk ekonomik etkinliğidir. Türkiye'nin geleceğinin turizmde olduğunu gören tercüman rehber Besim Tibuk, önderlik ettiği turistlerin İstanbul ziyaretleri sürecinde ve dönerken anı veya hediye olarak satın aldıkları kartpostal, dia pozitif, kitap, rehber ve benzeri basılı ürünlerin kalitesinden memnun değildir. Bu nedenle daha nitelikli (NET) ürünler üretmek ve satmak amacıyla İstanbul Tercüman Rehberler Derneği'nin üyelerini ikna ederek bir firma kurar. Net Turizm adıyla kurulan söz konusu firma, bir limited şirkettir. Bu firma özünde Tibuk'un günümüzde Net Holding olarak anılan şirketler grubu hayaliyle amaçladığı girişimden başka bir şey değildir. Ancak 100 arkadaşını zor da olsa ikna ederek firmaya ortak eden Tibuk, bu hayalinden söz etme cesaretini kendinde bulamaz. Bununla birlikte ortaklarına bir şeyler söylemek zorundadır. Onlara kitap, slayt işine gireceğiz der. Tibuk'u böyle düşünmeye ve davranmaya yönelten şey temel

olarak tercüman rehberlerin ellerinde bulundukları güçtür. Zira rehberler, her gün yüzlerce, hatta binlerce turiste önderlik etmekte, onların en temel fizyolojik gereksinimlerinden, anı ve hediyelik eşyaya çok geniş bir yelpazeye yayılan gereksinimlerini yönlendirebilme gücüne sahiptirler. Bu gerçekten hareketle Tibuk, 1974 yılının Nisan ayında Net Limited Şirketi'ni kurar. Firma isminin esin kaynağı da üretilecek olan turistik yayın ürünlerinin NET olması öngörüsüdür.

Firmanın kurulmasıyla birlikte o zaman için nitelikli ürün yapabilen ender kuruluşlardan Naci ve Abdullah Keskin'in sahibi olduğu Keskin Color'a gidilir. Zamanın koşullarında belirli sayıda slayt (dia pozitif), kitap ve kartpostal alım garantisi verilerek bir sözleşme imzalanır. Sözleşmenin en can alıcı tarafı, üretilecek olan ürünlerin üzerinde NET damgasının konulma zorunluluğudur.

NET etiketli turistik ürünler nitelikleriyle diğer firmaların ürünlerinin satılamaması sonucunu beraberinde getirir. Söz konusu basım ve dağıtım işini yapan firma sahipleri bu durumdan rahatsız olurlar. Bu durumu avantaja çevirmeyi bilen Tibuk, onlara kendi ürünlerini satmaları önerisinde bulunur. Basım ve dağıtım firma sahiplerinin ikna olması üzerine daha düşük kaliteli bir marka olan KENT fikri de gün yüzüne çıkar. Böylece ürün çeşitlendirilmesine gidilmiş ve farklı satın alma güçlerine sahip turistlere seçenek sunulmuş olur.

NET ve KENT markalı turistik ürünler 1982 yılında Net Turistik Yayınlar tüzel kişiliğine evrilir. Net Turistik Yayınlar halen 19 Mayıs Caddesi, No: 13, Net Plaza, Şişli, İstanbul adresinde etkinliklerine devam etmektedir. Net Turistik Yayınlar bünyesinde Net Kitap, Net Çocuk ve Net Genç'i barındırıyor.

2006 yılında kurulan Net Çocuk bünyesinde 0-3 yaş grubu çocuklar için çeşitli seçenekler sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Boyama Faaliyet ve Aktivite, Öykü ve Masallar, Eğitim konularında çocuk kitapları basımı ve dağıtımını yapılmaktadır. Net Çocuk anne ve babalar veya adaylar için de eğitim kitapları çıkarmaktadır. Yayınevi bugün Net Çocuk markası altında 500 çeşidi aşan bir ürün yelpazesine sahiptir.

2004 yılında yayın hayatına başlayan Net Genç ve Net Kitap, özgün roman, hikâye türü kitapla-

rın yanı sıra biyografik ve çeviri eserler basarak kitapseverlere hizmet eder. Net Turistik Yayınlar tüm bu alanlarda kendi yayınları dışında dünyaca ünlü yayınevlerinin eserlerini de okuyucularıyla buluşturur.

Net Turistik Yayınlar fiilen faaliyete geçtiği 1974 yılında fason olarak yaptırmış olduğu dia pozitif, kartpostal, şehir rehberi, kitap ve benzeri ürünlerin satışından 80 bin ABD Doları ciro elde eder. O tarihlerde elde edilen bu mütevazı satış hasılatı günümüz Türkiye'sinin en güçlü turizm holdingi olan "Net" bünyesinde bir milyar ABD Dolarına ulaşır. Bu başarının Net Turistik Yayınlar firmasının eseri olduğu gönül rahatlığıyla ifade edilebilir.

Kaynak: Aydoğdu, A. (2021). Net Turistik Yayınlar, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/net-turistik-yayinlar> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Turizm Bankası A. Ş. Yayınları

Sektörel olarak hizmet veren yayınevleri ilgili sektörlerin alan yazın zenginliği açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu yönüyle Türkiye Turizm Bankası Yayınları turizm sektörü literatürüne önemli katkılar sunan bir yayınevi gibi faaliyet gösterdi. Türkiye Turizm Bankası turizm yatırımlarının finanse edilebilmesi için 1955 yılında kuruldu. 1962 yılında ise 7470 sayılı yasa ile Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası'na devredilmiş kamusal sermayeli bir bankadır. Turizm Bankası yayınevi bankanın faaliyetleri döneminde turizm alanında birçok çalışmanın yayınlanmasına aracılık etti.

Turizm Bankası yayınları yurtiçinde basılmış turizm alanında ilgili çalışmalardan oluşmakla birlikte bu yayınlar ile turizm sektöründeki gelişmeleri yakından takip eden okuyucuların faydalanması ve bu yayınlara kolay ulaşım sağlanmasını amaçlandı.

1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası A.Ş. aktif ve pasifleriyle birlikte Türkiye Kalkınma Bankası'na devredildi. Bankanın 1985-1986 yıllarına ilişkin farklı yayınlarına ulaşılabil-

mektedir. Bunlar turizm sektörünün gelişimine katkı sağlayabilecek ve turizmde yaşanan sorunlara çözüm üretebilecek yayınlar olarak gösterilebilir. Turizm Bankası yayınlarına; Turizm Nedir? Kitap Özetleri, Türk Turizm Endüstrisi Araştırması, Turizm Yıllığı 1985, Turizm Yıllığı 1986, Konaklama İşletmelerinde İşbaşı Eğitim Modeli: Turizm Bankası İşletmelerinde Hizmet İçi Eğitim (Tebliğ), Turizm Yatırım Alanları, Güneybatı Turistik Yatırım Alanları örnek olarak verilebilmektedir. Ayrıca Bankanın dönemsel ve yıllık faaliyetlerinin özetlendiği Turizm Bankası A.Ş. 21. Hesap Yılı Faaliyet Raporu 1982 ve 1987 Turizm Bankası A.Ş. Faaliyet Raporu gibi faaliyet raporları da banka bünyesinde yayınlandı.

Dolayısıyla turizm sektörüne önemli katkıları olan, turizm literatürünü destekleyen önemli bir kuruluş olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu bakımdan da Türkiye’de turizm adına yarar sağlamış önemli kurumlardan biri olarak literatürde yer almaktadır. Turizm sektöründeki gelişmeleri en hızlı şekilde paylaşılmasını amaçlayarak hizmet vermiştir.

Kaynak: Yetiz, F. (2020). Turizm Bankası A. Ş. Yayınları, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-bankasi-a-s-yayinlari> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Detay Yayıncılık

Ankara’da kuruldu (1998). Yayınevinin kurucusu Hüseyin Yıldırım’ın yayıncılık alanındaki çalışmaları 1973 yılına kadar gitmektedir. Hüseyin Yıldırım, daha önce Adım Yayıncılık’ın ortakları arasında idi. Detay Yayıncılık, Türkiye’de turizm alanında en çok kitap yayımlayan yayınevidir. Yayınevinin turizm ve ilgili alanlarındaki yayınlarının sayısı 400 dolayındadır. Yayınevi, Ankara’nın Kızılay semtinde, Adakale Sokak’ta faaliyet göstermektedir.

Kaynak: Kozak, N. (2020). Detay Yayıncılık, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/detay-yayincilik> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK), Reşit Saffet Atabinen tarafından Mustafa Kemal Atatürk’ün yönlendirmesiyle 6 Kasım 1923 yılında Türk Seyyahin Cemiyeti adı ile kuruldu. Kurum, 1926 yılında “Türkiye Turing Kulübü,” 1930 yılında ise “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu” adını alarak Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek statüsüne dönüştürüldü.

Sadece turizm alanında değil, tarih, mimari, edebiyat ve güzel sanatlar gibi pek çok alana basılı eserler kazandıran kurumun turizm alanında yayınlarının çeşitlilik gösterdiği dikkat çekmektedir. Özellikle dernek niteliğine sahip olan kurumun önemli işlevlerinden biri de yayınlarının kütüphane, üniversite, kamu kurum ve kuruluşlarına ücretsiz ulaştırmasıdır. Kurum bilginin var olmasının yeterli olmadığını, tarihi, kültürel ve turistik değerlerimizi tanıtan ve onlarla ilgili bilgileri içeren eserlere erişimlerinin de sağlanması yönünde üzerine düşen sorumluluğu da yerine getirmektedir.

Kurumun yayınları incelendiğinde kitaplar, süreli yayınlar ve broşürlerden oluşan bir yayın dağılımına sahiptir. TTOK yayınlarının Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca başta olmak üzere çeşitli dillerdedir. TTOK’nun bir diğer önemli hizmeti TURİNG Kütüphanesi’dir. İstanbul Seyrantepe’de bulunan ve yaklaşık 15 binin üzerinde turizm, toplum bilimleri, güzel sanatlar, edebiyat ve retorik, coğrafya, felsefe, psikoloji, din bilimleri, dil ve dilbilim, doğa bilimleri, matematik, teknoloji, hukuk ve ekonomi alanında eser bulunmaktadır.

Turing’in süreli yayını olan ve 1 Ağustos 1930 yılında Fransızca olarak yayın hayatına başlayan “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni”dir. Dergi ilk yayınlandığı yıldan itibaren 1965 yılına kadar 278 sayı, 2010 yılına kadar ise 97 sayı, 2013 yılından itibaren 29 sayı çıkarak üç ay arayla yayınlanmaya devam etmektedir. Turing Dergisi. Eylül 2023’te 415. sayısı ile okurlarıyla buluşmuştur.

TTOK'nun bir diğer hizmeti ise sınır kapıları ve bürolarında ücretsiz dağıtımını yaptığı "Türkiye ve Avrupa Karayolları Haritası" ile "Türkiye ve Ortadoğu Karayolları Haritalarıdır.

TTOK, tarihi, mimari, kültürel, tabii ve insani değerlerin tanıtılmasını hedefleyen kurum aynı zamanda belgesellerle bu hedefi yerine getirmeye çalışmaktadır. TTOK belgeselleri arasında: UNESCO Dünya Mirası Türkiye 360°, Geçmişten Günümüze Süha Arın belgeselleri ve Yeni Bir Turizm Rotası: Büyük Usta Mimar Sinan belgeseli yer almaktadır.

A Turizm Yayınları

A Turizm Yayınları 2000'li yıllara kadar sanat tarihi ve arkeoloji ağırlıklı kitapları ile turizm ve otelcilik alanlarında değerlendirilen pek çok kitabı yayımlayan bir yayınevidir. Yayınevinin yayımladığı kitaplardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır:

A Guide to Edirne (Godfrey Goodwin), *A Guide to the Seven Churches* (Fatih Cimok), *Biblical Anatolia From Genesis to the Councils* (Fatih Cimok), *Hagia Sophia* (Fatih Cimok), *Icons in Turkey* (Nilay Yılmaz), *İstanbul Archaeological Museums* (Alpay Pasinli), *İzmir Archaeological Museum* (Jale Özdedeoğlu), *İzmir Koukogaku Hakubutsukan* (Jale Özdedeoğlu), *Journeys Of Paul From Tarsus to the Ends of the Earth* (Fatih Cimok), *Lydians and Sardis* (Hasan Dedeoğlu), *Mosaics in İstanbul* (Fatih Cimok), *Mosaics of Antioch* (Fatih Cimok), *Mosaics of Zeugma* (Mehmet Önal), *Paintings of the Dark Church* (Halis Yenipınar), *Pergamum* (Fatih Cimok), *Polychrome İznik Tiles* (Fatih Cimok), *Roads of Ancient Anatolia 1*, *Roads of Ancient Anatolia 2*, *Saint Sophia* (Fatih Cimok), *The Book of Alexander Sarcophagus* (Alpay Pasinli), *The Book of Rüstem Paşa Tiles* (Fatih Cimok), *The Treasures of İstanbul Archaeological Museums* (Fatih Cimok), *Troia* (Nurten Sevinç), *Mosaics of Zeugma* (Doç. Dr. Mehmet Önal), *Balkanlar'da Osmanlı Mirası / Gezi Rehberi*, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası / Gezi Rehberi* (Mustafa İsen, Mehmet Z. İbrahimgil).

SEYAHAT ACENTALARI VE TUR OPERATÖRLERİ

ATT Touristik

Ticari unvanına sahip tur operatörü, Almanya'nın Hamburg şehrinde Kadir Uğur tarafından kuruldu (1983) ve aynı şehirde faaliyetlerine devam etti. Öger Tours'un satın alması ile Türkiye pazarında da uzmanlaşmaya başladı (1994). Öger Grubu'nu oluşturan ana işletmelerden biri olan firma, Almanya'dan Türkiye'ye her şey dahil tatil turistleri getirmede öncü oldu. ATT Touristik'in Türkiye'deki tüm yerel hizmetleri ve bölgesel turları Öger Tours tarafından sunuldu. Hedef kitle, erken rezervasyon ve son dakika kampanyaları ile rezervasyon yapan turistlerdi. Türkiye'de orta sınıf, iki, üç ve dört yıldızlı tesisler ve yatak kapasitesi düşük olan oteller ile çalıştı. Fethiye, Marmaris, Bodrum, İzmir, Kuşadası ve Çeşme gibi turizm merkezlerine turist getiren operatör, Türkiye dışında Mısır, Tunus, Fas, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Kosta Rika ve Madeira Adaları gibi ülke ve bölgelere de Alman turistler gönder-

di. Sahip olduğu tüm varlıkları Öger Tours'a devrederek faaliyetlerini durdurdu (2012).

Kaynak: Tutuş, M.. (2019). ATT Touristik, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/att-touristik> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Duru Turizm

Selim Duru tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 713 numaralı işletme belgesi ile kurulan ve bir yıl sonra kardeşi Semih Duru'nun da ortak olduğu acentadır. Acentanın kuruluşunda Türkiye'de henüz turizme dair yasal düzenlemeler olmadığından, Duru Turizm 1972 itibariyle yurtdışından gelen turistleri karşılama ve yurtdışına turist gönderme faaliyetleri gerçekleştirdi. Kurulduğu yıllarda yaz tatili dönemlerinde eğitim görevlileri ve serbest meslek çalışanlarına İstanbul'un yakın çevresinde bulunan Şile,

Taşdelen, Terkos ve Gebze turları, Bursa, Yalova termal tatilleri ve Bolu gezileri düzenleyerek bu alanda çok sayıda ilke imza attı. İlerleyen yıllarda bu gezilerin kapsamını Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Güneydoğu bölgelerine genişleterek tüm Türkiye kapsamındaki kültür turlarına öncülük etti. Yurtdışında ise 1960'lı yılların başında Rusya, İskandinavya, Danimarka, Orta Avrupa, Paris ve Londra'ya düzenli turlar; 1968 yılı itibarıyla Bulgaristan, eski Yugoslavya, Avusturya, Almanya, Belçika'ya yaz aylarında ve bayram dönemlerinde otobüsle turlar düzenleyerek çok sayıda farklı turizm rotasının oluşmasına katkıda bulundu. Duru Turizm'in faaliyet süreci değerlendirildiğinde şu aşamaların yaşandığı görülmektedir: 1970'li yıllarda İskandinav ülkeleri ve Rusya bağlantılı turlar, 1972-1974 yıllarında ABD turları, 1973 yılında Lizbon ve Londra'ya ilk otobüs turları. Bu faaliyetlerle yurtdışına turizm hareketliliklerinin mimarı olan Duru Turizm, 1973-1980 yılları arasında Fransa'dan turist getirmeye başladı. 1998 yılı Ekim ayında iki ülke arasında yapmış oldukları karşılıklı olumlu hizmetler nedeniyle Fransa Hükümeti tarafından madalyayla onurlandırıldı.

Acentanın ikinci kuşak temsilcisi olan Yusuf Duru ise 17 yaşından itibaren acentada aktif olarak görev almaya başladı. Aile şirketlerinde kurulduğu günden itibaren yurtdışı turlarda Fransızca ve İngilizce rehberlik yaparak başladığı meslek hayatına Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) yönetimindeki faaliyetleriyle devam etti. 1981-1988 yılları arasında Bahattin Yücel ve Ferit Epikmen'in TÜRSAB başkanlığı dönemlerinde ikinci başkan olarak Türkiye turizminin gelişimine katkılarda bulundu. Duru Turizm, 1990'lı yıllardaki Körfez ve Rusya krizlerinden etkilenecek küçülmeye başladı. Bu dönemde 1995 yılında Selim Duru ortaklıktan ayrıldı. 1992 yılında önemli bir turizm markası haline gelen Duru Turizm günümüzde kapalı turlar, bayi toplantıları, teşvik turları ve sosyal organizasyonlar yapan butik acenta olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Acenta, Yusuf Duru'nun genel koordinatörlüğünde ve üçüncü kuşak temsilciler olan kızları A. Ceylan Duru, K. Kumru Duru ve oğlu Yusuf Duru yönetiminde Kültür ve Turizm Bakanlığı 4501 umaralı işletme belgesi ve D Turizm

ve Yatırım A.Ş. ticari unvanıyla İstanbul Kadıköy Acıbadem'deki tek ofisinde hizmet vermektedir.

Kaynak: Yılmaz, S. (2020). Duru Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/duru-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Ege Tur

Aynı zamanda Ege Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Ergun Göksan tarafından İzmir Alsancak'ta kuruldu. Ticari unvanı, Ege Tur Seyahat Acentası A.Ş. olan acenta tüm faaliyetlerini İzmir'deki merkez ofisinde yürüttü ve başka şube açmadı. Kurulduğu yıllarda Ege Bölgesi'nin ilk seyahat acentalarından biridir. Sahibi Ergun Göksan'ın yanında Türkiye'nin ilk kadın tur rehberlerinden olan eşi Helga Göksan ve kardeşi Erden Göksan da organizasyon ve yönetim aşamalarında aktif roller alarak acentanın büyüyüp gelişmesi, önemli bir aşama kaydetmesinde etkili oldular.

Ege Tur'un ana faaliyet alanı ağırlıklı olarak yurtdışından gelen turistleri karşılama ve yerel hizmetlerini düzenlemeydi. Helga Göksan'ın Alman vatandaşı olarak turizm konusunda Almanya ile önemli bağlantılara sahip olması sayesinde acenta, Almanya'nın en önemli tur operatörü TUI ile işbirliği yaptı ve operatörün Türkiye'deki en önemli temsilcisi oldu. Ağırlığı Almanya'dan olmak üzere birçok yabancı turisti Türkiye'ye getirerek, İzmir'deki ilk kitle turizm hareketlerinin gelişmesinde öncü oldu. Özellikle 1970'li yıllarda Türkiye'ye en çok döviz girdisi sağlayan acentalar arasında yer aldı.

Ege Tur, ana faaliyet alanına ek olarak, yurtdışı turlar, iç ve dış hat uçak bileti satışı, iç turlar ve kişiye özel tur organizasyonları gerçekleştirdi. Özellikle Efes, Meryem Ana, Bergama gibi yerlere yabancı turistlere yönelik turlar düzenledi. Batı Anadolu ve İç Anadolu'nun yanı sıra Mardin, Diyarbakır, Doğubeyazıt gibi Türkiye'nin doğu bölgesinde yer alan destinasyonlara da organizasyonlar gerçekleştirdi. Ege Tur, Almanya yanında İsviçre, Avusturya, Hollanda, İngiltere gibi ülkelerden de turistleri Türkiye'ye getirerek

yerel hizmetlerini üstlendi. İzmir'in IATA belgesine sahip ilk seyahat acentalarından biri olması ve bölgede yarattığı güven sayesinde, iç ve dış hat uçak bilet satışlarında şehrin önde gelen ve önemli kişilerinin uçak biletlerini almak için en çok tercih ettiği ve güvendiği acenta haline geldi. Ege Tur ayrıca kongre organizasyonlarına yönelerek özellikle 1980'li yıllarda yılda yaklaşık on adet kongre gerçekleştirdi.

Acenta, bu faaliyetleri sonucunda ülke çapında birçok ödüle layık görüldü. Türk seyahat acentaları içinde 427.475 ABD Doları gelir ile en yüksek döviz girdisi elde eden ve en yüksek gelir vergisi ödeyen (1969) ve 334.810 ABD Doları gelir ile en yüksek döviz girdisi sağlayan seyahat acentası (1970) ödülleri kazandı. Ayrıca 1969-1973 yılları arasında sağladığı döviz girdisi için Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndan teşekkür belgesi aldı. İzmir Ticaret Odası da döviz kazandırıcı faaliyetleri karşılığında acentayı madalya (1972-1975, 1978, 1979) ve berat belgesi (1980-1982) ile ödüllendirdi.

Ege Tur'da büyük emekleri olan Helga Göksan'ın vefatıyla sarsılan Ergun Göksan, 1990-1991 yıllarında acentasını Yavuz Özyar'a devretti. Yavuz Özyar'ın yönetiminde yaklaşık dört yıl daha faaliyetlerine devam eden Ege Tur, Pamukkale Turizm'e devredildi. Bu devir işleminin ardından acentanın faaliyet alanı değişti. Pamukkale Turizm, Ege Tur'un faaliyetlerini birkaç yıl daha sürdürdü ve ilerleyen yıllarda acentanın faaliyetlerini durdurdu. Ege Seyahat Acentaları Derneği ve TÜRSAB gibi örgütlerin kurucu üyelerinden olan Ege Tur, bu faaliyetleri ile ilgili dönemlerde ulusal turizmin gelişimine önemli katkılarda bulundu.

Kaynak: Samancıoğlu, E. (2020). Ege Tur, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/ege-tur> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Gulet Touristik

Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde öğrenim yaşamını devam ettirdikten ve lise öğrenimini Avusturya Lisesi'nde tamamladıktan sonra tıp eğitimi

için Viyana'ya yerleşen Dr. Cem Kınay, uzmanlığını aldıktan sonra hobi ve ek iş olarak gördüğü turizm yaşamına adımını attı. Arkadaşları Oğuz Serim ve Sinan Özer'in 1986 yılında kurduğu ve iki guleti pazarladıkları Bodrum'daki yat şirketine Avusturyalı turist göndermek amacıyla 1987 yılında Viyana'da Gulet Yacht Charter acentesini açtılar. 1990 yılında uzmanlığını aldıktan sonra Kınay'ın tamamen turizme yönelmesiyle yoğun olarak başta Avusturya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli şehirlerindeki turizmcilere Gulet ve Türkiye'nin tanıtılması faaliyetleri başladı.

Bu çabaların sonucunda Kınay ve arkadaşları, 1997 yılında Gulet ile Avusturya Hava Yollarına ait Touropa'yı birleştirerek Gulet Touropa Touristik acentesini kurdular ve faaliyetlerini tur operatörü hizmetleri olarak genişlettiler. Söz konusu yıllarda Gulet, Avusturya'nın lider tur operatörü halinde geldi. Başta Türkiye, Yunanistan, İspanya olmak üzere Avusturya'dan seyahat eden her iki kişiden birinin bütün dünya ülkelerinde tatil yapmasını sağladı. Sinan Özer ise ilerleyen yıllarda Türkiye'de yat turizminin en önemli isimlerinden biri haline geldi. İlerleyen yıllarda Magic Life klüplerinde uygulanan her şey dâhil sistemi, Gulet Touristik bünyesindeki Türkiye ve Mısır'da Nil Nehri üzerinde seyredenler dâhil diğer ülkelerdeki yatlarda da uygulandı ve bu alanda da öncü bir uygulama olarak turistlerden beğeni topladı. Bu girişimle her şey dâhil sistemi karadan denize doğru genişledi. Gulet Touropa Touristik, 2001 yılında dünyanın lider tur operatörü TUI grubuna satıldı.

Şanlıöz, Özgen, H. K. (2023). Gulet Touristik, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/gulet-touristik>, (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Gürkay Turizm

Kuşadası'nda turizm danışma bürosunda yabancı dil memuru olarak çalışan Bertan Gürsel öncülüğünde gemi turlarıyla gelen yolculara hizmet vermek için kuruldu. Acentanın ismi, ortakların Gürsel ve Kayhan soyadlarının ilk hecelerinin birleşiminden oluşturuldu. Gelen turistlerin özellikle Efes antik kentini gezmek için

araç ve rehberliğe ihtiyaç duyması, konusunda uzman isimleri bir araya getirdi ve acenta zaman içerisinde tüm Türkiye’de hizmet vermeye başladı. Bertan Gürsel hizmet verdiği grupların tahsilatlarını yapmak için her yıl sonunda Paris’e gittiğinde Nouvelles Frontières gibi önemli tur operatörleri ile görüşerek işleyişlerini yakından gözlemledi. İlerleyen yıllarda Paris’te Voyages Marmara isimli Türkiye uzmanı tur operatörünü kurdu. Acenta, İstanbul’daki operasyonlarını Hami Fidanoğlu’nun sahibi olduğu Kültür Turizm ile gerçekleştirdi.

1980’li yıllara gelindiğinde Gürkay Turizm İstanbul’da da şube açtı ve başına çok iyi derecede Fransızca konuşan, mimarlık eğitimi almış olmakla birlikte Kültür Turizm’de operasyonları yönetmekte uzmanlaşmış bir kişi olan Armağan Sarı’yı getirdi. Galatasaray Lisesi mezunu rehberleri de bünyesine katan acenta, kurduğu ekiple başarılı operasyonlar gerçekleştirdi. Ağırlıklı olarak Kuşadası ve İzmir çevresinde hizmet veren Gürkay Turizm, 1986-1990 yılları arasında tarifesiz uçuşu ile bu bölgelere her hafta yaklaşık üç bin turist getirdi. Özcan Yetiş ve Hamdi Kalkavan tarafından yönetilen operasyonlar, Gökhan Onuk, İskender Çayla ve yine Galatasaray Lisesi mezunlarından Serhat Cevher, Tolga Darcanlar, Cemil Naçar ve Mesut Karaaslan gibi isimlerin olduğu ekiple yürütüldü.

Bu dönemde Gürkay Turizm, satışlardan aldığı hanut diye tabir edilen komisyonlar ile büyüdü. Aynı dönemde mağazacılıkta önemli bir yere sahip olan Net Holding, Gürkay Turizm ve Marmara Voyages acentalarına önce 1989 yılında ortak oldu ve ardından satın aldı (1990). Ancak 1990 yılında yaşanan Körfez Krizi’nin sonrası Almanya’da iş yapan ve hızla büyümekte olan Tentour grubuna devretti. Gürkay Turizm’in kurucusu Bertan Gürsel, Brezilya’da turizm faaliyetlerine devam etti ve orada vefat etti. Günümüzde Gürkay Turizm’in mesleğe kazandırdığı çok sayıda turizmci halen sektörde önemli işler yapmaya devam etmektedir.

Kaynak: Garipağaoğlu Uğur, N.. (2020). Gürkay Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/gurkay-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Nazar Holidays

İltica ile Almanya’ya giden Müfit Tarhan ve Aydoğan Cengiz tarafından kurulan tur operatörünün ilk operasyonları Almanya’daki işçilerin Türkiye’deki yazlıklarını pazarlamak üzerine yoğunlaştı. Ayrıca kültür turları düzenledi. İlk yıl 100 bin, ikinci yıl bir milyon, ondan sonra 10 milyon Alman Markı ciro elde edince merkezi Duisburg’tan Düsseldorf kentine taşındı. Nazar Holidays kuruluşundan sonraki yedi yıl içinde yaklaşık 400 milyon Alman Markı ciro ile Almanya’nın beşinci büyük tur firması oldu. Almanya’dan Türkiye’ye giden turistlerin büyük kısmını Nazar Holidays götürmekteydi. Almanya’daki 11 bin seyahat acentasının 9.700’ü Nazar Holidays ürünlerini satmaktaydı. Düsseldorf merkezli şirketin ayrıca Avusturya Viyana, İsviçre Zürih ve İsveç Malmö’de şubeleri vardı ve bu ülkelerden de Türkiye’ye operasyonları bulunmaktaydı. Sadece yurtdışında bulunan Türk diasporasına değil, İskandinavya gibi farklı pazarlardan ve bölgelerden de operasyonlar gerçekleştirdi. 1991 yılında Almanya’da En İyi İmtiyazlı Sözleşme İşletmesi ödülünü aldı. Ağırlıklı olarak Türkiye, Mısır ve Tunus paketleri satışları gerçekleştirdi. Beş yıldızlı otellerde konaklamalı tarifesiz uçak seferleri kullanılarak yapılan her şey dâhil tatil paketleri konusunda Türkiye’de öncü oldu. Anadolu’da kültür turları da gerçekleştirdi. 2000 yılında Türk kökenli tur operatörlerinin ikinci büyüğü olan Nazar Holidays, İngiltere merkezli tur operatörü First Choice operatörüne devredildi. Bu esnada Nazar Holidays Almanya’da Türkiye pazarının üçte birini elinde tutuyordu; Almanya çıkışlı Mısır seyahatlerinde de pazarın üçüncüsü konumundaydı.

Kaynak: Tutuş, M. (2020). Nazar Holidays, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/nazar-holidays> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Öger Tours

Ankara’da doğan Vural Öger (1942), aynı zamanda Almanya pasaportuna sahip ve bu ülkede

milletvekilliği yapmış tanınmış bir iş insanıdır. Öger Tour'un ortaya çıkışı Vural Öger'in 1963 yılında orijinal adıyla Reisebüro Istanbul (İstanbul Seyahat Acentası) acentasına dayanmaktadır. Hamburg'ta kurulan bu acentanın ilk amacı, Hamburg - Türkiye arasında doğrudan uçuşları başlatmaktır. Kiralamış olduğu uçak biletlerinin başarılı bir şekilde satılması sonucunda büyüyen acenta, 1973 yılında Öger Türk Tour GmbH adıyla bir turizm şirketine dönüştü. 1982 yılında ise ismi Öger Tours olarak değişti. 1985 yılına kadar Almanya'da işçi kesimine bilet satarak devamlılığını sürdüren Öger Tours, söz konusu dönemde ilk defa 16 sayfalık renkli bir tatil kataloğu bastırdı ve 1986 yılında ilk defa Alman turistleri Türkiye'ye göndermeye başladı.

Öger Tours 1989-1999 yılları arasında tüm Almanya'da büyüme göstererek ülkenin birçok şehrinde şubeler açtı. Bu büyüme sonucunda Öger Tours'dan tatilini alan Alman turistler Almanya'daki bütün büyük havalimanlarından Türkiye'ye doğrudan ulaşabilir hâle geldi. Şirket 1999-2009 yılları arasında gidilen hedef ülke sayısında artışa giderek Mısır, Dominik Cumhuriyeti, Fas, İspanya, Tayland ve Maldivler gibi ülkelere yönelik satışlar gerçekleştirdi. Bu yeni ülkelerle birlikte 1.4 milyon yolcu sayısı ile Almanya'da en çok turist gönderen en başarılı altıncı büyük turizm grubu oldu. Vural Öger, Türkiye Hükümeti tarafından 2001 yılında Türkiye Cumhuriyeti Üstün Hizmet Madalyası ile ödüllendirilirken, Almanya tarafından da 2002 yılında Alman Federal Cumhuriyeti Liyakat Madalyası'na layık görüldü. Öger Tours, 01. 10. 2010 tarihinde ekonomik sıkıntılar nedeniyle Thomas Cook AG tur operatörüne satıldı. Thomas Cook operatörünün iflasından sonra ise 2019 yılında Türkiye turizm firması Anex Grup, Öger Tours'u satın aldı.

Kaynak: Gündüz, İ. (2019). Öger Tours, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/oger-tours> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

VIP Turizm

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 775 numaralı işletme belgesine sahip olan acentanın ticari

unvanı VIP Turizm Pirinçcioğlu Ticaret A.Ş.'dir. Merkezi İstanbul Şişli'de olan acenta 24. 10. 1968 tarihinde kuruldu. Acentanın kurucularından Fethi Pirinçcioğlu turizm tanıtımlarına 1953 yılında New York'ta başladı. Diğer kurucu ortak olan eşi İnci Pirinçcioğlu ise Türkiye'nin ilk tercüman rehberlerinden olup aynı zamanda rehberler derneğinin kuruluşunda yer aldı. İnci ve Fethi Pirinçcioğlu tarafından 68 ruhunun izlerini taşıyarak kurulan acentaya 1984 yılında Ceylan Pirinçcioğlu genel müdür oldu. 1995 yılında kız kardeşi Yasemin Pirinçcioğlu kreatif direktör olarak göreve başladı. 1996 yılında Ceylan Pirinçcioğlu'nun icra başkanı olarak Habitat II konsorsiyumuna geçmesiyle, Yasemin Pirinçcioğlu acentanın genel müdürlüğü görevini üstlendi. Günümüzde acentanın yönetim kurulu başkanı olan Ceylan Pirinçcioğlu ve icra başkanı olarak görevde bulunan Yasemin Pirinçcioğlu'nun ortaklığı ile idare edilen VIP Turizm, sektörün lokomotif acentalarından olup, bir okul gibi yanında çalışanlara eğitim vererek sektöre çok sayıda genç turizmci kazandırdı.

Firmanın ilk kuruluşunda Bey Turizm ismi düşünüldü fakat daha sonra VIP ismi kabul edildi. Marka tescili yapılan "VIP", farklı firmalar tarafından kullanıldıkça isim karışıklıkları oluştu; açılan davalar acenta lehine sonuçlandı. VIP Turizm beş kişi ile başladığı faaliyetlerine günümüzde VIP Mice, VIP Event, VIP Congress, VIP DMC, VIP PR, VIP Academy" ve EcoVIP markalarıyla ve daha geniş bir ekiple devam etmektedir. Kurulduğu günden itibaren İstanbul'da dört, Ankara, Antalya ve Bodrum'da da birer şube açan acenta, 2013 yılı itibarıyla yaşamaya başladığı olumsuzluklar nedeniyle şubelerini kapattı ve merkez acentasında faaliyetlerini sürdürdü.

Yüz farklı ülkeye 300 değişik tur alternatifi sunmasının yanı sıra, şirket etkinlikleri ve teşvik turları, ürün tanıtımı ve eğitim içerikli organizasyonlar da düzenleyen acenta, Türkiye turizmine çeşitli kongre ve etkinliklerle önemli katkılar sağladı. Şirket resmi olarak açılmadan önce ilk olarak 1955 yılında Karayolları Kongresi organizasyonunu gerçekleştirdi. 1968 yılında Atatürk Kültür Merkezi içerisinde düzenlenen ilk etkinlik olan, 1200 kişinin katıldığı Dünya Ticaret Odaları

Kongresi'nde dönemin Başbakanı Demirel açılış konuşması yaptı. Türkiye'ye prestij kazandıran bu organizasyon, En İyi Organizasyon unvanını aldı. 1968 yılının başlarında 68 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen Nil Sefası isimli tur sonrasında yolculardan birinin söylediği VIP ile seyahat daha başkadır sözü acentanın sloganlarından biri oldu. ABD'nin büyük şirketlerinden biri olan NCR firması için 1969 yılında %100 Club isimli 1.000 kişilik teşvik turu düzenlendi. 1974 yılında Çeşme Altınyunus Otel'e tarifesiz uçuş seferleriyle Danimarka'dan yolcu getirmeyi amaçlayan acenta, Kıbrıs çıkartması sebebiyle bu faaliyeti gerçekleştirmedi ancak geçen yıllar içerisinde yurtiçi ve yurtdışına çeşitli turlar düzenlemeye devam etti. 1996 yılında 18 bin kişinin ve ABD başta olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinden devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleşen Habitat II Kongresi için 10 acentanın bir araya gelerek oluşturduğu konsorsiyuma katıldı. Lütfi Kırdar Spor Salonu'nun, kongre merkezine dönüşmesine katkı sağlayarak kurucu ortaklardan biri oldu. 1996 yılında ilk internet şubesini açtı.

Kaynak: Garipağaoğlu U. (2019). VIP Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/vip-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Setur

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 728 numaralı işletme belgesi, Setur Servis Turistik A.Ş. ticari unvanı ve Setur Turizm acenta unvanı ile Koç Holding bünyesinde İstanbul'da açıldı. Acenta bu tarihten önce faaliyetlerine gümrükten muaf mağazaların Türkiye'de faaliyet göstermesi üzerinde bu hizmetleri veren şirket olarak kuruldu ve bu faaliyetlerine halen devam etmektedir. 1970'li yılların başında ise ABD merkezli Diner's kredi kartı sahiplerinin üye olduğu Diner's Club tarafından kurula Diner's Fugazy Travel firmasının Türkiye temsilcisi olarak turizme adım attı. Setur World Travel ismi ilerleyen yıllarda Setur Seyahat Acentası olarak değişti. Yurtiçi ve yurtdışı turlar, uçak ve otel rezervasyonları, kongre ve etkinlik organizasyonları faaliyetleri yürüt-

mektedir. Abercrombie & Kent ile Orient Express Türkiye yetkili acentasıdır. Dünya kurumsal seyahat pazarının öncü firması BCD Travel Türkiye temsilcisidir. 2001 yılında kurumsal seyahat portalı BookinTurkey.com platformunu satın aldı ve 2017 yılında Setur.biz markasıyla bu alandaki girişimlerini genişletti. Günümüzde yönetim kurulu başkanı Ali Koç ve genel müdürü ise Ahmet Sönmez'dir. Koç Holding'in tüm kurumsal etkinlik ve seyahatlerini üstlenen seyahat acentasıdır. Diğer kurumsal firmalara da hizmet vermektedir.

Kaynak: Şanlıöz Özgen, H. K. (2021). Setur, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/setur> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

ABC (Tura) Turizm

Erkunt Öner'in kurucusu olduğu ve günümüzde yönetim kurulu ve icra başkanlığı görevlerini yürüttüğü acenta, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 4822 numaralı işletme belgesi ile faaliyet göstermektedir. Ticari ünvanı ABC Turizm Havacılık ve Ticaret Ltd. Şti. olan acenta, gemi turizmi alanında ulusal ve uluslararası pazarda faaliyet göstermektedir. Acentanın Şişli ilçesinin Harbiye semtindeki merkez ofisi yanında Kadıköy, Kuşadası ve Antalya'da şubeleri bulunmaktadır. Esas faaliyet alanı gemi turizmi yanında, yurtdışından turist getirme, yurtdışına tur ve seyahat organizasyonları, toplantı ve teşvik etkinlikleri de acentanın hizmetleri arasındadır. ABD, İngiltere, Almanya, İspanya, Belçika, Yunanistan, Romanya, Malezya, Endonezya, Rusya, Slovenya ve Çin başta olmak üzere 30'dan fazla farklı ülkeden gelen turistlerin yerel hizmetlerini karşılamaktadır. Aynı zamanda her yıl çok sayıda yerli turisti Ege Adaları, Akdeniz ve Uzakdoğu ülkeleri, Karayipler, Fiyordlar, Çin, Güney Amerika gibi turizm bölgelerine götürmektedir. Acenta özellikle uzmanlaştığı gemi turizmi alanında, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından verilen 70'ten fazla ödüle sahiptir. Bunlar arasında en önemlileri, gemi turizmi sektörünün en büyük organizasyonu olan Seatrade tarafından verilen Yılın Tedarikçisi (2007) ve "En Yenilikçi Tur Operatörü (2008, 2015) ödülleri'dir. Ayrıca

Norwegian Cruise Line En Başarılı Tur Operatörü (2012) ve Royal Caribbean Cruises En Yenilikçi Tur Operatörü (2013) ve yer hizmetleri alanında Spotlight En Gelişmiş Tur Operatörü (2015) ödüllerine sahiptir.

Kaynak: Değirmencioğlu, A. Ö. (2020). ABC (Tura) Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/abc-tura-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Karavan Turizm

Giancarlo Baltazzi ve Gianluigi Baltazzi'nin sahibi olduğu acenta, Karavan Turizm Seyahat ve Nakliyat A.Ş. ticari unvanı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı 816 numaralı işletme belgesi ile faaliyete başladı. Karavan Turizm, günümüzde Karavan Travel, Kmice, Karavanmar ve Karavan Cruises markaları ile turizmin farklı kesimlerine yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Karavan Travel, uluslararası seçkin tur operatörlerine münferit ve grup bazında konaklama ve yer hizmetleri vermektedir. Kmice, kurumsal organizasyonlar, özel etkinlik ve toplantılar, kongre ve seminerler, ürün tanıtımı ve bayi toplantıları düzenlemektedir. Denizcilik sektöründeki faaliyetlerine Karavanmar/Karavan Cruises şirketi ile devam eden Karavan Turizm, sektörün ana gemi şirketlerinden olan Celestyal Cruises ve Variety Cruises firmalarının Türkiye genel satış acentalığını, Costa Cruises firmasının da Türkiye yetkili satış acentalığını yürütmektedir. Karavanmar'ın hizmet verdiği bir başka alan ise, liman acentalığı ve tur hizmetleridir. Günümüze kadar Türkiye limanlarından giriş yapan 100 binden fazla turiste geziler düzenlemektedir. Karavan Turizm'in genel merkezi İstanbul Şişli'dedir; Antalya merkez ve Aydın Kuşadası'nda şubeleri mevcuttur. Ayrıca İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, ABD, Latin Amerika ve Avustralya'da bulunan temsilcilik ofisleri ile bu ülkelerden Türkiye'ye turist akışı sağlamak için tanıtım faaliyetleri düzenlemektedir. Karavan Turizm geniş faaliyet alanına bağlı olarak çok sayıda uluslararası turizm ve gemi örgütünde üyeliklere sahiptir.

Kaynak: Çakır, G. (2019). Karavan Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/karavan-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

[turkiyeturizmansiklopedisi.com/karavan-turizm](https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/karavan-turizm) (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Camel Tours

İki tercüman rehber Ergün Güvenç ve Faruk Kılıç tarafından 1973 yılında İstanbul'da "Camel Tours" adıyla kuruldu. Daha sonra Almanya'da "Delta Reisen" adıyla kurulan şirket, Avrupa'da kurulan ilk Türk tur operatörüdür. Camel Tours'un Almanya'daki birimi Delta Reisen Frankfurt'tan sonra Düsseldorf, Münih, Berlin, Viyana ve Kopenhag'da şubeler kurdu. Amsterdam, Madrid ve Milano'daki yabancı ortaklıklarla Avrupa'ya yayıldı. Türkiye'de İstanbul merkez olmak üzere, Antalya, Kemer, Side, Alanya, Marmaris, Kuşadası, Çeşme, İzmir, Bodrum, Ankara'da ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde şubeler açtı

Kuruluşundan kısa bir süre sonra Almanya'dan Türkiye'ye en çok turistik getiren firma oldu ve bu konumunu 1980'lerin sonuna kadar sürdürdü. Camel daha sonra otelcilik (Club Salima Kemer/1984, Club Salima Beldibi/1989) oto kiralama (Budget Rent a car Türkiye) golf turizmi ve balon turu alanlarına da girdi. Camel Tours, Camel Holding haline geldi. Camel Tours faaliyete olduğu dönemde sektörde pek çok ilke imza attı. Bunlardan uluslararası Camel Trophy seçmeleri, balon turları da bulunmaktadır. Camel Tours isim hakkı nedeniyle Camel sigaralarının sahibi, Reynolds Tobacco dava açtı. Dava, Camel Tours lehine sonuçlandı. Camel Holding 1990'lı yılların başında iflas etti. Camel Tours'un iflasında Vakıflank'ın kredi alacakları nedeniyle izlediği politika o günkü yönetimin tartışmalı tavrının rolü olduğu hâla tartışılmaktadır.

Kaynak: Köfteoğlu, F. (2023). Camel Tours, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/camel-tours> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Pacha Tours

Mümtaz Teker 1979 yılında Fransa'ya geldikten iki yıl sonra Marmara Voyages'i kurdu. Daha sonra da buradan ayrılarak 1982 yılında Pac-

ha Tours'u kurdu. Pacha Tours 1980'li yıllarda o dönem Türkiye'nin büyük pazarlarından olan Fransa'dan en çok turist getiren firmasıydı. Fransa'da Türkiye uzmanı olarak başlayan Pacha Tours daha sonra Fransa'dan Latin ülkelere de operasyonlara başladı. Bu arada 1998'de Rev Vacances Fransız şirketini satın aldı arkasından Air France'a bağlı Jet Tours'u satın almasıyla Fransa'nın en büyükleri listesine girerek pazarın aktörlerinden biri oldu.

1986 yılında Pacha Tours USA New York'ta faaliyete geçti. Bir diplomat oğlu olan Mümtaz Teker 42 yaşında 20'ye yakın şirketin sahibi olmuştu. Pasha Tour sahibi Mümtaz Teker Fransa Seyahat Acenteleri Birliği (SNAV) ikinci Başkanlığı görevinde de bulundu. Pacha Tour Türkiye'de otellilik alanına da girdi ve Festival otelleri zinciri kurdu. Grubun dört oteli vardı.

Kaynak: Köfteoğlu, F. (2023). Pacha Tours, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/pacha-tours> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Catoni Turizm

Catoni Turizm'in geçmişi 1846'ya kadar uzanan denizcilik alanında faaliyet gösteren Fransa'dan Belfante, İtalya'dan Catoni ve Beard adlı üç Levanten ailenin kurduğu Joseph Catoni & Company'e kadar uzanıyor. Joseph Catoni & Company 1956'da adını Catoni Denizcilik Acentelikleri (CMA) olarak değiştirip genel merkezini İstanbul'a taşıdı.

Catoni Seyahat Acentesi, 08.05.1973 ve 609 belge numarası ile İstanbul Tophane'de kuruldu. Catoni, ağırlıklı olarak deniz taşımacılık sektörlerinde faaliyet gösteren bir şirketler grubudur. Grubun altı ülkede Türkiye, Irak, Gürcistan, Azerbaycan, Bulgaristan ve Romanya'da kendine ait 12 ofisi bulunuyor.

Kaynak: Köfteoğlu, F. (2023). Catoni Turizm, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/catoni-turizm> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Diğer

Net Holding

Diyapozitif, kartpostal ve gezi rehberi gibi turistik yayın ürünlerini fason ürettirerek satışından yıllık bir milyar ABD Doları ciroya ulaşan, etkinlikleri yalnızca turizm olan ilk ve tek Türk sermayeli holdingdir.

Net Holding, 1981 yılında Besim Tibuk tarafından kuruldu. İstanbul'un Tarihi Yarımadası Sul-

tanahmet semtindeki Yerebatan Caddesi'nde 50 metrekare büyüklüğünde bir ofiste 1974 yılının Şubat ayında kurulan holdingin temeli aynı isimle anılan bir limitet şirkettir.

Kaynak: Aydoğdu, A. (2021). Net Holding, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://www.turkiyeturizmansiklopedisi.com/net-holding> (Erişim tarihi: 22.10.2023).

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, altışar aylık dönemlerde (Bahar ve Güz) yayınlanır ve merkezi, Ankara'dır. Dergide turizm ve ilgili/ilışkili dallarını ilgilendiren konularda hazırlanmış makaleler yayımlanır. Derginin yayıncısı, editörü ve editörler kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek etik ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp, dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Dergide, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi şeklinde atıf yapılmalıdır.

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nin yayın politikası; uygulamalı ve derleme türü (meta-analiz çalışmaları model önerileri olgu sunuları ve tartışmalar vb.) çalışmaları yayımlamak ve turizm literatürünün geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Dergiye gönderilen bütün makaleler editörler kurulu denetimine alınır kabul görmesi durumunda yayımlanır. Makale değerlendirme sürecini daha verimli kullanabilmek ve derginin bilimsel olma kalitesini daha da yükseltmek için yazarların aşağıda belirtilen yazım kurallarına uymaları önerilir.

MAKALE İNCELEMESİ: Dergiye yayımlanması amacıyla önerilen makaleler en az iki hakem tarafından değerlendirilmeye tabi tutulur hakemlerin önerilerine dikkate alınır ve istenilen düzeltilmeler yerine getirilmesi koşuluyla yayımlanır. İstenilen şablona ve önerilere bağlı kalınarak hazırlanan ve gönderilen makaleler işleme konulur.

MAKALE TESLİMİ: Makalelerin e-posta ortamında gönderilmesi tercih edilmelidir. Belirtilecek bilgiler arasında yazarın adı-soyadı ve akademik derecesi telefon ve faks numaraları ile e-posta adresini içeren bilgilerin yer almasına dikkat edilmelidir. Gönderilecek olan makaleler daha önce herhangi bir basılı veya sanal bir ortamda yayımlanmamış olmalıdır.

Bildirilerin makale olarak sunulması: Bununla birlikte daha önce herhangi bir kongrede bildiri olarak sunulmuş bir çalışmanın makale halinde önerilmesi aşamasında şu konulara dikkat edilmelidir: a) Öncelikle daha önce bildiri olarak sunulan metin ile makale halinde sunulan metnin aynı olmaması gerekmektedir. b) Bildiri olarak sunulan çalışmadan olan farklı olan yönler ayrıca belirtilmelidir. c) Bildiri olarak sunulan çalışmanın yayımlanmış (veya sunulmuş) örneği makalenin dergiye önerilmesi aşamasında gönderilmelidir.

MAKALELERİN GÖNDERİLECEĞİ ADRES:

Doç. Dr. Çağıl Hale ÖZEL, Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yunus Emre Kampusu, 26470 Eskişehir.

Tel: (0222) 335 05 80/2124

Faks: (0222) 335 66 51

E-posta: chkayar@anadolu.edu.tr

Online ortamda makale önerme: Dergiye şu adresi kullanarak online ortamda da makale önerisinde bulunabilirsiniz:

Not: Makale gönderilirken aşağıdaki adres ziyaret edilerek elde edilecek Telif Hakkı Devir Belgesi onaylanarak gönderilmelidir.

<http://www.anatoliajournal.com/copyright.pdf>

MAKALE BAŞLIĞI: Okuyucunun makale ile ilk olarak amacını açıkça ifade edebilen bir başlık aracılığıyla ilişki kurduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle başlığın makalenin amacını ve sınırlarını tam olarak anlatabilen bir içerikte olmasına dikkat edilmelidir. Dolayısıyla makale başlığının çok uzun olmasına dikkat edilecek şekilde anlatılan çalışmayı içermesi sağlanmalıdır. Başlığın; sekiz sözcüğü ya da boşluklar dahil 50 karakteri geçmemesine özen gösterilmelidir.

ÖZ: Her makalede Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış öz bulunmalıdır. Bilindiği gibi öz makalede önemsiz ayrıntıların atlanarak ana noktaların belli bir anlam içerecek şekilde kısaca ifade edilmesidir. Öz, en az 140, en fazla 150 sözcüğü geçmeyecek şekilde hazırlanmalıdır. Genel olarak özün hazırlanmasında; çalışmanın konusu amacı hazırlama yöntemi veri derleme aracı/araçları ve teknikleri örnekleme analiz biçimi ve sonuçlara ilişkin açıklamalar yer almalıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Bilindiği üzere, yayımlanan makalelere yer veren indeks ve öz (abstract) veri tabanlarında anahtar sözcükler makalelere ulaşımı kolaylaştırır. Veri tabanları üzerinde yapılacak taramalardan rasyonel sonuçların alınabilmesi için anahtar sözcüklerin doğru verilmiş olması önemlidir. Anahtar sözcük sayısı altı ile sınırlandırılmalıdır. Sıralanma şekli inceleme konusu olan konunun yer aldığı disiplinden başlayıp daha ayrıntılı olan konulara doğru olmalıdır. Çalışmanın uygulandığı coğrafî alan/bölge en sonda yer almalıdır.

GİRİŞ: Giriş bölümünün amacı çalışmanın genel bir tespitini ve analizini yapmaktır. Çalışmanın amacı aşamaları bölümleri işlenen düşünceler net ve bütünlüklü olarak kısaca özetlenerek okuyucuya aktarılmalıdır. Konunun ne olduğu araştırmanın niçin yapıldığı hangi bölümlerde nelerin söz konusu edildiği gibi soruların yanıtları yer almalıdır. Bu sorular arasında var olan bir sorunu ortaya koymak bir soruna çözüm getirmek herhangi bir konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmak gibi amaçlar bulunabilir. Bu bölümde konu ile ilgili literatür taramasına ve araştırma yöntemine yer verilmemelidir. Giriş kısmının 500 sözcüğü geçmemesine özen gösterilmelidir.

KURAM: Bu bölüme "konu" da denilmektedir. Bu bölümde çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeveye yer verilir. Böylelikle hazırlanan makalenin hangi alan üzerine hazırlandığı açıklanır. Bu bölümle ilgili anlatımlar söz konusu çalışmaya açılım sağlayan kuramsal çerçeve ile sınırlı tutulmalıdır. Kuram bölümü araştırmanın dayandığı alan ve konu ile bağlantılı olmak üzere en fazla 800 sözcük olmalıdır. Yazar/yazarlar isterse giriş ile kuram ve ilgili çalışmalar bölümlerini "Giriş" bölümü kapsamında tek bir başlık altında da hazırlayabilir.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR: Bu bölümde makale konusuna giren alanda daha önce gerçekleştirilmiş benzer araştırmalara yer verilir. İlgili çalışmalar bölümüne çeşitli yazarlar literatür (alanyazın) taraması örneğinde olduğu gibi farklı isimler verebilmektedir. Söz konusu araştırmalarda hangi konuların hangi yöntemle incelendiği hangi sonuçlara ulaşıldığı vb. konulara kısaca burada değinilir. Ayrıca makalenin ilgili alana getirdiği katkının belirlenmesi açısından da ilgili çalışmalara yer verilmesi önemlidir. Makale yazarı ilgili alanda var olan hangi boşlukta bilime katkıda bulunduğunu ortaya koyabilmesi için ilgili çalışmalar bölümünün eksiksiz bir şekilde hazırlanması gerekmektedir.

YÖNTEM: Bu bölümde, şimdiki kadar yapılan açıklamaların ışığında var olan veya olduğuna inanılan sorunun ve çözümünün ortaya konulabilmesi için yürütülen araştırmaya ait bilgiler açıklanır. Çalışmada kullanılacak yaklaşımlar ve yöntemin tam bir betimlemesi yapılır. Bu bilgilerin verilmesinin esas amacı kullanılan yöntemin izlenmesi ile bir başka araştırmacının ayısını tekrarlamasına olanak tanınmasıdır. Bu nedenle yöntem bilimsel bilginin temeli olan tekrar edilebilirlik koşulu için yeterli açıklıkta anlatılmalıdır. Bu bölümde ayrıca, anakütlenin özellikleri, bilgi toplama tekniği, niçin bu veri toplama tekniğinin tercih edildiği, tekniğin avantajlı ve dezavantajlı yönlerine ilişkin açıklamalar yer alır. Araştırmada veri derlemede kullanılan aracın geliştirilme aşamaları ve içeriği gibi konular olabildiğinde ayrıntılı bir şekilde açıklanır. Araştırma alan araştırma tekniklerinden biri ile gerçekleştirilmiş ise seçilen örnekleme tekniği ve bu tekniğin tercih edilme nedenleri açıklanır. Çalışma, "toplubakış makalesi (veya derleme)" yani literatür incelemesi içeriğinde hazırlanmış ise, yöntem bölümünde açıklanan konular dikkate alınmayabilir.

ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI: Yöntem ile ilgili açıklamaların ardından araştırmanın esasını teşkil eden verilerin analizinin yapıldığı bölüme sıra gelir. Elbette ki analiz bölümü veri derlemeye dayalı olan araştırmalar için geçerlidir. Derleme (toplu bakış) türü makalelerde analiz bölümü genellikle bulunmaz. Buradaki açıklamalar genel olarak alan araştırma teknikleri ile derlenen verilerin analizi üzerine yapılmaktadır. Analiz çeşitidinin seçimi, istatistiksel testler, güven aralığı, istatistiksel testlerin tercih edilme nedeni vb. noktalar bölümün giriş kısmında açıklanır. Bunlar yapıldıktan sonra sıra bulguların yorumlanması gelmiştir. Bulguların yorumlanması bölümünde ise verilerin analizi ile elde edilmiş bulguların sunumu yapılır. Bulgular araştırma sorularına başka deyişle hipotezler ile değerlendirilerek organize edilir. Hipotezlerin ışığında veriler incelenir ve yorumlanır. Bulguların hipoteze uygunluğu değerlendirilir. Sunum biçimi; tablo, grafik veya şekillerden biri veya birkaçı ile gerçekleştirilebilir. İstatistiksel analiz sonuçlarının sunumu da bu bölümde yer alır. Bulguların yorumlanması bölümünde bulguların tekli ikili veya çoklu tablolar biçiminde istatistiksel testlerin sonuçları ile birlikte sununun tercih edilmesi yerinde olacaktır. Böylelikle hangi testin hangi veriler üzerine uygulandığına ilişkin bilgiler daha açık bir şekilde anlaşılır. Bulguların yorumlanması bölümünde örnekleme ilişkin genel bilgiler (demografik veriler) araştırmadan elde edilen bilgiler olmak üzere iki aşamada sunulmalıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular ise kendi arasında bir veya birkaç aşamalı olarak sunulabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus makalede gereğinden fazla kullanılan açıklamaları tablolar ile boğmamaktır. Mümkün olduğuca tablolar birleştirilmeli ya da araştırma amacı/sorunu ile doğrudan ilgili olmayan tablolar kullanılmamalıdır. Ayrıca genel bilgilerin tek bir tablo halinde sunulmasında yarar vardır. Tablo sayısı, kesinlikle 5-6'ya aşmamalıdır. Bu sayıyı aşan ve yer verilmesinin çalışmanın eksik açıklanacağının düşünöldüğu durumlarda, makaleyi dergiye önermeden önce, dergi editörü ile irtibat kurulmalıdır.

SONUÇ: Makaleden elde edilen sonuçların özetlendiği gerektiği durumlarda genellemelerin yapıldığı bölümdür. Bu bölüm ele alınan sorunun kısa bir tekrarı ile başlamalı ve bunu elde edilen sonuçların kısa bir özeti izlemelidir (uygulamalı çalışmalar için). İfadeler kısa ve öz olmalıdır. İlgili literatüre yapılan olası bilimsel katkı da burada kısaca özetlenmelidir. Sonuç bölümündeki açıklamaların 400 kelimeyi geçmemesine dikkat edilmelidir.

DEĞERLENDİRME: Sonuçtan sonra yer alan bu bölümde daha sonra bu alanla ilgili araştırmalarda bulunacak olanlara yol gösterici açıklamalar yapılır. Olası araştırmacılara bu alanda hangi konuların araştırılması gerektiği, araştırmalarda hangi konulara dikkat edilmesi gerektiği gibi açıklamalarda bulunulabilir. Değerlendirme bölümünün hazırlanması zorunlu olmayıp ancak yukarıdaki açıklamalar doğrusunda hazırlandığında diğer araştırmacılara yol gösterici olacağı da kuşkusuzdur.

TEŞEKKÜR: Bu bölümde; yazar/lar çalışmanın hazırlanması sürecinde yardım almış oldukları kişilere; çalışmaya parasal destek sağlayan kişi kurum ya da kuruluşlara; ya da verilerin kullanılmasına izin veren kişi kurum ya da kuruluşlara teşekkür edebilir. Bu not çalışma metninin bitiminde ama referanslardan önceki kısımda yer almalıdır.

DİĞER BİLGİLER: Ek olarak gönderilen bir makalenin sağlıklı bir hakem denetiminden geçmesi ve “makale değerlendirme” aşamasının kısa sürede sonuçlanması için makale dilinin Türkçe kuralları ile bilimsel anlatım standartlarına uygun ve yapılan görgül çalışmaların sonuçları güvenilir olmalıdır. Bu konuda gerekiyorsa uzman akademisyenlerden yardım alınmalıdır. Makalede toplam sözcük sayısının 5000’den fazla olmamasına özen gösterilmelidir (ana metin referanslar ve tablo-şekiller dahil). Yazılarda Türk Dil Derneği’nin yazım kılavuzu temel alınmalı yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Konu ile ilgili uluslararası literatürde yer edinmiş teknik kavramların metin içinde yer aldığı ilk yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.

REFERANS VERME: Sadece metin içerisinde belirtilen çalışmalara ‘kaynakça’ kısmında yer verilmelidir. Bu bölümde eksik (metinde belirtilmiş ancak ‘kaynakça’ kısmında yer almayan) ya da fazla (metin içerisinde belirtilmemiş ancak ‘kaynakça’ kısmında yer alan) kaynak isimlerine yer verilmemesine özen gösterilmelidir. Kaynaklar yazarların soyadına göre alfabetik sıra ile verilmelidir. Türkçe ile yabancı kaynaklar ya da makaleler ile kitaplar için ayrı bir sınıflandırma yapmadan tek bir liste oluşturulmalıdır.

Metin içerisinde: İlgili çalışmalara yapılacak atıflarda yazarların soyadları ve yayın tarihi kullanılır. Örneğin;

Dener (1996) ...

Dener’e (1996) göre....

Uysal ve Crompton (1985)....

Uysal ve Crompton’a (1985) göre....

Yazar sayısı üçten fazla olan eserlere metin içerisinde yapılacak atıflarda sadece ilk yazarın soyadı yazılarak sonrakiler (vd) şeklinde belirtilecektir. Örneğin;

Timur vd. (2000)

Timur ve arkadaşları (2000)

(Timur vd. 2000).

(Timur ve arkadaşları 2000).

Parantez içerisinde cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise, kaynaklar yayın tarihi sırasına göre verilmelidir (en eskiden en yeniye doğru). Örneğin;

(Dener 1996; Uysal 1998; Morrison 2002) gibi.

KAYNAKÇA DÜZENİ: Atıf yapılan bütün kaynaklar cilt, sayı ve sayfa numarasının tümünü kapsmalıdır. Kaynakların listesine çalışmanın sonunda ve aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi yazarların soyadı sırasına göre yer verilmelidir. Kaynakça bölümünde yer alacak kaynak sayısı en az 20 en fazla 40 olmalıdır. Daha az veya daha fazla sayıda kaynak gösterenlerin çalışmaları değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Sürelili Yayınlar / Dergiler:

Yücelt U. ve Marcella M. (1996). Services Marketing in the Lodging Industry: An Empirical Investigation, *Journal of Travel Research*, 34 (4): 32- 38.

Kitaplar:

Witt E. S. ve Witt C. A. (1992). *Modelling and Forecasting in Tourism*. Londra: Academic Press.

Kitap Bölümleri:

Uysal M. ve Hagan L. A. R. (1992). Motivations of Pleasure Travel and Tourism. İçinde; M. Khan M. Olsen ve T. Var (Editörler) *VNRs Encyclopedia of Hospitality and Tourism* (ss. 798-810). New York: Van Nostrand Reinhold.

Tez Çalışmaları:

Timur A. (1978). Turizm Fiyat Enflasyon İlişkileri (*Basılmamış Doktora Tezi*). İzmir: Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi.

İnternetteki Makaleler:

Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association. (19 Kasım 1999). Washington DC: American Psychological Association <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinden alınmıştır (Ziyaret tarihi: 13.11.2016).

İnternette diğer tür doküman ve bilgilere atıfta bulunulması durumunda <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinde yer alan Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır.

Kaynakça gösterme ile ilgili dikkat edilmesi gereken bazı konular: a) Yayınlar için kent ismi verilecek ise, ilgili kentin Türkçe yazılışına yer veriniz (London yerine Londra gibi). b) Basım sayıları için de Türkçe açıklamaya yer veriniz (First Edition yerine Birinci Baskı gibi). c) Kitaplar içerisinde yer alan bölüm yazıları için “in” yerine “içinde” yazınız. d) Lütfen kaynak gösterimindeki ayrıntılara dikkat ediniz.

TABLO ŞEKİL VE FOTOĞRAFLAR: Makale ile ilgili diğer bütün ekler özenle hazırlanmalı ve metin içerisinde yer almalıdır. Tablolar ana metine atıf yapılmadan anlaşılır bir şekilde olmalı tablo başlığının yanı sıra kolonlar için de başlık verilmelidir. Çok uzun ya da çok geniş tablolardan kaçınılmalıdır. Bir makale önerisinde en fazla beş tabloya yer verilmelidir. Çok gerekli olmayan hallerde demografik veri içerikli tablolara yer verilmemelidir. Bu sınırı aşan ve makaleyi tablolarla dolduran çalışmalar değerlendirmeye alınmayacaktır. Şekil ve grafikler sade olmalı ve başlık içermelidir.

BAZI ETİK KONULARI: Zaman zaman turizm alanında da bilim etiği ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Akademik alandaki bir kurumda görevli olsun veya olmasın, bilerek veya bilmeyerek yapılan bazı etik ihlalleri yıllar sonra bireylerin önüne gelebilmekte ve vahim sonuçları olabilmektedir. O nedenle, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’ne önerilecek makalelerin hazırlanması ve önerilmesinde; “intiha”, “dilimleme”, “uydurma (fabrikasyon)”, “çarpıtma”, “destek belirtmeme”, “yazarlıkla ilgili konular (yazar adı belirtmeme, yazarlık sıralaması, yazarlık hakkı, vs.)” ve diğer bilim etiğinde uyulması gereken hususlara uyulmasında gerekli özenin gösterilmesini bekliyoruz.

YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞ VE FOTOĞRAFLARI: Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nin Yıl 27, Sayı 1 sayısından itibaren yazarların özgeçmiş ile fotoğraflarına yer verilmeye başlanmıştır. Yazarların aşağıdaki özgeçmiş şablonuna göre hazırlayacakları özgeçmişleri ile yüksek çözünürlüklü olarak taranmış bir fotoğraflarını makaleyi önerirken göndermeleri gerekmektedir.

Özgeçmiş hazırlama şablonu:

..... Üniversitesi Fakültesi/Yüksekokulu’ndan (var ise bölüm de belirtilmeli) mezun oldu (YIL). Yüksek lisans derecesini Üniversitesi’nden dalından (YIL), doktora derecesini de Üniversitesi’nden dalından aldı (YIL). Üniversitesi’nde çalışmaya başladı (YIL) (Üniversite dışında başka kurum veya kuruluşlarda çalışılmış ise, burada sırasıyla belirtilmeli). (Var ise) Doçentlik unvanını alanında aldı (YIL). (Var ise) Profesörlüğe Üniversitesi’nde yükseltildi (YIL). Halen Üniversitesi Fakültesi/Yüksekokulu’nda görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı/ları,’dir.